जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-

विरचितया प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं

हिन्दी गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

श्री-राजप्रश्नीयसूत्रम्

RAAJPRASHNIYA SUTRAM

(प्रथमो भागः)

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

'स्व. सुश्राविका श्री सुलोचना बहेनना स्मरणार्थे श्रीमती बाळा
बहेन कनैयालाल कोठारी' तत्प्रदत्तद्रव्यसाहाय्येन

अ. भा. श्वे. स्था. जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः श्रेष्ठि-
श्री-शान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्तिः	वीर-संवत्	विक्रम-संवत्	ईस्वीसन्
प्रति १२००	२४९१	२०२१	१९६५

मूल्यम् रू० २५-०-०

મળવાનું ઠેકાણું :
શ્રી અ. ભા. શ્વે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ,
ઠે. ગરેડિયાકૂવા રોડ, ગ્રીન લૉજ
પાસે, રાજકોટ, (સૌરાષ્ટ્ર).

Published by:
Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W. Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः, प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालोह्ययं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा।
है काल निरवधि विपुल पृथ्वी ध्यान में यह लायगा॥ १ ॥

મૂલ્ય રૂ. ૨૫-૦૦

પ્રથમ આવૃત્તિ : પ્રત ૧૨૦૦
વીર સંવત્ : ૨૪૯૧
વિક્રમ સંવત્ ૨૦૨૧
ઇસવીસન ૧૯૬૫

: મુદ્રક :
જાદવજી મોહનલાલ શાહ
નીલકમલ પ્રીન્ટરી, ઘીકાંટારોડ
અમદાવાદ.

સુશ્રાવિકા શ્રી સુલોચના બહેનનું જીવન ચરિત્ર

જન્મ : સુ. શ્રી સુલોચના બહેનનો જન્મ ૪ થી માર્ચ સન્ ૧૯૨૭ ના પુણ્ય દિવસે પાલનપુર (ગુજરાત)માં થયો હતો. તેઓશ્રીની માતાનું નામ બાળા બહેન અને પિતાનું નામ શ્રી કનૈયાલાલ ચીમનલાલ કોઠારી હતું.

બાલજીવન અને અભ્યાસ : આપના પિતાશ્રી કનૈયાલાલભાઇ રંગૂન (બર્મા) માં વ્યવસાય કરતા હતા તેથી શ્રી સુલોચના બહેનનું પાંચ વર્ષ સુધીનું જીવન રંગૂનમાં જ પસાર થયું હતું. ત્યાર પછી તેમનાં પિતાએ વ્યવસાય માટે રંગૂન (બર્મા)ને બદલે મુંબઇ સ્થળ પસંદ કર્યું. તેથી તેઓ પોતાના પરિવારની સાથે રંગૂનથી મુંબઇમાં આવીને રહેવા લાગ્યા. શ્રી સુલોચના બહેનના અભ્યાસની શરૂઆત ચંદારામજી ગર્લ્સ હાઇસ્કૂલમાં થઇ અને મેટ્રીક સુધીની કેળવણી એમણે તેજ શાળાનાં તેજસ્વિની વિદ્યાર્થીની તરીકે મેળવી.

ધાર્મિક સંસ્કારો—અભ્યાસ દરમ્યાન માતાના ધાર્મિક સંસ્કારની છત્ર છાંય નીચે તેઓશ્રીએ સામાયિક, પ્રતિક્રમણ સાધકસહચરી–કલ્યાણમંદીર–ભક્તામરાદિ સ્તોત્રો અને જૈન ધર્મના તાત્વિક ગ્રંથોનો અભ્યાસ કર્યો. મેટ્રીક પછી ઉચ્ચ કેળવણી અર્થે તેઓ સન્ ૧૯૪૫ માં મુંબઇની સેંટઝેવિયર્સ કોલેજમાં દાખલ થયાં અને ડોકટરી અભ્યાસ ત્યાંની જ ગ્રાન્ટમેડીકલ કોલેજ Grant Medical College માં પૂર્ણ કર્યો. પશ્ચિમી શિક્ષા પ્રણાલી મુજબ અભ્યાસ કરવા છતાંએ આપની ધર્મ પ્રત્યે લાગણી ઘણી જ ઉંડી હતી. પોતાના અભ્યાસ દરમ્યાન પણ તેઓએ બેત્રણ આંબેલની આખી ઓળીઓ કરેલી અને પર્યુષણના દિવસોમાં તપશ્ચર્યા કરવાનું પણ આપશ્રી ચૂકતા નહિ. સતત અભ્યાસને અંતે આપશ્રીએ સન્ ૧૯૫૨ માં એમ. બી. બી. એસ. (M. B. B. S.) ની ડોકટર તરીકેની પરીક્ષા પહેલી ટ્રાયલ પસાર કરીને મુંબઇની પ્રસિદ્ધ હરકિશનદાસ હોસ્પિટલમાં છ મહીના માટે હાઉસમેનશિપ તરીકે પોતાની જ સેવા અર્પી હતી.

લગ્નજીવન અને વધુ અભ્યાસાર્થે વિદેશગમન— સન્ ૧૯૫૩ના જાન્યુઆરી માસમાં આપશ્રીના લગ્ન રાજકોટ નિવાસી ડોકટર વસંતલાલ ગુલાબચંદ શાહ સાથે થયાં હતા. આપશ્રીનું શ્વસુરગૃહ પણ ધાર્મિક સંસ્કાર સંપન્ન હતું. તેથી આપશ્રીના ધાર્મિક સંસ્કારોને સારૂં એવું પ્રોત્સાહન મળ્યું હતું. લગ્ન પછી આપના પતિ ડોકટર વસંતલાલભાઈ અને આપ બન્ને પાટણ (ગુજરાત)ની 'ભારત આરોગ્ય નિધિ'માં

જોડાયાં. પાટણ રહેતાં જ પતિપત્ની બન્નેએ વિદેશમાં જઇને વધુ ડોકટરી અભ્યાસ કરવાનો ઉત્તમ સંકલ્પ કર્યો અને છેવટે સન ૧૯૫૫ માં પતિપત્ની બન્ને ઇંગ્લેંડ ગયાં. ત્યાં સુ. શ્રી. ડોકટર સુલોચના બહેને D. Ch ને D. A ની ડીગ્રીઓ મેળવી. તે સાથે આપશ્રીના પતિ પણ F. R C. S. થયા અને થોરેટિક સરજરીનો ઉંડો અભ્યાસ કર્યો. સન ૧૯૬૦ માં બન્ને ડોકટર પતિપત્નીએ યુનાઇટેડ સ્ટેટસ ઓફ અમેરીકામાં આઠેક મહીના રહી ડોકટરીનો વધુ અનુભવ મેળવ્યો.

ઇંગ્લેંડ અને અમેરિકામાં આઠ વર્ષ રહીને તેઓએ જુદીજુદી હોસ્પિટલોમાં સોળ સોળ કલાક સુધી સતત સેવાઓ અર્પી હતી. વિદેશના પ્રતિકૂળ વાતાવરણમાં રહીને પણ તેઓશ્રી પોતાની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિએ ને સ્વભાવિક રીતે ચાલૂ રાખી શકયા હતા એ એક આદર્શ આચરણીય કાર્ય છે. ત્યાં પણ તેઓશ્રીએ આંબેલની ઓળીઓ અને ઉપવાસો કરીને એક શુદ્ધ શાહાકારીના રૂપમાં પોતાનું સાત્વિક જીવન પસાર કર્યું હતું. ઘણાં દિવસો તો તેઓશ્રીએ માત્ર દૂધ અને ફળોનો આહાર લઇને જ પસાર કર્યા હતાં તેઓશ્રી એટલા દયાળુ હતા કે ગરીબનું દુખ જોઇને તરતજ તેને મદદ કરવા દોડી જતા હતાં. અને પોતાના ખર્ચે દવા પૂરી પાડતા. You shall not die because you have no money એવી ભાવનાથી એમેરિકન લોકો છક થઇ જતા. ઘણી વખત નાણાં અને સાધન વિનાના ગરીબ દર્દીઓને તેઓ પોતાની પાસેથી નાણા આપતા હતા અને સાથે સાથે હોસ્પિટલમાં જો તે દર્દી તરીકે હોય તો તેની માવજત પણ સેવાભાવે કરતા હતા.

અમેરીકાથી તેઓ બન્ને ફરી ઇંગ્લેંડ પાછા ફર્યા અને સન ૧૯૬૧માં દોઢ માસ માટે મુંબઈ આવ્યા. ત્યાર બાદ આપ બન્ને ફરી ઇંગ્લેંડ ગયા અને ૧૯૬૩ના મે માસની ૨૪ મી તારીખે ત્યાંથી પાછા સ્વદેશ આવ્યા.

મૃત્યુ—તા. ૧૩ મી જુલાઇ સન ૧૯૬૩ના દિવસે સુ.શ્રી સુલોચના બહેન તેમના મિત્ર ડોકટર શાંતેલાલને ત્યાં મળવા ગયેલા અને તેમને ત્યાં જ ઓચિંતો હૃદયરોગનો હુમલો ઉપડયો અને અતીવ વેદના થવા લાગી. બીજા ડોકટરોની મદદ આવી પહોંચે તે પહેલાં તો ફકત અર્ધો જ કલાકમાં તેમનો પવિત્ર આત્મા આ ક્ષણ ભંગુર સ્થૂલ દેહનો ત્યાગ કરીને પરલોકવાસી બની ગયા.

સુ. શ્રી સુલોચના બહેનની ધર્મ પ્રત્યે તીવ્ર લાગણી હતી. મૃત્યુના ત્રણચાર કલાક પહેલાંજ તેમણે કેટલીક ઉત્તમ ધાર્મિક ગાથાઓ અને પ્રવચનોનું ટેપરેકોર્ડિંગ કરેલું હતું. આપણા જૈનધર્મમાં તપ અને સંયમનું ઘણું મહત્ત્વ છે. તપવડે પૂર્વે કરેલા કઠિન કર્મોની પણ નિર્જરા થાય છે તેમજ સંયમવડે વર્તમાન અને આગત કર્મોની નિર્જરા થાય છે. સુ. શ્રી સુલોચના બહેનના જીવનમાં પણ બન્નેનું સુભગ મીલન થયું હતું.

બહેન સુલોચના વિષે તેઓશ્રીના શિક્ષક શ્રી મોદીના અભિપ્રાયો—

સુશ્રાવિકા શ્રી સુલોચના બહેન તરફથી

પૂજ્ય મહાસતીજી શ્રી

પૂ. તારાબાઈ

પૂ. હીરાબાઈ

પૂ. વિમલાબાઈ

પૂ. ઈન્દુબાઈ

પૂ. સુશીલાબાઈ

પૂ. ઉષાબાઈ

પૂ. હંસાબાઈ

પૂ. સુલોચનાબાઈ

પૂ. હર્ષાબાઈ

પૂ. વર્ષાબાઈ

પૂ. સુનંદાબાઈ

આદિ સો પૂ. મહાસતીજીઓને અર્પણ

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

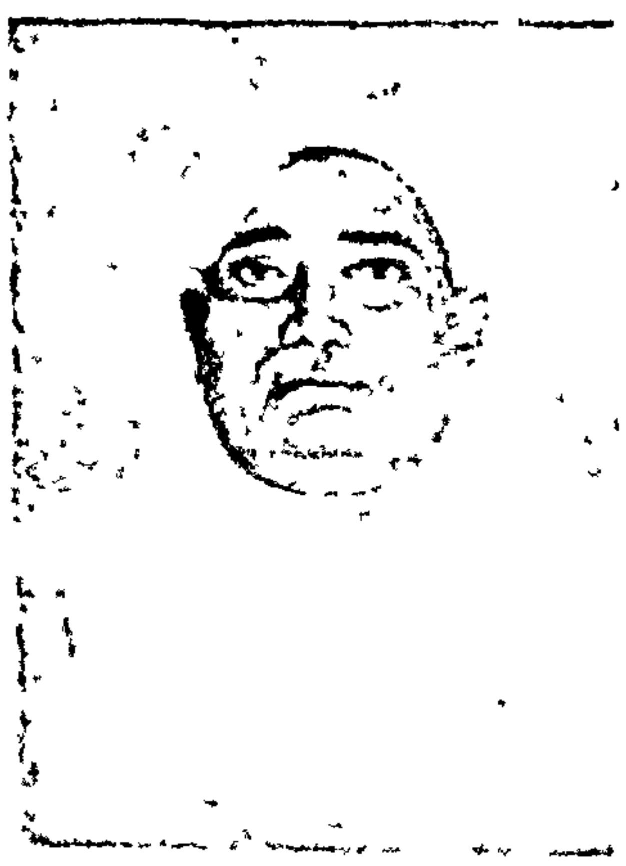
શેઠશ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી શામજીભાઈ વેલજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

શેઠશ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ વીરાણી
રાજકોટ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિઆ
ભાણવડ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી ધારશીભાઈ જીવણલાલ
બારસી.

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

કોઠારી હરગોવિંદભાઈ જેચંદભાઈ
રાજકોટ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ.

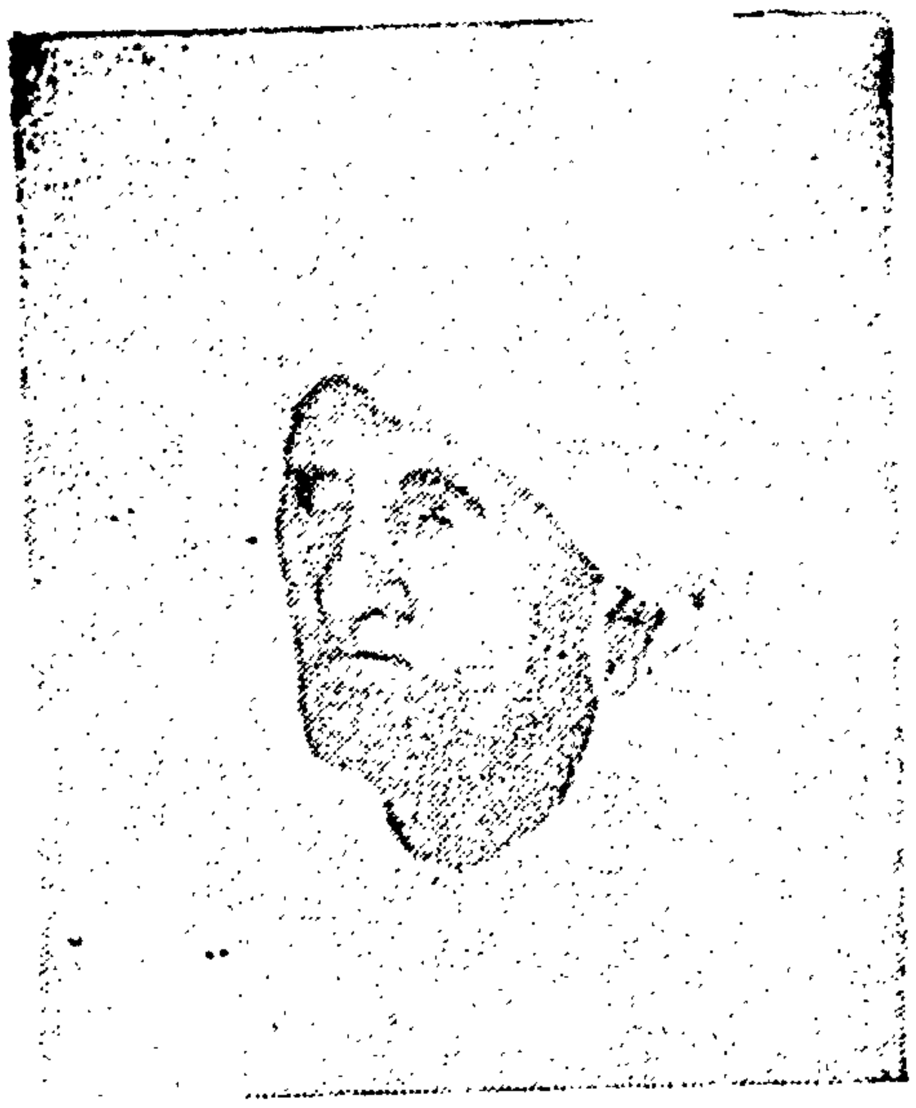

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ.

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદજી સા.
બાલિયા પાલી મારવાડ.

૧ વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન મૂલચંદજી જવાહીરલાલજી બરડિયા
૨ બાજુમાં બેઠેલા ભાઈ મિશ્રીલાલજી બરડિયા
૩ ઉભેલા સૌથી નાનાભાઈ પૂનમચંદ બરડિયા

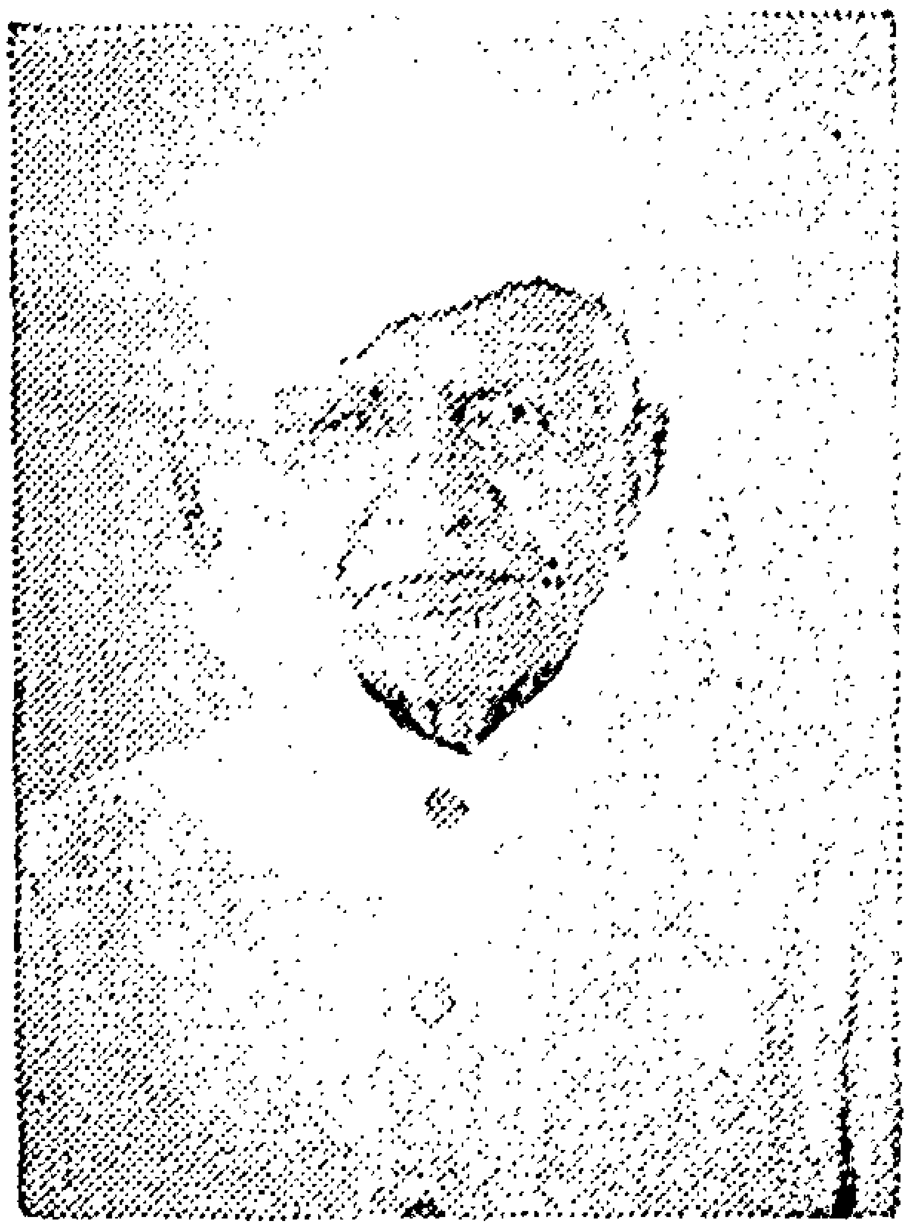

શેઠશ્રી મિશ્રીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજજી લાલચંદજી સા.

શ્રી વિનોદકુમાર વીરાણી
રાજકોટ.
દીક્ષા લીધા પહેલાં શાસ્ત્રાભ્યાસ કરતા

આદ્યમુરબ્બીશ્રીઓ

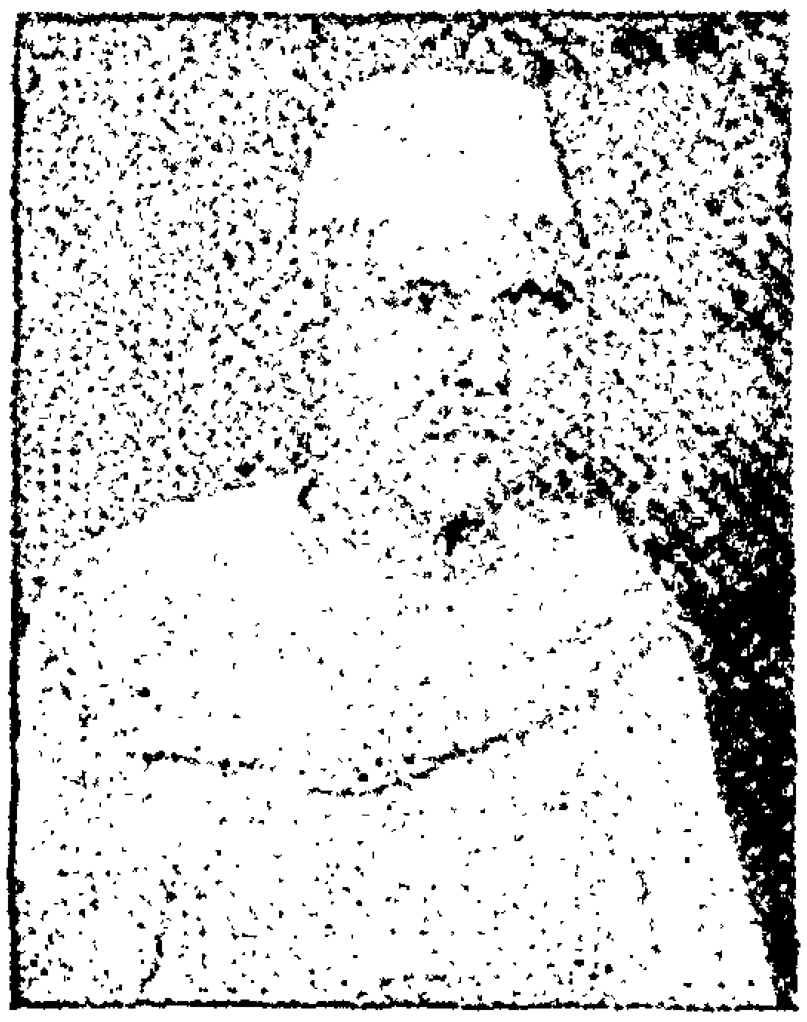
શ્રી વ્રજલાલ દુર્લભજી પારેખ
રાજકોટ.

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ
ખંભાત.

વચ્ચે બેઠેલા
લાલાજી કિશનચંદજી સા. જૌહરી
ઉભેલા સુપુત્ર ચિ. મહેતાબચન્દજી સા. જૈન
નાના–અનિલકુમાર જૈન (દોયત્તા)
દિલ્હિ.

स्व. शेठ ताराचंदजी साहेब गेलडा
मद्रास

સુ. શ્રી સુલોચના બહેનના શિક્ષક મહોદય પણ તેમની અતીવ શ્રદ્ધા અને અદ્‌ભુત કાર્યક્ષમતાથી અંજાઇ ગયા હતા. તેમનું નામ હતું શ્રી મોહનલાલ જેચંદભાઇ મોદી શ્રી મોદી સાહેબે 'શ્રી સુલોચના બહેનના સંસ્મરણો સમિતિના વ્યવસ્થાપકો ઉપર પત્રદ્વારા લખી મોકલ્યા છે. વિસ્તાર ભયથી અત્રે તે પત્રનો સારાંશ જ આપી શકાય તેમ છે. શ્રી મોદી સાહેબ શ્રી સુલોચના બહેન માટે લખે છે કે "બહેન સુલોચનાના જીવન યૌવનનો ઉન્માદ અને જ્ઞાનનું અજીર્ણ કયારે ય દ્દષ્ટિગોચર થયાં નથી. તેઓશ્રી ખરેખર દયા, દાન અને સત્યના ઉપાસક હતાં. સન ૧૯૪૬ ની સાલમાં મારા ધર્મ-પત્ની સ્વર્ગવાસી થયાં ત્યારે હુલ્લડનો સમય હતો, પુરૂષો પણ ઘરની બહાર ડોકિયું કરતાં ખચકાતા હતાં ત્યારે ફક્ત ૧૫ કે ૧૬ વરસના સુલોચનાં બહેન, પોતાના પિતાશ્રી તથા ઘાટી સાથે મારે ત્યાં આવ્યાં. તે સમયે મારૂં કુટુંબ મારા પુત્ર સાથે દેશમાં જઇ રહ્યું હતું. મારો પુત્ર મેટ્રીકમાં ભણતો હતો અને તેનો અભ્યાસ ન બગડે તેટલા માટે તેમને ઘેર મારા પુત્રને રાખવા માટે ખુબ આગ્રહ કર્યો. નિકટ-ના બીજા સગા હોવા છતાં આવો આગ્રહ કરનાર બહેન સુલોચના એકજ હતાં. મેં પણ બહેન સુલોચનાનો હાર્દિક ભાવ જોઇને મારા પુત્રને તેમને સોંપી દીધો. સુલો-ચના બહેને પોતાના લગ્ન પ્રસંગે પોતાના પૂજ્ય શિક્ષકને હાજર રહેવા ખાસ આમં-ત્રણ આપેલું અને છેલ્લા પત્રમાં તો એમ પણ લખેલું કે ગુરૂની હાજરી વિના શિષ્ય પરણી જ ન શકે આખરે મારે તેમનાં લગ્નમાં હાજરી આપવી પડી. આ હતો તેમનો પ્રશંસક ગુરૂપ્રેમ એટલોજ પ્રેમ તેમને ધર્મગુરૂઓ પ્રત્યે હતો તેમનામાં પડેલા ધાર્મિક સંસ્કારો ૧ અનેક ગુણમણિ, સતિ શિરોમણિ, પરમ વિદૂષી, તારાબાઇ મહા-સતીજી કે જેઓ ૨ અનેક ગુણગણ વિરાજીત, હિરાબાઇ મહાસતીજી. ૩ વિમલ ભાવસંપન્ન શ્રી વિમલાબાઇ મહાસતીજી. ૪ જ્ઞાનાભ્યાસી ઈંદુબાઇ મહાસતીજી ૫ વિનય-શીલ સુશીલાબાઈ મહાસતીજી ૬ વિનયશીલ ઉષાબાઇ મહાસતીજી ૭ વિનયશીલ હંસાબાઇ મહાસતીજી ૮ વિનયશીલ સુલોચનાબાઇ મહાસતીજી. ૯ વિનયશીલ વર્ષા-બાઇ મહાસતીજી ૧૦ વિનયશીલ સુનન્દાબાઇ મહાસતીજી ૧૧ વિનયશીલ હર્ષાબાઇ મહા-સતીજી. આદિ ૧૧ ઠાણાથી બિરાજમાન પૂજ્યશ્રી તારાબાઇ મહાસતીજીને આભારી છે.

આમ એક આશાસ્પદ તેજસ્વી પુષ્પ પોતાની સૌરભ સમાજ ધર્મ અને રાષ્ટ્રમાં પૂર્ણ રીતે પ્રસરાવે તે પહેલાં સૌને કર્તવ્ય સંદેશ પાઠવતુ કરમાઇ ગયું, અસ્ત થયું, છતાં તેમની સુવાસ ભૂલી શકાય તેમ નથી, સદ્‌ગતના આત્માને શાસનદેવ ચિરશાંતિ અર્પે, એજ પ્રાર્થના,

श्री

राजप्रश्नीय सूत्र भा. १ की विषयनुक्रमणिका

क्रमाङ्क	विषय	पृष्ठाङ्क

समाप्त

卐

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलाल-
व्रतिविरचितया सुबोधिन्याख्यया व्याख्यया
समलङ्कृतम्

श्री राजप्रश्नीयसूत्रम्

मङ्गलम्—(मालिनी छन्दः)

गुणनिकरनिधानं कल्पवृक्षोपमानं,
नमितसुरसमाजं सिद्धिसौधाधिराजम् ।
कलिकलिलविनाशं भव्यबोधप्रकाशं,
शिवसुखदमुनीन्द्रं नौमि वीरं जिनेन्द्रम् ॥१॥

राजप्रश्नीयसूत्र का हिन्दी अनुवाद

मंगलाचरण

'गुणनिकरनिधानं' इत्यादि ।

अर्थ—(गुणनिकरनिधानम्) कर्मों के सर्वथा क्षय होने से उत्पन्न केवलज्ञानादि अनेकगुणों के भंडार, (कल्पवृक्षोपमानम्) भव्य जीवों के लिये सकलसिद्धियों के दाता होने से कल्पवृक्षतुल्य, (नमितसुरसमाजम्) भक्ति के वश से नमित सुरसमाज वाले, (सिद्धिसौधाधिराजम्) सिद्धिरूपी महल के सर्वाधिकारी, (कलिकलिलविनाशम्) कलिकाल के पापों के विनाशक (भव्यबोधप्रकाशम्) भव्यजीवों के लिये निर्मल बोधरूप प्रकाश के कर्त्ता, (शिवसुखदमुनीन्द्रम्) शिवसुख के दाता तथा मुनियों में इन्द्रस्वरूप ऐसे (जिनेन्द्रं वीरं नौमि) जिनेन्द्र वीर भगवान् को मैं नमस्कार करता हूं।

મંગલાચરણનો ગુજરાતી-અનુવાદ.

'गुणनिकरनिधानं' इत्यादि ।

અર્થ—(गुणनिकरनिधानम्) કર્મોનાં સર્વથા ક્ષયથી ઉત્પન્ન કેવળજ્ઞાન વગેરે ઘણા ગુણોના ભંડાર, (कल्पवृक्षोपमानम्) ભવ્ય જીવોને માટે સકલ સિદ્ધિઓને આપનારા હોવાથી કલ્પવૃક્ષ જેવા, (नमितसुरसमाजम्) ભક્તિને લીધે દેવો જેમની સમક્ષ શ્રદ્ધાવનત છે, (सिद्धिसौधाधिराजम्) સિદ્ધિરૂપી મહેલના સર્વાધિકારી, (कलिकलिलविनाशम्) કલિકાલના પાપોને નષ્ટ કરનારા, (भव्यबोधप्रकाशम्) ભવ્ય જીવોને માટે નિર્મળબોધરૂપ પ્રકાશ કરનારા (शिवसुखदमुनीन्द्रम्) કલ્યાણકારી સુખ આપનારા તેમજ મુનિઓમાં ઇન્દ્રસ્વરૂપ એવા (जिनेन्द्रं वीरं नौमि) જિનેન્દ્રવીર ભગવાનને હું નમસ્કાર કરું છું.

विशेषार्थ—टीकाकारने जिनेन्द्र वीर भगवान् के, जो ये विशेषपद प्रकट किये गये हैं वे सब उनमें विशेषता प्रतिपादन करनेवाले होने से अन्ययोग व्यवच्छेदक हैं। कितनेक सिद्धान्तकरों का ऐसा मन्तव्य है कि जो कर्म मल से कभी भी स्पृष्ट नहीं हुआ है उसके लिये ईश्वरत्वरूप स्थान परम्परा से चला आ रहा है और कोई दूसरा जीवात्मा उस स्थान पर अपना प्रभुत्व स्थापित नहीं कर सकता है सो यह सिद्धान्त समीचीन नहीं है, कारण कि आत्मा जबतक कर्ममल से मलिन बनी रहती है, जबतक वह अपनी वास्तविक शुद्धि से दूर रहती है आत्माकी पूर्णशुद्धि ही परमात्मत्वदशा है ऐसा कोई भी जीवात्मा नहीं है–जो कर्ममल के संसर्ग से शुरु से रहित बना हो अशुद्धपूर्वक ही शुद्धि होने का विधान है इसी बात को समझाने के लिये यहां 'कलिकलिलविनाशम्' पद रखाहै–कलि यह पद राग का उपलक्षक है, अर्थात् जबतक आत्मा में द्वेष के लिये स्थान बना रहता है– तबतक कोई भी जीवात्मा कलिल–पाप का नाशक नहीं हो सकता है। कलिल यह पद भी कर्मों का उपलक्षक है–ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, आयु, नाम, गोत्र और अन्तराय ये आठ कर्म हैं, इनमें कितनेक पापरूप और कितनेक पुण्य पाप उभयरूप हैं।

વિશેષાર્થ—ટીકા કરનારે જિનેન્દ્રવીર ભગવાનના માટે જે આ બધાં વિશેષપદો પ્રકટ કર્યા છે, તે તેમનામાં વિશેષતા પ્રતિપાદન કરનારા હોવા બદલ અન્યયોગવ્યવચ્છેદક છે કેટલાક સિદ્ધાંતકારોના મત મુજબ જીવાત્મા એવો પણ મનાય છે કે તે કર્મફળને કોઇપણ કાળે સ્પર્શ્યો નથી, તેના માટે ઇશ્વરત્વનું જ્ઞાન આદિકાળથી ચાલતું આવે છે, અને બીજા કોઇપણ જીવાત્માની તે સ્થાન ઉપર પ્રભુત્વ સ્થાપિત કરવા જેટલી તાકાત નથી આ સિદ્ધાન્ત સારો નથી કેમકે જ્યાં સુધી આત્મા કર્મફળથી દૂષિત થયેલો રહે છે, ત્યાં સુધી તે પોતાની વાસ્તવિક શુદ્ધિથી દૂર રહે છે. આત્માની સંપૂર્ણપણે શુદ્ધિજ પરમાત્મદશા છે. એવો કોઇ પણ જીવાત્મા નથી કે જે શરૂઆતથી જ કર્મફળના સંસર્ગથી દૂર રહ્યો હોય. અશુદ્ધિપૂર્વક જ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનું અહીં વિધાન છે. આ વાતને સમજાવવા માટે જ (कलिकलिलविनाशम्) 'આ પદ મૂક્યું છે. કલિ' પદ રાગનો ઉપલક્ષક છે, એટલે કે જ્યાં સુધી આત્મામાં રાગદ્વેષ માટે સ્થાન રહે છે ત્યાં સુધી કોઇ પણ જીવાત્મા 'કલિલ' પાપને નષ્ટ કરનારો થઇ શકતો નથી. 'કલિલ' આ પદ પણ કર્મોનું ઉપલક્ષક છે, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય આ આઠ કર્મો છે. આમાંથી કેટલાક પાપરૂપ અને કેટલાક પુણ્ય પાપ રૂપવાળાં છે.

'जिन पुण्य पाप नहीं कीना, आतम अनुभव चित्त दीना।
तीनही विधि आवत रोके संवर लहि सुख अवलोके॥'

इस कथन के अनुसार पुण्य और पाप की रोक से ही संवर पूर्वक आत्मा की शुद्धि होती है। प्रभु महावीरने तीर्थंकर परम्परा के अनुसार इन दोनों का विनाश कर आत्मशुद्धिरूप मुक्ति की प्राप्ति की यही बात इस पद से टीकाकारने प्रकट की है। 'गुणनिकरनिधानम्' पद से टीकाकारने यह कहा है कि आत्मा से जब अष्टकर्मों का सर्वथा प्रक्षय हो जाता है- तब वह अनन्तज्ञान, अनन्तदर्शन, अनन्त सुख, अनन्तवीर्य आदि आठ गुणसमूह से युक्त हो जाता है क्यों कि इन आत्मा के सच्चे शुद्ध गुणों के आविर्भाव होने में ये कर्म बाधक होते हैं अतःमुक्ति अवस्था में आत्मा केवल षट् उर्मियों से ही युक्त रहता है यह कथन इस पद से अपहृत किया गया है। 'कल्पवृक्षोपमानम्' पद से टीकाकारने यह हृद्य प्रकट किया है कि आत्मा जबतक स्वयं शुद्ध बनती है-तबतक वह दूसरों को भी शुद्धि के मार्ग का उपदेश नहीं दे सकती है प्रभु महावीरने अपनी शुद्धिकरके केवलज्ञान की प्राप्ति की और उसके बाद आत्मशुद्धि की देशना जीवों को दी अतःकल्पवृक्ष जिस प्रकार से चिन्तित पदार्थ का प्रदाता होता है, उसी प्रकार से भव्य जीवों द्वारा अभिलषित मुक्ति के प्रदाता प्रभु वीर हैं-

---

'जिन पुण्य पाप नहीं कीना, आतम अनुभव चित्तदीना।
तिन ही विधि आवत रोके संवर लहि सुख अवलोके॥

આ કથન મુજબ પુણ્ય અને પાપને રોકવાથી જ સંવરપૂર્વક આત્માની શુદ્ધિ હોય છે. પ્રભુ મહાવીરે તીર્થંકર પરંપરા મુજબ આ બંનેને નષ્ટ કરીને આત્મશુદ્ધિ રૂપ મુકિતને મેળવી છે એજ વાત ટીકાકારે આ પદથી સ્પષ્ટ કરી છે. 'गुणनिकर-निधानम्' આ પદનું સ્પષ્ટીકરણ ટીકાકારે આ પ્રમાણે કર્યું છે કે આત્માથી જ્યારે આઠકર્મોનો સંપૂર્ણપણે નાશ થઇ જાય છે ત્યારે તે અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતસુખ અનંતવીર્ય વગેરે આઠ ગુણોથી યુકત થઇ જાય છે. કેમકે આત્માના આ બધા સાચા શુદ્ધગુણોના ઉત્પન્ન થવામાં આ બધાં કર્મો બાધક હોય છે માટે મુકિત અવસ્થામાં આત્મા ફકત છ ઉર્મિઓથી જ યુકત રહે છે. આ વાત આ પદથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવી જે. 'कल्पवृक्षोपमानम्' પદ વડે ટીકાકારે આ વાત સ્પષ્ટ કરી છે કેઆત્મા જ્યાં-સુધી પોતે શુધ્ધ થતો નથી ત્યાં સુધી તે બીજાઓને પણ શુધ્ધિનાં માર્ગનો ઉપદેશ આપી શકતો નથી. પ્રભુમહાવીરે પોતાની શુધ્ધિ કરીને કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું અને ત્યાર પછી જીવોને આત્મશુદ્ધિની દેશના આપી છે. એટલા માટે કલ્પવૃક્ષ જેમ ચિંતિત-ઇચ્છિત-પદાર્થને આપનાર છે, તેમજ ભવ્ય જીવો વડે ઇચ્છિત મુકિતને આપનારા

क्यों की उन्होंने भव्य जीवों के लिये शुद्धि होने के मार्ग का उपदेश दिया है। ऐसा उपदेश अन्य तीर्थिकों से प्राप्त नहीं हो सकता है क्यों कि उनकी आत्मा इस प्रकार की शुद्धि से रहित हैं। 'नमितसुरसमाजम्' पद से टीकाकारने भक्त्यातिशय से अतिशय प्रकट किये हैं। अतः ये ही भक्त्यातिशय के पात्र हैं। 'सिद्धिसौधाधिराजम्' पद से टीकाकारने यह प्रकट किया है कि मुक्ति में गया हुआ जीव वहां से फिर इस संसार में वापिस नहीं आता है क्यों कि वहां का यह पूर्णाधिकारी बन जाता है वहां का पूर्णाधिकारी बनने का तात्पर्य है कृतकृत्य हुआ जीव निष्काम होता है निष्काम भी तभी होता है कि जब आत्मा से मोहनीय कर्मका सर्वथा विनाश होता है मोहनीय कर्म का पूर्णरूप से विनाश हो जाने पर आत्मा सिद्धिगतिरूप सौध का अधिकारी–पात्र हो जाता है। इस पात्रता के आने पर आत्मा इस जन्म मरणरूप संसार से परे हो जाते है संसार से परे हो जाना यही सिद्धिसौधाधिराजत्व है। इस प्रकार से सिद्धि सौधाधिराजत्व प्राप्त किया हुआ जीव पुनः जन्म मरणरूप संसार में अवतरित नहीं होता है। 'भव्यबोधप्रकाशं' पद से टीकाकारने यह प्रकट किया है कि भव्य जीवों को इन्हीं से सम्यग्ज्ञानरूप बोध का प्रकाश मिला है क्यों कि जो स्वयं प्रकाशमय होता है–वही दूसरों के लिये प्रकाश का प्रदाता होता है। केवल ज्ञानरूप प्रकाशपुंज से प्रकाशित वीर हैं, अतः इन्ही से अन्य

પ્રભુવીર છે–કેમકે તેમણે ભવ્ય જીવોના માટે શુદ્ધિના માર્ગનો ઉપદેશ કર્યો છે. એવો ઉપદેશ બીજા તીર્થિકોથી મેળવી શકાતો નથી કેમકે તેમનો આત્મા આ જાતની શુદ્ધિથી રહિત છે. 'नमितसुरसमाजम्' પદથી ટીકાકારે ભક્તિની તીવ્રતા દર્શાવી છે, માટે એજ ભક્ત્યાતિશયના પાત્ર છે. 'सिद्धिसौधाधिराजम्' પદથી ટીકાકારે એ વાત સ્પષ્ટ કરી છે કે મુક્તિઓને પહોંચેલો જીવ ત્યાંથી ફરી આ સંસારમાં આવતો નથી કેમકે તે ત્યાંનો સંપૂર્ણપણે અધિકારી થઇ જાય છે. ત્યાંનો સંપૂર્ણ પણે અધિકારી થઇ જવાનો હેતુ એ છે કે કૃતકૃત્ય થયેલો જીવ નિષ્કામ હોય છે. નિષ્કામપણુ તે જ્યારે આત્માથી મોહનીયકર્મનો સંપૂર્ણપણે વિનાશ થાય છે, મોહનીયકર્મનો સંપૂર્ણપણે વિનાશ થઇ ગયા બાદ આત્મા સિદ્ધિગતિ રૂપ સૌધ (ભવન)નો અધિકારી–પાત્ર થઈ જાય છે. આ જાતની પાત્રતા મેળવ્યા બાદ આત્મા આ જન્મ મરણ રૂપ સંસારથી પર થઈ જાય છે. સંસારથી પર થઇ જવું એજ 'सिद्धिसौधाधिराजत्व' છે. આ પ્રમાણે સિદ્ધિસૌધાધિરાજત્વ પ્રાપ્ત કરેલો જીવ ફરી જન્મ મરણરૂપ સંસારમાં જન્મ મેળવતો નથી. 'भव्यबोधप्रकाशं' પદ વડે ટીકાકારે એ વાતની સ્પષ્ટતા કરી છે કે ભવ્યજીવોને એમનાથી સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપ બોધનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થયો છે. કેમકે જે પોતે પ્રકાશમય હોય છે–તેજ બીજાઓને પ્રકાશ આપનારો હોય છે. કેવળજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશપુંજથી વીર

भव्य जीवों ने भी केवलज्ञानरूप प्रकाशपुंज प्राप्त किया है। इस कथन से प्रभु वीर में सर्वथा रूप से स्वार्थपरता का अभाव प्रतिपादित किया गया है-क्यों कि जिस मार्ग से होकर प्रभुने केवलज्ञानरूप प्रकाशपुंज स्वयं प्राप्त किया है-उसी मार्ग का उपदेश भव्यजीवों के लिये भी उन्होंने दिया है इस उपदेश में वे निस्पृह रहे हैं। 'शिवसुखदमुनीन्द्रं' पद से टीकाकारने अपना यह भाव प्रकट किया है कि वीर भगवान् अपने मार्ग पर चलने वाले भव्यजीवों को मुक्ति के दाता हैं और मुनिजनों में इन्द्रस्वरूप हैं। शिवसुख के दाता हैं-ऐसा जो कथन है वह केवल व्यवहारिक है निश्चय में वे न किसी को शिवसुख देते हैं और न किसी को शिवसुख से वंचित रखते हैं प्रत्येक जन अपने कर्तव्य-के अनुसार ही प्रदर्शित मुक्ति के मार्ग पर चलकर मुक्ति के सुख को प्राप्त करता है और उससे विपरीत मार्ग पर चलकर उसके सुख से वंचित रहता है। हां यह बात कि 'भव्यजीवों को उनके निमित्त से हित की प्राप्ति होती है' अवश्य-अतः इसी बात को प्रकट करने के लिये शिवसुखद यह पद रखा है-'मुनीन्द्र' पद से यह समझाया गया है कि जो वाणी का संयम को रखते है-भाषासमिति का पालन करते हैं-वे मुनिजन होते

ભગવાન પ્રકાશિત છે. એટલા માટે બીજા ભવ્ય જીવોએ પણ તેઓ શ્રીથી કેવળજ્ઞાન રૂપ પ્રકાશપુંજ મેળવ્યો છે. આ કથનથી પ્રભુવીરમાં સંપૂર્ણપણે સ્વાર્થ પરતાનો અભાવ પ્રતિપાદિત કર્યો છે કેમકે જે માર્ગને અનુસરતાં પ્રભુએ જાતે કેવળજ્ઞાનરૂપ પ્રકાશપુંજ મેળવ્યો છે, તે જ માર્ગનો ઉપદેશ ભવ્ય જીવોને પણ પ્રભુએ આપ્યો છે. આ ઉપદેશના કામમાં તેઓ શ્રી નિસ્પૃહ રહ્યા છે. 'शिवसुखदमुनीन्द्रं' પદથી ટીકાકારે પોતાનો આ જાતનો ભાવ દર્શાવ્યો છે કે ભગવાન પોતાના માર્ગને અનુસરનાર ભવ્ય જીવોના માટે મુક્તિસુખને આપનારા છે અને મુનિઓમાં ઇન્દ્રસ્વરૂપ છે. તેઓ શિવસુખ આપ-નારા છે એવું જે કથન છે તે ફક્ત વ્યાવહારિક જ છે. હકીકતમાં તો તેઓ કોઇને ય શિવસુખ આપતા પણ નથી અને કોઇને ય તેનાથી વંચિત પણ રાખતા નથી. દરેકે દરેક માણસ પોતાના કર્તવ્યો મુજબ જ મુક્તિમાર્ગ તરફ વળીને મુક્તિસુખને મેળવે છે. અને તેનાથી પ્રતિકૂળ માર્ગને અનુસરીને તે સુખથી વંચિત રહે છે. આ વાત બરાબર છે કે 'ભવ્ય જીવોને તેમના નિમિત્તથી જ હિતની પ્રાપ્તિ થાય છે' એટલા માટે આ વાતને સ્પષ્ટ કરવા માટે 'शिवसुखद' આ પદ મૂક્યું છે. 'मुनीन्द्र' પદથી એ વાત સમજાવવામાં આવી છે કે જેઓ વાક્ સંયમ રાખે છે એટલે કે ભાષાસમિતિનું પાલન કરે છે તેઓ મુનિ હોય છે.ભાષાસમિતિનું પાલન

हैं भाषासमिति का पालन करना यह उपलक्षणरूप वाक्य है इससे मुनिजन और भी ईर्यासमिति आदिरूप समितियों का पालन करते हैं। उनमुनिजनों के या उनमें ये इन्द्ररूप इसलिये हैं कि ये तीर्थंकर नामकर्म की प्रकृति के उदयवाले हैं। मुनिजन जब भाषासमिति के पालक होते हैं तब किसी को शाप आदि देकर और किसी की सेवा भक्ति आदि से प्रसन्न होकर उसका इष्टानिष्ट ऋषि महर्षिजन किया करते हैं ऐसी मान्यता इससे दूर हो जाती है क्यों कि भाषासमिति में वाणी का संयमन हो जाता है और उसमें शाप आदि के सम्बन्ध का जरा सा भी सम्बन्ध नहीं रहता है जहां ऐसा है वह न सच्चे अर्थ में मुनि है और मुनिन्द्र है प्रभु वीर ही सच्चे मुनिन्द्र हैं क्यों कि इनके निमित्त को लेकर प्रत्येक भवीजन अपनीर योग्यता के अनुसार कल्याणमार्गरूप इष्ट पथ के पथिक बनते हैं। अतः इनके द्वारा जीवों का कल्याण ही होता है, अकल्याण न हुआ है, न होना है और न वह होगा ही यही भाव 'शिवसुखदमुनीन्द्रं' विशेषण से प्रकट किया गया है। अतः ये सब विशेषण अन्ययोगव्यवच्छेदक हैं ऐसा सिद्ध हो जाता है ॥ १ ॥

આ વાક્ય તો ઉપલક્ષણરૂપ છે. એનાથી પણ વધારાની બીજી ઈર્યાસમિતિ વગેરે સમિતિઓનું પાલન કરે છે, તે મુનિઓના કે તે મુનિઓમાં એ વીરપ્રભુ ઇન્દ્રરૂપ એટલા માટે છે કે એ તીર્થંકર નામકર્મની પ્રકૃતિના ઉદયવાળા છે. મુનિયો જ્યારે ભાષાસમિતિને પાલનારા હોય છે ત્યારે કોઇને શાપ વગેરે આપીને અને કોઇની સેવા ભકિત વગેરેથી પ્રસન્ન થઇને તેનું ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ મુનિઓ કરતા રહે છે આ જાતની માન્યતા એનાથી દૂર થઇ જાય છે. કેમકે ભાષા સમિતિમાં વાણીનું સંયમન થઇ જાય છે. અને તેમાં શાપ વગેરેને લગતી કોઇ પણ વાતનો સંબંધ રહેતો નથી. જ્યાં આ જાતનું આચરણ હોય છે ત્યાં સાચા અર્થમાં ન મુનિઓ છે અને ન મુનીન્દ્રો છે. પ્રભુ વીર જ સાચા મુનીન્દ્ર છે કેમકે તેમના નિમિત્તથી જ દરેકે દરેક ભવ્યજન પોતપોતાની યોગ્યતા મુજબ કલ્યાણમાર્ગરૂપ અભિલષિત માર્ગ તરફ આગળ વધે છે. એથી એમના વડે જીવોનું કલ્યાણ જ થાય છે. અકલ્યાણ કોઇ પણ દિવસે થયું નથી થતું નથી અને ભવિષ્યમાં કોઇ પણ દિવસે થશે પણ નહિ. આ જ ભાવ 'શિવસુખદમુનીન્દ્રં' વિશેષણથી પ્રકટ થયો છે. એથી આ બધાં વિશેષણો અન્ય યોગવ્યવચ્છેદક છે, એવી વાત સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૧ ॥

भुजङ्गप्रयात छंदः (२)

करणचरणधारं प्राप्तपूर्वाब्धिपारं
शुभतरगुणधारं प्राप्तसंसारपारम् ।
कलितसकललब्धिं लब्धविज्ञानसिद्धिं,
गणधरमभिरामं गौतमं तं नमामि ॥२॥

'करचरणधारं प्राप्तपूर्वाब्धिपारम्' इत्यादि ।

अर्थ—(करणचरणधारम्) करणसत्तरी एवं चरण सत्तरी को अच्छी तरह से धारण-पालन करने वाले (प्राप्तपूर्वाब्धिपारम्) ग्यारह अंग और चौदह पूर्वरूप समुद्र के पारगामी शुभतरगुणधारम्) शुभतरसम्यग्दर्शनादिक-गुणों के धारक (प्राप्तसंसारपारम्) संसार के पार को पाने वाले, (कलित-सकललब्धिम्) सकललब्धियों के धारक, (लब्धविज्ञानसिद्धिम्) मनःपर्ययज्ञान के धारी ऐसे (अभिरामम्) सर्वोत्तम (तं गौतमं गणधरं नमामि) जगत्प्रसिद्ध गौतम गणधर को मैं नमन करता हूं।

भावार्थ—इस श्लोक द्वारा वर्धमान-वीर-भगवान के प्रसिद्ध गौतम गण धर को नमस्कार किया गया है। गौतम गणधरने करणसत्तरी एवं चरणसत्तरी के सेवन से अपने सयम को बहुत अधिक श्रेष्ठतम बना लिया था, चौदह पूर्व के वे पाठी थे सम्यग्दर्शनादिक गुणों की पूर्ण जागृति से उन्होंने

'करचरणधारं प्राप्तपूर्वाब्धि-पारम्' इत्यादि ।

અર્થ-(करचरणधारम्) કરણ સત્તરી અને ચરણ સત્તરીને સારી રીતે ધારણ તેમજ પાલન કરનારા, (प्राप्तपूर्वाब्धिपारम्) અગિયાર અંગ અને ચૌદ પૂર્વરૂપ સમુદ્રના પારગામી, (शुभतरगुणधारम्) શુભકારક સમ્યગ્ દર્શન વગેરે ગુણોને ધારણ કરનારા (प्राप्तसंसारपारम्) સંસારના પારને પામનારા, (कलित सकललब्धिम्) બધી લબ્ધિઓને ધારણ કરનાર, (लब्धविज्ञानसिद्धिम्) મનઃપર્યયજ્ઞાનને ધારણ કરનારા એવા (अभिरामम्) સર્વોત્તમ (तं-गौतमं गणधरं नमामि) સંસાર પ્રસિદ્ધ ગૌતમ ગણધરને હું નમન કરૂં છું.

ભાવાર્થ :– આ શ્લોક વડે વર્ધમાન-વીર-ભગવાનના પ્રસિદ્ધ ગૌતમ ગણધરને નમન કરવામાં આવ્યું છે. ગૌતમ ગણધરે કરણ સત્તરી અને ચરણ સત્તરીના સેવનથી પોતાના સંયમને ખૂબજ શ્રેષ્ઠ બનાવી દીધો હતો. તેઓ ચૌદ પૂર્વના પાઠી હતા.

भुजङ्गप्रयातछंद : (३)

प्रकाशप्रकाशाऽस्ति या ज्ञानभासा,
लसन्ती सहासा जिनाऽऽस्याधिवासा ।
महाशुद्धभासाऽतिशुद्धीकृताऽऽशा,
रसज्ञानिवासाऽस्तु मे शारदा सा ॥३॥

उसी भव से मुक्ति प्राप्त कर ली थी सकललब्धियों एवं मनः पर्ययज्ञान की सिद्धि उन्हें मुक्ति जाने से पहिले हो चुकी थी ॥ २ ॥

'प्रकाशप्रकाशास्ति या ज्ञानभासा' इत्यादि ।

अर्थ—(जिनास्याधिवासा) जिनेन्द्र प्रभु के मुख में निवास करने वाली ऐसी (या) जो (शारदा) जिनवाणी है वह (ज्ञानभासा लसन्ती) ज्ञान की चमक से चमकती हुई ऐसी प्रतीत होती है कि मानों (सहासा अस्ति) हँस रही है (प्रकाशप्रकाशा) प्रकाश को है प्रकाश जिससे (महा-शुद्धभासा) ऐसी वह जिनवाणी अपनी शुद्ध कान्ति से (अतिशुध्दिकृताशा) समस्तदिशाओं को शुभ्र बना रही है अत एव (सा शारदा मे रसज्ञानिवासा अस्तु) वह जिनवाणी मेरी जिह्वा पर निवास करनेवाली हो. ।

भावार्थ—टीकाकारने यहां जिनवाणी को अपनी जिह्वा के ऊपर निवास करने की प्रार्थना की है। सो उसका कारण उन्होंने यह प्रकट किया है कि इस जिनवाणी का प्रकाश, प्रकाश से भी अधिक है क्यों कि प्रकाश से

સમ્યગ્દર્શન વગેરે ગુણોની પૂર્ણ જાગૃતિથી તેમણે તે જ ભવમાં મુક્તિ મેળવી લીધી હતી બધી સિદ્ધિઓ અને મનઃપર્યયજ્ઞાનની સિદ્ધિ તેમને મુક્તિ પહેલાં જ મળી ચૂકી હતી. ॥ ૨ ॥

"प्रकाशप्रकाशास्ति या ज्ञानभासा" इत्यादि ।

અર્થ—(जिनस्याधिवासा) જિનેન્દ્ર પ્રભુના મુખમાં રહેનારી એવી (या) જે (शारदा) જિનવાણી છે, તે (ज्ञानभासा लसन्ती) જ્ઞાનના પ્રકાશથી પ્રકાશિત થતી એવી લાગે છે કે જાણે તે (सहासा अस्ति) હસી ન રહી હોય! (प्रकाश प्रकाशा) પ્રકાશને જ જ્યાંથી પ્રકાશ પ્રાપ્ત થાય છે (महाशुद्धभासा) એવી તે જિનવાણી પોતાની શુદ્ધ કાંતિ વડે (अतिशुध्दिकृताशा) બધી દિશાઓ ને સ્વચ્છ બનાવી રહી છે એટલા માટે (सा शारदा मे रसज्ञा निवासा अस्तु) તે જિનવાણી મારી જીભમાં વસનારી થ ઓ.

ભાવાર્થ:—ટીકાકારે અહીં જિનવાણીને પોતાની જીભ ઉપર રહેવા વિનંતી કરી છે. તેનું કારણ તેમણે આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આ જિનવાણીનો પ્રકાશ પ્રકાશ

पृथ्वीच्छंदः (४)

सगुप्ति-समिर्ति समां विरतिमादधानं सदा,
क्षमावदखिलक्षमं कलितमञ्जुचारित्रकम्
सदोरमुखवस्त्रिका-विलसिताननेन्दुं-गुरुं,
प्रणम्य भववारिधिप्लवमपूर्वबोधप्रदम् ॥४॥

प्रकाशित कई पदार्थ बोधगम्य नहीं बनते हैं, परन्तु जिनके हृदय में केवलज्ञान का प्रकाश होता है, ऐसे मनुष्य को सूक्ष्म, दूरार्थ और अन्तरित समस्त पदार्थ हस्तामलकवत् बोधगम्य हो जाते हैं। यह जिनवाणी जिनेन्द्र के मुख में निवास करती है। इसने अपनी निर्मलकान्ति से समस्त दिशाओं को प्रकाशित कर दिया है। अतः इसके प्रभाव से मुझे भी सज्ज्ञान का प्रकाश मिले एसी टीकाकारने अपनी भावना प्रकट की है। ॥ ३ ॥

'सगुप्तिसमितिं समां विरतिमादधानं सदा' इत्यादि।

अर्थ--(समां सगुप्तिसमिति) सम्पूर्णरूप से पांच समिति एवं तीन गुप्तियों का पालन करने वाले (सदा विरतिं आदधानम्) सदा सर्व विरति को धारण करने वाले, (क्षमावत् अखिलक्षमम्) पृथ्वी को तरह सब प्रकार के परीषहों को सहने वाले. (कलितमञ्जुचारित्रकम्) निरतिचारचारित्र के पालन करने वाले, (अपूर्वबोधप्रदम्) भव्यजीवों को अपूर्व आत्मबोध देने वाले ऐसे (गुरुम्) गुरुदेव को कि जिनका (सदोरमुखवस्त्रिका विलसिताननेन्दुम्) मुखचन्द्र

કરતાં પણ વધારે છે. કેમકે પ્રકાશથી પ્રકાશિત થતા પણ કેટલાક પદાર્થો બોધગમ્ય થતા નથી, પરંતુ જેમના હૃદયમાં કેવલ જ્ઞાનનો પ્રકાશ હોય છે. એવા માણસને સૂક્ષ્મ, દૂરના અને અંતરિત રહેનારા બધા પદાર્થો હથેલી ઉપર મૂકેલા આમળાની જેમ સ્પષ્ટ પણે બોધગમ્ય હોય છે. આ જિનવાણી જિનેન્દ્રના મુખમાં વસે છે. એણે પોતાની નિર્મળ કાંતિથી બધી દિશાઓને પ્રકાશિત કરી દીધી છે. એવી ટીકાકારે પોતાની નમ્ર ભા ના પ્રકટ કરી છે. । ૩ ।

'सगुप्तिसमितिं समां विरतिमादधानं सदा इत्यादि।

સૂત્રાર્થ— (समां सगुप्तिसमितिं) સંપૂર્ણ પણે પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિઓને પાલનારા, (सदा विरतिं आदधानम्) હંમેશા સર્વ વિરતિને ધારણ કરનારા, (क्षमावत् अखिलक्षमम्) પૃથ્વીની જેમ બધી જાતના પરીષહોને સહન કરનારા, (कलितमञ्जुचारित्रकम्) નિરતિચાર ચારિત્રને પાલનારા, (अपूर्वबोधप्रदम्) ભવ્ય જીવોને ઉત્તમ આત્મબોધ આપનાર એવા (गुरुम्) ગુરુદેવને કે જેમનું (सदोरमुखवस्त्रिकाविलसिताननेन्दुम्) મુખચંદ્રમંડળ હંમેશા સદોરક મુખવસ્ત્રિકાથી

अनुष्टुप्छन्दः (५)

बालानां सुखबोधाय घासीलालः सुधीर्व्रती।
राजप्रश्नीयसूत्रस्य टीकां कुर्वे सुबोधिनीम् ॥५॥

अथेदं राजप्रश्नीयसूत्रं सूत्रकृताङ्गोक्तानां क्रियावाद्यक्रियावाद्यज्ञानिकवैनयिकरूपपाखण्डिकानां क्रमादशीत्यधिकशत–चतुरशीति–सप्तषष्टि–द्वात्रिंशतां संकलनया त्रिषष्ट्यधिकत्रिशतीसंख्यकानां मतनिरसनपूर्वकस्वसिद्धान्तस्थापनासद्भावात्, तथा क्रियावादिमतवासितान्तःकरणप्रदेशिराजस्याक्रियावादावलम्बनपुरस्सरजीवविषयप्रश्ने केशिकुमारश्रमणगणधरकृतसूत्रकृताङ्गसूचिता–

मण्डल सदा सडोरक मुखवस्त्रिका से सुशोभित होता है, तथा–(भव-वारिधिप्लवम्) संसाररूप समुद्र में डूबते हुए जीवों के लिये नौका जैसे हैं उनको मैं (प्रणौमि) मस्तक झुकाकर नमस्कार करता हूं ॥ ४ ॥

'बालानां सुखबोधाय घासीलालो सुधीर्व्रती' इत्यादि।

मैं–मुनिव्रती घासीलाल 'बालकों को सुख से बोध हो जावे' इस निमित्त राजप्रश्नीय सूत्र की सुबोधिनी नामकी टीका को बनाता हूं ॥५॥

सूत्रार्थ––यह राजप्रश्नीयसूत्र सूत्रकृताङ्ग का ही उपाङ्ग है क्यों कि सूत्रकृताङ्ग में कहे गये क्रियावादी, अक्रियावादी, अज्ञानवादी और विनयवादी रूप पाखण्डियों के क्रमशः ८०, १००, ८४, ६७, और ३२ सब मिलकर ३६३ भेदों के मन्तव्य का इसमें निरसन किया गया है और स्वसिद्धान्त की स्थापना की गई है। तथा क्रियावादिमत से जिसका अन्तःकरण वासित है ऐसे प्रदेशी राजा के अक्रियावाद के अवलम्बन पूर्वक जीव के विषयमें किये गये प्रश्न के ऊपर केशिकुमार श्रमणने गणधरकृत

શોભતું રહે છે, તેમજ (भववारिधिप्लवम्) સંસાર રૂપ સમુદ્રમાં ડૂબતા જીવોને માટે નાવની જેમ છે. તેમને હું (प्रणौमि) નમ્ર મસ્તકે નમન કરૂં છું. ।૪।

'बालानां सुखबोधाय घासीलालो सुधीर्व्रती' इत्यादि।

અર્થ—હું મુનિવ્રતી ઘાસીલાલ બાળકોને સુખેથી બોધ થઈ શકે તે માટે રાજપ્રશ્નીય સૂત્રની 'સુબોધિની' ટીકા લખું છું. ।૫।

આ 'રાજપ્રશ્નીય સૂત્ર' સૂત્રકૃતાઙ્ગનું જ ઉપાઙ્ગ છે. કેમકે સૂત્રકૃતાઙ્ગમાં આવતા ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી રૂપ પાંખંડીઓના અનુક્રમથી ૮૦, ૧૦૦, ૮૪, ૬૭, અને ૩૨ આમ બધા થઈને ૩૬૩ ભેદોના મન્તવ્યનું આમાં નિરસન કરવામાં આવ્યું છે. અને સ્વસિદ્ધાન્તની સ્થાપના કરી છે. તેમજ ક્રિયાવાદિ મતથી જેમનું અંતર વાસિત છે. એવા પ્રદેશી રાજાના અક્રિયાવાદના અવલંબન પૂર્વક

क्रियावादिमतखण्डनोपजीवनपूर्वक व्याख्या विस्तारात्, सूत्रकृताङ्गीयविषय-विशेषप्रकाशाच्च सूत्रकृताङ्गस्यैवोपाङ्गमिति निश्चीयते।

एतस्य सूत्रस्य वक्तव्यतां भगवान् श्री महावीरस्वामी स्वगणधरं श्री गौतमस्वामिनमुवाच। तत्र यत्र नगर्यां येन प्रक्रमेणोक्तवान् तदेतत् सकलं विवक्षुरेतत्सूत्रमवतारयितुमाह-सुधर्मस्वामी जम्बूस्वामिनं प्रति प्राह हे जम्बूः!

मूलम्-तेणं कालेणं तेणं समएणं आमलकप्पा नामं नयरी होत्था, रिद्ध-त्थिमिय-समिद्धा जाव पासादीया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा तीसे णं आमलकप्पाए नयरीए उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए अंबसालवणे नामं चेइए होत्था-जाव पडिरूवे। असोगवरपायवे पुढवीसिलापट्टए वत्तव्वया उवाइयगमेणं णेया। से ओ राया, धारिणी देवी, सामीसमोसढे निग्गया, राया जाव पज्जुवासइ॥ सू. १॥

सूत्रकृताङ्ग में सूचित जो अक्रियावादी मत का खण्डन है, उसकी इसमें पुष्टि करते हुए विस्तृत व्याख्या की है, अतः सूत्रकृताङ्गके विषय के ऊपर ही इसमें विशेष प्रकाश डाला गया होने से यह सूत्रकृताङ्ग का ही उपाङ्ग है-ऐसा सिद्ध होता है।

इस सूत्र की वक्तव्यता भगवान् महावीर स्वामीने अपने गणधर श्री गौतमस्वामी से कही है सो जिस नगरी में जिस क्रम से यह कही गई है उसे उसी प्रकार सम्पूर्णरूप से कहने की कामनावाले श्री सुधर्मास्वामी इस सूत्र को अवतरित करने के निमित्त जम्बूस्वामी से कहते हैं-हे जम्बू!

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि।

જીવને લગતા પ્રશ્ન પૂછી કેશિકુમાર શ્રમણ ગણધરકૃત સૂત્રકૃતાંગમાં સૂચિત જે અક્રિયાવાદી મતનું ખંડન છે, તેની આમાં પુષ્ટિ કરતાં વિસ્તૃત રૂપે વ્યાખ્યા કરી છે. એથી સૂત્રકૃતાંગના વિષયને અનુલક્ષીને જ આમાં સવિશેષ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે. એથી આ સૂત્રકૃતાંગનું જ ઉપાંગ છે. આ જાતના મતની સંપૂર્ણ પણે પુષ્ટિ થાય છે.

આ સૂત્રનું કથન ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ પોતાના ગણધર શ્રી ગૌતમ સ્વામીની સામે રજુ કર્યું છે. તો જે નગરીમાં જે અનુક્રમથી આ કથન રજુ કરવામાં આવ્યું છે તેને તે જ ક્રમથી સંપૂર્ણપણે—એટલે કે આરંભથી માંડીને અંતસુધી—કહેવાની ઇચ્છા રાખનારાશ્રી સુધર્મા સ્વામી આ સૂત્રને અવતરિત કરવાના ઉદ્દેશ્યથી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે—હે જંબૂ!— तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि।

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये आमलकल्पा नाम नगरी अभवत् ऋद्धस्तिमितसमृद्धा यावत् प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपा प्रतिरूपा। तस्याः खलु आमलकल्पाया नगर्या बहिरुत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे आम्रसालवनं नाम चैत्यमासीत्—यावत् प्रतिरूपम्। अशोकवरपादपः पृथिवीशिलापट्टकः,

सूत्रार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उसकाल और उस समय में (आमलकप्पा नामं नयरी होत्था) आमलकल्पा नामकी नगरी थी यह नगरी (रिद्ध-त्थिमिय-समिद्धा जाव पासादीया दरिसणिज्जा, अभिरूवा) ऋद्धा-अपने विभव और भवन आदिकों को लेकर विशेष वृद्धि को प्राप्त थी स्तिमिता-स्वचक्र और परचक्र के भय से रहित होकर स्थिर थी समृद्ध-धनधान्यादि रूप समृद्धि से युक्त थी यहां 'जाव' शब्द से यह सूचित किया गया है कि इस नगरी का और भी अवशिष्ट वर्णन औपपातिक सूत्र में वर्णित चंपानगरी के वर्णन जैसा जानना चाहिये-इसे जिसे देखना हो वह औपपातिक सूत्र के ऊपर की गई मेरी पीयूषवर्षिणी टीका को देखें। यह नगरी प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप और प्रतिरूप थी (तीसेणं आमलकप्पाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए अंबसालवणे नामं चेइए होत्था) उस आमलकल्पा नगरी के बाहर उत्तरपूर्व दिशा के अन्तराल में-ईशान कोन में-एक चैत्य-उद्यान था जिसका नाम आम्रसालवन था (जावपडिरूवे) यावत् यह प्रतिरूप था (असोगवरपायवे, पुढवीसिलापट्टए वत्तव्वया उववाइयग-

સૂત્રાર્થ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાળે અને તે સમયે (आमलकप्पानामं नयरी होत्था) આમલકલ્પા નામે નગરી હતી તે નગરી (रिद्धत्थिमियसमिद्धा जाव पासादीया दरिसणिज्जा, अभिरूवा पडिरूवा) ઋદ્ધા-વૈભવ અને ભવન વગેરેથી તે સવિશેષ સંપન્ન હતી, સ્તિમિતા- સ્વચક્ર તેમજ પરચક્રના ભયથી તે રહિત થઈને સ્થિર હતી, સમૃદ્ધ-ધનધાન્ય વગેરે સમૃદ્ધિઓથી યુક્ત હતી, અહીં 'जाव' શબ્દથી એ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે આ નગરીનું શેષવર્ણન ઔપપાતિકસૂત્રમાં વર્ણિત ચંપા નગરીના વર્ણન જેવું સમજી લેવું જોઈએ. જિજ્ઞાસુ પાઠકો ઔપપાતિક સૂત્ર ઉપર કરેલી મારી પીયૂષવર્ષિણી ટીકાને જુવે. તે નગરી પ્રાસાદીય, દર્શનીય અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હતી. (तीसेणं आमलकप्पाए नयरीए बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए अंबसालवणे नामं चेइए होत्था) તે આમલકલ્પા નગરીની બહાર ઉત્તરપૂર્વીદિશાની વચ્ચે-ઈશાન કોણ-માં એક ચૈત્ય-ઉદ્યાન-હતું. તેનું નામ આમ્રસાલવન હતું. (जाव पडिरूवे) યાવત તે પ્રતિરૂપ હતું. (असोगवर

वक्तव्यता औपपातिकगमेन विज्ञेया। श्वेतो राजा, धारिणी देवी, स्वामी समवसृतः, परिषद्निर्गता राजा यावत् पर्युपास्ते ॥सू. १॥

टीका—'तेणं कालेणं' इत्यादि–तस्मिन् काले=अवसर्पिणी चतुर्थारकलक्षणे भगवच्छ्रीमहावीरस्वामिविहरणकाले, तस्मिन् समये–हीयमानलक्षणे कालविशेषरूपे आमलकल्पा तन्नाम्नी नाम=प्रसिद्धा नगरी–आसीत् अस्या नगर्या वर्तमानकालेऽपि सत्त्वाद्भूतकाले सत्त्वकथनं वक्ष्यमाणविशेषणविशिष्टा-

---

मेणं णेया) इसमें अशोक नामका श्रेष्ठ वृक्ष था इसके नीचे पृथिवीशिलापट्टक था इत्यादि वक्तव्यता यहां इस विषय से लगती हुई औपपातिक सूत्र में जैसी कही गई है वैसी कहनी चाहिये (सेओ राया, धारिणी देवी सामी समोसढे, परिसा निग्गया, राया जाव पज्जुवासइ) इस नगरी में श्वेत नामका राजा था. उसकी बडी रानी का नाम धारिणी था यहां पर महावीर स्वामी पधारे उनको वन्दना करने के लिये और उनसे धर्मोपदेश सुनने के लिये परिषद् अपने २ स्थान से निकली, राजा भी निकला यावत् उसने पर्युपासना की।

टीकार्थ—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल में–अवसर्पिणी के चतुर्थ आरे में जब कि भगवान् श्री महावीरस्वामी विहार कर रहे थे उस समय में जब कि वह चतुर्थ आरक क्रमशः ह्रास की ओर जा रहा था, आमलकल्पा नामकी नगरी थी. यह नगरी प्रसिद्ध थी यद्यपि यह नगरी अब भी है–परन्तु 'होत्था' पद के प्रयोग से भूतकालिक रूप से उसे यहां

पायवे. पुढवीसिलापट्टए वत्तव्वया उववाइयगमेणं णेया) તેમાં અશોક નામે શ્રેષ્ટ વૃક્ષ હતું. તેની નીચે પૃથિવી શિલાપટ્ટક હતો વગેરે બધી આ વિષયને લગતી વિગત ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે છે તે પ્રમાણે જ સમજી લેવી જોઈએ. (सेओ राया. धारिणी देवी सामी समोसढे, परिसा निग्गया, राया जाव पज्जुवासइ): તે નગરિમાં શ્વેત નામે રાજા હતો તેની મોટી રાણીનું નામ ધારિણી હતું. ત્યાં મહાવીર સ્વામી પધાર્યા. તેમને વન્દન કરવા માટે તેમજ તેમની પાસેથી ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળવા માટે નાગરિકોની પરિષદ્ પોતપોતાના સ્થાનેથી નીકળીને ત્યા પહોંચી રાજા પણ ત્યાં જવા માટે નીકળ્યા. યાવત્ પહોંચીને બધાએ પર્યુપાસના કરી.

ટીકાર્થ—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' તે કાળે–અવસર્પિણીના ચોથા આરામાં જ્યારે ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામી વિહાર કરી રહ્યા હતા તે સમયે—જ્યારે તે ચોથો આરો અનુક્રમે હ્રાસની તરફ ઢળી રહ્યો હતો–આમલકલ્પા નામે નગરી હતી. આ નગરી પ્રસિદ્ધ હતી. જો કે આ નગરી અત્યારે પણ છે પરંતુ 'હોત્થા' પદના

यास्तदैव स्थितत्वाभिप्रायेण। इयं कीदृशी इत्याह-'ऋद्धे' त्यादि-ऋद्धस्तिमित समिद्धा-ऋद्धा-विभव-भवनादिभिर्वृद्धिं प्राप्ता, स्तिमिता-स्वचक्रपरचक्र-भयरहिता स्थिरेत्यर्थः, समृद्धा-धनधान्यादि समृद्धियुक्ता, एभिस्त्रिभिः पदैः कर्मधारयसमासः। ऋद्धा चासौ स्तिमिता चासौ समृद्धा चेति। 'जाव' यावत्, यावच्छब्दान्नगरी वर्णनमौपपातिकसूत्रवर्णितचम्पानगरीवद् बोध्यम्। तदर्थं जिज्ञासुभिरौपपातिकसूत्रस्य मत्कृता पीयूषवर्षिणी टीका विलोकनीयेति। प्रासादीया-प्रसादः-मनः प्रसन्नता प्रसन्नता प्रयोजनं यस्याः सा प्रासादीया

दिखलाया गया है, सो उसका कारण ऐसा है कि जिन विशेषणों से युक्त उसे कहा गया है, अब वह इन विशेषणों वाली नहीं है वह तो उसी समय थी. 'रिद्ध-त्थिमियसमिद्धा०' इस नगरी का वैभव और भवन आदि सब कुछ वृद्धि को प्राप्त था इससे यह वृद्धि की चरम सीमा पर पहुँची हुई थी स्वचक्र और परचक्र का इसमें थोडा सा भी भय नहीं था इसलिये यह स्तिमित-स्थिर थी धनधान्यादिरूप अपनी समृद्धिसे हरीभरी बनी हुई थी इस-लिये 'ऋद्ध स्तिमित समृद्धा' कही गई है 'जाव' यहां जो यह 'यावत्' पद आया है, उससे सूत्रकारने यह सूचित किया है कि इस नगरी का पूर्णवर्णन, औपपातिकसूत्र में जैसा चंपानगरी का वर्णन किया गया है वैसा ही समझना चाहिये यदि इसे जानने की इच्छा हो तो औपपातिकसूत्र के ऊपर जो पीयूष-वर्षिणी नामकी टीका लिखी गई है उससे यह जाना जा सकता है प्रासा-दीया-यह नगरी मनः प्रसन्नता जनक प्रयोजन वाली थी अर्थात् हृदिक

हार्दिकोल्लासकारिणीति यावत्। दर्शनीया रमणीयतया क्षणे क्षणे द्रष्टुं- योग्या। अभिरूपा-अभिमतमनुकूलं रूपं यस्याः सा तथा, सर्वथा दर्शकजननयनमनोहारिणीति निष्कर्षः प्रतिरूपा-रूप्यते 'एषोऽय'-मिति निश्चीयतेऽनेनेतिरूपमाकारः-प्रति-अभिमतम् असाधारणं रूपं यस्याः सा तथा। तस्याः-ऋद्धस्तिमितत्वादिविशेषणविशिष्टायाः खलु आमलकल्पायाः नगर्याः, बहिः उत्तरपौरस्त्ये-उत्तरपूर्वान्तराले दिग्भागे ईशानकोणे आम्रसालवनम्-आम्रैः सालैश्चातिप्रचुरतयोपलक्षितं वनम् आम्रसालवनम्, तद्वनयोगात् आम्रसालवननामकं चैत्यम्=व्यन्तराऽऽयतनम् नाम=प्रसिद्धम् अभवत्-आसीत्। तच्चैत्यं किंदृशम्? इत्याह-'जाव' यावत्-अत्र-यावच्छब्देन सकलं चैत्यवर्णनमौपपातिकसूत्रवर्णितपूर्णभद्र

उल्लास करने वाली थी यावत्-दर्शनीय-रमणीय-होने के कारण क्षण क्षण में देखने के योग्य थी इसका रूप चित्त के अनुकूल होने के कारण अभिरूप थी अर्थात् दर्शकजनों के नयन और मन को हरनेवाली थी प्रति-रूप थी-यह वही है ऐसा निश्चय जिसके द्वारा किया जाता है उसका नाम रूप-आकार है, यह आकार जिसका असाधारण होता है वह प्रतिरूप कहा जाता है यह नगरी भी ऐसी प्रतिरूप थी, ऋद्धस्तिमित आदि विशेषणोंवालीथी इस आमलकल्पा नगरी के बाहर उत्तरपूर्वान्तरालदिग्भाग में-ईशानकोने में आम्रसा-लवन था वह आम्र और सालवृक्षों से प्रचुरमात्रा में उपलक्षित था इस वन में आम्र-सालवन नामका चैत्य-व्यन्तरायतन था जो कि प्रसिद्ध था यहां जो यावत् शब्द आया है-उससे यहां यह कहा गया है कि औपपातिकसूत्र में जैसा वर्णन पूर्णभद्र चैत्य का किया गया है वैसा ही वर्णन इसका भी जानना

એટલે કે હૃદયને આનંદિત કરનારી હતી, યાવત્ દર્શનીય-રમણીય હોવા બદલ દરેકે દરેક ક્ષણમાં દર્શનીય હતી. તેનું રૂપ ચિત્તને ગમે તેવું હતું તેથી તે અભિરૂપ હતી. એટલે કે જોનારાઓની આંખો અને મનને તે આકર્ષનારી હતી. પ્રતિરૂપ હતી. આ તે જ છે, આ પ્રમાણેની ચોકસાઈ જેના વડે થાય છે તેનું નામ રૂપ-આકાર-છે. આ આકાર જેનો અસાધારણ-શ્રેષ્ટ-હોય છે તેને પ્રતિરૂપ કહેવામાં આવે છે. તે નગરી પણ એવી જ પ્રતિરૂપ હતી ઋદ્ધ સ્તિમિત વગેરે વિશેષણોવાળી આ આમલકલ્પા-નગરીની બહાર ઉત્તર પૂર્વ દિશાની વચ્ચેના ઈશાન કોણમાં આમ્ર અને સાલવૃક્ષોથી પ્રચુર પ્રમાણમાં શોભિતહતું આ વનથી સંબંધિત આમ્ર સાલવન નામે ચૈત્ય-વ્યંતરાયતન -હતું કે જે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ હતું. અહીં જે 'યાવત્' શબ્દ આવ્યો છે તેનાથી એ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે ઔપપાતિક સૂત્રમાં જેવું વર્ણન પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યનું

चैत्यवद्वसेयम्। तदर्थं जिज्ञासुभिरौपपातिकसूत्रस्य मत्कृता पीयूषवर्षिणी टीकाऽवलोकनीयेति। प्रतिरूपम् रूप्यते-'एतदिदं'-मिति निरूप्यतेऽनेनेति रूपमाकारः-प्रति-अभिमतम् असाधारणं रूपं यस्य तत्तथा। अशोकवरपादपः, पृथिवीशिलापट्टकः, अनयोर्वक्तव्यता-वर्णनरूपा औपपातिकगमेन-औपपातिकपाठेन ज्ञेया-बोद्धव्या। अनयोः सविस्तरं वर्णनमौपपातिकसूत्रेऽवलोकनीयमिति भावः। तदर्थं जिज्ञासुभिर्मत्कृता पीयूषवर्षिणी टीकाऽवलोकनीयेति। तस्यां आमलकल्पायां नगर्यां-श्वेतः-श्वेतनामा राजाऽऽसीत्। स कीदृशः? इति राजवर्णनं कूणिकराजवद्विज्ञेयम्। अस्य धारिणी देवी। अस्या वर्णनमपि कोणिकराजस्य धारिणीदेवीवद्विज्ञेयम्। स्वामी-श्रीमहावीरस्तत्रामलकल्पायां नगर्यां समवसृतः-समागतः। परिषत्-नागरिकजनसमूहरूपा निर्गता भगवद्वन्दनार्थं नगरान्निःसृता। राजा-श्वेतो राजा पर्यु-

---

चाहिये-यदि इसे देखने की इच्छा हो तो इसके लिये औपपातिक सूत्र की पीयूषवर्षिणी टीका देखनी चाहिये यह वन भी असाधारण स्वरूप वाला था अशोकवरपादप और पृथिवीशिलापट्टक इनका भी वर्णन औपपातिक सूत्र में किया गया है-अतः वहीं से यह देखलेना चाहिये. इस आमलकल्पानगरी में श्वेत नामका राजा था इस राजा का वर्णन भी कूणिक राजा के वर्णन की तरह से ही जानना चाहिये इस श्वेत राजा की पट्टरानी का नाम धारिणी था इसका वर्णन भी कोणिकराज की धारिणीदेवी के जैसा ही जानना चाहिये उस आमलकल्पा नगरी में श्री महावीरस्वामी पधारे नागरिक समूहरूप परिषदा भगवान को वन्दन करने के लिये नगर से निकली राजा भी निकला और भगवान् की पर्युपासना करने लगा यह सब वर्णन-

---

કરવામાં આવ્યું છે તેવું જ વર્ણન આનું પણ જાણી લેવું જોઈએ. જો આ વિષે વિશેષ જાણવાની ઈચ્છા હોય તો તેને ઔપપાતિક સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકા વાંચવી જોઈએ. આ વન પણ અસાધારણ રૂપથી સમૃદ્ધ હતું. અશોક વરપાદપ અને પૃથિવી શિલાપટ્ટક-એમનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. એથી જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જાણી લેવું જોઈએ. તે આમલકલ્પા નગરીમાં શ્વેતનામે રાજા હતો. આ રાજાનું વર્ણન પણ કૂણિક રાજાના વર્ણનની જેમ જ જાણી લેવું જોઇએ. તે શ્વેતરાજાની પટરાણીનું નામ ધારિણી હતું. તેનું વર્ણન પણ કૂણિક રાજાની ધારિણી દેવીના જેવું જ જાણી લેવું જોઇએ. તે આમલકલ્પા નગરીમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી પધાર્યા—નાગરિકોની પરિષદ્ ભગવાનને વન્દન કરવા માટે નગરથી બહાર નીકળી, રાજા પણ નીકળ્યા અને ભગવાનની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા. આ બધું

पासते-भगवन्तं सेवते। एतत्सर्वमौपपातिकसूत्रादवसेयम्। एतद-र्थजिज्ञासुभिर्मत्कृता पीयूषवर्षिणी टीका विलोकनीया ॥ सू. १ ॥

मूलम् —तेणं कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे, सोहम्मे कप्पे सूरियाभविमाणे सभाए सुहम्माए सूरियाभंसि सीहासणंसि, चउहिं सामाणिअसाहस्सीहिं, चउहिं अग्गमहिसीहिं तिहिं परिसाहिं, सत्तहिं अणिएहिं, सत्तहिं अणियाहिवईहिं, सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं, अन्नेहिं य बहूहिं सूरयाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं य देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे महया आहयनट्टगीयवाइयतंतीतलताल-तुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेणं दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ। इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे २ पासइ। ॥ सू० २ ॥

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये सूर्याभो देवः, सौधर्मे कल्पे सूर्याभविमाने सभायां सुधर्मायां सूर्याभे सिंहासने, चतसृभिः सामानिकसाहस्रीभिः चतसृभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः तिसृभिः परिषद्भिः सप्तभिः

औपपातिक सूत्र से जान लेना चाहिये इसके लिये औपपातिक सूत्र की पीयूषवर्षिणी टीका देखनी चाहिये ॥ सू. १ ॥

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे) उस काल और उस समय सूर्याभदेव (सोहम्मे कप्पे) सौधर्मकल्प में (सूरियाभविमाणे) सूर्याभ-विमान में (सभाए सुहम्माए) सुधर्मा सभा में (सूरियाभंसि सीहासणंसि) सूर्याभसिंहासन के ऊपर (चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं) चार हजार सामानिक

ઔપપાતિક સૂત્રમાંથી જાણી લેવું જોઈએ. એ માટે ઔપપાતિક સૂત્રની પીયૂષ-વર્ષિણી ટીકા જોવી જોઈએ ।સૂ. ૧।

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे) તે કાળે અને સમયે સૂર્યાભદેવ (सोहम्मे कप्पे) સૌધર્મકલ્પમાં (सूरियाभविमाणे) સૂર્યાભવિમાનમાં (सभाए सुहम्माए) સુધર્મા સભામાં (सूरियाभंसि सीहासणंसि) સૂર્યાભસિંહાસનની

अनीकैः सप्तभिः अनीकाधिपतिभिः षोडशभिः आत्मरक्षकदेवसाहस्रीभिः अन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासिभिः वैमानिकैः देवैश्च देवीभिश्च सार्धं संपरिवृतः महता आहतनाट्यगीतवादितनन्त्रीतलतालत्रुटितघनमृदङ्गपटुप्रवादितरवेण दिव्यान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहरति। इमं च खलु केवलकल्पं जम्बूद्वीपं द्वीपं विपुलेनावधिना आभोगयन्२ पश्यति ॥सू० २॥

देवों के साथ (सपरिवाराहिं चउहिं अग्गमहिसीहिं) परिवारसहित चार अग्रमहिषियों के साथ (तिहिं परिसाहिं) तीन परिषदाओं के साथ (सत्तहिं अणिएहिं) सात अनीक-सैनिकों के साथ (सत्तहिं अणियाहिवईहिं) सात अनीकाधिपतियों के साथ (सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं) १६ हजार आत्मरक्षक देवों के साथ तथा और (अन्नेहि य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं य सद्धिं संपरिवुडे) भी अनेक दूसरे सूर्याभविमानवासी वैमानिक देवों के साथ परिवृत्त हुआ (महया आहयनट्टगीयवाइयतंतीतलताल-तुडियघणमुइंगपडुप्पवाइयरवेण) अनुरूप वादित नाट्यगीतों के वाजों को तथा निपुणदेवों द्वारा बजाये गये तन्त्री, तल, ताल त्रुटित घनमृदङ्गों की जोर २ की ध्वनिपूर्वक (दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे) दिव्य भोगों को भोगता हुआ अपना समय व्यतीत कर रहा था (इमंच णं केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे २ पासइ) तथा केवलकल्प सम्पूर्ण-जंबूद्वीप नामके इस द्वीप को विपुल अवधिज्ञान द्वारा वह उपयोग देता हुआ देख रहा था।

ઉપર (चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं) ચાર હજાર સામાનિક દેવોની સાથે (सपरिवाराहिं चउहिं अग्गमहिसीहिं) પરિવારની સાથે તેમજ ચાર પટરાણીઓની સાથે (तिहिं परिसाहिं) ત્રણ પરિષદાઓની સાથે (सत्तहिं अणिएहिं) સાત અનીકસૈનિકો-ની સાથે (सत्तहिं अणियाहिवईहिं) સાત અનીકાધિપતિઓની સાથે (सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं) ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોની સાથે તેમજ બીજા (अन्नेहिं य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं य सद्धिं संपरिवुडे) પણ ઘણા સૂર્યાભવિમાનવાસી વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓની સાથે વીંટળાઈને (महया आहय नट्टगीय-वाइय-तंती-तलताल-तुडिय-घण मुइंगपडुप्पवाइयरवेणं) અનુરૂપ વાદિત નાટ્યગીતોનાં વાજાંઓની તેમજ નિપુણ દેવો વડે વગાડાયેલા તંત્રી, તલ, તાલ, ત્રુટિત, અને ઘનમૃદંગોના મોટા ધ્વનિ પૂર્વક (दिव्वाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ) દિવ્ય તેમજ ભોગવવા યોગ્ય ભોગોનો ઉપભોગ કરતો પોતાનો વખત પસાર કરી રહ્યો હતો. (इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्दीवं दीवं विउलेणं आभोएमाणे २ पासइ) તેમજ કેવલ કલ્પ સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ નામના આ દ્વીપને પોતાના વિપુલ અવધિજ્ઞાન વડે ઉપયોગ પૂર્વક જોઈ રહ્યો હતો.

टीका—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि—

तस्मिन् काले–भगवद्वर्धमानस्वामिविहरणकाले, तस्मिन् समये· यस्मिन्नवसरे भगवान् आमलकल्पानगर्या आम्रशालवने चैत्ये देशनां कृत्वा स्थितस्तस्मिन्नवसरे, सूर्याभः-सूर्याभनामा देवः सौधर्मे–सौधर्म–नामके कल्पे, सूर्याभविमाने–सूर्याभनामकविमाने सुधर्मायां–सुधर्माख्यायाम् सभायां –परिषदि, सूर्याभे–तन्नाम्नि सूर्यवद्देदीप्यमाने सिंहासने, चतसृभिः सामानिकसहस्रीभिः–चतुःसहस्रसंख्यकसामानिकदेवैः–सार्धमिति परेण सम्बन्धः, एवमग्रेऽपि. चतसृभिः अग्रमहिषीभिः–सर्वदेवीमुख्याभिः पट्टदेवीभिः किंदृशीभिः ? इत्याह—परिवाराभिः–परिवारसहिताभिः, तथा–तिसृभिः परिषद्भिः–सर्वस्यापि विमानाधिपतेस्तिस्रो हि परिषदो भवन्ति, आभ्यन्तरा मध्यमा बाह्या चेति, तत्र या वयस्यमण्डलीस्थानीया परममित्रसंहतिसदृशी

टीकार्थ—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उसकाल में–भगवान् वर्धमान स्वामी के विहरण काल में, उस समय में–जब कि भगवान् आमलकल्पा नगरी के आम्रशाल वन चैत्य में देशना करके स्थित थे उस अवसर में, सौधर्म नामके कल्पमें सूर्याभ नामा देव सूर्याभविमानमें सुधर्मा सभा में सूर्य के समान देदीप्यमान सिंहासन था उस पर बैठा हुआ था. साथ में इसके चार हजार सामानिक देव थे, चार सर्व देवियों में मुख्य पट्टदेवियां थीं, इन देवियों का अपना २ परिवार भी इन देवियों के साथ २ था आभ्यन्तर, मध्य और बाह्य इस प्रकार की ये सब विमानाधिपतियों की ३–३ परिषदाएँ होती हैं सो उसी के अनुसार यह भी अपनी आभ्यन्तर, मध्य और बाह्य परिषदा के साथ साथ था वयस्यमण्डली के स्थानापन्नजो परममित्र संहति जैसी परिषदा होती है

ટીકાર્થઃ—('तेणं कालेणं तेणं समएणं') તે કાળે–ભગવાન મહાવીર સ્વામીના વિહરણ કાળમાં, તે સમયે જ્યારે ભગવાન આમલકલ્પાનગરીના આમ્રશાલવન–ચૈત્ય માં દેશના કરતા સ્થિત હતા તે સમયે–સૌધર્મ નામના કલ્પમાં સૂર્યાભનામના દેવ સૂર્યાભવિમાનમાં સુધર્મા સભામાં કે જ્યાં સૂર્ય જેવું પ્રકાશતું સિંહાસન હતું તેના ઉપર વિરાજમાન હતા. તેની સાથે ચાર હજાર સામાજિક દેવો હતા. ચાર બધી દેવીઓમાં ખાસ પટ્ટદેવીઓ હતી, આ બધી દેવીઓના પરિવારોપણ આ દેવીઓની સાથે જ હતાં. આભ્યંતર, મધ્ય અને બાહ્ય આ પ્રમાણે આ બધા વિમાનાધિપતિઓની ત્રણ ત્રણ પરિષદા હોય છે. તો તે પ્રમાણે જ તે પણ પોતાની આભ્યંતર, મધ્ય, અને બાહ્ય પરિષદાની સાથે હતો. વયસ્યમંડળીના સ્થાને જે પરમમિત્ર સંહતિ જેવી પરિષદા હોય છે તે આભ્યંતર પરિષદ્ છે આ પરિષદ્‌ની સાથે બેસીને ચર્ચા

साऽभ्यन्तरा तया परिषदा सह अपर्यालोचितं स्वल्पमपि कार्यं न करोति १, आभ्यन्तरपरिषदा सह पर्यालोचितं कार्यं यस्यै परिषदे निवेद्यते सा मध्यमा २, आभ्यन्तरपरिषदा सह पर्यालोचितं मध्यमया परिषदा च सहसम्मतिग्रहणपूर्वकं दृढीकृतं कार्यंकर्तुं याऽऽज्ञाप्यते सा बाह्या ३। एतत्त्रिविधपरिषद्भिः सह संपरिवृत इति परेण सम्बन्धः। तथा—सप्तभिः अनीकैः—सैन्यैः, अनीकानि सप्त, यथा—अश्वः १, गजः २, रथः ३, पदातिः ४, वृषभः ५, गन्धर्वः ६, नाटयम् ७, तत्राश्वादीनि पञ्चानीकानि युद्धाय कल्पन्ते, गन्धर्वं नाटयानीके च विनोदायेति सप्तविधानीकैः सार्धं संपरिवृतः। तथा—सप्तभिः अनीकाधिपतिभिः सैन्यनायकैः, तथा—षोडशभिः—आत्मरक्षक-

वह आभ्यन्तर परिषद् है इस परिषद् के साथ विचार किये विना कोई भी विमानाधिपति थोडा सा भी काम नहीं करता है। आभ्यन्तर परिषदा के साथ पर्यालोचित हुआ कार्य जिस परिषदा को निवेदित किया जाता है वह परिषदा मध्य परिषदा है तथा आभ्यन्तर परिषदा के साथ पर्यालोचित हुआ एवं मध्यपरिषदा के साथ सम्मति लेकर करने के लिये दृढ किया गया जो कार्य उन्हें करने के लिये जिस परिषदा को आज्ञापित किया जाता है वह परिषदा बाह्यपरिषदा है. अनीक सात इस प्रकार से हैं--१ अश्व, २ गज, ३ रथ, ४ पदाति, ५ वृषभ, ६ गन्धर्व और ७ नाटय. इनमें अश्वादिक पांच अनीक युद्ध के लिये एवं गन्धर्व और नाटय ये दो अनीक विनोद के लिये होते हैं। सो वह सूर्याभदेव इन सात अनीकों से परिवृत था इन सात अनीकों के अधिपति भी उसके साथ में थे आत्मरक्षक- रूप जो आत्मरक्षक देव थे वे

કે વિચાર વિનિમય કર્યા વગર કોઈપણ વિમાનાધિપતિ નાનું સરખું પણ કામ કરી શકતો નથી. અભ્યંતર પરિષદાની સાથે જે કાર્ય વિષે ચર્ચા વિચારણા કરવામાં આવી છે તે કાર્ય જે પરિષદાની સાથે મૂકવામાં આવે છે તે પરિષદા મધ્યપરિષદા છે તેમજ આભ્યંતર પરિષદાની સાથે ચર્ચાયેલું તેમજ મધ્ય પરિષદાથી સમ્મતિ મેળવીને કરવા માટેનું સ્થિર થયેલું જે કાર્ય–કરવા જે પરિષદાને સોંપવામાં આવે છે તે પરિષદા બાહ્ય પરિષદા છે. સાત અનીક આ પ્રમાણે છે—૧ અશ્વ, ૨ ગજ, ૩ રથ, ૪ પાયદળ, ૫ વૃષભ, ૬ ગંધર્વ અને ૭ નાટ્ય. આ બધામાં અશ્વ વગેરે પાંચ અનીક યુદ્ધના માટે અને ગધર્વ અને નાટ્ય આ બંને અનીક મનોરંજન માટે નિયુક્ત હોય છે. તે સૂર્યાભદેવ આ સાત અનીકોથી વીંટળાયેલો હતો. આ સાત અનીકોના અધિપતિ પણ તેની સાથે હતા. આત્મરક્ષક--એટલે કે બોડીગાર્ડના રૂપમાં જે

देवसाहस्रीभिः-आत्मानं रक्षन्तीत्यात्मरक्षाः, ते च ते देवाश्चेत्यात्मरक्षकदेवाः, तेषां साहस्रीभिः-सहस्रैः-चतुः सहस्रसंख्यकाऽऽत्मरक्षकदेवैः, तथा-अन्यैः-च-पुनःबहुभिःसूर्याभविमानवासिभिः वैमानिकैः देवैश्च,तथा सूर्याभविमानवासिनीभि र्वैमानिकीभिर्देवीभिश्च सार्धं-सह संपरिवृतः-संपरिवेष्टितः महता-दीर्घेण आहत नाटयगीतवादित्रतन्त्रीतलतालत्रुटिनघनमृदङ्गपटुप्रवादितरवेण तत्र--आहतानि-अनुरूपं वादितानि यानि नाट्यगीतानां वादित्राणि, तथा-पटुप्रवादिताः= पटुभिः-निपुणदेवैः प्रवादिता ये तन्त्रीतलतालत्रुटितघनमृदङ्गाः, तेषां रवेण-शब्देन दिव्यान्-स्वर्गलोकभवान् भोगभोगान्-शब्दादिभोगान् भुञ्जानः-उपसेवमानः विहरति-तिष्ठति। ततः किम्? इत्याह-'इमं च णं' इत्यादि-इमं=प्रत्यक्षतया दृश्यमानं च खलु केवलकल्पं सम्पूर्णं जम्बूद्वीपं द्वीपं-मध्य-जम्बूद्वीपं विपुलेन-विस्तीर्णेन अवधिना-अवधिज्ञानेन आभोगयमानः २-उपयोगं ददानः पश्यति ॥सू० २॥

भी १६ हजार की संख्या में इसके साथ थे तथा और भी दूसरे अनेक वैमानिक देव देवियां जो उसी सूर्याभविमान की रहनेवाली थीं साथ में थीं.-उस समय अनुरूप नाट्य गीतों के बाजे बजाये जा रहे थे. एवं बजाने मे चतुर ऐसे देवों द्वारा तंत्री, तल, ताल, त्रुटित, घन और मृदङ्ग ये भी बजाये जा रहे थे. सो इन सब की तुमुल ध्वनि पूर्वक वह सूर्याभदेव दिव्य-स्वर्ग लोक संबंधी भोगभोगों को शब्दादि भोगों को सुखपूर्वक भोगता हुआ अपना समय अपना आनन्दोल्लास के साथ व्यतीत कर रहा था तथा प्रत्यक्ष दृश्यमान इन इस सम्पूर्ण जम्बूद्वीप-मध्यजंबूद्वीप का वह विस्तीर्ण अवधिज्ञान से उपयोगपूर्वक निरीक्षण

આત્મરક્ષક દેવો હતા. તેઓ પણ ૧૬ હજારની સંખ્યામાં તેની સાથે હતા. તેમજ બીજા પણ ઘણા વૈમાનિક દેવદેવીઓ કે જે તે જ સૂર્યાભવિમાનના રહેનારા હતા તેની સાથે હતા. તે સમયે વાતાવરણને યોગ્ય નાટય, ગીત અને વાજાંઓ વગેરે વગાડવામાં આવી રહ્યાં હતાં. તેમજ ચતુર વગાડનારા દેવોવડે તંત્રી, તલ, તાલ, ત્રુટિત, ઘન ઝાલર અને મૃદંગ આ બધાં વાદ્યો વગાડવામાં આવી રહ્યાં હતાં. તે આ બધાના તુમુલધ્વનિની સાથે તે સૂર્યાભદેવ દિવ્ય-સ્વર્ગીય ભોગોને શબ્દાદિ ભોગોને ભોગવતો પોતાનો વખત આનંદ તેમજ ઉલ્લાસની સાથે પસાર કરતો તે પ્રત્યક્ષ રૂપે સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ-મધ્ય જંબૂદ્વીપનો વિસ્તીર્ણ અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગની સાથે અવલોકન કરી રહ્યો હતો. ॥ ૨ ॥

मूलम्—तत्थणं समणं भगवं महावीरं जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए वहिया अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणं पासइ पासित्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए, पीइमणे परमसोमणस्सिए हरिसवसविसप्पमाणहियए विकसियवरकमलणयणवयणे पयलियवरकडगतुडियकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतरइयवच्छे पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे ससंभमं तुरियं चवलं सुरवरे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता, पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ, ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ करित्ता सत्तट्ठपयाइं तित्थयराभिमुहं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता वामं जाणुं,अंचेइ अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि णिवेसेइ णिवेसित्ता इसिं पच्चुन्नमेइ ईसिं पच्चुन्नमित्ता करयल तुडिय थंभियभुयाओ साहरइ साहरित्ता करयलपरिग्गहियं दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिकट्टु एवं वयासी—नमोऽत्थुणं अरिहंताणं, भगवंताणं आदिगराणं तित्थयराणं सयं संबुद्धाणं पुरिसुत्तमाणं पुरिससीहाणं पुरिसवरपुंडरीयाणं पुरिसवरगंधहत्थीणं लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं लोगहियाणं लोगपईवाणं लोगपज्जोयगराणं अभयदयाणं चक्खुदायणं मग्गदयाणं सरणदयाणं जीवदयाणं बोहिदयाणं धम्मदयाणं धम्मदेसयाणं धम्मनायगोणं धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं दीवो ताणं सरणगई पइट्ठा अप्पडिहयवरनाणदंसणधराणं वियट्ट छउमाणं जिणाणं जावयाणं तिण्णाणं तारयाणं बुद्धाणं बोहयाणं मुत्ताणं मोयगाणं सव्व-

न्नूणं सव्वदरिसीणं सिवमयलमरुयमणंतमक्खयमव्वाबाहमपुणरा-
वित्तिं सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं।

नमोऽत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अइगरस्स जाव संपाविउकामस्स, वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयं त्तिकट्टु वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता सीहासणवरगए पुव्वाभिमुहं सण्णिसण्णे ॥ सू० ३ ॥

छाया—तत्र खलु श्रमणं भगवन्तं महावीरं जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे आमलकल्पायाः नगर्याः बहिः आम्रशालवने चैत्ये यथाप्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयमानं पश्यति, दृष्ट्वा हृष्ट तुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमनाः परमसौमनस्यितः हर्षवशविसर्पद्हृदयः विकसितवरकमलनयनवदनः

कर रहा था ।सू. २॥

'तत्थ णं इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तत्थ णं समणं भगवं महावीरं जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे) उस समय उसने श्रमण भगवान् महावीर को उस जंबूद्वीप नामके द्वीप में भरतक्षेत्र में (आमलकप्पाए नयरीए बहिया अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे पासइ) आमलकल्पा नगरी के बाहर आम्रशाल वन में यथा प्रतिरूप (यथाकल्प) अवग्रह—(वनपाल की आज्ञा) को लेकर संयम एवं तप से आत्मा को भावित करते हुए देखा (पासित्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए, पीइमणे, परमसोमणस्सिए, हरिसवसविसप्पमाणहियए) देखकर वह हृष्टतुष्ट—अत्यन्त संतुष्ट हुआ, आनन्द से युक्त चित्तवाला हुआ, मन में बडी प्रीति लगी, इसका मन प्रसन्नता से ओतप्रोत हुआ हृदय

'तत्थणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तत्थणं समणं भगवं महावीरं जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे ते समये तेणे श्रमण भगवान महावीरने ते जंबूद्वीप नामना द्वीपमां भरतक्षेत्रमां (आमलकप्पाए नयरीए बहिया अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे पासइ) आमलकल्पा नगरीनी બહાર આમ્રશાલવનમાં યથા પ્રતિરૂપ (यथाकल्प) અવગ્રહ-(વનપાલકની આજ્ઞા) ને લઈને સંયમ અને તપથી આત્માને ભવિત કરતા જોયા (पासित्ता हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए पीइमणे,परमसोमणस्सिए,हरिसवसविसप्पमाणहियए) જોઈને તે હૃષ્ટતુષ્ટ-એટલે કે ખૂબજ સંતુષ્ટ થયો, આનંદિત થયો, તેના હૃદયમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો, તેનું મન પ્રસન્નતાથી

प्रचलितवरकटकत्रुटितकेयूरमुकुटकुण्डलहारविराजमानरतिद वक्षाः प्रालम्बप्रलम्बमानघोलद्भूपणधरः ससम्भ्रमं त्वरितं चपलं सुरवरः सिंहासनाद् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय पादपीठात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य पादुके अवमुञ्चति, अवमुच्य एकशाटिकमुत्तरासङ्गं करोति, कृत्वा सप्ताष्टपदानि तीर्थकराभिमुखम् अनुगच्छति, अनुगम्य वामं जानु कर्षति, कृष्ट्वा दक्षिणं जानु धरणितले

आनन्द के मारे उछलने लगा (विकसियवर कमलणयणवयणे) विकसित श्रेष्ठ कमल के जैसे दोनों नेत्र और मुख हो गये (पयलियवर कडग तुडियकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतरइयवच्छे) इसके श्रेष्ठ कटक, त्रुटित, केयूर, मुकुट, कुण्डल, ये सब चंचल हो उठे, इसका वक्षःस्थल हार से चमकने लगा (पालंबपलंबमाण घोलंतभूसणधरे) इसका धारण किया गया लंबा लटकता हुआ कण्ठाभरण विशेष चंचल हो उठा, (ससंभमं तुरियं चवलं) इस तरह वह सूर्याभदेव बडी उत्कंठा के साथ बहुत ही जल्दी चञ्चल सा हो कर (सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) सिंहासन से उठा (अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ) उठकर वह पादपीठ से होकर (पच्चोरुहइ) नीचे उतरा (पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ) नीचे उतर कर उसने अपनी दोनों खडाउओं को उतार दिया (ओमुइत्ता) एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ) उतार कर उसने एकशाटिक उत्तरासङ्ग किया (करित्ता सत्तट्ठपयाइं तित्थयराभिमुहं अणुगच्छइ) एकशाटिक उत्तरासङ्ग करके फिर वह सात आठ पैर आगे जिस दिशा की ओर तीर्थंकर प्रभु विराजमान

खीली उठ्युं, तेनुं हृदय आनंदने लीधे उछळवा लाग्युं. (विकसियवरकमल णयणवयणे) खीलेला श्रेष्ठ कमळना जेवां तेनां नेत्र अने मुख थई गयां. (पयलियवरकडगतुडियकेऊरमउडकुंडलहारविरायंतरइयवच्छे) तेनां श्रेष्ठ कटक, त्रुटित, केयूर मुकुट, कुंडळ, हार आ बधा चंचळ थई गयां. तेनुं वक्षःस्थळ हारथी प्रकाशवा लाग्युं. (पालंबपलंबमाणघोलंतभूसणधरे) तेणे पहेरेलुं लांबुं गळानुं आभरण चंचळ थई गयुं. (ससंभमं तुरियं चवल) आ प्रमाणे ते सूर्याभदेव तीव्र अभिलाषाथी प्रेराईने एकदम शीघ्र चंचळ थईने (सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) सिंहासन उपरथी ऊभो थयो. (अब्भुट्ठित्ता पायपीढाओ) ऊभो थईने पादपीठ उपर थी (पच्चोरुहइ) नीचे उतर्यो. (पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ) नीचे उतरीने तेणे पोतानी बंने पादुकाओने उतारी दीधी. (ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ) उतारीने तेणे एक शाटिक उत्तरासंग कर्यो, (करित्ता सत्तट्ठपयाइं तित्थयराभिमुहं अणुगच्छइ) एक शाटिक उत्तरासंग करीने सातआठ डगलातीर्थंकरनी सामे गयो, (अणुगच्छित्ता वामं

निहृत्य त्रिःकृत्वः मूर्धानं धरणितले निवेशयति, निवेश्य ईषत् प्रत्युन्नमयति ईषत् प्रत्युन्नमय्य कटकत्रुटितस्तम्भितभुजौ संहरति संहृत्य करतलपरिगृहीतं दशनखं शिर आवर्त मस्तके अञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत्—नमोऽस्तु अर्हद्भ्यः भगवद्भ्यः आदिकरेभ्यः तीर्थकरेभ्यः स्वयं सम्बुद्धेभ्यः पुरुषोत्तमेभ्यः पुरुषसिंहेभ्यः पुरुषवरपुण्डरीकेभ्यः पुरुषवरगन्धहस्तिभ्यः लोकोत्तमेभ्यः लोकनाथेभ्यः लोकहितेभ्यः लोकप्रदीपेभ्यः लोकप्रद्योतकरेभ्यः

थे उस दिशा में गये, (अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ) सन्मुख जाकर उसने अपनी वामजानु को ऊँचा किया (अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणियलंसि णिवेसेइ) वामजानु को ऊँचा करके दक्षिण जानु को नीचे स्थापित करके तीन बार मस्तक को पृथ्वी ऊपर नवाया—झुकाया—उसे पृथ्वी पर रखा (णिवेसित्ता ईसिं पच्चुन्नमेइ) रखकर फिर उसे कुछ ऊंचा उठाया (ईसिं पच्चुन्नमित्ता कडगतुडियथंभियभुयाओ साहरइ) कुछ ऊंचा उठाकर फिर उसने कटक एवं त्रुटित से स्तम्भित हुए अपने दोनों बाहुओं को संकुचित किया (साहरित्ता करयलपरिग्गहियं दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिकट्टु एवं वयासी) संकुचित करके करतलों से परिगृहीत, एवं दशनखों से युक्त ऐसी अंजलि बनाई और उसे फिर शिरः प्रदेश पर घुमाया, घुमाकर फिर उसने इस प्रकार कहा—(नमोत्थुणं अरिहंताणं, भगवंताणं, आदिगराणं, तित्थयराणं सयं संबुद्धाणं, पुरिसुत्तमाणं, पुरिससीहाणं, पुरिसवरपुंडरीयाणं, पुरिसवरगंधहत्थीणं, लोगुत्तमाणं, लोगनाहाणं, लोगहियाणं, लोगपईवाणं) रागादिरूप शत्रुओं पर

जाणुं अंचेइ) સામે જઈને તેણે પોતાના ડાબા ઘૂટણને ઊંચો કર્યો, (अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि णिवेसेइ) ડાબા ઘૂટણને ઊંચું કરીને જમણા ઘૂંટણને નીચે સ્થાપિત કરીને ત્રણ વાર મસ્તકને પૃથ્વી ઉપર નમાવ્યું નમાવી તે તેણે પૃથ્વી ઉપર જ રાખ્યું– (णिवेसित्ता ईसिं पच्चुन्नमेइ) રાખીને ફરી તેને થોડું ઊંચુ કર્યું, ईसिं पच्चुन्नमित्ता कडगतुडियथंभिय भुयाओ साहरइ) થોડું ઊંચુ કરીને ફરી તેણે કડક અને ત્રુટિતથી સ્તંભિત પોતાના બંને બાહુદંડોને સંકુચિત કર્યા. (साहरित्ता करयलपरिग्गहियं दसणहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) સંકોચીને હથેળીઓ અને દશનખો વાળી અંજલિ બનાવી અને તેને ફરી મસ્તક ઉપર ફેરવી અને ત્યાર પછી તેણે તેણે પ્રમાણે કહ્યું કે (नमोत्थुणं अरिहंताणं, भगवंताणं, आदिगराणं तित्थगराणं सयं संबुद्धाणं, पुरिससीहाणं, पुरिसवरपुंडरीयाणं, पुरिसवरगंधहत्थीणं, लोगुत्तमाणं लोगनाहाणं, लोगहियाणं, लोगपईवाणं) રાગ વગેરે રૂપ શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવનાર અરિ-

अभयदयेभ्यः चक्षुर्दयेभ्यः मार्गदयेभ्यः शरणदयेभ्यः जीवदयेभ्यः बोधिदयेभ्यः धर्मदयेभ्यः धर्मदेशकेभ्यः धर्मनायकेभ्यः धर्मसारथिभ्यः

विजय पानेवाले अरिहंतो को नमस्कार हो, दश प्रकार के भगों से युक्त भगवान को नमस्कार हो, अपने २ शासन की अपेक्षा सर्व प्रथम इस कर्मभूमि में श्रुतचारित्ररूप धर्म की प्ररूपणा करने वाले आदिकरों के नमस्कार हो विना किसी के उपदेश विना प्रबुद्धहुए ऐसे स्वयं संबुद्धों को नमस्कार हो ज्ञानादिक अनन्तगुणों के धनी होने के कारण पुरुषों में जो उत्तम हैं, उन पुरुषोत्तमों को नमस्कार हो, रागद्वेष आदि शत्रुओं के पराजय करने में अद्भुतशक्ति वाले पुरुषसिंहोको नमस्कार हो, पुरुषों में पुण्डरीक जैसों के लिये नमस्कार हो, पुरुषों में उत्तमगंधहस्ती के समान जो होते हैं वे पुरुषवरगंधहस्ती कहे जाते हैं, उनके लिये नमस्कार हो, चौतीस अतिशयों एवं पैंतीस वाणी के गुणों से युक्त होने से प्रभु लोकोत्तम कहलाते हैं ऐसे उन लोकोत्तम के लिये नमस्कार हो, भव्यजीवों के योग-क्षेमकारी होने से लोकनाथ प्रभुको नमस्कार हो, एकेन्द्रिय प्राणियों से लेकर पंचेन्द्रियपर्यन्त समस्तजीवों से व्याप्त इस लोक के लिये रक्षाके उपायभूत मार्ग के प्रदर्शक होने से लोकहित स्वरूप प्रभुको नमस्कार हो, लोक के प्रदीपस्वरूपों को नमस्कार हो. (लोगपज्जोयगराणं, अभयदयाणं, चक्खु-

---

हंतोने नमस्कार छे, दश प्रकारना भगोथी युक्त भगवानने नमस्कार छे, पोतपोताना शासननी अपेक्षाએ सौ प्रथम आ कर्मभूमिमां श्रुतचारित्ररूप धर्मनी प्ररूपणा करनारा आदिकरोने नमस्कार छे, चार प्रकारना संघरूप तीर्थनी स्थापना करनारा तीर्थंकरोने नमस्कार छे, कोईना उपदेश वगर ज स्वयं प्रबुद्ध थयेला એवा स्वयं संबुद्धोने नमस्कार छे, ज्ञान वगेरेअनंतगुणोना भंडार होवा बदल पुरुषोमां जे उत्तमकुळमां प्रतिष्ठित छे ते पुरुषोत्तमने नमस्कार छे. रागद्वेष वगेरे शत्रुओने पराजित करवानी अद्भुत शक्ति धरावनारा पुरुषसिंहने नमस्कार छे. पुरुषोमां वरपुंडरीक जेवा प्रभुने माटे नमस्कार छे, हाथीओमां जेम गंधहस्ती सौथी श्रेष्ठ होय छे तेमज पुरुषोमां जे गंधहस्त जेवा छे तेओपुरुषवर गंधहस्ती कहेवाय छे, तेमना माटे मारा नमस्कार छे. ३४ अतिशयो अने ३५ वाणीना गुणोथी विशिष्ट होवा बदल प्रभु लोकोत्तम कहेवाय छे, એवा ते लोकोत्तमना माटे मारा नमस्कार छे, भव्य જીवोना योग-क्षेमकारी होवा बदल-ते लोकनाथ प्रभुने नमस्कार छे, એकेन्द्रिय प्राणीओथी मांडीने पंचेन्द्रिय सुधीना बधा જીवोथी व्याप्त, आ लोकना रक्षण माटेना उपायोने बतावनारा होवाथी लोकहित स्वरूप प्रभुने नमस्कार छे, लोकना प्रदीप स्वरूपोने नमस्कार छे. (लोगपज्जोयगराणं, अभयदयाणं

धर्मवरचातुरन्तचक्रवर्तिभ्यः द्वीपः, त्राणं, शरणं, गतिः प्रतिष्ठा, अप्रतिहतवर ज्ञानदर्शनधरेभ्यः व्यावृत्तच्छद्मभ्यः जिनेभ्यः जापकेभ्यः तीर्णेभ्यः तारकेभ्यः बुद्धेभ्यः बोधकेभ्यः मुक्तेभ्यः मोचकेभ्यः सर्वज्ञेभ्यः सर्वदर्शिभ्यः शिवम-चलमरुजमनन्तमक्षयमव्याबाधमपुनरावृत्तिसिद्धिगतिनामधेयं स्थानं संप्राप्तेभ्यः। नमोऽस्तु खलु श्रमणाय भगवते महावीराय यावत् सम्प्राप्तु-कामाय, वन्दे खलु भगवन्तं तत्रगतम् इहगतः पश्यतु मां भगवान् तत्र गतः इहगतम् इतिकृत्वा वन्दते नमस्यति. वन्दित्वा नमस्यित्वा सिंहासनवरगतः पूर्वाभिमुखं संनिषण्णः ॥ सू. ३ ॥

दयाणं, मग्गदयाणं, सरणदयाणं, जीवदयाणं, बोहिदयाणं, धम्मदयाणं, धम्म-देसयाणं, धम्मनायगाणं, धम्मसारहीणं धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं, दीवोताणं) लोकालोक स्वरूप सकलपदार्थों को प्रकाश करने के स्वभाववाले लोकप्र-द्योतकर प्रभु को नमस्कार हो, अभयदान–अभयप्रदान करनेवाले प्रभु को नमस्कार हो, ज्ञानरूप चक्षु के देने वाले प्रभु को नमस्कार हो, मुक्ति के मार्ग में लगाने वालों को नमस्कार हो, इत्यादि रूप से व्याख्या 'संप्राप्तु-कामस्य' यहां तक के पदों की औपपातिक सूत्र की पीयूषवर्षिणी टीका में की गई है, अतः जिज्ञासुजन वहां से इन पदों के अर्थको जान लें (वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगए इह गयं त्ति कट्टु वंदइ, नमंसइ. वंदित्ता, नमंसित्ता, सीहासणवरगए पुव्वाभिमुहं सण्णिसण्णे) जम्बूद्वीप नामके द्वीप में आमलकल्पा नगरी आम्रशालवन में पृथिवी शिलाप-ट्टक के ऊपर विराजमान भगवान को यहां रहा हुआ मैं नमस्कार करता

चक्खुदयाणं मग्गदयाणं, सरणदयाणं जीवदयाणं, बोहिदयाणं धम्मदयाणं, धम्मदेसयाणं, धम्मनायगाणं, धम्मसारहीणं, धम्मवरचाउरंतचक्कवट्टीणं, दीवोताणं) લોકાલોક સ્વરૂપ સકળ પદાર્થોને પ્રકાશિત કરનારા સ્વભાવવાળા લોકપ્રદ્યો-તકર પ્રભુને નમસ્કાર છે, અભયદાન–અભયપ્રદાન કરનારા પ્રભુને નમસ્કાર છે; જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુને આપનારા પ્રભુને નમસ્કાર છે, મુક્તિમાર્ગ તરફ વાળનારા પ્રભુને નમસ્કાર છે– વગેરે રૂપમાં 'संप्राप्तुकामस्य' અહીં સુધીના પદોની ઔપપાતિક સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાં કરવામાં આવી છે, એથી જિજ્ઞાસુઓ ત્યાંથી આ પદોના અર્થોને જાણી લે. (वंदामि णं भगवंतं तत्थगयं इहगए, पासउ मे भगवं तत्थगए इहगयंत्ति कट्टु वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता सीहासणवरगए पुव्वाभिमुहं सण्णिसण्णे) જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં આમલકલ્પા નગરીના આમ્રશાલવન ચૈત્યમાં પૃથિવીશિલા-પટ્ટક ઉપર વિરાજમાન થયેલા ભગવાનને અહીંથી હું નમસ્કાર કરૂં છું. ત્યાં વિરાજતા

टीका— 'तत्थणं' इत्यादि— तत्र खलु जम्बूद्वीपे द्वीपे–मध्यजम्बूद्वीपे श्रमणं भगवन्तं महावीरं जम्बूद्वीपे भारतवर्षे आमलकल्पायाः–तन्नाम्न्याः नगर्याः बहिः–बहिः–प्रदेशे आम्रशालवने तदाख्ये चैत्ये–आरामे अशोकवर - पादपस्याधः पृथिवीशिलापट्टके सम्पर्यंकनिषण्णं–पल्यंकासनस्थितं यथाप्रति- रूपम् अवग्रहम्–वनपालाज्ञाम् अवगृह्य–स्वीकृत्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयमानं श्रमणं भगवन्तं महावीरं पश्यति, दृष्ट्वा हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः– हृष्टतुष्टः– अतीवतुष्टः, तथा चित्तानन्दितः– आनन्दितचित्तः प्रमुदितमनाः, अत्र प्राकृतत्वान्निष्ठान्तस्य परप्रयोगः प्रीतिमनाः– प्रीतिर्मनसि यस्यासौ प्रीतिमना=मनसि जात प्रीतिरित्यर्थः, परमसौमनस्यितः-परमं च तत् सौमनस्यं–सुशोभनं मनो यस्य स सुमनास्तस्य भावः

हूं। वहां पर रहे हुए वे भगवान् यहां पर रहे हुए मुझे देखें। इस प्रकार स्तुति करके फिर उसने भगवान को वन्दना नमस्कार करके फिर वह अपने सिंहासन पर पूर्वदिशा की ओर मुंह करके बैठ गया।

टीकार्थ—सूर्याभदेवने जब अपने अवधिज्ञान द्वारा जम्बूद्वीप का उपयोग पूर्वक निरीक्षण किया तब उसने देखा कि जम्बूद्वीपान्तर्गत मध्यजम्बूद्वीपके भरतक्षेत्र में जो आमलकल्पा नामकी नगरी है उसके बाहर आम्रशालवन आराम में अशोकवरपादप के नीचे पृथिवी शिलापट्टक पर उचित अवग्रह को–वनपालकी आज्ञाको–प्राप्त कर संयम एवं तप से आत्मा को भावित करते हुए महावीर प्रभु विराजमान हैं। देखकर वह बहुत अधिक तुष्ट हुआ, प्रमुदित मनवाला हुआ. 'प्रीतिमनाः' प्रीति है मनमें जिसके ऐसा हुआ. 'परमसौमनस्यित परमशोभन मन है जिसका वह सुमना है. इस

ભગવાન અહીં રહેલા મને જુએ. આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને તેણે ભગવાનને વંદના કરી, તેમને નમસ્કાર કર્યા, વંદના અને નમસ્કાર કરીને પછી તે પોતા । સિંહાસન ઉપર પૂર્વદિશા ભણી મુખ કરીને બેસી ગયો.

ટીકાર્થઃ—સૂર્યાભદેવે જ્યારે પોતાના અવધિજ્ઞાન વડે જંબૂદ્વીપનું ઉપયોગપૂર્વક નિરીક્ષણ કર્યું ત્યારે તેણે જોયું કે જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં જે આમલકલ્પા નામની નગરી છે તેની બહાર આમ્રશાલવન આરામમાં અશોકવર પાદપ (વૃક્ષ)ની નીચે પૃથિવી શિલાપટ્ટક ઉપર ઉચિત અવગ્રહને–વનપાલકની–આજ્ઞાને મેળવીને સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા મહાવીર પ્રભુ વિરાજમાન છે. તેમના દર્શન કરીને તે ખૂબ જ તુષ્ટ ને જ પ્રમુદિત મનવાળો થયો, 'प्रीतिमनाः' તે પ્રભુ પ્રત્યે જેના મનમાં પ્રીતિ છે એવો તે થયો. 'परमसौमनस्यितः' જેનું મન પરમશોભા

परमसौमनस्यः तदस्य संजातमिति परमसौमनस्यितः-अतीव सौमनस्य-सम्पन्नः-अतिप्रसन्नमनाः, हर्षवशविसर्पद्हृदयः-हर्षवशोच्छलद्हृदयः- विकसितवरकमलनयनवदनः- प्रफुल्लश्रेष्ठकमलवन्नेत्रमुखसहितः, प्रचलितवरकटक-त्रुटितकेयूरमुकुटकुण्डलहारविराजद्रतिदवक्षाः- प्रचलितानि-चपलीभूतानि वराणि-श्रेष्ठानि-उत्तमानि कटक-त्रुटित-केयूर-मुकुट-कुण्डलानि,तत्र-कटकः-वलयः, त्रुटितं-हस्ताऽऽभरणविशेषः केयूरं-भुजभूषणं, मुकुटं कुण्डलं च प्रसिद्धं, तानि यस्य प्रचलितवरकटकत्रुटितकेयूरमुकुटकुण्डलः, स चासौ हार-विराजमानरतिदवक्षाश्च तत्र हारेण विराजमानं शोभमानम् अत एव रतिदं मनोहरं वक्षः वक्षस्थलं यस्य स तथा। प्रालम्बप्रलम्बमानघोलद्भूषणधरः प्रलम्बमानः अवलम्ब-मानः, घोलन् चलन् यः प्रालम्बः कण्ठाभरणविशेषः, तद्रूपं यद्भूषणं तस्य धरः- धारकः- अवलम्बमानभ्रमत्प्रालम्बभूषणधारक इत्यर्थः। ससम्भ्रमं-सम्भ्रमसहितं- सौत्सुक्यम् यथा स्यात्तथा अभ्युत्तिष्ठतीति क्रियाविशेषणम्,

---

सुमना का जो भाव है, वह परसौमनस्य है, यह सौमनस्य जिसके हुआ है वह परमसौमनस्यित-अत्यन्तप्रसन्नमनयुक्त हुआ. 'हर्षवशविसर्पद्हृदयः' हर्षातिरेक से उसका हृदय उछलने लगा. उसके प्रफुल्लित उत्तम कमल के जैसे दोनों नेत्र और मुख हो गया. उसके श्रेष्ठ, उत्तम कटकवलय, त्रुटित-हस्ताभरणविशेष, केयूर-भुजभूषण, मुकुट एवं कुण्डल ये सब आभरण चञ्चल हो उठे, उसने गले में जो सुन्दर हार पहिर रखा था उसने उसका वक्षः स्थल बडा सुहावना लगने लग गया. लम्बा कांठा जो उसने गले में पहिर रखा था वह भी इधर उधर गले में हिलने लगा. इस तरह हर्षातिरेक से अत्यन्त हर्षित बना हुआ वह सूर्याभदेव बडी उत्कण्ठा के साथ त्वरापूर्वक चपल जैसा बनकर-व्याकुल सा होकर

संपन्न છે તે 'સુમના' છે, આ સુમનાનો જ ભાવ પરમસૌમનસ્ય છે, આ 'સૌમનસ્ય' જેમાં છે તે પરમસૌમસ્યિત' અતીવ પ્રસન્ન મનવાળો થયો 'हर्षवशविसर्पद्हृदयः' હર્ષાતિરેકથી તેનું હૃદય ઉછળવા લાગ્યું. પ્રફુલ્લિત કમળ જેવા તેનાં નેત્ર અને મુખ થઇ ગયાં. તેના શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ કટક, વલય, ત્રુટિત હસ્તાભરણ વિશેષ, કેયૂર-ભુજ ભૂષણ, મુકુટ અને કુંડલ આ બધા આભરણો ચંચળ થઇ ગયા. ગળામાં પહેરેલા સુંદર હારથી તેનું વક્ષ ખૂબજ શોભવા લાગ્યું. લાંબો કંઠો જે તેણે ગળામાં ધારણ કરેલો હતો તે પણ આમ તેમ આંદોલિત થવા માંડયો. આ પ્રમાણે હર્ષા-તિરેકથી અતીવ હર્ષિત થયેલો તે સૂર્યાભ દેવ બહુ જ ઉત્કંઠાની સાથે શીઘ્રતા પૂર્વક

एवमग्रेऽपि। त्वरितं-शीघ्रं तच्च चपलं-सम्भ्रमवशादेव व्याकुलं यथा स्यात्तथा, सुरवरः-सुरश्रेष्ठः सूर्याभो देवः, सिंहासनाद् अभ्युत्तिष्ठति अभ्युत्थाय पादपीठात्-पादस्थापनासनात् प्रत्यवरोहति-प्रत्यवतरति, प्रत्यवरुह्य एकशाटिकम्-एका शाटयेव शाटिका यस्मिन्तद् एकशाटिकम्-स्यूतरहितम् उत्तरासङ्गं-उत्तरीयवस्त्रं करोति, एकशाटिकेन उत्तरासङ्गेन मुखमाच्छादयतीत्यर्थः। कृत्वा सप्ताष्टपदानि-सप्त वा अष्ट पदानि तीर्थकराभिमुखं-श्री महावीरजिनाभिमुखम् अनुगच्छति भगवतः संमुखं गच्छतीत्यर्थः। अनुगम्य वामं जानुं कर्पति-उर्ध्वीकरोति 'कृषे रञ्चादेशः (हे० ४/१८७)' कृष्ट्वा-उर्ध्वीकृत्य दक्षिणं जानुं धरणितले-भूमितले निहत्य-अधः संस्थाप्य, त्रिकृत्वः-वारत्रयम् मूर्धानं मस्तकं धरणितले निवेशयति-स्थापयति, निवेश्य, ईषत्प्रत्युन्नमयति-किञ्चिदूर्ध्वीकरोति, ईषत्प्रत्युन्नमय्य-किञ्चिदूर्ध्वीकृत्य, कटकत्रुटितस्तम्भितभुजौ-कटक-त्रुटिताभ्यां वलय-भुजबन्धभूषणाभ्यां स्तम्भितौ स्तब्धतामुपनीतौ भुजौ-बाहू संहरति-सङ्कोचयति, संहृत्य करतलपरिगृहीतं-करत-

---

-सिंहासन से उठा. उठकर वह पादपीठ-पादस्थापनासन से होकर नीचे उतर कर उसने एक शाटीवाला-स्यूतरहित-(बिना सिया-हुआ) अपनी उत्तरासङ्ग बनाया. अर्थात् एक शाटक उत्तरासङ्ग से उसने अपने मुख को आच्छादित किया फिर वह सात आठ पैर आगे जिस तरफ भगवान् महावीर विराजमान थे उस ओर उनके सन्मुख गया. वहां जाकर उसने अपने वाम-जानु को-घुटने को ऊँचा किया. उसे उंचा करके फिर दक्षिण जानु को नीचे जमीन पर झुकाकर स्थापित किया बाद में उसने तीन बार करके अपने मस्तक को भूमि पर रखा और कुछ उंचे उठाया. इस तरह करके कडों एवं त्रुटित से स्तब्ध हुए भुजाओं को उसने संकुचित किया. संकुचित करके हस्ततलो से परिगृहीत,

---

ચપળ જેવો થઈને વ્યાકુલ જેવો થઈને સિંહાસન ઉપરથી ઉભો થયો અને ઉભો થઈને પગ મૂકવાના પાદપીઠ ઉપર પગ મૂકીને નીચે ઉતાર્યો. તેણે એક શાટીવાળા -સ્યૂતરહિત-વગર સીવેલું-પોતાનું-ઉત્તરાસંગ બનાવ્યું એટલે કે એક શાટક ઉત્તરાસંગ વડે તેણે પોતાના મુખને આચ્છાદિત કર્યું ત્યાર પછી તે જે દિશા તરફ ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિરાજમાન હતા તે દિશાભણી સાત-આઠ ડગલાં-સામે ગયો. ત્યાં જઈને તેણે પોતાના ડાબા ઘૂટણને ઊંચું કરીને પછી જમણા ઘૂંટણને નીચે જમીન ઉપર સ્થાપિત કર્યું, ત્યાર પછી તેણે ત્રણ વાર પોતાના મસ્તકને ભૂમિ ઉપર મૂક્યું. અને થોડું ઉપર ઉઠાવ્યું. આ પ્રમાણે કરીને કડાઓ તેમજ ત્રુટિત વડે સ્તબ્ધ થયેલી ભુજાઓ ને સંકોચી, સંકુચિત કરીને હથેળીઓ તેમજ દશનખો

लाभ्यां–हस्ततलाभ्यां परिगृहीतं दशनखं–दशनखयुक्तं शिरआवर्तं–शिरः प्रदेशे कारितभ्रमणं मस्तके–शिरसि अञ्जलिम्–अञ्जलिपुटं कृत्वा एवम्–अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम्, अवादीत्— "नमोत्थुणं अरिहंताणं" नमोऽस्तु खलु अर्हद्भ्यः–इत्यादीनां 'संपत्तुकामस्स' सम्प्राप्तुकामस्येत्यन्तानां पदानां व्याख्या औपपातिकसूत्रे मत्कृतायां पीयूषवर्षिणी टीकायां विलोकनीया। 'वंदामि णं' इत्यादि–वन्दे खलु तत्र गतम् जम्बूद्वीपे द्वीपे–आमलकल्पानगर्या आम्रशाल-वनचैत्ये पृथिवीशिलापट्टके निषण्णम् भगवन्तं इह गतो ऽहं वन्दे। पश्यतु मां भगवान तत्र गत इह गतम्, अत्रस्थम्, 'मे' इत्यत्र आर्षत्वाद्द्वितीयार्थे षष्ठी। इति कृत्वा– इति स्तुत्वा भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा च सिंहासनस्थितः पूर्वाभिमुखं संनिषण्णः– उपविष्टः ॥ सू ३

मूलम्—तएणं तस्स सूरियाभस्स इमे एयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था–एवं खलु समणे भगवं महावीरे जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए णयरीए बहिया अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ। तं महाफलं खलु तहारूवाणं भगवंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए किमंग पुण अभिगमणवंदणणमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए, एगस्सवि

एवं दशनखोंसे युक्त अंजलि उसने बनाई और उसे मस्तक पर तीन बार घुमाकर इस प्रकार से कहा—'नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं' इत्यादि पदों से लेकर 'संपा॰कामस्य' इस पदतक के इन समस्त पदों का अर्थ औपपातिक सूत्र में पीयूषवर्षिणी टीका में लिखा जा चुका है सो वहां से देख लेना चाहिये बाकी के अवशिष्ट पदों का अर्थ मूल सूत्र के अर्थ अनुसार ही है ॥सू. ३ ॥

युक्त तेणे अंजलि बनावी अने ते अंजलिने त्रणवार मस्तक उपर फेरवीने आ प्रमाणे प्रार्थना करी के "नमोत्थुणं अरिहंताणं भगवंताणं" वगेरे पदोथी मांडीने "संपाप्तुकामस्य" अही सुधीना बधा पदोनो अर्थ औपपातिक सूत्रनी पीयूष-वर्षिणी टीकामां लखवामां आव्यो छे. त्यांथी जाणी लेवो जोईए. शेष पदोनो अर्थ मूळ सूत्रना अर्थ प्रमाणे ज छे. ॥ सू. ३ ॥

आरियस्स धम्मियस्स सुवयणस्स सवणयाए किमंगपुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए ? तं गच्छामि णं समणं भगवं महावीरं वंदामि णमंसामि सक्कारेमि सम्माणेमि कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासामि, एयं मे पेच्चा हियाए सुहाए खमाए णिस्सेयसाए आणुगामियाए भविस्सइ त्तिकट्टु एवं संपेहेइ, संपेहित्ता आभिओगिए देवे सद्दावेइ सद्दावित्ता एवं वयासी– एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे जंबूदीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए वहिया अंवसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ। तं गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! जंबूदीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं नयरिं अंवसालवणं, चेइयं समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह करित्ता वंदह णमंसह वंदित्ता णमंसित्ता साइं साइं णामगोयाइं साहेह साहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं जं किंचि तणं वा पत्तं वा कट्ठं वा सक्करं वा असुइं वा अचोक्खं वा पूइअं वा दुब्भिगंधं वा तं सव्वं आहुणिय आहुणिय एगंते एडेह एडित्ता पच्चोदगं णाइमट्टियं पविरलपप्फुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदयं वासं वासह, वासित्ता णिहयरयं णट्ठरयं भट्ठरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेह, करित्ता जलयथलयभासुरप्पभूयस्स विंटट्ठाइस्स दसद्धवण्णस्स कुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमित्तं ओहिं वासं वासह वासित्ता कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं दिव्वं सुर

वराभिगमणजोग्गं करेह कारवेह करित्ता य कारवित्ता य खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह ॥ सू. ४ ॥

छाया—ततः खलु तस्य सूर्याभस्य अयमेतद्रूपः आध्यात्मिकः चिन्तितः कल्पितः प्रार्थितः मनोगतः संकल्पः समुदपद्यत । एवम् खलु श्रमणो भगवान् महावीरो जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे आमलकल्पाया नगर्याः बहिराम्रशालवने चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति, तन्महाफलं खलु तथारूपाणां भगवतां नामगोत्रस्यापि श्रवणतया किमङ्ग पुनः अभिगमन-वन्दन नमस्यन प्रतिपृच्छन पर्युपासनया ?

'तएणं तस्स सूरियाभस्स' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (तस्स सूरियाभस्स) उस सूर्याभदेव को (इमे एयारूवे) इस प्रकार का यह (अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था) आध्यात्मिक, चिन्तित, कल्पित प्रार्थित मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ (एवं खलु समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (जंबुद्दीवे दीवे भारहेवासे) जम्बूद्वीपान्तर्गत-मध्य जम्बूद्वीप के भरत क्षेत्र में (आमलकप्पाए णयरीए बहिया) आमलकल्पा नगरी के बाहर (अंबसालवणे चेइए) आम्रशालवनउद्यान में (अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता) यथाप्रतिरूप अवग्रह को प्राप्तकर (संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विराजमान हैं (तं महाफलं खलु तहारूवाणं भगवंताणं णामगोयस्स वि सवणयाए, किमंगपुण अभिगमणवंदण णमंसणपडिपुच्छणपज्जुवासणयाए) अतः जब तथारूप

'तएणं तस्स सूरियाभस्स' इत्यादि ।

सूत्रार्थः—(तएणं) त्यार पछी (तस्स सूरियाभस्स) ते सूर्याभदेवने (इमे-एयारूवे) आ प्रमाणे तो आ (अज्झत्थिए, चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, संकप्पे समुप्पज्जित्था) आध्यात्मिक, चिंतित प्रार्थित मनोगत संकल्प उत्पन्न थयो के (एवं खलु समणे भगवं महावीरे) श्रमणु भगवान महावीर (जंबुद्दीवे-दीवे भारहेवासे) जंबूद्वीपमां आवेला मध्यजंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां (आमलकप्पाए णयरीए बहिया) आमलकल्पा नगरीनी बहार (अंबसालवणे चेइए) आम्रसाल वन उद्यानमां (अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता) यथाप्रतिरूप अवग्रहने मेळवीने (संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) संयम अने तपथी पोताना आत्माने भावित करता विराजी रह्या छे. (तं महाफलं खलु तहारूवाणं भगवंताणं णाम-गोयस्य वि सवणयाए किमंगपुण अभिगमणवंदणणमंसणपडिपुच्छणपज्जु-

एकस्यापि आर्यस्य धार्मिकस्य सुवचनस्य श्रवणतया, किमङ्ग पुनः विपुल-स्यार्थस्य ग्रहणतया ? तद् गच्छामि खलु श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दे नमस्यामि सत्करोमि सम्मानयामि कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं पर्युपासे एतद् मे प्रेत्य हिताय सुखाय क्षेमाय निःश्रेयसाय आनुगामिकतायै भवि-

वाले भगवान के नामगोत्र के श्रवण का भी महाफल होता है तो फिर उनके समक्ष जाना,, उनको वन्दना करना, उन्हें नमस्कार करना, उनसे प्रश्न पूछना, उनकी पर्युपासना-सेवा करना इनसे जो महाफल प्राप्त होता है उसके विषय में तो कहना ही क्या है ? (एगस्स वि आरियस्स धम्मियस्स सुवयस्स सवणयाए किमंगपुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए) एक भी आर्य धार्मिक सुवचन के सुनने से जब जीव को महाफल (मोक्ष) प्राप्त होता है तो फिर उनसे विपुल अर्थ के ग्रहण से कितना महाफल जीव को प्राप्त न होता होगा (तं गच्छामि णं समणं भगवं महावीरं वंदामि, णमंसामि, सक्कारेमि, सम्माणेमि, कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासामि) तो इसलिये मैं जाऊँ और श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना करूँ, उन्हें नमस्कार करूँ, उनका सत्कार करूँ, उनका सन्मान करूँ, वे भगवान् कल्याणकारक मङ्गलरूप देव हैं और चैत्य-ज्ञानस्वरूप हैं, अतः मैं उनकी सेवा करूँ। (एयं मे पेच्चाहियाए सुहाए खमाए णिस्सेयसाए आणुगामियाए भविस्सइत्तिकट्टु

वासणयाए) તો જ્યારે તથા રૂપવાળા ભગવાનના નામ ગોત્રના શ્રવણથી જ જ્યારે મહાપુણ્યફળની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે તેમની સામે જવાથી, તેમને વંદન કરવાથી. તેમને નમસ્કાર કરવાથી, તેમને ધર્મવિષયક પ્રશ્નો કરવાથી, તેમની પર્યુપાસના-સેવા-કરવાથી-જે મહાપુણ્યફળની પ્રાપ્તિ થતી હશે તેની તો વાત જ શી?(एगस्स वि आरियस्स धम्मियस्स सुवयस्स सवणयाए किमंगपुण विउलस्स अट्ठस्स गहणयाए) એક પણ આર્યના ધાર્મિક સુવચનને સાંભળવાથી જ્યારે જીવને મહાફળ (મોક્ષ) ની પ્રાપ્તિ થાય છે તો પછી તેમનાથી વિપુલ અર્થ ગ્રહણ કરવાથી જીવને કેટલું બધું મહાફળ થતું હશે ? (तं गच्छामि णं समणं भगवं महावीरं वंदामि, णमंसामि, सक्कारेमि, सम्माणेमि, कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासामि) તો હમણાં જ હું ત્યાં જાઉં અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના કરૂં, તેમને નમસ્કાર કરૂં, તેમનો સત્કાર કરૂં, તેમનું સન્માન કરૂં, તે ભગવાન કલ્યાણકારક મંગળ રૂપ દેવ છે અને ચૈત્ય-જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, એથી હું તેમની સેવા કરૂં (एयं मे पेच्चा हियाए सुहाए खमाए णिस्सेयसाए आणुगामियाए भविस्सइ त्तिकट्टु एवं संपेहेइ) પ્રભુમહાવીર સ્વામી મારા માટે પરલોકમાં હિતના

च्यतीतिकृत्वा एवं समेक्षते, एवं संप्रेक्ष्य आभियोगिकान् देवान् शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत्।

एवं खलु देवानुप्रियाः! श्रमणो भगवान् महावीरः जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे आमलकल्पाया नगर्या बहिराम्रशालवने चैत्ये यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति। तद् गच्छत खलु यूयं देवानुप्रियाः जम्बूद्वीपं द्वीपं भारतं वर्षम् आमलकल्पां नगरीम् आम्रशालवनं चैत्यं श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत, कृत्वा

एवं संपेहेइ) ये मेरे लिये परलोक में हितके लिये, क्षमा समुचित सुख सामर्थ्य के लिये–निःश्रेयस के लिये–मोक्ष के लिये और आनुगामिकता के लियेहोंगे, इस प्रकार की भावना से प्रेरित होकर उसने ऐसा विचार किया (संपेहित्ता आभिओगिए देवे सद्दावेइ) इस प्रकार का विचार करके फिर उसने आभियोगिक आज्ञाकारी देवों को बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा (एवं खलु देवाणुप्पिया! समणे भगवं जंबूदीवे दीवे भारहेवासे आमलकप्पाए नयरीए बहिया अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) हे देवानुप्रियो! श्रमण भगवान् महावीर जंबूद्वीप नामके द्वीप में दक्षिण भरतक्षेत्र में आमलकल्पानगरी के बाहर आम्रसालवनचैत्यउद्यान में यथाप्रतिरूप अवग्रह को प्राप्त कर संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विराजमान हैं। (तं गच्छहणं तुम्हे देवाणुप्पिया) तो हे देवानुप्रियो! तुम जाओ (जंबुद्दीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं नयरिं, अंबसालवणं चेइयं, समणं भगवं

માટે, સુખના માટે, ક્ષમા–સમુચિત સુખ સામર્થ્યના માટે, નિઃશ્રેયસના માટે, મોક્ષના માટે અને આનુગમિતાના માટે પ્રેરક રૂપ થશે. આ જાતની ભાવનાથી પ્રેરાઈને તેણે આ જાતનો–વિચાર કર્યો કે (संपेहित्ता आभिओगिए देवे सद्दावेइ) આ જાતનો વિચાર કરીને તેણે આભિયોગિક દેવોને બોલાવ્યા (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને તેમને કહ્યું કે (एवंखलु देवाणुप्पिया! समणे भगवं महावीरे जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए नयरीए बहिया अंबसालवणे चेइए अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ) હે દેવાનુપ્રિયો! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપનાં દક્ષિણ ભરત ક્ષેત્રમાં આમલકલ્પા નગરીની બહાર આમ્રશાલવન ચૈત્ય ઉદ્યાનમાં યથાપ્રતિરૂપ અવગ્રહને પ્રાપ્ત કરીને સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિરાજે છે. (तं गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया! તો હે દેવાનુપ્રિયો! તમે જાઓ (जंबुद्दीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं नयरिं, अंबसालवणं

वन्दध्वं नमस्यत, वन्दित्वा नमस्यित्वा स्वानि स्वानि नामगोत्राणि कथयत, कथयित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः समन्तात् योजनपरिमण्डलं यत् किञ्चित तृणं वा पत्रं वा काष्ठं वा अशुचि वा अचोक्षं वा पूतिकं वा दुरभिगन्धं वा सर्वमाधूयाऽऽधूय एकान्ते एडयत एडयित्वा नास्यु-

---

महावीर तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह) जम्बूद्वीप नामके द्वीप में –मध्यजम्बूद्वीप में जो भरतक्षेत्र है और उसमें भी जहां आमलकल्पा नामकी नगरी है. तथा उसमें भी जो आम्रसालवन नामका उद्यान है–वहां जाओ– क्योंकि वहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान हैं सो वहां जा कर तुम लोग उनकी तीन प्रदक्षिणा करो–(करित्ता वंदह) प्रदक्षिणा करके उनको वन्दना करो (णमंसह) उन्हें नमस्कार करो (वंदित्ता णमंसित्ता साइं साइं णामगोयाइं साहेह) वन्दना नमस्कार करके अपने नामगोत्रों को कहो–। (साहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं जं किंचि तणं वा, पत्तं वा, सक्करं वा, असुइं वा, अचोक्खं वा, पूइयं वा, दुब्भिगंधं वा, तं सव्वं आहुणियर एगंते अडेह) अपने२ नामगोत्रों को कहकर फिर श्रमण भगवान महावीर के पास की एक योजनपरिमित गोलाकार भूमि को तुम लोग अच्छी तरह से जो कुछ भी वहां तृण पडे हों, पत्ते पडे हों, काष्ठ पडा हो, या कंकड पत्थर पडे हों, या कोई अपवित्र वस्तु पडे हों. मलिन वस्तु हो या सडी गली दुर्गन्धित वस्तुपडी हो, उन सबों को

चेइयं समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह) જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં–મધ્યજંબૂ દ્વીપમાં જે ભરત ક્ષેત્ર છે અને તેમાં પણ જ્યાં આમલકલ્પા નામે નગરી છે તેમજ તેમાં આમ્રસાલવન નામે ઉદ્યાન છે ત્યાં જાઓ. કેમકે ત્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન છે ત્યાં જઈને તમે તેઓશ્રીની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરો (करित्ता वंदह) પ્રદક્ષિણા કરીને તેમને વંદન કરો (णमंसह) તેઓશ્રીને નમસ્કાર કરો. (वंदित्ता णमंसित्ता साइं साइं णामगोयाइं साहेह) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પોતાના નામ–ગોત્રના ઉચ્ચારણ કરો. (साहित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं जं किंचि तणं वा, पत्तं वा कट्ठं वा सक्करं वा, असुइं वा, अचोक्खं वा. पूइयं वा दुब्भिगंधं वा तं सव्वं आहुणिय २ एगंते एडेह) પોતપોતાના નામ ગોત્રોનાં ઉચ્ચારણ કરીને તમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે એક યોજન જેટલી ગોળ આકાર ભૂમિને સારી રીતે જે કંઈ ત્યાં તૃણ પડેલાં હોય, પાનાં પડેલાં હોય, લાકડાંઓ પડેલાં હોય કોઈ પણ જાતની અપવિત્ર વસ્તુ પડેલી હોય, મલિન વસ્તુ હોય કે સડી ગયેલી

दकं नातिमृत्तिकं प्रविरलप्रस्पृष्टं रजोरेणुविनाशनं दिव्यं सुरभिगन्धोदकवर्षं, वर्षित्वा निहतरजः नष्टरजः उपशान्तरजः प्रशान्तरजः कुरुत, कृत्वा जलजस्थलजभासुरप्रभूतस्य वृन्तस्थायिनः दशार्द्धवर्णस्य कुसुमस्य जानूत्सेधप्रमाणमात्रम् अवधिं वर्षं वर्षत, वर्षित्वा कालागुरुप्रवर-कुन्दुरुष्क-तुरुष्क धूपमघमघायमानगन्धोद्भूताभिरामं सुगंधवरगन्धितं गन्ध-

वहां से हटा हटाकर किसी एकान्त स्थान में डाल देना (एडित्ता पच्चोदगं णाइमट्टियं पविरलपप्फुसियं रयरेणु विणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदयवासं वासह) डालकर फिर ऐसे दिव्य सुरभि अचित्त गंधोदक की वर्षा करो कि जिस वृष्टि में जल अधिक न बरसे, जमीन पर कीचड उस वृष्टि से न हो सके रज रेणु जिससे दब जावे और जिसमें विरल रूप से नन्हीं नन्हीं बूंदें पडे (वासित्ता णिहयरयं णट्ठरयं, भट्ठरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेह) इस प्रकार की अचित्त वृष्टि करके उस स्थान को तुम लोग निहतरजवाला, नष्टरजवाला, भ्रष्टरजवाला, उपशांतरजवाला एवं प्रशान्त रजवाला बनाओ (करित्ता जलयथलय भासुरप्पभूयस्स विंटट्ठाइस्स दसद्धवण्णस्स कुसुमस्स जाणुस्सेहप्पमाणमित्तं ओहिं वासं वासह) इस प्रकार करके फिर तुम लोग देदीप्यमान अचित्त जलकमलों एवं स्थलकमलों की प्रचुर मात्रा में वर्षा करना उसके बाद वृन्तसहित पंचवर्ण के पुष्पों की जानूत्सेधप्रमाणमात्रा में वर्षा करना (वासित्ता कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंध-

દુર્ગંધ મારતી વસ્તુ પડેલી હોય તે બધીને ત્યાંથી લઈને દૂર કોઈ એકાંત સ્થાનમાં નાખી દો. (एडित्ता पच्चोदगं णाइमट्टियं पविरलपप्फुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंदोदगवासं वासह) નાખીને પછી તમે ત્યાં એવા દિવ્ય સુરભિ અચિત્ત ગંધોદક (સુગંધિત પાણી) ની વર્ષા કરો કે જે વર્ષામાં પાણી વધારે પડતું વર્ષે નહીં કે જેથી જમીન કાદવવાળી થઈ જાય. માટી સહેજ ભીની થઈ જાય આ પ્રમાણે આછી આછી વરસાવો. (वासित्ता णिहयरयं, णट्ठरयं, भट्ठरयं, उवसंतरयं पसंतरयं करेह) આ જાતની અચિત્ત વૃષ્ટિ કરીને તમે તે સ્થાનને નિહતરજ વાળું, નષ્ટ રજવાળું, ભ્રષ્ટ રજવાળું, ઉપશાંત રજવાળું અને પ્રશાંત રજવાળું બનાવી દો. (करित्ता जलयथलयभासुरप्पभूयस्स विंटट्ठाइस्स दसद्धवण्णस्स कुसुमस्स जाणुस्सेहप्पमाणमित्तं ओहिं वासं वासह) આ પ્રમાણે કરીને તમે બધા દેદિપ્યમાન અચિત્ત જળકમળો અને સ્થળ કમળોની પુષ્કળ પ્રમાણમાં વર્ષા કરો. ત્યાર પછી વૃંત (ડીટા) સહિત એવાં પંચ વર્ણના જાનૂત્સેધ પ્રમાણમાત્રામાં વર્ષા કરો. वासित्ता कालागुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामं सुगंध-

र्त्तिभूतं दिव्यं सुरवराभिगमनयोग्यं कुरुत कारयत, कृत्वा कारयित्वा च क्षिप्रमेव एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत ॥ सू. ४ ॥

'तएणं तस्स' इत्यादि—

टीका--ततः—तदनन्तरम् खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य अयमेतद्रूपः वक्ष्यमाणप्रकारः आध्यात्मिकः—आत्मगतः—अङ्कुरइव, तदनुचिन्तितः—पुनःपुनः स्मरणरूपो विचारो द्विपत्रित इव, कल्पितः—स एव व्यवस्थायुक्तः—'इदमेवं

वट्टिभूयं, दिव्वं सुरवराभिगमणजोग्गं करेह, कारवेह, करित्ता य कारवित्ता य खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) वर्षा करके फिर उस स्थान को कालागुरु, श्रेष्ट कुन्दुरुष्क एवं लोमान की अतिशयित गंध के प्रसरण से अभिराम-रमणीय करो, इस प्रकार अति उत्तम गंध से वासित उस स्थान को तुम लोक गंधगुटिका के जैसा बनादो. ताकि वह सुरवरों के अभिगमन योग्य हो जावे. इस प्रकार का उसे तुम स्वयं भी करो, और साथ में दूसरों से भी कराओ। जब मेरे कथनानुसार सब काम पूरा हो जावे. तब तुम लोग मेरी इस आज्ञा को पीछे मुझे वापिस करो अर्थात् मेरे कहे अनुसार सब काम कर लिया है इसकी हां सूचना दो.

टीकार्थ--इसके बाद उस सूर्याभदेव को यह इस प्रकार का विचार हुआ-पहिले तो यह विचार उसे आत्मगत हुआ-अर्थात् जिस प्रकार अंकुर जमीन के भीतर २ ही प्रस्फुटित होता है और कम जोर अवस्था में

वासाधियं गंधवट्टिभूयं, दिव्वं सुरवराभिगमणजोग्गं करेह, कारवेह, करित्ता य कारवित्ता य खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) વર્ષા કર્યા બાદ તે સ્થાનને કાલાગુરુ, શ્રેષ્ઠ કુન્દુરુષ્ક અને લોબાનની તીવ્ર સુગંધથી રમણીય-અભિરામ -બનાવો, આ પ્રમાણે અતિ ઉત્તમ સુગંધથી સુવાસિત તે સ્થાનને તમે લોકો ગંધ ગુટિકાની જેવું બનાવી દો. જેથી તે દેવતાઓના અભિગમન માટે યોગ્ય થઇ જાય. આ પ્રમાણે તે સ્થાનને તમે જાતે પણ રમ્ય બનાવો અને બીજાઓની મદદ લઇને પણ આ કામ પુરૂં કરો. જ્યારે મારા આદેશ પ્રમાણે કામ પુરૂં થઇ જાય ત્યારે તમે લોકો મારી આ આજ્ઞા અનુસાર કામ થઇ ગયું છે તેની મને જાણ કરો.

ટીકાર્થઃ—ત્યાર પછી તે સૂર્યાભદેવને આ પ્રમાણે વિચાર ઉદ્ભવ્યો એટલે કે પહેલાં તો આ વિચાર તેના આત્મામાં ઉદ્ભવ્યો, જેમ અંકુર જમીનની અંદરજ અંકુરિત હોય છે અને કોમળ અવસ્થામાં રહે છે તેમજ આ આત્મગત થયેલો

करिष्यामी-ति कार्याकारेण परिणतो विचारः पल्लवित इव, प्रार्थितः-स एवेष्टरूपेण स्वीकृतः, पुष्पित इव, मनोगतः संकल्पः मनसि दृढरूपेण निश्चयः इत्थमेव मया कर्तव्यम्' इति विचारः फलित इव समुदपद्यत समुत्पन्नः। स कीदृशः ? इत्याह-'एवं' इत्यादि-एवम्-इत्थम् खलु श्रमणो भगवान् महावीरः जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे आमलकल्पानगर्याः बहिराम्रसालवने चैत्ये यथा

रहता है उसी प्रकार, से यह विचार भी जो उसे आत्मगत हुआ यह भी उस अंकुर के समान पहिले बना रहा-बाद में धीरे २ जैसे अंकुर पूर्वावस्था से तरकी करता हुआ द्विपत्रित अवस्थावाला और पहिले की अपेक्षा पुष्ट स्थितिवाला हो जाता है-उसी प्रकार यह आत्मगत विचार उसका बारबार स्मृति का विषयभूत बनकर द्विपत्रित अंकुर की तरह पहिले की अपेक्षा पुष्ट स्थितिवाला बना. बाद में जैसे अंकुर धीरे २ पुष्ट होकर पल्लवित हो जाता है उसी प्रकार यह विचार भी, मैं ऐसा ही करुगा' इस प्रकार की व्यवस्थायुक्त होने से कार्याकार रूप से परिणत होकर पल्लवित बन गया. फिर वही विचार इष्टरूप से स्वीकृत होकर पुष्पित हुए अंकुर की तरह प्रार्थित बना बाद में मैं एसा ही करूँगा इस प्रकार मनमें दृढरूप से निश्चित होकर फलित हुए अंकुर की तरह वह विचार मनोगत हो गया, जो विचार उसे मनोगत हुआ उसी-विचार को अब प्रकट करते हुए सूत्रकार कहते हैं-श्रमण भगवान् महा-वीर जंबूद्वीप नामके मध्य जम्बूद्वीप में स्थित दक्षिण भरतक्षेत्र में आमल

વિચાર પણ પહેલાં અંકુરની જેમ જ રહ્યો. ત્યાર પછી ધીમે ધીમે જેમ અંકુર પોતાની પૂર્વાવસ્થા છોડીને વધવા માંડે છે અને દ્વિપત્રિત અવસ્થા વાળો (બે પાનાંવાળો) તેમજ પહેલાં કરતાં વધુ પુષ્ટ થઈ જાય છે તેમજ તે આત્મગત વિચાર પણ વારંવાર તેની સ્મૃતિનો વિષય થઈને દ્વિપત્રિત (બે પાનાવાળા) અંકુરની જેમ પહેલા કરતાં પુષ્ટ સ્થિતિ વાળો થઇ ગયો ત્યાર પછી જેમ અંકુર ધીમે ધીમે પુષ્ટ થઇને પલ્લવિત થઈ જાય છે તેમજ આ વિચાર પણ 'હું આમ જ કરીશ' આ જાતની વ્યવસ્થા યુકત હોવા બદલ કાર્ય રૂપમાં પરિણત થઇને કલ્પિત બની ગયો. ત્યાર પછી તે જ વિચાર ઇષ્ટ રૂપમાં સ્વીકૃત થઇને પુષ્પિત થયેલા અંકુરની પેઠે પ્રાર્થિત અવસ્થા સુધી પહોંચ્યો. ત્યાર પછી હું આમ જ કરીશ. આ રીતે મનમાં દૃઢપણે નિશ્ચય કરીને ફલિત થયેલા અંકુરની જેમ તે વિચાર મનોગત થઇ ગયો. જે વિચાર તેના મનમાં સ્ફુર્યો તેજ વિચારને સૂત્રકાર હવે સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે કે—શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જંબૂદ્વીપ નામના મધ્ય જમ્બૂદ્વીપમાંસ્થિત દક્ષિણ ભરત ક્ષેત્રમાં આમલ

प्रतिरूपम् अवग्रहम् अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति, तद् महाफलं खलु तथारूपाणां-तादृशानाम्, भगवतां नामगोत्रस्यापि श्रवणतया-श्रवणेनापि महाफलं किमङ्गपुनः किं पुनः 'अङ्ग' इति कोमलामंत्रणे अभिगमन-वन्दन-नमस्यन-प्रतिप्रच्छनपर्युपासनया ? अभिगमनादिनात्वत्यन्तं महाफलं भवेदिति भावः तथा एकस्यापि आर्यस्य आर्यप्रोक्तस्य धार्मिकस्य धर्मसम्बन्धिनः सुवचनस्य श्रवणतया-श्रवणेन महाफलं भवति किमङ्ग ! पुनः किं पुनः, विपुलस्य-बहोः अर्थस्य-आर्यप्रोक्तसुवचनार्थस्य ग्रहणतया-ग्रहणेन महाफलं न भवेत् ?-अपितु भवेदेव। तद्-तस्मात् गच्छामि खलु श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दे-स्तौमि नमस्यामि-नमस्करोमि सत्करोमि-अञ्जल्यादिना सत्कृतं

कल्पा नगरी के बाहर आम्रशालवन नामके उद्यान में यथारूप अवग्रह (वनपालकी आज्ञा) को प्राप्तकर संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विराजमान हैं। तो जब ऐसे भगवन्तों के नाम और गोत्र के भी श्रवण से जीव को अपने जीवन में महाफल प्राप्त होता है, तो फिर उनके पास जाना; उनको वन्दना करना उन्हें नमस्कार करना, उनसे प्रश्न पूछना और उनकी पर्युपासना करना इनसे तो महाफल प्राप्त होना ही है इसमें तो कहना ही क्या है। तथा एक भी आर्यप्रोक्त धर्म संबधी सुवचन के सुनने से जब महाफल प्राप्त होता है तो क्या आर्य प्रोक्त सुवचनार्थ के ग्रहण करने से जीव को महाफल प्राप्त न होता है ? अपि तु अवश्य ही होता है। इसलिये मैं श्रमण भगवान् महावीरकी स्तुति करूं, जाकर उन्हें नमस्कार करूं, अंजलि आदि जोडकर उनका सत्कार

કલ્પા નગરીની બહાર આમ્રશાલવન નામે ઉદ્યાનમાં યથારૂપ અવગ્રહ-(વનપાલકની આજ્ઞા) ને મેળવીને સંયમ અને તપવડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા વિરાજમાન છે. તો જ્યારે એવા ભગવંતોનાં નામ અને ગોત્રના શ્રવણથી પણ જીવને પોતાના જીવન કાળમાં મહાફળની પ્રાપ્તિ થાયછે, તો તેમની પાસે જવું, તેમને વંદન કરવું; તેમને નમસ્કાર કરવાં. તેમને પ્રશ્નો કરવા અને તેમની પર્યુપાસના કરવી. વગેરેથી તો ચોક્કસપણે મહાફળની પ્રાપ્તિ થાયજ છે તેમાં તો લગીરે શંકાને સ્થાન નથી. તેમજ આર્યવડે ઉપદેશાયેલા ધર્મ સંબંધી એક પણ સુવચનને સાંભળવાથી જ્યારે મહાફળની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે આર્યપ્રોક્ત સુવચનોને ગ્રહણ કરવાથી શું જીવને મહાફળની પ્રાપ્તી નહીં થતી હોય અર્થાત્ ચોક્કસપણે તેને મહાફળની પ્રાપ્તિ થાય જ છે એટલા માટે હું શ્રમણ ભગવાનની સ્તુતિ કરૂં, ત્યાં જઈને તેમને નમસ્કાર કરૂં, અંજલિ વગેરે બનાવીને

करोमि, सम्मानयामि-उचितप्रतिपत्तिभिराराधयामि, कल्याणं-कल्याणकारित्वात्कल्याणस्वरूपम् एवं मङ्गलं-दुरितोपशमकारित्वाद् मङ्गलस्वरूपं चैत्यं-ज्ञानस्वरूपम्, सकलवस्तुप्रकाशकत्वात् दैवतं-देवस्वरूपं त्रैलोक्याधिपतित्वात् पर्युपासे-सेवे। एतद् मे-मम प्रेत्य-भवान्तरे हिताय-कल्याणाय सुखाय-सौख्याय क्षमाय-समुचितसुखसामर्थ्याय, निःश्रेयसाय-मोक्षाय आनुगामिताय-अनुगमनशीलत्वेन भवपरम्पराऽनुबन्धिसुखाय भविष्यति। इति कृत्वा-इत्यभिप्रेत्य एवम् इत्थम् सम्प्रेक्षते-विचारयति, एवं सम्प्रेक्ष्य आभियोगिकान्-आज्ञाकारिदेवान् शब्दयति-आह्वयति शब्दयित्वा आहूय, एवम्-अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम्-अवादीत्-एवं खलु हे देवानुप्रियाः। यत्-श्रमणो भगवान् महावीरो जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे आमलकल्पाया नगर्याः बहिराम्रशाल-

करूं, उचित प्रतिपत्तियों से उनकी आराधना करूं, क्यों कि वे कल्याणकारी होने से कल्याणस्वरूप, एवं दुरितोपशमक (पापनिवारक) होने से मंगल स्वरूप, सकलवस्तु प्रकाशक होने से चैत्य-ज्ञानस्वरूप, एवं त्रिलोक के अधिपति होने स देवस्वरूप हैं। अतः उनकी सेवा करूं ये सब क्रियाएँ मुझे भवान्तर में कल्याण के लिये, सुखके लिये, समुचित सुख सामर्थ्य के लिये, मोक्ष के लिये, एवं अनुगमनशील होने से भव-परम्परानुबंधी सुख के लिये होंगी, इस प्रकार इष्ट समझकर उसने ऐसा विचार किया इस प्रकार का विचार करके फिर उसने आभियोगिक देवों को-आज्ञाकारी देवों को बुलाया. बुलाकर फिर उनसे उसने ऐसा कहा-हे देवानुप्रियो! मैंने जिस कारण से तुम्हें बुलाया है-वह इस प्रकार से है-श्रमण भगवान् महावीर जम्बूद्वीप के दक्षिणभरतक्षेत्र में आम-

તેમનો સત્કાર કરું. યોગ્ય પ્રતિપતી વડે તેમને આરાધું કેમકે તેઓ કલ્યાણકારી હોવાથી કલ્યાણ સ્વરૂપ અને દુરિતોપશમક એટલે કે પાપોને નષ્ટ કરનારા હોવાથી ચૈત્ય-જ્ઞાન સ્વરૂપ, અને ત્રણે લોકોના અધિપધિ હોવાથી દેવ સ્વરૂપ છે. એથી હું તેઓશ્રીની સેવા કરું આ બધા પવિત્ર કામો મ.રા માટે બીજા ભવમાં કલ્યાણને માટે સુખને માટે સમુચિત સુખ સામર્થ્યને માટે મોક્ષ માટે અનુસરવા યોગ્ય હોવાથી ભવ પરંપરાનુબંધી સુખ માટે હેતુ રૂપ થશે. આ પ્રમાણે ઇષ્ટ સમજીને તેણે વિચાર કર્યો, આ રીતે વિચાર કરીને પછી તેણે આભિયોગિક દેવોને-આજ્ઞાકારી દેવોને-બોલાવ્યા-અને બોલાવીને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયો! મેં જે જે કારણથી પ્રેરાઇને તમને અત્રે બોલાવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે છે કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર જંબૂદ્વીપના દક્ષિણ ભરત ક્ષેત્રમા આમલકલ્પા નગરીની બહાર આમ્રશાલવન

वने चैत्ये यथाप्रतिरूपम्-उचितम् अवग्रहम् अवगृह्य संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति-तिष्ठति।

तत्-तस्मात् कारणाद् हे देवानुप्रियाः यूयं गच्छत जम्बूद्वीपं द्वीपं भारतं वर्षम् आमलकल्पां नगरीम्-आम्रशालवनं चैत्यम्, तत्र श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः-वारत्रयम् आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत, कृत्वा वन्दध्वं नमस्यत च वन्दित्वा नमस्यित्वा च स्वानि स्वानि नामगोत्राणि-गोत्राणि नामानि च-कथयत, कथैः महादेश (हे-८४-२) कथयित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समन्ताद् विदिक्षु योजनपरिमण्डलं योजनपरिमितं वर्तुलाकारस्थानं यदस्ति तत्र यत्किञ्चित् किमपि तृणं वा काष्ठं वा शर्करां-वालुकाम् उपलक्षणतया धूलीः,अशुचि अपवित्रं वस्तु अचोक्षम्-अनपनीत अशुचिद्रव्यम्,पूतिकं-शटितम्,

---

लकल्पा नगरी के बाहर आम्रशाल वनचैत्य में उचित वनपाल की आज्ञा प्राप्त-कर ठहरे हुए हैं. वहां वे अपनी आत्मा को संयम और तप से भावित कर रहे हैं. इस कारण हे देवानुप्रियो ! तुम लोक जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्र की आमलकल्पा नगरी में जहां कि आम्रशालवन है और उसमें भी जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान हैं, वहां जाओ. वहां जाकर श्रमण भगवान् को तीन प्रदक्षिणा करो, प्रदक्षिणा करके उनको वन्दना करो उन्हें नमस्कार करो, वन्दना नमस्कार करके फिर अपने २ नामगोत्रों का उच्चारण करो-उनसे कहो, कहकर फिर तुम लोक श्रमण भगवान् महावीर के पास की एक योजन परिमित गोल जमीन की चारों दिशाओं में और चारों विदिशाओं में जो कुछ भी वहां पर तृण -घास, पत्र-पत्ते, काष्ठ-लकडी, शर्करा-वालुका, उपलक्षण से धूलि, तथा

ચૈત્યમાં વનપાલકની યોગ્ય રીતે આજ્ઞા મેળવીને રોકાયા છે. તેઓશ્રી ત્યાં પોતાના આત્માને સંયમ અને તપથી ભાવિત કરી રહ્યો છે. એટલા માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે લોકો જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રની આમલકલ્પાનગરીમાં જ્યાં આમ્રશાલવન છે અને તેમાં પણ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન વિરાજમાન છે. ત્યાં જાઓ ત્યાં જઇ તમે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરો. પ્રદક્ષિણા કરીને તેમને વન્દન કરો અને તેમને નમસ્કાર કરો. વન્દના અને નમસ્કાર કરીને તમે પોતપોતાનાં નામગોત્રોનાં ઉચ્ચારણ કરો તેમને પોતાનાંનામગોત્રો કહો. કહીને તમે બધા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેની એક યોજના જેટલી વર્તુલાકાર જમીનને ચારે દિશાઓમાં અને ચારે વિદિશાઓમાં જે કંઇ પણ ત્યાં તૃણ, ઘાસ પત્ર, કાષ્ઠ. શર્કરા-કાંકરા ઉપલક્ષણાથી ધૂળ જ બીજી અપવિત્ર વસ્તુઓ તથા અ ચોક્ષ-અનપનીત અશુચિ-

अत एव-दुरभिगन्धं-दुर्गन्धयुक्तं सर्वं वैक्रियशक्त्योत्पादितसंवर्तकवायुना आधूयाऽऽधूय-अपनीयापनीय एकान्ते-योजनपरिमण्डलाद् दूरतमे देशे एडयत-प्रक्षेपयत, एडयित्वा नात्युदकं-नाधिकजलं, नातिमृत्तिकं नाधिकमृत्तिकं सुरभिगन्धोदकवर्षमिति परेण सम्बन्धः, एवमग्रेऽपि, प्रविरलप्रस्पृष्टं-१-

प्रविरलानि-प्रकृष्टघनीभूतानि कर्दमसम्भवात्, प्रस्पृष्टानि-प्रकृष्टस्पर्शनानि यस्मिस्तम् अत एव रजोरेणुविनाशनं-रजसां-श्लक्ष्णतररेणुपुद्गलरूपाणां, रेणूनां-स्थूलधूलीनां च विनाशनं-दूरीकारकं दिव्यम्-अपूर्वं सुरभिगन्धोदक-वर्षं-सुगन्धयुक्ताचित्तजलवर्षणं वर्षत, वर्षित्वा योजनपरिमण्डलं क्षेत्रं निहत-

---

अपवित्र वस्तु हो तथा अचोक्ष-अनपनीत अशुचि द्रव्य हो, पूतिक-सडी गली वस्तु हो, कि जिससे वहां का वातावरण दुर्गंधित बन रहा हो सबको अपनी वैक्रियशक्ति द्वारा उत्पादित संवर्तन वायु से हटा हटाकर-उडा उडाकर उस योजन परिमण्डल स्थान से दूरतर देश में डाल दो-प्रक्षिप्त कर दो. प्रक्षिप्त करके फिर तुम लोग दिव्य-अपूर्व, सुगंधयुक्त अचित्त जल की वर्षा करो. यह वर्षा ऐसी हो की जिसमें जल अधिक न वरसे, और नातिमृत्तिक-न जिस वर्षा से मिट्टी ही उखडे-अर्थात् कीचड न होने पावे। इस वर्षा में मूसलाधार पानी न वरसे-किन्तु रिमझिम २ ही पानी वरसे. जिससे सब पानी जमीन में ही समा जावे और उसका स्पर्श स्पष्ट प्रतीत होता रहे. इससे लाभ यह होगा—की इस वृष्टि से रज का-श्लक्ष्णतर रेणुका और स्थूलधूलिरूप रेणुओंका-विनाश हो जायगा. अर्थात् रज और धूलि सब अच्छी तरह से जमीन पर ही दब जावेंगी. ऐसी वृष्टि करके फिर तुम लोग उस योजनपरिमित परिम-

---

द्रव्य હોય, પૂતિક-સડેલી વસ્તુઓ હોય કે જેનાથી ત્યાંનું વાતાવરણ દુર્ગંધિત બની ગયું હોય, તે બધી વસ્તુઓને પોતાની વૈક્રિય શક્તિ વડે ઉત્પાદિત સંવર્તક પવનથી દૂર કરીને ઉડાવીને તે યોજન પરિમંડળ સ્થાનથી દૂરવાળા દેશમાં ફેંકી દો. ફેંકીને તમે દિવ્ય, અપૂર્વ સુગંધયુક્ત, અચિત્ત પાણીની વર્ષા કરો. આ વર્ષા એવી હોવી જોઈએ કે જેથી પાણી વધારે પડતું વર્ષે નહિ, અને 'નાતિમૃત્તિક-જેને લીધે માટી પણ કાદવવાળી થઈ ન જાય. આ વર્ષામાં પાણી મૂસળધાર વર્ષવું જોઈએ નહિ. પણ ઝરમર ઝરમર પાણી વર્ષવું જોઇએ. જેથી બધું પાણી જમીનમાં સમાવિષ્ટ થઈ જાય અને તેનો સ્પર્શ સારી રીતે જણાતો રહે. એનાથી એ લાભ થશે કે એ વર્ષાથી ધૂલિકણોનો-શ્લક્ષ્ણતર એટલે સુંવાળી રેણુઓનો અને સ્થૂલ ધૂલિરૂપ રેણુઓનો વિનાશ થઈ જશે. એટલે કે રજ ધૂલિના કણો સારી રીતે જમીનમાં જ દબાઈ જશે. આ જાતની વર્ષા કરીને તમે લોકો તે યોજન જેટલા પરિમંડળ રૂપ ક્ષેત્રને એવું બનાવી

रजः–निहतं–पुनरनुत्थितं रजो यत्र तादृशं कुरुत, तत्र रजसो निहतत्वं क्षणमात्रमुत्थानाभावेनापि सम्भवतीत्यत आह–'नष्टरजः'–नष्टं–सर्वथाऽदृश्यीभूतं रजो यत्र तद् नष्टरजः, भ्रष्टरजः भ्रष्टं–पवनोद्धूततया योजनमात्रक्षेत्राद्दूरतः पलायितं रजः–धूलिः यस्मात् तद् भ्रष्टरजः, उपशान्तरजः,–प्रशान्तरजः कुरुत, कृत्वा तत्र–जलजस्थलजभासुरप्रभूतस्य–जलजानि स्थलजानि च कमलानि वैक्रियशक्त्या समुत्पादितानि तानि च भासुराणि-दीप्यमानानि पुनः प्रभूतानि–अतिप्रचुराणि, ततः–जलजस्थलजभास्वरप्रभूतानि यत्र तस्य, अत्र प्राकृतत्वाद्विशेषणपरनिपातः। वृन्तस्थायिनः–वृन्तेन–अधोवर्त्तिवृन्तेन तिष्ठतीत्येवं शीलस्य दशार्द्धवर्णस्य-पञ्चवर्णस्य-कुसुमस्य अचित्तपुष्पस्य, अत्र जातावेकवचनम् तेन अचित्तकुसुमानामित्यर्थः, जानूत्सेधप्रमाणमात्रं-जानुनो य उत्सेधः उच्चत्वं, तस्य यत्प्रमाणं, तत्सदृशीमात्रा–परिमाणं यस्य तादृशम् अवधिम्–तदवधिकं वर्षं वर्षत, वर्षित्वा–तद् योजनपरिमण्डलं क्षेत्रं कालागुरुप्रवरकुन्दुरु-

ण्डलरूप क्षेत्र को ऐसा कर देना कि जिससे वह निहित रजवाला हो जावे फिर जिसमें से रज न उठने पावे, ऐसा हो जावे, क्षणमात्र भी रजके उत्थान के अभाव में यद्यपि रज की निहतता वहां बन सकती है. परन्तु ऐसी निहतता यहां नहीं होनी चाहिये–किन्तु "नष्टरज" रज सर्वथा अदृश्योभूत जिसमें हो जावे–ऐसा वह भ्रष्ट रजवाला–उस स्थान से रज बहुत दूर चली जावे ऐसा, तथा प्रशान्त–रज जहां बिलकुल शांत हो चुकी होवे ऐसा वह स्थान हो जावे इस प्रकार से उस स्थान को करके फिर तुम लोग उस स्थान पर अति प्रचुरमात्रा में दीप्यमान अचित्त जलज एवं स्थलज कमलों की जो कि अपनी विक्रिया शक्ति से उत्पादित किये गये हों, एवं वृन्तसहित पंचवर्णवाले कुसुमों की अचित्त पुष्पोंकी जानूत्सेध–प्रमाण मात्रावाली (घुटने प्रमाणवाली) वर्षा करना बाद में

દેજો કે જેથી તે નિહિત રજવાળું થઈ શકે. તેમાંથી ફરી રજ ઉડે નહિ તેવું થઈ જાય ક્ષણમાત્ર પણ રજના ઉત્થાનના અભાવમાં જો કે રજની નિહતતા ત્યાં બની શકે છે, પણ આ જાતની નિહતતા ત્યાં હોવી જોઈએ નહિ પણ 'નષ્ટરજ' રજ સર્વથા અદૃશ્ય થઈ જાય એવું, ભ્રષ્ટ રજવાળા તે સ્થાનથી રજ બહુ જ દૂર જતી રહે. તેમ જ પ્રશાંત—એટલે કે રજ સંપૂર્ણપણે બેસી ગઈ હોય. એવું તે સ્થાન થઈ જાય. આ પ્રમાણે તે સ્થાનને બનાવીને પછી તમે લોકો તે સ્થાન ઉપર પુષ્કળ પ્રમાણમાં દીપ્યમાન અચિત્ત જમીન અને પાણીના કમળોની કે જેઓ પોતાની વિક્રિયા શક્તિ વડે ઉત્પન્ન કરવામાં આવ્યાં તેમજ વૃંત (દીંડુ) સહિત પાંચરંગવાળાં પુષ્પોની—અચિત્ત પુષ્પોની જાનૂત્સેધ પ્રમાણવાળી (ઘૂંટણ સુધીના પ્રમાણવાળી) વર્ષા કરો. ત્યાર પછી

ष्कतुरुष्कधूपमघमघायमानगन्धोद्धूताभिरामं कालागुरुः–तन्नामं सुगन्धद्रव्यं, प्रवरः–श्रेष्ठः कुन्दुरुष्कः–धूपविशेषः,तुरुष्कः–यावनो धूपः, 'लोहबान' इति भाषायां प्रसिद्धः, तेषां, यो मघमघायमानः–अतिशयितः गन्धः, तस्योद्धूतेन–प्रसरणेनाभिरामं–रमणीयं कुरुत, तथा सुगन्धवरगन्धितम्–अत्युत्तमगन्धवासितम् अत एव गन्धवर्तिभूतं–गन्धगुटिका सदृशं घनीभूतं सुगन्धयुक्तत्वात् दिव्यम् अपूर्वं सुरवराभिगमनयोग्यं सुरवराणाम्=देवश्रेष्ठानाम् अभिगमनयोग्यं सम्मुखगमनयोग्यं कुरुत। न केवलं स्वयं कुरुत अपि तु अन्यैरपि कारयत–तादृशं सम्पादयत कृत्वा कारयित्वा च क्षिप्रमेव शीघ्रमेव एताम्–इमाम् आज्ञप्तिकाम्–आज्ञाम् प्रत्यर्पयत–यथोक्तकार्यसम्पादनेन सफलां कृत्वा निवेदयतेति भावः ॥ सू. ४ ॥

मूलम्—तएणं ते अभियोगिया देवा सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ० जाव हियया करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं देवो तहत्ति आणाए विणएणं वयणं

उस योजनपरिमण्डलरूप क्षेत्र को तुम लोग कालागुरु नामक सुगंधद्रव्य की, श्रेष्टकुन्दरुष्क—धूपविशेष को, तथा–तुरुष्क–लोमान की मघमघायमान—अतिशयित–गंध–सुगंधि के प्रसरण से रमणीय करो. इस तरह अत्युत्तम गन्ध से वासित हुए उस स्थान को तुम लोग गंध की गुलिका–गोली जैसा बनाकर अपूर्व महर्द्धिक के देवों के गमन योग्य करो साथ में दूसरों से भी ऐसा हो उसे कराओ। जब यह दिया हुआ काम अच्छी तरह से संपादित हो जावे अथवा कर वा दिया जावे–तब तुम लोग शीघ्र ही मेरी इस आज्ञा को पीछे सूचीत करो–अर्थात्–कहे हुए अनुसार यह काम हो चुका है. इसको हमें जल्दी से सूचीत करो. ॥ सू. ४ ॥

તે યોજન પરિમંડળ રૂપ ક્ષેત્રને તમે લોકો કાલાગુરુ નામક સુગંધ દ્રવ્યની, શ્રેષ્ટ કુન્દરૂષ્ક–ધૂપવિશેષની તેમજ તુરૂષ્ક–લોબાનની મધમધાયમાન–ખૂબ જ મધમઘતી સુગંધી ફેલાવીને રમણીય બનાવો. આ પ્રમાણે ખૂબજ ઉત્તમ એવી સુગંધથી સુવાસિત થયેલા તે સ્થાનને તમે ગંધની ગુલિકા–ગોળી–જેવી બનાવીને શ્રેષ્ઠ દેવતાઓના માટે અભિગમન યોગ્ય બનાવી દો અને આ કામમાં બીજાઓની પાસેથી પણ મદદ લો. જ્યારે આ કામ સારી રીતે પૂર્ણ થઇ જાય અથવા બીજાઓ પાસેથી પૂર્ણ કરાવી લેવામાં આવે ત્યારે તમે બધા મારી પાસે આવીને કામની પૂર્ણતાની મને ખબર આપો. ॥સૂ.૪॥

पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसिभागं अवक्कमंति, अव क्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरंति, तं जहा—रयणाणं, वयराणं, वेरुलियाणं, लोहियक्खाणं, मसारगल्लाणं, हंसगब्भाणं, पुलागाणं सोगंधियाणं अंजणपुलगाणं अंजणाणं रयणाणं जायरूवाणं अंकाणं फलिहाणं रिट्ठाणं अहाबायरे पुग्गले परिसाडेंति, पडिसाडित्ता अहासुहुमे पुग्गले परियायंति, परियाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, समोहणित्ता उत्तरवेउव्वियाइं रूवाइं विउव्वंति, विउव्वित्ता ताए उक्किट्ठाए पसत्थाए तुरियाए चवलाए चंडाए जवणाए सिग्घाए उद्धूयाए दिव्वाए देवगईए तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झं मज्झेणं वीईवयमाणा२ जेणेव जंबूद्दीवे दीवे जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा णयरी जेणेव अंवसालवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करित्ता वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—अम्हे णं भंते! सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा देवाणुप्पियं वंदामो नमंसामो सक्कारेमो सम्माणेमो कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवामो ॥ सू० ५ ॥

छाया—ततः खलु ते आभियोगिका देवाः सूर्याभेण देवेन एवमुक्ताः सन्तः हृष्टतुष्ट० यावद्धृदयाः करतलपरिगृहीतं दशनखं शिर आवर्तं मस्तके

'तएणं ते आभियोगिया देवा' इत्यादि. ।

सूत्रार्थ—(तएणं ते आभियोगिया देवा सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया) इसके बाद सूर्याभदेव के द्वारा इस प्रकार

'तएणं ते आभियोगिया देवा'। इत्यादि।

सूत्रार्थ—'तएणं ते अभियोगिया देवा सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समणा हट्ठ तुट्ठ० जाव हियया) त्यार पछी सूर्याभदेववडे आ प्रमाणे आज्ञापित

अञ्जलिं कृत्वा एवं देवस्तथेति आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिश्रृण्वन्ति, प्रतिश्रुत्य उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अवक्रामन्ति, अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यन्ते, समवहत्य संख्येयानि योजनानि दण्डं निसृजन्ति, तद्यथा-रत्नानां वज्राणां वैडूर्याणां लोहिताक्षाणां मसारगल्लानां हंसगर्भाणां पुलाकानां सुग-

से आज्ञापित हुए वे आभियोगिक देव हर्षित एवं संतुष्ट यावत् हृदयवाले हुए उन्होंने उसी समय दोनों हाथों की दशों नख आपस में मिल जावे ऐसी अञ्जलि बनाकर और उसे मस्तक ऊपर फिराकर आप जैसा कहते हैं—हम वैसा ही करेंगे इस प्रकार से उसकी आज्ञा के वचन को बडे विनय के साथ स्वीकार किया (पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसिभागं अवक्कमंति) स्वीकार करके फिर वे लोग ईशान कोने में चले गये (अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) वहां जाकर के उन लोगो ने वैक्रिय समुद्घात करके अपने आत्मा के प्रदेशों को संख्यात योजन तक दण्डरूपमें बाहर शरीर निकाला (तं जहा) जो इस प्रकारसे है (रयणाणं, वयराणं, वेरुलियाणं लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं, हंसगब्भाणं, पुलगाणं सोगंधियाणं-जोइरसाणं अंजनपुलगाणं, अंजणाणं रययाणं, जायरूवाणं अंकाणं, फलिहाणं रिट्ठाणं, अहा बायरे पुग्गले परिसाडंति) इस समुद्घात में उन्होंने रत्नों के, वज्रों के वैडूर्यों के लोहिताक्षों के मसारगल्लों के हँसगर्भों के पुलाकों के-मणिविशेषों के सौगन्धिकों के, ज्यो-

थयेला ते आभियोगिक देवो हर्षित अने संतुष्ट यावत् प्रसन्न हृदयवाळा थया. तेमणे ते.ज समये बंने हाथोनी, दशेदशनखो परस्पर जोडाई जाय ते रीते अंजली बनावीने अने तेने मस्तक उपर फेरवीने तमे जेम कहो छो, अमे ते प्रमाणे ज करीशुं. आ रीते तेमनी आज्ञाना वचनने खूबज विनम्रपणे स्वीकार्यां. (पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसिभागं अवक्कमंति) स्वीकारीने ते लोको त्यांथी ईशान कोणमां जता रह्या. (अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) त्यां जईने ते लोकोए वैक्रिय समुद्घात कर्यो. (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निस्सिरंति) वैक्रिय समुद्घात करीने पोताना आत्माना प्रदेशोने संख्यात योजन सुधी दंडरूपमां शरीरमांथी बहार कढाड्या. (तं जहा) तेनुं वर्णन आ प्रमाणे छेः— (रयणाणं वयराणं, वेरुलियाणं लोहियक्खाणं मसारगल्लाणं हंसगब्भाणं पुलगाणं सोगंधियाणं जोइरसाणं अंजनपुलगाणं अंजणाणं रयणाणं, जायरूवाणं अंकाणं, फलिहाणं, रिट्ठाणं, अहा बायरे पुग्गले परिसाडंति) आ समुद्घातमां तेमणे रत्नोना, वज्रोना, वैडूर्योना, लोहिताक्षोना, मसार गल्लोना,

न्धिकानां ज्योतीरसानाम् अञ्जनपुलकानाम् अञ्जनानां रजतानां जातरूपाणाम् अङ्कानां स्फटिकानाम रिष्टानाम् यथाबादरान् पुद्गलान् परिशातयन्ति यथाबादरान् पुद्गलान परिशात्य यथासूक्ष्मान् पुद्गलान् पर्याददते पर्यादाय द्वितीयमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यन्ते, समवहत्य उत्तरवैक्रियाणि रूपाणि विकुर्वन्ति, विकृत्य तया उत्कृष्टया प्रशस्तया त्वरितया चपलया चण्डया जवनया शीघ्रया उर्द्धतया दिव्यया देवगत्या तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन व्यतिव्रजन्तः२ यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः यत्रैव भारतं वर्षं यत्रैव

तीरसों के अंजनपुलकों के रजतों के, जातरूपों के, अंको के, स्फटिकों के और रिष्टों के इन सब रत्नों के यथा बादर पुदगलों का तो परित्याग कर दिया. (पडिसाडित्ता अहासुहुमे पुग्गले परियायंति) और परित्याग करके उनके यथा सूक्ष्म पुद्गलों को ग्रहण कर लिया (परियाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) ग्रहण करके फिर उन्होंने दुवारा भी वैक्रिय समुद्घात किया, (समोहणित्ता उत्तरवेउव्वियाइं रूवाइं विउव्वंति) वैक्रिय समुद्घात करके फिर उन्होंने उत्तर वैक्रियरूपों की विकुर्वणा की (विउव्वित्ता ताए उक्किट्ठयाए पसत्थाए तुरियाए, चवलाए, चंडाए, जवणाए, सिग्घाए उद्धूयाए, दिव्वाए, देवगईए, तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झंमज्झेणं वीईवयमाणा २) विकुर्वणा करके फिर वे उस उत्कृष्ट प्रशस्त, त्वरित, चपल, चण्ड, उत्कृष्ट वेगवाली शीघ्रतायुक्त, उद्धूत, दिव्य वेगगति से तिरछे असंख्यात द्वीप समुद्रों के बीचों बीच से होते हुए (जेणेव जंबुद्दीवे दीवे, जेणेव भारहे वासे, जेणेव आमलकप्पा नयरी, जेणेव

હંસગર્ભ રત્નોના પુલાકમણિઓના સૌગંધિકોને, જ્યોતિષ્કોના, અંજન પુલકોના, રજતો ના, જાતરૂપોના, અંકો ા, સ્ફટિકોના અને રિષ્ટોના આ બધાન યથા બાદર પુદ્ગલોનો પરિત્યાગ કરી દીધો, (पडिसाडित्ता अहा सुहुमे पुग्गले परियायंति) અને પરિત્યાગ કરીને તેમના સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરી લીધું, (परियाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) ગ્રહણ કરીને તેમણે બીજી વખત પણ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. (समोहणित्ता उत्तरवेउव्वियाइं रूवाइं विउव्वंति) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તેમણે ઉત્તર વૈક્રિયની વિકુર્વણા કરી. (विउव्वित्ता ताए उक्किट्ठयाए पसत्थाए तुरियाए, चवलाए, चंडाए, जवणाए, सिग्घाए, उद्धूयाए, दिव्वाए, देवगईए, तिरियमसंखेज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झंमज्झेणं वीईवयमाणा २) વિકુર્વણા કરીને તે પોતાની ઉત્કૃષ્ટ, પ્રશસ્ત, ત્વરિત, ચપલ, ચંડ, ઉત્કૃષ્ટ વેગવાળી, શ્રાતી યુક્‌મત ઉદ્ધત, દિવ્ય દેવગતિથી વક્ર થઈને (जेणेव जंबुद्दीवे दीवे, जेणेव भारहेवासे, जेणेव आमलकप्पा नयरी, जेणेव अंबसालवणे चेइए जेणेव

आमलकल्पा नगरी यत्रैव आम्रशालवनं चैत्यं यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, कृत्वा वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा एवमवादिषुः—वयं खलु भदन्त! सूर्याभस्य देवस्य आभियोगिका देवाः, देवानुप्रियं वन्दामहे नमस्यामःसत्कुर्मः सम्मानयामः कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं पर्युपास्महे ॥सू. ५॥

अंबसालवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) जम्बूद्वीप के अन्तर्गत भरतक्षेत्र में स्थित आमलकल्पानगरी के आम्रशालवन चैत्य में विराजमान श्रमण भगवान् महावीर के पास आये. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करित्ता वंदंति, नमंसंति) वहाँ आकर के उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर को तीन प्रदक्षिणाएँ की, प्रदक्षिणाएँ करके उनको वन्दना की नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वन्दना नमस्कार करके फिर उन्होंने इस प्रकार से कहा—(अम्हे णं भंते! सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा, देवाणुप्पियं वंदामो, नमंसामो, सम्माणेमो, सक्कारेमो, कल्लाण मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासामो) हे भदन्त! सूरियाभदेव के आभियोगिक देव हम आप देवानुप्रिय को वन्दना करते हैं, नमस्कारकरते हैं, आपका सत्कार करते हैं, सन्मान करते हैं, और कल्याणकारक, मंगलस्वरूप एवं ज्ञान स्वरूप आपदेव की सेवा करतेहैं।

समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) જમ્બૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં અવસ્થિત આમલકલ્પા નગરીની આમ્રશાલવન ચૈત્યમાં વિરાજમાન શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે આવ્યા. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिणं करेंति, करित्ता वंदंति नमंसंति) ત્યાં જઈને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા કરી. પ્રદક્ષિણા કરીને તેમણે વન્દન નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) વંદના અને નમસ્કાર કરીને તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું કે (अम्हेणं भंते! सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा, देवाणुप्पियं वंदामो, नमंसामो, सक्कारेमो, सम्माणेमो, कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासामो) હે ભદંત! સૂરિયાભ દેવના આભિયોગિક દેવો અમે આપને વંદન કરીએ છીએ. નમસ્કાર કરીએ. છીએ આપનો સત્કાર કરીયે છીએ, સન્માન કરીયે છીએ. અને કલ્યાણ કારક, મંગળ સ્વરૂપ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ આપ દેવની સેવા કરીયે છીએ.

'तए णं ते आभियोगिया' इत्यादि—

टीका—ततः-सूर्याभदेवस्य निदेशानन्तरम् खलु ते आभियोगिकाः देवाः, सूर्याभेण देवेन एवं-पूर्वोक्तरीत्या उक्ताः-आज्ञापिताः सन्तः हृष्टतुष्ट-यावद्धृदयाः अत्र यावच्छब्देन हृष्टतुष्टेत्यारभ्य हृदया इत्यन्ताः शब्दा बोध्याः, तथा च- हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्धृदयाः' इति, एतेषां पदानां व्याख्या पूर्वं तृतीयसूत्रे प्रोक्ता। करतलपरिगृहीतं करयो- र्हस्तयोस्तलाभ्यां परिगृहीतम् संकुचिताङ्गुलिपरस्परमेलनेन सम्पुटरूपतया धृतम्, दशनखं दशनखयुक्तं शिरः प्रदेशे वर्तुलाकारेण कारितभ्रमणम् अञ्जलिम्-अञ्ज लिपुटं मस्तके-मूर्ध्नि कृत्वा, एवंदेवस्तथा-एवम्-यथैव-देव आज्ञापयति तथैव वयं करिष्यामः, इति-इत्युक्त्वा विनयेन-नम्रभावेन आज्ञाया वचनम्-आज्ञा- सूचकवचनं प्रति शृण्वन्ति कर्तव्यत्वेन प्रतिजानन्ति-'भवद्वचनं सफलं करि-

टीकार्थ—सूर्याभदेव के द्वारा दिये गये निदेश के बाद वे आभि- योगिक (आज्ञाकारी) देव हृष्ट हुए और तुष्ट हुए. यावत् उनका चित्त आनन्द से उल्लसित हो उठा उनके मन में बडी प्रीति जगी, वे परम सौमनस्यित हो गये, उनका हृदय आनन्द से हर्षित हो गया. उन्होंने उसी समय दोनों हाथों के तलों को जोडा तथा आपस में दशों अङ्गुलियों को इस तरह से मिलाया कि जिससे उन हाथोंका आकार अंजलिरूप में हो गया. इस तरह बडे विनय के साथ अंजली बनाकर वे देव उसे अपने मस्तक ऊपर घुमाकर उस आभियोगिक देव सूर्याभदेव से कहने लगे-हे देव! जैसी आज्ञा दी है-हम लोग वैसा ही करेंगे. ऐसा कहकर विनयपूर्वक उन्होंने उनके आज्ञा सूचक वचनों को स्वीकार कर लिया. अर्थात् हम लोग आप की आज्ञा के अनुसार करेंगे। इस

ટીકાર્થ:—સૂર્યાભદેવ વડે અપાયેલી આજ્ઞા બાદ તે સર્વે આભિયોગિક (આજ્ઞા- કારી) દેવો હૃષ્ટ તેમજ તુષ્ટ થયા યાવત્ તેમનું મન આનંદથી તરબોળ થઇ ગયું. તેમજ મનમાં ખૂબજ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઇ. તેઓ પરમ સૌમનસ્યિત થઇ ગયા. તેમનું હૃદય આનંદિત થઇને હર્ષોન્મત્ત થઇ ગયું. તેમણે તરત જ બંને હાથોની હથેળીઓ એકઠી કરીને તેમજ દશેદશ આંગળીઓને એવી રીતે તેઓએ ભેગી કરી કે જેથી તેમની હાથોની આકૃતિ અંજલિ જેવી થઇ ગઇ આ રીતે ખૂબ જ નમ્રપણે અંજલી બનાવીને તે દેવોએ તેને પોતાના મસ્તક ઉપર ફેરવીને સૂર્યાભદેવને વિનંતી કરતાં કહ્યુ કે હે દેવ! જેવી આપે અમને આજ્ઞા કરી છે તેમજ અમે કરીશું. આમ કહીને તેઓએ નમ્રતાથી તે આજ્ઞાના વચનોને સ્વીકારી લીધા. એટલે કે અમે આજ્ઞાપાલન કરીશું એમ કહી તેમની આજ્ઞા નમ્રપણે સ્વીકારીને

ग्रामः' इत्युक्त्वा स्वीकुर्वन्तीति भावः प्रतिश्रुत्य उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम्-ईशानकोणम् अवक्रामन्ति-गच्छन्ति, अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन-वैक्रियाय-वैक्रियोत्पादनाय यः समुद्घातः-बहिरात्मप्रदेशप्रक्षेपस्तेन समवहन्यन्ते समवहताः-युक्ताभवन्ति, समवहत्य-समवहता भूत्वा 'संख्येयानि योजनानि दण्डं निसृजन्ति' संख्येयानि-संख्यातानि योजनानि यावत्-संख्येययोजनप्रमाणं दण्डं-दण्डवदूर्ध्वाध आयत-जीवप्रदेशसमूहं, निसृजन्ति-शरीराद् बहिर्निष्कासयन्ति, तत्र चक्षुर्ग्राह्यपुद्गल-परिहारपूर्वकं सूक्ष्मपुद्गलान् गृह्णन्तीति प्रदर्शयितुमाह-'तद्यथा' इत्यादि-तद्-पूर्वोक्तमेवम्-रत्नानां-कर्केतनादीनाम्,१ वज्राणां-वज्रमणीनाम्,२ वैडूर्याणां-वैडूर्यमणीनाम्,३ लोहिताक्षाणां लोहिताक्षमणीनाम् ,४ मसारगल्लानां मसारगल्ल-मणीनाम्,५ हंसगर्भाणां--हंसगर्भमणीनाम्,६ पुलाकानां पुलाकमणीनां ७ सौगन्धिकानां,८ ज्योतीरसानां,९ अञ्जनपुलकानाम्,१० अञ्जना-

---

तरह उनके वचन को आदरपूर्वक स्वीकार करके-वे वहां से तुरत ईशान कोन में गये. वहां जाकर उन्होंने वैक्रिय समुद्घात किया वैक्रिय उत्पादन के लिये जो समुद्घात आत्मा के प्रदेशोंका मूल शरीर को न छोडकर शरीर से बाहर निकालना होता है. उसका नाम वैक्रिय समुद्घात है। इस प्रकार वैक्रिय समुद्घात से युक्त होकर उन्होंने सबसे पहिले अपने आत्मप्रदेशों को संख्यात योजन प्रमाण वाले दण्ड के रूप में ऊर्ध्व, अधः आयत जीव प्रदेशोंके समूह को अपने शरीर से बाहर निकाला. उसमें उन्होंने चक्षु इद्रियग्राह्य पुद्गलों को छोडकर सूक्ष्म पुद्गलोंको ग्रहण किया. यही अब दिखलाया जाता है-कर्केतनादि सोलहजातिके रत्नोंके, वज्रमणियों के वैडूर्यमणियों के लोहिताक्षमणियों के मसारगल्लमणियों के, हंसगर्भमणियों के, पुलाक मणियों के सौगन्धिकों के, ज्योतीरसों के अंजनपुलकोंके, अंज न

તેઓ ત્યાંથી તરત જ ઈશાન કોણમાં ગયા. ત્યાં જઈને તેમણે વૈક્રિય સમુદ્દ્ઘાત કર્યો. વૈક્રિય ઉત્પાદન માટે જે સમુદ્દ્ઘાત આત્માના પ્રદેશોના મૂળ શરીરને ન છોડતાં શરીરમાંથી બહાર કહાડવામાં આવે છે. તેનું નામ વૈક્રિયસમુદ્દ્ઘાત છે, આ પ્રમાણે વૈક્રિય સમુદ્દ્ઘાતથી યુક્ત થઈને તેમણે સૌ પહેલાં પોતાના આત્માને આત્મ પ્રદેશોને સંખ્યાત યોજન પ્રમાણવાળા દંડના રૂપમાં ઉર્ધ્વ, અધઃ આયત જીવ પ્રદેશોના સમૂહને પોતાના શરીરમાંથી બહાર કાઢયા. તેમાં તેમણે ચક્ષુ-ઇન્દ્રિયવડે ગ્રાહ્ય એવા પુદ્ગલોને ત્યજીને સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યાં. હવે એજ બતાવવામાં આવે છે. કર્કેતન વગેરે રત્નોના, વજ્રમણિઓના વૈડૂર્યમણિઓના, લોહિતાક્ષ મણિઓના મસારગલ્લ મણિઓના, હંસગર્ભ મણિઓના પુલાક મણિઓના સૌગંધિકોના, જ્યોતિ-

नाम्,११ रजतानां–रौप्याणां वा श्वेतसुवर्णानाम्,१२ जातरूपाणां सुवर्णानाम्,१३ अङ्कानाम्–रत्नविशेषाणाम्,१४ स्फटिकानां–स्फटिकमणीनाम् ,१५ रिष्टानां-रत्नविशेषाणाम्,१६ एतेषां यथा बादराः=स्थूलपृथिव्यादिभागाश्चक्षुर्ग्राह्या भवन्ति तथाविधा ये पुद्गलास्ते यथा बादराः–असारा पुद्गला उच्यन्ते तान्–स्थूलपुद्गलान्–चक्षुर्ग्राह्यान् परिशातयन्ति–दूरीकुर्वन्ति यथा बादरान् पुद्गलान् परिशात्य तेषामेव यथासूक्ष्मान्–सारान् चक्षुर्ग्राह्यान् पुद्गलान् पर्याददते–गृह्णन्ति। ननु देवानामुत्तरवैक्रियरूपं वैक्रियारम्भकपुद्गलसाध्यं रत्नादीनामौदारिकशरीररूपं चौदारिकारम्भपुद्गलसाध्यमिति रत्नादिसारपुद्गलग्रहणेनापि उत्तरवैक्रियारम्भकपुद्गलभावादुत्तर वैक्रियरूपनिर्माणं न सम्भवेत्

नोंके, रौप्यों के अथवा श्वेतसुवर्णों के जातरूप सुवर्णों के अङ्कनामक रत्नविशेषों के स्फटिकमणियों के रिष्टनामक रत्नविशेषों के चक्षु इन्द्रिय द्वारा ग्राह्य स्थूल जो पृथिव्यादि भाग थे, कि जिन्हें असार पुद्गल कहा गया है उन चक्षु ग्राह्य स्थूल पुद्गलों को तो उन्होंने दूर कर दिया. अर्थात्–छोड दिया एवं उन्हीं के चक्षु इन्द्रिय द्वारा अग्राह्य सारभूत पुद्गलों को ग्रहण कर लिया. यद्यपि यहां पर ऐसी आशंका हो सकती है कि 'देवों का जो उत्तर वैक्रियरूप है वह वैक्रियारंभक पुद्गलों से साध्य होता है और रत्नादिकों का जो औदारिक शरीररूप है, वह औदारिकारंभक पुद्गलों से साध्य होता है, अतः इस तरह करने पर भी अर्थात्–रत्नादिकों के सारपुद्गल ग्रहण करने पर भी–उत्तरवैक्रियारंभक पुद्गलों के अभाव से उत्तरवैक्रियरूप का निर्माण नहीं हो सकता है तो इसका उत्तर ऐसा

રસોના, અંજન પુલકો અંજનોના, રૌપ્યોના કે શ્વેત સુવર્ણોના, જાતરૂપ સુવર્ણોના અંકનામક રત્ન વિશેષોના, સ્ફટિક મણિઓના, રિષ્ટ નામક રત્ન વિશેષના, જે ચક્ષુ-ઇન્દ્રિય વડે ગ્રાહ્ય સ્થૂલ પૃથ્વી વગેરે ભાગ હતા–કે–જેમને અસાર પુદ્ગલ કહેવામાં આવે છે–એવા તે ચક્ષુગ્રાહ્યસ્થૂલ પુદ્ગલોને તો તેમણે દૂર કરી દીધાં એટલે કે ત્યજી દીધાં અને તેમના જ ચક્ષુઇન્દ્રિયવડે અગ્રાહ્ય તેમજ સારભૂત પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી લીધાં. જો કે અહીં એવી પણ આશંકા થવાની શક્યતા ઊભી થાય છે કે—'દેવોનું જે ઉત્તર વૈક્રિય રૂપ છે તે વક્રિયારંભક પુદ્ગલોથી સાધ્ય હોય છે અને રત્ન વગેરેનું જે ઔદારિક શરીરરૂપી છે, તે ઔદારિકારંભક પુદ્ગલોથી સાધ્ય હોય છે, એટલા માટે આ પ્રમાણે કરવાથી પણ એટલે કે રત્ન વગેરેના સાર પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવા છતાંએ ઉત્તર વૈક્રિયારંભક પુદ્ગલોના અભાવથી ઉત્તર વૈક્રિય રૂપના નિર્માણનું કાર્ય થઈ શકતું નથી 'તો આનો જવાબ આ પ્રમાણે છે કે તે રત્ન વગેરેના સદ્ભૂત અદ્ભુત

हंतीतिचेत् अत्रोच्यते रत्नादीनां सारपुद्गलसदृशान् वैक्रियारम्भकपुद्गलान् पर्याददते इत्यर्थः इति रत्नादीनां सारत्वं पुद्गलान्तरे प्रदर्शयितुमेव तदुपादानम्, यद्वा औदारिका अपि पुद्गलादेवैर्गृहीताः सन्तो वैक्रियारम्भकपुद्गलतया परिणमन्ते पुद्गलानां तत्तत्सामग्रीसमवधानवशात्तथापरिणामित्वात् पर्यादाय-गृहीत्वा द्वितीयमपि-द्वितीयवारमपि । चिकीर्षितरूपनिर्माणार्थं वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यन्ते, समवहत्य उत्तरवैक्रियाणि ईप्सितानि उत्तरकालभावीनि भिन्नकृत्रिमाणि रूपाणि विकुर्वन्ति-वैक्रियशक्त्योत्पादयन्ति । विकृत्य तया देवजनेषु प्रख्यातया उत्कृष्टया-उत्तमया, प्रशस्तविहायोगतिनामोदयात् प्रशस्तया,

---

है कि वे रत्नादिकों के सारभूत पुद्गलों को जैसे वैक्रियारंभक पुद्गलों को ग्रहण करते हैं। यहांजो एसा कहा गया है कि वे रत्नादिकों के सारभूत पुद्गलोंको ग्रहण करते हैं सो यह कथन-पुद्गलान्तर में रत्नादिकों की सारता दिखलाने के लिये ही कहा गया है. अथवा-देवों के द्वारा परिगृहीत हुए औदारिक पुद्गल भी वैक्रिययारंभक पुद्गलरूप से परिणम जाते हैं। क्यों कि पुद्गलों का ऐसा स्वभाव है कि जैसी २ सामग्री का उन्हें समवधान मिलता है- वे उसके वश से वैसे ही परिणाम वाले हो जाया करते हैं। इस तरह उन्होंने रत्नादिकों के जैसे यथा सूक्ष्म-सारभूत पुद्गलों को ग्रहण करके दुबारा भी चिकीर्षितरूप का निर्माण करने के लिये वैक्रिय समुद्घात किया। दुबारा समुद्घात करके फिर उन्होंने ईप्सित उत्तर कालभावी भिन्न कृत्रिमरूपों को वैक्रिय शक्ति द्वारा उत्पन्न किया। उत्पन्न करके फिर वे देवजनों में प्रसिद्ध उत्कृष्ट-उत्तम, प्रशस्त विहायो-गति नामकर्म के उदय

પુદ્ગલો જેવા વૈક્રિયારંભક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે અહીં જે એ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે તે રત્ન વગેરેના સારભૂત પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે તે આવું આ કથન પુદ્ગલાન્તરમાં રત્ન વગેરેની સારતા બતાવવાના ઉદ્દેશ્યથી કહેવામાં આવ્યું છે. અથવા દેવો વડે પરિગૃહીત થયેલા ઔદારિક પુદ્ગલો પણ વૈક્રિયારંભક પુદ્ગલ રૂપમાં પરિણમિત થઇ જાય છે. કેમકે પુદ્ગલોની આ જાતની પ્રકૃતિ હોય છે કે જે જાતની સામગ્રીનું તેમને સમવધાન મળે છે, તેઓ તેમના વશથી તેવા જ પરિણામ વાળા થઇ જાય છે, આ પ્રમાણે તેમણે રત્ન વગેરે જેવા યથાસૂક્ષ્મ સારભૂત પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરીને બીજી વખત પણ જે જાતના રૂપનું નિર્માણ કરવાની ઇચ્છા હતી તે જાતના રૂપને બનાવવા માટે વૈક્રિય સમુદ્દઘાત કર્યો. બીજી વખત પણ સમુદ્દઘાત કરીને તેમણે ઇપ્સિત ઉત્તર કાળભાવી ભિન્ન કૃત્રિમરૂપોને વૈક્રિય શકિત વડે ઉત્પન્ન કર્યા.. ઉત્પન્ન કરીને તે દેવોમાં પ્રસિદ્ધ ઉત્કૃષ્ટ-ઉત્તમ, પ્રશસ્તવિહગગતિ નામકર્મના ઉદયથી

शीघ्रसञ्चरणात् त्वरितया-संजातत्वरया चपलया-प्रदेशान्तरक्रमणसम्पन्नया, चण्डया-क्रोधाविष्टस्येव श्रमासंवेदनात् चण्डेव चण्डा, तया-शीघ्रया-शीघ्रत्वगुणयुक्तया, जवनया-परमोत्कृष्टवेगपरिणामोपेतया, उद्धूतया पवनोद्धूतस्येव दिगन्तव्यापिनो रजस इव या गतिः सोद्धूता तया, दिव्यया-देवलोकभवया, देवगत्या, तिर्यगसंख्येयानां-तिर्यग्लोकेऽसंख्यातानां द्वीपसमुद्राणां-द्वीपानां समुद्राणां च मध्यमध्येन-मध्यभागेन व्यतिव्रजन्तो व्यतिव्रजन्तः-पूर्वोपदेशान् प्राप्तुं गच्छन्तो गच्छन्तः, पूर्वान् द्वीप द्वीपसमुद्रान् उल्लङ्घयन्त उल्लङ्घयन्त इत्यर्थः. यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः यत्रैव भारतं वर्षं यत्रैव आमलकल्पा नगरी यत्रैव आम्रशालवनं चैत्यं यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं

से जन्य होने के कारण प्रशस्त, शीघ्रचालवाली होने के कारण त्वरित, प्रदेशान्तर पर संक्रमण से संपन्न होने के कारण चपल, क्रोधाविष्ट की तरह श्रमकी असंवेदनता को लेकर चण्ड के जैसी चण्ड, शीघ्रत्वगुणयुक्त होने से शीघ्ररूप, परमोत्कृष्टवेग परिणाम से युक्त होने के कारण जवनशील, तथा उद्धूत-पवन से उडायी गई दिगन्तव्यापी रज की गति जैसी ऐसी देवलोकभव देवगति से तिर्यग्लोक में असंख्यात द्वीप समुद्रों को-असंख्यात द्वीपों को एवं असंख्यात समुद्रों को उल्लंघन करते हुए जहां जम्बूद्वीप नामका द्वीप था, जहां उसमें भी भरतक्षेत्र था, जहां उसमें आमलकल्पा नगरी थी, जहां उसमें भी आम्रशालवन नामका चैत्य था और जहां उसमें भी श्रमण भगवान महावीर विराजमान थे वहां आकर के उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर की तीन बार प्रदक्षिणा

જન્મ હોવાથી પ્રશસ્ત, શીઘ્રગતિશીલ હોવા બદલ ત્વરિત, પ્રદેશાંતર ઉપર સંક્રમણ સંપન્ન હોવાથી ચપળ, ક્રોધાવિષ્ટની જેમ શ્રમની અસંવેદનતાને લઈને ચંડ જેવી ચંડ, શીઘ્રત્વ ગુણયુક્ત હોવાથી શીઘ્રરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટવેગ પરિણામથી યુક્ત હોવાથી જવનશીલ, તેમજ ઉદ્ભૂત-પવનથી ઉડાવવામાં આવેલી ચોમેર દિશાઓમાં પ્રસરેલી રજની ગતિ જેવી દેવલોક ભવદેવ ગતિથી તિર્યગ્ લોકમાં અસંખ્યાતદ્વીપ સમુદ્રોને-અસંખ્યાતદ્વીપોને અને અસંખ્યાત સમુદ્રોને ઓળંગતા જ્યાં જંબૂદ્વીપ નામે દ્વીપ હતો, તેમાં પણ જ્યાં ભરતક્ષેત્ર હતું, તેમાં પણ જ્યાં આમલકલ્પા નગરી હતી, તેમાં પણ જ્યાં આમ્રશાલવન નામે ચૈત્ય હતું અને તેમાં પણ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યા. ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા

त्रिकृत्वः-वारत्रयम् आदक्षिणप्रदक्षिणम्-अञ्जलिपुटं बद्धा तं बद्धाञ्जलिपुटं दक्षिणकर्णमूलत आरभ्य ललाटप्रदेशेन वामकर्णान्तिकेन चक्राकारेण त्रिःपरिभ्राम्य तस्य ललाटदेशे स्थापनरूपमादक्षिण-प्रदक्षिणं कुर्वन्ति, कृत्वा वन्दन्ते-स्तुवन्ति, नमस्यन्ति-नमस्कुर्वन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च एवम्-वक्ष्यमाणवचनम् अवादिषुः-वयं खलु हे भदन्त ! सूर्याभस्य देवस्य आभियोगिकाः-सेवकाः देवाः स्मः ते वयं देवानुप्रियं भवन्त महावीरं वन्दामहे नमस्यामः, सत्कुर्मः सम्मानयामः कल्याणं कल्याणकारित्वात् कल्याणस्वरूपम्, मङ्गलं-दुरितोपशमकारित्वान्मङ्गलस्वरूपं, दैवतम्-त्रैलोक्याधिपतित्वाद्देवस्वरूपम् चैत्य-ज्ञानस्वरूपम् सकलवस्तुप्रकाशकत्वात्, पर्युपास्महे-सेवामहे ॥ सू. ५ ॥

मूलम्—देवाइ समणे भगवं महावीरे देवा एवं वयासी—पोराणमेयं देवा ! जीयमेयं देवा ! किच्चमेयं देवा ! करणिज्जमेयं देवा ! आइन्नमेयं देवा ! अब्भणुण्णायमेयं देवा ! जण्णं भवणवइवाणमं-

---

की, अर्थात् अंजलिपुट बांधकर उसे दक्षिण कर्णमूल से लेकर ललाट प्रदेश पर से वामकर्णमूल तक चक्राकाररूप में तीन बार घुमाकर ललाटप्रदेश में स्थापनरूप आदक्षिण प्रदक्षिणा किया. इस क्रिया को करके फिर उन्होंने उनको वन्दना की, स्तुति की, नमस्कार किया वन्दना नमस्कार कर फिर उन्होंने एसा कहा—हे भदन्त ! हम सूर्याभदेव के सेवक देव हैं वे हम आप देवानुप्रिय महावीर को वन्दना करते हैं, नमस्कार करते हैं। तथा कल्याणकारी होने से कल्याणस्वरूप, दुरितोपशमकारी होने से मंगलस्वरूप, त्रिलोक के अधिपति होने से देवस्वरूप तथा सकलवस्तु के प्रकाशक होने से चैत्य ज्ञान स्वरूप आपकी सेवा करते हैं ।सू ५।

કરી, એટલે કે અંજલિપુટ બનાવીને તેને જમણા કાનના મૂળ ભાગથી લઈને લલાટ પ્રદેશ પરથી ડાબા કાનના મૂળ ભાગ સુધી ચક્રાકાર રૂપમાં ત્રણ વખત ફેરવીને લલાટ પ્રદેશમાં સ્થાપ રૂપ આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કર્યું આ વિધિ પતાવીને તેમણે તેમને વંદના કરી સ્તુતિ કરી, નમસ્કાર કર્યા. વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે ભદંત ! અમે સૂર્યાભદેવના સેવક દેવ છીએ. તેઓશ્રી અને અમે બધા આપને વંદન કરીએ છીએ, નમસ્કાર કરીએ છીએ, સત્કાર કરીએ છીએ અને સન્માન કરીએ છીએ. તેમજ કલ્યાણકારી હોવાથી કલ્યાણસ્વરૂપ, દુરિતોપશમકારી હોવાથી મંગળ સ્વરૂપ, ત્રણે લોકોના અધિપતિ હોવાથી દેવસ્વરૂપ તેમજ સકળ વસ્તુઓના પ્રકાશક હોવાથી ચૈત્યજ્ઞાનસ્વરૂપ આપની અમે સેવા કરીએ છીએ. ાસૂ. પા

तरजोइसियवेमाणिया देवा अरहंते भगवंते वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता तओ साइं साइं णामगोयाइं साहिंति तं पोराणमेयं देवा! जाव अब्भणुण्णायमेयं देवा ॥ सू. ६ ॥

छाया—देवा इति श्रमणो भगवान् महावीरो देवानेवमवादीत्—पौराणमेतद् देवाः। जीतमेतद् देवाः! कृत्यमेतद् देवाः! करणीयमेतद् देवाः! आचीर्णमेतद् देवाः! अभ्यनुज्ञातमेतद् देवाः! यत् खलु भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका देवा अर्हतो भगवतो वन्दन्ते नमस्यन्ति वन्दित्वा नम-

---

'देवाइ समणे भगवं' इत्यादि।

सूत्रार्थ--(देवाइ समणे भगवं महावीरे देवा एवं वयासी) हे देवों! इस प्रकार से सम्बोधित करके श्रमण भगवान् महावीर ने उन देवों से ऐसा कहा— (पोराणमेयं देवा! जीयमेयं देवा! किच्चमेयं देवा! करणिज्जमेयं देवा!) हे देवो यह जो आगे कहे जाने वाला कार्य पूर्वदेवों की परम्परा से आ रहा है, क्यों कि पूर्व देवों ने इसका आचरण किया है। हे देवो! यह जीत कल्प है अर्थात् यह देवों का आचार है। हे देवों यह कृत्य करने योग्य है। अर्थात् यह देवों के कर्तव्यकोटि में कहा गया है। (आइन्नमेयं देवा) हे देवों! इसका पुरातन देवोंने भी आचरण किया है। (अब्भणुण्णायमेयं देवा) पूर्व के सब इन्द्रोंने भी इसके लिये आज्ञा दी है। (जण्णं भवणवइवाणमंतरजोइसियवेमाणिया देवा अरिहंते भगवंत

'देवाइ समणे भगवं' इत्यादि।

सूत्रार्थ-(देवाइ समणे भगवंमहावीरे देवा एवं वयासी) હે દેવો! આ રીતે સંબોધિત કરતાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તે દેવોને આ પ્રમાણે કહ્યું–કે (पोराणमेयं देवा! जीयमेयं देवा! किच्चमेयं देवा! करणिज्जमेयं देवा!) હે દેવો! હવે પછી જે કાર્ય કહેવાશે તે પૂર્વદેવોની પરંપરાથી ચાલતું આવે છે. કેમકે પૂર્વદેવોએ આનું આચરણ કર્યું છે. હે દેવો! આ જીતકલ્પ છે. એટલે કે આ દેવનો આચાર છે. હે દેવો! આ કૃત્ય કરવા યોગ્ય છે. એટલે દેવોની કર્તવ્ય કોટિમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. (आइन्नमेयं देवा) હે દેવો! પુરાતન દેવોએ પણ આનું આચરણ કર્યું છે. (अब्भणुण्णायमेयं देवा) પહેલાંના બધા ઇન્દ્રોએ પણ એના માટે આજ્ઞા કરી છે. (जण्णं भवणवइवाणमंतर जोइसिय वेमाणिया देवा अरहंत भगवंते वंदंति नमंसंति) ભવનવાસી, વાનવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક, અને વૈમાનિક દેવ અરિહંત ભગવંતોની વંદના–

स्थित्वा ततः स्वानि स्वानि नामगोत्राणि साधयन्ति तत् पौराणमेतत् देवाः ! यावत् अभ्यनुज्ञातमेतद् देवाः ! ॥ सू. ६ ॥

'देवाइ समणे' इत्यादि—

टीका—देवा इति हे देवाः इति–अनेन प्रकारेण देवान् सम्बोध्य श्रमणो भगवान् महावीरः देवान् एवम्–अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्- पौराणमेतद् देवाः–हे देवाः ! एतद्–वक्ष्यमाणं कार्यं पौराण–पुराणेभ्यः पूर्वदेवेभ्यः आगतं, तैरनुष्ठितमित्यर्थः, देवानां पूर्वपरम्परया समागतमिति भावः। तथा–जीतमेतद् देवाः–एतत्–इदं कार्यं जीतं–जीतकल्पव्यपदेश्यम् देवानामाचारोऽयमित्यर्थः। कृत्यमेतद् देवा–हे देवाः ! एतद् कृत्यं–कर्तव्यमेतद् अत एव देवानां करणीयमेतत् देवाः ! हे देवाः ! एतत् करणीयं–कर्तव्यमस्ति, तथा–आचीर्णमेतद् देवाः !–एतद्–आचीर्णं–पुरातनैर्देवैरपि समाचरितम्, तथा–अभ्यनुज्ञातमेतद् देवाः ! एतत्–सर्वैरपीन्द्रैः अभ्यनुज्ञातं–सर्वतो भावेनानुमतम् तस्मादेतद् युष्मादृशां कर्तव्यम् इति, यत्–यस्माद्धेतोः खलु भवनपतिव्यन्तर-ज्योतिष्क-वैमानिकाः एते देवाः भगवतः–अर्हतः–जिनान् वन्दन्ते-स्तुवन्ति, नमस्यन्ति–नमस्कुर्वन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च ततः–तदनन्तरम् स्वानि स्वानि–निजानि निजानि नाम गोत्राणि–नामानि गोत्राणि च साधयन्ति-

---

वंदंति, नमंसंति) भवनवासी, वानव्यन्तर, ज्योतिषिक एवं वैमानिक देव अरिहंत भगवन्तों को वन्दना स्तुति करते हैं नमस्कार करते हैं। (वंदित्ता नमंसित्ता तओ साइं साइं णामगोयाइं साहिंति–तं पोराणमेयं देवा ! जाव अब्भणुण्णायमेयं देवा) वन्दना, नमस्कार करके फिर वे अपने २ नामगोत्रों को कहते हैं, अतः यह पूर्व के सब इन्द्रोंने ऐसा करने की आज्ञा दी है। इसलिये यह यावत् पूर्वके इन्द्रो द्वारा अभ्यनुज्ञात है। इस प्रकार भगवानने देवों से कहा—टीकार्थ–सूत्रार्थ के अनुसार होनेसे अलग नहीं दिया है. ॥ सू. ६ ॥

સ્તુતિ કરે છે નમસ્કાર કરે છે. (वंदित्ता नमंसित्ता तओ साइं साइं णामगोयाइं साहिंति तं पोराणमेयं देवा ! जाव अब्भणुण्णायमेयं देवा) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ સર્વે પોતપોતનાં નામ–ગોત્રો કહે છે. એટલા માટે પૂર્વના બધા ઇન્દ્રોએ આ જાતના આચરણ કરવાની આજ્ઞા કરી છે. એથી આ બધું પૂર્વે થયેલા ઇન્દ્રો વડે અભ્યનુજ્ઞાત છે. આ રીતે ભગવાને દેવોને કહ્યું. આ સૂત્રની ટીકાર્થ છાયાર્થની બરાબર હોવાથી અલગ આપેલ નથી. ॥ સૂ. ૬ ॥

=कथयन्ति तस्मादूपौराणमेतद्देवाः–भो देवाः! एतत् वन्दनादि पौराणं यावत्–यावत्पदेन 'जीतमेतद्–हे देवाः, कृत्यमेतद् हे देवाः करणीयमेतद् हे देवाः! आचीर्णमेतद् हे–देवाः! एतानि बोध्यानि, अभ्यनुज्ञातमेतत् हे देवा इति देवान् प्रति भगवान् अवादीदितिपूर्वेण सम्बन्धः ॥ सू ६ ॥

मूलम्—तए णं ते आभियोगिया देवा समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरंति, तं जहा–रयणाणं जाव रिट्ठाणं अहाबायरेपोग्गले परिसाडंति, परिसाडित्ता अहासुहुमपुग्गले परिणायंति परिणाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, समोहणित्ता संवट्टयवाए विउव्वंति, से जहा नामए भइय सिया तरुणे जुगवं बलवं अप्पायंके थिरसंघयणे थिरग्गहत्थे पडिपुण्णपाणिपायपिट्ठंतरोरुपरिणए घणनिचियवट्टवलियखंधे चम्मेट्टगदुघणमुट्ठियसमाहयगत्ते उरस्सबलसमन्नागए तलजमलजुयलफलिहनिभबाहू लंघणपवणजवणपमद्दणसमत्थे छेए दक्खे पट्ठ कुसले मेहावी णिउणसिप्पोवगए एगं महं सलागाहत्थगं वा दंडसंपुच्छणिं वा वेणुसलाइयं वा गहाय रायंगणं वा रायंतेपुरं वा देवकुलं वा सभं वा पवं वा आरामं वा उज्जाणं वा अतुरियमचवलमसंभंते निरंतरं सुनिउणं सव्वओ समंता संपमज्जेज्जा, एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा संवट्टयवाए विउव्वंति, विउव्वित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं जं किंचि तणं वा तहेव सव्वं

आहुणियर एगंते एडेंति, एडित्ता खिप्पामेव उवसमंति, उवसमित्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, समोहणित्ता अब्भबद्दलए-विउव्वंति, विउव्वित्ता मे जहाणामए भइगदारए सिया तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं दगवारगं वा दगथालगं वा दगकलसगं वा दगकुंभगं वा गहाय रायगणं वा जाव उज्जाणं वा अतुरियं जाव सव्वओ समंताआवरिसेज्जा, एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स आभियोगिया देवा अब्भवद्दलए विउव्वांति, विउव्वित्ता खिप्पामेव पयणतणायंति पयणतणाइत्ता खिप्पामेव विज्जुयायंति विज्जुयाइत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं णच्चोदगं णाइमट्टियं तं पविरलपप्फुसियं रयरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदगं वासं वासंति, वासित्ता णिहयरयं णट्ठरयं भट्ठरयं उपसंतरयं पसंतरयं करेंति, करित्ता खिप्पामेव उवसामंति उवसामित्ता तच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोह णंति समोहणित्ता पुप्फवद्दलए विउव्वंति, से जहा णामए मालागारदारए सिया तरुणे जाव सिप्पोवगए एगंमहं पुप्फछज्जियं वा पुप्फपडलगं वा पुप्फचंगेरियं वा गहाय रायंगणं वा जाव सव्वओ समंता कयग्गहगहिय करयलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेज्जा, एवामेव ते सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा पुप्फवद्दलए विउव्वंति, विउव्वित्ता खिप्पामेव पयणुतणायंति पयणुतणाइत्ता जाव जोयणपरिमंडलं जलयथलयभासुरप्पभूयस्स विंटट्ठाइस्स दसद्धवण्णकुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमेत्तं ओहिं वासं वासंति वासित्ता काला-

गुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंत गंधुद्धयाभिरामं सुगंधवरगंधियं गंध-वट्टिभूयं दिव्वं सुरवराभिगमणजोग्गं करेंति य कारवेंति य करेत्ता य कारवेत्ता य खिप्पामेव उवसामंति, उवसामित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, तेणेव उवागच्छित्ता समणंभगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव वंदित्ता नमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ अंबसालवणाओ चेइयाओ पडिणिक्खमंति पिडिनिक्खमित्ता ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणा वीइवयमाणा जेणेव सोहम्मे कप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव सुहम्मा सभा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयल परिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिकट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति वद्धावित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ सू. ७ ॥

छाया—ततः खलु ते अभियोगिका देवाः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्ताः सन्तः हृष्टयावद्धृदयाः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दन्ते नमस्यन्ति वन्दित्वा नमस्यित्वा उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागमवक्रामन्ति, अवक्रम्य

'तएणं ते आभियोगिया देवा'-इत्यादि ।

सूत्रार्थ--(तएणं) इसके बाद (समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ता समाणा ते आभियोगिया देवा) श्रमण भगवान महावीर द्वारा इस प्रकार से समझाये गये उन आभियोगिक देवोंने (हट्ठजाव हियया समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति) हर्षित यावत् हृदय होकर उन श्रमण भगवान को वन्दना की, नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता उत्तपुर-

---

'तएणं ते आभियोगिया देवा' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यारपछी (समणेणं भगवया महावीरेणं एवंवुत्ता समाणा ते आभियोगिया देवा) श्रमणु भगवान महावीर वडे आ प्रमाणे समजाववामां आवेला ते आभियोगिक देवोओ (हट्ठ जाव हियया समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति) हर्षित यावत् हृदय थईने ते श्रमणु भगवान महावीरनी वंदना करी नमस्कार कर्या.

वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति, समवहत्य सङ्ख्येयानि योजनानि दण्डं निसृजन्ति, तद्यथा–रत्नानां यावत् रिष्टानां यथाबादरान् पुद्गलान् परिशातयन्ति, परिशात्य यथा सूक्ष्मपुद्गलान् पर्याददते, पर्यादाय द्वितीयमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति, समवहत्य संवर्तकवातान् विकुर्वन्ति, स यथानामकः भृतिकदारकः स्यात् तरुणः युगवान् बलवान् अल्पाऽऽतङ्कः स्थिरसंहननः

त्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति) वन्दना नमस्कार करके फिर वे ईशान कोन में चले गये. (अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) वहां जाकर उन्होंने वैक्रिय समुद्घात किया. (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरंति) वैक्रिय समुद्घात करके फिर उन्होंने संख्यात योजन प्रमाण दण्ड को निकाला अर्थात् संख्यात योजन प्रमाण दण्डरूप में करके अपने आत्मा के प्रदेशों को शरीर से बाहर निकाला (तं जहा–रयणाणं जाव रिट्ठाणं अहाबायरे पोग्गले परिसाडंति) रत्नों के यावत् रिष्टों के यथा बादर पुद्गलों को उन्होंने दूर कर दिया. (परिसाडित्ता अहासुहुमपोग्गले परिणायंति) उन्हें दूर करके यथा सूक्ष्म पुद्गलों को उन्होंने ग्रहण किया. (परिणाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) ग्रहण करके दुबारा भी उन्होंने फिर वैक्रियसमुद्घात किया. (समोहणित्ता संवट्टयवाए विउव्वंति) वैक्रियसमुद्घात करके फिर उन्होंने संवर्तक वायु की विकुर्वणा की (से जहानामए भइयदारए सिया तरुणे जुगवं बलवं अप्पायंके थिरसंघयणे थिरग्गहत्थे) जैसे कोई भृत्यदारक हो और वह तरुण–यौवनसम्पन्न हो, युगो-

(वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને તેઓ ઇશાનકોણમાં જતારહ્યા. अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) ત્યાં જઈને તેમણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरंति) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તેમણે સંખ્યાતયોજન પ્રમાણ દંડરૂપમાં પોતાના આત્માના પ્રદેશોને શરીરમાંથી બહાર કાઢ્યા. (तं जहा–रयणाणं जाव रिट्ठाणं अहाबायरे पोग्गले परिसाडंति) રત્નોના યાવત્ રિષ્ટોના યથા બાદર પુદ્ગલોને તેમણે દૂર કર્યાં. परिसाडित्ता अहासुहुमपुग्गले परिणामंति) તેમને દૂર કરીને યથા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને તેમને ગ્રહણ કર્યાં. (परिसाडित्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) ગ્રહણ કરીને બીજી વખત પણ તેમણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. (समोहणित्ता संवट्टयवाए विउव्वंति) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને પછી તેમણે સંવર્તવાયુની વિકુર્વણા કરી (से जहा नामए भइयदारए सिया तरुणे जुगवं बलवं अप्पायंके थिर संघयणे थिरग्गहत्थे) જેમ કોઈ ભૃત્યદારક કે જે તરુણ–યૌવન–સંપન્ન હોય, યુગો-

स्थिराग्रहस्तः प्रतिपूर्णपाणिपादपृष्टान्तरोरुपरिणतः घननिचितवृत्तवलित स्कन्धः चर्मेष्टकद्रुघणमुष्टिकसमाहतगात्रः उरस्यबलसमन्वागतः तलयमलयुगलपरिघनिभबाहुः लङ्घनप्लवनजवनप्रमर्दनसमर्थः छेकः दक्षः प्रष्ठः कुशलः मेधावी निपुणशिल्पोपगतः एकं महान्तं शलाकाहस्तकं वा दण्डसंप्रोच्छनीं वा, वेणुशलाकिनीं वा गृहीत्वा राजाङ्गणं वा राजान्तःपुरं वा देव-

त्पन्न हो, बलशाली हो, अल्पातङ्क-रोगरहित हो, स्थिरसंहननवाला हो, स्थिर अग्रहस्तवाला हो, (पडिपुण्णपाणिपायपिट्ठंतरोरुपरिणए) जिसके परिपूर्ण सुपुष्ट पाणिपाद (हाथ पग). पृष्ठान्तर एवं उरु वृद्धिप्राप्त हों (घणनिचियवट्टवलियखंधे) अतिशय निचित-निविडतर चयको प्राप्त-तथा मांसल जिसके दोनों गोल२ कन्धे हों, (चम्मेट्ठगदुघणमुट्ठियसमाहयगए) चर्मेष्टक, द्रुघण एवं मुष्टि इनके प्रहारों से मल्ल की तरह जिसका गात्र विशेषपरिपुष्ट हो. (उरस्सबलसमन्नागए) वक्षो बल से जो समन्वित हो, (तल जमल जुयलफलिहनिभबाहू) जिसके दोनो बाहू, युगपत् उत्पन्न दो तालवृक्षों के और अर्गला के जैसे अतिसरल, दीर्घ और पीवर-(पुष्ट) हों (लंघणपवणजवणपमद्दणसमत्थे) लांघने में, कूदने में, अतिशीघ्रगमनकरने में और प्रमर्दन-किसी वस्तु को चूर २ करने में जो समर्थ हो (छेए, दक्खे, पट्ठे, कुसले, मेहावी, निउणसिप्पोवगए) छेक हो, दक्ष हो, प्रष्ठ हो, कुशल हो, मेधावी हो, एवं निपुणशिल्पोपगत हो (एगं महं सलागाहत्थगं वा, दंडसंपुच्छणिं वा वेणुसलाइयं वा गहाय रायंगणं वा रायंतेपुरं वा)

त्पन्न-હોય, બળવાન હોય, અલ્પાતઙ્ક-રોગરહિત હોય, સ્થિર સંહનન વાળો હોય સ્થિર અગ્રહસ્તવાળો હોય, (पडिपुण्णपाणिपायपिट्ठंतरोरुपरिणए) જેના હાથ પગ સંપૂર્ણરીતે સુપુષ્ટ-પૃષ્ઠાંતર અને ઉરુ-વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત હોય, (घणनिचियवट्टवलियखंधे) અતીવ નિચિત-નિબિડતર ચય પ્રાપ્ત તેમજ પુષ્ટ જેના બંને ખભા હોય; (चम्मेट्ठग दुघणमुट्ठियसमाहयगए) ચર્મેષ્ટક, દ્રુઘણ અને મુષ્ટિ એના પ્રહારોથી મલ્લની જેમ જેના ગાત્રવિશેષો પરિપુષ્ટ હોય, (उरस्सबलसमन्नागए) વક્ષ-(છાતી) બળથી જે સમન્વિત હોય, (तलजमलजुयलफलिहनियबाहू) જેના બંને બાહુઓ સાથે ઉત્પન્ન થયેલા બે તાલવૃક્ષો અને અર્ગલા જેવા અતિસરલ, દીર્ઘ અને પીવર (પુષ્ટ) હોય, (लंघणपवणजवणपमद्दणसमत्थे) ઓળંગવામાં કૂદવામાં, અતિશીઘ્ર ગમનમાં અને પ્રમર્દન-કોઈપણ વસ્તુના ભૂકો કરવામાં જે સમર્થ હોય, (छेए, दक्खे, पट्ठे, कुसले, मेहावी निउणसिप्पोवगए) છેક હોય, દક્ષ હોય, પ્રષ્ઠ હોય, કુશળ હોય, મેધાવી હોય અને નિપુણ શિલ્પોપગત હોય, (एगंमहं सलागाहत्थगं वा, दंडसंपुच्छणिं वा वेणुसलाइयं वा गहाय रायंगणं वा रायंतेपुरं वा)

कुलं वा सभां वा प्रपां वा आरामं वा उद्यानं वा अत्वरितमचपलमसं-भ्रान्तं निरन्तरं सुनिपुणं सर्वतः समन्तात् सम्मार्जयेत् एवमेव तेऽपि सूर्याभ य देवस्य आभियोगिका देवाः संवर्तकवातान विकुर्वन्ति, विकृत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः समन्तात् योजनपरिमण्डलं यत किञ्चित् तृणं वा पत्रं वा तथैव सर्वमाधूयाधूय एकान्ते एडयन्ति एडयित्वा क्षिपमेव

अब वह एक बडी शलाकामयी संमार्जनी-(बुहारी) को अथवा दण्डयुक्त बुहारी को, या वंशशलाका निर्मित बुहारी को लेकर राजाङ्गण को या उसके अन्तःपुर को (देवकुलं वा, सभं वा पवं वा आरामं वा उज्जाणं वा अतुरियमचवलमसंभंते) या देवकुल को, या परिषद् को, या प्रपा को, (पानीशाला) या आराम को या उद्यान को त्वरारहित होकर, चपलता रहित होकर, एवं भ्रमरहित होकर (निरंतरं सुनिउणं) निरन्तर अच्छी तरह से (सव्वओ समंता संपमज्जेज्जा) सब तरफ से प्रमार्जित करता है (एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा संवट्टयवाए विउव्वंति) उसी तरह से सूर्याभदेव के उन अभियोगिक देवोंने संवर्तक वायु की विकुर्वणा की (विउव्वित्ता समणस्स भगवओ महाविरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं जं किंचि तणं वा पत्तं वा, तहेव सव्वं आहुणीय२ एगते एडेंति) विकुर्वणा करके फिर उन्होंने श्रमण भगवान महावीर के पास के योजनपरिमितपरिमण्डलरूप भूभाग में जो कुछ भी घास फूस था, पत्ते आदि थे, उन सबको उसी तरह से उडा उडा कर किसी एकान्त स्थान में प्रक्षिप्तकर दिया। (एडित्ता खिप्पामेव

એવો તે એક મોટી શલાકાવાળી સંમાર્જના (સાવરણી) ને કે દંડ યુકત સાવરણીને કે વંશશલાકાઓથી બનાવવામાં આવેલા ઝાડુને લઈને રાજાંગણને કે રાજાના રણવાસને (देवकुलं वा, सभंवा पवं वा आरामं वा उज्जाण वा अतुरियामचवलमसंभंते) કે, દેવકુળને કે પરિષદ્‌ને કે પ્રપાને કે આરામને કે ઉદ્યાનને ત્વરારહિત થઈને એટલે કે શાંતિથી, ચપળતા વગર થઈને ભ્રમરહિત થઈને (निरंतरं सुनिउणं) સતત સારી રીતે (सव्वओ समंता संपमज्जेज्जा) ચારે બાજુથી સાફસૂફી કરે છે. (एवामेव तेऽवि सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा संवट्टयवाए विउव्वंति) તે પ્રમાણે જ સૂર્યાભદેવના તે આભિયોગિક દેવોએ સંવર્તક વાયુની વિકુર્વણા કરી. (विउव्वित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं जं किंचि तणं वा पत्तं वा, तहेव सव्वं आहुणीय २ एगंते एडेंति) વિકુર્વણા કરીને પછી તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેના એક યોજન જેટલા પરિમંડળ રૂપ ભૂભાગમાં જે કંઈ પણ ઘાસ-ચારો-હતો, પાંદડાં વગેરે હતાં, તે સર્વેને

उपशाम्यन्ति, उपशम्य द्वितीयमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति, समवहत्य अभ्रवार्दलकानि विकुर्वन्ति, विकृत्य स यथानामकः भृतिकदारकः स्यात् तरुणः यावत् शिल्पोपगतः एकं महान्तं दकवारकं वा दकस्थालकं वा दककलशकं वा दककुम्भकं वा गृहीत्वा राजाङ्गणं वा यावत् उद्यानं वा अत्वरितं यावत् सर्वतः समन्तात् आवर्षेत् एवमेव तेऽपि सूर्याभस्य देवस्य

उवसमंति, उवसमित्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) प्रक्षिप्त करके फिर वे शीघ्र ही उपशान्त हो गये. उपशान्त होकर फिर उन्होंने दुबारा भी वैक्रिय समुद्घात किया (समोहणित्ता अब्भवद्दलए विउव्वंति) वैक्रिय समुद्घात करके फिर उन्होंने जल जिनसे बरसे ऐसे मेघों की विकुर्वणा की (विउव्वित्ता-से जहा नामए भइगदारए सिया, तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं दगवारगं वा दगथालगं वा दगकलसगं वा दगकुंभगं वा) विकुर्वणा करके फिर उन्होंने उन अचित्त जल से भरे हुए मेघों को बरसाया ऐसा सम्बन्ध यहां लगाना चाहिये-किस प्रकार से उन्हें बरसाया-सो इसके लिये सूत्रकार कहते हैं-कि-जैसे कोई भृत्यदारक हो और वह तरुण यावत् शिल्पोपगत हो, तो जैसे वह एक बडे भारी उदग से भरे हुए वारक-(छोटेघडे से) को, या उदक से भरे हुए कांस्य आदि के वर्तन को या उदक से भरे हुए कलश को, या उदक से भरे हुए कुंभ को (गहाय) ले करके (रायंगणं वा जाव उज्जाणं वा अतुरियं जाव सव्वओ समंता आवरिसेज्जा) राजाङ्गण

ત્યાંથી ઉડાડીને કોઈ એકાંતમાં ફેંકી દીધાં. (एडित्ता खिप्पामेव उवसमंति, उवसमित्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) ફેંકીને તેઓ એકદમ જલ્દી ઉપશાંત થઇ ગયા. ત્યાર પછી બીજી વખત પણ તેમણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. (समोहणित्ता अब्भवद्दलए विउव्वंति) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને પછી તેમણે જેમનાથી પાણી વરસે છે એવા મેઘોની વિકુર્વણા કરી. (विउव्वित्ता-से जहा नामए भइगदारए सिया, तरुणे जाव सिप्पोवगए एगं महं दगवारगं वा दगथालगं वा दगकलसगं वा दगकुंभगं वा) વિકુર્વણા કરીને પછી તેમણે અચિત્ત પાણીથી ભરેલા મેઘોને વરસાવ્યા આ પ્રમાણેનો સંબંધ અહીં લગાડવો જોઇએ. કેવી રીતે પાણી વરસાવવામાં આવ્યું તેના માટે સૂત્રકાર કહે છે કે જેમ કોઈ ભૃત્યદારક હોય અને તે તરુણ યાવત શિલ્પોપગત હોય અને તે જેમ એક બહુ મોટા, ભારે અને પાણીથી ભરેલા વારક (નાના ઘડા) ને કે પાણીથી ભરેલા કાંસ્ય વગેરેના વાસણને કે પાણીથી ભરેલા કુંભને (गहाय) લઇને (रायंगणं वा जाव उज्जाणं वा अतुरियं जाव सव्वओ समंता आवरिसेज्जा) રાજ ભવનના આંગણાંને કે યાવત્ ઉદ્યાન

आभियोगिका देवाः अभ्रवार्दलकानि विकुर्वन्ति विकुर्वित्वा क्षिप्रमेव प्रस्तनितयन्ति प्रस्तनितयित्वा क्षिप्रमेव विद्युयन्ति विद्युयित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः समन्तात् योजनपरिमण्डलं नात्युदकं नातिमृत्तिकं तत् प्रविरलमस्पृष्टं रजोरेणुविनाशनं दिव्यं सुरभिगन्धोदकं वर्षं वर्षन्ति, वर्षित्वा निहतरजः नष्टरजः

को या यावत् उद्यान को त्वरा से रहित होकर यावत् सब तरफ से अच्छे तरह सींचता है (एवामेव तेवि सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा अब्भवद्दलए विउव्वंति) इसी प्रकार से उन सूर्याभदेव के आभियोगिक देवोंने अभ्रमेघों की विकुर्वणा की-सो (विउव्वित्ता खिप्पामेव पयणतणायंति) विकुर्वणा करके बहुत ही शीघ्र वे मेघ बडे जोर से तडतडात करते हुए गरजने लगे (पयणतणाइत्ता खिप्पामेव विज्जुयायंति) गरजर कर शीघ्र ही वे विजलियों को चमकाने लगे (विज्जुयाइत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं णच्चोदगं णाइमट्टियं तं पविरलपप्फुसियं) विजलियों को चमका कर फिर वे श्रमण भगवान् महावीर की उस योजनपरिमित मडलाकार भूमि में वेगवान् अति वृष्टि से रहित होकर वरसे, इससे कोचड नहीं होने पावे, रिमझिम २ रूप में अचित्त वृष्टि हुई-इस अचित्त वृष्टि से (रयरेणुविणासणं) जो जल गिरा उससे रजरेणु का विनाश हो गया अर्थात् रज दब गई (दिव्वं सुरभिगंधोदगं वासं वासंति) इस तरह से सूर्याभदेव के आभियोगिक देवोंने अभ्र-

ने त्वरा रहित थईने (शांतिथी धीमे) यावत् चारे બાજુએથી સારી રીતે છાંટે છે. (एवामेव ते वि सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा अब्भवद्दलए विउव्वंति) આ પ્રમાણે જ તે સૂર્યાભદેવના આભિયોગિક દેવોએ અભ્ર મેઘોની વિકુર્વણા કરી. તો (विउव्वित्ता खिप्पामेव पयणतणायंति) વિકુર્વણા કરીને એકદમ જલ્દી તે મેઘો બહુ મોટા સાદે ઘડ઼ ઘડ઼ કરતાં ગરજવા લાગ્યા. (पयणतणाइत्ता खिप्पामेव विज्जुयायंति) ગરજી ગરજીને શીઘ્ર તેઓ વીજળીઓ ચમકાવવા લાગ્યા. (विज्जुयाइत्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स सव्वओ समंता जोयणपरिमंडलं णच्चोदगं णाइमट्टियं तं पविरलपप्फुसियं) વીજળીઓ ચમકાવીને પછી તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની તે યોજન જેટલી મંડલાકાર ભૂમિમાં વેગવાન અતિ વૃષ્ટિથી રહિત થઈને વરસ્યા. જેથી કાદવ થયો નહિ, ઝરમર ઝરમર અચિત્ત વૃષ્ટિ થઈ. આ અચિત્ત વૃષ્ટિથી (रयरेणुविणासणं) જે પાણી પડ્યું તેથી રજરેણુનો વિનાશ થઈ ગયો. એટલે કે ધૂળ દબાઈ ગઈ. (दिव्वं सुरभिगंधोदगं वासं वासंति) આ રીતે સૂર્યાભદેવના આભિયોગિક દેવોએ અભ્રમેઘોની વિકુર્વણા

भ्रष्टरजः उपशान्तरजः प्रशान्तरजः कुर्वन्ति, कृत्वा क्षिप्रमेव उपशाम्यन्ति, उप शम्य तृतीयमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति, समवहत्य पुष्पवार्दलकानि विकुर्वन्ति, स यथानामकः मालाकारदारकः स्यात् तरुणः यावत् शिल्पोपगतः एकां महतीं पुष्पच्छादिकां वा पुष्पपटलकं वा पुष्पचङ्गेरिकां वा गृहीत्वा राजा

मेघों की विकुर्वणा करके दिव्य अचित्त सुरभिगंधोदक की वृष्टि की (वासित्ता णिहयरयं, णट्ठरयं, भट्ठरयं, उवसंतरयं, पसंतरयं करेंति) वृष्टि करके उस स्थान को–श्रमण भगवान महावीर के पास के योजनपरिमित वर्तुलाकार स्थान को–निहतरजवाला, नष्टरजवाला, भ्रष्टरजवाला, उपशान्तरजवाला और प्रशान्त रजवाला बना दिया (करित्ता खिप्पामेव उवसामंति इस तरह से उस स्थानको विशुद्ध करके वे शीघ्र ही वृष्टिरूप कार्य से दूर हो गये अर्थात् वृष्टिरूप कार्य उन्होंने बन्द कर दिया (उवसामित्ता तच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) वृष्टिरूप कार्यसे विरक्त होकर फिर उन्होंने तृतीय बार भी वैक्रिय समुद्घात किया (समोहणित्ता पुप्फवद्दलए विउव्वंति) वैक्रिय समुद्घात करके उन्होंने पुष्प बरसाने वाले मेघों की विकुर्वणा की (से जहा नामए मालागारदारए सिया, तरुणे जाव सिप्पोवगए, एगं महं पुप्फ छज्जियं वा पुप्फपडलगं वा पुप्फचंगेरियं वा गहाय) जैसे कोई एक मालीका बालक हो और वह तरुण यावत् शिल्पोपगत हो तो वह जैसे एक पुष्पच्छादिका–पुष्पपात्रविशेष को, अथवा पुष्पभाजनविशेष को, या पुष्प की चङ्गे-

---

કરીને દિવ્ય અચિત્ત સુરભિગંધોદક (સુવાસિત પાણી) ની વૃષ્ટિ કરી. (वासित्ता णिहयरयं णट्ठरयं, भट्ठरयं, उवसंतरयं, पसंतरयं करेंति) વૃષ્ટિ કરીને તે સ્થાનને–શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેના યોજન પરિમિત વર્તુલાકાર સ્થાનને–નિહત રજવાળું–નષ્ટ રજવાળું ભ્રષ્ટ રજવાળું, ઉપશાંતરજ વાળું અને પ્રશાંત રજવાળું બનાવી દીધું. (करित्ता खिप्पामेव उवसामंति) આ રીતે તે સ્થાનને વિશુદ્ધ કરીને તેઓએ સત્વરે વૃષ્ટિ રૂપ કાર્યને બંધ કરી દીધું. (उवसामित्ता तच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) વૃષ્ટિ રૂપ કાર્યથી વિરકત થઈને પછી તેમણે ત્રીજી વખત પણ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. (समोहणित्ता पुप्फवद्दलए विउव्वंति) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તેમણે પુષ્પવર્ષાવનારા મેઘોની વિકુર્વણા કરી (से जहा नामए मालागारदारए सिया, तरुणे जाव सिप्पोवगए, एगं महं पुप्फछज्जियं वा पुप्फपडलगं वा पुप्फचंगेरियं वा गहाय) જેમ કોઈ એક માળીનું બાળક હોય અને તે તરુણ યાવત શિલ્પોપગત હોય તો તે જેમ એક પુષ્પચ્છાદિકા–પુષ્પ પાત્ર–વિશેષને અથવા પુષ્પભાજન વિશેષને કે પુષ્પની ચંગેરિકાને લઈને (रायंग

ङ्गणं वा यावत् सर्वतः समन्तात् कचग्रहगृहीत करतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन दशार्द्धवर्णेन कुसुमेन मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं कुर्यात् एवमेव ते सूर्याभस्य देवस्य आभियोगिका देवा पुष्पवार्दलकानि विकुर्वन्ति विकृत्य क्षिप्रमेव प्रस्तनितयन्ति प्रस्तनितयित्वा, यावत् योजनपरिमण्डलं जलजस्थलजभासुरप्रभूतस्य वृन्तस्थायिनः दशार्द्धवर्णकुसुमस्य जानूत्सेधप्रमाणमात्रम् अवधि वर्षं वर्षन्ति, वर्षित्वा कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपमघमघायमानगन्धोद्धूता

रिका लेकर (रायंगणं वा जाव सव्वओ समंता कयग्गहगहिय करयल पब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फोवयारकलियं करेज्जा) राजाङ्गण को यावत् सब तरफ में कचग्रहवत् गृहीत हुए पश्चात् करतल से प्रभ्रष्ट होकर विप्रमुक्त ऐसे पंचवर्ण के पुष्पों से सुशोभित करता है–अर्थात्–अचित्त पुष्पराशि से अलंकृत करता है, (एवामेव ते सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा पुप्फवद्दलए विउव्वंति) इसी तरह से सूर्याभदेव के पूर्वोक्त आभियोगिक देवोंने पुष्प वार्दलिकों की विकुर्वणा की (विउव्वित्ता खिप्पामेव पयणुतणायंति, पयणुतणाइत्ता जाव जोयणपरिमंडलं जलयथलय भासुरप्पभूयस्स विंटट्ठाइस्स दसद्धवण्णकुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमेत्तं ओहिं वासं वासंति) विकुर्वणा करके शीघ्र ही वे पुष्पवार्दलिक तडतडात करने लगे तडतडात करके यावत् योजनपरिमित उस वर्तुलाकार भूभाग पर प्रभूत एवं भास्वर ऐसे जलज और थलज पंचवर्णवाले कुसुमों कि जो अधोवर्तिवृन्त से युक्त थे जानूत्सेधप्रमाणमात्र तक बरसाकी (वासित्ता कालागुरु पवर कुंदुरुक्क तुरुक्क

वा जाव सव्वओ समंता कयग्गह गहियकरयल पब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फोवयारकलियं करेज्जा) રાજભવનના આંગણાને યાવત્ ચારે તરફથી 'કચગ્રહવત્' ચૂંટેલા અને ત્યાર પછી કરતલથી પ્રભ્રષ્ટ થઈને વિપ્રમુકત થયેલા એવાં પાંચવર્ણના પુષ્પોથી સુશોભિત કરે છે એટલે કે અચિત્ત પુષ્પરાશિથી અલંકૃત કરે છે. (एवामेव ते सूरियाभस्स देवस्स आभियोगिया देवा पुप्फवद्दलए विउव्वंति) એ પ્રમાણે જ સૂર્યાભદેવના પૂર્વોકત આભિયોગિક દેવોએ પુષ્પવાર્દલિકોની વિકુર્વણા કરી (विउव्वित्ता खिप्पामेव पयणुतणायंति, पयणुतणाइत्ता जाव जोयणपरिमंडलं जलय–थलय–भासुरप्पभूयस्स विंटट्ठाइस्स दसद्धवण्णकुसुमस्स जाणुस्सेहपमाणमेत्तं ओहिं वासं वासंति) વિકુર્વણા કરીને જલ્દી તે પુષ્પવાર્દલિકો તડતડા કરવા લાગ્યા અને તડતડાત કરીને યાવત એકયોજન જેટલા તે વર્તુલાકાર ભૂભાગ ઉપર પુષ્કળ પ્રમાણમાં ભાસ્વર એવાં જલજ અને થલજ પાંચવર્ણવાળા પુષ્પોની –કે જે અધોવર્તિવૃન્તથી યુકત હતા—જાનૂત્સેધ પ્રમાણ (ઘૂંટણ સુધી) જેટલી વર્ષા

भिरामं सुगन्धवरगन्धितं गन्धवर्तिभूतं दिव्यं सुरवराभिगमनयोग्यं कुर्वन्ति, कारयन्ति च कृत्वा कारयित्वा च क्षिप्रमेव उपशाम्यन्ति उपशम्य यत्रैव श्रमणो भगवान महावीरः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः यावत् वन्दित्वा नमस्यित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात् आम्रशालवनात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य तया उत्कृष्टया यावत् व्यति-

धूवमघमघंतगंधद्धूयाभिरामं सुगंधवरगंधवट्टिभूयं दिव्वं सुरवराभिगमण-जोग्गं करेंति य कारवेंति य) वरसा करके कालागुरु, प्रवर कुन्दुरुष्क एवं तुरुष्करूप धूपों को जो मघमघायमान-अतिशयित-गंध है उसके फैलाव से रमणीय बना हुआ वह स्थान श्रेष्ठ सुगंध से सुगंधित होकर गंध की गुटिका जैसा बन गया। इस प्रकार से उन्होंने स्वयं उस स्थान को दिव्य एवं सुरवरों के अभिगमन योग्य बनाया और बनवाया (करेत्ता य कारवेत्ता य खिप्पामेव उवसामंति) इस तरह करके और करा करके वे अपनी कर्त्तव्य क्रिया से शीघ्र ही शान्त हो गये (उवसामित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) उस कार्य से निवृत्त होकर फिर वे जहां पर श्रमण भगवान् महावीर थे वहां पर आये (तेणेव उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव वंदित्ता नमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ अंबसालवणाओ चेइयाओ पडिनिक्खमंति) वहां आकर के उन्होंने श्रमण भगवान् को तीन बार यावत् वन्दना की

करी (वासित्ता कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधद्धूयाभिरामं सुगंधवरगंधिय गंधवट्टिभूयं दिव्वं सुरवराभिगमणजोग्गं करेंति य कारवेंति य) વરસાવીને કાલાગુરુ, પ્રવર કુંદુરુષ્ક અને તુરુષ્ક રૂપ ધૂપોની સુવાસથી તે સ્થાન મઘમઘાયમાન-અતિશય ઉગ્રસુગંધના પ્રસારથી રમણીય તેમજ ઉત્તમ સુગંધથી સુગંધિત થઈને ગંધની ગુટિકા જેવું થઇ ગયું. આ પ્રમાણે તેમણે પોતે સ્થાનને દિવ્ય અને દેવતાઓના અભિગમન માટે યોગ્ય બનાવી દીધું (करेत्ता य कारवेत्ता य खिप्पामेव उवसामंति) આ પ્રમાણે જાતે કામ પૂરું કરીને તેમજ બીજાઓની પાસેથી પણ કરાવડાવીને તેઓએ પોતાનું કામ બંધ કરી દીધું. (उवसामित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) આ કામથી પરવારીને તેઓ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હતા ત્યાં આવ્યા. (तेणेव उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो जाव वंदित्ता नमंसित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ अंबसालवणाओ चेइयाओ पडिनिक्खमंति) ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત યાવત્ વન્દના કરી નમસ્કાર કર્યો. વંદના અને

व्रजन्तो व्यतिव्रजन्तः यत्रैव सौधर्मः कल्पः यत्रैव सूर्याभं विमानं यत्रैव सुधर्मा सभा यत्रैव सूर्याभो देवः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्धयन्ति वर्धयित्वा तामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयन्ति ॥ सू० ७ ॥

'तएणं ते आभियोगिया' इत्यादि—

टीका—-ततः—तदनन्तरम् खलु ते—सूर्याभदेवप्रेरिताः, आभियोगिकाः देवाः, श्रमणेन भगवता महावीरेण, एवं—पूर्वोक्तप्रकारं वचनम् उक्ताः—कथिताः,

---

नमस्कार किया. वन्दना नमस्कार करके फिर वे श्रमण भगवान् के पास से और उस आम्रसालवन–चैत्य से बाहर आये (पडिनिक्खमित्ता ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणा २ जेणेव सोहम्मे कप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे. जेणेव सुहम्मा सभा जेणेव सूरियाभे देवे, तेणेव उवागच्छंति) बाहर निकल कर वे उस उत्कृष्ट यावत् दिव्य देवगति से यावत् चलते हुए जहां सौधर्मकल्प था, जहां सूर्याभ विमान था, जहां सुधर्मा सभा थी, जहां सूर्याभ देव था, वहां पर आये (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयल-परिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति. वद्धावित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति) वहां आ करके उन्होंने सूर्याभ देव को दोनों हाथों की अंजली बनाकर और उसे मस्तक पर तीन बार घुमाकर जय विजय शब्दों से वधाया. बधाकर उसकी आज्ञाको पीछे लौटा दिया. अर्थात् आपके कहे अनुसार हमने सब काम कर दिया है–इस प्रकार का वृत्तांत कहा।

નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ શ્રમણ ભગવાનની પાસેથી અને તે આમ્રસાલવન ચૈત્યથી બહાર આવતા રહ્યા. (पडिनिक्खमित्ता ताए उक्किट्ठाए जाव वीइवयमाणा २ जेणेव सोहम्मेकप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे, जेणेव सुहम्मासभा, जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) બહાર નીકળીને તેઓ સર્વ ઉત્કૃષ્ટ યાવત દિવ્ય દેવગતિથી યાવત્ ચાલતા જ્યાં સૌધર્મ કલ્પ હતો જ્યાં સૂર્યાભવિમાન હતું, જ્યાં સુધર્મા–સભા હતી જ્યાં સૂર્યાભદેવ હતા ત્યાં આવ્યા. (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति, वद्धावित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति) ત્યાં આવીને તેમણે સૂર્યાભદેવને બંને હાથોની અંજલિ બનાવીને અને તેને મસ્તક ઉપર ત્રણ વખત ફેરવીને જય વિજય શબ્દોથી વધામણી આપી. વધાવીને તેમના આદેશ મુજબ બધું કામ પુરું કરવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણેની ખબર આપી.

सन्तः हृष्ट यावद् हृदयाः–हृष्ट तुष्टाः चित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्हृदयाः इति यावत्पदसंग्राह्याः, एषां व्याख्या पूर्वं तृतीयसूत्रे कृता। श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम्–ईशानकोणम्, अवक्रामन्ति अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति समवहत्य संख्येयानि योजनानि–संख्यातयोजनप्रमाणं दण्डं निसृजन्ति–निष्काशयन्ति, तद्यथा रत्नानां यावत्–यावत्पदेन–वज्राणां, वैडूर्याणां, लोहिताक्षाणां, मसारगल्लानां, हंसगर्भाणां, पुलाकानां, सौगन्धिकानां, ज्योतीरसानाम्, अञ्जनपुलकानाम्, अञ्जनानाम्, रजतानाम्, जातरूपाणाम् अङ्कानां, स्फटिकानाम् एतेषां सङ्ग्रहः, रिष्टानाम् एषां व्याख्या पञ्चमसूत्रे पूर्वं कृता। यथा बादरान्–असारान् पुद्गलान् परिशातयन्ति–दूरीकुर्वन्तिः परिशात्य यथासू-

टीकार्थ—इसके बाद सूर्याभदेव से प्रेरित वे आभियोगिक देव जब श्रमण भगवान् महावीर के द्वारा इस प्रकार से समझाये गये, तब वे हृष्टतुष्ट यावत्–आनन्दित–चित्त होते हुए मन में परमप्रीति संपन्न हुए उनका मन बहुत अच्छा बन गया. हृदय उनका आनन्दोल्लास से भर गया. श्रमण भगवान् की उन्होंने वन्दना–स्तुति की, नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर वे उसी समय वहां से ईशान दिशा में गये. वहां जाकर उन्होंने वैक्रिय समुद्घात किया. वैक्रिय समुद्घात करके उन्होंने संख्यात योजन प्रमाण दण्डरूप में अपने आत्मप्रदेशों को शरीर से बाहर निकाला. इसमें उन्होंने रत्नों के यावत् शब्दग्राह्य एवं पंचमसूत्र व्याख्यात वज्रों के, लोहिताक्षों के, मसारगल्लों के हंसगर्भरत्नों के, पुलाकरत्नों के, सौगन्धिकों के, और रिष्टों के यथाबादर–असार पुद्गलों का परित्याग किया. और

ટીકાર્થ—ત્યાર પછી સૂર્યાભદેવથી પ્રેરાયેલા તે આભિયોગિક દેવો જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વડે આ રીતે સમજાવવામાં આવ્યા ત્યારે તેઓ હૃષ્ટ–તુષ્ટ યાવત આનંદિત થઈને મનમાં પરમપ્રીતિ સંપન્ન થયા. તેમનું મન એકદમ સારું થઈ ગયું. તેમનું હૃદય આનંદ તેમજ ઉલ્લાસથી તરબોળ થઈ ગયું તેમણે શ્રવણ ભગવાન મહાવીરની વંદના–સ્તુતિ કરી, નમસ્કાર કર્યા. વન્દન–નમસ્કાર કરીને તેઓ તત્કાલ ત્યાંથી ઈશાન દિશા તરફ ગયા. ત્યાં જઈને તેમણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તેમણે સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ દંડરૂપમાં પોતાના આત્મપ્રદેશોને શરીરમાંથી બહાર કાઢયા. તેમાં તેમણે રત્નોના યાવત્ શબ્દગ્રાહ્ય અને પાંચમા સૂત્રમાં વર્ણિત વજ્રોને, લોહિતાક્ષોને, મસારગલ્લોને, હંસગર્ભ રત્નોને, પુલકરત્નોને, સૌગંધિ-ને જ્યોતીરસોને, અંજનોને, પુલકોને, રજતોના. જાતરૂપોના, અંકોના સ્ફટિકોના અને રિષ્ટોના યથા બાદર–અસાર પુદ્ગલોને, ત્યજીને અને તેમના જ યથા સૂક્ષ્મ–

क्ष्मान्-सारान् पुद्गलान् पर्याददते, पर्यादाय द्वितीयमपि-द्वीतीयवारमपि ईप्सितसंवर्तकवातनिर्माणार्थम् वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति, समवहत्य संवर्तकवातान्-संवर्तकनामकपवनान विकुर्वन्ति-वैक्रियशक्त्योत्पादयन्ति, सः—वक्ष्यमाणगुणसम्पन्नः, यथानामकः-कोऽपि भृतिकदारकः-भरणं भृतं, तदस्यास्तीति भृतिकः-कर्मकरः-भृत्यः, तस्य दारकः-पुत्रो भृतिकदारकः-भृत्यपुत्रः, स्यात् स कीदृशः ? इत्याह तरुणः-यौवनसम्पन्नः, यद्वा-तरुण; प्रवर्धमानवयाः ननु दारकः प्रवर्धमानवयस्को भवत्येवेति दारकोपादानेनैव तदर्थलाभे तदर्थं व्यर्थं तद्विशेषणमितिचेत्, श्रूयताम्—आसन्नमृत्युदारकस्य वर्धमानवयस्कत्वाभावाद् विशिष्टसामर्थ्याभावाच्च तरुणः-प्रवर्धमानवया इति विशेषणोपादा-

इन्हीं के यथा सूक्ष्म-सारभूत पुद्गलों को ग्रहण किया. ग्रहण करके ईप्सित संवर्तक वायु के निर्माणार्थ द्वीतीयवार भी वैक्रिय समुद्घात किया. वैक्रिय समुद्घात करके संवर्तक नामक वायु की उन्होंने विकुर्वणा की अर्थात् अपनी वैक्रियशक्ति द्वारा उसे उत्पन्न किया. इन वक्ष्यमाण गुण सम्पन्न जैसे कोई एक भृत्य का पुत्र हो, और वह तरुण-यौवन संपन्न अथवा प्रवर्धमान वयवाला हो, यहां ऐसी अशंका हो सकती है कि जो दारक होता है-वह प्रवर्धमान वयवाला होता ही है. फिर यहां पर "प्रवर्धमानवयाः" ऐसे विशेषण की क्या आवश्यकता थी. क्यों कि दारक पद से ही प्रवर्धमानवयरूप अर्थका लाभ हो जाता हैं. अतः यह रखनेका क्या प्रयोजन है ? तो इसका उत्तर ऐसा है की-जिस दारक की मृत्यु आसन्न है उसमें प्रवर्धमानवयस्कता का अभाव होता है और विशिष्ट सामर्थ्य का भी अभाव होता है-इसी कारण यहां तरुण-"प्रवर्धमा-

સારભૂત પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યાં. ગ્રહણ કરીને ઇપ્સિત સંવર્તક વાયુના નિર્માણ માટે બીજી વખત પણ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને સંવર્તક નામના પવનની તેમણે વિકુર્વણા કરી એટલે કે પોતાની વૈક્રિશક્તિ વડે તેને ઉત્પન્ન કર્યો. જેમ કોઇ ઉપર કહ્યા મુજબ ગુણોથી સંપન્ન ભૃત્યદારક હોય અને તે તરુણ-યૌવન સંપન્ન હોય કે પ્રવર્ધમાન વયવાળો હોય. અહીં આ જાતની શંકા ઉદ્ભવી શકે છે કે દારક હોય છે. પ્રવર્ધમાનવયવાળો તો હોયજ છે. પછી અહીં 'પ્રવર્ધમાનવયાઃ આ જાતના વિશેષણની શી આવશ્યકતા હતી. ? કેમકે દારક' પદથી જ પ્રર્ધમાન વય રૂપ અર્થનું જ્ઞાન થઇ જ જાય છે. એટલે આ પદ એક રીતે નિરર્થક જ કહેવાય. તો આનો જવાબ આ પ્રમાણે છે કે જે દારકનું મરણ એકદમ પાસે આવી ગયું હોય તેમાં પ્રવર્ધમાન વયસ્કતાનો અભાવ હોય છે અને તેમાં વિશિષ્ટ સામર્થ્યનો પણ અભાવ હોય છે. એથી જ અહીં તરુણ માટે '**પ્રવર્ધમાનવયાઃ**' આ જાતનું વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે. '**યુગવાન્**' આ વિશેષણથી અહીં એ વાતની સ્પષ્ટતા કર-

नम्। युगवान्-युगं-सुषमदुष्षमादिकालः, सोऽदुष्टो निरुपद्रवो विशिष्टबलहेतु रस्यास्तीति युगवान्-कालोपद्रवरहितः, कालोपद्रवोऽपि सामर्थ्यविघातकस्तदभावोऽस्यास्तीति सूचयितुमिदं विशेषणम्। बलवान्-बलं-सामर्थ्यं, तदस्यास्तीति बलवान्, अल्पाऽतङ्कः-रोगरहितः, स्थिरसंहननः-स्थैर्यगुणसम्पन्नशरीरः, स्थिराग्रहस्तः-स्थिरोऽग्रहस्तो यस्य स स्थिराग्रहस्तः-सुलेखकवत् स्थिरहस्ताग्रभागः-स्थिराङ्गुलिकः, परिपूर्णपाणिपादपृष्ठान्तरोरुपरिणतः-प्रतिपूर्णानि-सुपुष्टानि पाणिपादपृष्ठान्तरोरूणि परिणतानि-वृद्धिप्राप्तानि यस्य स तथा, घननिचितवृत्तवलितस्कन्धः-घननिचितौ तत्र-घनम्-अतिश-

नवयाः" ऐसा विशेषण दिया गया है "युगवान्" इस विशेषण से यहां यह प्रकट किया गया है कि सुषमदुष्षमादिकाल जिसका अदुष्ट-निरुपद्रव हो अर्थात् विशिष्ट बल का हेतु हो, अर्थात् जो कालकृत उपद्रव से रहित हो क्यों कि कालकृत उपद्रव भी सामर्थ्यका विघातक होता है. इसलिये ऐसे कालकृत उपद्रव का जिसको अभाव है इसीबात को सूचित करने के लिये यह विशेषण दिया गया है। "बलवान्" पद से यह समझाया गया है कि वह सामर्थ्य रहित न हो, किन्तु सामर्थ्ययुक्त हो अल्पातङ्क-रोगरहित हो. यहां अल्प शब्द सर्वथा अभाव अर्थमें प्रयुक्त हुआ है। स्थिरसंहनन-स्थैर्यगुणसंपन्न शरीरवाला हो स्थिराग्रहस्त-सुलेखक की तरह जिसका हस्ताग्रभाग स्थिर हो-कँपता न हो, अँगुलियां भी जिसकी स्थिर हों, जिसका हाथपग पृष्ठान्तर और उरु ये सब सुपुष्ट हों, वृद्धि प्राप्त हों, जिसके दोनों स्कन्ध अत्यन्त निचित हों-खूब वृद्धि

વામાં આવી છે કે સુષમદુષ્ષમાદિકાળ જેનો અદુષ્ટ હોય એટલે કે વિશિષ્ટ બળનો હેતુ હોય એટલે કે જે કાલકૃત ઉપદ્રવથી રહિત હોય, કેમકે કાલકૃત ઉપદ્રવપણુ સામર્થ્યનો વિઘાતક હોય છે. એથી એવા કાલકૃત ઉપદ્રવનો જેને અભાવ છે એ જ વાત સ્પષ્ટ કરવા માટે આ વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે. "બલવાન્" પદથી અહીં એ વાત સમજાવવામાં આવી છે કે તે સમર્થ્ય રહિત હોય એવું નહિ પણ તે સામર્થ્ય યુક્ત હોય. અલ્પાતંક-રોગ રહિત હોય અહીં 'અલ્પ' શબ્દ સર્વથા અભાવના અર્થમાં પ્રયુક્ત થયો છે. સ્થિર સંહનન-સ્થૈર્યગુણ સંપન્ન શરીર વાળો સ્થિરાગ્રહસ્ત સારા લેખક (લહિયા) ની જેમ જેના હાથનો અગ્રભાગ સ્થિર હોય, ધ્રૂજતો ન હોય, જેની આંગળીઓ પણ સ્થિર હોય, જેના હાથપગ, પૃષ્ઠાંતર અને ઉરુ આ સર્વે સુપુષ્ટ હોય, વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત હોય, જેના બંને ખભાઓ

येन निचितौ-निबिडतरचयमापन्नौ वृत्तौ-वर्तुलौ वलितौ-उपरिकृतमांसलभागसदृशौ स्कन्धौ यस्य स तथा, चर्मेष्टकद्रुघणमुष्टिकसमाहतगात्रः-चर्मेष्टकं-चर्मनिर्मितमिष्टकम् द्रुघणो-मुद्गरविशेषः, मुष्टिकः-मुष्टिरेव मुष्टिकः, एतैः समाहतं-संताडितं निचितीकृतं गात्रं-शरीरं येषां मल्लविशेषाणां ते तथा भूताः, तेषां गात्रमिव क्षुण्णगात्रं यस्य स तथा, चर्मेष्टकादिभिः समाहत्योपचितदृढशरीरसम्पन्नमल्लं विशेषसम्बन्धिगात्रसदृशगात्रविशिष्ट इत्यर्थः, अतिक्षुण्णशरीर इति भावः, उरस्यबलसमन्वागतः-उरस्यम्-उरसि-वक्षसि भवं तच्च तद्बलं च उरस्यबलं, तत् समन्वागतः-सम्प्राप्त वक्षोबलसम्पन्नः, तलयमलयुगलपरिघबाहुः-तलौ-तालतरू तयो र्यमलयुगलं युगपदुत्पन्नद्वयं परिघः-अर्गला च तद्वदति सरलौ दीर्घौ पीवरौ च बाहू यस्य स तथा, युग्मजाततालयुगलसदृशसरलपीवर बाहुसम्पन्नः, लङ्घनप्लवनजवनप्रमर्दनसमर्थः तत्र लङ्घनम्-अतिक्रमणम्, लवनं-कूर्दनं जवनम्-अतिशीघ्रगमनं, प्रमर्दनम्-कठिनस्यापि वस्तुनश्चूर्णीकरणं चैतेषु समर्थः-कुशलः, छेकः-द्वासप्ततिकलासु कुशलः, दक्षः-

---

को प्राप्त हों, वृत्त-गोल हों, तथा वलित-उपरिकृत मांसल भाग के जैसे हों शरीर जिसका चर्मनिर्मित इष्टक से, द्रुघण-मुद्गर विशेष से, और मुष्टि से और बार २ ताडित होकर खूब मजबूत हो, अर्थात् जो मल्लविशेष होते हैं वे सब इन क्रियाओं से अपने शरीर को मजबूत बनाते हैं-तो जैसा मजबूत इनका शरीर होता है उसी प्रकार का इसका भी ऐसा ही मजबूत शरीर हों. छाती के विशेषबल से जो युक्त हो, एक साथ उत्पन्न हुए दो तालवृक्षों के समान एवं अर्गला के समान जिसके दो बाहु अतिसरल हों-दीर्घ हो-और पुष्ट हों जो लांघने में, कूदने में और शीघ्र गमन करने में एवं कठिन भी वस्तु को चूर चूर करने में समर्थ हो, छेक हो अर्थात ७२ कलाओं में अति-

---

અતીવ નિચિત હોય વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત હોય, વૃત્ત વર્તુલાકાર હોય તેમજ વલિત -ઉપરનો ભાગમાં સરલ-પુષ્ટ હોય, જેનું શરીર ચામડાના ચાબખાથી, દ્રુઘણ-મુદ્ગર વિશેષથી અને મુષ્ટિથી વારંવાર તાડિત થઇને ખૂબ મજબૂત-સખત્ત-થઇ ગયું હોય, મલ્લો-પહેલવાનો-પોતાના શરીરને આ બધી યાતનાઓ સહન કરીને-મજબૂત બનાવે છે તો મલ્લોના શરીર જેવું મજબૂત શરીર-તેમનું પણ હોય; છાતીના વિશેષ બળથી જે યુકત હોય, એકી સાથે ઉત્પન્ન થયેલાં બે તાલ વૃક્ષોની જેમ અને અર્ગલાની જેમ જેના બંને બાહુઓ અતિ સરલ હોય, દીર્ઘ હોય અને પુષ્ટ હોય, જે ઓળંગવામાં કૂદવામાં અને શીઘ્ર ગમનમાં તેમજ

अविलम्बेन कार्यकारी, प्रष्ठः-अग्रेसरः, कुशलः-सम्यक्क्रियापरिज्ञानसम्पन्नः, मेधावी-पूर्वापरानुसन्धानदक्षः, अत एव निपुणशिल्पोपगतः-निपुणशिल्पम्-अतिक्रियाकौशलम् तदुपगतः-सम्प्राप्तस्तथा-सकलक्रियासु सम्यक्कौशलसम्पन्नः, एतादृशः कोऽपि भृतिकदारकः एकं महान्तं-शलाकाहस्तकं-शलाकानां-तृण-विशेषनिर्मितानां प्रतनुतद्भागानां हस्तकं-समुदाय शलाकामयीं सम्मार्जनीमित्यर्थः। दण्डसम्प्रोञ्छनीं-दण्डयुक्ता सम्प्रोञ्छनी दण्ड सम्प्रोञ्छनी-सदण्डसंमार्जनी तां वा वेणुशलाकिकीं-वंशशलाकानिर्मितसम्मार्जनीं वा गृहीत्वा-हस्तेनाऽऽदाय राजाङ्गणं वा राजान्तःपुरं राज्ञां निवासस्थानाभ्यन्तरभागं वा, देवकुलं-देवालयं वा, सभां-परिषदं वा, प्रपां-जलशालां वा, आरामं-नगर-निकटवर्ति सर्वजनोपभोग्यं कृत्रिमं वनम्, उद्यानम्-नगरनिकटवर्तियानवाहन

कुशल हो, दक्ष हो-प्रत्येक कार्य का अविलम्बकारी हो. प्रष्ठ-अग्रेसर हो, चतुर हो-प्रत्येक क्रिया सम्बन्धी सच्चे ज्ञानवाला हो. मेधावी हो-पूर्वापर के अनुसन्धान करने में दक्ष हो, इसी कारण जो बहुत ही अच्छे रूप में प्रत्येक कार्यकरने की कुशलता वाला हो. ऐसा वह भृत्यदारक जैसे एक बडे से शलाका हस्तक हो-तृणविशेषों से निर्मित बुहारी को, अथवा दण्ड सम्प्रोञ्छनी-दण्डयुक्त संमार्जनी-बुहारी को, अथवा-वेणुशला-किको-वंशशलाका निर्मित संमार्जनी को, लेकर राजप्राङ्गण को, राजान्तः पुरको, अथवा राजाके निवासस्थान के भीतरी भागको, अथवा देवालय को, या किसी परिषदा को या किसी प्रपा-प्याऊ को, या किसी आराम को नगर निकटवर्ती एवं सर्वजनोपभोग्य कृत्रिम वन को, या किसी उद्यान को नगरनिकटवर्ती ऐसे यान-वाहन क्रीडागृहादि युक्त कृत्रिम

કઠણ વસ્તુનો પણ ભૂકો બનાવવામાં સમર્થ હોય, છિદ્ર હોય-એટલે કે ૭૨ કલાઓમાં અતિકુશળ હોય, દક્ષ હોય-દરેકે દરેક કાર્યમાં સ્ફૂર્તિલો હોય, પ્રષ્ઠ-અગ્રેસર હોય. ચતુર હોય, દરેક ક્રિયાની બાબતમાં સાચું જ્ઞાન ધરાવતો હોય, મેધાવી હોય, પૂર્વાપરના અનુસંધાનમાં જે દક્ષ હોય, એથી જ જે બહુજ સારી રીતે દરેકે દરેક કામમાં કુશળ હોય-એવો તે ભૃત્ય દારક જેમ શલાકા હસ્તક હોય-એટલે કે તૃણ વિશેષોથી બનાવવામાં આવેલી સાવરણીને હાથમાં લીધેલી હોય, કે દંડ સંપ્રોચ્છની-દંડયુક્ત સંમાર્જની સાવરણીને કે વેણુશલાકાની-વાંસની સળીઓની બનેલી સાવરણીને લઈને રાજપ્રાંગણ કે રાજના રણવાસને કે રાજાના નિવાસસ્થાનના અંદરના ભાગને કે દેવાલયને કે કોઈ પરિષદાને કોઈ પ્રપા-પરબ-ને કે કોઈ આરામને-નગરની પાસેના અને બધા જેનો ઉપયોગ કરી શકે તેવા કૃત્રિમ વનને કે કોઈ પણ ઉદ્યાનને-નગરની પાસેના

क्रीडागृहादियुक्तं कृत्रिमवनं वा अत्वरितं-त्वरावर्जितं यथा स्यात्तथा सम्प्रमार्जयेदिति परेण सम्बन्धः, एवम्-अचपलं-चापल्यवर्जितं यथास्यात्तथा, असम्भ्रान्तं-सम्भ्रमवर्जितं यथा स्यात् तथा त्वरादिभिः सम्यक्संप्रमार्जनाया असंभवादत्वरिताद्युपादानम्, निरन्तरम्, अन्तरालस्थलमार्जनापूर्वकं यथा स्यात्तथा सुनिपुणं-सम्यक् सकलकचवरापसारणपुरस्सरं यथास्यात्तथा सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समन्तात्-सर्वासु विदिक्षु सम्प्रमार्जयेत्, एवमेव-अनेनैव प्रकारेण तेऽपि-पूर्वोक्ता अपि सूर्याभस्य देवस्य आभियोगिका देवाः, संवर्तवातान् विकुर्वन्ति,

---

वनको, त्वरारहित चपलतारहित, एवं संभ्रम रहित होकर अच्छी तरह से साफ करता है.। इसी प्रकार से सूर्याभदेव के उन आभियोगिक देवोंने संवर्तक वायुओं की विकुर्वणा करके श्रमण भगवान् महावीर के पास की एक योजन परिमित वर्तुलाकार भूमिको अच्छी तरह से प्रमार्जित कर दिया. पहिले जो अत्वरित आदि क्रियाविशेषण कहे गये हैं उनसे सूत्रकार यह प्रदर्शित करना चाहते हैं कि त्वरादियुक्त होकर किया गया प्रमार्जनादि कार्य ठीक २ रूप में नहीं हो सकता है. निरन्तर एवं सुनिपुण पदों से यहां ऐसा समझाया गया है कि राजाङ्गण आदि के जो अन्तराल के स्थल हैं उनमें जितना कूडाकरकट वगैरह पडा हो उस सब की सफाई करने पर ही उन राजाङ्गण आदि की अच्छी सफाई कही जाती है. "सर्वतः समन्तात्" पद यहां यह प्रकट करते हैं कि उनकी सफाई चारों दिशाओं में और चारों विदिशाओं में अच्छी तरह से ढंगपूर्वक की गई होनी चाहिये. तो पूर्वोक्त विशेषणों वाला वह भृत्य-

---

વાહન વ્યવહારવાળા તેમજ ક્રીડાગૃહ વગેરેથી સંપન્ન કૃત્રિમ વનને, ત્વરા રહિત ચપલતા રહિત સંભ્રમ રહિત થઈને સારી રીતે સ્વચ્છ બનાવે છે. તેમજ સૂર્યાભદેવના તે આભિયોગિક દેવો એ સંવર્તક વાયુઓની વિકુર્વણા કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ની પાસેની એક યોજન જેટલી વર્તુલાકાર ભૂમિને સારી રીતે પ્રમાર્જિત કરી દીધી સાફ કરી દીધી જે અત્વરિત વગેરે ક્રિયાવિશેષણો લગાડવામાં આવ્યાં છે. તેમનાથી સૂત્રકાર એ વાત સ્પષ્ટ કરવા માગે છે કે ત્વરા વગેરેથી યુકત થઈને કરવામાં આવેલું વાસીદું વાળવા જેવું કામ સારી રીતે થઇ શકતું નથી. નિરંતર અને સુનિપુણ પદોથી અહીં એ વાત સમજાવવામાં આવી છે કે રાજાङ्गણ વગેરેના જે અંતરાલના સ્થળો છે તેમાં જેટલો કચરો વગેરે છે તેની સફાઇ કરવાથી જ રાજાંગણ વગેરેની સારી રીતે સ્વચ્છતા થઇ શકે તેમ છે. "सर्वतः समन्तात्" આ પદ અહીં એ વાત બતાવે છે કે તેમની સાફસૂફી ચોમેર-ચારે દિશાઓમાં અને ચારે વિદિશાઓમાં

विकृत्वा (सौत्रधातुत्वात) श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः समन्तात् दिक्षु विदिक्षु च, योजनपरिमण्डलं-योजनप्रमाणवर्तुलाकारं क्षेत्रं यद् अस्ति तत्र यत् किञ्चित्-किमपि तृणं वा-अथवा पत्रं वा तथैव-पूर्वोक्तमेव तथाहि-काष्ठं वा शर्करां वा अशुचिं वा अचोक्षं वा पूतिकं वा दुरभिगन्धं वा सर्वम् आधूयाऽऽधूय-अपनीयापनीय एकान्ते-निर्जनस्थाने, एडयन्ति प्रक्षिपन्ति, एडयित्वा क्षिप्रमेव शीघ्रमेव ते उपशाम्यन्ति-संवर्तकवायुविकरणान्निवर्तन्ते उपशम्य-ततो निवृत्य द्वितीयमपि द्वितीयवारमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति समवहत्य अभ्रवार्दलकानि-अपः-जलानि बिभ्रति-धारयन्तीत्य-

दारक जैसे इन पूर्वप्रदर्शित स्थानों की सफाई ढंग के साथ सब तरफ से और सब तरह से करता है, उसी प्रकार से उन आभियोगिक देवोंने भी श्रमण भगवान् महावीर के समीप की वर्तुलाकार एक एक योजन परिमित भूमिकी संवर्तक वायुओं की विकुर्वणा करके इसी तरह से सफाई की उसमें भी घासफूस पडा था, पत्ते, काष्ठ, कंकड, पत्थर आदि पडे थे, अशुचि एवं अचोक्ष वस्तुएँ पडी थीं, पूतिक एवं दुरभिगन्ध युक्त जो भी वहां था—उस सबको वहां से विकुर्वित संवर्तक वायु द्वारा उडा उडा कर उसे कीसी एकान्त निर्जन स्थान में डाल दिया. इस प्रकार यह सफाई का काम करके वे इस कार्य से निवृत्त हो गए अर्थात् संवर्तक वायुकी विकुर्वणा करने रूप कार्यको उन्होंने बन्द कर दिया. इस कार्य को बन्द करके अब उन्होंने पुनः द्वितीय बार भी वैक्रिय समुद्घात किया. और वैक्रिय समुद्घात करके उन्होंने अभ्रवार्दलकों की विकुर्वणा की. "अपःबिभ्रति" इत्ति अभ्राणि-इस व्युत्पत्ति के अनुसार

सारी रीते करेली होवी जोइओ. तो पूर्वोक्त विशेषणो वाळो भृत्यदारक जेम पूर्वे वर्णवेला बधा स्थानोनी साफसूफी सरस रीते चारे तरफथी बधी रीते करे छे, तेम ते आभियोगिक देवोए पण श्रमण भगवान महावीरना पासेनी वर्तुलाकार एक योजन जेटली भूमिनी संवर्तक वायुओनी विकुर्वणा करीने आ प्रमाणे ज साफ सूफी करी. तेमां जे कांइ घास-चारो पांदड, काष्ठ, कांकरा, पथरा वगेरे पडेलां हतां, अशुचि तेमज अचोक्ष वस्तुओ पडी हती, पूतिक तेमज दुरभिगंध युक्त जे कंइ त्यां हतुं ते सर्वेने त्यांथी विकुर्वित संवर्तक वायु वडे उडाडीने कोइ एकांत निर्जन स्थानमां नाखी दीधां. आ रीते आ बधुं साफसूफीनुं काम पतावीने-आ कामथी तेओ निवृत्त थइ गया. एटले के संवर्तक वायुनी विकुर्वणा करवा रूप कामने तेमणे बंद करी दीधुं. आ कामने बंद करीने तेमणे फरी बीजी वखत पण वैक्रिय समुद्घात कर्यो अने वैक्रिय समुद्घातक करीने तेमणे अभ्रवार्दलकोनी (वरसादना वादळोनी) विकुर्वणा करी.

भ्राणि जलधारकाणि तानि, विकुर्वन्ति विकृत्य स यथानामकः भृतिकदारकः स्यात् स कीदृशः ? इत्याह तरुणः 'यावत्'-पदेन युगवान्, बलवान्, अल्पातङ्कः, स्थिरसंहननः स्थिराग्रहस्तः प्रतिपूर्णपाणिपादपृष्ठान्तरोरुपरिणतः, घननिचितवृत्तवलितस्कन्धः, चर्मेष्टकद्रुघनमुष्टिकसमाहतगात्रः, उरस्यबलसमन्वागतः, तलयमलयुगलपरिघबाहुः, लङ्घनप्लवनप्रमर्दनसमर्थः, छेकः, दक्षः, प्रष्ठः, मेधावी, निपुणेत्येतेषां पदानां संग्रहः शिल्पोपगतः- नैपुणशिल्पोपगतः इति समस्तं पदम् एषां व्याख्याऽस्मिन्नेव सूत्रे कृता ! एतादृशो भृतिकदारकः एकं महान्तं, दकवारकं-मृन्मयपात्रविशेषं वा, दकस्थालकं-जलपूर्णकांस्यादिपात्रं वा, दककलशं धातुमयजलकुम्भं दककुम्भकं-जलघटं वा. गृहीत्वा राजाङ्गणं वा यावद् उद्यानं वा-राजाङ्गणंवेत्यारभ्य उद्यानं वेत्यन्तं ग्राह्यम् तथा

अभ्रशब्द का अर्थ जल धारण करनेवाले ऐसा है. अर्थात् जिनसे पानी नियम से बरसे ऐसे बादलों को-मेघों को विकुर्वणा की-उन्हें अपनी विक्रियाशक्ति से उत्पन्न किया. इनकी विकुर्वणा करके उन्होंने इनसे क्या किया—सो इसे दृष्टान्त देकर सूत्रकार यों समझाते हैं—जैसे कोई पूर्वोक्त विशेषणोंवाला भृत्यदारक एक बडे से दकवारक को-पानी भरे हुए मिट्टीके घडे को, अथवा दकस्थालकको-जल से भरे हुए कांसे आदि के पात्र को, अथवा-दककलशको-जल से भरें हुए किसी धातु के बरतन-घडे को, या दककुंभक को-जल से भरे हुए सामान्य किसी भी बडे घडे को लेकर पूर्वोक्त राजप्राङ्गण को, अथवा यावत् उद्यानान्त के समस्त स्थानों में से किसी भी स्थान को चाहे वह राजान्तःपुर हो, देवकुल हो, सभा हो प्रपा हो, आराम हो या उद्यान हो-त्वरा, चपलता

"अपः बिभ्रति" इति अभ्राणि આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ અભ્રશબ્દનો અર્થ પાણી ધારણ કરનાર એવો થાય છે. એટલે કે પાણી જેમનાથી યથા નિયમ વરસે એવા મેઘોની-વિકુર્વણા કરી. પોતાની વિક્રિયા શક્તિ વડે તેમને ઉત્પન્ન કર્યા. તેમની વિકુર્વણા કરીને તેમણે શું કર્યું તે વાત સૂત્રકાર અહીં દૃષ્ટાંત આપીને સમજાવતાં કહે છે કે-જેમ કોઇ-પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળો ભૃત્યદારક એક મોટા દકવારક-પાણી ભરેલા માટીના માટલા-ને કે દકસ્થાલક-પાણીથી ભરેલા કાંસા વગેરેના પાત્ર-ને કે દકકલશને-પાણીથી ભરેલા કોઇપણ ધાતુના વાસણ-ને, કે દકકુંભકને-પાણીથી ભરેલા સામાન્ય કોઇપણ મોટા ઘડા-ને લઇને પૂર્વોક્ત રાજપ્રાંગણને કે યાવત્ ઉદ્યાનાંતના બધા સ્થાનોમાંથી કોઇપણ સ્થાનને કે ભલે તે રાજાન્તઃપુર હોય દેવકુળ હોય, સભા હોય, પ્રપા હોય, આરામ હોય, કે ઉદ્યાન-હોય ત્વરા ચપલતા અને સંભ્રાંતિ

च राजाङ्गणं वा राजान्तःपुरं वा देवकुलं वा सभां वा आरामं वा उद्यानं वा, 'अत्वरितं यावत् सर्वतः समन्तात्'-अत्वरितमचपलमसंभ्रान्तं सुनिपुणं सर्वतः समन्तात् आवर्षेत्-आ-समन्तात् सिञ्चेत्। एवमेव-इत्थमेव तेऽपि सूर्याभस्य देवस्य आभियोगिका देवा आभ्रवार्दलकानि विकुर्वन्ति, विकृत्य क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव प्रस्तनितयन्ति-प्रकर्षेण तनतनेत्याकारं गर्जितं कुर्वन्ति, प्रस्तनितयित्वा विद्युयन्ति-वि[द्यु]तं करोति वस्तुतस्तु-विद्युतो विकुर्वन्तीत्यर्थः, विद्ययित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः समन्तात् योजनपरिमण्डलं क्षेत्रं नात्युदकं बहुजलरहितं, नातिमृत्तिकं बहुमृत्तिकावर्जितं तत् योजनपरिमण्डलं क्षेत्रं यावत् प्रविरलप्रस्पृष्टं-अतिनिबिडस्पर्शनयुक्तं, रजोरेणुविनाशनं-

---

एवं संभ्रान्ति से रहित होकर निरन्तर सुनिपुणरूप से सब तरफ से अचित्त सुरभिऔर सब तरह से सींचता है इसी तरह से सूर्याभदेव के उन आभियोगिक देवोंने अभ्रमेघों की विकुर्वणा की विकुर्वणा करके उनसे दिव्य गंधोदक की वर्षा की. यही बात सूत्रकार आगे के पदों से इस प्रकार से स्पष्ट करते हैं-वे कहते हैं कि जब आभियोगिक देव अभ्रवादलों की विकुर्वणा कर चुके -तब वे अभ्रवादल शीघ्र ही आकाश में तडतड ध्वनि करने लगे. (गरजने लगे) तडतड ध्वनी करके फिर वे विजुलियों के जैसे आचरण वाले बन गये. अर्थात् उनमें विजुलियों की विकुर्वणा हुई-विजुलियां चमकने लगी. विजुलियां चमकाकर फिर वे श्रमण भगवान् महावीर के पास की योजनपरिमित वर्तुलाकार भूमिमें बहु जल रहित एवं बहुमृत्तिका वर्जित होकर रिमझिम रिमझिम नन्हींर अचित्त बून्दों से बरसे. इस तरह की वर्षा म पानी सब जमीन में हा

વગર થઇને નિરંતર સુનિપુણ રૂપથી ચારે તરફથી અને બધી રીતે છંટકાવ કરે છે. આ પ્રમાણે જ સૂર્યાભ દેવના તે આભિયોગિક દેવોએ અભ્રમેઘોની વિકુર્વણા કરી. તેમનાથી દિવ્ય અચિત્ત સુવાસિત ગંધોદકની વર્ષા કરી. એ જ વાત સૂત્રકાર હવે નિમ્નપદોથી સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે કે જ્યારે આભિયોગિક દેવો અભ્રમેઘોની વિકુર્વણા કરી ચૂક્યા, ત્યારે તે અભ્રમેઘો આકાશમાં એકદમ તડતડ ધ્વનિ કરવા લાગ્યા, તડતડ ધ્વનિ કરીને પછી તેઓ વીજળીઓના જેવા આચરણ વાળા બની ગયા એટલે કે તેમનામાં વીજળીઓની વિકુર્વણા થઇ. વીજળીઓ ઝબૂકવા લાગી. વીજળીઓ ચમકાવીને તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેની યોજન જેટલી વર્તુલાકાર ભૂમિમાં બહુપાણી વગરની અને માટી કાદવવાળી થઇ ન જાય તેવી ઝરમર, ઝરમર અચિત્ત બૂંદો વરસાવવા લાગ્યા. આ જાતની વર્ષામાં બધું પાણી પૃથ્વીમાં

रजांसि–श्लक्ष्णतररेणुपुद्गलाः, रेणवः–स्थूलधूलयः' इत्युभयेषां विनाशनं–निवारकं दिव्यं अचित्त सुरभिगन्धोदकं सुगन्धाढ्यजलसम्पन्नं वर्षं वर्षन्ति–कुर्वन्ति, वर्षित्वा 'निहतरजः, नष्टरजः भ्रष्टरजः, उपशान्तरजः, प्रशान्तरजः, कुर्वन्ति, कृत्वा क्षिप्रमेव उपशाम्यन्ति दृष्टिकार्यात् निवर्तन्ते, उपशम्य–निवृत्य तृतीयमपि तृतीयवारमपि पुष्पवार्दलविकुर्वणार्थं वैक्रियसमुद्घातेन समवघ्नन्ति समवहत्य पुष्पवार्दलकानि–पुष्पप्रधानकमेघान् विकुर्वन्ति, स यथानामकः–कोऽपि मालाकारदारकः–मालाकारपुत्रः स्यात् तरुणः यावत् शिल्पोपगतः–तरुण इत्यारभ्य शिल्पोपगत

समा जाती है और कीचड नहीं होने पाती है–जमीन केवल तर हो जाती है. यही बात 'इन नात्युदकं, नातिमृत्तिकं, प्रविरलप्रस्पृष्टं' इन पदों से प्रकट की गई है। इस वर्षा से वहां की रज का–श्लक्ष्णतररेणुपुद्गलों का एवं रेणुओं का–स्थूल धूलियों का–निवारण हो गया–अर्थात् ये सब दब गई. इस प्रकार उन अभ्र मेघोंने दिव्य सुगन्धयुक्त जल की वर्षा की, इससे वह स्थान निहतरजवाला, नष्ट रजवाला, भ्रष्टरजवाला, उपशान्त रजवाला और प्रशान्तरजवाला बन गया. इस प्रकार से उस स्थान को करके फिर वे आभियोगिक देव अपने इस वृष्टि कार्य से निवृत्त हो गये, निवृत्त होकर के उन्होने तृतीयवार भी पुष्पवार्दलकों की विकुर्वणा करने के लिये वैक्रियसमुद्घात किया. इस समुद्घात से उन्होंने पुष्पप्रधानक–मेघों की विकुर्वणा की. इससे उन्होंने क्या किया इस बात को अब सूत्रकार दृष्टान्त देकर समझाते हैं—इसमें वे प्रकट करते हैं ; जैसे कोई एक माली का बालक हो और वह तरुण यावत् शिल्पोपगत इन पूर्वोक्त

જ સમાવિષ્ટ થઇ જાય છે અને તેથી કાદવ થતો નથી પૃથ્વી ફક્ત ભીની થઇ જાય છે. એ જ વાત આ 'नात्युदकं, नातिमृत्तिकं प्रविरलप्रस्पृष्टं' પદોથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. આ વર્ષાથી ત્યાં રજનું–શ્લક્ષ્ણતરરેણુ પુદ્ગલોનું અને રેણુઓનું–સ્થૂલ ધૂળીનુ–નિવારણુ થઇ ગયુ એટલે કે આ બધી રજ દબાઈ ગઈ. આ રીતે તે આભ્રમેઘોએ દિવ્ય સુગંધયુક્ત પાણીની વર્ષા કરી. તેથી તે સ્થાન નિહતરજવાળું, ભ્રષ્ટ–રજવાળું, ઉપશાંત રજવાળું અને પ્રશાંતરજ વાળું થઇ ગયું. આ રીતે તે સ્થાનને બનાવીને પછી તે સર્વે આભિયોગિક દેવો પોતાના તે વૃષ્ટિકાર્યથી નિવૃત્ત થઇ ગયા. નિવૃત્ત થઇને તેમણે ત્રીજી વખત પણ પુષ્પ મેઘોની વિકુર્વણા કરવા માટે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. આ સમુદ્ઘાત વડે તેમણે પુષ્પ પ્રધાનક મેઘોનીવિકુર્વણા કરી. એનાથી તેમણે શું શું કર્યું આ વાતને સૂત્રકાર દૃષ્ટાંત વડે સમજાવતાં કહે છે કે–જેમ કોઇ માળીનો છોકરો હોય અને તે તરુણ યાવત્ શિલ્પોપગત હોય ઇત્યાદિ પહેલાં વર્ણવેલાં બધાં વિશેષણોથી યુક્ત

इत्यन्तं ग्राह्यम्। एकां महतीं पुष्पच्छादिकां–पुष्पपात्रविशेषं वा, पुष्पपटलकं–पुष्पभाजनविशेषं वा, पुष्पचङ्गेरिकां वा, गृहीत्वा–आदाय 'राजाङ्गणं वा यावत् सर्वतः समन्तात्'–'राजाङ्गण'–मित्यारभ्य सर्वतः समन्ताद्' इत्यन्तानां पदानां सङ्ग्रहः, तथा च–राजाङ्गणं वा, राजान्तःपुरं वा देवकुलं वा, सभां वा, प्रपां वा आरामं वा उद्यानं वा, अत्वरितमचपलमसंभ्रान्तं निरन्तरं सुनिपुणं सर्वतः समन्ताद्' इति सकलपदसङ्ग्रहः कचग्रहगृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन–कचेषु ग्रहः–ग्रहणं कचग्रहः तेन कचग्रहादेत्यर्थः गृहीतं ततः करतलात् प्रभ्रष्टं–पतितं, पश्चाद् विप्रमुक्तं तेन दशार्द्धवर्णेन–पञ्चवर्णेन कुसुमेन–पुष्पेण, मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं–मुक्तानि–स्वयं पतितानि यानि पुष्पाणि तेषां पुञ्जेन–समूहेन य उपचारः–सुशोभितीकरणं, तेन कलितं युक्तम् अचित्तपुष्पराशिसमलङ्कृतं कुर्यात्, एवमेव–इत्थमेव ते पूर्वोक्ताः, सूर्याभस्य देवस्य आभियोगिका देवाः

विशेषणों वाला हो. तो वह जैसे एक बडी सी पुष्पच्छादिका को–पुष्पपात्र विशेष को, पुष्पपटल को–पुष्पभाजन विशेष को, या पुष्पचङ्गेरिका को लेकर राजमाङ्गण आदि पूर्वोक्त उद्यान तक के स्थानों में से किसी एक स्थान को, त्वरा, चपलता और संभ्रान्ति से रहित होकर निरन्तर सुनिपुण रूप से सब तरफ से और सब प्रकार से पहिले कचग्रह की तरह पकडे गये. फिर हाथ से छोडे गये ऐसे पंचवर्णवाले पुष्पों से–अचित्त पुष्पों की राशि से समलङ्कृत करता है. इसी प्रकार उन पूर्वोक्त सूर्याभदेव के देवोंने–पुष्पवार्दलकों को विकुर्वणा करके उस श्रमण भगवान् महावीर के एक योजन परिमित वर्तुलाकार भूभाग को अचित्त पुष्पों की राशि से समलंकृत किया. यही बात सूत्रकार आगे के पदों द्वारा इस प्रकार से समझाते हैं–ज्यों ही सूर्याभदेव के उन आभियोगिक

હોય અને જેમ એક બહુ મોટીપુષ્પચ્છાદિકાને–પુષ્પપાત્ર વિશેષને પુષ્પપટલને–પુષ્પ ભાજન વિશષને કે પુષ્પની છાબને લઈને રાજપ્રાંગણ વગેરેથી માંડીને પૂર્વોક્ત ઉદ્યાન સુધીના સ્થાનોમાંથી કોઈ પણ એક સ્થાનને ત્વરા, ચપળતા અને સંભ્રાંતિ વગર થઈને નિરંતર સુનિપુણતાથી ચારે તરફથી અને બધી રીતે પહેલાં કચગ્રહની જેમ પકડેલાં અને ત્યારે પછી હાથમાંથી છોડી મૂકેલાં પાંચરંગના પુષ્પોથી–અચિત્ત પુષ્પ રાશિથી સુશોભિત બનાવે છે તેમજ તે પૂર્વોક્ત સૂર્યાભદેવના દેવોએ પુષ્પમેઘોની વિકુર્વણા કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના એક યોજન જેટલા ગોળાકાર ભૂભાગને અચિત્ત પુષ્પોની રાશિથી સુશોભિત કર્યો. એ જ વાત સૂત્રકાર હવે પછીના આ પદોથી આ પ્રમાણે સમજાવે છે કે જ્યારે સૂર્યાભદેવના તે આભિયોગિક દેવોએ પુષ્પમેઘોની

पुष्पवार्दलकानि विकुर्वन्ति विकृत्य क्षिप्रमेव प्रस्तनितयन्ति प्रस्तनितयित्वा यावत् पदेन 'क्षिप्रमेव विद्युयन्ति विद्युयित्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य सर्वतः समन्तात्' इत्येषां सङ्ग्रहः योजनपरिमण्डलं जलजस्थलजभासुरप्रभूतस्य-प्रचुरभासुरजलजस्थलजाकारस्य अत्र प्राकृतत्वाद्विशेषणपरप्रयोगः, वृन्तस्थायिनः-अधोवर्तिवृन्तयुक्तस्य दशार्द्धवर्णकुसुमस्य-दशार्द्धवर्णस्य-पञ्चवर्णस्य जानूत्सेधप्रमाणमात्रम् अवधिं वर्षं वर्षन्ति वर्षित्वा, कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्क तुरुष्कधूप-

देवोंने पुष्पवार्दलकों की विकुर्वणा की तो वे पुष्पवार्दलक आकाश में शीघ्र ही तडतडाने लगे. (गर्जने लगे) उनमें बिजली चमकने लगी. बिजली चमकने के साथ ही श्रमण भगवान् महावीर के पास का एक योजन परिमित वर्तुलाकार भूभाग प्रचुर एवं भासुर ऐसे अचित्त जलज और स्थलज पुष्प-की राशि से व्याप्त हो गया. यह पुष्पो की राशि उस पर उन पुष्पों मेघों से बरसी. पुष्पों की यह वरसा वहां जानूत्सेध प्रमाण मात्र तक हुई अर्थात् जानुओं की-घुटनों की-जितनी ऊँचाई होती है. इतनी ऊँचाई तक वह पुष्पवर्षा वहां हुई. इसमें जितने भी पुष्प वरसे थे, वे सब अपने अधोभागवर्ती डन्डल से युक्त हुए ही बरसे थे. अर्थात् वरसते समय पुष्पों का मुख ऊपर की ओर था, और डन्डल का मुख नीचे की ओर थे. इस प्रकार पुष्पराशि वरसा कर उन आभियोगिक देवोंने उस स्थान को स्वयं भी और दूसरे देवों से भी स्वर्ग जैसा सुरवर गमनाभियोग्य बनाया और बनवाया. पहिले उन्होंने उस स्थान पर अचित्त कालागुरु धूप को, अचित्त प्रवर कुन्दुरुष्कधूप को और अचित्त तुरुष्क रूप

વિકુર્વણા કરી કે તરત જ તે પુષ્પમેઘો આકાશમાંથી તડતડાવા લાગ્યા, તેમનામાં વીજળી ઝબૂકવા લાગી. વીજળીના ચમકારાની સાથે જ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેનો એક યોજન જેટલો ગોળાકાર ભૂભાગ પ્રચુર અને ભાસુર એવાં અચિત્ત જલજ અને સ્થલજ પુષ્પરાશિથી વ્યાપ્ત થઈ ગયો. આ પુષ્પરશિ તેની ઉપર તે પુષ્પ મેઘોથી વરસી. પુષ્પોની આ વર્ષા ત્યાં ઘૂંટણ સુધીના પ્રમાણ જેટલી થઈ એટલે ઘૂંટણની જેટલી ઉંચાઇ હોય છે તેટલી ઉંચાઇ સુધી પુષ્પ વર્ષા થઈ. આમાં જેટલાં પુષ્પો વરસ્યા હતા. તે બધા અધોભાગ વર્તિ દાંડિથી યુક્ત થયેલાજ વરસ્યા હતા. એટલે કે તેની દાંડી નીચેની તરફ હતી એટલે વરસતી વખતે પુષ્પોનું મુખ ઉપરની તરફ હતું અને દાંડીનું મુખ નીચેની તરફ હતું. આ રીતે પુષ્પરાશિવરસાવીને તે આભિયોગિક દેવોએ સ્થાનને પોતે પણ અને બીજાઓની પાસેથી પણ સ્વર્ગ જેવું સુરવર ગમનાભિયોગ્ય બનાવ્યું અને બનાવડાવ્યું. તેમણે તે. સ્થાન ઉપર અચિત્ત કાલાગુરુ ધૂપ, અચિત્ત

मघमघायमानगन्धोद्धूताभिरामं-कालागुरुः, प्रवरकुन्दुरुष्कः-तुरुष्कः एते धूपविशेषाः तेषां अचित्तधूपानां यो मघमघायमानः-अतिशयितो गन्धः तस्य उद्धूतेन-प्रसरणेनाभिरामं-रमणीयम्, सुगन्धवरगन्धितम्-उत्तमगन्धवासितम् अत एव गन्धवर्तिभूतं-गन्धगुटिकासदृशं, दिव्यम् सुरवराभिगमनयोग्यं कुर्वन्ति, न स्वयमेवकुर्वन्ति किन्त्वन्यैरपि कारयन्ति, कृत्वा कारयित्वा च क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव उपशाम्यन्ति-तत्करणक्रियातो निवर्तन्ते, उपशम्य यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः-वारत्रयं यावत् यावत्पदेन आदक्षिणप्रदक्षिणं शिर आवर्तमञ्जलिं कृत्वा 'वन्दन्ते नमस्यन्ति' इत्येषां सङ्ग्रहः, वन्दित्वा नमस्यित्वा च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिकात्-समीपात्, आम्रशालवनात् चैत्यात् प्रतिनिष्क्रामन्ति-प्रति-

---

को डाला. इससे वहां बहुत अधिक गंध का वातावरण फैला गया. इससे वह स्थान ऐसा रमणीय बन गया. कि मानों यह गंध की एक विशाल गुटिका हैं इस प्रकार करके और करवा के वे अपने इस कार्यसे शीघ्र ही निवृत्त हो गये. निवृत्त होकर फिर वे वहां पहुँचे जहां श्रमण भगवान् महावीर वीराजमान थे. वहां पहुँच कर उन्होंने उन श्रमण भगवान महावीर को तीन वार आदक्षिण प्रदक्षिण पूर्वक वन्दना किया. इसमें उन्होंने दोनों हाथों की अंगुलियों के दश नख आपस में जुड जावे ऐसी अंजलि बनाई और उसे दक्षिणकर्ण भाग से लेकर शीर पर तीन वार वामकर्ण तक घुमाया. तीन वार घुमाकर फिर उन्होंने वन्दना की प्रभु को-नमस्कार किया. वन्दना नमस्कार करके फिर वे सब के सब श्रमण भगवान महावीर के पास से और उस आम्रशालवन नामक उद्यान से चल दिये. चलकर वे अपनी उसी

પ્રવર કુંદુરુષ્ક ધૂપ અને અચિત્ત તુરુષ્ક ધૂપ નાખ્યો. જેથી ત્યાં ખૂબજ તીવ્ર ગંધનું વાતાવરણ પ્રસરી ગયું. એથી તે સ્થાન એવું રમણીય બની ગયું કે- જાણે તે મોટી સુગંધની મોટી ગુટિકા (ગોળી) ન હોય ! આ પ્રમાણે કરીને અને કરાવીને તેઓ પોતાના કાર્યથી જલ્દી નિવૃત્ત થઈ ગયા. નિવૃત્ત થઈને પછી તેઓ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા. ત્યાં પહોંચીગયા ત્યાં પહોંચીને તેમણે તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરી. આમાં તેમણે બંને હાથોની આંગળીઓના દશેદશનખો પરસ્પર જોડાઈ જાય એવી રીતે અંજલી બનાવી. અને તેને જમણા કાનના ભાગથી લઈને મસ્તક ઉપર ત્રણ વખત ડાબા કાન સુધી ફેરવી. ત્રણ વાર ફેરવીને તેમણે શ્રમણ ભગવાનને વન્દન તેમજ નમસ્કાર કર્યા. વન્દન અને નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ સર્વે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસેથી અને તે આમ્રશાલ-

निःसरन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य तया-देवजनप्रसिद्धया-उत्कृष्टया-उत्तमया यावत् यावत्पदेन-'प्रशस्तया त्वरिततया चपलया चण्डया जवनया शीघ्रया उद्धूतया दिव्यया देवगत्या तिर्यगसंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन' इत्येषां सङ्ग्रहः, व्यतिव्रजन्तो व्यतिव्रजन्तः-गच्छन्तोः गच्छन्तः यत्रैव सौधर्मः कल्पः, यत्रैव सूर्याभं विमान, यत्रैव सुधर्मा सभा यत्रैव सूर्याभो देवस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शीर्ष आवर्तं मस्तके-ललाटे अञ्जलिम्-अञ्जलिपुटं कृत्वा जयेन-जयशब्देन विजयेन विजयशब्देन वर्धयन्ति -'त्वं जय त्वं विजयस्व' इति शब्दोच्चारणेनाभिनन्दयन्ति, वर्धयित्वा तां-पूर्वोक्ताम् आज्ञप्तिकाम्-आज्ञाम् प्रत्यर्पयन्ति-आज्ञप्तकार्यसम्पादनेन निवेदयन्ति ॥सू.७॥

देवजन प्रसिद्ध उत्तम यावत् शब्दगृहीत-प्रशस्त, त्वरित, चपल, चण्ड, जवशाली, शीघ्ररूप, उद्धूत दिव्य देवगति से तिर्यग् लोकवर्ती असंख्यात द्वीपसमुद्रों के बीचों बीच से होते हुए जहां सौधर्मकल्प था, और उसमें भी जहां सूर्याभविमान था और उसमें भी जहां सुधर्मा सभा थी, और उसमें भी जहां सूर्याभदेव था वहां पर आये. वहां आकर उन्होंने सूर्याभदेव को दोनों हाथों की पूर्वोक्त रूप से अंजलि बनाकर और उसे मस्तक पर घुमाकर जय विजय शब्दों से बधाया. "तुम्हारी जय हो-तुम विजयशील रहो" इस प्रकार के शब्दों के उच्चारण पूर्वक उसका अभिनंदन किया. अभिनंदन करके फिर उन्होंने उसके द्वारा प्रदत्त उस पूर्वोक्त आज्ञा को उसे लौटा दिया. अर्थात् आपने जैसा करने को हम लोगों से कहा था-वैसा हमने सब सुचारूरूप से संपादित कर लिया है. ऐसा निवेदन किया ॥ सू. ७ ॥

વન નામે ઉદ્યાનથી રવાના થયા. રવાના થઈને તેઓ પોતાની તે દેવજન પ્રસિદ્ધ ઉત્તમ યાવત્ શબ્દ ગૃહીત-પ્રશસ્ત, ત્વરિત, ચપળ, ચંડ, જયશાલી, શીઘ્રરૂપ, ઉદ્ભૂત દિવ્ય દેવગતિથી તિર્યગ્ લોકવર્તી અસંખ્યા દ્વીપ સમુદ્રોની વચ્ચો-વચ્ચ થઈને જ્યાં સૌધર્મ કલ્પ હતો અને તેમાં પણ જ્યાં સૂર્યાભવિમાન હતું અને તેમાં પણ જ્યાં સુધર્માસભા હતી અને તેમાં પણ જ્યાં સૂર્યાભદેવ હતો ત્યાં આવ્યા. ત્યાં આવીને તેમણે સૂર્યાભદેવને બંને હાથોની પૂર્વોકતરીતે અંજલિ બનાવીને અને તેને મસ્તક ઉપર ફેરવીને જય વિજય શબ્દો વડે વધામણી આપી. 'તમારો જય થાઓ તમે વિજયશીલ થાઓ' આ જાતના શબ્દોના ઉચ્ચારણ કરતાં તેનું અભિનંદન કર્યું. અભિનંદન કરીને તેમણે તેના વડે અપાયેલી તે પૂર્વોકત આજ્ઞાને સન્માન સહિત પાછી આપી દીધી એટલે કે તમે અમને જે પ્રમાણે કરવાની આજ્ઞા કરી હતી-તે પ્રમાણે જ અમે બધું કામ સરસ રીતે પતાવી દીધું છે. આ જાતનું નિવેદન કર્યું. ।સૂ. ૭।

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे तेसिं आभियोगियाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियए पायत्ताणियाहिवइं देवं सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी–खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सूरियाभे विमाणे सुहम्माए सभाए मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दं जोयणपरिमंडलं सुसरघंटं तिक्खुत्तो उल्लालेमाणे २ महया२ सद्देणं उग्घोसेमाणे२ एवं वयाहि–आणवेइ णं भो सूरियाभे देवे गच्छइ णं भो सूरियाभे देवे जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए णयरीए अंबसालवणे चेइए समणं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए, तुब्भेऽवि णं भो देवाणुप्पिया! सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं णियगपरिवाल सद्धिं संपरिवुडा साइं२ जाणविमाणाइं दुरूढा समाणा अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स अंतिए पाउब्भवह ॥ सू० ८ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः तेषाम् आभियोगिकानां देवानामन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्ट यावद्धृदयः पदात्यनीकाधिपतिं देवं

'तएणं से सूरियाभेदेवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं से सूरियाभे देवे) इसके बाद वह सूर्याभदेव (तेसिं-आभियोगियाणं देवाणं अंतिए) उन आभियोगिक देवोंके पास से–मुख से (एयमट्ठं सोच्चा) इस अनन्तरोक्त अर्थ को सुनकर (निसम्म) और उसे हृदय में अवधारण कर (हट्ठतुट्ठ जाव हियए) बहुत अधिक हर्षित हुआ, संतुष्ट चित्त हुआ यावत् हर्ष से उसका हृदय भर गया. उसने उसी

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थः—(तएणं से सूरियाभे देवे) त्यार पछी ते सूर्याभदेवे (तेसिं आभियोगियाणं देवाणं अंतिए) ते आलियोगिक देवोनी पासेथी–मुखथी—(एयमट्ठं सोच्चा) आ प्रमाणेनी वात सांभळीने (निसम्म) अने तेने हृदयमां अवधारित करीने (हट्ठतुट्ठ जाव हियए) खूबज वधारे हर्ष पाम्यो, संतुष्ट चित्त वाळो थयो यावत् हर्षथी जेनुं हृदय तरबोळ थई गयुं छे एवा तेणे तत्क्षण (पायत्ताणि-

शब्दयति शब्दयित्वा एवमवादीत्–क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय ! सूर्याभे विमाने सुधर्मायां सभायां मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दां योजनपरिमण्डलां सुस्वरघण्टां त्रिकृत्वः उल्लालयन्२ महता२ शब्देन उद्घोषयन्२ एवमवादीत् 'आज्ञापयति खलु भो सूर्याभो देवो गच्छति खलु भोः सूर्याभो देवो जम्बूद्वीपे द्वीपे भारतवर्षे आमलकल्पायां नगर्याम् आम्रशालवने चैत्ये श्रमणं भगवन्तं महावीरमभिवन्दितुम् यूयमपि भो देवानुप्रियाः ! सर्वर्द्ध्या यावत् नादितरवेण

समय (पायत्ताणियाहिवइं देवं सद्दावेइ) पदात्यनीकाधिपति को बुलाया. (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उससे ऐसा कहा—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सूरियाभे विमाणे सुहम्माए सभाए मेघोघरसियगंभीर महुरसद्दं) हे देवाणुप्रिय ! तुम शीघ्र ही सूर्याभविमान में सुधर्मासभा में मेघौघरसित गंभीर मधुर शब्दवाली (जोयणपरिमंडलं) एक योजन की. विस्तार वाली (सुसरघंटं) सुस्वर घंटा को (तिक्खुत्तो) तीन वार (उल्लालेमाणे २) बजाते बजाते (महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वयाहि) जोर २ से बार बार घोषणा करते हुए ऐसा कहो (आणवेइ ण भो सूरियाभे देवे, गच्छइ णं भो सूरियाभेदेवे) हे देवो ! सूर्याभदेव आज्ञा करता है, भो देवो ! सूर्याभ देव जाता है, (जंबूद्दीवे दीवे भारहे वासे आमलकप्पाए णयरीए अंबसालवणे चेइए समणं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए) जंबूद्वीप नामके द्वीप में जो भरतक्षेत्र है. उसमें जो आमलकल्पा नगरी है, उसमें भी जो आम्रशालवन नामका उद्यान है–उसमें विराजमान

याहिवइं देवं सद्दावेइ) પાયદળ સેનાના સેનાપતિને બોલાવ્યો. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું કે (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया ! सूरियाभे विमाणे सुहम्माए सभाए मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दं) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જલ્દી સૂર્યાભવિમાનમાં સુધર્મા સભામાં મેઘોઘરસિત ગંભીર મધુર શબ્દ યુક્ત (जोयणपरिमंडलं) એક યોજન જેટલા વિસ્તારવાળા (सुसरघंटं) સુસ્વરવાળી ઘંટાને (तिक्खुत्तो) ત્રણ વખત (उल्लालेमाणे २) વગાડતાં વગાડતાં (महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वयाहि) બહુ મોટા સાદે વારંવાર ઘોષણા કરતાં આ પ્રમાણે કહો કે (आणवेइ णं भो सूरियाभे देवे , गच्छइ णं भो सूरियाभे देवे) હે દેવો ! સૂર્યાભદેવ આજ્ઞા કરે છે, હે દેવો ! સૂર્યાભદેવ જાય છે. (जंबूद्दीवे दीवे भारहेवासे आमलकप्पाए णयरीए अंबसालवणे चेइए समणं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए) જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં જે ભરત ક્ષેત્ર છે. તેમાં જે આમલકલ્પાનગરી છે. તેમાં પણ જ્યાં આમ્રશાલવન નામે ઉદ્યાન છે, તેમાં

निजकपरिवारैः सार्द्धं संपरिवृताः स्वानिर यानविमानानि अधिरूढाः सन्तः अकालपरिहीनमेव सूर्याभस्य देवस्यान्तिके प्रादुर्भवत ॥ सू० ८ ॥

टीका—'तएणं से' इत्यादि–ततः–आज्ञप्तिकाप्रत्यर्पणानन्तरम् खलु स सूर्याभो देवः तेषाम् आभियोगिकानां देवानाम्, अन्तिके एतम्–अनन्तरोक्तम् अर्थम्–वृत्तं श्रुत्वा निशम्य–हृदयेऽवधार्य हृष्टतुष्टयावद्धृदयाः–हृष्टतुष्टेत्यारभ्य हृदय इत्यन्तपदसङ्ग्रहः कार्यः तथा च हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः, प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः इतिबोध्यम्, एषां व्याख्या पूर्वं कृता। एतादृशः सन् पदा-

---

श्रमण भगवान महावीर को वन्दना के लिये (तुब्भे वि णं भो देवाणुप्पिया! सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं णियगपरिवारसद्धिं संपरिवुडा साइं २ जाणविमाणाइं दुरूढा समाणा अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवह) इसलिये आप लोग भी हे देवानुप्रियो! अपनी २ समस्त ऋद्धि के साथ यावत् नादितरव के साथ अपनी २ परिवार मंडली से युक्त होकर अपने २ विमानों में चढकर विना विलम्ब किये सूर्याभदेव के पास पहुँच जावें।

टीकार्थ—आज्ञप्तिका के प्रत्यर्पण करने के बाद, जब सूर्याभदेवने उन आभियोगिक देवों के मुख से अपनी आज्ञानुसार सबकार्य सुविहित किया गया सुना–तो सुनकर और उसे सोचकर वह हृष्टतुष्ट यावत् हृदयवाला हुआ यहां यावत् पद से 'हृष्ट तुष्ट से लेकर हर्ष वश विसर्पद्धृदयः" इतना पाठ लिया गया है. इस पाठ के पदों की व्याख्या

વિરાજમાન શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના કરવા માટે (तुब्भे वि णं भो देवाणुप्पिया! सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं णियगपरिवारसद्धिं संपरिवुडा साइं २ जाणविमाणाइं दुरूढा समाणा अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवह) એટલા માટે તમેલોકોપણ હે દેવાનુપ્રિયો! પોતપોતાની સમૃદ્ધિની સાથે યાવત્ નાદિતરવની સાથે પોતપોતાની પરિવાર મંડળીની સાથે પોતપોતાના વિમાનો ઉપર સવાર થઈને જલ્દી સૂર્યાભદેવની પાસે પહોંચી જાવ.

ટીકાર્થ—આજ્ઞા પ્રમાણે ઘોષણા થઈ ગયા બાદ જ્યારે સૂર્યાભદેવ તે આભિયોગિક દેવોના મુખથી પોતાની આજ્ઞા મુજબ બધું કામ પુરૂં થઈ જવાની સૂચના મેળવીને અને તેને હૃદયવામાં ધારણ કરીને ખૂબ જ હૃષ્ટ–તુષ્ટ યાવત્ પ્રસન્ન હૃદયવાળો થઈ ગયો. અહીં યાવત્ પદથી, हृष्टतुष्ट પદથી માંડીને हर्षवशविसर्पद्धृदयः 'આટલો પાઠ લેવામાં આવ્યો છે. આ પાઠના પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે.

त्यनीकाधिपतिं--पदात्यनीकानि--पादचारिसैन्यानि तेषामधिपतिं-नायकम्, देवं शब्दयति-आह्वयति, शब्दयित्वा-आहूय एवं-वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्-भो देवानुप्रियः! क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव सूर्याभे विमाने, सुधर्मायां सभायां मेघौघरसित-गम्भीरमधुरशब्दां-मेघानामोघः-समूहस्तस्य यद् रसितं तद्वत् गम्भीरो मधुरश्च शब्दो यस्याः सा मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दा, ताम् योजनपरिमण्डलां-योजनप्रमाणवर्तुलाकारां सुस्वरघण्टां-सु-शोभनः स्वरः-शब्दो यस्याः सा सुस्वरा सा चासौ घण्टा चेति सुस्वरघण्टा ताम् त्रिकृत्वः-वारत्रयम्, उल्लालयन् २-ताडयन् २-वारं वारं वादयन् महता २-दीर्घेण २-शब्देन उद्घोषयन् २-वारं वारमुच्चैर्घोषणां कुर्वन् एवम्-अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् वद-कथय, यद् आज्ञापयति-आज्ञां करोति खलु भो देवाः! सूर्याभो देवः, गच्छति-प्रयाति खलु सूर्याभो देवः, कुत्र किं कर्तुं गच्छति? इत्याह-'जंबुद्दीवे' इत्यादि- जम्बूद्वीपे द्वीपे-मध्यजम्बूद्वीपे भारते वर्षे, आमलकल्पायां नगर्याम् आम्रशालवने चैत्ये विराजमानं श्रमणं भगवन्तं महावीरम् अभिवन्दितुम् यूयमपि खलु भो देवानुप्रियाः! सर्वर्द्धया यावत नादितरवेण-सर्वर्द्धया' इत्यारभ्य 'नादित-

---

पहिले की जा चुकी है. इस प्रकार से आनन्द से आनन्दित बनकर उसने पादचारी सैन्य के अधिपति को-नायक को-बुलाया-बुलाकर उससे ऐसा कहा--हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्र ही सूर्याभविमान में सुधर्मा सभा में जाओ और वहां जाकर एक योजन प्रमाण वर्तुलाकार वाली सुस्वर घंटा को बजाओ, इसका शब्द मेघों के समूह की गर्जना के जैसा गंभीर और मधुर है। उसे तीन बार बजा २ कर फिर ऐसी घोषणा करो कि हे देवो! सूर्याभदेव जंबूद्वीपान्तर्गत भरतक्षेत्र में रही हुई आमलकल्पा नगरी के आम्रशालवन उद्यान में विराजमान श्रमण भगवान् महावीर को वन्दन करनेकेलिये जा रहा है अतः उसकी आज्ञा है कि तुम सब देव अपनी २ समस्त परिवार आदि रूप ऋद्धि से, समस्त

આ પ્રમાણે આનંદિત થઈને તેણે પાયદળસેનાના અધિપતિ (સેનાપતિ) ને બોલાવ્યો અને બોલાવીને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિય! તમે જલ્દી સૂર્યાભવિમાનમાં સુધર્મા સભામાં જાવ અને ત્યાં જઈને એક યોજન જેટલી ગોલાકાર વાળી સુસ્વર ઘંટાને વગાડો. આનો ધ્વનિ મેઘોના સમૂહની ગર્જના જેવો ગંભીર અને મધુર છે. તેને ત્રણ વખત વગાડી વગાડીને પછી એવી ઘોષણા કરો કે હે દેવો! સૂર્યાભદેવ જંબૂ દ્વીપમાં આવેલા ભરતક્ષેત્રની આમલકલ્પાનગરીની આમ્રશાલવન ઉદ્યાનમાં વિરાજમાન શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદનકરવા માટે જઈ રહ્યો છે. એટલા માટે તેની એવી આજ્ઞા છે. કે તમે સર્વે દેવો પોતપોતાની સમસ્ત પરિ-

रवेणेत्यन्तपद सङ्ग्रहः, तथा च-सर्वद्धर्या, सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वाऽऽदरेण सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसम्भ्रमेण, सर्वपुष्पगन्धमाल्याल-ङ्कारेण, सर्वत्रुटितशब्दसन्निनादेन, महत्या, ऋद्धया महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदयेन. महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन, शङ्खपणव-पटह-भेरीझल्लरी-खरमुखी-हुडुक्क-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि निर्घोषनादितरवेणेति बोध्यम्, तत्र-सर्वद्धर्या-परिवारादिकया, सर्वद्युत्या-यथाशक्तिविस्तारितेन सक-लेन शरीरतेजसा, सर्वबलेन-समस्तहस्त्यश्वादि सैन्येन, सर्वसमुदयेन-स्वस्व समस्तपरिवारेण सर्वादरेण-सर्वादरभावेन सर्वविभूत्या-समस्तयाऽभ्यन्तरवैक्रि-यकरणादिबाह्यरत्नादिसम्पत्त्या, सर्वविभूषया सर्वशृङ्गारेण सर्वसम्भ्रमेण-सर्वोत्कृष्टस-म्भ्रमेण सर्वोत्कृष्टसम्भ्रमो हि-स्वनायकविषयबहुमाननिवेदन परायणा प्रवृत्तिः, तेन सर्वपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारेण-पुष्पगन्धमाल्यादिसर्वालंकारेण, सर्वत्रुटितशब्द सन्निनादेन-सर्वेषां त्रुटितानां दिव्यानां वाद्यानां य एकत्रमिलितः शब्दस्तस्य संनिनादेन-महाप्रतिध्वनिना महत्या ऋद्धया, महत्या द्युत्या महता बलेन-विपुलेन सैन्येन महता समुदयेन-समूहेन, महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादिते महता-बृहता वरत्रुटितानां-श्रेष्ठवाद्यानां यमकसमकप्रवादितेन-एककालं प्रकर्षेण वादितेन-नादेन, वस्तुतस्तु-यमक प्रवादितत्रुटितेनेत्यर्थः, अत्र-प्राकृत-

---

यथा शक्ति विस्तारित सकल शारीरिक तेजरूप द्युति से, सब हस्ती अश्वादिसैन्यरूप बल से, सब अपने २ पूर्ण परिवाररूप समुदाय से, समस्त प्रकारके आदर भाव से, आभ्यन्तर में वैक्रिय करने आदिरूप और बाहर में रत्नादि संपत्तिरूप सब विभूति से, शृंगाररूप सब विभूषा से, अपने नायक के प्रति बहुमानसे निवेदन करने में परायण प्रवृत्तिरूप सर्वोत्कृष्ट संभ्रम से पुष्प, गंध माला आदिरूप सब अलंकारों से युक्त होकर, सर्वदिव्य बाजों के एकत्र मिलित शब्द की महाप्रतिध्वनि के साथ २ बहुत ही शीघ्र सूर्याभदेव के पास पहुँचो. महती ऋद्धि के साथ, महती द्युति के साथ

वार वगेरे રૂપ ઋદ્ધિથી, સમસ્ત યથા શક્તિ વિસ્તારિત સકળ શારીરિક તેજ રૂપ દ્યુતિથી, પોતાના હાથી, ઘોડા વગેરે સૈન્ય રૂપ બળથી, બધ પોતપોતાના પરિવાર રૂપ સમુદાયથી, સમસ્ત પ્રકારના આદર ભાવથી, આભ્યંતરમાં વૈક્રિય કરવા વગેરે રૂપ અને બહાર રત્નો વગેરે સંપત્તિ રૂપ બધી વિભૂતિઓથી, શૃંગાર રૂપ સર્વે વિભૂષાઓથી, પોતાના નાયકના પ્રત્યે બહુમાન દર્શાવવા રૂપ આચરણ રૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ સંભ્રમથી, પુષ્પ, ગંધ, માળા વગેરે રૂપ બધા અલંકારોથી યુક્ત થઈને, બધા દિવ્ય વાજાઓના સમ્મિ-લિત શબ્દના મહાપ્રતિધ્વનિ સાથે તમે જલ્દી સૂર્યાભદેવની પાસે પહોંચો. મહતી ઋદ્ધિની

त्वाद्विशेषणपरप्रयोगः। शङ्ख–पणव–पटह–भेरी–झल्लरी खरमुखी हुडुक्क–मुरज-मृदङ्ग–दुन्दुभिनिर्घोष नादितरवेण–तत्र–शङ्खः–प्रसिद्धः, पणवः–भाषायां 'ढोल' नाम्ना प्रसिद्धो वाद्यविशेषः, पटहः– 'पट' इति शब्दं जहातीति पटहः, यद्वा–पटेन हन्यत इति पटहः, अयमपि 'ढोल' इति प्रसिद्धो वाद्यविशेषः, भेरी–दुन्दुभिः, झल्लरी–वलयाकारवाद्यविशेषः खरमुखी–काहला वाद्यविशेषः, हुडुक्का–वाद्यविशेषः, मुरजः, महाप्रमाणो मर्दलः, मृदङ्गः–लघुमर्दलः, दुन्दुभिः–सङ्कुचितमुखीभेरी; एतेषां यो निर्घोषः–महान् शब्दः तस्य नादितरवेण-प्रतिध्वनिना, निजक परिवारैः, आत्मीयपरिवारैः 'णियगपरिवालेत्यत्र प्राकृतत्वात्तृतीया विभक्ति लोपः, सार्द्धं संपरिवृताः सम्यक् परिवेष्टिताः, स्वानि स्वानि–निजानि निजानि, यान-विमानानि यानानि विमानानि च अधिरूढाः सन्तः, अकालपरिहीनम् न विद्यते कालस्य परिहीनं–विलम्बो यत्र तत्–अकालपरिहीनमेव कालविलम्बरहितं=शीघ्रं यथास्यात्तथा शीघ्रमेवेत्यर्थः, सूर्याभस्य देवस्य अन्तिके—समीपे प्रादुर्भवत–आगच्छतेत्यर्थः ॥ सू० ८॥

विपुल सैन्य के साथ, महान समुदाय के साथ एवं अपने २ परिवारों के साथ अपने २ वाहनों पर आरूढ होकर तुम सब एक साथ, बजते हुए श्रेष्ट वाद्यों की एवं शंख, पटह–ढोल, भेरी–दुन्दुभि, झल्लरी–वलयाकार वाद्य–विशेष, खरमुही–काहला, हुडुक्का–वाद्यविशेष, मुरज बडा मृदङ्ग–वाद्य विशेष और दुन्दुभि–सकुँचित मुखवाली भेरी की तुमुल ध्वनि से पुरस्कृत होते हुए थोडा भी विलम्ब किये विना आओ. इस प्रकार की सूर्याभदेव ने अपनी ओर से आज्ञा अनीकाधिपतियों को देवों को सुनाने के लिये दी। यह सब पाठ यहां 'सर्वद्धर्या यावत् नादितरवेण ' में आये हुए पदसे गृहीत हुआ है॥ सू. ८॥

સાથે, મહતી દ્યુતિની સાથે વિપુલ સૈન્યની સાથે, મહાન્ સમુદાયની સાથે અને પોત-પોતાના પરિવારોની સાથે, પોતપોતાના વાહનો ઉપર સવાર થઇને તમે બધા એકી સાથે વાગતા ઉત્તમ વાદ્યોના, શંખ, પટહ, ઢોલ, ભેરી–દુંદુભિ, ઝલ્લરી–વલયાકાર વાદ્ય વિશેષ, ખરમુહી–કાહલા, હુડુક્કા–વાદ્યવિશેષ અને મુરજ–મોટું મૃદંગ, મૃદંગ–વાદ્યવિશેષ અનેદુંદુભિ–સાંકડા મુખવાળી ભેરીના તુમુલ ધ્વનિ વડે પુરસ્કૃત થતાં જરા-પણ વીલંબ કર્યા વગર આવો સૂર્યાભદેવે અનીકાધિપતિ દેવોને ઘોષણા કરવા માટે આ પ્રમાણેની આજ્ઞા આપી. આ પાઠ 'સર્વર્દ્ધ્યા યાવત્ નાદિતરવેણ ' માં આવેલા યાવત પદથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે ॥ સૂ. ૮ ॥

मूलम्—तएणं से पायत्ताणियाहिवई देवे सूरियाभेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठ० जाव हियए एवं देवा। तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव सुहम्मा सभा जेणेव मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दा जोयणपरिमंडला सुस्सरा घंटा तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दं जोयणपरिमंडलं सुस्सरं घंटं तिक्खुत्तो उल्लालेइ! तएणं तीसे मेघोघरसिय गंभीरमहुरसद्दाए जोयणपरिमंडलाए सुस्सराए घंटाए तिक्खुत्तो उल्लालियाए समाणीए से सूरिआभे विमाणे पासायविमाणणिक्खुडावडियसद्दघंटापडिसुया सयसहस्ससंकुले जाए यावि होत्था। तएणं तेसिं सूरियाभविमाणवासीणं बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य एगतरइपसत्तनिच्चप्पमत्तविसयसुहमुच्छियाणं सुस्सरघंटारवविउलवोलतुरियचवलपडिहणे कए समाणे घोसणकोउहलदिन्नकन्नएगग्गचित्त उव उत्तमाणसाणं से पायत्ताणीयाहिवई देवे तंसि घंटारवंसि णिसंतपसंतंसि महया महया सद्देणं उग्घोसेमाणे२ एवं वयासी—हंत सुणंतु भवंतो सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सूरियाभविमाणवइणो वयणं हियसुहत्थं—आणवेइ भो सूरियाभे देवे गच्छइणं भो सूरियाभे देवे जंबुद्दीवं२ भारहं वासं नयरीं अंबसालवणं चेइयं समणं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए, तं तुब्भेऽवि णं देवाणुप्पिया! सव्विड्ढीए जाव अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवह ॥सू० ९॥

छाया—ततः खलु स पदात्यनीकाधिपतिर्देवः सूर्याभेन देवेन एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टयावद्धृदयः एवं देव! तथेति आज्ञायाःविनयेन वचनं—प्रतिश्रृणोति, प्रतिश्रुत्य यत्रैव सूर्याभं विमानं सुधर्मा सभा यत्रैव मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दा योजनपरिमण्डला सुस्वरा घण्टा तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य तां मेघौघरसितगम्भीरमधुर शब्दां योजनपरिमण्डलां सुस्वरां घण्टां त्रिकृत्व

सूत्रार्थ—(तएण से सूरियाभेणं एवं वुत्ते समाणे पायत्ताणियाहिवई देवे) इस प्रकार सूर्याभदेव के द्वारा आज्ञापित हुआ यावत् उसका हृदय आनन्द से आनन्दित हो गया और बोला (एवं देवा! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेंति) हे देव! जैसी आप आज्ञा देते हैं—वह हमें प्रमाण है इस प्रकार कहकर उसने उसके प्रदत्त आज्ञा के वचन को बडे विनय पूर्वक स्वीकार कर लिया (पडिसुणित्ता जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव सुहम्मा सभा जेणेव मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दा जोयणपरिमंडला सुस्सरा घंटा तेणेव उवागच्छइ) स्वीकार करके फिर वह जहां सूर्याभविमान था और उसमें भी जहां सुधर्मा सभा थी, और उसमें भी जहां वह मेघों के समुदाय के गर्जित जैसे गंभीर मधुरशब्दवाली एक योजन प्रमाण वर्तुलाकार विशिष्ट सुस्वरा नाम को घंटा थी, वहां पर आया (उवागच्छित्ता तं मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दं जोयणपरिमंडलं सुस्सरं घंटं तिक्खुत्तो उल्लालेइ) वहां आ करके उसने उस मेघों

'तएणं से पायत्ताणियाहिवई देवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થઃ—(तएणं से सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे पायत्ताणियाहिवई देवे) ... ણે સૂર્યાભદેવ વડે આજ્ઞાપિત થયેલા તે પાદચારી સેનાનો અધિપતિનાયક (हट्ठतुट्ठ० जाव हियए) હર્ષિત અને સંતુષ્ટ થતો યાવત તેનું હૃદય આનંદથી આનંદિત થઈ ગયું અને બોલ્યો—કે (एवं देवा! तहत्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेंति) હે દેવ! જેવી આપ આજ્ઞા આપો છો તે અમારા માટે પ્રમાણ રૂપ છે. આ પ્રમાણે કહી તેણે તેના વડે અપાયેલા આજ્ઞાના વચનોને બહુજ નમ્રતા પૂર્વક સ્વીકાર કરી લીધા (पडिसुणित्ता जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव सुहम्मा सभा जेणेव मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दा जोयणपरिमंडला सुस्सरा घंटा तेणेव उवागच्छइ) સ્વીકાર કરીને તે જ્યાં સૂર્યાભવિમાન હતું અને તેમાં જ્યાં સુધર્મા સભા હતી અને તેમાં પણ જ્યાં તે મેઘોના સમૂહના જેવી ગંભીર મધુર શબ્દ કરનારી એક યોજન પ્રમાણ વર્તુલાકાર વિશિષ્ટ સુસ્વર નામની ઘંટા હતી, ત્યાં આવ્યો. (उवागच्छित्ता तं मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दं जोयणं

उल्लालयति । ततः खलु तस्यां मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दायां योजनपरिमण्डलायां सुस्वरायां घण्टायां त्रिकृत्व उल्लालितायां सत्यां तत् सूर्याभं विमानं प्रासाद विमाननिष्कुटापतितशब्दघण्टाप्रतिश्रुतसहस्रसङ्कुलं जातं चापि अभूत्, ततः खलु तेषां सूर्याभविमानवासिनां बहूनां वैमानिकानां देवानां च एकान्तरतिप्रसक्तनित्यप्रमत्तविषयसुखमूर्च्छितानां सुस्वरघण्टारवविपुलबोलत्वरितचपल-

---

के समुदाय के गर्जित जैसे गंभीर एवं मधुर शब्दोंवाली एक योजन प्रमाण वर्तुलाकार विशिष्ट सुस्वरा घंटा को तीन बार बजाया. (तएणं तीसे मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दाए जोयणपरिमंडलाए सुस्सराए घंटाए तिक्खुत्तो उल्लावियाए समाणीए से सूरियाभे विमाणे पासायविमाणणिक्खुडावडियसद्दघंटापडिसुया सयसहस्ससंकुले जाए यावि होत्था) इस प्रकार मेघौघरसित गंभीर मधुर शब्दवाली उस योजन प्रमाण वर्तुलाकार विशिष्ट सुस्वरा घंटा के तीन बार बजाये जाने पर वह सूर्याभविमान-अपने निष्कुटों -उपवनों पहुचे हुए उसके शब्दों की प्रतिध्वनी से संकुल-व्याप्त बन गया (तएणं तेसिं सूरियाभविमाणवासीणं बहूणं वेमाणियाणं देवाणय देवीणं एगंतरइपसत्तनिच्चप्पमत्तविसयसुहमुच्छियाणं सुस्सरघंटारवविउलबोलतुरियचवलपडिबोहणे कए समाणे) तत्र एकान्तरूप से रतिक्रिया में- कामभोगों में--तत्पर बने हुए अतएव नित्यप्रमत्त विषय सुख में मूर्च्छित हुए सूर्या

परिमंडलं सुस्सरं घंटं तिक्खुत्तो उल्लालेइ) त्यां आवीने तेणे ते मेघोना समूहना ध्वनि जेवी गंभीर अने मधुर ध्वनि वाळी એક યોજન પ્રમાણ વર્તુલાકાર વિશિષ્ટ સુસ્વરા ઘંટાને ત્રણ વાર વગાડી. (तएणं मेघोघरसियगंभीरमहुरसद्दाए जोयणपरिमंडलाएस्सराए घंटाए तिक्खुत्तो उल्लालियाए समाणीए से सूरियाभे विमाणे पासायविमाणणिक्खुडावडियसद्दघंटापडिसुया सयसहस्स संकुले जाए यावि होत्था) આ પ્રમાણે મેઘૌઘરસિત (મેઘ જેવી ગંભીર) મધુર શબ્દવાળી, યોજન પ્રમાણ વર્તુલાકાર વિશિષ્ટ સુસ્વરા ઘંટાને ત્રણ વાર વગાડવામાં આવી ત્યારે તે સૂર્યાભવિમાન પોતાના નિષ્કુટો-ઉપવનો-સુધી પહોંચેલા શબ્દોના પ્રતિધ્વનિથી સંકુલ-વ્યાપ્ત-થઈ ગયું. (तएणं तेसिं सूरियाभविमाणवासीणं बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीणं एगंतरइपसत्तनिच्चप्पमत्तविसयसुहमुच्छियाणं सुस्सरघंटारव विउलबोल तुरियचवलपडिबोहणे कए समाणे) તે વખતે એકાંતમાં રતિક્રિયમાં કામભોગોમાં રત થયેલા એથી નિત્ય-પ્રમત્ત વિષય સુખમાં મૂર્છિત થયેલા સૂર્યાભવિમાનવાસી ઘણાં વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓને તે સુસ્વર ઘંટાનાવિપુ-

प्रतिबोधने कृते सति घोषणकुतूहलदत्तकर्णैकाग्रचित्तोपयुक्तमानसानां स पदात्यनीकाधिपतिर्देवः तस्मिन् घण्टारवे निशान्तप्रशान्ते महता महता शब्देन उद्घोषयन्नुद्घोषयन् एवमवादीत्-हन्त शृण्वन्तु भवन्तः सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवाश्च देव्यश्च सूर्याभविमानपतेर्वचनं हितसुखार्थम्, आज्ञापयति भोः सूर्याभो देवः, गच्छति खलु भो सूर्याभो देवो जम्बूद्वीपं द्वीपं भारतं

भविमानवासी अनेक वैमानिक देवों और देवियों को उस सुस्वर घंटा के विपुल शब्दोकी प्रतिध्वनि से शीघ्रातिशीघ्र प्रतिबोध हो गया. इस प्रकार उसके द्वारा प्रतिबोधन होने पर (घोसणकोउहलदिन्नकन्नएगग्गचित्तउवउत्तमाणसाणं से पायत्ताणीयाहिवई देवे) उस पदाति अनीकाधिपति ने घोषणा के विषय में जायमान कौतूहल से जिनके कान खडे हो गये हैं और इसी से जिसका चित्त एकाग्र-निश्चल हो गया है, और घोषणा संबंधी विषय को जानने के लिये जिसका मन व्याप्त हो रहा है ऐसे उन देवों के समक्ष वह पदात्यनीकाधिपति देव (तंसि घंटारवंसि णिसंतपसंतंसि) उस घंटारव के धीरे २ बिलकुल शान्त हो जाने पर (महया महया सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वयासी) जोर जोर से बार २ घोषणा करता हुआ इस प्रकार बोला--(हंत, सुणंतु भवंतो सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सूरियाभविमाणवइणो वयणं हियसुहत्थं) बडे हर्ष की बात है, आप सूरियाभविमानवासी समस्त वैमानिक देव देवियां सूर्याभविमानपति के हितसुखार्थ वचन

લ શબ્દોની પ્રતિધ્વનિએ એકદમ પ્રતિબોધિતકરી દીધા આ રીતે તેના વડે પ્રતિબોધિત થયા બાદ (घोसणकोउहलदिन्नकन्न एगग्ग चित्त उवउत्तमाणसाणं से पायत्ताणीयाहिवई देवे) તે પાયદળ સેના નાયકે ઘોષણા માટે કૌતૂહલ-ઉપન્ન થવાથી જેમના કાન ઊભા થઈ ગયા છે અને એથી જ જેમનું ચિત્ત એકાગ્ર નિશ્ચલ થઈ ગયું છે અને ઘોષણા સંબંધી વિષયને જાણવામાં જેમનું મન એકાગ્ર થઈ ગયું છે એવા તે દેવોની સામે પાયદળ સેનાના સેનાપતિ દેવે (तंसि घंटारवंसि णिसंतपसंतंसि) તે ઘંટાનો ધ્વનિ ધીમે ધીમે એકદમ શાંત થઈ ગયા બાદ (महया महया सद्देणं उग्घोसेमाणे २ एवं वयासी) ખૂબ મોટા સાદે વારંવાર ઘોષણા કરતાં આ પ્રમાણે કહ્યું કે (हंत, सुणंतु भवंतो सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सूरियाभविमाणवइणो वयणं हियसुहत्थं) બહુ જ પ્રસન્નતાની વાત છે કે આપ સૂર્યાભવિમાનવાસી સૌ વૈમાનિક દેવો દેવીઓ સૂર્યાભવિમાનપતિના હિત

वर्षम् आमलकल्पां नगरीम् आम्रशालवनं चैत्यं श्रमणं भगवन्तं महावीरमभिवन्दितुम्, तद् यूयमपि खलु देवानुप्रियाः! सर्वर्द्ध्या यावद् अकालपरिहीनमेव सूर्याभस्य देवस्यान्तिके प्रादुर्भवत ॥ सू० ९ ॥

'तएणं से पायत्ताणियाहिवई' इत्यादि—

टीका—ततः सूर्याभदेवाज्ञानन्तरम्, खलु स पदात्यनीकाधिपतिः—देवः सूर्याभेन देवेन एवम्—अनन्तरोक्तम् उक्तः—कथितः सन् हृष्टतुष्ट यावद्हृदयः—

सुनिये (आणवेइ भो सूरियाभे देवे गच्छइ णं भो सूरियाभे देवे) सूर्याभदेव ने आप सबके लिये ऐसी आज्ञा दी है क्यों कि वे सूर्याभदेव जा रहे है (जंबुद्दीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं नयरीं अंबसालवणं चेइयं समणं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए) जम्बूद्वीप नामके द्वीप में वर्तमान भरत क्षेत्र में स्थित आमलकल्पा नगरी के आम्रसालवन उद्यान में विराजमान श्रमण भगवान महावीर को वन्दना के लिये (तं तुब्भे वि णं देवाणुप्पिया! सव्विड्ढीए जाव अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवह) इसलिये हे देवानुप्रियो! आप लोक भी समस्त ऋद्धि से युक्त होकर यावत् विलम्ब किये विना बहुत ही शीघ्र सूर्याभदेव के पास पहुंच जावें।

टीकार्थ—सूर्याभदेवने जब पदाति—अनीकाधिपति से ऐसा कहा—तब वह बहुत अधिक हृष्ट हुआ,—तुष्ट हुआ, उसका चित्त आनन्द से आनन्दित हो गया. उसके मनमें बडी प्रीति जगी और शोभन मनवाला वह बन गया.

અને સુખાર્થની વાત સાંભળવા માટે અહીં એકત્ર થયા છો. (आणवेइ भो सूरियाभे देवे) गच्छइ णं भो? સૂર્યાભદેવે તમારા સૌ માટે એવી આજ્ઞા કરી છે કેમકે સૂર્યાભદેવે અહીંથી (जंबुद्दीवं दीवं भारहं वासं आमलकप्पं नयरिं अंबसालवणं चेइयं भगवं महावीरं अभिवंदित्तए) જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં વિદ્યમાન ભરતક્ષેત્રમાં સ્થિત આમલકલ્પા નગરીના આમ્રશાલવન ઉદ્યાનમાં વિરાજમાન શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની અભિવંદના કરવા માટે જઈ રહ્યા છે. (तं तुब्भे वि णं देवाणुप्पिया! सव्विड्ढीए जाव अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवह) એથી હે દેવાનુપ્રિયો! તમે સૌ પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિની સાથે યાવત્ મોડું કર્યા વગર એકદમ શીઘ્ર સૂર્યાભદેવની પાસે પહોંચી જાવ.

ટીકાર્થ—સૂર્યાભદેવે જ્યારે પાયદળ સેનાના સેનાપતિને આ પ્રમાણે કહ્યું. ત્યારે તે ખૂબ જ હૃષ્ટ તેમજ સંતુષ્ટ થયો. તેનું ચિત્ત આનંદથી તરબોળ થઈ ગયું. તેના મનમાં ખૂબ જ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ અને તે શોભન મનવાળો થઈ ગયો. એટલે કે સૂર્યાભ-

हृष्टतुष्टेत्यारभ्य हृदय इत्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथा च हृष्टतुष्टचित्ताऽऽनन्दितः प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः' इत्येनत्पदसङ्ग्रहः एषां व्याख्या पूर्वं कृता। एवम्-इत्थम् हे देव! 'यथाऽऽज्ञापयति तथा करिष्यामि' इति-एतद् आज्ञाया सूचकं वचनं विनयेन-नम्रभावेन प्रतिशृणोति-प्रतिजानाति, प्रतिज्ञाय यत्रैव सूर्याभं विमानं यत्रैव सुधर्मा सभा यत्रैव मेघौघरसितगम्भीरमधुर-शब्दा-मेघ समूहगर्जितवद्गम्भीरमधुरशब्दवती योजनपरिमण्डला-योजनप्रमाणवर्तुलाकारा, सुस्वरा घण्टा, तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य,तां मेघौघरसितगम्भीरमधुरशब्दां योजनपरिमण्डलां सुस्वरां घण्टां त्रिकृत्वः=वारत्रयम् उल्लालयति-वादयति। ततः-तदनन्तरं खलु तस्यां मेघौघरसितगम्भीरमधुर-

---

अर्थात् सूर्याभदेव की प्रदत्त आज्ञा के प्रति उसे असंतोष नहीं जगा. प्रत्युत उसका हृदय उस आज्ञा को प्राप्तकर मारे आनंद के प्रकर्ष से मुदित बनकर मत्त मयूर की तरह नाच उठा. उसने उसी समय अपने स्वामी सूर्याभ देव से प्रार्थना की हे देव! जैसी आपने मुझे करने के लिये आज्ञा प्रदान की है वह प्रमाण है-मैं वैसा ही करूँगा. इस प्रकार अपने हार्दिक भाव प्रकट कर उस पदाति अनीकाधिपतिने सूर्याभदेव के आज्ञा सूचक वचन को बडे विनय के साथ स्वीकार कर लिया इस प्रकार स्वीकृतिकोटि में अपने स्वामी के वचन को रखकर वह जहां सूर्याभविमान और जहां सुधर्मा सभा एवं उसमें भी वह मेघौघरसित गंभीर मधुर ध्वनि वाली एवं योजन परिमाण वर्तुलाकारवाली वह सुस्वरा नामकी घंटा थी वहां आया. वहां आकर उसने उस मेघौघरसित गंभीर मधुर ध्वनि वाली एवं योजनपरिमाण वर्तुलाकार वाली सुस्वरा घंटा को तीन वार

દેવની આજ્ઞા પ્રત્યે તેમને અસંતોષ થયો નહિ પણ તેનું હૃદય તે આજ્ઞા મેળવીને આનંદના આધિક્યથી પ્રમુદિત બનીને મત્તમયૂરની જેમ નાચી ઉઠયું. તેણે તે જ સમયે પોતાના સ્વામી સૂર્યાભદેવને વિનંતી કરતાં કહ્યું કે હે દેવ! તમે મને જે કામ કરવા માટે આજ્ઞા કરી છે-તે મારા માટે પ્રમાણ રૂપ છે. હું તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે જ કરીશ. આ રીતે પોતાના હાર્દિક ભાવ પ્રકટ કરીને તે પાયદળ સેનાના સેનાપતિએ સૂર્યાભદેવનાં આજ્ઞા સૂચક વચનોને એકદમ નમ્રભાવે સ્વીકારી લીધાં આ રીતે પોતાના સ્વામીની આજ્ઞાને સ્વીકારીને તે જ્યાં સૂર્યાભવિમાન અને જ્યાં સુધર્મ સભા અને તેમાં પણ જ્યાં તે મેઘૌઘરસિત ગંભીર મધુર ધ્વનિ કરનારી અને યોજન જેટલા ગોળાકાર વિસ્તાર વાળી સુસ્વરા નામની ઘંટા હતી ત્યાં આવ્યો ત્યા આવીને

शब्दायां योजनपरिमण्डलायां सुस्वरायां घण्टायां त्रिकृत्व उल्लालितायां सत्यां तत्-पूर्वोक्तं सूर्याभं विमानं प्रासादविमाननिष्कुटाऽऽपतितशब्दघण्टाप्रतिश्रुत-शतसहस्रसङ्कुलं-तत्र-प्रासादविमानं-प्रासादयुक्तं विमानं-सूर्याभनामकम्, यद्वा-विमाने प्रासादः प्रासादविमानम्; अस्मिन् पक्षे प्राकृतत्वाद्विमानशब्दस्य पर प्रयोगः, तत्र ये निष्कुटाः-उपवनानि तत्र आपतिताः-वीचितरङ्गन्यायेनाऽऽ-गता ये शब्दाः-शब्दवर्गणापुद्गलास्त आपतितशब्दाः, तेभ्यः समुच्छलि-तानि यानि घण्टाप्रतिश्रुतशतसहस्राणि-घण्टा सम्बन्धिप्रतिध्वनिलक्षं तैः सङ्कुलं-व्याप्तं चापि जातम्-अभूत, ततःतदनन्तरम् खलु तेषां सूर्याभविमानवासिनां बहूनां वैमानिकानां देवानां च-पुनः बह्वीनां वैमानिकीनां देवीनां च एकान्तर-तिप्रसक्तनित्यप्रमत्तविषय-सुखमूर्च्छितानां-एकान्तरतिप्रसक्ताः-एकान्तेन-सर्वा-त्मना रतिप्रसक्ताः-कामभोगपरायणाः, अतएव-नित्यप्रमत्ताः-नित्य-सदा-प्रमत्ताः-प्रमादयुक्ताः ते च ते विषयसुखमूर्च्छिताः विषयाः-शब्द-रूप-रस-गन्ध, स्पर्शाः, तेभ्यः सुखानि-विषयजनितसुखानि तेषु मूर्च्छिताः-आसक्ताः, यद्वा-तैः मूर्च्छिताः-मोहिताश्च ते तथा तेषाम्, सुस्वरघण्टारवविपुलबोलत्व-

करके बजाया-जब वह तीन बार करके बज चुकी-तब उस सूर्याभविमान में अथवा विमान के प्रासादों में जो निष्कुट-उपवन थे उनमें वीचितरङ्ग न्याय से आगत उस सुस्वरा घंटा के शब्दवर्गणा के पुद्गलों से लाखों प्रतिध्वनियां निकली. सो इन प्रतिध्वनियों से वह सूर्याभविमान वाचालित हो उठा अर्थात् व्याप्त हो गया. तब उस सूर्याभविमान के रहने वाले सब वैमानिक देव और देवियां जो कि एकान्ततः कामभोग क्रीड़ा में परायण थे, इसीलिये जो नित्य-प्रमादयुक्त बने हुए थे और विषय-शब्द-रूप-रस-गन्ध और स्पर्श इनसे जन्य सुख में मूर्च्छित-आसक्त थे अथवा इनके द्वारा मोहित थे उनको, उस सुस्वर घंटा के शब्द की जो समस्त दिशाओं

તેણે તે મેઘૌઘરસિત ગંભીર મધુર ધ્વની વાળી અને યોજન જેટલા વિસ્તાર વાળી સુસ્વરા ઘંટાને ત્રણ વખત વગાડી. જ્યારે તે ત્રણ વખત વગાડવામાં આવી ત્યારે તે સૂર્યાભવિમાનમાં અથવા વિમાનના પ્રાસાદોમાં જે નિષ્કુટ -ઉપવન હતા તેઓમાં વીચિતરંગન્યાય થી પ્રસરેલા તે સુસ્વરા ઘંટાના શબ્દ વર્ગણાના પુદ્ગલોથી લાખો પ્રતિધ્વનિઓ નીકળી. આ બધી પ્રતિધ્વનિઓથી તે સૂર્યાભવિમાન શબ્દિત થઇ ગયું. એટલે કે-શબ્દથી વ્યાપ્ત થઇ ગયું. ત્યારે તે સૌ સૂર્યાભવિમાનમાં રહેનારા વૈમાનિક દેવ અને દેવીઓ કે જેઓ એકાંત સ્થળોમાં કામ ભોગક્રીડામાં નિરત હતા. એથી જેઓ સદા પ્રમાદ યુક્ત થઇને રહેતા અને વિષય-શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ જન્ય સુખમાં મૂર્છિત-આસક્ત હતા અથવા

रितचपलप्रतिबोधने–सुस्वरघण्टारवस्य यो विपुलबोलः–सर्वदिग्विदिक्षु महाप्रतिध्वनिः तेन त्वरितचपलं–शीघ्रातिशीघ्रं यत्प्रतिबोधनं–सूचनं तस्मिन् कृते सति घोषणकुतूहलदत्तकर्णैकाग्रचित्तोपयुक्तमानसानां–घोषणकुतूहलदत्तकर्णाः, घोषणे–घोषणविषये यत् कुतूहलं–'कीदृशं घोषणं'मित्युत्कण्ठाः तत घोषणकुतूहलं तेन दत्तौ कर्णौ यैस्ते तादृशाः, ते च ते एकाग्रचित्ताः-एकाग्रं-घोषणश्रवणैक-विषयं चित्तं येषां ते एकाग्रचित्ताः, ते उपयुक्तमानसाः–उपयुक्तं–घोषणश्रवणे व्यापृतं मानसं येषां ते तथाभूताश्चेति तथा, स पदात्यनीकाधिपतिर्देवः तस्मिन् पूर्वोक्ते, घण्टारवे-घण्टाशब्दे, निशान्तप्रशान्ते -निशान्तः-पूर्वं नितरां मन्दीभूतः पश्चात् प्रशान्तः-प्रकर्षेण-सर्वात्मना शान्तो यः स निशान्त प्रशान्तस्तस्मिन्–अत्यन्तमन्दीभवनानन्तरमत्यन्ताभावमुपगते सति महता महता–दीर्घतरेण शब्देन उद्घोषयन्नुद्घोषयन्–वारं वारं घोषणां कुर्वन् एवम्–अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम्, अवादीत्–'हन्त !' इति हर्षे अहो सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवाः! देव्यश्च भवन्तः सूर्याभविमानपतेः आज्ञापनीयम्–आज्ञारूपं

में एवं विदिशाओं में प्रतिध्वनि हुई एवं उस प्रतिध्वनि से जो प्रतिबोधन –सूचन हुआ सो उस सूचन के होने पर पहिले तो उन्हें उस घोषणा के विषय में कुतूहल जगा. "यह घोषणा कैसी हुई" ऐसी उत्कण्ठा जगी फिर इस कुतूहल से उन्होंने उस घोषणा को सुनने के लिये अपने दोनों कानों को उस ओर सावधान किया. इस तरह वे घोषणा के विषय को जानने के लिये उस ओर एकाग्रचित्त हो गये अर्थात् घोषणा के सुनने में उनका मन व्यापृत हो गया. अब उस पदात्यनीकाधिपति देवने जब घन्टा की ध्वनि धीरे २ मन्द होती हुई बिलकुल शान्त हो गई—निःशब्दता छा गई—तब जोर २ शब्दोंसे बार बार घोषणा करते हुए उसने ऐसा कहा—हे सूर्याभविमानवासी देवों और देवियों! आप हमारी बात को सुनिये–

તો એમના વડે મોહિત હતા, તેમને તે સુસ્વરા ઘંટાના શબ્દની જે બધી દિશાઓમાં અને વિદિશાઓમાં પ્રતિધ્વનિ થઈ અને તે પ્રતિધ્વનિથી જે પ્રતિબોધન–સૂચન–થયું તે સૂચન થયા બાદ પહેલાં તો તે ઘોષણાના વિષયમાં તેમના મનમાં કુતૂહલ થયું. કે 'આ ઘોષણા શા માટે થઈ?' એવી ઉત્કંઠા થઇ ત્યાર પછી કુતૂહલથી તેમણે તે ઘોષણાને સાંભળવા માટે પોતાના બંને કાનોને તે તરફ ધર્યા. આ રીતે તેઓ ઘોષણાના વિષયને જાણવા માટે એકચિત્ત થઈ ગયા. એટલે કે ઘોષણા–સાંભળવા માટે તેમનું મન અધીરૂં થઇ ગયું. ત્યાર પછી તે પાયદળ સેનાના સેનાપતિ દેવે જ્યારે ઘંટાનો 'ધ્વનિ' ધીમે ધીમે થતો એકદમ શાંત થઇ ગયો–ત્યાં નિઃશબ્દતા થઈ ગઇ ત્યારે મોટા સાદે વારંવાર ઘોષણા કરતાં તેમણે આ પ્રમાણે કહ્યું–કે હે સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવો! અને દેવીઓ! તમે સૌ અમારી વાત સાંભળો–આ ખૂબજ ખુશીની વાત છું

वचनं हितसुखार्थं-हितार्थंजन्मान्तरेऽपि कल्याणार्थं सुखार्थं-तद्भवे निरुपद्रवतार्थं च शृण्वन्तु-तदेवाह-भोः-हे देवानुप्रियाः! सूर्याभो देवः, श्रमणं भगवन्तं-महावीरम् अभिवन्दितुम् जम्बूद्वीपं द्वीपम्, तत्रत्यं वर्षम्,-भरतक्षेत्रम्, तत्रत्याम् आमलकल्पां नगरीम् तत्रत्यम् आम्रशालवनं चैत्यं गच्छति, तत्-तस्मात् देवानुप्रियाः! यूयमपि खलु सर्वर्द्धया-परिवारादिसम्पत्त्या संपरिवृताः सन्तः अकालपरिहीनमेव-शीघ्रमेव सूर्याभस्य देवस्यान्तिके-समीपे प्रादुर्भवत-प्रकटीभवत-आगच्छतेत्यर्थः ॥ सू० ९ ॥

मूलम्-तएणं ते सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य पायत्ताणियाहिवइस्स देवस्स अंतिए एवमट्ठं सोच्चा णिसम्म हट्ठतुट्ठ जाव हियया अप्पेगइया वंदणवत्तियाए अप्पेगइया पूयणवत्तियाए अप्पेगइया सक्कारवत्तियाए एवं संमाणवत्तियाए कोऊहलव त्तियाए अप्पेगइया असुयाइं सुणिस्सामो सुयाइं अट्ठाइं

यह बडे ही हर्ष की बात आपको सुना रहा हूं—और सूर्याभविमानपतिकी ओर से मैं कह रहा हूं-ऐसा करने की उन्होंने मुझे आज्ञा दी है. यह उनकी आज्ञा के वचन आपके हितके लिये-जन्मान्तर में भी कल्याण के लिये और इस भव में निरुपद्रवता के लिये काम में आवेंगे-वे वचन इस प्रकार से हैं-हे देवानुप्रियो! सूर्याभदेव श्रमण भगवान् महावीर की अभिवन्दना के लिये जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में रहे हुए भरत क्षेत्र में स्थित आमलकल्पा के आम्रशालवन उद्यान में जा रहे हैं इसलिये हे देवानुप्रियो! आप लोग भी अपनी २ परिवारादिरूप समस्त संपत्ति से संपरिवृत होते हुए बिना किसी विलम्ब के शीघ्रातिशीघ्र ही सूर्याभदेव के पास आवें. ॥ सू. ९ ॥

તમને કહી રહ્યો છું-અને આમ કરવાની મને તેઓશ્રીએ આજ્ઞા કરી છે. તમના આજ્ઞાના આ વચનો તમારા હિત માટે બીજા જન્મોમાં પણ શ્રેયરૂપ અને આ ભવમાં નિરુપદ્રવતા માટે કામમાં આવશે તે વચનો આ પ્રમાણે છે—" હે દેવાનુંપ્રિયો! સૂર્યાભદેવ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની અભિવંદના માટે જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં આવેલા ભરતક્ષેત્રમાં સ્થિત આમલકલ્પાના આમ્રશાલવન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે. એથી હે દેવાનુપ્રિયો! તમે લોકો પણ પોતપોતાના પરિવાર રૂપ સમસ્ત સંપત્તિની સાથે સંપરિવૃત્ત થઈને વગર વિલંબે સત્વરે સૂર્યાભદેવની પાસે આવી પહોંચો ॥સૂ. ૯॥

हेऊइं पसिणाइं कारणाइं वागरणाइं पुच्छिस्सामो अप्पेगइया सूरिया भस्स देवस्स वयणमणुवत्तमाणा अप्पेगइया अन्नमन्नमणुवत्तमाणा, अप्पेगइया जिणभत्तिरागेणं, अप्पेगइया धम्मोत्ति अप्पेगइया जीय-मेयंति कट्टु सव्विड्ढीए जाव अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवंति ॥ सू० १० ॥

छाया—ततः खलु ते सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवाश्च देव्यश्च पदात्यनीकाधिपतेर्देवस्य अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्टयाव द्धृदयाः, अप्येकके वन्दनप्रत्ययिकतायै अप्येकके पूजनप्रत्ययिकतायै अप्येकके सत्कारप्रत्ययिकतायै एवं संमानप्रत्ययिकतायै कुतूहलप्रत्ययिकतायै अप्येकके

'तएणं ते सूरियाभविमाणवासिणो' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य) वे सूर्याभविमानवासी सब वैमानिक देव और देवियां (पायत्ताणियाहिवइस्स देवस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म) पदात्यनीकाधिपति के मुख से इस बात को सुनकर और उसे हृदय में धारण कर (हट्ठतुट्ठ जाव हियया) हृष्ट तुष्ट यावत् हृदयवाले हुए. सो इनमें से (अप्पेगइया वंदणवत्तियाए, अप्पेगइया पूयणवत्तियाए अप्पेगइया सक्कारवत्तियाए, एवं सम्माणवत्तियाए, कोऊहलवत्तियाए) कितनेक देव वन्दना करने रूप निमित्त को लेकर, कितनेक मन वचन एवं काय से सविनय पर्युपासना करने रूप निमित्त को लेकर, कितनेक सत्कार करने

'तएणं सूरियाभविमाणवासिणो' इत्यादि

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यार पछी (ते सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य) ते सूर्याभविमानवासी सौ वैमानिक देव अने देवीओ पायत्ताणियाहिवइस्स देवस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म) पायदळ सेनाना सेनापतिना मुखथी आवा तेना वचनो सांभळीने अने तेने हृदयमां धारण करीने (हट्ठ तुट्ठ जाव हियया) हृष्ट तुष्ट यावत् हृदयवाळा थया अने तेमनामांथी (अप्पेगइया वंदणवत्तियाए, अप्पेगइया पूयणवत्तियाए अप्पेगइया सक्कार-वत्तियाए, एवं सम्माणवत्तियाए कोऊहलवत्तियाए) केटलाक देवो वंदना करवा माटे, केटलाक मन वचन अने कायथी सविनय पर्युपासना करवा रूप निमित्तने लईने, केटलाक सत्कार करवाना निमित्तने लईने, केटलाक कौतूहलना उपशमन माटे—

अश्रुतानि श्रोष्यामः, श्रुतान् अर्थान् हेतून् प्रश्नान् कारणानि व्याकरणानि प्रक्ष्यामः, अप्येकके सूर्याभस्य देवस्य वचनमनुवर्तमानाः, अप्येकके अन्योन्यानुवर्तमानाः, अप्येकके जिनभक्तिरागेण, अप्येकके धर्म इति अप्येकके जीतमेतदिति कृत्वा सर्वर्द्ध्या यावत् अकालपरिहीनमेव सूर्याभस्य देवस्य अन्तिके प्रादुर्भवन्ति ॥ सू० १० ॥

के निमित्त को लेकर, इसी प्रकार कितनेक सन्मान करने के निमित्त को लेकर, कितनेक कौतूहल देखने के निमित्त को लेकर (अप्पेगइया असुयाइं सुणिस्सामो सुयाइं अट्ठाइं हेऊइं पसिणाइं कारणाइं वागरणाइं पुच्छिस्सामो) कितनेक अश्रुत अर्थको सुनेंगे और श्रुत अर्थको हेतुओं, प्रश्नों, कारणों और व्याकरणों को लेकर पूछेंगे, ऐसे अभिप्राय को लेकर (अप्पेगइया, सूरियाभस्स देवस्स वयणमणुवत्तमाणा अप्पेगइया अन्नमन्नमणुवत्तमाणा, अप्पेगइया जिणभत्तिरागेणं, अप्पेगइया धम्मोत्ति, अप्पेगइया जीयमेयं त्तिकट्टु सव्विड्ढीए जाव अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवंति) कितनेक सूर्याभदेव की आज्ञा है इसलिये हमें जाना चाहिये इस बातको लेकर कितनेक दूसरे देव जा रहे हैं इसलिये हमें भी जाना चाहिये. इस कारण को लेकर, कितनेक जिनभक्ति के राग को लेकर, कितनेक यह हमारा धर्म है. इस भाव को लेकर कितनेक यह हमारा जीत नाम का कल्प है इस अभिप्राय को लेकर सर्वर्द्धि–परिवारादि रूप सम्पत्ति से संपरिवृत होते हुए यावत् बिना किसी विलम्ब के शीघ्रातिशीघ्र सूर्याभदेव के पास आगये.

નવી વસ્તુ જોવા મળશે તે નિમિત્તને લઈને—(अप्पेगइया असुयाइं सुणिस्सामो, सुयाइं अट्ठाइं हेऊइं पसिणाइं कारणाइं वागराणाइं पुच्छिस्सामो) કેટલાક અશ્રુત અર્થને સાંભળીશું અને શ્રુત અર્થને હેતુઓ, પ્રશ્નો, કારણો અને વ્યાકરણોને લઈને પૂછીશું. આ અભિપ્રાયની સાથે (अप्पेगइया, सूरियाभस्स देवस्स वयणमणुवत्तमाणा; अप्पेगइया अन्नमन्नमणुवत्तमाणा. अप्पेगइया जिणभत्तिरागेणं. अप्पेगइया धम्मोत्ति अप्पेगइया जीयमेयं त्ति कट्टु सव्विड्ढीए जाव अकालपरिहीणं चेव सूरियाभस्स देवस्स अंतिए पाउब्भवंति) કેટલાક સૂર્યાભ દેવની આજ્ઞા છે એટલા માટે જવું જોઈએ આ વાતને લઈને કેટલાક બીજા દેવો જઈ રહ્યા છે એટલા માટે અમારે પણ જવું જોઈએ આ કારણને લઈને, કેટલાક જિન ભક્તિપ્રત્યે શ્રદ્ધાવાન થઈને, કેટલાક–આ અમારો ધર્મ છે, આ ભાવને લઈને કેટલાક આ અમારું જીત નામે કલ્પ છે આ કારણને લીધે, સર્વર્દ્ધિ—પરિવાર વગેરે રૂપ સંપત્તિથી સંપરિવૃત્ત થઈને યાવત્ કોઈપણ જાતના વિલંબ વગર એકદમ સૂર્યાભદેવની પાસે પહોંચી ગયા.

'तएणं से सूरियाभविमाणवासिणो' इत्यादि—

टीका—'सूर्याभदेवो भगवद्दर्शनार्थं गच्छतो' ति पदात्यनीकाधिपति-कृतघोषणानन्तरं खलु ते-पूर्वोक्ताः, सूर्याभविमानवासिनो बहवो देवाः च-सूर्याभविमानवासिन्यो बह्वयो देव्यः पदात्यनीकाधिपतेर्देवस्य अन्तिके-समीपे एतम्-अनन्तरोक्तम् अर्थं-वृत्तं श्रुत्वा सामान्यतः श्रवणगोचरं कृत्वा, निशम्य-विशेषतो हृद्यवधार्य हृष्टतुष्ट-यावद्धृदयाः-हृष्टतुष्टेत्यारभ्य हृदया' इत्यन्तपदसंग्रहो बोध्यः, तथा च-'हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः, प्रीतिमनसः, परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्धृदयाः' इति एषां व्याख्या गता। अप्येकके-केचित् वन्दनप्रत्ययिकतायै-वन्दनस्य-स्तुतेः प्रत्ययो-निमित्तं वन्दनप्रत्ययः, सोऽस्याऽस्तीति वन्दनप्रत्ययिकः, तस्य भावो वन्दनप्रत्ययिकता, तस्यै वन्द

टीकार्थ—इसके बाद जब पदात्यनीकाधिपतिने ऐसी घोषणा की कि सूर्याभदेव भगवान को वन्दना के लिये जा रहा है, तब इस घोषणा को सुनकर और उसे विशेष रूप से हृदय में धारण करके सूर्याभविमान-वासी सब देव और वहां की सब देवियां हृष्ट तुष्ट से लेकर हृदय तक के विशेषणों वाली बन गई—तथा च वे देव देवियां सब के सब जन " हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः, प्रीतिमनसः, परमसौमनस्यिताः, हर्षवशविसर्पद्धृदयाः " ऐसे हो गये इन समस्त पदों की व्याख्या पहिले की जा चुकी है सो इनमें से कितने देव वन्दनप्रत्ययिकता के लिये—वन्दना के लिये, (यहां वन्दना-स्तुति का जो निमित्त है वह वन्दन प्रत्यय है. यह वन्दन प्रत्यय जिसके हैं, वह वन्दन प्रत्ययिक है. इस वन्दन प्रत्ययिक का जो भाव है वह वन्दन प्रत्ययिकता है. इसका तात्पर्य " वन्दना के लिये " ऐसा होता है) सूर्याभदेव के पास आकर उपस्थित हो गये. ऐसा संबंध

टीकार्थः—त्यार पछी ज्यारे पायदळ सेनाना सेनापतिओ एवी घोषणा करी के सूर्याभदेव भगवानने वंदन करवा माटे जई रह्या छे. त्यारे आ घोषणा सांभळीने अने तेने सविशेष रूपथी हृदयमां धारणा करीने सूर्याभविमानवासी सो देव अने त्यांनी बधी देवीओ हृष्ट तुष्ट यावत् आनंदयुक्त हृदय वाळी थई गई. तेम ज ते देव देवीओ बधां "हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः, प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्धृदयाः" एवां थई गयां आ बधा पदोनी व्याख्या पहेलां करवामां आवी छे, तो ते देवोमांथी केटलाक देवो वंदन प्रत्ययिकता माटे-वन्दना माटे, (अहीं वंदना स्तुतिनुं जे निमित्त छे ते वन्दन प्रत्यय छे आ वन्दन प्रत्यय जेने छे ते वन्दन प्रत्ययिक छे आनो अर्थ 'वंदना माटे' आवो थाय छे.) सूर्याभदेवनी पासे आवीने हाजर थयां. एवो संबंध अहीं लगाडवो जोईए. आ रीते ज आगळना पदोमां

नार्थमित्यर्थः, सूर्याभस्य देवस्यान्तिके प्रादुर्भवन्तीत्यनेनास्य सम्बन्धः, एवमग्रेऽपि. अप्येकके-केचित् पूजनप्रत्ययिकतायै-मनोवाक्काययोगैः सविनयं पर्युपासनार्थं, अप्येकके-सत्कारप्रत्ययिकतायै-सत्करार्थम्, एवम्-इत्थम् अप्येकके-सम्मानप्रत्ययिकतायै-सम्मानार्थम्, अप्येकके कुतूहलप्रत्ययिकतायै-कुतूहलम्-उत्कण्ठा तदर्थं कौतुकदर्शनार्थमित्यर्थः, अप्येकके-अश्रुतपूर्वाणि-स्वर्गमोक्षसाधकानि वचनानि श्रोष्यामः, श्रुतपूर्वं-श्रवणगोचरीकृतान् अर्थान्-जीवाजीवादि पदार्थान् प्रक्ष्याम इत्यग्रेण सम्बन्धः, हेतून्=अन्यथानुपपत्तिरूपान् 'जीवा देवादिगतिं कथं प्राप्नुवन्तीति' स्वरूपान् आत्मना सह कर्मणः कथं सम्बन्धो जायते इति स्वरूपान्

यहां लगाना चाहिये. इसी तरह से आगे के पदों में भी समझना चाहिये. तथा च कितनेक देव पूजनप्रत्ययिकता के लिये-मन वचन कायरूप योगों से विनय पूर्वक प्रभु की पर्युपासना करने के लिये, कितनेक देव सत्कार प्रत्ययिकता के लिये-सत्कार के लिये, इसी तरह कितनेक सम्मान प्रत्ययिकता के लिये-सम्मान करने के लिये. कितनेक कुतूहल प्रत्ययिकता के लिये-उत्कंठा रूप कौतुक देखने के लिये सूर्याभदेव के पास आकर उपस्थित हो गये। कितनेक अश्रुतपूर्व स्वर्गमोक्षसाधक वचनों को सुनेंगे, तथा श्रवणविषयीकृत अर्थों को-जीवाजीवादि पदार्थों को पूछेंगे, अर्थात् अन्यथानुपपत्ति रूप हेतु को लेकर ऐसा पूछेंगे कि जीव देवादि गति कैसे जाते हैं,? आत्मा के साथ कर्मका सम्बन्ध कैसे होता है? संशय को दूर करने के लिये ऐसा पूछेंगे कि जीव और अजीव आदि पदार्थों का स्वरूप क्या है? अन्य सिद्धान्तकारोंने जीव का स्वरूप माना है वह ठीक है या जैनसिद्धान्तकारोंने जो जीवादि पदार्थों का स्वरूप माना है

પણ સમજવું જોઈએ. તેમજ કેટલાક દેવો પૂજન પ્રત્યયિકતા માટે-મન વચન કાયરૂપ યોગોથી વિનયપૂર્વક પ્રભુની પર્યુપાસના કરવા માટે કેટલાક દેવો સત્કાર પ્રત્યયિકતા માટે સત્કાર માટે આ પ્રમાણે કેટલાક સન્માન પ્રત્યયિકતા માટે સન્માન કરવા માટે-કેટલાક કુતૂહલ પ્રત્યયિકતા માટે સાકાર માટે આ સત્કાર માટે. આ કામ રૂપ યોગોથી વિનયપૂર્વક પ્રભુની પર્યુપાસના કરવા માટે, કેટલાક દેવો સત્કાર ઉત્કંઠા રૂપ કૌતુક જોવા માટે સૂર્યાભદેવની પાસે આવીને હાજર થઈ ગયા. કેટલાક અશ્રુતપૂર્વ સ્વર્ગમોક્ષ સાધક વચનોને સાંભળીશું, તેમજ શ્રવણ વિષયી કૃત અર્થોને-જીવ અજીવ વગેરે પદાર્થોને પૂછીશું, એટલે કે અન્યથાનુપપત્તિ રૂપ હેતુને લઈને એવી રીતે પૂછીશું કે જીવદેવ વગેરે ગતિમાં જાય છે? આત્માનીસાથે કર્મનો સંબંધ કેવી રીતે હોય છે? સંશય મટાડવા માટે એવી રીતે પૂછીશું છે? કે જીવ અને અજીવ વગેરે પદાર્થોનું સ્વરૂપ શું? બીજા સિદ્ધાન્તકારોએ જે જીવનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તે ઠીક છે કે જૈન સિદ્ધાંતકારોએ જે જીવ વગેરે પદાર્થોનું સ્વરૂપ માન્યું છે તે

प्रश्नान्-संशयापनोदार्थं जीवाजीवादिस्वरूपप्रच्छनविषयान्, कारणानि-'जीवस्य ज्ञानादित्रयं कथमुत्पद्यते' इत्यादिरूपाणि, यद्वा-चतुर्गतिलक्षणसंसारभ्रमणं कथं भवति?' इत्यादिरूपाणि, व्याकरणानि-पृष्टस्य जीवादि स्वरूपस्य उत्तरतयाप्रश्नान्तरकरणरूपाणि, प्रक्ष्याम इति बुद्ध्या, अप्येकके सूर्याभस्य देवस्य वचनम्-आज्ञाम् अनुवर्तमानाः-अनुसरन्तः, अप्येकके अन्योन्यं परस्परम् अनुवर्तमानाः-'मया गम्यते त्वयापि गन्तव्यम्' इत्यादि वाक्यमनुसरन्तः, अप्येकके जिनभक्तिरागेण-तीर्थंकरभक्त्यनुरागेण अप्येकके धर्मः-अस्माकमयं धर्म इतिबुद्ध्या, अप्येकके जीतमेतत्-जीताख्यकल्पोऽयमस्माकमिति कृत्वा इति बुद्ध्या सर्वर्द्ध्या-यावदकालपरिहीनम्-'सर्वर्द्ध्या' इत्यारभ्य 'अकालपरि

यह ठीक है, कारणों का लेकर ऐसा पूछेंगे कि जीव को ज्ञानादित्रय कैसे उत्पन्न होते हैं? इत्यादि अथवा-चतुर्गतिरूप संसार में जीव का परिभ्रमण कैसे होता है? इत्यादि. व्याकरण को लेकर पूछे गये जीवादिक के स्वरूप में प्राप्त उत्तर में और भी अन्य प्रश्न करके उसके स्वरूप का निर्धारण करेंगे' इस बुद्धि से प्रेरित होकर सूर्याभदेव के पास आकर उपस्थित हो गये. तथा कितनेक देव उसके पास "सूर्याभदेव की आज्ञा पालना चाहिये" इस अभिप्राय से युक्त होकर उपस्थित हो गये. तथा कितनेक देव दूसरे का अनुसरण करके कि मैं जाता हूँ-तुम भी चलो" इस भावना को लेकर के-उसके पास उपस्थित हो गये. तथा कितनेक देव तीर्थंकर की भक्ति के अनुराग से तथा कितनेक देव यह हमारा धर्म है इस बुद्धि से, तथा कितनेक जीतनाम का यह हमारा कल्प है इस अभिप्राय से पूर्वोक्त "सर्वर्द्धि पाठ से लेकर अकालपरि-

---

ठीक छे. कारणोने आमे राखीने आ जातना प्रश्नो करीशुं के जीवना ज्ञानादित्रय केवी रीते उत्पन्न थाय छे? वगेरे अथवा-चतुर्गतिरूप संसारमां जीवनुं परिभ्रमण केवी रीते थाय! व्याकरणने लईने पूछवामां आवेला जीव वगेरेना स्वरूपमां जे कंई जवाब अपाशे तेने लई ने फरी बीजा प्रश्नो करीने तेना स्वरूपनुं निरर्धारण करीशुं' आ बुद्धिथी प्रेराईने सूर्याभदेवनी पासे आवीने तेओ हाजर थया. तेमज केटलाक देवो तेनी पासे 'सूर्याभदेवनी आज्ञा पाळवी जोईए. "आ अभिप्रायथी युक्त थईने हाजर थया. तेमज केटलाक देवो एक बीजानुं अनुसरण करीने 'हुं त्यां जई रह्यो छुं, तमे पण चालो' एवी रीते बीजाओथी प्रेराईने तेमनी पासे हाजर थया. तेमज केटलाक देवो तीर्थंकरनी भक्तिना अनुरागथी तेमज केटलाक देवो आ अमारो धर्म छे आ बुद्धिथी तेमज केटलाक जीत नामनो अमारो कल्प छे. आ अभिप्रायथी, पूर्वे वर्णवेली 'सर्वर्द्धि' पाठथी मांडीने 'अकाल पार-

मगरविहगवालगकिंनररुरुसरभचमर कुंजर वणलयपउमलयभत्तिचित्तं खंभुग्गयवर वइर वेइयापरिगयाभिरामं विज्जाहर जमल जुयलजंतजुत्तं- पिव अच्चीसहस्समालणियं रूवगसहस्सकलियं भिसमाणं भिब्भिस- माणं चक्खुल्लोयणलेसं सुहफासं सस्सिरीयरूवं घंटावलिचलियमहुर- मणहरसरं सुहं कंतं दरिसणिज्जं णिउणोवियमिसिमिसिंतमणिरयण- घंटियाजालपरिक्खित्तं जोयणसयसहस्सवित्थिण्णं दिव्वंगमण- सज्जं सिग्घगमणं णाम दिव्वं जाणविमाणं विउव्वाहि विउव्वित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि ॥ सू० ११ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः तान् सूर्याभविमानवासिनो बहून् वैमानिकान् देवान् देवींश्च अकालपरिहीनमेव अन्तिके प्रादुर्भवतः पश्यति, दृष्ट्वा हृष्टतुष्टयावद्धृदयः आभियोगिकं देवं शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (से सूरियाभे देवे) उस सूर्याभ देवने (ते सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया) उन सूर्याभविमानवासी सब वैमानिक (देवा य देवीओ य) देवों को और देवियों को (अकाल परिहीणं चेव) विना किसी विलम्ब के—शीघ्रातिशीघ्र ही (अंतिए पाउब्भवमाणे पासइ) अपने पास में उपस्थित हुए देखा. (पासित्ता हट्ठतुट्ठ जाव हियए आभियोगं देवं सद्दावेइ) देखकर वह हृष्टतुष्ट यावत् हृदयवाला हुआ. उसने उसी समय आभियोगिक देव को बुलाया. (सद्दावित्ता एवं वयासी)

'तएणं से सूरियामेदेवे' इत्यादि ॥

सूत्रार्थः—(तएणं) त्यार पछी (से सूरियामे देवे) ते सूर्याभदेवे (ते सूरिया- भविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया) ते सूर्याभविमानवासी (देवा य देवीओय) देवोने अने देवीओने (अकालपरिहीणं चेव) कोई पण जातना विलंब वगर (अंतिए पाउब्भवमाणे पासइ) पोतानी पासे हाजर थयेला जोया. (पासित्ता हट्ठतुट्ठ जाव हियए आभियोगं देवं सद्दावेइ) जोईने ते हृष्ट-तुष्ट यावत् हृदयवाळो थई गयो तेणे तरत ज आभियोगिक देवने बोलाव्यो. (सद्दावित्ता एवं वयासी) बोलावीने

क्षिप्रमेव भो देवानुप्रिय! अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टं लीलास्थितशालभञ्जिकाकम् ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालककिंनररुरुशरभचमरकुञ्जर वनलता पद्मलता भक्तिचित्रं स्तम्भोद्गतवरवज्रवेदिकापरिगताभिरामं विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव अर्चिः सहस्रमालनिकं रूपकसहस्रकलितं भासमानं वा

बुलाकर उससे उस प्रकार कहा—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसंनिविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं, इहामिय– उसभ–तुरग–नर मगर –विहग–वालग–किन्नर–रुरु–सरभ–चमर–कुंजर–वणलय–पउमलय भत्तिचित्तं) हे देवानुप्रिय! तुम बहुत ही जल्दी एक ऐसे यानविमान की विकुर्वणा करो कि जो सौ स्तम्भों से या सैकड़ों स्तम्भों से युक्त हो, उनके उपर स्थित हो जिसमें निर्मित शालभंजिकाएँ ललिताङ्गसन्निवेशरूप लीला से स्थित हो, ईहामृग–वृक, वृषभ–बलीवर्द, तुरग–अश्व नर–मनुष्य, मकर–ग्राह, विहग–पक्षी, व्यालक–सर्प, किन्नर, व्यन्तरदेव, रुरु–मृग, शरभ–अष्टापद, चमर–चमरी गायें, कुंजर–हाथी, वनलता, पद्मलता, इन सब की रचना विशेष से जो चित्र–अद्भुत हो, (खंभुग्गयवरवइरवेइयापरिग्गयाभिरामं, विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्तं पिव अच्चीसहस्समालणियं) स्तम्भों के ऊपर की श्रेष्ठ वज्रवेदिका से युक्त हुआ जो रमणीय हो, तथा समान आकार वाले दो विद्याधर रूप यंत्र से जो सहित हो, सैकडों किरणों से जो विराजित हो (रूवगसहस्सकलियं) सैकडों प्रकार के रूप जिसके दृष्टिपथ हों, अर्थात् अनेकाकारों से जो युक्त हो,

તેને આ પ્રમાણે કહ્યું (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! अणेगखंभसयसंनिविट्ठं लीलट्ठियसालभंजियागं, ईहामिय–उसभ–तुरग–नर–मगर–विहगवालग–किन्नर–रुरु–सरभ–चमर–कुंजर–वणलय–पउमलयभत्तिचित्तं) હે દેવાનુપ્રિય! તમે જલ્દી એક એવા યાન વિમાનની વિકુર્વણા કરો કે જે સો થાંભલાઓ કે સેંકડો થાભલાઓથી યુકત હોય, તેમાં લલિત અંગોથી યુકતએવી લીલાવાળી શાલભંજિકાઓ (પૂતળીઓ) કોતરેલી હોય, અને જેમાં ઇહામૃગ, વૃક–વરુ–વૃષભ-બલીવર્દ–તુરગ–અશ્વ, નર–માણુસ, મકર–ગ્રાહ, વિહગ–પક્ષી, વ્યાલક–સર્પ, કિન્નર–વ્યંતરદેવ, રુરુ–મૃગ; શરભ–અષ્ટાપદ, ચમર ચમરી ગાયો, કુંજર–હાથી. વનલતા, પદ્મલતા, આ બધાની રચના વિશેષથી અદ્ભુત ચિત્રોથી ચિત્રિત હોય. (खंभुग्गयवरवइरवेइयापरिग्गयाभिरामं, विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्तं पिव अच्चीसहस्समालणियं) થાંભલાઓની ઉપર ઉત્તમ વજ્રવેદિકાથી જે યુકત હોય, તેમજ સમાન આકારવાળા બે વિદ્યાધર રૂપ યંત્રથી જે યુકત હોય, સેંકડો કિરણોથી જે શોભતું હોય (रूवगसहस्सकलियं) સેંકડો જાતના

भास्यमानं चक्षुर्लोकनश्लेषं शुभस्पर्शं सश्रीकरूपं घण्टावलिचलितमधुरमनोहरस्वरं शुभं कान्तं दर्शनीयं निपुणोत्थितदेदीप्यमानमणिरत्नघण्टिकाजालपरिक्षिप्तं योजनशतसहस्रविस्तीर्णं दिव्यं गमनसज्जं शीघ्रगमनं नाम दिव्यं यानविमानं विकुरु, विकृत्य क्षिप्रमेव एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पय ॥ सू० ११ ॥

(भिसमाणं, भिब्भिसमाणं, चक्खुल्लोयणलेसं, सुहफासं, सस्सिरीयरूवं, घंटावलिचलियमहुरमणहरसरं) साधारण रूप एवं विशेषरूप से जो बहुत अधिक चमकीला हो, देखने पर जो ऐसा प्रतीत हो कि मानों यह आखों में ही लगा जा रहा है, स्पर्श जिसका शुभ हो, शोभायुक्त आकार से युक्त हो, पवन के स्पर्श से भी कम्पित घण्टासमूह के, निर्गत (निकले हुए) ऐसे श्रवणरमणीय एवं मनः प्रसादजनक नाद (शब्द) से जो सम्पन्न हो (सुहं कंतं दरिसणिज्जं निउणोवचियमिसिमिसिंत मणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं, जोयणसयसहस्सवित्थिण्णं, दिव्वं गमणसज्जं सिग्घगमणं णाम दिव्वं जाणविमाणं विउव्वाहि) शुभ हो, सुन्दर हो, अतएव जो दर्शन के योग्य हो, देदीप्यमान् मणि एवं रत्न जिसमें शिल्पकला से परिकर्मित मतिवाले जनों द्वारा खचित किये गये हों, और जो क्षुद्र घण्टिका जाल से सब तरफ में परिक्षिप्त हो प्रमाण में जो एक लाख योजन के विस्तार वाला हो, ऐसे गमनसज्ज शीघ्रगामी दिव्य यानविमान की--विकुर्वणा करो

રૂપો જોનાર લોકોની નજરે આવતા હોય, એટલે કે ઘણા આકારોથી જે યુક્ત હોય, (भिसमाणं भिब्भिसमाणं, चक्खुल्लोयणलेसं, सुहफासं सस्सिरीयरूवं घंटावलिचलिय महुरमणहरसरं) સાધારણ રૂપ અને વિશેષરૂપથી જે ખૂબ જ વધારે ચમકતું હોય, જોતાંની સાથે તે એવું લાગતું હોય કે જાણે આંખોમાં જ તે સમવિષ્ટ થઇ ગયું ન હોય, સ્પર્શ જેનો શુભ હોય શોભાયુકત આકારથી યુકત હોય પવનને અથડાવાથી ઘંટા સમૂહોની એક બીજાની અથડામણથી ઉત્પન્ન થતા રમણીય મનને પ્રસન્ન કરનાર મધુર નાદ-ધ્વનિ-થી જે સંપન્ન હોય (सुहं, कंतं, दरिसणिज्जं निउणोवचियमिसिमिसिंतमणिरयणघंटियाजालपरिक्खित्तं, जोयणसयसहस्सवित्थिण्णं, दिव्वं गमणसज्जं सिग्घगमणं णाम दिव्वं जाणविमाणं विउव्वाहि) શુભ હોય, સુંદર હોય, એથી જે દર્શનીય હોય, જેમાં શિલ્પકલાથી પરિકર્મિત મતિવાળા કલાકારો વડે દેદીપ્યમાન મણિ અને રત્નો જડવામાં આવેલાં હોય અને જે નાની નાની ઘંટડીઓના સમૂહથી ચારે તરફ-શોભિત હોય; પ્રમાણમાં જે એક લાખ યોજન પ્રમાણ જેટલું વિસ્તારવાળું હોય, એવું ગમન સજ્જ, શીઘ્ર

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि--

टीका--सूर्याभदेवान्तिके सूर्याभविमानवासिदेवदेवी प्रादुर्भवनानन्तरम्, खलु सः-सूर्याभविमानाधिपतिः सूर्याभो देवः तान्-स्वान्तिके प्रादुर्भूतान् सूर्याभविमानवासिनः बहून् वैमानिकान् च-पुनः सूर्याभविमानवासिनो बह्वी वैमानिकीर्देवीः च-अपि अकालपरिहीनमेव-शीघ्रमेव अन्तिके-स्वसमीपे प्रादुर्भवतः तथा प्रादुर्भवन्तीश्च देवीः पश्यति, दृष्ट्वा हृष्टतुष्टयावद्धृदयः-हृष्टतुष्टेत्यारभ्यहृदय इत्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथा च-हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः, प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः,इत्येतत्पदसङ्ग्रहः फलितः, एषां व्याख्या तृतीयसूत्रे कृता, एतादृशःसन्सूर्याभो देवः आभियोगिकं देवं शब्दयति-आह्वयति, शब्दयित्वा-आहूय एवम्-अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम्, अवादीत्-भो देवानुप्रिय! क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव, अनेकस्तम्भशत-संनिविष्टम्-अनेके-

(विउव्वित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि) विकुर्वणा करके फिर हमें शीघ्र ही इसकी सूचना दो।

टीकार्थ--जब सूर्याभदेव के पास सूर्याभविमानवासी देव और देवियाँ आकर उपस्थित हो गईं तब वह सूर्याभदेव जो कि उस सूर्याभविमान का अधिपति था उन सब को शीघ्र आया हुआ देखकर हृष्टतुष्ट यावत् हृदयवाला हुआ-यहाँ यावत् पद से 'हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः, प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः हर्षवशविसर्पद्धृदयः' इस पाठ का संग्रह हुआ है। इन पदों की व्याख्या हमने तृतीय सूत्र की व्याख्या में कर दी है। इस प्रकार हर्षोत्कर्ष से फूले हुए उस सूर्याभदेवने आभियोगिक देव को बुलाया. बुलाकर फिर उससे ऐसा कहा- हे देवानुप्रिय! तुम शीघ्रही अनेक स्तम्भशत संनिविष्ट-अनेक प्रकार के सौ स्तम्भों पर अथवा अनेक

ગતિવાળા દિવ્ય વિમાનની વિકુર્વણા કરો, (विउव्वित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणाहि) વિકુર્વણા કરીને અમને જલ્દી ખબર આપો.

ટીકાર્થ—જ્યારે સૂર્યાભદેવની પાસે સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવ અને દેવી આવીને હાજર થઇ ગયાં ત્યારે તે સૂર્યાભદેવ—કે જેઓ તે સૂર્યાભવિમાનના અધિપતિ હતા—તેઓ બધાને જલ્દી આવી ગયેલાં જોઈને હૃષ્ટ તુષ્ટ યાવત્ હૃદયવાળો થયો. અહીં યાવત્ પદ વડે 'हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः हर्षवशविसर्पद्धृदयः' આ પાઠોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોની વ્યાખ્યા અમે ત્રીજા સૂત્રમાં કરી છે. આ રીતે હર્ષોત્કર્ષથી પ્રસન્ન થયેલા સૂર્યાભદેવે અભિયોગિક દેવને બોલાવ્યો. બોલાવીને તેને આ પ્રમાણે કહ્યું—કે હે દેવાનુપ્રિય! તમે સત્વરે ઘણા સેંકડો થાભલાઓ ઉપર કે ઘણી જાતના સેંકડો થાભલાઓવાળા એવા યાનવિમાનની વિકુર્વણા કરો

अनेकप्रकारका ये स्तम्भास्तेषां शतम्-यद्वा-अनेकानि यानि स्तम्भशतानि, तत्र संनिविष्टं-स्थितमवलम्बितमितिभावः, एतादृशं 'यानविमानं विकुरु' इत्युत्तरेणास्य सम्बन्धः, पुनः कीदृशं तद् ? इत्याह-लीलास्थितशालभञ्जिकाकं-ललिताङ्गसन्निवेशरूपया लीलया स्थिताः लीलास्थिताः, ता शालभञ्जिका यत्र तत्तथा-सुन्दराङ्गसंनिवेशसम्पन्नपुत्तलिकायुक्तम्. तथा-ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुंजरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं—तत्र—ईहामृगाः-वृकाः, वृषभाः-बलीवर्दाः, तुरगाः-अश्वाः, नराः-मनुष्याः, मकराः-ग्राहाः, विहगाः-पक्षिणः, व्यालकाः-सर्पाः, किन्नराः-व्यन्तरदेवाः, रुरवः-मृगाः, शरभाः-अष्टापदाः, चमराः-चमरगावः, कुञ्जराः-हस्तिनः, वनलताः-प्रसिद्धाः-पद्मलता कमललताः, ईहामृगादिपद्मलतान्तानां या भक्तयः-रचनाविशेषाश्चित्राणि ताभिश्चित्रितम् अद्भुतम्,तथा स्तम्भोद्गतवरवज्रवेदिकापरिगता

सैकडों स्तम्भों पर स्थित-अवलम्बित हुए ऐसे यानविमान की—विकुर्वणा करो-अर्थात् उसे अपनी विक्रियाशक्ति से निष्पन्न करो ऐसा सम्बन्ध आगे आये हुए 'विकुरु' इस पदके साथ इसका करना चाहिये. यह यान विमान कैसा होना चाहिये. सो बात को यह सूर्याभदेव अब आगे के पदों द्वारा स्पष्ट करता है कि-यह यान विमान लीलास्थित शालभञ्जिका वाला हो-अर्थात्-इसमें जो पुत्तलिकाएँ विकुर्वित करके बनाई जावें-वे लीलाकरती हुई ही बनाई जावें उसमें उनके प्रत्येक अंग का संनिवेश बडा मनोरम प्रकट किया जावे. ईहामृग के, वृषभ के, तुरग के, मनुष्य के, मकर के, विहग के व्यालक के, किन्नर के मृग के, अष्टापद के, चमरी गाय के, हाथी के, वनलताओं के

-એટલે કે તેને પોતાની વિક્રિયશક્તિ વડે નિષ્પન્ન કરો આ જાતનો સંબંધ પહેલાં આવેલાં 'विकुरु' આ પદની સાથે કરવો જોઈએ. આ યાન વિમાન કેવું હોવું જોઈએ—આ બાબતનું સ્પષ્ટી કરણ કરતાં સૂર્યાભદેવ કહે છે કે—આ યા-વિમાન લીલાસ્થિત શાલભંજિકાવાળું હોય, એટલે કે આમાં જે પૂતળીઓ વિકુર્વિત કરીને બનાવવમાં આવે તેઓ લીલા કરતી બનાવવામાં આવે. તેમાં તેમના અંગોના સંનિવેશ (ગોઠવણી) બહુ જ સરસ રીતે પ્રકટ કરવામાં આવે. ઈહામૃગના, વૃષભના, તુરગના, માણસના, મકરના વિહગના, વ્યાલકના, કિન્નરના, મૃગના, અષ્ટાપદના, ચમરી ગાયના, હાથીના વનલતાઓના અને પદ્મલતાઓના ચિત્રો કોતરવામાં આવે કે જેથી આ વિશિષ્ટ જણાઈ આવે એના દરેકે દરેક થાંભલા ઉપર ઉત્તમ વજ્રની (હીરાઓની) વેદી બનાવવામાં આવે. જેથી એની શોભા ચારગણી થઈ જાય, એને ચઢાવવા માટે

भिरामं-स्तम्भोद्गता-स्तम्भोपरितनी या वरा-श्रेष्ठा वज्रवेदिका-वज्ररत्नमयी वेदिका तया परिगतं युक्तं सत् अभिरामं-रमणीयम्, तथा-विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव विद्याधरौ-विद्याधरपुरुषविशेषौ, तयोर्यद् यमलयुगलं-युग्मजातद्वयं-समानाकारं तदेव यन्त्रं-संचारिपुत्तलिकाद्वयलक्षणं तेन युक्तं-सहितम् इव यथा, तथा,-अर्चिः सहस्रमालनिकम्-अर्चिषां-किरणानां सहस्रमर्चिः-सहस्रं तेन मालते-शोभत इतिः सहस्रमालनं, तदेव अर्चिःसहस्रमालनिकम्, तथा-रूपकसहस्रकलितं-रूप्यन्ते-अवलोक्यन्त इति रूपाणि, तान्येव रूपकाणि तेषां सहस्रं रूपकसहस्रं तेन कलितं--युक्तं तथा-अनेकाकारयुक्तम्, भासमानं--शोभमानं-अतिशयेन शोभमानं, तथा--चक्षुर्लोकनश्लेषं चक्षुषः-नेत्रस्य लोकनं-दर्शनं चक्षुर्लोकनं तस्मिन्नत्युद्दर्शनीयत्वात् श्लिष्यतीव-लग्नं भवतीव यत्तत्तथा-नेत्रकर्तृकदर्शने नेत्रे लग्नोभवदिव, तथा-शुभस्पर्श-शुभः-कोमलःस्पर्शः-स्पर्शनं यस्य तत् शुभस्पर्शम्=कोमलस्पर्शसम्पन्नम्, तथा-सश्रीकरूपं-श्रिया सहितानि सश्रीकाणि तानि-रूपाणि-आकारा यत्र तत्तथा-शोभायुक्ताकारसम्पन्नम्, तथा-घण्टावलिचलितमधुरमनोहरस्वरं-घण्टानाम्-आवलिः-

और पद्मलताओं के चित्र उकेरे जावें कि जिससे यह अत्यन्तविशिष्ट शोभाशाली-प्रतीत हो. इसके प्रत्येक खम्भे पर श्रेष्ट वज्र की वेदी बनाई जावे, ताकि इसकी शोभा में चार चांद और लग जावें;—इसके संचालन के लिये दो समान आकार वाले विद्याधर पुरुषों के चित्र संचालन स्थान पर बनाकर रखे जावें, यह सैकडों किरणों से सुहावना बने, अनेक आकारों से यह युक्त हो, बडा सुहावना एवं मनलुभावना यह बनकर अपनी चमकीली कान्ति से देखने वालों को ऐसा जचे कि मानों यह आंखों में ही समाया जा रहा है। स्पर्श इसका शुभ-कोमल हो, कठिन स्पर्श न हो, इसका आकार प्राकार-शोभासंपन्न हो, इसमें जो घंटाओं की आवलि प्रक्षिप्त की जावे वह इतनी हल्की हो कि जो वायु

બે સરખા આકારવાળા વિદ્યાધર પુરુષોના ચિત્રો સંચાલક સ્થાન ઉપર બનાવડાવીને મૂકવામાં આવે. અને તે સેંકડો કિરણોથી શોભતું હોય, ઘણા આકારોથી એ યુક્ત હોય, ખૂબ જ રમણીય અને મનોહર બની ગયેલું એ પોતાની ચળકતી કાંતિથી જોનારાઓને એવું લાગે કે જાણે તેમની આંખોમાં જ એ સમાવિષ્ટ થઇ જતું ન હોય. આનો સ્પર્શ કોમળ હોય, કઠિન સ્પર્શ હોય નહિ અને આનો આકાર પ્રાકાર-મહેલના જેવો શોભાસંપન્ન હોય. એમાં જે ઘંટડીઓની પંક્તિ રાખવામાં આવે તે આટલી બધી ઓછા વજન વાળી હોય કે જેથી વાયુના સ્પર્શ થતાં જ હાલવા માંડે આ પ્રમાણે હાલવાથી

समूहो घण्टावलिः, तस्या यद्वायुस्पर्शेन चलितं-चलनं कम्पनं मधुरो मनोहरश्च स्वरः-नादो यत्र तत्तथा=पवनस्पर्शवशाद्घण्टासमूहकम्पनेन श्रवणरमणीयमनः प्रसादकनादसम्पन्नम्, शुभं-प्रशस्तलक्षणसम्पन्नम् कान्तं सुन्दरम् अत एव दर्श-नीयं-दर्शनयोग्यम्, निपुणोचित देदीप्यमानमणिरत्नघण्टिकाजालपरिक्षिप्तं निपुणं शिल्पकलाकलितं यथास्यात्तथा ओचितानि-परिकर्मितानि देदीप्यमानानि मणि-रत्नानि-मणयोरत्नानि च यत्र तद् निपुणोचितदेदीप्यमानमणिरत्नं तच्च तद् घण्टिकाजालपरिक्षिप्तंक्षुद्राघण्टा घण्टिकास्तासां जालेन समूहेन परिक्षिप्तं सर्वतो व्याप्तं चेति तथाभूतम्, तथा-योजनशतसहस्रविस्तीर्णम्-योजनलक्षप्रमाणवि-स्तारयुक्तम्, दिव्यं-प्रधानं गमनसज्जं-गमनाय सज्जीभूतम्, शीघ्रगमनं-शीघ्रं गमनं गति र्यस्य तद् यानविमानं-यात्यनेनेति यानं तच्च तद्विमानं, यद्वा-यानाय-गमनाय विमानं यानविमानं-देवानां वाहनरूपविमानं नगराकारम्

के स्पर्श होते ही कम्पित हो उठे. इस कम्पनावस्था-में जो उससे नादध्वनि हो वह ऐसी मीठी और आह्लादजनक हो कि जिससे कानों और चित्त को सुख उपजे. यह विमान शुभ-शुभलक्षणों से संपन्न हो. कान्त देखने में बडा सुहावना-सुन्दर हो, अतएव दर्शनीय दर्शन के योग्य हो. इसमें चमचमाती हुई मणियां और रत्न जो भी खचित किये जावें वे निपुण -शिल्पकला से परिकर्मित मतिवालों द्वारा ही-खचित किये जावें, अथवा इसमें जो सब ओर घंटा जाल बिछाया जावे उस में चमचमाती हुई मणियां और रत्न जो खचित किये जावें वे सब शिल्पकलाभिज्ञों द्वारा ही खचित किये जावें यह यान विमान योजन-लक्षप्रमाण विस्तार युक्त हो, दिव्य-प्रधान एवं गमन के लिये सज्जीभूत हो गति जिसकी शीघ्र हो, ऐसा तुम यान-जाया जावे जिसके द्वारा ऐसा अथवा जाने के

તેઓમાંથી નીકળતો ધ્વનિ એવો મીઠો અને આલ્હાદ ઉત્પન્ન કરનાર હોય કે જેથી કાનો તેમજ ચિત્તને સુખ ઉપજાવનારો હોય. એ વિમાન શુભ લક્ષણોથી યુકત હોય, કાંત જોવામાં બહુ જ સુંદર હોય, એથી તે દર્શનીય-દર્શનને યોગ્ય હોય, એમાં ચમકતી મણિઓ અને રત્નો વિગેરે જે કંઇ પણ જડવામાં આવે તે ચતુર શિલ્પકલાથી કેળવાયેલી બુદ્ધિવાળા કલાકારો વડે જ જડવામાં આવે છે. અથવા એમાં જે ચોમેર ઘંટડીઓ લટકતી હોય તેઓમાં ચમકતા મણિ અને રત્નો જે જડવામાં આવે એ યાન-વિમાન યોજન લક્ષ પ્રમાણ વિસ્તાર યુકત હોય દિવ્ય-પ્રધાન અને મુસાફરી માટે સુસજ્જ હોય, ગતિ જેની શીઘ્ર હોય એવું 'યાન' જેના વડે મુસાફરી થઇ શકે એવું મુસાફરી કરવા માટે યોગ્ય એવું વિમાન દેવોના વાહન રૂપ વિમાન-જે નગરની

विकुरु-वैक्रियशक्त्योत्पादय, विकृत्य क्षिप्रमेव-शीघ्रमेव एतां-मत्कनाम् आज्ञप्ति-काम्-आज्ञाम्-यथोक्तकार्यसम्पादनेन प्रत्यर्पय-निवेदय ॥ सू० ११ ॥

मूलम्—तएणं से आभियोगिए देवे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हियए करयलपरिग्गहियं जाव पडिसुणेइ पडि-सुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ अवक्कमित्ता वेउव्विय-समुग्घाएणं समोहणइ, समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव अहा-बायरे पोग्गले पडिसाडेइ, पडिसाडित्ता अहासुहुमे पोग्गले परिया-एइ परियाइत्ता दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, समोहणित्ता अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव दिव्वं जाणविमाणं विउव्विउं पवत्ते यावि होत्था। तएणं से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स तिदिसिं तओ तिसोवाणपडिरूवए विउव्वइ, तं जहा-पुरत्थिमेणं दाहि-णेणं उत्तरेणं, तेसिं तिसोवाणपडिरूवगाणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा वइरामया णेमा, रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलियामया खंभा, सुवण्णरुप्पमया फलगा, लोहितक्खमइयाओ सूईओ, वयरा संधी, णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणबाहाओ य पासाईया जाव पडिरूवा ॥ सू० १२ ॥

छाया—ततः खलु स अभियोगिको देवः सूर्याभेन देवेन एवमुक्तः सन् हृष्टयावद्हृदयः करतलपरिगृहीतं यावत् प्रतिशृणोति, प्रतिश्रुत्य उत्तरपौरस्त्यं

लिये ऐसा विमान-देवों का वाहनरूप विमान-जो कि नगर के आकार जैसा हो अपनी विक्रिया शक्ति से उत्पन्न करो. फिर शीघ्र ही इस मेरी आज्ञा की पूर्ति की खबर हमें पीछे दो, ॥ सू. ११ ॥

આકૃતિ જેવું હોય—તમે પોતાની વિક્રિયા શકિત વડે ઉત્પન્ન કરો અને ત્યાર બાદ મારી આજ્ઞા પૂરી થઇ જવાની સૂચના મને આપો. ॥ સૂ. ૧૧ ॥

दिग्भागमवक्रामति अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यते, समवहत्य संख्येयानि योजनानि यावत् यथाबादरान् पुद्गलान् परिशातयति, परिशात्य यथासूक्ष्मान् पुद्गलान् पर्यादत्ते, पर्यादाय द्वितीयमपि वैक्रियसमुद्घातेन

'तएणं से आभियोगिए देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएण) इसके बाद (से आभियोगिए देवे) वह आभियोगिक देव जब कि (सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे) सूरियाभदेवने उससे पूर्वोक्त रूप से कहा (हट्ठ जाव हियए) हृष्ट तुष्ट यावत् हृदयवाला हो गया और ऐसा होकर उसने (करयलपरिग्गहियं जाव पडिसुणेइ) बडे विनय के साथ दोनों हाथों की अंजलि बनाकर और उसे मस्तक पर रखकर उसकी आज्ञा के वचनों को स्वीकार किया. (पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ) स्वीकार करके फिर वह ईशान दिशा में गया (अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) वहां जाकर के उसने वैक्रिय समुद्घात किया (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव अहा बायरे पोग्गले पडिसाडेइ) वैक्रिय समुद्घात करके संख्यात योजन तक आत्मप्रदेशों को दण्डाकाररूप से निकाला–यावत्–यथाबादर–रत्नों के असार–पुद्गलों का उसने परित्याग किया और (पडिसाडित्ता अहासुहुमे पोग्गले परियाएइ) परित्याग करके रत्नों के यथा सूक्ष्म पुद्गलों को ग्रहण किया (परियाइत्ता)

तएणं से आभियोगिए देवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ:—(तएणं) ત્યાર પછી (से आभियोगिए देवे) તે આભિયોગિક દેવ જ્યારે (सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे) સૂરિયાભદેવે તેને આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે તે (हट्ठ–जाव हियए) હૃષ્ટ–તુષ્ટ યાવત્ મનવાળો થઇ ગયો અને એવો થઇને તેણે (करयलपरिग्गहियं जाव पडिसुणेइ) ખૂબ જ નમ્ર ભાવના બંને હાથોની અંજલી બનાવીને અને તેને મસ્તકે રાખીને તેની આજ્ઞાના વચનો સ્વીકારી લીધાં (पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ) સ્વીકારીને તે ત્યાંથી ઇશાન દિશામાં ગયો (अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) ત્યાં જઈને તેણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव अहा बायरे पोग्गले पडिसाडेइ) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને સંખ્યાત સુધી આત્મપ્રદેશોનો દંડાકાર રૂપમાં બહાર પ્રકટ કર્યો. યાવત્ યથા બાદર રત્નોના અસાર–પુદ્ગલોનો તેણે ત્યાગ કર્યો અને (पडिसाडित्ता अहा सुहुमे पोग्गले परियाएइ) ત્યાગ કરીને રત્નોના સાર રૂપ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા. (परियाइत्ता) ગ્રહણ કરીને (दोच्चंपि वेउव्विय–

समवहत्य अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टं यावद् दिव्यं यानविमानं विकर्तुं प्रवृत्तश्चापि अभूत्। ततः खलु स आभियोगिको देवस्तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य त्रीदिशि त्रिणि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि विकरोति, तद्यथा-पौरस्त्येन दक्षिणेन उत्तरेण, तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—वज्रमया नेमाः, रिष्टमयानि—प्रतिष्ठानानि, वैडूर्यमयाः स्तम्भाः, सुवर्णरूप्यमयानि,

---

ग्रहण करके (दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) दुवारा भी उसने वैक्रिय समुद्घात किया. (समोहणित्ता अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव दिव्वं जाणविमाणं विउव्विउं पवत्ते यावि होत्था) वैक्रियसमुद्घात करके फिर वह अनेक स्तंभशतपर संनिविष्ट हुए यावत् दिव्य यान विमान की विकुर्वणा करने के लिये प्रवृत्त भी हो गया. (तएणं से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स तिदिसिं तओ तिसोवाणपडिरूवए विउव्वइ) जब वह यानविमान निष्पन्न हो चुका तब उस आभियोगिक देवने उस दिव्य विमान की तीन दिशाओं में सुन्दर २ तीन २ सोपानपंक्तियों की विकुर्वणा की (तं जहा) जो इस प्रकार से हैं (पुरत्थिमेणं, दाहिणेणं, उत्तरेणं) पूर्वदिशामें, दक्षिणदिशामें और उत्तरदिशामें तेसिं तिसोवाणपडिरूवगाणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) इन तीन सोपानपंक्तियों की यह वर्णन पद्धति कही गई है (तं जहा) जैसे—(वइरामया णेमा, रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलियामया खंभा, सुवण्णरूप्पमया फलगा लोहितक्खमइयाओ

समुग्घाएणं समोहणइ) બીજી વખત પણ તેણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો (समोहणित्ता अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव दिव्वं जाणविमाणं विउव्विउं पवत्ते यावि होत्था) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તે ઘણા સેંકડો થાંભલાવાળા યાવત્ દિવ્ય યાન-વિમાનની વિકુર્વણા કરવા માટે તૈયાર થઈ ગયો. (तएणं से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स तिदिसिं तओ तिसोवाणपडिरूवए विउव्वइ) જ્યારે તે યાન-વિમાન તૈયાર થઈ ગયું ત્યારે તે આભિયોગિક દેવે તે દિવ્ય વિમાનની ત્રણ દિશાઓમાં સુંદર સુંદર ત્રણ સોપાન પંક્તિયોની વિકુર્વણા કરી (तं जहा) તેઓ આ પ્રમાણે છે. (पुरत्थिमेणं, दाहिणेणं उत्तरेणं) પૂર્વ દિશામાં દક્ષિણ દિશામાં અને ઉત્તર દિશામાં (तेसिं तिसोवाणपडिरूवगाणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) આ ત્રણે સોપાન પંક્તિઓનું વર્ણન આ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું છે (तं जहा) જેમ કે (वइरामया णेमा, रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलियामया खंभा, सुवण्णरूप्पमया फलगा, लोहितक्खमइयाओ, सूईओ, वयरामया

फलकानि, लोहिताक्षमय्यः सूचयः, वज्रमयाः सन्धयः, नानामणिमयानि अवलम्बनानि अवलम्बनबाहाश्च प्रासादीयानि यावत् प्रतिरूपाणि ।सू. १२।

'तएणं से आभियोगिए देवे' इत्यादि—

टीका—ततः—सूर्याभनिदेशानन्तरम्, खलु सः-पूर्वोक्तः आभियोगिको देवः सूर्याभेन देवेन एवम्-अनन्तरोक्तं वचनम् उक्तः-कथितः सन हृष्टयावद्धृदयः-हृष्टेत्यारभ्य हृदयइत्यन्तपदसंग्रहो बोध्यः, तथा च-हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः, प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः हर्षवशविसर्पद्धृदयः, इत्येतत्पदसङ्ग्रहः फलितः, एषां व्याख्या पूर्वं तृतीयसूत्रे कृता करतलपरिगृहीतं यावत् प्रतिशृणोति-करतलपरिगृहीतमित्यारभ्य प्रतिशृणोतीत्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथा च-करतल

सूईओ वयरामया संधी, णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणबाहाओ य, पासाईया जाव पडिरूवा) वज्ररत्नमय इनके नेम हैं, रिष्टरत्नमय इनके प्रतिष्ठान हैं, वैडूर्यमणिमय इनके स्तम्भ हैं । सुवर्णरूप्यमय इनके फलक हैं, लोहिताक्षरत्नमयी इनकी सूची है। वज्ररत्नमय इनकी संधि है और नानामणिमय इनके अवलम्बन और अवलम्बनबाह हैं। ये सब त्रिसोपानपंक्तियां चित्त प्रसादक यावत् प्रतिरूप-सुन्दराकारवाली हैं ।

टीकार्थ—सूर्याभदेवने जब उस आभियोगिक देवको पूर्वोक्तरूप से आज्ञापित किया-आज्ञादी तब वह ' हृष्ट तुष्ट चित्तानन्दित हुआ, प्रीतिमनवाला हुआ, परमसौमनस्यित हुआ, और हर्ष के वश से हर्षित हुआ तब उसने अपने दोनों हाथों को इस प्रकार से जोडा कि जिससे अंगुलियों के दशों नख आपस में एक दूसरी अंगुलि से मिल जावें-अर्थात् उसने दोनों

संधी, णाणामणिमया अवलंबणा अवलंबणबाहाओ य, पासाईया जाव पडिरूवा) वज्र रत्नना तेना नेम छे, रिष्ट रत्नना तेनां प्रतिष्ठान छे, वैडूर्य मणिओना तेना थांभलाओ छे, सुवर्ण रूप्य (चांदी) ना फलक छे, लोहिताक्षरत्ननी तेनी सूची छे, वज्ररत्ननी तेनी संधी छे अने अनेकानेक मणिओना तेनां अवलंबन अने अवलंबनवाह छे. आ बधी त्रण सोपान पंक्तिओ चित्त प्रसादक यावत् प्रतिरूप सुंदर आकार वाळी छे.

टीकार्थः—सूर्याभदेवे ज्यारे ते आभियोगिक देवने पूर्वोक्त रूपमां आज्ञापित कर्यो त्यारे ते हृष्ट तुष्टथी मांडीने यावत् हृदय सुधीना विशेषणोथी युक्त थई गयो, तेमज ते हृष्ट-तुष्ट चित्तवाळो अने आनंदित थई गयो. ते प्रीतिपूर्ण मनवाळो थयो, ते अतीव सौमनस्यित थयो अने हर्षावेशथी हर्षित थयो. अने तेणे पोताना

परिगृहीतं, दशनखं, शिर आवर्तम्, अञ्जलिं मस्तके कृत्वा आज्ञाया वचनं प्रतिशृणोति' इत्यन्तपदसंग्रहः फलितः, एषां व्याख्या तृतीयसूत्रतोऽवसेया। तत्र प्रतिशृणोतीत्यस्य प्रतिजानातीत्यर्थः, भवदाज्ञानुसारेण करिष्यामीतिस्वीकृतिं करोतीति भावः। प्रतिश्रुत्य-स्वीकृत्य उत्तरपौरस्त्यम् ईशानकोणरूपं दिग्भागम्-पूर्वोत्तरदिगन्तरालम् अवक्रामति-गच्छति, अवक्रम्य-गत्वा वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यते समवहत्य संख्येयानि 'योजनानि यावत् यथाबादरान्, 'योजनानि' इत्यारभ्य यथाबादरान्, इत्यन्तपदसंग्रहो बोध्यः, तथा च-योजनानि, दण्डं, निसृजति, तद्यथा-रत्नानां वज्राणां वैडूर्याणां, मसारगल्लानां, हंसगर्भाणा, पुलाकानां, सौगन्धिकानां, ज्योतिरसानाम्, अञ्जनपुलकानाम्

हाथों की हथेलियों को आपस में जोडकर उन्हें अंजलि के रूप में परिवर्तित किया और फिर उस अंजलिको मस्तक पर घुमाया. तात्पर्य इसका यही है कि उसने दोनों हाथों को जोड़ा और उन्हें मस्तक पर लगाकर उसकी आज्ञा के वचनों को स्वीकार किया. अर्थात् मैं आपकी आज्ञा के अनुसार कार्य करूंगा, इस प्रकार आज्ञानुसार कार्य करने की प्रतिज्ञा करके वह ईशान दिक्कोण में गया—पूर्व और उत्तर दिशाके अन्तराल प्रदेश का नाम ईशान दिक् कोण है. वहां जाकर के उसने वैक्रिय समुद्घात द्वारा अपने आपको समवहत किया—वैक्रिय समुद्घात किया-अर्थात् आत्मा के प्रदेशों को शरीर से बाहर निकाल कर उसने संख्यात योजन तक उन आत्मप्रदेशों को दण्डरूप में परिणमाया-इसमें उसने सातवें सूत्र में व्याख्यात हुए रत्नों के, वज्रों के वैडूर्यों के लोहिताक्षों के, मसारगल्लों

બંને હાથોને એ પ્રમાણે જોડયા કે જેથી આંગળીઓના દશેદશ નખો પરસ્પર એક બીજી આંગળીની સાથે મળી શકે. એટલે કે તેના બંને હાથોને જોડીને તેને અંજલીના રૂપમાં બનાવી અને ત્યાર પછી તે અંજલીનેને મસ્તક ઉપર ફેરવી. મતલબ આનો આ પ્રમાણે છે કે તેણે બંને હાથો જોડયા અને તેમને મસ્તકે લગાડીને તેની આજ્ઞાના વચનો સ્વીકારી લીધાં. એટલે કે હું આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કાર્ય કરીશ. આ રીતે કામ કરવાની આજ્ઞા સ્વીકાર કરીને તે ઇશાન દિશાના કોણમાં ગયો. પૂર્વ અને ઉત્તર દિશાની વચ્ચેના પ્રદેશનું નામ ઈશાન દિક કોણ છે. ત્યાં જઈને તેણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત વડે પોતાની જાતને સમવહત કરી—વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો એટલે કે આત્માના પ્રદેશોને શરીરમાંથી બહાર પ્રકટ કર્યા. પ્રકટ કરીને તેણે સંખ્યાત યોજન સુધી તે આત્મપ્રદેશોને દંડાકારમાં પરિણ-

अञ्जनानां, रजतानां, जातरूपाणाम्, अङ्कानां, स्फटिकानां, रिष्टानां, इत्येतत्पदसङ्ग्रहःफलितः, एषां व्याख्या सप्तमसूत्रतोऽवसेया, यथाबादरान्–असारान् पुद्गलान् परिशातयति–त्यजति, यथासूक्ष्मान्–सारभूतान् पुद्गलांस्तेषामेवरत्नानां यद्वा तेषामेव रत्नानां सारपुद्गलसदृशान् वैक्रियविमानविकरणसमर्थान् पुद्गलान् पर्यादत्ते–गृह्णाति, पर्यादाय–गृहीत्वा द्वितीयमपि–द्वितीयवारमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्ति युक्तो भवति, समवहत्य अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टं—बहुसंख्यस्तम्भशतयुक्तं यावत्पदेन–'लीलास्थितशालभञ्जिकाकम् ईहा–मृग—वृषभ–तुरग–नर–मकर–विहग–व्यालक–किन्नर–रुरु–शरभ–चमर–कुञ्जर–-वनलता–पद्मलता भक्तिचित्रं, स्तम्भोद्गतवरवज्रवेदिकापरिगताभिरामं, विद्याधर

के, हंसगर्भों के सौगन्धिकों के ज्योतीरसों के, अंजनपुलाकों के, अंजनों के, रजतों जातरूपों के, अङ्कों के, स्फटिकमणियों के और रिष्टों के असार पुद्गलों का परित्याग किया और इनके यथा सूक्ष्म–सारभूत पुद्गलों को ग्रहण किया. अथवा इन रत्नों के सारभूत पुद्गलों के जैसे वैक्रिय विमान करने में समर्थ पुद्गलों को ग्रहण किया, ग्रहण करके फिर उसने द्वितीयवार भी वैक्रिय समुद्घात से अपने को समवहत किया अर्थात् वैक्रिय समुद्घात किया. वैक्रिय समुद्घात करके फिर वह अनेक स्तंभशत संनिविष्ट—बहुसंख्यकस्तंभशतयुक्त, लीलास्थित शालभंजिकावाला ईहामृग, वृषभ, तुरग, नर, मकर, विहग, व्यालक, किन्नर, रुरु, शरभ, चमर, कुंजर, वनलता और पद्मलता,–इन सब के चित्रों से अद्भुत, प्रत्येक स्तंभ में निर्मित वर वज्र की वेदिका से व्याप्त संचालक के स्थान पर समान आकार वाले दो विद्याधरों की––प्रतिकृति से युक्त, सैकडों किरणों से व्याप्त, रूप

મિત કર્યા. આમાં તેણે સાતમા સૂત્રમાં વ્યાખ્યાયેલાં રત્નોના, વજ્રના, વૈડૂર્યોના, લોહિતાક્ષોના, મસારગલ્લોના હંસગર્ભોના, સૌગંધિકોના, જ્યોતીરસોના, અંજન પુલકોના, અંજનોના, રજતોના, જાત રૂપોના, અંકોના, સ્ફટિક મણિઓના અને રિષ્ટોના અસાર પુદ્ગલોને ત્યજી દીધાં અને તેમના યથા સૂક્ષ્મ સારભૂત પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા. અથવા આ બધા રત્નોના સારભૂત પુદ્ગલોના જેવા વૈક્રિય વિમાન તૈયાર કરવામાં સમર્થ એવા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા ગ્રહણ કરીને તેણે બીજી વખત પણ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત વડે પોતાની જાતને સમવહત-કરી એટલે કે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તે ઘણા સ્તંભશત સંનિવિષ્ટ, બહુસંખ્યક સ્તંભશત યુક્ત, લીલા–સ્થિત શાલ ભંજિકા વાળું ઇહામૃગ, વૃષભ, તુરગ, નર મકર વિહગ, વ્યાલક, કિન્નર રુરુ, શરભ, ચમર, કુંજર, વનલતા અને પદ્મલતા આ બધાના ચિત્રોથી અદ્ભુત, જેના દરેકે દરેક થાંભલામાં

यमलयुगलयन्त्रयुक्तमिव, अर्चिः-सहस्रमालनिकं, रूपकसहस्रकलितं, भासमानं वा भास्यमानं चक्षुर्लोकनश्लेषं, शुभस्पर्शं सश्रीकरूपं, घण्टावलिचलितमधुर-मनोहरस्वरं शुभं कान्तं, दर्शनीयं, निपुणोचितदेदीप्यमानमणिरत्नघण्टिकाजाल-परिक्षिप्तं, योजनशतसहस्रविस्तीर्णं दिव्यं गमनसज्जं शीघ्रगमनं नाम' इत्येत-त्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, एषां व्याख्याऽनन्तरपूर्वसूत्रे कृता। दिव्यं प्रधानं यानविमानं विकर्तु-वैक्रियशक्त्योत्पादयितुं प्रवृत्तः-व्यापृतः चापि अभूत्। ततः-यानविमान-विकरणप्रवृत्तीभवनानन्तरम् खलु सः पूर्वोक्तः आभियोगिकदेवः, तस्य अनेक-स्तम्भशतसंनिविष्टत्वादिविशेषणविशिष्टस्य दिव्यस्य यानविमानस्य त्रिदिशि— अनुपदं वक्ष्यमाणासु तिसृषु पूर्व-दक्षिणोत्तरासु दिक्षु, 'तिदिसिं' इत्यत्रानुस्वारः प्राकृतत्वात्, तिसृणां दिशां समाहारस्त्रिदिक् तस्मिन् त्रीणि-त्रिसंख्यकानि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि त्रयाणां सोपानानाम्-आरोहावरोहसाधनानां समाहारः त्रिसोपानं-सोपानपङ्क्तित्रय तद्बहुत्वे त्रिसोपानानि एकैकस्यां दिशि तिस्रस्तिस्रः सोपानपङ्क्तयः, तान्येव प्रतिरूपकाणि-सुन्दराकारसम्पन्नानि, अत्र प्राकृतत्वाद्वि-शेषणपरप्रयोगोऽवसेयः। विकरोति-वैक्रियशक्त्योत्पादयति, दिक्त्रयक्रममाह-

---

कसहस्र से कलित, भासमान, अत्यन्त-चमकीला, देखते ही आंखों में समा जाने वाला, कोमल स्पर्शवाला, सश्रीक रूपयुक्त, चंचल-घंटाओं की मधुर ध्वनि से वाचालित, इत्यादि शीघ्रगमनान्त विशेषणों वाले प्रधान यान-विमान को वैक्रिय शक्ति से निष्पन्न करने के लिये प्रवृत्त भी हो गया. यानविमान के इन सब विशेषणों की व्याख्या इस सूत्र से अनन्तर सूत्र में की गई है. जब उस यान विमान को करने में वह प्रवृत्त हो गया. -तब उसने स्तंभशतसंनिविष्टत्व आदि विशेषणों वाले दिव्य यानविमान की तीन दिशाओं में-पूर्व, दक्षिण, उत्तर इन दिशाओं में तीन २ सोपान-पंक्तियां जो कि आकार में बडी सुन्दर थीं विकुर्वित कीं-वैक्रिय शक्ति द्वारा

उत्तम हिराओनी वेदिकाओ बनेली छे तेवा तेमज चलावनारानी जग्याओ समान आकार वाळा बे विद्याधरोनी प्रतिकृति वाळा सैंकडो किरणोथी प्रकाशता, रूपक सहस्रथी कलित, भासमान खूब ज चमकतुं. जोतानी साथे ज जे आंखोमां समाविष्ट थई जाय छे तेवा कोमळ स्पर्शवाळा सश्रीकरूप युक्त चंचळ घंटाओनी मधुर ध्वनीथी शब्दित —वगेरे शीघ्रगमनांत विशेषणो वाळुं प्रधान यान विमानने वैक्रिय शक्तिथी निष्पन्न करवा माटे प्रवृत्त थई गया. यान विमानना आ बधा विशेषणोनी व्याख्या बीजा सूत्रमां करवामां आवी छे. ज्यारे ते यान विमानने तैयार करवामां परोवाई गयो. त्यारे तेणे ते घणा सैंकडो थांभलाओथी युकत वगेरे विशेषणो वाळा दिव्य यान विमाननी त्रण दिशाओमां-पूर्व दक्षिण अने उत्तर आ दिशाओमां त्रण त्रण सोपान (सीढी) पंक्तिओ के जे आकारमां खूब ज सुंदर हती—विकुर्वित करी.

'तंजहे' त्यादि। तद्यथा–पौरस्त्ये–पूर्वस्यां, दक्षिणे–दक्षिणस्याम्, उत्तरे–उत्तरस्यां दिशि तेषां–त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां अयमेतद्रूपः–अनुपदं वक्ष्यमाणस्वरूपः वर्णावासः–वर्णनपद्धतिः, प्रज्ञप्तः–कथितः, तद्यथा–तत्र–वज्रमयाः–वज्ररत्नमयाः, नेमाः-भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रामन्तः, रिष्टमयानि-रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि–त्रिसोपानमूलप्रदेशाः, वैडूर्यमयाः–वैडूर्यमणिमयाः स्तम्भाः, सुवर्णरूप्यमयानि––फलकानि त्रिसोपानाङ्गभूतानि, लोहिताक्षमय्यः–लोहिताक्षरत्नमय्यः सूचयः-फलकद्वयसंयोजककीलकानि, वज्रमयाः–वज्ररत्नपूरिताः सन्धयः-फलकद्वयान्तरालभागाः नानामणिमयानि–अनेकविधमणिमयानि अवलम्बनानि–तादृशा एवावलम्बनबाहाश्च, तत्र–अवलम्ब्यन्ते–आश्रीयन्त इत्यवलम्बनानि–

निष्पन्न की.। जिन दिशाओं में तीन २ सोपानपंक्तियां विकुर्वित हुई अब उन्हीं दिशाओं के नाम प्रकट किये जाते हैं–'तंजहे' त्यादि–'पूर्वदिशा, दक्षिण दिशा और उत्तर दिशा, इन तीन सोपान पंक्तियों के भूमिभाग से लेकर ऊपर–तक निकले हुए जो प्रदेश रूप नेम थे वे वज्ररत्न के बने हुए थे, इन तीन सोपानपंक्तियों के जो मूलप्रदेशरूप प्रतिष्ठान थे वे रिष्ट रत्न के बने हुए थे. इनके स्तंभ वैडूर्यमणियों के बने हुए थे. इन तीन सोपानपंक्तियों के अङ्गभूत जो फलक थे वे सुवर्ण और रूप्य के बने हुए थे. दोनों फलकों को आपस में जोडने वाली कीलकरूप संधि लोहिताक्षरत्न की बनी हुई थी, फलकद्वय की अन्तराल भागरूप जो संधि थी. वह वज्ररत्न से पूरित थी, तथा तीन सोपानपंक्तियों के जो अवलम्बन थे–वे अनेक प्रकारके मणियों के बने हुए थे. तथा अव-

---

વૈક્રિય શકિત વડે બનાવી. જે જે દિશાઓમાં ત્રણે સોપાન પંકિતઓ વિકુર્વિત કરવામાં આવી તે તે બધી દિશાઓના નામો હવે બતાવવામાં આવે છે. 'तं जहा' ઇત્યાદિ પૂર્વ દિશા, દક્ષિણ દિશા અને ઉત્તર દિશા. આ ત્રણે સોપાન પંકિતઓનું વર્ણન આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે— આ સોપાન પંકિતઓના ભૂમિભાગથી માંડીને ઉપર સુધીના જે બહાર નીકળેલ જે પ્રદેશ રૂપ નેમ (ભાગ) હતા—તે વજ્ર રત્નના બનેલા હતા. આ ત્રણ સોપાન પંકિતઓના જે મૂલ પ્રદેશ રૂપ પ્રતિષ્ઠાન હતાં તે રિષ્ટ રત્નના બનેલા. તેના થાંભલાઓ વૈડૂર્ય મણિઓના બનેલા હતા. આ ત્રણે સોપાન પંકિતઓના અંગભૂત જે ફલક હતા. તે સોના અને ચાંદીના બનેલા હતા. બંને ફલકોને પરસ્પર જોડનારી કીલક રૂપ સંધી લોહિતાક્ષ રત્નની બનેલી હતી, તે ફલકોની વચ્ચેનો જે સંધી ભાગ હતો તે વજ્રરત્નથી પૂરિત હતો. તેમજ ત્રણ સોપાન પંકિતઓના જે અવલંબન હતા. તે

आरोहतामवरोहतां च स्खलननिवारणार्थमाश्रयभूताः केचिदवयवाः, च-पुनः अवलम्बनबाहाः-उभयपार्श्वयोरवलम्बनाश्रयीभूताभित्तयः कीदृशानि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि ? इत्याह-'पासाईया' इत्यादि-प्रासादीयानि चित्तप्रसादकानि यावत्पदेन-दर्शनीयानि अभिरूपाणि' इतिपदद्वयं संग्राह्यम्, प्रतिरूपाणि-सुन्दराकाराणि ॥ सू० १२ ॥

मूलम्—तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ तोरणे विउव्वइ,तेणं तोरणा मणिमया णाणामणिमएसु थंभेसु उवनिविट्ठसंनिविट्ठ-विविह मुत्तंतररूवोवचिया विविहतारारूवोवचिया ईहामियउसभतुरगणरमकरविहगवालगकिंनररुरुसरभचमर कुंजरवणलय पउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवरवइरवेइयापरिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अच्चीसहस्समालणिया रूवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुल्लोयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया दरिसणिज्जा अभिरूवा ॥ सू० १३ ॥

लम्बनबाह भी इस तरह के बने हुए थे आने जाने वाले फिसल न पडे इस बात को दूर करने के लिये आश्रय भूत जो वहां कितनेक अवयव बनाये गये थे-वे तो अवलम्बा हैं तथा उन तीन सोपानपंक्तियों की दोनों ओर पर जो सहारे के लिये भीतें बनाई गई थीं वे यहां अवलम्बन बाह हैं। ये तीनों ही सोपानपंक्तियां 'पासाईया' इत्यादि, चित्त प्रसादक थीं यावत्-दर्शनीय और अभिरूप थीं तथा प्रतिरूप —सुन्दर आकार वाली थीं॥ सू. १२ ॥

घणी जातना मणिओना बनेलां हतां. तेमज अवलंबन बाहपण एवा ज बनेला हतां. अवर जवर करनाराओ लपसी पडे नहि ते माटे त्यां केटलाक अवयवो बनाववामां आव्या हता ते तो अवलंबन छे तेमज ते त्रण सोपानपंक्तिओनी बन्ने तरफ जे टेको लईने चढवा माटे दीवालो बनाववामां आवी हती तेओ अवलंबन बाह छे. आ त्रणे सोपान पंक्तिओ 'पासाइया' 'इत्यादि' चित्त प्रसादक हती. यावत् दर्शनीय अने अभिरूप हती तेमज प्रतिरूप-सुंदर आकारवाळी हती. ॥ सू. १२ ॥

छाया—तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतस्तोरणान् विकरोति, ते खलु तोरणाः नानामणिमयाः नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टसंनिविष्ट-विविधमुक्तान्तरारूपोपचिताः विविधतारारूपोपचिताः ईहामृगवृषभतुरगनरमकर-विहग व्याल किन्नर रूरु-शरभ-चमर-कुञ्जर वनलता-पद्मलताभक्तिचित्राः स्तम्भोद्गतवरवज्रवेदिकापरिगताभिरामाः विद्याधरयमलयुगल यन्त्रयुक्ता इव

'तेसिं णं तिसोवाणपडिरूवगाणं'

सूत्रार्थ—(तेसिं णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ तोरणे विउव्वइ) इसके बाद उसने तीनसोपानपंक्तियों के आगे तोरणों की विकुर्वणा की. (तेणं तोरणा णाणामणिमया) वे तोरण अनेक मणियों के बने हुए थे (णाणामणिमएसु थंभेसु उवनिविट्ठसंनिविट्ठविविहमुत्तंतररूवोवचिया) तथा विविध प्रकार के मणिमय स्तंभों के ऊपर ये उपनिविष्ट—पास पास में निश्चल रूप से स्थित थे। तथा बीच २ में विशिष्ट आकारोपेत अनेक प्रकार के मुक्ताफलों से—युक्त थे. (विविह तारारूवोवचिया) तथा अनेक प्रकार के आकार वाले जैसे तारागण होते हैं उसी प्रकार के आकारों से ये उपशोभित थे (ईहामिय—उसभ—तुरगणर—मकर—विहग—वाल—किंनर—रुरु—सरभ—चमर—कुंजर—वणलय—पउमलयभत्तिचित्ता) ये सब तोरण ईहामृग—वृक. वृषभ, घोडा, मनुष्य, मगर, पक्षी, व्याल—सर्प, किन्नर—व्यन्तर देवविशेष, मृग, अष्टापद, चमरीगाय, हाथी, वनलता एवं पद्मलता इन सब के चित्रों से युक्त थे. (खंभुग्गयवरवइरवेइयापरिगया-

'तेसिं णं तिसोवाणपडिरूवगाणं'

સૂત્રાર્થ:—(तेसिं णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ तोरणे विउव्वइ) ત્યાર પછી તેણે તે ત્રણે સોપાન પંક્તિઓના આગળના તોરણોની વિકુર્વણા કરી.(ते णं तोरणा णाणामणिमया) તે તોરણો ઘણા મણિઓના બનેલા હતા. (णाणामणिमएसु थंभेसु उवनिविट्ठसंनिविट्ठविविहमुत्तंतररूवोवचिया) તેમજ ઘણી જાતના મણિઓના થાંભલાઓની ઉપર એ ઉપનિવિષ્ટ—પાસે પાસે—નિશ્ચલ રૂપમાં સ્થિત હતા. તેમજ વચ્ચે વચ્ચે—સવિશેષ આકારોવાળા ઘણી જાતના મોતિઓથી યુકત હતા. (विविह तारारूवोवचिया) તેમજ ઘણી જાતના આકાર વાળા જેમ તારાઓ હોય છે. તેવી જ આકૃતિથી તેઓ શોભિત હતા. (ईहामिय-उसभ-तुरग-णर—मकर—विहग—वाल—किंनर—रुरु—सरभ—चमर—कुंजर—वणलय—पउमलय भत्तिचित्ता) આ બધા તોરણો ઇહામૃગ, વૃક (વરુ) વૃષભ, ઘોડા, માણુસ, મગર, પક્ષી, વ્યાલ—સર્પ—કિંનર—વ્યંતર દેવવિશેષ મૃગ, અષ્ટાપદ, ચમરી ગાય, હાથી, વનલતા અને પદ્મલતા આ સર્વેના ચિત્રોથી અદ્ભુત હતા. (खंभुग्गयवरवइरवेइया परि ... છે. આ બધા

अर्चिः सहस्रमालनिका रूपकसहस्रकलिताः भासमानाः वा भास्यमानाः च लोकनश्लेषाः शुभस्पर्शाः सश्रीकरूपा प्रासादीया दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाः ॥ १३ ॥

भिरामा, विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अच्चीसहस्समालणिया) प्रत्येक स्तंभ के ऊपर बनी हुई श्रेष्ठ वज्रवेदिका से युक्त होने के कारण ये सब सुन्दर थे, तथा समान आकार वाले दो विद्याधर रूप यंत्रों से ये युक्त थे. सैकडों किरणों से ये शोभित बने हुए थे. (रूवगसहस्सकलिया, भिसमाणा, भिब्भिसमाणा) सैकडों प्रकार के रूपों से—आकारों से ये युक्त थे. सामान्य एवं विशेषरूप से जो बहुत अधिक चमकीले थे (चक्खुल्लोयणलेसा) देखने पर ये आँखो में समाये जा रहे हैं ऐसे (सुहफासा, सस्सिरियरूवा, पासाईया, दरिसणिज्जा, अभिरूवा पडिरूवा) इनका स्पर्श बडा ही कोमल था. इनका आकार बडा ही सुहावना था, ये प्रासादीय थे, दर्शनीय थे, अभिरूप वाले एवं प्रतिरूप वाले थे.। इसकी टीका का अर्थ इस मूलार्थ के जैसा ही है 'विविहमुत्तंतरुवोवचिया' यहां पर जो अन्तरा शब्द आया है वह यद्यपि वीप्सा अर्थवाला नहीं होता है, परन्तु यहां सामर्थ्य से उसे वीप्सा का गमक होने से 'बीच २ में' इस अर्थ में लिया गया है। 'ईहामिय' से लेकर 'पडिरूवा' तक के

विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अच्चीसहस्समालणिया) દરેક થાંભલા ઉપર કોતરેલી શ્રેષ્ઠ વજ્ર વેદિકાથી યુક્ત હોવાથી તે સર્વે સુંદર હતા, તેમજ સરખી આકૃતિ વાળા બે વિદ્યાધર રૂપ યંત્રોથી યુક્ત હતા સેંકડો કિરણોથી તે શોભિત હતા. (રૂવગસહસ્સકલિયા, ભિસમાણા ભિબ્ભિસમાણા) સેંકડો પ્રકારના રૂપોથી—આકારોથી યુક્ત હતા. સામાન્ય અને વિશેષ રૂપથી તે ખૂબ જ પ્રકાશ યુક્ત હતા. (ચક્ખુલ્લોયણલેસા) જોવામાં તેઓ આંખોમાં સમાવિષ્ટ થઇ જાય તેવા હતા. (સુહફાસા, સસ્સિરીયરૂવા, પાસાઈયા, દરિસણિજ્જા, અભિરૂવા પડિરૂવા) તેમનો સ્પર્શ બહુ જ કોમળ હતો. તેમનો આકાર બહુ જ રમણીય હતો. તે પ્રાસાદીય હતા, દર્શનીય હતા, અભિરૂપ તેમજ પ્રતિરૂપ વાળા હતા.

આ પદની ટીકાનો અર્થ સૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. 'વિવિહમુત્તંતરરૂવોવચિયા' અહીં જે 'અંતરા' શબ્દ આવેલો છે જો કે આમ તો તે 'વીપ્સ' (બેવડાવવું) અર્થ વાળો નથી છતાંએ અહીં સામર્થ્યથી તે વીપ્સા ગમક હોવાથી 'વચ્ચે વચ્ચે' આ અર્થ માટે અહીં પ્રયુક્ત થયો છે. 'ઈહામિય' થી માંડીને [illegible] સુધીના પદોની વ્યાખ્યા ૧૧ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. એટલા [illegible]ાવત્ દર્શનીય અને અહીં લેવી જોઇએ. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

'तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं' इत्यादि--

टीका--तेषां-पूर्वोक्तानां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः-अग्रे तोरणान् विकरोति ते खलु तोरणाः कीदृशाः ? इत्यत्राऽऽह-'नानामणिमया' इत्यादि-नानामणिमयाः-अनेकविधमणिसम्पादिताः नानामणिमयेषु-विविध-मणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टसंनिविष्टविविधमुक्तान्तरारूपोपचिताः--तत्र-उपनिविष्टाः-समीपस्थिताः ते केवला अपि सम्भाव्यन्त इत्यत आह-संनिविष्टाः-सम्यक् निश्चलतया निविष्टाः--स्थिताः ते च विविधमुक्तान्तरारूपोपचिताः अन्तराशब्दस्याऽवीप्सितत्वेऽपि सामर्थ्याद् वीप्सागम इत्ययमन्तराऽन्तरेत्यर्थः, तथा चान्तराऽन्तरा-सामर्थ्य-मध्ये मध्ये रूपोपचिताः रूपैर्विविधैराकारैरुपचिताः-वृद्धिमुपगताः, विविधमुक्ताः-विविधाः-अनेकप्रकारा मुक्ताः-मुक्ताफलानि यत्र ते विविधमुक्तान्तरारूपोपचिताः, अत्र प्राकृतत्वाद् विशेषणपरप्रयोगः । तथा-विविधतारारूपोपचिताः-विविधानि-नानाप्रकाराणि यानि ताराणां रूपाणि तैरुपचिताः--तथा--अनेकप्रकारताराऽऽकाराभिशोभिताः, शेषाणां व्याख्या एकादश सूत्रतोऽवसेया ॥सू० १३॥

मूलम्--तेसि णं तोरणाणं उप्पिं अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता, तं जहा सोत्थिय-सिरिवच्छ-णंदियावत्त-वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा। तेसिं च णं तोरणाणं उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झए जाव सुक्किल्लचामरज्झए अच्छे सण्हे रुप्पपट्टे वइरामयदंडे जलयामलगंधिए सुरम्मे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे विउव्वइ। तेसि णं तोरणाणं उप्पिं बहवे छत्ताइच्छत्ते घंटाजुयले पडागाइपडागे उप्पलहत्थए कुमुदणलिणसुभगसोगंधियपोंडरीय महापोंडरीय सयपत्त सहस्सपत्तहत्थए सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे विउव्वइ ॥सू० १४॥

पदों की व्याख्या ११ वें सूत्र में की जा चुकी है. अतः वहां से इसे देखनी चाहिये ॥ सू. १३ ॥

टीकार्थ स्पष्ट है ॥सू. १३॥

સૂત્રાર્થની ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે હોવાથી અલગ આપેલ નથી. ॥સૂ. ૧૩॥

छाया--तेषां खलु तोरणानामुपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-स्वस्तिक-श्रीवत्स-नंदिकावर्त-वर्द्धमानक-भद्रासन कलशमत्स्य-दर्पणाः। तेषां च खलु तोरणानामुपरि बहून् कृष्णचामरध्वजान् यावत् शुक्लचामरध्वजान् अच्छान्-श्लक्ष्णान् रूप्यपट्टान् वज्रमयदण्डान जलजामलगन्धिकान् सुरम्यान् प्रासादीयान् दर्शनीयान् अभिरूपान् प्रतिरूपान् विकरोति। तेषां खलु तोरणानामुपरि बहूनि छत्रातिच्छत्राणि घण्टायुगलानिपताकानि पताकाः उत्पल·

'तेसिंणं तोरणाणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसिणं तोरणाणं उप्पिं अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता) उन तोरणों के ऊपर आठ २ मंगल द्रव्य थे (तं जहा) जो इस प्रकार से हैं (सोत्थिय-सिरिवच्छ, णंदियावत्त-वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा) स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्दिकावर्त, वर्द्धमानक, भद्रासन, कलश, मत्स्य और दर्पण. (तेसिं च णं तोरणाणं उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झए जाव सुक्किलचामरज्झए) उन तोरणों के ऊपर उसने अनेक कृष्णचामरध्वजाओं की यावत शुक्ल-चामर ध्वजाओं की विकुर्वणा की (अच्छे, सण्हे, रूप्पपट्टे, वइरामयदंडे, जलयामलगंधिए, सुरम्मे, पासाईए, दरिसणिज्जे, अभिरूवे, पडिरूवे, विउव्वइ) ये सब ध्वजाएँ स्वच्छ थीं, चिकनी थीं, रूप्यपट्टवाली थीं वज्र रत्नमय-दण्डों वाली थीं कमल की सुगन्ध के जैसी सुगन्धवाली थीं. बडी सुहावनी थीं, प्रासादीय थीं. दर्शनीय थीं अभिरूप वाली थीं और प्रतिरूप वाली थीं (तेसिं तोरणाणं उप्पिं बहवे छत्ताइच्छत्ते घंटाजुयले पडागाइपडागे

'तेसिं णं तोरणाणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसि णं तोरणाणं उप्पिं अट्ठट्ठ मंगलगा पण्णत्ता) ते तोरणो उपर आठ आठ मंगल द्रव्य हता. (तं जहा) ते आ प्रमाणे छे. (सोत्थिय-सिरिवच्छ, णंदियावत्त, वद्धमाणग-भद्दासण-कलस-मच्छ-दप्पणा) स्वस्तिक, श्रीवत्स, नंदिकावर्त, वर्द्धमानक, भद्रासन, कळश, मत्स्य, अने दर्पण. (तेसिं च णं तोरणाणं उप्पिं बहवे किण्हचामरज्झए जाव सुक्किल्लचामरज्झए) ते तोरणोनी उपर तेणे घणा कृष्ण चामर ध्वजाओनी यावत शुकल चामर ध्वजाओनी विकुर्वणा करी. (अच्छे, सण्हे, रुप्पपट्टे, वइरामयदंडे, जलयामलगंधिए, सुरम्मे पासाईए, दरिसणज्जे, अभिरूवे पडिरूवे विउव्वइ) ते बधी ध्वजाओ स्वच्छ हती, सुंवाळी हती, रुप्य पट-वाळी हती, कमलना जेवी सुगंधवाळी हती, खूब ज सोहामणी हती, प्रसादीय हती, दर्शनीय हती, अभिरूप वाळी हती अने प्रतिरूप वाळी हती (तेसिं तोरणाणं उप्पिं बहवे छत्ताइच्छत्ते घंटाजुयले पडागाइपडागे उप्पलहत्थए

यावत् दर्शनीय अने

हस्तकान् कुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकमहापुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्र कान् अच्छान् यावत् प्रतिरूपान् विकरोति ॥ सू० १४ ॥

'तेसिं णं तोरणाणं' इत्यादि--

टीका--तेषां खलु तोरणानाम् उपरि-अग्रभागे अष्टाष्टमङ्गलकानि अनुपदं वक्ष्यमाणानि स्वस्तिकादिदर्पणान्तानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा स्वस्तिक-- श्रीवत्स-नन्दिकावर्त-वर्द्धमानक-भद्रासन-कलश-मत्स्यदर्पणाः। च-पुनः तेषां

उप्पलहत्थए, कुमुदणलिणसुभगसोगंधियपोंडरीयमहापोंडरीयसयपत्त- सहस्सपत्तहत्थए, सव्वरयणामए, अच्छे जाव पडिरूवे विउव्वइ) फिर उन तोरणों के ऊपर उसने अनेक छत्रातिछत्रों की विकुर्वणा की अनेक घंटा युगलों की विकुर्वणा की, अनेक पताकातिपताकाओं की विकुर्वणा की. अनेक उत्पल समूह की. अनेक कुमुद समूह की, अनेक नलिन समूह की, तथा अनेक सुभग, सौगंधिक पुण्डरीक, महापुण्डरीक, शतपत्र, और सहस्रपत्र के समूह की यह सब उत्पल आदि समूह सर्व रत्नमय थे. श्लक्ष्ण थे. घृष्ट थे, मृष्ट थे, नीरज थे. निष्पंक थे, आवरण से रहित छायावाले थे, प्रभासहित थे, मरीचिओं (किरणों) सहित थे. उद्योत सहित थे. प्रासादीय थे, दर्शनीय थे, अभिरूप थे और प्रतिरूप थे.।

टीकार्थ—उन तोरणों के ऊपर उसने इन स्वस्तिकादि दर्पणान्त आठ मङ्गलकों की विकुर्वणा की. उनके नाम इस प्रकार से हैं—स्वस्तिक, श्रीवत्स, नन्दिकावर्त, वर्द्धमानक, भद्रासन, कलश, मत्स्य और दर्पण. इनके

कुमुदणलिण सुभग सोगंधिय पोंडरीय महापोंडरीय सयपत्तसहस्सपत्तहत्थए सव्वरयणामए. अच्छे जाव पडिरूवे विउव्वइ) त्यार पछी ते तोरणो उपर तेणे घणा छत्रातिछत्रोनी विकुर्वणा करी, घणा पताकाति पताकाओनी विकुर्वणा करी. घणा उत्पल समूहोनी, घणा कुमुद समूहोनी, तेमज घणा नलिन समूहोनी, तेमज घणा सुभग, सौगंधिक पुंडरीक, महापुंडरीक, शतपत्र अने सहस्रपत्रना समूहोनी विकुर्वणा करी आ बधा उत्पल वगेरे समूहो बधा रत्न जडित हता, श्लक्ष्ण हता, घृष्ट-हता मृष्ट हता, नीरज हता, निष्पंक हता, आवरण रहित तेमज छायावाळा हता, प्रभा सहित हता, मरीचीयोथी रहित हता, उद्योतसहित हता, प्रासादीय हता, दर्शनीय हता, अभिरूप हता, अने प्रतिरूप हता.

टीकार्थः—तोरणो उपर तेणे स्वस्तिक वगेरेथी मांडीने दर्पण सुधीनी आठे आठ मंगलकोनी विकुर्वणा करी. तेमना नामो आ प्रमाणे छेः—स्वस्तिक. श्रीवत्स. नंदिकावर्त, वर्द्धमानक, भद्रासन, कळश, मत्स्य अने दर्पण. त्यार प छे. आ बधा ...

खलु पूर्वोक्तानां तोरणानाम् उपरि-बहून्-अनेकान् कृष्णचामरध्वजान्-कृष्ण वर्णचामरयुक्तध्वजान् विकरोतीति परेण सम्बन्धः यावत्-यावत्पदेन-नीलचामर ध्वजान् लोहितचामरध्वजान् हारिद्रचामरध्वजान, इत्येतत्सङ्ग्रहो बोध्यः। शुक्ल-चामरध्वजान्-शुक्लवर्णचामरयुक्तध्वजान् व्याख्या सुगमा। एतान् कीदृशान् ? इत्यत आह-अच्छान्-आकाशस्फटिकवदतिस्वच्छान् पुनः-श्लक्ष्णान्-चिक्कणपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नान्, रूप्यपट्टान्-वज्रमयदण्डोपरि रूप्यमयपट्टशालिनः, वज्रमयदण्डान्-वज्ररत्नमयदण्डविशिष्टान् जलजामलगन्धिकान् कमलकुसुमगन्धवद्गन्धसम्पन्नान् अत एव सुरम्यान्-अतिमनोहारिणः, 'प्रासादीयान्, दर्शनीयान्, अभिरूपान् प्रतिरूपान्' व्याख्या पूर्ववत्। एतादृशान् चामरध्वजान् विकरोति। तेषां-पूर्वोक्तानां खलु तोरणानाम् उपरि बहूनि-अनेकानि छत्राति-

बाद उसने उन तोरणों के ऊपर अनेक कृष्णचामरध्वजाओं की कृष्णवर्ण के चामरों से युक्त ध्वजाओं की विकुर्वणा की. इसी प्रकार उसने याव-त्पद ग्राह्य-नीलवर्ण के चामरों से युक्त ध्वजाओं की, लोहितवर्ण के चामरों से युक्त ध्वजाओं की, हारिद्रवर्ण के चामरों से युक्त ध्वजाओं की और शुक्ल-वर्ण से युक्त चामर ध्वजाओं की विकुर्वणा की. ये सब ध्वजाएं आकाश एवं स्फटिकमणि के समान अति स्वच्छ थीं. चिक्कण पुद्गल स्कन्धो से निष्पन्न थीं, वज्ररत्नमय दण्ड के ऊपर रूप्यमय पट्ट से सुशोभित थीं इनके डंडे वज्र के बने हुए थे कमल का जैसा गंध होता है वैसा ही इनका गंध था. अतएव वे सब अतिमनोहर थे. प्रासादीय दर्शनीय थे. अभिरूप थे और प्रतिरूप थे. इन प्रासादीय आदि प्रतिरूपान्त पदों की व्याख्या पहिले की जा चुकी है। तथा इन पूर्वोक्त तोरणों के ऊपर

ઉપર ઘણી કૃષ્ણ ચામર ધ્વજાઓની કાળા રંગના ચામરોથી યુકત એવી ધ્વજાઓની વિકુર્વણા કરી આ પ્રમાણે તેણે યાવત્ પદથી ગ્રાહ્ય એવી નીલવર્ણના ચામરોથી યુકત ધ્વજાઓની, લાલવર્ણના ચામરોથી યુકત ધ્વજાઓની. હારિદ્ર (પીળા) વર્ણના ચામરોથી યુકત ધ્વજાઓની અને શુકલ (સફેદ) વર્ણથી યુકત ચામર ધ્વજાઓની વિકુર્વણા કરી. આ બધી ધ્વજાઓ આકાશ અને સ્ફટિક મણિની જેમ અત્યંત સાફ હતી. સુંવાળા પુદ્ગલ સ્કંધોથી યુકત હતી, વજ્રમય દંડની ઉપર રૂપ્યમય પટ્ટથી તે સુશોભિત હતી તેના દંડો વજ્રના બનેલા હતા. કમળની જેવી સુવાસ હોય છે તેવી જ સુવાસ તેમની હતી. એથી તેઓ અતીવ મનોહર હતા. પ્રાસાદીય હતા. દર્શનીય હતા. અભિરૂપ હતા. અને પ્રતિરૂપ હતા. આ પ્રાસાદીય વગેરે પ્રતિ રૂપાંત પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં યાવત્ દર્શનીય આ બધા તોરણોની ઉપર ઘણા ઘણા છત્રાતિછત્ર-લોક પ્રસિદ્ધ એક

च्छत्राणि—छत्रात् लोकप्रसिद्धादेकसंख्यकादतिशायीनि छत्राणि. उपर्यधोभागेऽनेकानि छत्राणि छत्रातिच्छत्राणि, विकरोतीति परेण सम्बन्धः, तथा—तत्र—बहूनि घण्टायुगलानि तथा बहवीः पताकाः पताकातिपताकाः, तथा बहून् उत्पल-हस्तकान् नीलकमलसमूहान्, कुमुद नलिनसुभग सौगन्धिकपुण्डरीक महापुण्डरीक-शतपत्र—सहस्रपत्रहस्तकान् तत्र—कुमुदानि कैरवाणि, नलिनानि—कमलविशेषाः, सुभगानि—कमलविशेषाः, सौगन्धिकानि—सुगन्धीनि कमलानि—अत्र [ ]. नयादित्वात् स्वार्थे ठक्। यद्वा—सुगन्धः—शोभनो गन्धः स प्रयोजनमेषामिति सौगन्धिकानि, अत्र—'प्रयोजनम्—५।१।१०९' इति ठक्। तानि कमलविशेषाः पुण्डरीकाणि श्वेतकमलानि, तान्येव महत्त्वविशिष्टानि महापुण्डरीकाणि-विशालश्वेत-कमलानि, शतपत्राणि—शतपत्रयुक्तकमलानि, एवं सहस्रपत्राणि—सहस्रसंख्यपत्रकमलानि, एतेषां हस्तकान्—समूहान्, एतान् कीदृशान् ? इत्यत आह—

अनेक छत्रातिछत्र—लोक प्रसिद्ध एक छत्र से भी अधिक छत्र पर नीचे अधोभाग में अनेक छत्र—विकुर्वित किये, तथा अनेक घण्टायुगल, अनेक पताकातिपताका, अनेक नीलकमलसमूह, कुमुद, नलिन, सुभग, सौगन्धिक, पुण्डरीक, महापुण्डरीक शतपत्र और सहस्रपत्रक इन कमलों के समूह को उसने विकुर्वणा की. जो कैरव जाति के कमल होते हैं उनका नाम कुमुद है. नलिन और सुभग भी एक जाति के कमल होते हैं. जो कमल अच्छी गंधवाले होते हैं वे सौगन्धिक कमल हैं। अथवा—अच्छी गंध ही जिनका प्रयोजन हो वे सौगन्धिक हैं—श्वेत जो कमल होते हैं उनका नाम पुण्डरीक है और महत्व विशिष्ट पुण्डरीक ही अर्थात् विशाल श्वेत कमल ही—महापुण्डरीक है। जिन कमलों में सौ पत्ते होते हैं वे शतपत्र कमल और जिन कमलों में एक हजार पत्र होते हैं सहस्रपत्र

छत्र करता पण घणा छत्रो उपर नीचे अधो भागमां घणी पताकातिपताकाओ. घणा नीलकमल—समूहो कुमुद, नलिन, सुभग, सौगंधिक, पुंडरीक महापुंडरीक शतपत्र अने सहस्रपत्रक आ बधा कमळोना समूहोनी तेणे विकुर्वणा करी. जे कैरव जातिना कमळो होय छे. तेनुं नाम कुमुद छे. नलिन अने सुभग पण एक विशेष प्रकारना कमळ ज होय छे. जे कमळो सारी गंधवाळा होय छे. ते सौगंधिक कमळो छे, अथवा तो सारी गंध ज जेमनुं प्रयोजन होय ते सौगंधि छे. जे श्वेत कमळ होय छे तेनुं नाम पुंडरीक छे अने महत्व विशिष्ट पुंडरीक ज एटले के विशाळ श्वेत कमळ ज महा पुंडरीक छे. जे कमळोना सो पांदडा होय छे ते शतपत्र कमळो अने जे कमळोमां एक हजार पांदडा होय ते—ते सहस्रपत्र कमळो छे. आ बधा कमळ

सर्वरत्नमयान्-सर्वे च ते रत्नमयाः सर्वरत्नमयास्तांस्तथा=सर्वान् रत्नमयान्, पुनः कीदृशान इत्याह-अच्छान्-यावत् प्रतिरूपान् 'अच्छान्' इत्यारभ्य प्रतिरूपकानित्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथाहि-'अच्छान्, श्लक्ष्णान्--घृष्टान् मृष्टान् नीरजसः, निष्पङ्कान् निष्कङ्कटच्छायान्, सप्रभान्, समरीचिकान्, सोद्द्योतान्, प्रासादीयान्, दर्शनीयान, अभिरूपान्' तत्र अच्छान्=आकाशस्फटिकवदतिस्वच्छान्, श्लक्ष्णान्-चिक्कणपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नान् चिक्कणपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नकौशेयादिपटवत्, पुनः श्लक्ष्णान्-मसृणान् घुण्टितपटवत्, घृष्टान् कृतघर्षणान् खरशाणया पाषाणखण्डवत्, मृष्टान्-शुद्धान् सुकुमारशाणया पाषाणखण्डवत्, अतएव-नीरजसः-स्वाभाविकरजो रहितान, निर्मलान्-आग

कमल हैं। यह सब कमल समूह सर्वरत्नमय थे. अच्छे थे, यावत् प्रतिरूप थे. अच्छ से लेकर प्रतिरूपक तक के पदों का संग्रह यहां यावत् पद से हुआ है। तथा च यह सब कमलादिकों का समूह अच्छे थे. श्लक्ष्ण थे, घृष्ट थे, मृष्ट थे, नीरजस्क थे, निष्पंक थे, निष्कंकट छायावाले थे, सप्रभ थे, समरीचिक (किरणोंवाले) थे, सोद्योत थे, प्रासादीय थे, दर्शनीय थे, अभिरूप थे और प्रतिरूप थे, अच्छे थे-इसका तात्पर्य ऐसा है कि वह आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसे स्वच्छ थे, श्लक्ष्ण थे—चिकने पुद्गलस्कन्धों से निर्मित थे, जैसे कि चिकने पुद्गल स्कन्धों से कौशेय (रेशमी) आदि वस्त्र निष्पन्न होते हैं, मसृण थे—जैसे की घुटे हुए वस्त्र होते हैं, घृष्ट थे-खुरशाण पर घिसे गये पाषण खण्ड की तरह घिसे हुए जैसे थे, मृष्ट थे-शुद्ध थे-सुकुमार शाण पर घिसे गये पाषण खण्ड के जैसे

સમૂહો રત્નજડિત હતા. સ્વચ્છ હતા, યાવત્ પ્રતિરૂપ હતા, અચ્છથી માંડીને પ્રતિરૂપ સુધીના પદોનો સંગ્રહ અહીં યાવત્ પદથી કરવામાં આવ્યો છે. તેમજ આ બધા કમળો વગેરેના સમૂહો અચ્છ (સ્વચ્છ) હતા, સુંવાળા હતા, ઘૃષ્ટ હતા, મૃષ્ટ હતા, નીરજસ્ક હતા, નિષ્પંક હતા, નિષ્કંકટ છાયાવાળા હતા, સપ્રભ હતા, સમરીચિક (કિરણોવાળ) હતા. સોદ્યોત હતા, પ્રાસાદીય હતા દર્શનીય હતા, અભિરૂપ હતા, અને પ્રતિરૂપ હતા અને અચ્છ હતા. આની મતલબ આ પ્રમાણે છે કે તેઓ આકાશ અને સ્ફટિક મણિ જેવા સ્વચ્છ હતા, શ્લક્ષ્ણ હતા—લીસા પુદ્ગલ સ્કંધોથી બનાવવામાં આવેલા હતા જેમ કે લીસા પુદ્ગલ સ્કંધોથી કૌશેય (રેશમી) વગેરે વસ્ત્રો બનાવવામાં આવે છે મસૃણ હતા જેમ કે ઘુંટેલ વસ્ત્રો હોય છે ઘૃષ્ટ હતા ખુરશાણ ઉપર ઘસેલા પથ્થરના ટુકડાની જેમ ઘસેલા જેવા હતા. મૃષ્ટ હતા-શુદ્ધ હતા, સુકુમાર શાણ ઉપર ઘસેલા પાષાણ ખંડની જેમ સાફ હતા, એથી નીરજસ હતા, એટલે કે સ્વાભાવિક રજથી રહિત હતા, નિર્મળ હતા મળ રહિત હતા, નિષ્પંક

न्तुकमलरहितान्–निष्पङ्कान्–कलङ्करहितान्–कर्दमरहितान् वा,निष्कङ्कटच्छायान्–निष्कङ्कटा–निष्कवचा–आवरणरहिता तादृशी छाया–दीप्तिर्येषां तान् उपघातरहितकान्तीनित्यर्थः, सप्रभान्–स्वरूपतः प्रभायुक्तान् समरीचिकान्–बहिर्निस्सृतकिरणान्, अतएव सोद्योतान–बहिरवस्थितवस्तुसमूहप्रकाशकरान्, प्रासादीयान्–मनः प्रसाद जनकान्, दर्शनीयान्–द्रष्टुं योग्यान्–सर्वकालरमणीयान्, प्रतिरूपान् सुन्दराकारान् विकरोति–वैक्रियशक्त्योत्पादयति ॥सू १४।

मूलम्——तएणं से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ। से जहा नामए आलिंगपुक्खरेइ वा मुइंगपुक्खरेइ वा सरतलेइ वा करतलेइ वा चंदमंडलेइ वा सूरमंडलेइ वा आयंसमंडलेइ वा उरब्भचम्मेइ वा वसहचम्मेइ वा वराहचम्मेइ वा सीहचम्मेइ वा वग्घचम्मेइ वा मिगचम्मेइ वा छगलचम्मेइ वा दीवियचम्मेइ वा अणेगसंकुकीलगसहस्सवितए णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए आवडपच्चावडसेढिपसेढि सोवत्थिय पूसमाणवगवद्धमाणगमच्छंडगमगरंडगजारमारफुल्लावलिपउमपत्त

निर्मल थे अतएव नीरजस थे—स्वाभाविक रज से रहित थे, निर्मल थे–आनेवाले मैल से रहित थे, निष्पंक थे–कलंक रहित या कीचड रहित थे, निष्कंकट छायावाले थे–आवरणरहित छायावाले दीप्तिवाले थे. अर्थात् उपघात रहित कान्तिवाले थे, सप्रभ थे—स्वरूपतः प्रभा सहित थे, समरीचिक-बाहिर निकलते किरणों वाले थे. अतएव उद्योत सहित थे–बाहर की वस्तुओं के समूह के प्रकाशक थे. प्रासादीय थे–मनः प्रसादजनक थे. दर्शनीय थे,–नेत्र को तृप्ति करनेवाले थे. अभिरूप थे. सर्वकाल रमणीय और प्रतिरूप सुन्दर आकार वाले थे ॥ सू. १४ ॥

हता-कलंक रहित के कादव रहित हता निष्कंकट छायावाळा हता आवरण रहित छायावाळा दीप्तिवाळा हता एटले के उपघात रहित कांतिवाळा हता. सप्रभ हता स्वरूपतः ते प्रभायुक्त हता, समरीचिक—बहार नीकळता किरणोवाळा हता, एटला माटे उद्योत सहित हता—बहारनी वस्तुओना समूहने प्रकाशित करनारा हता, अभिरूप हता-सर्वकाळ माटे ते रमणीय हता अने प्रतिरूप हता—सुंदर आकारवाळा हता ॥ सू. १४ ॥

सागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्पभेहिं समरीइएहिं सउज्जोएहिं णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोहिए तं जहा—किण्हेहिं णीलेहिं लोहिएहिं सुक्किलेहिं। तत्थ णं जे से किण्हा मणी तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, से जहानामए जीमूतएइ वा अंजणेइ वा खंजणेइ वा कज्जलेइ वा गवलेइ वा गवल-गुलियाइ वा भमरेइ वा भमरावलियाइ वा भमरपतंगसारेइ वा जंबू-फलेइ वा अद्दारिट्ठेइ वा परहुएइ वा गएइ वा गयकलभेइ किण्ह-सप्पेइ वा किण्हकेसरेइ वा आगासथिग्गलेइ वा किण्हासोएइ वा किण्हकणवीरेइ वा किण्हबंधुजीवेइ वा, भवे एयारूवे सिया? णो इणट्ठे समट्ठे ओवम्मं समणाउसो तेणं किण्हा मणी इत्तो इट्ठतराए चेव कंततराए चेव मणुण्णतराए चेव मणामतराए चेव वण्णेणं पण्णत्ता ॥ सू० १५ ॥

छाया—ततः स आभियोगिको देवः तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य अन्तः बहुसमरमणीयं भूमिभागं विकरोति। स यथानामकः आलिङ्गपुष्कर-मिति वा मृदङ्गपुष्करमिति वा सरस्तलमिति वा करतलमिति वा चन्द्रमण्ड-

---

'तए णं आभियोगिए देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स अंतो) उस आभियोगिक देवने उस दिव्य यानविमान के भीतर (बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं) बहुसमरमणीय भूमिभाग की (विउव्वइ) विकुर्वणा की (से जहा नामए आलिंगपुक्खरेइ वा, मुइंगपुक्खरेइ

'तए णं से आभियोगिए देवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થઃ— (तएणं) ત્યાર પછી (से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाण विमाणस्स अंतो) તે આભિયોગિક દેવે તે દિવ્ય યાન વિમાનની અંદર (बहुसम-रमणिज्ज भूमिभाग) બહુ સમ એવી રમણીય ભૂમિ ભાગની (विउव्वइ) વિકુર્વણા કરી (से जहा नामए आलिंगपुक्खरेइ वा, मुइंगपुक्खरेइ वा, सरलतलेइ वा,

लमिति वा सूरमण्डलमिति वा आदर्शमण्डलमिति वा उरभ्रचर्मेति वा वृषभचर्मेति वा वराहचर्मेति वा सिंहचर्मेति वा व्याघ्रचर्मेति वा मृगचर्मेति वा छगलचर्मेति वा द्वीपिकचर्मेति वा अनेकशङ्कुकीलकसहस्रविततः नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभिः उपशोभितः आवर्तप्रत्यावर्तश्रेणिप्रश्रेणिसौवस्तिक

वा सरतलेइ वा करतलेइ वा चंदमंडलेइ वा) वह भूमिभाग ऐसा समतल था जैसा कि आलिंगपुष्कर होता है, या मृदङ्ग पुष्कर होता है, या सरस्तल होता है, या करतल होता है, या चन्द्रमण्डल होता है (सूरमंडलेइ वा) या सूर्यमंडल होता है (आयंसमंडलेइ वा) या आदर्शमंडल (दर्पण) होता है, (उरब्भ चम्मेइ वा) या उरभ्रचर्म होता है (वसहचम्मेइ वा) अथवा वृषभ चर्म होता है, (वराहचम्मेइ वा) या वराह चर्म होता है, (सीहचम्मेइ वा) या सिंह चर्म होता है, (वग्घचम्मेइ वा) व्याघ्रचर्म होता है, (मिगचम्मेइ वा) या मृगचर्म होता है (छगलचम्मेइ वा) या छागचर्म होता है (दीवियचम्मेइ वा) या दीपिचर्म होता है, (अणेगसंकुकीलगसहस्सवितए) यह विशेषण उरभ्र चर्मादिकों का है इसका तात्पर्य ऐसा है कि जिस प्रकार अनेक सहस्र शंकुप्रमाण कीलकों से ताडित हुआ उरभ्रादि चर्म विस्तृत हो जाता है और समतल वाला बन जाता है-उसी प्रकार से यानविमान का भीतर का भूमिभाग समतल था (णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए) नाना प्रकार के पंचवर्णों वाले मणियों से वह उपशोभित था (आवड पच्चावड सेढीसे

करतलेइ वा चंदमंडलेइ वा) ते भूमिभाग आ जातनो समतल हतो जेवो आलिंग पुष्कर होय छे के मृदंग समतल पुष्कर होय छे. के सरस्तल होय छे, के करतल होय छे के चंद्रमंडळ होय छे. (सूरमंडलेइ वा) सूर्यमंडल होय छे. (आयंसमंडलेइ वा) के आदर्श (आरिसो) मंडळ होय छे, (उरब्भचम्मेइवा) के उरभ्रचर्म होय छे. (वसहचम्मेइ वा) के वृषभ चर्म होय छे, (वराहचम्मेइ वा) के वराह (भुंड) चर्म होय छे, (सीहचम्मेइ वा) के सिंह चर्म होय छे, (वग्घचम्मेइ वा) के व्याघ्र चर्म होय छे, (मिगचम्मेइ वा) के मृग चर्म होय छे, (छगलचम्मेइ वा) के छाग चर्म होय छे, (दीवियचम्मेइ वा) के दीपि चर्म होय छे, (अणेगसंकुकीलगसहस्सवितए) आ विशेषण उरभ्रचर्म वगेरेनुं छे. एनो अर्थ आ प्रमाणे थाय छे के जेम हजारो शंकु प्रमाण कीलकोथी ताडित थयेलुं उरभ्र विगेरेनुं चर्म विस्तृत थई जाय छे अने समतलवाळुं थई जाय छे तेमज यानविमाननी अंदरनो भूमिभाग पण समतल हतो. (णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए) अनेक जातना पांच रंगोवाळा मणिओथी ते उपशोभित हतो. (आवडपच्चावडसेढिपसेढिसोवत्थिय

पुष्पमाणवकवर्द्धमानकमत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवा सन्तीलतापद्मलताभक्तिचित्रैः सच्छायैः सप्रभैः समरीचिकैः सोद्द्योतैः नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभिः उपशोभितः, तद्यथा—कृष्णैः नीलैः लोहितैः हारिद्रैः शुक्लैः, तत्र खलु ये ते कृष्णाः मणयः तेषां खलु मणीनामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, स यथा नामकः जीमूतइति वा अञ्जनमिति वा खञ्जनमिति वा कज्जलमिति वा गवलमिति वा गवलगुटिकेति वा भ्रमर इति वा भ्रमरावलिकेति वा भ्रमरपत

दिसोवत्थियपूसमाणवगवद्धमाणगमच्छंडगमगरंडगजारामाराफुल्लावलि पउमपत्तसागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्पभेहिं, समरीइएहिं, सउज्जोएहिं णाणाविहपंचवण्णेहिं, मणीहिं उवसोभिए) आवर्त प्रत्यावर्त, श्रेणि प्रश्रेणि, सौवस्तिक पुष्पमाणवक, वर्द्धमानक, मत्स्यण्डक, मकराण्डक, जार मार पुष्पावलि, पद्मपत्र, सागरतरङ्ग वासन्ती-पुष्पलता एवं पद्मलता इन सब की रचना से अद्भुत ऐसे, एवं समीचीन कान्तिवाले, चाकचिक्य वाले, किरणों वाले, और उद्यात वाले ऐसे नाना प्रकार के पांच वर्णवाले मणियों से वह समतल भूमिभाग उपशोभित था. (तं जहा) वे पांचवर्ण इस प्रकार है—(किण्हेहिं, णीलेहिं, लोहिएहिं पीतेहिं, सुक्किल्लेहिं) कृष्ण, नील, लोहित, पीत और शुक्ल.(तत्थ णं जे से किण्हा मणी—तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्त) इनमें जो कृष्ण वर्णवाले मणि थे—उनका वर्णावास—वर्णन पद्धति इस प्रकार है—(से जहा नामए जीमूतएइवा, अंजणेइ वा, खंजणेइ वा कज्जलेईवा, गवलेइ वा, गवलगुलियाइ वा, भमरेइ वा भमरावलियाइ वा भमरपतगसारेइ वा)

पूसमाणवगवद्धमाणगमच्छंडगमगरंडगजारामाराफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्पभेहिं, समरीइएहिं, सउज्जोएहिं णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं उवसोभिए) આવર્ત્ત પ્રત્યાવર્ત્ત, શ્રેણિ પ્રશ્રેણિ, સૌવસ્તિક, પુષ્પમાણવક, વર્દ્ધમાનક, મત્સ્યાંડક, મકરાંડક, જાર માર પુષ્પ-વલિ, પદ્મપત્ર, સાગર તરંગ, વાસંતી અને પદ્મલતા આ સર્વેની રચનાથી તે અદ્ભુત હતો અને કાંતિવાળા ચમકતા, કિરણો વાળા અને ઉદ્યોત વાળા એવા ઘણા પ્રકારના પાંચ રંગોવાળા મણિઓથી તે સમતલ ભૂમિભાગ ઉપશોભિત હતો. (तं जहा) તે પાંચ રંગો આ પ્રમાણે છે. (किण्हेहिं, णीलेहिं, लोहिएहिं, पीतेहिं, सुक्किल्लेहिं) કૃષ્ણ, નીલ, લોહિત પીત શુક્લ.(तत्थणं जे से किण्हा मणी तेसिणं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તેઓમાં જે કાળારંગના મણિઓ હતા. તેમનો વર્ણા-વાસ-વર્ણન-પદ્ધતિ આ પ્રમાણે છે—(से जहानामए जीमूतएइवा, अंजणेइ वा,

इसार इति वा जम्बूफलमिति वा आर्द्रारिष्टक इति वा परभृत इति वा गज इति वा गजकलभ इति वा कृष्णसर्प इति वा कृष्णकेसर इति वा आकाशखण्डमिति कृष्णाशोक इति वा कृष्णकरवीरइति वा कृष्णबन्धुजीव इति वा, भवेद् एतद्रूपः स्यात्? नो अयमर्थः समर्थः, औपम्यं श्रमणायुष्मन्! ते खलु कृष्ण मणयः इतइष्टतरका एव कान्ततरका एव मनोऽनतरका एव मनोज्ञतरका एव वर्णेन प्रज्ञप्ताः ॥सू.१५॥

जैसा वर्षा कालका मेघ कृष्ण वर्णवाला होता है, उसी प्रकार का कृष्ण वर्णवाला कृष्णमणि होता है? तथा जैसा अंजनकाला होता है, खंजन काला होता है, कज्जल काला है, गवल–भैंसका सींग काला होता है, गवलगुटिका काली होती है, भ्रमर काला होता है, भ्रमरावली काली होती है, भ्रमरपतङ्गसार काला होता है, (जंबूफलेइ वा) पका हुआ जामुन काला होता है, (अद्दारिट्ठेइ वा) आर्द्रारिष्टकका कोमल शिशु काला होता है, (परहुइए वा) कोयल काली होती है, (गएइ वा) हाथी काला होता है गयकलभेइ वा) हाथी का बच्चा काला होता है, (किण्हसप्पेइ वा) सांप काला होता है (किण्हकेसरेइ वा) कृष्णपुष्पकेसर काला है (आगासथिग्गलेइ वा) शरत्कालीन आकाशखण्ड काला होता है, (किण्हासोएइ वा) कृष्ण अशोक वृक्ष काला होता है, (किण्हकणवीरेइ वा) कृष्ण कनेर वृक्ष काला होता है (किण्हबंधुजीवेइ वा) अथवा कृष्णबन्धुजीवक जैसा काला होता है, (भवे एयारूवे सिया) उसी प्रकार का काला कृष्णमणि होता है यहां यह कथन

ખંજણેઇ વા, કજ્જલેઇ વા ગવલેઇવા ગવલગુલિયાઇ વા, ભમરેઇ વા, ભમરાવલિયાઇ વા ભમરપતંગસારેઇ વા) વર્ષાકાળનો મેઘ જેમ કાળો હોય છે, તેમજ કાળા રંગનો કૃષ્ણમણિ હોય છે. તેમજ અંજન (મેશ) કાળું હોય છે, ખંજન કાળું હોય છે, કાજળ કાળું હોય છે, ગવલ ભેંસના શીંગ કાળાં હોય છે ગવલગુટિકા કાળી હોય છે, ભમરો કાળો હોય છે ભ્રમરાવલી કાળી હોય છે, ભ્રમર પતંગસાર કાળો હોય છે, (જંબૂફલેઇવા) પાકેલું જાંબું કાળું હોય છે, (અદ્દારિટ્ઠેઇ વા) આર્દ્રારિષ્ટ કાકનું કોમળ બચ્ચું કાળું હોય (પરહુએઇ વા) કોયલ કાળું હોય છે. (ગએઇ વા) હાથી કાળો હોય છે, (ગયકલભેઇ વા) હાથીનું બચ્ચું કાળું હોય છે. (કિણ્હસપ્પેઇ વા કાળો સાપ કાળો હોય છે, (કિણ્હ કેસરેઇ વા) કૃષ્ણ પુષ્પ કેસર કાળી હોય છે, (આગાસથિગ્ગલેઇ વા) શરદ્ કાલીન આકાશ ખંડ કાળો છે, (કિણ્હાસોએઇ વા) કૃષ્ણ અશોક વૃક્ષ કાળું હોય છે, (કિણ્હ કણવીરેઇ વા) કૃષ્ણ કનેર વૃક્ષ કાળું હોય છે (કિણ્હબંધુજીવેઇ વા) અથવા તો કૃષ્ણ બંધુ જીવક કાળું હોય છે. (ભવે એયારૂવેસિયા) તેવો જ કાળો કૃષ્ણ મણિ હોય છે. અહીં આ કથન પ્રશ્ન

'तएणं से' इत्यादि—

टीका—ततः—पूर्वोक्तविकरणानन्तरम् खलु स आभियोगिको देवः तस्य-नानामणिमयस्तम्भोपनिविष्टादिविशेषणविशिष्टस्य दिव्यस्य यानविमानस्य अन्तः-मध्ये बहुसमरमणीयं-बहुसमः अतिसमतलः, अत एव रमणीयो बहुसमरमणीयस्तम्, भूमिभागं-भूमिप्रदेशं विकरोति-वैक्रियशक्त्योत्पादयति। स भूमिभागः कीदृशः? इत्याह—'से जहाणामए' इत्यादि—सः-पूर्वोक्तो भूमि-

प्रश्न परक लगाना चाहिये, अर्थात् शिष्य का ऐसा प्रश्न है कि जिस प्रकार का काला वर्षाकाल का मेघ होता है, अथवा अंजन आदि काले हैं तो क्या उसी प्रकार से कृष्णमणि भी काला होता है? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं—(णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं (ओवम्मं समणाउसो) हे आयुष्मन! श्रमण! यह तो केवल उपमा है. (तेणं हि किण्हा मणी इत्तो इट्ठतराए चेव कंततराए चेव, मणामतराए चेव, वण्णेणं पण्णत्ता) क्योंकि वे कृष्णमणी इन उक्त जीमूतादिमेघकों से भी इष्ट तरक-अतिशय रूप से इष्ट कहे गये हैं। कान्ततरक कहे गये हैं, एवं मनोऽमतरक तथा मनोज्ञतरक कहे गये हैं।

टीकार्थ—पूर्वोक्त वैक्रिय करने के बाद उस आभियोगिक देवने नाना मणिमयस्तम्भों के सहारे रहे हुए आदि विशेषणों वाले दिव्य यान विमान के मध्यभाग में अतिसमतलवाले अतः रमणीय ऐसे भूमिभाग की भूमि प्रदेश की—विकुर्वणा की अर्थात् अपना विक्रियशक्ति से उसे उत्पन्न

પરક હોવું જોઈએ એટલે કે શિષ્યનો પ્રશ્ન છે કે જે જાતનો કાળો વર્ષા કાળાનો મેઘ હોય છે અથવા અંજન વગેરે કાળો હોય છે તે શું તેવો જ કૃષ્ણ મણિ પણ કાળો હોય છે? એના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી. (ओवम्मं समणाउसो) હે આયુષ્મન શ્રમણ! આ તો ફક્ત ઉપમા છે. (तेणं हि किण्हामणी इत्तो इट्ठतराए चेव कंततराए चेव, मणुण्णतराए चेव, मणामतराए चेव वण्णेणं पण्णत्ता) કેમકે તે કૃષ્ણમણિ તે ઉલ્લિખિત મેઘ વગેરે કરતાં પણ ઇષ્ટ તરક—વધારે—ઇષ્ટ કહેવામાં આવ્યા છે. કાંતતરક કહેવામાં આવ્યા છે. અને મનોમ તરક તેમજ મનોજ્ઞ તરક કહેવામાં આવ્યા છે.

ટીકાર્થ:—ઉલ્લિખિત વિકુર્વણા બાદ તે આભિયોગિક દેવે અનેકાનેક મણિજટિત થાંભલાઓના આધાર વાળા વગેરે વિશેષણોથી શોભિત દિવ્ય યાનવિમાનના મધ્ય ભાગના અતિશય સમતલવાળા અત્યંત રમ્ય એવા ભૂમિભાગની—ભૂમિપ્રદેશની વિકુર્વણા એટલે કે પોતાની વિક્રિયાશક્તિ વડે તેને ઉત્પન્ન કર્યો. તે ભૂમિભાગ કેવો

भागः यथानामकः, कीदृशः ? इत्याकाङ्क्षायामालिङ्गपुष्करादीन्युपमानानि व्यस्यति आलिङ्गपुष्करमिति वा–आलिङ्गो–मुरजो वाद्यविशेषः तस्य पुष्करं चर्मपुटं, तदत्यन्तसमतलं भवतीति तत्तुल्यसमतलत्वात्देवेति इति–शब्दो हि सादृश्यार्थकः, वा शब्दः समुच्चयार्थकः, एवमग्रेऽपि, तथा–मृदङ्गपुष्करमिति वा मृदङ्ग चर्मपुटवत् समतलः तथा–सरस्तलमिति वा सरस्तडागस्तस्य तलवत् समतलः, तथा–करतलमिति वा हस्ततलवत् समतलः, तथा–चन्द्रमण्डलमिति वा–चन्द्रमण्डलवत् समतलः, तथा–सूरमण्डलमिति वा–सूर्यमण्डलवत् समतलः तथा–आदर्शतलमिति वा–आदर्शो दर्पणस्तस्य तलवत्समतलः' तथा–उरभ्रचर्मेति वा–मेषचर्मवत् समतलः, तथा–वृषभचर्मेति वा–बलीवर्दचर्मवत्समतलः, तथा–वराहचर्मेति वा–वराहचर्मवत्समतलः, तथा–सिंहचर्मेति वा–सिंहचर्मवत् समतलः, तथा–व्याघ्रचर्मेति वा व्याघ्रचर्मवत्समतलः, तथा–मृगचर्मेति वा–मृगचर्मवत् समतलः–तथा छगलचर्मेति वा–छगलश्छागस्तस्य चर्मवत् समतलः, तथा–द्वीपिचर्मेति वा–द्वीपीलघु व्याघ्रश्चित्रकः तस्य चर्मवत् समतलः, तथा–अनेकशङ्कुकीलकसहस्रवितितम्–उरभ्रादीनां चर्मविशेषणमिदं, तेन–उरभ्रप्रभृतिचर्मणा सहास्य विशेष्यविशेषणभावस्तथा च अनेकशङ्कुकीलकसहस्रविततोरभ्र

किया. यह भूमिभाग कैसा था ? यही अब आगे के कथन से स्पष्ट किया जाता है–इसमें यह कहा गया है कि जिस प्रकार से आलिंग–मृदंग नाम के वाद्यविशेष का, पुष्कर–चर्मपुट, अत्यन्त समतलवाला होता है इसी प्रकार से उस यान विमान का वह मध्यभूमि भाग भी बिलकुल समतल वाला था. जहां जो इति शब्द आया है. वह सादृश्य अर्थ में आया है तथा 'वा' शब्दों के संबंध में जानना चाहिये तथा जैसा तडाग का तल सम होता है, करतल–हस्ततल जैसा सम होता है, चन्द्रमण्डल जैसा समतल वाला होता है, दर्पण का तल जैसा सम होता है, उसी प्रकार से वह भूमिभाग भी समतल वाला था जिस प्रकार शंकुप्रमाण

હતો, હવે તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે કે—જેમ આલિંગ મૃદંગ નામક વાદ્ય વિશેષનો, પુષ્કર–ચર્મપુટ અતીવ સમતલવાળો હોય છે. તેમજ તે યાનવિમાનનો તે મધ્ય ભાગ પણ એકદમ સમતલ વાળો હતો. અહિં જે "इति" શબ્દ છે તે સાદૃશ્ય અર્થમાં આવ્યો છે તેમજ "वा" શબ્દ સમુચ્ચય અર્થમાં આવ્યો છે. આ પ્રમાણે જ હવે પછી આ શબ્દો જેટલી વખત આવે તે બધાનો સંબંધ આ પ્રમાણે જ જાણવો જોઈએ. જેમ તડાગ (તળાવ) નું તળિયું સમ હોય છે, કરતલ–હથેળી–જેમ સમ હોય છે ચંદ્ર મંડળ જેમ સમતલ હોય છે. દર્પણનું તળિયું જેમ સમ હોય છે, તેમજ તે ભૂમિભાગ પણ સમ તળિયા વાળો

वृषभवराहसिंहव्याघ्रमृगछगलद्वीपिचर्मेति वा-इति फलितम्, अस्यायमर्थः-अनेकानि शङ्कुकीलकसहस्राणि शङ्कुप्रमाणानां कीलकानां सहस्राणि तैर्विततं-ताडनेन विस्तृतीकृतमुरभ्रादिचर्म तद्वत्समतलः, उरभ्रादिचर्मशङ्कुप्रमाणकीलकैस्ताडनं विना विततं न सम्भवति ततः समतलमपि न भवतीति उरभ्रादिचर्मणस्तद्विशेषणमुपात्तम्। तथा-नानाविधपञ्चवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः-अनेकजातीयैः पञ्चवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः अलङ्कृतः, तथा-आवर्त्तप्रत्यावर्त्त श्रेणिप्रश्रेणि सौवस्तिकपुष्पमाणवकवर्द्धमानकमत्स्याण्डकमकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्तीलतापद्मलताभक्तिचित्रैः-तत्र-आवर्त्तः-भ्रमिः--प्रत्यावर्त्तः एकस्यावर्त्तस्य प्रत्यभिमुख आवर्त्तः, श्रेणिः-तथाविधबिन्दुजनितापङ्क्तिः, प्रश्रेणिः--श्रेणेर्निर्गताऽन्या श्रेणिः सौवस्तिकः-पुष्पमाणवो-माणि-

---

अनेक हजार किलकों द्वारा ताडन से लम्बा चौडा किया गया उरभ्र-मेष का चमडा, वृषभ का चमडा, वराहवर का चमडा, सिंह का चमडा व्याघ्र का चमडा, मृग का चमडा, छाग-बकरे का चमडा, छोटे व्याघ्र रूपी चीते का चमडा, समतल वाला हो जाता है, उसी प्रकार से यह मध्यभूमिभाग भी समतल वाला था. यहां यह 'अनेक शंकुकीलक' आदि रूप जो सूत्र पाठ है उसे उरभ्र चर्म आदि के विशेषरूप से व्याख्यात करना चाहिये. क्यों कि उरभ्रादि का जो चर्म होता है वह शंकु प्रमाण कीलकों द्वारा ताडित हुए विना न लम्बाचोडा हो सकता है और न समतल हो सकता है। तथा यानविमान का वह मध्य भाग नाना प्रकार के पंचवर्णों वाले मणियों से शोभित था. तथा-आवर्त्त-भ्रमि, प्रत्यावर्त्त-एक आवर्त्त के अभिमुख हुआ दूसरा आवर्त्त, श्रेणी तथाविध

તથા જેમ શંકુ પ્રમાણુ અનેક હજાર કીલકો વડે તાડિત કરીને લાંબુ અને ચોડું બનાવવામાં આવેલું ઉરભ્ર-મેષનું ચામડું, વૃષભનું ચામડું, વરાહનું ચામડું. સિંહનું ચામડું, વાઘનું ચામડું, મૃગનું ચામડું, છાગ-બકરાનું ચામડું, નાના વાઘ રૂપ ચીત્તાનું ચામડું, સમતલ વાળું થઇ જાય છે, તેમજ આ મધ્યભૂમિભાગ પણ સમતલ વાળો હોય છે. અહીં આ 'अनेकशंकुकीलक' વગેરે રૂપ જે સૂત્ર—પાઠ છે તે ઉરભ્ર ચર્મ વગેરેને લઇને વિશેષ રૂપથી સ્પષ્ટતા કરવી ઘટે છે. કેમકે ઉરભ્ર વગેરેનું ચામડું હોય છે તે શંકુ પ્રમાણ કીલકો વડે તાડિત થયા વગર ન લાંબું ચોડું થઈ શકે તેમ છે અને ન સમતળિયું થઇ શકે છે. તેમજ યાનવિમાનનો તે મધ્યભાગ અનેકાનેક પાંચ વર્ણોવાળા મણિઓથી શોભિત હતો. તેમજ આવર્ત્ત—ભ્રમિ પ્રત્યાવર્ત્ત, એક આવર્ત્તના અભિમુખ થયેલો બીજો આવર્ત્ત-શ્રેણિ-તથાવિધ

लक्षणविशेषौ, वर्द्धमानकं-शरावसम्पुटं, मत्स्याण्डक-मकराण्डके-मत्स्य-मकरयोरण्डके, जारमारौ मणिलक्षणविशेषौ, पुष्पावलिः-पुष्पसमूहः, पद्मपत्र-कमलदलं, सागरतरङ्गः-समुद्रतरङ्गः, वासन्तीलता-वासन्तीपुष्पलता, पद्मलता-कमललता, एतेषां या भक्तिः-रचना तया चित्रैः-अद्भुतैः, मणिभिरुपशोभित-इति परेण सम्बन्धः, अत्राऽऽवर्त्तादीनि मणिलक्षणानि मणिपरीक्षकग्रन्थाद् बोध्यानि । पुनः कीदृशैर्मणिभिः ? इत्यत्राऽऽह-सच्छायैः-सतीशोभना छाया कान्तिर्येषां ते सच्छायास्तैः, तथा-सप्रभैः-प्रभायुक्तैः-चाकचिक्यामिशोभितैः-

---

बिन्दुओं की पंक्ति, प्रश्रेणि-श्रेणि से निर्गत अन्य श्रेणि, मणि लक्षण विशेषरूप सौवस्तिक एवं पुष्पमाणवक, वर्द्धमानक-शरावसम्पुट, मत्स्याण्डक और मकराण्डक, मणिलक्षण विशेषरूपजारमार, पुष्पावलि-पुष्पसमूह, पद्मपत्र-कमललता, सागर तरंग-समुद्र लहर, वासन्तपुष्पलता, पद्मलता-कमललता, इन सब की भक्ति-रचना से अद्भुत, ऐसे जो मणि थे. उन -मणियों से वह-मध्य भाग सुहावना बना हुआ था. आवर्त्त आदिक मणि के लक्षण रूप होते हैं. अतः इनका लक्षण मणिपरीक्षक ग्रन्थ से जानना चाहिये. तथा ये सब मणि शोभन-छाया-कान्तिवाले थे. चाकचिक्यरूप अपनी प्रभा से युक्त थे, किरणों से युक्त थे एवं उद्योत-प्रकाश से युक्त थे. कृष्ण, नील, लोहित, रक्त, पीत और श्वेत ये पांच वर्ण हैं. इन पांच वर्णों से वे मणी शोभित थे और इन मणियों से वह भूमिभाग शोभित था. अब कृष्णमणियों में जो कृष्णमणि थे उनका

બિંદુઓની પંકિત, પ્રશ્રેણિ-શ્રેણિ વડે નિર્ગત બીજી શ્રેણી, મણિ લક્ષણ વિશેષ રૂપ સૌવસ્તિક અને પુષ્પમાણવક, વર્દ્ધમાનક-શરાબ સંપુટ મત્સ્યાંડક, અને મકરાંડક, મણિલક્ષણ વિશેષ રૂપ જાર માર, પુષ્પાવલિ-પુષ્પ સમૂહ, પદ્મપત્ર, કમળ પત્ર, સાગર તરંગ-સાગરના મોજાઓ, વાસંતીલતા વાસંતી પુષ્પલતા, પદ્મલતા-કમળલતા, આ સૌની ભકિત રચનાથી અદ્ભુત-એવા જે મણિઓ હતા, તે મણિઓથી તે મધ્ય ભાગ સોહામણો બનેલો હતો. આ આવર્ત્તક વગેરે મણિઓના લક્ષણ રૂપ હોય છે, એથી એમનું લક્ષણ મણિ પરિક્ષક ગ્રંથમાંથી જાણી લેવું જોઈએ. તેમજ આ સર્વે મણિઓ શોભન-છાયા-કાંતિયુક્ત હતા. ચાકચિક્ય રૂપ પોતાની પ્રભાથી (ચમકની) તે યુકત હતા, કિરણોથી યુકત હતા. અને ઉદ્યોત-પ્રકાશ યુકત હતા, કૃષ્ણ, નીલ, લોહિત, રક્ત (લાલ), પીત અને સફેદ આ પાંચ રંગો કહેવાય છે. આ પાંચ વર્ણોથી તે મણિઓ શોભિત હતાં. આ મણિઓથી તે ભૂમિભાગ શોભિત હતો. હવે કૃષ્ણ

तथा-सकरणैः-किरणसहितैः, तथा-उद्योतैः-प्रकाशमानैः, एतादृशैः नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभिरुपशोभितः। तत्र पञ्चवर्णान् नामनिर्देशेनाह—कृष्णैः१, नीलैः२, लोहितैः-रक्तैः३, हारिद्रैः-पीतैः४, शुक्लैः-श्वेतैः५, इति पञ्चवर्णैर्मणिभिरुपशोभितः स भूमिभागः।

अथ कृष्णमणीनामुपमामाह-'तत्थ णं' इत्यादि-तत्र-पञ्चवर्णमणिषु खलु ये कृष्णा मणयः, तेषां-कृष्णवर्णानां मणीनाम् अयमेतद्रूपः-अनुपद वक्ष्यमाण-स्वरूपः वर्णावासः-वर्णनपद्धतिः प्रज्ञप्तः, स यथानामकः-जीमूत इति वा-जीमूतो-मेघः, स च वर्षा प्रारम्भसमये जलपूर्णो बोध्यः, वर्षाकालिकस्यैव मेघस्य कृष्णवर्णत्वात्, तद्वत् कृष्णवर्णः, इति शब्दो हि प्रकारार्थकः, प्रकारो भेदसादृश्यम्, तथा चायमर्थः पर्यवसितः-प्रावृषेण्यमेघभिन्नत्वे सति प्रावृषेण्यमेघगत-कृष्णवर्णत्वरूपविशेषधर्मविशिष्टः, वा-शब्दोऽन्यान्यकृष्णवर्णोपमानसमुच्चयार्थः। एवमग्रेऽपि,तथा-अञ्जनमिति वा-अञ्जनं-सौवीराञ्जनं. रत्नविशेषो वा तद्वत्

वर्णावास-वर्णनपद्धति इस प्रकार से है-जैसे-वर्षा के प्रारंभ समय में जलपूर्ण मेघ कृष्ण वर्णवाला होता है. वर्षाकालिक मेघ का ही वर्ण कृष्ण होता है-इसीलिये उसे यहां ग्रहण किया गया है. तो जैसे वर्षाकालिक मेघ का वर्ण कृष्ण होता है, उसी प्रकार के कृष्ण वर्णवाला कृष्ण मणि होता है. यहां जो इति शब्द आया है वह प्रकार अर्थ में आया है. प्रकार का तात्पर्य है भेद सादृश्य अतः इससे यह निष्कर्ष निकलता है कि वह कृष्णमणि वर्षाकालिक मेघ से भिन्न होता हुआ भी वर्षाकालिक मेघगत जो कृष्णवर्णता है तद्रूप विशेषधर्म वाला है. वा शब्द अन्य अन्य, कृष्णवर्ण के उपमान के समुच्चय के लिये है इसी तरह से आगे भी समझना चाहिये. इसी प्रकार वह कृष्णमणि सौवीराञ्जन-

---

મણિઓની ઉપમાને કહેતાં સૂત્રકાર વર્ણન કરે છે કે પાંચ વર્ણો વાળા મણિઓમાંથી જે કૃષ્ણમણિ હતા તેમનો વર્ણાવાસ-વર્ણન પદ્ધતિ આ પ્રમાણે છે—જેમ વર્ષાની શરૂઆતમાં પાણી ભરેલા મેઘો કાળા રંગવાળા હોય છે, વર્ષા કાળનો મેઘ જ રંગે કાળો હોય છે. એથી અહીં તેનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે, તો વર્ષા કાલિક મેઘોનો રંગ કાળો હોય છે, તેમજ કૃષ્ણવર્ણ વાળો કૃષ્ણમણિ પણ હોય છે. અહીં જે ઇતિ શબ્દ આવ્યો છે તે 'પ્રકાર અર્થ માટે આવ્યો છે. પ્રકારનો અર્થ જે—ભેદ સાદૃશ્ય એનાથી આ નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે કૃષ્ણમણિ પણ વર્ષા કાલના મેઘથી જુદો હોવા છતાંએ વર્ષા કાળના મેઘમાં જે કૃષ્ણત્વ-'કાળાપણુ' તદ્રૂપ વિશેષ ધર્મવાળો તે મણિ પણ છે. 'વા' શબ્દ બીજા કૃષ્ણ વર્ણના ઉપમાનોના સમુચ્ચય માટે છે. આ પ્રમાણે હવે પછીના વર્ણનમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ. આ પ્રમાણે

कृष्णवर्णः, तथा खञ्जनं दीपशिखोपरितनभागमलः, शकटचक्रपिण्डिका मलो वा, कज्जलं-कज्जल प्रसिद्धम्, गवलं-महिषशृङ्गम् गवलगुटिका शब्दो गवल-निबिडतरसारपरः, तन्निर्मिता गुटिका गवलगुटिकामहिषशृङ्गनिबिडतरसारनि-र्मितगुटिका, भ्रमरः-प्रसिद्धः, भ्रमरावलिका-भ्रमरपङ्क्तिः, भ्रमरपतङ्गसार इति-भ्रमराणां पतङ्गसारः- पक्षान्तर्गतो विशिष्टकृष्णताकलितप्रदेशः, जम्बूफल-मिति-पक्वजम्बूफलम्, आर्द्रारिष्टः-कोमलकाकशिशुः, परभृतः कोकिलः, गजो-हस्ती, गजकलभः-हस्तिशिशुः, कृष्णसर्पः-प्रसिद्धः, कृष्णकेसरः-कृष्ण-पुष्पकेसरः, 'आकासथिग्गल' इति शरत्कालीनमाकाशखण्डं, थिग्गलं, शब्दो हि

काला सुरमा या रत्नविशेष की तरह काले वर्णवाला होता है. दीपशिखा के ऊपर के भाग में जो मल होता है उसका नाम खंजन है अथवा शकटचक्र की पिण्डिकामें जो मल होता है उसका नाम खंजन है काजल का नाम कज्जल है. भैंस के सींग का नाम गवल हैं. भैंस के सींग का जो निविड तर सार होता है उसका नाम यहां गवल है. इस गवल को जो गोली बनती है वह गवलगुटिका है. भ्रमर नाम भौरे का है. भ्रमरों की पंक्ति का नाम भ्रमरावलिका है भ्रमरों के पक्षों के भीतर जो विशिष्ट कृष्णता से युक्त प्रदेश होता है उसका नाम भ्रमरपतङ्गसार है. पके हुए जामुन का नाम जम्बूफल है कौवे का जो तुरत का जन्म हुआ शिशु होता है उसका नाम आर्द्रारिष्ट है. परभृत नाम कोयल का होता है. गज नाम हाथी का है, गजकलभ नाम हाथी के बच्चे का है. काले सांप का नाम कृष्ण सर्प है कृष्णपुष्प को किंजल्क

કૃષ્ણ મણિ સૌવીરાંજન-કાળો સુરમો કે રત્ન વિશેષની જેમ કાળા રંગ વાળો હોય છે. દીપશિખાના ઉપરના ભાગમાં જે મળ હોય છે, તેનું નામ ખંજન છે. અથવા તો શકટ ચક્રની પિંડિકામાં જે મળ હોય છે તેનું નામ ખંજન છે. મેશનું નામ કજ્જલ છે. ભેંસના શીંગડાનું નામ ગવલ છે. ભેંસના શીંગડાનો જે નિબિડતર સાર હોય છે, તેનું નામ અહીં ગવલ છે. આ ગવલની જે ગોળી બનાવવામાં આવે છે. તે ગવલગુટિકા છે. ભ્રમર નામ ભમરાઓનું છે, ભમરાઓની પંક્તીનું નામ ભ્રમરાવલિકા છે. ભ્રમરાઓની પાંખોની અંદર જે સવિશેષ કૃષ્ણતા યુક્ત ભાગ હોય છે તેનું નામ ભ્રમર પતંગ સાર છે પાકેલા જાંબૂનું નામ જંબૂફળ છે. કાગડાનુ તરતનું જન્મેલું બચ્ચુ હોય છે, તેનું નામ આર્દ્રારિષ્ટ છે. પરભૃત નામ કોયલનું છે ગજ નામ હાથીનું છે. ગજ કલભ નામ હાથીના બચ્ચાનું છે કાળા સર્પનું નામ કૃષ્ણસર્પ હોય છે. કૃષ્ણ પુષ્પની કિંજલ્કનું નામ કૃષ્ણ કેસર છે. '**आगास थिग्गलं**' આ શરત કાળના, આકાશનું

देशीयः खण्डार्थः, कृष्णाशोकः, कृष्णाऽशोकवृक्षः, अशोकस्य कृष्णत्वोपा- दानमितरवर्णव्युदासार्थम्, अशोको हि पञ्चवर्णो भवति, एवमग्रेऽपि. कृष्ण- करवीरः-कृष्णवर्ण कर्णिकारवृक्षः, कृष्णबन्धुजीवः-वृक्षविशेषः; तद्वत्कृष्णवर्णः भवेद् एतद्रूपः-जीमूतादिरूपः, मणीनां कृष्णो वर्णः स्यात्? कदाचित्? इति शिष्यप्रश्नः तत्राचार्य उत्तरयति नो अयमर्थः समर्थः'जीमूतादिरूपः, कृष्णो वर्णो मणी- नाम् अयमर्थो नो समर्थः, यद्येवं तर्हि जीमूतादीनां दृष्टान्तत्वेनोपादानं किम- र्थम्? इत्यत आह-'औपम्यं श्रमणाऽऽयुष्मन!-हे आयुष्मन् श्रमणा एत-

का नाम कृष्ण केसर है 'आगास थिग्गल' य. शरत्कालीन आकाश खंड का नाम है. थिग्गल शब्द देशीय है और यह 'खण्ड' अर्थ में आता यहां अशोक के साथ जो कृष्ण विशेषण दिया गया है उसका कारण यह है कि अशोक पांचोंवर्णों वाला भी होता है. अतः इतर वर्णों के निषेध के लिये अशोक के साथ यह कृष्ण विशेषण दिया गया है। इसी प्रकार से कणवीरादि पदों में आगत कृष्ण विशेष की सार्थकता के विषय में भी जानना चाहिये. कृष्ण बन्धु जीव वृक्ष विशेष का नाम है। सो यहां पर शिष्यने इन समस्त उपमानों द्वारा ऐसा पूछा है कि जैसा इन जीमूतादिकों (मेघआदि) का वर्ण कृष्ण होता है, इसी तरह से क्या मणियों का वर्ण कृष्ण होता है. अर्थात् जो कृष्णमणि होता हैं-वे ऐसे ही रूप में काले होते हैं? इसके उत्तर में आचार्य कहते हैं 'नो अयमट्ठे समट्ठे' जीमूतादिकों के जैसा कृष्णवर्ण मणियों का होता है यह अर्थ समर्थ नहीं है. तो फिर यहां जीमूतादिकों को दृष्टान्त रूप से क्यों

નામ છે. 'थिग्गल' શબ્દ દેશીય છે. અને તે 'ખંડ' અર્થમાં વપરાય છે. અહીં જે અશોકની સાથે જે કૃષ્ણ વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે તેનું કારણ આ પ્રમાણે છે કે અશોક પાંચે રંગવાળું પણ હોય છે; એથી બીજા ચાર રંગોવાળા અશોકના નિષેધ માટે અશોકની સાથે કૃષ્ણ વિશેષણ લગાડવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે જ કૃષ્ણ કણવીર વગેરે પદોમાં વપરાયેલા કૃષ્ણ વિશેષણની સાર્થકતા સમજી લેવી જોઇએ. કૃષ્ણબંધુજીવ વૃક્ષ વિશેષનું નામ છે. અહીં શિષ્યે આ બધા ઉપમાનો વડે આ પ્રમાણે જ પ્રશ્ન કર્યો છે કે જેમ આ બધા જીમૂત (મેઘ) વગેરેનો રંગ કાળો હોય તે પ્રમાણે જ શું મણિઓનો રંગ કાળો હોય છે? એટલે કે જેમ કૃષ્ણમણિઓ હોય છે એવાજ કાળા હોય છે? એના ઉત્તરમાં આચાર્ય કહે છે 'नो अयमट्ठे समट्ठे' જીમૂત વગેરેના જેવો કાળો રંગ મણિઓનો હોય છે—આ અર્થ બરાબર નથી. તો પછી જીમૂત વગેરેને દૃષ્ટાંત રૂપમાં

दुपमामात्रमुक्तम्। ततः किम्? इत्याह? 'तेण' इत्यादि--ते खलु कृष्ण मणयः- इतः-जीमूतादिभ्यः इष्टतरकाः-कृष्णेन वर्णेनातिशयेनाभी-प्सिता एव, तत्र किञ्चिदकान्तमपि कस्यचिदिष्टतरं भवतीति अकान्तता निरसनार्थमाह--कान्ततरका एव--अतिस्निग्धमनोहारि--कृष्णताकलिततया जीमूतादिभ्यः कमनीयतरा एव अत एव मनोज्ञतरका एव-मनसा ज्ञायन्ते अनुकूलतया स्वप्रवृत्तिविषयीक्रियन्त इति मनोज्ञाः-मनो-ऽनुकूलास्तेऽतिशयिता मनोज्ञतरास्त एव मनोज्ञतरका एव निश्चिता तत्र मनो-ज्ञतरमपि किञ्चित्साधारणं भवितुमर्हतीति सर्वातिशयसूचनायाऽऽह-मनो-

---

रखा गया है? तो इसके उत्तर में कहा गया है, कि हे आयुष्मन्! श्रमण! यह तो केवल उपमान मात्र कहा गया है। अतः इससे यह फलितार्थ है कि वे कृष्णवर्णवाले मणि इन जीमूतादिकों की अपेक्षा, काले-वर्णवाले होने पर भी अत्यन्त इष्ट हैं। फिर भी यहां ऐसी आशंका हो सकती है कि कोई २ अकान्त भी पदार्थ किसी भी इष्ट तरक होता है, अतः ये ऐसी ही होंगे-सो इसकी निवृत्ति के लिये कहा गया है कि इनमें ऐसी बात नहीं है अर्थात् ये अकान्त नहीं हैं किन्तु कान्त-तरक ही हैं-अर्थात् इनकी जो कृष्णता है वह अतिस्निग्ध है और मन को हरनेवाली है इसीलिये ये जीमूतादिकों की अपेक्षा कमनीयतर हैं और मनोज्ञतरक हैं-क्यों कि मन इन्हें अपनी प्रवृत्ति के लिये अनुकूल विषय रूप से मानता है। मनोज्ञतरक भी कोई २ साधारण होता है-परन्तु ये ऐसे नहीं हैं किन्तु सर्वातिशायी हैं इसी बात को सूचन करने के लिये

(ઉપમાન રૂપમાં) કેમ મૂકવામાં આવ્યા છે. તો એના જવાબમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે હે આયુષ્મન્! શ્રમણ! આ તો ફક્ત ઉપમાનના રૂપમાં જ કહેવાયું છે. એથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે તે કાળા રંગવાળા મણિઓ આ જીમૂત વગેરે કરતાં પણ વધુ કાળા રંગ વાળા હોય છે છતાંએ અહીં આ જાતની શંકા ઉત્પન્ન થઇ શકે તેમ છે કે કેટલાક અકાંત પણ પદાર્થો ઇષ્ટ તરક હોય, એથી આ સર્વે પણ એવા જ હશે. તો એના સમાધાન માટે અહીં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે કે અહીં આ જાતની કલ્પના યોગ્ય નથી એટલે કે આ બધા અકાંત નથી, પણ કાંત તરક જ છે. એટલે કે એમની જે કૃષ્ણતા છે તે અતિ સ્નિગ્ધ-ખૂબ જ લીસી-છે અને મનને આકર્ષનારી છે. એથી એઓ જીમૂત (મેઘ) વગેરે કરતાં કમનીય તર છે અને મનોજ્ઞ તરક છે. કેમકે મન એમને પોતાની પ્રવૃત્તિ માટે અનુકૂલ વિષયના રૂપમાં માણે છે. મનોજ્ઞ તરક પણ કેટલાક સાધારણ હોય છે, પણ એઓ એવા નથી, પણ સર્વાતિશાયી છે. એ જ વાતને સૂચિત કરવા માટે મનોમતરક આ પ્રમાણે

ऽमतरका एव मनोऽमन्ति गच्छन्तीतिमनोऽमाः हृदयङ्गमाः,अतिशयितास्ते मनो ऽमतराश्च एव मनोऽमतरका एव, एतादृशास्ते कृष्णा मणयो वर्णेन-- रूपेण प्रज्ञप्ताः-कथिताः ॥ सू० १५ ॥

अथ नीललोहित मणीनामुपमामाह--

मूलम्—तत्थ णं जे ते नीला मणी तेसि णं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, से जहा नामए वा भिंगेइ वा भिंगपत्तेइ वा सुइइ वा सुयपिच्छेइ वा चासेइ वा चासपिच्छेइ वा णीलीइ वा णीलीभेदेइ वा णीलीगुलियाइ वा सामाएइ वा उच्चंतेइ वा वणराईइ वा हलधरवसणेइ वा मोरग्गीवाइ वा अयसिकुसुमेइ वा बाणकुसुमेइ वा अंजणकेसिया कुसुमेइ वा नीलुप्पलेइ वा णीला सोगेइ वा णीलबंधुजीवेइ वा णीलकणवीरेइ वा भवेयारूवे सिया? णो इणट्ठे समट्ठे,तेणं णीलामणा एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता

तत्थ णं जे ते लोहियगा मणी तेसि णं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते से जहाणामए उरब्भरुहिरेइ वा ससरुहिरेइ वा नररुहिरेइ वा वराहरुहिरे वा महिसरुहिरेइ वा बालिंदगोवेइ वा बालदिवाकरेइ वा संझब्भरागेइ वा गुंजद्धरागेइ वा जासु अणकुसुमेइ वा किंसुयकुसुमेइ वा पालियाय कुसुमेइ वा जाइहिंगुलएइ वा सिलप्पवालेइ वा पवाल अंकुरेइ वा लोहियक्खमणीइ वा लक्खारसगेइ वा किमिरागकंबलेइ वा चीणपिट्ठरासीइ वा रत्तुप्पलेइ वा

मनोऽमतरक ऐसा कहा गया है। अर्थात् ये अतिशय रूप से हृदयंगम हो हैं। इस प्रकार के ये कृष्णमणि अपने रूप से कहे गये हैं ॥ सू. १५॥

કહેવામાં આવ્યું છે. એટલે કે એઓ અતિશય રૂપમાં હૃદયંગમ થઈ શકે તેવા જ છે. આ પ્રમાણે આ બધા કૃષ્ણ મણિઓ પોતાના અનેક રૂપમાં અહીં કહેવામાં આવ્યા છે. ॥ સૂ. ૧૫ ॥

रत्तासोगेइ वा रत्तकणवीरेइ वा रत्तबंधुजीवेइ वा भवे एयारूवेसिया? णो इणट्ठे समट्ठे, ते णं लोहियामणी इत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता ॥ सू० १६ ॥

छाया--तत्र खलु ये ते नीलमणयस्तेषां खलु मणीनामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, स यथानामको भृङ्ग इति वा भृङ्गपत्रमिति वा शुकइति वा शुकपिच्छमिति वा चाष इति वा चाषपिच्छमिति वा नीलीति वा नीलीभेद इति वा नीलीगुटिकेति वा श्यामाकमिति वा उच्चन्तग इति वा वनराजीति वा हलधरवसनमिति वा मयूरग्रीवेति वा अतसीकुसुममिति वा बाणकुसुम

'तत्थ णं जे ते नीला मणी' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तत्थ णं जे ते नीला मणी' इन पांचवर्ण वाले मणियों में जो नीलवर्ण वाले मणी हैं (तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) उन मणियों का यह इस प्रकार वर्णावास कहा गया है-(से जहा नामए भिंगेइ वा, भिंगपत्तेइ वा, सुएइ वा, सुयपिच्छेइ वा, चासेइ वा, चासपिच्छेइ वा) जैसा नीला भृङ्ग होता है, भृङ्गपत्र होता है, शुक होता है, शुक की पंख होता है, चाष होता है, चाष पंख होता है, (णीलीइ वा, णीलीभेएइ वा, णीलगुलियाइ वा, सामाएइ वा उच्चंतेइ वा, वणराईइ वा, हलधरवसणेइ वा) नीली होती है, नीली भेद होता है, नीलीगुलिका होती है,-श्यामाक होता है, दन्तराग होता है. वनराजी होती है, हलधर वसन होता है, (मोरग्गीवाइ वा. अयसिकुसुमेइ वा, बाणकुसुमेइ वा, अंजणकेसिया कुसुमेइ वा, निल-

'तत्थ णं जे ते नीलामणी' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तत्थ णं जे ते नीलामणी) આ પાંચ વર્ણવાળા મણિઓમાંથી જે નીલવર્ણવાળા મણિઓ છે, (तेसिणं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તે મણીઓનો વર્ણવાસ-રંગ-આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યો છે. (से जहानामए भिंगेइ वा. भिंगपत्तेइ वा, सुएइ वा, सुयपिच्छेइ वा, चासेइ वा, चासपिच्छेइ वा) જેવો નીલોભૃંગ હોય છે, ભૃંગપત્ર હોય છે. શુક હોય છે, શુકની પાંખો હોય છે. ચાષ હોય છે, ચાષની પાંખો હોય છે, (णीलीइ वा, णीलीभेएइ वा, णीली गुलियाइ वा, उच्चंतेइ वा, वणराईइ वा, हलधरवसणेइ वा) નીલી હોય છે, નીલીભેદ હોય છે, નીલીગુલિકા હોય છે, શ્યામાક હોય છે, દંતરાગ હોય છે, વનરાજી હોય છે, હલધર વસન હોય છે, (मोरग्गीवाइ वा, अयसि कुसुमेइ वा बाणकुसमेइ वा, अंजणकेसिया कुसुमेइ वा, णीलासोगेइ वा, णीलबंधुजीवेइ वा) મોરની ડોક હોય છે, અળસીનું પુષ્પ હોય છે, વાણ કુસુમ હોય છે, અંજન કેશિકાનું

मिति वा अञ्जनकेशिकाकुसुममिति वा नीलोत्पलमिति वा नीलाशोक इति वा नीलवन्धुजीव इति वा नीलकरवीर इति वा भवेद् एतद्रूपः स्यात्? नो अयमर्थः समर्थः, खलु नीला मणयः इत इष्टतरका एव यावद् वर्णेन प्रज्ञप्ताः।

तत्र खलु ये ते लोहितामणयस्तेषां खलु मणीनामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्त', तद् यथानामकः—उरभ्ररुधिरमिति वा शशरुधिरमिति वा नररुधिरमिति वा वराहरुधिरमिति वा महिषरुधिरमिति वा बालेन्द्रगोप इति वा बालदिवाकर इति वा सन्ध्याऽभ्रराग इति वा गुञ्जार्द्धराग इति वा जपा-

---

प्पलेइ वा णीलासोगेइ वा णीलबंधुजीवेइ वा) मयूर की ग्रीवा होती है, अलसी का पुष्प होता है, बाणकुसुम होता है, अंजनकेशिकापुष्प होता है, नीलोत्पल होता है, नीलाशोकवृक्ष होता है, नीलबन्धु जीव होता है (णीलकणवीरेइ वा) अथवा—नीलकनेर का वृक्ष होता है इसी प्रकार का नीलमणि का नीलावर्ण होता है (भवेयारूवे सिया) भृंगादि रूप वर्ण नीलमणियों का कदाचित् होता है? (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है (तेणं णीला मणी इत्तो इट्ठतरा चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) क्यों कि वे नीलमणि इनसे भी अधिक इष्ट ही यावत् वर्ण से कहे गये हैं। (तत्थ णं जे ते लोहियंगा मणी तेसिणं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) तथा इन पांचवर्णवाले मणियों में जो लोहितवर्ण वाले मणि कहे गये हैं उनका यह इस प्रकार का वर्णावास कहा गया है—(से जहा णामए उरब्भरुहिरेइ वा ससरुहिरेइ वा, नररुहिरेइ वा, वराहरुहिरेइ वा, महिसरुहिरेइ वा, बालिंदगोवेइ वा, बालदिवाकरेइ वा) जैसा लालरुधिर होता है, शशरुधिर होता है, मनुष्यरुधिर होता है, वराह रुधिर होता है, माहिष रुधिर होता है, बालेन्द्र-

---

પુષ્પ હોય છે, નીલોત્પલ હોય છે, નીલો અશોક વૃક્ષ હોય છે. નીલબંધુ જીવ હોય છે, णीलकणवीरेई वा) અથવા તો નીલકનેરનું વૃક્ષ હોય છે, તેમજ નીલમણિનો પણ નીલોરંગ હોય છે. (भवेयारूवेसिया) ભૃંગાદિ રૂપવર્ણ નીલમણિઓનો કવચિત જ હોય છે? (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી—तेणं णीलामणी इत्तो इट्ठतरा चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) કેમકે તે નીલમણિઓ એમના કરતાં પણ વધારે ઇષ્ટ જ યાવત્ વર્ણવાળા કહેવામાં આવ્યા છે. (तत्थ णं जे ते लोहियंगा मणी तेसिणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તેમજ આ પાંચ વર્ણમાં જે લોહિતવર્ણવાળા મણિઓ કહેવામાં આવ્યા છે તેમનો આ પ્રમાણે રંગ બતાવવામાં આવ્યો છે. (से जहाणामए उरब्भरुहिरेइ वा, ससरुहिरेइ वा, नररुहिरेइ वा, वराहरुहिरेइ वा, महिसरुहिरेइ वा, बालिंदगोवेइ वा, बालदिवाकरेइ वा) જેવું લાલ રુધિર હોય છે, સસલાનું રુધિર હોય છે, માણસનું રુધર હોય છે, વરાહ

कुसुममिति वा किंशुककुसुममिति वा पारिजातकुसुममिति वा जातिहिङ्गुलक इति वा शिलाप्रवालमिति वा प्रवालाङ्कुर इति वा लोहिताक्षमणिरिति वा लाक्षारसक इति वा कृमिरागकम्बल इति वा चीनपिष्टराशिरिति वा रक्तोत्पलमिति वा रक्ताशोक इति वा रक्तकरवीर इति वा रक्तबन्धुजीव इति वा भवेद् एतद्रूपः स्यात्? नो अयमर्थः समर्थः ते खलु लोहिता मणयः इत इष्टतरका एव यावद् वर्णेन प्रज्ञप्ताः ॥ सू० १६ ॥

गोप होता है, बालदिवाकर होता है, (संझब्भरागेइ वा, गुंजद्धरागेइ वा, जासुअणकुसुमेइ वा) संध्याभ्रराग होता है, गुंजार्द्धराग होता है, जपाकुसुम होता है, (किंसुयकुसुमेइ वा) किंशुक कुसुम होता है, (पालियायकुसुमेइ वा) पारिजातक कुसुम होता है (जाइहिंगुलेइ वा) जातिहिंगुल होता है (सिलप्पवालेइ वा) शिलाप्रवाल होता है (पवालअंकुरेइ वा) प्रवाल अंकुर होता है लोहियक्खमणीइ वा, लक्खारसगेइ वा) लोहिताक्षमणि होता है, लाक्षारस होता है, (किमिरागकंबलेइ वा, चीणपिट्ठरासीइ वा रत्तुप्पलेइ वा, रत्तासोगेइ वा, रत्तकणवीरेइ वा, रत्तबंधुजीवेइ वा) कृमिरागकम्बल होता है, सिन्दुरराशि का पुंजविशेष होता है रक्तोत्पल होता है, रक्ताशोकवृक्ष होता है, रक्त कनेर का वृक्ष होता है, अथवा रक्त बन्धुजीव होता है? (भवे एयारूवेसिया) इस तरह मणियों का वर्ण होता है? (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है। (तेणं लोहियामणी इत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) क्यों कि वे रक्तमणि इनसे भी अधिक इष्ट ही यावत वर्ण से कहे गये हैं।

(ભુંડ) નું રુધિર હોય છે, મહિષ (પાડા) નું રુધિર હોય છે, બાલેન્દ્રગોપ હોય છે, બાલરવિ હોય છે, (संझब्भरागेइ वा, गुंजद्धरागेइ वा, जासुअणकुसुमेइ वा) સંધ્યારાગ હોય છે. ગુંજાર્દ્ધરાગ હોય છે, જપા કુસુમ હોય છે, (किंसु य कुसुमेइ वा) કેસૂડાના પુષ્પો હોય છે, (पालियायकुसुमेइ वा) પારિજાતક (હારસિંગાર)નું પુષ્પ હોય છે (जाइहिंगुलेइ वा) જાતિ હિંગુલક હોય છે, (सिलप्पवालेइ वा) શિલાપ્રવાલ હોય છે, (पवाल अंकुरेइ वा) પ્રવાલ અંકુર હોય છે, (लोहियक्खमणीइ वा लक्खारसगेइ वा) લોહિતાક્ષમણિ હોય છે, લાક્ષારસ હોય છે, (किमिरागकबलेइ वा, चीणपिट्ठरासीइ वा रत्तुप्पलेइ वा, रत्तासोगेइ वा, रत्तकणवीरेइ वा, रत्तबंधुजीवेइ वा) કૃમિરાગ કંબલ હોય છે. સિંદુર રાશિનો પુંજ વિશેષ હોય છે, રકત ઉત્પલ હોય છે, રકત અશોકવૃક્ષ હોય છે, રકત (લાલ) કનેરનું વૃક્ષ હોય છે. અથવા રકત બંધુજીવ હોય છે. (भवे एयारूवेसिया) તો શું આ પ્રમાણે જ મણિઓનો વર્ણ લાલ હોય છે? (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી. (तेणं लोहियामणी इत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) કેમકે તે રકતમણિઓ એમના કરતાં પણ વધારે ઇષ્ટ યાવત વર્ણોવાળા કહેવામાં આવ્યા છે.

'तत्थ णं जे ते' इत्यादि—

टीका—तथा-तत्र-तेषु मणिषु ये ते नीलाः नीलवर्णा मणयः, तेषां खलु नीलवर्णानां मणीनाम् अयमेतद्रूपो-वक्ष्यमाणरूपो वर्णावासः-वर्णनपद्धतिः प्रज्ञप्तः स यथानामकः-भृङ्गः-नीलवर्णो भ्रमरः, तथा-शुकः प्रसिद्धः, शुकपिच्छं-शुकपक्षः, चापः-पक्षिविशेषः, चापपिच्छं-चापपक्षः, नीली-वनस्पतिविशेषः, नीलीभेदः-नीलीखण्डः, नीलीगुटिका-प्रसिद्धा, श्यामाकम्-अन्नविशेषः, उच्चन्तगो-दन्तरागः, वनराजी-वनपङ्क्तिः, हलधरवसनम्-बलदेववस्त्रम्, मयूरग्रीवा-मयूरकण्ठः, अतसीकुसुमम्-अतसीपुष्पम्, बाणकुसुमम्-बाणवृक्षपुष्पम्, अञ्जनकेशिकाकुसुमम्-अञ्जनकेशिका वनस्पतिविशेषस्तत्पुष्पम्, नीलोत्पलम्-नीलकमलम्, नीलाशोकः-नीलवर्णाशोकवृक्षः, तथा-नीलबन्धुजीवः- नीलवर्णबन्धुजीववृक्षः, नीलकरवीरः--नीलवर्णकर्णिकारवृक्षः, तद्वन्नीलवर्णः।

टीकार्थ—उन मणियों में जो नीलवर्ण वाले मणि हैं, उन नीलवर्णवाले मणियों का यह इस प्रकार का वर्णावास-वर्णनपद्धति-कहा गया है. जैसा-नीलवर्ण वाला भृंग-भ्रमर होता है, शुक-तोता होता है, तोते के पंख होते हैं, चाष जाति का पक्षिविशेष होता है, चाष के पंख होते हैं. नीली-नाम का वनस्पतिविशेष होता है, नीलीखण्ड होता है, नीलीगोली होती है. श्यामाक नाम का अन्नविशेष होता है, उच्चन्तगो-दन्तराग होता है, वनराजी-वनपंक्ति होती है, हलधर-बलदेव का वसनवस्त्र होता है, मयूर का कण्ठ होता है, अलसी का पुष्प होता है, बाणवृक्ष का पुष्प होता है, अञ्जनकेशिका नामक वनस्पति का पुष्प होता है, नीलकमल होता है, नीला अशोक वृक्ष होता है, एवं नीला बन्धुजीववृक्ष होता है. तथा नीला कनेर का वृक्ष होता है ऐसा ही नीलवर्ण का नीलामणि होता है। अब शिष्य यहां पर ऐसा प्रश्न करता है कि भृंगादिरूप वर्ण नीलमणियों का

ટીકાર્થ—આ મણિઓમાં જે નીલા રંગવાળા મણિઓ છે, તે નીલારંગ વાળામણિઓના વર્ણવાસ-રંગ-આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યા છે. જેવો નીલારંગનો ભમરો હોય છે, શુક-પોપટ હોય છે, પોપટની પાંખો હોય છે. ચાષજાતિનું પક્ષિ વિશેષ હોય છે, ચાષની પાંખો હોય છે, નીલી નામની વનસ્પતિ વિશેષ હોય છે, નીલીખંડ હોય છે, નીલીગોળી હોય છે, શ્યામાક નામે અન્નવિશેષ હોય છે, ઉચ્ચન્તગો-દંતરાગ હોય છે, વનરાજી-વનપંક્તિ-હોય છે, હળધર-બળદેવ-નું વસ્ત્ર હોય છે, મોરની ડોક હોય છે, અળસીનું પુષ્પ, હોય છે, બાણવૃક્ષનું પુષ્પ હોય છે, અંજનકેશિકા નામક વનસ્પતિવિશેષનું પુષ્પ હોય છે નીલકમળ હોય છે. અશોકવૃક્ષ હોય છે, અને નીલું બંધુજીવ વૃક્ષ હોય છે. હવે અહીં શિષ્ય આ જાતનો પ્રશ્ન કરે છે કે

शिष्यः पृच्छति-भवेद् एतद्रूपः स्यात्-एतद्रूपः-भृङ्गादिरूपो वर्णो नीलमणीनां कदाचिद् भवेत्? तत्राऽऽचार्य आह—नो अयमर्थः समर्थः। यद्येवं तर्हि-नीलमणीनां भृङ्गादिकानां दृष्टान्तत्वेनोपादानं किमर्थम्? अत आह औपम्यमात्रम्-उपमामात्रम् एतत् उक्तम्, ते खलु नीलामणयः इतः भृङ्गादिभ्यः, इष्टतरका एव-नीलेन वर्णेनाऽभीप्सिततरा एव यावत्-यावत्पदेन-'कान्ततरका एव मनोज्ञतरका एव, मनोऽमतरका एव' इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, एषां विवरणम-नन्तरपूर्वसूत्रतोऽवसेयम्। वर्णेन-नीलवर्णेन प्रज्ञप्ताः।

लोहितमणीनामुपमां दर्शयति—'तत्थ णं' इत्यादि। तत्र-तेषु मणिषु ये लोहितकाः-रक्ताः मणयः, तेषां-लोहितवर्णानां मणीनां खलु अयमेत-द्रूपः-अनुपदं वक्ष्यमाणरूपो वर्णावासः-वर्णनक्रमः प्रज्ञप्तः, स यथा नामकः-उरभ्ररुधिरम्-मेषरुधिरम्, शशरुधिरम्-शशः-प्रसिद्धः, तस्य रुधिरम्, नररु-

---

क्या कदाचित् होता है? इसके उत्तर में आचार्य कहते हैं-हे आयुष्मन्! श्रमण! यह अर्थ समर्थ नहीं है। तो इस पर फिर शिष्य ऐसा प्रश्न करता है कि यदि ऐसी बात है तो फिर नीलमणियों की उपमा में इन भृङ्गादिकों को दृष्टान्तरूप से क्यों प्रदर्शित किया गया है? तब इसके उत्तर में आचार्य कहते हैं कि-यह तो केवल उपमामात्र है. क्यों कि वे नील-मणि इन भृङ्गादिकों की अपेक्षा अपने नीलवर्ण से अभीप्सित र ही हैं, यावत् कान्ततर ही हैं, मनोज्ञतर ही हैं और मनोऽमतरक ही हैं। इन कान्ततर आदि पदों का विवरण अनन्तर सूत्र में अच्छी तरह से किया जा चुका है अतः वहीं से इनका विवरण देखना चाहिये.।

लोहितमणियों के विषय में उपमा इस प्रकार से है-जैसा उरभ्र का रुधिर लाल होता है, खरगोश का रुधिर लाल होता है, मनुष्य का

ભૃંગાદિરૂપવર્ણ નીલમણીઓનો હોય છે? એના જવાબમાં આચાર્ય કહે છે કે હે આયુષ્મન્! શ્રમણ આ અર્થ સમર્થ નથી. ત્યાર પછી શિષ્ય ફરી પ્રશ્ન કરતાં કહે છે કે જો એમ હોય તો નીલમણિઓની ઉપમા માટે ભૃંગ (ભ્રમરો) વગેરેને ઉપમાન રૂપમાં શા માટે દર્શા-વ્યા છે. એના જવાબમાં આચાર્ય કહે છે કે આતો ફકત ઉપમા માત્ર છે, કેમકે નીલમણિ આ ભૃંગ વગેરે કરતાં પણ પોતાના નીલવર્ણથી જ સવિશેષ અભીપ્સિતતર છે. યાવત્ કાંત-તર છે, મનોજ્ઞતર જ છે. અને મનોમતરક જ છે. આ કાંતતર વગેરે પદોનું સ્પષ્ટી-કરણ પહેલાં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. એથી જિજ્ઞાસુજનોએ ત્યાંથી અર્થ જાણી લેવો જોઇએ

લોહિતમણિઓના વિષયમાં ઉપમા આ પ્રમાણે છે- જેવું ઉરભ્ર (મેષ)નું રુધિર લાલ હોય છે, સસલાનું રુધિર લાલ હોય છે, માણસનું રુધિર લાલ હોય છે, વરાહનું

धिरम्-मनुष्यरुधिरम्, वराहरुधिरम्-सूकररुधिरम्, महिषरुधिरम्-प्रसिद्धम्, बालेन्द्रगोपः-अभिनवोत्पन्न इन्द्रगोपः-कीटविशेषः, बाल एव स लोहिततरो भवति, प्रवृद्धस्तु किञ्चित्पाण्डुरो रक्त वर्ण इति प्रकृष्ट लौहित्यद्योतनार्थं बालपदोपादानम्, बालदिवाकरः बालः-अभिनवोदितः दिवाकरः-सूर्यः, स चात्यन्तरक्तवर्णो भवति, सन्ध्याऽभ्ररागः-सायंकालिकगगनरागः, गुञ्जार्द्धरागः-प्रसिद्धः, जपापुष्पम्, किंशुककुसुमम्-पलाशपुष्पम्, पारिजातककुसुमम्-पारिजातको देववृक्षविशेषः, तस्य पुष्पम्, जातिहिङ्गुलकः-प्रशस्तहिङ्गुलः, शिलाप्रवालम्-शिलारूपः प्रवालाभिधानो रत्नविशेषः, प्रवालाङ्कुरः-प्रवालाभिध-वनस्पतेरङ्कुरः, लोहिताक्षमणिः-लोहिताक्षाभिधानमणिविशेषः, लाक्षारसकः-

---

रुधिर लाल होता है, वराह का रुधिर लाल होता है, महिष का रुधिर लाल होता है, अभिनवोत्पन्न इन्द्रगोप-जुगनू का रुधिर लाल होता है-इन्द्रगोप जब तक शिशु अवस्था में रहता है तभीतक वह लोहिततर रहता है-परन्तु जब वह प्रवृद्ध हो जाता है तब वह कुछ पाण्डुर वर्ण युक्त वर्णवाला बन जाता है. इसलिये प्रकृष्ट ललाई को प्रकट करने के लिये इन्द्रगोप के साथ बालपद रखा गया है। बालदिवाकर भी उदित अवस्था में अत्यन्त रक्तवर्ण वाला होता है. अतः जैसे इन पूर्वोक्त पदार्थों का रुधिर लालवर्णोपेत होता है उसी प्रकार के रक्तवर्ण से युक्त लोहित मणि होते हैं। तथा सायंकालिक गगन का वर्ण जैसा लाल होता है. तथा गुंजार्द्ध का राग जैसा लाल होता है, जपापुष्प जैसा लाल होता है, पलाश का पुष्प जैसा लाल होता है, पारिजातिकल्पवृक्ष का पुष्प जैसा लाल होता है, प्रशस्त हिङ्गुलक जैसा लाल होता है, शिलारूप प्रवाल नामका रत्नविशेष

રુધિર લાલ હોય છે, મહિષ (પાડા) નું રુધિર લાલ હોય છે. તરત જન્મેલા ઇન્દ્રગોપ-નું રુધિર લાલ હોય છે, ઇન્દ્રગોપ જ્યાં સુધી શિશુઅવસ્થામાં રહે છે ત્યાં સુધી જ તે લોહિતતર રહે છે, પણ જ્યારે તે મોટું થાય છે ત્યારે તે કંઇક પાંડુરવર્ણયુક્ત લાલ રંગવાળુ બની જાય છે. એથી જ વધારે રકતતા પ્રકટ કરવા માટે જ ઇન્દ્રગોપની સાથે 'બાલ' પદ વિશેષણના રૂપમાં મૂકયું છે. ઉગતો સૂર્ય પણ અતીવ લાલ રંગવાળો હોય છે. એથી આ બધા ઉલ્લિખિત પદાર્થોનું રુધિર લાલરંગનું હોય છે, તેમજ રકત રંગ-વાળો લોહિતમણિ પણ લાલ હોય છે. તેમજ સંધ્યાકાળનાં સમયમાં આકાશનો રંગ જેમ લાલ હોય છે, તથા ગુંજાર્દ્ધનો રંગ જેવો લાલ હોય છે, જપા પુષ્પ જેવું લાલ હોય, પલાશપુષ્પ-કેસૂડા-જેવું લાલ હોય છે, પારિજાત કલ્પવૃક્ષનું પુષ્પ જેવું લાલ હોય છે, પ્રશસ્ત હિંગુલક જેવું લાલ હોય છે, શિલારૂપ પ્રવાલ નામક જે પ્રમાણે લાલ હોય છે,

प्रसिद्धः, कृमिरागकम्बलः-कृमिरागरञ्जितकम्बलः, चीनपिष्टराशिः-चीनपिष्टं-सिन्दुरविशेषस्तस्य राशिः-पुञ्जः, रक्तोत्पलम्-रक्तवर्णकमलम्, रक्ताशोकः-रक्तवर्णाशोकवृक्षः, रक्तकरवीरः--रक्तवर्णकर्णिकारवृक्षः, रक्तबन्धुजीवः-रक्तवर्णबन्धुजीवाभिधानवृक्षः, तद्वद्रक्तः। भवेद् एतद्रूपः स्यात्--इत्यादीनां व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० १६ ॥

अथ हारिद्रशुक्लमणीनामुपमामाह—

मूलम्—तत्थ णं जे ते हालिद्दा मणी तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, से जहाणामए चंपए वा चंपछल्लीइ वा चंपगभेएइ वा हलिद्दाइ वा हलिद्दाभेएइ वा हलिद्दगुलियाइ वा, हरियालियाइ वा, हरियालभेएइ वा चिउरेइ वा चिउरंगराएइ वा वरकणगेइ वा वरकणगनिघसेइ वा सुवण्णसिप्पाएइ वा वरपुरिसवसणेइ वा अल्लकीकुसुमेइ वा चंपाकुसुमेइ वा कुहंडियाकुसुमेइ वा तडवडाकुसुमेइ वा घोसेडियाकुसुमेइ वा सुवण्णजूहियाकुसुइमेइ वा सुहि

जैसा लाल होता है, प्रवाल नामके वनस्पतिविशेष का रंग जैसा लाल होता है, लोहिताक्ष नामक मणिविशेष का रंग जैसा लाल होता है लाक्षारस जैसा लाल होताहै, कृमिराग से रञ्जित कम्बल जैसा लाल होता है, चीन-पिष्ट-सिन्दुरविशेष की राशि जैसी लाल होती है, रक्तकमल जैसा लाल होता है. रक्तवर्ण का अशोकवृक्ष जैसा लाल होता है, रक्तवर्ण का कनेरवृक्ष जैसा लाल होता है, तथा रक्तवर्ण का बन्धु जीव जैसा लाल होता है वैसा ही लालवर्ण का लोहितमणि होता है। 'भवे एयारूवेसिया' इत्यादि पदों की व्याख्या पहिले की गई इन पदों की व्याख्या के अनुसार है ॥ सू. १६ ॥

પ્રવાલ નામની વનસ્પતિ વિશેષનો રંગ જે પ્રમાણે લાલ હોય છે, લોહિતાક્ષ નામકમણિ વિશેષ નો રંગ જે પ્રમાણે લાલ હોય છે, લાક્ષારસ જે પ્રમાણે લાલ હોય છે, કૃમિ-રાગથી રંજિત કંબલ જેમ લાલ હોય છે, ચીનપિષ્ટ-સિંદૂરવિશેષની રાશિ જેવી લાલ હોય છે, રક્તકમળ જેવું લાલ હોય છે, રક્તવર્ણનું અશોકવૃક્ષ જેવું લાલ હોય છે, રક્તવર્ણનું કનેરવૃક્ષ જેવું લાલ હોય છે, તેમજ રક્તવર્ણનું બંધુજીવ જેવું લાલ હોય છે, તે પ્રમાણે જ લાલરંગનો લોહિતમણિ હોય છે. 'भवे एयारूवेसिया' વગેરે પદોની વ્યાખ્યા પહેલા કરવામાં આવી છે. ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

रण्णगाकुसुमेइ वा कोरंटवरमल्लदामेइ वा वीयगकुसुमेइ वा पीयासोगेइ वा पीयकणवीरेइ वा पीयबन्धुजीवेइ वा, भवे एयारूवेसिया? णो इणट्ठे समट्ठे, ते णं हालिद्दा मणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता ।

तत्थणं जे ते सुक्किल्ला मणी तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते। से जहानामए अंकेइ वा संखेइ वा चंदेइ वा कुंदेइ वा दंतेइवा कुमुदोदगदगरयदहिघणगोक्खीरपूरेइ वा हंसावलीइ वा कोंचावलीइ वा हारावलीइ वा चंदावलीइ वा सारइयबलाहएइ वा धंतधोयरुप्पपट्टेइ वा सालिपिट्ठरासीइ वा कुंदपुप्फरासीइ वा कुमुदरासीइ वा सुक्कच्छिवाडीइ वा पिहुणमिंजियाइ वा भिसेइवा मुणालियाइ वा गयदंतेइ वा लवंगदंतेइ वा पोंडरीयदलएइ वा सेयासोगेइ वा सेय कणवीरेइ वा सेयबन्धुजीवेइ वा, भवे एयारूवे सिया?, णो इणट्ठे समट्ठे, ते णं सुक्किल्लामणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता ॥सू. १७॥

छाया—तत्र खलु ये ते हारिद्रा मणयः तेषां खलु मणीनां अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, स यथानामकः चम्पक इति वा चम्पकत्वगिति वा

'तत्थ णं जे ते हालिद्दामणी' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तत्थ णं जे ते हालिद्दामणी) उन पूर्वोक्त पांच प्रकार के मणियों में जो पीतवर्ण (पीले रंग वाले) मणि हैं (तेसिं णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) उन मणियों का यह वर्णावास इस प्रकार से है–(से जहा नामए–चंपएइ वा, चंपछल्लीइ वा, चंपगभेएइ वा, हलिद्दाइ वा)

'तत्थ ण जे ते हालिद्दामणी'। इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तत्थ णं जे ते हालिद्दामणी) ते उल्लिखित पांच जातना मणिओमां जे पीतवर्ण–पीळारंगवाळा–मणिओ छे, (तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) ते मणिओना वर्णावास आ प्रमाणे छे–(से जहा नामए–चंपाएइ वा, चंपछल्लीइ वा चंपगभेएइ वा, हलिद्दाभेएइ वा) जेवुं चंपानुं

चम्पकभेदइति वा हारिद्रेति वा हरिद्राभेदइति वा हरिद्रागुटिकेति वा हरिता-लिकेति वा हरितालभेद इतिवा हरितालगुटिकेति वा चिकुर इति वा चिकुराङ्गराग इति वा वरकनकमिति वा वरकनकनिकष इति वा सुवर्णशिलकमिति वा वरपुरुषवसनमिति वा आर्द्रकीकुसुममिति वा चम्पाकुसुममिति वा कूष्मपिण्डिकाकुसुममिति वा तडवडाकुसुममिति वा घोषातकीकुसुममिति वा सुवर्णयूथिकाकुसुममिति वा सुहिरण्यकाकुसुममिति वा कोरण्टवरमाल्यदामेति वा

हलिद्दाभेएइ वा) जैसा चंपा पीला होता है, चम्पे की छाल पीली होती है, चम्पा का वृक्षविशेष पीलाहोता है. हल्दी होती है, हल्दी का टुकडा होता है (हलिद्दगुलियाइ वा) हल्दी की गोली होती है, (हरियालियाइ वा हरियाल भेएइ वा) हरिताल होता है, हरिताल का पुंज होता है, (चिउरेइ वा) चिकुर होता है, (चिउरंगराएइ वा) चिकुराङ्गराग पीला होता है (वरकणगेइ वा) जात्यसुवर्ण होता है (वरकणगनिघसेइ वा) जात्यसुवर्ग के घिसने की लकीर होती है, (सुवण्ण सिप्पाएइ वा) सुवर्णशिल्पक होता है, (वरपुरिसवसणेइ वा) वासुदेव का वस्त्र होता है, (अल्लकी कुसुमेइ वा) आर्दक लता का पुष्प पीला होता है (चंपाकुसुमेइ वा) चंपा का पुष्प होता है, (कुहंडियाकुसुमेइ वा) कूष्माण्ड (सफेदकोला) का पुष्प होता है, (तडवडाकुसुमेइ वा) तडवडा का पुष्प होता है (घोडेसियाकुसुमेइ वा) घोषातकी पुष्प होता है (सुवण्ण जूहिया कुसुमेइ वा) सुवर्णयूथिका-जुही का पुष्प होता है (सुहिरण्णगा कुसुमेइ वा) सुहिरण्यका का कुसुम होता है, (कोरंटवरमल्लदामेइ वा)

પુષ્પ પીળું હોય છે, ચમ્પાની છાલ પીળી હોય છે, ચમ્પાનું વૃક્ષ વિશેષ હોય છે, હળદર હોય છે હળદરનો કકડો હોય છે, (हलिद्द गुलियाइ वा) હળદરની ગોળી હોય છે, (हरियालियाइ वा, हरियालभेएइ वा) હરિતાલ હોય છે, હરિતાલ પુંજ હોય છે, (चिउरेइ वा) ચિકુર હોય છે, (चिउरंगराएइ वा) ચિકુરાંગરાગ પીળો હોય છે, (वरकणगेइ वा) જાત્ય સુવર્ણ હોય છે, (वरकणगनिघसेइ वा) જાત્ય સુવર્ણને ઘસવાની લીટી હોય છે, (सुवण्णसिप्पाएइ वा) સુવર્ણ શિલ્પક હોય છે, (वरपुरिसवसणेइ वा) વાસુદેવનું વસ્ત્ર હોય છે, (अल्लकीकुसुमेइ वा) આર્દ્રકલતાનું પુષ્પ હોય છે. (चंपाकुसुमेइ वा) ચંપાનું પુષ્પ હોય છે, (कुहंडिया कुसुमेइ वा) કુષ્માંડ (સફેદ કોળા) નું પુષ્પ હોય છે. (तडवडाकुसुमेइ वा) તડવડાનું પુષ્પ હોય છે, (घोडेसियाकुसुमेइ वा) ઘોષાતકી પુષ્પ હોય છે, (सुवण्णजूहिया कुसुमेइ वा) સુવર્ણયૂથિકા-જુહી-નું પુષ્પ હોય છે, (सुहिरण्णगा कुसुमेइ वा) સુહિરણ્યકનું પુષ્પ હોય છે, (कोरंटवर मल्लदामेइ वा) કોરંટના પુષ્પોની માળા હોય છે,

बीयककुसुममिति वा पीताशोक इति वा पीतकरवीरइति वा पीतबन्धुजीव इति वा भवेद् एतद्रूपः स्यात्? नो अयमर्थः समर्थः, ते खलु हारिद्रा मणयः इत इष्टतरका एव यावद्वर्णेन प्रज्ञप्ताः।

तत्र खलु ये ते शुक्लाः मणयः तेषां खलु मणीनाम् अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः–स यथानामकः अङ्क इति वा शङ्ख इति वा चन्द्र इति वा दन्त इति वा कुमुदोदकोदकरजोदधिघनगोक्षीरपूरइति वा हंसावलीति वा

कोरण्ट के पुष्पों की माला होती है, (बीयगकुसुमेइ वा) बीजक का कुसुम होता है, (पीयासोगेइ वा) पीतवर्ण का अशोकवृक्ष होता है (पीयकणवीरेई वा) पीतवर्ण का कनेर वृक्ष होता है, (पीयबंधुजीवेइ वा) पीतवर्ण का बन्धुजीव होता है, (भवे एयारूवे सिया) ऐसा ही उन पीतवर्णवाले मणियों का होता है। परन्तु ऐसा ही वर्ण–पीतवर्ण–उन मणियों का होता है ? (णो इणट्ठे समट्ठे) सो बात नहीं है–किन्तु (तेणं हालिद्दा मणी एत्तो इट्ठतराएचेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) वे पीतवर्ण मणि इन सब से भी इष्टतरक ही यावत् वर्ण को लेकर कहे गये हैं। अर्थात् इनसे भी अधिक पीले रंग के मणी हैं।

(तत्थ णं जे ते सुक्किल्ला मणी तेसिं णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) उन मणियों में जो शुक्लमणि (सफेदमणी) हैं–सो उन शुक्ल मणियों का वर्णावास इस प्रकार से कहा गया है–(से जहानामए अंकेइ वा, संखेइ वा, चंदेइ वा, कुंदेइ वा, दंतेइ वा) जैसा अङ्क–रत्नविशेष–शुक्ल होता है शंख शुक्ल होता है, चन्द्रमा शुक्ल होता है, कुन्दपुष्प सफेद होता है दन्त सफेद होता है

(बीयगकुसुमेइ वा) બીજકનું પુષ્પ હોય છે, (पीयासोगेइ वा) પીળા રંગનું અશોક વૃક્ષ હોય છે, (पीयकणवीरेइ वा પીળા રંગ વાળા પુષ્પનું કનેર વૃક્ષ હોય છે, (पीयबंधुजीवेइ वा) પીળા રંગનું બંધુજીવ હોય છે, (भवे एयारूवेसिया) એવો જ રંગ તે પીળા રંગવાળા મણિઓનો હોય છે ? તે મણિઓનો વર્ણ–પીતવર્ણ–એવો જ હોય છે? (णो इणट्ठे समट्ठे) આ વાત યોગ્ય નથી. પણ (तेणं हालिद्दा मणी एत्तो इट्ठत्तराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) તે પીળા રંગવાળા મણિઓ આ બધા કરતાં પણ વધારે ઇષ્ટ તરક જ યાવત્ વર્ણની અપેક્ષાએ કહેવામાં આવ્યા છે. એટલે કે આ બધા પદાર્થો કરતાં પણ વધારે પીળા રંગના તે મણિઓ હોય છે.

(तत्थ णं जे ते सुक्किल्ला मणी तेसिं णं मणीणं इमे एयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તે મણિઓમાં જે શુક્લ મણિ (સફેદ મણિ) છે, ને મણિઓનો વર્ણાવાસ વર્ણન આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યો છે. (से जहानामए अंकेइ वा संखेइ वा चंदेइ वा, कुंदेइ वा, दंतेइ वा) જે પ્રમાણે અંક–રત્ન–વિશેષ સફેદ હોય

क्रौञ्चावलीति वा हारावलीतिवा चन्द्रावलीति वा शारदिकबलाहक इति वा, ध्मातधौतरूप्यपट्टइति वा शालिपिष्टराशिरिति वा कुन्दपुष्पराशिरिति वा कुमुदराशि-रितिवा शुष्कच्छिवाडीति वा पेहुणमिञ्जिकेति वा विसइति वा मृणालिकेति वा गजदन्त इति वा लवङ्गदलकइति वा पुण्डरीकदलकइति वा श्वेताशोक इति वा श्वेतकरवीर इति वा श्वेतबन्धुजीव इति वा भवेद् एतद्रूप स्यात्? नो अयमर्थः समर्थः, ते खलु शुक्लाःमणयः इत इष्टतरका एव यावद् वर्णेन प्रज्ञप्ताः ॥सू. १७॥

है (कुमुदो दग दगरयदहिघणगोक्खीरपूरे इ वा) कुमुद, उदक, उदकरज-जलकण, दधिघन गाढा दही, गाय का दुग्धपूर(हंसावलीइ वा, कोंचावलीइ वा, चंदावलीइ वा, सारइयवलाहएइ वा, घंतधोयरूप्पपट्टेइ वा) हंसावली, क्रोंचावली, हारावली, चन्द्रावलि शरद्कालका मेघ जैसा सफेद होता है, तथा पहिले अग्नि में तपाया गया और बाद में पानी में डालकर अच्छी तरह से साफ किया गया ऐसा रजतपत्र (चांदीका पतडा) (सालिपिट्ठरासीइ वा, कुंदपुप्फरासीइ वा, कुमुदरासीइ वा, सुकच्छिवाडीइ वा) शालिधान्य की चूर्णराशि, कुन्दपुष्पराशि, कुमुदराशि, शुष्कशिम्बाफली, (पिहुणमिंजियाइ वा, भिसेइ वा, मुणालियाइ वा, गयदंतेइ वा लवंगदलएइ वा. पोंडरीयदलएइ वा, सेयासोगेइ वा, सेयकणवीरेइ वा, सेयबंधुजीवेइ वा) मयूरपिच्छ का मध्यवर्ती अथवा, कमलिनी का मृणाल, कमलनाल का तन्तु, गजदन्त (हाथी का दाँत), लवङ्गदल पुण्डरीकदल, श्वेत अशोकवृक्ष, श्वेत करेन का वृक्ष और श्वेत बन्धुजीव जैसा

શંખ સફેદ હોય છે, ચન્દ્રમા સફેદ હોય છે, કુંદ પુષ્પ સફેદ હોય છે, દાંત સફેદ હોય છે, (कुमुदोदगदगरयदहिघणगोक्खीरपूरेइ वा) કુમુદ ઉદક, ઉદક રજ -જલ કણ, દધિઘન-જાડું દહીં ગાયનું દુગ્ધપૂર, (हंसावलीइ वा, कोंचावलीइ वा, हारावलीइ वा, चंदावलीई वा, सारयबलाहएइ वा घंतधोयरुप्पपट्टेइ वा હંસાવળી, ક્રૌંચાવળી, હારાવલી, ચંદ્રાવળી, અને શરદ કાળનો મેઘ જેવા સફેદ હોય છે, તેમજ પહેલાં અગ્નિમાં તપાવવામાં આવેલું અને ત્યારબાદ પાણીમાં નાખીને સારી રીતે સાફ કરેલું એવું રજતપત્ર (ચાંદીનું પત્રું) (सालिपिट्ठरासीइ वा, कुंदपुप्फरासीइ वा, कुमुदरासीइ वा सुक्कच्छिवाडीइ वा) ચોખાનો લોટ, કુંદપુષ્પનો ઢગલો, કુમુદ પુષ્પનો ઢગલો શુષ્ક શિંબાફલી, (पिहुणमिंजियाइ वा भिसेइ वा मुणालियाइ वा गजदंतेइ वा, लवंगदलएइ वा, पोंडरीयदलएइ वा, सेयासोगेइ वा, सेयकणवीरेइ वा सेयबंधुजीवेइ वा) મોરના પીંછાનો મધ્ય ભાગ કમલિની મૃણાલ, કમળનાળ તંતુ, ગજદંત, (હાથીનો દાંત) લવંગ દલ, પુંડરીકદલ, શ્વેત અશોક વૃક્ષ, શ્વેત કનેરનું વૃક્ષ અને સફેદ બંધુ જીવ જે પ્રમાણે

'तत्थ णं जेते हालिद्दामणी' इत्यादि--

टीका--तत्र-तेषु मणिषु ये ते हरिद्राः-हारिद्रावत्पीतवर्णाःमणयः तेषां-हरिद्राणां खलु मणीनाम् अयमेतद्रूपः-अनुपदं वक्ष्यमाणरूपो वर्णावासः-वर्णनपद्धतिः-प्रज्ञप्तः, स यथानामकः-चम्पकइति वा-चम्पकः सामान्यतः सुवर्णचम्पकः चम्पकत्वगिति-चम्पकवृक्षछल्ली चम्पकभेदः-चम्पकवृक्षविशेषः, हरिद्रा-प्रसिद्धा हरिद्राभेदः-हरिद्राविशेषः, दारुहरिद्रा यद्वा-हरिद्राभेदः-हरिद्राखण्डम्, हरिद्रागुटिका-हरिद्रासारनिर्मितगुटिका, हरिआलिका-प्रसिद्धा, हरितालभेदः-हरितालखण्डम्, यद्वा-हरितालविशेषः, हरितालगुटिका हरितालसारनिर्मितगुटिका, चिकुरः-पीतरागद्रव्यविशेषः, चिकुराङ्गरागः-चिकुरो-रञ्जनद्रव्यविशेषः, तत्संयोगजनितो यो वस्त्रादिगतो रागः सः वरकनकम्-जात्यसु-

सफेद होता है, वैसा ही सफेद शुक्लमणि होता है (भवे एयारूवे सिया) परन्तु ऐसा ही सफेद वर्ण उन शुक्लमणियों का होता है क्या (णो इणट्ठे समट्ठे सो बात नहीं है क्यों कि (ते णं सुक्किल्ला मणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) वे शुक्लमणि इन सब से भी अधिक इष्ट ही यावत् वर्ण से कहे गये हैं।

टीकार्थ-उन मणियों में हरिद्रा हलदी के समान जो मणियां हैं उनहारिद्र (पीली) मणीयों का यह इस प्रकार का वर्णावास-वर्णनपद्धति-कहा गया है- जैसा-सामान्य सुवर्णचम्पक, चम्पक वृक्ष की छाल, चम्पकभेद-चम्पकवृक्ष की छाल, चम्पकभेद-चम्पकवृक्षविशेष, हल्दी, या हल्दी की गांठ, हरिद्रा-गुटिका, हरिद्रासारनिर्मितगुटिका, हरताल, हरतालविशेष, हरितालगुटिका-हरितालसारनिर्मित गुटिका, पीलाद्रव्य विशेषरूप चिकुर, चिकुराङ्गराग-रंजनद्रव्यविशेष

સફેદ હોય છે, તે પ્રમાણે જ સફેદ શુકલ મણી હોય છે. (भवे एयारूवेसिया) શું એવો જ સફેદ રંગ તે શુકલ મણિઓનો હોય છે? (णो इणट्ठे समट्ठे) આ વાત યોગ્ય નથી, કેમકે (तेणं सुक्किल्लामणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता) તે શુકલ મણિઓ તો આ બધા કરતાં પણ વધુ પડતાં ઇષ્ટ યાવત્ વર્ણથી કહેવામાં આવ્યા છે. એટલે કે તે સર્વે પદાર્થો કરતાં શુકલ મણિ વધારે શ્વેત છે.

ટીકાર્થ:—તે મણિઓમાં હરિદ્રા-હળદર-જેવી જે મણિઓ છે, તે હરિદ્રા (પીળી) મણિયોનો વર્ણાવાસ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યો છે જેવું સામાન્ય સુવર્ણ ચંપક, ચંપાના વૃક્ષની છાલ, ચંપક ભેદ-ચંપકવૃક્ષની છાલ, ચમ્પક ભેદ-ચમ્પક વૃક્ષ વિશેષ, હળદર કે હળદરની ગાંઠ, હરિદ્રા ગુટિકા, હરિદ્રા સારનિર્મિત ગુટિકા, હરતાલ. હરતાલ વિશેષ; હરિતાલ ગુટિકા હરિતાલ સારનિર્મિત ગુટિકા પીત દ્રવ્ય વિશેષ રૂપ ચિકુર, ચિકુરાંગરાગ રંજન દ્રવ્ય વિશેષના સંયોગથી જન્ય વસ્ત્રાદિગત

वर्णम्, वरकनकनिकषः–वरकनकस्य–जात्यसुवर्णस्य यो निकषः कषपट्टोपरि-संघर्षणम् सुवर्णशिल्पकम्–सुवर्णस्य यत् शिल्पकम्–आभूषणादि, वरपुरुषव-वसनम्–वरपुरुषो–वासुदेवस्तस्य यद्वसनं पीतं वस्त्रम्, वासुदेववस्त्रं पीतमेव भवतीति तदुपादानम्, तथा–आर्द्रकीकुसुमम्–आर्द्रकी–आर्द्रकलता, तस्या कुसुमं–पुष्पम्, चम्पाकुसुमम्–चम्पापुष्पम्, कूष्माण्डिकाकुसुमम् कूष्माण्डिका–कूष्माण्डलता तत्पुष्पम्, तडवडाकुसुममिति वा–'तड़वडा' इति देशीयःस्त्री-लिङ्ग शब्दो वृक्षविशेषार्थः,'आउली' इति भाषाप्रसिद्धो वृक्षविशेषस्तस्य कुसुमम्, घोषातकीकुसुमम्–घोषातकी 'तुराई इतिप्रसिद्धो लताविशेष स्तस्याः पुष्पम्, सुवर्णयूथिकाकुसुमम्–सुवर्णयूथिका–'जूई' इति पुष्पवृक्षविशेषः, तस्य कुसुमम्, सुहिरण्यकाकुसुमम्–सुहिरण्यका वनस्पतिविशेषः, तस्या कुसुमम्, कोरण्टकवर-माल्यदाम–कोरण्टकं–स्वनामख्यात पुष्पजातिवृक्षविशेषः, तस्य यानि वराणि

के संयोगसे जनित वस्त्रादिगतराग, वरकनक–जात्यसुवर्ण, वरकनकनिकष–जात्यसुवर्ण की, कसोटी पर रही हुई लकीर, सुवर्णशिल्पक–सुवर्ण के आभूषण आदि, वरपुरुषवसन–वरपुरुष–वासुदेव के पीत वस्त्र, (वासुदेव के वस्त्र पीले ही होते हैं इसलिये यहां उनका उपादान किया गया है) आर्द्रकी कुसुम-आर्द्रकलता का पुष्प, चम्पाकुसुम–चम्पापुष्प, कूष्माण्डिका पुष्प–काशीफल की लता का पुष्प, तडवडा का फूल, (तडवडा यह देशीय स्त्रीलिङ्ग शब्द है और वृक्ष विशेषरूप अर्थ का वाचक होता है) आउली का पुष्प (आउली जाति का एक वृक्षविशेष होता है) घोषातकी पुष्प (घोषातकी नाम तोरई का है इसको बेल का पुष्प पीला होता है) सुवर्णयूथिका–सोनाजुही का पुष्प, सुहिरण्यका कुसुम–सुहिरण्यकावनस्पतिविशेष का फूल, कोरण्टक वरमाल्यदाम–कोरण्टक इस नाम से प्रसिद्ध वृक्ष के श्रेष्ठपुष्पों की माला बीयककुसुम–

રાગ, વર કનક–જાત્યસુવર્ણ, વર કનક નિકષ–જાત્યસુવર્ણની કસોટી ઉપરની લીટી, સુવર્ણ શિલ્પક સુવર્ણના આભૂષણો વગેરે, વર પુરુષ વસન–વરપુરુષ વાસુદેવના પીળા વસ્ત્ર (વાસુદેવના વસ્ત્રો પીળા જ હોય છે એથી અહીં તેમનું ઉપાદાન કરવામાં આવ્યું છે.) આર્દ્રકીકુસુમ–આર્દ્રકલતા વિશેષનું પુષ્પ, ચમ્પાકુસુમ–ચમ્પાપુષ્પ, કુષ્માં-ડિકાપુષ્પ–કાશીફળની લતાનું પુષ્પ તડવડાનુ પુષ્પ, (તડવડા દેશીય સ્રીલિંગ શબ્દ છે. અને વૃક્ષ વિશેષ રૂપ અર્થનો વાચક છે.) આઉલીનું પુષ્પ (આઉલી જાતિનું એક વૃક્ષ વિશેષ હોય છે) ઘોષાતકી પુષ્પ (ઘોષાતકી નામ તુરીયાનું છે. આની વેલનું પુષ્પ પીળું હોય છે.) સુવર્ણ યૂથિકા–સોના જુહીનું પુષ્પ સુહિરણ્યનું પુષ્પ–સુહિરણ્યનું –વનસ્પતિ–વિશેષનું પુષ્પ, કોરંટક વરમાલ્યદામ–કોરંટક આ નામથી પ્રસિદ્ધ વૃક્ષના પુષ્પોની માળા, બીયક કુસુમ–બીયક આ નામના વૃક્ષવિશેષનું ફૂલ, પીતાશોક–પીળા

–अत्यन्तपीततया श्रेष्ठानि माल्यानि–पुष्पाणि, तेषां दाम–माल्यम्, बीयककुसुमम्–बीयको–वृक्षविशेषः, तस्य कुसुमम्, पीताशोकः, पीतवर्णाशोकवृक्षः, पीतकरवीरः–पीतवर्णकर्णिकारवृक्षः, पीतबन्धुजीवः–पीतवर्णबन्धुजीवः–वनस्पतिविशेषः तद्वत्पीतवर्णो वर्णावासः प्रज्ञप्त इति पूर्वेण सम्बन्धः। भवेद् एतद्रूपः स्यात् ?, इत्यादिपदानां विवरणं व्याख्यानपूर्वम्। नो अयमर्थः समर्थः–न तावदेतादृश एव पीतवर्णमणीनां वर्णावासः, किन्तु ते हरिद्रा मणयः इतोऽपीष्टतरका एव यावत्पदेन–कान्ततरका एव, मनोज्ञतरका एव, मनोऽमतरका एव' इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः। वर्णेन प्रज्ञप्ताः, एषामपि व्याख्या प्राग्वत्।

अथ शुक्लवर्णमणीनामुपमा वर्ण्यते––'तत्थ णं जे ते सुक्किल्लामणी' इत्यादि-तत्र–तेषु मणिषु ये ते शुक्लाः–श्वेतवर्णाः मणयः, तेषां शुक्लवर्णानां खलु मणीनाम्, अयमेतद्रूपः–अनुपदं वक्ष्यमाणरूपो वर्णावासः–वर्णनपद्धतिः, प्रज्ञप्तः। स यथानामकः–'अङ्क इति वा' इत्यादि, अङ्को–रत्नविशेषः, शङ्खचन्द्रौ,––

बीयक इस नाम के वृक्षविशेष का फूल, पीताशोक–पीतवर्ण का अशोकवृक्ष, पीतकरवीर–पीले वर्ण का कनेर का वृक्ष एवं पीतबन्धुजीव–पीले वर्णवाला बन्धुजीव नाम का वनस्पति विशेष–ये सब जैसे पीतवर्ण के होता हैं–इसी प्रकार के पीतवर्णवाले वे पीतमणि होते हैं। भवे एयारूवेसिया' इत्यादि पदों का विवरण पहिले किया चुका है। तात्पर्य कहने का यही है कि ऐसा ही पीतवर्णवाले मणियों का वर्णावास नहीं है किन्तु वे हारिद्रमणि इन पूर्वोक्त पीतपदार्थों से भी अधिक इष्टतर हैं यावत् कान्ततरक हैं, मनोज्ञतरक हैं; और मनोऽमतरक हैं। इन कान्ततरक आदि पदों की व्याख्या हमने पहीले करदी है।

अब आचार्य शुक्लवर्णवाले मणियों की उपमा का वर्णन करते हैं–'तत्थ णं जे ते सुक्किल्ला' इत्यादि–उन मणियों में जो श्वेतवर्ण के मणि

રંગ વાળું અશોક વૃક્ષ, પીત કરવીર, પીળા રંગનું કનેરનું વૃક્ષ અને પીતબંધુજીવ–પીળા વર્ણવાળી બંધુજીવ નામની વનસ્પતિ વિશેષ આ બધા જેમ પીળા રંગના હોય છે. આ પ્રમાણે આ પીળા રંગવાળા પીતમણિઓ હોય છે. 'भवे एयारूवे सिया'-વગેરે પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવમાં આવી છે. કહેવાનો હેતુ આ પ્રમાણે છે કે પીતવર્ણ વાળા મણિઓના વર્ણાવાસ આ પ્રમાણે નથી, પણ તે હારિદ્રમણિ તો આ ઉલ્લિખિત પદાર્થો કરતાં વધારે ઇષ્ટતર છે, યાવત કાંતતરક છે, મનોજ્ઞ તરક છે અને મનોમત તરક છે. આ કાંતતર વગેરે પદોની વ્યાખ્યા અમે પહેલાં કરી દીધી છે

આચાર્ય હવે શુક્લ વર્ણવાળા મણિઓની ઉપમાનું વર્ણન કરે છે. 'तत्थणं जे ते सुक्किल्ला' ઇત્યાદિ, તે મણિઓમાં જે શ્વેત વર્ણના મણિઓ છે, તે શ્વેત વર્ણવાળા મણિઓનો વર્ણાવાસ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યો છે કે–જે પ્રમાણે

प्रसिद्धौ, कुन्दः-कुन्दपुष्पम्, दन्तः-प्रसिद्धः, तथा कुमुदो-दको-दकरजो-दधिघन-गोक्षीर पूरेति वा' एतानि कुमुदादिशब्दा 'इतिवा' इति प्रत्येकं संयोज्य पठितव्यानि, तत्र कुमुदं कैरवम्' उदकं-जलम्, उदकरजः-जलकणः, दधिघनः-दधिपिच्छं गाढं दधि, गोक्षीरपूरः-गोदुग्धसमूहः हंसावली हंसपङ्क्तिः, क्रौञ्चावली-क्रौञ्चाः पक्षिविशेषाः, तेषामावलिः-पङ्क्तिः, हारावली-हाराः-कण्ठाभरणविशेषाः, तेषामावली-पङ्क्तिः, तथा-चन्द्रावली-चन्द्रपङ्क्तिः, शारदिकवलाहकः-शारदिकः-शरदृतुभवो बलाहको-मेघः, ध्मातधौतरूप्यपट्टः-पूर्वंध्मातः-अग्निना संयोजितः, अत एव-पश्चाद् धौतः-संशोधितो रूप्यपट्टः-रजतपत्रं, यद्वा-ध्मातेन-ध्मानेन धौतो रूप्यपट्टः, शालिपिष्टराशिः-शालीनां-धान्यविशेषाणां यानि पिष्टानि-चूर्णानि तेषां राशिः-पुञ्जः, कुन्दपुष्पराशिः-कुन्दाख्यपुष्पपुञ्जः, कुमुदराशिः-कैरवपुञ्जः, शुष्कच्छिवाडीति देशीशब्दोऽयम्, शुष्का-छिवाडी-शिम्बा'फली' इति भाषाप्रसिद्धा, पेहुणमिञ्जिका-पेहुणं-मयूरपिच्छं, तस्य मिञ्जिका-मध्यवर्त्यवयवः, विसं-कमलिनीनालं, मृणालिका-कमलनालतन्तुः, गजदन्तः,-लवङ्गदलकम्-लवङ्गलतापत्रम्, पुण्डरीकदलकम्-श्वेतकमलपत्रम्-श्वेताशोकः, श्वेतवर्णोऽशोकवृक्षः, श्वेतकरवीर, श्वेतवर्णः कर्णिकारः, श्वेतबन्धुजीवः, श्वेतवर्णो वनस्पतिविशेषः, तद्वच्छ्वेतवर्णः, भवेदेतद्रूपः स्यात्? इत्याद्यारभ्य 'वर्णेन प्रज्ञप्ताः' इत्यन्तपदानां विवरणं प्राग्वद् बोध्यम् ॥सू. १७॥

तदेवं मणीनां पञ्चविधवर्णस्वरूपमुक्तं. साम्प्रतं तेषां गन्धस्वरूपमाह--

मूलम्—तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे गंधे पण्णत्ते, से जहा नामए कोट्ठपुडाण वा तगरपुडाण वा एलापुडाण वा चोयपुडाण वा चंपापुडाण वा दमणगपुडाण वा कुंकुमपुडाण वा चंदणपुडाण वा

हैं- उन श्वेतवर्ण के मणियों का यह इस प्रकार का वर्णावास कहा गया है-जैसा-अंक-रत्नविशेष होता है, शंख होता है चन्द्रमा होता है कुन्दपुष्प, दंत, कुमुद-कैरव, उदक-जल, उदकरज-जलकण. दधिघन-गाढा-दही, गोदुग्धराशी, हंसपंक्ति, क्रौंचपक्षियों की पंक्ति तथा कण्ठाभरणविशेष, इत्यादि ये सब होते हैं सो वह कथन मूलार्थ के जैसा ही है ॥सू १७॥

અંક રત્ન વિશેષ હોય છે, શંખ હોય છે, ચન્દ્રમા હોય છે, કુંદ પુષ્પ, દંત કૈરવ,, ઉદક-પાણી, ઉદક રજ-જલકણુ, દધિઘન-જાડું દહીં, ગોદુગ્ધરાશિ, હંસપંકિત-કૌંચ પક્ષીઓની પંકિત તેમજ કંઠાભરણુ વિશેષ વગેરે બધા હોય છે—આ બધું વર્ણન અહીં મૂલાર્થ પ્રમાણે જ સમજવું જોઈએ. ॥ સૂ. ૧૭ ॥

उसीरपुडाण वा मरुआपुडाण वा जाइपुडाण वा जूहियापुडाण वा मलियापुडाण वा ण्हाममलियापुडाण वा केतगिपुडाण वा पाडलिपुडाण वा णोमलियापुडाण वा अगुरुपुडाण वा लवंगपुडाण वा कप्पूरपुडाण वा वासपुडाण वा अणुवायंसि वा ओभिज्जमाणाण वा कुट्टिज्जमाणाण वा भंजिज्जमाणाण वा उक्किरिज्जमाणाण वा विकित्तिरिज्जमाणाण वा परिभुज्जमाणाण वा परिभाइज्जमाणाण वा भंडाओ वा भंडं साहरिज्जमाणाण वा ओराला मणुण्णा मणहरा घाणमणनिव्वुइकरा सव्वओ समंता गंधा अभिनिस्सवंति, भव एयारूव सिया ?, णो इणट्ठे समट्ठे, ते णं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव गंधेणं पण्णत्ता ।सू. १८।

छाया—तेषां खलु मणीनामयमेतद्रूपो गन्धः प्रज्ञप्तः, स यथा नामकः कोष्ठपुटानां वा तगरपुटानां वा एलापुटानां वा चोयपुटानां वा चंपापुटानां वा दमनकपुटानां वा कुङ्कुमपुटानां वा चन्दनपुटानां वा उशीरपुटानां वा मरुकपुटानां जातीपुटानां वा यूथिकापुटानां वा मल्लिकापुटानां वा स्नानम-

---

'तेसि णं मणीणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे गंधे पण्णत्ते) उन मणियों का यह इस प्रकार का गंध कहा गया है-(से जहा नामए कोट्ठपुडाण वा, तगरपुडाण वा, एलापुडाण वा, चोयपुडाण वा, चंपापुडाण वा दमणगपुडाण वा) जैसा कोष्ठपुटका, तगरपुट का, एलापुट का, चोयपुट को, चंपापुट का, दमनकपुट का, (कुंकुमपुडाण वा, चंदणपुडाण वा,) उसीरपुडाण वा कुंकुमपुट का, चन्दनपुट का, उसीरपुट का, (मरुआपुडाण वा) मरुआपुट का 'जाईपुडाण वा' जाति-

---

' तेसि णं मणीणं ' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થઃ—(तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे गंधे पण्णत्ते) તે મણિઓનો ગંધ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે. (से जहा नामए कोट्ठपुडाण वा तगर पुडाण वा एलापुडाण वा, चोयपुडाण वा, चंपापुडाण वा दमणगपुडाण वा) જેવો કોષ્ઠ પુટનો, તગર પુટનો, એલા (એલચી) પુટનો, ચોય પુટનો, ચંપાપુટનો, દમનક પુટનો, (कुंकुमपुडाण वा, चंदणपुडाण वा, उसीरपुडाण वा) કુંકુમ પુટનો ચંદન પુટનો, ઉસીર પુટનો, (मरुआपुडाण वा) મરવાના પુટનો (जाई पुडाण वा)

ल्लिकापुटानां वा केतकीपुटानां वा पाटलीपुटानां वा नवमल्लिकापुटानां वा अगुरुपुटानां वा लवङ्गपुटानां वा कर्पूरपुटानां वा वासपुटानां वा अनुवाते उद्भिद्यमानानां वा कुट्यमानानां वा भज्यमानानां वा उत्कीर्यमाणानां वा विकीर्यमाणानां वा परिभुज्यमानानां वा परिभाज्यमानानां वा भाण्डात् वा भाण्डं संह्रियमाणानां वा उदाराः मनोज्ञाः मनोहराः घ्राणमनोनिर्वृतिकराः सर्वतः समन्तात् गन्धाः अभिनिःस्रवन्ति, भवेद् एतद्रूपः स्यात्? नो अयमर्थःसमर्थः, ते खलु मणयः इत इष्टतरका एव गन्धेन प्रज्ञप्ताः ॥ सू. १८॥

पुष्प के पुटका (जुहियापुडाण वा) यूथिका पुष्प के पुट का, (मल्लियापुड़ाण वा) मल्लिका पुष्प के पुट का (ण्हाणमल्लियापुडाण वा) स्नानमल्लिकापुट का (केतगिपुड़ाग वा) केतकी पुष्प के पुट का (पाडलिपुडाण वा) पाटलपुष्प के पुट का (णो मल्लियापुडाण वा) नवमल्लिका के पुटका (अगुरुपुडाण वा) अगुरु के पुट का (लवंगपुडाण वा) लवंग के पुटका (कप्पूरपुडाण वा) कपूर के पुट का, (वासपुडाण वा) वासके पुट का (अणुवायंसि वा ओभिज्जमाणाण वा, कुट्टिज्जमाणाण वा भंजिज्जमाणाण वा) अनुकूल वायु के चलने पर उनकी उद्भिद्यमान अवस्था में, कुट्यमान अवस्था में, भज्यमान अवस्था में (उक्किरिज्जमाणाण वा विकिरिज्जमाणाण वा परिभुज्जमाणाण वा परिभाइज्जमाणाण वा) उत्कीर्यमाण अवस्था में, विकीर्यमाण अवस्था में, परिभुज्यमान अवस्था में, परिभाज्यमान अवस्था में, अथवा एक भाण्ड से दूसरे भाण्ड में ले जाने की अवस्था में (ओराला, मणुण्णा मणहरा, घाणमणणिव्वुइकरा

જાતિ પુષ્પના પુટનો (जुहिया पुडाण वा) યૂથિકા પુષ્પના પુટનો (मल्लिया पुडाण वा) મલ્લિકા પુષ્પના પુટનો (ण्हागमल्लियापुडाण वा) સ્નાન મલ્લિકા પુટનો (केतगिपुडाण वा) કેતકી પુષ્પના પુટનો (पाडलिपुडाण वा) પાટલ પુષ્પના પુટનો (णो मल्लियापुडाण वा) નવમલ્લિકા (ચમેલી) ના પુટનો, (अगुरुपुडाण वा) અગુરુના પુટનો (लवंगपुडाण वा) લવંગના પુટનો, (कप्पूरपुडाण वा) કપૂરના પુટનો, (वासपुडाण वा) વાસના પુટનો, (अणुवायंसि वा ओभिज्जमाणाण वा, कुट्टिज्जमाणाण वा भंजिज्जमाणाण वा) અનુકૂલ પવન વહેવા લાગે ત્યારે તેમની ઉદ્‌ભિદ્યમાન અવસ્થામાં, કુટ્યમાન અવસ્થામાં, ભજ્યમાન અવસ્થામાં (उक्किरिज्जमाणाण वा विक्किरिज्जमाणाण वा परिभुज्जमाणाण वा परिभाइज्जमाणाण वा) ઉત્કીર્યમાણ અવસ્થામાં, વિકીર્યમાણ અવસ્થામાં, પરિભુજ્યમાન અવસ્થાનમાં, પરિભાજ્યમાન અવસ્થામાં, અથવા એક પાત્રથી બીજા પાત્રામાં લઈ જવાની અવસ્થામાં (ओराला, मणुण्णा मणहरा, घाणमणणिव्वुइकरो सव्वओ समंता

'तेसि णं मणीणं' इत्यादि--

टीका--तेषां-कृष्ण-नील-लोहित-हारिद्र-शुक्लानां खलु मणीनाम् अयमेतद्रूपः-अनुपदं वक्ष्यमाणरूपो गन्धः प्रज्ञप्तः, स यथानामकः-कोष्ठपुटानां वा-इत्यादि-कोष्ठं-गन्धद्रव्यविशेषः, तस्य ये पुटाः-पुटिकाः तेषां-'कोष्ठपुटानां'' इत्यादौ बहुवचनोपादानं गन्धातिशयद्योतनार्थम्, तथा-तगरपुटानां

सव्वओ समंता गंधा अभिनिस्सवंति)उदार, मनोज्ञ, मनोहर एवं घ्राण और मन को निर्वृतिकारक (सुखकारक) ऐसा गंध सब दिशाओं में और सब विदिशाओं में फैलता है. इसी प्रकार से इनका भी गंध सब दिशाओ में और सर्व विदिशाओं में फैलता है (भवे एयारूवे सिया) तो क्या इन मणियों का भी ऐसा ही-इस प्रकार का ही-गंध होता है ? उत्तर (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है क्यों कि (तेणं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव गंधेणं पण्णत्ता) ये सब मणियां अपने २ गंध की अपेक्षा से इन सब पूर्वोक्त गंध द्रव्यों से भी अधिक गंधवाले माने गये हैं अतः ये इष्ट तरक हैं इत्यादि सब कथन पहिले जैसा जानना चाहिये.।

टीकार्थ--उन कृष्ण, नील, लोहित, हारिद्र और शुक्ल मणियों का इस प्रकार का यह गंध कहा गया है. कोष्ठ-एक प्रकार गंध द्रव्य विशेष होता है. इसकी जो पुटिकाएँ होती हैं-वह कोष्ठपुट है. यहां जो सब जगह बहु वचन का प्रयोग किया गया है वह उनकी गंधातिशयता को

गंधा, अभिनिस्सवंति) ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનોહર અને નાક અને મનને નિર્વૃત્તિકારક (તરત જ પરમ આનંદ આપનારો) એવો ગંધ બધી દિશાઓમાં અને સર્વ વિદિશાઓમાં પ્રસરી જાય છે તે પ્રમાણે જ તેમનો પણ ગંધ બધી દિશાઓમાં અને સર્વ દિશાઓમાં પ્રસરી જાય છે. (भवे एयारूवे सिया) તો શું આ સર્વ મણિઓનો ગંધ પણ આ જાતનો જ હોય છે? ઉત્તર (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી. કેમકે (तेणं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव गंधेणं पण्णत्ता) આ સર્વ મણિઓ પોતપોતાના ગંધની અપેક્ષાએ આ પૂર્વે વર્ણવેલા ગંધદ્રવ્યોના ગંધ કરતાં પણ વધારે સરસ ગંધ વાળા માનવામાં આવ્યા છે. એથી તે ઇષ્ટતરક છે. વગેરે બધુ કથન પહેલાંની જેમ જ સમજી લેવું જોઇએ.

ટીકાર્થ—તે કૃષ્ણ, નીલ, લોહિત હારિદ્ર અને શુકલ મણિઓનો ગંધ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યો છે. કોષ્ઠ-એક પ્રકારનું ગંધ દ્રવ્ય વિશેષ હોય છે. એની જે પુટિકાઓ હોય છે, તે કોષ્ઠ પુટ છે અહીં જે બધી જગ્યાએ બહુવચન-પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તે તેમની અતિશય ગંધને બતાવવા માટે જ કરવામાં આવ્યો.

वा- तगरमपि गन्धद्रव्यविशेष एव तस्य ये पुटास्तेषाम्, तथा-एलापुटानां वा-एला-'इलायची' इति भाषा प्रसिद्धा, तस्याःपुटानां, तथा-चोयपुटानां- चोयं-गन्धद्रव्यं तस्य पुटानाम्, तथा-चम्पापुटानां-चम्पा-पुष्पविशेषस्तस्याः पुटानाम्, तथा-दमनकपुटानां वा-दमनकं सुगन्धियुक्तवनस्पतिविशेषः, तस्य पुटानाम्, तथा-कुङ्कुमपुटानां वा-कुङ्कुमं-केसर' इति भाषाप्रसिद्धः सुगन्धिद्रव्यविशेषः, तस्य पुटानाम्, तथा-चन्दनपुटानां वा-चन्दनं-श्रीखण्ड- चन्दनं तस्य पुटानाम्, तथा-उशीरपुटानां वा-उशीरं-वीरणनामकतृणमूलं तस्य पुटानाम्, तथा-मरुकपुटानां वा-मरुको-सुगन्धिवनस्पतिविशेषः, तस्य पुटानाम्, तथा-जातीपुटानां वा-जाति जाई इति प्रसिद्धः पुष्पविशेषस्तस्याः पुटानाम्, तथा- यूथिकापुटानां वा-यूथिका-'जूई' इतिप्रसिद्धः पुष्पविशेषः, तस्याः पुटानाम्, तथा-मल्लिकापुटानां वा-मल्लिका-'बेली' इतिप्रसिद्धः, गन्धपुष्पविशेषः, तस्याः पुटानाम्, तथा-स्नानमल्लिकापुटानां वा-स्नानमल्लिका-स्नानयोग्यो मल्लिकापुष्प-

---

द्योतन करने के लिये ही किया गया है. तगर भी एक प्रकार का गंध द्रव्य विशेष है. एला इस नाम इलायची का है, चोय भी एक प्रकार का गंधद्रव्यविशेष होता है. चम्पा इस नाम का पुष्पविशेष होता है. इसमें उत्कट गंध होती है. सुगन्धिपत्र युक्त एक प्रकार का जो वनस्पति विशेष होता है उसका नाम दमनक है. कुङ्कुम नाम केसर का है. चन्दन से यहां श्रीखण्ड चन्दन लिया गया है. उशीर नाम खशखश का है. यह एक प्रकार का घास के तृण जैसा होता है. मरुक नाम मरुआ का है. यह भी एक प्रकार का गंधद्रव्य विशेष है. यूथिका नाम जुई पुष्प का है. जाति नाम जाई पुष्प का है। मल्लिका नाम मोघरे के पुष्प का है. इसे कहीं २ बेला का फूल भी कहते हैं । स्नान योग्य मल्लिका पुष्प

તગર પણ એક વિશેષ ગંધ દ્રવ્ય છે. એલા એલચીને કહે છે. ચોય પણ એક વિશેષ દ્રવ્ય હોય છે. ચમ્પા નામે પુષ્પ વિશેષ હોય છે. તેમાં ઉગ્ર ગંધ હોય છે. સુગંધિપત્ર યુકત એક જાતની વનસ્પતી વિશેષ હોય છે તેનું નામ દમનક છે. કુકુંમ નામ કેસરનું છે. ચંદનથી અહીં શ્રીખંડચંદન લેવાયું છે. ઉશીર ખશખશને કહે આ એક જાતનું તૃણ હોય છે. મરુક નામ મરવા (ડમરા) નું છે આ પણ એક જાતનું ગંધદ્રવ્ય વિશેષ હોય છે. યૂથિકાનામ જુઇ પુષ્પનું છે. જાતિનામ જાઇ પુષ્પનું છે. મલ્લિકાનામ મેગરાના પુષ્પનું છે. આ પુષ્પને હિન્દીમાં બેલા પુષ્પ પણ કહે છે. સ્નાન યોગ્ય મલ્લિકાપુષ્પ વિશેષનું નામ સ્નાનમલ્લિકા છે. કેવડાના પુષ્પનું

विशेषः, तस्याः पुटानाम् तथा—केतकीपुटानां वा—केतकी—पुष्पविशेषः, तस्याः पुटानाम्, तथा—पाटलीपुटानां वा पाटली—'गुलाब' इति प्रसिद्धः पुष्पविशेषः, तस्याःपुटानाम्, तथा—नवमल्लिकापुटानां वा—नवमल्लिका—पुष्पविशेषः, तस्याः पुटानाम्, तथा—अगुरुपुटानां वा—कालागुरु, तस्य पुटानाम् तथा—लवङ्गपुटानां वा—लवङ्ग—प्रसिद्धं, तस्य टानाम्, तथा—कर्पूरपुटानां वा कर्पूरं—प्रसिद्धं, तस्य पुटानाम् तथा—वासपुटानां वा—वासः—सुगन्धिद्रव्यविशेषः, तस्य पुटानाम्, अनुवाते वा—आघ्रायकपुरुषाणामनुकूले वाते प्रचलिते सति, पूर्वोक्तानां कोष्ठपुटादीनां उद्भिद्यमानानां वा—उद्घाट्यमानानाम्, कुट्यमानानां वा—उदूखलेऽवक्षुद्यमानानां भज्यमानानां वा—खण्डयमानानां, एतद्विशेषणद्वयं कोष्ठपुटादीनां द्रव्याणाम् तेषामेव कुट्टनश्लक्ष्णखण्डीकरणसम्भवात्, न तु पुटिकादीनाम्, उत्कीर्यमाणानां ऊर्ध्वाधःक्रियमाणानां कोष्ठादिपुटानां कोष्ठादिद्रव्याणां वा विकीर्यमाणानां वा—इतस्ततो विप्रकीर्यमाणानां वा परिभुज्यमानानां वा—परिभोगायोपभुज्य

विशेष का नाम स्नानमल्लिका है. केवडे के पुष्प का नाम केतकी है. गुलाब के फूल का नाम पाटली है. नवमल्लिका भी एक प्रकार के पुष्प विशेष का नाम है. कालागुरु का नाम अगुरु है. लौंग का नाम लवङ्ग है. कपूर नाम कर्पूर का है. वास भी एक प्रकार का सुगंधिद्रव्यविशेष होता है. इन सब के पुटों से तात्पर्य है तरके ऊपर उन्हें रखना. अर्थात् समुदायरूप में इनका जमाव करना. इससे इन सबकी गंध में उत्कटता आजाती है. यही बात आगे के पदों द्वारा आचार्यने शिष्य को समझाई है. वे कहते हैं कि जब ये कोष्ठपुटादिक सुगंध द्रव्य विदारित किये जाते हैं ओखली में कूटे जाते हैं, छोटे २ उनके टुकडे किये जाते हैं, ऊँचे नीचे किये जाते हैं—अर्थात्—बखेरे जाते हैं, इधर उधर फैलाये जाते हैं, परिभोग के काम में लिये जाते हैं, अपने पास के पुरुष आदिकों

નામ કેતકી છે ગુલાબના પુષ્પ વિશેષનું નામ પાટલી પુષ્પ છે. નવમલ્લિકા પણ એક જાતના પુષ્પ વિશેષનું નામ છે. કાલાગુરુનું નામ અગુરુનું છે લૌંગનું નામ લવિંગ છે. કપૂરનું નામ કર્પૂર છે. વાસ પણ એક જાતનું સુગંધિત દ્રવ્ય વિશેષ હોય છે. આ બધાના પુટથી અહીં આ અર્થ સમજવાનો છે કે ઢગલાના રૂપમાં આ સર્વેની જમાવટ કરવી. એથી આ બધાની સુવાસમાં ઉત્કટતા આવી જાય છે. એજ વાત નિમ્ન પદો વડે આચાર્ય શિષ્યને સમજાવતાં કહે છે કે જ્યારે આ બધા કોષ્ઠપુટ વગેરે સુગંધ દ્રવ્ય વિદારિત કરવામાં આવે છે—ખાંડણિયામાં ખાંડવામાં આવે છે, નાના નાના તેના કકડા કરવામાં આવે છે નીચે ઉપર કરવામાં આવે છે .એટલે કે વિખેરવામાં આવે

मानानां, परिभाज्यमानानां पार्श्ववर्तिभ्यः दीयमानानाम् आण्डाद् वा भाण्डं संह्रियमाणानाम्-एकस्मात्पात्रात् पात्रान्तरं नीयमानानाम्, उदाराः-विसृताः मनोज्ञाः-मनोहारिणः, मनोहराः-मनोऽनुकूलाः, घ्राणमनोनिर्वृतिकराः-घ्राणस्य मनसश्च निर्वृतिकराः-शान्तिप्रदाः, इत्येवंप्रकारा 'गन्धाः सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समन्तात्-सर्वासु विदिक्षु अभिनिःस्रवन्ति-सर्वतोभावेन निःसरन्ति । एवमुक्ते शिष्यःपृच्छति-भवेद् एतद्रूपःस्यात् ? इति-तेषां मणीनामेतद्रूपो गन्धः स्यात्-कदाचिद् भवेत् ? गुरुः कथयति-नो अयमर्थःसमर्थः' इत्यादि पूर्ववत् ।सू.१८।

इत्येवं गन्धवर्णनमुक्त्वा तेषां मणीनां स्पर्शवर्णनमाह—

मूलम्—तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे फासे पण्णत्ते, से जहानामए आइणेइ वा रूएइ वा बूरेइ वा णवणीएइ वा हंसगब्भतूलियाइ वा सिरीसकुसुमनिचयेइ वा बालकुसुमपत्तरासीइ वा, भवे एयारूवे सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे, तेणं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव फासेणं पण्णत्ता ॥ सू० १९ ॥

के लिये दिये जाते हैं, अथवा एक पात्र से और दूसरे पात्र में जब रखे जाते हैं तब इनकी बहुत बडी गंध ऐसी दिशाओं और विदिशाओं में फैलती है कि जिससे मन का हरण हो जाता है. मन को आनंद आता है, मनको रुचती है घ्राणेन्द्रिय और मन में एक प्रकार की शांति आती है. अब इस पर शिष्य पूछता है कि उन मणियों का इस प्रकार का गंध क्या कदाचित् होता है ? तब गुरु उससे कहते हैं ' यह अर्थ समर्थ नहीं है ' इत्यादि आगे का और सब कथन पहिले किये गये कथन के अनुसार ही जानना चाहिये. । अर्थात् इनसे भी अधिक सुगंधि इन रत्नों की थी. ।सू.१८।

છે, આમ તેમ ફેલાવવામાં આવે છે પરિભોગના કામમાં લેવામાં આવે છે. પોતાની પાસેના પુરુષો વગેરેને આપવામાં આવે છે અથવા તો એક પાત્રથી બીજા પાત્રમાં મૂકવામાં આવે ત્યારે એમની એવી તીવ્ર સુવાસ દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં પ્રસરી જાય છે કે જેથી મનપણ આકર્ષિત થઈ જાય છે. મનને આનંદ પ્રાપ્ત થાય મનને ગમે છે. ઘ્રાણેન્દ્રિય અને મનને એક જાતની શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધી વાત સાંભળીને શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે તે મણિઓનો ગંધ આવો જ હોય છે કે શું ? ત્યારે જવાબમાં ગુરુ તેને કહે છે કે—'આ અર્થ સમર્થ નથી' વગેરે પહેલાના જેવું જ કથન અહીં પણ છે. એટલે કે આ રત્નોનો ગંધ તો આ પદાર્થો કરતાં પણ અતિ તીવ્ર છે. ॥ સૂ. ૧૮ ॥

छाया—तेषां खलु मणीनामयमेतद्रूपः स्पर्शः प्रज्ञप्तः, स यथानामकः अजिनमिति वा रूतमिति वा बूर इति वा नवनीतमिति वा हंसगर्भतूलिकेति शिरीषकुसुमनिचय इति वा बालकुसुमपत्रराशिरिति वा, भवेद् एतद्रूपः स्यात् ? नो अयमर्थः समर्थः, ते खलु मणयः इत इष्टतरका एव यावत् स्पर्शेन प्रज्ञप्ताः ।सू.१९।

'तेसि णं मणीणं इमे एयारूवे फासे' इत्यादि—

टीका—तेषां-कृष्णादिमणीनां पूर्वोक्तानाम् अयमेतद्रूपः-अनुपदं वक्ष्यमाणरूपः स्पर्शः प्रज्ञप्तः, स यथानामकः अजिनमिति वा-तत्राजिनं चर्म, तादृशः

उन मणियों के स्पर्शका वर्णन—

'तेसिं णं मणीणं इमे एयारूवे फासे पण्णत्ते' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसिं णं मणीणं इमे एयारूवे फासे पण्णत्ते) उन मणियों का यह इस प्रकार का स्पर्श कहा गया है (से जहानामए आइणेइ वा, रूएइ वा, बूरेइ वा, णवणीएइ वा हंसगब्भतूलियाइ वा सिरीसकुसुमनिचएइ वा वालकुसुमपत्तरासीइ वा) जैसा-स्पर्श अजिन-मृगचर्म का होता है, बूर का होता है, नवनीत का होता है, हंसगर्भतूलिका का होता है, शिरीषकुसुमसमूह का होता है, वालकुसुम के पत्तों के समूह का होता है, उसी प्रकार का स्पर्श उन मणियों का होता है। (भवे एयारूवे सिया) क्या इनके जैसा ही उनका स्पर्श होता है? (णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है। क्यों कि (तेणं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव फासेणं पण्णत्ता) वे मणी इनसे भी इष्टतरक ही यावत् स्पर्श से कहे गये हैं।

તે મણિઓના સ્પર્શનું વર્ણન.

'तेसिं णं मणीण इमे एयारूवे फासे पण्णत्ते' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तेसिं णं मणीणं इमे एयारूवे फासे पण्णत्ते) તે મણિઓનો સ્પર્શ આ પ્રમાણે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. (से जहानामए आइणेइ वा, रूएइ वा, बूरेइ वा, णवणीएइ वा, हंसगब्भतूलियाइ वा, सिरीसकुसुमनिचएइ वा वालकुसुमपत्तरासीइ वा) જેવો સ્પર્શ અજિન મૃગચર્મ-નો હોય છે, રૂનો હોય છે. બૂરનો હોય નવનીત માખણ-નો હોય છે, હંસગર્ભ તૂલિકાનો (પાથરવાના ગાદલાનો) હોય છે, શિરીષના પુષ્પના સમૂહનો હોય છે. નાના પુષ્પોના પત્રોના સમૂહનો હોય છે, તે પ્રકારનો સ્પર્શ તે મણિઓનો હોય છે. (भवे एयारूवे सिया) શું એમનાં જેવો જ સ્પર્શ તે મણિઓનો હોય છે ? (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી. કેમકે (तेणं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव जाव फासेणं पण्णत्ता) તે મણિઓ એમના કરતાં પણ વધારે ઇષ્ટ તરક યાવત્ સ્પર્શ વાળા કહેવામાં આવ્યા છે.

स्पर्शस्तेषां मणीनाम्, एवमग्रेऽपि, रुतं-तूलम्, बूरः-वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-प्रतीतं, हंसगर्भ तूलिका-हंसगर्भः-हंसः-चतुरिन्द्रियकीट विशेषः, गर्भः-तन्निर्वर्त्तितं तन्तु जालं, तेन निर्मिता तूली-शय्या हंसगर्भतूली, सैव हंसगर्भ-तूलिका, शिरीषकुसुमनिचयः-शिरीषो वृक्षविशेषः, तस्य यानि कुसुमानि-पुष्पाणि तेषां निचयः-समूहः, बालकुसुमपत्रराशिः बालं यत् कुसुमं-पुष्प-कलिका तस्य पत्राणाम्-अवयवानां राशिः, तद्वत्स्पर्शः, भवेद् एतद्रूपः स्याद्' इत्यादि पूर्ववत् ॥ सू० १९ ॥

मूलम्—तएणं से आभियोगिए देवे तस्स दिव्वस्स जाण-विमाणस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थ णं महं पेच्छाघरमंडवं विउव्वइ अणेगखंभसयसंनिविट्ठं अब्भुग्गयसुकयवरवेइयातोरणवररइयसाल भंजियागं सुसिलिट्ठविसिट्ठलट्ठ संठियपसत्थवेरुलियविमल-खंभं णाणामणिकणगरयणखचियउज्जलबहुसमसुविभत्तभूमिभागं ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजरवण लयपउमलयभत्तिचित्तं कंचणमणिरयणथूमियागं णाणाविह पंचवण्णघंटापडागपरिमंडियग्गसिहरं चवलं मरीइकवयं विणि-

टीकार्थ—पूर्वोक्त कृष्णादि मणीयों का स्पर्श जैसा अजिन-चमडे का रूततूल का, बूर-वनस्पति विशेष का, नवनीत-मक्खन का, हँसगर्भ तूलिका-हँस-चौइन्द्रिय कीट विशेष से निवर्तित तन्तुजाल से निर्मित शय्या का, शिरीष पुष्प के समूह का, एवं पुष्पकलिका के पत्तों का स्पर्श होता है-वैसा है. बाकी के 'भवेद्एतद्रूपः स्यात्' पदों का और सब कथन पहिले किये गये कथन के जैसा ही जानना चाहिये। इससे भी अनन्तगुणा कोमल स्पर्श इन रत्नों का है ॥ सू. १९ ॥

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત કૃષ્ણ વગેરે મણિઓનો સ્પર્શ જેવો અજિત-ચામડાનો, તૂલનો, બૂર-વનસ્પતિ વિશેષનો, નવનીત-માખણનો, હંસગર્ભ તૂલિકા-હંસ-ચૌઇન્દ્રિય કીટ વિશેષથી નિવર્તિત તંતુ સમૂહથી બનાવવામાં આવેલી શય્યાનો, શિરીષ પુષ્પના સમૂહનો અને પુષ્પ કલિકાના પાંદડાનો સ્પર્શ હોય છે. તેવો જ મણિઓનો પણ હોય છે. શેષ પદોનો અર્થ 'ભવેદ્એતદ્રૂપઃ સ્યાત્' આ પદનું કથન પહેલાંની જેમ જ જાણી લેવું જોઇએ. આ સર્વે પદાર્થો કરતાં પણ અનેક ગણો કોમળ સ્પર્શ આ રત્નોનો છે ॥ સૂ. ૧૯ ॥

तलम् उपचितचन्दनकलशं चन्दनघटसुकृततोरणप्रतिद्वारदेशभागम् आसक्तो-त्सक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापं पञ्चवर्णसरससुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोप-चारकलितं कालागुरुप्रवरकुंदुरुष्कतुरुष्कधूपमघमघायमानगन्धोद्धूताभिरामं सुगन्धवरगन्धितं गन्धवर्तिभूतं दिव्यत्रुटितशब्दसंप्रणादितम् अप्सरोगणसंघ-विकीर्णं प्रासादीयं दर्शनीयम् अभिरूपं प्रतिरूपम् ॥ सू० २० ॥

था. गोशीर्ष, एवं सरसरक्त चन्दन, इनके पंक से प्रचुर पाचों अंगुलियों के हाथे वहां पर लगाये हुए थे. (उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरण-पडिदुवारदेसभागं) चन्दन से चर्चित हुए कलश इसमें रखे हुए थे. प्रत्येक द्वार पर जो तोरण बनाये गये उन पर जो घडे रखे हुए थे वे चन्दन से चर्चित कर के रखे गये थे (आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारिय-मल्लदामकलावं,पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं) इस में जो मालाओं का समूह लटकाया गया था, वह भूमि तक लटकता था, तथा ऊपर तक संलग्न था. बहुत विस्तीर्ण था एवं गोला था, इस में जो जगह २ पर पुष्प विखेरे गये थे वे पंचवर्ण के थे, ताजे थे. खुशबुयुक्त थे (कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धुयाभिरामं, सुगंधिवरगंधियं गंधवट्टिभूयं) यह प्रेक्षागृह मंडप कालागुरु प्रचुरकुन्दुरुष्क, तुरुष्क इन सब धूपों की फैली हुई गंध के उत्कर्ष से रमणीय था. उत्तमगंधों में जो श्रेष्ठ गंध था उस से यह युक्त था. इसलिये यह ऐसा ज्ञात होता था कि जैसा

મંડપ લીંપવામાં આવ્યો હતો. તેમજ તેની દીવાલો ચૂના વગેરેથી સફેદ કરવામાં આવી હતી. ગોરોચન તેમજ રક્તચંદનના પાંચે આંગળીઓના થાપા ત્યાં લગાડવામાં આવ્યા હતા. (उवचिय चंदणकलसं चंदणघडसुकय तोरणपडिदुवारदेसभागं) ચંદનના લેપનથી શોભાતા કળશો તેમાં મૂકવામાં આવ્યા હતા. દરેકે દરેક દરવાજા ઉપર જે તોરણો બનાવવામાં આવ્યાં હતાં, અને તેમના ઉપર જે કળશો ગોઠવવામાં આવ્યા હતા. તે ચંદન લગાડી ગોઠવવામાં આવ્યા હતા. (आसत्तोसत्त विउलवट्ट वग्घारियमल्लदामकलावं, पंचवण्णसरससुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं) એમાં જે માળાઓના તોરણો લટકાવવામાં આવ્યાં હતાં તે ભૂમિને સ્પર્શતા હતાં તેમજ ઉપર સુધી પણ પહોંચેલાં હતાં. તે બહુ જ વિસ્તીર્ણ તેમજ ગોળાકૃતિ વાળાં હતાં. તે મંડપમાં અમુક અમુક સ્થાને પુષ્પો વિખેરવામાં આવ્યાં હતાં તે પંચવર્ણનાં હતાં, તાજાં હતાં તેમજ સુગંધ યુકત હતાં. (कालागुरुपवरकुंदरूक्कतुरूक्कधूव मघमघंतगंधुद्धूयाभिरामं, सुगंधवरगंधियं गंधवट्टिभूयं) તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપ કાલા-ગુરુ, પ્રચુર કુન્દુરુષ્ક, તુરુષ્ક આ બધા ધૂપની પ્રસરેલી ઉત્તમ સુગંધથી રમણીય હતો.

'तएणं से आभियोगिए देवे' इत्यादि—

टीका—ततः-यानविमानविकरणानन्तरं खलु सः-पूर्वोक्तः आभियोगिको देवः तस्य-विकृतस्य यानविमानस्य बहुमध्यदेशभागे-अतिमध्यदेशभागे अत्र-अस्मिन् भागे खलु महत्-विशालं प्रेक्षागृहमण्डपं-नाटयशालारूपं विकरोति। तच्च कीदृशम् ? इत्यपेक्षायामाह-अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टम्-अनेकानि=बहुनि स्तम्भशतानि संनिविष्टानि=संलग्नानि यत्र तत्-अनेकशतस्तम्भयुक्तमित्यर्थः,-संनिविष्टम् तथा-अभ्युद्गतसुकृतवरवेदिकातोरणवररचितशाल-

---

यह गंध की बत्तीरूप हो. (दिव्वतुडियसद्दसंपणाइयं अच्छरगणसंघविकिण्णं, पासाईयं दरिसणिज्जं, अभिरूवं पडिरूवं) दिव्य बाजों की श्रोत्र मनोहारी ध्वनि से वह गुंजित बना हुआ था. अप्सराओं के समूह से वह व्यास था. प्रासादीय था. दर्शनीय था. अभिरूप था और प्रतिरूप था. ।

टीकार्थ—इस प्रकार के विशेषणों से विशिष्ट यान विमान की विकुर्वणा करने के बाद पूर्वोक्त उस आभियोगिक देवने विकृत उस यान विमान के अतिमध्य देश भाग में एक विशाल प्रेक्षागृह मंडप की —नाटयशालाकी-विकुर्वणा की इस प्रेक्षागृह मण्डप में अनेक स्तम्भशत संलग्न थे. इसमें सुन्दर वेदिकाएँ, तोरण एवं शालभंजिकाएँ (पुत्तलिकाएं) जो अत्युन्नत रूप से अच्छी तरह से बनाई गई थीं वे शिल्पिश्रेष्ठ द्वारा बनाई गई थीं, इसमें जो स्तम्भ थे, वे बहुत अच्छी तरह से यथा स्थान पर मिलाकर लगाये हुए थे साधारण स्तम्भ नहीं थे. विलक्षण

શ્રેષ્ઠ ગંધોમાં પણ જે શ્રેષ્ઠ ગંધ હોય છે તેથી તે યુક્ત હતો. એવી તે ગંધની બત્તી જેવો જ જણાતો હતો. दिव्व तुडियसद्दसंपणाइयं अच्छरगणसंघविकिण्णं पासाईयं दरिसणिज्जं, अभिरूवं पडिरूवं) દિવ્ય વાજાઓની શ્રવણ-મધુર ધ્વનિઓથી તે ગુંજિત બનેલો હતો. અપ્સરાઓના સમૂહોથી તે વ્યાપ્ત હતો, પ્રાસાદીય હતો, દર્શનીય હતો, અભિરૂપ હતો અને પ્રતિરૂપ હતો.

ટીકાર્થ—આ જાતના વિશેષણોથી યુક્ત યાનવિમાનની વિકુર્વણા કર્યા બાદ તે આભિયોગિક દેવે વિકૃત તે યાનવિમાનના અતિ મધ્ય દેશ ભાગમાં એક વિશાલ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપની-નાટયશાળાની-વિકુર્વણા કરી. તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપમાં સેંકડો થાંભલાઓ હતા. તેમા સુંદર વેદિકાઓ, તોરણો અને સરસ કલાત્મક રીતે બનાવવામાં આવેલી જે શાલભંજિકાઓ (પૂતળીઓ) હતી તે શ્રેષ્ઠ શિલ્પકારો વડે તૈયાર કરવામાં આવેલી હતી. તેમાં જે થાંભલાઓ હતા, તે બહુ જ સુવ્યવસ્થિત રીતે યથાસ્થાને

भञ्जिकाकम् अभ्युद्गताः-अत्युन्नताः सुकृताः-सुष्ठुनिष्पादिताः वरवेदिकातोरणवररचितशालभञ्जिकाः-वराश्रताः वेदिकाश्च वरवेदिकाः वर वेदिकाश्चतोरणानिच वररचितशालभञ्जिकाश्च वररचिताः-शिल्पिश्रेष्ठगुनिष्पादिताः शालभञ्जिकाः -पुत्तलिकाश्च यत्र तादृशम्, तथा-सुश्लिष्ट विशिष्ट लष्ट-संस्थितवैडूर्यविमलस्तम्भं-सुश्लिष्टाः-सुष्ठु मिलिताः विशिष्टाः-विलक्षणाः लष्टसंस्थिताः-सुन्दर संस्थानयुक्ताः, वैडूर्यविमलस्तम्भाः-वडूर्यरत्नमयाः विमलाः-निर्मलाः स्तम्भाः यत्र तादृशञ्च तथा-नानामणिकनक-रत्न खचितोज्ज्वलबहुसमसुविभक्तभूमिभागं-नानामणिभिः अनेकप्रकारमणिभिः कनकरत्नैः-कनकैः-स्वर्णैः रत्नैश्च खचितः-युक्तः यद्वा-खचिताः नानामणयो यत्र स खचितनानामणिः, प्राकृतत्वात् नानामणिखचितः, इति पर निपातितविशेषणकं पदम्, सच उज्ज्वलः -विशुद्धः बहुसमः-अत्यन्तसमः सुविभक्तः-कृतसुरम्यविभागः भूमिभागो यत्र तादृशम्, तथा-ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रम्-तत्र-ईहामृगो-वृकः, वृषभः-बलीवर्दः, तुरगः-अश्वः, नरः-मनुष्यः, मकरः-ग्राहः, विहगः-पक्षी, व्यालकः-सर्पः, किन्नरः-व्यन्तरदेवविशेषः, रुरुः-मृगः शरभः-अष्टापदः चमरः-वन्यो गौः, कुञ्जरो-हस्ती, वनलता-वनोत्पन्नलता, पद्मलता-कमलिनी एतदीहा

स्तम्भ थे, सुन्दर संस्थान से ये युक्त थे, वैडूर्यमणि के ये बने हुए थे और निर्मल थे. इस प्रेक्षामंडप का जो भूमिभाग था वह अच्छी रीति से विभाग संपन्न था. अनेक प्रकार की मणियों से, स्वर्ण से एवं रत्नों से खचित था (अथवा खचित हैं नानामणि जिस में ऐसा था) विशुद्ध था, अत्यन्त सम था. तथा-ईहामृग-वृक, वृषभ-बलीवर्द, तुरग-घोडा, नर-मनुष्य, मकर-ग्राह, विहग-पक्षी, व्यालक-सर्प, किन्नर-व्यान्तर देव विशेष, रुरु-मृग, शरभ-अष्टापद, चमर-जंगली गाय, कुंजर-हाथी, वनो-

---

ઊભા કરેલા હતા. તે થાંભલાઓ સાવ સાધારણ હતા નહીં પણ વિલક્ષણ તેમજ સુંદર સંસ્થાનથી યુકત હતા. વૈડૂર્ય મણિઓથી તે બનાવવામાં આવેલા હતા અને નિર્મળ હતા. તે પ્રેક્ષાગૃહનો જે ભૂમિભાગ હતો તે સરસ રીતે સુવિભાજિત હતો. જાત જાતના મણિઓથી, સુવર્ણોથી તેમજ રત્નોથી તે જડેલો હતો. (અથવા અનેક જાતના મણિઓ જેમાં જડેલા છે એવા તે હતો.) વિશુદ્ધ હતો, એકદમ સમતલ હતો તેમજ ઈહામૃગ, વૃક, વૃષભ, બલીવર્દ, તુરગ, (ઘોડા) નર-માણુસ, મકર-મગર વિહગ-પક્ષી, વ્યાલક-સર્પ-કિન્નર-વ્યંતર દેવવિશેષ, રુરુ-હરણ, શરભ-આઠ પગવાળું મૃગ વિશેષ, ચમર-ચમરી ગાય, કુંજર-હાથી, વનની લતાઓ અને પદ્મલતા-કમ-

मृगादि पद्मलतान्तानां या भक्तयो-रचनाश्चित्राणि, ताभिश्चित्रम्-अद्भुतम् तथा-काञ्चनमणिरत्नस्तूपिकाकं-काञ्चनं-सुवर्णं तन्मयः एवं मणिमयः रत्नमयश्च स्तूपिकाः-स्तम्भाः यत्र तादृशम्, नानाविधपञ्चवर्णघण्टापताका परिमण्डिताग्रशिखरं-नानाविधाः-अनेकप्रकारा ये पञ्चवर्णघण्टापताकाः-कृष्ण-नील-रक्त-पीत-श्वेतरूपपञ्चवर्णाः घण्टाः पताकाश्च, ताभिः परिमण्डितं-सुशोभितम्, अग्रशिखरम्-अग्रभागरूपं शिखरं यस्य तादृशम्, तथा-चपलं-चञ्चलं, मरीचिकवचं-किरणजालपरिक्षेपं विनिर्मुञ्चत्-निःसारयत्, तथा-लायितोल्लोयितमहितं-लाइतं-यद् भूमेर्गोमयादिना लेपनं, उल्लोइयं-कुडयानां मालस्य च सेटिकादिभिरुपलेपनं सम्मृष्टीकरणम्, तेन महितम्-शोभितम्, तथा-गोशीर्ष-सरसरक्तचन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलं-गोशीर्ष-हरिचन्दनाख्यचन्दनविशेषः, सरसं-रसमयं रक्तचन्दनं-प्रसिद्धम्, एतदुभयपङ्केन दर्दरं प्रचुरं यथा स्यात्तथा-च-पेटाकारेण दत्ताः पञ्चाङ्गुलितलाः-पञ्च अङ्गुलयो यत्र तादृशास्तलाः-हस्तका यत्र तादृशम्, तथा-उपचित-चन्दनकलशम्-उपचिताः-निहिताः चन्दनकलशाः

तपन्नलता और पद्मलता-कमलिनी इन सब की रचनाओं से वह अद्भुत था. कांचन-सुवर्ण, मणि, और रत्न इन सब के वहां के स्तम्भ बने हुए थे. इसका अग्रभागरूप शिखर अनेक प्रकार के कृष्ण, नील रक्त, पीत, श्वेतरूप पांचवर्णों वाले घण्टाओं और पताकाओं से सुशोभित था, चपल किरणजाल के परिक्षेप को निकाल रहा था. गोमयादिक से इसकी भूमि लिपी हुई थी. भीतें इस की चूने की कलई से पुती हुई थीं-इस कारण यह बडा सुहावना लग रहा था. गोशीर्ष-हरिचन्दन, एवं रसमय रक्त चन्दन इन दोनों के पङ्क से युक्त हुए हाथे वहां लगाये हुए थे. हाथों की पांचों अंगुलियां उन हाथों में उलछरी हुई थीं, हाथों के तलभाग हरिचन्दन एवं रसमय रक्तचन्दन के लेप से लिप्त बने हुए

लिनी આ સર્વેની રચનાઓથી તે અદ્ભુત હતો, તે મંડપના બધા સ્તંભો કાંચન, સુવર્ણ અને રત્નોના બનેલા હતા. તેનો અગ્રભાગ રૂપ શિખર ઘણી જાતના કૃષ્ણ, નીલ, રકત, પીત, શ્વેત રૂપ પંચ વર્ણોવાળા ઘંટાઓ તેમજ પતાકાઓથી સુશોભિત હતું. ચપળ હતું. તે ચોમેર કિરણોને વિખેરી રહ્યું હતું. છાણ વગેરેથી તેનો ભૂમિ ભાગ લીંપેલો હતો. તેની ભીંતો ચૂનાની ઢોળથી આલિપ્ત હતી તેથી તે અતીવ મનોહર લાગતો હતો, ગોશીર્ષ, હરિચંદન, અને રસમય રકત ચંદન આ બંનેના પંકથી યુકત થયેલા થાળાઓ ત્યાં લગાડવામાં આવ્યા હતા. હાથોની પાંચે પાંચ આંગળીઓ તે થાળાઓમાં સ્પષ્ટ પણે બહાર દેખાઇ આવતી હતી. થાળાઓના મધ્ય ભાગ હરિચંદન અને રસમય લાલચંદન લેપથી લિપ્ત હતા. તેમાં ચંદન લિપ્ત કળશો મૂકેલા

-चन्दनचर्चित-घटा यत्र तादृशम्, तथा-चन्दनघटसुकृततोरणप्रतिद्वारदेश भागं चन्दनघटैः-चन्दनचर्चितकलशैः सुकृतानि-सुष्ठु कृतानि सुशोभितानि यानि तोरणानि तानि चन्दनसुकृततोरणानि तानि प्रतिद्वारदेशं सर्वस्मिन् द्वारदेशभागे यत्र तादृशम्, तथा-आसक्तोत्सक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापम्-तत्र आसक्तः-भूमिसंलग्नः उत्सक्तः-उपरिसंसक्तः विपुलो-विस्तीर्णः, वृत्तो-वर्तुलः प्रलम्बितः-प्रलम्बमानीकृतः माल्यदामकलापः-माल्यानां-पुष्पाणां यानि दामानि-मालाः, तेषां कलापः-समूहो यत्र तादृशम्, तथ-पञ्चवर्णसरससुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं-पञ्चवर्णानि-कृष्ण-नील-पीत-रक्त-श्वेतरूपपञ्चवर्णयुक्तानि सरसानि-रसयुक्तानि आर्द्राणीत्यर्थः सुरभीणि सपरिमलानि च तानि मुक्तानि-स्वयं पतितानि पुष्पाणि, तेषां ये उपचाराः-रचनाविशेषाः, तैःकलितं युक्तम्, तथा-कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपमघमघायमानगन्धोद्धूताभिरामं-कालागुरु, प्रवरो विशिष्टः कुन्दुरुष्कः, तुरुष्कः, एते त्रयो धूपविशेषाः, ते च धूपाः कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपास्तेषां यो मघमघायमानः-प्रसरन् गन्धः' तस्य यद् उद्धूतम्-उत्कर्षत्वं, तेनाभिरामं-रमणीयम् तथा-सुगन्धवरगन्धितं-सुगन्धेषु-उत्तमगन्धेषु यो वरः-श्रेष्ठो गन्धः स सुगन्धवरगन्धः स सञ्जातोऽस्मिन्निति सुगन्धवरगन्धितं-सर्वोत्कृष्टगन्धयुक्तम्, गन्धवर्त्तिभूतम्-

थे. इसमें चन्दन चर्चित घट रखे हुए थे प्रतिद्वार देश में जो तोरण थे वे चन्दन चर्चित घटों से सुशोभित किये हुए थे. इस में बडी २ लंबी २ नीचे तक मालाएं लटकाइ गई थीं. जो ऊपर में अच्छी तरह से संसक्त की हुईं थीं, यह माल्यदामकलापयुक्त था, स्वयंपतित, पंचवर्ण के कृष्ण, नील, पीत, रक्त, श्वेत इन पांचोंवर्णों के अचित्त आर्द्र, सुरभित पुष्पों की रचना विशेष से युक्त था. इस प्रेक्षामंडप में कालागुरु, प्रवर कुन्दुरुष्क, एवं तुरुष्क ये धूपविशेष रखे गये थे. सो इनकी फैलाती हुई गंध की उत्कर्षता से वह रमणीय बना हुआ था, अतः यह सर्वोत्कृष्ट

હતા. પ્રતિદ્વાર દેશમાં જે તોરણો હતા. તે ચંદન ચર્ચિત ઘટોથી સુશોભિત કરવામાં આવેલાં હતાં. તેમાં નીચે સુધી મોટી મોટી માળાઓ લટકાવવામાં આવી હતી. જે ઉપર સારી રીતે બાંધવામાં આવેલી હતી. આ માળાઓના તોરણો જાતે ખરી પડેલાં. પાંચ વર્ણનાં-એટલે કે કૃષ્ણ, નીલ, પીત, રકત અને શ્વેત આ પંચ વર્ણોનાં અચિત્ત-આર્દ્ર, સુગંધિત પુષ્પોની રચના વિશેષથી યુકત હતાં. આ પ્રેક્ષા મંડપમાં કાલા ગુરુ, પ્રવર, કુંદુરુષ્ક, અને તુરુષ્ક આ સર્વે ધૂપ-વિશેષો કરવામાં આવ્યા હતા. એમની સવિશેષ ગંધની ઉત્કર્ષતાથી તે રમણીય બનેલો હતો. એથી તે સર્વોત્કૃષ્ટ

गन्धवर्तिकारूपम्, तथा-दिव्य त्रुटितशब्दसंप्रणादितं दिव्यानां-देवलोकभवानां त्रुटितानां-वाद्यानां वेणुवीणामृदङ्गादीनां ये शब्दास्तैः संप्रणादितं-सम्यक् श्रोत्रमनोहारीतया प्रकर्षेण नादितं-गुञ्जितम्, तथा-अप्सरोगणसङ्घविकीर्णम्-अप्सरसां ये गणाः-समूहास्तेषां यः सङ्घःसमुदायस्तेन विकीर्णं-व्याप्तम्, तथा-प्रासादीयं, दर्शनीयम्, अभिरूपं प्रतिरूपम् एततपदचतुष्टयं पूर्वव्याख्यातमेव। सू.२०।

मूलम्——तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ जाव मणीणं फासो। तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स उल्लोयं विउव्वइ ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमयभत्तिचित्तं जाव पडिरूवं। तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगं वइरामयं अक्खाडगं विउव्वइ। तस्स णं अक्खवाडयस्स बहुमज्झदेसभागे एत्थणं महं एगं मणिपेढियं विउव्वइ। अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारिजोयणाइं बाहल्लेणं सव्व-मणिमयं अच्छं सण्णं जाव पडिरूवं। तीसेणं मणिपेढियाएउवरि एत्थणं महं एगं सीहासणं विउव्वइ, तस्स णं सीहासणस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते-तवणिज्जमया

गंध से युक्त होने के कारण गन्ध की एक वत्ती तुल्य हो रहा था. तथा दिव्य त्रुटितों-वाजों की-वेणु, वीणा, मृदङ्ग आदिकों की श्रोत्र मनोहारी ध्वनि से यह गुंजित बना हुआ था. अप्सराओं के गण के गण इसमें इधर उधर बैठे हुए थे. इन्हीं सब बातों से यह प्रेक्षागृह मंडप प्रासादीय, दर्शनीय अभिरूप एवं प्रतिरूप बना हुआ था. इन चारों पदों की व्याख्या पहिले की जा चुकी है॥ सू० २०॥

ગંધથી યુકત હોવા બદલ ગંધની બત્તી જેવો થઈ રહ્યો હતો. તેમજ દિવ્ય વાજાઓની -વેણું, વીણા, મૃદંગ વગેરેની શ્રવણ મધુર ધ્વનિથી તે ગુંજિત હતો. અપ્સરાઓના ટોળે ટોળાં તેમાં આમ તેમ બેઠા હતાં. આમ બધી રીતે જોતાં તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડળ પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ બનેલો હતો. પ્રાસાદીય વગેરે ચારે પદોની વ્યાખ્યા પહેલા કરવામાં આવી છે. ॥ સૂ૦ ૨૦ ॥

चक्कला, रययामया, सीहा, सोवण्णिया पाया, णाणामणिमयाइं पाय-सीसगाइं जंबूणयमया गत्ताइं, वइरामयासंधा, णाणामणिमये विच्चे। से णं सीहासणे ईहामिय उसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभ-चमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं सारसारोवचियमणिरयणपायपी-अत्थरगमिउमसूरगणवतयकुसंतलिंबकेसरपच्चुत्थुयाभिरामे सुविर-इयरयत्ताणे उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे रत्तंसुअसंवुए सुरम्मे आईणगरूयसूरणवणीयतूलफासे मउए पासाईए दरिसणिज्जे अभि रूवे पडिरूवे ॥ सू० २१ ॥

छाया—खलु प्रेक्षागृहमण्डपस्य बहुसमरणीयं भूमिभागं विकरोति यावत् मणीनां स्पर्शः। तस्य खलु प्रेक्षागृहमण्डपस्य उल्लोकं विक-रोतिईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुञ्जरवनलतापद्म

'तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स) इस प्रेक्षागृह मंडप के (बहु-समरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ) बहुसमरमणीय भूमिभाग की फिर इस आ-भियोगीक देवने विकुर्वणा की (जाव मणीणं फासो) यहां पहिले कहा गया भूमिभाग का वर्णन सब कहना चाहिये. और वह मणियों के वर्णित स्पर्शातक ग्रहण करना चाहिये. (तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स उल्लोयं विउव्वइ) इसके बाद उस आभियोगिक देवने उस प्रेक्षागृह मंडप के उपरिभाग की विकुर्वणा की (ईहामिय उसभ तुरग नरमकरविहगवालगकिन्नररुरुचमर

'तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स) તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપના (बहुसमरम-णिज्जं भूमिभागं विउव्वइ) બહુ સમ તેમજ રમણીય ભૂમિભાગની તે આભિયો-ગિક દેવે વિકુર્વણા કરી. (जाव मणीणं फासो) અહીં પહેલાં જે ભૂમિભાગ વિષે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેવું જ સમજવું જોઈએ. મણિઓના સ્પર્શ વિષેના વર્ણન સુધીનું વર્ણન અહીં યાવત્ શબ્દથી સમજવું જોઈએ. (तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स उल्लोयं विउव्वइ) ત્યાર પછી તેને આભિયોગિક દેવે તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપના ઉપ-રિભાગની વિકુર્વણા કરી. (ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभ-

लताभक्तिचित्रं यावत् प्रतिरूपम्। तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महान्तमेकं वज्रमयमक्षपाटकं तस्य खलु अक्षपाटकस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महतीमेकां मणिपीठिकां विकरोति अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि बाहल्येन, सर्वमणिमयीम् अच्छां श्लक्ष्णां यावत् प्रतिरूपाम्। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महत् एकं सिंहासनं विकरोति, तस्य खलु सिंहासनस्य अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः—तपनीयमयाः चक्कलाः, रजतमयाः सिंहाः सौवर्णिकाः पादाः,

---

कुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं जाव पडिरूवं) यह उपरिभाग ईहामृग, वृषभ, तुरग, नर, मकर, विहग, व्यालक, किन्नर, रुरु-मृग, सरभ-अष्टापद' चमर-चमरी गाय, कुंजर-हाथी, वनलता, एवं पद्मलता की रचनाओं से अद्भुत था. यावत् प्रतिरूप था. (तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगं वइरामयं अक्खाडगं विउव्वइ) उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के बहुमध्यदेशभाग में फिर उस आभियोगिक देवने एक बहुत बडे वज्रमय अक्षपाटक-क्रीडास्थान की विकुर्वणा की (तस्स णं अक्खवाडस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महं एगं मणिपेढियं विउव्वइ) फिर उस अक्षपाटक के बहुमध्य देशभाग में उस आभियोगिक देवने एक विशाल मणिपीठिका की विकुर्वणा की (अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारिजोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयं अच्छं सण्हं जाव पडिरूवं तीसेणं मणिपेढियाए उवरि एगं सीहासणं विउव्वइ) यह लम्बाई चौडाई में आठयोजन की

चमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्तं जाव पडिरूवं) તે ઉપરનો ઇહામૃગ, વૃષભ તુરગ (ઘોડા) નર, મકર (મગર) વિહગ (પક્ષી) વ્યાલક, કિંનર, રુરુ-(હરણ) સરભ આઠ પગ વાળું પ્રાણી વિશેષ, ચમર-ચમરી ગાય, કુંજર (હાથી) વનલતા અને પદ્મલતાની રચનાઓથી અદ્ભુત હતો યાવત્ પ્રતિરૂપ હતો, (तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं एगं वइरामयं अक्खाडगं विउव्वइ) તે બહુ સમ તેમજ રમણીય ભૂમિભાગના એકદમ મધ્યમાં તે આભિયોગિક દેવે એક બહુ વિશાળ વજ્રમય (હીરાઓથી જડેલા) અક્ષપાટક-ક્રીડા સ્થાનની વિકુર્વણા કરી. (तस्स णं अक्खवाडयस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महं एगं मणिपेढियं विउव्वइ) ત્યાર પછી તે અક્ષપાટકના બહુ મધ્યદેશ ભાગના એકદમ મધ્યમાં તે આભિયોગિક દેવે એક વિશાળ મણિપીઠિકાની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं-चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयं अच्छं सण्हं जाव पडिरूवं तीसेणं मणीपेढियाए उवरिएगं सीहासणं विउव्वइ) આ મણિપીઠિકા લંબાઈ તેમજ પોહોળાઈમાં આઠ યોજન જેટલી હતી તેમજ ઉંચાઈમાં ચાર યોજન જેટલી હતી. તે સંપૂર્ણ

नानामणिमयानि पादशीर्षकाणि, जाम्बूनदमयानि गात्राणि, वज्रमयाः सन्धयः नानामणिमयं विच्चं=मध्यभागं । तत् खलु सिंहासनम् ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं

थी. तथा ऊँचाई में चार योजन की थी. यह पूरी की पूरी मणियों से बनी हुई थी. आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसी यह स्वच्छ थी. श्लक्ष्ण यावत् प्रतिरूप थी. इसके बाद इस मणिपिठिका के ऊपर (एगं सीहासणं विउव्वइ) उसने एक विशाल सिंहासन की विकुर्वणा की (तस्स णं सीहासणस्स इमेयारूवे वण्णावासे विउव्वइ) उस सिंहासन का वर्णावास–वर्णनपद्धति इस प्रकार से कहा गया है। (तवणिज्जमयाचक्कला) सिंहासन के जो चक्कल–चक्रल थे–अर्थात् सिंहासन के पाये जो नीचे के गोल आकार वाले अवयव विशेष थे. वे स्वर्ण के बने हुए थे. (रययामया सीहा) इस पर जो सिंहों की प्रतिकृति थी वह चांदी की बनी हुई थी (सोवणिणया पाया) सिंहासन के जो पाये थे वे सुवर्णनिर्मित थे. (णाणामणिमया पायसीसगाइं) नानामणियों के बने हुए पादशीर्षक थे. (जंबूणयमयाइं गत्ताइं) इसके पार्श्वगत अवयव विशिष्ट सुवर्णमय थे (वइरामया संधी) सन्धानस्थान वज्र के बने हुए थे (णाणामणिमये विच्चे) इसका मध्यभाग अनेक मणियों से युक्त था. (सेणं सीहासणे ईहामियउसभतुरगनरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजर वणलयपउमलयभत्तिचित्ते) यह सिंहासन ईहामृग, वृषभ, अश्व, मनुष्य, मकर

મણિઓથી બનેલી હતી આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિના જેવી તે સ્વચ્છ હતી, શ્લક્ષ્ણ હતી યાવત્ પ્રતિરૂપ હતી. ત્યાર પછી તે મણિ પીઠિકાની ઉપર (एगं सीहासणं विउव्वइ) તેણે એક વિશાળ સિંહાસનની વિકુર્વણા કરી. (तस्स णं सीहासणस्स इमेयारूवे वण्णावासे विउव्वइ) તે સિંહાસનના વર્ણન આ પ્રમાણે છે. (तवणिज्जमया चक्कला) સિંહાસનના જે ચક્કલ–ચક્રો એટલે કે સિંહાસનના પાયા જે નીચે ગોળ આકાર વાળા અવયવ વિશેષ હતા તે સોનાના બનેલા હતા (रययामया सीहा) તેની ઉપર જે સિંહોની પ્રતિકૃતિ (કોતરેલી આકૃતિ) હતી તે ચાંદીની બનેલી હતી. (सोवण्णिया पाया) સિંહાસનના પાયા હતા તે સોનાના બનેલા હતા. (णाणामणि मयाइं पाय-सीसगाइं) અનેક મણિઓથી બનેલા પગ મૂકવાના પાદશીર્ષકો (પગ મૂકવાનું આસન વિશેષ) હતા, (जंबू णयमयाइं गत्ताइं) તેની પાર્શ્વવાળા અવયવ વિશેષો સોનાના હતા. (वइरामयासंधी) સન્ધાન સ્થાન–સંધી ભાગ–હીરાઓના બનેલા હતા. (णाणा मणिमयेविच्चे) તેનો મધ્ય ભાગ અનેક મણિયોથી યુકત હતો. सेणं सीहासणे ईहामिय उसभ तुरग नर मकर विहग वालग किन्नर रुरु सरभ

सारसारोपचितमणीरत्नपादपीठम् आस्तरकमृदुमसूरकनवत्वक् कुशान्तलिम्ब-केसरप्रत्यवस्तृताभिरामम् सुविरचितरजस्त्राणम् उपचितक्षौमदुकूलपट्टप्रति-च्छादनं रक्तांशुकसंवृतं सुरम्यम् आजिनकरूतबूरनवनीततूलस्पर्शमृदुकं प्रासा-दीयं दर्शनीयम् अभिरूपं प्रतिरूपम् ॥ सू० २१ ॥

विहग, व्याल, किन्नर, मृग, अष्टापद, चमर-चमरी गाय, हाथी, वनलता एवं पद्मलता इनकी रचनाओं से अद्भुत था (सारसारोवचियमणिरयणपायपीढे) इसके पास चढने उतरने के लिये जो पादपीठ रखा हुआ था, वह बहुमूल्यमणियों एवं रत्नों से खचित था (अत्थरगमिउमसूरगणवतयकुसंतलिंबकेसरपच्चुत्थयाभिरामे) इसका गद्दा मृदु-कोमल आस्तरण वस्त्र से युक्त था. गद्दा के भीतर कोमल केसर जैसा नवीन त्वचा युक्त दर्भों के अग्रभाग भरे हुए थे. इस तरह के मसूरक-गद्दा-से यह सिंहासन आच्छादित था अतएव अभिराम था. (सुविरइयरयत्ताणे) बैठने के समय इस पर रजस्त्राणवस्त्र फैलाकर रखा हुआ था (उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडि-च्छायणे) इस रजस्त्राणवस्त्र के ऊपर एक और जो आच्छादन वस्त्र बिछाया जाता था. वह अलसी का बना हुआ था (रत्तंसुयसंवुए) मच्छरदानी इस पर सदा तनी रहती थी (सुरम्मे, आईणगरूयबूरणवणीयतूलफासे, मउए, पासाईए, दरिसणिज्जे, अभिरूवे, पडिरूवे) इससे वह बडा रमणीय था जैसा

चमर कुंजर वणलय पउमलय भत्तिचित्त) ते सिंहासन ईहामृग, वृषभ, अश्व, माणुस, मकर, विहग (पक्षी) व्याल (सर्प), किन्नर, मृग, अष्टापद-प्राणी विशेष, चमर-चमरीगाय, હાથી, વનલતા અને પદ્મલતા આ સર્વેની રચનાઓથી અદ્ભુત હતું. (सारसारोवचिय मणिरयणपायपीढे) तेनी पासे चढवा उतारवा माटे जे पादपीठ मूकेलुं हतुं ते बहु किंमत वाळा मणिओ अने रत्नोथी जडित हतुं. (अत्थरग-मिउमसूरगणवतयकुसंतलिंबकेसरपच्चुत्थुयाभिरामे) तेना उपरनी गादी, मृदु-કોમલ આસ્તરણ વસ્ત્રથી યુક્ત હતી. ગાદીની અંદર કોમલ કેસર જેવાં નવીન ત્વચા યુક્ત દર્ભોના અગ્રભાગ ભરેલા હતા. આ જાતની મસૂરક-ગાદી-વડે તે સિંહાસન આચ્છાદિત હતું. એથી તે અભિરામ હતું (सुविरइय रयत्ताणे) બેસવાના સમયે તેની ઉપર રજસ્ત્રાણ વસ્ત્ર આચ્છાદિત કરવામાં આવતું. (उवचिय खोमदुगुल्लपट्टपडि-च्छायणे) તે રજસ્ત્રાણ વસ્ત્રની ઉપર એક બીજું આચ્છાદન રૂપે જે વસ્ત્ર પાથરવામાં આવતું હતું. તે શણનું બનાવવામાં આવેલું હતું. (रत्तंसुयसंवुए) તેની ઉપર હંમેશા મચ્છરદાની તાણેલી રાખવામાં આવતી હતી. (सुरम्मेआईणगरूयबूरणवणीय तूलफासे, मउए, पासाइए, दरिसणिज्जे, अभिरूवे, पडिरूवे) એથી તે બહુ જ

' तस्स णं पेच्छाघरमंडवस्स ' इत्यादि—

टीका—तस्य—अनन्तरोक्तस्य खलु प्रेक्षागृहमण्डपस्य बहुसमरमणीयं भूमिभागम्—अत्यन्तसमतलसुन्दरं भूमिभागं विकरोति—आभियोगिको देवो वैक्रियशक्त्योत्पादयति। 'जाव मणीणं फासो' यावन्मणीनां स्पर्शः यावत्पदेन पञ्चदशसूत्रादारभ्यैकोनविंशतितमसूत्रपर्यन्तोक्तं सर्वं भूमिभागवर्णनं बोध्यम्। तस्य—पूर्वोक्तस्य खलु प्रेक्षागृहमण्डपस्य उल्लोकम् उपरिभागं विकरोति, कीदृशमुपरिभागम् ? इत्यपेक्षायामाह—" ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालकिन्नररुरुशरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलताभक्तिचित्रं यावत् प्रतिरूपम् " इति—यावच्छब्देन—ईहामृगाद्यारभ्य प्रतिरूपान्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, सच विंशतितमसूत्रादवसेयः व्याख्यापितस्ततत्रावलोकनीयः। एवंच—एतादृशमुपरिभागं विकरोति।

स्पर्श चर्ममय वस्त्र का, कार्पास का, बूर—वनस्पति विशेष का एवं आक आदि के रूंआ का होता है—वैसा ही स्पर्श इसका था—यह प्रासादीय था, दर्शनीय था अभिरूप था और प्रतिरूप था.।

टीकार्थ—इसके बाद उस आभियोगिक देवने अनन्तरोक्त इस प्रेक्षागृह मंडप के बहुसमरमणीय भूमिभाग को अपनी विक्रिया शक्ति से निष्पन्न किया. (जाव मणीणं फासो) यहां यावत् पद से पन्द्रहवें सूत्र से लेकर १९ वें सूत्र तक का इस भूमिभाग का समस्त वर्णन गृहीत हुआ है—ऐसा जानना चाहिये. इसके बाद उस आभियोगिक देवने इस प्रेक्षागृह मंडप के ऊपर के भाग की विकुर्वणा की. इसका यह ऊपर का भाग ईहामृग आदि जीवों के चित्रों से अद्भुत था. यावत् प्रतिरूप था. यह सब वर्णन २० वें सूत्र में पहिले किया जा चुका है. तथा इन ईहामृग

રમણીય હતું જે જાતનો કોમલ સ્પર્શ ચામડાના વસ્ત્રનો, રૂનો, બૂર—વનસ્પતિ વિશેષનો અને અર્ક (આકડા) વગેરેના રૂનો હોય છે તેવો જ સ્પર્શ તેનો પણ હતો, તે પ્રાસાદીય હતું, દર્શનીય હતું અભિરૂપ હતું અને પ્રતિરૂપ હતું.

ટીકાર્થઃ—ત્યાર પછી તે આભિયોગિક દેવે તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપના બહુ સમરમણીય ભૂમિ ભાગને પોતાની વિક્રિયા શકિત વડે નિષ્પન્ન કર્યો (जाव मणीणं फासो) અહીં યાવત્ પદથી પંદરમાં સૂત્ર થી લઇને ૧૯ માં સૂત્ર સુધીના આ ભૂમિભાગનું સંપૂર્ણ વર્ણન ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. એમ સમજવું જોઇએ. ત્યાર પછી તે આભિયોગિક દેવે તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપના ઉપરિ ભાગની વિકુર્વણા કરી. તેનો તે ઉપરિભાગ ઇહામૃગ વગેરે પ્રાણિઓના ચિત્રોથી અદ્દભુત હતો યાવત પ્રતિરૂપ હતો. આ બધું વર્ણન ૨૦ માં સૂત્રમાં પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ આ ઇહામૃગ થી લઇને પ્રતિ

तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे–अत्यन्तमध्यदेश-भागे अत्र–अस्मिन् खलु महान्तं–बृहत् एकं वज्रमयं वज्ररत्नमयम् अक्ष-पाटकं–क्रीडास्थानं विकरोति। तस्य खलु अक्षपाटकस्य बहुमध्यदेशभागेऽत्र खलु महतीम्–विशालां एकाम् मणिपीठिकां–मणिमयपीठिकां विकरोति, अष्टयोजनानि आयामविष्कम्भेण–दैर्घ्य–विस्ताराभ्याम्, अष्टयोजनप्रमाणायाम-प्रविस्तारयुक्ताम्, चत्वारि योजनानि बाहल्येन–योजनचतुष्टयप्रमाणोच्चत्वयुक्ताम्, तथा–सर्वमणिमयीं–सर्वात्मना मणिमयीम्, अच्छाम् आकाशस्फटिकवदतिस्व-च्छाम्, श्लक्ष्णां श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिष्पन्नाम्, यावत्–यावत्पदेन–पुनःश्लक्ष्णाम्, इत्यारभ्य 'प्रतिरूपाम्' इत्यन्तपदानां संग्रहो व्याख्या च चतुर्दशसूत्रटीका-तोऽवसेयः, एवं च एतादृशीं मणिपीठिकां विकरोति।

से लेकर प्रतिरूपान्त तक के पदों की व्याख्या भी वहीं पर की गई है. इसके बाद उस आभियोगिक देवने उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के बीच में वज्रमय एक क्रिया स्थान की विकुर्वणा की. बाद में उस अक्ष-पाटक–क्रीडास्थान के बहु मध्य देश भाग में एक मणिपीठिकाकी जो कि लंबाई चौडाई में आठ योजन का था, और ऊंचाई में चार योजन का था. विकुर्वणा की, यह मणिपीठिका सर्वात्मना मणिमयी थी. आकाश तथा स्फटिक मणि के समान अति स्वच्छ थी, श्लक्ष्ण (चिक्कण) पुद्गल स्कन्ध से निष्पन्न होने के कारण श्लक्ष्ण थी, यहां यावत् पद से "श्लक्ष्ण" इस पद से लेकर "प्रतिरूपां" यहां तक के पदों का संग्रह हुआ है. इन पदों की व्याख्या १४ वें सूत्र में की जा चुकी है. अतः वहीं से इसे जानना चाहिये. इस श्लक्ष्णत्वादि विशेषणों वाली मणिपीठिका के ऊपर–उर्ध्वभाग में फिर उसने एक विशाल सिंहासन की विकुर्वणा की. इस

રૂપાંત સુધીના પદોની વ્યાખ્યા પણ ત્યાં જ કરવામાં આવી છે. ત્યાર પછી તે આ-ભિયોગિક દેવે તે બહુસમ તેમજ રમણીય ભૂમિભાગની વચ્ચે હીરોઓ જડેલા એક ક્રીડા–સ્થાનની વિકુર્વણા કરી. ત્યાર પછી તે અક્ષપાટક–ક્રીડાસ્થાનની એકદમ વચ્ચેના સ્થાનમાં એક મણિ પીઠિકાની કે જે આઠ યોજન જેટલી લાંબી તેમજ પહોળી હતી અને ચાર યોજન જેટલી ઉંચી હતી–વિકુર્વણા કરી. આ મણીપીઠિકા સંપૂર્ણ મણી-મય હતી. આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિની જેમ અતિ સ્વચ્છ હતી. શ્લક્ષ્ણ લીસા-પુદ્ગલસ્કંધોથી યુક્ત હોવાથી તે શ્લક્ષ્ણ–હતી. અહીં યાવત્ પદથી 'શ્લક્ષ્ણાં' આ પદથી માંડીને '-પ્રતિરૂપાં' અહીં સુધીના પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોની વ્યાખ્યા ૧૪ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. તેથી જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જાણી લેવું જોઈએ.

तस्याः--श्लक्ष्णत्वादिविशेषणविशिष्टायाः खलु मणिपीठिकायाः उपरि-ऊर्ध्वभागेऽत्र खलु महत्-बृहत् एकम् सिंहासनं विकरोति। तस्य-विकृतस्य खलु सिंहासनस्य अयमेतद्रूपः-अनुपदं वक्ष्यमाणरूपो वर्णावासः-वर्णनपद्धतिः, प्रज्ञप्तः, तथाहि-चक्कलाः-सिंहासनस्य पदानामधोवृत्ताऽऽकारा अवयवविशेषाः तपनीयमयाः तपनीयं-स्वर्णं तन्मयाः सन्ति, तथा-सिंहाः रजतमयाः-रूप्य-द्रव्यमयाः, तथा-पादाः सौवर्णिकाःसुवर्णमयाः, तथा-पादशीर्षकाणि-पादानामुपरितना अवयव विशेषाः, नानामणिमयानि-अनेकप्रकारकमणिरचितानि, तथा-गात्राणि-पार्श्वगता अवयवाः जाम्बूनदमयानि-जाम्बूनदं-जम्बूनदभवं विशिष्टं स्वर्णं तन्मयानि, तथा-सन्धयः-गात्राणां सन्धानस्थानानि वज्रमयाः-वज्ररत्नमयाः, तथा-विच्च-विच्चशब्दो देशीयो मध्यार्थः, तेन मध्यभाग इत्यार्थः, तन्मध्यं नानामणिमयम्.

तत्-पूर्वोक्तं सिंहासनम्, ईहामृगवृषभतुरगनरमकरविहगव्यालककिन्नररुरुशरभचमरकुञ्जरवनलतापद्मलतार्भा चित्रम्-ईहामृगादिरचनयाऽद्भुतम्,अ-

सिंहासन का वर्णावास-वर्णनपद्धति इस प्रकार से है-सिंहासन के पाये के नीचे के जो गोलाकारअवयव विशेष रूप चक्कल थे वे तपनीयमय सुवर्णमय थे. तथा इस में जो सिंह बनाये गये थे वे रजतमय थे इसके पाद सौवर्णिक-सुवर्णमय थे तथा-पादशीर्षक-पादों के ऊपरके अवयव विशेष-अनेक प्रकार मणियों से रचे गये थे. तथा गात्र-पार्श्वगत अवयव-जाम्बूनदमय थे. जाम्बूनद में हुए विशिष्ट सुवर्ण का नाम जाम्बूनद है. तथा-गात्रों की संधियों के जो स्थान थे, वे वज्रमय थे, "विच्च" यह शब्द देशीय शब्द है. इसका अर्थ बीच या मध्य ऐसा है. सो इसका मध्यभाग नानामणियों का बना हुआ था. वह पूर्वोक्त सिंहासन ईहामृग, वृषभ, तुरग, नर, मकर, विहग,

આ શ્લક્ષ્ણત્વ વગેરે વિશેષણો વાળી મણિપીઠિકાની ઉપર ઉર્ધ્વભાગમાં એક વિશાળ સિંહાસનની વિકુર્વણા કરી. આ સિંહાસનની વિગત આ પ્રમાણે છે. સિંહાસનના પાયાની નીચે જે ગોળ આકારના અવયવ વિશેષ-ચક્કલો હતા તે તપનીયમય (સોનાના) હતા તેમજ તેમાં જે સિંહ બનાવવામાં આવ્યા હતા તે ચાંદીના હતા. તેના પાયા સોનાના હતા. તેમજ પાદશીર્ષક પગોના ઉપરના અવયવ વિશેષ અનેક જાતના મણિઓથી બનાવવામાં આવ્યા હતા. તેમજ ગાત્ર-પાર્શ્વગત અવયવ-જાંબૂનદના બનેલા હતા. જાંબૂનદમાં થયેલા સવિશેષ સુવર્ણનું નામ જાંબૂનદ છે. તેમજ ગાત્રોની સંધિઓના જે સ્થાન હતાં તે વજ્રમય હતાં 'વિચ્ચ' આ શબ્દ દેશીય છે. આનો અર્થ વચ્ચે અથવા તો મધ્ય એવો થાય છે તેની વચ્ચેનો ભાગ અનેક જાતના મણિઓથી બનેલો હતો. આ ઉક્ત સિંહાસન ઈહામૃગ, વૃષભ, તુરગ, નર, મકર, વિહગ, વ્યાલ (સર્પ) કિન્નર,

त्रस्य प्रत्येकं पदव्याख्या विंशतितमादनन्तरसूत्रादवसेया, तथा-सारसारोप

चितमणिरत्नपादपीठम्-उपचितानि-उपन्यस्तानि खचितानि सारसाराणि-

अतिप्रधानानि-बहुमूल्यानि मणिरत्नानि मणयो रत्नानि च यत्र तत्तादृशं पाद-

पीठं-पादन्यासोपकरणं यस्य तत् तथा-समीपस्थापितप्रधानमणिरत्नमयपीठयु

क्तम्, तथा-आस्तरकमृदुमसूरक नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेसरप्रत्यवस्तृताभिरामम्-

तत्र-आस्तरकम्=आच्छादकवस्त्रं मृदु=कोमलं यस्य तादृशं यन्मसूरकम्=आसन-

विशेषः-'गद्दिका' इति प्रसिद्धः, तदास्तरकमृदुमसूरकम्, पुनः कीदृशं तन्म

सूरकम्? नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेसरं-नवाः-नूतनास्त्वचो येषां ते नवत्वचः,

ते च ते कुशानां-दर्भाणाम् अन्ताः-पर्यन्तभागास्ते-नवत्वक्कुशान्ताः, ते लिम्ब-

केसराणि च=कोमलकेसरसदृशा यस्मिन्मसूरके तत्-नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेस-

रम्, आस्तरकमृदुमसूरकं च तद् नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेसरं च-आस्तरक

मृदुमसूरक नवत्वक्कुशान्तलिम्बकेसरम्-कोमलकेसरसदृशनवत्वक्कुशपर्यन्तभा-

गगर्भितकोमलास्तरकाच्छादितमसूरकमित्यर्थः, विशेषणस्य पूर्वापरनिपातो-

ऽत्र यादृच्छिको बोध्यः, तेन प्रत्यवस्तृतम्=आच्छादितम् अत एव अभिरामं=

व्याल, किन्नर, रुरु, शरभ, चमर कुंजर, वनलता एवं पद्मलता इन सब के

चित्रों से अद्भुत था, इन मृगादि समस्त पदों की व्याख्या २० वें सूत्र में

की जा चुकी है। सार सार उपचित मणि रत्न पादपीठ वाला था अर्थात्

सार सार—बहुमूल्य—मणी और रत्नों से खचित पादन्यासोपकरण वाला

था, इस सिंहासन के ऊपर जो गद्दारूप मसूरक बिछा हुआ था वह कोमल

आच्छादकवस्त्र से-अवस्तृत था. तथा इस गद्दे में रूई के स्थान में जो

नूतन त्वच वाले कुशान्त भरे हुए थे. वे कोमल कमल केसर के जैसे अत्यन्त

नरम थे. इस प्रकार यह सिंहासन ऐसे इन मसूरकसे आच्छादित था,

अतः-अभिराम-सुन्दर था तथा बैठने के समय इसपर एक रजोवरोधक वस्त्र

રુરુ (મૃગ વિશેષ), શરભ (આઠ પગવાળું પ્રાણી વિશેષ) કુંજર (હાથી) વનલતા અને

પદ્મલતા આ બધાના ચિત્રોથી અદ્ભુત હતું. આ સર્વે ઇહામૃગ વગેરે બધા પદોની

વ્યાખ્યા ૨૦ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. મણિ તેમજ રત્નોના સાર રૂપ પદાર્થ

એકત્ર કરીને પાદપીઠ બનાવવામાં આવ્યું હતું એટલે કે સાર રૂપ બહુ મૂલ્ય મણિ

અને રત્નો જડેલું પાદન્યાસોપકરણ (પગ મૂકવાં માટે બનાવવામાં આવેલું) પાદપીઠ

હતું આ સિંહાસનની ઉપર ગાદીના રૂપમાં મસૂરક પાથરવામાં આવ્યું હતું તે કોમલ

આચ્છાદક-વસ્ત્રથી ઢંકેલું હતું તેમજ આ ગાદલામાં રૂના સ્થાને જે નવી ત્વચા વાળાં

કુશાંત ભરેલાં હતાં તે કોમલ કેસર જેવાં અતીવ કોમળ હતાં. આ પ્રમાણે આ

સિંહાસન એવા મસૂરક વડે ઢંકાયેલું હતું. એથી તે અભિરામ-સુંદર-હતું. તેમજ

सुन्दरम्, तथा–सुविरचितरजस्त्राणं–सुविरचितम्-उपवेशनसमये गृण्डु–विस्तारितं रजस्त्राणं–रजोऽवरोधकं वस्त्रं यस्योपरि तत्तादृशम्, तथा–उपचितक्षौमदुकूलपट्टप्रतिच्छादनम्–उपचितः–परिकर्मितः–सुसज्जितः क्षौम-दुकूलपट्टः क्षौमं–क्षुमा–अतसी तेन निर्वृत्तं दुकूलं–वस्त्रं तद्रूपो यः पट्ट–युगलापेक्षया तत्प्रतिच्छादनं रजस्त्राणस्योपरि द्वितीयमाच्छादनं यस्य तादृशम्, पुनः–रक्तांशुकसंवृतं–रक्तांशुकेन–मशकगृहाभिधानेन 'मच्छरदानी' इति भाषाप्रसिद्धेन संवृतम्–आच्छादितम्, अतएव–सुरम्यम्–अतिरमणीयम्, तथा–आजिनक–रूत–बूर–नवनीततूलस्पर्शम्–आजिनकं–चर्ममयं वस्त्रं, रूतं–वरो–वनस्पतिविशेषः, तूलम्–अर्कशाल्मल्यादितूलम् एतेषां स्पर्श इव स्पर्शो यस्य तादृशम्, तथा प्रासादीयं, दर्शनीयम्, अभिरूपं प्रतिरूपम् , इत्येषां व्याख्या पूर्वं गता। एतादृशं सिंहासनं वर्त्तत इति पर्यवसितोऽर्थः ॥ सू० २१ ॥

मूलम्—तस्स णं सीहासणस्स उवरि एत्थ णं महं एगं विजयदूसं विउव्वइ, संखंककुंददकरयअमयमहियफेणपुंजसंनिगासं

और बिछाया हुआ था. जो इस मसूरक के आच्छादन–चादर को धूलि आदि द्वारा मलिन होने से रक्षा करता था. इस रजस्त्राण वस्त्र के ऊपर दूसरा और भी ए वस्त्र बिछाया हुआ था. जो अलसी का बना हुआ था इस सिंहासन पर मच्छरदानी ढकी थी. इससे भी यह बडा सुहावना प्रतीत होता था. तथा–आजिनक–चर्ममय वस्त्र का, रूत–रूपासका, बूर–वनस्पति विशेष का, एवं तूल–अर्क, शाल्मली आदि के रुओं का जैसा स्पर्श होता है वैसा ही इस सिंहासन का था. तथा यह सिंहासन प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप और प्रतिरूप था इन प्रासादीयादि पदों की व्याख्या पहिलेकी जा चुकी है ॥ सू० २१ ॥

બેસવાના સમયે તેની ઉપર એક બીજું રજોવરોધક વસ્ત્ર પાથરમાં આવતું હતું. જે તે મસૂરકના આચ્છાદન–ચાદરની ધૂળ વગેરે વડે મલિન થવાથી રક્ષતું હતું. તે રજસ્રાણ વસ્રની ઉપર એક બીજું પણ વસ્ત્ર પાથરેલું હતું જે શણનું બનેલું હતું. આ સિંહાસન ઉપર મચ્છરદાની ઢાંકેલી હતી. એથી પણ તે અતીવ સોહામણું લાગતું હતું તેમજ આજિનક–ચામડાના વસ્રોનો, રુત–રૂનો, બૂર–વનસ્પતિ વિશેષનો તેમજ તૂલ–આકડાનો; શાલ્મલી વગેરેના રૂનો જેવો સ્પર્શ હોય છે તેવો જ સ્પર્શ તે સિંહાસનનો પણ હતું. તેમજ તે સિંહાસન, પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હતો. આ પ્રાસાદીય વગેરે પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. ॥ સૂ૦ ૨૧ ॥

सव्वरयणामयं अच्छं सण्हं पासाईय दरिसणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं। तस्स णं सीहासणस्स उवरिं विजयदूसस्स य बहुमज्झदेसभागे एत्थ णं महं एगं वयरामयं अंकुसं विउव्वइ तंसि च णं वयरामयंसि अंकुसंसि कुंभिक्कं मुत्तादामं विउव्वइ। से णं कुंभिक्के मुत्तादामे अन्नेहिं चउहिं अद्धकुंभिकेहिं मुत्तादामेहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते। ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडियग्गा णाणामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभियसमुदाया ईसिं अण्णमण्णमसंपत्ता वाएहिं पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मंदायं मंदायं एज्जमाणाणि२ पलंबमाणाणि२ पज्झंझमाणाणि२ उरालेणं मणुन्नेणं मणहरेणं कण्णमणणिव्वुइकरेणं सद्देणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा२सिरीए अईव२ उवसोभेमाणा२ चिट्ठंति। ?

तएणं से आभियोगिए देवे तस्स सीहासणस्स अवरुत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं सूरिआभस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ। तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारिभद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ। तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स अब्भितरपरिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठभद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ। एवं दाहिणेणं मज्झिमपरिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं बारसभद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ, पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं अणियाहिवईणं सत्त भद्दासणे विउव्वइ। तस्स णं सीहासणस्स चउद्दिसिं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सोल-

विकरोति। तत् खलु कुम्भिकं मुक्तादाम अन्यैश्चतुर्भिरर्द्धकुम्भिकैर्मुक्तादामभिः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणैः सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तम्। तानि खलु दामानि तप-नीयलम्बूषकानि सुवर्णप्रतरकमण्डिताग्राणि नानामणिरत्नविविधहारार्द्धहारोप-शोभितसमुदयानि ईषद् अन्योऽन्यमसंप्राप्तानि वातैः पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैः मन्दं मन्दम् एजमानानि २ प्रलम्बमानानि २ प्रझञ्झायमानानि २ उदारेण मनोज्ञेन

विकुर्वणा की (तस्सि च णं वयरामयंसि अंकुसंसि कुंभिक्कं मुत्तादामं विउव्वइ) इसके बाद फिर उसने उस वज्रमय अंकुश के ऊपर कुंभपरिमाणक मुक्ताफल माला की विकुर्वणा की (से णं कुंभिक मुत्तादामे अन्नेहिं चउहिं अद्धकुंभिक्केहिं मुत्तादामेहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) फिर वह कुंभपरिमाणवाला मुक्तादाम दूसरी चार और अर्द्धकुंभप्रमाणवाली तथा प्रथम मुक्तादामकी अपेक्षा आधी ऊँचाई वाली मुक्ता मालाओं द्वारा सब तरफ से चारों ओर से उसने परिवेष्टित किया. (तेणं दामा तवणिज्ज-लंबूसगा, सुवण्णपयरगमंडियग्गा, णाणामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभि-यसमुदया) ये सब मालाएँ सुवर्णमय कन्दुकाकार वाले आभरणों से युक्त थीं तथा सुवर्णपत्रों से शोभित अग्रभागवाली थीं। अनेकमणियों एवं रत्नों के जो अनेकप्रकार के हार, अर्द्धहार थे उनसे उपशोभित समूहवाली थीं (ईसिं अण्णमण्णमसंपत्ता: वाएहिं पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मंदाय २ एज्जमाणाणि २पलंबमाणाणि २ पज्झंझमाणाणि २ उरालेणं मणुन्नेणं मणहरेणं

બહુ જ વિશાળ વજ્રમય અંકુશના વિકુર્વણા કરી. (तस्सिं च णं वयरामयंसि अंकु-संसि कुंभिक्कं मुत्तादामं विउव्वइ) ત્યાર પછી તેણે તે વજ્રમય અંકુશની ઉપર કુંભપરિણામક મોતીઓની માળાની વિકુર્વણા કરી. (से णं कुंभिके मुत्तादामे अन्नेहिं चउहिं अद्धकुंभिक्केहिं मुत्तादामेहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्त) ત્યાર પછી કુંભ પરિમાણ વાળા મુકતાદામ (મોતીઓની માળા) ને બીજી ચાર અર્દ્ધકુંભ પ્રમાણ વાળીતેમજ પહેલી મુકતાદામ કરતાં અધી ઉંચાઈ વાળી મુકતાઓ વડે ચારે તરફથી તેણે પરિવેષ્ટિત કરી. (तेणं दामा तवणिज्जलंबू-सगा, सुवण्णपयरगमंडियग्गा, णाणामणिरयणविविहहारद्धहारउवसोभिय समुदया) આ સર્વ માળાઓ સોનાના કંદુકના જેવાં આકારવાળાં આભરણોથી યુક્ત હતી તેમજ તેમનો અગ્રભાગ સુવર્ણના પત્રોથી સુશોભિત હતો. ઘણા મણિઓ તેમજ રત્નોના જે ઘણી જાતના હારો અર્દ્ધહારો હતા તેમનાથી ઉપશોભિત હતી. ईसिं अण्णमण्णमसंपत्ता वाएहिं पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मंदाय २ एज्जमाणाणि २ पलंबमणाणि २ पज्झंझमाणि २ उरालेणं मणुन्नेणं मनहरेणं कण्ण मण निव्वुइकरेणं

मनोहरेण कर्णमनोनिर्वृतिकरेण शब्देन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयन्ति २ श्रिया अतीव २ उपशोभमानानि २ तिष्ठन्ति।

ततः खलु स आभियोगिको देवस्तस्य सिंहासनस्य अपरोत्तरे उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य चतसृणां सामानिकसाहस्रीणां चतस्रो भद्रासनसाहस्रीर्विकरोति, तस्य खलु सिंहासनस्य पौरस्त्ये अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य चतसृणामग्रमहिषीणां चतस्रो भद्रासनसाहस्रीर्विकरोति, तस्य

कण्णमणनिव्वुइकरेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा २ सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति) ये सब मालाएँ आपस में एक दूसरी से कुछ २ दूर थीं. तथा पूर्व, अपर, दक्षिण एवं उत्तर इन चारों दिशाओं से आगत-वायु द्वारा मन्द २ रूप से धीरे २ वार २ कंपित की जा रही थीं. इसलिये ये थोडी सी इधर उधर चलायमान होती रहती थी इस कारण परस्पर में संपर्क हो जाने से पुनः पुनः ये वाचालित शब्दायमान हो उठती थीं, इससे उस यान विमान असन्न प्रदेशों को उनका उदार मनोज्ञ, मनोहर एवं कर्ण मन को शान्तिप्रदान करनेवाला शब्द सब ओर से समस्त दिशाओं में व्याप्त किये हुए. था–इस तरह की ये मुक्तामालाएँ अपनी शोभा से बहुत २ शोभित हो रही थीं।

(तएणं से आभियोगिए देवे तस्स सीहासणस्स अवरुत्तरे णं उत्तरपुरत्थिमेणं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासण-साहस्सीओ विउव्वइ) इसके बाद उस आभियोगिक देवने उस सिंहासन के वायव्यकोने में एवं ईशानकोने में सूर्याभदेव के चारहजार सामानिक

ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा २ सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति) આ સર્વે માળાઓ એક બીજાઓથી થોડી થોડી દૂર હતી, તેમજ પૂર્વ, અપર દક્ષિણ અને ઉત્તર આ ચારે દિશાઓથી વહેતા પવનથી ધીમે ધીમે વારંવાર હાલી રહી હતી. એથી તે થોડી થોડી આમ તેમ ચલિત રહેતી હતી. આ કારણથી એકબીજાની અથડામણથી વારંવાર વાચાલિત (શબ્દિત) થઈ જતી હતી. એથી તે યાનવિમાનના નિકટ પ્રદેશોને તે માળાઓ નો ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનોહર અને કાનને ગમતો, શાંતિ આપનારો શબ્દ ચારે તરફથી બધી દિશાઓમાં વ્યાપ્ત કરેલો હતો આ પ્રમાણે તે મોતિઓની માળાઓ પોતાની શોભાથી ખૂબ જ શોભિત થઈ રહી હતી.

(तएणं से आभियोगिए देवे तस्स सीहासणस्स अवरुत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) ત્યાર પછી તે આભિયોગિક દેવે ચાર હજાર

खलु सिंहासनस्य दक्षिणपौरस्त्ये अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य आभ्यन्तरपरिषदोऽष्टानां देवसाहस्रीणामष्ट भद्रासनसाहस्रीर्विकरोति, एवं दक्षिणे मध्यमपरिषदो दशानां देवसाहस्रीणां दश भद्रासनसाहस्रीर्विकरोति, दक्षिणपश्चिमे बाह्यपरिषदो द्वादशानां देवसाहस्रीणां द्वादशभद्रासनसाहस्रीर्विकरोति, पश्चिमे सप्तानामनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि विकरोति । तस्य खलु सिंहासनस्य

देवों के लिये चारहजार भद्रासनों की विकुर्वणा की (तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थणं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारी भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) इसके बाद उसने उस सिंहासन की पूर्व दिशा में सूर्याभदेव की परिवार सहित चार अग्रमहिषियों के लीये चार हजार भद्रासनों की विकुर्वणा की (तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थणं सूरियाभस्स देवस्स अब्भिंतरपरिसाए अट्ठण्ह देवसाहस्सीणं अट्ठ भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) इसके बाद उसने उस सिंहासन के अग्निकोने में सूर्याभदेव की आभ्यन्तरपरिषदा के आठ हजार देवों के लिये आठ हजार भद्रासनों की विकुर्वणा की (एवं दाहिणेणं मज्झिमपरिसाए, दसण्हं देवसाहस्सीणं, बारस भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) इसी प्रकार से उसने दक्षिणदिशा मध्यपरिषदा के दशहजार देवों के लिये दशहजार भद्रासनों की विकुर्वणा की। नैर्ऋत्यकोने में बाह्यपरिषदा के १२ हजार देवों के लिये १२ हजार भद्रासनों की विकुर्वणा की (पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं, अणियाहिवईणं, सत्तभद्दासणे विउव्वइ) तथा पश्चिमदिशा में सात

ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. (तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) ત્યાર પછી તે સિંહાસનની પૂર્વ દિશામાં સૂર્યાભદેવની પરિવાર સહિત ચાર અગ્રમહિષીઓ ચાર હજાર ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. (तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थणं सूरियाभस्स देवस्स अब्भिंतरपरिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठ भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) ત્યાર પછી તે સિંહાસનના અગ્નિ કોણમાં સૂર્યાભદેવના આભ્યંતરિક પરિષદાના આઠ હજાર દેવોના માટે આઠ હજાર ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. (एवं दाहिणे णं मज्झिमपरिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं बारस भद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) આ પ્રમાણે તેણે દક્ષિણ દિશામાં મધ્ય પરિષદાના દશ હજાર દેવેના માટે દશ હજાર ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. નૈઋત્ય કોણમાં બાહ્ય પરિષદાના ૧૨ હજાર દેવોના માટે ૧૨ હજાર ભદ્રાસેનોની વિકુર્વણા કરી. (पच्चत्थिमेणं सत्तण्हं, अणियाहिवईणं सत्तभद्दासणे विउव्वइ) તેમજ પશ્ચિમ દિશામાં સાત અનિકાધિપતિઓના માટે સાત

चतुर्दिशि अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य षोडशानाम् आत्मरक्षकदेवसाहस्रीणां षोडश भद्रासनसाहस्रीर्विकारोति, तद्यथा-पौरस्त्ये चतस्रः साहस्रीः, दक्षिणे च तस्रः साहस्रीः, पश्चिमे चतस्रः-साहस्रीः, उत्तरे चतस्रः साहस्रीः । सू. २२ ।

'तस्स णं सीहासणस्य' इत्यादि—

टीका-तस्य-पूर्वोक्तस्य खलु सिंहासनस्य उपरि-ऊर्ध्वभागे अत्र-अस्मिन् खलु महत्-बृहत्, एकम् विजयदूष्यं-वितानवस्त्रं विकरोति-वैक्रियशक्त्योत्पादयति, तत् कीदृशम् ? इत्यपेक्षायामाह—शङ्खाङ्क-कुन्द-दकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसंनिकाशं-तत्र-शङ्खः-प्रसिद्धः, अङ्कः-रत्न-विशेषः, कुन्दं-पुष्प.

अनीकाधिपतियों के सात भद्रासनों की विकुर्वणा की (तस्स णं सीहासणस्स चउदिसिं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलसभद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) इसके बाद उसने उस सिंहासन की चारों दिशाओं में सूर्याभदेव के १६ हजार आत्मरक्षक देवों के लिये १६ हजार भद्रासनों की विकुर्वणा की (तं जहा) जैसे (पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ) पूर्वदिशा में, चारहजार की, दक्षिणदिशा में चारहजार की, पश्चिमदिशाओं में चारहजार की उत्तरदिशा में चारहजार की इस प्रकार से १६ हजार भद्रासनों की विकुर्वणा की।

टीकार्थ—इसके बाद उस आभियोगिक देवने उस सिंहासन के उध्र्वभाग में एक बडे वितानवस्त्र-(चँदनी) की विक्रुर्वणा की अर्थात् अपनी विक्रियाशक्ति से उसे उत्पन्न किया यह वितानवस्त्र-शंख, अंक-इस नामक

ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. (तस्स णं सीहासणस्स चउदिसिं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलसभद्दासणसाहस्सीओ विउव्वइ) ત્યાર પછી તેણે તે સિંહાસનની ચારે દિશાઓમાં સૂર્યાભદેવના ૧૬ હજાર આત્મ રક્ષક દેવો (અંગરક્ષક દેવો) ના માટે ૧૬ હજાર ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. (तं जहा) જેમ કે (पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ) પૂર્વ દિશામાંચાર હજારની, દક્ષિણ દિશામાં ચાર હજારની, પશ્ચિમ દિશામાં હજારની અને ઉત્તર દિશામાં ચાર હજારની આ પ્રમાણે ૧૬ હજાર ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી.

ટીકાર્થ:— ત્યાર પછી તે આભિયોગિક દેવે તે સિંહાસનના ઉર્ધ્વ ભાગમાં એક વિશાળ વિતાન વસ્ત્ર (ચંદરવા) ની વિકુર્વણા કરી એટલે કે પોતાની વિક્રિયાશક્તિ વડે તેણે ચંદરવાની વિકુર્વણા કરી. આ વિતાન વસ્ત્ર (ચંદરવો) શંખ, અંક શ્વેત

विशेषः, दकरजः–जलकणः, अमृतमथितफेनपुञ्जः–अमृतं–प्रसिद्धं तदेव मथितमिति अमृतमथितं–मथितामृतं मथितक्षीरोदधिजलं, तस्य फेनपुञ्जः–फेनसमूहश्च, एतैः संनिकाशं–समप्रभम्, पुनस्तत् कीदृशम् ? सर्वरत्नमयं–सर्वात्मना रत्नमयं, तथा–अच्छम्–आकाशस्फटिकवदतिनिर्मलम्, तथा–श्लक्ष्णं–चिक्कणपुद्‌गलस्कन्धनिर्मितम्, तथा–प्रासादीयं, दर्शनीयम्, अभिरूपं, प्रतिरूपम्' एते व्याख्यातपूर्वाः। तस्य–प्रागुक्तस्य खलु सिंहासनस्य उपरि–ऊर्ध्वभागे विजयदूष्यस्य च बहुमध्यदेशभागे–अत्यन्तमध्यदेशभागे अत्र–अस्मिन् महत्–बृहद् एकम् वज्रमयं–वज्ररत्नमयम् अङ्कुशं विकरोति, तस्मिन् च खलु वज्रमयेऽङ्कुशे कुम्भिकं–कुम्भपरिमाणकं, मुक्तादाम–मुक्ताफलमालाम्, विकरोति । तत् खलु कुम्भिकं मुक्तादाम अन्यैः–अपरैः चतुर्भिः–चतुः संख्यैः, अर्द्धकुम्भिकैः अर्द्ध-

---

रत्नविशेष, कुन्द–पुष्पविशेष, दकरज–जलकण, एवं अमृतमथितफेनपुंज–मथित क्षीरोदधि के जलके फेनपुंज के जैसा प्रभावाला था सर्वात्मना रत्नमय (रत्नों से बना हुआ) था, आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसा स्वच्छ था. (अतिनिर्मल था,) चिक्कणपुद्‌गलस्कन्ध से निर्मित था, प्रासादीय था दर्शनीय था, अभिरूप था. प्रतिरूप था, प्रसादीयादी पदों की व्याख्या पहीले की जा चुकी है। इस सिंहासन के उर्ध्वभाग में जो यह वितानवस्त्र विकुर्वित किया गया था–सो उस वितानवस्त्र के बहुमध्य देशभाग में उस आभियोगिक देवने एक विशाल वज्रमय अंकुश की विकुर्वणा की, फिर वज्रमय अंकुश के ऊपर उस देवने कुंभपरिमाण वाली मुक्ताफल की माला की विकुर्वणा की यह कुंभिक मुक्तादाम–कुंभपरिमाणवाला मुक्तादाम–अन्य और दूसरी चार अर्द्धकुंभिका–अर्द्ध

રત્ન વિશેષ, કુંદ–પુષ્પ વિશેષ (મોગરો) દકરજ જળકણ, અને અમૃત મથિત ફીણના પુંજ, મથાયેલા ક્ષીર સમુદ્રના પાણીના ફીણ સમૂહ જેવી પ્રભા વાળું હતું. સર્વાત્મના રત્નમય એટલે કે સંપૂર્ણતઃ તે રત્નો વડે બનાવવામાં આવેલું હતું, આકાશ અને સ્ફટિકમણિની જેમ સ્વચ્છ હતું, અતીવ નિર્મળ હતું, ચિકણા (લીસા) પુદ્ગલ સ્કંધો વડે તે બનાવવામાં આવેલું હતું, પ્રાસાદીય હતું દર્શનીય હતું, અભિરૂપ હતું, અને પ્રતિરૂપ હતું પ્રાસાદીય વગેરે પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. આ સિંહાસનની ઉપરના ભાગ જે આ વિસ્તાર વસ્ત્ર (ચંદરવા) ની વિકુર્વણા કરવામાં આવી હતી તો તે જ વિતાન વસ્ત્ર (ચંદરવા) ના બહુમધ્ય દેશ ભાગમાં તે આભિયોગિક દેવે એક વિશાળ વજ્રમય અંકુશની વિકુર્વણા કરી. પછી તે વજ્રમય અંકુશની ઉપર તે દેવે કુંભ પરિમાણ વાળી મુકતા ફળની માળાની વિકુર્વણા કરી. આ કુંભિક મુકતાદામ એટલે કે કુંભ પરિમાણ વાળી મુકતામાળા બીજી ચાર

भागविभक्तकुम्भपरिमाणकैः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणैः-प्रथममुक्तादामप्रमाणापेक्षया अ-र्द्धोच्चत्वप्रमाणयुक्तैः मुक्तादामभिः सर्वतः-सर्वासु दिक्षु, समन्तात् सर्वासु विदिक्षु सामस्त्येन संपरिक्षिप्तं परिवेष्टितम्। तानि खलु दामानि तपनीयलम्बूषकाणि तप-नीयानि-तपनीयमयानि सुवर्णमयानि लम्बूषकाणि-देशविशेषप्रसिद्धानि कु-न्दुकाकाराणि आभरणानि तानि सन्ति येषां तानि तथा, सुवर्णप्रतरकमण्डि-ताग्राणि-सुवर्णप्रतरकैः-स्वर्णपत्रैः मण्डित-शोभितम् अग्रम्-अग्रभागो येषां तानि तथा, तथा-नानामणिरत्नविविधहारार्द्धहारोपशोभितसमुदाया-नि-नानामणिरत्नानाम्-अनेकप्रकाराणां मणीनां रत्नानां च ये विविधाः अने-कप्रकाराःहाराः-अष्टादशसरिकाः, अर्द्धहाराः-नवसरिकाश्च तैरुपशोभितः-अलङ्कृतः समुदायः-समूहो येषां तानि तथा, तथा-ईषत्-किञ्चित् अन्योन्यमसम्प्राप्तानि-परस्पर-मसंलग्नानि, तथा-पूर्वापरदक्षिणोत्तराऽऽगतैः पूर्वपश्चिमदक्षिणोत्तरदिशाभ्य आगतैः वातैः-वायुभिः मन्दं मन्दं-शनैः शनैः एजमानानि २ पुनः पुनः कम्पमानानि, तथा प्रलम्बमानानि

भागविभक्तकुंभपरिमाणवाली, एवं प्रथम मुक्तादाम प्रमाण की अपेक्षा आधी ऊंचाईरूपप्रमाणवाली मुक्तामालाओं से सब दिशाओं की ओर एवं विदिशाओं की ओर परिवेष्टित किया गया, यह मुक्तादाम सुवर्णमय लम्बूषकों से-देशविशेषप्रसिद्धकन्दुकार वाले आवरणोंसे-युक्त था, तथा सुवर्ण के पत्रों से मण्डित अग्रभागवाला था. यह सब मुक्तादामसमूह अनेक प्रकार के मणियों एवं रत्नों के विविध हारों से-अठारह लर वाले हारों से, एवं अर्द्धहारों से-नौ लरवाले हारों से, उपशोभित था. परस्पर में असंलग्न था. पूर्व, अपर, दक्षिण, उत्तर इन चारों दिशाओं से आते हुए वायु धीरे २

અર્ધ કુંભિકા અર્ધ ભાગવિભકત કુંભપરિમાણુ વાળી અને પહેલી મુકતાદામ (મોતીની માળા) કરતા પ્રમાણુમાં અધી ઉંચાઈ પ્રમાણુ વાળી મોતીઓની માળાઓથી ચારે દિશાઓ તરફથી અને વિદિશાઓ તરફથી પરિવેષ્ટિત કરવામાં આવી હતી. આ મોતીઓથી માળા સોનાના લંબૂષકોથી-દેશવિશેષ પ્રસિદ્ધ-કંદુકના આકાર જેવાં આભરણોથી યુકત હતી તેમજ સુવર્ણ પત્રોથી જેનો અગ્રભાગ મંડિત છે એવી હતી. આ સર્વ મુકતાદામ સમૂહ અનેક જાતના મણિઓ અને રત્નોના વિવિધ હારોથી, અઢાર સેરવાળા હારોથી અને અર્દ્ધહારોથી, નવ સેર વાળા હારોથી, ઉપ શોભિત હતો. એક બીજાથી દૂર દૂર એટલે કે અસંલગ્ન હતો. પૂર્વ, અપર (પશ્ચિમ) દક્ષિણ ઉત્તર આ ચારે દિશાઓ તરફથી વહેતા પવનથી તે ધીમે ધીમે સતત કંપિત થતો રહેતો હતો. એથી આમ તેમ ચલિત થતો રહેતો

२-ईषत्ततो मनाक् चलनेन चलायमानानि। अत एव प्रझंझमानानि-परस्परं सम्पर्कवशात् पुनः २ शब्दायमानानि, तथा-उदारेण-दूरगामिना शब्देनेति परेणान्वयः, पुनः कीदृशेन शब्देन ? मनोज्ञेन-मनोऽनुकूलेन, मनोऽनुकूलत्वं लेशतोऽपि स्यादत आह मनोहरेण-श्रोतृणां चित्ताऽऽकर्षकेण, पुनः-कर्णमनोनिर्वृतिकरेण प्रतिश्रोतृश्रवणमनःप्रसादकेन-श्रोतृहृदयसुखोत्पादकेनेति भावः, एतादृशेन शब्देन तान्-यानविमानासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समन्तात्-सर्वासु विदिक्षु-आपूरयन्ति २-अतिशयेन व्याप्नुवन्ति सन्ति श्रिया-शोभया अतीव २-अतितराम् उपशोभमानानि-विराजमानानि मुक्तादामानि तिष्ठन्ति-सन्ति।

ततः-तदनन्तरं खलु सः-पूर्वोक्तः आभियोगिको देवः तस्य-पूर्वोक्तस्य सिंहासनस्य अपरोत्तरे-वायव्यकोणे, उत्तरपौरस्त्ये-ईशानकोणे, अत्र वायव्यकोणे ईशानकोणे च खलु सूर्याभस्य देवस्य चतसृणां सामानिकसाहस्रीणां-चतुः सहस्रसंख्यानां सामानिकानाम्-सामानिकदेवानाम् कृते चतस्रो भद्रासनसाहस्राः-चतुः सहस्रसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति, तस्य खलु सिंहा-

---

वार २ कंपित होता रहता था. अतः इधर उधर वह चलायमान हो जाता था-एक दूसरी माला से वह परस्पर में मिल जाता था-इस मिलाप से जो शब्द निकलता वह शब्द यान विमान के आसन्न-समीप के प्रदेशों को सब दिशाओं में और सब विदिशाओं में व्याप्त किये रहता. यह शब्द मनोज्ञ-मनोऽनुकूल, श्रोतृजनों के चित्त का आकर्षक होने से मनोहर तथा कान और मन को शान्ति के कारण श्रोत्र हृदय को सुखोत्पादक था. इस तरह यह मुक्तादाम अपनी शोभा से बहुत ही अच्छी तरह से सुहावना बना हुआ था. इसके बाद उस आभियोगिक देवने उस पूर्वोक्त सिंहासन के अपरोत्तर-वायव्यकोने में, एवं ईशान में, सूर्याभदेव के चार हजार सामानिकदेवों के लिये चारहजार भद्रासनों की विकुर्वणा की'

હતો. એક બીજી માળાઓથી જ્યારે તે અથડાતો ત્યારે તે અથડામણથી ધ્વનિ નીકળતો તે ધ્વનિ યાનવિમાનની પાસેના પ્રદેશોની ચારે તરફ ચારે દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓમાં ધ્વનિ થતો રહેતો હતો. આ શબ્દ મનોજ્ઞ, મનને અનુકૂળ સાંભળનારા લોકોને ગમે તેવો આકર્ષક, મનોહર તેમજ કાન અને મનને શાંતિ આપનાર હોવા બદલ શ્રોતાના હૃદયના માટે સુખ આપનારો હતો. આ પ્રમાણે આ મુક્તાદામ પોતાની શોભાથી બહુ જ સરસ રીતે સોહામણું થઈ ગયું હતું. ત્યાર પછી તે આભિયોગિક દેવે તે ઉક્ત સિંહાસનના અપરોત્તર (પશ્ચિમોત્તર) વાયવ્ય કોણમાં, અને ઈશાનમાં સૂર્યાભદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોના માટે ચાર હજાર ભદ્રાસનોની

सनस्य पौरस्त्ये-पूर्वस्यां दिशि अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य सपरिवाराणां-परिवारसहितानां चतसृणामग्रमहिषीणां-कृते चतस्रो भद्रासनसाहस्रीः-चतुः सहस्रसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति। तस्य खलु सिंहासनस्य दक्षिणपौरस्त्ये-अग्निकोणे अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य आभ्यन्तरपरिषदः अष्टानां देवसाहस्रीणाम्-अष्टसहस्रसंख्यानां कृते अष्ट भद्रासनसाहस्रीः-अष्टसहस्रसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति। एवम्-अनेन प्रकारेण दक्षिणे-दक्षिणस्यां दिशि मध्यमपरिषदः दशानां देवसाहस्रीणां-दशसहस्रसंख्यानां देवानां दश भद्रासनसाहस्रीः-दशसहस्रसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति। दक्षिणपश्चिमे-नैर्ऋत्यकोणे बाह्यपरिषदः द्वादशानां देवसाहस्रीणां-द्वादशसहस्रसंख्यानां, देवानां द्वादश भद्रासनसाहस्रीः-द्वादशसहस्रसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति। पश्चिमे पश्चिमायां दिशि सप्तानां--सप्तसंख्यानां अनीकाधिपतीनां--सैन्यनायकानाम्,--सप्त-सप्तसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति। तस्य खलु सिंहासनस्य-चतुर्दिशि-पूर्वादिदिक्चतुष्टये. अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य षोडशानाम् आत्मरक्षकदेवसाहस्रीणां-षोडशसहस्रसंख्यानामात्मरक्षकदेवानाम्, षोडश भद्रासनसाहस्रीः-षोडशसहस्रसंख्यानि भद्रासनानि विकरोति, तद्यथा पौरस्त्ये-पूर्वस्यां दिशि चतस्रः साहस्रीः-चत्वारि सहस्राणि, दक्षिणे-दक्षिणस्यां दिशि चतस्रः साहस्रीः, पश्चिमे-पश्चिमायां दिशि चतस्रः साहस्रीः, उत्तरे-उत्तरस्यां दिशि चतस्रः साहस्रीः भद्रासनानां विकरोति। सर्वसंख्यया सप्ताधिकानि चतुः पञ्चाशत्सहस्राणि (५४००७) भद्रासनानां विकरोतीति भावः ॥ सू० २२ ॥

मूलम्---तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, से जहानामए अइरुग्गयस्स वा हेमंतिय बालिय सूरियस्स वा खाइलिंगालाण वा रत्तिं पज्जलियाण वा जवाकुसुमवण्णस्स वा

बाद में उस सिंहासन की पूर्वदिशा में सूर्याभदेव की सपरिवार चार अग्रमहिषियों के लीये चारहजार भद्रासनों की विकुर्वणा की, इत्यादि टीका का समस्त अर्थ मूलार्थ के जैसा ही है इस तरह उस आभियोगिक देवने ५४००७ भद्रासनों की विकुर्वणा ॥ सू० २२ ॥

વિકુર્વણા કરી. ત્યાર પછી તે સિંહાસનની પૂર્વ દિશામાં સૂર્યાભદેવની સપરિવાર ચાર અ. (પ્રધાન) મહિષીઓના માટે ચાર હજાર ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. વગેરે ટીકાને સંપૂર્ણ અર્થ મૂળ-અર્થ જેવો જ છે, તેમ સમજી લેવું જોઈએ. આ રીતે તે આભિયોગિક દેવે ૫૪૦૦૭ ભદ્રાસનોની વિકુર્વણા કરી. ॥ સૂ૦ ૨૨ ॥

किंसुयवणस्स वा पारिजायवणस्स वा सव्वओ समंता संकुसुमियस्स भवे एयारूवे सिया? णो इणट्ठे समट्ठे, तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ते, गंधो य फासो य जहा मणीणं। तएणं से आभियोगिए देवे दिव्वं जाणविमाणं विउव्वइ, विउव्वित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं जाव पच्चप्पिणेइ ॥ सू० २३ ॥

छाया—तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, स यथानामकः अचिरोद्गतस्य वा हैमन्तिकबालिकसूर्यस्य वा खदिराङ्गाराणां वा रात्रौ प्रज्वलितानां वा जपाकुसुमवनस्य वा किंशुकवनस्य वा पारिजातवनस्य वा सर्वतः समन्तात् सकुसुमितस्य भवेद् एतद्रूपः स्यात्?,

'तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स) उस पूर्वोक्त यान विमान का (इमेयारूवे) ऐसा यह (वण्णावासे) वर्णावास (वर्णन पद्धति) (पण्णत्ते) कहा गया है- (से जहानामए अइरुग्गयस्स वा हेमंतियबालियसूरियस्स वा, खाइलिंगालाण वा रत्तिं पज्जलियाण वा) जैसा वर्ण अचिरोद्गत-सद्य उदित हुए-तुरत उगे हुए-हेमन्तऋतु के बालसूर्य का, तथा रात्रि में प्रज्वलित हुए खैर के अङ्गारों का, (जवाकुसुमवणस्स वा) जपा पुष्प के वन का (किंसुयवणस्स वा) पलाशवृक्ष के पुष्पवन का (पारिजायवणस्स वा सव्वओ समंता संकुसुमियस्स) तथा चारों दिशाओं एवं चारों विदिशाओं की ओर

'तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स) ते पूर्वोक्त यानविमाननी (इमेयारूवे) એવો આ (वण्णावासे) વર્ણન પ્રકાર (पण्णत्ते) કહેવામાં આવેલ છે. (से जहा नामए अइरुग्गयस्स वा हेमंतियबालियसूरियस्स वा, खाइलिंगालाण वा रत्तिं पज्जलियाण वा) જેવો રંગ અચિરોદ્ગત-તરત જ ઉદય પામેલા હેમંત ઋતુના બાળ સૂર્યનો, તેમજ રાત્રિમાં પ્રજ્વલિત થયેલા ખેરના અંગાર (અગ્નિ) નો (जवाकुसुमवणस्स वा) જપા (જાસૂદ) પુષ્પના વનનો (किंसुयवणस्स वा) પલાશ વૃક્ષના પુષ્પ વનનો (पारिजायवणस्स वा सव्वओ समंता संकुसुमियस्स) તેમજ ચારે દિશાઓ અને, અને વિદિશાઓમાં સારી પેઠે પુષ્પિત થયેલાં પરિજાત

नो अयमर्थः, समर्थः तस्य खलु यानविमानस्य इतः इष्टतरका एव यावत् वर्णेन प्रज्ञप्तः, गन्धश्च स्पर्शश्च यथा मणीनाम्। ततः खलु स आभियोगिको देवो

अच्छी तरह से पुष्पित हुए पारिजात नामक पुष्पवन का जैसा लाल वर्ण होता है वैसा ही वर्ण इस दिव्य यानविमान का है। अब शिष्य ऐसा पूछता है (भवे एयारूवे सिया) इन का जो वर्ण है क्या उसी वर्ण के जैसा इस यान विमान का वर्ण होता है? इस पर गुरु उत्तर देते हैं—(णो इणट्ठे समट्ठे) यह अर्थ समर्थ नहीं है, क्यों कि यह तो उपमामात्र का प्रदर्शन है। कारण—(तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ते) उस दिव्य यान विमान का वर्ण उक्त सूर्यादिक के वर्ण से भी अतिशयेन—अत्यन्त अभीप्सित (वांछित) ही है. यहां यावत् पद से 'कान्ततरक एव, मनोज्ञतरक एव मनोमतरक एव' इन पूर्वोक्त पदों का संग्रह हुआ है. इन पदों का अर्थ १५ वें सूत्र की व्याख्या में किया जा चुका है। यह पूर्वोक्त कथन दिव्य यान विमान के वर्ण के विषय में किया गया है. अब सूत्रकार इस दिव्य यान विमान का गंध और स्पर्श कैसा है इस बात को प्रकट करने के लिये कहते हैं-(गंधो य फासो य जहा मणीणं) मणियों का जैसा गंध और स्पर्श कहा गया है वैसा ही इसका गंध एवं स्पर्श है. मणियों के गंध और स्पर्श का वर्णन १५ वें और १९ वें सूत्र में किया गया सो वहां से

નામના પુષ્પવનનો જેવો વર્ણ હોય છે, તેવોજ વર્ણ છે તે દિવ્ય યાનવિમાનનો છે. હવે શિષ્ય આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરે છે—(भवे एयारूवे सिया) આ સર્વેના જેવો વર્ણ છે તેવોજ વર્ણ શું તે યાનવિમાનનો પણ હોય છે? એના ઉત્તરમાં ગુરુ જવાબ આપતાં કહે છે. (णो इणट्ठे समट्ठे) આ અર્થ સમર્થ નથી કેમકે આ તો ઉપમા આપવા ખાતર જ વર્ણવવામાં આવ્યું છે કેમકે (तस्स णं दिव्वस्स जाणविमाणस्स एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ते) તે યાન વિમાનનો વર્ણ તે સૂર્ય વગેરેના વર્ણ કરતાં પણ અતિશય-અત્યંત અભીપ્સિત (વાંછિત) છે. અહીં યાવત પદથી 'कान्ततरक एव, मनोज्ञतरक एव, मनोमतरक एव' એ પૂર્વોક્ત પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ ૧૫ મા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ પૂર્વોક્ત કથન દિવ્ય યાનવિમાનના વર્ણના વિષયમાં કરવામાં આવ્યું છે. હવે સૂત્રકાર તે દિવ્ય યાનવિમાનનો ગંધ અને તેનો સ્પર્શ કેવો છે આ વાતને સ્પષ્ટ કરતાં કહે છે—(गंधो य फासो य जहा मणीणं) મણિઓનો જેવો ગંધ અને સ્પર્શ વર્ણવવામાં આવ્યો છે તેવો જ । યાનવિમાનનો ગંધ અને તેનો સ્પર્શ છે. મણિઓના ગંધ અને સ્પર્શનું વર્ણન ૧૮ માં અને ૧૯ માં સૂત્રમાં કરવામાં

दिव्यं यानविमानं विकरोति, विकृत्य यत्रैव सूर्याभो देवः, तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं यावत् प्रत्यर्पयति ॥ सू० २३ ॥

'तस्स दिव्वस्स जाणविमाणस्स' इत्यादि--

टीका--पूर्वोक्तस्य दिव्यस्य यानविमानस्य अयमेतद्रूपः-अनुपदं वक्ष्यमाणस्वरूपो वर्णावासः-वर्णनपद्धतिः, प्रज्ञप्त, सः यानविमानवर्णो यथानामकः-वक्ष्यमाणतत्तद्वर्णसदृशवर्णयुक्तः, इत्येव स्पष्टयति-अचिरोद्गतस्य-सदा उदितस्य

देखना चाहिये. (तएणं से आभियोगिए देवे दिव्वं जाणविमाणं विउव्वइ) इस प्रकार से उस आभियोगिक देवने उस दिव्य यान विमान की विकुर्वणा की. (विउव्वित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं जाव पच्चप्पिणेइ) विकुर्वणा करके फिर वह सूर्याभ देव जहां था वहां गया. वहां जाकर के उसने उस सूर्याभ देव को, दोनों हाथों की, दश नख जिसमें जुड जावें ऐसी अंजलि बनाकर और उसे मस्तक पर रख कर जय विजय शब्दों का उच्चारण करते हुए वधाया. वधा करके फिर उसने आपकी आज्ञा के अनुसार मैंने सब काम कर दिया है ऐसी उसकी आज्ञा को पीछे लौटा दिया। टीकार्थ इसी के अनुसार है। यहां 'करयल परिग्गहियं' जाव' में जो यावत् पद आया है. उससे 'दशनखं शिरआवर्त्तं, मस्तके अंजलिं कृत्वा, जयेन विजयेन वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एताम् आज्ञप्तिकाम्' इन पदों का संग्रह हुआ है. इनकी व्याख्या पहिले की जा चुकी है ॥ सू० २३ ॥

આવ્યું છે. જિજ્ઞાસુઓ ત્યાંથી જોઈ શકે છે (तएणं से आभियोगिए देवे दिव्वं जाणविमाणं विउव्वइ) આ પ્રમાણે તે આભિયોગિક દેવે તે દિવ્ય યાનવિમાનની વિકુર્વણા કરી. (विउव्वित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं जाव पच्चप्पिणेइ) વિકુર્વણા કરીને પછી તે સૂર્યાભદેવ જ્યાં હતો ત્યાં ગયો ત્યાં જઈને તેણે સૂર્યાભદેવને બંને હાથોની, દશ નખો જેમાં જોડવામાં આવ્યાં છે એવી અંજલિ બનાવીને અને તેને મસ્તકે મૂકીને જય વિજય શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરતાં વધામણી આપી. વધાવીને તેણે તેઓશ્રીની આજ્ઞા પ્રમાણે કામ સંપૂર્ણ થઈ ગયું છે તે પ્રમાણેની વિનંતી કરી આ સૂત્રનો ટીકાર્થ આ પ્રમાણે જ છે. અહીં 'करयलपरिग्गहियं जाव' માં જે 'યાવત્ પદ છે, તેથી 'दशनखं शिरआवर्त्तं मस्तके अंजलिं कृत्वा, जयेन विजयेन वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एताम् आज्ञप्तिकाम्' આ પદોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. આ સર્વેની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી ॥ ૦ ૨૩ ॥

हैमन्तिकबालिकसूर्यस्तस्य-हेमन्ते भवो यो बालिकः-बाल एव बालिकः-अत्र विनयादित्वाट्ठक् स चासौ सूर्यश्चेति हैमन्तिकबालिक सूर्यस्तस्य हेमन्तऋतुभवबालसूर्यस्य यो वर्णः तादृशो वर्णो दिव्ययानविमानस्य, एवमग्रेऽपि. तथा-खादिराङ्गाराणां-खदिरदाहेन ये अङ्गाराः-अग्नयस्तेषाम्, कीदृशानां तेषाम् ? रात्रौ प्रज्वलितानाम्, तथा-जपाकुसुमवनस्य-जपाख्यपुष्पवनस्य, तथा किंशुकवनस्य-पलाशवनस्य, तथा-पारिजातवनस्य-पारिजातनामकपुष्पवनस्य कीदृशस्य?-सर्वतः-सर्वासु दिक्षु समन्ततः-सर्वविदिक्षु च सामस्त्येन सङ्कुसुमितस्य-सम्यक्पुष्पितस्य यादृशो वर्णस्तादृशो वर्णो दिव्ययानविमानस्य बोध्यः। अत्रान्तरे शिष्यः पृच्छति-'भवेद् एतद्रूपः स्यात् ? एतेषां यो वर्णस्तत्सदृशो यानविमानस्य वर्णो भवेत् ? गुरुरुत्तरयति-नो अयमर्थः समर्थः किन्तु उपमानमात्रप्रदर्शनमिदम्। तस्य खलु यानविमानस्य वर्णः इतः-उक्त प्रकारक सूर्यादिसकाशात् इष्टतरकः-रक्तेन वर्णनातिशयेनाभीप्सितएव-यावत्-यावत्पदेन-कान्ततरक एव, मनोज्ञतरक एव, मनोऽमतरक एव' एतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, वर्णेन प्रज्ञप्तः' एषां व्याख्या पञ्चदशसूत्रतोऽवसेया।

तस्य यानविमानस्य गन्धः च-पुनः स्पर्शः कीदृशः ? इत्यपेक्षायामाह-यथा मणीनां-मणीनां यादृशो गन्धः स्पर्शश्च तादृशोऽस्यापि बोध्यः। मणीनां गन्धस्पर्शयोर्वर्णनमष्टादशतमे एकोनविंशतितमे च सूत्रे विलोकनीयम्।

ततः-तदन्तरं खलु सः-पूर्वोक्तः आभियोगिको देवः दिव्यं यानविमानं विकरोति, विकृत्य यत्रैव सूर्याभो देव आसीत् तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं यावत्-यावत्पदेन 'दशनखं, शिर आवर्तं, मस्तके, अञ्जलिं, कृत्वा, जयेन, विजयेन, वर्द्धयति, वर्द्धयित्वा एताम्, आज्ञप्तिकाम्' इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, प्रत्यर्पयति एषां व्याख्या गता ॥ सू० २३ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे आभियोगियस्स देवस्स अंतिए एयमट्ठं निसम्म हट्ठ जाव हियए दिव्वं जिणिंदाभिगमणजोग्गं उत्तरवेउव्वियरूवं विउव्वइ, विउव्वित्ता चउहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं, दोहिं अणीएहिं, तं जहा—गंधव्वाणीएण य णट्टाणीएण य सद्धि संपरिवुडे तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहइ, दुरूहित्ता जेणेव सीहा-

सणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे। तएणं तस्स सूरियाभस्स चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणी करेमाणा उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहंति दुरूहित्ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति, अवसेसा देवा य देवीओ य तं दिव्वं जाणविमाणं जाव दाहिणेल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहंति, दुरूहित्ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं निसीयंति ॥सू० २४॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभः देव आभियोगिकस्य देवस्य अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्ट यावद् हृदयः दिव्यं जिनेन्द्राभिगमनयोग्यम् उत्तरवैक्रियरूपं विकरोति, विकृत्य चतसृभिरग्रमहिषीभिः द्वाभ्यामनीकाभ्याम्, तद्यथा—गन्धर्वानीकेन च नाट्यानीकेन च सार्द्धं संपरिवृतः तद् दिव्यं यान-

---

'तएणं से सूरियामे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (से सूरियाभे देवे आभियोगियस्स देवस्स अंतिए एयमट्ठं निसम्म हट्ठ जाव हियए) उस सूर्याभ देवने जब आभियोगिक देव के मुख से इस अपनी आज्ञापूर्त्ति हो जाने की अर्थात् यान विमान को वैक्रिय द्वारा निष्पन्न कर चुकने की बात सुनी–तो सुनकर और उसे हृदय में अवधारण कर वह बहुत ही अधिक संतुष्ट एवं प्रसन्नचित्त हुआ (दिव्वं जिणिंदाभिगमणजोग्गं उत्तरवेउव्वियरूवं विउव्वइ) और उसने उसी समय जिनेन्द्र के पास जाने योग्य दिव्य उत्तर वैक्रिय शरीर की विकुर्वणा की (विउव्वित्ता चउहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं

'तएणं से सूरियामे देवे इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (से सूरियामे देवे आभियोगियस्स देवस्स अंतिए एयमट्ठं निसम्म हट्ठ जाव हियए) તે સૂર્યાભદેવે જ્યારે આભિયોગિક દેવના મુખથી પોતાની આજ્ઞા પૂરી થઇ જવાની એટલે કે વૈક્રિય શક્તિ વડે યાન-વિમાનની વિકુર્વણા થઇ જવાની વાત સાંભળીને અને તેને બરાબર હૃદયમાં ધારણ કરીને–તે અતીવ સંતુષ્ટ તેમજ પ્રસન્નચિત્ત થયો. (दिव्वं जिणिंदाभिगमण-जोग्गं उत्तरवेउव्वियरूवं विउव्वइ) અને તેણે તરત જ જિનેન્દ્રની પાસે જવા યોગ્ય દિવ્ય ઉત્તર વૈક્રિય શરીરની વિકુર્વણા કરી. (विउव्वित्ता चउहिं अग्ग-

विमानम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् २ पौरस्त्येन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण आरोहति; आरुह्य यत्रैव सिंहासनं तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः संनिषण्णः। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य चतस्रः सामानिकसाहस्र्यः तद् दिव्यं यानविमानम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वत्यः औत्तराहेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेण आरोहन्ति, आरुह्य प्रत्येकं स पूर्वन्यस्तेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति,

---

अणीयाहिं–त जहा–गंधव्वाणीएण य, णट्टाणीएण य सद्धिं संपरिवुडे तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहइ) विकुर्वणा करके वह परिवार सहित चार अग्रमहिषियों के साथ एवं गन्धर्वानीक और नृत्यानीक इन दो अनीकों के साथ उस दिव्य यान विमान पर प्रदक्षिणा करके पूर्वदिग्भाग (पूर्वदिशा के) त्रिसोपानप्रतिरूपक से होकर चढा (दुरूहित्ता जेणेव सीहासणे, तेणेव उवागच्छइ) चढकर वह जहां सिंहासन था वहां गया. (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे) वहां जाकर वह पूर्व दिशा की तरफ मुँह करके उस पर बैठ गया (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणी करेमाणा उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरुहंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव के चार हजार सामानिक देव उस दिव्य यान विमान की प्रदक्षिणा करके उत्तर दिशा की ओर की त्रिसोपान पंक्तियों से होकर उस पर चढे (दुरुहित्ता पत्तेयं

महिसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं अणीयाहिं—तं जहा गंधव्वाणीएण य, णट्टाणीएण य सद्धिं संपरिवुडे तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहइ) विकुर्वणा करीने पछी ते परिवार सहित चार अग्र (प्रधान) महिषीओनी साथे अने गंधर्वानीक अने नृत्यानीक आ बे अनीकोनी साथे ते दिव्य यानविमान पर प्रदक्षिणा करीने पूर्व दिगभाग (पूर्व दिशा तरफ) ना त्रिसोपान प्रतिरूपक उपर थईने चढ्यो. (दुरुहित्ता जेणेव सीहासणे, तेणेव उवागच्छइ) चढीने ते ज्यां सिंहासन हतुं त्यां गयो. (उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे) त्यां जईने ते पूर्व दिशानी तरफ मुख करीने तेनी उपर बेसी गयो. (तएणं तस्स सूरियाभस्य देवस्स चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ तं दिव्वं जाणविमाणं अणुपयाहिणीकरेमाणा उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहंति) त्यार पछी ते सूरियाभदेवना चार हजार सामानिक देवो ते दिव्य यानविमाननी प्रदक्षिणा करीने उत्तर दिशा तरफनी त्रिसोपानपंक्तिओ उपर थईने तेनी उपर चढ्या. (दुरू-

अवशेषा देवाश्च देव्यश्च तद्दिव्यं यानविमानं यावद् दाक्षिणात्येन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण आरोहन्ति, आरुह्य प्रत्येकं२ पूर्वन्यस्तेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति ॥ सू. २४ ॥

२ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति) चढकर वे अपने २ पूर्वनियोजित भद्रासनों पर जाकर बैठ गये (अवसेसा देवा य देवीओ य तं दिव्वं जाणविमाणं जाव दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहंति) बाकी के देव और देवियां भी उस दिव्य यान विमान पर यावत् दक्षिणदिशा की ओर की त्रिसोपान पंक्ति से होकर चढे (दुरूहित्ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं निसीयंति) चढकर वे प्रत्येक अपने २ पूर्व नियोजित भद्रासनों पर जाकर बैठ गए, इसकी भी टीका का अर्थ इसी मूलार्थ जैसा है। 'हट्ठ जाव हियए' में जो यह यावत् पद आया है उससे 'हृष्ट पद से लेकर हृदय तक के पदों का ग्रहण हुआ है. तथा च-'हृष्ट तुष्ट चित्तानन्दिताः प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः, ये सब पद यहां गृहीत हुए हैं। इन पदों की व्याख्या तृतीय सूत्र में की गई है। विशिष्ट आकार का नाम प्रतिरूपक है. उस विमान की जो त्रिसोपानपंक्ति थी वह विशिष्टाकार से युक्त थीं. अतः ऐसी प्रतिरूपक त्रिसोपानपंक्ति से होकर वह उस दिव्य यान विमान पर चढ़ा। 'जाणविमाणं जाव दाहिणिल्लेण' में जो यह यावत् पद आया है-उससे 'अनुप्रदक्षिणीकुर्वन्तः २' इस पद

हित्ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति) ચઢીને તેઓ પોતપોતાના પૂર્વ નિશ્ચિત ભદ્રાસનો ઉપર જઈને બેસી ગયા. (अवसेसा देवा य देवीओ य दिव्वं जाणविमाणं जाव दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं दुरूहंति) બાકી રહેલાં દેવ અને દેવીઓ પણ તે દિવ્ય યાન વિમાન ઉપર યાવત્ દક્ષિણ દિશાની તરફની ત્રિસોપાન પંક્તિ ઉપર થઈને ચઢયાં. (दुरूहित्ता पत्तेयं २ पुव्वणत्थेहिं भद्दासणेहिं निसीयंति) ચઢીને તે દરેક પોતપોતાના પૂર્વ નિશ્ચિત ભદ્રાસનો ઉપર જઈને બેસી ગયા. આ સૂત્રનો ટીકાર્થ પણ મૂલાર્થ જેવો જ છે. 'हट्ठ जाव हियए' માં જે 'यावत्' પદ છે તેથી "हृष्ट" પદથી માંડીને "हृदय" સુધીના પદોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે જેમકે 'हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमनाः परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः' આ સર્વે પદો અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યાં છે. આ પદોની વ્યાખ્યા ત્રીજા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છેવિશિષ્ટ આકારનું નામ પ્રતિરૂપક છે. તે યાનવિમાનની જે ત્રણ નિસરણીઓ વાળા સોપાન પંક્તિ હતી તે સવિશેષ આકારવાળી હતી. એવી તે સીડીઓ ઉપર થઈને તે દિવ્ય યાનવિમાન પર ચઢયો. 'जाण विमाणं जाव दाहिणिल्लेणं' માં જે 'यावत्'

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि—

टीका—ततः—आज्ञप्तिकाप्रत्यर्पणानन्तरं खलु सः—पूर्वोक्तसूर्याभो देवः आभियोगिकस्य देवस्य अन्तिके—समीपे एतं—पूर्वोक्तम्, अर्थ—विषयं यानविमानविकरणरूपम्, श्रुत्वा निशम्य हृष्ट यावद् हृदयः—हृष्टेत्यारभ्य हृदय इत्यन्तपदसङ्ग्राह्यो बोध्यः, तथा च - हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः, प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः' इत्येतत्पदसङ्ग्रहः फलितः, एतेषां व्याख्या तृतीयसूत्रतो ग्राह्या। दिव्यं—जिनेन्द्राभिगमनयोग्यं उत्तरवैक्रियरूपम् विकरोति, विकृत्य सपरिवाराभिः—परिवारसहिताभिः चतसृभिरग्रमहिषीभिः—मुख्यदेवीभिः—तथा—द्वाभ्याम् अनीकाभ्यां-सैन्याभ्याम् सार्द्धं संपरिवृतस्तद्दिव्यं यानविमानमारोहतीति परेण सम्बन्धः तत्र काभ्यां द्वाभ्याम् ? इत्यपेक्षायामाह—तद्यथा—गन्धर्वानीकेन—गन्धर्वसैन्येन १, च—पुनः नाट्याऽनीकेन—नाट्यं—नटनं तत्कारिणाऽनीकेन—सैन्येन२, सार्द्धं—सह संपरिवृतः—परिवेष्टितः सन् तत्—पूर्वोक्तं दिव्यं यानविमानम् अनुपदक्षिणीकुर्वन् २ पूर्वतोरणानुकूल्येन वारं वारमनुपदक्षिणीकुर्वन् पौरस्त्येन—पूर्वदिग्भवेन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रतिरूपकं—विशिष्टाकारयुक्त च तत् त्रिसोपानं—सोपानपङ्क्तित्रयमिति त्रिसोपानप्रतिरूपकं तेन तथा—सुन्दररूपयुक्तसोपानपङ्क्तित्रयेण, अत्र प्राकृतत्वाद् विशेषणपरप्रयोगः, तद् दिव्यं यानमारोहति आरुह्य यत्रैव—यस्मिन्नेव स्थाने सिंहासनमासीत, तत्रैव तस्मिन्नेव स्थाने उपागच्छति, उपागम्य सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः पूर्वाभिमुखः संनिषण्णः—समुपविष्टः। ततः—सूर्याभदेवस्योपवेशनानन्तरं खलु सूर्याभस्य देवस्य चतस्रः—सामानिकसाहस्र्यः—चतुः सहस्रसंख्यसामानिकदेवाः तद् दिव्यं यानविमानम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन्त्यः औत्तराहेण—उत्तरदिग्भवे त्रिसोपानप्रतिरूपकेण आरोहन्ति, आरूढा भवन्ति, आरुह्य प्रत्येकम् २-एकैकस्य सामानिकदेवस्य कृते पूर्वन्यस्तेषु प्राक्स्थापितसामानिकदेवसमसंख्येषु भद्रासनेषु—स्वस्वासनानुसारेण निषीदन्ति—उपविशन्ति। अवशेषाः सूर्याभतत्सामानिकदेवाति-

का संग्रह हुआ है। "पत्तेयं २" पद से यह प्रकट किया गया है कि वे आभ्यन्तर परिषदा के देव, मध्यम परिषदा के देव, एवं बाह्यपरिषदा देव वहां अपने २ पूर्व नियोजित आसनों पर जाकर बैठे ॥ सू० २४ ॥

પદ છે. તેથી (अनुप्रदक्षिणी कुर्वन्तः २) આ પદનો સંગ્રહ થયો છે. 'पत्तेयं २' પદથી આ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે આભ્યંતર પરિષદાના દેવ, મધ્યમ પરિષદાના દેવ અને બાહ્ય પરિષદાના દેવ ત્યાં પોત પોતાના પૂર્વ નિશ્ચિત આસનો ઉપર જઈને બેસી ગયા. ॥ સૂ૦ ૨૪ ॥

रिक्ता आभ्यन्तरपरिषद्देवाः, च पुनः देव्यः तद् दिव्यं यानविमानं यावत् यावत्पदेन 'अनुप्रदक्षिणी कुर्वन्तः'२ इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, दाक्षिणात्येन—दक्षिणदिग्भवेन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण आरोहन्ति, आरुह्य प्रत्येकम्—आभ्यन्तरपरिषन्मध्यमपरिषद्बाह्यपरिषत्सम्बन्धिनां देवानां देवीनां च कृते तत्समसंख्येषु पूर्वन्यस्तेषु-पूर्वस्थापितेषु भद्रासनेषु स्वस्वासनानुसारेण निषीदन्ति—उपविशन्ति ॥ सू० ३४ ॥

मूलम्——तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स तं दिव्वं जाणविमाणं दुरूढस्स समाणस्स अट्ठ मंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया, तं जहा सोत्थिय सिरिवच्छ जाव दप्पणा। तयाणंतरं च णं पुण्णकलसभिंगारदिव्वायछत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोइयदरिसणिया। वाउद्धूयविजयवजयंतीपडागा ऊसिया गगणतलमणुलिहंतपुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया। तयाणंतरं च णं वेरुलियभिसंतविमलदंडं पलंबकोरंटमल्लदामोवसोभियं चंदमंडलसंनिभं समुस्सियं विमलमायवत्तं पवरसीहासणं च मणिरयणभत्तिचित्तं सपायपीढं सपाउयाजोयसमाउत्तं किंकरामरपरिग्गहियं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं। तयाणंतरं च णं वइरामयवट्टलट्ठसंठियसुसिलिट्ठपरिघट्ठमट्ठ सुपइट्ठिए विसिट्ठे अणेगवरपंचवण्णकुडभीसहस्सुस्सिय परिमंडियाभिरामे वाउद्धुयविजयवेजयंतीपडागच्छत्तातिच्छत्तकलिए तुंगे गगणतलमणुलिहंतसिहरे जोअणसहस्समूसिए महइमहालए महिंदज्झए पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिए। तयाणंतरं च णं सुरूवणेवत्थपरिकच्छिया सुसज्जा सव्वालंकारविभूसिया महया भडचडगरपहगरेणं पंच अणीयाहिवईणो पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियो। तयाणंतरं च णं बहवे आभिओगिया देवा य देवीओ य सएहिं२ रूवेहिं सएहिं२ विसेसेहिं सएहिं२ विंदेहिं सएहिं२ णेज्जाएहिं सएहिं२ णेवत्थेहिं पुरओ

अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया। तयाणंतरं च णं सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सव्विड्ढीए जाव रवेणं देवं पुरओ पासओ य मग्गओ य समणुगच्छंति ॥ सू० २५॥

छाया--ततः खलु तस्य सूर्याभस्य तद् दिव्यं यानविमानमारूढस्य सतः अष्टाष्टमङ्गलकानि पुरतः यथानुपूर्वि सम्प्रस्थितानि, तद्यथा-स्वस्तिक-श्रीवत्स यावद् दर्पणाः। तदनन्तरं च खलु पूर्णकलशभृङ्गारदिव्याऽऽतपत्रपताकाः-सचामराः दर्शनरतिकाः आलोकदर्शनीयाः वातोद्‌धूतविजयवैजयन्ती-पताका उच्छ्रिता गगनतलमनुलिखन्ती पुरतो यथानुपूर्वि सम्प्रस्थिताः। तदन-

'तएणं तस्स सूरियाभस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स तं दिव्वं जाणविमाणं दुरूढस्स समाणस्स अट्ठट्ठमंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) इसके बाद जब वह सूर्याभदेव उस दिव्य यान विमान पर अच्छी तरह से चढ चुका-तब उसके आगे क्रम से आठ आठ मंगल-प्रस्थित हुए (तं जहा) वे आठ२ मंगल इस प्रकार से हैं-(सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा) स्वस्तिक, श्रीवत्स यावत् दर्पण (तयाणंतरं च णं पुण्णकलसभिंगार दिव्वायवत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोइयदरिसणिज्जा य) इनके बाद पूर्ण कलश-जल पूर्ण घट, भृंगार-झारी, दिव्य आतपत्र और पताकाएं चलीं, ये पताकाएँ चामर सहित थीं, तथा इनको देखने में प्रीति होती थी ऐसी थीं, (वाउद्धूयविजयवेजयंतीपडागा ऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए

'तए णं तस्स सूरियाभस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स तं दिव्वं जाणविमाणं दुरूढस्स समाणस्स अट्ठट्ठमंगलगा पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) त्यार पछी ज्यारे ते सूर्याभदेव ते यानविमान उपर सारी रीते चढी गयो. त्यारे तेनी सामे अनुक्रमे आठे आठ मंगळ प्रस्थित थया. (तं जहा) ते आठे आठ मंगळ आ प्रमाणे छे. (सोत्थियसिरिवच्छ जाव दप्पणा) स्वस्तिक, श्रीवत्स, यावत् दर्पण (अरीसो) (तयाणंतरं च णं पुण्णकलसभिंगार दिव्वा य छत्तपडागा सचामरा दंसणरइया आलोइयदरिसणिज्जा य) त्यार पछी पूर्ण कलश, (जलपूर्ण कलश,) भृंगार झारी, दिव्य आतपत्र (छत्र) अने पताकाओ आगळ चालवा मांडी. आ पताकाओ चामर युक्त हती तेमज एमनी तरफ जोवामां प्रीति उत्पन्न थाय तेवी हती. (वाउद्धूय विजय वेजयंती पडागाऊसिया गगणतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया)

न्तरं च खलु वैडूर्यभासमानविमलदण्डं प्रलम्बकोरण्टमाल्यदामोपशोभितं चन्द्रमण्डलनिभं समुत्सृतं विमलमातपत्रं प्रवरसिंहासनं च मणिरत्नभक्तिचित्रं सपादपीठं सपादुकायुग्मसमायुक्तं बहुकिङ्करामरपरिगृहीतं पुरतो यथानुपूर्वि सम्प्रस्थितम्। तदनन्तरं च वज्रमयवृत्तलष्टसंस्थितसुश्लिष्टपरिघृष्टमृष्टसुप्रतिष्ठितः विशिष्टः अनेकवरपञ्चवर्णकुडभीसहस्रोत्सृतपरिमण्डिताभिरामः वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाच्छत्रातिच्छत्रकलितः तुङ्गो गगनतलमनुलिख-

संपट्ठिया) इनके बाद वायु से कंपित विजय वैजयन्ती–विजयसूचक वैजयन्तरूप पताका आकाश तक को स्पर्श करती हुई क्रम से चली. (तयाणंतरं च णं वेरुलियभिसंतविमलदंडं, पलंबकोरंटमल्लदामोवसोभियं चंदमंडलसंनिभं समुस्सियं विमलमायवत्तं पवरसीहासणं च–मणिरयणभत्तिचित्तं सपायपीढं सपाउयाजोयसमाउत्तं बहुकिंकरामरपरिग्गहियं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठियं) इसके पीछे वैडूर्यमणी की प्रभा से प्रकाशित दण्डवाला, लटकती हुई कोरंटमाला से सुशोभित, चन्द्रमण्डलसदृश, तथा उंचा उठाया हुआ विमल छत्र आगे चला, इसके बाद श्रेष्ठ सिंहासन पादपीठ युक्त पादुकायुगलसहित, जो उत्तम मणिरत्नों की रचना से विचित्र था, इन सब विमल छत्र, और श्रेष्ठ सिंहासन को अनेक किंकर, कर्मचारी देवों उठाये चल रहेथे. (तयाणंतरं च णं वइरामयवट्टलट्ठसंठियसुसिलिट्ठपरिघट्ठमट्ठसुपइट्ठिए विसिट्ठे, अणेगवरपंचवण्णकुडभीसहस्सुसियपरिमंडियाभिरामे, वाउद्धयविजयवेजयंतीपडाग-

ત્યાર પછી પવનમાં લહેરાતી વિજય વૈજયન્તી–વિજય સૂચવતી વૈજયન્તી રૂપ પતાકા આકાશને સ્પર્શતી અનુક્રમે ચાલવા લાગી. (तयाणंतरं च णं वेरुलियभिसंतविमलदंडं, पलंबकोरंटमल्लदामोवसोभियं चंदमंडलसंनिभं समुस्सियं विमलमायवत्तं पवरसीहासणं च मणिरयणभत्तिचित्तं सपायपीढं सपाउयाजोयसमाउत्तं बहुकिंकरामरपरिग्गहियं पुरओ अहापुव्वीए संपट्ठियं) ત્યાર પછી વૈડૂર્ય મણિની પ્રભાથી પ્રકાશિત દાંડી–વાળું, લટકતી કોરંટમાળાથી સુશોભિત, ચંદ્ર મંડળ જેવી તેમજ ઉંચે ઉપાડેલું વિમળ છત્ર આગળ ચાલ્યું. ત્યાર પછી શ્રેષ્ઠ સિંહાસન જે પાદુકાયુગ્મ સહિત, ઉત્તમ મણિરત્નોની રચનાથી તેમજ ચિત્ર વિચિત્ર હતું તે ચાલ્યું આ બધાં વિમળ છત્ર, શ્રેષ્ઠ સિંહાસનને ઘણા કિંકર, કર્મકર, સાધારણ પુરુષ અને પાયદલ સમૂહો પોત પોતાના હાથોમાં ઉપાડીને ચાલી રહ્યા હતા. (तयाणंतरं च णं वइरामयवट्टलट्ठसंठिय सुसिलिट्ठपरिघट्ठमट्ठसुपइट्ठिए विसि अणेगवरपंचवण्णकुडभीसहस्सुसियपरिमंडियाभिरामे, वाउद्धूयविजय-

च्छिखरः योजनसहस्रसमुच्छ्रितः महातिमहान् महेन्द्रध्वजः पुरतो यथाऽनुपूर्वि संप्रस्थितः। तदनन्तरं च खलु सुरूपनेपथ्यपरिकक्षिताः सुसज्जाः सर्वालङ्कार भूषिताः महता भटचटकरप्रकरेण पञ्चानीकाधिपतयः पुरतो यथाऽनुपूर्वि संप्रस्थिताः। तदनन्तरं च खलु बहव आभियोगिका देवा देव्यश्च स्वैः२

च्छत्त निच्छत्तकलिए तुंगे, गगणतलमणुलिहंतसिहरे, जोयणसहस्समूसिए, महइमहालए महिंदज्झए पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्ठिए) इसके आगे के आगे–महेन्द्रध्वज चला, यह महेन्द्रध्वज वज्ररत्न का बना हुआ था, इसका आकार गोल और सुन्दर था. चिकना था. खरशाण पर घिसे गये पाषाण खण्ड की तरह यह मृष्ट था, सम्यक् स्थित था. विशिष्ट था. पंचवर्ण की अनेक छोटीं २ ऊंची ध्वजा सहस्रों से परिमंडित था अतएव बडा सुहावना था, वायु से कम्पित विजय सूचक वैजयन्तियों से, पताकाओं से तथा छत्रातिछत्रों से युक्त था, ऊँचा था, इसका अग्रभाग आकाश तल को छू रहा था. एक हजार योजन की इसकी ऊँचाई थी. इसी कारण यह महातिमहान् था. (तयाणंतरंच णं सुरूवणेवत्थपरिकच्छिया सुसज्जा सव्वालंकारविभूसिया महया भडचडगरपहगरेणं पंच अणीयाहिवईणो पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) इसके आगे अनेक योधाओं के समूह के साथ पांच अनीकाधिपति चले–इनकी वेशभूषा सुन्दराकार वाली थी. ये सब अपनी २ सामग्री से सन्नद्ध थे. एवं समस्त अलङ्कारों से विभूषित थे.

वेजयंती पडागच्छत्तनिच्छत्तकलिए तुंगे, गगणतलमणुलिहंतसिहरे, जोयणसहस्समूसिए, महइमहालए महिंदज्झए पुरओ अहाणुपुव्विए संपट्ठिए) त्यार पछी पादपीठनी आगळ महेन्द्र ध्वज चाल्यो. ते महेन्द्र ध्वज वज्रमय रत्नने बनेलो हतो. तेनी आकृति गोळ अने सुंदर हती. लीसी हती, शाण उपर घसेला पाषाण खंडनी जेम ते मृष्ठ, सम्यक् रीते स्थित हतो, विशिष्ट हतो, पंचवर्णनी घणी नानी नानी उंची सहस्रो ध्वजाओथी परिमंडित हतो. एथी तो बहु ज सोहामणो लागतो हतो. पवनथी हालती विजयनी सूचक वैजयंतीओथी पताकाओथी तेमज छत्रातिछत्रोथी युक्त हतो. उंचो हतो, एनो आगळनो भाग आकाशने स्पर्शी रह्यो हतो. एनी एक हजार योजन जेटली उंचाइ हती. एथी ज ते महातिमहान हतो. तयाणंतरं च णं सुरूवणेवत्थपरिकच्छिया सुसज्जा सव्वलंकारविभूसिया महया भडचडगरपहगरेणं पंच अणीयाहीवईणो पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) तेनी आगळ घणा योधाओना समूहोनी साथे पांच अनीकाधिपति आव्या. तेमनो पहेरवेष सुंदर हतो. तेओ सर्वे पोत पोतानी सामग्रीथी सुसज्ज हता.

रूपैः स्वैः२ विशेषैः, स्वैः२ वृन्दैः, स्वैः२ निर्यातैः, स्वैः२ नेपथ्यैः पुरतो यथाऽनुपूर्वि संप्रस्थिताः। तदनन्तरं च खलु सूर्याभविमानवासिनो बहवो वैमानिका देवाश्च देव्यश्च सर्वद्धर्या यावद् रवेण सूर्याभं देवं पुरतःपार्श्वतश्च मार्गतश्च समनुगच्छन्ति ॥ सू० २५ ॥

'तएणं तस्स सूरियाभस्स' इत्यादि—

टीका--ततः-यानविमाने स्वस्वस्थाने सूर्याभदेवादीनामुपवेशनानन्तरम्, खलु तस्य-पूर्वोक्तस्य--सूर्याभस्य देवस्य तद्--उक्तप्रकारकं दिव्यं--

---

(तयाणंतरं च णं बहवे आभिओगिया देवा य देवीओ य सएहिं २ रूवेहिं सएहिं २ विसेसेहिं, सएहिं २ विंदेहिं, २ सएहिं णेज्जाएहिं, सएहिं २ णेवत्थेहिं पुरओ अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) इनके आगे अनेक आभियोगिक देव, एवं देवियां चलीं, ये सब देवियां अपने २ आकारों से अपने २ भेदों से, अपने २ परिवार समूहों से, अपने २ उपकरणों से, और अपने २ वेषो से युक्त थीं (तयाणंतरं च णं सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सव्विड्ढीए जाव रवेणं देवं पुरओ पासओ य मग्गओ य समणुगच्छंति) इनके आगे सूर्याभविमानवासी अनेक वैमानिक देव और देवियां चलीं ये सब सूर्याभविमानवासी देव देवियां समस्त ऋद्धि समस्त द्युति आदि से युक्त होती हुई समस्त त्रुटित आदि के तुमुल नाद के साथ २ सूर्याभदेव को आगे, पीछे एवं आस पास में घेर कर चलीं।

તે સર્વ અલંકારોથી સુશોભિત હતા. (तयाणंतरं च णं बहवे आभिओगिया देवा य देवीओ य सएहिं २ रूवेहिं, सएहिं २, विसेसेहिं, सएहिं २ विंदेहिं, सएहिं २, णेज्जाएहिं, सएहिं २, णेवत्थेहिं, पुरओ, अहाणुपुव्वीए संपट्ठिया) તેમની આગળ ઘણા આભિયોગિક દેવો, તેમજ દેવીઓ ચાલ્યાં. આ બધા દેવ દેવીઓ પોત પોતાના આકારોથી, પોત પોતાના ભેદોથી, પોત પોતાના પરિવાર સમૂહોથી, પોત પોતાના ઉપકરણોથી અને પોત પોતાના વેશોથી યુક્ત હતાં. (तयाणंतरं च सूरियाभविमाणवासिणो बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य सव्विड्ढीए जाव रवेणं देवं पुरओ पासओ य मग्गओ य समणुगच्छंति) તેમની આગળ સૂર્યાભવિમાનવાસી ઘણાં વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓ ચાલ્યા. તેઓ સર્વે સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવ દેવીઓ પોત પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિ, સમસ્ત દ્યુતિ વગેરેથી સંપન્ન થઈને, સમસ્ત ત્રુટિત વગેરેના તુમુલ ધ્વનિની સાથે સૂર્યાભ દેવની આગળ પાછળ અને આસપાસ ચોમેર વીંટલાઈને ચાલ્યાં.

यानविमानम् आरूढस्य सतः अष्टाष्टमङ्गलकानि-अष्टसंख्यानि मङ्गलकानि पुरतः-अग्रे यथाऽऽनुपूर्व्या-यथाक्रमम् संप्रस्थितानि-चलितानि तद्यथा-स्वस्तिक-श्रीवत्सयावद्दर्पणाः-स्वस्तिकश्रीवत्सेत्यारभ्य दर्पणा इतिपर्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथा च-स्वस्तिक१-श्रीवत्स२ नन्दिकावर्त३ वर्द्धमानक४ भद्रासन५ कलश६ मत्स्य७ दर्पणाः' इत्येतत्पदसङ्ग्रहः। एतद्विवरणं तृतीयसूत्रतोऽवसेयम्। तदनन्तरम्, अष्टमङ्गलकसंप्रस्थानानन्तरम् च खलु पूर्णकलशभृङ्गारदिव्यातपत्रपताकाः तत्र-पूर्णकलशः-जलपूर्णघटः, भृङ्गारः-पात्रविशेषः 'झारीति भाषाप्रसिद्धः, दिव्यातपत्र-दिव्यच्छत्रं पताकाः, एता कीदृश्यः? सचामराः-चामरसहिताः, दर्शनरतिकाः-दर्शने-अवलोकने रतिः-प्रीति र्यासु तास्तथा, इह-दर्शनरतिकमपि-किमपि अमङ्गलत्वान्नालोकदर्शनीयं भवत्यत आह-आलोकदर्शनीयाः-आलोक-

---

टीकार्थ—जब उस यान विमान में अपने २ स्थान पर सूर्याभदेव आदि अच्छी तरह से बैठ चुके—तब उस यान विमान के आगे सब से पहिले स्वस्तिक, श्रीवत्स नन्दिकावर्त, वर्द्धमानक, भद्रासन, कलश, मत्स्य और दर्पण ये आठ मंगलक प्रस्थित हुए, अर्थात् चले, इनका विवरण तृतीय सूत्र से जान लेना चाहिये. इनके चलने के बाद इनके आगे पूर्ण कलश-जलपूर्ण घट, भृङ्गार-झारी, दिव्य छत्र एवं पताकाएं जो कि चामरों सहित थीं, अवलोकन होने पर जिसमें प्रीति हो जाती थी, तथा मंगलरूप होने से बाहर जाने के समय जिसका देखना आवश्यक माना गया है चलीं यद्यपि 'दर्शनरतिका' पद से आलोक दर्शनीय पद का अर्थ आ जाता है फिर भी जो इस पद का यहां उपादान किया गया है वह इस बात को प्रदर्शित करने के लिये किया गया है कि

ટીકાર્થ:—જ્યારે તે યાનવિમાનમાં પોત પોતાના સ્થાને સૂર્યાભદેવ વગેરે સારી રીતે બેસી ગયા ત્યારે તે યાનવિમાનની આગળ સૌથી પહેલાં સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નંદિકાવર્ત, વર્દ્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય, અને દર્પણ એ આઠ માંગલિકો પ્રસ્થિત થયા. એટલે કે ચાલ્યા. આ બધાનું વર્ણન ત્રીજા સૂત્રમાંથી જાણી લેવું જોઈએ. ત્યાર પછી તેમની આગળ પૂર્ણ કલશ, પાણી ભરેલો ઘટ, ભૃંગાર-ઝારી, દિવ્ય આતપત્ર અને પતાકાઓ—કે જે ચામરોથી યુક્ત હતી, જોતાંની સાથે તેમની પ્રતિ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ જતી હતી, તેમજ મંગળ રૂપ હોવા બદલ બહાર જવાની વખતે જેમનું દર્શન આવશ્યક માનવામાં આવ્યું છે—ચાલી. જો કે 'दर्शनरतिका' પદથી આલોક દર્શનીય પદનો અર્થ આવી જાય છે છતાંએ જે આ પદને અહીં જે ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. તે આ વાતને સ્પષ્ટ કરવા માટે કે જે જોવામાં સુંદર

बहिः प्रयाणसमयभाविनिदर्शने दर्शनीयाः द्रष्टुं योग्याः मङ्गलत्वात्, संप्रस्थिताः इति परेण सम्बन्धः. तत्र वचनविपरिणामो बोध्यः। तथा वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताका-वातोद्धूता-पवनकम्पिता या विजयवैजयन्ती-विजयसूचकवैजयन्ती. तद्रूपा पताका। सा कीदृशी? उच्छ्रिता-उर्ध्वगता तथा-गगनतलमनुलिखन्ती-आकाशतलं स्पृशन्ती पुरतः-अग्रे यथानुपूर्वि-यथाक्रमम् संप्रस्थिता। तदनन्तरम् खलु वैडूर्यभासमानविमलदण्डं-वैडूर्यशब्दो वैडूर्यमयपरः, तेन-वैडूर्यमयः भासमानो शोभमानः विमलः-निर्मलश्च दण्डो यस्य तत् तथा-वैडूर्यरत्नमयशोभमाननिर्मलदण्डयुक्तम् आतपत्रमितिपरेण सम्बध्यते, तदातपत्रं पुनः कीदृशम्? प्रलम्बकोरण्टमाल्यदामोपशोभितं-प्रलम्बेन-लम्बमानेन कोरण्टमाल्यदाम्ना-कोरण्टपुष्पमालया उपशोभितम् समलङ्कृतम्, पुनःचन्द्रमण्डलनिभं-

---

जो देखने में सुन्दर होते हैं वे अमंगलरूप भी हो सकते हैं अतः आलोक दर्शनीय नहीं भी हो सकते हैं परन्तु ये पताकाएँ ऐसी नहीं थीं—ये दर्शनरतिक भी थीं और आलोक दर्शनीय भी थीं। ऊपर में पद 'संप्रस्थितानि' ऐसा आया हैं. सो यहां पर उसकी विभक्ति का विपरिणाम करना चाहिये. अर्थात् 'संप्रस्थिताः' ऐसा पद समझना चाहिये. इनके आगे यथाक्रम विजय वैजयन्ती पताका चलीं—यह पताका विजय सूचक होती है—अतः ईस रूप से इसका नाम पडा है. यह ऊची थी. और इतनी ऊँची थी कि जो आकाशतल का स्पर्श कर रही थीं. इसके बाद आतपत्र—(छत्र) चला. इस आतपत्र का दण्ड वैडूर्यमय था। अतएव चमकीला था और निर्मल था. यह आतपत्र लटकती हुई कोरंटपुष्पों की माला से उपशोभित हो रहा था. चन्द्रमण्डल के जैसा गोल था. श्वेत

હોય છે, તે કદાચ અમંગળ રૂપપણ થઈ શકે છે. એટલા માટે આ લોક દર્શનીય નહિ હોય એની પણ સંભાવના રહે છે પણ આ બધી પતાકાઓ એવી નહિ હતી. એઓ દર્શનરતિક પણ હતી અને આ લોક દર્શનીય પણ હતી. ઉપર 'संप्रस्थितानि' આ પદ પણ આવ્યું છે. તો અહિંયા તેની વિભક્તિમાં ફેરફાર (વિપરિણામ) કરવો જોઈએ. એટલે કે 'सम्प्रस्थिताः' આવું પદ સમજવું જોઈએ. તેમની આગળ અનુક્રમે વિજય વૈજયંતી પતાકાઓ ચાલી. એ પતાકા વિજય સૂચક હોય છે. એથી તેને વિજય વૈજયંતી કહેવામાં આવે છે. તે ઉંચી હતી, આટલી ઉંચી હતી કે જે આકાશને પણ સ્પર્શી રહી હતી, ત્યાર પછી આતપત્ર (છત્ર) ચાલ્યું. આતપાત્રની દાંડી વૈડૂર્યમય હતી એથી ચમકતી હતી અને નિર્મળ હતી. આ આતપત્ર લટકતી કોરંટ પુષ્પોની માળાથી ઉપશોભિત થઈ રહ્યું હતું. તે ચંદ્ર મંડળની જેમ ગોળ હતું, શ્વેત

चन्द्रमण्डलवद् वर्तुलं श्वेतं-शोभितं चित्ताह्लादकं प्रकाशमानं च पुनः समुन्मृतं-सम्यगूर्ध्वगतम् आकाशस्फटिकवत् आतपत्रं-छत्रं सम्प्रस्थितमिति परेण सम्बध्यते, च पुनः प्रवरसिंहासनं,-श्रेष्ठसिंहासनं, तत् कीदृशम्? मणिरत्नभक्तिचित्रं-मणिरत्नानां या भक्तिः-रचना तया चित्रम्-अद्भुतम्, पुनः-सपादपीठं-पादस्थापनार्थासनसहितम्, पुनःसपादुकायुग्मसमायुक्तं-पादुकयोर्युग्मं पादुकायुग्मं 'जोय' शब्दस्य देशीयस्य युग्मार्थकत्वात् तदर्थः तस्य यत् समायुक्तं-समायोजनं तेन सहितम्=समायोजितपादुकाद्वयकम्, पुनः-बहुकिङ्करामरपरिगृहीतं-बहुसंख्यसेवकदेवपरिवृतम्: पुरतो यथानुपूर्वि सम्प्रस्थितम्। तदनन्तरम्-आतपत्र--प्रवरसिंहासनप्रस्थानानन्तरम् च खलु वज्रमयवृत्तलष्टसंस्थितसुश्लिष्टपरिघृष्टमृष्टसुप्रतिष्ठितः-वज्रमयः-वज्ररत्नमयः, तथा-वृत्तलष्टसंस्थितः वृत्तं वर्तुलं लष्टं-सुन्दरं च संस्थितम्-आकारो यस्य स तथा, यद्वा-वृत्तं लष्टं च यथा स्यात् तथा संस्थितः, तथा-सुश्लिष्टः-सम्यक्श्लेषणयुक्तश्चिक्कण इत्यर्थः तथा-परिघृष्टः-परिघृष्टः इव-खरशाणपरिघृष्टपाषाणखण्डवत् मृष्टः-मृष्ट इव-

था. चित्ताह्लादक था. ऊपर में अच्छी तरह से उठा-तना हुआ था. आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसा यह स्वच्छ था. इसके आगे श्रेष्ठ सिंहासन चल रहा था-यह सिंहसन मणियों एवं रत्नों की रचना से अद्भुत था, सपादपीठ-पाद स्थापन के लिये आसन सहित था एवं पादुकायुग्म से समन्वित था. ' यहां जोय शब्द देशीय है और यह युग्म अर्थ का वाचक है। इसे अनेक किङ्करभूत देवोंने अपने २ स्कन्धों पर उठा रखा था. इनके आगे आतपत्र और प्रवर सिंहासन के आगे-महेन्द्रध्वज चला. यह महेन्द्रध्वज वज्ररत्नमय था. इसका आकार वृत्त-गोल और लष्ट-सुन्दर था अथवा यह वृत्त एवं लष्ट रूप से संस्थित था. अथा सुश्लिष्ट -सम्यक् श्लेषण से युक्त था. अर्थात् चिकना था. परिघृष्ट की तरह

(સફેદ) હતું. ચિત્તને આહ્લાદ આપનારૂં હતું, સારી પેઠે ઉપર ઉઠેલું તેમજ તાણેલું હતું. આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિની જેમ તે સ્વચ્છ હતું, તેની આગળ શ્રેષ્ઠ સિંહાસન ચાલતું હતું. આ સિંહાસન મણિઓ તેમજ રત્નોની રચનાથી અદ્ભુત હતું. તે સપાદપીઠ-એટલે કે પગ મૂકવા માટેના આસન સહિત હતું. તેમજ પાદુકા યુગ્મથી યુક્ત હતું, અહીં 'જોય' શબ્દ દેશીય છે. અને તે યુગ્મ અર્થનો વાચક છે. ઘણા કિંકરભૂત દેવોએ તેને પોતા પોતાના ખભા ઉપર ઉંચકી રાખ્યું હતું. એની આગળ આતપત્ર તેમજ પ્રવર સિંહાસન અને ત્યાર પછી મહેન્દ્ર ધ્વજ ચાલ્યો. એ મહેન્દ્રધ્વજ વજ્રરત્નમય હતો. એનો આકાર વૃત્ત-ગોળ-અને લષ્ટ-સુંદર હતો. અથવા તે વૃત્ત તેમજ લષ્ટ રૂપથી સંસ્થિત હતો અને સુશ્લિષ્ટ-સમ્યક્ શ્લેષણથી યુક્ત હતો. એટલે કે લીસો હતો. પરિઘૃષ્ટની જેમ-અર્થાત્ શાણ ઉપર ઘસેલા

सुकुमारशाणमृष्टपाषाणखण्डवत्, सुप्रतिष्ठतः–सम्यक्स्थिता न तु तियक्पतितयता कुटिलीभूतः महेन्द्रध्वज इत्यग्रिमेण सम्बन्धः, अत एव शेषध्वजेभ्यो विशिष्टः अतिशायी, तथा––अनेकवरपञ्चवर्णकुटभीसहस्रोच्छ्रितपरिमण्डिताभिरामः–अनेकानि–बहुसंख्यानि वराणि–प्रधानानि पञ्चवर्णानि-कृष्ण१ नील२ पीत३ लोहित४ श्वेतवर्णानि उच्छ्रितानि–ऊर्ध्वगतानि कुटभीसहस्राणि–लघुपताकासहस्राणि अत्र प्राकृतत्वाद् उच्छ्रितस्य परप्रयोगः, तैः परिमण्डितः––शोभितः अत एवाभिरामः रमणीयः तथा-वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाच्छत्रा–तिच्छत्रकलितः–तत्र–वातैः पवनैः उद्धूता–उत्कम्पिताः विजयवैजयन्त्यः–विजयसूचिकाः वैजयन्त्यः, पताकाः,अपराः सामान्याः पताकाश्च,छत्रातिच्छत्राणि–छत्रात् सामान्यच्छत्रात् अतिशायीनि छत्राणि च एतैः कलितः-युक्तः, तथा-तुङ्गः,-उच्चः, तथा–गगनतलम्–आकाशतलम्, अनुलिखच्छिखरः–अनुलिखत्–स्पृशत्–शिखरमग्रभागो यस्य स तथा–गगनतलचुम्बिशिखरयुक्तः। योजनसहस्रं

खरशाण पर घिसे गये पाषाण खण्ड की तरह या मृष्ट की तरह–सुकुमार शाण पर मृष्ट हुए पाषाण खण्ड की तरह सुप्रतिष्ठित था–सम्यक् स्थित था तिर्यक् पतित रूप से कुटिल नहीं था. इसीलिये यह महेन्द्रध्वज शेष ध्वजाओं की अपेक्षा विशिष्ट था–अतिशायी था. तथा बहुसंख्यक एवं प्रधान पांचवर्णों की–कृष्ण, नील, पीत, लोहित एवं श्वेत वर्णों की हजारों छोटी २ उर्ध्वगत ध्वजाओं से परिमण्डित था. इसी कारण यह महेन्द्रध्वज अभिराम था. तथा–वातोद्धूत––वायु से कंपित हुई–विजय वैजयन्ती रूप पताका से तथा सामान्य पताकाओं से, एवं सामान्य छत्र से भी अतिशायी ऐसे छत्रों से युक्त था. ऊंचा था एवं आकाश तल को अपनी उच्चता से इसका अग्रभाग छू रहा था. एक हजार योजन तक की ऊँचाई में यह था. इसीलिये यह महेन्द्र-

પાષાણ ખંડની જેમ અથવા તો મૃષ્ટની જેમ સુકુમારશાણ પર ઘસેલા પાષાણ ખંડની જેમ સુપ્રતિષ્ઠિત હતો સારી રીતે સ્થિત હતો. તિર્યક્ પતિત રૂપથી કુટિલ નહિ હતો. એથી તે મહેન્દ્રધ્વજ બીજી ધ્વજાઓ કરતાં વિશિષ્ટ હતો. અતિશાયી હતો તેમજ બહુ સંખ્યક અને પ્રધાન પાંચવર્ણોની–કૃષ્ણનીલ, પીત, લોહિત અને શ્વેત વર્ણોની સહસ્રો નાની નાની ઉર્ધ્વગત ધ્વજાઓ પરિમંડિત હતો. એથી જ આ મહેન્દ્રધ્વજ અભિરામ હતો. તેમજ વાતોદ્ધૂત–પવનથી લહેરાતી વિજય વૈજયંતી રૂપ પતાકાથી અને સામાન્ય પતાકાઓથી, અને સામાન્ય છત્ર કરતાં પણ અતિશાયી એવા છત્રોથી યુક્ત હતો. ઉંચો હતો અને આકાશને પોતાની ઉંચાઈથી સ્પર્શી રહ્યો હતો. એની ઉંચાઇ એક હજાર યોજન જેટલી હતી. એથી જ તે મહેન્દ્રધ્વજ ખૂબ જ વિશાળ

सहस्रसंख्यापरिच्छिन्नयोजनपर्यन्तम्, उच्छ्रितः-ऊर्ध्वदेशगतः, अत एव-महाति महान्-अतिशयबृहत्तरः, एतादृशो महेन्द्रध्वजः पुरतो यथानुपूर्वि-यथाक्रमं संप्रस्थितः। तदनन्तरं-महेन्द्रध्वजसम्प्रस्थानानन्तरं च खलु सुरूपनेपथ्य-परिकक्षिताः-परिकक्षितं-परिगृहीतं सुरूपनेपथ्यं-सुन्दराकारयुक्तवेषः यैस्ते तथा, अत्र प्राकृतत्वाद् विशेषणपरप्रयोगः, अस्य 'पञ्चानीकाधिपतयः' इत्य-नेनान्वयः, ते कीदृशाः ? सुसज्जाः-स्वसामग्रीमादाय सन्नद्धाः तथा-सर्वालङ्कारभूषिताः-सर्वाभरणशोभिताः, तथा-महता-बृहता, भटचटकरपह-करेण-भटानाम्-अनेकविधानां योधानां येऽनेके चटकराः-समूहास्तेषां यः पहकरः-समूहस्तेन अत्र-पहकरशब्दो देशीयः समूहार्थो बोध्यः। पञ्च-पञ्च-संख्यकाः, अनीकाधिपतयः-सैन्यनायकाःपुरतो यथाऽनुपूर्वि-यथाक्रमं संप्र-स्थिताः। तदनन्तरं-पञ्चानीकाधिपतिसंप्रस्थानानन्तरं च खलु बहवः-बहु-संख्याकाः. आभियोगिका देवा देव्यश्च स्वैः२-निजैः२, रूपैः-आकारैः, स्वैः स्वैः विशेषैः,-भेदैः, स्वैः स्वैर्वृन्दैः-परिवारसमूहैः, स्वैः स्वैर्नियोगैः-उपक-रणैः, स्वैः स्वैः नेपथ्यैः-वेषैः पुरतो यथानुपूर्व्विसंप्रस्थिताः। तदनन्तरम्-आभियोगिकानां देवानां देवीनां च संप्रस्थानानन्तरं, च खलु सूर्याभविमा-

ध्वज बहुत अधिक बृहत्तर था. इस महेन्द्रध्वज के आगे पांच अनीका-धिपति-चले ये पांचों अनीकाधिपति सुरूपनेध्यपरिकक्षित थे. अर्थात् सुन्दरा कार युक्त वेष इन्होंने परिगृहीत कर रखा था. यह 'सुरूपनेपथ्य परि-कक्षित' पद पंच अनीकाधिपतियों का विशेषण है। ये पांचों ही अनी काधिपति सुसज्ज थे-अपने २ सामग्री को लेकर सन्नद्ध हुए चल रहे थे-तथा समस्त आभरणों से शोभित थे. अनेक विध योधाओं के समूह से ये घिरे हुए थे. यहां 'पहकर' यह देशीय शब्द है और इसका अर्थ समूह है। इनके आगे अनेक आभियोगिक देव और देवियां अपने २ आकारों से, अपने २ भेदों से, अपने परिवार समूह से, अपने २ उपकरणों से

હતો. આ મહેન્દ્રધ્વજની આગળ પાંચ અનીકાધિપતિઓ ચાલ્યા. એ પાંચે અનીકાધિ-પતિઓ સુરૂપનેપથ્યપરિકક્ષિત હતા એટલે કે સુંદર પહેરવેશ તેમણે ધારણ કરેલો હતો. એ '**सुरूपनेपथ्यपरिकक्षित**' પદ પંચ અનીકાધિપતિ શબ્દનું વિશેષણ છે. એ પાંચે અનિકાધિપતિઓ સુસજ્જ હતા. પોત પોતાની સામગ્રીથી સજ્જ થઈને ચાલી રહ્યા હતા. અને સમસ્ત આભૂષણોથી શોભિત હતા. ઘણા યોધાઓના સમૂહોથી એઓ વીંટળાયેલા હતા. અહીં '**पहकर**' આ શબ્દ દેશીય શબ્દ છે અને આનો અર્થ સમૂહ છે. એમની આગળ ઘણાં આભિયોગિક દેવ દેવીઓ પોત પોતાના આકારોથી, પોત પોતાનાં ભેદોથી, પોત પોતાનાં પરિવાર સમૂહોથી પોત

नवासिनो बहवो वैमानिका देवाः, च-पुनः बहवो वैमानिक्यो देव्यश्च सर्वर्द्ध्या यावद्-रवेण सर्वर्द्ध्यातिपदादारभ्य 'रवेणे' ति पर्यन्तपद सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा-सर्वर्द्ध्या, सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वाऽऽदरेण, सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसम्भ्रमेण,सर्वपुष्पमाल्यालङ्कारेण, सर्वत्रुटितशब्द-संनिनादेन, महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महताबलेन, महता समुदयेन, महतावरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन, शङ्ख--पणव--पटह-भेरी-झल्लरी खर-मुखी-हुडुक्का-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोषनादितरवेणे' ति एषां व्याख्या अष्टमसूत्रतोऽवसेया। सूर्याभं देवं पुरतः-अग्रे, पार्श्वतः-पार्श्वयोः, मार्गतः-पृष्ठे च समनुगच्छन्ति-परिवेष्टय गच्छन्ति ॥ सू० २५ ॥

और अपने २ वेषों से युक्त हुए चल रहे थे. इनके संप्रस्थान के अनन्तर अनेक सूर्याभविमानवासी देव और देवियां चली. ये सब उस समय अपनी सर्वर्द्धि से, सर्वद्युति से, सर्वबल से, सर्व समुदय से, सर्व आदर से, सर्व विभूति से, सर्व विभूषा से, सर्व संभ्रम से, सर्व पुष्पमालाओं एवं अलंकारों से, सर्व त्रुटितों के शब्द संनिनाद से महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महाबल से, महा समुदाय से. चल रही थीं। यहां यह पाठ तथा 'महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन' शंख--पणव--पटह--भेरी-झल्लरी-खरमुही-हुडक्का-मुरज नादित रवेणं, तक का पाठ यावत् पद से गृहीत हुआ है। इन पदों की व्याख्या अष्टम सूत्र से जानना चाहिये. ये सब सूर्याभदेव को आगे पीछे एवं दोनों ओर से परिवेष्टित करके चलने लगे ॥ सू० २५ ॥

પોતાના ઉપકરણોથી અને પોત પોતાના પહેરવેશોથી સુસજ્જ થઈને ચાલી રહ્યાં હતાં. એમના પછી ઘણાં સૂર્યાભવિમાન વાસી દેવ દેવીઓ એ સર્વે તે સમયે પોત પોતાની સર્વર્દ્ધિથી, સર્વદ્યુતિથી, સર્વ બળથી, સર્વ સમુદયથી, સર્વ આદરથી, સર્વ વિભૂતિથી, સર્વ વિભૂષાથી, સર્વ સંભ્રમથી, સર્વ પુષ્પ માલાઓથી અને અલંકારોથી, સર્વ ત્રુટિતોના શબ્દ સંનિનાદ (ધ્વનિ) થી, મહતી ઋદ્ધિથી, મહતી દ્યુતિથી મહા બળથી, મહા સમુદાયથી ચાલી રહ્યા હતાં. અહિ આ પાઠ તેમજ ' महता वरत्रुटित यमक समक प्रवादितेन, शंख, पणव पटह-भेरी झल्लरी खरमुही, हुडक्का -मुरज नादित रवेण ' સુધિનો પાઠ 'યાવત્' પદથી સંગ્રહીત થયો છે. આ પદોની વ્યાખ્યા આઠમાં સૂત્રથી જાણી લેવી જોઈએ. એ સર્વે સૂર્યાભ દેવની આગળ પાછળ અને ચોમેર વીંટાળાઈને ચાલવા લાગ્યા. ॥ સૂ૦ ૨૫ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे तेणं पंचाणीयपरिक्खित्तेणं वइरामयवट्टलट्ठसंठिएण जाव जोयणसहस्समूसिएणं महइमहालएणं महिंदज्झएणं पुरओ कड्ढिज्जमाणेणं चउहिं सामाणियसहस्सेहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहिय बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहि देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव रवेणं सोहम्मस्स कप्पस्स मज्झंमज्झेणं तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं उपदंसेमाणे २ पडिजागरेमाणे २ जेणेव सोहम्मकप्पस्स उत्तरिल्ले णिज्जाणमग्गे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जोयणसयसाहस्सिएहिं विग्गहेहिं ओवयमाणे वीईवयमाणे ताए उक्किट्ठाए जाव तिरियमसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाण मज्झं मज्झेणं वीईवयमाणे २ जेणेव नंदीसरवरदीवे जेणेव दाहिणपुरत्थिमिल्ले रइकरपव्वए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं पडिसाहरेमाणे २ पडिसंखेवेमाणे २ जेणेव जंबूद्दीवे दीवे जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा नयरी जेणेव अंबसालवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरं तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तेणं दिव्वेणं जाणविमाणेणं तिखुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ, करित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे तं दिव्वं जाणविमाणं ईसिं चउरंगुलमसंपत्तं धरणितलंसि ठवेइ ठवित्ता चउहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं अणीएहिं, तं जहा—गंधव्वाणीएण य णट्टाणीएण य सद्धिं संपरिवुडे ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ पुरत्थिमिल्लेण

तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ । तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहंति, अवसेसा देवा य देवीओ य ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहंति ॥ सू० २६ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः तेन पञ्चानीकपरिक्षिप्तेन वज्रमयवृत्तलष्टसंस्थितेन यावत् योजनसहस्रोच्छ्रितेन महाऽतिमहता महेन्द्रध्वजेन पुरतः कृष्यमाणेन चतसृभिः सामानिकसाहस्रीभि र्यावत् षोडशभिः आत्मरक्षकदेवसाहस्रीभिः अन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासिभि र्वैमानिकै र्देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं संपरिवृतः सर्वर्द्ध्या यावत् रवेण सौधर्मस्य कल्पस्य मध्यमध्येन

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तए णं से सूरियाभे देवे तेणं पंचाणीयपरिक्खित्तेणं) इस तरह वह सूर्याभदेव उस पंचानीक से परिक्षिप्त हुए (महिंदज्झएणं) महेन्द्रध्वज से जो कि (वइरामयवट्टलट्ठसंठिएण जाव जोयणसहस्समूसिएणं महइमहालएणं महिंदज्झएणं पुरओ कड्ढिज्जमाणेणं) वज्र का बना हुआ था. और जिसका आकार गोल एवं सुन्दर था यावत् जो एक हजार योजन की ऊंचाई वाला था और इसी कारण जो बहुत अधिक बृहत् था, एवं आगे ले जाया जा रहा था (चउहिं सामाणियसहस्सेहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहिय बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहि य सद्धिं संपरिवुडे) तथा चार हजार सामानिक देवों से यावत् १६ हजार आत्मरक्षक देवों

'तए णं से सूरियाभे देवे'.

सूत्रार्थ—(तए णं से सूरियाभे देवे तेणं पंचाणीयपरिक्खित्तेणं) આ રીતે તે સૂર્યાભદેવ તે પંચાનીકથીપરિક્ષિપ્ત થયેલા (महिंदज्झएणं) મહેન્દ્રધ્વજથી કે જે (वइरामयवट्टलट्ठसंठिएण जाव जोयणसहस्सभूसिलएणं महइमहालएणं महिंदज्झएणं पुरओ कड्ढिज्जमाणेणं) વજ્ર વડે બનાવવામાં આવેલો હતો અને જેની આકૃતિ ગોળ અને સુંદર હતી યાવત્ જે એક હજાર યોજન જેટલી ઉંચાઈ વાળો હતો અને એથી તે બહુ જ વિશાળ હતો અને આગળ લઈ જવામાં આવી રહ્યો હતો. (चउहिं सामाणियसहस्सेहिं जाव सोलएहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे) તેમજ ચાર હજાર સામાનિક દેવોથી યાવત્ ૧૬ હજાર અંગ રક્ષક દેવોથી તેમજ બીજી પણ ઘણા

तां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावमुपदर्शयमानः२ प्रतिजाग्रत२ यत्रैव सौधर्मकल्पस्य औत्तराहो निर्याणमार्गः तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य योजनशतसाहस्रिकैर्विग्रहैरवपतन् व्यतिव्रजन् तया उत्कृष्टया यावत् तिर्यग्असंख्येयानां द्वीपसमुद्राणां मध्यमध्येन व्यतिव्रजन्२ यत्रैव नंदीश्वरवरद्वीपः यत्रैव दक्षिणपौरस्त्यो रतिकरपर्वतः तत्रैव उपागच्छति,

से एवं अन्य और भी अनेक सूर्याभविमानवासी वैमानिक देव और देवियों से युक्त हुआ (सव्विड्ढीए जाव रवेणं सोहम्मस्स कप्पस्स मज्झंमज्झेणं तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं उवसोभेमाणे २ पडिजागरेमाणे २ जेणेव सोहम्मकप्पस्स उत्तरिल्ले णिज्जाणमग्गे तेणेव उवागच्छइ) सर्वर्द्धि के साथ अनेक बाजों की तुमुल ध्वनि पूर्वक सौधर्म कल्प के मध्य मध्य से उस दिव्य देवर्द्धि को, दिव्य देवद्युति को दिव्य देवानुभाव को, वार वार दिखाता हुआ, वार वार गमनव्यवस्था में उद्यम सहित होता हुआ जहां पर सौधर्म कल्प का औतराह–उत्तर दिग्भवनिःसरणमार्ग था वहां पर आया (उवागच्छित्ता जोयणसयसाहस्सिएहिं विग्गहेहिं ओवयमाणे वीईवयमाणे ताए उक्किट्ठाए जाव तिरियमसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झंमज्झेणं वीईवयमाणे २ जेणेव नंदीसरवरदीवे, जेणेव दाहिणपुरत्थिमिल्ले रइकरपव्वए तेणेव उवागच्छइ) वहां आकर के वह अपने लक्ष प्रमाण देहभागों से नीचे उतरता २, मार्ग का उल्लङ्घन करता २ उस प्रसिद्ध उत्कृष्ट देवगति से तिर्यग्लोग संबंधी असंख्यात द्वीप समुद्रों

સૂર્યાભવિમાનવાસી વૈમાનિક દેવ અને દેવીઓથી યુકત થયેલા (सव्विड्ढीए जाव रवेणं सोहम्मस्स कप्पस्स मज्झंमज्झेणं तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवज्जुइं दिव्वं देवाणुभावं उवसोभेमाणे २ पडिजागरेमाणे २ जेणेव सोहम्मकप्पस्स उत्तरिल्ले णिज्जाणमग्गे तेणेव उवागच्छइ) સર્વર્દ્ધિની સાથે અનેક વાદ્યોના તુમુલ ધ્વનિની સાથે સૌધર્મ કલ્પના વચ્ચેથી તે દિવ્ય દેવર્દ્ધિને, દિવ્ય દેવદ્યુતિને; દિવ્ય દેવાનુભાવને, વારંવાર પ્રદર્શિત કરતો, વારંવાર આગળ જવાની ઉત્સુકતા બતાવતો જ્યાં સૌધર્મ કલ્પનો ઔતરાહ–ઉત્તર દિશા તરફનો નિઃસરણ માર્ગ હતો ત્યાં આવ્યો. (उवागच्छित्ता जोयणसयसाहस्सिएहिं विग्गहेहिं ओवयमाणे वीईवयमाणे ताए उक्किट्ठाए जाव तिरियमसंखिज्जाणं दीवसमुद्दाणं मज्झंमज्झेणं वीईवयमाणे २ जेणेव नंदीसरवर दीवे, जेणेव दाहिणपुरत्थिमिल्ले रइकरपव्वए तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં આવીને તે પોતાના લક્ષ પ્રમાણ દેહ ભાગોથી નીચે ઉતરતાં ઉતરતા, માર્ગને ઓળંગતાં ઓળંગતાં તે પ્રસિદ્ધ ઉત્કૃષ્ટ દેવ ગતિથી

उपागम्य तां दिव्यां देवर्द्धिं, दिव्यां देवद्युतिं, दिव्यं देवानुभावं प्रतिसंहरन् २ प्रतिसंक्षिपन् २ यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः यत्रैव भारतं वर्षं यत्रैव आमलकल्पा नगरी यत्रैव आम्रशालवनं चैत्यं यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं तेन दिव्येन यानविमानेन त्रिकृत्वः आदक्षिणं प्रदक्षिणं करोति, कृत्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य

के मध्यभाग से होकर जहां नन्दीश्वर वर द्वीप था, जहां अग्निकोणे में रतिकर पर्वत था वहां पर आया (उवागच्छित्ता तं दिव्वं देविंड्ढि दिव्वं देवज्जुइं दिव्वं देवाणुभावं पडिसाहरेमाणे २ पडिसंखेवेमाणे २ जेणेव जंबूदीवे दीवे जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा नयरी जेणेव अंबसालवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) वहां आकर उस दिव्य देवर्द्धि का, दिव्यदेवद्युति का, दिव्य देवानुभाव का धीरे २ संहरण करता हुआ धीरे २ उसे संक्षिप्त करता हुआ जहां पर जम्बूद्वीप नामका द्वीप था, जहां भरतवर्ष था, जहां आमलकल्पा नामकी नगरी थी और जहां आम्रशाल वन था एवं उस में भी जहां श्रमण भगवान् महावीर वीराजमान थे-वहां पर आया. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तेणं दिव्वेणं जाणविमाणेणं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) वहां आकर के उसने उस दिव्य यान विमान से उन श्रमण भगवान् महावीर को तीन वार प्रदक्षिणा की. (करित्ता समणस्स भगवओ महा-

तिर्यंग લોક સંબંધી અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોના મધ્યભાગમાંથી પસાર થઈને જ્યાં નંદીશ્વર દ્વીપ હતો, જ્યાં અગ્નિ કોણુમાં રતિકર પર્વત હતો, ત્યાં આવ્યો. (उवागच्छित्ता तं दिव्वं देविड्ढि दिव्वं देवज्जुइं दिव्वं देवाणुभावं पडिसाहरेमाणे २ पडिसंखेवेमाणे २ जेणेव जंबूदीवे दीवे जेणेव भारहे वासे जेणेव आमलकप्पा नयरी जेणेव अंबसालवणे चेइए जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) ત્યાં આવીને તે દિવ્ય દેવર્દ્ધિનું, દિવ્ય દેવદ્યુતિનું, દિવ્ય દેવાનુભાવનું ધીમે ધીમે સંહરણુ કરતો, ધીમે ધીમે તેને સંક્ષિપ્ત કરતો જ્યાં જંબૂદ્વીપ નામે દ્વીપ હતો, જ્યાં ભારત વર્ષ હતો, જ્યાં આમલકલ્પા નામે નગરી હતી અને જ્યાં આમ્રશાલવન હતું અને તેમાં પણુ જ્યાં શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યો (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तेणं दिव्वेणं जाणविमाणेणं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ) ત્યાં આવીને તેણે તે દિવ્ય વિમાનથી તે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરની ત્રણુ વાર પ્રદક્ષિણા કરી. करित्ता समणस्स भगवओ महावीरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे तं दिव्वं जाणविमाणं ईसिं

उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे तद् दिव्यं यानविमानम् ईषत् चतुरङ्गुलमसम्प्राप्तं धरणितले स्थापयति, स्थापयित्वा चतसृभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः द्वाभ्या अनीकाभ्याम्, तद्यथा-गन्धर्वानीकेन च नाट्यानीकेन च सार्द्धं संपरिवृत्तः तस्माद् दिव्याद् यानविमानात् पौरस्त्येन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य चतस्रः, सामानिकसाहस्र्यः तस्माद् दिव्याद् यानविमानात् औत्तराहेण त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहन्ति। अवशेषा देवाश्च देव्यश्च तस्माद् दिव्याद् यानविमानाद् दाक्षिणात्येन त्रिसोपान-प्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहन्ति ॥ सू० २६ ॥

वीरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभागे तं दिव्वं जाणविमाणं ईसिं चउरंगुलम-संपत्तं धरणितलंसि ठवेइ) प्रदक्षिणा करके फिर उसने अपने उस दिव्य यान विमान को श्रमण भगवान् महावीर की ओर ईशान दिशा में भूमि से कुछ चार अंगुल ऊपर खडा किया. (ठवित्ता चउहिं अग्गमहिसीहिं सप-रिवाराहिं दोहिं अणीएहिं- तं जहा-गंधव्वाणीएण य नट्टाणीएण य सद्धिं संपरिवुडे ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडि-रूवएणं पच्चोरुहइ) खडा करके फिर वह सपरिवार अग्रमहिषियों के साथ और दो अनीकों के साथ-गंधर्वानीक के साथ एवं नाट्यानीक के साथ -उसदिव्य यान विमान से पूर्वदिशा संबंधी-पूर्वदिशा की ओर के सोपान त्रय से होकर नीचे उतरा (तएणं सूरियाभस्स देवस्स चत्तारि सामा-णियसाहस्सीओ ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाण-पडिरूवेणं पच्चोरुहंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव के वे चार हजार सामा-निक देव उस दिव्य यान विमान से उत्तर दिशा की ओर के सोपान

चउरंगुलमसंपत्तं धरणितलंसि ठवेइ) प्रदक्षिणा करीने पछी तेणे पोताना दिव्य यानविमानने श्रमण भगवान् महावीरनी तरफ ईशान कोणमां भूमिनी चार अंगुल उपर स्थिर राख्युं. (ठवित्ता चउहिं अग्गमहिसीहिं सपरिवाराहिं दोहिं अणीएहिं तं जहा गंधव्वाणीएण य नट्टाणीए य सद्धिं संपरिवुडे ताओ दिव्वाओ जाणविमा-णाओ पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ) स्थिर राखीने ते पोताना परिवार अग्रमहिषीओ साथे: अने बे अनीकोनी साथे-गंधर्वानीकनी साथे अने नाट्यानीकनी साथे ते दिव्य यानविमानमांथी पूर्व दिशा तरफनी त्रण सीडीओ उपर थईने नीचे उतर्यो. (तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स चत्तारि सामा-णियसाहस्सीओ ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ उत्तरिल्लेणं तिसोवाण-पडिरूवेणं पच्चोरुहंति) त्यार पछी ते सूर्याभदेवना चार हजार सामानिक देवो ते दिव्य यान विमान उपरथी उत्तर दिशानी त्रण सीडीओ उपर थईने नीचे उतर्या.

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि'—

टीका—ततः तदनन्तरं खलु सः-पूर्वोक्तः सूर्याभो देवः, तेन पूर्वोक्तेन, पञ्चानीकपरिक्षिप्तेन-तत्र-पञ्चानीकानि यथा-पदात्यनीकम्१, अश्वानीकम्२, कुञ्जरानीकम्३, वृषभानीकम्, रथानीकम्५, तैः पञ्चभिरनीकैः-सैन्यैः परिक्षिप्तः-परिवेष्टितः, तेन 'महेन्द्रध्वजेने'-ति परेणान्वयः, पुनः कीदृशेन तेन ?-वज्रमयवृत्तलष्टसंस्थितेन-वज्रमयः--वज्ररत्नमयः, वृत्तः-वर्तुलश्च यो लष्टसंस्थितः-सुन्दरसंस्थानसम्पन्नस्तेन, यावत्- -यावत्पदेन- -सुश्लिष्टपरिघृष्ट मृष्टसुप्रतिष्ठितेन विशिष्टेन अनेकवरपञ्चवर्णकुडभीसहस्रोच्छ्रितपरिमण्डिताभिरामेण वातोद्धूतविजय वैजयन्तीपताकाच्छत्रातिच्छत्रकलितेन तुङ्गेन गगनतलमनुलिखच्छिखरेण' इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, योजनसहस्रोच्छ्रितेन महा-

त्रय से होकर नीचे उतरे. (अवसेसा देवा य देवीओ य ताओ दिव्वाओ जाणविमाणाओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरूहंति) इसके बाद अवशेष देव एवं देवियाँ उस दिव्य यान विमान से दक्षिण दिशा की ओर के सोपानत्रय से होकर नीचे उतरे।

टीकार्थ—इसके बाद पूर्वोक्त सूर्याभदेव उस पूर्वोक्त पदात्यनीक, अश्वानीक, कुंजरानीक, वृषभानीक एवं रथानीक, इन पांच अनीकों से सैन्यों से परिवेष्टित हुआ सौधर्मकल्प के औतराह निर्याण मार्ग पर आया वह महेन्द्रध्वज वज्रमय था, वृत्त—वर्तुल—गोल था. एवं आकार में लष्ट—सुन्दर था. यहां यावत् पद से इस महेन्द्रध्वज के 'सुश्लिष्ट परिघृष्ट मृष्ट' आदि से लेकर 'गगनतलमनुलिखच्छिखर' तक के सब विशेषण गृहीत हुए हैं. यह महेन्द्रध्वज एक योजन तक की ऊँचाई वाला था. और इससे

(अवसेसा देवा य देवीओ य ताओ दिव्वाओ जाण विमाणाओ दाहिणिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरूहंति) ત્યાર પછી બાકી રહેલા દેવ અને દેવીઓ તે દિવ્ય યાન વિમાનમાંથી દક્ષિણ દિશાની ત્રણ સીડીઓ ઉપર થઈને નીચે ઉતર્યા.

ટીકાર્થ—ત્યાર પછી તે સૂર્યાભદેવ પદાત્યનીક (પાયદળસેના) અશ્વાનીક, (અશ્વસેના) કુંજરાનીક (હાથીસેના) વૃષભાનીક અને રથાનીક (રથસેના) એ પાંચ અનીકોથી–સેનાઓથી–પરિવેષ્ટિત થયેલા મહેન્દ્રધ્વજથી યુક્ત થયેલા સૌધર્મકલ્પના ઔતરાહ–નિર્યાણ માર્ગ ઉપર આવ્યા તે મહેન્દ્રધ્વજ વજ્રમય હતો, વૃત્ત–વર્તુલ ગોળ હતો, અને આકારમાં લષ્ટ સુંદર હતો. અહીં યાવત્ પદથી મહેન્દ્રધ્વજના "सुश्लिष्ट परिघृष्ट मृष्ट" વગેરેથી માંડીને 'गगनतलमनुलिखच्छिखरः' સુધીના બધા વિશેષણોનું ગ્રહણ થયું છે. એ મહેન્દ્રધ્વજ એક યોજન સુધીની ઉંચાઈ વાળો હતો અને

निगद्दता' एषां व्याख्या पञ्चविंशतितमसूत्रतोऽवसेया। एतादृशेन महेन्द्रध्वजेन पुरतः अग्रे कृष्यमाणेन--नीयमानेन 'सार्द्धं संपरिवृत' इत्यग्रिमेणान्वयः, तथा--चतसृभिः--सामानिकसाहस्रीभिः चतुःसहस्रसंख्यसामानिकदेवैः, यावत्--यावत्पदेन--चतसृभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः आभ्यन्तरपरिषदोऽष्टाभिर्देवसाहस्रीभिः, मध्यमपरिषदो दशभिर्देवसाहस्रीभिः, बाह्यपरिषदो द्वादशभिर्देवसाहस्रीभिः आभिः तिसृभिः परिषद्भिः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः' इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, षोडशभिरात्मरक्षकदेवसाहस्रीभिः अन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासिभिर्वैमानिकैर्देवैः च--पुनःदेवीभिः सार्द्ध--सह सपरिवृतः परिवेष्टितः सर्वर्द्ध्या यावद्रवेण--'सर्वर्द्ध्या' इतिपदादारभ्य 'रवेण' इति पर्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथा च--सर्वर्द्ध्या, सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वाऽऽदरेण, सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसम्भ्रमेण, सर्वपुष्पमाल्यालङ्कारेण, सर्वत्रुटितशब्दसनिनादेन, महत्या ऋद्ध्या महत्या द्युत्या, महता

यह बहुत विशाल था. इन पूर्वोक्त समस्त विशेष पदों का अर्थ २५ वें सूत्र में व्याख्यात किया जा चुका है। यह महेन्द्रध्वज सूर्याभदेव के आगे २ देवताओं द्वारा उठाया जा रहा था. सूर्याभदेव के साथ चार हजार सामानिक देव थे. अपने २ परिवार सहित चार अग्रमहिषियाँ थीं आभ्यन्तर परिषदा के आठ हजार देव थे. मध्यमपरिषदा के दश हजार देव, बाह्यपरिषदा के बारह हजार देव थे. सोल हजार आत्मरक्षक देव थे. तथा और भी अनेक देव एवं देवियां साथ में थीं--जो कि उसी सूर्याभविमान की रहने वाली थीं. सर्वर्द्धि के साथ जो यावत्पद आया है उससे अष्टम सूत्रमें आगत सर्वर्द्धि पद से लेकर रव तक के पाठ का संग्रह हुआ है। तथा च सर्वर्द्धि, सर्वद्युति, सर्वबल, सर्वसमुदय, सर्वादर-

---

એથી એ બહુ જ વિશાળ હતો. આ બધા વિશેષણોનો અર્થ ૨૫ માં સૂત્રમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ મહેન્દ્રધ્વજ સૂર્યાભદેવની આગળ આગળ દેવતાઓ વડે લઇ જવાઇ રહ્યો હતો સૂર્યાભદેવની સાથે ચાર હજાર સામાનિક દેવો હતા. પોત પોતાના પરિવાર સહિત ચાર અગ્રમહિષીઓ હતી. અભ્યંતર પરિષદાના આઠ હજાર દેવો હતા. મધ્યમ પરિષદાના દશ હજાર દેવો, બાહ્યપરિષદાના ૧૨ હજાર દેવો હતા. સોળ હજાર અંગરક્ષક દેવો હતા. તેમજ બીજા પણ દેવ દેવીઓ સાથે હતાં. કે જેઓ તેજ સૂર્યાભવિમાનના રહેનારાં હતાં. અહીં સર્વર્દ્ધિની સાથે જે યાવત્ પદ આવ્યું છે, તેથી આઠમાં સૂત્રમાં આવેલા 'સર્વર્દ્ધિ' થી માંડીને 'રવ' । પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. સર્વર્દ્ધિ સર્વદ્યુતિ, સર્વબળ, સર્વસમુદાય, સર્વાદર સર્વ વિભૂતિ, સર્વ

बलेन, महता-समुदयेन, वरत्रुटितयमकसमक-वादितेन, शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-हुडुक्का-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोषनादितरवेण' इत्येतत्पदसङ्ग्रहः, एषां व्याख्या अष्टमसूत्रतोऽवसेया। सौधर्मस्य मध्यमध्येन-अत्यन्तमध्येन तां-प्रसिद्धां, दिव्याम्-अद्भुतां देवर्द्धिं-देवसमृद्धिं, दिव्यां देवद्युतिं-देवप्रकाशं, दिव्यं देवानुभावं-देवप्रभावम्, उपदर्शयमानः२-पुनःपुनः प्रदर्शयन्, प्रतिजाग्रत२ गमनव्यवस्थायां समुद्युक्तः, यत्रैव सौधर्मकल्पे औत्तराहः उत्तरदिग्भवः, निर्याणमार्गः-निःसरणमार्गः, तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य-योजनशतसाहस्रिकैः-योजनलक्षप्रमाणैः विग्रहैः-देहैः देहभागैः अवपतन् २-अधोऽवतरन् २ व्यतिव्रजन मार्गमुल्लङ्घयन् २ तया-प्रसिद्धया उत्कृष्टया-उत्तमया यावत्-यावत्पदेन- 'त्वरितया, चपलया, चण्डया, जवनया, शो-

सर्वविभूति, सर्वविभूषा सर्वसंभ्रम, सर्वपुष्पमाल्यालंकार, सर्वत्रुटित शब्द-संनिनाद, महतीऋद्धि, महतीद्युति, महान् बल एवं महान् समुदाय से तथा महान् वरत्रुटित यमक समक प्रवादित ऐसे शंख, पणह, भेरी, झल्लरी, खरमुखी, हुडुक्का, मुरज, मृदङ्ग दुन्दुभि इनके निर्घोषनादितरव से युक्त हुआ वह सूर्याभदेव सौधर्मकल्प के अत्यन्त मध्यभाग से होता हुआ उस प्रसिद्ध दिव्य-अद्भुत-देव समृद्धि, दिव्य देवद्युति-देव प्रकाश, दिव्य देवानुभाव-देवप्रभाव को दिखाता २ तथा गमनव्यवस्था में समुद्युक्त बना हुआ जहां सौधर्मकल्प का उत्तर दिशा की ओर जो निर्याणमार्ग था वहां पर आया. पूर्वोक्त इन सर्वर्द्धि आदि पदों की व्याख्या आठवें सूत्र में की जा चुकी है सो वहीं से इसे जानना चाहिये. वहां आकर के वह योजन लक्ष प्रमाण देहभाग के क्रमशः नीचे उतरा और मार्ग का क्रमशः उल्लङ्घन करता हुआ अपनी प्रसिद्ध उत्तम यावत् त्वरित, चपल, चण्ड आदि

વિભૂષા, સર્વ સંભ્રમ, સર્વ પુષ્પ માલ્યાલંકાર, સર્વ ત્રુટિત શબ્દસંનિનાદ, મહતી ઋદ્ધિ, મહતીદ્યુતિ, મહાન બળ અને મહાન્ સમુદાયથી તેમજ મહાન વર ત્રુટિત યમક સમક પ્રવાદિત એવા શંખ, પણવ, પટહ, ભેરી, ઝલ્લરી, ખરમુખી, હુડુક્કા, મુરજ, મૃદંગ, દુંદુભી આ બધાનાં નિર્ઘોષનાદિત શબ્દથી યુક્ત થયેલા તે સૂર્યાભદેવ સૌધર્મકલ્પના એકદમ મધ્યભાગથી પસાર થઈને તે પ્રસિદ્ધ દિવ્ય-અદ્ભુત દેવ સમૃદ્ધિ, દિવ્ય દેવદ્યુતિ, દેવ પ્રકાશ, દિવ્ય દેવાનુભાવ દેવપ્રભાવનું પ્રદર્શન કરતો કરતો ચાલવામાં ઉત્સુક થયેલો તે જ્યાં સૌધર્મકલ્પનો ઉત્તર દિશા તરફનો જે નિર્યાણ માર્ગ હતો ત્યાં આવ્યો સર્વર્દ્ધિ વગેરે આ સમસ્ત પદોની વ્યાખ્યા આઠમાં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. ત્યાંથી જ જિજ્ઞાસુઓએ આ પદોનો અર્થ જાણી લેવો જોઈએ ત્યાં આવીને તે યોજન લક્ષ પ્રમાણ દેહ ભાગથી અનુક્રમે નીચે ઉતર્યા અને

घया, उद्धूतया दिव्यया देवगत्या ' इत्येतत्पदसंग्रहः, एषां व्याख्या पञ्चमसूत्रतोऽवसेया। तिर्यग्-तिर्यक्प्रदेशमाश्रित्य असंख्येयानाम्-असंख्यातानां द्वीपसमुद्राणां--द्वीपानां समुद्राणां च मध्यमध्येन-अत्यन्तमध्यदेशभागेन व्यतिक्रामन् २-चलन् २ तान् उल्लङ्घयन् २ इत्यर्थः, यत्रैव नन्दीश्वरद्वीपः यत्रैव दाक्षिणपौरस्त्यः-अग्निकोणस्थः, रतिकरपर्वतः तत्रैव उपागच्छति उपागम्य तां दिव्यां देवर्द्धिं, दिव्यां देवद्युतिम् दिव्यं देवानुभावं प्रतिसंहरन् २ शनैः शनैः संहरन् प्रतिसंक्षिपन् २-शनैः शनैः संक्षिप्तीकुर्वन् । यत्रैव जम्बूद्वीपो द्वीपः, यत्रैव भारतं वर्ष-दक्षिणक्षेत्रं, यत्रैव आमलकल्पा नगरी, यत्रैव आम्रशालवनं चैत्यम्, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः, तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं, तेन दिव्येन यानविमानेन त्रिकृत्वः-वारत्रयम् आदक्षिणं प्रदक्षिणं करोति, कृत्वा श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य

विशेषणों वाली देवगति से असंख्यात द्वीप समुद्रों के मध्यभाग से होकर-उनका उल्लङ्घन कर जहां नन्दीश्वर नामका आठवां द्वीप था वहां पर आया. गति के विशेषण भूत त्वरित आदि पदों को व्याख्या पांचवें सूत्र में की जा चुकी है। वहां आकर वह उसके अग्निकोण में स्थित रतिकर पर्वत पर गया. वहां जाकर के उसने दिव्य देवर्द्धि, दिवद्युति, दिव्यदेवानुभाव का धीरे २ संकोच किया धीरे २ उसे संक्षिप्त किया. फिर वह वहां से जहां जम्बूद्वीप नाम का द्वीप, उसमें भी जहां भरतवर्ष -दक्षिणभरतक्षेत्र, उसमें भी जहां आमलकल्पा नगरी, उसमें जहां आम्रशालवन चैत्य और उस में भी जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे-वहां आया-वहां आकर के उसने श्रमण भगवान् महावीर को उस दिव्य यान विमान से तीन वार प्रदक्षिणा की प्रदक्षिणा करके फिर

માર્ગને અનુક્રમે ઓળંગતો ઓળંગતો પોતાની પ્રસિદ્ધ ઉત્તમ યાવત ત્વરિત, ચપળ ચંડ વગેરે વિશેષણો વાળી દેવગતિથી અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોની મધ્યમાં થઈને-ઓળગીને-જ્યાં નંદીશ્વર નામે આઠમો દ્વીપ હતો ત્યાં આવ્યો. ગતિ સંબંધી વિશેષણ શબ્દોની એટલે કે ત્વરિત વગેરે પદોની વ્યાખ્યા પાંચમાં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. ત્યાં આવીને તે તે દ્વીપના અગ્નિકોણમાં સ્થિત રતિકર પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં જઈને તેણે દિવ્ય દેવર્દ્ધિ, દિવ્ય દેવદ્યુતિ, દિવ્ય દેવાનુભાવનો ધીમે ધીમે સંકોચ કર્યો, ધીમે ધીમે સંક્ષિપ્ત કર્યો ત્યાર પછી તે જ્યાં જંબૂદ્વીપ નામે દ્વીપ અને તેમાં પણ જ્યાં ભરતવર્ષ-દક્ષિણ ભરતક્ષેત્ર તેમાં પણ જ્યાં આમલકલ્પા નગરી, તેમાં પણ આમ્રશાલવન ચૈત્ય અને તેમાં પણ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા. ત્યાં આવ્યો. ત્યાં આવીને તેણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને તે દિવ્ય યાન વિમાનથી ત્રણ

उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे तद् दिव्यं यानविमानम् ईषत्-किञ्चित्, चतुरङ्गुलम्-अङ्गुलिचतुष्टयप्रमाणम्-असम्प्राप्तम्, अलग्नं धरणितले-पृथिवी-तले स्थापयित्वा सपरिवाराभिः-परिवारसहिताभिः चतसृभिरग्रमहिषीभी 'सार्द्धं संपरिवृतो यानविमानात् प्रत्यवरोहती' ति परेण सम्बन्धः, एवमग्रेऽपि, द्वाभ्यामनीकाभ्याम्, काभ्यां द्वाभ्यामित्यपेक्षायामाह—तद्यथा-गन्धर्वानीकेन च नाट्यानीकेन च सार्द्धं-सह संपरिवृतः-सपरिवेष्टितः, तस्माद् दिव्याद् यानविमानात् पौरस्त्येन-पूर्वदिग्भागे त्रिसोपानप्रतिरूपकेण सुन्दर सोपान-पङ्क्तित्रयेण प्रत्यवरोहति-अधोऽवतरति। ततः-सूर्याभदेवस्य दिव्य यानविमा-नात् प्रत्यवतरणानन्तरं खलु, तस्य सूर्याभस्य देवस्य चतस्रः, सामानिक-साहस्रः-चतुःसहस्रसंख्यसामानिकदेवाः तस्माद् दिव्याद् यानविमानाद् औत्त राहेण-उत्तरदिग्भवेन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहन्ति। अवशेषा सूर्याभ-तत्सामानिकदेवतोऽतिरिक्ता देवाः, च-पुनः देव्यः तस्माद् स्व स्वाधिष्ठिताद् दिव्याद् यानविमानात्, दाक्षिणात्येन-दक्षिणदिग्भवेन, त्रिसो पानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहन्ति-प्रत्यवतरन्ति ॥ सू० २६ ॥

उसने अपने उस दिव्य यान विमान को श्रमण भगवान महावीर के ईशान कोने में पृथिवी से चार अंगुल ऊपर खडा कर दिया. खडा करके फिर वह उस दिव्य यान विमान से परिवार सहित अपनी पट्ट-देवियों के साथ उतरा. साथ में उसके गंधर्वानीक और नाट्यानीक भी थे. उतरते समय पूर्वदिग्भव (पूर्वदिशा की ओर के) त्रिसोपानप्रतिरूपक से-सुन्दर सोपानपंक्तित्रय से-होकर नीचे उतरा था. जब वह सूर्याभ-देव इस तरह से उस दिव्य यान विमान से नीचे उतर चुका-तब उस सूर्याभदेव के चार हजार सामानिक देव, उत्तरदिग्भव (उत्तर दिशा की ओर के) त्रिसोपान प्रतिरूपक से होकर उस दिव्य यान विमान से नीचे उतरे, बाकी के और देव और देवियां बाद में दक्षिणदिग्भाग (दक्षिणदिशा

વાર પ્રદક્ષિણા કરી. પ્રદક્ષિણા કરીને પછી તેણે પોતાના તે દિવ્ય યાનવિમાનને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ઇશાન કોણમાં પૃથિવીથી ચાર આંગળ ઉપર સ્થિર કર્યું. સ્થિર કરીને તે દિવ્ય યાન વિમાન ઉપરથી પરિવારની સાથે પોતાની અગ્રમહિષીઓની સાથે ઉતર્યો. તેની સાથે ગંધર્વાનીક અને નાટ્યાનીક હતું. ઉતરતી વખતે તે પૂર્વ દિશા તરફની ત્રણ સીડીઓ કે જે અત્યંત સુંદર હતી-ઉપર થઇને નીચે ઉતર્યો. આ પ્રમાણે જ્યારે તે સૂર્યાભદેવ તે દિવ્ય યાનવિમાન ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયો ત્યારે સૂર્યાભદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવો ઉત્તર દિશા તરફની ત્રણ સીડીઓ ઉપર થઇને તે યાન વિમાન ઉપરથી નીચે ઉતર્યો. અવશેષ રહેલા બધા દેવો અને દેવીઓ

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे चउहिं अग्गमहिसीहिं जाव सोलसीहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं सूरियाभ विमानवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवेहि य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवणं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी–अहं णं भंते ! सूरियाभे देवे देवाणुप्पियाणं वंदामि णमंसामि जाव पज्जुवासामि ॥ सू० २७ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः चतसृभिरग्रमहिषीभिः यावत् षोडशभिः आत्मरक्षकदेवसाहस्रीभिः अन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासिभिः वैमानिकैः देवैः देवीभिश्च सार्द्धं संपरिवृतः सर्वद्धर्या यावद् नादितरवेण

की ओर के) त्रिसोपान प्रतिरूपक से होकर उस दिव्य यान विमान से नीचे उतरे ॥ सू. २६॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) जब वे परिषद्‌त्रय के देव एवं उनकी देवियां उस दिव्य यान विमान से नीचे उतर चुकीं, तब इसके पश्चात् वह सूर्याभदेव अपनी चार अग्रमहिषियों के साथ यावत् (सोलसीहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं सूरियाभविमानवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहि य देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे) सोलह हजार आत्मरक्षक देवों के साथ तथा अन्य और भी सूर्याभविमान वासी वैमानिक देव और देवियोंके साथ

ત્યાર પછી દક્ષિણ દિશા તરફની ત્રણ સીડીઓ ઉપર થઈને તે દિવ્ય યાન વિમાન માંથી નીચે ઉતર્યા. ॥ ૨૬ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तए णं) જ્યારે તે ત્રણે પરિષદના દેવો તેમજ દેવીઓ તે દિવ્ય યાન વિમાનમાંથી નીચે ઉતરી ગયા. ત્યારે સૂર્યાભદેવ પોતાની ચાર અગ્રમહિષીઓ (પટરાણીઓ) ની સાથે યાવત (सोलसीहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं सूरियाभविमानवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहि य देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे) સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોની સાથે તેમજ બીજાપણ સૂર્યાભવિમાનવાસી વૈમાનિક

यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-अहं खलु भदन्त! सूर्याभो देवः देवानुप्रियाणां वन्दे नमस्यामि यावत् पर्युपासे ॥ सू० २७ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि—

टीका—ततः--परिषत्त्रयदेवतदेवीनां यानविमानात्प्रत्यवतरणानन्तरं खलु सः सूर्याभो देवः चतसृभिरग्रमहिषीभिः यावत् षोडशभिरात्मरक्षकदेवसाह-

---

(सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) अपनी समस्त ऋद्धि से युक्त हुआ यावत् बाजों की तुमुल ध्वनिपूर्वक जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां आया. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वहां आकर के उसने श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार प्रदक्षिणा की. प्रदक्षिणा करके फिर उसने उनको वन्दना की, नमस्कार किया. वन्दना नमस्कार करके फिर उसने उनसे ऐसा कहा —(अहं णं भंते ! सूरियाभे देवे देवाणुप्पियाणं वंदामि, णमंसामि, जाव पज्जुवासामि) हे भदन्त! मैं सूर्याभदेव आप देवानुप्रिय को वन्दना करता हूं, नमस्कार करता हूं यावत् पर्युपासना करता हूं।

टीकार्थ—इस सूत्र का इसी मूलार्थ के अनुरूप ही है. विशेषता केवल ऐसी है कि 'अग्गमहिसीहिं जाव' में आगत यावत् पद से १६

દેવ અને દેવીઓની સાથે (सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ) પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિની સાથે યાવત્ વાજાઓની તુમુલ ધ્વનિ સાથે જ્યાં શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર હતા ત્યાં આવ્યો. (उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) ત્યાં આવીને તેણે ત્રણ વાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પ્રદક્ષિણા કરી પ્રદક્ષિણા કરીને પછી તેણે તેમને વંદન કર્યા, નમસ્કાર કર્યા. વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેણે તેઓશ્રીને આ પ્રમાણે વિનંતિ કરતા કહ્યું કે (अहं णं भंते ! सूरियाभे देवे देवाणुप्पियाणं वंदामि, णमंसामि, जाव पज्जुवासामि) હે ભદંત! હું સૂર્યાભદેવ આપ દેવાનુંપ્રિયને વંદન કરૂં છું. યાવત પર્યુપાસના કરૂં છું.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો અર્થ મૂલ અર્થ પ્રમાણે જ છે. ફક્ત વિશેષતા આટલી જ છે કે 'अग्गमहिसीहिं जाव' માં આવેલા યાવત પદથી ૧૬ હજાર આત્મ-

स्रीभिः—चतसृभिरग्रमहिषीभिरिति समारभ्य षोडशभिरात्मरक्षकदेवसाहस्रीभि रिति पर्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथाहि—चतसृभिरग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः, तिसृभिः परिषद्भिः सप्तभिरनीकाधिपतिभिः षोडशभिरात्मरक्षकदेवसाहस्रीभि-रिति। अन्यैश्च—अग्रमहिष्यात्मरक्षकातिरिक्तैश्च बहुभिः—अनेकैः सूर्याभविमान-वासिभिर्वैमानिकैर्देवैः देवीभिश्चसार्द्धं संपरिवृतः—सम्परिवेष्टितः 'सर्वर्द्ध्या यावद् नादितरवेण सर्वर्द्ध्येत्यारभ्य नादितरवेणेतिपर्यन्तपदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथाहि—सर्वर्द्ध्या, सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वाऽऽदरेण, सर्ववि-भूत्या, सर्वविभूषया, सर्वसम्भ्रमेण, सर्वपुष्पमाल्यालङ्कारेण, सर्वत्रुटितशब्द संनिनादेन, महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महतासमुदयेन

हजार आत्मरक्षक देवों के, अतिरिक्त तीन परिपदा के देवों का, सात अनीकाधिपतियों का और चार अग्रमहिपियों के परिवार का संग्रह हुआ है। 'सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं' में जो यावत् पद आया है। उससे 'सर्वर्द्ध्या' पद से लेकर 'नादित रवेण' यहां तक के पदों का संग्रह हुआ है। तथा च—'सर्वर्द्धि से सर्वद्युति से, सर्वबल से सर्व समुदय से सर्वादर से सर्वविभूति से, सर्वविभूषा से, सर्वसंभ्रम से सर्व पुष्पमाल्या-लंकार से सर्व त्रुटित शब्द संनिनाद से, महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महान् बल महान समुदाय से, महान् वरत्रुटित यमक समक प्रवा-दित ऐसे शंख—पणव—पटह—भेरी—झल्लरी—खरमुही—हुडुक्का—मुरज—मृदङ्ग—दुन्दुभि के निर्घोषनादित रव से युक्त हुआ वह सूर्याभदेव जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे—वहां आया ऐसा संबंध लगाना चाहिये. इन सर्वर्द्धि आदि से लेकर नादितरवेण तक के पदों की व्याख्या

રક્ષક દેવોનો બાકીના ત્રણ પરિષદાના દેવોના, સાત અનીકાધિપતિઓનો અને ચાર અગ્રમહિષીઓના પરિવારનો સંગ્રહ થયો છે. 'सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं' માં જે યાવત્ પદ આવ્યું છે, તેથી 'सर्वर्द्ध्या' પદથી માંડીને 'नादितरवेण' અહીં સુધીના પદોનો સંગ્રહ થયો છે. અને 'સર્વદ્ધિથી' સર્વદ્યુતિથી, સર્વબળથી, સર્વ સમુદાયથી, સર્વાદરથી, સર્વ વિભૂતિથી, સર્વ વિભૂષાથી, સર્વ સંભ્રમથી, સર્વ પુષ્પમાલ્યાલંકારથી સર્વ ત્રુટિત શબ્દ સંનિનાદથી, મહતી ઋદ્ધિથી, મહતિ દ્યુતિથી મહાન્ બળથી, મહાન સમુદાયથી, મહાન વર ત્રુટિત યમક, સમક પ્રવાદિત એવા શંખ, પણવ–પટહ ભેરી–ઝલ્લરી ખરમુહી, હુડુક્કા મુરજ, મૃદંગ દુંદુભિના નિર્ઘોષ નાદિત રવથી યુક્ત થયેલો તે સૂર્યાભદેવ જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યો –એવો અર્થ સમજવો જોઈએ. આ 'सर्वर्द्धि' વગેરેથી માંડીને 'नादितरवेण'

महता वरत्रुटितयमकसमकप्रवादितेन, शङ्ख–पणव–पटह–भेरी–झल्लरी–खरमुखी–हुडुक्का–मुरज–मृदङ्ग–दुन्दुभि–निर्घोष–नादित–रवेणे'–ति एषां व्याख्या अष्टमसूत्रतोऽवसेया। एभिः सर्द्धर्यादिभिः यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः तत्रैव उपागच्छति, उपागम्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा च एवम्–अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्–हे भदन्त! अहं खलु सूर्याभो देवो देवानुप्रियाणां भवतां वन्दे, अत्र 'वन्दे' इति क्रियायोगे कर्मणः सम्बन्धमात्रविवक्षायां षष्ठी बोध्या। तथा–नमस्यामि–नमस्करोमि यावत्–यावत्पदेन–सत्करोमि, सम्मानयामि, कल्याणं, मङ्गलं, दैवतं, चैत्यम् 'इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, पर्युपासे' एषां व्याख्या चतुर्थसूत्रतोऽवसेया ॥ सू० २७ ॥

मूलम्—सूरियाभाइ समणे भगवं महावीरे सूरियाभं देवं एव वयासी–पोराणमेयं सूरियाभा! जीयमेयं सूरियाभा! किच्चमेयं सूरियाभा! करणिज्जमेयं सूरियाभा! आइण्णमेयं सूरियाभा! अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा! जं णं भवणवइवाणमंतर जोइस वेमाणिया देवा अरहंते भगवंते वंदंति नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता तओ पच्छा साइं साइं नामगोत्ताइं साहिंति, तं पोराणमेयं सूरियाभा! जाव अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा। ॥ सू० २८ ॥

आठवें सूत्र में की गई है सो वहीं से इसे जानना चाहिये। 'णमंसामि जाव पज्जुवासामि' में जो यह यावत् पद आया है उससे 'सत्करोमि, सम्मानयामि, कल्याणं, मंगलं, दैवतं, चैत्यम्' इन चतुर्थ सूत्रोक्त पदों का संग्रह किया गया है। इनकी व्याख्या उसी चतुर्थ सूत्र में की गई है। सो वहीं से इसे जान लेना चाहिये. ॥ सू० २७ ॥

સુધીના પદોની વ્યાખ્યા આઠમાં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. તો જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જાણી લેવું જોઈએ. 'णमंसामि जाव पज्जुवासामि' માં જે આ 'यावत्' પદ આવ્યું છે તેથી 'सत्करोमि, सम्मानयामि, कल्याणं, मंगलं, दैवतं चैत्यम्' આ ચોથા સૂત્રમાં કહેલાં પદોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. આ સર્વેની વ્યાખ્યા તે જ ચોથા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જ જાણી લેવું જોઈએ. ॥ સૂ० २७ ॥

छाया---सूर्याभ इति श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभं देवमेवमवादीत्-पुराणमेतत् सूर्याभ। जीतमेतत् सूर्याभ। कृत्यमेतत् सूर्याभ! करणीयमेतत्! सूर्याभ! आचीर्णमेतत सूर्याभ! अभ्यनुज्ञातमेतत् सूर्याभ! यत् खलु भवनपतिवानव्यन्तरज्यौतिषवैमानिका देवा अर्हतो भगवतो वन्दन्ते, नमस्यन्ति वन्दित्वा नमस्यित्वा ततः पश्चात् स्वानि स्वानि नामगोत्राणि कथयन्ति तत् पुराणमेतत् सूर्याभ! यावत् अभ्यनुज्ञातमेतत् सूर्याभ सू० २८।

'सूरियाभाइ समणे भगवं महावीरे' इत्यादि।

सूत्रार्थ---(सूरियाभाइ) हे सूर्याभ इस प्रकार से सम्बोधन करके (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर ने (सूरियाभं देवं एवं वयासी) उस सूर्याभदेव से इस प्रकार कहा-(पोराणमेयं सूरियाभा! जीयमेयं सूरियाभा! किच्चमेयं सूरियाभा! करणिज्जमेयं सूरियाभा! आइण्णमेयं सूरियाभा! अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा!) हे सूर्याभ! यह वन्दनादि निरवद्य कर्म पुराण है. चिरकाल से चला आ रहा है. हे सूर्याभ! यह देवताओं का जीतकल्प है, हे सूर्याभदेव! यह कर्तव्य है, हे सूर्याभदेव! यह सर्व के द्वारा आचरणीय है तथा प्राचीन पुरुषों द्वारा यह आचरित हुआ है, हे सूर्याभदेव! इस प्रकार से निरवद्य कार्य करने की अनुमोदना की गई है (जं णं भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणिया देवा अरहंते भगवंते वंदंति, नमंसंति वंदित्ता, नमंसित्ता तओ पच्छा साइं साइं नाम गोत्ताइं साहिंति) जो भवनपति, वानव्यन्तर, ज्योतिषिक और वैमानिक

सूरियाभाइ समणे भगवं महावीरे' इत्यादि।

सूत्रार्थ---(सूरियाभाइ) હે સૂર્યાભ! આ પ્રમાણે સંબોધીને (समणे भगवं महावीरे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે (सूरियाभं देवं एवं वयासी) તે સૂર્યાભ દેવને આ પ્રમાણે કહ્યું કે (पोराणमेयं सूरियाभा! जीयमेयं सूरियाभा! किच्चमेयं सूरियाभा! करणिज्जमेयं सूरियाभा! आइण्णमेयं! सूरियाभा! अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा!) હે સૂર્યાભ! આ વંદન વગેરે નિરવદ્ય કર્મ પુરાણ છે. ચિરકાલથી ચાલતું આવે છે. હે સૂર્યાભ! આ દેવતાઓનો જીતકલ્પ છે હે સૂર્યાભ દેવ! આ કર્તવ્ય છે. હે સૂર્યાભ દેવ! આ સર્વ માટે આચરણીય છે તેમજ પ્રાચીન દેવો વડે આ આચરિત થયેલ છે. હે સૂર્યાભદેવ! આ પ્રમાણે નિરવદ્ય કાર્ય કરવાની અનુમોદના કરવામાં આવી છે. (जं णं भवणवइवाणमंतरजोइसवेमाणिया देवा अरहंते भगवंते वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता, नमंसित्ता तओ पच्छा साइं साइं नामगोत्ताइं साहिंति) ભવનપતિ, વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક

'सुरियाभाइ समणे' इत्यादि—

टीका—सूर्याभ इति—हे सूर्याभ इति सम्बोध्य श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभं देवम्—एवम्—अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्—हे सूर्याभ! एतद्—वन्दनादि पुराणं—चिरकालादागतं, यद्वा—देवपरम्पराऽऽगतं एतत्जीतं—जीतकल्पः, कृत्यं—कर्तव्यम् करणीयं—सर्वैराचरणीयम् तथा—आचीर्णं—प्राचीनैराचरितम्, तथा—अभ्यनुज्ञातम्—अनुमोदितम्, यत् खलु भवनपतिवानव्यन्तरज्यौतिषवैमानिका देवा अर्हतो—जिनान् भगवतो वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा च ततः पश्चात् स्वानि स्वानि—निजानि निजानि नामगोत्राणि—नामानि गोत्राणि च कथयन्ति—उच्चारयन्ति तत्—वन्दननमस्यननामगोत्रकथनं हे सूर्याभ! पुराणं यावदभ्यनुज्ञातम्—अर्थात्—पुराणमेतत्—सूर्याभ! जीतमेतत् सूर्याभ!

देव अर्हन्त भगवन्तों को वन्दना करते हैं, नमस्कार करते हैं, वन्दना नमस्कार करके फिर अपने २ नामगोत्रों को कहते हैं (तं पोराणमेयं सूरियाभा! जाव अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा!) अतः हे सूर्याभ! यह निरवद्यकृत्य वन्दन नमस्कार करके नामगोत्र का कथनरूप कार्य पुरातन है यावत् अभ्यनुज्ञात है।

टीकार्थ—इस सूत्र का टीकार्थ इस मूलार्थ के जैसा ही है. परन्तु जो टीका में कहीं २ पर विशेषता प्रकट की गई है वह इस प्रकार से हैं—यह वन्दनादि कर्म पुराण है—चिरकाल से चला आ रहा है अथवा देवपरम्परा से चला आ रहाहै। वन्दना नमस्कार करने के बाद अपने २ नामगोत्र का कथन करना यह भी पुराण है 'जाव अब्भणुण्णाय' में जो यावत् पद आया है उससे यहां 'जीयमेयं सूरियाभा! किच्चमेयं सूरि

દેવ અર્હંત ભગવંતોને વંદન કરે છે, નમસ્કાર કરે છે, વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી પોત પોતાના નામગોત્રોનું ઉચ્ચારણ કરે છે. (तं पोराणमेयं सूरियाभा! जाव अब्भणुण्णायमेयं सूरियाभा!) એથી હે સૂર્યાભ! આ નિરવદ્ય કામ—વંદન નમસ્કાર કરીને નામગોત્રનું ઉચ્ચારણ રૂપ કામ પુરાતન છે અભ્યનુજ્ઞાત છે.

ટીકાર્થ— આ સૂત્રનો અર્થ મૂલ અર્થ જેવો જ છે. પણ ટીકામાં જે જે સ્થાને વિશેષ કથન સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે તે આ પ્રમાણે છે. આ વંદન વગેરે કર્મો પુરાણ છે. ચિરકાલથી થતાં આવી રહ્યાં છે. અથવા દેવ પરંપરાથી ચાલતાં આવે છે. વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી પોતપોતાના નામ ગોત્રોનું ઉચ્ચારણ કરવું તે પણ પુરાણ છે. 'जाव अब्भणुण्णाय' માં જે યાવત્ પદ આવ્યું છે તેથી અહીં 'जीयमेयं सूरियाभा' किच्चमेयं सुरियाभा! करणिज्जमेयं सुरियाभा! आइण्णमेयं

कृत्यमेतत् सूर्याभ ! करणीयमेतत् सूर्याभ ! आचीर्णमेतत् सूर्याभ ! अभ्यनुज्ञातमेतत् सूर्याभ ! इति पदसङ्ग्रहो बोध्यः। एषां व्याख्याऽस्मिन्नेव सूत्रे पूर्वं कृता। एतन्निरवद्यकृत्यत्वाद्भगवतोक्तम्। सावद्यकार्ये तु ते करणकारणानुमोदनरहिता भवन्तीति विज्ञेयम् ॥ सू० २८ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हियए समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिउडे पज्जुवासइ ॥ सू० २९ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् हृष्ट यावद् हृदयः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति,

याभा ! करणिज्जमेयं सूरियाभा ! आइण्णमेयं सूरियाभा !' इस पूर्वोक्त पाठ का संग्रह हुआ है। इन पदों की व्याख्या इसी सूत्र में पहिले की जा चुकी है। तात्पर्य कहने का यह है कि इन वन्दनादि कर्मों को कर्तव्यकोटि में जो भगवान्ने कहा है–सो ये सब कर्म निरवद्य कर्म हैं–अतः इन्हें कर्तव्यकोटि में कहा गया है। जो सावद्यकर्म होते हैं–उनमें तो भगवान् करण, कारण, एवं अनुमोदना इनसे रहित ही होते हैं ऐसा जानना चाहिये. ॥ सू० २८ ॥

'तए णं से सूरियाभे देवे इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (से सूरियाभे देवे) वह सूर्याभ देव (समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हियए) जब श्रमण

"रियाभा !' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ સર્વે પદોની વ્યાખ્યા આ સૂત્રમાં જ પહેલાં કરવામાં આવી છે મતલબ એ છે કે આ વંદન વગેરે કર્મોને જે ભગવાને કર્તવ્યની કક્ષામાં મૂક્યાં છે તેથી આ બધાં કર્મો નિરવદ્યકર્મ છે. એથીજ એમની ગણના કર્તવ્યકોટિમાં કરવામાં આવી છે. જે સાવદ્યકર્મો હોય છે, તેઓમાં તો ભગવાન્ કરણ, કારણ અને અનુમોદન આ બધાથી રહિત જ હોય છે આમ સમજવું જોઈએ. ॥ સૂ૦ ૨૮ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (से सूरियाभे देवे) તે સૂર્યાભ દેવ (समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठ जाव हियए) જ્યારે શ્રમણ ભગવાન મહા-

वन्दित्वा नमस्यित्वा नात्यासन्ने नातिदूरे शुश्रूषमाणः नमस्यन् अभिमुखो विनयेन प्राञ्जलिपुटः पर्युपास्ते ॥ सू० २९ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि—

टीका--व्याख्या निगदसिद्धा। नवरम्-तत्र-पर्युपासना त्रिविधा यथा-कायिकी१, वाचिकी२, मानसिकी चेति, तत्र कायिक्या यावत् सङ्कुचिताग्रहस्तपादः शुश्रूषमाणो नमस्यन् अभिमुखो विनयेन प्राञ्जलिपुटः पर्युपास्ते१, वाचिक्या-'यद् यद् भगवान् व्याकरोति एवमेतद् भदन्त! तथैतद् भदन्त!

भगवान् महावीर से इस प्रकार कहा गया-तब वह हृष्ट-तुष्ट यावत् हृदय-वाला हुआ. (समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) उसने उसी समय श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिउडे पज्जुवासइ) वन्दना नमस्कार करके फिर वह न अतिदूर और न अतिपास ऐसे उचित स्थान पर धर्म सुनने की अभिलाषा से भगवान के समक्ष दोनों हाथों को जोडकर पर्युपासना करता हुआ बडे विनय के साथ बैठ गया।

टीकार्थ-इसका टीकार्थ स्पष्ट है यहां पर पर्युपासना तीन प्रकार की कही गई है-कायिकि १ वाचिकी २ और मानसिकी ३, इनमें दोनों हाथों को जोडकर चरणों को यथास्थान पर संकुचित करके उसका बैठना, धर्मसुनने की इच्छा से युक्त होना और बडे विनय के साथ प्रभु के समक्ष अपने योग्यस्थान पर बैठना यह कायिकी पर्युपासना है। भगवान्‌ने अपने उप-

---

वीरनी आ बधी वात सांभळी त्यारे ते हृष्टतुष्ट यावत् हृदयवाळो थयो. (समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) तेणे तत्क्षण श्रमण भगवान महावीरने वंदना करी नमस्कार कर्यो. (वंदित्ता नमंसित्ता णच्चासण्णे णाइदूरे सुस्सूसमाणे णमंसमाणे अभिमुहे विणएणं पंजलिउडे पज्जुवासइ) वंदना तेमज नमस्कार करीने पछी ते न वधारे दूर अने न वधारे नजीक एम योग्य स्थाने धर्मश्रवणनी इच्छाथी भगवाननी पासे बंने हाथ जोडीने पर्युपासना करतो एकदम विनम्र थईने बेसी गयो.

टीकार्थः—आनो टीकार्थ स्पष्ट ज छे. अहीं पर्युपासना त्रण प्रकारनी बताववामा आवी छे. कायिकी (१), वाचिकी (२), अने मानसिकी (३), आमां बंने हाथ जोडीने, पगोने यथा स्थान संकोचीने तेनुं बेसवुं, धर्मश्रवण माटेनी इच्छा थवी अने एकदम नम्र थईने प्रभुनी सामे पोताना योग्यस्थाने बेसवुं ते कायिकी पर्युपासना छे. भगवाने पोताना उपदेशमां जे धर्मनुं व्याख्यान कर्युं ते प्रति 'हे भदंत!

अवितथमेतद् भदन्त ! असंदिग्धमेतद् भदन्त ! इष्टमेतद् भदन्त ! प्रतीष्टमेतद् भदन्त ! इष्टप्रतिष्टमेतद् भदन्त! तद् यथैतत् यूयं वदथ' एवमप्रतिकूलयन् पर्यु पास्ते २। मानसिक्या-महासंवेगं जनयित्वा तीव्रधर्मानुरागरक्तः पर्यु पास्ते, एषां व्याख्या औपपातिकसूत्रस्य चतुःपञ्चाशत्तमसूत्रस्य मत्कृतपीयूषवर्षिणीटीकातोऽवसेया ॥ सू० २९ ॥

मूलम्-तएणं समणे भगवं महावीरे सुरियाभस्स देवस्स तीसे य महइमहालयाए परिसाए जाव धम्मं परिकहेइ परिसा जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया ॥ सू० ३० ॥

छाया--ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभस्य देवस्य तस्याश्च महाऽतिमहत्याः परिषदः यावत् धर्मं परिकथयति परिषद् यामेव दिशं प्रादुर्भूता तामेव दिशं प्रतिगता ॥ सू० ३० ॥

देशना में जो धर्म का व्याख्यान किया उनके प्रति 'हे भदन्त! यह ऐसा ही है, हे भदन्त! यह सर्वथा अवितथ है, हे भदन्त! यह असंदिग्ध है, हे भदन्त! यह इष्ट है हे भदन्त! यह प्रतीष्ट है, हे भदन्त! यह इष्ट प्रतीष्ट दोनों रूप है-जैसा आप कह रहे हैं इस तरह अनुकूलता से सहित होकर उनके वचनों की सराहना यह वाचिकी पर्युपासना है। अपने में महासंवेगभाव को उत्पन्न करके तीव्रधर्मानुराग से रक्त होना इसका नाम मानसिकी पर्युपासना है। इन पदों की व्याख्या औपपातिक सूत्र के ५४वें सूत्र की पीयूषवर्षिणी टीका में मैंने की है सो वहां से जानना चाहिये ।सू. २९।

'तएणं समणे भगवं महावीरे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ--(तएणं) इसके बाद (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान

આ એવું જ છે, હે ભદન્ત! આ તેવું જ છે. હે ભદંત! આ સર્વથા અવિતથ છે. હે ભદંત! આ અસંદિગ્ધ છે હે ભદંત! આ ઇષ્ટ છે. હે ભદંત! આ પ્રતીષ્ટ છે, હે ભદંત! આ ઇષ્ટપ્રતીષ્ટ બંને રૂપ છે. આપ જેમ આજ્ઞા કરો છો તેમ છે ' આ પ્રમાણે અનુકૂળતા સહિત થઈને તેમના વચનો વખાણવાં તે વાચિકી પર્યુપાસના છે. પોતાનામાં મહાસંવેગભાવને ઉત્પન્ન કરીને તીવ્ર ધર્માનુરાગથીરકત થવું તે માનસિકી પર્યુપાસના છે. આ સર્વે પદોની વ્યાખ્યા ઔપપાતિકસૂત્રના ૫૪માં સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાં મેં વર્ણવી છે. જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જાણી લેવું જોઈએ. ॥ સૂ. ૨૯ ॥

'तएणं समणे भगवं महावीरे' इत्याति ।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (समणे भगवं महावीरे) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે

'तएणं समणे' इत्यादि--

टीका--ततः--तदनन्तरम् खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभस्य देवस्य उपलक्षणतया श्वेतस्य राज्ञः धारिणीप्रमुखानां देवीनां च तस्याः-पूर्वोक्तायाश्च महाऽतिमहत्याः-अतिवृहत्तमायाः परिषदः-सभायाः यावत्-यावत्पदेन-'ऋषिपरिषदः, मुनिपरिषदः, यतिपरिषदः, देवपरिषदः, अनेकशतायाः अनेकशतवृन्दायाः, अनेकशतवृन्दपरिवारायाः, ओघवलः, अतिबलः, महाबलः अपरिमितबलवीर्यतेजोमाहात्म्यकान्तियुक्तः शारदनवस्तनितमधुरगम्भीरक्रौञ्चनिर्घोषदुन्दुभिस्वरः उरसिविस्तृतया कण्ठे वर्तितया शिरसि समाकीर्णया अगद्गदया अमम्मनया स्फुटविषयमधुरगम्भीरग्राहिकया सर्वाक्षरसन्निपातिकया पूर्णरक्तया सर्वभाषानुगामिन्या सरस्वत्या योजननिर्हारिणा स्वरेण अर्द्धमागध्या भाषया भाषते अर्हन्' इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, धर्म

महावीरने (सूरियाभस्स देवस्स) सूर्याभदेव को तथा (तीसे य महइमहालयाए परिसाए) उस विशाल परिषदा को (जाव धम्मं परिकहेइ) यावत् धर्म का उपदेश दिया (परिसा जामेवदिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया) परिषदा जिस दिशा से प्रादुर्भूत हुई थी उसी दिशा की ओर पीछे चली गई.

टीकार्थ—इसके बाद श्रमण भगवान् महावीरने सूर्याभदेव को, उपलक्षण से श्वेत राजाओं को, धारिणीप्रमुख देवियों को और पूर्वोक्त अति विशाल परिषदा को, यावत्पदग्राह्य ऋषिपरिषदा को, मुनिपरिषदाको, यतिपरिषदाको, देवपरिषदाको, अनेक शतसंख्यावाली, अनेकशतवृन्द (समूह) वाली, अनेक शतसमूहयुक्त परिवारवाली उस सभा को 'अर्हन्त प्रभु श्रुतचारित्ररूप धर्मका उपदेश देते हैं इस शाश्वतनियम के अनुसार अर्धमागधी भाषा द्वारा श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया. भगवान् कैसे थे-सो

(सूरियाभस्स देवस्स) સૂર્યાભદેવને તેમજ (तीसे य महइमहालयाए परिसाए) તે વિશાળ પરિષદાને (जावधम्मं परिकहेइ) યાવત્ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો (परिसा जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिंपडिगया) પરિષદા જે દિશા તરફથી આવી હતી તે દિશા તરફ જ પાછી જતી રહી.

ટીકાર્થ—ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સૂર્યાભદેવને ઉપલક્ષણથી શ્વેત રાજાઓને, ધારિણી પ્રમુખ દેવીઓને અને તે પૂર્વોક્ત અતિવિશાળ પરિષદોને યાવત પદ ગ્રાહ્ય ઋષિપરિષદાને, મુનિપરિષદાને યતિપરિષદાને દેવ પરિષદાને ઘણી સેંકડો સંખ્યાવાળી, ઘણા સેંકડો સમૂહોવાળી, ઘણા સેંકડો સમૂહો યુક્ત પરિવારવાળી તે સભાને 'અર્હંત પ્રભુ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે' આ શાશ્વત નિયમ મુજબ અર્ધમાગધી ભાષામાં શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ભગવાન કેવા હતા?

परिकथयति' एषां व्याख्या औपपातिकसूत्रस्य षट्पञ्चाशत्तमसूत्रस्य मत्कृतपीयूषवर्षिणी टीकातोऽवसेया। धर्मपरिकथनप्रकारश्च औपपातिकसूत्रतो ग्राह्यः। परिषद्-ऋष्यादिपरिषद् श्रीमहावीर प्रभुपरिकथितधर्मोपदेशवचनश्रवणानन्तरं यामेव दिशमाश्रित्य प्रादुर्भूता समागता तामेव दिशं प्रतिगता-परावृत्य गता। सू. ३०।

कहते हैं-भगवान महावीर प्रभु अप्रतिबद्धबलशाली थे. अतिशय बलिष्ठ थे. अनुपमप्रशस्तशक्ति संपन्न थे. अपरिमित बल, वीर्य, तेज, महात्म्य, एवं कान्ति से युक्त थे. बल से यहां पर शारीरिक शक्ति का संग्रह हुआ है. और वीर्य से जीव की असाधारण शक्ति का ग्रहण हुआ है. प्रभाव का नाम माहात्म्य है, शारीरिक सुन्दरता का नाम कान्ति है. भगवान की ध्वनि शरत्कालीन नवीन मेघको गर्जना जैसी मधुर एवं गंभीर थी. क्रौंच पक्षी के मंजुल निर्घोष की तरह मीठी एवं दुन्दुभि के स्वर की तरह बहुत दूरतक जानेवाली वक्षस्थल के विस्तीर्ण होने से वहां पर विस्तार को प्राप्त हुई, कंठे के वर्तुल होने के कारण वहां पर गोलरूप से स्थित हुई. मस्तक में व्याप्त हुई, गद्गदरूप से रहित हुई, मण मण शब्द से रहित हुई. स्फुटविषयवाली, मधुर एवं गंभीररूप से युक्त. सकलवाङ्मयस्वरूप-समस्त अक्षरों के संयोगवाली, सकल भाषामय, स्वर एवं कलादिकों से उत्पन्न तथा मालकोश नामक राग से युक्त, सर्वभाषापरिणमनस्वभाववाली ऐसी जिन वाणी से जो एक योजनतक दूर जाने वाले स्वर से युक्त

તે વિશે કહે છે-કે ભગવાન મહાવીર પ્રભુ અપ્રતિબદ્ધબળવાળા હતા, અતિશય બળવાન હતા. અનુપમ પ્રશસ્ત શકિત સંપન્ન હતા. અપરિમિત બળ, વીર્ય, તેજ, માહાત્મ્ય અને કાંતિથી યુકત હતા. બળથી અહીં શારીરિક શકિતનો સંગ્રહ થયો છે અને વીર્યથી આત્માની અસાધારણ શકિતનું ગ્રહણ થયું છે, પ્રભાવનું નામ માહાત્મ્ય છે. શારીરિક સુંદરતાનું નામ કાંતિ છે. ભગવાનનો ધ્વનિ શરત્કાલીન નવીન મેઘના ગર્જન જેવો મધુર અને ગંભીર હતો. ક્રૌંચપક્ષીના મંજુલનિર્ઘોષની જેમ મીઠો તેમજ દુંદુભીના સ્વરની જેમ બહુ દૂર સુધી પહોંચી શકે તેવો હતો. વક્ષભાગ વિસ્તીર્ણ હોવાથી ત્યાં વિસ્તાર પ્રાપ્ત, કંઠભાગ વર્તુલ હોવાથી ત્યાં ગોળાકારે સ્થિત, મસ્તકમાં વ્યાપ્ત. ગદ્ગદ રૂપથી રહિત, મણમણ રૂપથી રહિત, સ્ફુટ (સ્પષ્ટ) વિષયવાળી, મધુર તેમજ ગંભીર રૂપથીયુકત, સકલવાઙ્મય સ્વરૂપ સમસ્ત અક્ષરોના સંયોગવાળી, સકલભાષામય. સ્વર તેમજ કલા વગેરેથી ઉત્પન્ન અને માલકોશ નામક ગેયરાગથી યુકત, સર્વભાષા પરિણમન સ્વભાવવાળી એવી જિનવાણીથી કે જે એકયોજન સુધી દૂર જનારા ધ્વનીથી યુકત હતી અને જેનું બીજું નામ અર્ધમાગધીભાષા હતી, એવી અર્ધમાગધીભાષામાં

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टतुट्ठ जाव हियए उट्ठाए उट्ठेइ-उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी—अहं णं भंते! सूरियाभे देवे किं भवसिद्धिए अभवसिद्धिए? सम्मद्दिट्ठी मिच्छादिट्ठी? परित्तसंसारिए अणंतसंसारिए? सुलभबोहिए दुल्लभबोहिए? आराहए विराहए? चरिमे अचरिमे? सूरियाभाइ समणे भगवं महावीरे सूरियाभं देवं एवं वयासी—सूरियाभा! तुमं णं भवसिद्धिए, णो अभवसिद्धिए, जाव चरिमे णो अचरिमे॥ सू. ३१॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके धर्मं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्ट यावद् हृदयः उत्थया उत्तिष्ठति, उत्थाय

थी और जिसका दूसरा नाम अर्धमागधी भाषा था—ऐसी अर्धमागधी भाषा से अर्हन्त उपदेश देते हैं—यह सब पाठ यहां यावत् पद से गृहीत हुआ है। इस पाठका इस प्रकार का अर्थ औपपातिक सूत्र के ५६ वें सूत्र में किया गया है. धर्मकथा और उसका प्रकार यह सब विषय औपपातिक सूत्र से यहां ग्रहण करना चाहिये. इस प्रकार ऋषि आदि की परिषदा श्री महावीर प्रभु से कथित धर्मोपदेश सुनकर जिस दिशा से आई थी. उसी दिशा की ओर पीछे चली गई॥ सू. ३०॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (सूरियाभे देवे) वह सूर्याभ देव (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा) श्रमण भगवान् महावीर से

અર્હંત ઉપદેશ કરે છે. આ પાઠ અહીં યાવત્ પદથી સંગ્રહીત થયો છે. આ પાઠનો આ જાતનો અર્થ ઔપપાતિક સૂત્રના ૫૬મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યો છે. ધર્મકથા અને તેનો પ્રકાર આ સર્વ વિષય ઔપપાતિક સૂત્રથી અહીં ગ્રહણ કરવો જોઈએ. આ પ્રમાણે ઋષિ વગેરેની પરિષદા શ્રી મહાવીર પ્રભુ વડે કથિત ધર્મોપદેશ સાંભળીને જે દિશા તરફથી આવી હતી. તે જ દિશા તરફ પાછી જતી રહી. ॥સૂ૦ ૩૦॥

'त एणं सूरियाभे देवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(त एणं) ત્યાર પછી (से सूरियाभे देवे) તે સૂર્યાભદેવ (समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર

श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्-अहं खलु भदन्त! सूर्याभो देवः किं भवसिद्धिकः अभवसिद्धिकः? सम्यग्दृष्टिः मिथ्यादृष्टिः? परीतसंसारिकः अनन्तसंसारिकः?, सुलभबोधिकः दुर्लभबोधिकः? आराधको विराधकः?, चरमोऽचरमः? सूर्याभ! इति श्रमणो भगवान महावीरः सूर्याभं देवमेवमवादीत्- सूर्याभ! त्वं खलु भवसिद्धिको नो अभवसिद्धिकः? यावत् चरमो नो अचरमः ॥ सू० ३१ ॥

धर्मोपदेश सुनकर (निसम्म) और उसे हृदय में अवधारण कर (हट्टतुट्ठजाव हियए उट्ठाए उट्ठेइ, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) हृष्ट हुआ यावत् तुष्टहृदय वाला हुआ और फिर वह स्वयं अपनी उत्थानशक्ति से उठा-उठकर उसने श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की नमस्कार किया. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वन्दना नमस्कार कर वह फिर उनसे इस प्रकार कहने लगा-पूछने लगा (अहं णं भंते सूरियाभे देवे किं भवसिद्धिए अभवसिद्धिए) हे भदन्त! मैं सूर्याभदेव क्या भवसिद्धिक हूं अथवा अभवसिद्धिक हूं? (सम्मदिट्ठी मिच्छादिट्ठी) सम्यक्दृष्टि हूं या मिथ्यादृष्टि हूं? (परित्तसंसारिए अणंतसंसारिए) परीतसंसारिक हूं? या अनन्तसंसारिक हूं? (सुलभबोहिए दुल्लभबोहिए) सुलभबोधिक हूं? या दुर्लबोधिक हूं (आराहए विराहए) आराधक हूं या विराधक हूं? (चरिमे अचरिमे) चरम हूं या अचरम हूं? (सूरियाभाइ समणे भगवं महावीरे सूरियाभं देवं एवं वयासी) तब हे सूर्याभ इस प्रकार से सूर्याभ देव को संबोधित करके श्रमण भगवान् महावीर ने उस सूर्याभ देव से ऐसा

પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળીને (निसम्म) અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને (हट्ठ तुट्ठ जाव हियए उट्ठाए, उट्ठेइ, उट्ठित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) હૃષ્ટ થયો, યાવત્ તુષ્ટ હૃદયવાળો થયો અને તે પોતાની જ ઉત્થાનશક્તિ વડે ઊભો થઈને તેણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન અને નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) અને વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને તેઓશ્રીને આ પ્રમાણે વિનંતી કરતાં પૂછવા લાગ્યો કે (अहं णं भंते सूरियाभे देवे किं भवसिद्धिए अभवसिद्धिए) હે ભદંત! હું સૂર્યાભદેવ શું ભવસિદ્ધિક છું કે અભવસિદ્ધિક છું (सम्मदिट्ठी मिच्छादिट्ठी) સમ્યક્ દૃષ્ટિ છું કે મિથ્યા દૃષ્ટિ? (परितसंसारिए अणंत संसारिए) પરીત સંસારિક છું કે અનંત સંસારિક છું? (सुलभबोहिए दुल्लभबोहिए) સુલભબોધિક છું કે દુર્લભબોધિક? (आराहए विराहए) આરાધક છું કે વિરાધક છું? (चरिमे अचरिमे) ચરમ છું કે અચરમ છું? (सूरियाभाइ समणे भगवं महावीरे सूरियाभं देव एवं वयासी) ત્યારે 'હે સૂર્યાભ! આ પ્રમાણે સૂર્યાભદેવને સંબોધીને શ્રમણ

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि--

टीका--ततः-परिषत्प्रतिगमनानन्तरं खलु स सूर्याभो देवः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य अन्तिके-समीपे धर्मं श्रुत्वा-सामान्यतः-श्रवण-गोचरं कृत्वा निशम्य-विशेषतो हृद्यवधार्य, हृष्टतुष्ट यावद्हृदयः हृष्ट तुष्टे त्यारभ्यहृदयइत्यन्तपद-सङ्ग्रहो बोध्यः, तथाहि-'हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः, प्रीतिमनाः, परमसौमनस्यितः, हर्षवशविसर्पद्हृदयः' इति एषां व्याख्या पूर्ववत्। एतादृशः सन् उत्थया-उत्थानेन उत्तिष्ठति-उत्थितो भवति, उत्थाय श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा च एवम्-अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्-हे भदन्त! अहं खलु सूर्याभो देवो भवसिद्धिकः-भवे-इतोऽन्तरं मनुष्यजन्मनि सिद्धिः-मुक्तिर्यस्य तादृशोऽस्मि किम्-किमुत अभवसिद्धिकः-

---

कहा—(सूरियाभा! तुमं णं भवसिद्धिए णो अभवसिद्धिए जाव चरिमे णो अचरिमे) हे सूर्याभ! तुम भवसिद्धिक हो, अभवसिद्धिक नहीं हो यावत् चरम हो अचरम नहीं हो।

टीकार्थ—जब धर्मोपदेश सुनकर परिषदा अपने २ स्थान पर चली गई. तब उन श्रमण भगवान् महावीर के पास धर्मोपदेश सुनकर और उसे हृदय में अवधारण कर हृष्ट तुष्ट चित्तानन्दित हुए, प्रीतिमन वाले हुए, परमसोमनस्यित हुए एवं हर्ष के वश से हर्षित हृदय वाले होते हुए वे सूर्याभदेव स्वयं ही अपने स्थान से ऊठे और ऊठकर उन्होंने उन श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की. उन्हें नमस्कार किया. वन्दना नमस्कार करके फिर उन्होंने श्रमण भगवान् महावीर से ऐसा पूछा—हे भदन्त! मैं भवसिद्धिक हूं? या अभवसिद्धिक हूं-अर्थात् इस भव के

ભગવાન મહાવીરે તે સૂર્યાભદેવને આ પ્રમાણે કહ્યું. (सूरियाभा! तुमं णं भवसिद्धिए णो अभवसिद्धिए जाव चरिमे णो अचरिमे) હે સૂર્યાભ! તમે ભવસિદ્ધિક છો, અભવસિદ્ધિક નહિ યાવત ચરમ છો અચરમ નહિ.

ટીકાર્થ—ધર્મોપદેશ સાંભળીને જ્યારે પરિષદા પોતપોતાના સ્થાને જતી રહી ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળીને અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને હૃષ્ટતુષ્ટ ચિત્તાનંદિત થયેલા પ્રીતિમનવાળા થયેલા, પરમસૌમનસ્યિત થયેલા અને હર્ષાતિરેકથી હર્ષિતહૃદયવાળા થયેલા તે સૂર્યાભદેવ જાતે જ પોતાના સ્થાન ઉપરથીઊભા થયા. ઊભા થઈને તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીનેપછી તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વિનંતી કરતાં આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે ભદંત! હું ભવસિદ્ધિક છું કે અભવસિદ્ધિક છું? એટલે કે આ ભવ પછી જે મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે

तद्विपरीतोऽस्मि एकस्मिन्नेव भवे मुक्तिगामी यद्वा—अनेकभवेषु सत्सु मुक्ति गामीतिप्रश्नाशयः। भगवन्महावीरदेशनाश्रवणजनितवैराग्ययुक्तचेताः सूर्याभो देवः दृष्ट्वा पुनर्भगवन्तं पृच्छति—सम्यग्दृष्टिः=सम्यक् श्रद्धावानस्मि, किमुत मिथ्यादृष्टिरहमस्मि ? इति। स्वस्य सम्यग्दृष्टित्वनिर्णयं—प्रश्नानन्तरं सम्यग्दृष्टेरपि कस्यचित् परिमितः संसारो भवति कस्यचिच्चापरिमितः, एवमुपशमश्रेणिशिखरारूढा अपि केचिदनन्तसंसारिणो भवन्तीति स्वविषये पृच्छति—अहं परीतसंसारिकः—परीतः—परिमितो यः संसारः—संसरणं, सोऽस्त्यस्य स तथाभूतोऽस्मि, यद्वा अनन्तसंसारिकः—अनन्तो यः संसारोऽस्त्यस्येति तथाभूतोऽस्मि ?।

अनन्तर प्राप्त मनुष्य भव से मेरी मुक्ति होगी ? या अनेक भवों की प्राप्ति के बाद मेरी मुक्ति होगी ? तात्पर्य यह है कि मैं एक ही भव में मुक्तिगामी हूं या अनेक भवों के होने पर मुक्तिगामी हूं. इस प्रकार से श्रमण भगवान् की देशना से जनित वैराग्य युक्त चित्तवाले मैं सम्यदृष्टि हूं ? या मिथ्यादृष्टि हूं ? अर्थात् सूर्याभ देवने उनसे पूछ कर फिर भगवान से ऐसा पूछा—हे भदन्त ! मैं सम्यक् श्रद्धावाला हूं या मिथ्याश्रद्धावाला हूं यदि सम्यक् श्रद्धावाला हूं तो उस में भी क्या मैं परीत संसारिक हूं या अपरीत—अनन्त सांसारिक हूं ? यह प्रश्न इसलिये किया गया है कि किसी सम्यग्दृष्टि का संसार परीत होता है एवं किसी सम्यग्दृष्टि का अपरीत—अपरिमित होता है अर्थात् उपशम श्रेणिपर आरूढ हुए कितनेक सम्यग्दृष्टि अनन्त संसारी भी होते हैं इस लिये अपने में सम्यग्दृष्टित्व का निर्णय हो जाने पर भी उस सूर्याभदेव ने अपने विषय में ऐसा पूछा है कि मैं परिमित संसार वाला हूं या अपरिमित—अनन्त संसार वाला हूं। परीत संसारिक भी कोई जीव सुल-

મારી મુકિત થશે કે ઘણા ભવોની પ્રાપ્તિ પછી ? મતલબ આ પ્રમાણે છે કે હું એક જ ભવમાં મુકિતગામી છું. કે અનેક ભવો પછી મુકિતગામી છું ? આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની દેશનાથી ઉત્પન્ન થયેલ વૈરાગ્યથી યુકત ચિત્તવાળા સૂર્યાભદેવે તેઓશ્રીને આ રીતે પ્રશ્ન કરી ફરી આ પ્રમાણે વિનંતી કરતાં પ્રશ્ન કર્યો કે હે ભદંત ! હું સમ્યક શ્રદ્ધાવાળો છું એટલે કે સમ્યગ્દૃષ્ટિ છું કે મિથ્યાત્વી છું. જો હું સમ્યક્ શ્રદ્ધાવાળો છું તો તેમાં શું હું પરીત સાંસારિક છું કે અપરીત અનંત સાંસારિક છું ? આ પ્રશ્ન એટલા માટે કરવામાં આવ્યો છે કે કેટલાક સમ્યગ્ દૃષ્ટિનો સંસાર પરીત હોય છે અને કેટલાક સમ્યગ્ દૃષ્ટિનો સંસાર અપરીત—અપરિમિત હોય છે એટલે કે ઉપશમ શ્રેણિ ઉપર આરૂઢ થયેલા કેટલાક સમ્યગ દૃષ્ટિ અનંત સંસારી પણ હોય છે. એટલા માટે પોતાનામાં સમ્યગ્ દૃષ્ટિનો નિર્ણય થઇ ગયા પછી પણ તે સૂર્યાભદેવ પોતાના સંબંધમાં આ જાતનો પ્રશ્ન

परीतसंसारिकोऽपि कश्चित्सुलभबोधिको भवति, कश्चिच्च दुर्लभबोधिको भवति, तत्राहं कोऽस्मीति पृच्छति सुलभबोधिकः-सुलभाबोधिर्यस्य स तथा-जन्मान्तरे सुलभ जैनधर्मप्राप्तिकः एवं दुर्लभबोधिकः-जन्मान्तरे दुर्लभजैनधर्मप्राप्तिकः। तत्र सुलभबोधिकोऽपि कश्चित् बोधिं लब्ध्वाऽपि तां विराधयति कश्चिच्च पालयति तत्राहं विराधक आराधको वा? इतिपृच्छति-आराधकः-आराधयति-सम्यक् पालयतीत्याराधकः-बोधिपालकः, विराधकः-बोध्यपालकः-तत्राऽऽराधकोऽपि कश्चित् तद्भवमोक्षगामी न भवति कश्चिच्च तथा भवति तत्र कोऽहमिति पृच्छति-चरमः अनन्तरभावि भवकः, अचरमः-तद्विपरीतः, एवं

भबोधिवाला होता है और कोई दुर्लभबोधिवाला होता है, अतः इन में से मैं कौन हूं सुलभबोधिक हूं, या दुर्लभबोधिक हूं जन्मान्तर में जिसे जैनधर्म की प्राप्तिरूप बोधि सुलभ होती है वह सुलभबोधिक और जन्मान्तर में जैनधर्म की प्राप्ति जिसे दुर्लभ होती है. वह दुर्लभबोधिक है। सुलभबोधिक भी कोई जीव बोधि को प्राप्त करके भी उसकी विराधना कर देता है, और कोई उसकी परिपालना करता है-तो इनमें से मैं कौन हूं? क्या उस बोधि का आराधक हूं या विराधक हूं? बोधि को जो अच्छी तरह से पालता है ऐसा हू आराधक-बोधिपालक हूं? या विराधक बोधि का अपालक हूं? आराधक भी कोई जीव तद्भव मोक्षगामी होता है, और कोई तद्भव मोक्षगामी नहीं भी होता है. अतः इनमें से मैं कौन हूं? क्या चरम अनन्तर भाविभवक हूं या इस से विपरीत हू? इस प्रकार से प्रश्न करने वाले सूर्याभ देव से प्रभु

कर्यो छे के हुं परिमित संसारवाळो छुं के अपरिमित-अनंत संसारवाळो छुं. परीत संसारिक पण केटलाक जीवो सुलभ बोधिवाळा होय छे अने केटलाक दुर्लभबोधिक होय छे एथी ए बेमां हुं केवा प्रकारनो छुं? अर्थात सुलभबोधी छुं के दुर्लभबोधिक छुं? जन्मान्तरमां जेने जैन धर्मनी प्राप्तिरूप बोधि-सुलभ होय छे ते सुलभबोधिक अने जन्मांतरमां जैनधर्मनी प्राप्ति जेने दुर्लभ होय छे ते दुर्लभबोधिक छे. सुलभबोधिक पण केटलाक जीव बोधिने मेळवीने पण तेनी विराधना करे छे अने केटलक तेनी परिपालना करे छे. तो आमां हुं कोण छुं? शुं ते बोधिनो आराधक छुं के विराधक छुं? बोधिने जे सारी रीते पाळे छे एवो हूं बोधि पाळनार छुं? के विराधक छुं एटले के आराधक छुं के विराधक आराधक पण केटलाक जीव तद्भव मोक्षगामी होय छे. अने केटलाक तद्भव मोक्षगामी पण होता नथी. एथी आ सर्वमां हुं कोण छुं? शुं हुं चरम-अनंतर भाविभवक

प्रश्ने कृते सूर्याभं देवं प्रत्युत्तरयति श्रमणो भगवान् महावीरः-हे सूर्याभ इति सम्बोध्य श्रमणो भगवान् महावीरः सुर्याभं देवमेवम्-अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्-हे सूर्याभ! त्वं खलु भवसिद्धिकः-अनन्तरभवमोक्षगामी नो अभवसिद्धिकः-तद्विपरीतो नासि, यावत्-'यावत्पदेन-'त्वं सम्यग्दृष्टिः नो मिथ्यादृष्टिः, त्वं परीतसंसारिको नो अनन्तसंसारिकः, त्वं सुलभबोधिको नोदुर्लभबोधिकः, त्वमाराधको नो विराधकः, इत्येतत्पदसङ्ग्रहो बोध्यः, तथा त्वं चरमो नो अचरमः ' एतानि प्राग्व्याख्यातानि। ॥सू० ३१॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए परमसोमणस्सिए पीइमणा हरिसवसविसप्पमाणहियए समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-तुब्भे णं भंते! सव्वं जाणह सव्वं पासह सव्वओ जाणह सव्वओ पासह सव्वं कालं जाणह-सव्वं कालं पासह सव्वे भावे जाणह सव्वे भावे पासह जाणंति णं देवाणुप्पिया मम पुव्विं वा पच्छा वा ममेयारूवं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं लद्धं पत्तं अभिसमण्णागयंति, तं इच्छामि णं

उत्तर में कहते हैं हे सूर्याभ! तुम इस भव से अनन्तर प्राप्त मनुष्य भव में मोक्षगामी होने के कारण भवसिद्धिक हो, अभवसिद्धिक नहीं हो इसी तरह से तुम यावत्पदगृहीत सम्यग्दृष्टि हो, मिथ्यादृष्टि नहीं हो, तुम परीत संसारिक हो, अनन्त संसारिक नहीं हो, तुम सुलभबोधिक हो, दुर्लभबोधिक नहीं हो, तुम आराधक हो, विराधक नहीं हो। तथा तुम चरम हो अचरम नहीं हो ॥सू० ३१॥

છું કે એથી વિપરીત છું? આ રીતે પ્રશ્ન કરનારા સૂર્યાભદેવને પ્રભુએ ઉત્તરમાં કહ્યું કે હે સૂર્યાભ! તમે આ ભવ પછીના પ્રાપ્ત થયેલ મનુષ્ય ભવમાં મોક્ષગામી હોવા બદલ ભવસિદ્ધિક છો. અભવસિદ્ધિક નથી. આ પ્રમાણે જ તમે સમ્યગ્ દૃષ્ટિ છો, મિથ્યાદૃષ્ટિ નથી. તમે પરીત સંસારિક છો, અનંત સંસારિક નથી. તમે સુલભ બોધિક છો. દુર્લભ બોધિક નથી. તમે આરાધક છો, વિરાધક નથી. તેમજ તમે ચરમ છો અચરમ નથી. ॥ સૂ૦ ૩૧ ॥

देवाणुप्पियाणं भत्तिपुव्वगं गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नट्टविहिं उवदंसित्तए ॥ सू० ३२ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवमुक्तः सन् हृष्टतुष्टचित्ताऽऽनन्दितः परमसौमनस्यितः प्रीतिमनाः हर्षवशविसर्पद्हृदयः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्–यूयं खलु भदन्त ! सर्वं जानीथ सर्वं पश्यथ सर्वतो जानीथ सर्वतः पश्यथ सर्वं कालं जानीथ सर्वं कालं पश्यथ सर्वान् भावान् जानीथ सर्वान्

'तए णं से सूरियाभे देवे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं से सूरियाभे देवे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए परमसोमणस्सिए पीइमणा हरिसवसविसप्पमाणहियए समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) इसके बाद श्रमण भगवान् महावीर द्वारा इस प्रकार से समझाये गये उस सूर्याभ देवने हृष्ट तुष्ट चित्तानान्दित होकर, प्रीतियुक्त मन सहित होकर, परमसौमस्यित होकर एवं हर्ष के वश से विसर्पत् हृदय वाले होकर उन श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया, (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वन्दना नमस्कार करके फिर उसने उनसे इस प्रकार कहा—(तुब्भेणं भंते ! सव्वं जाणह, सव्वं पासह, सव्वओ जाणह सव्वओ पासह, सव्वं कालं जाणह, सव्वं कालं पासह, सव्वे भावे जाणह सव्वे भावे पासह)

'तए णं से सूरियाभे देवे' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तएणं से सूरियाभे देवे समणेणं भगवया महावीरेणं एवं वुत्ते समाणे हट्ठतुट्ठचित्तमाणंदिए परमसोमणस्सिए पीइमणा हरिसवसविसप्पमाणहियए समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ) ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વડે આ પ્રમાણે સમજાવવામાં આવેલા તે સૂર્યાભ દેવે હૃષ્ટ તુષ્ટ ચિત્તાનંદિત થઈને, પ્રીતિયુક્ત મન સહિત થઈને, પરમ સૌમસ્યિત થઈને અને હર્ષાતિરેકથી પ્રસન્ન હૃદયવાળો થઈને તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન તેમજ નમસ્કાર કર્યો. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેણે તેઓશ્રીને વિનંતી કરતાં આ પ્રમાણે કહ્યું કે (तुब्भेणं भंते ! सव्वं जाणह सव्वं पासह सव्वओ जाणह सव्वओ पासह सव्वं कालं जाणह, सव्वं कालं पासह, सव्वे भावे जाणह सव्वे भावे पासह) હે ભદંત! આપ બધું જાણો છો, બધું જુઓ છો. બધે

आदरात् पश्यथ, जानन्ति खलु देवानुप्रियाः मम पूर्वं वा पश्चाद् वा समेतद्रूपां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं लब्धं प्राप्तमभिसमन्वागतमिति, तदिच्छामि खलु देवानुप्रियाणां भक्तिपूर्वकं गौतमादिकानां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विधं नाट्यविधिमुपदर्शयितुम्। ॥ सू० ३२ ॥

हे भदन्त ! आप सब जानते हैं सब देखते हैं, सर्वतः-सर्वत्र-ऊर्ध्वलोक, अधोलोक, मध्यलोक एवं अलोक में विद्यमान समस्त पदार्थों को आप जानते हो और देखते हो, सब काल को आप जानते है और सब काल को आप देखते हो, समस्त भावों को-पर्यायों को आप जानते हो और उन्हें देखते हो (णं देवाणुप्पिया मम पुव्विं वा पच्छा वा ममेयारूवं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवाणुभावं लद्धं पत्तं अभिसमण्णागयंति, तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाणं भत्तिपुव्वगं गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नट्टविहिं उवदंसित्तए) हे देवानुप्रिय ! आप मेरी पहिले की, पीछे की इस प्रकार की दिव्य देवर्द्धि को, दिव्य देवद्युति को, दिव्य देवप्रभाव को, जो कि लब्ध है, प्राप्त है, अभिसमन्वागत है जानते हैं। अब मैं देवानुप्रिय निर्ग्रन्थों को भक्तिपूर्वक उस दिव्यदेवर्द्धि को, दिव्य देवद्युति को दिव्य देवानुभाव को और ३२ प्रकार की दिव्य नाट्यविधि को दिखाने की इच्छा करता हूं।

સર્વત્ર ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક, મધ્યલોક અને અલોકમાં વિદ્યમાન સકલ પદાર્થોને આપશ્રી જાણો છો અને જુઓ છો. સર્વ કાળને આપશ્રી જાણો છો અને સર્વ કાળને આપશ્રી જુઓ છો. સમસ્ત ભાવોને-પર્યાયોને આપશ્રી જાણો છો અને તેમને જુઓ છો. (णं देवाणुप्पिया मम पुव्विं वा पच्छा वा ममेयारूवं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवाणुभावं लद्धं पत्तं अभिसमण्णागयंति, तं इच्छामि णं देवाणुप्पियाणं भत्ति पुव्वगं गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नट्टविहिं उवदंसित्तए) હે દેવાનુપ્રિય ! તમે મારી પહેલાની, આગળની આ જાતની દિવ્ય દેવર્દ્ધિને, દિવ્ય દેવ દ્યુતિને, દિવ્ય દેવ પ્રભાવને જે લબ્ધ છે, પ્રાપ્ત છે, અભિસમન્વાગત છે. જાણો છો. હવે હું દેવાનુપ્રિય નિર્ગ્રંથોને ભક્તિ સાથે તે દિવ્ય દેવર્દ્ધિને દિવ્ય દેવ તિને, દિવ્ય દેવાનુભાવને અને ૩૨ પ્રકારની દિવ્ય નાટ્ય વિધિને બતાવવાની ઇચ્છા રાખું છું.

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि—

टीका—ततः—भगवन्महावीरकथनानन्तरम्, खलु सूर्याभो देवः श्रमणेन भगवता महावीरेण एवम् प्रकारेण 'त्वं भवसिद्धिकत्वादिविशिष्टोऽसि' इत्येवं-रूपेण उक्तः—कथितः सन् हृष्ट तुष्टचित्तानन्दितः परमसौमनस्यितः प्रीति-मनाः हर्षवशविसर्पद्धृदयः' एषां व्याख्या तृतीयसूत्रतोऽवसेया। एतादृशः सूर्याभो देवः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च एवम्—अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्—हे भदन्त ! यूयं खलु सर्वं जानीथ—केवलज्ञानेन, ज्ञानविषयी कुरुथ, पुनः सर्वं पश्यथ—केवलदर्शनेन सर्वं साक्षात्कुरुथ, अनेन द्रव्यविषयं ज्ञानमुक्तम्। तत्र सर्वशब्दस्य देशसाक-

---

टीकार्थ—भगवान् महावीर के कह चुकने के बाद अर्थात् उस सूर्याभदेव से जब महावीर प्रभुने ऐसा कहा कि तुम भवसिद्धिक आदि विशेषणों से विशिष्ट हो—तब वह सूर्याभ देव हृष्ट तुष्ट चित्तानन्दित हुआ, परमसौमनस्यित हुआ, प्रीति मनवाला हुआ और हर्ष से हर्षित है हृदय जिसका ऐसा हुआ. इन पदों की व्याख्या तृतीय सूत्र में की गई है सो वहीं से जानना चाहिये. इस प्रकार की हर्षातिरेकस्थिति में हर्षित हुए उस सूर्याभ देवने श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, उन्हें नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार करके फिर वह इस प्रकार उनसे कहने लगा—हे भदन्त ! आप अपने केवल ज्ञान से सब जीवादिक द्रव्य को जानते हैं और केवल दर्शन से उन सब जीवादिक द्रव्यको साक्षात् रूप से देखते है, इस तरह समस्त जीवादिक द्रव्य विषयक ज्ञान आपका

ટીકાર્થ:—ભગવાન મહાવીર સ્વામીના કહ્યા પછી એટલે કે તે સૂર્યાભદેવને જ્યારે મહાવીર પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યું કે તમે ભવસિદ્ધિક વગેરે વિશેષણોથી યુક્ત છો ત્યારે તે સૂર્યાભદેવ હૃષ્ટતુષ્ટ ચિત્તાનંદિત થયો પરમ સૌમનસ્યિત થયો, પ્રીતિ-મન વાળો થયો અને હર્ષથી હર્ષિત હૃદય વાળો થયો. આ સર્વ પદોની વ્યાખ્યા તૃતીય સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. ત્યાંથી જ જિજ્ઞાસુઓએ જાણી લેવું જોઈએ. આ રીતે હર્ષાતિરેકથી હર્ષ પામેલા તે સૂર્યાભદેવે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન કર્યા. તેઓશ્રીને નમસ્કાર કર્યા. વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તે તેઓશ્રીને આ પ્રમાણે વિનંતી કરતાં કહેવા લાગ્યો કે હે ભદંત ! આપશ્રી પોતાના કેવળજ્ઞાન વડે સર્વ જીવ વગેરે દ્રવ્યોને જાણો છો અને કેવળ દર્શનથી તે સર્વ દ્રવ્યોને પ્રત્યક્ષરૂપમાં જુવો છો. આ રીતે સમસ્ત જીવાદિક વગેરે વિષે આપનું જ્ઞાન છે

लपेऽपि 'सर्वग्रामाधिपतिरयम्' इत्यादौ प्रयुज्यमानत्वात्सचराचरविषयज्ञानदर्शन सम्पन्नत्वं वीरे न सिद्धमतस्तत्साधनार्थमाह—सर्वत्रः—सर्वत्र दिक्षु उर्ध्वमधोलोके चेति भावः सर्वं विद्यमानं पदार्थं जानीथ एवं पश्यथ, अनेन क्षेत्रविषयज्ञानमुक्तम् । तत्र सर्वं द्रव्यक्षेत्रविषयं वर्तमानकालिकमात्रमपि ज्ञानं दर्शनं वा संभाव्येतेत्यत. सर्वकालविषयज्ञानदर्शनसम्पन्नत्वं वीरे प्रदर्शयितुमाह--

है ऐसा उस सूर्याभ देवने कहा । सर्व शब्द देश साकल्य संपूर्णता में भी प्रयुज्यमान होता देखा जाता है-जैसे यह सब ग्राम का अधिपति है. यहां सर्व शब्द देश साकल्य में प्रयुक्त हुआ है. क्यों कि वह पूरे ग्राम का अधिपति न होकर आधे ग्राम का अधिपति है परन्तु फिर भी ऐसा कहा जाता है कि यह पूरे गांव का अधिपति—मालिक है. सो यहां सर्व शब्द इस अर्थ में प्रयुक्त नहीं हुआ है. नहीं तो प्रभु में सकल पदार्थ ज्ञान दर्शन संपन्नता सिद्ध नहीं हो सकती है, इसी बात की पुष्टि करने के लिये ऐसा कहा गया है कि आप उर्ध्व अधोलोक में एवं अलोक में विद्यमान सर्व पदार्थ को जानते हैं और देखते हैं। इससे सूर्याभ देवने प्रभु के ज्ञान को समस्त क्षेत्रको विषय करने वाला प्रकट किया है। ऐसा भी हो सकता है कि जो ज्ञान दर्शन समस्त द्रव्य को एवं समस्त क्षेत्र को विषय करने वाला होता है वह केवल वर्तमानकाल को लेकर ही उसे विषय करता हो. सो ऐसा ज्ञान दर्शन महावीर प्रभु का नहीं है-किन्तु वह सर्व काल को लेकर ही-भूत, भविष्यत् और वर्त-

તે સૂર્યાભદેવે આ પ્રમાણે કહ્યું સર્વ શબ્દ દેશ સાકલ્ય સંપૂર્ણતામાં પણ પ્રયુકત થયેલ જોવામાં આવે છે જેમકે આ સર્વ ગ્રામો અધિપતિ છે. અહીં સર્વ શબ્દ દેશ સાકલ્યમાં પ્રયુકત થયેલ છે કેમકે તે સંપૂર્ણ ગ્રામનો અધિપતિ નથી પણ અર્ધા ગ્રામનો જ અધિપતિ છે છતાંએ આ પ્રમાણે કહેવાય છે કે તે આખા ગ્રામનો અધિપતિ—માલીક—છે. તો અહીં સર્વ શબ્દ આ અર્થ પ્રયુકત થયેલ નથી. નહીં તર પ્રભુમાં સકલ પદાર્થ જ્ઞાન દર્શન સંપન્નતા સિદ્ધ થઇ શકત જ નહિ. આ વાતની પુષ્ટિ માટે જ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે આપશ્રી ઉર્ધ્વ અધો લોકમાં તેમજ અલોકમાં વિદ્યમાન સર્વ પદાર્થને જાણો છો અને જુઓ છો. એથી સૂર્યાભદેવે પ્રભુના જ્ઞાનને સમસ્ત ક્ષેત્રને વિષય કરનાર બતાવ્યું છે. એવું પણ થઇ શકે કે જે જ્ઞાન દર્શન સમસ્ત દ્રવ્યને તેમજ સમસ્ત ક્ષેત્રને વિષય બનાવનાર હોય છે—તે ફકત વર્તમાન કાળને લઈને જ વિષય બનાવતા હોય—તો આવું જ્ઞાન દર્શન મહાવીર પ્રભુનું

सर्वं कालं जानीथ-सर्वम्-अतीतं वर्तमानं भविष्यन्तं च कालं जानीथ, एवं सर्वं कालं पश्यथ,-एतेन कालविषयं-ज्ञानमुक्तम्। तत्र—मीमांसकादिमते सर्वद्रव्य-सर्वक्षेत्र-सर्वकालविषयकस्यापि ज्ञानस्य सर्वपर्यायविषयता न सम्भाव्येतेत्यत आह-सर्वान् भावान् जानीथ सर्वान्-सकलान्-भावान्-पर्यायान् प्रतिद्रव्यमात्मीयान् परकीयांश्च केवलज्ञानेन जानीथ एवं सर्वान् भावान् केवलदर्शनेन पश्यथ। ननु भावा दर्शनविषया न भवन्ति तथापि 'सर्वान भावान्-पश्यथ' इति कथं सङ्गच्छेतेति चेच्छ्रूयताम्—

मान इन तीनों कालों को लेकर ही-समस्त द्रव्य और क्षेत्र को विषय करने वाला है. और ऐसे ज्ञान दर्शन से संपन्नता वीर में है इसी बात को दिखलाने के लिये 'सर्वं कालं जानीथ' ऐसा कहा गया है. अर्थात् भूतकाल, भविष्यत्काल और वर्तमान काल इन सब कालों को आप जानते हैं और इन सब कालों को आप देखते हैं। इस तरह प्रभु का ज्ञान सर्वकाल विषयक है ऐसा कहा गया है। मीमांसकादि के मत में सर्व द्रव्य सर्वक्षेत्र, और सर्वकाल विषयक भी ज्ञान में सर्वपर्याय विषयता संभवित नहीं होती है अतः ऐसी बात यहां नहीं है इसी बात को प्रकट करने के लिये ऐसा कहा गया है कि हे भदन्त ! आपका ज्ञान समस्त भावों को जानता है, अर्थात् प्रत्येक द्रव्य की अपनी पर्यायों को और परकीय पर्यायों को केवलज्ञान से आप जानते हैं और केवल दर्शन से उन्हें देखते हैं। यहां पर कोई (बौद्ध) ऐसी आशंका करता है

નથી. પણ તે સર્વ કાળને લઈને જ-ભૂત, ભવિષ્યત્ અને વર્તમાન આ ત્રણે કાળોને લઈને સમસ્ત દ્રવ્ય અને ક્ષેત્રને વિષય બનાવવાર છે અને એવા જ્ઞાન દર્શન વડે સંપન્નતા વીરમાં જ છે એજ વાતને સ્પષ્ટ કરવા માટે 'सर्वं कालं जनीथ' આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે. એટલે કે આપશ્રી ભૂત. ભવિષ્યત્ અને વર્તમાન આ સર્વ કાળોને જાણનાર છો અને સર્વ કાળોને આપશ્રી જુઓ છો. આ રીતે પ્રભુનું જ્ઞાન સર્વકાળ વિષયક છે આ વાતને સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. મીમાંસકો વગેરેના મત મુજબ સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ ક્ષેત્ર અને સર્વકાળ વિષયક જ્ઞાનમાં પણ સર્વ પર્યાય વિષયતા સંભવિત હતી નથી. પણ આ જાતની વાત અહીં સમજવી નહિ. એ જ વાતને સ્પષ્ટ કરવા માટે આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે કે હે ભદંત ! આપશ્રીનું જ્ઞાન સમસ્ત ભાવોને જાણનારું છે. એટલે કે દરેકે દરેક દ્રવ્યની પોતાની પર્યાયોને અને પરકીય પર્યાયોને કેવળ જ્ઞાનથી આપ જાણો છો અને કેવળ દર્શનથી તેમને જુઓ છો. અહીં કોઈક (બૌદ્ધ) આ જાતની શંકા પણ ઉઠાવી શકે કે ભાવો દર્શનના

भावा हि उत्कलितरूपतया दर्शनविषया न भवन्ति किन्तु तेऽनुत्कलितरूपतया दर्शनविषया भवन्त्येव तथा चोक्तम्—'निर्विशेषं विशेषाणां ग्रहो दर्शनमुच्यते' इति, एवं चानुत्कलितरूपतया भावानां दर्शनविषयता सिद्धेति न दोषः। जानन्ति खलु देवानुप्रियाः मम पूर्वम्—उपदर्श्यमाननाट्यविधेः प्राक्, पश्चात्—उपदर्श्यमाननाट्यविधेरुत्तरकालम् वा ममैतद्रूपाम् एतादृशीम्, दिव्याम्—अद्भुताम्, देवर्द्धिं—देवसमृद्धिं, दिव्यां देवद्युतिं—देवप्रकाशम्, दिव्यं देवानुभावं-देवप्रभावं लब्धम्—उपार्जितम्, लब्धं च अन्यस्थानगतमपि किञ्चिद् भवति यथा—

कि भाव दर्शन के विषयभूत नहीं होते हैं फिर आप ऐसा क्यों कहते हैं कि आप समस्त भावों को केवलदर्शन से देखते हैं ? तो इस शंका का समाधान ऐसा है कि पदार्थ यद्यपि उत्कलित रूप से नाम जात्यादि कल्पना रूप से—दर्शन के विषय नहीं होते हैं. किन्तु फिर भी वे अनुत्कलितरूप से सामान्यरूप से तो दर्शन के विषय होते ही हैं। सो ही कहा है–निर्विशेषं विशेषाणां ग्रहो दर्शनमुच्यते' अर्थात् विशेषों का नाम जात्यादिकल्पना रूप विशेषता से रहित होकर जो ग्रहण होता है उसका नाम दर्शन है. इस तरह से भावों में अपने अनुत्कलित रूप से दर्शन द्वारा ग्राह्यता सिद्ध हो जाती है। इस प्रकार कहकर अब वह प्रभु से ऐसी प्रार्थना करता है कि हे भदन्त! मैं जो ३२ प्रकार की नाट्य विधि दिखलाने का इच्छुक हो रहा हूं सो उपदर्श्यमान उस नाट्य विधि के पहिले और उसके उत्तर काल में आप मेरी इस प्रकार की ऐसी–दिव्य–अद्भुत, देवर्द्धि को, दिव्य देवद्युति को–देवप्रकाश को, दिव्य

વિષય ભૂત થતા નથી તો પછી તમે એવી રીતે કહેવાની હિંમત શા માટે કરો છો કે આપ સમસ્ત ભાવોને કેવળ દર્શન વડે જુઓ છો. તો આ શંકાનું નિવારણ એવી રીતે થઈ કે કે જોકે પદાર્થો ઉત્કલિત રૂપથી નામ જાતિ વગેરે કલ્પના રૂપથી–દર્શનના વિષય થતા નથી છતાંએ તેઓ અનુત્કલિત રૂપથી તો દર્શનના વિષય હોય જ છે. જેમકે 'નિર્વિશેષં વિશેષાણાં ગ્રહો દર્શનમુચ્યતે' એટલે કે વિશેષોનું નામ જાતિ વગેરે કલ્પના રૂપ વિશેષતાથી રહિત થઈને જે ગ્રહણ થાય છે, તેનું નામ દર્શન છે. આ રીતે ભાવોમાં પોતાના અનુત્કલિત રૂપથી દર્શન વડે ગ્રાહ્યતા સિદ્ધ થઇ જાય છે. આ પ્રમાણે કહીને પછી તે પ્રભુને એવી રીતે વિનંતી કરતાં કહે છે કે હે ભદંત ! હું જે ૩૨ જાતની નાટચવિધિ બતાવવાં માટે તત્પર થઇ રહ્યો છું તો ઉપદર્શ્યમાન તે નાટચવિધિની પહેલાં અને પછી આપશ્રી મારી આ જાતની–એવી–દિવ્ય–અદ્ભુત, દેવર્દ્ધિને, દિવ્ય દેવદ્યુતિને-દેવ પ્રકાશને, દિવ્ય દેવાનુ

राजकीय कोषन्यस्तं वित्तमात्मीयम्, अत आह–प्राप्तम्–उपार्जित सत् स्वायत्ती-
भूतम्, तत्र प्राप्तमपि किञ्चिदन्तरायवशात् नोपभोग्यं भवतीत्यत आह–अभिस-
मन्वागतम्–अभि–आभिमुख्येन सम्–साङ्गत्येन प्राप्तेः. अनु–पश्चाद् आगतं
भोग्यतामुपगतं देवर्द्धयादिकं भवन्तो जानन्तीति पूर्वेणान्वयः। ततः तस्मात्
तादृश–देवर्द्धयादिकानां भवद्भिर्विदितत्वात्, तत्सम्पन्नोऽहं तत्स फलीकरणाय दिव्यां
देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विध–द्वात्रिंशत्प्रकारकं

देवानुभाव को–देवप्रभाव को–जिसे मैंने उपार्जित किया है, उपार्जित होने
पर भी जिसे मैंने स्वाधीन किया है अर्थात् जो लब्ध उपार्जित किया होता है
वह राजकीय कोष में न्यस्तवित्त की तरह अन्यस्थान गत भी होता
है सो मेरे द्वारा लब्ध यह दिव्य देवर्द्धि आदि ऐसी नहीं
है किन्तु उपार्जित हुई भी यह सब मेरे ही आधीन है. पास में है, तथा
यह सब दिव्य देवर्द्धि आदि ऐसी नहीं हैं जो प्राप्त हुई होने पर भी
अन्तरायवशात् उपभोग्य नहीं हो. किन्तु ये सब मेरे द्वारा उपभोग
करने में आरही हैं सो यह सब आप तो जानते ही हैं। अतः आपके
द्वारा विदित होने से मैं उन दिव्य देवर्द्धि आदिको से युक्त हुआ
उनकी सफलता निमित्त ३२ प्रकार की नाटयविधि को देवानुप्रिय !
निर्ग्रन्थ–बाह्य एवं आभ्यन्तर ग्रन्थि रहित–गौतम आदि श्रमण जनों को
दिखलाना चाहता हूं। ३२ तात्पर्य केवल इतना है इस सूत्र का हैं कि
आप तो अपने केवलज्ञान, केवलदर्शन द्वारा मेरी पूर्वोक्त कालभावी

ભાવને–દેવ–પ્રભાવને કે મેં જેને ઉપાર્જિત કર્યો છે, ઉપાર્જિત હોવા છતાંએ જેને
મેં સ્વાધીન બનાવ્યો છે એટલે કે લબ્ધ ઉપાર્જિત હોય છે. તે રાજકીય કોષમાં
(રાજાના ખજાનામાં) મૂકેલા ધનની જેમ અન્યસ્થાનગત પણ હોય છે. તો મારા વડે
મેળવેલ આ દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરે એવી નથી પણ ઉપાર્જિત કરેલી પણ આ સર્વ
મારી જ સ્વાધીન થયેલી છે–મારી જ પાસે છે તેમજ આ સર્વ દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરે
એવી નથી કે જે પ્રાપ્ત થયેલ હોવા છતાંએ વિઘ્નના કારણે ઉપભોગ્ય હોય નહિ.
આ સર્વે મારા વડે ઉપભોગ કરવામાં આવી રહી છે. અને આ બધું તો આપશ્રી
જાણો જ છો. એથી આપશ્રી માટે વિદિત એવી તે દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરેથી યુક્ત
થયેલ હું તેમની સફલતા માટે ૩૨ પ્રકારની નાટ્યવિધિને હે દેવાનુપ્રિય ! નિર્ગ્રંથ
બાહ્ય અને આભ્યંતર–ગ્રંથિ રહિત થઈને–ગૌતમ વગેરે શ્રમણ જનોને બતાવવા માગું
છું. ૩૨ થી ફક્ત આટલું જ આ સૂત્રમાં જાણમાનું છે કે આપશ્રી તો કેવળજ્ઞાન
કેવળ દર્શન વડે મારી પૂર્વોક્ત કાળભાવી દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરે સર્વને સ્પષ્ટ રૂપમાં જાણો

नाट्यविधिं-नृत्यविधानं देवानुप्रियाणाम् निर्ग्रन्थानां-बाह्याभ्यन्तरग्रन्थिरहितानां गौतमादिकानां श्रमणानां च उपदर्शयितुम्-प्रदर्शयितुम्, इच्छामि-अभिवाञ्छामि ॥ सू० ३२ ॥

मूलम्—तएणं समणे भगवं महावीरे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे सूरियाभस्स देवस्स एयमट्ठं णो आढाइ णो परिजाणाइ तुसिणीए संचिट्ठइ। तएणं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि एवं वयासी—तुब्भे णं भंते! सव्वं जाणह जाव उवदंसित्तए त्तिकट्टु समणं भगवं महावीरं तिखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ, समोहणित्ता संखिज्जाइं जोयणाइं दंडं निसिरइ, निसिरित्ता अहाबायरे० २ अहासुहुमे० २ दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं जाव बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ, से जहानामए अलिंगपुक्खरेइ वा जाव मणीणं फासो तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स व मज्झदेसभागे पेच्छाघरमंडवं विउव्वइ, अणेगखंभसयसंनिविट्ठं वण्णओ अंतो बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ, उल्लोयं अक्खाडगं च मणिपेढियं च

दिव्य देवर्द्धि आदि सब को स्पष्टरूप से जानते हैं और देखते हैं—परन्तु ये जो गौतमादि अन्य श्रमण निर्ग्रन्थ जन हैं—वे छद्मस्थ होने के कारण मेरी इस दिव्य देवर्द्धि आदि को स्पष्ट रूप से नहीं जानते हैं और न देखते हैं अतः ३२ प्रकार की नाट्यविधि द्वारा मैं अपनी इस दिव्य देवर्द्धि आदि को इन्हें दिखलाना चाहता हूं ॥ सू० ३२ ॥

છો અને જુઓ છો પણ એ જે ગૌતમ વગેરે બીજા શ્રમણ નિર્ગ્રંથો છે—તેઓ છદ્મસ્થ હોવા બદલ મારી આ દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરેને સ્પષ્ટ રૂપથી જાણતા નથી અને જોતા નથી. એથી હું મારી પોતાની દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરેને ૩૨ પ્રકારની નાટ્ય વિધિવડે બતાવવા ઇચ્છું છું.

विउव्वइ। तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति ॥सू ३३॥

छाया--ततः खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभेन देवेन एवमुक्तः सन् सूर्याभस्य देवस्य एतमर्थ नो आद्रियते नो परिजानाति तूष्णीकः संतिष्ठते।

ततः खलु स सूर्याभो देवः श्रमणं भगवन्तं महावीरं द्वितीयमपि एवमवादीत्-यूयं खलु भदन्त! सर्वं जानीथ यावद् उपदर्शयितुम् इति कृत्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागमवक्रामति, अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यते, समवहत्य संख्येयानि योजननि दण्डं निसृजति,

---

'तएणं समणे भगवं महावीरे' इत्यादि।

सूत्रार्थ--(तए णं समणे भगवं महावीरे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे) जब सूर्याभ देवने श्रमण भगवान् महावीर ऐसे से कहा-तब उन्होंने (सूरियाभस्स देवस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ-तुसिणीए संचिट्ठइ) सूर्याभदेव के इस कथन को आदृत नहीं किया, उसकी अनुमोदना नहीं की. किन्तु वे चुपचाप ही रहे (तएणं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि एवं वयासी) तब उस सूर्याभ देवने दुबारा भी श्रमण भगवान् महावीर से ऐसा ही कहा--(तुब्भे णं भंते! सव्वं जाणह, जाव उवदंसित्तए त्तिकट्टु समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ) हे भदन्त! आप

'तएणं समणे भगवं महावीरे, इत्यादि।

सूत्रार्थ--(तए णं समणे भगवं महावीरे सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ते समाणे) જ્યારે સૂર્યાભ દેવે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે વિનંતી કરી ત્યારે તેઓશ્રીએ (सूरियाभस्स देवस्स एयमट्ठं णो आढाइ, णो परिजाणाइ-तुसिणीए संचिट्ठइ) સૂર્યાભ દેવના આ કથનનો આદર કર્યો નહીં તેની અનુમોદના કરી નહીં પણ તેઓશ્રી મૌન થઈને બેસી જ રહ્યા. (तए णं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं दोच्चंपि एवं वयासी) ત્યારે તે સૂર્યાભ દેવે બીજી વખત પણ શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે જ વિનંતી કરી કે--(तुब्भे णं भंते! सव्वं जाणह, जाव उवदंसित्तए त्तिकट्टु समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ, नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमइ, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणइ)

ऽन्तबहु समरमणीयदेशभागं विकरोति उल्लोकमक्षपाटकं च मणिपीठिकां च विकरोति तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि सिंहासनं सपरिवारं यावद् दामानि तिष्ठन्ति ॥ सू० ३३ ॥

'तएणं समणे भगवं' इत्यादि।

टीका—'ततः—सूर्याभदेवस्य दिव्यदेवर्द्ध्याद्युपदर्शनेच्छानिवेदनानन्तरम्, खलु श्रमणो भगवान् महावीरः सूर्याभेन देवेन एवम्—अनन्तरोक्तवचनम् उक्तः—

समरमणीय भूमिभाग को विकुर्वणा की. यहां पर पीछे का १५ वें सूत्र से लगाकर १९ वें सूत्रतक का 'मणीनां स्पर्शः' तक का सब इस विषय का पाठ यावत् शब्द से गृहीत हुआ है। उस समतलभूमिभाग के ठीक मध्यभाग में फिर उसने प्रेक्षागृह मंडप की विकुर्वणा की. (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं वण्णओ अंतो बहुसमरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ, उल्लोयं अक्खाडगं च मणिपेढियं च विउव्वइ) यह प्रेक्षागृह मंडप अनेक स्तंभशत पर अवलम्बित था. इसका वर्णन पीछे किया जा चुका है. इस प्रेक्षागृह मंडप के भीतर–मध्य में फिर उसने बहुसमरमणीय भूमिभाग की विकुर्वणा की फिर उसके ऊपर के भाग को. मल्ल–क्रीडा स्थान की एवं मणिपीठिका की विकुर्वणा की (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति) उस मणिपीठिका के ऊपर फिर उसने सपरिवार सिंहासन की विकुर्वणा की यावत् पांच मालाओं की विकुर्वणा की.।

टीकार्थ—जब सूर्याभ देवने अपनी दिव्य देवर्द्धि आदि को दिखलाने को इच्छा प्रकट की–तब उसके बाद–अर्थात् सूर्याभदेव के द्वारा इस

માં સૂત્ર સુધીનું 'મણીનાં સ્પર્શઃ' સુધીનું વર્ણન યાવત શબ્દથી ગૃહીત થયું તે સમતળ ભૂમિ ભાગની બરોબર મધ્ય ભાગમાં તેણે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપની વિકુર્વણા કરી. (अणेगखंभसयसंनिविट्ठं वण्णओ अंतो बहु समरमणिज्जं भूमिभागं विउव्वइ, उल्लोयं अक्खाडगं च मणिपेढियं च विउव्वइ) તે પ્રેક્ષગૃહ મંડપ ઘણા સેંકડો થાંભલાઓ ઉપર અવલંબિત હતો. આ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. એ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપની અંદર વચ્ચે તેણે બહુ સમરમણીય ભૂમિ ભાગની વિકુર્વણા કરી, પછી તેના ઉપરિ ભાગની, મલ્લ–ક્રીડાસ્થાનની અને મણિ. પીઠિકાની વિકુર્વણા કરી. (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं सीहासण सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति) તે મણિ પીઠિકાની ઉપર ત્યાર પછી તેણે સપરિવાર સિંહાસ ની વિકુર્વણા કરી યાવત પાંચ માળાઓની વિકુર્વણા કરી.

ટીકાર્થ— જ્યારે સૂર્યાભ દેવે પોતાની દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરેને બતાવવાની ઇચ્છા પ્રકટ કરી ત્યારે તે પછી એટલે કે સૂર્યાભ દેવ વડે આ પ્રમાણે કહેવાયા પછી તે

कथितः सन् सूर्याभस्य देवस्य एनमर्थम्–अनन्तरोक्तं दिव्यदेवर्द्ध्यादिकोप दर्शनरूपं नो–न आद्रियते–न स्वीकरोति तथा–नो परिजानाति–नानुमोदयति, किन्तु तूष्णीकः–मौनावलम्बी संतिष्ठते–अवतिष्ठते। ततः–तदर्थस्यादरानुमननाकरणपूर्वकमौनावलम्बनेन भगवतः संस्थित्यनन्तरम् खलु स सूर्याभो देवः श्रमणं भगवन्तं महावीरं द्वितीयमपि वारम्, एवम्–अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम्' अवादीत्–हे भदन्त! यूयं खलु 'सर्वं जानीथ यावद् उपदर्शयितुम्' सर्वं जानीथेत्यारभ्योपदर्शयितुमित्यन्तपदसङ्ग्रहस्तदर्थश्चानन्तरोक्तसूत्रतोऽवसेयः, इति कृत्वा अनन्तरोक्तवचनमुक्त्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः–वारत्रयम्, आदक्षिण प्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम्–ईशानकोणम्, अवक्रामति–गच्छति, अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातं करोति–वैक्रियसमुद्घातयुक्तो भवतीति समुदितार्थः, समवहत्य संख्ये-

---

प्रकार से कहे जाने के बाद उन श्रमण भगवान् महावीर ने उस सूर्याभ देव के इस अनन्तरोक्त दिव्य देवर्द्धि आदि को ३२ प्रकार की नाट्य विधि द्वारा दिखलाने की बात को स्वीकार नहीं किया, और न उसकी अनुमोदना ही की. किन्तु उस समय वे केवल चुपचाप ही रहे. जब सूर्याभ देवने अपनी बात को प्रभु के द्वारा अनादृत एवं अननुमत पूर्वक मौनावलम्बन से बैठा हुआ ही देखा–तब उस सूर्याभ देवने पुनः द्वितीय बार भी उन श्रमण भगवान् महावीर से ऐसा ही कहा कि हे भदन्त! आप तो अपने केवलज्ञान द्वारा सब जानते ही हैं जैसा कि उसने ३२ वें सूत्र में कहा है. इस प्रकार कहकर उसने श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया. वन्दना नमस्कार करके फिर वह ईशान दिग्कोणे में गया. वहां जाकर के उसने वैक्रिय समुद्घात किया. इससे

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તે સૂર્યાભ દેવને તે અનંતરોક્ત દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરેને ૩૨ પ્રકારની નાટ્યવિધિ વડે બતાવવાની વાતને સ્વીકારી નહીં અને તેની અનુમોદના પણ કરી નહિ. પણ તે વખતે તેઓ ચુપ થઈને જ બેસી રહ્યા. જ્યારે સૂર્યાભ દેવે પોતાની વાતને પ્રભુ વડે અસન્માનીત અને તેઓશ્રીને ચુપ થઈને બેસી રહેલા જ જોયા ત્યારે સૂર્યાભ દેવે ફરી બીજી વાર પણ તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે જ વિનંતી કરતાં કહ્યું કે હે ભદંત! આપશ્રી તો પોતાના કેવળજ્ઞાન વડે બધું જાણો જ છો....આમ તેણે ૩૨ માં સૂત્ર પ્રમાણે બધું કહ્યું આ પ્રમાણે કહીને તેણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના કરી. નમસ્કાર કર્યા. વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તે ઇશાન દિગ્ કોણમાં ગયો. ત્યાં જઈને તેણે વૈક્રિય સમુદ્દ્ઘાત કર્યો.

यानि-संख्यातानि योजनानि-संख्यातयोजनप्रमाणं दण्डं निसृजति-निःसारयति, निसृज्य यथाबादरान्-यथासूक्ष्मान्-स्थूलबादरान् पुद्गलान् परित्यज्य यथासूक्ष्मान् पुद्गलान् गृह्णाति' विशेषतः- विकरणप्रकारः पञ्चमसूत्रतोऽव सेयः। द्वितीयमपि वारं वैक्रियसमुद्घातेन यावत् बहुसमरमणीयं भूमिभागं विकरोति, स भूमिभागः कीदृश ? इत्याह-स यथा नामकः-आलिङ्गपुष्करं-आलिङ्गो-मुरजनामा वाद्यविशेषस्तस्य पुष्करं चर्मपुटकं तद्वत् समतलं, यावत्-यावत्पदेन-मृदङ्गपुष्करमिति वेत्यादीनां पदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, कियत्पर्यन्तानाम्? इत्याह-मणीनां स्पर्शः-पञ्चदशसूत्रत आरभ्यैकोनविंशतितमसूत्रपर्यन्तोक्तानां पदानां-सङ्ग्रहः कार्यः, तदर्थश्च तत एव बोध्यः। तस्य-उक्तविशेषण-विशिष्टस्य खलु बहुसमरमणीयस्य-बहुसमः-अत्यन्तसमतलः, अत एव-रमणीयः-शोभनश्चेति बहुसमरमणीयस्तस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे-

उसने अपने आत्मप्रदेशों को शरीर से बाहर संख्यात योजन प्रमाण रूप में दण्डाकाररूप से निकाला. इन्हें निकाल कर उसने यथा बादर पुद्गलों का परित्याग कर यथा सूक्ष्म पुद्गलों का ग्रहण किया. यहां विकरण प्रकार पंचम सूत्र से जानना चाहिये द्वितीय वार भी फिर उसने वैक्रिय समुद्घात किया. इससे उसने एक बहुसमरमणीय भूमि भाग की विकुर्वणा की. यह भूमिभाग जैसा आलिङ्ग नामके वाद्य विशेष का चर्मपुट होता है वैसा समतल था. यहां यावत्पद से 'मृदङ्ग पुष्कर मिति' इत्यादि पदों का संग्रह 'मणीनां स्पर्शः' तक हुआ है। इन पदों को १५ वें सूत्र से लेकर १९ वें सूत्र तक पहिले प्रकट किया जा चुका है। अतः वहां से इन सब संगृहीत पदों का विवरण जान लेना चाहिये. इस प्रकार से उक्त विशेषण विशिष्ट उस बहुसम एवं रमणीय भूमिभाग

તેથી તેણે પોતાના આત્મ પ્રદેશોને શરીરમાંથી સંખ્યાત યોજન પ્રમાણ રૂપમાં દંડાકાર રૂપમાં બહાર કાઢયા. બહાર કાઢીને તેણે યથા બાદર પુદ્ગલોનો ત્યાગ કરીને યથા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કર્યું. અહીં વિકરણ પ્રકાર પંચમ સૂત્રથી જાણી લેવું જોઈએ તેણે બીજી વખત ફરી વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કર્યો. તેથી તેણે બહુસમ રમણીય ભૂમિભાગની વિકુર્વણા કરી એ ભૂમિભાગ આલિંગ નામે વાદ્ય વિશેષનો ચર્મ પુટક હોય છે તેવો જ સમતલ હતો. અહીં યાવત્ પદથી 'મૃદઙ્ગપુષ્કરમિતિ' વગેરેથી 'मणीनां स्पर्शः' સુધીના પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ સર્વે પદોને ૧૫ માં સૂત્રથી માંડીને ૧૯ માં સૂત્ર સુધી પહેલાં પ્રકટ કરવામાં આવ્યાં છે. એથી જિજ્ઞાસુઓ એ ત્યાંથી અર્થ જાણી લેવો જોઇએ. આ પ્રમાણે ઉકત વિશેષણ વિશિષ્ટ તે બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગના બહુ જ મધ્ય દેશભાગના પછી તેણે એક પ્રેક્ષાગૃહ મંડપ ઘણા

अत्यन्तमध्यदेशभागे प्रेक्षागृहमण्डपं नाटयशालामण्डपं विकरोति, तत्. कीदृशम् ? इत्याह-अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टम्-अनेकशतसंख्यस्तम्भोपरिसमवलम्बितम् अस्य वर्णकः-वर्णनप्रकारो विंशतितमसूत्रतोऽवगन्तव्यः। तस्य प्रेक्षागृहमण्डपस्य अन्त-र्मध्ये बहुसमरमणीयभूमिभागं विकरोति, उल्लोकम्=उपरिभागम् अक्षपाटकं-मल्लक्रीडास्थानम्, मणिपीठिकाम्-मणिमयासनम् च-विकरोति, तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि ऊर्ध्वभागे सिंहासनं सपरिवारं-विजयदूष्याऽङ्कुश-मुक्तादामसहितम्, यावत्-यावत्पदेन-विजयदूष्यादीनां वर्णनं ग्राह्यम् एवं दामानि माल्यानि पञ्च-तत्र चत्वारिमुक्तादामपरिवेष्टनरूपाणि एकं मुक्ता-दामेति बोध्यानि, मणिपीठिका- सिंहासनं तदुपर्युल्लोकाङ्कुश--मुक्तादाम्नां

के अत्यन्त मध्य देशभाग में फिर उसने एक प्रेक्षागृहमंडप-नाटयशाला की विकुर्वणा की. यह प्रेक्षागृह मंडप अनेक शतसंख्यक स्तम्भों के ऊपर अवलम्बित था. इस प्रेक्षागृह मंडप का वर्णन प्रकार २० वें सूत्र में किया गया है. सो वहीं से इसे समझना चाहिये. इसके बाद उसने उस प्रेक्षा-गृहमंडप के मध्य में बहुसम एवं रमणीय भूमिभाग की विकुर्वणा की. इसमें उसने उल्लोक-उपरिभाग की, अक्षपाटक की-मल्लक्रीडास्थान की, और मणिपीठिका की-मणीमय आसन की विकुर्वणा की. इसके बाद उसने उस मणिपीठका के ऊपर एक विजयदूष्य, अङ्कुश एवं मुक्ता-दाम सहित सिंहासन की विकुर्वणा की. यहां यावत् पद से विजय दूष्या-दिकों का वर्णन ग्रहण किया गया है. पांच यहां माला जो कही गई हैं उनमें चार मालाएँ तो मुक्तादाम को परिवेष्टित करनेवाली कही गई हैं और एक मुक्तादाम कहा गया है. मणिपीठिका, सिंहासन उसके ऊपर

(નાટય શાળ) ની વિકુર્વણા કરી. એ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપ ઘણા સેંકડો થાંભલાઓ ઉપર અવલંબિત હતો એ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપનું વર્ણન ૨૦ માં સૂત્ર પ્રમાણે સમજવું જોઈએ. ત્યાર પછી તેણે તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપની વચ્ચે બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગની વિકુર્વણા કરી. એમાં તેણે ઉલ્લોક-ઉપરિ ભાગની. અક્ષપાટની, મલ્લ ક્રીડા સ્થાનની અને મણિ પીઠિકાની-મણિમય આસનની વિકુર્વણા કરી. ત્યાર પછી તેણે મણિપીઠિકાની ઉપર એક વિજય દૂષ્ય (ચંદરવો) અંકુશ અને મુકતાદામ સહિત સિંહાસનની વિકુર્વણા કરી. અહીં યાવત પદથી વિજય દૂષ્ય (ચંદરવો) વગેરેનું વર્ણન ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. અહીં જે પાંચમાલાઓ ગ્રહણ કરવામાં આવી છે, તેમાંથી ચાર માલાઓ તો મુકતાદામને પરિવેષ્ટિત કરનારી કહેવામાં આવી-અને એકદામનું ગ્રહણ થયું છે. મણિપીઠિકા, સિંહાસન ઉપરનો ઉલ્લોક, અંકુશ અને મુકતાદામ આ સર્વનું વર્ણન

वर्णनमेकविंशतितमसूत्रादारभ्य द्वाविंशतितमसूत्रमस्य 'तिष्ठन्ति' पदपर्यन्तादवसेयम्। इत्येतत्सूचनायाह–'तिष्ठन्ति' इति ॥ सू० ३३ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स आलोए पणामं करेइ, करित्ता अणुजाणउ मे भगवं त्तिकट्टु सीहासणवरगए तित्थयराभिमुहे सण्णिसण्णे।

तएणं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए णाणामणिकणगरयणविमलमहरिहनिउणोवचियमिसिमिसिंतविरइयमहाभरण कडगतुडियवरभूसणुज्जलं पीवरं पलंबं दाहिणं भुयं पसारेइ। तओ णं सरिसयाणं सरित्तयाणं, सरिसव्वयाणं सरिसलावण्णगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियणिज्जोयाणं दुहओ संवलियग्गणियत्थाणं आविद्धतिलयामेलाणं पिणद्धगेविज्ज कंचुयाणं उप्पीलियचित्तपट्टपरियरसफेणगावत्तरइयसंगय पलंबवत्थंतचित्तचिल्ललगनियंसणाणं एगावलिकंठरइयसोभंतवच्छपरिहत्थभूसणाणं अट्ठसयं णट्टसज्जाणं देवकुमाराणं णिगच्छइ ॥ सू० ३४ ॥

का उल्लोक. अङ्कुश एवं मुक्तादाम इन सब का वर्णन २१ वें सूत्र से लेकर २२ वें सूत्र के 'तिष्ठन्ति' इस पद तक किया गया जानना चाहिये. इसी बात की सूचना के लिये 'तिष्ठन्ति' पद का प्रयोग किया गया है। सू० ३३।

'तए णं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तए णं) इसके पश्चात् (से) उस (सूरियाभे देवे समणस्स भगवओ महावीरस्स आलोए पणामं करेइ) सूर्याभ देवने श्रमण भगवान्

---

२१ मां सूत्रथी मांडीने २२ मां सूत्रना 'तिष्ठन्ति' आ पद सुधी करवामां आव्युं छे तेम समजवुं जोइए. आ वातने स्पष्ट करवा माटे ज 'तिष्ठन्ति' पदनो प्रयोग करवामां आव्यो छे. ॥ सू० ३३ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यार पछी (से) ते (सूरियाभे देवे समणस्स भगवओ

छाया-ततः खलु स सूर्याभो देवः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य आलोके प्रणामं करोति, कृत्वा अनुजानातु मे भगवानिति कृत्वा सिंहासनवरगतः तीर्थकराभिमुखः संनिषण्णः ।

ततः स सूर्याभो देवस्तत्प्रथमतायां नानामणिकनकरत्नविमलमहार्ह निपुणोपचितदेदीप्यमानविरचितमहाऽऽभरणकटकत्रुटितवरभूषणोज्ज्वलं पीवरं प्रलम्बं दक्षिणं भुजं प्रसारयति । ततः खलु सदृशानां सदृक्त्वचाम् सदृग्वयसां सदृग्लावण्यरूपयौवनगुणोपपेतानामेकाऽऽभरणवसनगृहीत निर्यो-

महावीर को समक्ष में प्रणाम किया (करित्ता अणुजाणउ मे भगवं त्तिकट्टु सीहासणवरगए तित्थयराभिमुहे सण्णिसण्णे) प्रणाम करके फिर वह उन तीर्थंकर की ओर मुख करके सिंहासन पर 'भगवान् मेरे इस कार्य की अनुमोदना करें' कह कर बैठ गया. (तएणं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए णाणामणिकणगरयणविमलमहरियनिउणोवचियमिसिमिसितविरइयमहाभरणकडगतुडियवरभूसणुज्जलं पीवरं पलंबं दाहिणं भुयं पसारेइ) इसके पीछे उस सूर्याभ देवने सब से पहिले अपने दाहिने हाथ को फैलाया पसारा। यह उसका दाहिना हाथ अनेक प्रकार की मणियों के सुवर्ण के एवं रत्नों के निर्मल, महार्ह-भाग्यशालियों के योग्य, निपुण शिल्पियों द्वारा बनाये हुए एवं अत्यन्त चमकीले ऐसे बहुमूल्य आभूषणों से, तथा विशेष कटक एवं त्रुटितरूप आभूषणों से चमक रहा था. पीवर-पुष्ट था और दीर्घ था. (तओ णं सरिसयाणं सरिसत्तयाणं सरिव्वयाणं सरिसलावण्ण-

महावीरस्स आलोए पणामं करेइ) सूर्याभदेवे श्रमण भगवानने सामे प्रमाण कर्या. करित्ता अणुजाणउ मे भगवं त्तिकट्टु सीहासणवरगए तित्थयराभिमुहे सण्णिसण्णे) प्रणाम करीने पछी ते तीर्थंकरनी तरफ मुख राखीने सिंहासन उपर 'भगवान मारा आ कामनी अनुमोदना करो' कहीने बेसी गयो. (तए णं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए णाणामणिकणगरयणविमलमहरियनिउणोवचियमिमिमिसितविरइयमहाभरण-कडग-तुडिय-वरभूसणुज्जलं पीवरं पलंबं दाहिणं भुयं पसारेइ) त्यार पछी ते सूर्याभ देवे सौ पहेलां पोताना जमणा हाथने फेलाव्यो. तेनो ए जमणो हाथ घणी जातना मणीओना, सुवर्ण तेमज रत्नोना निर्मळ महार्ह-भाग्यशाळीओ माटे योग्य, निपुण शिल्पीओ वडे बनाववामां आवेल अतीव चमकता एवा बहु कीमती आभूषणोथी, तेमज कटक अने त्रुटित रूप आभूषणोथी चमकी रह्यो हतो. पीवर-पुष्ट-हतो, अने दीर्घ-लांबो हतो. (तओ णं सरिसयाणं सरिसत्तयाणं सरिसव्वयाणं सरिसलावण्णरूव-

गानां द्विधातः संवलिताग्रन्यस्तानाम्, आविद्धतिलकाऽऽमेलानां पिनद्ध ग्रैवेयककञ्चुकानाम् उत्पीडितचित्रपट्टपरिकरसफेनकाऽऽवर्तरचितसंगत प्रलम्बवस्त्रान्तचित्रदेदीप्यमाननिवसनानाम् एकावलिकण्ठरचितशोभमानवक्षः पूर्ण भूषणानाम् अष्टशतं नाट्यसज्जानां देवकुमाराणां निर्गच्छन्ति ॥ सू० ३४ ॥

रूवजोव्वणगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियणिज्जोयाणं दुहओ संवलियग्गणित्थाणं) इस उसके दक्षिण हाथ से १०८ एक सौ आठ देवकुमार निकले. ये सब के सब देवकुमार समान आकार वाले थे, समान वर्ण से युक्त चमडी वाले थे. समान उमर वाले थे. समान लावण्य, रूप एवं यौवन रूप दोनों से युक्त थे. एक जैसे आभरणों को एवं वस्त्रों को पहिरे हुए थे इन्होंने जो उत्तरीय वस्त्र (दुपट्टा) धारण कर रखा था, उसके दोनों छोड़ इनकी कटि के दोनों ओर बंधे हुए थे (आविद्धतिलयामेलाणं. पिणद्धगेविज्जकंचुयाणं उप्पीलियचित्तपट्टपरियरसफेणगावत्तरइयसंगय, पलंबवत्थंतचित्तचिल्ललगनियंसणाणं, एगावलिकंठरइयसोभंतवच्छपरिहत्थभूसणाणं अट्ठसयं णट्टसज्जाणं देवकुमाराणं णिग्गच्छइ) इनके ललाटपर तिलक और मस्तक पर मुकुट बंधा हुआ था. गले में इन्होंने ग्रैवेयक-(गले का आभूषण) और शरीर की रक्षा के निमित्त अङ्गरक्षक वस्त्र चोगा- (पैरों तक लटकता हुआ ढोला अंगा) पहिर रखा था. कमर में इनकी कटिबन्धन--कमरबन्ध था. जो विचित्र वर्णवाले वस्त्र

जोव्वणगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियणिज्जोयाणं दुहओ संवलियग्गणित्थाणं) તેના તે જમણા હાથમાંથી ૧૦૮ એક સો આઠ દેવ કુમારોની- કળ્યા. એ સર્વે દેવકુમારો સરખા આકાર વાળા હતા. સમાન વર્ણવાળા ચામડીથી યુક્ત હતા. સરખી ઉંમર વાળા હતા. સમાન લાવણ્ય, રૂપ અને યૌવન રૂપ ગુણોથી યુક્ત હતા. તેમણે જે ઉત્તરીય વસ્ત્ર ધારણ કરેલું હતું તેના બંને છેડાઓ તેમની કમરની બંને તરફ બાંધેલા હતા. (आविद्धतिलयामेलाणं पिणद्धगेविज्जकंचुयाणं उप्पीलियचित्तपट्टपरियरसफेणगावत्तरइयसंगय, पलंबवत्थंतचित्तचिल्ललगनियंसणाणं, एगावलिकंठरइयसोभंतवच्छपरिहत्थभूसणाणं अट्ठसयं णट्टसज्जाणं देवकुमाराणं णिग्गच्छइ) તેમના ભાલ ઉપર તિલક અને મસ્તક ઉપર મુકુટ બાંધેલા હતા. ગળાંમાં તેમણે ગ્રૈવેયક (ગળાનું ઘરેણું) અને શરીરની રક્ષાના માટે અને અંગરક્ષક વસ્ત્ર (અંગરખું) પહેરેલું હતું. કમરમાં તેમણે કટિબંધન (કમર બંધ) કે જે વિચિત્ર વર્ણ વાળા વસ્ત્રનું હતું—તેમજ તેઓએ જે અધો વસ્ત્ર ધારણ કરેલું હતું—તેમનો અગ્રભાગ ફેન વિનિર્ગમ સહિત આવર્ત

'तएणं से सूरियाभे देवे ' इत्यादि—

टीका—ततः-भूमिभागादिदामपर्यन्तविकरणानन्तरं खलु सूर्याभो देवः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य आलोके-दर्शने-भगवत्समक्षमिति भावः, प्रणामं करोति, कृत्वा "अनुजानातु-अनुमोदयतु मे-मम मामित्यर्थः, भगवान् इति कृत्वा-इत्युक्त्वा सिंहासनवरगतः तीर्थकराभिमुखः संनिषण्णः-समुपविष्टः।

ततः-उपवेशनानन्तरम्, खलु सूर्याभो देवः तत्प्रथमतायां तस्य नाट्यविधेः प्रथमतायाम्-आरम्भे, दक्षिणं भुजं प्रसारयतीति परेण सम्बन्धः,

---

का था. तथा इन्होंने जो अधोवस्त्र धारण कर रखे थे उनके अग्रभाग फेन विनिर्गम से सहित आवर्त्त-वेष्टन से नाट्यविधि के योग्य किये गये थे और बहुत दीर्घ थे. लम्बे थे तथा चित्रवर्ण से संपन्न थे. देदीप्यमान थे. इन सब के वक्षःस्थल कंठ में धारण की हुई थी. एकावलीहार से सुन्दर बने हुए थे. ये सब के सब प्रचुर आभूषण पहिरे हुए थे. नृत्यक्रिया में ये सब १०८ देव कुमार तत्पर बने हुए थे. इस तरह के १०८ देव कुमार उस सूर्याभ देव के पसारे हुए दाहिने हाथ से निकले।

टीकार्थ जब भूमिभाग, एवं दाम तक के पदार्थों की विकुर्वणा वह सूर्याभ देव कर चुका तब उसने भगवान के समक्ष प्रणाम किया और ऐसा कहा कि भगवान् मेरे इस कार्य की अनुमोदना करें इस प्रकार कहकर वह उनकी तरफ अपना मुह करके सिंहासन पर बैठ गया.

વેષ્ટનથી નાટ્યવિધિના માટે યોગ્ય કરવામાં આવ્યો હતો. બહુ જ લાંબો હતો તેમજ ચિત્ર વિચિત્ર વર્ણોથી સંપન્ન હતો. તે સર્વેના વક્ષો કંઠમાં પહેરેલી એકાવલિ હારથી સુંદર બનેલા હતા. એ સર્વે ખૂબ આભૂષણો પહેરેલા હતા. એ સર્વે ૧૦૮ દેવકુમારો નૃત્ય ક્રિયામાં તત્પર બનેલા હતા. આ જાતના ૧૦૮ દેવકુમારો સૂર્યાભદેવના પ્રસારેલા જમણા હાથમાંથી નીકળ્યા.

ટીકાર્થ—જ્યારે તે સૂર્યાભ દેવે ભૂમિભાગથી માંડીને દામ સુધીના બધો પદાર્થોની વિકુર્વણા કરી લીધી ત્યારે તેણે ભગવાનને પ્રણામ કર્યા અને આ પ્રમાણે વિનંતી કરતાં કહ્યું કે હે ભગવાન મારા આ કામનીઆપ અનુમોદના કરો એવી રીતે વિનંતી કરીને તે તેઓશ્રીની તરફ મુખ રાખીને સિંહાસન ઉપર બેસી ગયો. બેઠા પછી તે સૂર્યાભદેવે નાટ્યવિધિના આરંભમાં પોતાની જમણી ભુજાને ફેલાવી તેની આ ભુજા ઘણી જાતના ચંદ્રકાંત વગેરે મણીઓથી, સુવર્ણોથી તેમજ

कीदृशं भुजम् ? इत्यपेक्षायामाह–नानामणिकनकरत्नविमलमहार्हनिपुणोपचित–देदीप्यमानविरचितमहाऽऽभरणकटकत्रुटितवरभूषणोज्ज्वलं–– नाना––अनेक विधानि यानि मणिकनकरत्नानि–तत्र–मणयः चन्द्रकान्तप्रभृतयः, कनकानि–सुवर्णानि, रत्नानि–कर्केतनादीनि च–तथा–विमलानि–निर्मलानि तथा–महार्हाणि–महान्तं–भाग्यशालिनमुपभोक्तारमर्हन्ति–तद्योग्यानि भवन्तीति तथा, यद्वा–उत्सवमर्हन्तीति तथा, तथा–निपुणोपचितानि–निपुणं यथास्यात्तथोपचितानि–परिकर्मितानि देदीप्यमानानि–अतिस्फुरन्ति च विरचितानि–शिल्पिकृतानि यानि महाऽऽभरणानि–बहुमूल्यानि विशिष्टानि भूषणानि तथा–कटकत्रुटितवरभूषणानि–तत्र–कटकानि–करमूलभूषणविशेषाः, त्रुटितानि–बाहुभूषणविशेषाः, तद्रूपाणि वरभूषणानि तैः नानामणिकनकरत्नादिभिरुज्ज्वलम्–भासुरम्, तथा–पीवरं–पुष्टम् प्रलम्बं–दीर्घं दक्षिणं भुजं–बाहुं प्रसारयति–विस्तारयति । ततः–तस्माद् दक्षिणभुजात् खलु देवकुमाराणामष्टशतम्–अष्टोत्तरशतं निर्गच्छति–निःसरति, कीदृशानां देवकुमाराणाम् ? इत्याह––सदृशानां –समानाऽऽकारसम्पन्नानाम्, तत्राऽऽकारेण कस्यचित् समानोऽपि वर्णेन

बैठने के बाद उस सूर्याभदेवने नाट्यविधि के आरंभ में अपनी दक्षिण भुजा को फैलाया यह उसकी भुजा अनेक प्रकार के चन्द्रकांत आदि मणियों से, सुवर्णों से एवं कर्केतन आदि रत्नों से, तथा निर्मल एवं भाग्यशाली उपभोक्ता के योग्य अथवा उत्सव के समय योग्य, बहुत अच्छी तरह से साफ किये हुए अतएव–चमकने वाले ऐसे बहुमूल्य आभरणों से तथा करमूलभूषणरूप कटकों से एवं बाहुभूषणरूप त्रुटितों से इस प्रकार नानामणिकनकरत्नादिकों से उज्ज्वल थी–चमचमा रही थी, पीवर–पुष्ट थी, और दीर्घ–लम्बी थी. इस प्रसारित दक्षिण भुज से १०८ देवकुमार प्रकट हुए. ये देवकुमार सदृश–समान आकार सम्पन्न थे, आकार

કર્કેતન વગેરે રત્નોથી તેમજ નિર્મળ અને ભાગ્યશાળી ઉપભોકતા યોગ્ય અથવા તો ઉત્સવના અવસર માટે યોગ્ય, બહુજ સરસ રીતે સ્વચ્છ બનાવેલા એટલા માટે ચમકતા એવા બહુમૂલ્ય આભરણોથી તેમજ કરમૂલભૂષણ રૂપ કટકોથી, અને બહુભૂષણ રૂપ ત્રુટિતોથી આ પ્રમાણે અનેક જાતના મણિકનક રત્નો વગેરેથી ઉજ્જ્વળ હતી. ચમકતી હતી, પીવર–પુષ્ટ–હતી અને દીર્ઘ લાંબી હતી. પ્રસારેલી એ જમાણી ભુજામાંથી ૧૦૮ દેવકુમારો પ્રકટ થયા. એ દેવકુમારો સદૃશ–સરખા આકારવાળા હતા. આકારની દૃષ્ટિએ સરખાપણું હોવા છતાંએ કેટલાકમાં વર્ણની દૃષ્ટિએ સરખાપણું હોતું નથી. એથી અહીં એમ સમજવું નહિ. એઓ સર્વે

समानो न भवतीति वर्णनः समानत्वप्रतिपादनार्थमाह—सदृक्त्वचां-सदृक् -सदृशी त्वचा येषां ते सदृक्त्वचस्तेषां-समानवर्णत्वक्सम्पन्नानाम्, तत्र सदृक्त्वगपि कश्चिद् वयसा सदृशो न भवतीति वयसा सदृशत्वप्रतिपादनार्थमाह —सदृग्वयसां-सदृक्-समानं वयो येषां ते सदृग्वयसस्तेषाम्-समानवयः सम्पन्नानाम्. तत्र समान वया अपि कश्चिद् विसदृशोलावण्यादिभिर्गुणैस्स म्भाव्यत इति लावण्यादिभिर्गुणैः सदृशत्वप्रतिपादनार्थमाह—सदृशलावण्य-रूप-यौवन गुणोपपेतानां सदृशाः-समाना ये लावण्यरूपयौवनगुणाः-तत्र-लावण्यं-मुक्ताफलकान्ति प्रतिबिम्बमिवयच्चाकचिक्यमङ्गेषु प्रतिभाति तत, उक्तच-

'मुक्ताफलस्य च्छायायाः प्रतिबिम्बमिवान्तरा।

प्रतिभाति यदङ्गेषु तल्लावण्यमिहोच्यते। १।' इति। रूपम्-आकारः, यौवनं-तारुण्यम् तद्रूपा गुणाः, यद्वा-लावण्यादीनि गुणाश्च दाक्षिण्यादयः, तैरुप

से समानता होने पर भी किसी २ में वर्ण की अपेक्षा समानता नहीं होती है-अतः यहां ऐसा नहीं था. ये सब के सब वर्ण की अपेक्षा भी समान वर्णयुक्त, समान त्वचा वाले थे, कितनेक ऐसे भी होते हैं, जो वर्ण की अपेक्षा समानता वाले तो होते हैं परन्तु वय की अपेक्षा समानता वाले नहीं होते हैं अतः इनमें ऐसी बात नहीं थी-ये सब वय की अपेक्षा भी समान थे. वय की अपेक्षा समान होनेपर भी किन्हीं २ में लावण्यादि की अपेक्षा विसदृशता भी पायी जाती है सो यहां पर ऐसी बात नहीं थी. ये सब लावण्यादिक की अपेक्षा भी सदृशता वाले थे. मुक्ताफल की कान्ति के प्रतिबिम्ब जैसा अङ्गों में जो चाकचिक्य-चमकाहट होता है इसका नाम लावण्य है-कहा भी है—

'मुक्ताफलस्य छायायाः' इत्यादि। रूप नाम आकार है, यौवन नाम तरुणाई का है. इन रूप गुणों से ये सब युक्त थे. अथवा-लावण्य

वर्णनी दृष्टिએ પણ સરખા વર્ણવાળા, સમાન ત્વચા (ચામડી) વાળા, કેટલાક વળી એવા પણ હોય છે કે જે વર્ણની દૃષ્ટિએ સરખા હોવા છતાંએ વયની દૃષ્ટિએ પણ સમાન હતા. વય (ઉંમર) ની દૃષ્ટિએ સરખા હોતા નથી તેથી એડીં એમ સમજવું કે તેઓ સર્વે વયની દૃષ્ટિએ પણ સરખા હતા વયની દૃષ્ટિએ સમાનતા હોવા છતાંએ કેટલાકમાં લાવણ્ય વગેરેની અપેક્ષાએ સરખાપણું થતું નથી. તો અહીં એવી વાત સમજવી નહિ. એઓ સર્વે લાવણ્ય વગેરેની દૃષ્ટિએ પણ સરખા હતા. મોતીઓમાં કાંતિ રૂપે જે પદાર્થ ઝળહળે છે તે લાવણ્ય કહેવાય છે. કોઈએ કહ્યું છે કે "मुक्ताफलस्य छायायाः" વગેરે રૂપ આકારનું નામ છે, યૌવન, તારુણ્યનું નામ છે. એઓ સર્વે એ બધા

पेतानां-युक्तानाम्, तथा-एकाऽऽभरणवसनगृहीत-निर्योगानाम्-गृहीतः-धारितः एकः- समानः आभरणवसननिर्योगः-आभरणं-भूषणं वसनं-वस्त्रं चेति तद्रूपो निर्योगः-नाट्योपकरणं येस्तेषाम्=धारितसमानभूषणवस्त्रनाट्योपकरणानाम्, यद्वा—एके-समाने आभरणवसने येषां तेच ते गृहीत निर्योगाश्चेति एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगास्तेषाम्, तथा-द्विधातः द्वयोः पार्श्वयोः संवलिताग्रन्यस्तानाम्-संवलितानि-संवेष्टितानि अग्राणि-अग्रभागा यस्य तत् संवलिताग्रं-प्रसङ्गादुत्तरीयं वस्त्रं तद् न्यस्तं-स्वशरीरोपरिधारितं यैस्तेषाम्। आविद्धतिलकाऽऽमेलानाम्-आविद्धौ-धारितौ तिलकाऽऽमेलौ तिलकः-ललाटे लेपविशेषः आमेलः-शेखरः-मुकुट चैतौ यैस्तेषाम्, तथा पिनद्धग्रैवेयककञ्चुकानाम्-पिनद्धं धारितं-ग्रैवेयकं-ग्रीवाभरणं कञ्चुकम्-अङ्गरक्षकवस्त्रं यैस्ते तथा तेषाम्, तथा-उत्पीडितचित्रपट्टपरिकरसफेनकमर्थरचितसंगतप्रलम्बवस्त्रान्तचित्रदेदीप्यमाननिवसनानाम्-उत्पीडनः अत्यन्ताऽऽबद्धः चित्रपट्टः-विचित्रवर्णपट्टः, स एव परिकरः कटिबन्धनं यैस्ते च ते सफेनकाऽऽवर्त रचितसंगतप्रलम्बवस्त्रान्तचित्रदेदीप्यमाननिवसनाः फेनः अग्रभागः;

आदि से एवं दाक्षिण्यादिगुणों से ये युक्त थे. इन सबने एक ही आकार के नाट्योपकरणरूप आभरणों को एवं वस्त्रों को धारण कर रखा था. तथा जो उत्तरीय वस्त्र इन्होंने धारण किया था. वह अपने दोनों छोडों से इनकी कमर के दोनों ओर बंधा हुआ था. ललाट में तिलक एवं मस्तक ऊपर मुकुट इन्होंने धारण कर रखा था. गले में इन सबके हार था और शरीर में चोगा-(पैरोंतक लटकता हुआ ढीला अंगा) पहिर रखा था. कमर में इन्होंने जो पट्टबन्ध किया था वह विचित्र वर्णवाले वस्त्र से किया था. अर्थात् विचित्रवर्णवाले वस्त्र से इन्होने अपनी कमर को बांध रखा था. तथा इन्होंने जो अधोवस्त्र पहिरा हुआ था. उसके

રૂપ ગુણોથી યુકત હતા અથવા તો લાવણ્ય વગેરેથી અને દાક્ષિણ્ય વગેરે ગુણોથી એઓ યુકત હતા. એઓ સર્વે એક જ આકારના નાટયોપકરણ રૂપ આભરણોને તેમજ વસ્ત્રોને ધારણ કરેલાં હતાં અને જે ઉત્તરીય વસ્ત્ર એમણે ધારણ કરેલું હતું તે બંને છેડાઓથી કમરની બંને બાજુએ બાંધેલું હતું. ભાલમાં તિલક અને તેમણે મસ્તક ઉપર મુકુટ ધારણ કરેલો હતો. તેઓ બધાના ગળામાં હાર હતા. અને શરીર ઉપર અંગરખાઓ પહેરેલા હતા. કમરમાં તેમણે જે વસ્ત્ર બાંધ્યું હતું. તે વિચિત્રવર્ણ વાળું હતું એટલે કે વિચિત્રવર્ણ વાળા વસ્ત્રથી તેમણે પોતાની કમર

स एव फेनकः, स चात्र तद्विनिर्गमपरस्तेन फेनकेन फेन विनिर्गमेनासाहितो य आवर्तःवेष्टनमिति सफेनकाऽऽवर्तस्तेन रचिताः-कृताः, संगताः-नाट्यविधि योग्याः, प्रलम्बाः=दीर्घाः प्रलम्बमानाः, वस्त्रान्ताः-वस्त्राग्रभागा यस्य (निवसनस्य) तत् तथा भूतम्, चित्रं-चित्रवर्णसम्पन्नं देदीप्यमानं प्रस्फुरत् निवसनं परिधानवस्त्रं येषां ते तथाभूतास्तेषाम्, तथा—एकावलिकण्ठरचितशोभमानवक्षः पूर्णभूषणानाम्-कण्ठरचिता—कण्ठे—गले रचिता—धारिता या एकावलिः—नानाविधमणिग्रथितहारः सा एकावलिकण्ठरचिता, तया शोभमानं—शोभां प्राप्नुवद् वक्षः—उरःस्थलं येषां ते च ते पूर्णभूषणाः—पूर्णानि—प्रचुराणि भूषणानि येषां ते तथा, तेषाम् अत्र मूले 'परिहत्थ' शब्दो देशीयः पूर्णार्थकस्तेनोक्तोऽर्थः। नाट्यसज्जानां—नृत्यतत्पराणाम् एतादृशानां देवकुमाराणाम् अष्टशतं निर्गच्छति—तद्दक्षिणाङ्गुजान्निस्सरति ॥सू. ३४॥

अथ सूर्याभदेववामभुजादष्टोत्तरशतसंख्यदेवकुमारिकाणां निर्गमनमाह—

मूलम्—तयाणंतरं च णं णाणामणि जाव पीवरं पलंबं वामं भुयं पसारेइ तओ णं सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिव्वईणं सरिसलावण्णरूवजोव्वणगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहिय निज्जोयाणं दुहओ संवेल्लियग्गनियत्थीणं आविद्ध तिलया मेलाणं पिणद्धगेवेज्जकंचुईणं

अग्रभाग ऐसे थे जो फेन के विनिर्गम से सहित वेष्टन से नाट्यविधि के योग्य किये हुए थे. तथा लम्बे थे. इस पहिरे हुए वस्त्र का वर्ण विचित्र था, तथा यह स्वय देदीप्यमान था. इनका वक्षःस्थल इनके द्वारा कण्ठ में धृत नानामणिग्रथित हार से शोभा को पा रहा था. इस तरह वे प्रचुर भूषणोंवाले थे. यहां 'परिहत्थ' यह देशीय शब्द है और इसका अर्थ पूर्ण ऐसा है। सबके सब देवकुमार नृत्य करने में तत्पर बने हुए थे ॥ सू० ३४ ॥

બાંધેલી હતી. અને તેમણે જે અધોવસ્ત્ર પહેરેલું હતું. તે વસ્ત્રનો આગળનો ભાગ એવો હતો કે જે ફીણના વિનિર્ગમ સહિત વેષ્ટનથી નાટ્યવિધિ માટે યોગ્ય-બનાવેલો હતો. તેમજ લાંબો હતો. તે વસ્ત્રનો વર્ણ વિચિત્ર હતો તથા તે વસ્ત્ર જાતે ચમકી રહ્યું હતું તેઓએ અનેક મણિઓના ગુંથેલા હારો ધારણ કરેલા હતા જેથી તેમના વક્ષો સુશોભિત થઈ રહ્યા હતા. આ પ્રમાણે તે સર્વે પુષ્કળ પ્રમાણમાં આભૂષણોથી સુસજ્જિત હતા. અહીં 'परिहत्थ' આ દેશીય શબ્દ છે અને આ શબ્દનો અર્થ 'પૂર્ણ' એવો હોય છે એ સર્વે દેવકુમારો નૃત્ય કરવામાં તત્પર થઈ રહ્યા હતા ।સૂ.૩૪।

णाणामणिरयणभूसणविराइयंगमंगाणं चंदाणणाणं चंदद्धसमललाडाणं चंदाहियसोमदंसणाणं उक्काणं विव उज्जोवेमाणीणं सिंगारागारचारुवेसाणं हसियभणियचिट्ठियविलाससललिय संलावनिउणजुत्तोवयारकुसलाणंगहिया उज्जाणं अट्ठसयं नट्टसज्जाणं देवकुमारियाणं णिग्गच्छइ ॥ सू० ३५ ॥

छाया--तदनन्तरं च खलु नानामणिरत्न यावत् पीवरं प्रलम्बं वामं भुजं प्रसारयति, ततः खलु सदृशीनां सदृक्त्वचां सदृग्वयसां सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेतानाम् एकाऽऽभरणवसनगृहीतनिर्योगानां द्विधातः संवेल्लिताग्रन्यस्तानाम् आविद्धतिलकाऽऽमेलानां पिनद्धग्रैवेयककञ्चुकानां नानामणि-

---

अब सूत्रकार इस ३५ वें सूत्र द्वारा यह प्रकट करते हैं कि सूर्याभदेव की वाम भुजा से १०८ देवकुमारिकाएँ निकलीं—'तयाणंतरं च णं णाणामणि' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तयाणंतरं च णं) इसके बाद उस सूर्याभदेवने अपने (वामं भुयं पसारेइ) बांये हाथ को पसारा यह उसका बांया हाथ भी दाहिने हाथ की तरह ही णाणामणि जाव पीवरं पलंबं) अनेक प्रकार की मणियों के यावत् बहुमूल्य आभूषणों से युक्त था पुष्ट था. और लम्बा था. (तओणं सरिसयाणं सरित्तयाणं, सरिव्वयाणं सरिसलावण्णरूपजोव्वणगुणोववेयाणं एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं दुहओ संवेल्लियग्गनियत्थीणं, आविद्धतिलयामेलाणं) उसके समान आकार

સૂત્રકાર હવે આવા પાંત્રીસમાં સૂત્રવડે એ વાત પ્રકટ કરવા માંગે છે કે તે સૂર્યાભદેવની ડાબી ભુજાથી ૧૦૮ દેવકુમારિકાઓ પ્રકટ થઈ 'तयाणंतरं च णं णाणामणि' इत्यादि ।सू ३५।

સૂત્રાર્થ-- (तयाणंतरं च णं) ત્યાર પછી તે સૂર્યાભદેવે પોતાના (वामं भुयं पसारेइ) ડાબા હાથને પ્રસાર્યો. તેનો આ ડાબો હાથ પણ જમણા હાથની જેમ જ (णाणामणि जाव पीवरं पलंबं) ઘણી જાતના મણિઓથી યાવત્ બહુમૂલ્ય આભૂષણોથી યુકત હતો અને લાંબો હતો (तओणं सरिसयाणं सरित्तयाणं सरिव्वयाणं सरिसलावण्णरूवजोव्वणगुणोववेयाणं, एगाभरणवसणगहियनिज्जोयाणं दुहओ संवेल्लियग्गनियत्थीणं, आविद्धतिलयामेलाणं) તેમાંથી સરખી આકૃતિવાળી, સરખા વર્ણવાળી, સરખી ઉંમરવાળી, લાવણ્ય રૂપ યૌવન ગુણો-

रत्नभूषणविराजिताङ्गप्रत्यङ्गानाम् चन्द्राऽऽननानां चन्द्रार्द्धसमललाटानां चन्द्राधिकसौम्यदर्शनानाम् उल्कानामिव उद्द्योतमानानाम् शृङ्गारागारचारुवेषाणाम् हसितभणितस्थितविलाससललितसंलापनिपुणयुक्तोपचारकुशलानाम् गृहीतोजसाम् अष्टशतं नाट्यसज्जानां देवकुमारिकाणां निर्गच्छति ॥ सू० ३५ ॥

'तयाणंतरं च णं' इत्यादि--

टीका--तदनन्तरम्--अष्टोत्तरशतसंख्यदेवकुमारनिर्गमनानन्तरम च खलु नानामणि-यावत्-पीवरम्-नानामणीत्यारभ्य पीवरमित्यन्तपद सङ्ग्र-

---

वाली, समानवर्ण वाली, समान वयवाली, समानलावण्यरूप यौवनगुणों वाली, नाटक के योग्य एक से आभरणों एवं वसनों को धारण करने वाली दोनों ओर कमर में अपनी २ ओढनो के छोडों को आपस में जिन्होंने बांध रक्खा था ऐसी, तिलक एवं मुकुटोंवाली, (पिनद्धगेवेज्जकंचुईणं, णाणामणिरयणभूसणविराइयंगमंगाणं, चंदाणणाणं. चंदसमललाडाणं, चंदाहियसोमदंसणाणं उक्काणं विव उज्जोवेमाणीणं) गलेमें ग्रैवेयक एवं शरीर में चोली को धारण करनेवाली, अनेक प्रकार की मणियों से एवं रत्नों से निर्मित आभूषणों से विराजित प्रत्येक अङ्गोंवाली चन्द्र के जैसे मुखों वाली, अर्धचन्द्र के जैसे ललाटों वाली, चन्द्र से भी अधिक सौम्यदर्शनावाली, उल्का के जैसे चमकनेवाली (सिंगारागारचारुवेसाणं) शृङ्गार के गृहतुल्य सुन्दर वेषवाली, (हसियभणियचिट्ठियविलाससलियसंलावनिउणजुत्तोवयार कुसलाणं गहियाउज्जाणं अट्ठसयं नट्टसज्जाणं देवकुमारियाणं णिग्गच्छइ) हसित हँसने में, भणित भाषण में, स्थिति में, विलासमें सललित संलाप में-लीला सहितपरस्पर आपण में, तथा पटु पुरुष योग्य रचना में, अत्यन्त कुशल,

---

वाळी, नाटक माटे योग्य एवा आभरणो अने वस्त्रो धारण करेली, कमरनी बंने बाजुए जेमणे पोतपोतानी ओढणीना बंने छेडाओ बांधी राख्या हता एवी तिलक अने मुकुटोवाळी (पिनद्ध गेवेज्ज कंचुईणं, णाणामणिरयणभूसणविरइयंगमंगाणं, चंदाणणाणं. चंदद्धसमललाडाणं चंदाहियसोमदंसणाणं उक्का णं विव उज्जोवेमाणीणं) गळामां ग्रैवेयक अने कब्जो (ब्लाउज) पहेरेली, घणी जातना मणिओ अने रत्नो जडेली आभूषणोथी सुशोभित सर्व अंगोवाळी, चन्द्रमुखी, अर्धचन्द्र जेवा ललाटोवाळी, चन्द्र करतां पण वधु सौम्य दर्शनवाळी, उल्कानी जेम चमकवावाळी (सिंगारागारचारुवेसाणं) शृंगार गृहनी जेम सुंदर वेषवाळी (हसिय भणियचिट्ठियविलाससलियसंलावनिउणजुत्तोवयारकुसलाणं गहियाउज्जाणं अट्ठसयं नट्टसज्जाणं देवकुमारियाणं णिग्गच्छइ) हसित-हसवामां, भणित-संभाषणमां, स्थितिमां, विलासमां, संललित संलापमां लीला सहित

हो बोध्यः, तथा च-नानामणिकनकरत्नविमलमहार्हनिपुणोपचितदेदीप्यमानविरचितमहाभरणकटकत्रुटितवरभूषणोज्ज्वलं पीवरम् इति प्रलम्बम् एषां व्याख्याऽनन्तरोक्तसूत्रादवगन्तव्या वामं भुजं प्रसारयति। ततः-प्रसारिताद्वामभुजात् खलु सदृशीनां-समानाकारसम्पन्नानां सदृक्त्वचां-सदृशवर्णयुक्तत्वक्सम्पन्नानाम्, सदृग्वयसां-समानवयः सम्पन्नानाम् सदृशलावण्यरूपयौवनगुणोपपेतानां-समान लावण्याकृतितारुण्य-दाक्षिण्यप्रभृतिगुणसम्पन्नानाम्, एकाभरणवसनगृहीतनिर्योगानाम्-धारितसमानभूषणवस्त्रनाट्योपकरणानाम्, द्विधातः-द्वयोः पार्श्वयोः संवेल्लिताग्रन्यस्तानां-धारितसंवेष्टिताग्रोत्तरीयणाम् आविद्धतिलकाऽऽमेलानां-धारिततिलकशिखराणाम्, पिनद्धग्रैवेयककञ्चुकानां-धारितग्रीवाभरणकञ्चुकानाम् नानामणिरत्नभूषणविरचिताङ्गप्रत्यङ्गानां-बहुविधमणिरत्नयुक्तभूषणशोभिताङ्गोपाङ्गानाम्, चन्द्राऽऽननानां-चन्द्रमुखीनाम्, चन्द्रार्द्धसमललाटानाम्-अर्द्धविभक्तचन्द्रसमान ललाटयुक्तानाम्, चन्द्राधिकसौम्यदर्शनानाम्-चन्द्रतोऽप्यधिकाह्लादकदर्शनवतीनाम्। उल्कानामिव उद्योतमानानाम्-प्रकाशमानानाम्,शृङ्गारागारचारुवेषाणां-शृङ्गाराणामगाराणि- गृहाणि-शृङ्गारसम्पन्नाः ताश्च ताः चारुवेषा-सुन्दरवेषसम्पन्नास्तासाम्, तथा-हसितभणितस्थितविलाससललितसंलापनिपुणयुक्तोपचारकुशलानाम्-हसितं-हसनं, भणितं-भाषणं स्थितं-स्थितिः विलासः-क्रीडनम्, सललितसंलापः-लीलासहितपरस्परभाषणम्, निपुणयुक्तोपचारः-पटुपुरुषयोग्यरचना एषु कुशलानां-चतुराणाम्, तथा-गृहीतौजसां-धृतशारीरिकसामर्थ्यानाम्, तथा-नाट्यसज्जानां-नृत्यतत्पराणाम्, एतादृशीनां देवकुमारिकानाम्, अष्टशतम्-अष्टाधिकशतं निर्गच्छति-सूर्याभदेवस्य वामभुजाद् निःसरति ॥ सू० ३५ ॥

शारीरिक सामर्थ्य को धारण करनेवाली, एवं नाटक करने में तत्पर बनी हुई ऐसी १०८ देवकुमारिकाएँ निकली. ॥ ३५ ॥

इस सूत्र का टीकार्थ इस मूलार्थ के जैसा ही है सिर्फ यहां 'णाणामणि' के जाव पद से नानामणि इस पूर्वोक्त पाठ से लेकर 'पीवर' तक का पाठ संग्रह किया गया है ॥सू० ३५॥

પરસ્પર વાર્તાલાપમાં, તેમજ ચતુર પુરુષ યોગ્ય રચનામાં અતીવ કુશળ શારીરિક સામર્થ્યને ધારણ કરનારી અને નાટક કરવામાં તત્પર બનેલી એવી ૧૦૮ દેવ કુમારિકાઓ પ્રકટ થઈ

આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલ અર્થ જેવો જ છે. ફક્ત અહીં 'णाणामणि' ના યાવત્ પદથી 'नानामणि' આ પૂર્વોકત પાઠથી માંડીને 'पीवर' સુધીના પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. પૂર્વોકત પાઠનો અર્થ ૩૪ સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યો છે. ॥ સૂ૦ ૩૫ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे अट्ठसयं संखाणं विउव्वइ, अट्ठसयं संखवायगाणं विउव्वइ, अट्ठसयं सिंगाणं विउव्वइ, अट्ठसयं सिंगवायगाणं विउव्वइ, अट्ठसयं संखियाणं विउव्वइ, अट्ठसयं संखियवायगाणं विउव्वइ अट्ठसयं खरमुहीणं विउव्वइ अट्ठसयं खरमुहिवायणं विउव्वइ, अट्ठसयं पेयणं विउव्वइ, अट्ठ सयं पेयवायगाणं विउव्वइ, अट्ठसयं परिपरियाणं विउव्वइ, एवमाइयाणं एगूणपण्णं आउज्जविहाणाइं विउव्वइ, विउव्वित्ता ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सद्दावेइ ॥ सू० ३६ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः अष्टशतम् शङ्खानाम् विकरोति, अष्टशतं शङ्खवादकानाम् विकरोति, अष्टशतं शृङ्गाणां विकरोति, अष्टशतं शृङ्गवादकानां विकरोति, अष्टशतं शङ्खिकानां विकरोति, अष्टशतं शङ्खिकावादकानां विकरोति, अष्टशतं खरमुखीनां विकरोति, अष्टशतं पेयानां विकरोति, अष्ट

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद अर्थात् १०८ देवकुमारिकाओं की विकुर्वणा करने के बाद (से सूरियाभे देवे) उस सूर्याभ देवने (अट्ठसयं) १०८ (संखाणं विउव्वइ) शंखों को विकुर्वणा की. (अट्ठसयं संखवायगाणं विउव्वइ) १०८ शंखवादकों की विकुर्वणा की (अट्ठसयं सिंगाणं विउव्वइ) शृङ्गों की विकुर्वणा की (अट्ठसयं सिंगवायगाणं विउव्वइ) १०८ छोटे २ शंखों की विकुर्वणा की (असट्ठयं संखियवायगाणं विउव्वइ) १०८ उन छोटे २ शंखों बजानेवालों की विकुर्वणा की. (अट्ठसयं खरमुहीणं विउ-

---

'तएणं से सूरियाभे देवे इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यारपछी એટલે કે ૧૦૮ દેવકુમારિકાઓની વિકુર્વણા કર્યા પછી (से सूरियाभे देवे) તે સૂર્યાભદેવે (अट्ठसयं) ૧૦૮ (संखाणं विउव्वइ) શંખોની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठसयं संखवायगाणं विउव्वइ) ૧૦૮ શંખવાદકોની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठसयं सिंगाणं विउव्वइ) ૧૦૮ શ્રૃંગોની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठसयं सिंगवायगाणं विउव्वइ) ૧૦૮ શ્રૃંગવાદકોની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठसयं संखियाणं विउव्वइ) ૧૦૮ નાના શંખોની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठसयं संखियवायगाणं विउव्वइ) ૧૦૮ તે નાના શંખોને વગાડનારાઓની વિકુર્વણા કરી. (अट्ठ-

शतं परिपिरिकाणां विकरोति, एवमादिकानि एकोनपञ्चाशतम् आतोद्यविधानानि विकरोति, विकृत्य तान् बहून् देवकुमारांश्च देवकुमारीश्च शब्दयति ॥सू० ३६॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि—

टीका—स्पष्टम् नवरम्—पेयानां—महापटहानाम—अष्टशतं विकरोति। तथा-परिपिरिकाणाम्—परिपिरिया' इति देशीयः शब्द और्णनाभिकपुटावनद्धमुखवाद्यविशेषः, आतोद्यविधानानि—वाद्यप्रकाराम् एकोनपञ्चाशतम्—मूलभेदापेक्षया एकोनपञ्चाशत्संख्यानि विकरोति। शेषा वाद्यभेदा ए तेष्वेवान्तर्भवन्ति, शब्दयति—आह्वयति ॥सू० ३६।

व्वइ) १०८ खरमुखिवादकों का विकुर्वणा की (अट्ठसय पेयाणं विउव्वइ, अट्ठसय पेयवायगाणं विउव्वइ) १०८ पेगों को विकुर्वणा की. १०८ पेय० वादिकों की विकुर्वणा की. (अट्ठसयं परिपरियाण विउव्वइ. एवमाइयाण एगूणपण्णं आउज्जविहाणाइं विउव्वइ. विउव्विता ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सद्दावेइ) १०८ परिपरिकाओं को विकुर्वणा की. इस तरह उसने ४९ प्रकार के आतोद्यविधानों वाजा की विकुर्वणा की इन सब वाद्यविशेषों की विकुर्वणा करके फिर उसने अनेक देवकुमारों को एवं देवकुमारिकाओं को बुलाया. ।

टीकार्थ—इसका अर्थ स्पष्ट है पेय एक जाति के महापटह (बडा ढोल) होते हैं, 'परिपिरिया' यह देशीय शब्द है. इस नामका एक विशेषाकार का वाद्य होता है. इसका मुख मकडी के जाल से अवनद्ध रहता है मूल भेद

सयं खरमुहीणं विउव्वइ.) १०८ ખરમુખીઓની વિકુર્વણા કરી (अट्ठसयं खरमुहो वायगाणं विउव्वइ) १०८ ખરમુખી વાદકોની વિકુર્વણા કરી (अट्ठसयं पेयाणं विउव्वइ. अट्ठसयं पेयवायगाणं विउव्वइ) १०८ પેયોની વિકુર્વણા કરી તેમજ ૧૦૮ પેય—(વાદ્ય વિશેષ) વાદકોની વિકુર્વણા કરી, (अट्ठसयं परिपरियाणं विउव्वइ, एवमाइयाणं एगूणपण्णं आउज्जविहाणाइं विउव्वइ विउव्वित्ता ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सद्दावेइ) ત્યાર પછી ૧૦૮ પરિપિરિકાઓની વિકુર્વણા કરી. આ પ્રમાણે તેણે ૪૯ જાતના આતોદ્યોનોની વિકુર્વણા કરી. આ વાદ્ય વિશેષોની વિકુર્વણા કરીને પછી તેણે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓને બોલાવ્યાં.

આ સૂત્રનો ટીકાર્થ સ્પષ્ટ જ છે. પેય—એક જાતના મોટા પટહો (નગારાઓ) ને કહે છે. 'परिपरिया' આ દેશજ શબ્દ છે. આ નામે એક વાદ્ય વિશેષ હોય છે.

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सूरियाभेणं देवेणं सद्दाविया समाणा हट्ट जाव हियया जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं जाव वद्धावेंति, वद्धावित्ता एवं वयासी–सदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं अम्हेहिं कायव्वं। तएणं से सूरियाभे देवे ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य एवं वयासी गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिण पयाहिणं करेह,करित्ता वंदह नमंसह, वंदित्ता नमंसित्ता गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं तं दिव्वं देविड्ढि दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइवद्धं णट्टविहिं उवदंसेह उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह। ॥ सू. ३७ ॥

छाया—ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सूर्याभेन देवेन शाब्दिताः सन्तः हृष्टयावद्धृदयाः यत्रैव सूर्याभो देवस्तत्रैवोपागच्छंति उपागत्य

की अपेक्षा उसने इस प्रकार से ४९ वादित्रों (बाजों) की विकुर्वणा की. शेष वाद्यभेद इन्हीं बाजों में अन्तर्भूत हो जाते हैं ॥ सू. ३६ ॥

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य) वे सब देवकुमार एवं देवकुमारिकाएँ जो कि (सूरियाभेणं देवेणं सद्दाविया समाणा) सूर्याभदेव के द्वारा बुलाई गई थीं (हट्टजाव हियया जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) हर्षित एवं संतुष्टचित्त हुई उनका हृदय

તેનું મોં કરોળિયાની જાળ વડે મઢેલું રહે છે. મૂળ ભેદની અપેક્ષાએ તેણે આમ ૪૯ વાદિત્રો (વાજાઓ) ની વિકુર્વણા કરી. બાકીના વાજાઓ આમાં જ સમાવિષ્ટ થઇ જાય છે. । સૂ.૩૬।

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य इत्यादि' ॥ ३७ ॥

સૂત્રાર્થ— (तएणं) ત્યાર પછી (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य) તે સર્વે દેવકુમાર અને દેવકુમારિકાઓ કે જેઓ (सूरियाभेणं देवेणं सद्दाविया समाणा) સૂર્યાભદેવ વડે બોલાવવામાં આવ્યાં હતાં. (हट्ट जाव हियया जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) હર્ષિત તેમજ સંતુષ્ટ ચિત્ત થયાં. તેમનાં

सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं यावत् वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा एवमवादिषुः—संदिशन्तु खलु देवानुप्रियाः! यदस्माभिः कर्तव्यम्, ततः खलु स सूर्याभो देवस्तान् बहून् देवकुमारांश्च देवकुमारीश्च एवमवादीत्–गच्छत खलु यूयं देवानुप्रियाः! श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं कुरुत, कृत्वा वन्दध्वम् नमस्यत, वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमादिकानां श्रमणानां

आनंद से हर्षित होने लगा. तब वे जहां सूर्याभदेव था. वहां पर आईं (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं जाव बद्धावेंति) वहां आकर उन सबने सूर्याभदेव को दोनों हाथों की अंजलि बनाकर यावत् उसे मस्तक पर रखकर बधाई दी. (वद्धावित्ता एवं वयासी) बधाई देकर फिर उन्होंने उससे इस प्रकार कहा - (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं अम्हेहिं कायव्वं) हे देवानुप्रिय! आप हमें आज्ञा दें–जो काम हमारे द्वारा होना है उसे करने की (तएणं से सूरियाभे देवे ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारिओ य एवं वयासी) तब उस सूर्याभदेवने उन सब देवकुमारों से एवं देवकुमारिकाओं से इस प्रकार कहा—(गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह) हे देवानुप्रियो! आप लोग जावें और श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार प्रदक्षिणा करें (करित्ता वंदह, नमंसह) उनको वंदना करें, नमस्कार करें, (वंदित्ता-नमंसित्ता गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं तं दिव्वं देविड्ढि दिव्वं देवज्जुइं

હૃદયો આનંદથી હર્ષ પામ્યાં. ત્યાર પછી તેઓ જ્યાં સૂર્યાભદેવ હતા ત્યાં આવ્યાં. (उवागच्छित्ता सूरियाभे देवे करयलपरिग्गहियं जाव बद्धावेंति) ત્યાં આવીને તેઓએ સૂર્યાભદેવને બંને હાથોની અંજલિ બનાવીને યાવત તેને મસ્તકે મૂકીને વધામણી આપી (वद्धावित्ता एवं वयासी) વધામણી આપીને તેમણે તેને આ પ્રમાણે કહ્યું (संदिसंतु णं देवाणुप्पिया! जं अम्हेहिं कायव्वं) હે દેવાનુપ્રિય! આપ અમને જે કામ અમારાથી થઇ શકતું હોય તેને કરવાની આજ્ઞા કરો (तएणं से सूरियाभे देवे ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारिओ य एवं वयासी) ત્યારે તે સૂર્યાભદેવે તે સૌ દેવકુમારો અને દેવકુમારિકાઓને આ પ્રમાણે કહ્યું (गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया! समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेह) હે દેવાનુપ્રિયો! તમે સૌ જાઓ અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા કરીને (करित्ता वंदह नमंसह) તેઓશ્રીને વંદન તથા નમસ્કાર કરો (वंदित्ता नमंसित्ता गोयमाइयाणं, समणाणं निग्गं-

निर्ग्रन्थानां तां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विधं नाट्यविधिम् उपदर्शयत, उपदर्श्य क्षिप्रमेव एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत ।सू. ३७।

टीका—'तएणं ते बहवे' इत्यादि–व्याख्या निगदसिद्धा ॥सू० ३७॥

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदंति, वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोयमाइया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति ।सू. ३८।

छाया—ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सूर्याभेन देवेन एवमुक्ताः सन्तः हृष्टतुष्ट यावद्हृदयाः करतल यावत् प्रतिशृण्वन्ति, प्रति-

---

दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं णट्टविहिं उवदंसेह, उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) वन्दना नमस्कार करके फिर आप लोग गौतमादि श्रमण निग्रंथों को उस दिव्य देवर्द्धि को, दिव्य देवद्युति को दिव्य देवानुभाव को एवं दिव्य ३२ प्रकार की नाटयविधि को दिखलावे दिखलाकर पीछे मेरी इस प्रदत्त आज्ञा की पूर्ति हो जाने की सूचना मुझे दें।॥सू० ३७॥

इस सूत्र का टीकार्थ स्पष्ट है। सू० ३७॥

सूत्रार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सूरियाभेणं देवेण एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणेंति) उन सब देवकुमारों ने एवं देवकुमारीकाओं ने जो कि

थाणं तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं णट्टविहिं उवदंसेह, उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) वंदना तेमज नमस्कार करीने तमे सौ गौतम वगेरे श्रमण निर्ग्रंथोने दिव्य देवर्द्धिने दिव्य देवद्युतिने, दिव्य देवानुभावने अने दिव्य ३२ जातनी नाटय विधि बतावो. बतावीने पछी आ कार्य पूरुं थई जवानी मने जाण करो. ॥ सू. ३७॥

आ सूत्रनो टीकार्थ स्पष्ट छे. ॥सू. ३७॥

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य' इत्यादि।

सूत्रार्थ— (तएणं) त्यार पछी (ते बहवे, देवकुमारा य देवकुमारीओय सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणेंति) बधा देवकुमारो तेमज देवकुमारिकाओ के जेओ पूर्वोक्त रूपे सूर्याभ-

श्रुत्य यत्रैव श्रमणो भगवान महावीरः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव गौतमादिकाः श्रमणा निर्ग्रन्था तत्रैव उपागच्छन्ति ॥ सू० ३८ ॥

टीका--'तएणं ते बहवे देवकुमारा' इत्यादि--व्याख्या निगदसिद्धा ।सू. ३८।

मूलम्--तएणं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारीओ य समामेव समोसरणं करेंति, करित्ता समामेव पंतीओ बंधंति, बंधित्ता समामेव पंतिओ नमंसंति, नमंसित्ता समामेव पंतिओ अवणमंति, अवणमित्ता समामेव उन्नमंति, उन्नमित्ता एवं सहियामेव ओनमंति एवं सहियामेव उन्नमंति, उण्णमित्ता थिमियामेव ओणमंति थिमियामेव उन्नमंति संगयामेव ओनमंति संगयामेव उन्नमंति, उन्नमित्ता समामेव

सूर्याभदेव के द्वारा पूर्वोक्तरूप से आज्ञापित किये गये थे हृष्टतुष्ट यावत् हृदयवाले होकर एवं दोनों हाथों को जोडकर उसकी प्रदत्त आज्ञा को स्वीकार किया (पडिसुणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकार करके फिर वे सबके सब जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पर आये (उवागच्छित्ता) वहां आकर के उन्होंने (समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति) श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोयमाइया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति) वन्दना नमस्कार करके फिर वे जहां गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थ थे, वहां पर आये। इस सूत्र का टीकार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ३८॥

દેવ વડે આજ્ઞાપિત થયેલાં છે -હૃષ્ટ તુષ્ટ યાવત્ હૃદયવાળા થઈને અને બંને હાથોને જોડીને તેમની આજ્ઞાને સ્વીકારી. (पडिसुणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) સ્વીકારીને પછી તેઓ બધા જ્યાં શ્રમણ ભગવાન વિરાજમાન હતા ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता) ત્યાં જઈને તેણે (समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના તેમજ નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोयमाइया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ જ્યાં ગૌતમ વગેરે શ્રમણ નિર્ગ્રંથો હતા, ત્યાં ગયા. આ સૂત્રનો ટીકાર્થ સ્પષ્ટ છે. ॥ સૂ ૩૮ ॥

निर्ग्रन्थानां तां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विधं नाट्यविधिम् उपदर्शयत, उपदर्श्य क्षिप्रमेव एतामाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयत ।सू. ३७।

टीका—'तएणं ते बहवे' इत्यादि—व्याख्या निगदसिद्धा ॥सू० ३७॥

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता समणं भगवं महावीरं वंदंति, वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोयमाइया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति ।सू. ३८।

छाया—ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सूर्याभेन देवेन एवमुक्ताः सन्तः हृष्टतुष्ट यावद्धृदयाः करतल यावत् प्रतिशृण्वन्ति, प्रति-

---

दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं णट्टविहिं उवदंसेह, उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) वन्दना नमस्कार करके फिर आप लोग गौतमादि श्रमण निर्ग्रंथों को उस दिव्य देवर्द्धि को, दिव्य देवद्युति को दिव्य देवानुभाव को एवं दिव्य ३२ प्रकार की नाट्यविधि को दिखलावे दिखलाकर फिर मेरी इस प्रदत्त आज्ञा की पूर्ति हो जाने की सूचना मुझे दें ॥सू० ३७॥

इस सूत्र का टीकार्थ स्पष्ट है । सू० ३७ ॥

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयल जाव पडिसुणेंति) उन सब देवकुमारों ने एवं देवकुमारीकाओं ने जो कि

णाणं तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवज्जुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं णट्टविहिं उवदंसेह, उवदंसित्ता खिप्पामेव एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह) वंदना नमस्कार करीने तमो श्री गौतम वगेरे श्रमण निर्ग्रंथोने दिव्य देवर्द्धिने दिव्य देवद्युतिने, दिव्य देवानुभावने अने दिव्य ३२ जातनी नाट्य विधि बतावो. बताव्या पछी आ कार्य पूरुं थई जवानी मने जाण करो. ॥ सू. ३७ ॥

श्रुत्य यत्रैव श्रमणो भगवान महावीरः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव गौतमादिकाः श्रमणा निर्ग्रन्था तत्रैव उपागच्छन्ति ॥ सू० ३८ ॥

टीका--'तएणं ते बहवे देवकुमारा' इत्यादि--व्याख्या निगदसिद्धा ।सू. ३८।

मूलम्--तएणं ते बहवे देवकुमारा देवकुमारीओ य समामेव समोसरणं करेंति, करित्ता समामेव पंतीओ बंधंति, बंधित्ता समामेव पंतिओ नमंसंति, नमंसित्ता समामेव पंतिओ अवणमंति, अवणमित्ता समामेव उन्नमंति, उन्नमित्ता एवं सहियामेव ओनमंति एवं सहियामेव उन्नमंति, उण्णमित्ता थिमियामेव ओणमंति थिमियामेव उन्नमंति संगयामेव ओनमंति संगयामेव उन्नमंति, उन्नमित्ता समामेव

सूर्याभदेव के द्वारा पूर्वोक्तरूप से आज्ञापित किये गये थे हृष्टतुष्ट यावत् हृदयवाले होकर एवं दोनों हाथों को जोड़कर उसकी प्रदत्त आज्ञा को स्वीकार किया (पडिसुणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकार करके फिर वे सबके सब जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहां पर आये (उवागच्छित्ता) वहां आकर के उन्होंने (समणं भगवं महावीरं वंदंति नमंसंति) श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की, नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोयमाइया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति) वन्दना नमस्कार करके फिर वे जहां गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थ थे, वहां पर आये। इस सूत्र का टीकार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ३८॥

देव वडे आज्ञापित थयेलां छे --हृष्ट तुष्ट यावत् हृदयवाळा थईने अने बंने हाथोने जोडीने तेमनी आज्ञाने स्वीकारी. (पडिसुणित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छंति) स्वीकारीने पछी तेओ बधा ज्यां श्रमण भगवान विराजमान हता त्यां गया. (उवागच्छित्ता) त्यां जईने तेणे (समणं भगवं महावीरं वंदंति, नमंसंति) श्रमण भगवान महावीरने वंदना तेमज नमस्कार कर्या (वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव गोयमइया समणा निग्गंथा तेणेव उवागच्छंति) वंदना तेमज नमस्कार करीने पछी तेओ ज्यां गौतम वगेरे श्रमण निर्ग्रंथो हता, त्यां गया. आ सूत्रनो टीकार्थ स्पष्ट छे. ॥ सू ३८ ॥

पसरंति, पसरित्ता समामेव आउज्जविहाणाइं गेण्हंति, गिण्हित्ता समामेव पवाएंसु पगाइंसु पणच्चिंसु। ॥ सू. ३९ ॥

छाया--ततः खलु ते देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सममेव समवसरणं कुर्वन्ति, कृत्वा सममेव पङ्क्तीर्बध्नन्ति, बद्ध्वा सममेव पङ्क्तितो नमस्यन्ति, नमस्यित्वा सममेव पङ्क्तितः अवनमन्ति, अवनम्य सममेव उन्नमन्ति, उन्नम्य एवं सहितमेव अवनमन्ति, एवं सहितमेव उन्नमन्ति, उन्नम्य स्तिमितमेव, अवनमन्ति स्तिमितमेव उन्नमन्ति, संगतमेवावनमन्ति, संगतमेवोन्नमन्ति, उन्नम्य सममेव प्रसरन्ति, प्रसृत्य सममेव आतोद्यविधानानि गृह्णन्ति गृहीत्वा सममेव प्रावादयन् प्रागान प्रानृत्यन् । सू. ३९।

'तएणं ते बहवे देवकुमारा' इत्यादि--

टीका--ततः-भगवन्महावीर-गौतम श्रमणसमीपे गमनानन्तरं खलु ते-तत्समीपागताः, बहवः-अष्टशतसंख्याः, देवकुमाराः च-पुनः तावत्यो देवकुमार्यः सममेव-एककालमेव, समवसरणं-समागमनं कुर्वन्ति मिलन्तीति समुदितार्थः, कृत्वा सममेव पङ्क्तीः-श्रेणीः, बध्नन्ति, बद्ध्वा समकालमेव पङ्क्तितो नमस्यन्ति-नमस्कुर्वन्ति,नमस्यित्वा सममेव पङ्क्तितः-श्रेणितः, अव-

---

'तएणं ते बहवे देवकुमारा देवमारीओ य' इत्यादि ।

सूत्रार्थ--(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा देवकुमारीओ य) वे सब देवकुमार एवं देवकुमारिकाएं (समामेव समोसरणं करेंति) एक ही काल में मिल गये आगये. (करित्ता समामेव पंतीओ बंधंति) एक ही साथ पंक्तिमें बंध गये (बंधित्ता समामेव नमंसंति) और एक ही साथ पंक्तिबद्ध हुए सबने नमस्कार किया. (नमंसित्ता समामेव पंतिओ अवणमंति) नमस्कार करके फिर सबने एकही साथ काल में पंक्ति बद्ध हुए नीचे झुके (अवणमित्ता समामेव उन्नमंति) नीचे झुककर फिर सब एक

'तएणं ते बहवे देवाकुमारा य देवकुमारीओ य' इत्यादि ।

सूत्रार्थ— (तएणं) त्यार पछी (ते बहवे देवकुमारा देवकुमारीओ य) तेओ सर्वे देवकुमार अने देवकुमारिकाओ (समामेव समोसरणं करेंति) એક જ સમયમાં એકી સાથે મળી ગયા. (करित्ता समामेव पंतीओ बंधंति) એકી સાથે પંક્તિબદ્ધ કે અનુક્રમે હરોળમાં-થઈ ગયા. (बंधित्ता समामेव पंतिओ नमंसंति) અને એકી સાથે પંક્તિબદ્ધ થયેલા તેઓ બધાઓએ સૌને નમસ્કાર કર્યા. (नमंसित्ता समामेव पंतिओ अवणमंति) નમસ્કાર કરીને પછી સૌએ એકજ કાળમાં પંક્તિબદ્ધ થઈને નીચે નમ્યા. (अवणमित्ता समामेव उन्नमंति) નીચે નમીને પછી સૌ

नमन्ति–नीचैर्भवन्ति, अवनम्य सममेव उन्नमन्ति–उच्चैर्भवन्ति–ऊर्ध्वमवतिष्ठन्ते, एवम्–अनेन प्रकारेण सहितमेव मिलितमेव यथा स्यात्तथा सहैवेति भावः। अवनमन्ति, एवं सहितमेव उन्नमन्ति, उन्नम्य स्तिमितमेव–निश्चलमेव अवनमन्ति, स्तिमितमेव उन्नमन्ति, सङ्गतमेव मिलितमेव यथास्यात्तथा सहैव अवनमन्ति, तथा–सङ्गतमेव उन्नमन्ति, उन्नम्य सममेव प्रसरन्ति–विस्तृता भवन्ति–पृथक् पृथग् भवन्तीति भावः। प्रसृत्य सममेव आतोद्यविधानानि वादित्रभेदान् गृह्णन्ति–धारयन्ति, गृहीत्वा सममेव तानि वाद्यानि प्रावादयन्–प्रवादितवन्तः, तथा–प्रागायन्–प्रकर्षेण गीतवन्तः, तथा–प्रानृत्यन्–प्रनृत्तवन्तः ॥ सू. ३९ ॥

ही साथ ऊँचे को उठे–ऊँचे हुए अर्थात् खडे हो गये. (उन्नमित्ता एवं साहियामेव ओनमंति एवं साहियामेव उन्नमंति) ऊँचे उठकर फिर वे मिलकर निचे झुके, और मिलकर ही ऊँचे उठे (उण्णमित्ता थिमियामेव ओनमंति, थिमियामेव उन्नमंति) उठकर फिर वे स्तिमितरूप (निश्चलरूप) से नीचे झुके और स्तिमितरूप से ही ऊंचे उठे (संगयमेव ओनमंति, संगयामेव उन्नमंति,) तथा साथ ही साथ वे सब झुके और साथ ही साथ वे सब ऊंचे उठे (उन्नमित्ता समामेव पसरंति, पसरित्ता समामेव आउज्जविहाणाइं गेण्हंति, गिण्हित्ता समामेव पवाएंसु, पगाइंसु, पणच्चिंसु) उंचे उठकर फिर वे सब के सब एक ही समय में फैल गये. अलग २ हो गये. अलग २ होकर उन्होंने सबने एक ही समय में आतोद्यविधानों (विविधवाजों) को पकड लिया और एक साथ ही एक ही समय में उन वाजों को बजाया, अच्छी तरह से गाया और अच्छी तरह से नृत्य किया.।

इसका टीकार्थ मूलार्थ के अनुरूप ही है ॥ सू० ३९ ॥

સાથે ઉપર થયા એટલે કે ઊભા થયા (उन्नमित्ता एवं सहियामेय ओनमंति, एवं साहियामेव उन्नमंति) ઊભા થઈને તેઓ બધા એકી સાથે ફરી નીચે નમ્યા અને પછી એકી સાથે ફરી ઊભા થયા. (उण्णमित्ता थिमियामेव ओनमंति, थिमियामेव उन्नमंति) ઊભા થઈને પછી તેઓ સ્તિમિત રૂપ નિશ્ચળ રૂપથી નીચે નમ્યા અને સ્તિમિત રૂપથી ઊભા થયા. (संगयामेव ओनमंति, संगयामेव उन्नमंति) એકી સાથે સૌ નમ્યા અને એકી સાથે સૌ ઊંચા ઉઠયા. (उन्नमित्ता समामेव पसरंति; पसरित्ता समामेव आउज्जविहाणाइं गेण्हंति, गिण्हित्ता समामेव पवाएंसु पगाइंसु पणच्चिंसु) ઉંચે ઉઠીને પછી તેઓ સર્વે એકજ સમયમાં વિખેરાઇ ગયા. આમ તેમ ફેલાઇ ગયા. વિખેરાઈને બધાઓએ એકી સાથે આતોદ્યવિધાનો—ઘણી જાતના વાજાઓને લીધા અને એકી સાથે એકજ સમયમાં તે વાજાઓને વગાડયા. અને બધાઓએ ખૂબજ સરસ રીતે ગાયું અને નૃત્ય કર્યું.

આ સૂત્રાનો ટીકાર્થ મૂલ અર્થ, પ્રમાણે જ છે. ॥ સૂ. ૩૯ ॥

मूलम्--किं ते? उरेण मंदं सिरेण तारं कंठेण वितारं तिविहं तिसमयरेयगरइयं गुंजावंक कुहरोवगूढं रत्तं तिट्ठाणकरणसुद्धं सकुहरगुंजंत वसतंतीतलतालयगहसुपउत्तं महुरं समं सललियं मणोहरं मिउ रिभियपयसंचारं सुरइं सुणइं वरचारुरूवं दिव्वं णट्टसज्जं गेयं पगायावि होत्था । सू. ४० ।

छाया--किं ते उरसि मन्दं शिरसि तारं कण्ठे वितारं त्रिविधं त्रिसमयरेचकरचितं गुञ्जाऽवक्रकुहरोपगूढं रक्तं त्रिस्थानकरणशुद्धं सकुहरगुञ्जदंश

'किं ते ? उरेण मंदं सिरेण तारं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ-(ते) उन पूर्वोक्त देवकुमारोंने एवं देवकुमारिकाओं ने (किं) किस प्रकार से (गेय) गाना गाया यही बात सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा प्रकट की है वे कहते हैं कि उन लोगों ने (उरेण मंद) पहिले तो गान को हृदय में मन्दरूप से उठाया-गाया बाद में (सिरेण तारं) शिर में उसे पहिले की अपेक्षा कुछ ऊँचे स्वर से उठाया. (तिविहं तिसमयरेयगरइयं गुंजावंककुहरोवगूढ रत्त तिट्ठाणकरणसुद्ध) इस तरह जो भी गाना उन्होंने गाया वह उक्त इन तीन प्रकार से करके गाया अतः वह प्रत्येक उनका गाना त्रिसमय रेचक से रचित था. रेचक शब्द का अर्थ है श्वास को बाहर निकालना त्रिसमयका अर्थ है तीन काल विभाग विशेष जिस रेचक में हैं वह इस रेचक से जो गाना संपन्न होता है वह गाना त्रिसमय रेचक रचित

'किं ते ? उरेण मंदं सिरेण तारं' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(તે) પૂર્વોક્ત તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓ (किं) કેવી રીતે (गेय) ગીતો ગાયાં તે અહીં સૂત્રકાર આ સૂત્ર વડે પ્રકટ કરે છે—તેઓ કહે છે —કે તે લોકોએ (उरेण मंदं) પહેલાં તો ગીત હૃદયમાં મંદ મંદ રૂપમાં ઉપાડ્યું. ત્યાર પછી (सिरेण तारं) શિરમાં તેને પહેલા કરતાં કંઈક ઊંચા સાદે ઉપાડ્યું ગાયું ત્યાર પછી (कंठे वितारं) કંઠમાં વધારે સ્વરે ઉપાડ્યું (तिविहं तिसमयरेयगरइयं गुंजावंककुहरोवगूढं, रत्त तिट्ठाणकरणसुद्ध) આ પ્રમાણે તેમણે જે કંઈ ગાયું તે પૂર્વોક્ત ત્રણ રીતે ગાયું. એથી તેમનું દરેકે દરેક ગીત ત્રિસમય રેચકથી રચિત હતું. રેચક શબ્દનો અર્થ થાય છે શ્વાસને બહાર કાઢવો. ત્રિસમયનો અર્થ આ પ્રમાણે છે કે ત્રણ કાળ વિભાગ વિશેષ જે રેચકમાં છે તે, આ રેચકથી જે ગીત યુક્ત હોય છે જે ગીત ત્રિસમય રેચક રચિત હોય છે. તેમજ તેમનું તે ગીત

तन्त्रीतलताललयग्रहसंप्रयुक्तं मधुरं समं सललितं मनोहरं मृदुरिभितपदसञ्चारं सुरतिवरचारुरूपं दिव्यं नाट्यसज्जं गेयं प्रगीता अपि अभवन् ॥सू. ४०॥

होता है. तथा वह उनका गाना गुञ्जाऽवक्रकुहरोपगूढ था. अर्थात् गुंजा-प्रधान ऐसे अवक्र शब्द निकलने के मार्ग के अप्रतिकूल विवरों से उपगूढ -युक्त था, रक्त-रागयुक्त था, तथा त्रिस्थान करण से शुद्ध था. अर्थात् उर, शिर एवं मस्तक में स्वरसंचाररूप क्रिया से शुद्ध था. (सकुहरगुंजंतवंसतंतीतलताललयगहसुसंपउत्तं महुरं समं सललियं मणोहर) तथा इस गाने में जो वंश-बांसुरी बजाई जा रही थी वह अपने विवरसहित गुं-जित हो रही थी. वीणा भी इसका साथ दे रही थी। तल करतल का बजाना, ताल देना, लय का होना, इन सब अपने साधनों से वह गाना युक्त था, इसलिये वह गाना मधुर था, सम था. सललित-मधुर स्वर एवं मूर्च्छना से युक्त था मन को हरण करने वाला. (मिउरिभियपयसं-चारसुरइसुणइवरचारुरूवं दिव्वं णट्टसज्जं-गेयंपगीयावि होत्था) मृदु एवं रिभित ऐसे पदसंचार से युक्त था, सुनने वालों को प्रीति का जनक था, शोभन समाप्ति से युक्त था, प्रधान सुन्दर स्वरूपवाला था, अपूर्व था. एवं नृत्य में तत्पर था. ऐसे गाने को उन्होंने गाया. ।

ગુંજાવક્રકુહરોપગૂઢ હતું તેમજ એટલે કે ગુંજા પ્રધાન એવા અવક્ર શબ્દ નીકળ-વાના માર્ગના અપ્રતિકૂલ વિવરોથી ઉપગૂઢ-યુકત હતું, રકત-રાગ યુકત હતું તેમજ ત્રિસ્થાન કરણથી શુદ્ધ હતું. એટલે કે ઉર; શિર અને મસ્તક સ્વર સંચાર રૂપ ક્રિયાથી શુદ્ધ હતું. (सकुहरगुंजंतवंसतंतीतलताललयगहसुसंपउत्तं महुरं समं सललियं मणोहरं) તેમજ આ ગીતમાં જે વાંસળી વગાડવામાં આવી હતી તે પોતાના વિવરસહિત ગુંજિત થઇ રહી હતી. વીણા પણ સાથે સાથે વગાડવામાં આવી રહી હતી, તલ-તાળીઓ વગાડવી, તાલ આપવો, લય આ સર્વે પોતાના સાધનોથી તે ગીત યુકત હતું. એથી તે ગીત મધુર હતું, સમ હતું સલલિત, મધુર સ્વર અને મૂર્છના યુકત હતું મનોહારી હતું. (मिउरिभियपयसंचारसुरइसुणइवरचारुरूवं दिव्वं णट्टसज्जं गेयं पगीयावि होत्था) મૃદુ અને રિભિત એવા પદસંચરણથી યુકત હતું. સાંભળનારાઓ માટે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરનારું હતું, શોભન સમાપ્તિથી યુકત હતું. પ્રધાન સુંદર સ્વરૂપવાળું હતું. અપૂર્વ હતું. અને તત્પર હતું. એવા ગીતને તેઓ બધાઓએ ગાયું.

'किं ते ! उरेण मंदं' इत्यादि--

टीका--किं-कथं केन प्रकारेण ते-पूर्वोक्ताः देवकुमारा देवकुमार्यश्चैवं गेयं प्रगीतवन्त इति पूर्वेण सम्बन्धः। उत्तरयति-उरसि-हृदये मन्दम् प्रगीताः, एवं शिरसि तारम्-अत्युच्चैः, कण्ठे वितारम्-अत्युच्चैस्तराम् एतेन यथार्थलक्षणोपेतं प्रगीतवन्त इति सूचितम्, गाने हि-प्रथमतो गीतमुत्क्षिप्यते उत्क्षेपकाले च गीतं मन्दं भवति 'आदिमिउ आरभंता' (आदिमृदुमारभमाणाः) इति वचनात्, एवमकृते गानगुणक्षतिसम्भवात्, अतएव-'उरसि मन्दम्' इत्युक्तमिति, ततो गायतां जनानां मूर्धानमभिघ्नन् स्वरोऽत्युच्चै भवति स च स्वरो

टीकार्थ--किस प्रकार से देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने गाना गाया-इसी बात को सूत्रकार ने इस सूत्र द्वारा प्रकट किया है. कहते हैं कि उन देवोंने जो गाना गाया वह गाना पहिले तो उन्होंने हृदय में मन्दरूप से गाया, बादमें उसे कण्ठ में पहिले की अपेक्षा कुछ ऊँचे स्वर से गाया. और फिर बाद में ध्वनि को कण्ठ में लाकर उसे और अधिक ऊँचे स्वर से गाया. इस तरह गाने के जो लक्षण होते हैं उन लक्षणों से उपेत करके उन्होंने गाना गाया, य इस तरह कथन से सूचित किया गया है. गाने में पहिले गीत को उठाया जाता है अतः जब गीत को उठाया जाता है तब वह गीत (मिउ) मृदु-मन्द होता है, क्यों कि 'आदिमिउं आरभंता' ऐसा नियम है. यदि ऐसा नहीं किया जाता है तो गानगुण में क्षति आसकती है. इसी कारण 'उरसि मन्दं' ऐसा कहा गया है। इसके बाद गानेवालों के मस्तक का

ટીકાર્થ—દેવકુમારો અને દેવકુમારિકાઓ એ ગીત કેવી રીતે ગાયું. તે જ વાત સૂત્રકાર આ સૂત્ર વડે સ્પષ્ટ કરવા માંગે છે. આ સૂત્રમાં તેઓ કહે છે કે તે દેવોએ જે ગીત ગાયું તેને પહેલાં તેમણે હૃદયમાં મંદ રૂપમાં ગાયું ત્યાર પછી તેને કંઠ પ્રદેશમાં પહેલાં કરતાં કંઈક ઊંચા સ્વરે ગાયું અને ત્યાર પછી ધ્વનીને કંઠ પ્રદેશમાં લાવીને તેને પહેલાં કરતાં પણ મોટા સ્વરે ગાયું આ રીતે ગાવાના જે લક્ષણો હોય છે. તે સર્વ લક્ષણોથી યુકત ગીત તેમણે ગાયું આ વાત આ કથન વડે સૂચિત થાય છે જે ગાવામાં સૌ પહેલાં ગીતને ઉપાડવામાં આવે છે. એથી જ્યારે ઉપાડવામાં આવે છે ત્યારે તે (મિઉ) મૃદુ-મંદ હોય છે. કેમકે 'आदि-मिउं आरभंता' આ જાતનો નિયમ છે કે જો આવું કરવામાં આવે નહિ તો ગીતની ગુણવત્તામાં ક્ષતિ થઈ શકે તેમ છે એથી 'उरसीमन्द' કહેવામાં આવ્યું છે. ત્યાર પછી ગાવાવાળાના મસ્તકનો અભિઘાત કરતો સ્વરબહુ જ ઉંચો થઈ જાય છે

द्वितीयं वा तृतीयं स्थानमाधराधति, अत एवोक्तम् 'शिरसि तारम्' इति, स च स्वरः शिरसःप्रति-निवृत्तः सन् कण्ठे भ्रमति, तत्र भ्रमन् मधुरतरो भवति, अत एवोक्तम्-'कण्ठे वितारम्' इति, इति सङ्गीतप्रक्रिया। एवं त्रिविधं-त्रिप्रकारकं, प्रत्येकं त्रिसमयरेचकरचितं-त्रयः समयाः-कालविभागविशेषा यस्मिन् सः, एतादृशो रेचकः-श्वासबहिर्निस्सारणरूपः, तेन रचितं-सम्पादितं गेयं प्रगीतवन्तः। तथा-गुञ्जाऽवक्रकुहरोपगूढं-गुञ्जा-गुञ्जनं, तत्प्रधानानि यानि अवक्राणि-शब्दानिः सरणमार्गाप्रतिकूलानि कुहराणि-विवराणि तैः उपगूढं-

---

अभिघात करता हुआ स्वर जब ऊँचा हो जाता है उस समय वह स्वर द्वितीय अथवा तृतीय स्थान पर आरूढ हो जाता है, इसलिये 'शिरसि तारम्' ऐसा कहा गया है। वह स्वर जब मस्तक से निवृत्त होता हुआ कण्ठ में भ्रमण करता है, तब वह भ्रमण करता हुआ वह मधुरतर हो जाता है, इसीलिये 'कंठे वितारम्' ऐसी संगीत की प्रक्रिया है. इस प्रकार तीन तरह का प्रत्येक गेय उन्होंने त्रिसमयरेचक से रचित हुआ ही गाया. जिस रेचक में-श्वासके बाहर निकालने में-तीन समय-कालविभाग-विशेष लगते हैं उसका नाम त्रिसमयरेचक है. इस त्रिसमययुक्तरेचक से जो गाना संपादित होता है वह गाना त्रिसमय रेचकरचित होता है। तथा 'गुञ्जावक्रकुहरोपगूढं गेयं गेयवन्तः' ऐसा गाना गाया कि जो गुञ्जावक्रकुहरोपगूढ था गुञ्ज नाम गुञ्जन-गूंजने का है. जिस गाने में गुंजन प्रधान कुहर-विवर अवक्र शब्दों के निकलने के मार्गसे अप्रतिकूल होते हैं, और ऐसे कुहरों से जो गाना उपगूढ-युक्त होता है, वह गाना

વખતે તે સ્વર બીજા કે ત્રીજા સ્થાન ઉપર આરૂઢ થઈ જાય છે. એટલા માટે 'શિરસિ તારમ્' આમ કહેવામાં આવ્યું છે. એથી તે સ્વર જ્યારે મસ્તકથી પાછો ફરી કંઠમાં ફરે છે ત્યારે ત્યાં ફરતો તે સ્વર મધુર તર થઈ જાય છે. એથી જ 'કંઠે-વિતારમ્' આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે. એવી સંગીતની પ્રક્રિયા છે. આ રીતે ત્રણ જાતનું દરેકે દરેક ગીત તેમણે ત્રિસમય રેચકથી રચિત થયેલું જ ગાયું. જે રેચકમાં શ્વાસને બહાર કહાડવમાં—ત્રણ સમય—કાળ વિભાગ વિશેષ લાગે છે, તે ત્રિસમય-રેચક—રચિત હોય છે. તેમજ 'ગુઞ્જાવક્રકુહરોપગૂઢં ગેયં ગેયવન્તઃ' તેમણે એવું ગાયું કે જે ગુંજાવક્રકુહરોપગૂઢ હતું. ગુંજા ગુંજનનું નામ છે. જે ગીતમાં ગુંજન પ્રધાન કુહર-વિવર-અવક્ર શબ્દોને નીકળવાના માર્ગને અપ્રતિકૂળ હોય છે એવા કુહરોથી જે ગીત ઉપગૂઢ—યુક્ત—હોય છે, તે ગીત ગુંજાપ્રધાન

युक्तं गेयं प्रगातवन्तः, एवमग्रेऽपि, तथा-रक्तं-रागयुक्तं, तथ-त्रिस्थानकरणशुद्धं-त्रिस्थानेषु उरः शिरः कण्ठेषु यत्करणं-क्रिया स्वरसञ्चारः, तेन शुद्धं-एवं च-उरः शुद्धं शिरः शुद्धं कण्ठशुद्धं च, तत्राय क्रमः-यदि उरसि सञ्चरन् स्वरः स्वभूमिकानुसारेण विशालो भवति तदा उरः शुद्धो भवति, तादृशस्वरयोगाद्गीतमुरःशुद्धमुच्यते एवमग्रेऽपि यदा च कण्ठे स स्वरः सञ्चरितो भवति तत्र च न स्फुटति तदा कण्ठशुद्धो व्यवह्रियते, यदा स शिरसि सञ्चरितः सन् सानुनसिको भवति तदा स शिरः शुद्धो व्यपदिश्यते, यद्वा-त्रिस्थानरूपैः करणैः-साधनैः श्लेष्मणाऽव्याकुलत्वाच्छुद्धैर्गीयमानमपि शुद्धम् कण्ठशिरःशुद्धत्वात् त्रिस्थानकरणशुद्धम्, तथा-सकुहरगुञ्जद्वंशतन्त्रीतलतालखय-

---

गुंजाप्रधान अवक्र कुहरों से युक्त होने से गुञ्जावक्र कुहरोपगूढ माना जाताहै। तथा जो उन्होंने गाया-वह राग,-रागयुक्त था, तथा त्रिस्थान करण से शुद्ध था-उर शिर, कंठ इन तीन स्थानों में करणस्वरसंचाररूप क्रिया. से शुद्ध था. इस तरह उरः शुद्ध. शिरः शुद्ध और कंठशुद्ध गाना गाया यहां ऐसा क्रम है--यदि उरः स्थल में संचरण करता हुआ स्वर अपनी भूमिका के अनुसार विशाल होता है-तब वह उरः शुद्ध स्वर कहलाता है. ऐसे स्वर के योग से गीत उरः शुद्ध कहा जाता है. इसी प्रकार से आगे भी जब कण्ठ में वह स्वर संचरित होता है-वहां फटता नहीं है तब वह स्वर कण्ठ शुद्ध कहलाता है और जब वह मस्तक में सचारित होता हुआ अनुनासिकसहित होता है तब वह स्वर शिरःशुद्ध कहलाता है. अथवा श्लेष्मा से अव्याकुल होने के कारण हुए ऐसे त्रिस्थानरूप करणों से गीयमान भी गाना उरःकंठ एवं शिर शुद्ध होता है अतः वह भी त्रिस्थानकरण

અવક્ર કુહરો યુક્ત હોવા બદલ ગુંજાવક્ર કુહરોપગૂઢ માનવામાં આવે છે તેમજ જે ગીત તેમણે ગાયું તે રક્ત—રાગ યુક્ત હતું તેમજ ત્રિસ્થાન-કરણથી શુદ્ધ હતું, ઉર. શિર અને કંઠ આ ત્રણે સ્થાનોમાં ગીત ગાવામાં આવ્યું અહીં આ જાતનો ક્રમ છે. જો ઉરસ્થળમાં સંચરણ કરતો સ્વર પોતાની ભૂમિકા મુજબ વિશાળ હોય છે ત્યારે તે ઉરઃ શુદ્ધ સ્વર કહેવાય છે. એવા સ્વરના યોગથી ગીત ઉરઃ શુદ્ધ કહેવાય છે આ પ્રમાણે તેના પછી પણ જ્યારે કંઠમાં તે સ્વર સંચરિત હોય છે, ત્યાં ફાટી જતો નથી ત્યારે તે સ્વર કંઠ શુદ્ધ કહેવાય છે. અને જ્યારે તે મસ્તકમાં સંચારિત થતો અનુનાસિક સહિત થાય છે ત્યારે તે સ્વર શિરઃ શુદ્ધ કહેવાય છે અથવા શ્લેષ્માથી અવ્યાકુળ હોવા બદલ શુદ્ધ થયેલા એવાં ત્રણ સ્થાન રૂપ કરણોથી ગીયમાન ગીત પણ ઉરઃ કંઠ અને શિરઃ શુદ્ધ હોય છે એથી તે પણ ત્રિસ્થાન કરણ

ग्रह सुसंप्रयुक्त मकुहरः–व्यञ्जनकलितः गुञ्जन्–गुञ्जितो भवञ्च या वंशः सः, तथा–तन्त्रीवीणा, तलं–करतलं तालं–तत्स्वरानुवर्ति यथास्यात्तथा लगः–माध्यं तन्त्र्याः तन्त्रीवीणा, एतेषां ग्रहणेन–यथावद्ग्रहणेन सुसम्प्रयुक्तम्–सुष्ठु सम्पादितम्, स्वरप्रकारो वा, एतेषां ग्रहणेन–यथावद्ग्रहणेन सुसम्प्रयुक्तम्–सुष्ठु सम्पादितम्, अत एव मधुरं–श्रवणरमणीयं समम्–समानं सललितं मधुरस्वरमूर्च्छना-सहितम्, अत एव–मनोहरं–श्रोतृजनमनोहरणकारकं, तथा–मृदुरिभितपदसञ्चारं–मृदुः–कोमलस्वरयुक्तः, यत्र स्वरोऽक्षरेषु घोलना स्वरविशेषेषु च सञ्चरन् रञ्जतीव प्रतिभासते स पदसञ्चारो रिभित उच्यते एवं च मृदुः–रिभितः पदसञ्चारो यत्र तद् मृदुरिभितपदसञ्चारं सुरति–सु–शोभना रतिः–प्रीतिः

शुद्ध कहलाता है। तथा जो गाना उन्होंने गाया वह सकुहर गुंजद्वंशवाला था. अर्थात् जो वहां वंश–वांसुरी बजाई जा रही थी वह विवरसहित थी. और गुंजित स्वरवाली थी. तंत्री–वीणा भी युक्त था. अथवा लयवाला –तंत्री के स्वर प्रकारवाला था. इसीसे वह श्रवण रमणीय बन रहा था. सम था समान था. सललित–मधुर स्वर एवं मूर्च्छना से युक्त था. अतएव श्रोतृजनों के मन को हरण करने वाला था. तथा मृदुरिभित-पदसञ्चारवाला था. पद संचार वहां मृदु–कोमल स्वरवाला था. एवं घोलना स्वरविशेषों में संचार करता हुआ स्वर पद संचार को रंग सा रहा है ऐसा प्रतिभासित होता था. जहां स्वर घोलना स्वरविशेषों में संचार करता हुआ पद संचार को रंग रहा है ऐसा मालूम देता है वह पदसंचार रिभित कहलाता है। इस तरह वहां पद संचार मृदु और रिभित था. सुनने वालों को उसमें बहुत अच्छी प्रीति जगती रहती थी. इस कारण वह सुरत था–अर्थात्

શુદ્ધ કહેવાય છે. તેમજ જે ગીત તેમણે ગાયું તે સકુહરગુંજદ્વંશવાળું હતું એટલે કે જે ત્યાં વંશ—વાંસળી વગાડવામાં આવી રહી હતી તે વિવર સહિત હતી અને ગુંજિત સ્વર વાળી હતી. તંત્રી—વીણા પણ ત્યાં વગાડવામાં આવી હતી, તલ-તાલ પણ અપાઇ રહ્યો હતો, તે ગીત લયથી પણ યુકત હતું. અથવા લય યુકત તંત્રીના સ્વર પ્રકારવાળું હતું. એથી જ તે શ્રવણ રમણીય હતું. સમ હતું. સમાન હતું. સલલિત હતું. મધુર સ્વર તેમજ મૂર્ચ્છનાથી યુકત હતું. એથી શ્રોતા-ઓના મનને આકર્ષનારૂ હતું. તેમજ મૃદુરિભિત પદ સંચારવાળું હતું ત્યાં પદ સંચારણ મૃદુ—કોમળ—સ્વરવાળું હતું તેમજ ઘોલના આ જાતના સ્વર વિશેષમાં સંચરણ કરતું તે સ્વર-પદ-સંચરણને રંગી રહ્યું હોય તેમ લાગતું હતું. જ્યાં સ્વર ઘોલના સ્વર વિશેષોમાં સંચરણ કરતો પદ સંચરણને રંજિત કરતો હોય તેમ લાગે છે તે પદ સંચાર 'રિભિત' કહેવાય છે. આ રીતે ત્યાં પદ સંચાર મૃદુ અને રિભિત હતો. સાંભળનારાઓને તેમાં બહુજ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઇ રહી

श्रोतॄणां यत्र तत् सुरतिप्रीत्युत्पादकम्, तथा-सुनति-सु-शोभना नतिः-नमनं-समाप्तिर्यत्र तत् तथा-वरचारुरूपं-वरं-प्रधानं,-सुन्दरं रूपं-स्वरूपं-यस्य तत्तथा, दिव्यम्-अपूर्वम्, नाटयसज्जं-नृत्यतत्परं गेयं-गीतं प्रगीताः-प्रगीतवन्तः अपि-अपिशब्दः समुच्चये, अभवन्-अभूवन् ॥ सू. ४० ॥

मूलम्—किं ते ? उद्धमंताणं संखाणं सिंगाणं संखियाणं खरमुहीणं पेयाणं परिपिरियाणं, आहम्मंताणं पणवाणं पटहाणं, अप्फालिज्जमाणाणं भंभाणं होरंभाणं तालिज्जंताणं भेरीणं झल्लरीणं दुदुहीणं, आलवंताणं मुरयाणं मुइंगाणं नंदीमुइंगाणं, उत्तालिज्जंताणं आलिंगाणं कुंतुंबाणं गोमुहीणं मद्दलाणं, मुच्छिज्जंताणं वीणाणं विपंचीणं वल्लकीणं कुट्टिज्जंताणं महंतीणं कच्छभीणं चित्तवीणाणं सारिज्जंताणं बद्धीसाणं सुघोसाणं णंदिघोसाणं, फुट्टिज्जंतीणं भामरीणं छब्भामरीणं परिवाइणीणं छिप्पंतीणं तूणाणं तुंबवीणाणं, आमोडिज्जंताणं आमोयाणं कुंभाणं (झंझाणं) नउलाणं, अच्छिज्जंतीणं मुगंदाणं हुडुक्कीणं विचिक्कीणं वाइज्जंताणं करडाणं डिंडिमाणं किणियाणं कडंबाणं, वाइज्जंताणं दद्दरगाणं दद्दरिगाणं कुतुंबाणं कलसियाणं

प्रीति का उत्पादक था. गाने का अवसान-समाप्ति-सुन्दर ढंग से जहां होती थी वह गान सुनति कहलाता है-यहां ऐसा ही था. इसलिये यह भी सुनति था तथा इसका वर-प्रधान, एवं चारु-सुन्दर था. इसलिये यह वरचारुरूप था. अपूर्व था इसलिये यह दिव्य था. नृत्य तत्पर था. इसलिये यह नाटयसज्ज था. ॥ सू० ४० ॥

હતી. એથી તે સુરતિ હતો—એટલે કે પ્રેમોત્પાદક હતો. ગતીની સમાપ્તિ—જ્યાં સુંદર રીતે થાય છે, તે ગીત સુનતિ કહેવાય છે. અહીં એવું જ હતું. એથી જ એ પણ સુનતિ હતું. તેમજ સુંદર હતાં એટલા માટે એ વર ચારુ. રૂપ હતું અપૂર્વ હતું એથી તે દિવ્ય હતું નૃત્ય તત્પર હતું એથી તે નાટ્ય સજ્જ હતું. ॥ સૂ ૪૦ ॥

मद्दुयाणं,आतालिज्जंताणं तलाणं तालाणं कंसतालाणं, घट्टिज्जंताणं रिंगिसियाणं लत्तियाणं मगरियाणं सुसुमारियाणं फुमिज्जंताणं वंसाणं वेलूणं वालीणं परिल्लीणं बद्धगाणं ॥ सू० ४१ ॥

छाया—किं ते ? उद्ध्मायमानेषु शङ्खेषु शृङ्गेषु शङ्खिकासु खरमुखीषु पेयासु परिपिरिकासु आहन्यमानेषु पणवेषु पटहेषु आस्फाल्यमानासु भम्भासु होरम्भासु ताड्यमानासु भेरीषु झल्लरीषु दुन्दुभिषु आलप्यत्सु मुरजेषु मृदङ्गेषु नन्दीमृदङ्गेषु उत्ताड्यमानेषु आलिङ्गेषु कुस्तुम्बेषु गोमुखीषु मर्दलेषु मूर्च्छयमा-

'किंते उद्धमंताणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(किंते) और भी किस प्रकार से उन देवकुमारोंने एवं देवकुमारिकाओंने गाना गाया. इसी बात को आगे और भी सूत्रकार इस सूत्रद्वारा प्रदर्शित कर रहे हैं (उद्धमंताणं संखाणं, सिंगाणं, संखियाणं, खरमुहीणं, पेयाणं, परिपिरियाणं) शंखों के, श्रृङ्गों के, शंखिकाओं के, खरमुखियों के, पेयों के. परिपिरिकाओं के बजने पर (आहम्मंताणं पणवाणं, पटहाणं, अप्फालिज्जमाणं, भंभाणं होरंभाणं) पणवों के पटहों के, ताडित होने पर तथा भंभाओं एवं होरंभाओं के बजाये जाने पर (तालिज्जंताणं भेरीणं झल्लरीणं दुंदुहीणं) तथा भेरियों के झल्लरियों के एवं दुन्दुभियों के बजने पर (आलवंताणं मुरयाणं, मुइंगाणं. नंदीमुइंगाणं) मुरजों के, मृदङ्गों के एवं नन्दी मृदङ्गों के बजाने पर (उत्तालिज्जंताणं

'किंते उद्धमंताणं' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(किंते) તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારીકાઓ એ બીજી રીતે પણ કઈ ઢબે ગીત ગાયું-તે વાતને સૂત્રકાર આ સૂત્ર વડે સ્પષ્ટ કરે છે કે—(उद्धमंताणं संखाणं, सिंगाणं, संखियाणं, खरमुहीणं, पेयाणं परिपिरियाणं) શંખો, શ્રુંગો, શંખિકાઓ, ખરમુખિઓ, પેયો પરિપિરિકાઓ વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે (आहम्मंताणं पणवाणं पटहाणं, अप्फालिज्जमाणाणं भंभाणं होरंभाणं) પટવો પટહો વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે તેમજ ભંભાઓ અને હોરંભાઓ જ્યારે વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે (तालिज्जंताणं भेरीणं झल्लरीणं दुंदुहीणं) તેમજ ભેરીઓ ઝલ્લરીઓ અને દુંદુભીઓ વગાડવામાં આવી ત્યારે (आलवंताणं मुरयाणं. मुइंगाणं, नंदीमुइंगाणं) મુરજો, મૃદંગો અને નંદી મૃદંગો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે (उत्तालिज्जंताणं आलिंगाणं कुंतुंबाणं गोमुहीणं मद्दलाणं. मुच्छि-

नासु वीणासु विपञ्चीषु वल्लकीषु कुट्यमानासु महतीषु कच्छपीषु चित्रवीणासु सार्यमाणासु बद्धीसासु सुघोषासु नन्दिघोषासु कुट्यमानासु भ्रामरीषु षड्भ्रामरीषु परिवादिनीषु स्पृश्यमानासु तूणासु तुम्बवीणासु आमोटयमानेषु आमोटेषु कुम्भेषु (झझासु) नकुलेषु आच्छिद्यमानेषु मुकुन्देषु हुडुकासु विचिकीषु वाद्यमानेषु करटेषु डिण्डिमेषु किणिकेषु कडम्बेषु वाद्यमानेषु दर्दरकेषु दर्दरिकासु कुस्तुम्बेषु म‿केषु आनोद्यमानेषु तलतालेषु कांस्यतालेषु घट्टयमानासु रिङ्गिसिकासु लत्तिकासु मकरिकासु शिशुमारिकासु फूत्क्रियमाणेषु वंशेषु वेणुषु वालीषु परिलीषु वद्धकेषु। सू. ४१।

आलिंगाणं कुतुंवाणं गोमुहीणं मद्दलाणं मुच्छिज्जंताणं वीणाणं विपंचीणं वल्लकीणं, कुट्टिज्जंताणं महंतीणं कच्छभीणं चित्तवीणाणं) आलिङ्गों के कुस्तुम्बों के गोमुखियों के, मर्दलों के बजने पर, वीणाओं के, विपञ्चियों के वल्लकियों के बजने पर, बडी २ कच्छपियों के एवं चित्रवीणाओं के बजने पर (सारिज्जंताणं बद्धीसाणं सुघोसाणं णंदिघोसाणं) बद्धीसाओं, सुघोषाओं एवं नंदिघोषाओं के बजने पर (फुट्टिज्जंतीणं भामरीणं छब्भामरीणं परिवाइणीणं छिप्पंतीणं तूणाणं तुंबवीणाणं) तथा भ्रामरी, षड्भ्रामरी, परिवादिनी एवं सप्ततन्त्री, इनके बजने पर, तथा तूणा तुम्बवीणा इनके बजने पर (आमोडिज्जंताणं आमोयाणं कुंभाणं (झंझाणं) नउलाणं, अच्छिज्जंतीणं मुगंदाणं हुडुक्कीणं विचिक्कीणं) तथा आमोट, कुम्भ (झंझा) एवं नकुला इनके बजने पर, तथा मुकुन्द, हुडुक्का एवं विचिकी इनके बजने पर (वाइज्जंताणं करडाणं डिंडिमाणं किणियाणं कडंबाणं, वाइज्जंताणं, दद्दरिगाणं, कुतुंबाणं. कलसियाणं, मडुयाणं) करट, डिंडिम, किणिक, एवं

ज्जंताणं वीणाणं विपंचीणं वल्लकीणं, कुट्टिज्जंताणं महंतीणं कच्छभीणं चित्तविणाणं) આલિંગો, કુસ્તુમ્બો, ગોમુખીઓ, મર્દલો, વીણાઓ, વિપંચિઓ, વલ્લકીઓ, મોટી કચ્છપીઓ તેમજ ચિત્રવિણાઓ વગાડવામાં આવી ત્યારે (सारिज्जंताणं बद्धीसाणं सुघोसाणं णंदिघोसाणं) બદ્ધીસાઓ, સુઘોષાઓ, તેમજ નંદિઘોષાઓ જ્યારે વગાડવામાં આવી ત્યારે (फुट्टिज्जंतीणं भामरीणं छब्भामरीणं परिवादणीणं छिप्पंतीणं तूणाणं तुंबवीणाणं) તેમજ ભ્રામરી, ષડ્ભ્રામરી, પરિવાદિની, સપ્તતંત્રી, તૂણા તુંબવીણાઓ જ્યારે વગાડવામાં આવી ત્યારે (आमोडिज्जंताणं आमोयाणं कुंभाणं (झंझाणं) नउलाणं अच्छिज्जंतीणं मुगंदाणं हुडुक्कीणं विचिक्कीणं) તેમજ આમોટ, કુંભ (ઝંઝા) અને નકુલા તેમજ મુકુંદ, હુડુક્કા અને વિચિક્કી જ્યારે વગાડવામાં આવી ત્યારે (वाइज्जंताणं करडाणं डिंडिमाणं किणियाणं, कडं-

'किं ते ? उद्धमंताणं' इत्यादि—

टीका—पुनश्च किम्-कथं केन प्रकारेण ते-देवकुमाराः देवकुमार्यश्च, प्रगीतवन्तः, इति पूर्वेण सह सम्बन्धो वाच्यः। उद्ध्मानेषु-मूले प्राकृतत्वात्सप्तम्यर्थे षष्ठी, एवमग्रेऽपि-तेन शङ्खेषु उद्ध्मायमानेषु-शब्दायमानेषु सत्सु प्रगीतवन्तः-प्रनृत्तवन्तश्च। एवं शृङ्गेषु शृङ्गाकार-वाद्यविशेषेषु उद्ध्मायमानेषु

कडम्ब इनके बजने पर तथा दर्दुरक दर्दरिका, कुस्तुम्ब, कलशिका एवं मड्डुक इनके बजने पर, तथा तथा (आताडिज्जंताणं तलाणं, तालाणं, कंसतालाणं घट्टिज्जंताणं रिंगिसियाणं लत्तियाणं मगरियाणं, सुसुमारियाणं) करतल तालों के एवं कांस्यतालों के बजने पर, तथा रिङ्गिसिका, लत्तिका, मकरिका, एवं शिशुमारिका इन वाद्यविशेषों के बजने पर (फुमिज्जंताणं वसाणं, वेलूणं, वालीणं, परिल्लीणं, बद्धगाणं' तथा वंश-वंशी, वेणु, वाली, परिल्ली एवं बद्धक इन सबके मुख की वायुओं से पूरित होकर बजने पर उन सब देवकुमारोंने एवं देवकुमारिकाओंने गाया.।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा पूर्वोक्त विषय की ही पुष्टि की गई है. अर्थात् ऐसा होने पर उन देवकुमारोंने एवं देवकुमारिकाओं ने गाना गाया-कैसा होने पर ? तो इसके लिये इसमें कहा गया है कि—शंखों के बजाये जाने पर, शृङ्गों के शृङ्गाकार वाले वाद्यविशेषों के-बजाये जाने पर,

वाणं वाइज्जंताणं, दद्दरिगाणं कुत्थुवाणं कुलसियाणं मड्डुयाणं) કરટ, ડિંડિમ, કિણિક, અને કડંબ જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ દર્દરક, દર્દરિકા, કુસ્તુંબ, કલશિકા અને મડ્ડુક જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે (आताडिज्जंताणं, तलाणं, तालाणं कंसतालघट्टिज्जंताणं रिंगिसियाणं लत्तियाणं मगरियाणं, सुसुमारियाणं) કરતલ તાલો, કાંસ્યતાલો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ રિંગિસિકા, લત્તિકા, મકરિકા અને શિશુમારિકા આ બધા વાદ્યવિશેષો વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે (फुमिज्जंताणं वंसाणं वेलूणं वालीणं, परिल्लीणं बद्धगाणं) તેમજ વંશ-વાંસળી વેણું, વાલી, પરિલી અને બદ્ધક મોંના વાયુથી પૂરિત થઈને આ બધા વાજાઓ વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ ગીત ગાયું.

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર વડે પૂર્વ વર્ણિત વિષયની જ પુષ્ટિ કરવામાં આવી છે. એટલે કે-એવું થયું ત્યારે તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ ગીત ગાયું. શું થયું ત્યારે તેમણે ગીત ગાયું ? તો એના માટે આ સૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે શંખો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે, શૃંગો-શૃંગના આકાર

सत्सु तथा-शङ्खिकासु-ह्रस्वशङ्खविशेषेषु खरमुखीषु-वाद्यविशेषेषु पेयासु-महाढक्कासु, परिपिरिकासु-वाद्यविशेषेषु उद्ध्मायमानासु, सतीषु तथा-पणवेषु-ढक्कासु लघुढक्कासु वा, पटहेषु-ढक्कासु आहन्यमानेषु सत्सु. तथा-भम्भासु-भीं भीं शब्दकारकवाद्यविशेषेषु-भेरीभेदेषु होरम्भासु-महाढक्कासु, वीणासु विपञ्चीसु-तन्त्रीत्रययुक्तवीणासु च आस्फाल्यमानासु हस्तेन ताडयमानासु सतीषु, तथा-भेरी-ढक्काकृतिवाद्यविशेषेषु, झल्लरीषु-चर्मावनद्धासु विस्तीर्ण-वलयाकारासु वाद्यविशेषभूतासु, दुन्दुभिषु-भेर्याकारेषु सङ्कुचितमुखेषु देव वाद्यविशेषेषु च ताड्यमानेषु-आहन्यमानेषु सत्सु, तथा-मुरजेषु-महाप्रमाण-

शङ्खिकाओं-छोटे २ शंखों के बजाये जाने पर, खरमुखियों के बजाये जाने पर पेयाओं के-महाढक्काओं (बडाढोल) के, एवं परिपिरिकानामक वाद्यविशेषों के बजाये जाने पर उन देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओंने गाया. इसी तरह का सम्बन्ध आगे भी लगाना चाहिये-इसी प्रकार से आगे भी ऐसा ही कथन जानना चाहिये. तथाच पणव—भाण्डढक्का अथवा लघुढक्का (छोटाढोल) और पटह-ढक्का इनके बजाये जाने पर, तथा भम्भाओं—भीं भीं शब्द कारकवाद्यविशेषों जो कि भेरी के ही भेदों में हैं—बजने पर, होरम्भाओं के—महाढक्काओं के एवं वीणाओं के-विपञ्चियों के—तन्त्रीत्रययुक्त वीणाओं के हाथों से बजाये जाने पर, तथा-भेरियों के ढक्काकृतिवाले वाद्यविशेषों के, झल्लरियों के चमडे से मढे हुए, एवं विस्तीर्ण वलय के आकारवाले वाद्यविशेषों एवं दुन्दुभियों के—भेरी के आकार वाले तथा संकुचित मुखवाले ऐसे देवों के वाद्यविशेषों के ताडित होने पर, तथा

જેવા વાદ્યવિશેષો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે, શંખિકાઓ—નાના નાના શંખો જ્યારે વગાડમાં આવ્યા ત્યારે, ખરમુખીઓ જ્યારે વગાડવામાં આવી ત્યારે પેયાઓ —મહાઢક્કાઓ (મોટા નગારાઓ) તેમજ પરિપિરિકાનામક વાદ્યવિશેષો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ ગીત ગાયું. આ રીતે જ છેક સુધી સમજી લેવું જોઈએ. અને પણવ ભાંડઢક્કા અથવા લઘુઢક્કા (નાનું નગારું) અને પટહ—ઢક્કા જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ ભંભાઓ-ભીંભીં શબ્દ કરનારા વાદ્યવિશેષો કે જે ભેરીના જ ભેદો છે વગાડવમાં આવ્યાં ત્યારે, હોરંભાઓ —મહાઢક્કાઓ, અને વીણાઓ, વિપંચીઓ-તંત્રી ત્રય યુક્ત વીણાઓને હાથોથી વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે, તેમજ ભેરીઓ, ઢોલની આકૃતિ વાળા વાદ્યવિશેષો, ઝલ્લરીઓ —ચામડાથી મઢેલા અને મોટા વલય (કંકણ) ના આકાર જેવા વાદ્યવિશેષો અને દુંદુભિઓ—ભેરીના જેવા આકારવાળા તેમજ સાંકડાં મોં વાળા એવાં દેવોના વાદ્ય-

मर्दलेषु मृदङ्गेषु-लघुमर्दलेषु, नन्दीमृदङ्गेषु-मृदङ्गविशेषेषु च आलपत्सु-आलापं कुर्वत्सु सत्सु, तथा-आलिङ्गेषु-मुरजवाद्यविशेषेषु, कुस्तुम्बेषु-चर्मावनद्धपुटेषु वाद्यविशेषेषु, गोमुखीषु-वाद्यविशेषेषु मर्दलेषु-उभयतः समेषु वाद्यविशेषेषु च उत्ताड्यमानेषु-मुखोपरिताड्यमानेषु सत्सु, तथा-वीणासु-पञ्चिकासु, विपञ्चीषु-त्रितन्त्रीषु-वीणासु वल्लकीषु-बहुतन्त्रीषु वीणासु च मूर्च्छ्यमानासु तथा-महतीषु-शततन्त्रीषु वीणासु; कच्छपीषु-तन्नाम्नीषु वीणासु चित्रवीणासु अपूर्ववीणासु च कुट्यमानासु सतीषु, तथा-वध्वीसासु-सुघोषासु च सार्यमाणासु सज्जीक्रियमाणासु सतीषु, तथा भ्रामरीषु-वीणाविशेषेषु, षड्भ्रामरी षु वीणाविशेषेषु परिवादिनीषु-सप्ततन्त्रीषु वीणासु च कुट्यमानासु-स्फुटयमानासु सतीषु, तथा-तूणासु-वाद्यविशेषेषु तुम्बवीणासु-तुम्बयुक्तासु वीणासु च स्पृश्यमानासु-

---

मुरजों के महाप्रमाणवाले मर्दलों के, मृदङ्गों के-लघुमर्दलों के और नन्दीमृदङ्गों के मृदङ्गों विशेषों के बजाने पर तथा आलिङ्गोंके-मुरजवाद्य विशेषों के, कुस्तुम्बों के-चर्मावनद्धपुटवाले वाद्यविशेषों के गोमुखियों के वाद्यविशेषों के मर्दलों के-उभयतः सम ऐसे वाद्यविशेषों के मुख में लगाकर बजाने पर, तथा वीणाओं के, विपञ्चियों के-त्रितन्त्रियों के, एवं वीणा वल्लकी-बहुतन्त्रियों के एवं वीणाओं के बजने पर, तथा-महती-शततन्त्री वीणाओं के, कच्छपीनामक वीणाओं के चित्र वीणाओं के--अपूर्व वीणाओं के बजाये जाने पर, तथा-वध्वीसाओ के, सुघोषाओं के नन्दिघोषाओं के सज्जित किये जाने पर, तथा-वीणा विशेषरूप भ्रामरियों के वीणाविशेषरूप षड्भ्रामरियों के, परवादिनियों के एवं सप्ततन्त्री वीणाओं के बजाये जाने पर तथा-वाद्यविशेषरूप तूणाओं के, तुम्बवीणाओं

વિશેષો તાડિત કરવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ મુરજો, મોટા મર્દલો, મૃદંગો. લઘુમર્દલો અને નંદી મૃદંગો, મૃદંગવિશેષો જ્યારે વગાડવામા આવ્યા ત્યારે તેમજ આલિંગો, મુરજ, વાદ્યવિશેષો, કસ્તુઓ, ચર્માવનદ્ધ પુટવાળા વાદ્યવિશેષો, ગોમુખીઓ-વાદ્યવિશેષો, મર્દલો બન્ને બાજુથી સરખા આકાર વાળા વાદ્યવિશેષો મોંમાં મૂકીને જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે, તેમજ વીણાઓ, વિપંચીઓ, ત્રિતંત્રીઓ અને વીણા વલ્લકી-બહુતંત્રીઓ, અને વીણાઓ જ્યારે વગાડવામાં આવી ત્યારે તેમજ મહતી-શતતંત્રી-વીણાઓ કચ્છપી નામક વીણાઓ, ચિત્રવીણાઓ, અપૂર્વવીણાઓ વગાડવામાં આવી ત્યારે તેમજ વધ્વીસાઓ સુઘોષાઓ નંદીઘોષાઓ જ્યારે સજ્જિત કરવામાં આવી ત્યારે, તેમજ વીણા વિશેષરૂપ ભ્રમરીઓ, વીણાવિશેષરૂપ ષડ્ભ્રામરીઓ પરવાદિનીઓ તેમજ સપ્તતંત્રી વીણાઓ વગાડવામાં આવી ત્યારે તેમજ વાદ્યવિશેષરૂપ તૂણાઓ, તુંબવીણાઓ; તુંબયુક્ત વીણાઓ, હાથની આંગળીઓ મૂકીને વગાડવામાં

अङ्गुलिन्यस्तप्रयोगेन संयोज्यमानासु च सतीषु तथा-आमोटेषु-वाद्यविशेषेषु कुम्भेषु-घटेषु क्वचित् 'झंझाण' इति पाठः, तत्पक्षे-झञ्झासु-वाद्यविशेषेषु, नकुलासु च आमोट्यमानेषु सत्सु, तथा-मुकुन्देषु-मुरज-वाद्यविशेषेषु हुडुक्कासु-वाद्यविशेषेषु विचिक्कीषु वाद्यविशेषेषु च आस्फाल्यमानेषु-वाद्यमानेषु सत्सु, तथा-करटेषु-(ढासु) वाद्यविशेषेषु डिण्डिमेषु ढक्काविशेषेषु किणिकेषु-कडम्बेषु च वाद्यमानेषु सत्सु, तथा-दर्दरकेषु-चर्मावनद्धपुलककलशाकारवाद्यविशेषेषु दर्दरिकासु-वाद्यविशेषेषु कुस्तुम्बेषु-चर्मावनद्धपुटवाद्यविशेषेषु कलशिकासु-हूस्वकलशाकारवाद्यविशेषेषु, मड्डुकेषु-वाद्यप्रभेदेषु च वाद्यमानेषु, तथा-तलतालेषु-करतलतालेषु कांस्यतालेषु-कांस्यमयवाद्यविशेषेषु च आताड्यमानेषु सत्सु, तथा-रिङ्गिसिकासु-

के-तुम्ब युक्त वीणाओं के हाथ की अंगुलियों से लेकर बजाये जाने पर तथा वाद्यविशेष आमोटों के, घडों के तथा 'झंझाण' पाठ के अनुसार झंझा (झांज) रूप वाद्यविशेषों के एवं नकुलाओं के बजाये जाने पर तथा वाद्यविशेषरूप मुरजों के, वाद्यविशेष रूप हुडुकाओं के एवं वाद्यविशेषरूप विचिक्कियों के बजाये जाने पर, तथा वाद्यविशेष करटों के-करटाओं के ढक्काविशेषरूप-ढोलरूप-डिंडिमों के एवं किणिकों को-कडम्बों के बजाये जाने पर, तथा दर्दरकचर्मावनद्धमुखवाले, ऐसे कलशाकार वाद्यविशेषों के बजाये जाने पर, वाद्यविशेषरूप दर्दरिकाओं के, वाद्यविशेषरूप कुस्तुम्बों के-चर्मावनद्धपुटवाले वाद्यविशेषों के छोटे कलशाकार वाले वाद्यविशेषरूप कलशिकाओं के, एवं वाद्यप्रभेदरूप मड्डुकों के बजाये जाने पर, तथा करतल तालों के, कांस्यतालों-कांस्यमयवाद्यविशेषों के तालों के, ताडित किये जाने पर. तथा वाद्यविशेषरूप रिङ्गिसिकाओं के, वाद्यविशेषरूप लत्तिकाओं

આવેલા વાદ્યવિશેષો તથા આમોટો, ઘડો તેમજ "झंझाणं" પાઠ મુજબ ઝાંઝ નામે વાદ્યવિશેષો અને નકુલાઓ જ્યારે વગાડવામાં આવી ત્યારે તેમજ વાદ્યવિશેષરૂપ મુરજો, વાદ્યવિશેષરૂપ હુડુક્કાઓ અને વાદ્યવિશેષરૂપ વિચિક્કિઓ જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ વાદ્યવિશેષ કરટો-કરટાઓ, ઢક્કાવિશેષ રૂપ—ઢોલરૂપ ડિંડિમો અને કિણિકો—કડંબો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ દર્દરક—ચામડીથી મઢેલામો વાળા—કળશ જેવા આકારવાળા વાદ્યવિશેષો વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે, વાદ્યવિશેષરૂપ દર્દરિકાઓ, વાદ્યવિશેષરૂપ કુસ્તુંબો—ચર્માવનદ્ધપુટવાળા વાદ્યવિશેષો નાના કલશ જેવા આકારવાળા વાદ્યવિશેષરૂપ કલશિકાઓ અને વાદ્યપ્રભેદરૂપ મડુકો જ્યારે વગાડવામાં આવ્યાં ત્યારે તેમજ કરતલ તાલો, કાંસ્યતાલો, કાંસ્યમય વાદ્યવિશેષો—તાલો, જ્યારે વગાડવામાં આવ્યા ત્યારે તેમજ વાદ્યવિશેષ, રૂપ રિંગિસિકાઓ વાદ્યવિશેષરૂપ

वाद्यविशेषेषु, लत्तिकासु-वाद्यविशेषेषु-मकरिकासु-वाद्यविशेषेषु शिशुमारिकासु-वाद्यविशेषेषु च घट्यमानासु-संघर्ष्यमाणासु सतीषु, तथा-वंशेषु-वंशीनामक मुखवाद्यविशेषेषु वणुषु-वेणुषु अनेकपर्वसु वालीषु-तूणविशेषेषु परिलीषु वाद्यविशेषेषु बद्धकेषु-तूणविशेषेषुच फूत्क्रियमाणेषु-मुखवायुभिः पूर्यमाणेषु सत्सु प्रगीता अप्यभवन्' इति पूर्वक्रिययाऽन्वयः ॥सू० ४१॥

मूलम्—तएणं से दिव्वे गीए दिव्वे नट्टे वाइए एवं अब्भुए सिंगारे उराले मणुन्ने मणहरे गीए मणहरे नट्टे मणहरे वाइए उप्पिजलभूए कहकहभूए दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था। तएणं ते बहवे देव कुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स सोत्थि-यसिरिवच्छणंदियावत्तवद्धमाणगभद्दासणकलसमच्छदप्पणमंगलभत्ति-चित्तं णामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेंति ॥ सू० ४२ ॥

छाया—ततः खलु तत् दिव्यं गीतं दिव्यं नाट्यम् दिव्यं वादितं एवं अद्भुतम् शृङ्गारम् उदारं मनोहरं गीतं मनोहरं नृत्यं मनोहरं वादितम् उत्पिञ्जलभूतं

के, वाद्यविशेषरूप मकरिकाओं के और वाद्यविशेषरूप शिशुमारिकाओं के, संघर्ष्यमाण होने पर तथा वंशीनामक मुखवाद्यविशेषरूप वंश के, अनेकपर्वयुक्त वेणु के, तूणविशेषरूप वालियों के वाद्यविशेषरूप परिलियों के एवं तूणविशेष बद्धकों के मुखकी वायु से फूंके जाने पर देवकुमारों एवं देवकुमारिकाओं ने गाना गाया ॥सू० ४१।

'तएणं से दिव्वे गीए' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) उक्तवाद्यविशेषों के बजने पर जो देवकुमारों एवं देवकुमारिकाओं ने गाना गाया. उस गाने के बाद (से) वह वाद्यवि-

---

લત્તિકાઓ વાદ્યવિશેષ રૂપ મકરિકાઓ અને વાદ્યવિશેષરૂપ શિશુમારિકાઓ જ્યારે એક બીજાથી સંઘર્ષ્યમાણ થઇ ત્યારે તેમજ વંશી નામક મુખવાદ્યવિશેષ રૂપ વંશ, અનેક પર્વવાળા વેણુ, તૂણ વિશેષરૂપ બાલીઓ વાદ્યવિશેષરૂપ પરિલિઓ અને તૂણ વિશેષ-રૂપ બદ્ધકો જ્યારે મોંના પવનથી પૂરિત કરવામાં આવ્યા ત્યારે તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ ગીત ગાયું ॥ સૂ૦ ૪૧ ॥

'तएणं से दिव्वे गीए' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) પૂર્વે વર્ણવેલા વાદ્યો વગાડાયા અને દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓ એ ગીત ગાયું ત્યાર પછી (से) તે વાદ્યવિશેષની સાથેનાં (दिव्वे

कहकहभूतं दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्। ततः खलु ते बहवः देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य स्वस्तिक १ श्रीवत्स २ नन्दिकावर्त ३ वर्द्धमानक ४ भद्रासन ५ कलश ६ मत्स्य ७ दर्पण ८ मङ्गल-भक्तिचित्रं नाम दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ॥ सू० ४२ ॥

'तएणं से दिव्वे' इत्यादि।

टीका—ततः-उक्तवाद्यविशेषेषु वाद्यमानेषु सत्सु प्रगानानन्तरं खलु तत्-वाद्यविशेषसहचरितं दिव्यम्-अपूर्वं गीतम् दिव्यं वादितं-वादनं दिव्यं-प्रधानं नाटयं-नटनम्, एवम्-अनेन प्रकारेण अद्भुतम्-आश्चर्यकारकम्, शृङ्गारं-शृङ्गारोऽस्त्यस्मिन इति शृङ्गारं-शृङ्गारोपेतम्, यद्वा-शृङ्गारं नाम अलङ्कृतं यद्गीतं वादनं नृत्यं वाऽन्यान्यविशेषकरणेनालङ्कृतमिव भवति तच्छृङ्गारमुच्यते, उदारं-विशालं परिपूर्णगुणयुक्तत्वात् न तु क्वचिदपि न्यूनम्, अत एव-मनोज्ञं-दर्शकानां श्रोतॄणां च मनःप्रसादकम् मनःप्रसादकत्वं सामान्यतोऽपि भवितुमर्हतीति प्रकर्षविशेषं प्रतिपादयितुमाह-मनोहरं-मनः-चित्तं हरति गीतादिवेदिनामपि अतिचमत्कारितयेति मनोहरं-मनोवशकम् गीतं

शेष सहचरित (दिव्वे गीए दिव्वे नट्टे) दिव्य-अपूर्व गीत, अपूर्ववादन, अपूर्व नाटय (एवं अब्भुए सिंगारे, उराले, मणुन्ने, मणहरे) इस प्रकार से अद्भुत-आश्चर्य कारक हुआ. ये सब अपूर्व गीतादिक श्रृंगार से युक्त थे. अथवा-स्वय श्रृंगाररूप थे, क्यों कि-जो गीत, वादन एवं नृत्य अन्यान्य विशेषताओं के करने से अलंकृत हुए के जैसे अलंकृत होते हैं वे शृङ्गाररूप कहलाते हैं परिपूर्णगुणयुक्त होने से ये उदार-विशाल थे. इनमें कहीं पर भी किसी भी रूप से कम नहीं थे. इसीलिये-मनोज्ञ-दर्शक जनों के एवं श्रोताजनों के मन को प्रसन्न करनेवाले थे. सामान्यरूप से ये मन को प्रसन्न करने वाले नहीं थे, किन्तु मनोहर-गीतादिवेदियों

गीए दिव्वे नट्टे) દિવ્ય—અપૂર્વ ગીત, અપૂર્વ વાદન, અપૂર્વનાટ્ય (एवं अब्भुए सिंगारे, उराले, मणुन्ने मणहरे) અદ્ભુત નવાઈ પમાડે તેવા તે બધાં શૃંગારથી યુક્ત હતાં અથવા તો જાતે શૃંગાર રૂપ જ હતાં કેમકે જે ગીત, વાદન અને નૃત્ય અન્યાન્ય વિશેષતાઓને લીધે જેવી રીતે અલંકૃત થવાં જોઇએ તેવી રીતે અલંકૃત થયા હતાં તેથી તે શૃંગારરૂપ કહેવાય પરિપૂર્ણ ગુણ યુકત હોવા બદલ એ સર્વે ઉદાર—વિશાળ હતાં, એમનામાં કોઈ પણ સ્થાને કોઇ પણ રીતે ખામી હતી નહી એથી જ મનોજ્ઞ—જોનારાઓ અને સાંભળનારાઓના મનને પ્રસન્ન કરનાર હતાં સામાન્ય રૂપથી એઓ બધાં મનને પ્રસન્ન કરનારાં નહોતા પણ મનોહર—ગીત વગેરે જાણનારને પણ અતિચમત્કાર યુકત હોવા બદલ મનને વશમાં કરનારાં હતાં

तथा-मनोहरं नृत्यं मनोहरं वादितम्, उत्पिञ्जलभूतं-व्याकुलीभूतम्, तथा-कहकहभूतं-प्रमोदकलकलभूतम्; निरन्तरं नाट्यगीतवादनेषु विविधप्रकार-दर्शनतः समुच्छलत्प्रमोदसिन्धुतरङ्गान्दोलितदिग्विदिङ्मण्डलवर्ति दर्शकजन मुखोच्चरितप्रशंसात्मकवचनोच्चैरुच्चैः प्रसरणकोलाहलव्याकुलीभूतम् अत एव दिव्यं देवरमणं-देवानां रमणं-क्रीडनम् अपि प्रवृत्तम्-उपस्थितम् अभवत्।

ततः—देवरमणप्रवृत्त्यनन्तरं खलु ते पूर्वोक्ताः, देवकुमाराश्च ताः देव-कुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य पुरतः स्वस्तिक १-श्रीवत्स २

के भी अतिचमत्कार युक्त होने के कारण मन को वश में करलेने वाले थे (गीए मणहरे नट्टे मणहरे) इस तरह गीत मनोहर था, नाट्य मनोहर था (मणहरे वाइए) वादन मनोहर था. (उप्पिंजलभूते, कहकहभूए, दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था) उस समय देवों का क्रीडनकर्म जो कि व्याकुलीभूत था, कहकहभूत था-प्रमोद से कलकल जिसमें हो रहा था ऐसा था, अर्थात्-निरन्तर जो नाट्य, गीत एवं वादन क्रियाओं में विविध प्रकार के अभिनयादिकों का दर्शन दिग् विदिशावर्ती दर्शकजनों को हो रहा था. उस समय उनके अन्तःकरणों में प्रमोदसिन्धु (आनन्द का सागर) अपनी पूर्णमात्रा से लहरा रहा था. अतः उनके मुख से अनायास ही प्रशंसा त्मक वचनों का उच्चारण बडे जोर से हो जाता था-उससे उस समय बडा भारी कोलाहल मच जाता था. इस कारण वह नाट्य, गीतादिक कार्य प्रमोद से कलकलभूत यहां प्रकट किया गया है। (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स सोत्थिय

(गीए मणहरे नट्टे मणहरे) આ રીતે ગીત મનોહર હતું અને નાટ્ય મનોહર હતું (मणहरे वाइए) વાદન મનોહર હતું. (उप्पिंजलभूए कहकहभूए, दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था) તે સમયે દેવોનું ક્રીડન કર્મ કે જે વ્યાકુલીભૂત હતું, કહ-કહભૂતુ હતુ આનંદમાં આવીને કલકલ જેમાં થઈ રહ્યું હતું એવું એટલે કે નાટ્ય ગીત તેમજ વાદન ક્રિયાઓમાં જે સતત ઘણી જાતના અભિનયો વગેરે દર્શકો જોઈ રહ્યા હતા-ત્યારે તેમનાં હૃદયોમાં આનંદ સાગર સંપૂર્ણપણે તરંગિત થઈ રહ્યો હતો એથી તેમના મોંથી અનાયાસ જ પ્રશંસાત્મક વચનોનું ઉચ્ચારણ મોટા સાદે થઈ જતું હતું. તેથી ત્યાં ભારે શોરબકોર—ઘોંઘાટનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન થઈ જતું હતું. એથી જ તે નાટ્ય, ગીત વગેરે કાર્ય પ્રમોદથી કલકલભૂત આમ પ્રકટ કરવામાં આવ્યું છે. (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स सोत्थिय सिरिवच्छ णंदियावत्तवद्धमाणगभद्दासणकलसमच्छदप्पण

नन्दिकावर्त ३- वर्द्धमानक ४-भद्रासन ५-कलश ६-मत्स्य ७-दर्पण ८ मङ्गलभक्तिचित्र-स्वस्तिकादि दर्पणान्तानामष्टानां मङ्गलानां या भक्तिः रचना, तया चित्रम्,-अद्भुतम्, नाम नाट्यविधिं प्रथमतः उपदर्शयन्ति-१। सू. ४२।

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य सममेव समोसरणं करेंति, करित्ता तं चेव भाणियव्वं जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था, तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स आवडपच्चावडसेढिपसेढिसोत्थियसोवत्थिअपूसमाणववद्धमाणगमच्छंडमगरंडजारमारफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचित्तं णामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेंति २। एवं च एक्केक्कियाए णट्टविहीए समोसरणादिया एसा वत्तव्वया जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था ॥सू० ४३॥

छाया--ततःखलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सममेव समवसरणं कुर्वन्ति, कृत्वा तदेव भणितव्यं यावत् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि

सिरिवच्छणंदियावत्तवद्धमाणगभद्दासणकलसमच्छदप्पणमंगलभत्तिचित्तं णामं दिव्वं नट्टविहीं उवदंसेंति) देवरमण प्रवृत्ति के बाद उन देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने फिर श्रमण भगवान महावीर के आगे स्वस्तिक १, श्रीवत्स २, नन्दिकावर्त ३, वर्द्धमानक ४, भद्रासन ५, कलश ६, मत्स्य ७, दर्पण ८, इन आठ मंगलों की रचना से अद्भुत प्रथम नाटयविधि का प्रदर्शन किया. इसका टीकार्थ मूलार्थके अनुसार ही है ॥ ४२ ॥

मंगलभत्तिचित्तं णामं दिव्वं नट्टविहीं उवदंसेंति) દેવરમણ પ્રવૃત્તિ પછી તે દેવકુમારો અને દેવકુમારિકાઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સામે સ્વસ્તિક, ૧ શ્રીવત્સ ૨. નંદીકાવર્ત ૩, વર્દ્ધમાનક ૪, ભદ્રાસન, ૫, કલશ ૬, મત્સ્ય ૭, દર્પણ ૮, આ આઠ મંગલોની રચનાથી અદ્ભુત પ્રથમ નાટ્યવિધિનું પ્રદર્શન કર્યું.

આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. ॥ સૂ૦ ૪૨ ॥

अभवत्, ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य आवर्त्तप्रत्यावर्त्तश्रेणिप्रश्रेणि स्वस्तिकसौवस्तिकपुष्पमाणवक

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य' इत्यादि ।

सूत्रार्थ - (तएणं) इस स्वस्तिकादि अष्ट मंगलों की रचना से अद्भुत प्रथम नाट्यविधि की समाप्ति के बाद (बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओं य) वे सब देवकुमार और देवकुमारिकाएँ (समयेव समोसरणं करेंति) एक ही समय में एक जगह मिल गये. (करित्ता तं चेव भणियव्वं जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था) मिलकर उन्होंने पहिले की तरह कार्य किया-ऐसा यहां कहना चाहिये. और यह पूर्वोक्त कथन यहां 'देवरमणं प्रवृत्तंचापि अभवत्' इस ४३ वें सूत्र के अन्तिम पाठ तक ग्रहण करना चाहिये. (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स आवडपच्चावडसेणिपसेणिसोत्थियसोवत्थियपूसमाणववद्धमाणगमच्छंडमगरंडजारमारफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचित्तं णाम दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेंति) इसके बाद उन सब देवकुमार एव देवकुमारीकाओं ने श्रमण भगवान् महावीर के समक्ष आवर्त्त १, प्रत्यावर्त्त २, श्रेणि ३, प्रश्रेणि ४, स्वस्तिक ५, सौवस्तिक ६,

तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) स्वस्तिक वगेरे आठ मंगलोनी रचनाथी अद्भुत प्रथम नाट्यविधिनुं प्रदर्शन पुरुं थयुं त्यार पछी (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य) ते सर्वे देवकुमारो अने देवकुमारिकाओ (समयेव समोसरणं करेंति) एकी वखते एक ज स्थाने एकत्र थई गयां. (करित्ता तं चेव भाणियव्वं जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था) एकत्र थईने तेमणे पहेलांनी जेमज कार्य कर्युं एवुं अहीं समजवुं जोईए अने आ कथन अहीं 'देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्' आ ४३ मां सूत्रना अंतिम पाठ सुधी ग्रहण करवुं जोईए. (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स आवडपच्चावडसेणिपसेणिसोत्थियसोवत्थियपूसमाणववद्धमाणगमच्छंडमगरंडजारमारफुल्लावलिपउमपत्तसागरतरंगवसंतलयपउमलयभत्तिचित्तं णाम दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेंति) त्यार पछी ते सर्वे देवकुमार अने देवकुमारिकाओए श्रमण भगवान महावीरनी सामे अवर्त्त १, प्रत्यावर्त्त २, श्रेणि, ३, प्रश्रेणि, ४, स्वस्तिक ५, सौवस्तिक ६, पुष्पमाणवक ७, वर्धमानक ८, मत्स्यांडक ९,

वर्द्धमानकमत्स्याण्डक मकराण्डकजारमारपुष्पावलिपद्मपत्रसागरतरङ्गवासन्तीपद्मलताभक्तिचित्रं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति २। एवं च एकैकस्मिन् नाट्यविधौ समवसरणादिका एषा वक्तव्यता यावद् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत् ॥ सू० ४३ ॥

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य' इत्यादि--

टीका—ततः-स्वस्तिकाद्यष्टमङ्गलभक्तिचित्रनाट्यप्रदर्शनानन्तरम् खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सममेव-समानकालमेव एकदैव समवसरणं कुर्वन्ति-एकत्र मिलन्तीत्यर्थः, कृत्वा एकत्रमिलित्वा तदेव-पूर्वोक्तमेव 'सममेवाऽऽनमन्ति अवनम्य सममेवोन्नमन्ति' इत्यादि-एकचत्वारिंशत्तमसूत्रोक्तं

पुष्पमाणवक ७, वर्धमानक ८, मत्स्याण्डक ९, मकराण्डक १०, जार ११, मार १२, पुष्पावलि १३, पद्मपत्र १४, सागर तरङ्ग १५, वासन्तीलता १६, पद्मलता १७, इनकी रचना से अद्भुत द्वितीय नाटकविधि का प्रदर्शन किया. (एवं च एक्केक्किमाए णट्टविहीए समोसरणाइया एसा वत्तव्वया जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था) इस तरह एक एक नाटयविधि में देवकुमार देवकुमारीकाओं का समवसरण—एक काल में एक जगह मिलना आदि रूप वक्तव्यता यावत् 'देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्' इस ४३ वें सूत्र के अन्तिम पाठ तक संयोजित करके कहना चाहिये

टीकार्थ—स्वस्तिकादि आठ मङ्गलों की रचना से विचित्र प्रथम नाटक विधि को प्रदर्शित कर चुकने के बाद वे सब देवकुमार और 'देवकुमारिकाएँ एक ही साथ एक स्थान पर इकट्ठी हो गई—इकट्ठीहोने के बाद फिर उन्होंने एक ही काल में 'सममेवावनमन्ति अवनम्य सममेवोन्नमन्ति'

મકરાંડક ૧૦, જાર ૧૧, માર ૧૨, પુષ્પવલિ ૧૩, પદ્મપત્ર ૧૪, સાગર તરંગ ૧૫ વાસંતી લતા ૧૬, પદ્મલતા ૧૭ આ સર્વેની રચનાથી અદ્ભુત બીજી નાટ્યવિધિનું પ્રદર્શન કર્યું (एवं च एक्कक्किमाए णट्टविहीए समोसरणाइया एसा वत्तव्वया जाव दिव्वे देवरमणे पवत्तो यावि होत्था) આ પ્રમાણે દરેકે દરેક નાટ્યવિધિમાં દેવકુમાર તેમજ દેવકુમારિકાઓનું સમવસણ—એક કાળે એક સ્થાને એકત્ર થવું વગેરે રૂપ કથન—યાવત 'देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत' આ ૪૩ માં સૂત્રના અંતિમ પાઠ સુધી જાણવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—સ્વસ્તિક વગેરે આઠ મંગલોની રચનાથી વિચિત્ર પ્રથમ નાટક વિધિનું પ્રદર્શન કરવામાં આવ્યું ત્યાર પછી તે સર્વે દેવકુમારો અને દેવકુમારિકાઓ એકી સાથે એક સ્થાને એકત્ર થઈ ગયાં. એકત્ર થયા બાદ તેમણે એક જ વખતે 'सममेवावनमन्ति अवनम्य सममेवोन्नमन्ति' વગેરે પૂર્વોક્ત પાઠ મુજબ કે જે ૪૨ મા

तथा-द्वाचत्वारिंशत्तमं-त्रिचत्वारिंशत्तमं च सूत्रं चतुश्चत्वारिंशत्तमस्थं यावत् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्-अभवदित्यन्त पदजातं भणितव्यं-पठनीयम् तद्व्याख्या चोक्तसूत्रतोऽवसेया ।

ततः-तदनन्तरं खलु ते देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य गौतमादि श्रमणानां पुरतः-निर्ग्रन्थानां पुरतः आवर्त्त१-प्रत्यावर्त्त२-श्रेणि३-प्रश्रेणि४--स्वस्तिक५--सौवस्तिक६--पुष्प७-माणवक८-वर्धमानक९-मत्स्याण्डक मकराण्डक१०-जार११-मार१२-पुष्पावलि१३-पद्मपत्र१४-सागरतरङ्ग१५-वासन्तीलता१६-पद्मलता१७-भक्तिचित्रम् एतद्विवरणं पञ्चदशसूत्रतोऽवसेयम्-एतादृशं नाम-प्रसिद्धं द्वितीयं नाट्यविधिम् उपदर्शयन्ति २। 'एवं चे'

इत्यादि पूर्वोक्त पाठ के अनुसार जो कि ४१ वें सूत्र में एवं ४२ वें सूत्र में तथा ४४ वें सूत्र में 'यावत् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्' यहां तक कहा गया है सब काम किया ऐसा वह सब पाठ यहां भी कहना चाहिये, इस सब पाठ की व्याख्या उन २ सूत्रों में कही जा चुकी है--सो वहीं से इसे समझना चाहिये।

इसके बाद उन देवकुमारों एवं देवकुमारिकाओं ने श्रमण भगवान महावीर एवं गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थों के समक्ष इस द्वितीय नाटकविधि का प्रदर्शन किया. इसमें उन्होंने आवर्त्त १, प्रत्यावर्त्त २, श्रेणि ३, प्रश्रेणि ४, स्वस्तिक ५, सौवस्तिक ६, पुष्पमाणवक ७, वर्धमानक ८, मत्स्याण्डक ९, मकराण्डक १०, जार ११, मार, १२, पुष्पावलि १३, पद्मलता १४, सागरतरंग १५, वासन्तीलता १६, और पद्मलता, १७, इनकी रचना की १५ वें सूत्र में इनका विवरण किया है, इनकी रचना

સૂત્રમાં અને ૪૩ મા ૪૪ માં સૂત્રમાં 'यावत् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्' અહીં સુધી કહેવામાં આવ્યું છે-બધું કામ કર્યું આ જાતનો સંપૂર્ણ પાઠ અહીં પણ સમજવો જોઈએ. આ બધાં પાઠોની વ્યાખ્યા તે સૂત્રોમાં કહેવામાં આવી છે તો ત્યાંથી જિજ્ઞાસુઓએ જાણી લેવી જોઈએ.

ત્યાર પછી તે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર અને ગૌતમ વગેરે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોની સામે આ બીજી નાટ્યવિધિનું પ્રદર્શન કર્યું આમાં તેઓએ—આવર્ત ૧, પ્રત્યાવર્ત્ત ૨, શ્રેણિ ૩, પ્રશ્રેણિ ૪. સ્વસ્તિક ૫, સૌવસ્તિક ૬, પુષ્પમાણવક ૭, વર્ધમાનક, ૮ મત્સ્યાંડક ૯, મકરાંડક ૧૦ જાર ૧૧, માર ૧૨. પુષ્પાવલિ ૧૩, પદ્મલતા ૧૪, સાગર તરંગ ૧૫; વાસંતીલતા ૧૬, અને પદ્મલતા ૧૭, આ બધાની રચના કરી. ૧૫ માં સૂત્રમાં આ સર્વેનું વર્ણન કરવામાં

त्यादि-एवं च अनेन पूर्वोक्तप्रकारेण एकैकस्मिन्-एकस्मिन्नेकस्मिन् नाट्यविधौ-प्रत्येक नाट्यकार्ये समवसरणादिका-देवकुमारदेवकुमारी मिलनादिका एषा-इतः पूर्वसूत्रोक्ता वक्तव्यता यावद् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चापि अभवत्। इत्यन्ता सर्वा द्वात्रिंशत्स्वपि नाट्यविधिषु संयोजनीया तथा च-एकोनचत्वारिंशत्तमसूत्रस्थानि 'समामेव समोसरणं करेंति, करित्ता समामेव पंतीओ बंधंति, बंधित्ता समामेव पंतीओ नमंसंति' इत्यादीनि सर्वाणि पदानि तथा चत्वारिंशत्तमम्, एकचत्वारिंशत्तमं च सूत्रं सर्वं, तथा द्विचत्वारिंशत्तमसूत्रस्थानि 'दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था' इत्यन्तानि पदानि संग्राह्याणीति फलितम्। एषां व्याख्या तत्तत्सूत्रतोऽवसेया।२। ॥ सू० ४३ ॥

से वह नाटयविधि बडी अद्भुत थी, इस तरह एक २ नाटकविधि में-प्रत्येक नाटककार्य में देवकुमारों एवं देवकुमारिकाओं का मिलना आदि काम सब जैसा पूर्व सूत्रों में कहा जा चुका है वह सब 'देवरमणं प्रवृत्तं चाप्यभवत्' इस ४३ वे सूत्र के अन्तिम पाठ तक कहना चाहिये अर्थात्-३२ प्रकार की जो उन्होंने नाटकविधि का प्रदर्शन किया, उस प्रत्येक नाटकविधि में यह सब उन्होंने किया, ऐसा हरएक नाटकविधि में संयोजित करना चाहिये. तथाच--३९ वें सूत्र में स्थित 'समामेव समोसरणं करेंति करित्ता समामेव पंतीओ बंधंति, बंधित्ता समामेव पंतीओ नमंसंति' इत्यादि समस्त पद, तथा ४० वां और ४१ वां समस्त सूत्र एवं ४२ सूत्र में स्थित 'दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था' यह सब पाठ कहना चाहिये ।सू, ४३।

આવ્યું છે. આ બધાની રચનાથી તે નાટ્યવિધિ એકદમ અદ્ભુત હતી આ રીતે એકે એક નાટ્યવિધિમાં, દરેકે દરેક નાટ્યકાર્યમાં દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓનું મિલન વગેરે કામ જે પ્રમાણે પૂર્વ સૂત્રમાં વર્ણિત છે તે પ્રમાણે બધું 'देवरमणं प्रवृत्तं चाप्यभवत्' આ ૪૩ મા સૂત્રના અંતિમ પાઠ સુધી જાણવું જોઈએ. એટલે કે ૩૨ પ્રકારની નાટ્યવિધિનું તેમણે જે પ્રદર્શન કર્યું, તે દરેકે દરેક નાટ્યવિધિમાં આ બધું તેમણે કર્યું. એવું દરેકે દરેક નાટ્યવિધિ માટે જાણી લેવું જોઈએ. તેમજ ૩૯ માં સૂત્રના 'समामेव समोसरणं करेंति करित्ता, समामेव पंतीओ बंधंति, बंधित्ता समामेव पंतीओ नमंसंति' વગેરે બધા પદો, તેમજ ૪૦ મા અને ૪૧ સૂત્રમાં બધા તેમજ ૪૨ માં સૂત્રમાં સ્થિત 'दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था' આ સર્વ પાઠ ગ્રહણ કરવો જોઈએ. ॥સૂ. ૪૩॥

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स०ईहामिय उसभ तुरग नरमगर विहग-वालगकिन्नर रुरु सरभचमर कुंजर वणलयपउमलयभत्तिचित्तं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ३ । सू० ४४ ॥

छाया—ततः खलु ते बहवो देवकुमाराः देवकुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य० ईहामृग वृषभ तुरग-नरमकरविहग व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ चमर कुञ्जर-वनलता-पद्मलता भक्तिचित्रं नामदिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ३। ॥सू. ४४॥

टीका—'तएणं ते' इत्यादि। ततः-आवर्तप्रत्यावर्त्तादिरूपद्वितीय नाट्यविधिदर्शनानन्तरं खलु ते-पूर्वोक्ताः देवकुमाराः, देवकुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य गौतमादिश्रमणानां पुरतः, ईहामृग-वृषभ-तुरग-नर मकर-

---

'तएणं ते बहवे इत्यादि।

सूत्रार्थ--फिर वे बहुत से देवकुमार और देवकुमारियां एक जगह मिलकर श्रमण भगवान् महावीर के सामने ईहामृग आदि की विच्छित्ति-रचना से युक्त ऐसी तीसरी नाटकविधि को दिखलाती हैं। उनमें मृग वृक नामका एक जंगली पशु, वृषभतुरग नर मकर प्रसिद्ध हैं, विहग-पक्षी व्याल-सर्प रुरु और चमर मृग की जाति है। सरभ एक जंगली पशु है, कुंजर हाथी, वनलता पद्मलता वृक्ष की लताके नाम हैं इन ईहामृग आदि का आकार बनाकर नृत्य करने रूप नाटकविधि को दिखलाते हैं ॥ सू. ४४ ॥

टीकार्थ इसी के अनुसार समझलेवें। इसका विशेष विवरण बीसवें सूत्र से समझलेवें। सू० ४४ ।

'तएणं ते बहवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—ત્યાર પછી તે ઘણાં દેવકુમારો અને દેવકુમારીકાઓ એક સ્થાને એકઠા થઈને ભગવાન મહાવીરની સામે ઇહામૃગ વગેરેની વિચ્છિત્તિ-રચનાથી યુક્ત એવી ત્રીજી નાટ્યવિધિ બતાવી. એ નાટ્યવિધિમાં ઇહામૃગ વૃક (વરુ નામનું એક જંગલી પ્રાણી) વૃષભ, તુરગ, નર, મકર, પ્રસિદ્ધ છે. વિહગ પક્ષી, વ્યાલ—સર્પ, રુરુ, (એકમૃગ વિશેષ) અને ચમર—મૃગની એકવિશેષ જાત, સરભ (અષ્ટાપદક પશુ વિશેષ) કુંજર, હાથી, વનલતા, પદ્મલતા—વૃક્ષની લતાઓના નામોનો સમાવેશ થાય છે. આ ઇહામૃગ વગેરેના આકાર મુજબ બનાવીને નૃત્ય કરતાં નાટ્યવિધિનું-પ્રદર્શન કરે છે ॥સૂ૦ ૪૪ ॥

ટીકાર્થ આ સૂત્ર મુજબ છે. વિશેષ વિવરણ માટે જુઓ સૂ. ૨૦ ॥સૂ. ૪૪ ॥

विहग व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ-चमर कुञ्जर वनलता-पद्मलताभक्तिचित्रम्-एतद्विवरणं विंशतितमसूत्रतोऽवसेयम्. एतादृशं दिव्यं तृतीयं नाटयविधि-मुपदर्शयन्ति ३ ॥ सू० ४४ ॥

मूलम्-एगओ वंकं दुहओ वंकं एगओ खुहं दुहओ खुहं एगओ चक्क-वालं दुहओ चक्कवालं चक्कद्धचक्कवालं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसे ति४

चंदावलिपविभत्तिं च सूरावलिपविभत्तिं च वलियावलिपविभत्तिं च हंसावलिपविभत्तिं च एगावलिपविभत्तिं च तारावलिपविभत्तिं च मुत्तावलिपविभत्तिं च कणगावलिपविभत्तिं च रयणावलिपविभत्तिं च णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ५। सू० ४५ ॥

छाया—एकतो वक्रं द्विधातो वक्रम् एकतःखं द्विधातःखम् एकतश्चक्र-वालं द्विधातश्चक्रवालं चक्रार्द्धचक्रवालं नामदिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ४।

'एगओ वंकं' इत्यादि।

सूत्रार्थ--फिर वे देवकुमार देवकुमारियां भगवान एकतोवक्र आदि रूप चौथी नाटकविधि को दिखलाते हैं। उसमें एकतोवक्र वह नाटक कहलाता है जिसमें नटलोक एकही दिशा में धनुष के आकार की श्रेणि बनाकर नाचते हैं, इसी प्रकार जिस में दो दिशामें परस्पर आमने सामने धनुषाकार श्रेणि बनाकर नृत्य किया जाय वह द्विधातो वक्र है. जिसमें एक तरफ खड्डा का आकार बनाकर नृत्य किया जाय वह एकतःख और दोनों तरफ खड्डे के आ कार से नृत्य किया. जाय वह 'द्विधातो ख' कहलाता है, जिसमें एकही दिशा में चक्राकार से नटों का नृत्य हो वह

'एगओ वंकं' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ--ત્યાર પછી તે દેવકુમાર અને દેવકુમારિકાઓ ભગવાનને એક વક્ર વગેરે રૂપ ચોથી નાટયવિધિ બતાવે છે. તેમાં એકતો વક્ર તે નાટય કહેવાય છે. કે જેમાં નટો એકજ દિશામાં ધનુષાકાર થઈને નાચે છે. આમ જ જે નાટયવિધીમાં બે દિશાઓમાં પરસ્પર એક બીજાની સામે થઈને ધનુષાકાર રૂપે શ્રેણી બનાવી નૃત્ય કરવામાં આવે તે દ્વિધાતો વક્ર છે જેમાં .એક બાજુ ખાડાના આકાર રૂપે નૃત્ય કરવામાં આવે તે 'एकतः ख' અને બંને બાજુએ ખાડાના આકાર રૂપે નૃત્ય કરવમાં આવે તે 'द्विधातोख' કહેવાય જેમાં ફક્ત એકજ દિશામાં ચાક્રકાર નટો

चन्द्रावलिप्रविभक्तिं च सूरावलिप्रविभक्तिं च वलियावलिप्रविभक्तिं च हंसावलिप्रविभक्तिं च एकावलिप्रविभक्तिं च तारावलिप्रविभक्तिं च मुक्तावलिप्रविभक्तिं च कनकावलिप्रविभक्तिं च रत्नावलिप्रविभक्तिं च नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति५ ।सू० ४५ ॥

टीका-'एगतो वंकं' इत्यादि-सुगमं, नवरं-प्रविभक्तिः-प्रकृष्ट रचना ॥सू.४५॥

मूलम्—चंदुग्गमणपविभत्तिं च सूरुग्गमणपविभत्तिं च उग्गमणुग्गमणपविभत्तिं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति । ६ ।

चंदागमणपविभत्तिं च सूरागमणपविभत्तिं च आगमणागमणपविभत्तिं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ।७।

चंदावरणपविभत्तिं च सूरावरणपविभत्तिं च आवरणावरणपविभत्तिं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ।८।

चंदत्थमणपविभत्तिं च सूरत्थमणपविभत्तिं च अत्थमणऽत्थमणपविभत्तिं नामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ।९।

एकतश्चक्रवाल और परस्पर सन्मुख दो दिशाओं में चक्राकार से नृत्यहो वह द्विधातश्चक्रवाल कहलाता है। तथा जिसमें अर्धचक्राकार अर्थात् आधे चक्र के आकार से नटों का नृत्य हो वह चक्रार्धचक्रवाल नामका नाटक कहलाता है। इस प्रकार की नाटकविधि से वे देवकुमारादि नाटक दिखलाते हैं। यह चौथी नाटकविधि है।

इसी प्रकार चन्द्रावलि, सूर्यावलि. हंसावलि आदि उस उस नाम से उस उस आकार से की जानेवाली पांचवीं नाटकविधि को भी स्वयं समझलेना चाहिये ॥ सू. ४५ ॥

नृत्य કરવામાં આવે તે 'एकतश्चक्रवाल' અને પરસ્પર સામે સામે બે દિશામાં ચક્રાકારથી નૃત્ય કરે તેને 'द्विधातश्चक्रवाल' કહેવાય છે. તેમજ જેમાં અર્ધ ચક્રાકાર એટલે કે અર્ધા ચક્રના આકાર રૂપે થઈને નટો નૃત્ય કરે તે चक्रार्धचक्रवाल નામનું નાટ્ય કહેવાય છે. આ જાતની નાટ્યવિધિથી તે દેવ કુમાર વગેરે નાટ્યો બતાવે છે આ ચોથી નાટ્યવિધિ છે.

આ પ્રમાણે ચંદ્રાવલિ, સૂર્યાવલિ, હંસાવલિ વગેરે નામક નાટ્યવિધિઓ પોતાના નામ મુજબ જ આકૃતિવાળી પાંચમી નાટ્યવિધિને સમજી લેવી જોઈએ. ॥ સૂ૦ ૪૫ ॥

चंदमंडलपविभत्तिं च सूरमंडलपविभत्तिं च नागमंडलपविभत्तिं च जक्खमंडलपविभत्तिं च भूयमंडलपविभत्तिं च रक्खसमंडलपविभत्तिं च महोरगमंडलपविभत्तिं च गंधव्वमंडलपविभत्तिं च मंडलपपविभत्तिं च मंडल मंडलपविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति१०।

उसभललियविक्कंतं सीहललियविक्कंतं. हयविलंबियं गयविलंबियं मत्तहयविलसियं मत्तगयविलसियं दुयविलंबियं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ११।

सगडुद्धिपविभत्ति च सागरपविभत्तिं च नागरपविभत्तिं च सागरनागरपविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति १२।

णंदापविभत्ति च चंपापविभत्ति च नंदाचंपापविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ।१३।

मच्छंडापविभत्तिं च मयरंडापविभत्ति च जारापविभत्तिं च मारापविभत्ति च मच्छंडा–मयरंडा जारामारापविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ।१४।

कत्तिककारपविभत्ति च खत्ति खकारपविभत्ति च गत्ति गकारपविभत्ति च घत्तिघकारपविभत्ति च ङत्ति ङकारपविभत्ति च ककारखकारगकारघकारङकारपविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ॥ १५ ॥

एवंचकार वग्गोऽवि १६ टकारवग्गोवि १७ तकारवग्गोऽवि १८, पकारवग्गोऽवि१९ असोगपल्लवपविभत्ति च अंबपल्लवपविभत्ति च जंबूपल्लवभत्तिं कोसंवपल्लवपविभत्तिं च पल्लवपल्लवपविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ।२०।

पउमलयापविभत्ति जाव सामलयापविभत्ति च लयापविभत्ति णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति।२१। दुयणामं णट्टविहिं उवदंसेंति विलंबियं णामं णट्टविहिं २३ दुयविलंबियं णामं णट्टविहिं उवदंसेंति अंचियंरिभियं २६ अंचियरिभियं २७ आरभड २८ भसोल२९आरभडभसोलं ३० उप्पाय निवायपरिनिवायपवत्तं संकुचियंपसारियंरीयारीयभंतसंभंतणामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति ३१ ॥सू० ४६॥

छाया—चन्द्रोद्गमनप्रविभ च सूर्योद्गमनप्रविभक्ति उद्गमोद्गमनप्रविभक्ति नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति।६।
चन्द्रागमनप्रविभक्ति च सूरागमनप्रविभक्ति च आगमनागमनप्रविभक्ति नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति।७।

'चंदुग्गमणपविभत्ति च' इत्यादि।

सूत्रार्थ—उन देवकुमारों एवं देवकुमारिकाओं ने जो दिव्य छठी नाटयविधि दिखलाई उसमें उन्होंने पहिले चन्द्रोदय की प्रकृष्ट रचना की और उस रचना से युक्ति करके वह नाटकविधि दिखलाई. तथा सूरोद्गमनप्रविभक्ति-सूर्योदय की रचना से युक्त नाटकविधि दिखलाई. इस प्रकार उद्गमनोद्गमनरचना नामकी नाटकविधि दिखलाई, यह छठी नाटकविधि है. तात्पर्य कहने का यह है कि इस छठी नाटकविधि में चन्द्रोद्गमनप्रविभक्ति एवं सूरोद्गमनप्रविभक्ति का प्रदर्शन उन्होंने किया. इनका नाम उद्गमनोद्गमन नाटकविधि है। ६।

चंदागमणपविभत्तिं च सूरागमणपविभत्तिं च आगमणागमणपविभत्तिं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति-७-चंद्रागमन प्रविभक्ति-चन्द्रके आगमन की रचना से युक्त और सूरागमनप्रविभक्ति-सूर्यके आगमन की रचना से युक्त इस प्रकार आगमनागमनप्रविभक्ति नामकी सातवीं इस दिव्य नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया। ७।

'चंदुग्गमणपविभत्तिं च' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—તે દેવકુમારો અને દેવકુમારિકાઓએ જે દિવ્ય છઠ્ઠી નાટયવિધિનું પ્રદર્શન કર્યું. તેમાં તેમણે પહેલાં ચન્દ્રોદયની પ્રકૃષ્ટ રચના કરી અને તે રચનાથી યુક્ત નાટકવિધિ બતાવી, ત્યાર પછી સૂરોદ્ગમનપ્રવિભકિત-સૂર્યોદયની રચનાથી યુક્ત નાટકવિધિ બતાવી આ પ્રમાણે ઉદ્ગમનોદ્ગમન રચના નામની નાટકવિધિ પ્રદર્શિત કરી. એ છઠ્ઠી નાટકવિધિ છે. કહેવાનો હેતુ આ પ્રમાણે છે કે એ છઠ્ઠી નાટકવિધિમાં ચન્દ્રોદ્ગમન પ્રવિભકિત અને સૂરોદ્ગમન પ્રવિભકિતનું તેમણે પ્રદર્શન કર્યું. એનું નામ ઉદ્ગમનોદ્ગમન નાટકવિધિ છે. ॥૬॥

चंदागमणपविभत्तिं च सूरागमणपविभत्तिं च आगमणागमणपविभत्तिं-णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति-७, ચન્દ્રાગમન પ્રવિભકિત-ચન્દ્રના આગમનની રચનાથી યુક્ત સૂરાગમન પ્રવિભકિત-સૂર્યના આગમનથી રચનાથી યુક્ત આ પ્રમાણે આગમનગમન પ્રવિભકિત નામની સાતમી એ દિવ્ય નાટકવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કર્યું. ॥૭॥

चन्द्रावरणप्रविभक्तिं च सूरावरणप्रविभक्तिं च आवरणावरणप्रविभक्तिं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।८।

चन्द्रास्तमनप्रविभक्तिं च सूरास्तमनप्रविभक्तिं च अस्तमनास्तमनप्रविभक्तिं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।९।

चन्द्रमण्डलप्रविभक्तिं च सूरमण्डलप्रविभक्तिं च नागमण्डलप्रविभक्तिं च यक्षमण्डलप्रविभक्तिं च भूतमण्डलप्रविभक्तिं च रक्षोमण्डलप्रविभक्तिं महोरगम-

---

चंदावरणपविभत्तिं च सूरावरणपविभत्तिं च आवरणावरणपविभत्तिं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति-८-चन्द्रावरणप्रविभक्ति-चन्द्राकारचित्रोपेत आवरणपट की सुरचना से युक्त एवं सूर्यावरणप्रविभक्ति सूर्याकार चित्रयुक्त आवरण से युक्त इस प्रकार आवरणावरण प्रविभक्ति नामकी इस आठवीं नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. ।८।

चंदत्थमणपविभत्तिं च सूरत्थमणपविभत्तिं च अत्थमणाऽत्थमणपविभत्तिं नामं दिव्वं, ९- चन्द्र के अस्त होने की रचना से युक्त, एवं सूर्य के अस्त होने की रचना से युक्त इस प्रकार अस्तमनास्तमनप्रविभक्ति नामकी इस नौवीं दिव्य नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. ।९।

चंदमंडलपविभत्तिं च सूरमंडलपविभत्तिं च नागमंडलपविभत्तिं च जक्खमण्डल० १०-चन्द्रमण्डलप्रविभक्ति-चन्द्रमण्डल की सुरचना से युक्त, एवं सूरमण्डलप्रविभक्ति-सूर्यमण्डल की सुरचना से युक्त, नागमण्डलप्रविभक्ति-नागमण्डल की सुरचना से युक्त, यक्षमण्डलप्रविभक्ति-यक्षमण्डल की सुरचना से

चंदावरणपविभत्तिं च सूरावरणपविभत्तिं च आवरणावरणपविभत्तिं णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति-८-ચન્દ્રાવરણ પ્રવિભક્તિ-ચન્દ્રાકાર ચિત્રોપેત આવરણ પટની સરસ રચનાથી યુકત અને સૂર્યાવરણપ્રવિભક્તિ-સૂર્યાકાર ચિત્રયુકત આવરણથી યુક્ત આ પ્રમાણે આવરણાવરણ પ્રવિભક્તિ નામની એ દિવ્ય આઠમી નાટયવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કર્યું ॥૮॥

चंदत्थमणपविभत्तिं च सूरत्थमणपविभत्तिं च अत्थमणाऽत्थमणपविभत्तिं नामं दिव्वं-९-ચન્દ્રના અસ્તકાળની રચનાથી યુકત અને સૂર્યના અસ્તકાળની રચનાથી યુકત આ પ્રમાણે અસ્તમનાસ્તમન પ્રવિભક્તિ નામની એ નવમી દિવ્ય નાટયવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કર્યું ॥૯॥

चंदमंडलपविभत्तिं च सूरमंडलपविभत्तिं च नागमंडलपविभत्तिं च जक्खमंडल०१०-ચન્દ્રમંડલ પ્રવિભક્તિ-ચન્દ્રમંડળની સુરચનાથી યુકત, અને સૂરમંડળ પ્રવિભક્તિ-સૂર્યમંડળની સુરચનાથી યુકત, નાગમંડળ પ્રવિભક્તિ-નાગમંડળની સુરચનાથી યુકત, યક્ષમંડળ પ્રવિભક્તિ-યક્ષમંડળની સુરચનાથી યુકત, ભૂત મંડળ પ્રવિ-

ण्डलप्रविभक्तिं च गन्धर्वमण्डलप्रविभक्तिं च मण्डलप्रविभक्तिं च मण्डलमण्डलप्रविभक्तिं नाम दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।१०।

ऋषभललितविक्रान्तं च सिंहललितविक्रान्तं च हयविलम्बितं गजविलम्बितं मत्तहयविलसितं मत्तगजविलसितं द्रुतविलम्बितं नाम दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।११।

शकटोद्धीप्रविभक्तिं च सागरप्रविभक्तिं च नागरप्रविभक्तिं च सागरनागरप्रविभक्तिं नाम दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।१२।

युक्त, भूतमण्डलप्रविभक्ति-भूतमण्डल की सुरचना से युक्त, इसी तरह रक्षोमण्डल की, महोरगमण्डल की, और गन्धर्वमण्डल की सुरचना से युक्त इस प्रकार मण्डलमण्डलप्रविभक्ति नामकी इस दशवीं नाटयविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. ।सू०।

उसभललियविक्कंतं सीहललियविक्कंतं हयविलंबियं मत्तगयविलसियं ११-ऋषभललितविक्रान्त बैल की ललित गति से युक्त, सिंहललितविक्रान्त-सिंह की ललितगति से युक्त,, हयविलम्बित-घोडे की ललितगति से युक्त इसी प्रकार गजविलम्बित-हाथी की सुन्दर गति से युक्त, (मत्तहयविलसित-मत्त अश्व की शोभनगति से युक्त, मत्तगजविलसित-मत्तहस्ति की शोभनगति से युक्त, इस प्रकार द्रुतविलम्बित नामकी ११ वीं नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. ।११।

सगडुद्धिपविभत्तिं च सागरपविभत्तिं च इत्यादि शकटोद्धीप्रविभक्ति-शकट की अवयव रचना से युक्त, सागरप्रविभक्ति-समुद्र की सुरचना से

ભક્તિ-ભૂતમંડળની સુરચનાથી યુકત આ પ્રમાણે જ રક્ષોમંડળની મહોરગમંડળની અને ગંધર્વમંડળની સુરચનાથી યુકત આ પ્રમાણે મંડળમંડળ પ્રવિભક્તિ નામની આ દશમી નાટકવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કર્યું. ॥૧૦॥

ઉસભલલિયવિક્કંતં સીહલલિયવિક્કંતં હયવિલંબિયં મત્તહયવિલસિયં-૧૧-ઋષભ લલિત વિક્રાંત—બળદની લલિત ગતિથી યુકત, સિંહની લલિતગતિથી યુકત, હયવિલંબિત—ઘોડાની લલિત ગતિથી યુકત આ પ્રમાણે ગજવિલસિત-હાથીની સુંદર ગતિથી યુકત, મત્તગજ વિલસિત—મત્ત ઘોડાની શોભનગતિથી યુકત મત્તગજ વિલસિત-મત્ત હાથીની શોભન ગતિથી યુકત આ પ્રમાણે દ્રુતવિલંબિત નામની ૧૧ મી નાટકવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કર્યું ॥ ૧૧ ॥,

સગડુદ્ધિપવિભત્તિં ચ સાગરપવિભત્તિં ચ નગરપવિભત્તિં ચ ઇત્યાદિ ૧૨ શકટોદ્ધી પ્રવિભક્તિ-શકટની અવયવ રચનાથી યુકત સાગર પ્રવિભક્તિ-સમુદ્રની

नन्दाप्रविभक्ति च चम्पाप्रविभक्ति च नन्दा–चम्पाप्रविभक्ति नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।१३।

मत्स्याण्डकप्रविभक्ति च मकराण्डकप्रविभक्ति च जारप्रविभक्ति च मारप्रविभक्ति च मत्स्याण्डक–मकराण्डक जारमारप्रविभक्ति नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।१४।

केतिककारप्रविभक्ति च खेनि खकार प्रविभक्ति गेनि गकारप्रविभक्ति च

युक्त, नागरप्रविभक्ति–नगरनिवासीजनकी सुरचना से युक्ति, इस तरह सागर नागरप्रविभक्ति नामकी १२ वीं दिव्य नाटक विधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. ॥ १२ ॥

णंदा पविभत्तिं च चंपापविभत्तिं च नंदाचंपापविभक्ति णाम इत्यादि ॥१३॥ नन्दाप्रविभक्ति–नन्दा–पुष्करिणी वापी (बावडी) की सुरचना से युक्त, एवं चंपा प्रविभक्ति–चंपापुष्पवृक्ष की रचना से युक्त, इस प्रकार नन्दाचंपाप्रविभक्ति नामकी यह दिव्य १३ वीं नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. । १३ ।

मच्छंडापविभत्तिं च मयरंडापविभत्तिं इत्यादि ॥

मत्स्याण्डकप्रविभक्ति–मत्स्याण्डक की सुरचना से युक्त मकराण्डक प्रविभक्ति–मकर–ग्राह के अण्ड की सुरचना से युक्त, जार प्रविभक्ति–मणि लक्षणविशेषरूप जार से युक्त मणि की रचना से युक्त, मार प्रविभक्ति–मणिलक्षणविशेषरूप मार से युक्त मणि की रचना से युक्त, इस तरह मत्स्याण्डक मकराण्डक जार मार प्रविभक्ति नामकी १४ वीं दिव्य नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. । १४ ।

સુરચનાથી યુકત, નાગરપ્રવિભકિત નગરનિવાસિજનોની સુરચનાથી યુકત આ પ્રમાણે સાગર નાગર પ્રવિભકિત નામની ૧૨ મી દિવ્ય નાટક વિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કરાવ્યું ।૧૨।

णंदापविभत्तिं च चंपापविभत्तिं च नंदाचंपापविभत्तिं णामं इत्यादि ।१३।
નંદા પ્રવિભકિત—નંદા પુષ્કરિણી વાવની સુરચનાથી યુકત, અને ચંપાપ્રવિભકિત ચંપા-પુષ્પવૃક્ષની રચનાથી યુકત આ પ્રમાણે નંદાચંપા પ્રવિભકિત નામની આ દિવ્ય ૧૩ મી નાટકવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કરાવ્યું. ॥ ૧૩ ॥

मच्छंडापविभत्तिं च मयरंडापविभक्तिं च इत्यादि । १४ । મત્સ્યાંડક પ્રવિભકિત-મત્સ્યાંડકની સુરચનાથી યુકત, મકરાંડક પ્રવિભકિત—મકર—ગ્રાહના ઇંડાની સુરચનાથી યુકત, જાર પ્રવિભકિત—મણિલક્ષણ વિશેષરૂપ જારથી યુકત, મણિની રચનાથી યુકત, માર પ્રવિભકિત—મણિલક્ષણ વિશેષ મારથી યુકત મણિની રચનાથી યુકત, આ પ્રમાણે મત્સ્યાંડક મકરાંડક જાર માર પ્રવિભકિત નામની –૧૪ મી દિવ્ય નાટક-

घेति घकारप्रविभक्ति च ङेति ङकारप्रविभक्तिं च ककारखकारगकारघकार-ङकारप्र- विभक्तिं नाम दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।१५।

एवं चकारवर्गोऽपि १६ टकार वर्गोऽपि १७ तकार- वर्गोऽपि १८ पकारवर्गोऽपि १९ अशोकपल्लवप्रविभक्तिं च आम्रपल्लवप्रविभक्तिं च जम्बू-

केति ककारप्रविभक्तिं च खेति खकारप्रविभक्तिं च इत्यादि. ।१५।

इसके बाद ब्राह्मलिपि में जो ककार-क-का आकार होता है उस आकाररूप से स्थित होकर देवकुमार आदि नचे-इस अभिप्राय से ककार प्रविभक्ति—ककार अक्षर की सुरचना से युक्ति, खकार प्रविभक्ति—खकार अक्षर की सुरचना से युक्ति, गकारप्रविभक्ति—गकार अक्षर की सुरचना से युक्त, घकार प्रविभक्ति—घकार अक्षर की सुरचना से युक्त, ङकारप्रविभक्ति—ङकार अक्षर की सुरचना से युक्त, इस तरह ककारखकारगकारघकारङकारप्रविभक्ति नामकी १५ वीं दिव्य नाटयविधि का प्रदर्शन उन्होंने कराया. यहां अकारादिक स्वरों को एवं यकारादिक व्यञ्जनों की सुरचना का योग नाटकविधि में नहीं दिखलाया गया है ।१५।

एवं चकारवग्गो वि १६, टकार वग्गो वि १७, तकार वग्गो वि १८ पकारवग्गो वि १९ असोगपल्लवपविभत्तिं च इत्यादि २० इसी तरह का कथन चकार वर्गमें, टकार वर्गमें, तकार वर्गमें, पकारवर्गमें भी जानना चाहिये । अशोकपल्लवप्रविभक्ति अशोकपल्लव की सुरचना से युक्त, आम्रपल्ल-

विधिनुं तेमणे प्रदर्शन कराव्युं. ॥ सू. ४४ ॥

केतिककारपविभत्तिंच खेतिखकारपविभत्तिं च इत्यादि ।

त्यार पछी ब्राह्मलिपिमां जे ककार—क—नो आकार होय छे, तेना आकारनी जेम स्थित थईने देवकुमारो वगेरे नाच्या. आ अभिप्रायथी ककार प्रविभकित—ककार अक्षरनी सुरचनाथी युकत, खकार प्रविभकित—खकार. अक्षरनी सुरचनाथी युकत गकार प्रविभकित—गकार अक्षरनी सुरचनाथी युकत, घकार प्रविभकित—घकार अक्षरनी सुरचनाथी युक्त, ङकार प्रविभकित—ङकार अक्षरनी सुरचानाथी युकत आ प्रमाणे ककार, खकार, गकार, घकार, ङकार प्रविभकित नामनी १५ मी दिव्य नाटकविधिनुं तेमणे प्रदर्शन कराव्युं अहीं अकार वगेरे स्वरोनी तेमज यकार वगेरे व्यंजनोनी सुरचनानो योग नाटकविधिमां बताववामां आव्यो नथी. ।१५।

एवंचकारवग्गो वि १६, टकारवग्गोवि १७ तकारवग्गो वि १८, पकार वग्गो १९, असोगपल्लवपविभत्तिं च —इत्यादि २०, आ जातनुं ज कथन चकार वर्गमां, टवर्गमां तवर्गमां पवर्गमांपण जाणवुं जोईए. अशोक पल्लवप्रविभकित—अशोकपल्लवनी सुरचनाथी युकत आम्रपल्लव प्रविभकित—आम्रपल्लवनी सुरचनाथी युकत

द्रुतनामानं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।२२। विलम्बितं नाम नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।२३। द्रुतविलम्बितं नाम नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।२४। अञ्चितं२५, रिभितम्२६ अञ्चितरिभितम्२७, आरभटं२८ भसोलम्२९ आरभटभसोलम्३० उत्पातनिपातपरिनिपातप्रवृत्तं सङ्कुचितं प्रसारितं रीतारीतं भ्रान्तं संभ्रान्तं नाम दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।३१। ॥सू. ४६॥

शीघ्रता से युक्त २२ वीं दिव्य नाटकविधि का प्रदर्शन किया. । इसके बाद विलम्बित—विलम्बतयुक्त—२३ वीं नाटकविधि का प्रदर्शन कराया. बाद में द्रुतविलम्बित—पहिले द्रुत बादमें विलम्बित ऐसी २४ वीं दिव्य नाटकविधि का प्रदर्शन कराया । इसके अनन्तर उन्होंने प्रशस्तगमन की रचना से युक्त २५ वीं दिव्य नाटकविधि का प्रदर्शन कराया. । रिभित इस नामकी २६ वीं नाटकविधि का प्रदर्शन कराया. । अञ्चितरिभित—अञ्चित एवं रिभित इन दोनों गुणों से युक्त, २७ वीं दिव्य नाटकविधिका उन्होंने प्रदर्शन कराया. । आरभट—आरभट इस नामकी २९ वीं दिव्य नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. आरभटभसोल—इन दोनों की रचना से युक्त ३० वीं नाटकविधि का उपदर्शन कराया. उत्पात. निपात—परिनिपातप्रवृत्त—उत्पात—कूदना, निपात—नीचे गिरना, परिनिपात—तिरछे गिरना—इनमें प्रवृत्ति युक्त. संकुचित—संकोचयुक्त, प्रसारित—हस्तचरणादिकों के पसारने से युक्त. रीतारीत—गमनागमनयुक्त, भ्रान्त—भ्रमणयुक्त,—संभ्रान्त—बहुत

દ્રુત—જલ્દી ત્વરાથી યુક્ત એવી ૨૨ મી નાટકવિધિનું પ્રદર્શન કરાવ્યું. ત્યાર પછી વિલમ્બિત વિલંબયુકત—૨૩ મી નાટકવિધિનું પ્રદર્શન કરાવ્યું ત્યાર પછી દ્રુત વિલંબિત—પહેલાં દ્રુત અને પછી વિલંબિત એવી ૨૪ મી દિવ્ય નાટકવિધિનું પ્રદર્શન કરાવ્યું ત્યાર પછી તેમણે પ્રશસ્ત ગમનની રચનાથી યુકત ૨૫ મી દિવ્ય નાટકવિધિનું પ્રદર્શન કરાવ્યું રિભિત આ નામની ૨૬ મી નાટકવિધિનું પ્રદર્શન કરાવ્યું અંચિત રિભિત—અંચિત અને રિભિત આ બંને ગુણોથી યુકત ૨૭ મી દિવ્ય નાટકવિધિનું દિવ્ય તેમણે પ્રદર્શન કરાવ્યું. આરભટ—આરભટ આ આ નામની ૨૮ મી દિવ્ય નાટકવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કરાવ્યું, ભસોલ આ નામની ૨૯ મી દિવ્ય નાટ્યવિધિનુ તેમણે પ્રદર્શન કરાવ્યું. આરભટ—ભસોલ આ બંનેની ની રચનાથી યુકત ૩૦મી નાટકવિધિનું ઉપદર્શન કરાવ્યું. ઉત્પાત, નિપાત, પરિનિપાતપ્રવૃત્ત, ઉત્પાત કૂદવું નિપાત નીચે પડવું, પરિનિપાત—વાંકુ પડવું, આ સર્વમાં પ્રવૃત્તિયુકત, સંકુચિત—સંકોચયુકત, પ્રસારિત—હાથપગ વગેરે ને ફેલાવવાથી યુકત,

'चंदुग्गमणपविभत्तिं च' इत्यादि---

टीका---चन्द्रोद्गमनप्रविभक्ति'-चन्द्रस्य उद्गमनम्-उदयः, तस्य या प्रविभक्तिः-म[illegible] तद्युक्तम् नाटयविधिमुपदर्शयन्तीति परेणान्वयः, तथा-सूरोद्गमनप्रविभक्ति'-सूर्योदयसुरचनायुक्तिं १, उद्गमनोद्गमनप्रविभक्तिम्-उद्गमनोद्गमनरचनात्मकं नाम पष्ठं दिव्यं-प्रधानं नाटयविधिम् उपदर्शयन्ति।६।

चन्द्राऽऽगमनप्रविभक्तिं-चन्द्राऽऽगमन सुरचना युक्तिम् सूरागमनप्रविभक्ति'-सूर्याऽऽगमनसुरचनायुक्तिम्, आगमनाऽऽगमनप्रविभक्तिं सप्तमं दिव्यं नाटय-विधिमुपदर्शयन्ति ।७।

चन्द्राऽऽवरणप्रविभक्तिं-चन्द्रा[illegible]चित्रोपेताऽऽवरणपटसुरचनायुक्तम् एवं सूर्यावरणप्रविभक्ति-सूर्याकारचित्रयुक्तिवरणोपेतम्, आवरणावरणप्रविभक्ति नामा-ष्टमं दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।८।

चन्द्रास्तमनप्रविभक्ति-चन्द्रस्य यदस्तमनम्-तस्य या प्रविभक्तिः-सुरचना तद्युक्तम्., एवं सूरास्तमनप्रविभक्ति अस्तमनास्तमनप्रविभक्तिं नाम नवमं दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।९।

चन्द्रमण्डलप्रविभक्ति-चन्द्रमण्डलसुरचनायुक्तम, एवं सूरमण्डलप्रविभक्ति सूर्यमण्डलसुरचनायुक्तम्, नागमण्डलप्रविभक्तिं नागमण्डलसुरचनाक्तिं, यक्षमण्डलप्रविभक्ति यक्षमण्डलर सुरचनायुक्तम्, भूतमण्डलप्रविभक्ति-भूतमण्डलसुरचनायुक्तम्, एवं रक्षोमण्डल-महोरगमण्डल गन्धर्वमण्डलप्रविभक्ति मण्डलमण्डप्रविभक्ति नाम दशमं दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।१०। ऋषभललितविक्रान्तं-बलीवर्दललितगतियुक्तम्, सिंहललितगतिविक्रान्तम्- सिंहललितगतियुक्तम्, इति, (हयविलम्बितम् अश्वविल-म्बितगतियुक्तमिति, एवं-गजविलम्बितम्-हस्तिविलम्बित. गतियुक्तमिति मत्तहयविलसितं-मत्ताश्वशोभनगतियुक्तम्. एवं मत्तगजविलसितं मत्तहस्तिशोभनगतियुक्तम्, द्रुतविलम्बितं नामैकादशं दिव्यं नाटचविधिमुपदर्शयन्ति ।११।

शकटोद्धीप्रविभक्ति शकटस्य 'उद्धी' शकटावयववाचको देशीयः शब्दः, शकटावयव रचनायुक्तम्, सागरप्रविभक्ति-समुद्रसुरचनायुक्तम्. नगरनिवासिजनसुरचनायुक्तम् सागरनागरप्रविभक्ति-नाम द्वादशं दिव्यं नाटयविधिमुप-दर्शयन्ति ।१२।

सुन्दर भ्रमण से युक्त, इन इन सब विशेषणों से विशिष्ट ऐसी ३१ वीं दिव्य नाटकविधि का उन्होंने प्रदर्शन कराया. इस सूत्र की व्याख्या मूलार्थ जैसी ही है।। सू० ४६ ॥

રીતારીત-ગમના ગમન, યુક્ત, ભ્રાંત-ભ્રમણયુક્ત, સંભ્રાંત-બહુજ સુંદર ભ્રમણથી યુક્ત, આ સર્વ વિશેષણોથી યુક્ત એવી ૩૧મી દિવ્ય નાટયવિધિનું તેમણે પ્રદર્શન કરાવ્યું. આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે છે. ।।સૂ૦ ૪૬।।

नन्दाप्रविभक्ति–नन्दापुष्करिणी–वापीसुरचनायुक्तम्, चम्पाप्रविभक्ति चम्पा-पुष्पवृक्षसुरचनायुक्तिम्, नन्दा–चम्पाप्रविभक्ति नाम त्रयोदशं दिव्यं नाट्य-विधिमुपदर्शयन्ति ।१३।

मत्स्याण्डकप्रविभक्ति–मत्स्याण्डकसुरचनायुक्तम् मकराण्डकप्रविक्तिम–मकरो ग्राहस्तस्याण्डसुरचनायुक्तम्, जारप्रविभक्ति–जारो–मणिलक्षणविशेषः, तल्लक्षितमणिसुरचनायुक्तम्, एवं मारप्रविभक्ति–मारो–मणिलक्षणविशेषः, तल्लक्षितमणिसुरचनायुक्तम्, मत्स्याण्डकजारमारप्रविभक्ति नाम चतुर्दशं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति ।१४।

तदनन्तरं केति–ब्राह्म्यां लिपौ "+" इत्याकारः ककारः तादृशा संस्थिता देवकुमारादयो नृत्तवन्त इत्यभिप्रायेण ककारप्रविभक्ति–ककाराक्षर सुरचनायुक्तं नाटकविधिमित्याभक्तम्, एवं खेति खकारप्रविभक्ति मित्यादावपि ब्राह्मीलिपिरनुसरणीया, शेषं सुगमम् । स्वराणां यकारादीनां च व्यञ्जनानां सुरचनायोगो नाट्यविधौ न दर्शितस्तत्रैतिहासिकं कारणं मृग्यम् ।

अशोकपल्लवप्रविभक्ति–अशोकपल्लवसुरचना युक्तम् आम्रपल्लवप्रभक्तिम्–आम्रपल्लवसुरचनायुक्तम् जम्बूपल्लवल्लवभक्तिजम्बूवृक्षपल्लवसुरचनायुक्तम्, कोशाम्र-पल्लवलविभक्ति–कोशाम्रः–आम्रवृक्षसदृशः, तत्पल्लवसुरचनायुक्तम्, पल्लवपल्लल प्रविभक्ति नाम विंशतितमं दिव्यं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति । २० ।

पद्मलता प्रविभक्ति–कमललता सुरचनायुक्तम् यावत्–यावत्पदेव–'नागलताप्रविभक्तिम्, अशोकलताप्रतिभक्ति, चम्पकलताप्रविभक्तिं, चतलताप्रविभक्तिं, वनलता प्रविभक्ति, वासन्तीलताप्रविभक्ति, कुन्दलता प्रविभक्तिम्, अतिमुक्तकलताप्रविभक्तिम् इत्येषां सङ्ग्रहः, तथा–श्यामलताप्रविभक्ति–श्यामायालतायाः सुरचनायुक्तम्, लताप्रविभक्ति नामैकविंशतितमं दिव्यं नाट्य-विधिमुपदर्शयन्ति । २१ ।

तदनन्तरं द्रुतं–शीघ्रनायुक्तं नाम द्वाविंशतितमं दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।२२। ततो विलम्बितं–विलम्बयुक्तं नाम त्रयोविंशतितमं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।२३। द्रुतविलम्बितं–पूर्वं द्रुतं पश्चाद् विलम्बियुक्तं नाम चतुर्विंशतितमं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति । २४। अञ्चितम्–अञ्चनं प्रशस्तगमनम् तद् रचना युक्तं नाम पञ्चविंशतितमं दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।।२५।। रिभितं –तन्नामकं षड्विंशतितमं दिव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।।२६।। अञ्चितरिभितं–पूर्वोक्ताञ्चितरिभितोभयगुणसंपन्नं नाम सप्तविंशतितमं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।। २७ ।। आरभटम्–आरभटनामकमष्टविंशतितमं नाटयविधि-

मुपदर्शयन्ति ॥२८॥ मसोलं-मसोलाभिधं नामैकोनत्रिंशत्तमं नाटयविधिमु-पदर्शयन्ति ॥२९॥ आरभटमसोलम्-उभयरचनायुक्तं नाम त्रिंशत्तमं नाटय-विधिमुपदर्शयन्ति ॥३०॥ उत्पातनिपातपरिनिपातप्रवृत्तम्-तत्र-उत्पातः-कूर्दनम्, निपातः-नीचैः पतनम्, परिनिपातः-तिर्यक्पतनम् एतेषु प्रवृत्तं-प्रवृत्तियुक्तम्-संकुचितं-सङ्कोचयुक्तं-प्रसिरितं-हस्तपादादिप्रसारणयुक्तम्, रीतारीतम्-गमना-गमनम्, भ्रान्तं-भ्रमणयुक्तं, संभ्रान्तं-सम्यग् भ्रमणयुक्तम् पूर्वोक्तविशेषण-विशिष्टं नामैकत्रिंशत्तमं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।३१। ॥ सू० ४६ ॥

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समामेव समोसरणं करेंति जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था। तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स पुव्वभवचरियणिबद्धं च चवणचरियनिबद्धं च संहरणच-रिय निबद्धं च जम्मणचरियनिद्ध च अभिसेअचरियनिबद्धं च बाल-भावचरियनिबद्धं च जोव्वणचरियनिबद्धं च कामभोगचरियनिबद्धं च निक्खमणचरियनिबद्धं च तवचरणचरियनिबद्धं च णाणुप्पायच-रियनिबद्धं च तित्थपवत्तणचरियनिबद्धंच-परिनिव्वाणचरियनिबद्धं च चरिमचरियनिबद्धं च णामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति। ॥ सू०४७॥

छाया—ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च सममेव समव सरणं कुर्वन्ति, यावत् दिव्यं देवरमणं प्रवृत्तं चाप्यभवत्। ततः खलु ते बहवो

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारिओ य' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समामेव समोसरणं करेंति) उन सब देवकुमारों एवं देवकुमारिकाओं ने एक ही काल में समवसरण किया अर्थात् वे सब के सब एक ही साथ एक स्थान पर एकत्रित हुए (जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था)

'तएणं ते बहवे देवकुमाराय देवकुमारीओ य 'इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यारपछी (ते बहवे देवकुमाराय देवकुमारीओय समामेव समोसरणं करेंति) ते બધાં દેવકુમારો અને દેવકુમારિકાઓએ એકી સાથે સમવસરણ કર્યું એટલે કે તેઓ બધા એકી સાથે એક સ્થાને એકત્ર થયાં. (जाव दिव्वे देवरमणे पवत्ते यावि होत्था) યાવત આ પ્રમાણે દિવ્ય દેવરમણ પ્રવૃત્ત થયું

देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च श्रमणस्य भगवतोमहावीरस्य पूर्वभवचरितनिबद्धं च्यवनचरितनिबद्धं च संहरणचरितनिबद्धं च जन्मचरितनिबद्धं च अभिषेकचरितनिबद्धं च बालभावचरितनिबद्धं च यौवनचरितनिबद्धं च कामभोगचरितनिबद्धं च निष्क्रमणचरितनिबद्धं तपश्चरणचरितनिबद्धं च ज्ञानोत्पादचरितनिबद्धं च तिर्थप्रवर्तनचरितनिबद्धं च परिनिर्वाणचरितनिबद्धं च चरमचरितनिबद्धं च नाम द्विव्यं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति ।३२। ॥ सू० ४७ ॥

यावत् इस प्रकार दिव्य देवरमण प्रवृत्त हुआ. (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समणस्स भगवओ महावीरस्स पुव्वभवचरियनिबद्धं च चवणचरियनिबद्धं च संहरणचरियनिबद्धं जम्मणचरियनिबद्धं च अभिसेयचरियनिबद्धं च बालभावचरियनिबद्धं च जोव्वणचरियनिबद्धं च कामभोगचरियनिबद्धं च निक्खमणचरियनिबद्धं च) इसके बाद उन सब देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने श्रमण भगवान् महावीर के पूर्वभव के चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का च्यवनचरित्र से निबद्ध नाटयविधि का, संहरणचरित्र से निबद्ध नाटकविधिका जन्मके चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का अभिषेक के चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का, बालभाव के चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का, यौवन के चरित्र से निबद्धनाटकविधि का, कामभोग के चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का, निःक्रमण के चरित्र से निबद्धनाटकविधि का (तवचरणचरियनिबद्धं च णाणुप्पायचरियनिबद्धं च तित्थपवत्तणरिय-परिनिव्वाणचरियनिबद्धं च चरिमचरियनिबद्धं च णामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेंति)

(तएणं ते बहवे देवकुमाराओ य देवकुमारी य समणस्स भगवओ महावीरस्स पुव्वभवचरियनिबद्धं च चवणचरियनिबद्धं च संहरणचरियनिबद्धं च जम्मणचरियनिबद्धं च अभिसेयचरियनिबद्धं च बालभावचरियनिबद्धं च जोव्वणचरियनिबद्धं च कामभोगचरियनिबद्धं च निक्खमणचरियनिबद्धं च) त्यारपछी ते सर्व देवकुमारो तेमज देवकुमारिकाओए श्रमण भगवान महावीरना पूर्वभवनाचारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं च्यवन चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, संहरण चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, जन्मना चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, अभिषेकना चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, बाळभावना चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, यौवनना चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, कामभोगना चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, निष्क्रमणना (दीक्षाना) चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं तवचरणचरियनिबद्धं च णाणुप्पायचरियनिबद्धं च, तित्थपवत्तणचरिय-परिनिव्वाण चरियनिबद्धं च चरिमचरियनिबद्धं च णामं दिव्वं नट्टविहिं उवदंसेंति) तपना चारित्रथी निबद्धनाटय-

टीका—'तएणं ते बहवे देवकुमारा' इत्यादि–व्याख्यानिगदसिद्धा ।सू.४७।

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य चउव्विहं वाइत्तं वाएंति, तं जहा–ततं विततं घणं झुसिरं ।

तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ चउव्विहं गेयं गायंति, तं जहा उक्खित्तं पायंतं मंदायं रोइयावसाणं च।

तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउव्विहं णट्टविहिं उवदंसेंति, तं जहा–अंचियं रिभियं आरभडं भसोलं च ।

तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउव्विहं अभिणयं अभिणयंति तं जहा–दिट्ठंतियं पाडियंतियं सामंतोवणिवाइयं अंतोमज्झावसाणियं च ॥ सू० ४८ ॥

छाया—ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमार्यश्च चतुर्विधं वादित्रं वादयन्ति, तद्यथा–ततं १ विततं २ घनं ३ शुषिरम् ४ ।

तप के चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का, ज्ञानोत्पादचरित्र से निबद्ध नाटकविधिका, तीर्थप्रवर्तन के चरित्र से निबद्ध नाटकविधि का एवं चरमचरित्र (अन्तिमचरित्र) से निबद्ध नाटकविधि का इस तरह इन सब के चरित्रों से निबद्ध दिव्य नाटकविधि का प्रदर्शन किया. व्याख्या मूलार्थ के जैसी ही है ॥ सू० ४७ ॥

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य उन देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने चतुर्विध वादित्र–(वाजों) का वादन

धिनुं ज्ञानोत्पाद चरित्रथी निબद्ध नाटकविधिनुं तीर्थप्रवर्त्तनना–चारित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं, परिनिर्वाणना चरित्रथी निबद्ध नाटकविधिनुं अने चरमचारित्र (अन्तिम चरित्र) थी निबद्ध नाटकविधिनुं आ प्रमाणे आ सौना चरित्रोथी निबद्ध दिव्य नाटकविधिओनुं प्रदर्शन कर्युं. आसूत्रनी व्याख्या मूलार्थ प्रमाणे ज समजवी ।सू. ४७

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यार पछी (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य) ते देवकुमारो तेमज देवकुमारीओए चतुर्विध वादित्रो (चार जातना वाजाओ) वगाड्यां.

ततः खलु बहवो देवकुमाराश्च देवकुमारिकाश्च चतुर्विधं गेयं गायन्ति, तद्यथा–उत्क्षिप्तम् १ पादान्तम् २ मन्दकं ३ रोचितावसानम् ४ ॥

ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमारिकाश्च चतुर्विधं नाट्यविधिमुपदर्शयन्ति, तद्यथा अञ्चितं १ रिभितम् २ आरभटं ३ भसोलम् ४ च।

ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमारिकाश्च चतुर्विधमभिनयमभिनयन्ति. तद्यथा–दार्ष्टान्तिकं १ प्रात्यन्तिकं २ सामन्तोपनिपातिकम् ३ अन्तर्मध्यावसानिकं च ४ ॥ सू० ४८ ॥

कार्य किया (तं जहा) वे चतुर्विध बाजे इस प्रकार से हैं– (ततं विततं घणं झुसिरं) तत, वितत, घन और शुषिर।

(तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य चउव्विहं गेयं गेयंति) इसके बाद उन सब देवकुमारोंने एवं देवकुमारिकाओं ने चतुर्विध गाना गाया. (तं जहा) वह चतुर्विध गाना इस प्रकार से है–(उक्खित्तं, पयंतं, मंदायं, रोइयावसाणं च) उत्क्षिप्त पादान्त. मन्दक और रोचितावसान (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य चउव्विहं णट्टविहिं उवदंसेंति) इसके बाद उन देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने चार प्रकार की नाटकविधि का प्रदर्शन किया. (तं जहा) वह चार प्रकार की नाटकविधि इस प्रकार से है–नाटकविधि इस प्रकार से है–| | (अंचियं रिभियं आरभडं, भसोलं च) अंचित. रिभित, आरभट और भसोल। | | (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य चउव्विहं अभिणयंति) इसके बाद उन देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने चार

(तं जहा) ते चतुर्विध वाजाओ आ प्रमाणे छे. (ततं विततं घणं झसिरं) तत, वितत, घन, अने शुषिर. (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य चउव्विहं गेयं गेयंति) त्यार पछी ते सर्वे देवकुमारो तेमज देवकुमारिकाओए चार जातना गीतो गायां. (तं जहा) ते चार जातना गीतो आ प्रमाणे छे. (उक्खित्तं पयंतं, मंदायं. रोइयावसाणं च) उत्क्षिप्त, पादांत, मंदक अने रोचितावसान (तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य चउव्विहं णट्टविहिं उवदंसेंति) त्यार पछी ते देवकुमारो अने देवकुमारिकाओए चार प्रकारनी नाटकविधिनुं प्रदर्शन कर्युं. (तं जहा) ते चार प्रकारनी नाट्यविधि आ प्रमाणे छे—(अंचियं, रिभियं आरभडं, भसोलं च) अंचित, रिभित, आरभट अने भसोल.

(तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ चउव्विहं अभिणयं अभिणयंति) त्यार पछी ते देवकुमारो तेमज देवकुमारिकाओए चार जातना अभि-

'तएणं ते बहवे देवकुमारा' इत्यादि।

टीका—दिव्यनाट्योपदर्शनानन्तरं खलु ते-पूर्वोक्ताः देवकुमाराः, च-पुनः देवकुमार्यश्च चतुर्विधं-चतुःप्रकारं वादित्र-वाद्यं वादयन्ति, तद्यथा-ततं-मृदङ्गपटहादि १, विततं-वीणादि २, घनं-कांस्यकादि ३ शुषिरम्--शङ्खवंशादि ४।

ततः-वादित्रवादनानन्तरं खलु, ते बहवो देवकुमाराः च-पुनः देवकुमारिकाश्च चतुर्विधं गेयं-गीतं गायन्ति, तद्यथा-उत्क्षिप्तं-प्रथमत आरब्धम् १, पादान्तं-पादशो वृद्धिं गतम्. वृद्धादि-भागचतुष्टयात्मकपादबद्धम् २, मन्दकं-ह्रस्वं मन्दं-मन्दमन्दं-मध्ये गानं मूर्च्छनादिगुणालङ्कृतं तत शनैः

प्रकार के अभिनय की विधिको प्रदर्शित किया (तं जहा) वह चार प्रकार का अभिनय इस प्रकार से है—(दिट्ठंतियं, पाडियंतियं, सामंतोवणिवाइयं अंतोमज्झावसाणियं) दार्ष्टान्तिक, प्रात्यन्तिक, सामन्तोपनिपातिक और अन्तर्मध्यावसानिक।

टीकार्थ—दिव्य नाटक का प्रदर्शन जब वे देवकुमार और देवकुमारिकाएँ कर चुकी-तब उसके बाद उन्होंने चार प्रकार के-तत-मृदङ्ग पटहादिक, वितत-वीणादिक. घन. कांस्य आदिक और शुषिर-शंख वंशी आदिक, इन बाजों को बजाया। इन चार प्रकारों के बाजों के बजने के बाद फिर उन सब देवकुमारोंने एवं देवकुमारिकाओं ने चार प्रकार का गाना गाया—जो इस प्रकार से है—उत्क्षिप्त १, प्रथमतः आरंभ किया गया. पादान्त-फिर भागचतुष्टयात्मक पाद से उसे बद्ध किया, मन्दक-धीरे २ मन्द २ रूप से बीच में मूर्च्छनादि गुण से

નયનું પ્રદર્શન કર્યું. (तं जहा) તે અભિનય પ્રકારો આ પ્રમાણે છે. (दिट्ठंतियं, पडियंतियं, सामंतोवणिवाइयं अंतोमज्झावसाणियं) દાર્ષ્ટાન્તિક, પ્રાત્યંતિક સામન્તોપનિપાતિક અને અન્તર્મધ્યાવસાનિક.

ટીકાર્થ—જ્યારે દેવકુમારો તેમજ તે દેવકુમારિકાઓએ દિવ્ય નાટકવિધિનું પ્રદર્શન પૂરું કર્યું, ત્યાર પછી તેમણે ચાર જાતના-તત-મૃદંગ, પટહ વગેરે, વિતત-વીણા વગેરે, ઘન-કાંસ્ય વગેરે અને શુષિર—શંખ, વાંસળી વગેરે વાજાઓને વગાડ્યાં.

આ ચાર જાતના વાજિત્રો વગાડ્યાં બાદ તે સર્વે દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ ચાર રીતે ગીત ગાયું તે આ પ્રમાણે છે— ઉત્ક્ષિપ્ત ૧, પહેલાં આરંભાયેલું પાદાંત ૨, ત્યાર પછી ભાગચતુષ્ટયાત્મક પાદથી બદ્ધ કરાયેલાં, મંદક ૩, ધીમે ધીમે મંદ મંદ રૂપથી વચ્ચે મૂર્છના વગેરે ગુણથી અલંકૃત કરાયેલું અને ત્યાર પછી તેને

शनैःघोलनरूपतां प्राप्तम् ३, रोचितावसानं-यथार्थीकृतान्तम् अन्तेसत्यापितं-सङ्गीतरागमिति भावः । यद्वा-गीतश्रोतृभ्यो रोचितं-रुचिविषयीकृतम् अवसानम्-अन्तो यस्य तत् । चः समुच्चये ।४। ततः खलु ते देवकुमाराश्च देवदेवकुमारिकाश्च चतुर्विधं नाटयविधिमुपदर्शयन्ति, तद्यथा-अञ्चितं १, रिभितम् २ आरभटं ३ भसोलं ४ च । ततः-गेयगानानन्तरं खलु ते देवकुमाराः च पुनः देवकुमारिकाश्च चतुर्विधं-चतुःप्रकारम्, अभिनयं-गात्रचेष्टाम्, अभिनयन्ति-कुर्वन्ति तद्यथा-दार्ष्टान्तिकम् १, प्रात्यन्तिकम् २, सामन्तोपनिपातिकम् ३, अन्तर्मध्यावसानिकमिति ४ एतानभिनयान् कुर्वन्ति ।सू ४८।

मूलम्—तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नाडयं उवदंसित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति, करित्ता वंदंति नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयल परिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं

उसे अलंकृत किया और फिर उसे घोलनारूप में प्राप्त कराया, रोचितावसान-अन्त में सङ्गीत के राग से सत्यापित किया—अथवा जो गाना अन्त में गीत श्रोतजनों की रुचि का विषयभूत हो जाता है ऐसा उसे किया । इसके बाद उन्होंने चार प्रकार की नाटकविधि का प्रदर्शन किया वह नाटकविधि अञ्चित, रिभित, आरभट और भसोल के भेद से चार प्रकार की है । इसके बाद उन सब देवकुमारों ने एवं देवकुमारिकाओं ने शरीर की चेष्टारूप चार प्रकार का अभिनय किया. जो ऊपर दिखलाया जा चुका है ।सू ४८।

घोलना रूपमां प्राप्त करेलुं. रोचितावसान ४ अने छेवटे संगीतना रागथी संस्कार युक्त करायेलुं अथवा तो जे गीते श्रोताओना माटे रुचिकर थईने विषयभूत थाय छे एवुं गीत तेमणे गायुं. त्यार पछी तेमणे चार जातनी नाटकविधिनुं प्रदर्शन कर्युं. ते नाटकविधि अंचित, रिभित, आरभट, अने भसोलना भेदथी चार प्रकारनी छे. त्यार पछी ते देवकुमारो तेमज देवकुमारिओए शरीरनी चेष्टारूप चार प्रकारना अभिनयोनुं प्रदर्शन कर्युं. एमनी विगत उपर प्रमाणे ज समजवी ॥ सू० ४८ ॥

वद्धं जएणं विजएणं वद्धावेंति, वद्धावित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥ सू० ४९ ॥

छाया–ततः खलु ते बहवो देवकुमाराश्च देवकुमारिकाश्च गौतमादिकानां श्रमणानां निर्ग्रन्थानां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं दिव्यं द्वात्रिंशद्विधं नाटकम् उपदर्श्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्व आदक्षिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, कृत्वा वन्दन्ते नमस्यन्ति, वन्दित्वा नमस्यित्वा यत्रैव सूर्याभो देवस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागम्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा एवमाज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयन्ति॥सू.४९॥

'तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य' इत्यादि।

सूत्रार्थ–(तएणं) इसके बाद (ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारियाओ य) उन सब देवकुमारों ने और देवकुमारिकाओं ने (गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नाडयं उवदंसित्ता समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति) गौतमादि श्रमण निर्ग्रन्थों को दिव्य देवर्द्धि, दिव्यदेवद्युति, दिव्य देवानुभाव और दिव्य बत्तीस प्रकार के नाटक को दिखाकर श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा की. (करित्ता वंदंति, नमंसंति. वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिण करके फिर उन्होने उनको वन्दन किया–नमस्कार किया. वन्दन नमस्कार करके फिर वे जहां सूर्याभदेव था—वहां पर आये (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएण

तएणं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (ते बहवे देवकुमाराय देवकुमारीओ य) તે બધા દેવકુમારો તેમજ દેવકુમારિકાઓએ (गोयमाइयाणं समणाणं निग्गंथाणं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं दिव्वं बत्तीसइबद्धं नाडयं उवदंसित्ता समणं भगवं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेंति) ગૌતમ વગેરે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને દિવ્ય દેવદ્યુતિ, દિવ્ય દેવાનુંભાવ અને દિવ્ય બત્રીસ પ્રકારના નાટયોને બતાવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ વખત આદક્ષિણા કરી. (करित्ता वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરીને તેમણે વંદન તેમજ નમસ્કાર કર્યા. વંદન અને નમસ્કાર કરીને પછી તેઓ બધાં જ્યાં સૂર્યાભદેવ હતો ત્યાં ગયા.

टीका--'तएणं ते बहवे देवकुमारा' इत्यादि, व्याख्या सुगमा ।सू. ४९।

मूलम्--तएणं से सूरियाभे देवे तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं पडिसाहरइ पडिसाहरेत्ता खणेणं जाए एगे एगभूए। तएणं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता नियगपरियालसद्धिं संपरिवुडे तमेव दिव्वं जाणविमाणं दुरूहइ दुरूहित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए ॥ सू० ५०॥

छाया--ततः खलु स सूर्याभो देवस्तां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं प्रतिसंहरति, प्रतिसंहृत्य क्षणेन जात एक एक भूतः। ततः

बद्धावेंति) वहां आकर के उन्होंने सूर्याभदेव को दोनों हाथों की अंजलि बनाकर और उसे मस्तक पर रखकर जय विजय शब्दों के उच्चारण करते हुए बधाया. (बद्धावित्ता एवमाणत्तियं पच्चप्पिणंति) बधाकर उसकी इस आज्ञा को पीछे अर्पित कर दिया. अर्थात् हमने आपकी आज्ञा अनुसार सब कार्य कर दिया है ऐसा-उससे निवेदन किया। टीकार्थ मूलार्थ के जैसा ही है ॥ सू० ४९ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे इत्यादि।

सूत्रार्थ--(तएणं) इसके बाद (से सूरियाभे देवे) उस सूर्याभदेवने (तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं पडिसाहरइ) उस दिव्य

(उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति) त्यां पहोंचीने तेमणे सूर्याभदेवने બંને હાથોની અંજલી બનાવીને અને તેને મસ્તકે મૂકીને જય વિજય શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરતાં વધામણી આપી. (बद्धावित्ता एवमाणत्तियं पच्चप्पिणंति) વધામણી આપીને સૂર્યાભદેવને આજ્ઞા સમર્પિત કરી એટલે કે તેઓ બધાએ મળીને નિવેદન કર્યું. કે "આપશ્રીની આજ્ઞા પ્રમાણે અમોએ બધું કામ પૂરું કર્યું છે" આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. ॥ સૂ૦ ૪૯ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ--(तएणं) ત્યાર પછી (से सूरियाभे देवे) તે સૂર્યાભદેવે (तं दिव्वं देविड्ढिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवाणुभावं पडिसाहरइ) તે દિવ્ય દેવાદ્ધિને, દિવ્ય દેવદ્યુતિને અને દિવ્ય દેવાનુભાવને પોતાના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ કરી લીધાં (पडिसाह-

खलु स सूर्याभो देवः श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा निजकपरिवारेण सार्द्धं संपरिवृतः तमेव दिव्यं यानविमानमारोहति, आरुह्य यामेव दिशं प्रादुर्भूतस्तामेव दिशं प्रतिगतः ॥ सू० ५० ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे' इत्यादि—

टीका—ततः देवकुमारदेवकुमारिकाणां सूर्याभदेवाज्ञा प्रत्यर्पणानन्तरम् खलु सः—पूर्वोक्तः सूर्याभो देवः, तां—पूर्वविकृतां दिव्यां देवर्द्धिं दिव्यां देवद्युतिं दिव्यं देवानुभावं प्रतिसंहरति—स्वशरीरे प्रवेशयति, प्रतिसंहृत्य क्षणेन—एकेन क्षणलक्षण कालेन एकः एकभूतः—अनेक एको भूत इति एकभूतः—एकत्वं प्राप्तः जातः—अभूत, शेषं स्पष्टम् ॥ सू० ५० ॥

देवर्द्धि को दिव्य देवद्युति को, और दिव्य देवानुभाव को अपने शरीर में प्रविष्ट कर लिया (पडिसाहरेत्ता खणेणं जाए एगे एगभूए) शरीर में प्रविष्ट करके वह इस प्रकार से एक ही— क्षण में एक रूप हो गया। (तएणं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) इसके बाद उस सूर्याभदेवने श्रमण भगवान् महावीर को तीन बार आदक्षिण प्रदक्षिणा की (करित्ता वंदइ, नमंसइ) तीन बार आदक्षिणा प्रदक्षिणा करके फिर उसने उन्हें वन्दन किया—नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता नियगपरिवारसद्धिं संपरिवुडे तमेव दिव्वं जाणविमाणं दुरुहइ) वन्दना नमस्कार करके फिर वह अपने परिवारजनों के साथ उसी दिव्य यान विमान पर आरूढ हो गया (दुरुहित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) आरूढ होकर फिर वह जिस दिशा से प्रकट हुआ था, आया था उसी दिशा में पीछे चला गया। ॥ सू० ५० ॥

रेत्ता खणेणं जाए एगे एगभूए) शरीरमां प्रवेशीने ते आ प्रमाणे ક્ષણમાં એકરૂપ થઈ ગયો. (तएणं से सूरियाभे देवे समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ) ત્યાર પછી તે સૂર્યાભદેવે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ વખત આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કરી. (करित्ता, वंदइ, नमंसइ) ત્રણ વખત આદક્ષિણા પ્રદક્ષિણા કરીને પછી તેણે તેઓ શ્રીને વંદન કર્યા નમસ્કાર કર્યા (वंदित्ता नमंसित्ता नियगपरिवारसद्धिं संपरिवुडे तमेव दिव्वं जाणविमाणं दुरुहइ) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને તે પોતાના પરિવારની સાથે તે દિવ્ય યાન વિમાન ઉપર બેસી ગયા. (दुरुहित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए) બેસીને તે જે દિશા તરફથી પ્રકટ થયો હતો—આવ્યો હતો— તેજ દિશા તરફ પાછો જતો રહ્યો ॥ સૂ૦ ૫૦ ॥

मूलम्—भंते त्ति भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी–सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स एसा दिव्वा देविड्ढी दिव्वा देवज्जुई दिव्वे देवाणुभावे कहिं गए, कहिं अणुप्पविट्ठे ? गोयमा सरीरं गए, सरीरं अणुप्पविट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ सरीरं गए सरीरं अणुप्पविट्ठे ? गोयमा ! से जहानामए कूडागारसाला सिया दुहओ लित्ता गुत्ता गुत्तदुवारा णिवाया णिवायगंभीरा, तीसेणं कूडागारसालाए अदूरसामंते एत्थ णं महं एगे जणसमूहे चिट्ठइ, तएणं से जणसमूहे एगं महं अब्भवद्दलगं वा वासवद्दलगं वा महावायं वा एज्जमाणं पासइ, पासित्ता तं कूडागारसालं अंतो अणुप्पविसित्ता णं चिट्ठइ, से तेणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ सरीरं गए सरीरं अणुप्पविट्ठे ॥ सू० ५१ ॥

छाया—भदन्त ! इति भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्–सूर्याभस्य खलु भदन्त ! देवस्य एषा दिव्या देवर्द्धिः दिव्या देवद्युतिः दिव्यो देवानुभावः क गतः क

'भंतेत्ति भगवं गोयमे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(भंतेत्ति) हे भदन्त ! इस प्रकार से सम्बोधित करके भगवान् गौतमने (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना की–नमस्कार किया–(वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) वन्दना नमस्कार करके फिर उन्होंने–उनसे इस प्रकार पूछा–सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स एसा दिव्वा देविड्ढी, दिव्वा देवज्जुई, दिव्वे देवाणुभावे कहिं गए

'भंतेत्ति भगवं गोयमे' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(भंतेत्ति) હે ભદન્ત ! આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને ભગવાન ગૌતમે (समणं भगवं महावीरं) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના કરી, નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને તેમણે તેઓશ્રીને વિનંતી કરતાં આ પ્રમાણે પૂછયું કે (सूरियाभस्स णं भंते ! देवस्स एसा दिव्वा देविड्ढी दिव्वा देवज्जुई, दिव्वे देवाणुभावे कहिं गए कहिं अणुप्पविट्ठे)

अनुप्रविष्टः? गौतम शरीरं गतः शरीरमनुप्रविष्टः। स केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते शरीरं गतः शरीरमनुप्रविष्टः। गौतम! यथानामकः कूटाऽऽकार शालास्यात् द्विधातो लिप्ता गुप्ता गुप्तद्वारा निवाता निवातगम्भीरा तस्याः खलु कूटाऽऽकारशालायाः अदूरसामन्ते अत्र खलु महानेको जनसमूहस्तिष्ठति;

कहिं अणुप्पविट्ठे) हे भदन्त! सूर्याभदेव की यह दिव्य देवर्द्धि, दिव्य देवद्युति, और दिव्य देवानुभाव कहां गया? कहां अनुप्रविष्ट हो गया? इसके उत्तर में प्रभुने उनसे कहा-(गोयमा! सरीरं गए सरीरं अणुप्पविट्ठे) हे गौतम! सूर्याभदेव की यह दिव्य देवर्द्धि दिव्य देवद्युति और दिव्य देवानुभाव उसके शरीर में चला गया है, उसके शरीर में प्रविष्ट हो गया. । (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-सरीरं गए, सरीरं अणुप्पविट्ठे) हे भदन्त! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि सूर्याभदेव की दिव्य देवर्द्धि आदि सब उसके शरीर गत हो गये हैं उसके शरीर में प्रविष्ट हो गया हैं? (गोयमा) हे गौतम! (से जहानामए कूडागारसाला सिया दुहओ लित्ता गुत्ता गुत्तदुवारा णिवाया णिवायगंभीरा) जैसे कोई एक कूटाकारशाला हो, और वह दोनों ओर भीतर बाहर में गोमयादि से लिप्त हो. बाहर में उसके चारों ओर कोट हो, कपाट से वह आवृत द्वारवाली हो, तथा जिसमें पवन का प्रवेश न होसके ऐसी वह बहुत गंभीर हो (तीसेणं कूडागारसालाए अदूरसामंते एत्थणं महं एगे जणसमूहे चिट्ठइ) उस

હે ભદંત! સૂર્યાભદેવની આ દિવ્ય દેવર્દ્ધિ, અને દિવ્ય દેવદ્યુતિ અને દિવ્ય દેવાનુભાવ ક્યાં અદશ્ય થઇ ગયાં? ક્યાં અનુપ્રવિષ્ટ થઇ ગયા? એના જવાબમાં પ્રભુએ કહ્યું કે—(गोयमा! सरीरं गए सरीरं अणुप्पविट्ठे) હે ગૌતમ! સૂર્યાભદેવની આ દિવ્ય દેવર્દ્ધિ દિવ્યદ્યુતિ અને દિવ્ય દેવાનુભાવ તેનાં શરીરમાં જતા રહ્યાં છે, તેનાં શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઇ ગયાં છે. (से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ-सरीरं गए, सरीरं अणुप्पविट्ठे) હે ભદંત! આપશ્રી શાકારણથી આમ કહો છો કે સૂર્યાભદેવનાં દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરે સૌ તેના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઇ ગયાં છે? (गोयमा) હે ગૌતમ! (से जहानामए कूडागारसालासिया दुहओलित्ता गुत्ता गुत्तदुवाराणिवाया णिवायगंभीरा) જેમ કોઇ એક કૂટાકાર શાળા હોય અને તે બંને તરફ એટલે કે અંદર અને બહાર છાણ વગેરેથી લીપેલી હોય, તેની ચારે તરફ દીવાલ હોય અને કમાડથી તે આવૃત દ્વારવાળી હોય એટલે કે બારણું વાસેલું હોય તેમજ જેમાં પવન પ્રવેશી શકતો ન હોય એવી તે બહુ જ ગંભીર હોય (तीसेणं कूडागारसालाए अदूरसामंते एत्थणं महं एगे जणसमूहे चिट्ठइ) તે કૂટાગાર શાળાની પાસે બહુ દૂર પણ નહિ અને

ततः खलु स जनसमूहः एकं महद् अभ्रवार्दलकं वा वर्षवार्दलकं वा महावातं वा एजमानं पश्यति. दृष्ट्वा तां कूटाऽऽकारशालाम् अन्तरमनुपविश्य खलु तिष्ठति, स तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-शरीरंगतः शरीरमनुपविष्टः ।सू. ५१।

'भंतेति भयवं गोयमे' इत्यादि—

टीका—भदन्त ! इति-हे भदन्त ! इति संबोध्य भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति च, वन्दित्वा नमस्यित्वा च एवम्-अनुपदं वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्-हे भदन्त ! सूर्याभस्य खलु एषा पूर्वोक्ता दिव्या देवर्द्धिः देवसमृद्धिः

कूटागारशाला के समीप न बहुत दूर पर और न बहुत पास में किन्तु उचित जगह में लोकसमूह बैठा हो (तएणं से जणसमूहे एगं महं अब्भवद्दलगं वा वासवद्दलगं वा महावासं वा एज्जमाणं पासइ) अब वह जनसमूह एक विशाल अभ्रवार्दक को या वर्षवार्दलक को या महावात को आते हुए देखे (पासित्ता तं कूडागारसालं अंतो अणुप्पविसित्ता णं चिट्ठइ) तो देखकर उस कूटाकार शाला के भीतर जैसे वह घुस जाता है (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ सरीरं गए सरीरं अणुप्पविट्ठे) इसी कारण से हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि वह देवर्द्धि आदिक सब उसके शरीर में प्रविष्ट हो गया. ।

टीकार्थ—हे भदन्त ! इस प्रकार से संबोधित करके भगवान् गौतमने श्रमण भगवान महावीर को वन्दना की. उन्हें नमस्कार किया. वन्दना नमस्कार करके फिर उन्होंने उनसे इस प्रकार पूछा—हे भदन्त ! सूर्याभदेव की यह पूर्वोक्त—दिव्य देवर्द्धि—देवसमृद्धि, दिव्य देवद्युति—देवप्रकाश,

---

બહુ પાસે પણ નહિ પણ યોગ્ય સ્થાને જનસમૂહ બેઠેલો હોય (तएणं से जणसमूहे एगं महं अब्भवद्दलगं वा वासवद्दलगं वा महावासं वा एज्जमाणं पासइ) હવે તે જનસમૂહ એક વિશાળ અભ્રવાર્દલકને કે વર્ષવાર્દકને (ઝંઝાવાતને) કે મહાવાતને આવતો જુએ (पासित्ता तं कूडागारसालं अंतो अणुप्पविसित्ता णं चिट्ठइ) ત્યારે આ જોઈને તે કૂટાકાર શાળની અંદર જેમ તે પ્રવેશી જાય છે (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ सरीरं गए सरीरं अणुप्पविट्ठे) તેમજ હે ગૌતમ ! તમને હું કહું છું કે તે દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરે સૌ તેના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઇ ગયાં.

ટીકાર્થઃ— હે ભદંત! આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને ભગવાન ગૌતમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદના કરી, નમસ્કાર કર્યા, વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેમણે તેઓશ્રીને આ રીતે પ્રશ્ન કર્યો કે હે ભદંત! સૂર્યાભદેવની તે પૂર્વોક્ત દિવ્ય

तथा—दिव्या देवद्युतिः—देवप्रकाशः दिव्यो देवानुभावः—देवप्रभावः क्व—कुत्र गतः लिङ्गव्यत्ययेन गतेति देवर्द्धर्यादेः सम्बन्धनीयम्, एवं क्व अनुप्रविष्टः—प्रवेशं कृतवान्? इति गौतमप्रश्नं श्रुत्वा भगवान् वीरः उत्तरयति—गौतम!—हे गौतम! स देवर्द्ध्यादिः शरीरं-सूर्याभदेवस्य कायम्-गतः, तथा—तस्यैव शरीरमनुप्रविष्टः तदन्तर्लीनोऽभवत्। श्रीगौतमः पुनः पृच्छति—हे भदन्त! केनार्थेन केन प्रकारेण गतः, शरीरमनुविष्टः। एवम्—एतादृशं वचनमुच्यते—कथ्यते? तत्र भगवान् वीरः उत्तरयति।—हे गौतम! स—देवर्द्ध्यादिः यथा नामकः—एवंप्रकारेण शरीरमनुप्रविष्टः—यथा—येन प्रकारेण कूटाऽऽकारशाला—कूटो—गिरिशिखरं तस्याऽऽकार इवाऽऽकारो यस्याः सा कूटाऽऽकारा, सा चासौ शाला—चेति कूटाऽऽकारशाला, यद्वा कूटाकारेणोपलक्षिता शाला कूटाकारशाला-शिखराकृत्युपलक्षितगृहम्, स्यात् भवेत्, सा कीदृशी? इत्याह—द्विधातः—उभयतः

दिव्य देवाणुभाव—देवप्रभाव यह सब कहां चला गया कहां प्रविष्ट हो गया? इस गौतम के प्रश्न को सुनकर भगवान महावीर ने उनसे इस प्रकार कहा—हे गौतम! वह सब उसकी देवर्द्धि आदि उस सूर्याभदेव के शरीर में चला गया है, उसमें प्रविष्ट हो गया है—अर्थात् उसमें अन्तर्लीन हो गया है. इस पर गौतम ने प्रभु से ऐसा पूछा—हे भदन्त! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि सूर्याभदेव का वह देवर्द्धि आदि सब उसके शरीर में चला गया है, उसमें अन्तर्लीन हो गया है? इसके उत्तर में प्रभु उनसे कहते हैं—हे गौतम! वह देवर्द्धि आदि सब इस दृष्टान्त के अनुसार उसके शरीर में प्रविष्ट हो गया है उसमें अन्तर्लीन हो गया है—जैसे कोई एक गिरिशिखर के आकार जैसी शाला हो—अथवा शिखर की आकृति से

દેવર્દ્ધિ—દેવસમૃદ્ધિ, દિવ્ય-દેવદ્યુતિ—દેવપ્રકાશ, દિવ્ય દેવાનુભાવ—દેવપ્રભાવ આ બધાં ક્યાં લુપ્ત થઈ ગયાં? ક્યાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયાં? ગૌતમના આ જાતના પ્રશ્નને સાંભળીને ભગવાન મહાવીરે તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે ગૌતમ! તેના તે સર્વ દેવર્દ્ધિ વગેરે સૂર્યાભદેવના શરીરમાં જતાં રહ્યાં છે, તેમાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયાં છે એટલે કે શરીરમાં અન્તર્લીન થઈ ગયાં છે. આ સાંભળીને ગૌતમે ફરી પ્રભુને આ જાતનો પ્રશ્ન કર્યો કે હે ભદન્ત! આપશ્રી આમ શા કારણથી કહો છો કે સૂર્યાભદેવનાં તે સર્વ દેવર્દ્ધિ વગેરે સર્વ તેના શરીરમાં જતાં રહ્યાં, તેમાં અન્તર્લીન થઈ ગયાં? તેના જવાબમાં પ્રભુ તેમને કહે છે કે હે ગૌતમ! તે દેવર્દ્ધિ વગેરે સર્વ નીચે મુજબના દૃષ્ટાંત પ્રમાણે તેના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયા—તેમાં અંતર્લીન થઈ ગયાં જેમ કોઈ એક પર્વતશિખરના આકાર જેવી શાળા હોય અથવા તો શિખરની આકૃતિથી યુકત

बहिरन्तश्चेत्युभयोः प्रदेशयोः लिप्ता-गोमयादिना कृतलेपा, तथा-गुप्ता-बहिः प्राकारवेष्टिता तथा-गुप्तद्वारा-कपाटपुटावृतद्वारा, तथा-निवाता-विशिष्ट-पवनप्रवेशरहिता. किञ्चिद् गृहं प्रायो निर्वातं न भवतीत्याह-निवातगम्भीरा निर्वाता सती गम्भीरा महती-विशाला च, तस्याः खलु कूटाकारशालायाः अदूरसामन्ते-नातिदूरे नातिसमीपे च अत्र-अस्मिन प्रदेशे महान् एकः जनसमूहः-लोकसमूहः तिष्ठति-निवसति। ततः-तदनन्तरं खलु सः-पूर्वोक्तः जनसमूहः एकं महत् विशालम् अभ्रवार्दलकम्-आकाशस्थमेघम्, कीदृशमभ्रवार्दलकम्? इत्याह-वर्षवार्दलकं-वर्षतीति वर्षं तादृशं वार्दलकं-जलवर्षणं कुर्वन् वा-अथवा महावातं-प्रचण्डवायु एजमानम्-आगच्छन्तम् अभि-मुखमागच्छन्तं पश्यति-अवलोकते। दृष्ट्वा तां कूटाऽऽकारशालाम् अन्तः-मध्ये तस्याः कूटाकारशालाया अभ्यन्तरे इत्यर्थः, अनुप्रविश्य खलु तिष्ठति, पूर्वोक्त दिव्यदेवर्द्ध्यादिः तेनार्थेन-तेन प्रकारेण हे गौतम! एवम्-उच्यते शरीरं गतः-शरीरमनुप्रविष्ट इति ॥सू. ५१॥

उपलक्षित शाला हो और वह भीतर बाहर दोनों ओर गोबर आदि से लिपी पुती हो, गुप्ता बाहर प्राकार से परिवेष्टित हो, गुप्तद्वारा-कपाटपुट से आवृत्त द्वारवाली हो, निवाता-हवा का जिसमें प्रवेश न हो, ऐसी हो तथा निवातगंभीरा वातरहित होने के कारण गंभीर-विशाल हो उस कूटाकार शाला के पास-न अधिक दूर और न अधिक समीप-एक लोक समूह बैठा हो-रहता हो, अब वह लोकसमूह एक बडे विशाल अभ्रवार्दक-आकाशस्थ मेघ को, जो कि जलवृष्टि करने वाला है देखता है अथवा आते हुए प्रचण्ड आंधी के प्रवाह को देखता है तो वह जल्दी से उस कूटाकार शाला के भीतर प्रविष्ट हो जाता है. इसी प्रकार हे

શાળા હોય અને તે અંદર બહાર બન્ને તરફ છાણ વગેરેથી લિપ્ત હોય, ગુપ્તા—એટલે કે બહાર પ્રાકાર—દીવાલ—થી પરિવેષ્ટિત હોય, ગુપ્ત દ્વાર વાસેલાં બારણાંથી યુક્ત હોય, નિવાતા-પવન જેમાં પ્રવેશી શકતો ન હોય એવી હોય, નિવાત ગંભીર—પવન રહિત હોવા બદલ ગંભીર-વિશાળ હોય કૂટાકાર શાળાની પાસે વધારે દૂર પણ નહિ તેમજ વધારે નજીક પણ નહિ એવા યોગ્ય સ્થાને માણસોનું ટોળું બેઠું હોય-રહેતું હોય, હવે તે ટોળું લોક ભારે અભ્રવાર્દલક—આકાશના મેઘને, કે જે વૃષ્ટિ માટે તૈયાર હોય જુએ છે અથવા તો સામે આવતી પ્રચંડ આંધીના પ્રવાહને જુએ છે—તો આવું જોતાંની સાથે જ તે ટોળું કૂટાકાર શાળાની અંદર પ્રવિષ્ટ થઈ જાય છે તેમજ તે દિવ્ય દેવર્દ્ધિ વગેરે સર્વને સૂર્યાભદેવમાં અંદર પ્રવિષ્ટ

मूलम्---कहिं णं भंते! सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे नामं विमाणे पन्नत्ते?

गोयमा! जम्बूद्दीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ उड्ढ चंदिम-सूरिय-गहगण-नक्खत्त-तारारूवाणं बहूइं जोयणसयाइं एवं-सहस्साइं सयसहस्साइं बहुईओ जोयणकोडीओ जोयणसयकोडीओ जोयणसहस्सकोडीओ बहुईओ जोयणसयसहस्सकोडीओ बहुईओ जोअणकोडाकोडीओ उड्ढं दूर वीईवइत्ता एत्थ णं सोहम्मे नामं कप्पे पन्नत्ते पाईणपडीणायए उदीणदाहिणवित्थिण्णे दाणंदसंठाणसंठिए अच्चिमालिभासरासिवण्णाभे असंखेज्जासु जोअणकोडाकोडीओ आयामविक्खंभेणं असंखेज्जाओ जोणयकोडाकोडीओ परिक्खेवेणं एत्थ णं सोहम्माणं देवाणं बत्तीसं विमाणवाससयसहस्साइं भवंती त्ति मक्खायं। ते णं विमोणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसिणं विमाणाणं बहुमज्झदेसभाए पंचवडिंसया पन्नत्ता, तं जहा--असोगवडिंसए सत्तवण्णवडिंसए चंपगवडिंसए चूयवडिंसए मज्झे सोधम्मवडिंसए ते णं वडिंसगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा! तस्स णं सोहम्मवडिंसगस्स महाविमाणस्स पुरत्थिमेणं तिरियं असंखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं वीइ-

---

गौतम! मैंने ऐसा कहा है कि सूर्याभदेव का वह सब देवर्द्धि आदि उसके शरीर में प्रविष्ट हो गया है--अन्तर्लीन हो गया है॥ सू. ५१॥

થઇ ગયાં છે એટલા માટે જ હે ગૌતમ! મે આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે સૂર્યાભદેવની તે સર્વ દેવર્દ્ધિ વગેરે તેના શરીરમાં પ્રવિષ્ટ થઈ ગયાં છે અન્તર્લીન થઇ ગયા છે. । સૂ. ૫૧।

वइत्ता एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे णामं विमाणे पण्णत्ते, अद्धतेरसजोयणसयसहस्साइं आयामविक्खंभेणं अउणयालीसं च बावन्नं च सहस्साइं अट्ठ य अडयालजोयणसए परिक्खेवेणं ।सू. ५२।

छाया—क्व खलु भदन्त ! सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं नाम विमानं प्रज्ञप्तम्? । गौतम! जम्बूद्वीपे द्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य दक्षिणेन अस्याः रत्नप्रभायाः पृथिव्याः बहुसमरमणीयाद् भूमिभागात् ऊर्ध्वं चन्द्र-सूर्य-ग्रहगण-नक्षत्र-तारा-रूपाणां बहूनि योजनशतानि एवं-सहस्राणि शतसहस्राणि बह्वीर्योजनकोटीः योजनशतकोटीःयोजनसहस्रकोटीः बह्वीर्योजनशतसहस्रकोटीः बह्वीःयोजनकोटी-कोटीः ऊर्ध्वं दूरं व्यतिव्रज्य अत्र खलु सौधर्मो नाम कल्पः प्रज्ञप्तः प्राचीना-

---

'कहिं णं भंते ! सूरियाभस्स देवस्स ' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(कहि णं भंते ! सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे विमाणे पण्णत्ते) हे भदन्त ! सूर्याभदेव का सूर्याभ नामका विमान कहां पर है ? (गोयमा) गौतम ! (जंबूदीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ उड्ढं चंदिम-सूरिय-गहगण-नक्खत्त तारारूवाणं बहूइं जोयणसयाइं एवं सहस्साइं-सयसहस्साइं बहुईओ जोयणकोडीओ जोयणसयकोडीओ जोयणसहस्सकोडीओ बहुईओ जोयणसय-सहस्सकोडीओ बहुईओ जोयणकोडाकोडीओ उड्ढं दूरं वीइवइत्ता एत्थणं सोहम्मे नामं कप्पे पन्नत्ते) जम्बूद्वीप में सुमेरुपर्वतकी दक्षिणदिशा में इस रत्नप्रभा पृथिवी के बहुसमरमणीय भूमि-भाग से ऊपर चन्द्र, सूर्य, ग्रहगण, नक्षत्र, तारारूपों से आगे अनेक

'कहिं णं भंते ! सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(कहिणं भंते ! सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे विमाणे पण्णत्ते) હે ભદંત ! સૂર્યાભદેવનું સૂર્યાભનામકવિમાન ક્યાં છે ? (गोयम) હે ગૌતમ ! (जंबूदीवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए बहुसमरमणिज्जाओ भूमिभागाओ उड्ढं चंदिम-सूरिय-गहगण-नक्खत्त -तारारूवाणं बहुईओ जोयणकोडीओ जोयणसयकोडीओ जोयणसहस्स-कोडीओ, बहुईओ जोयणसयसहस्सकोडीओ, बहुईओ जोयणकोडा कोडीओ उड्ढं दूरं वीइवइत्ता एत्थणं सोहम्मे नामं कप्पे पन्नत्ते) જંબૂદ્વીપમાં સુમેરુપર્વતની દક્ષિણદિશામાં આ રત્ન પ્રભા પૃથિવીના બહુસમરમણીય ભૂમિભાગની ઉપર ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, ગણ, નક્ષત્ર તારા રૂપથી પણ દૂર ઘણાં કરોડ

ऽवाचीनाऽऽयतः उदग्दक्षिणविस्तीर्णः अर्द्धचन्द्रसंस्थानसंस्थितः अर्चिर्मालिभासराशिवर्णाभः असंख्येयाः योजनकोटाकोटी आयामविष्कम्भेन असंख्येयाः योजनकोटीकोटीः परिक्षेपेण अत्र खलु सौधर्माणां देवानां द्वात्रिंशद् विमानावासशतसहस्राणि भवन्ति, इति आख्यातम्। तानि खलु विमानानि सर्वरत्नमयानि अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि! तेषां खलु विमानानां बहुमध्यदेशभागे

सैकडों योजनों को, अनेक हजार योजनों को, अनेक लक्षयोजनों को अनेक करोड़ योजनों को, अनेक कोटी कोटि योजनों को, पारकरके आगत स्थान पर सौधर्मकल्प कहा गया है (पाडीणपाईणपडीणायए उदीणदाहिण विच्छिन्ने, अद्धचंदसंठाण संठिए अच्चिमालिभासरासि वण्णाभे) यह सौधर्मकल्प पूर्व पश्चिमतकलम्बा है, उत्तर दक्षिणतकविस्तृत है अर्धचन्द्र के आकार जैसा इसका आकार है. किरणों के समूह से यह संपन्न है अतः यह द्युति के समूह से संपन्न वर्ण के जैसा है (असंखेज्जासु जोयणकोडाकोडीओ आयामविक्खंभेण असंखेज्जाओ जोयणकोडाकोडीओ परिक्खेवेणं एत्थणं सोहम्माणं देवाणं बत्तीसं विमाणावाससयसहस्साइं भवंतित्तिमक्खायं) यह असंख्यात कोटाकोटी योजन के आयाम-(लम्बाई) एवं विष्कम्भ (चौडाई) से युक्त है. तथा इसकी परिधि भी असंख्यात कोटीकोटीयोजन की है. इस सौधर्मकल्प में सौधर्मदेवों के ३२ लाख विमानावास (विमानरूपनिवास) हैं ऐसा कहा गया है. (तेणं विमाणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब विमान सर्वात्मना रत्नमय हैं, अच्छ-निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप

યોજનો, અનેક કોટિ કોટિ યોજનો પાર કરીને જે સ્થાન આવે તે સૌધર્મકલ્પ કહેવાય છે. (पाडीणपाईणपडिणायए उदीणदाहिणविच्छिन्ने, अद्धचंदसंठाणसंठिए अच्चिमालिभासरासिवण्णाभे) તે સૌધર્મકલ્પ પૂર્વ પશ્ચિમ સુધી લાંબો છે. ઉત્તર દક્ષિણ સુધી તેનો વિસ્તાર છે. અર્ધ ચન્દ્ર જેવી તેની આકૃતિ છે. કિરણોના સમૂહોથી તે સંપન્ન છે. એથી તે દ્યુતિના સમૂહથી સંપન્ન વર્ણ જેવો છે. (असंखेज्जासु जोयणकोडाकोडीओ आयामविक्खंभेणं असंखेज्जाओ जोयण कोडाकोडीओ परिक्खेवेणं एत्थणं सोहम्माणं देवाणं बत्तीसं विमाणावाससयसहस्साइं भवंति त्ति मक्खायं) આ અસંખ્યાત કોટકોટી યોજન જેટલા આયામ (લંબાઈ) અને વિષ્કંભ (પહોળાઈ) થી યુક્ત છે તેમજ તેની પરિધિ-પણ અસંખ્યાત કોટીકોટી યોજનની છે. આ સૌધર્મકલ્પમાં સૌધર્મ દેવોના ૩૨ લાખ વિમાનાવાસ (વિમાન રૂપ નિવાસ) છે આમ કહેવામાં આવ્યું છે. (तेणं विमाणा सव्वरयणामया आच्छा जाव पडिरूवा) આ વિમાન સર્વાત્મના-સંપૂર્ણ

पञ्च अवतंसकाः प्रज्ञप्ताः तद्यथा—अशोकावतंसकः सप्तपर्णावतंसकः चम्पकावतंसकः चूतावतंसकः मध्ये सौधर्मावतंसकः। ते खलु अवतंसकाः सर्वरत्नमयाः अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः। तस्य खलु सौधर्मावतंसकस्य महाविमानस्य पौरस्त्ये तिर्यक् असंख्येयानि योजनशतसहस्राणि व्यतिव्रज्य अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं विमानं प्रज्ञप्तम् अर्धत्रयोदशानि योजनशतसहस्राणि आयामविष्कम्भेन एकोनचत्वारिंशच्च शतसहस्राणि द्विपञ्चाशच्च अष्टचत्वारिंशद्योजनशतं परिक्षेपेण ॥ सू० ५२ ॥

हैं। (तेसिं णं विमाणाणं बहुमज्झदेसभाए पंच वडिंसया पन्नत्ता) उन विमानों के बहुमध्यदेशभाग में पांच अवतंसक कहे गये हैं। (तं जहा) जो इस प्रकार से हैं-(असोगवडिंसए, सत्तवण्णवडिंसए, चंपगवडिंसए, चूयवडिंसए) अशोक अवतंसक, सप्तपर्ण अवतंसक, चंपक अवतंसक और आम्रावतंसक (मज्झे सोहम्मवडिंसए) तथा मध्य में सौधर्म अवतंसक (तेणं वडिंसगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब अवतंसक सर्वात्मना रत्नमय हैं, स्वच्छ-निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। (तस्स णं सोहम्मवडिंसगस्स महाविमाणस्स पुरत्थिमेणं तिरियं असंखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं वीइवइत्ता एत्थणं सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे णाम विमाणे पण्णत्ते) उस सौधर्मावतंसक महाविमान की पूर्वदिशा में तिरछे असंख्यात लाख योजन आगे जाकर के आगत स्थानपर सूर्याभ देव का सूर्याभ नामक विमान कहा है। (अद्धतेरसजोयणसयसहस्साइं आयामविक्खंभेणं अउणयालीसं च सयसहस्साइं बावन्नं च सहस्साइं अट्ठ य अडयाले जोय-

---

પાંચ રત્નમય છે, અચ્છ—નિર્મળ છે. (तेसिणं विमाणाणं बहुमज्झदेसभाए पंच वडिंसया पन्नत्ता) તે વિમાનોના બહુ મધ્ય દેશભાગમાં પાંચ અવતંસકો છે. (तं जहा) તે આ પ્રમાણે છે (असोगवडिंसए, सत्तवण्णवडिंसए, चंपगवडिंसए चूयवडिंसए) અશોક અવતંસક, સપ્તપર્ણ અવતંસક, ચંપક અવતંસક અને આમ્રાવતંસક (मज्झे सोहम्मवडिंसए) તેમજ મધ્યમાં સૌધર્મ અવતંસક. (तेणं वडिंसगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) આ સર્વ અવતંસકો સર્વાત્મના રત્નમય છે, સ્વચ્છ—નિર્મળ છે યાવત પ્રતિરૂપ છે. (तस्स णं सोहम्मवडिंसगस्स महाविमाणस्स पुरत्थिमेणं तिरियं असंखेज्जाइं जोयणसयसहस्साइं वीइवइत्ता एत्थणं सूरियाभस्स देवस्स सूरियाभे णाम विमाणे पणत्ते) તે સૌધર્માવતંસક મહા વિમાનની પૂર્વ દિશામાં ત્રાંસા અસંખ્યાત લાખ યોજન સામે—જઈને જે સ્થાન આવે તે સ્થાન ઉપર સૂર્યાભદેવનું સૂર્યાભનામે વિમાન કહેવાય છે. (अद्धतेरस जोयणसयसहस्साइं आयामविक्खंभेणं अउणयालीसं च सयसहस्साइं

'कहिं णं भंते ! सूरियाभस्स' इत्यादि--

टीका--क-कुत्र खलु हे भदन्त ! सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभं-सूर्याभाभिधानं नाम विमानं प्रज्ञप्तम्। गौतम ! जम्बूद्वीपे-मध्यद्वीपे मन्दरस्य मेरुपर्वतस्य दक्षिणे-दक्षिणस्यां दिशि, अस्याः-वर्तमानायाः रत्नप्रभायाः पृथिव्याः बहुसमरमणीयात्-अत्यन्तसमतलादतएव रमणीयात् सुन्दरात् भूमिभागात् --भूमिप्रदेशात् ऊर्ध्वम्-उपरि चन्द्र-सूर्य-ग्रहगण-नक्षत्र-तारारूपाणां, तत्र-चन्द्र-सूर्यौ-प्रतीतौ, ग्रहगणः ग्रहाः-यद्यपि सूर्यादयस्तथापि कुजादयोऽत्रज्ञेयाः, चन्द्र-सूर्ययोरुपादानात्, तेषां गणः-समूहः नक्षत्राणि-अश्विन्यादीनि, ताराः-प्रसिद्धाः, एतद्रूपाणां ज्योतिषाम् पुरतः बहूनि-बहुसंख्यानि योजनशतानि-

---

वासए परिक्खेवेणं) इसका आयाम और निष्कम्भ १२॥ लाख योजन का कहा गया है। तथा इसकी परिधि ३९ उन्चालीस लाख ५२ बावन हजार ८०० आठ सौ ४ योजन की कही गई है।

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने सूर्याभदेव के विमान के संबंध में कथन किया है—इसमें गौतमने प्रभु से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! सूर्याभदेव का सूर्याभ नामका विमान कहां पर है? इसके उत्तर में प्रभु ने उससे कहा-हे गौतम ! जम्बूद्वीप नामके द्वीप में-मध्यजम्बूद्वीप में जो सुमेरु पर्वत है-उस सुमेरु पर्वत की दक्षिण दिशा में वर्तमान इस रत्नप्रभा पृथिवी के बहुसमरमणीय-अत्यन्त समतल होने से रमणीय--सुन्दर भूमिभाग से भूमिप्रदेश से ऊपर चन्द्र, सूर्य, ग्रहगण नक्षत्र और तारा इन रूप ज्योतिषियों से आगे अनेक सैकडों योजनों को, अनेक

બાવન્નં च सहस्साइं अट्ठ य अडयालजोयणसए परिक्खेवेणं) તેના આયામ અને વિષ્કંભ એટલે કે લંબાઈ ને પહોળાઈ ૧૨॥ લાખ યોજન જેટલી કહેવાય છે. તેમજ તેની પરિધિ ઓગણચાલીસ લાખ બાવન હજાર આઠ સો અડતાલીસ (૩૯,૫૨૮૪૮) યોજન જેટલી કહેવામાં આવે છે.

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર વડે સૂત્રકારે સૂર્યાભદેવના વિમાન સંબંધમાં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. ગૌતમે પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો છે કે હે ભદંત ! સૂર્યાભદેવનું સૂર્યાભવિમાન ક્યાં છે? એના જવાબમાં પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યું કે હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં—મધ્ય જંબૂદ્વીપમાં જે સુમેરુપર્વત છે.—તે સુમેરુપર્વતની દક્ષિણ દિશા તરફ વિદ્યમાન આ રત્નપ્રભા પૃથિવીના બહુસમરમણીય અતીવ સમતલ હોવાથી રમણીય—સુંદર ભૂમિભાગથી-ભૂમિપ્રદેશની ઉપર ચન્દ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, ગણ નક્ષત્ર અને તારા આ સર્વ જ્યોતિષ્કોથી આગળ ઘણા સેંકડો યોજનો ઘણા હજાર

शतसंख्ययोजनानि, व्यतिव्रज्येति परेणान्वयः, एवम्-अनेन प्रकारेण सहस्राणि बहूनि योजनसहस्राणि, तथा शतसहस्राणि-बहूनि योजनशतसहस्राणि-बहुलक्षयोजनानि तथा बह्वीः-बहुसंख्याः योजनकोटीः बहुकोटी योजनानि, तथा बह्वी योजन शतकोटीः-बहुशतकोटि संख्ययोजनानि, बह्वीः योजनसहस्रकोटीः-बहुसहस्र कोटियोजनानि, तथा-बह्व्यः योजनशतसहस्रकोटीः-बहुलक्षकोटिसंख्ययोजनानि, बह्व्यःयोजनकोटीकोटीः- बहुकोटीकोटी योजनानि ऊर्ध्वं-दूरं व्यतिव्रज्य-व्यतिक्रम्य उल्लङ्घ्येत्यर्थः, अत्र-अस्मिन् सार्धरज्जुप्रमाणे प्रदेशे खलु सौधर्मो नाम कल्पः प्रज्ञप्तः-कथितः, स कीदृशः? इत्यत्राह-प्राचीनाऽपाचीनाऽऽयतः-पूर्वपश्चिमयोर्दीर्घः इत्यर्थः, उदग्दक्षिणविस्तीर्णः-उत्तर-दक्षिणयो-र्दिशोर्विस्तारंप्राप्तः, अर्धचन्द्रसंस्थानसंस्थितः-अर्धविभक्तचन्द्राकारवत् संस्थितः, अर्चिर्मालिकिरणसमूहसम्पन्नः, स चासौ भाराशिवर्णाभः-द्युतिसमूहसम्पन्नवर्णसदृशः। पुनः स आयामविष्कम्भेन-आयामेन विष्कम्भेनच असंख्येयाः योजनकोटीकोटीः-असंख्यातकोटीकोटी योजनप्रमाणायामविष्कम्भयुक्त इति समुदितार्थः।

हजार योजनों को, अनेक लाख योजनों को, अनेक करोड योजनों को तथा अनेक योजनकोटि को, अनेक शतकोटियोजनों को, अनेक सहस्र कोटि योजनों को, अनेक लक्ष कोटि योजनों को और कोटिकोटी योजनों को उल्लङ्घन करके अर्थात् ऊपर में इतनी दूर जाकर आये हुए स्थान पर -१॥ डेढ राजूप्रमाण प्रदेश में-सौधर्म नामका कल्प कहा गया है. यह कल्प पूर्व से लेकर पश्चिम तक आयत-दीर्घ है, तथा उत्तर से लेकर दक्षिणदिशा तक विस्तीर्ण है-विस्तार को प्राप्त है इसका आकार अर्धविभक्तचन्द्र के जैसा है. वर्ण इसका द्युतिसहस्र से सम्पन्न है असंख्यात कोटीकोटी योजन प्रमाण आयाम एवं विष्कम्भ से यह युक्त है. तथा इसकी परिधि भी असंख्यात कोटीकोटी योजनप्रमाणवाली है ऐसा यह

યોજનો, ઘણા લાખ યોજનો, ઘણા કરોડ યોજનો તેમજ ઘણા કોટિ યોજનો અનેક શત કોટિ યોજનો અનેક સહસ્ર કોટિયો યોજનો અનેક લક્ષ કોટિ યોજનો અને અનેક કોટિ કોટિ યોજનો ઓળંગીને એટલે કે ઉપર આટલે બધે દૂર જઈને આવેલા સ્થાન ઉપર ૧।। રજ્જૂ પ્રમાણ પ્રદેશમાં સૌધર્મનામક કલ્પ કહેવામાં આવે છે. આ કલ્પ પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધી આયત-દીર્ઘ-લાંબો-છે. તેમજ ઉત્તરથી દક્ષિણ દિશા સુધી વિસ્તીર્ણ-છે. તેનો આકાર અર્ધવિભકત ચંદ્ર જેવો છે. તેનો વર્ણ દ્યુતિસમૂહથી સંપન્ન છે. અસંખ્યાત કોટી કોટી યોજન પ્રમાણ આયામ અને વિષ્કંભથી આ યુકત છે. તેમજ તેની પરિધિપણ અસંખ્યાત કોટી કોટી યોજન

एवं परिक्षेपेण-परिधिना असंख्येयाः योजनकोटीकोटीः-असंख्यातकोटीकोटीयोजनप्रमाणपरिधियुक्तः। एवम्भूतः सौधर्मकल्पः अत्र अस्मिन्सौधर्मकल्पे खलु सौधर्माणां-सौधर्मकल्पनिवासिनां देवानां द्वात्रिंशत् द्वात्रिंशत्संख्यानि विमानावासशतसहस्राणि-विमानरूपनिवासस्थानानां लक्षाणि भवन्ति-तिष्ठन्ति, इति-एतत आख्यानम्-कथितम्। तानि खलु विमानानि सर्वात्मना रत्नमयानि अच्छानि-आकाशस्फटिकवत निर्मलानि 'यावत्' यावत्पदेन-श्लक्ष्णानि—

श्लक्ष्णानि, घृष्टानि नीरजांसि, निष्पङ्कानि, निष्कङ्कटच्छायानि, सप्रभाणि, समरीचिकानि, सोद्द्योतानि, प्रासादीयानि, दर्शनीयानि अभिरूपाणि एतानि संग्राह्याणि व्याख्या च चतुर्दशसूत्रतो बोध्या। तथा-प्रतिरूपाणि, अस्यापि व्याख्या तत एव बोध्या। तेषां पूर्वोक्तानां खलु विमानानां बहुमध्यदेशभागे-अत्यन्तमध्यदेशभागे पञ्च-पञ्चसंख्याः अवतंसकाः-विमानानां शिरोभूषणविशेषायमाणा-श्रेष्ठविमाना इत्यर्थः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-अशोकावतंसकः१, सप्तपर्णावतंसकः३, चूतावतंसकः४, मध्ये-सौधर्मावतंसकः५।

सौधर्मकल्प है. इस सौधर्मकल्प में-सौधर्मकल्पनिवासी देवों के ३२ लाख विमानरूप निवासस्थान हैं ऐसा जिनेन्द्र देवों ने कहा है। ये सब विमान सर्वात्मना रत्नमय हैं। आकाश एवं स्फटिकमणि की तरह निर्मल हैं। यहां यावत् पद से—श्लक्ष्ण, घृष्ट, नीरज, निष्पंक, निष्कंकटछाय, सप्रभ, सम,-रीचिक, सोद्द्योत, 'प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप' इन सब पदों का संग्रह हुआ है इन पदों की व्याख्या १४ वें सूत्र में की जा चुकी है. अतः वहीं से इसे जानना चाहिये. तथा प्रसादीय हैं. इसका भी अर्थ उसी १४ वें सूत्र में लिखा जा चुका है. इन विमानों के बहुमध्यदेशभाग में—अत्यन्तमध्यस्थान में पांच अवतंसक-शिर के आभूषण जैसे श्रेष्ठ विमान

પ્રમાણુ વાળી છે, એવો તે સૌધર્મકલ્પ છે. આ સૌધર્મકલ્પનિવાસી દેવોના ૩૨ લાખ વિમાન રૂપ નિવાસસ્થાનો છે, આમ જિનેન્દ્ર દેવોએ કહ્યું છે. આ સર્વ વિમાનો સર્વાત્મક રત્નમય છે, આકાશ અને સ્ફટિક મણિની જેમ તે નિર્મળ છે. અહીં યાવત્ પદ થી 'શ્લક્ષ્ણ, ઘૃષ્ટ, નીરજ, નિષ્પંક, નિષ્કંકટ, છાય, સપ્રભસમરીચિક, સોદ્દ્યોત, પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ' આ સર્વ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ બધાં પદોની વ્યાખ્યા ૧૪ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. એથી જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જાણી લેવું જોઇએ. તેમજ તે પ્રાસાદીય છે. આનો અર્થ પણ ૧૪ મા સૂત્રમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ વિમાનોના બહુમધ્ય દેશભાગમાં, અત્યંત મધ્યસ્થાનમાં પાંચ અવતંસક-મસ્તકના આભૂષણની જેમ શ્રેષ્ઠ વિમાનો કહેવામાં આવે છે. જેમ કે—

तत्राऽऽद्याश्चत्वारः पूर्व-दक्षिण-पश्चिमोत्तरासु दिक्षु बोध्याः ते खलु अवतंसकाः सर्वरत्नमयाः-सर्वात्मना रत्नमयाः, अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः, यावत्पदेन संग्राह्याणि पदान्यत्रैवसूत्रे लिखितानि, तेषां व्याख्या तद्वत्, तस्य पूर्वोक्तस्य खलु सौधर्मावतंसकस्य महाविमानस्य पौरस्त्ये-पूर्वस्यां दिशि तिर्यक्-असंख्येयानि असंख्यातानि योजनशतसहस्राणि योजनलक्षाणि व्यतिव्रज्य-व्यतिक्रम्य अत्र-अस्मिन् असंख्ययोजनलक्षतिर्यक्प्रदेशात्परस्मिन प्रदेशे खलु सूर्याभस्य देवस्य, सूर्याभं तदाख्यं विमानं प्रज्ञप्तम्, तस्य सूर्याभविमानस्य मानमाह-अर्धत्रयोदशानि=सार्धानि द्वादशयोतनशतसहस्राणि=योजनलक्षाणि=सार्धद्वादशलक्षयोजनानि आयामविष्कम्भेण-दैर्घ्य-विस्ताराभ्याम् प्रज्ञप्तः। एकोनचत्वारिंशत्-शतसहस्राणि-लक्षाणि द्विपञ्चाशत् सहस्राणि अष्ट चत्वारिंशदधिकाष्टयोजनशतानि (३९५२८४८) परिक्षेपेण-परिधिना सूर्याभविमानं प्रज्ञप्तम्। इति कृत संख्याः ऊनषष्टिसंख्याऽधिकाज्ञेया० ॥सू ५२॥

कहे गये हैं. जैसे-अशोकावतंसक १, सप्तपर्णावतंसक २, चम्पकावतंसक ३, आम्रावतंसक, एवं बीच में सौधर्मावतंसक इसमें आदि के चार अवतंसक तो चार दिशाओं में हैं वे सब अवतंसक सर्वात्मना रत्नमय हैं अच्छ हैं यावत प्रतिरूप हैं-यावत् पद से यहां-श्लक्ष्ण, घृष्ट आदि पूर्वोक्त पदोंका संग्रह हुआ है। इस सौधर्मावतंसक महाविमान की पूर्वदिशा में असंख्यात लाख योजन पार करके-अर्थात् असंख्यातलक्षयोजनतिर्यक्प्रदेश से आगे-प्रदेश में सूर्याभदेव का सूर्याभ नामका विमान कहा गया है-इस सूर्याभविमान का आयाम और विष्कंभ-लंबाई चौडाई-१२॥ लाख योजन का कहा गया है-तथा इसका परिक्षेप-परिधि-३९५२८४८ उनचालीस लाख बावन हजार आठसो अडतालीस योजन का कहा गया है॥ सू. ५२ ॥

અશોકાવતંસક ૧, સપ્તપર્ણાવતંસક ૨, ચંપકાવતંસક ૩, આમ્રાવતંસક ૪, અને મધ્યમાં સૌધર્માવતંસક ૫, આમાં પ્રથમ ચાર અવતંસકો તો ચારે દિશાઓમાં છે-તે બધા અવતંસકો સર્વાત્મના-રત્નમય છે, અચ્છ—નિર્મળ છે યાવત પ્રતિરૂપ છે યાવત્ પદથી અહીં 'શ્લક્ષ્ણધૃષ્ટ' વગેરે પૂર્વોક્ત પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આમાં સૌધર્માવતંસક મહાવિમાનની પૂર્વ દિશામાં ત્રાંસા અસંખ્યાત લાખ યોજન ઓળંગીને એટલે કે અસંખ્યાત લાખ યોજન તિર્યક્ પ્રદેશથી આગળના પ્રદેશમાં સૂર્યાભદેવનું સૂર્યાભનામક વિમાન કહેવાય છે. આ સૂર્યાભવિમાનના આયામ અને વિષ્કંભ (લંબાઈ પહોળાઈ) ૧૨॥ લાખ યોજન જેટલી કહેવામાં આવી છે. તેમજ તેની પરિધિ (પરિક્ષેપ) ૩૯૫૨૮૪૮ ઓગણચાલીસ લાખ બાવન હજાર આઠસો અડતાલીસ યોજન જેટલી કહેવાય છે. ॥ સૂ૦ ૫૨ ॥

मूलम्—सेणं एगेणं पागारेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते, सेणं पागारे तिण्णि जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, मूले एगं जोयणसयं विक्खंभेणं, मूले वित्थिन्न मज्झे पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं उप्पि पणवीसं जोयणाइं विक्खंभेणं। मूले वित्थिण्णे मज्झे संखित्त उप्पि तणुए गोपुच्छसंठाणसंठिए सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे।

सेणं पगारे णाणाविहपंचवण्णेहिं कविसीसएहिं उवसोभिए, तं जहा—कण्हेहि य नीलेहि य लोहिएहि य हालिद्देहि य सुक्किल्लेहि य। ते णं कवि सीसगा एगं जोयणं आ ामेणं अद्धजोयणं विक्खंभेणं देसूणं जोयणं उड्ढं उच्चत्तणं सव्व रयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ॥सू. ५३॥

छाया—तत् खलु एकेन प्रकारेण सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तम्, स खलु प्राकारस्त्रीणि योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, मूले एकं योजनशतं विष्कम्भेण, मूलेविस्तीर्णो मध्ये पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण, उपरि पञ्चविंशतिर्योजनानि विष्कम्भेण, मूले विस्तीर्णो मध्ये संक्षिप्तः उपरि तनुकः गोपुच्छसंस्थानसंस्थितः सर्वरत्नमयः अच्छः यावत् प्रतिरूपः।

'से णं एगेणं पागारेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(से णं एगेणं पागारेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) यह विमान एक प्राकार किल्ला से चारों दिशाओं में एवं चारों विदिशाओं में परिवेष्टित है (से णं पागारे तिण्णि जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, मूले एगं जोयणसयं विक्खंभेणं, मज्झे पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं. उप्पि पणवीसं जोयणाइं विक्खंभेणं) यह प्राकार ऊपरके भागमें ऊंचाई की अपेक्षा ३०० तीन सौ योजनका है. अर्थात् इसका ऊपर का भाग ३०० योजन प्रमाण

'सेणं एगेणं पागारेणं सव्वओ समंता सपरिक्खित्ते' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(सेणं एगेणं पागारेणं सव्वओ समंता सपरिक्खित्ते) આ વિમાન એક પ્રાકાર (કોટ) થી ચારે દિશાઓમાં પરિવેષ્ટિત છે. (से णं पागारे तिण्णि जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, मूले एगं जोयणसयं विक्खंभेणं, मज्झे पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं, उप्पिं पणवीसं जोयणाइं विक्खंभेणं) આ પ્રાકાર (કોટ) ની ઊંચાઈમાં ઉપરના ભાગમાં ૩૦૦ ત્રણસો યોજન જેટલી છે, એટલે કે આનો

स खलु प्राकारो नानाविधपञ्चवर्णैः कपिशीर्षकैरुपशोभितः, तद्यथा-कृष्णैश्च नीलैश्च लोहितैश्च हारिद्रैश्च शुक्लैश्च। तानि खलु कपिशीर्षकाणि एकं योजनमायामेन, अर्धयोजनं विष्कम्भेण, देशोनं योजनमूर्ध्वमुच्चत्वेन सर्वरत्नमयानि यावत् प्रतिरूपाणि ॥ सू० ५३ ॥

'से णं एगेणं पागारेणं' इत्यादि—

ऊँचा है. मूल में यह प्राकार विष्कंभ की अपेक्षा एक सौ योजन का है. अर्थात् इसका मूलभाग एक सौ योजन प्रमाण विस्तारवाला है तथा मध्य में यह पचास योजन विस्तारवाला है. अर्थात् ५० योजनप्रमाण विस्तार से युक्त इसका मध्यभाग है. और इसके ऊपर का भाग २५ योजन प्रमाण विस्तार से युक्त है (मूलेवित्थिन्ने, मज्झे संखित्ते, उप्पिं तणुए, गोपुच्छसंठाणसंठिए, सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे) इस तरह यह प्राकार मूलभाग में अधिकविस्तारवाला है, मध्यभाग में संक्षिप्त है. और ऊपर में अल्पतर विस्तार वाला है. अतएव यह गोपुच्छ के आकार जैसे संस्थानवाला है। यह प्राकार सर्वात्मना रत्नमय है निर्मल है यावत् प्रतिरूप है, (सेणं पागारे णाणाविहपंचवण्णेहिं कविसीसएहिं उवसोभिए) यह प्राकार अनेक प्रकार के पांचवर्णोंवाले कपिशीर्षकों--(कंगूरों) से अलंकृत है (तं जहा) वे पांच वर्ण इस प्रकार से हैं (कण्हेहि य, नीलेहि य, लोहिएहि य, हालिद्देहि य, सुक्किलेहि य) कृष्ण १, नील २, लोहित ३, हारिद्र ४ और शुक्ल ५ (तेणं कविसीसगा एगं जोयणं आयामेणं,

ઉપરનો ભાગ ૩૦૦ યોજન પ્રમાણ જટલો ઊંચો છે. આ પ્રાકાર મૂલમાં વિષ્કંભકની અપેક્ષાએ એકસો યોજન જેટલો છે એટલે કે આનો મૂળભાગ એકસો યોજન પ્રમાણ વિસ્તારવાળો છે. તેમજ મધ્યમાં આ ૫૦ પચાસ યોજન વિસ્તાર ધરાવે છે. એટલે કે ૫૦ યોજન પ્રમાણ વિસ્તારવાળો આનો મધ્યભાગ છે. અને તેનો ઉપરિભાગ ૨૫ યોજન પ્રમાણ વિસ્તાર વાળો છે. (मूले वित्थिन्ने, मज्झे संखित्ते, उप्पिं-तणुए गोपुच्छसंठाणसंठिए, सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे) આ પ્રમાણે તે પ્રાકાર મૂળભાગમાં અધિક વિસ્તારવાળો છે, મધ્યભાગમાં સંક્ષિપ્ત છે અને ઉપરિભાગમાં અલ્પતર વિસ્તારવાળો છે. એથી તે ગોપુચ્છના આકાર જેવા સંસ્થાન વાળો છે. આ પ્રાકાર સર્વાત્મના રત્નમય છે. નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (सेणं पागारे णाणाविहपंचवण्णेहिं कविसीसएहिं उवसोभिए) આ પ્રાકાર ઘણી જાતના પાંચવર્ણોવાળા કપિશીર્ષકો (કાંગરાઓ) થી અલંકૃત છે. (तं जहा) તે પાંચવર્ણો આ પ્રમાણે છે. (कण्हेहिय, नीलेहिय, लोहिएहि य हालिद्देहि य, सुक्किल्लेहि य) કૃષ્ણ ૧, નીલ ૨, લોહિત ૩, હારિદ્ર ૪, અને શુક્લ ૫,

टीका--तत् पूर्वोक्तं विमानम्, खलु एकेन प्राकारेण सर्वतः-सर्वदिक्षु समन्तात्-सकलविदिक्षु परिक्षिप्तं-परिवेष्टितम्। स प्राकारः ऊर्ध्वम् उपरि-उपरितनभागे उच्चत्वेन-उच्छ्रयेण त्रीणि योजनशतानि-त्रिशतयोजनप्रमाणोच्चोपरितनभाग इति समुदितार्थः, मूले-विष्कम्भेण विस्तारेण एकं योजनशतम्-एकशतयोजनप्रमाणविस्तारयुक्तमूलभागकः, मध्ये पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण--पञ्चाशद्योजनप्रमाणविस्तारयुक्तमध्यभागकः, उपरि पञ्चविंशतिर्योजनानि विष्कम्भेण पञ्चविंशतियोजनप्रमाणविस्तारयुक्तोपरितनभागकः।

अद्धजोयणं विक्खंभेणं, देसूणं जोयणं उड्ढं उच्चत्तेणं सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) ये कपिशीर्षक प्रत्येक एक योजनप्रमाण दीर्घता से युक्त हैं, इनका विस्तार आधे योजन का है. इनका ऊपरी भाग कुछभाग-न्यून एक योजन प्रमाण है. ये सब सर्वात्माना रत्नमय हैं, अच्छ-निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप है।

टीकार्थ--इस सूत्र द्वारा सूत्रकारने सूर्याभविमान के विषय में कथन किया है इसमें उन्होंने यह कहा है कि यह सूर्याभविमान चारों दिशाओं एवं विदिशाओ में एक प्राकार से-कोट से परिवेष्टित -घिरा हुआ है इस प्राकार का ऊपरी भाग तीनसौ ३०० योजन प्रमाण ऊंचा है मूलभाग एक सौ योजन प्रमाण विस्तार वाला है. और इसका मध्य-भाग ५० पचास योजन प्रमाण विस्तारवाला है। तथा इसके उपरी

(तेणं कविसीसगा एगं जोयणंआयामेणं, अद्धजोयणं विक्खंभेणं, देसूणं जोयणं उड्ढं उच्चत्तेणं सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) આ દરેકે દરેક કપિશીર્ષક (કાંગરા) એક યોજન પ્રમાણુ યોજન ઊંચો છે. તેમનો ઉપરિભાગ—એક યોજનમાં લગીર ઓછા પ્રમાણુ વાળો છે. આ સૌ સર્વાત્મના રત્નમય છે. અચ્છ છે.-નિર્મળ છે—યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.

ટીકા—આ સૂત્રવડે સૂત્રકારે સૂર્યાભવિમાનની બાબતમાં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું એમાં તેમણે એમ કહ્યું છે કે આ સૂર્યાભવિમાન ચોમેર-ચારે દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓમાં એક પ્રાકાર-કોટ-થી પરિવેષ્ટિત-ઘેરાયેલું—છે, આ પ્રાકાર-કોટ નો ઉપરિભાગ ૩૦૦ ત્રણુસો યોજન જેટલા ઊંચો છે. મૂળ ભાગ એક સો યોજન પ્રમાણુ વિસ્તારવાળો છે અને તેનો મધ્યભાગ ૫૦ પચાસ યોજન પ્રમાણુ વિસ્તાર વાળો છે. તેમજ તેનો ઉપરના ભાગનો વિસ્તાર ૨૫ યોજનનો છે આ રીતે આ પ્રાકાર મૂળ ભાગમાં અને મધ્યભાગમાં ઉપરિતન ભાગના વિસ્તારની દૃષ્ટિએ અધિ-

एवं च स प्राकारः मूले विस्तीर्णः-मूलभागे मध्योपरितनभागापेक्षयाऽधिकवि-
स्तारयुक्तः मध्ये-मध्यभागे संक्षिप्तः-मूलभागापेक्षया न्यूनविस्तारयुक्तः,
उपरि-ऊर्ध्वभागे तनुकः-मूलमध्यभागापेक्षया-अल्पतरविस्तारयुक्तः, पञ्चविं
शतियोजनमात्रविस्तारयुक्तत्वात्, मूले-शतयोजनविस्तारयुक्तो मध्ये च
पञ्चाशद्योजनविस्तारयुक्त इत्युक्तत्वात्। अत एव स गोपुच्छ
संस्थानसंस्थितः-गोपुच्छं हि--मूले स्थूलं मध्ये तदर्धप्रमाणम्,
अग्रे च मूलमध्यापेक्षयाऽल्पप्रमाणमिति गोपुच्छस्य संस्थानेन तुल्यं यत्
संस्थानम्-आकारः तेन संस्थितस्तथागोपुच्छाकारेण संस्थितः। पुनः स सर्व-
रत्नमयः-सर्वात्मना रत्नमयः अच्छः-आकाशस्फटिकवन्निर्मलः, यावत्-यावत्प-
देन संग्राह्याणि पदानि, तेषामर्थाश्च चतुर्दशसूत्रतोऽवसेयानि। पुनः स प्राकारो

भाग का विस्तार २५ योजन का है. इस तरह यह प्राकार मूलभाग में,
मध्यभाग में एवं उपरितन भाग में विस्तार की अपेक्षा अधिकविस्तार युक्त
है. मध्यभाग में मूलभाग की अपेक्षा न्यूनविस्तार वाला है. उर्ध्वभाग में
मूल मध्य भाग की अपेक्षा अल्पतर विस्तारवाला है. क्यों कि
यह उर्ध्वभाग में पच्चीस योजन मात्र विस्तार से युक्त कहा गया है.
तथा मूल में सौ योजन विस्तार युक्त और मध्य में पचास योजन विस्तार
से युक्त कहा है. इस कारण यह गोपुच्छ के आकार जैसे आकार वाला
हो गया है. क्यों कि गोपुच्छ मूल में स्थूल होता है, मध्य में मूल के
प्रमाण से आधे प्रमाण वाला होता है, तथा आगे के भाग में मूल
एवं मध्य की अपेक्षा वह अल्पप्रमाण होता है. तथा वह सर्वात्मना सर्व
रत्नमय है. एवं आकाश तथा स्फटिकमणि के जैसा निर्मल है. यहां
यावत् पद से जिन श्लक्ष्णादि अभिरूपान्त पदों का संग्रह हुआ है उनका

ક વિસ્તાર ધરાવે છે. મધ્યભાગમાં મૂળભાગની અપેક્ષા ન્યૂન(અલ્પ) વિસ્તારવાળો છે.
ઊર્ધ્વભાગમાં મૂળ મધ્યભાગની દૃષ્ટિએ અલ્પતર વિસ્તારથી છે કેમકે આ ઊર્ધ્વ
ભાગમાં પચ્ચીસ યોજન માત્ર વિસ્તારથી યુક્ત કહેવાય છે. તેમજ મૂળમાં સો યોજન
વિસ્તાર યુક્ત અને મધ્યમાં પચાસયોજન વિસ્તાર યુક્ત કહેવાય છે.
એથી તે ગોપુચ્છ ના આકાર જેવા આકાર વાળો થઇ ગયો છે. કેમકે
મૂળમાં સ્થૂળ (જાડું) હોય છે. મધ્યમાં મૂળભાગ કરતાં પ્રમાણમાં અર્ધાપ્રમાણવાળું
હોય છે તેમજ અગ્રભાગમાં મૂળ અને મધ્યકરતાં તે અલ્પ પ્રમાણ વાળું હોય છે.
તેમજ તે સર્વાત્મના સર્વરત્નમય છે અને આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિના જેવો નિર્મળ

नानाविधपञ्चवर्णैः, अनेकप्रकारपञ्चवर्णैः, कपिशीर्षकैः उपशोभितः-अलङ्कृतः, तत्र-पञ्चवर्णत्वमेव दर्शयितुमाह-तद्यथा-कृष्णैः१ नीलैः२ लोहितैः=रक्तैः३ हारिद्रैः-पीतैः४, शुक्लैः-श्वेतैः। एतादृशैःकपिशीर्षकैः उपशोभितः इति पूर्वेणान्वयः। तानि खलु कपिशीर्षकाणि आयामेन एकं योजनम्-एकयोजनप्रमाणदैर्घ्ययुक्तानि प्रत्येकं सन्ति, तथा-विष्कम्भेण-विस्तारेण अर्धयोजनम् अर्धयोजनप्रमाणविस्तारयुक्तानि सन्तीति समुदितार्थः ऊर्ध्वम्-उपरि उच्चत्वेन-उच्छ्रयेण देशोनं-किञ्चिद्भागन्यूनं योजनम्, किञ्चिद्भागन्यूनयोजनप्रमाणोच्चोपरितनभागकानि सन्तीति समुदितार्थः सर्वरत्नमयानीत्यादि प्राग्वत् ॥ सू. ५३ ॥

मूलम्—सूरियाभस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए दारसहस्सं भवंतीति मक्खायं। ते णं दारा पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तणं अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं, तावइय चेव पवेसेणं, सेया वरकणगथूभियागा ईहामियउसभतुरगणरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवरवयरवेइया परिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अच्चीसहस्समालणीया रूवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुल्लो-

अर्थ १४ वें सूत्र से ज्ञात करना चाहिये. यह प्राकार कपिशीर्षकों -(कंगूरों) से उपशोभित है. ये कपिशीर्षक नाना प्रकार के पंचवर्णों से कृष्ण, नील २, लोहित-रक्त ३, हारिद्र-पीत ४, एवं शुक्ल-श्वेत ५ इनसे युक्त हैं। ये प्रत्येक कपिशीर्षक आयाम से एक योजन के हैं, तथा विष्कंभ से आधे योजन के हैं। इनकी ऊँचाई कुछ कम एक योजन की है. ये सब सर्वात्मना रत्नमय आदि विशेषणों वाले हैं ॥ सू० ५३ ॥

છે અહીં યાવત્ પદથી શ્લક્ષ્ણ વગેરેથી માંડીને અભિરૂપ સુધીના પદોનો સંગ્રહ સમજવો. તે સર્વ પદોનો અર્થ ૧૪ મા સુત્રમાં લખાયો છે તો જિજ્ઞાસુઓ ત્યાંથી જાણવા પ્રયત્ન કરે આ પ્રાકાર (કોટ) કપિશીર્ષકો (કાંગરાઓ) થી ઉપશોભિત છે. આ કપિશીર્ષકો અનેક જાતના પાંચવર્ણોથી—કૃષ્ણ, ૧, નીલ ૨, લોહિત—લાલ ૩, હારિદ્ર—પીત ૪, અને શુકલ—સફેદ—આ બધાથી યુકત હતા. આ દરેકે દરેક કપિશીર્ષ (કાંગરા) આયામથી એક યોજન જેટલો છે તેમજ વિષ્કંભથી અર્ધા યોજન જેટલો છે એમની ઉંચાઇ એક યોજનમાં થોડી કમ જેટલી છે. આ બધાં સર્વાત્મના રત્નમય વગેરે વિશેષણોથી યુકત છે. ॥ સૂ૦ ૫૩ ॥

यणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा। वन्नो दाराणं तेसिं होइ—तं जहा-वइरामयाणिम्मा, रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलियमया खंभा, जायरूवो-वचियपवरपंचवन्नमणिरयणकोट्टिमतला, हंसगब्भमया एलुया, गोमे-ज्जमया इंदकीला, लोहियक्खमईओ दारचेडीओ, जोईरसमया उत्त-रंगा, लोहियक्खमईओ सूईओ, वयरामया संधी, नाणामणिमया समुग्गया, वयरामया अग्गला अग्गलपासया, रययामयाओ आवत्तण-पेढियाओ। अंकुत्तरपासगा निरंतरियघणकवाडा, भित्तीसुचेवभित्ति-गुलिया छपन्ना तिण्णि होंति, गोमाणसिया तत्तिया, णाणामणिर-यणवालरूवगलीलट्ठियसालभंजियागा, वयरामया कूडा, रययामया उस्सेहा सव्वतवणिज्जमया उल्लोया, णाणामणिरयणजालपंजरमणि-वंसगलोहियक्खपडिवंसगरययभूमा, अंकामया पक्खा पक्खबाहाओ, जोईरसमयावंसा वंसकवेल्लुयाओ, रययामयाओ पट्टियाओ, जायरूव-मईओ, ओहाडणी वयरामयाओ उवरिपुच्छणीओ सव्वसेयरययामये पच्छायणे अंकमयाकणगकूडतवणिज्जथूभियागा, सेयसंखतलविमल-निम्मलदधिघणगोखीरफेणरययणिगरप्पगासा तिलगरयणद्धचंदचित्ता नाणामणि दामालंकिया अंतोबहिं च सण्हा तवणिज्जवालुयापत्थडा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया दरिसणिज्जा अभिरू-वा पडिरूवा ॥ सू० ५४ ॥

छाया—सूर्याभस्य खलु विमानस्य एकैकस्यां बाहायां द्वारसहस्र

'सूरियाभस्स णं विमाणस्स' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(सूरियाभस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए दारसहस्स

'सूरियाभस्स णं विमाणस्स' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(सूरियाभस्स णं विमाणस्स एगमेगाए बाहाए दारसहस्सं

भवतीत्याख्यातम्, तानि खलु द्वाराणि पञ्च योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, सार्धतृतीयानि। योजनशतानि विष्कम्भेण, तावन्त्येव प्रवेशेन, श्वेतानि वरकनकस्तूपिकानि ईहामृग-वृषभ-तुरग-नर-मकर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ चमर-कुञ्जर--वनलता-पद्मलताभक्तिचित्राणिस्तम्भोद्गतवरवज्रवेदिकापरिगताभिरामाणि विद्याधरयमलयुगलयन्त्रयुक्तानीव अर्चिः सहस्रमालनीयानि रूप-

मवंतीतिमक्खायं) सूर्याभविमान की एक २ बाहा में-अवलम्बन भित्ति में एक एक हजार द्वार हैं ऐसा कहा गया है (तेणं दारा पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं, तावइयं चेव पवेसेणं) ये प्रत्येक द्वार ५ सौ पांच सौ योजन के ऊंचे हैं और २५० के विस्तार वाले हैं। और इतने ही योजन के प्रवेश वाले हैं। (सेयावरकणगथूभियागा) वर्ण इनका श्वेत है. उत्तम सुवर्णमय शिखरों से ये युक्त हैं (ईहामियउसभतुरगणरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजर—वणलयपउमलयभत्तिचित्ता, खंभुग्गयवरवयरवेइया परिग्गयाभिरामा) ईहामृग, वृषभ, तुरग, नर, मकर, विहग, व्यालक, किन्नर, रुरु, शरभ, चमर, कुंजर, वनलता, पद्मलता इनकी रचना से ये सब द्वार अद्भुत हैं। इनके स्तम्भों के ऊपर वज्ररत्न की सुन्दर वेदिका बनी हुई है. इसमे ये बडे सुहावने लगते हैं। विज्जाहरजमल जुयल जंतु जुत्ताविव अच्चीसहस्समालणीया) एक से आकार वाले दो २ विद्याधरों की पुत्तलिकाओं से ये

अवंतीति मक्खायं) सूर्याभविमानी दरेके दरेक वाहामां-अवलंबन भित्तिमां-એક એક હજાર જેટલા દ્વારો-દરવાજાઓ—છે, આમ કહેવાય છે. (तेणं दारा पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं, तावइयं चेव पवेसेणं) આ દરેકે દરેક દ્વાર-દરવાજા પાંચ યોજન જેટલી ઊંચાઇ ધરાવે છે. અને ૨૫૦ યોજન જેટલો વિસ્તાર ધરાવે છે એટલા યોજન જેટલું તે દ્વારે પ્રવેશ વાળું છે. (सेयावरकणगथूभियागा) આ બધા સફેદ રંગવાળા છે. તેમજ શ્રેષ્ઠ સોનાના શિખરોથી યુક્ત છે (ईहामियउसभतुरगणरमगरविहगवालगकिन्नररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता, खंभुग्गयवरवयरवेइया परिग्गयाभिरामा) ઇહામૃગ, વૃષભ, તુરગ, નર, મકર, વિહગ, વ્યાલક-(સર્પ), કિન્નર, રુરુ(મૃગ વિશેષ) શરભ, ચમ. કુંજર (હાથી) વનલતા, પદ્મલતા આ સર્વની રચનાથી તે યુક્ત તેમજ અદ્ભુત હતાં, એમનાં થાંભલાઓની ઉપર વજ્રરત્નની સુંદર વેદિકા છે-એથી તેઓ અતીવ સોહામણા લાગે છે. (विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ताविव अच्चीसरस्समालणीया) સરખા આકારવાળા બબ્બે વિદ્યાધરોની પૂતળીઓથી તે યુક્ત છે. સહસ્રો કિરણોથી તે શોભિત થઇ રહ્યાં છે,

कसहस्रकलितानि भासमानानि बाभास्यमानानि चक्षुर्लोकनश्लेषाणि सुखस्पर्शानि सश्रीकरूपाणि। वर्णो द्वाराणां तेषां भवति, तद्यथा-वज्रमयाः नेमाः, रिष्टमयानि प्रतिष्ठानानि, वैडूर्यमयाः स्तम्भाः, जातरूपोपचितप्रवरपञ्चवर्णमणिरत्नकुट्टिमतला, हंसगर्भमया एलुकाः, गोमेदमयाः इन्द्रकीलाः, लोहिताक्षमय्यः द्वारचेटयः ज्योतीरसमयानि उत्तराङ्गानि लोहिताक्षमय्यः सूचयः। वज्रमयाः सन्धयः, नानामणिमयाः समुद्गकाः, वज्रमय्योर्गलाः अर्गलप-

युक्त हैं हजारों किरणों से ये शोभित हैं। (रूवगसहस्सकलिया, भिसमाणा, भिब्भिसमाणा, चक्खुल्लोयणलेसा, सुहफासा, सस्सिरीयरूवा) हजारों रूपों से ये युक्त हैं, बडे सुन्दर हैं. बहुत चमकीले हैं. देखने पर ये ऐसे मालूम होते हैं जैसे मानों आंखों में समा रहे हों, इनका स्पर्श बडा सुखकारी है—अर्थात् ये सब कोमल स्पर्शवाले हैं. इनके आकार शोभासंपन्न हैं (वन्नोदाराणं तेसिं होइ-तं जहा-वइरामया णिम्मा, रिट्ठामयापइट्ठाणा, वेरुलियामया खंभा, जायरूवोवचियपवरपंचवण्णमणिरयणकोट्टिमतला) इन द्वारों का वर्ण-स्वरूप ऐसा है-नेम इनके वज्रमय हैं, प्रतिष्ठान-रिष्ट रत्नमय हैं, स्तंभ-वैडूर्यमय हैं, स्तंभों के जो कुट्टिमतल हैं वे स्वर्ण से युक्त श्रेष्ठ पंचवर्ण के मणि और रत्नों वाले हैं (हंसगब्भमया एलुया, गोमेज्जमया इंदकीला, लोहियक्खमईओ दारचेडीओ, जोईरसमया उत्तरंगा, लोहियक्खमईओ, सूईओ, वइरामया संधी, नाणामणिमया समुग्गया, वयरामया अग्गला, अग्गलपासया) इनकी देहलियां हंसगर्भ नामक

(रूवगसहस्सकलिया, भिसमाणा, भिब्भिसमाणा, चक्खुल्लोयणलेसा, सुहफासा, सस्सिरीयरूवा) હજારો રૂપોથી તે યુક્ત છે. ખૂબજ સુંદર છે બહુજ પ્રકાશ યુક્ત છે. જોવામાં તે એવા લાગે છે કે આંખોમાં જ પ્રવિષ્ટ થઇ ગયા હોય. એમનો સ્પર્શ અત્યંત સુખકારી છે એટલે કે તેસર્વે કોમળ સ્પર્શવાળા છે. એમનો આકાર શોભાસંપન્ન છે. (वन्नो दाराणं तेसिं होइ-तं जहा-वइरामयाणिम्मा', रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलियामया खंभा, जायरूवोवचियपवरपंचवण्णमणिरयणकोट्टिमतला) આ દ્વારો —દરવાજાઓ—નો વર્ણ (સ્વરૂપ) એવો છે એમના નેમ-વજ્રમય છે, પ્રતિષ્ઠાન—રિષ્ટ —રત્નમય છે, સ્તંભ વૈડૂર્ય મય છે, સ્તંભોના કુમટ્ટિતલો છે તે સ્વર્ણથી યુક્ત શ્રેષ્ઠ પાંચવર્ણના મણિ અને રત્નોવાળા છે. (हंसगब्भमया, एलुया, गोमेज्जमया इंदकीला, लोहियक्खमईओ दारचेडीओ, जोईरसमया उत्तरंगा, लोहियक्खमईओ सूईओ, वइरामया संधी, नाणामणिमया समुग्गया, वयरामया, अग्गला, अग्गलपासया) એમના ઉબરાઓ હંસગર્ભનામક રત્નવિશેષથી

स्रादाः, रत्नमय्य आवर्तनपीठिकाः, अङ्कोत्तरपार्श्वकानि निरन्तरिकघनकपाटानि, भित्तिष्वेव भित्तिगुलिकाः षट्पञ्चाशत् तिस्रो भवन्ति गोमानसिकाः तावत्यः नानामणिरत्नव्यालरूपकलीलास्थितशालभञ्जिकाः वज्रमयाः कूटा रत्नमया उत्सेधाः, सर्वतपनीयमया उल्लोकाः, नानामणिरत्न-

रत्नविशेष की बनी हुई हैं. इनके इन्द्रकील गोमेद रत्न के बने हुए हैं, इनकी द्वार शाखाएँ लोहिताक्षरत्न की बनी हुई हैं। उत्तरंग—द्वार के ऊपर के तिर्यग् स्थित अंश ज्योति रस नामक रत्न के बने हुए हैं. इनकी सूचियां लोहिताक्ष रत्नों की बनी हुई हैं, संधियां इनकी वज्ररत्न की बनी हुई हैं इनके समुद्गक अनेक मणियों के बने हुए हैं. इनकी अर्गलाएँ वज्ररत्न की बनी हुइ हैं तथा जो अर्गलापाशक हैं वे भी वज्ररत्न के बने हुए हैं। (रययामयाओ आवत्तणपेढियाओ) इनकी आवर्त्तन पीठिकाएँ चांदी की बनी हुई हैं। (अंकुत्तरपासगा निरंतरियघणकवाडा, भित्तीसुचेव भित्तिगुलिया, छप्पन्ना तिन्नि होंति) इनके उत्तरपार्श्वक अंक नामक रत्न के बने हुए हैं, इनके कपाटयुगल इतने सघन हैं कि इनमें थोडा भी अन्तर नहीं है. इन प्रत्येक द्वारों की दोनों ओर भित्तियों में ही १६५ भित्तिगुलिकाएं हैं (गोमाणसिया तत्तिया, णाणामणिरयण वालरूवगलीलट्ठिय सालभंजियागा, वइरामया कूडा, रयणामया उस्सेहा, सव्वतवणिज्जमया उल्लोया) इतनी ही गोमानसिकाएँ हैं। इनमें खेलने के लिये जो पुत्तलिकाएँ रखी हुई हैं वे नानामणियों की एवं रत्नों की बनी हुई

બનેલા છે. એમના ઈન્દ્રકીલ, ગોમેદ રત્નના બનેલા છે. એમની દ્વાર શાખાઓ લોહિતાક્ષ રત્નની બનેલી ઉત્તરંગ—દ્વાર (દરવાજા) ઉપરના તિર્યગ્ સ્થિત વિભાગ જ્યોતિરસનામક રત્નના બનેલા છે. એમની સૂચીઓ લોહિતાક્ષ રત્નોની બનેલી છે. એમના સમુદ્ગક અનેક મણિઓના બનેલા છે, એમની અર્ગલાઓ વજ્રરત્નની બનેલી છે—તેમજ જે અર્ગલાપાશક છે તે પણ વજ્રરત્નના બનેલા છે. (रययामयाओ आवत्तण पेढियाओ એમની આવર્ત્તન પીઠિકાઓ ચાંદીની બનેલી છે (अंकुत्तरपासगा निरंतरियघणकवाडा, भित्तीसु चेव भित्तिगुलिया, छप्पन्ना तिन्नि होंति) એમના ઉત્તર-પાર્શ્વક અંક નામક રત્નના બનેલા છે. એમના બંને કપાટ (કમાડ) એકદમ સંઘન છે તેથી થોડી પણ વચ્ચે છિદ્ર જેવી નથી. એમના દરેક દરવાજાઓની બંને બાજુએ દીવાલોમાં જ ૧૬૮ ભિત્તિગુલિકાઓ છે. (गोमाणसिया तत्तिया, णाणामणिरयणवालरूवगलीलट्ठिय सालभंजियागा, वइरा मयाकूडा, रयणामया उस्सेहा, सव्वतवणिज्जामया उल्लोया) એટલી ગોમાનસિકાઓ છે આમાં રમવા માટે જે પૂતળીઓ મૂકેલી છે તે અનેકાનેક મણિઓ તેમજ રત્નોની

जालपञ्जरमणिवंशकलोहिताक्षप्रतिवंशक रचितभूमाःअङ्कमयाः पक्षाः पक्षबाहाः ज्योतीरसमयाः वंशाः, वंशकवेलुकानि रजतमय्यः पट्टिकाः, जातरूपमय्यः अवघाटिन्यः, वज्रमय्यः उपरिप्रोञ्छन्यः, सर्वश्वेतरजतमयं प्रच्छादनम्, अङ्क

तथा इनके आकार सर्प जैसे हैं तथा देखने वालों को ये ऐसी मालूम पडती हैं कि मानों ये खेल ही रही हैं। इन पर जो कूट बने हुए हैं वे वज्ररत्न के बने हुए हैं. इन कूटों के जो शिखर हैं वे रजतमय हैं तथा इनके जो ऊपर के भाग हैं वे सर्वात्मना तपनीयमय (स्वर्णमय) हैं। (णाणामणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहियक्खपडिवंसगरययभूमा, अंकामयापक्खा पक्खबाहाओ) इनके द्वारों में जो गवाक्ष हैं वे अनेक जातीयरत्नों के बने हुए हैं तथा इनमें वंश लगे हुए हैं वे मणिसंबंधीवंश लगे हैं तथा तथा इन वंशों के ऊपर जो और वंश लगाये गये हैं वे लोहिताक्षरत्न संबंधी हैं इनकी जो भूमि है वह रजतमय है। तथा इनके द्वारभागद्वय में स्थित जो पक्ष हैं वे और पक्षवाह-बाजूका भाग हैं वे दोनों अंकरत्नमय हैं (जोईरसमया वंसा, वंसकवेल्लुयाओ रययामयाओ पट्टियाओ, जायरूवमईओ ओहाडणीओ, वयरामयाओ उवरिपुच्छणीओ) इनके जो पृष्ठवंश हैं वे ज्योतीरस नामक रत्नों के बने हुए हैं तथा जो वंशकवेलुक हैं, वे भी ज्योतीरस नामक रत्नों के बने हुए हैं. तथा इनकी पट्टिकाएँ हैं वे चांदीरजत की बनी हुई हैं. अवघाटनियां ढकनेकाभाग जातरूपस्वर्ण की बनी हुई हैं। उपरिप्रोञ्छनियां वज्ररत्न

બનેલી છે. તથા એમના આકારો સાપ જેવા છે. જોનારાઓને આ પૂતળીઓ એવી લાગે છે જાણે તે રમી રહી હોય. એમના ઉપર બનેલા કૂટ વજ્રરત્નના બનેલા છે. આ કૂટોના જે શિખર છે તે રજતમય છે તેમજ એમના જે ઉપરના ભાગો છે તે સર્વાત્મના તપનીયમય સુવર્ણમય છે. (णाणामणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहियक्खपडिवंसगरययभूमा, अंकामया पक्खा पक्खबाहाओ) એમના દરવાજાઓમાં જે ગવાક્ષો છે, તે ઘણી જાતનાં રત્નોનાં બનેલા છે તેમજ એમાં જે વંશ લાગેલા છે તે લોહિતાક્ષરત્ન સંબંધી છે. તેમજ એમની જે ભૂમિ (આંગણું) છે તે રજતમય છે. એમના બંને દરવાજાઓમાં સ્થિત જે પક્ષો છે તે અને પક્ષવાહો છે તે બંને અંક રત્નના બનેલા છે. (जोईरसमया वंसा, वंसकवेल्लुयाओ, रययामयाओ पट्टियाओ, जायरूवमईओ ओहाडणीओ, वयरामयाओ, उवरिपुच्छणीओ) એમના પૃષ્ઠવંશ છે તે જ્યોતીરસ નામના રત્નોના બનેલા છે તેમજ જે વંશકવેલ્લક છે, તે પણ જ્યોતીરસ નામક રત્નના બનેલા છે, તેમજ એમની પટ્ટીકાઓ છે તે ચાંદીની બનેલી છે, અવઘાટનીઓ ઢાંકનનો ભાગ જાત રૂપ સ્વર્ણનો બનેલ

मयानि कनककूटतपनीयस्तूपिकाकानि श्वेतानि शङ्खतलविमलनिर्मलदधिघन-गोक्षीरफेनरजतनिकरप्रकाशानि तिलकरत्नार्द्धचन्द्राणि नानामणिदामालङ्कृतानि अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णानि तपनीयवालुकाप्रस्तटानि सुखस्पर्शानि सश्रीकरूपाणि प्रासादीयानि दर्शनीयानि अभिरूपाणि प्रतिरूपाणि ॥ सू० ५४ ॥

की बनी हुई हैं। (सव्वसेयरययामये पच्छायणे, अंकमया कणगकूडतवणिज्ज-थूभियागा, सेयसंखतलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरययणिगरप्पगासा) प्रोञ्छनियोंके ऊपर एवं कवेलुकों के नीचे का जो आच्छादन है वह सर्वात्मना शुक्लवर्णवाले रजत का बना हुआ है. इस तरह ये सब द्वार अंकरत्नमयशिखरों से युक्त हैं, स्वर्णविशेषनिर्मित लघुशिखरों से सहित हैं, श्वेतवर्णवाले हैं, अतएव ये निर्मल शंखतले के जैसे निर्मल दधिघनजैसे, गोदुग्ध के फेन जैसे, चांदी जैसे प्रकाशवाले हैं। (तिलगरयणद्धचंदचित्ता, णाणामणिदामालंकिया, अंतोवहिं च सण्हा, तवणिज्जवालुयापत्थडा, सुहफासा, सस्सिरीयरूवा पासाईया, दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा) तथा श्रेष्ठतिलक एवं अर्धचन्द्र इनसे अद्भुत हैं, अनेक प्रकार की मालाओं से उपशोभित हैं, भीतर बाहर में चिकने हैं। इनमें जो अङ्गण वे तपनीय-स्वर्ण की बालुका के बने हुए हैं. इनका सुखद स्पर्श हैं. ये सब सश्रीकरूपवाले हैं, प्रासादीय हैं दर्शनीय हैं, अभिरूप हैं और प्रतिरूप हैं।

છે. ઉપર પ્રોગ્છનીઓ વજ્રરત્નની બનેલી છે. (सव्वसेयरययामये, पच्छायणे; अंकमया कणगकूडतवणिज्जथूभियागा, सेयसंखतलविमल-निम्मलदधिघण गोखीर फेणरययणिगरप्पगासा) પ્રોંછનીઓની ઉપર અને કવેલ્લકોની નીચે જે આચ્છાદન છે તે સર્વાત્મના શુક્લ (શ્વેત) વર્ણવાળા રજત (ચાંદી) ના બનેલાં છે. આ રીતે આ સર્વ દ્વારો (દરવાજાઓ) અંક રત્નમય છે. સ્વર્ણમય શિખરોથી યુક્ત છે, સ્વર્ણ વિશેષ નિર્મિત લઘુશિખરોથી યુક્ત છે, સફેદ વર્ણના છે, એથી તે નિર્મળ શંખતલ જેવા તેમજ ચાંદી જેવા પ્રકાશ યુક્ત છે. (तिलगरयणद्धचंदचित्ता, नाणामणि दामालंकिया, अंतो बहिं च सण्हा, तवणिज्जवालुयापत्थडा, सुहफासा, सस्सिरीयरूवा पासाईया दरिसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा) તેમજ તે સર્વ શ્રેષ્ઠ તિલક અને અર્ધચન્દ્રથી અદ્ભુત છે. ઘણી જાતની માળાઓથી ઉપશોભિત છે, બહાર અને અંદરના ભાગમાં લીસા છે. એમાં જે અંગણ (આંગણું) છે તે તપનીય-સુવર્ણ-ની વાલુકા (રેતી) નાં બનેલાં છે. એમનો સ્પર્શ સુખદ છે. આ સર્વે સશ્રીકરૂપ છે. પ્રાસાદીય છે, દર્શનીય છે અભિરૂપ છે અને પ્રતિરૂપ છે.

'सूरियाभस्स णं विमाणस्स' इत्यादि—

टीका—सूर्याभस्य-सूर्याभनामकस्य खलु विमानस्य एकैकस्याम्-एकस्यामेकस्यां वाहायाम्-अवलम्बनभित्तौ द्वारसहस्रं द्वारसहस्रम्, सहस्रं सहस्रं द्वाराणां संख्या भवतीति आख्यातम्-उक्तम्, तानि-सहस्रं सहस्रं द्वाराणि खलु उर्ध्वम्-उपरिभागावच्छेदेन उच्चत्वेन-उच्छ्रयेण पञ्चयोजनशतानि-पञ्चशतयोजनप्रमाणानि. विष्कम्भेण-विस्तारेण अर्धतृतीयानि-योजनशतानि-पञ्चाशदधिकशतद्वयावच्छिन्नयोजनप्रमाणानीति समुदितार्थः। प्रवेशेन-प्रवेशप्रदेशावच्छेदेन तावन्त्येव अनन्तरोक्तसंख्यकयोजनप्रमाणान्येव। पुनः श्वेतानि-श्वेतवर्णानि तथा-वरकनक स्तूपिकाकानि-उत्तमसुवर्णमयशिखरयुक्तानि, तथा-ईहामृग-वृषभ-तुरग-नर-मगर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ-चमर-कुञ्जर-वनलता-पद्मलता-भक्तिचित्राणि-ईहामृगादिपद्मलतान्तरचनाभिरङ्कितानि, ईहामृगादीनां व्याख्या एकादशसूत्रे गता। स्तम्भोद्गतवरवज्रवेदिकादिसश्रीकं

टीकार्थ—उस सूर्याभ नामक विमान की एक एक वाहा भागमें अवलम्बनभित्ति में-द्वारसहस्र-एक एक हजार द्वार है ऐसा कहा गया है. ये सब प्रत्येक द्वारऊपर के भाग की उचाई कों लेकर पांचसौ ५०० योजन ऊँचे हैं तथा २५० अढाई सौ योजनविस्तारवाले हैं. तथा प्रवेशप्रदेश की अपेक्षा लेकर २५०सौ योजन के हैं अर्थात् इसका प्रवेशप्रदेश-२५० योजन है. ये सब ही द्वार श्वेत वर्ण के है तथा इनकी जो शिखरें हैं वे सब उत्तम सुवर्ण की बनी हुई हैं। इस द्वारों पर ईहा-मृग, वृषभ, तुरग आदि जीवों की रचना हो रही है, इससे ये द्वार देखने में बडे अद्भुत प्रतीतहोते हैं इन ईहामृगादिकों की व्याख्या ग्यारहवें सूत्र में की जा चुकी है तथा 'खंभुग्गयवरवयरवेइया' आदि पद से

ટીકાર્થ—તે સૂર્યાભનામક વિમાનની દરેકે દરેક વાહામાં—અવલંબનભિત્તિમાં—દ્વારસહસ્ર એક એક હજાર દ્વારો (દરવાજાઓ) છે. એમ કહેવાય છે. આમાંનો દરેકે દરેક દરવાજા ઉપરના ભાગની ઊંચાઈની દૃષ્ટિએ પાંચસો (૫૦૦) યોજન જેટલી ઊંચાઈ ધરાવે છે, તેમજ ૨૫૦-અઢીસો યોજન જેટલા વિસ્તારવાળો છે. તેમજ પ્રવેશ પ્રદેશની અપેક્ષાએ ૨૫૦ યોજન જેટલો છે એટલે કે પ્રવેશપ્રદેશ ૨૫૦ યોજનનો છે. આ બધા દરવાજાઓ સફેદ રંગના છે. તેમજ એમના જે શિખરો છે તે બધા ઉત્તમ સુવર્ણના બનેલા છે. આ બધા દરવાજાઓ ઉપર ઈહામૃગ, વૃષભ, તુરગ વગેરે વગેરે પ્રાણીવિશેષોની રચના થયેલી છે. એથી આ સર્વ દરવાજાઓ જોવામાં બહુજ અદ્ભુત લાગે છે. ઈહામૃગ વગેરે પ્રાણીઓની વ્યાખ્યા અગિયારમા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે તેમજ 'खंभुग्गयवरवयरवेइया' વગેરે પદથી માંડીને 'सस्सिरीयरूवा'

रूपपर्यन्तपदानां व्याख्या-एकादशसूत्रे गता। तेषां-पूर्वोक्तानां द्वाराणां वर्णः-स्वरूपम्, एवं भवति-तद्यथा-नेमाः-द्वारभूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रान्ताः प्रदेशाः वज्रमयाः-वज्ररत्नमयाः, प्रतिष्ठानानि-मूलपादाः रिष्टमयानि-रिष्टरत्नमयानि, स्तम्भाः-वैडूर्यमया-वैडूर्यरत्नमयाः, ते कीदृशाः? इत्याह-जातरूपोपचितप्रवरपञ्चवर्णमणिरत्नकुट्टिमतलाः-जातरूपेण--स्वर्णेन उपचिताः-युक्ता ये प्रवरा-श्रेष्ठाः पञ्चवर्णाः-कृष्ण-नील-पीत-रक्त-श्वेतवर्णाः मणयः-चन्द्रकान्तादयः, तथा तादृशानि रत्नानि-कर्केतनादीनि चेत्युभयैः कुट्टिमतलं-निबद्धभूमितलं- येषां ते तथा, एलुकाः-अयं देशीयो देहल्यर्थकः शब्दस्तेन देहल्य इत्यर्थः, ते च हंसगर्भमयाः-हंसगर्भ नामक रत्नविशेषमयाः, इन्द्रकीलाः-द्वारावयवाः गोमेदमयाः-गोमेदरत्नमयाः, द्वारचेटयः-द्वारशाखाः लोहिताक्षमय्यः-लोहिताक्षरत्नमय्यः, उत्तराङ्गानि-उत्तराणि-द्वारस्योपरितिर्यक्स्थितानि अङ्गानि-

लेकर 'सस्सिरीयरूवा' पद तक की व्याख्या भी उसी ११ वें सूत्र में कर दी गई है. इन कथितद्वारों का स्वरूप कैसा है? सो अब यही बात प्रकट की जा रही है. इन सब द्वारों के नेमद्वार के भूमिभाग से ऊपर निकले हुए प्रदेश-वज्ररत्नमय हैं. प्रतिष्ठान-मूलपाद-रिष्टरत्नमय हैं. स्तंभ-खंभे वैडूर्यमय हैं. इन खंभों का कुट्टिमतल-निबद्धभूमितल-सुवर्ण से उपचित-युक्त श्रेष्ठ पांचवर्णों के-कृष्णनील, पीत, रक्त, श्वेतवर्ण के मणियों से -चन्द्रकान्त आदिकों से-तथा इसी प्रकार के वर्णवाले कर्केतनादि रत्नों से बनाया गया है. इनकी एलुकाएँ-देहलियां-(एलुकाशब्द देशीय है और वह देहली इस अर्थ का वाचक है) हँसगर्भ नामक रत्नविशेषों की बनी हुई इन्द्रकील-द्वार के अवयव गोमेद रत्नके बने हुए हैं ।द्वारचेटियां-द्वारशाखाएँ-लोहिताक्षरत्न निर्मित हैं, उत्तराङ्ग-उत्तर द्वार के ऊपर तिरछे स्थितअङ्ग-अवयव. ज्योती-

પદ સુધીની વ્યાખ્યા પણ અગિયારમાં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. આ બધા દરવાજાઓનાં સ્વરૂપો કેવાં છે? એજ વાત અહીં હવે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે-આ બધા દરવાજાઓના નેમ-દરવાજાના ભૂમિભાગથી ઉપર નીકળેલો ભાગ-વજ્રરત્નમય છે. પ્રતિષ્ઠાન—મૂળપાદ—રિષ્ટરત્નમય છે. સ્તંભો—થાંભલાઓ—વૈડૂર્યમય છે. આ થાંભલાઓનું કુટ્ટિમતલ-નિબદ્ધભૂમિતલ,—સુવર્ણથી યુક્ત શ્રેષ્ઠ પાંચ વર્ણના—કૃષ્ણ, નીલ, પીત, રક્ત, શ્વેતવર્ણના—મણિઓથી ચંદ્રકાંત વગેરેથી—તેમજ આ જાતનાજ વર્ણના કર્કેતન વગેરે રત્નોથી બનાવવામાં આવેલું છે. એમની એલુકાઓ—ઉંબરાઓ (એલુકા શબ્દ દેશીય છે અને તે ઉંબરો આ અર્થનો વાચક છે.) હંસ ગર્ભના મકરત્નવિશેષોની બનેલી છે, ઇન્દ્રકીલો-દ્વારના અવયવો-ગોમેદરત્નના બનેલા છે. દ્વાર શાખાઓ-લોહિતાક્ષરત્નની બનેલી છે. ઉત્તરાંગ-ઉત્તરદ્વારની ઉપરના ગોઠવેલા અંગો-અવયવો—જ્યો-

अवयवाः ज्योतीरसमयानि–ज्योतीरसाभिधानरत्नमयानि, सूचयः–फलकद्वय सम्बन्धरक्षादक्षाः पादुकास्थानीयाः लोहिताक्षमय्यः–लोहितरत्नमय्यः, सन्धयः–फलकानां सन्धानानि वज्रमयाः–वज्ररत्नमयाः–वज्ररत्नपूरिताः, समुद्गकाः–सम्पुटानि नानामणिमयाः–अनेकमणिमयाः, अर्गलाः–वज्रमय्यः–वज्ररत्नमय्यः, एवमर्गलापाशकाः–अर्गलानियमनावयवाः येषु अर्गलाःप्रवेश्यन्ते, तेऽपि वज्ररत्नमयाः आवर्तनपीठिका–इन्द्रकीलकाश्रयाः रजतमय्यः–रूप्यमय्यः। पुनः कीदृशानि द्वाराणी? त्याह–अङ्कोत्तरपार्श्वकानि–अङ्काभिधानरत्नमयोत्तरपार्श्वयुक्तानि, पुनःनिरन्तरिकघनकपाटानि लध्वन्तररहितनिविडकपाटयुक्तानि। तेषां द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोः भित्तिष्वेव–कुडयेष्वेव नान्यत्र भित्तिगुलिकाः–पीठिका स्थानीयाः चतुष्कोणवेदिकारूपाः, तिस्रः–त्रिरावृत्ताः षट्पञ्चाशत् अष्टपष्ट्यधिकैकशतसंख्या भवन्ति। तावत्यः–तावत्प्रमाणाः पूर्वोक्तप्रमाणा एव-

---

रस-नामक रत्न से निर्मित हैं. सूचियां फलकद्वय के सम्बन्ध की रक्षा करनेवाली–कीलिकाएँ, जो कि पादुका के स्थानीय होती हैं लोहिताक्षरत्नमय-हैं फलकों–पटियों के सन्धियां–सन्धानवज्रमय हैं अर्थात् वज्ररत्न से पूरित हैं, समुद्गल–सम्पुट अनेक मणिमय हैं–अर्गलाएँ–शृंखलाएं वज्ररत्नमय हैं, अर्गलापाशक–जिनमें अर्गलाएँ प्रवेश कराई जाती हैं ऐसे स्थान भी वज्ररत्नमयहैं. आवर्तनपीठिकाएं–द्वारभागविशेषइन्द्रकीलक के आश्रय–रूप्यमय हैं. द्वारों का वर्णन–द्वारों के जो उत्तरपार्श्व भाग है वे अंकनामक रत्न के बने हुए है. तथा इन द्वारोंमें जो कपाटयुगल लगे हुए हैं उनमें थोडा सा भी अन्तर नहीं है—बिलकुल सटे हुए लगे है. इन द्वारों की आस पास की ओर की भित्तियों में ही पीठिकास्थानीय–चतुष्कोणवेदिकारूप भित्तिगु

तीरस नामक रत्नना बनेला छे. सूचीओ-के जे बंने फलकोना सांधाने टकावी राखे छे ते कीलिकाओ के जे पादुका-स्थानीय होय छे-लोहिताक्ष रत्नमय छे. फलकोनी संधिओ-सांधाओ-वज्रमय छे-एटले के वज्ररत्नथी पूरित छे, समुद्गल-संपुट-घणा मणिओनां बनेला छे. अर्गलाओ (आंगळीओ) वज्ररत्नमय छे. अर्गलापाशक-जेमां आंगळीओ प्रवेशे छे—पण वज्ररत्नमय छे आवर्त्तन पीठिकाओ-ईन्द्रकीलना आश्रयो-रूप्यमय छे. बारणाओनुं वर्णनः—दरवाजाओना जे उत्तर पार्श्वभागो छे ते अंक-नामक रत्नना बनेला छे तेमज आ दरवाजाओमां जे बंने बारणाओ छे, तेमां जरा पण अंतर नथी-एटले के बंने बारणाओना संधिभागनी वच्चे जरापण खाली जग्या रहेती नथी. आ बारणाओनी आसपासनी दीवालोमां जे पीठिका स्थानीय

अष्टषष्ट्यधिकशतसंख्याः (१६८) गोमानसिकाः-शय्याकारा आयतवेदिकारूपाः सन्ति। नानामणिरत्नव्यालरूपकलीलास्थितशालभञ्जिकाकानि-नानामणिरत्नानि-अनेकमणिरत्नमयानि व्यालरूपकाणि सर्पाकाराः लीलास्थितशालभञ्जिकाः-क्रीडनार्थस्थितपुत्तलिकाश्च येषु तानि तथा। कूटाः-माडभागाः 'मेड़ी' इति भाषाप्रसिद्धाः, वज्रमया, उत्सेधाः-शिखराणि-माडभागसम्बन्धीनि रजतमयाः-रूप्यमयाः, उल्लोकाः-उपरितनभागाः सर्वतपनीयमयाः-सर्वात्मना तपनीयलक्षणविलक्षणसुवर्णमयाः, पुनस्तानि-द्वाराणि कीदृशानि? नानामणिरत्नजालपञ्जरमणिवंशकलोहिताक्षप्रतिवंशक रजतभूमानि, तत्र-नानामणिरत्नानाम्=अनेक जातीयमणिरत्नानां जालपञ्जराणि=गवाक्षोपरपर्यायाणि येषु द्वारेषु तानि-नानामणिरत्नजालपञ्जराणि, मणिसम्बन्धिनो वंशा येषां तानि--मणिवंशकानि, लोहिताक्षाणां=मणिनां=लोहिताक्षरत्नसम्बन्धिनः प्रतिवंशकाः=वंशोपरितनवंशाः येषां तानि-लोहिताक्षप्रतिवंशकानि, रजतस्य=

लिकाए १६८ हैं, तथा इतनी ही शय्याकार जैसी आयतवेदिकारूप गोमानसिकाएं हैं. अनेक मणियों एवं रत्नों के इनमें सर्पों के आकार बने हुए हैं तथा क्रीडा करती हुई पुत्तलिकाएँ बनी हुई हैं इन द्वारों में कूट-मेडी-मेडा जो बने हुए हैं वे सब वज्ररत्न निर्मित हैं. तथा इन कूटों के जो उत्सेध-शिखर हैं वे रूप्यमय हैं. उल्लोक-उपरितनभाग सर्वथा तपनीय--सुवर्ण के हैं. इन द्वारों में जालपंजर--गवाक्ष भी है. सो ये गवाक्ष अनेक जातीय मणिरत्नों के बने हुए हैं. तथा इन द्वारों में जो वांस हैं वे सब के सब मणियों से सम्बन्धित हैं तथा वांसों के ऊपर भी जो वांस लगाये गये हैं वे लोहिताक्ष रत्नों के हैं तथा इनकी जो भूमि है वह रजतसम्बन्धिनी हैं. द्वारभाग द्वयस्थित

—ચતુષ્કોણ વેદિકારૂપ-ભિત્તિગુલિકાઓ--૧૬૮ છે. તેમજ આટલી જ શય્યાકાર જેવી આયત વેદિકારૂપ ગોમાનસિકાઓ છે. ઘણા મણિઓ અને રત્નો એમાં સાપોના આકારો બનેલા છે તેમજ ક્રીડાઓ કરતી પૂતળીઓ બનેલી છે. આ દરવાજાઓમાં કૂટ-શિખરભાગ બનેલા છે તે સર્વ વજ્રરત્નના છે. તેમજ આ કૂટોના જે ઉત્સેધો -શિખરો-છે તે ચાંદીના છે. ઉલ્લોક-ઉપરનો ભાગ સંપૂર્ણપણે તપનીય સુવર્ણનો છે. આ દરવાજાઓમાં જાલપંજરો—ગવાક્ષો-પણ છે, તે અનેક જાતીય મણી-રત્નોના બનેલા છે. તેમજ આ દરવાજાઓમાં જે વાંસો છે. બધા મણિઓથી બનવેલા છે, તેમજ વાંસોના ઉપર પણ જે વાંસો મૂકવામાં આવ્યા છે તે લોહિતાક્ષ રત્નોથી બનાવેલ છે,

रजतसम्बन्धिनी भूमिर्येषां तानि–रजतभूमानि ततः पदचतुष्टयस्य कर्मधारयः। पक्षाः–द्वारभागद्वयस्थितवेदिकारूपाः तथा–पक्षबाहाश्च पक्षैकदेशाश्च उभयेऽप्येते अङ्कमयाः–अङ्करत्नमयाः, वंशाः महान्तः पृष्ठवंशाः-ज्योतीरसमयाः–ज्योतीरसाभिधानरत्नमयाः, तथा वंशकवेल्लुकानि-दीर्घपृष्ठवंशानामुभयतस्तिर्यक्स्थापितवंशरूपाणि ज्योतीरसमयानि। पट्टिकाः-वंशानामुपरि कम्बास्थानीयाः रजतमय्यः,––रूप्यमय्यः, अवघाटन्यः––आच्छादनार्थं या कम्बा =यष्टिस्तदुपरिस्थाप्यमानमहाप्रमाणकिलिञ्च (काष्ठखण्ड) स्थानीयाः जातरूपमय्यः –जातरूपाभिधानस्वर्णविशेषमय्यः, उपरिप्रोञ्छन्यः–अवघाटनीनामुपरिघनच्छादनार्थचिक्कणतरतृणविशेषस्थानीयाः वज्रमय्यः वज्ररत्नमय्यः, प्रच्छादनं-प्रोञ्छनीनामुपरि कवेल्लुकनामध आच्छादनम्–सर्वश्वेतरजतमयं–सर्वश्वेतं-सर्वात्मनाश्वेतं शुक्लवर्णं यद् रजतं तन्मयम्। द्वाराणि पुनः कीदृशानि? इत्यत्राह-अङ्कमयकनककूट तपनीयस्तूपिकाकानि-तत्र-अङ्कमयानि-अङ्करत्नमयानि, पक्षपक्षबाहप्रभृतीनामङ्करत्नमयतया द्वाराणामपि तद्वाहुल्येनाङ्करत्नरूपत्वात तथा–कनककूटानि–स्वर्णमयशिखरयुक्तानि, तथा–तपनीयस्तूपिकाकानि–स्वर्णविशेषमयलघुशिखर युक्तानि, अत्र पदत्रयस्य कर्मधारयः पुनः कीदृशानि ? श्वेतानि–श्वेतवर्णानि,

---

वेदिका रूप पक्ष तथा पक्षबाह––पक्षैकदेश, ये दोनों अङ्करत्नमय थे. वंश –बडे २ पृष्ठवंश ज्योतिरसनामक रत्न के बने हुए हैं. वंशकवेल्लुक–दीर्घ –पृष्ठवाले वंशों के ऊपर कम्बा स्थानीय पट्टिकाएँ रूप्यमय हैं. अवघाटनीय–आच्छादन के लिये कम्बा के ऊपर स्थाप्यमान बहुत विशाल काष्ठखण्ड–पंचे जातरूप नामक स्वर्ण विशेष की बनी हुई हैं. अवघाटनियों के ऊपर सान्द्ररूप से छाने के लिये चिकनतर तृणविशेष के स्थानापन्न जो उपरिप्रोञ्छनियां हैं वे वज्ररत्न के बनी हुई हैं. प्रच्छादन–प्रोञ्छनियों के ऊपर और कवेलुकों के नीचे जो आच्छादन है,वह सर्वथा शुक्लवर्ण

તેમજ એમની ભૂમી છે તે રજતસંબંધિની છે. દ્વારભાગ દ્વયસ્થિતવેદિકારૂપ પક્ષ તેમજ પક્ષ વાહ પક્ષૈકદેશએઓ બંને અંકરત્નના છે. વંશ-મોટા મોટા પૃષ્ટવંશ જ્યોતિરસ નામક રત્નના બનેલા છે. વંશક વેલ્લક–દીર્ઘપૃષ્ઠવાળા વંશોની બંને બાજુના (ત્રસા) મૂકેલા વંશ (વાંસ) પણ જ્યોતીરસ નામક રત્નના બનેલા છે. વંશોના ઉપરની કંબા સ્થાનીય પટ્ટિકાઓ રૂપ્યમય (ચાંદીની) છે. અવઘાટનીઓ–આચ્છાદન માટે કંબાની ઉપર મૂકેલો મોટો કાષ્ઠખંડ-પંચેઅતરૂપ નામક સુવર્ણ વિશેષની બનેલી છે. અવઘાટની ઉપર સાન્દ્રરૂપથી છાવા માટે–લીસા તૃણ વિશેષના સ્થાને જે પ્રોંછનીઓ કામમાં લેવામાં આવી છે તે જ વજ્રમય છે. પ્રચ્છાદનની ઉપર અને કવેલ્લકોનું જે આચ્છાદન છે તે સંપૂર્ણપણે શુક્લવર્ણની ચાંદીનું બનેલું છે. આ રીતે પક્ષવાહ વગેરે અંકરત્નના

अत एव-शङ्खतलविमलनिर्मलदधिघनगोक्षीरफेनरजतनिकरप्रकाशानि, तत्र शङ्खतलं-तदेवविमलं-स्वच्छवर्णं प्राकृतत्वादिहविशेषणपरप्रयोगः, विमलशङ्खतलमिति पर्यवसितम् निर्मलदधिघनः-स्वच्छगाढदधि, गोक्षीरफेनः-गोदुग्धफेनः, रजतं रूप्यम्, एतेषां यो निकरः-समूहः तस्य प्रकाशइव प्रकाशो येषां तानि तथा, निर्मलशङ्खतलादिसमूहसदृशश्वेतवर्णानि,-तथा--तिलकरत्नार्द्ध चन्द्रचित्राणि-तिलकरत्नानि-तिलकश्रेष्ठानि-श्रेष्ठतिलकानि अर्द्धचन्द्राः-अर्धभागविभक्तचन्द्राश्चेत्युभयैश्चित्राणि-नानारूपत्वादद्भुतानि, तथा-नानामणिदामालङ्कृतानि-अनेकप्रकारकमालाशोभितानि, अन्तर्बहिश्च-अभ्यन्तर-बाह्यप्रदेशयोश्च श्लक्ष्णानि-चिक्कणपुद्गलस्कन्धनिर्मितानि, तपनीयवालुकाप्रस्तटानि-तपनीयवालुकाः-स्वर्णमयसिकताः, ता एव प्रस्तटः-अङ्गणं येषु तानि तथा, सुखस्पर्शानि-सुखदस्पर्शयुक्तानि, शेषं प्राग्वत् ॥ सू० ५४ ॥

मूलम्---तेसिणं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलसचंदणकलसपरिवाडीओ पण्णत्ताओ, तेणं चंदणकलसा वरकमलपइट्ठाणा सुरभिवरवारिपडिपुण्णा चंदणकयचच्चगा आविद्धकंठेगुणा पउमुप्पलपिहाणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा महया महया इंदकुंभसमाणा पण्णत्ता समणाउसो !।

तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस णागदंतपरिवाडीओ पण्णत्ताओ, ते णं णागदंता मुत्ताजालंतरुस्सियहेमजालगवक्खजालखिंखिणीघंटाजालपरिक्खित्ता अब्भुग्गया अभिणिसिट्ठा तिरियसुसंपरिग्गहिया अहेपन्नगद्धरूवा पन्नगद्ध-

---

वाली चांदी का बना हुआ है. इस तरह पक्ष, पक्षबाह आदि अंकरत्नमय होनेके कारण ये द्वार अंकरत्नमय हैं, स्वर्णमय इनकी शिखरें हैं, स्वर्णविशेषनिर्मित इनकी छोटी २ शिखरें है 'सेय संखतल' आदि पद से लेकर 'पडिरूवा' तक के पदों का अर्थ मूलार्थ के जैसा ही है ॥ सू. ५४ ॥

હોવાથી આ દરવાજાઓ અંકરત્નના છે, સોનાના છે, શિખરોવાળા છે. તેમના નાના શિખરો એક વિશેષ જાતના સુવર્ણના બનેલા છે. 'सेय संख तल' વગેરે પદથી માંડીને 'पडिरूवा' સુધીના પદોનો અર્થ મૂલ પ્રમાણે જ છે. ॥ સૂ૦ ૫૪ ॥

संठाण संठिया सव्ववयरामया अच्छा जाव पडिरूवा महया महया गयदंतसमाणा पण्णत्ता समणाउसो!। तेसु णं णागदंतएसु बहवे किण्हसुत्तबद्धा वग्घारियमल्लदामकलावा नीलालोहितहालिद्दसुक्किल्ल-सुत्तबद्धा वग्घारियमल्लदामकलावा। ते णं दामा तवणिजलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया नाणाविहमणिरयणविविहहारउवसोभियसमु-दया जाव सिरीए अईव अईव उवसोभेमाणा चिट्ठंति। तेसि णं णागदंताणं उवरिं अन्नाओ सोलस सोलस नागदंतपरिवाडिओ पण्णत्ता। ते णं णागदंता तं चेव जाव गयदंतसमाणा पण्णत्ता समणाउसो!। तेसु णं णागदंतएसु बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता। तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलियामईओ धूवघडिओ पण्णत्ताओ। ताओ णं धूवघडिओ कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघ-मघंतगंधुद्धूयाभिरामाओ सुगंधवरगंधियाओ गंधवट्टिभूयाओ ओरा-लेणं मणुण्णेणं मणहरेणं घाणमणणिव्वुइकरेणं गंधेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा आपूरेमाणा जाव चिट्ठंति ॥सू. ५५॥

छाया—तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश षोडश चन्दनकलशपरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ते खलु चन्दनकलशा वरकम-

---

'तेसि णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि।

सूत्रार्थ–(तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस सोल-सचंदणकलसपरिवाडीओ पण्णत्ताओ) उन द्वारों के वाम दक्षिण पार्श्व के एक २ उपवेशन स्थान में १६–१६ चन्दनकलशों की पंक्तियां कही गई हैं।

'तेसि णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि।

सूत्रार्थ–(तेसिणं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस सोलसचंदण कलसपरिवाडीओ पण्णत्ताओ) ते दरवाजाओना डाबी जमणी बाजुना दरेके दरेक उपवेशन स्थानमां १६, १६, चंदन कळशोनी गोठवणी करवामां आवी छे.

लप्रतिष्ठानाः सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णाः चन्दनकलशकृतचर्चाकाः आविद्धकण्ठेगुणाः पद्मोत्पलपिधानाः सर्वरत्नमयाः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः महान्तः महेन्द्रकुम्भसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमण ! आयुष्मन !

तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश षोडश नागदन्तपरिपाट्यः प्रज्ञप्ताः। ते खलु नागदन्ताः मुक्ताजालान्तरोच्छ्रि-

---

(ते णं चंदणकलसा वरकमलपइट्ठाणा, सुरभिवरवारिपडिपुण्णा चंदणकयचच्चगा आविद्धकंठेगुणा, पउमुप्पलपिहाणा, सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा महया महया इंदकुंभसमाणा पण्णत्ता समणाउसो) हे श्रमण ! आयुष्मन् ! वे चन्दन कलश प्रधान कमलरूप आधारपर स्थिर हैं, सुगंधित उत्तमजल से परिपूरित हैं, चन्दन से इनके ऊपर लेप किया गया है. इनके कंठों पर रक्त सूत्र बंधे हुए हैं, इनके मुख पद्म और उत्पल ये दोनों ढक्कन के रूप में रखे गये हैं, ये सब कलश सर्वथा रत्नमय हैं आकाश और स्फटिक मणि के जैसे निर्मल हैं, यावत् प्रतिरूप हैं, बहुत बडे हैं और बृहत् महेन्द्रकुंभ के समान कहे गये हैं। (तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस णागदंतपरिवाडीओ पण्णत्ताओ) उन द्वारों के वामदक्षिणपार्श्व के एक एक उपवेशन स्थान में १६-१६ छोटी २ खूटियां कही गई हैं। (तेणं णागदंता मुत्ताजालंतरुस्सियहेमजाल-

---

तेणं चंदणकलसा वर कमलपइट्ठाणा, सुरभिवरवारिपडिपुण्णा चंदणकयचच्चगा आविद्धकंठेगुणा, पउमुप्पलपिहाणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा महया इंदकुंभसमाणा पण्णत्ता समणाउसो) હે શ્રમણ! આયુષ્મન ! તે ચંદન કલશો પ્રધાન કમળ રૂપ આધાર પર સ્થિત છે. ઉત્તમ સુગંધિત પાણીથી પરિપૂરિત છે, તેમના ઉપર ચંદનનું લેપન કરવામાં આવ્યું છે, કલશોના કંઠ પ્રદેશો રકત (લાલ) સૂત્રથી બાંધેલા છે. તેમના મુખ કમળ અને ઉત્પલ આ બંનેથી આચ્છાદિત છે. આ બધા કલશો એકદમ રત્નના બનેલા છે આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિની જેમ તે બધા નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, બહુ વિશાળ છે, તથા મોટા મહેન્દ્રકુંભ જેવા કહેવાય છે. (तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस णागदंतपरिवाडीओ पण्णत्ताओ) આ દરવાજાઓના ડાબી અને જમણી બાજુના દરેકે દરેક ઉપવેશન સ્થાનમાં ૧૬—૧૬ નાની નાની ખીંટીઓ કહેવાય છે. (ते णं णागदंता मुत्ताजालंतरुस्सियहेमजालगवक्खजालखिंखिणीघंटाजाल-

तद्हेमजालगवाक्षजालकिङ्किणीघण्टाजालपरिक्षिप्ताः अभ्युद्गताः अभिनिसृष्टाः तिर्यक्सुसंपरिगृहीताः अधः पन्नगार्धरूपाः पन्नगार्धसंस्थानसंस्थिताः सर्ववज्रमयाः अच्छाः यावत् प्रतिरूपा महान्तः महागजदन्तसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमण! आयुष्यमन्! तेषु खलु नागदन्तकेषु बहवः कृष्णसूत्रबद्धाः अवलम्बितमाल्यदामकलापाः नीललोहित-हारिद्र-शुक्लसूत्रबद्धाः अवलम्बितमाल्यदामकलापाः। तानि खलु

गवक्खजालखिंखिणी घंटाजालपरिक्खित्ता) ये खूटियां मुक्ताफल समूह के बीच में अवलम्बमान स्वर्णमयमाला समुदाय से तथा गवाक्षाकार रत्नविशेष के समूहों से तथा छोटी घंटाओं के समूहों से सर्वतः परिवेष्टित हैं, (अब्भुग्गया अभिणिसिट्ठा तिरियसुसंपरिग्गहिया अहे पन्नगद्धरूवा पन्नगद्धसंठाण संठिया सव्ववइरामया अच्छा जाव पडिरूवा महया महया गयदंतसमाणा पण्णत्ता समणाउसो!) ये सब खूटियां सामने की ओर निकली हुई हैं, तथा बाहर की ओर भी निकली हुई हैं. तथा तिर्यग्भित्तिप्रदेशों द्वारा ये सब अच्छी तरह से अपने में स्थिररूप से अवलम्बित की हुई हैं. अर्थात् बहुत ही अच्छी तरह से ये सब खूटियां गहरेरूप से भित्तियों में ठुकी हुई हैं कि जिससे ये इधर उधर न हो सकें, अतिसरल और दीर्घ होने से इनका आकार सर्प के अधोभाग का जैसा आकार होता है वैसा है ये सब सर्वथा रत्नमय हैं यावत् प्रतिरूप हैं, विशाल हैं अतः हे श्रमण आयुष्मन्! ये विशाल गजदन्त के जैसी कही गई हैं। (तेसु णं णागदंतएसु बहवे किण्हसुत्तवद्धा वग्घारियमल्ल-

---

परिक्खित्ता) આ ખીંટાઓ મોતીઓના વચ્ચે લટકતી માળાઓ તેમજ ગવાક્ષાકાર રત્ન વિશેષના સમૂહોથી, અને નાની ઘંટડીઓના સમૂહોથી ચોમેર વીંટળાયેલી છે. (અબ્ભુગ્ગયા અભિણિસિટ્ઠા તિરિયસુસંપરિગ્ગહિયા અહે પન્નગદ્ધરૂવા પન્નગદ્ધસંઠાણસંઠિયા સવ્વવયરામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા મહયા મહયા ગયદંતસમાણા પણ્ણત્તા સમણાઉસો!) આ બધી ખીંટીઓ સામે નીકળેલી છે. તેમજ બહારની તરફ પણ નીકળેલી છે, તેમજ તિર્યંગ ભિત્તિ પ્રદેશોવડે આ બધી સારી રીતે મજબૂતીથી અવલંબિત કરવામાં આવી છે એટલે કે બહુ જ સારી રીતે તે બધી ખીંટીઓ દીવાલની એકદમ અંદર ઠોકેલી છે. જેથી તેઓ આમતેમ ખસી શકે નહિ આ ખીંટીઓ સીધી અને લાંબી હોવા બદલ આકારમાં તે સર્પના નીચેના ભાગ જેવી હતી, તેઓ બધી રત્નમય છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, વિશાળ છે, હે શ્રમણ આયુષ્મન્! એથી જ એઓ બધી મોટા હાથી દાંત જેવી કહેવામાં આવી છે (તેસુણં ણાગદંતએસુ બહવે કિણ્હસુત્તબદ્ધા વગ્ઘારિયમલ્લદામકલાવા નીલ-

दामानि तपनीयलम्बूसकानि सुवर्णप्रतरकमण्डितानि नानाविधमणिरत्नविविध विहारोपशोभित-समुदयानि यावत् श्रिया अतीवातीव उपशोभमानानि तिष्ठन्ति। तेषां खलु नागदन्तानामुपरि अन्याः षोडश षोडश नागदन्तपरिपाट्यः प्रज्ञप्ताः। ते खलु नागदन्ताः तदेव यावत् गजदन्तसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमण ! आयुष्मन्

दामकलावा. नीललोहितहालिद्दसुक्किलसुत्तबद्धा वग्घारियमल्लदामकलावा) उन नागदन्तों-खूंटियों के ऊपर ऐसी कितने प्रकार की मालाएं लटकी हुई हैं जो काले धागाओं से बद्ध हैं-ग्रथित हैं-तथा कितनिक मालाएं ऐसी है जो नील, लोहित पीत, एवं श्वेत धागाओं से गुंथित हैं। (ते णं दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरमंडिया नाणाविहमणिरयणविविहहार-उवसोभियसमुदया जाव सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिट्ठंति) ये सब मालाएँ सुवर्ण के आभूषणों से भूषित अग्रभागवाली हैं. एवं सुवर्णपत्रों से शोभित हैं. इन मालाओं का समूह अनेक प्रकार के मणियों एवं रत्नों से रचित ऐसे विविध-१८ लरवाले, नौ लरवाले आदि अनेक तरह के-हारों से अलंकृत हैं, अतः इनकी शोभा ही निराली है. ऐसी निराली शोभा से ये मालाएं अत्यधिक शोभित है। (तेसि णं णागदंताणं उवरिं अन्नाओ सोलस सोलस नागदंतपरिवाडीओ पण्णत्ता) इन नागदन्तों के ऊपर और दूसरी १६-१६ नागदन्तों की पंक्तियां कही गई हैं। (तेणं णागदंता तं चेव जाव गयदंतसमाणा पण्णत्ता समणाउसो !) ये सब नागदन्त-

---

लोहितहालिद्दसुक्किलसुत्तबद्धा वग्घारियमल्लदामकलावा) ते ખીંટીઓની ઉપર એવી કેટલીક જાતની માળાઓ લટકી રહી છે જે કાળી દોરીઓથી બાંધેલી છે—ગૂંથેલી છે. તેમજ તે આમાંથી કેટલીક માળાઓ તો એવી પણ છે કે જેઓ નીલ, લોહિત, પીત અને શ્વેત દોરાઓથી ગૂંથેલી છે. (तेणं दामा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरमंडिया नाणाविहमणिरयणविविहहारउवसोभियसमुदया जाव सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिट्ठंति) આ બધી માળાઓ સોનાના આભૂષણોથી ભૂષિત અગ્રભાગવાળી છે અને સુવર્ણ પત્રોથી શોભિત છે આ માળાઓના સમૂહો ઘણી જાતના મણિઓ તેમજ રત્નોથી બનેલા એવા વિવિધ ૧૮ સેરવાળા નવ સેરવાળા એવા ઘણી જાતના હારોથી સુશોભિત છે, એથી એમની શોભા જ અદ્ભુત છે. એ અદ્ભુત શોભાથી આ બધી માળાઓ અત્યધિક શોભિત છે. (तेसिं णं णागदंताणं उवरिं अन्नाओ सोलस सोलस नागदंतपरिवाडीओ पण्णत्ता) આ ખીંટીઓની ઉપર પણ સોળ સોળ ખીંટીઓ કહેવામાં આવે છે. (तेणं णागदंता तं चेव जाव गयदंतसमाणा पण्णत्ता समणाउसो) હે શ્રમણ આયુષ્મન

तेषु खलु नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि शिक्यकानि प्रज्ञप्तानि। तेषु खलु रजतमयेषु शिक्यकेषु बहवो वैडूर्यमय्यो धूपघटयः प्रज्ञप्ताः। ताः खलु धूपघटयः कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपमघमघायमानगन्धोद्धूताभिरामाः गन्धवर्तिभूताः उदारेण मनोज्ञेन मनोहरेण घ्राणमनोनिर्वृतिकरेण गन्धेन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयन्त्य आपूरयन्त्यः यावत् तिष्ठन्ति ।सू.५५।

खूटियां–हे श्रमण! आयुष्मन्! पूर्वोक्त वर्णन के अनुसार यावत् महागज के दन्तसमान कही गई हैं। (तेसु णं णागदंतएसु बहवे रययमया सिक्कगा पण्णत्ता) इन नागदन्तों के ऊपर अनेक रूप्यमय सीकें कहे गये हैं। (तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलियामईओ धूवघडिओ पण्णत्ताओ) इन सीकों के ऊपर अनेक वज्ररत्नमय धूपघटिऐ कही गई हैं। (ताओ णं धूवघडिओ कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धूयाभिरामाओ सुगंधवर-गंधियाओ गंधवट्टिभूयाओ ओरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं घाणमणनिव्वुइ-करेणं गधेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा २ जाव चिट्ठंति) कालागुरु, प्रवरकुन्दुरुष्क, तुरुष्क इन धूपों की फैलती हुई सुगंधि से रमणीय ऐसी वे धूपघटिकाए उत्तम गंध से अधिवासित होती हुई गंध गुटिका के जैसी प्रतीत होती हैं और उदार, मनोज्ञ, मनोहर नासिका और मनको निर्वृत्तिकारक ऐसी गंध से अपने समीप के प्रदेशों को चारों ओर से सब दिशाओं में एवं विदिशाओं में यावत् सुगंधित करती रहती हैं।

। આ બધી ખીંટીઓ પૂર્વોક્ત વર્ણન મુજબ યાવત્ મહાગજના દાંત જેવી કહેવામાં આવી છે. આ ખીંટીઓની ઉપર ઘણાં ચાંદીના શીકાઓ છે (तेसुणं णागदंतएसु बहवे रयय-मया सिक्कगा पण्णत्ता) ખીંટીઓની ઉપર અનેક રૂપાના સીકકાઓ હતા. (तेसुणं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वेरुलियामईओ धूवघडीओ पण्णत्ताओ)આ શીકાઓની ઉપર ઘણી વજ્ર રત્નની બનેલી ધૂપઘટિકાઓ કહેવામાં આવી છે (ताओ णं धूवघडीओ काला-गुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघायमानगंधुद्धूयाभिरामाओ सुगंधवर-गंधियाओ गंधवट्टिभूयाओ ओरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं घाणमणनिव्वुइकरेणं गंधेणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा २ जाव चिट्ठंति) કાલાગુરુ પ્રવર કુન્દુરુષ્ક, તુરુષ્ક આ ધૂપોની પ્રસરેલી સુગંધિથી રમણીય એવી તે ધૂપઘટિકાઓ ઉત્તમ સુગંધથી અધિવાસિત થતી ગંધગુટિના જેવી લાગતી હતી અને ઉદાર, મનોજ્ઞ મનોહર અને ઘ્રાણ તથા મનને નિવૃત્તિકારક–એટલે કે આનંદ આપનારી એવી ગંધથી પોતાના નિટકસ્થ પ્રદેશોને ચોમેર દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં યાવત સુવાસિત કરી રહી હતી.

टीका—'तेसि णं दाराणं' इत्यादि–तेषां–पूर्वोक्तानां खलु प्रत्येकम् उभयोः–द्वयोर्वामदक्षिणयोः पार्श्वयोः–भागयोः एकैकनैषेधिकीसत्त्वेन द्विधातः द्विप्रकारायां नैषेधिक्याम्–उपवेशनस्थाने एकैकस्यां षोडश षोडश चन्दनकलशपरिपाट्यः–चन्दघटपङ्क्तयःप्रज्ञप्ताः, ते खलु चन्दनकलशाः वरकमलप्रतिष्ठानाः–प्रधानकमलरूपाधारस्थिताः, तथा–सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णाः–सुगन्धयुत्तमजलपरिपूरिताः, तथा चन्दनकृतचर्चाकाः–चर्चाकाः–चन्दनकृतलेपनाः चन्दनचर्चिता इति भावः तथा आविद्धकण्ठेगुणाः-आरोपितग्रीवासूत्राः-रक्तसूत्रशोभितकण्ठदेशा इति भावः। तथा–पद्मोत्पलपिधानाः–पद्मं–सूर्यविकाशिकमलम् उत्पलं–चन्द्रविकाशि कमलं कुवलयापरपर्यायं चेत्युभयं पिधानम्–आच्छादनं येषां ते तथा। तथा सर्वरत्नमयाः,सर्वात्मना रत्नमयाः तथा-अच्छाः-आकाशस्फटिकवन्निर्मलाःयावत् यावत्पदेन श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः घृष्टाः, मृष्टाः नीरजसः, निर्मलाः, निष्पङ्काः, निष्कङ्कटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचयः, सोद्द्योताः, प्रासादीयाः

टीकार्थ––उन प्रत्येक द्वारों के वाम दक्षिण भाग में एक एक उपवेशन स्थान में १६–१६ चन्दन कलशों की पंक्तियां कही गई हैं। चन्दन कलशों की ये पंक्तियां प्रधान कमलरूप आधार पर स्थित हैं। इनमें सुगंधि से युक्त उत्तम जल भरा हुआ है. तथा इन पर चन्दन का लेप किया हुआ है। इनकी ग्रीवा पर रक्त सूत्र बंधा हुआ है. उससे ये बडे सुहावने प्रतीत होते हैं। पद्म–सूर्यविकासीकमल, एवं उत्पल––चन्द्रविकाशी इनका उन कलशों पर ढक्कन लगा हुआ है. ये सब कलस सर्वथा रत्नमय हैं, तथा आकाश और स्फटिक मणि के जैसे अत्यन्त निर्मल है। यहाँ यावत् पद से 'श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टा, मृष्टाः, नीरजसः निर्मलाः, निष्पंकाः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः समरीचयः, सोद्योताः,

ટીકાર્થ–તે દરેકે દરેક દરવાજાના ડાબી જમણી તરફ દરેકે દરેક ઉપવેશન સ્થાનમાં સોળ સોળ ચંદન કલશોની કતાર હતી. ચંદનકલશોની આ કતરો પ્રધાન કમળ રૂપ આધાર ઉપર સ્થિત છે. આમાં સુવાસિત પાણી ભરેલું છે. તેમજ ચંદનનું લેપન કરવામાં આવ્યું છે. એમની ગ્રીવા ઉપર લાલ રંગનો દોરો બાંધેલો છે. તેથી એ અતીવ સોહામણા લાગે છે. પદ્મ–સૂર્યવિકાસી કમળો, અને ઉત્પલ ચન્દ્રવિકાસી કુવલયો આ કલશો ઉપર આચ્છાદન રૂપે મૂકવામાં આવ્યાં છે. આ બધા કલશો સર્વથા રત્નમય છે તેમજ આકાશ તથા સ્ફટિકમણિની જેમ અત્યંત નિર્મળ છે. અહીં યાવત્ પદથી ' लक्ष्णाः श्लक्ष्णाः घृष्टाः मृष्टाः नीरजसः, निर्मलाः, निष्पंकाः निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचयः, सोद्योताः, प्रासादीयाः,

दर्शनीयाः, अभिरूपाः, इत्येषां पदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा-प्रतिरूपाः, एषां व्याख्या चतुर्दशसूत्रे गता ।

तेषां-पूर्वोक्तानां खलु द्वाराणां प्रत्येकमुभयोः पार्श्वयोः एकैकनैषेधिकीसत्त्वेन द्विधातः-द्विमकारिकायां नैषेधिक्याम्, प्रत्येकं षोडश षोडश नागदन्तपरिपाटयः-लघुशङ्कुश्रेणयः प्रज्ञप्ताः, ते खलु नागदन्ताः मुक्ताजालान्तरोच्छ्रितहेमजालगवाक्षजालकिङ्किणीघण्टाजालपरिक्षिप्ताः--मुक्ताजालानां-मुक्ताफलसमूहानाम् अन्तरे-अभ्यन्तरे-मध्ये यानि उच्छ्रितानि-अवलम्बमानानि हेमजालानि-स्वर्णमयमालासमूहाः, तथा-गवाक्षजालानि-गवाक्षाकाररत्नविशेषसमूहाः, तथा-किङ्किणीघण्टाजालानि-क्षुद्रघण्टासमूहाः, तैः परिक्षिप्ताः-सर्वतो वेष्टिताः, तथा-अभ्युद्गताः, तथा-अभिमुखमुद्गताः, तथा-अभिनिसृष्टाः-अभिमुखं-बहिर्भागाभिमुखं निसृष्टाः-निःसृताः, तथा-तिर्यक्सुसंपरिगृहीताः, तिर्यग्भिः-तिर्यग्भित्तिप्रदेशैः सु-सुष्ठु अतिशयेन सं-सम्यक्-किञ्चिदप्यचलनेन-सुस्थिरतया परिगृहीता-अवलम्बनीकृतास्तथा, तथा-अधः पन्नगार्ध-

---

प्रासादीयाः दर्शनीयाः, अभिरूपाः' इस पाठ का संग्रह हुआ है. तथा ये सब कलश प्रतिरूप हैं, इन सब पदों की व्याख्या चौदहवें सूत्र में की जा चुकी है. इन प्रत्येक द्वारों के वाम दक्षिण भाग में वर्तमान एक २ नैषेधिकी—उपवेशनस्थान में लघुशंकु श्रेणियां १६-१६ की संख्या में कही गई हैं ये सब नागदन्त-खूटियां, मुक्ताजालों के—मुक्ताफल समूहों के मध्य में अवलम्बमान—लटकती हुई-स्वर्णमय मालाओं के समूहों से तथा गवाक्षाकार रत्नविशेषों के समूहों से तथा-किङ्किणी घंटाओं के जालों से-छोटी घंटासमूहों से-परिक्षिप्त हैं-सब ओर से वेष्टित हैं. ये लघुशंकुश्रेणियां अभ्युद्गत हैं-सामने की ओर निकली हुई है तथा बाहर की ओर भी निकली हुई हैं इत्यादि रूप से मूलार्थ के जैसा ही आगे

दर्शनीयाः, अभिरूपाः' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે તેમજ આ બધા કલશો પ્રતિરૂપ છે. આ સર્વ પદોની વ્યાખ્યા ૧૪ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. આ દરેકે દરેક દરવાજાઓની ડાબી અને જમણી તરફથી દરેકે દરેક દરવાજાઓની ડાબી અને જમણી તરફની દરેકે દરેક નૈષેધિકી-ઉપવેશનસ્થાનમાં લઘુશંકુની ૧૬, ૧૬, ની કતારો કહેવામાં આવી છે. આ સર્વ નાગદંત-ખીંટીઓ-મુકતાજાલોના-મુકતાફલ સમૂહોના મધ્યમા અવલંબન-લટકતી-સોનાની માળાઓના સમૂહોથી તેમજ ગવાક્ષાકાર રત્નવિશેષોના સમૂહોથી તેમજ કિંકિણી ઘંટાઓના જાલોથી-નાની નાની ઘંટડીઓના ચોમેર પરિવેષ્ટિત છે. આ લઘુ શંકુ શ્રેણીઓ-અભ્યુદ્ગત છે સામેની તરફ બહાર નીકળેલી છે વગેરે-રૂપમાં મૂલ અર્થની જેમ જ શેષ કથન સમજી લેવું જોઇએ.

रूपाः-अतिसरलदीर्घतया सर्पाधोभागाकाराः, एतदेव स्पष्टयितुमाह-पन्नगार्ध संस्थानसंस्थिताः, तथा-सर्ववज्रमयाः-सर्वात्मना वज्ररत्नमयाः, अच्छा यावत्-यावत्पदेन-प्राग्वत् संग्राह्याणि प्रतिरूपाः, एषां व्याख्या प्राग्वत्। तथा-महान्तः, महागजदन्तसमानाः- गजराजदन्ताकाराः प्रज्ञप्ताः 'हे श्रमण हे आयुष्मन्!' इतिशिष्यं प्रति सम्बोधनम्।

तेषु-पूर्वोक्तेषु नागदन्तकेषु-बहवः-अनेके कृष्णसूत्रबद्धाः-कृष्णसूत्रग्रथिताः अवलम्बितमाल्यदामकलापाः-प्रलम्बमानीकृतपुष्पमालासमूहोपेताः तथा नीललोहितहारिद्र शुक्लसूत्रबद्धाः-कियन्तो नागदन्तानीलरक्तपीतश्वेतडोरकग्रथिताः तेऽपि अवलम्बितमाल्यदामकलापाः, तानि-अनन्तरोक्तानि खलु दामानि-माल्यानि तपनीयलम्बूसकानि-स्वर्णभूषणभूषिताग्रभागानि, सुवर्णप्रतरकमण्डितानि-स्वर्णपत्रशोभितानि, नानाविधमणिरत्नविविधहारोपशोभितसमुदयानि-नानाविधानि-अनेकप्रकाराणि यानि मणिरत्नानि मणयश्च रत्नानि च तेषां-तत्सम्बन्धिनः तद्रचिताः ये विविधाः-अष्टादशसरिकनवसरिकादि भेदेनानेकप्रकाराः हाराः तैः, उपशोभितः-अलङ्कृतः समुदयः-समूहो येषां तानि तथा। यावत्-यावत्पदेन इषद्. अन्योऽन्यमसम्प्राप्तानि, वातैः पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैः, मन्दं मन्दमेजमानानि एजमानानि प्रलम्बमानानि२ प्रझंझायमानानि२ उदारेण मनोज्ञेन मनोहरेण कर्णमनोनिर्वृतिकरेण शब्देन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयमाणानि२' इत्येषां पदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा-श्रिया-अतीवातीवउपशोभमानानि२

का कथन जानना चाहिये. 'अच्छा जाव' में जो यह यावत् पद आया है उससे 'श्लक्ष्णः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः, निर्मलः, निष्पंकाः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचयः, सोद्‌द्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः, प्रतिरूपाः इस पूर्वोक्त पाठ का संग्रह हुआ है। 'समुदयो जाव' में जो यह यावत्पद आया है उससे ईषदन्योन्यमसंप्राप्तानि, वातैः पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैः मन्दं मन्दमेजमानानि एजमानि, प्रलम्बमानानि २ प्रझंझायमानानि, २ उदारेण, मनोज्ञेन, मनोहरेण, कर्णमनोनिर्वृत्तिकरेण, शब्देन तान् प्रदेशान्

'अच्छा जाव' मां जे यावत पद आवेलुं छे. तेथी 'श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः मृष्टाः नीरजसः निर्मलाः, निष्पंकाः, निष्कंटकच्छायाः, सप्रभाः समरीचयः, सोद्‌द्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरुपाः आ पूर्वोक्त पाठनो संग्रह थयो छे, 'समुदयो जाव' मां जे यावत पद आवेलुं छे, तेथी ' ईषदन्योन्यमसंप्राप्तानि, वातैः पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैः मन्दं मन्दमेजमानानि एजमानानि, प्रलम्बमानानि २ प्रझंझायमानानि २, उदारेण, मनोज्ञेन, मनोहरेण, कर्णमनोनि-

तिष्ठन्तिः एषामीषदादितिष्ठन्तीतिपर्यन्तानां पदानां व्याख्या पूर्वं द्वाविंशतितमे२२ सूत्रे कृता।

तेषां-पूर्वोक्तानां खलु नागदन्तानामुपरि अन्याः-तदतिरिक्ताः षोडश षोडश-प्रत्येकं षोडश षोडश नागदन्तपरिपाट्यः-नागदन्तश्रेणयः प्रज्ञप्ताः। ते खलु नागदन्ताः किदृशाः? इत्यपेक्षायामाह-'तं चेव गयदंतसमाणा' इत्यादि तदेव-यावत्-गजदन्तसमानाः-तदेव-अत्रैव सूत्रे यदुक्तं तदेव सर्वं वर्णनं विज्ञेयम् । यावत् महागनदन्तसमानाः प्रज्ञप्ताः हे श्रमण ! हे आयुष्मन् ! ।

तेषु-पूर्वोक्तेषु खलु नागदन्तकेषु बहूनि-अनेकानि रजतमयानि रूप्यमयानि शिक्यकानि-भाण्डानामुपरिस्थापनार्थं तदवलम्बिरज्जुरूपाणि शिक्यानि तान्येव शिक्यकानि प्रज्ञप्तानि। तेषु पूर्वोक्तेषु खलु रजतमयेषु शिक्यः वैडूर्यमय्यः-वैडूर्यरत्नमय्यः धूपघटयः-धूपपर्णकलशिकाः प्रज्ञप्ताः। ताः पूर्वोक्ताः खलु धूपघटयः कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपमघमघायमानगन्धोद्धूताभिरामाः-कालागुरुः-तन्नामकं सुगन्धद्रव्यं प्रवरः श्रेष्ठः कुन्दुरुष्कः धूपविशेषः, तुरुष्कः-यावनोधूपः-'लोहवान' इति भाषाप्रसिद्धः, तेषां यो मघमघायमानः-प्रसर्पन् गन्धः तस्योद्धूतेन-प्रसरणेन अभिरामाः-रमणीयाः, सुगन्धवरगन्धिताः-उत्तमगन्धाधिवासिताः, अत एव गन्धवर्तिभूताः-गन्धगुटिकासदृश्यः, उदारेण-महता-मनोज्ञेन-रमणीयेन मनोहरेण-चित्तापहारकेण, घ्राणमनोनिर्वृतिकरेण-नासामनः शान्तिकारकेण, गन्धेन तान्-तदासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः-सर्वदिक्षु समन्तात् सर्वविदिक्षु आपूरयन्त्यः२-पुनः पुनः अधिवासयन्त्यः यावत्-यावत्पदेन-श्रिया, अतीवातीव, उपशोभमानानि२' इत्येषां पदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, एषां व्याख्या प्राग्वत् ।ईदृश्यो धूपघटिकास्तिष्ठन्ति। ॥ सू० ५५॥

तिष्ठन्ति' इन पदों का संग्रह हुआ है. तथा ईषदन्योऽन्यम् संप्राप्तानि आदि पदों की व्याख्या पहिले २२ वें सूत्र में की जा चुकी है।भाण्डो को उपर में रखने के लिये रज्जू आदि का जो एक लटकता हुआ जाल जैसा बनाया जाता है उसका नाम सींका-या छींका है. यही बात यहां 'शिक्य' पद से प्रकट की गई है. तुरुष्क का नाम भाषा में लोमान है. 'आपूरेमाणा जाव' में जो यह यावत्पद आया है उससे 'श्रिया अतीवातीव उपशोभमानानि' इन पदों का संग्रह हुआ है । इनकी व्याख्या पहिले की तरह से ही जाननी चाहिये ॥ सू० ५५ ॥

(सर्वतः समन्तात् आपूरयमाणानि २' इन पदों का संग्रह हुआ है. तथा 'सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिट्ठंति' इन पदों की तथा)

र्वृतिकरेण, शब्देन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयमान्त्यः २' 'सीरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिट्ठंति' आ पदोनो संग्रह थयो छे. तेमज 'सीरीए अईव २ उवसोभेमाणा चिट्ठंति' आ पदोनी तेमज 'इषदन्योऽन्यमसंप्राप्तानि' वगेरे पदोनी व्याख्या पहेलां २२ मा सूत्रमां करवामां आवी छे. वासणो वगेरेने मूकवा माटे दोरी वगेरेने लटकतुं साधन बनाववामां आवे छे ते शीकुं कहेवाय छे ए ज वात अहीं 'शिक्य' पदथी प्रकट करवामां आवी छे. तुरुष्क एटले लोबान अर्थ समजवो. 'आपूरेमाणा जाव'

मूलम्—तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस सालभंजियापरिवाडीओ पण्णत्ताओ। ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्ठियाओ सुपइट्ठियाओ सुअलंकियाओ णाणाविहरागवसणाओ णाणामल्लपिणद्धाओ मुट्ठिगिज्झसुमज्झाओ आमेलगजमलजुगलवट्टियअब्भुन्नयपीणरइयसंठियपीवरपओहराओ रत्तावंगाओ असियकेसीओ मिउविसयपसत्थलक्खणसंवेल्लियग्गसिरयाओ ईसिं असोगवरपायवसमुट्ठियाओ वामहत्थग्गहियग्गसालाओ ईसिं अद्धच्छिकडक्खचिट्ठिएहिं लूसमाणीओविव चक्खुल्लोयणलेसेहि य अन्नमन्नं खिज्जमाणीओ विव पुढविपरिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चंदाणणाओ चंदविलासिणीओ चंदद्धमणिडालाओ चंदाहियसोमदंसणाओ उक्काविव उज्जोवेमाणाओ विज्जुघणमरीइसूरदिप्पंततेयअहिययरसन्निगासोओ सिंगारागारचारुवेसाओ पासाईयाओ जाव चिट्ठंति। ॥ सू० ५६ ॥

छाया—तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः द्विधातः नैषेधिक्यां षोडशषोडश शालभञ्जिकापरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ताः खलु शालभञ्जिकाः लीला-

'तेसि णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ - (तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस सालभंजिया परिवाडीओ पण्णत्ताओ) उन द्वारों की दोनों वाम दक्षिण भाग की नैषेधिकियों में—उपवेशनस्थानों में–१६–१६ शालभंजिकाओं (पुत्तलिकाओ) की पंक्तियां कही गई हैं (ताओ णं सालभंजियाओ लील-

માં જે યાવત્ પદ આવ્યું છે તેથી " श्रिया अतीवातीवउपशोभमानानि " આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે આ સર્વ પદોની વ્યાખ્યા પહેલાની જેમજ સમજવી જોઇએ. ।સૂ.૫૫।

'तेसि णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस सालभंजिया पडिवाडीओ पण्णत्ता) તે દરવાજાઓ ડાબી–જમણી તરફથી નૈષેધિકીઓમાં (ઉપવેશન સ્થાનોમાં) સોળ સોળ શાલભંજિકાઓ (પૂતળીઓ) ની કતારો

स्थिताः सुप्रतिष्ठिताः स्वलङ्कृताः नानाविधरागवसनाः नानामाल्यपिनद्धाः मुष्टि-ग्राह्यसुमध्याः आमेलकयमलयुगलवृत्ताभ्युन्नतपीनरचितसंस्थितपीवरपयोधराः र-क्ताऽपाङ्गाः असितकेश्यः मृदुविशदप्रशस्तलक्षणसंवेल्लिताग्रशिरोजाः इषद् अशो-

ट्ठियाओ सुपइट्ठियाओ सुअलंकियाओ णाणाविहरागवसणाओ णाणामल्लपि-णद्धाओ मुट्ठिगिज्झसुमज्झाओ) ये सब शालभंजिकाएं वहां क्रीडा करती हुई दिखलाई गई हैं. ये वहां अच्छी तरह से प्रतिष्ठित की हुई प्रकट की गई हैं. सब प्रकार के शृङ्गारों से उन्हें अलंकृत किया गया है तथा इन्होंने जो वस्त्र पहिरे हैं वे अनेक प्रकार के रंगों से रंगे हुए पहिरे हैं अनेक प्रकार की मालाएं भी इन्होंने पहिर रक्खी हैं। इनका मध्यभाग अर्थात् कटिप्रदेश इतना पतला-कृश कहा गया है कि वह एक मुट्ठि में समा जावे ऐसा अतिकृश प्रकट किया गया है (आमे-लगजमलजुगलवट्टियअब्भुन्नय पीण रइयसंठियपीवरपओहराओ) एक साथ एक ही रूप में बनाये हुए जो दो मुकुट उन मुकुटों के समान गोलाकार वाले, तथा अतितुङ्ग-एवं परिपुष्ट आकार से युक्त ऐसे दोनों स्थूल स्तनों वाली तथा (रत्तावं-गाओ, असिय केसिओ, मिउविसयपसत्थलक्खण संवेल्लियग्गसिरयाओ) रक्त नेत्रान्तभाग वाली, कृष्णवर्णवाले केशोंवाली, मृदु-कोमल, विशद-निर्मल, प्रश-स्तलक्षणोंवाले—परस्पर संश्लेषणरूप शोभनलक्षणों, घुंघरालेबालोंवाली, (इसि-

કહેવામાં આવી છે. (ताओ णं सालभंजियाओ लीलट्ठियाओ सुपइट्ठियाओ सुअलंकियाओ णाणाविहरागवसणाओ णाणामल्लपिणद्धाओ मुट्ठिगिज्झ-सुमज्झाओ) આ બધી શાલભંજિકાઓ (પૂતળીઓ) ક્રીડા કરતી બતાવવામાં આવી છે. બધી સારી રીતે પ્રતિષ્ઠિત કરેલી પ્રકટ કરવવામાં આવી છે. સર્વ પ્રકારના શૃંગારોથી તેમને શણગારવામાં આવી છે તેમજ તેમણે જે વસ્ત્રો પહેરેલાં છે તે અનેક જાતના રંગોથી રંગેલાં છે. ઘણી જાતની માળાઓ તેમણે પહેરેલી છે. એમનો મધ્યભાગ એટલે કે કમર—એટલી સાંકડી બતાવવામાં આવી છે કે તે એક મુઠીમાં જ સમાવિષ્ટ થઇ જાય. (आमेलगजमलजुगलवट्टिय अब्भुन्नयपीणरइय संठिय पीवर पओहराओ) એક સાથે એકજ સરખા બનાવેલા બે મુકુટોના જેવા સરખા ગોળ આકાર વાળા, તેમજ બહુ જ ઉન્નત, સામેની તરફ વક્ષમાંથી બહાર નીકળતા અને પરિપુષ્ટ આકારથી યુકત એવા બે વિશાળ સ્તનોવાળી તેમજ (रत्तावंगाओ, असिय केसिओ, मिउविसयपसत्थलक्खणसंवेल्लियग्गसिरयाओ) રકત (લાલ) નેત્રાન્ત ભાગવાળી કાળા રંગના વાળ વાળી મૃદુ—કોમળ, વિશદ—નિર્મળ, પ્રશસ્ત લક્ષણો યુકત, પરસ્પર સંશ્લેષણ રૂપ શોભન લક્ષણોવાળા વાંકડીઆ વાળ વાળી.)

कवरपादपसमुत्थिताः वामहस्तगृहीताग्रशालाः ईषदर्धाक्षिकटाक्षचेष्टितैः लूषयन्त्य इव चक्षुर्लोकनश्लेषैश्च अन्योऽन्यं खिद्यन्त्य इव पृथिवीपरिणामाः शाश्वतभावमुपगताः चन्द्राऽऽननाः चन्द्रविलासिन्यः चन्द्रार्धसमललाटाः चन्द्राधिकसौम्यदर्शनाः उल्का इव उद्द्योतमानाः विद्युद्घनमरीचिसूर्यदीप्यमानतेजोधिकतरसंनिकाशाः शृङ्गारागारचारुवेषाः प्रासादीयाः यावत् तिष्ठन्ति ॥सू.५६॥

असोगवर........समुट्ठियाओ) श्रेष्ठ अशोकवृक्ष से मानों अभी ही उत्पन्न हुई हैं ऐसी ऐसी प्रतीत होने वाली, (वामहत्थग्ग........सालाओ) वामहस्त से जिन्होंने अशोकवृक्ष की अग्रशाखाको पकड रक्खी है ऐसी (ईसिं अद्धाच्छिकडक्ख........चिट्ठिएहिं लूसमाणीओविव) जिस कटाक्ष में आंखें आधी मिच गई हैं ऐसे कटाक्षोंवाली, अर्थात् तिर्यग्रूप से कटाक्षों का विक्षेप करनेवाली, अतः इस प्रकार की चेष्टाओं द्वारा देवों के मन को पीडित सी करनेवाली हो रही हों मानो ऐसी, (चक्खुल्लोयणलेसेहि य अन्नमन्नं खिज्जमाणीओ विव) नेत्रावलोकनसंश्लेषणों द्वारा आपस में खेद को प्राप्त होती हों न मानों ऐसी, (पुढविपरिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चंदाणणाओ चंदसोमदंसणाओ उक्काविव उज्जोवेमाणाओ) पृथिवी के परिणाम स्वरूप ऐसी, विमान की तरफ नित्य ऐसी, चन्द्र जैसे मुखों वाली ऐसी चन्द्र जैसे विलास स्वभाव वाली ऐसी, अर्धविभक्तचन्द्र के तुल्य ललाटवाली ऐसी, चन्द्र से भी अधिक आह्लादकारक दर्शनवाली ऐसी, तथा उल्का--(प्रकाश पुंज जैसी चमकती हुई) की तरह चमकने वाली

(इसिं असोगवर........समुट्ठियाओ) શ્રેષ્ઠ અશોક વૃક્ષથી જાણે કે તરત જ ઉત્પન્ન થયેલી હોય તેવી (वामहत्थग्ग........सालाओ) ડાબા હાથથી જેમણે અશોક વૃક્ષની અગ્રશાખા ઝાલી રાખી છે તેવી (ईसिं अद्धाच्छिकडक्ख........चिट्ठिएहिं लूसमाणीओ विव) કટાક્ષમાં આંખો અર્ધી બંધ થઇ જાય તેવાં કટાક્ષોવાળી એટલે કે તિર્યગ્ રૂપથી કટાક્ષો ફેંકનારી, એથી એવી કામ ચેષ્ટાઓથી જાણે કે દેવોના મનને પીડિત કરતી હોય તેવી (चक्खुल्लोयणलेसेहिय अन्नमन्नं खिज्जमाणीओ विव) નેત્રાવલોકન સંશ્લેષણો વડે પરસ્પર ખેદ પ્રાપ્ત થયેલી (पुढवि परिणामाओ सासयभावमुवगयाओ चंदाणणाओ चंदसोमदंसणाओ उक्काविवउज्जोवेमाणाओ)પૃથિવીના પરિણામ સ્વરૂપ જેવી, હંમેશા વિમાન જેવી, ચુકત ચન્દ્ર જેવા મુખવાળી, ચન્દ્ર જેવા વિલાસી સ્વભાવવાળી, અર્ધ વિભકત ચંન્દ્ર જેવા લલાટ વાળી ચન્દ્ર કરતાં પણ વધુઆહલાદક દર્શનોવાળી તેમજ ઉલ્કા જેવી પ્રકાશ પુંજથી ચમકતી, विज्जू

टीका—'तेसि णं दाराणं उभओ' इत्यादि-तेषां-पूर्वोक्तानां खलु द्वाराणाम् उभयोः-द्वयोः--वाम-दक्षिणयोः पार्श्वयोः-प्रत्येकमेकैकनैषेधिकीसत्वेन द्विधातः-द्विप्रकारायां नैषेधिक्याम्-उपवेशनस्थाने प्रत्येकं षोडश षोडश शालभञ्जिकापरिपाटयः-पुत्तलिकाश्रेणयः प्रज्ञप्ताः, ताः खलु शालभञ्जिकाः लीलास्थिताः-क्रीडनार्थस्थिताः सुप्रतिष्ठिताः-सु-सुष्ठु प्रतिष्ठिताः-संस्थिताः, तथा-स्वलङ्कृताः-अतिशयेन भूषिताः, तथा-नानाविधरागवसनाः-अनेकप्रकारकरागरञ्जितवस्त्रयुक्ताः, तथा-नानामाल्यपिनद्धाः-पिनद्धानि आविद्धानि नाना-अनेकविधानि माल्यानि-माला यासां तास्तथा। अनेकप्रकारकमालाशोभिताः, तथा-मुष्टिग्राह्यसुमध्यमाः-मुष्टिग्राह्यं-मुष्टिमेयम्-अतिकृशं सुमध्यं सुष्ठु मध्यं-मध्याङ्गं कटिप्रदेशो यासां तास्तथा। तथा-आमेलकयमलयुगलवर्तिताभ्युन्नतपीनरचितं संस्थितपीवरपयोधराः-आमेलकयमलयुगलवर्तितौ आमेलकयोः-शेखरयोर्यद् यमलयुगलं-युग्मजातद्वयं-समश्रेणिकं तद्वद्वृत्तौ-गोलाकारौ अभ्युन्नतौ-अतितुङ्गौ पीनरचित-संस्थितौ-स्थूलीकृताऽऽकारयुक्तौ अत एव पीवरौ स्थूलौ पयोधरौ स्तनौ यासां तास्तथा। तथा

ऐसीं, (विज्जूघणमरीइसूरदिप्पंत तेय अहिययरसन्निगासाओ, सिंगारागारचारुवेसाओ, पासाईयाओ जाव चिट्ठंति) बिजली के बहुत अधिक किरण समूह से, तथा सूर्य के चमकीले तेज से भी अधिकतर प्रकाशवाली ऐसीं, तथा शृंगार के गृह तुल्य सुन्दर वेषवाली ऐसीं, प्रासादीय यावत् प्रतिरूप शालभंजिकाएं उसमें थीं. मूलार्थ के जैसा ही टीकार्थ है. 'नेत्रावलोकन संश्लेषणैः' का तात्पर्य ऐसा है कि नेत्रों द्वारा आपस में एक दूसरे की तरफ देखने से तथा आपस में आंखों के मिलाने से भी मानों दुःखित होनेवाली ऐसी। तथा अन्तिम यावत्पद से 'दर्शनीयाः, अभिरूपा, प्रतिरूपाः,' इन पदों का संग्रह हुआ है। इन पदों की व्याख्या पहिले की जा चुकी है।सू.५६।

घणमरीइसूरदिप्पंततेयअहियरसन्निगासाओ, सिंगारागारचारुवेसाओ, पासाइयाओ जाव चिट्ठंति) वीजळीना किरण समूहोथी तेमज सूर्यना चमकता तेजथी पण वधारे प्रकाश वाळी, श्रृंगारना घर जेवी सुंदर वेषवाळी, एवी प्रासादीय यावत प्रतिरूप शालभंजिकाओ (पूतळीओ) तेमां हती मूल अर्थ जेवो ज टीकार्थ समजवो. 'नेत्रावलोकन संश्लेषणैः' नो अर्थ आ प्रमाणे थाय छे के नेत्रोवडे परस्पर एक बीजानी सामे जोवाथी तेमज परस्पर आंखो मेळववाथी पण जाणे के पीडित थइ जनारी ते पूतळीओ हती. तेमज छेल्ला यावत् पदथी 'दर्शनीयाः, अभिरूपाः, प्रतिरूपाः,' आ पदोनो संग्रह समजवो. आ सर्व पदोनी व्याख्या पहेलां करवामां आवी छे. ॥ सू० ५६ ॥

रक्ताऽपाङ्गाः-रक्तनेत्रान्तभागयुक्ताः, तथा-असितकेश्यः-कृष्णवर्णकेशयुक्ताः, एतदेवसविशेषमाह-मृदुविशदप्रशस्तलक्षणसंवेल्लिताग्रशिरोजाः-मृदवः-कोमलाः विशदाः-निर्मलाः प्रशस्तलक्षणाः-परस्परश्लेषणरूपशोभनलक्षणोपेताः संवेल्लिताग्राः-संवेष्टिताग्रभागकाः शिरोजाः-केशाः यासां तास्तथा, तथा-ईषद्-किञ्चित् अशोकवरपादपसमुत्थिताः-अशोकवरपादपात्-अशोकाभिधानोत्तमवृक्षात् समुत्थिताः-समुद्गता उत्पन्ना इव, तथा-वामहस्तगृहीताग्रशालाः-वामहस्तधृताशोकवृक्षाग्रशाखाः, तथा-ईषदर्धाक्षिकटाक्षचेष्टितैः-ईषदर्धं-किञ्चिदर्धं अक्षि-नेत्रं यत्र स ईषदर्धाक्षः' तादृशाः कटाक्षाः तिर्यगक्षिप्रक्षेपाः, तद्रूपैः चेष्टितैः-चेष्टाभिः लूमयन्त्य इव-देवानां मनांसि परिपीडयन्त्य इव चक्षुर्लोकनश्लेषैः-नेत्रावलोकनसंश्लेषणैः च अन्योऽन्यं-परस्परम् खिद्यन्त्य इव-खेदं प्राप्नुवन्त्य इव पृथिवीपरिणामाः-पृथ्वीपरिणामस्वरूपाः शाश्वतभावं-नित्यताम् उपगताः-प्राप्ता विमानवन्नित्या इति भावः तथा-चन्द्राऽऽननाः-चन्द्रमुख्यः, तथा-चन्द्रविलासिन्यः-चन्द्रवद्विलासशीलाः, तथा-चन्द्रार्धसमललाटाः-अर्धविभक्तचन्द्रतुल्यललाटसम्पन्नाः, तथा-चन्द्राधिकसौम्यदर्शनाः-चन्द्रतोऽपि अधिकाह्लाद तद्दर्शनवत्यः उल्का इव-तेजः पुञ्जा इवउद्द्योतमानाः-प्रकाशमानाः, तथा-विद्युद्घनमरीचिसूर्यदीप्यमानतेजोऽधिकतरसन्निकाशाः-विद्युतः-विद्युत्सम्बन्धिन्या याः घनाःबहुलतराः-मरीचयः किरणसमूहास्तेभ्यः, तथा-सूर्यस्य दीप्यमानं स्फुरत् यत्तेजश्चेत्युभयस्माद् अधिकतरः विशिष्टतरः सन्निकाशःप्रकाशो यासां तास्तथा, तथा-शृङ्गारागारचारुवेषाः-शृङ्गारस्यागारं-गृहमिव चारुः-सुन्दरो वेषो यासां तास्तथा तथा-प्रासादीयाः, यावत्-यावत्पदेन-दर्शनीयाः अभिरूपाः, प्रतिरूपाः' इतिपदानां सङ्ग्रहो बोध्यःएषां व्याख्या गता। एतादृश्यः शालभञ्जिकास्तिष्ठन्ति-सन्तीत्यर्थः ॥ सू० ५६ ॥

मूलम्—तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस जालकडगपरिवाडीओ पण्णत्ता, तेणं जालकडगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा।

तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस-सोलस घंटापरिवाडीओ पण्णत्ता, तासि णं घंटाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा—जंबूणयामईओ घंटाओ, वयरामईओ लालाओ,

णाणामणिमया घंटापासा, तवणिज्जमईओ संखलाओ, रयया मयाओ रज्जूओ ताओ णं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ हंसस्सराओ कोंचस्सराओ सीहस्सराओ दुंदुहिस्सराओ णंदिस्सराओ णंदिघोसाओ मंजुस्सराओ मंजुघोसाओ सुस्सराओ सुस्सरघोसाओ उरालेणं मणुन्नेणं मणहरेणं कण्णमणनिव्वुइकरेणं सद्देणं पएसे सव्वओ समता आपूरेमाणाओ आपूरेमाणाओ जाव चिट्ठंति ॥सू० ५७॥

छाया—तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोःद्विधातो नैषेधिक्यां षोडश षोडष जालकटकपरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ते खलु जालकटका सर्वरत्न मया अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः।

तेषां खलु द्वाराणामुभयोःपार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश षोडश घण्टापरिपाटयः प्रज्ञप्ताः, तासां खलु घण्टानामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः,

---

'तेसिं णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि।

सूत्रार्थ-(तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस जालकडगपरिवाडीओ पण्णत्ताओ) उन द्वारों के वाम दक्षिण पार्श्व भाग की नैषेधिकी में १६-१६ जालियों से युक्त ऐसे रम्य संस्थानवाले स्थानविशेषों की पंक्तियां कही गई हैं। (तेणं जालाणं कडगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब जाल कटक सर्वथा रत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। (तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस सोलस घंटापरिवाडीओ पण्णत्ता) इन द्वारों के दक्षिणवामपार्श्वभाग में जो नैषेधिकियां बैठने के स्थान हैं—उनमें १६-१६ घंटाश्रेणियां कही गई हैं।

'तेसिं णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस जालकडगपरिवाडीओ पण्णत्ताओ) ते दरवाजाओना डाबा जमणी तरफनी नैषेधिकीमां १६-१६ जाळीथी युक्त एवा रम्य संस्थानवाळा स्थानविशेषनी पंक्तिओ छे. (तेणं जालाणं कडगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) आ बधा जाळ कटको संपूर्ण पणे रत्नमय छे, निर्मळ छे यावत् प्रतिरूप छे. (तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस सोलस घंटापरिडीओ पण्णत्ता) आ दरवाजाओना दक्षिणवामपार्श्व भागमां जे नैषेधिकीओ छे

तद्यथा–जाम्बूनदमय्यो घण्टाः, वज्रमय्यो लालाः, नानामणिमयाः घण्टापार्श्वाः, तपनीयमय्यः शृङ्खलाः, रजतमय्यो रज्जवः। ताः खलु घण्टाः ओघस्वराः, मेघस्वराः हंसस्वराः क्रौञ्चस्वराः सिंहस्वराः दुन्दुभिस्वराः नन्दिस्वराः नन्दिघोषाः, मञ्जुस्वरा मञ्जुघोषाः, सुस्वराः सुस्वरघोषाः, उदारेण मनोहरेण कर्णमनोनिर्वृतिकरेण शब्देन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयमाणा आपूरयमाणाः यावत् तिष्ठन्ति ॥ सू० ५७॥

(तासि णं घंटाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) उन घंटाओं का यह इस प्रकार का वर्णावास–वर्णन–प्रकार कहा गया है। (तं जहा) जैसे–(जंबूणयामईओ घंटाओ, वइरामईओ,लालाओ णाणामणिमयाघंटापासा, तवणिज्जमईओ संखलाओ, रययामयाओ, रज्जुओ) ये घंटाएँ जाम्बूनद नामके स्वर्णविशेष से बनी हुई हैं। तथा इनके भीतर जो लटकती हुई लम्बी लालाएँ हैं वे वज्ररत्न की बनीहुई हैं। तथा घंटाओं के जो पार्श्वभाग हैं–वे अनेक जातीय मणियों के बने हुए हैं। तथा जिन श्रृंखलाओ पर ये घंटाएँ लटक रही हैं–वे श्रृंखलाएँ तपनीय नामक स्वर्ण विशेष की बनी हुई हैं। तथा रजतमय इनकी रस्सियां हैं। (ताओ णं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ कोंचस्सराओ सीहस्सराओ, दुंदुहिस्सराओ णंदिस्सराओ) ये घंटाएं प्रवाह से युक्त स्वर वाली हैं, मेघ जैसे गंभीर स्वरवाली हैं, हंस के जैसे मधुर स्वरवाली हैं. क्रौंच के जैसे मधुर स्वर वाली हैं सिंहनाद जैसे

તેમાં સોળ સોળ ઘંટાઓ પંકિતઓ છે. (तासि णं घंटाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તે ઘંટાઓનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. (तं जहा) જેમકે (जंबूणयामइओ घंटाओ, वइरामईओ लालाओ, णाणामणिमया घंटापासा, तवणिज्जमइओ संखलाओ, रययामयाओ रज्जूओ) આ બધી ઘંટાઓ જાંબૂનદનામના સુવર્ણ વિશેષની બનેલી છે. તેમજ એમની અંદરની ઘંટ વગાડવા માટેની લટકતી જે વસ્તુ છે તે વજારત્નની બનેલી છે. તેમજ ઘંટાઓના જે પાર્શ્વભાગ છે તે ઘણી જાતના મણિઓના બનેલા છે. તેમજ જે શૃંખલાઓના આધારે એ બધી ઘંટાઓ લટકી રહી છે તે શ્રૃંખલાઓ તપનીય સુવર્ણની બનેલી છે. એમના દોરડાઓ ચાંદીના બનેલા છે. (ताओणं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ हंसस्सराओ कोंचस्सराओ सीहस्सराओ, दुंदुहिस्सराओ णंदिस्सराओ) આ બધી ઘંટાઓ પ્રવાહ યુકત સ્વરોવાળી છે, મેઘ જેવા ગંભીર સ્વરવાળી છે તેમજ હંસ જેવા સ્વરવાળી છે. ક્રૌંચના જેવા મધુરસ્વરવાળી છે, સિંહનાદ જેવા સ્વરવાળી છે, ભેરી સ્વરવાળી છે, ૧૨ જાતના વાદ્યોનો ધ્વનિ જે એકી સાથે કરવામાં આવે તેનું નામ

टीका—'तेसि णं दाराणं इत्यादि—तेषां—पूर्वोक्तानां खलु द्वाराणाम् उभयोः पार्श्वयोः प्रत्येकं द्विधातः—द्विप्रकारायां नैषेधिक्याम्—उपवेशनस्थाने प्रत्येकं षोडश षोडश जालकटकपरिपाटयः—तत्र-जालकटकाःजालाऽऽकीर्णा रम्य-संस्थानयुक्ताः,संस्थानविशेषा तेषाः परिपाटयः श्रेणयः प्रज्ञप्ताः, ते खलु जालकटका सर्वरत्नमयाः-सर्वात्मना रत्नमयाः अच्छाः आकाशस्फटिकवन्निर्मलाः यावत्-याव-त्पदेन श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः, निर्मलाः, निष्पङ्काः निष्कङ्कट-च्छायाः, सप्रभाः, समरीचयः, सोद्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभि-रूपाः, एषां पदानां तथा—प्रतिरूपाः, अस्य च व्याख्या प्राग्वत्।

तेषां—पूर्वोक्तानां खलु द्वाराणाम् उभयोः पार्श्वयोः, द्विधातो नैषे-धिक्यां प्रत्येकं षोडश षोडश घण्टापरिपाटयः, घण्टाश्रेणयः प्रज्ञप्ताः, तासाम्—अनन्तरोक्तानां घण्टानाम् अयमेतद्रूपः—अनुपदं वक्ष्यमाणस्वरूपः वर्णावासः—वर्णनपद्धतिः, प्रज्ञप्तः तद्यथा—जाम्बूनदमय्यः—जाम्बूनदाभिधस्वर्णविशेषमय्यः

स्वरवाली भेरी जैसे स्वर वाली हैं, १२ प्रकार के वाद्यों का जो एक साथ नाद होता है उसका नाम नन्दि है इस नन्दि के जैसे स्वरवाली हैं तथा इस नन्दि के जैसे उच्च शब्दवाली हैं. मञ्जुस्वर वाली हैं, मंजुघोष (कोमल आवाज) वाली हैं, सुस्वरवाली हैं, तथा सुस्वरघोषवाली हैं इन विशेषणों वाली वे घंटाएँ(उरालेणं मणुण्णेणं कण्णमणनिव्वुइकरेणं सद्देणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणाओर जाव चिट्ठंति) उदार, मनोज्ञ, एवं कर्ण और मन को निर्वृति कारक शब्द से उन प्रदेशों को सब तरफ एवं सब ओर बारंबार गुंजाती रहती हैं।

टीकार्थ—उन पूर्वोक्त द्वारों के दक्षिण वामपार्श्वभाग में जो उपवेशन स्थान हैं, उनमें १६–१६ घण्टाश्रेणियां कही गई हैं। इन घंटाओं का वर्णा-वास इस प्रकार से है—ये घंटाएँ जांबूनद स्वर्णविशेष की बनी हुई

नंदि छे, आ नंदी જેવા સ્વરવાળી છે. તેમજ આ નંદિ જેવા જ મોટા શબ્દવાળી છે, મંજુ સ્વરવાળી છે, મંજુઘોષ—કોમળ સ્વર સુસ્વરવાળી તેમજસુસ્વર ઘોષવાળી છે. આ બધા વિશેષોથી યુક્ત તે ઘંટાઓ (उरालेणं मणुन्नेणं मणहरेणं कण्णमण निव्वुइकरेणं सद्देणं ते पएसे सव्वओ समंताःआपूरेमाणाओर जाव चिट्ठंति) ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનોહર, તથા કાન અને મનને આનંદ આપનાર ધ્વનીઓથી આસપાસના પ્રદેશોને ચારે તરફથી તે ઘંટાઓ વારંવાર શબ્દિત કરતી રહે છે.

ટીકાર્થ—તે પૂર્વોક્ત દરવાજાઓની જમણી અને ડાબી બાજુએ જે ઉપવેશન સ્થાનો છે. તેઓમાં સોળ સોળ ઘંટશ્રેણીઓ છે. આ ઘંટાઓનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. આ ઘંટાઓ જાંબૂનદ નામક સુવર્ણ વિશેષના બનેલા છે તેમજ એમની અંદર

घण्टाः, वज्रमय्यः-वज्ररत्नमय्यः, लालाः--घण्टामध्ये प्रलम्बमानपिण्डरूपाः, नानामणिमयाः-अनेकजातीयमणिमयाः. घण्टापार्श्वाः-घण्टानां पार्श्वभागाः, तपनीयस्वर्णविशेषमय्यः शृङ्खला-घण्टावलम्बनलोहरज्जुस्थानीयाः. रजतमय्याः-रूप्यमय्यः, रज्जवः-दवरिकाः। ताः खलु घण्टाः ओघस्वराः-ओघेन-प्रवाहेण स्वरो यासां तास्तथा, तथा-मेघस्वराः-मेघवद्गम्भीरस्वराः, तथा-हंसस्वराः-हंसस्येव मधुरः स्वरो यासां ताः, तथा-क्रौञ्चस्वराः-क्रौञ्चस्येव मधुरः स्वरो यासां ताः, तथा-सिंहस्वराः-सिंहनादसदृशस्वरयुक्ताः तथाः-दुन्दुभिस्वराः-भेरीसदृशस्वरयुक्ताः, तथा-नन्दिस्वराः-नन्दिः-द्वादशविधवाद्यानां सह-

---

हैं तथा इनके भीतर, घंटा जिससे हलाकर बजाया जाता है ऐसी लटकती हुई जो लालाए हैं वे वज्ररत्न की बनी हुई हैं, तथा इन घंटाओं के जो पार्श्वभाग हैं वे तपनीय स्वर्णविशेष के बने हुए हैं। जिन लोहरज्जुस्थानीय श्रृंखलाओं पर ये घंटाएँ लटकी हुई हैं वे श्रृंखलाएँ रूप्य की बनी हुई हैं। तथा इन श्रृंखलाओं में जो डोरी लगाने में आई है वह डोरी भी रजतकी बनी हुई है इन घंटाओं का जो स्वर बजाने पर निकलता है वह प्रवाहरूप से चलता रहता है. इकदम शान्त नहीं हो जाता है. निकलते समय वह मेघ के समान गंभीरस्वर वाला होता है. जैसा स्वर हंस का मधुर होता है वैसा ही मधुर स्वर इन घंटाओं का है. क्रौंचपक्षी का स्वर जैसा सुनने में मीठा लगता है. वैसा ही स्वर इन घंटाओं का लगता है जैसे सिंह दहाडता है वैसे ही ये घंटाए बजने पर अपनी आवाज निकलती हैं। तथा भेरी का स्वर जैसा भरा हुआ सा निकलता है-वैसा ही. स्वर इन घंटाओं का निकलता है। १२ प्रकार के बाजों का एक साथ

ઘંટાઓ જેમનાથી વગાડવામાં આવે છે એવી લટકતી લટકણીઓ છે તે વજ્રરત્નની બનેલી છે તેમજ આ ઘંટાઓના જે પાર્શ્વભાગ છે તે તપનીય (સ્વર્ણ) ની બનેલ છે. લોખંડની શ્રૃંખલાઓના સ્થાને તે ઘંટાઓ ચાંદીની શ્રૃંખલાઓના આધારે લટકી રહી છે તેમજ આ શ્રૃંખલાઓમાં જે દોરીઓ છે તે પણ રજત (ચાંદી) ની બનેલી છે. આ ઘંટાઓમાંથી નીકળતો ધ્વનિ પ્રવાહરૂપે સતત ધ્વનિત થતો રહે છે. તે સાવ શાંત થઈ જતો નથી. ધ્વનિ જ્યારે ઘંટાઓમાંથી ધ્વનિત થાય છે ત્યારે મેઘના જેવો તે ગંભીર લાગે છે. હંસના મધુર ધ્વનિ જેવો જ આ ઘંટાઓનો મધુર ધ્વનિ છે. ક્રૌંચપક્ષિના સ્વર જેવાં સાંભળવામાં મીઠો લાગે છે.જેમ સિંહ ગર્જના કરે છે તેમજ આ ઘંટાઓ પણ જ્યારે વગાડવામાં આવે ત્યારે શબ્દ કરે છે. તેમજ ભેરીનો ધ્વનિ જેમ ગુરુ ગંભીર થઈને નીકળે છે તેવો જ આ ઘંટાઓમાંથી પણ નીકળે છે. બાર જાતના વાજાઓને એકી સાથે વગાડવામાં આવે અને

नादः, तद्वत्स्वरो यासां तास्तथा। तथा-नन्दिघोषाः-अनन्तरोक्तनन्दिवद् घोषो-उच्चैःशब्दो यासां तास्तथा। तथा-मञ्जुस्वराः-प्रियशब्दाः तथा-मञ्जुघोषाः-प्रियोच्चैः शब्दाः, तथा-सुस्वराः-श्रवणतटरमणीयस्वरयुक्ताः, तथा-सुस्वर-घोषाः-शोभनस्वरयुक्तनादसम्पन्नाः एतादृश्यो घण्टाः उदारेण-महता मनोज्ञेन-शोभनेन मनोहरेण मनःप्रसादकेन कर्णमनोनिर्वृतिकरेण- श्रवणमनःप्रमोदजनकेन शब्देन तान्-द्वारासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः-सर्वदिक्षु समन्ततः-सर्वविदिक्षु आपूरयमाणा आपूरयमाणाः-पुनः पुनः-पूरयन्त्यः-व्याप्नुवत्यः यावत्-यावत्पदेन-'श्रियाऽतीवातीवोपशोभमाना उपशोभमानाः' इत्येतत्सङ्ग्रहो बोध्यः, एतादृश्यो घण्टाःतिष्ठन्ति=सन्ति ॥ सू० ५७ ॥

मूलम्—तेसि णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस सोलस वणमालापरिवाडीओ पण्णत्ताओ, ताओ णं वणमा-

बजने पर जैसा स्वर आकाश और पृथिवी को गुंजित कर देता है उसी प्रकार से इन घंटाओं का स्वर भी आकाश एवं पृथिवी को गुंजा देता है. अतः इन घंटाओं के शब्द बहुत जोर के निकलते हैं, जोर के निकलने पर भी वे विभीषिका (भय) जनक नहीं होते हैं किन्तु बडे प्रिय लगते हैं. इनको सुनकर श्रोताजनों को बडा अपूर्व आनन्द आता है. यही वात सुस्वर घोष शब्दों द्वारा प्रकट की गई है। इन पूर्वोक्त विशेषणों वाली वे घंटाएं अपने उदार-विपुल, मनोज्ञ-शोभन, मनोहर-मनः प्रसादक, एवं कर्णमनो निर्वृत्ति कारक ऐसे शब्द से द्वारासन्न प्रदेशों को सब दिशाओं एवं विदिशाओं में व्याप्त करती हुई यावत् अपनी सुन्दरता से अधिक सुहावनी लगती हैं ॥ सू० ५७ ॥

જે જાતનો સમ્મિલિત થયેલો ધ્વનિ તેઓમાંથી નીકળે છે અને આકાશ તેમજ પૃથિવીને શબ્દથી ગુંજિત કરી મૂકે છે તે પ્રમાણે જ આ ઘંટાઓનો ધ્વનિ પણ આકાશ અને પૃથિવીને ગુંજિત કરી મૂકતો હતો. એથી આ ઘંટાઓનો ધ્વનિ બહુજ મોટેથી નીકળતો હતો અને છતાં એ તે વિભીષિકા જનક એટલે કે ભય ઉત્પન્ન કરનાર નહીં હતો. પણ તે બહુજ પ્રિય લાગતો હતો તેને સાંભળીને શ્રોતાઓને બહુ જ અપૂર્વ આનંદ થતો હતો. એ જ વાત સુસ્વર તેમજ સુસ્વરઘોષ શબ્દો વડે પ્રકટ કરવામાં આવેલી છે. આ પૂર્વોક્ત વિશેષણોવાળી તે ઘંટાઓ પોતાના ઉદાર-વિપુલ, મનોજ્ઞ-શોભન, મનોહર-મનઃપ્રસાદક, અને કર્ણમનો નિવૃતિ કારક (કાનોને અતીવ સુખદ અનુભૂતિ કરાવનારો) ધ્વનિથી દરવાજાની આસપાસના પ્રદેશોને સર્વ દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓમાં વ્યાપ્ત કરતા યાવત્ સૌંદર્યથી વધારે રુચિકર લાગતો હતો. ॥ સૂ. ૫૭ ॥

लाओ णाणामणिमयदुमलय किसलयपल्लवसमाउलाओ छप्पयपरि-
भुज्जमाणसोहंतसस्सिरीयाओ पासाईयाओ जाव पडिरूवाओ।

तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस
पगंठगा पण्णत्ता, तेणं पगंठगा अड्ढाइज्जाइं जोयणाइं आयामविक्खं-
भेणं पणवीसं जोयणसयं वाहल्लेणं सव्ववयरामया अच्छा जाव पडिरूवा।

तेसिं णं पगंठगाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं पासायवडेंसगा पन्नत्ता,
ते णं पासायवडेंसगा अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं पण-
वीसं जोयणसयं विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसियपहसियाविव विविह-
मणि रयणभत्तिचित्ता वाउद्धुय विजयवेजयंतीपडागच्छत्ताइच्छत्तकलिया
तुंगा गगणतलमणुलिहंतसिहरा जालंतर रयणपंजरुम्मिलियव्व मणि-
कणगथूभियागा वियसियसयवत्तपोंडरीयतिलगरयणद्धचंदचित्ता
णाणामणिदामालंकिया अंतो बहिं च सण्हा तवणिज्जवालुयापत्थडा
सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया दरिसणिज्जा जाव दामा ॥सू. ५८॥

छाया—तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश षोडश
वनमाला परिपाटयः प्रज्ञप्ताः, ताः खलु वनमालाः नानामणिमयद्रुम-ता किसलयप
ल्लवसमाकुलाः षट्पदपरिभुज्यमान शोभमानसश्रीकाः प्रासादीयाः ।यावत् प्रतिरूपाः

'तेसिं णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ निसीहियाए सोलस
२ वणमालापरिवाडीओ पण्णत्ताओ) उन द्वारों के वामदक्षिणपार्श्वभाग में
एक २ उपवेशन स्थान में १६-१६ वनमालाओं की पंक्तियां कही गई
हैं । (ताओ णं वणमालाओ णाणामणिमयदुमयलयकिसलयपल्लव समाउ-

'तेसिणं दारणं उभयो पासे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसिणं दाराणं उभयो पासे दुहओ निसीहियाए सोलस
२ वणमालापरिवाडीओ पण्णत्ताओ) ते दरवाजाओना डाबा जमणा भागना दरेक
दरेक उपवेशन स्थानमां सोळ सोळ वनमाळाओ वनपंक्तीओ हती. (ताओ णं

तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः द्विधातो नैषेधिक्यां षोडश षोडश-प्रकण्ठकाः प्रज्ञप्ताः, ते खलु प्रकण्टकाः अर्धतृतीयानि योजनशतानि आयाम-विष्कम्भेण, पञ्चविंशति योजनशतं बाहल्येन, सर्ववज्रमयाः अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः। तेषां खलु प्रकण्ठकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः,

---

लाओ, छप्पयपरिभुज्जमाणसोहंतसस्सिरीयाओ पासाईयाओ जाव पडिरूवाओ) वे वनलताएं अनेक जाति के मणियों से बने हुए द्रुमों एवं लताओं के किसलयों-अभिनवपल्लवों एवं पल्लवों-सामान्यपत्रों से युक्त हैं भ्रमरों द्वारा ये आस्वाद्यमान हैं, बडी अच्छी सुहावनी ये लगती हैं. इसीसे इनकी शोभा निराली है तथा ये वनलताएं प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप एवं प्रतिरूप हैं,। (तेसिं णं दाराणं उभओ पासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस पगंठगा पण्णत्ता) उन द्वारों के वाम पार्श्वभाग में एक २ उपवेशन स्थान में १६-१६ वेदिकारूप प्रकण्ठक हैं। (तेणं पगंठगा अड्ढाइज्जाइं आयामविक्खंभेणं पणवीसं जोयणसयं बाहल्लेणं सव्ववयरा-मया अच्छा जाव पडिरूवा) वे प्रकण्ठक अढाई सौ योजन के लम्बे और चौडे हैं तथा पिण्डभाव से ये २५०० योजन के हैं। ये सब सर्वथा वज्रमय हैं, निर्मल यावत् प्रतिरूप हैं। (तेसि णं पगंठगाणं उवरिं पत्तेय पत्तेयं पासायवडेंसगा पन्नत्ता) उन प्रत्येक प्रकण्ठकों के ऊपर श्रेष्ठ प्रासाद कहे

वणमालाओ णाणामणिमयदुमलयकिसलयपल्लवसमाउलाओ, छप्पयपरिभुज्जमाणसोहंतसस्सिरीयाओ पासाइयाओ जाव पडिरूवाओ) તે વનલતાઓ અનેકપ્રકારના મણિઓથી બનેલા વૃક્ષો તેમજ લતાઓના કિસલયો-નવીકુંપળો-તથા સામાન્ય પાંદડાઓથી યુક્ત છે. ભમરાઓ વડે તે આસ્વાદ્યમાન છે-એટલે કે ભમરાઓ તેની ઉપર બેસીને રસપાન કરી રહ્યા છે. તે ખૂબજ સોહામણી લાગી રહી છે. એથી એમની શોભા અદ્ભુત થઇ પડી છે. તેમજ તે વનલતાઓ પ્રાસાદીય, દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ છે. (તેસિં ણં દારાણં ઉભઓ પાસે દુહઓ ણિસીહિયાએ સોલસ સોલસ પગંઠગા પણ્ણત્તા) તે દરવાજાઓની ડાબી બાજુના દરેકે દરેક ઉપવેશન સ્થાનમાં સોળ સોળ વેદિકા જેવા પ્રકંઠકો છે. (તેણં પગંઠગા અડ્ઢાઇજ્જાઇં જોયણાઇં આયામવિક્ખંભેણં પણવીસં જોયણસયં બાહલ્લેણં સવ્વ વયરામયા અચ્છા જાવ પડિરૂવા) તે પ્રકંઠકો અઢીસો યોજન જેટલા અને પહોળા છે. તેમજ પિંડભાવથી તે ૨૫૦૦ સો યોજન જેટલા છે. આ બધા સંપૂર્ણપણે વજ્રમય છે, નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (તેસિ ણં પગંઠગાણં ઉવરિં પત્તેયં પત્તેયં પાસાયવડેંસગા-પન્નત્તા) તે દરેકે દરેક પ્રકંઠકોની ઉપર શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદો કહેવાય છે. (તે ણં પાસાય

ते खलु प्रासादावतंसकाः अर्धतृतीयानि योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन पञ्चविंशतिं योजनशतानि विष्कम्भेण, अभ्युद्गतोत्सृतप्रभासिता इव विविधमणिरत्नभक्तिचित्राः वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाच्छत्रातिच्छत्रकलिताः तुङ्गाः गगनतलमनुलिखच्छिखराः जालान्तररत्नाः पञ्जरोन्मीलिता इव, मणिकनकस्तूपिकाकाः विकसितशतपत्रपुण्डरीकतिलकरत्नार्धचन्द्रचित्राः नानामणिदामालङ्कृताः अन्त-

---

गये हैं। (तेणं पासायवडेंसगा अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं पणवीसं जोयणसयं विक्खंभेणं अब्भुग्गय ऊसियपहसियाविव विविहमणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धूयविजयवेजयंतीपडागच्छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा) ये प्रासादावतंसक २५० योजन ऊँचे हैं, तथा २५०० योजन के विस्तार वाले हैं। इनके जो सामने की ओर सकल दिशाओं में प्रबलरूप से दीप्ति निकलती है उससे ऐसा प्रतीत होता है कि मानों ये सब उस दीप्ति से बद्ध से हो गये हैं. अनेक प्रकार की मणियों एवं रत्नों की रचना से ये सब बडे अद्भुत प्रतीत होते हैं। तथा–वायु से कंपित जो विजयवैजयन्तीपताका और छत्रातिच्छत्र इन दोनों से ये अलंकृत है। २५०, सौ योजनप्रमाण ऊँचाई से युक्त होने के कारण ये बहुत ऊंचे है। (गगणतलमणुलिहंतसिहरा, जालंतररयणपंजरुम्मिलियव्व. मणिकणगथूभियागा, वियसियसयपत्तपोंडरीयतिलगरयणद्धचंदचित्ता) इसीलिये इनके शिखरों के अग्रभाग आकाशतल को स्पर्श किये हुए हैं। अतिशय चाकचिक्य से युक्त होने के कारण ये ऐसे प्रतीत होते हैं कि मानों इसी समय ये पंजर

वडेंसगा अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं पणवीसं जोयणसयं विक्खभेणं अब्भुग्गयमूसिय पहसियाविव विविह मणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धूयविजय वेजयंती पडागच्छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा) આ પ્રાસાદાવતંસકો (શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદો) ૨૫૦ યોજન જેટલા ઊંચા છે તેમજ ૨૫૦૦ યોજન જેટલા વિસ્તારવાળા છે. એમનાથી જે સામેની તરફ, બધી દિશાઓમાં પ્રબળરૂપથી દીપ્તિ નીકળે છે તેથી એમપ્રતીતિ થાય છે કે જાણે કે એઓ બધાં તે દીપ્તિથી જ બદ્ધ થઈ ગયા હોય. ઘણી જાતના મણીઓ અને રત્નોની રચનાથી એઓ સર્વે ખૂબજ અદ્ભુત લાગે છે. તેમજ પવનમાં લહેરાતી વિજય વૈજયન્તી પતાકા તેમજ છત્રાતિચ્છત્રોથી ને અલંકૃત છે. ૨૫૦ સો યોજન જેટલી ઊંચાઈ વાળા હોવાથી તે એકદમ ખૂબ ઊંચા છે. (गगणतलमणुलिहंतसिहरा, जालंतररयणपंजरुम्मिलियव्व, मणिकणगथूभियागा, वियसियसयपत्तपोंडरीयतिलगरयणद्धचंदचित्ता) એથી એમની ઉપરની ટોચો આકાશને સ્પર્શી રહી છે. અતિશય ચળકાટથી યુક્ત હોવા બદલ એઓ એવા લાગે છે કે. જાણે હમણાં જ પાંજરાથી બહાર કહાડવામાં આવ્યા છે. ચમક

बहिश्च श्लक्ष्णाः तपनीयवालुकाप्रस्तटाः सुखस्पर्शाः सश्रीकरूपाः प्रासादीयाः दर्शनीयाः यावद् दामानि ॥ सू० ५८ ॥

टीका—'तेसि णं दाराणं' इत्यादि—तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः प्रत्येकं द्विधातः—द्विप्रकारायां नैषेधिक्याम्—उपवेशनस्थाने, षोडश षोडश प्रत्येकं

से बाहर निकाले गये हैं, चाकचिक्य (चमकाहट) इनमें इस कारण से है कि इनकी जो गवाक्ष हैं उनमें शोभा के निमित्त बीच में वैडूर्यादिरत्न लगाये गये हैं। मणि एवं सुवर्ण इन दोनों से निर्मित हुई शिखरों से ये युक्त हैं। विकसित शतपत्र-कमल एवं पुण्डरीक—श्वेतकमल ये दोनों अपनी प्रतिकृतिरूप से इनमें वर्तमान हैं, तथा तिलकरत्न एवं अर्धचन्द्र इनके आकारों से ये अद्भुत बने हुए हैं, (णाणामणिदामालंकिया अंतो बहिं च सण्हा, तवणिज्जवालुया पत्थडा, सुहफासा, सस्सिरीयरूवा, पासाईया दरिसणिज्जा जाव दामा) अनेक जातीयमणिमालाओं से ये युक्त हैं, सुशोभित हैं. भीतर बाहर ये सब प्रासादावतंसक चिकने हैं. तपनीय सुवर्ण की वालुका के प्रस्तटों से ये युक्त हैं. इनका स्पर्श सुखद है, शोभासहित आकार से ये सब सम्पन्न हैं। चित्त को प्रसन्न करने वाले हैं, दर्शनीय हैं, अभिरूप हैं प्रतिरूप हैं।

टीकार्थ—उन दोनों के तरफ जो उपवेशन स्थान हैं, उनमें प्रत्येक में १६-१६ वनमालाओं की पंक्तियां हैं. इनमें जो वृक्ष एवं लताएं हैं

આ બધામાં એટલા માટે છે કે એમના જે ગવાક્ષો છે તેઓમાં શોભા માટે વચ્ચે વચ્ચે વૈડૂર્ય વગેરે રત્નો ગૂંથવામાં આવ્યા છે મણિ તેમજ સુવર્ણ આ બંનેથી બનેલા શિખરોથી એઓ યુકત છે વિકસિત શતપત્ર-કમળ અને પુંડરીક-શ્વેતકમળ બંને પોતાની પ્રતિકૃતિના રૂપમાં એઓમાં વિદ્યમાન છે. તેમજ તિલકરત્ન અને અર્ધચન્દ્રના આકારોથી આ બધા અદ્ભુત થઈ ગયા છે. (णाणामणिदामालंकिया अंतो बहिं च सण्हा, तवणिज्ज वालुया पत्थडा, सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया दरिसणिज्जा जाव दामा) ઘણી જાતના મણિઓની માળાઓથી એઓ યુકત હતા, સુશોભિત હતા. આ બધા સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રાસાદો અંદર અને બહારથી ચીકણા (લીસા) હતા. તપનીય સોનાનીવાલુકાના પ્રસ્તરોથી, એઓ યુકત હતા એમનો સ્પર્શ સુખદ છે, એઓ સર્વે શોભાયુકત આકારથી સંપન્ન છે. ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારા છે. દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે અને પ્રતિરૂપ છે

ટીકાર્થ—તેદરવાજાઓની બંને તરફ જે ઉપવેશન સ્થાનો છે તે-દરેકે દરેકમાં સોળ સોળ વનમાળાઓની પંકિતઓ છે. એઓમાં જે વૃક્ષો અને લતાઓ છે તે બધાં ઘણી જાતના મણિઓથી બનેલાં છે. એમના કિસલયો-કૂંપળો-પલ્લવો-સામાન્ય પાંદડા-

षोडशसंख्याः वनमालापरिपाटयः अनुपदवक्ष्यमाणस्वरूपवनमालाश्रेणयः प्रज्ञप्ताः ताः खलु वनमालाः नानामणिमयद्रुमलताकिसलयपल्लवसमाकुलाः-नानामणिमयाः-अनेकजातीयमणिमयाः ये द्रुमलताकिसलयपल्लवाः-तत्र-द्रुमाः वृक्षा लताश्चेति द्रुमलतास्तासां ये किसलय-पल्लवाः-तत्र-किसलया-अभिनवपल्लवाः, पल्लवा-सामान्यपल्लवाश्च तैः समाकुलाः-युक्ताः, तथा-षट्पदपरिभुज्यमानशोभमान सश्रीकाः-षट्पदैः भ्रमरैः परिभुज्यमानाः-आस्वाद्यमानाश्च ताः शोभमानाः विराजमानः अत एव ताश्च सश्रीकाः-सुशोभासम्पन्नाः, तथा -प्रासादीयाः, तथा-दर्शनीयाः, अभिरूपाः, प्रतिरूपाः, एषां व्याख्या पूर्वं कृता।

तेषां खलु द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः प्रत्येकं द्विधानः-द्विविधायां नैषेधिक्यां प्रत्येकं षोडश षोडश प्रकण्ठकाः-वेदिकारूपाः प्रज्ञप्ताः। ते खलु प्रकण्ठकाः-अर्धतृतीयानि योजनशतानि आयामविष्कम्भेण सार्धशतद्वयसंख्य योजनप्रमाणदैर्घ्यविस्तारयुक्ताः, पञ्चविंशतिं योजनशतं-पञ्चविंशत्यधिकं योजन-

---

वे सब अनेक जातीय मणियों के बने हुए हैं, इनके किसलयों-कोंपलों से एवं पल्लवों से सामान्य पत्रों से-ये वनमालाएं युक्त हैं। इन वनल-ताओ में भ्रमरपंक्तियां घूम रही हैं अतः वनमालाएं उनके द्वारा आस्वाद्यमान हो रही है इनकी शोभा निराली होने के कारण ये सब बडी सुहावनी प्रतीत होती हैं, देखनेवालों के मनको ये बरबश अपनी ओर आकृष्ट करलेती हैं अतः ये प्रासादीय हैं, तथा देखने योग्य कारण ये दर्शनीय हैः और प्रतिरूप हैं। इन प्रासादादि पदों की व्याख्या पहिले की जा चुकी है।

इन द्वारों के वामपार्श्वभाग में जो उपवेशन स्थान है उनमें प्रत्येक में १६-१६ वेदिकारूप प्रकण्ठक हैं. ये प्रकण्ठक लंबाई चौडाई में २५० योजन के हैं. तथा पिण्डभाग से इनका विस्तार २५० सौ योजन का

એથી આ બધી વનમાળાઓ યુકત છે. આ વનમાળાઓમાં ભમરાઓના ટોળેટોળા ઉડી રહ્યા છે. એથી આ બધી વનમાળાઓ તેમના વડે આ સ્વાદ્યમાના થઇ રહી છે. એમની શોભા અદ્દભુત હોવાથી આ બધી ખુબ જ સોહામણી લાગી રહી છે. જોનારાઓના મનને તે એકદમ પોતાની તરફ આકૃષ્ટ કરી લે છે. એથી એઓ પ્રાસાદીય છે તેમજ જોવા યોગ્ય હોવા બદલ દર્શનીય છે. અભિરૂપ છે અને પ્રતિરૂપ છે. આ પ્રાસાદિક વગેરે પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. આ દરવાજાઓની ડાબી બાજુએ જે ઉપવેશન સ્થાનો છે, તે દરેકે દરેકમાં સોળ સોળ વેદિકારૂપ પ્રકંઠકો છે. આ પ્રકંઠકો લંબાઇ તેમજ પહોળાઇમાં ૨૫૦ યોજન જેટલા છે. તેમજ પિંડભાવથી

शतम् बाहल्येन—पिण्डभावेन, तथा—ते सर्वे वज्रमयाः—सर्वात्मना वज्ररत्नमयाः अच्छाः यावत्—यावत्पदेन 'श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः, निर्मलाः, निष्पङ्काः, निष्कङ्कटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचयः सोद्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः' इत्येषां सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा—'प्रतिरूपा' एषां व्याख्या पूर्वं कृता।

तेषां खलु प्रकण्ठकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकम् प्रासादावतंसकाः—प्रासादश्रेष्ठाः, प्रज्ञप्ताः, ते खलु प्रासादावतंसकाः अर्धतृतीयानि योजनशतानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन—सार्धशतद्वयसंख्ययोजनप्रमाणोच्चतायुक्तोर्ध्वभागसमेताः, पञ्चविंशतिं योजनशतं विष्कम्भेण—पञ्चविंशत्यधिकयोजनशतप्रमाणविस्तारयुक्ताः तथा— अभ्युद्गतोच्छ्रितप्रभासिता—अभ्युद्गता अभिमुखतया सर्वतो निःसृता उच्छ्रिता प्रबलतया सकलदिक्षु प्रसृता च या प्रभा-दीप्तिःतया सिता-बद्धाः इव तिष्ठन्तीति। तथा—विविधमणिरत्नभक्तिचित्राः—अनेक जातीयमणिरत्न रचनाऽद्भुताः तथा—वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाच्छत्रातिच्छत्रकलिताः—=वातेन—वायुना उद्धूताः-उत्कम्पिताः याः विजयवैजयन्तीपताका-अभ्युदयसूचक वैजयन्तीरूपपताकाः, छत्रातिच्छत्राणि—उपर्युपरिस्थितच्छत्राणि चेत्युभयैः कलिताः—अल-

---

है। यहां यावत् पद से 'श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः, निर्मलाः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचयः, सोद्योताः, प्रासादीयाः दर्शनीयाः, अभिरूपाः,' गृहीत हुए इस पाठ की तथा प्रतिरूप इस पद की व्याख्या पहिले लिखी जा चुकी है. इन पीठविशेषरूप प्रकण्ठकों के ऊपर जो १६–१६ प्रासादावतंसक कहे गये हैं. उनकी लम्बाई चौडाई का प्रमाण सूत्र के अर्थ के समय में ही प्रकट कर दी गई है। अभ्युदय सूचक जो वैजयन्ती रूप पताका होती है वह यहां विजय वैजयन्तीपताका शब्द से कही गई है तथा छत्रों के ऊपर जो और छत्र

એમનો વિસ્તાર ૨૫૦ યોજન જેટલો છે આ બધા વજ્રના બનેલા છે. સ્વચ્છતામાં આ બધા આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિ જેવા નિર્મળ–અચ્છ–છે. અહીં યાવત્ પદથી 'શ્લક્ષ્ણાઃ. શ્લક્ષ્ણાઃ ઘૃષ્ટાઃ મૃષ્ટાઃ, નીરજસઃ નિર્મલાઃ, નિષ્કંકટચ્છાયાઃ, સપ્રભાઃ, સમરીચયઃ, સોદ્યોતાઃ, પ્રાસાદીયાઃ, દર્શનીયાઃ, અભિરૂપાઃ, પદોગૃહીત થયાં છે. આ પદોની વ્યાખ્યા પહેલા કરવામાં આવી છે. આ પીઠવિશેષ પ્રકંઠકોની ઉપર જ સોળ સોળ પ્રાસાદાવતંસકો કહેવામાં આવ્યા છે તેમની લંબાઈ તેમજ પહોળાઈની બાબતમાં સૂત્રના અર્થનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં જ બધી વિગત કહી છે. અભ્યુદયની સૂચક જે વૈજયંતીરૂપ ધ્વજ હોય છે–તેના માટે અહીં વિજય વૈજ-

कृतास्तथा, तथा-तुङ्गाः-उच्छ्रिताः अर्धतृतीययोजनशतप्रमाणोच्चतायुक्तत्वात्, अत एव गगनतलम्-आकाशमण्डलम् अनुलिखच्छिखराः-स्पृशदग्रभागाः, तथा-जालान्तररत्नपञ्जरोन्मीलिता इव-जालानि (गवाक्षाः) जालकानि=तेषामन्तरेषु-मध्येषु विलक्षणशोभार्थानि यानि रत्नानि-वैडूर्यादीनि तानि सन्त्येषु ते जालान्तररत्नाः, सूत्रे लुप्तविभक्तिकं पदं प्राकृतत्वात्, तथा-पञ्जरोन्मीलिता इव=पञ्जराद् उन्मीलिताः-सम्प्रत्येव निःसरिता इव अतिचाकचिक्ययुक्तत्वात्, अयं भावः-यथा मञ्जूषायां स्थापितं किमपि वस्तु तत्क्षणनिस्सारितं सद्-भङ्गाङ्गच्छवित्वान्नितान्तं शोभते तथा तेऽपि प्रासादावतंसका इति। तथा-मणिकनकस्तूपिकाकाः-मणिसुवर्णोभयमयशिखरयुक्ताः, तथा-विकसितशतपत्रपुण्डरीकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राः-विकसितानि-प्रफुल्लानि यानि शतपत्रपुण्डरीकाणि-शतपत्राणि कमलानि, पुण्डरीकाणि-श्वेतकमलानि चेत्युभयानि द्वारादौ शोभार्थं प्रतिकृतित्वेन तिष्ठन्ति, तानि, तथा-तिलकरत्नानि-मस्तकन्यस्तबिन्दुविशेषाः, भित्त्यादिषु तानि शोभार्थं न्यस्यन्ते, तथा-अर्धचन्द्राः-द्वारादौ शोभा-

---

होते हैं वे छत्रातिच्छत्र शब्द से कहे गये हैं। तथा 'जालान्तर रत्नपंजरोन्मीलिता इव' पद से यह प्रकट किया गया है कि इन प्रत्येक प्रासादावतंसकों की गवाक्षों में विलक्षण शोभा के निमित्त वैडूर्य आदि रत्न-खचित किये गये हैं,। इन रत्नों की चाकचिक्य से युक्त हुए ये प्रासादावतंसक ऐसे ज्ञात होते हैं कि मानों ये अभी ही पंजर से बाहर निकाले गये है। जैसे-मंजुषा में रक्खी हुई कोई वस्तु अभङ्गाङ्गछविवाली बनी रहने के कारण निकलने पर नवीन सी प्रतीत होती है-उसी प्रकार से ये भी ऐसे ही प्रतीत होते हैं। तिलकरत्न मस्तकन्यस्तबिन्दु-विशेष-जो की शोभा के निमित्त भी- आदि पद रखे जाते हैं वहां पर

યંતી પતાકા શબ્દનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. અને છત્રોની ઉપર જે બીજા છત્રો હોય છે તે છત્રાતિચ્છત્ર કહેવાય છે. તેમજ 'जालान्तररत्नपंजरोन्मीलिता इव' 'પદથી એ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે કે આ દરેકે દરેક પ્રાસાદાવતંસકોના ગવાક્ષોમાં અદ્ભુત શોભાની વૃદ્ધિ માટે વૈડૂર્ય વગેરે રત્નો જડેલાં છે. આ રત્નોની ચમકથી આ બધા પ્રાસાદાવતંસકો એવા લાગે છે કે જાણે હમણાં જ પાંજરાથી બહાર કઢાડવામાં આવ્યા છે. જેમ પેટીમાં મૂકેલી કોઈ વસ્તુ અભઙ્ગાઙ્ગ, શોભા સંપન્ન રહેવાથી જ્યારે બહાર કાઢવામાં આવે છે ત્યારે નવી જેવી જ લાગે છે-તેમજ આ બધા પણ એવા જ લાગતા હતા. તિલકરત્નમસ્તકન્યસ્ત બિન્દુવિશેષ-કે જે શોભા માટે ભીંત વગેરે પર મૂકવામાં આવે ત્યાં મૂકેલા હતા તેમજ શોભા માટે દરવાજા વગેરે

र्थमर्धभागविभक्तचन्द्राकारा न्यस्यन्ते, ते चित्राः-अद्भुताः, नानाकारविचित्रचित्रचित्रणचमत्कृताः, तथा-नानामणिदामालङ्कृताः-अनेकजातीयमणिमालाशोभिताः, अन्तर्बहिश्च-आभ्यन्तरे वा बाह्ये भागे-तदवच्छेदेन ते प्रासादावतंसकाः श्लक्ष्णाः-चिक्कणपुद्गलस्कन्धनिर्मिताः तथा-तपनीयवालुकाप्रस्तटाः-स्वर्णमयवालुकाप्रस्तटयुक्ताः, तथा-सुखस्पर्शाः-सुखदस्पर्शयुक्ताः, तथा-सश्रीकरूपाः-शोभायुक्ताकारसम्पन्नाः, प्रासादीयाः-दृश्यदर्शनकारिणः चित्तप्रसादकाः, दर्शनीयाः-अवलोकनीयाः, अभिरूपाः, इति प्राग्वत् यावद् दामानि-इत आरभ्य दामवर्णनपर्यन्तं बोध्यम्, तथा च-प्रासादावतंसकानामान्तर्भूमिवर्णनम्, उपर्युल्लोकवर्णनम्, सिंहासनवर्णनम्, तदुपरि विजयदूष्यवर्णनम् वज्राङ्कुशवर्णनम्, मुक्तादामवर्णनं च यथा यानविमानप्रकरणे कृतं तथाऽत्रापि बोध्यम्। एतत्सर्वं विंशतितमैकविंशतितमयोः सूत्रयोरवलोकनीयम्। तथा—प्रकण्ठेकानां-पीठविशेषाणामुपरि ध्वजाः-पताकाः, छत्रातिच्छत्राणि-छत्रोपर्युपरिच्छत्राणि च यानविमानप्रकरणवद् अत्र वर्णनीयानि ॥ सू० ५८ ॥

रखे हुए हैं। तथा शोभा के निमित्त द्वार आदि पर अर्द्धचद्र के आकार भी बने हुए हैं। 'जाव दाम' पद से यहां यह सूचित किया गया है कि जैसा यानविमान के वर्णन प्रकरण में अन्तर्भूमि का वर्णन, उपर्युल्लोक का वर्णन, सिंहासन का वर्णन इसके ऊपर विजयदूष्य का वर्णन, वज्राङ्कुश का वर्णन, और मुक्तादाम का वर्णन किया गया है उसी प्रकार से यहां पर भी इन सब का वर्णन करना चाहिये. यह सब वर्णन २० वें और २१ सूत्र में किया गया है। तथा प्रकण्ठकों की ध्वजाओं का पताकाओं का छत्रातिछत्रों का वर्णन भी यानविमान वर्णन प्रकरण की तरह से ही यहां जानना चाहिये ॥ सू० ५८ ॥

ઉપર અર્દ્ધ ચન્દ્રના આકાર પણ હતા 'जाव दाम' પદથી અહીં એ વાત સૂચિત કરવામાં આવી છે કે જેમ યાનવિમાનના વર્ણન પ્રકરણમાં અન્તર્ભૂમિનું વર્ણન, ઉપર્યુલ્લોકનું વર્ણન, સિંહાસનનું વર્ણન, તેની ઉપર વિજય દૃષ્યનું વર્ણન, વજ્રાંકુશનું વર્ણન અને મુકતાદામનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમજ અહીં પણ આ બધાનું વર્ણન સમજવું જોઈએ. આ બધું વર્ણન ૨૦ મા અને ૨૧ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ પ્રકંઠકોની ધ્વજાઓનું પતાકાઓનું છત્રાતિછત્રોનું વર્ણન પ્રકરણની જેમજ અહીં જાણી લેવું જોઈએ. ॥ સૂ૦ ૫૮ ॥

मूलम्—तेसि णं दाराणं उभओ पासे सोलस सोलस तोरणा पण्णत्ता, णाणामणिमया णाणामणिमएसु खंभेसु उवनिविट्ठसन्निविट्ठा जाव पउमहत्थगा। तेसिं णं तोरणाणं पत्तेयं पुरओ दो दो सालभंजियाओ पण्णत्ताओ, जहा हेट्ठा तहेव। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो नागदंता पण्णत्ता जहा हेट्ठा जाव दामा।

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयसंघाडा गयसंघाडा नरसंघाडा किन्नरसंघाडा किंपुरिससंघाडा महोरगसंघाडा गंधव्वसंघाडा उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, एवं पंतीओ वीहीओ मिहुणाइं। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो पउमलयाओ णिच्चंकुसुमियाओ जाव सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो दिसासोवत्थिया पण्णत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो चंदणकलसा पण्णत्ता, ते णं चंदणकलसा वरकमलपइट्ठाणा तहेव। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो भिंगारा पण्णत्ता, ते णं भिंगारा वरकमलपइट्ठाणा जाव महया मत्तगयमुहागितिसमाणा पण्णत्ता समणाउसो!। ॥ सू० ५९ ॥

छाया—तेषां द्वाराणामुभयोः पार्श्वयोः षोडश षोडश तोरणाः प्रज्ञप्ताः, नानामणिमयाः नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टसन्निविष्टाः यावत् पद्मह-

'तेसिणं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसिणं दाराणं उभओ पासे सोलस सोलस तोरणा पण्णत्ता) इन द्वारों के दक्षिणवाम पार्श्व भाग में जो उपवेशन स्थान है उनमें

'तेसि णं दाराणं उभयो पासे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसिं ण दाराणं उभओ पासे सोलस सोलस तोरणा पण्णत्ता) આ દરવાજાઓની જમણી ડાબી તરફ જે ઉપવેશન સ્થાનો છે તે દરેકે દરેકમાં સોળ

स्तकाः। तेषां खलु तोरणानां प्रत्येकं पुरतः द्वे द्वे शालभञ्जिके प्रज्ञप्ते, यथा अधः तथैव। तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ नागदन्तौ प्रज्ञप्तौ, यथाऽधः यावद् दामानि। तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयसंघाटौ गजसंघाटौ नरसंघाटौ किन्नरसंघाटौ किंपुरुषसंघाटौ महोरगसंघाटौ गन्धर्वसंघाटौ वृषभसंघाटौ सर्वरत्नमयौ आच्छौ यावत् प्रतिरूपौ, एवं पङ्क्तीः वीथीः

में १६-१६ तोरण कहे गये हैं। ये सब तोरण (णाणामणिमया, णाणामणिमएसु खंभेसु उवणिविट्ठसन्निविट्ठा जाव पउमहत्थगा) अनेक प्रकार के मणियों के बने हुए हैं, तथा अनेक प्रकार के मणियो के बनेहुए स्तभों ऊपर के निश्चलरूप से स्थित हैं, यावत् उत्पल हस्तक हैं। (तेसिं णं तोरणाणं पत्तेयं पुरओ दो दो सालभंजियाओ पण्णत्ताओ) इन तोरणों में से प्रत्येक तोरण के आगे दो दो शालभंजिकाएं कही गई है। (जहा हेट्ठा तहेव) जिस प्रकार का शाल भंजिकाओं का वर्णन ५६ वें सूत्र में किया गया है-उसी प्रकार का इनका वर्णन यहां पर भी जानना चाहिये. (तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो नागदंता पण्णत्ता,) जहा हेट्ठा जाव दामा) इन तोरणों के आगे दो दो नागदन्त कहे गये है। जिस प्रकार का वर्णन इनका ५६ वे सूत्र में किया गया है. ऐसा ही वर्णन इनका यहां पर भी दाम पर्यन्त कहा गया। जानना चाहिये. (तेसिंणं तोरणाणं पुरओ दो दो हयसंघाडा, गयसंघाडा नरसंघाडा. किन्नरसंघाडा किंपुरिससंघाडा. महोरगसंघाडा. गंधव्वसंघाडा, उसभसंघाडा, सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) उन तोरणों

સોળ તોરણો કહેવામાં આવ્યા છે. આ બધાં તોરણો (णाणामणिमया, णाणामणिमएसु खंभेसु उवणिविट्ठसन्निविट्ठा जाव पउमहत्थगा) ઘણા પ્રકારના મણિઓથી બનાવવામાં આવ્યાં છે. તેમજ ઘણા પ્રકારના મણિઓથી બનેલા થાંભલાઓની ઉપર નિશ્ચલ રૂપથી સ્થિત છે. યાવત્ ઉત્પલહસ્ત છે. (तेसिंणं पत्तेयं पुरओ दो दो सालभंजियाओ पण्णत्ताओ) આ તોરણોમાંથી દરેકે દરેક તોરણોની સામે બબ્બે શાલભંજિકાઓ(પૂતળીઓ)છે. (जहा हेट्ठा तहेव) શાલભંજિકાઓનું વર્ણન જેમ ૫૬માં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે તેમજ અહીં પણ સમજવું જોઈએ. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो नागदंता पण्णत्ता जहा हेट्ठा जाव दामा) આ તોરણોની સામે બબ્બે નાગદંતો છે ૫૬ માં સૂત્ર પ્રમાણેજ અહીં પણ બધું વર્ણન દામ સુધી સમજવું જોઈએ. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयसंघाडा, गयसंघाडा, नरसंघाडा, किन्नरसंघाडा, किंपुरिससंघाडा, महोरगसंघाडा, गंधव्वसंघाडा, उसभसंघाडा, सव्वरयणामया अच्छाजाव पडिरूवा) તે તોરણોની સામે બબ્બે હય-

मिथुने तेषां खलु तोरणानां द्वे द्वे पद्मलते यावत् श्यामलते नित्यं कुसुमिते यावत् सर्वरत्नमये पुरतः अच्छे यावत् प्रतिरूपे। तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ दिक्सौवस्तिकौ प्रज्ञप्तौ सर्वरत्नमयौ अच्छौ यावत् प्रतिरूपौ। तेषा खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चन्दनकलशौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु चन्दनकलशा वर-

---

के आगे दो दो हयसंघाट—अश्वयुग्म, दो गजसंघाट—हाथीका युग्म दो दो नरयुग्म, दो दो किन्नर युग्म दोदो किंपुरुष-युग्म, दो दो महोरगयुग्म, दो दो गन्धर्वयुग्म, दो दो वृषभयुग्म हैं. ये सब सर्वात्मना रत्नमय हैं, निर्मल है यावत् प्रतिरूप हैं (एवं पंतीओ, वीहीओ मिहुणाइ) इसी प्रकार से दो २ श्रेणियां हैं, दो दो वीथियां हैं और दो दो स्त्रीपुरुष के युग्म हैं। (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो पउमलयाओ जाव सामलयाओ,) तथा उन तोरणों के आगे दो दो पद्मलताएं यावत् दो दो श्यामलताएं कही गई है। (णिच्चं कुसुमियाओ जाव सव्वरयणामयाओ, अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब लताएं नित्य कुसुमों से युक्त बनी रहती हैं। यावत्—सर्वथा रत्नमय कही गई हैं और बहुत ही निर्मल हैं, यावत् प्रतिरूप हैं (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो दिसा सोवत्थिया पण्णत्ता, सव्वरयणामया, अच्छा जाव पडिरूवा) उन तोरणों के आगे दो दो दिक्सौवस्तिक कहे गये हैं. ये सब भी सर्वात्मना रत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप है। (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो चंदणकलसा पण्णत्ता तेणं चंदणकलसा वर कमलपइ-

---

સંઘાટ—અશ્વયુગ્મ, બબ્બે નરયુગ્મ બબ્બે કિંનરયુગ્મ બબ્બે કિંપુષ યુગ્મ મહોરગ યુગ્મ, બબ્બે ગન્ધર્વ યુગ્મ બબ્બે વૃષભ યુગ્મ છે, આ બધાં સંપૂર્ણપણે રત્નમય છે, નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. एवं पंतीओ वीहीओ, मिहुणाइ) આ પ્રમાણે જ બબ્બે શ્રેણીઓ છે, બબ્બે વીથિઓ છે અને બબ્બે સ્ત્રી પુરુષના યુગ્મ છે. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो पउमलयाओ, जाव सामलयाओ) તેમજ આ તોરણોની સામે બબ્બે પદ્મલતાઓ છે યાવત બબ્બે શ્યામલતાઓ છે.(णिच्चं कुसुमियाओ जाव सव्वरयणामयाओ, अच्छा जाव पडिरूवा) આ બધી લતાઓ હંમેશા પુષ્પવતી બની રહે છે. યાવત્ સર્વથા રત્નમય કહેવામાં આવી છે. અને તેઓ બહુ જ નિર્મળ છે યાવત પ્રતિરૂપ છે. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो दिसा सोवत्थिया पण्णत्ता, सव्वरयणामया, अच्छा जाव पडिरूवा) આ તોરણોની સામે બબ્બે દિક્સૌવસ્તિકો કહેવાય છે. આ બધા પણ સંપૂર્ણપણે રત્નમય છે, નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो चंदणकलसा पण्णत्ता तेणं चंदणकलसा

कमलप्रतिष्ठाना तथैव। तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ भृङ्गारौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु भृङ्गाराः वरकमलप्रतिष्ठाना यावत् महामत्तगजमुखाऽऽकृतिसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमण! आयुष्मन्! ॥ सू० ५९॥

टीका—'तेसि णं दाराणं उभओ पासे' इत्यादि-तेषां-पूर्वोक्तानां खलु द्वाराणां प्रत्येकम्-एकैकस्य द्वारस्य उभयोः-द्वयोः पार्श्वयोरेकैकनैषेधिकीसत्त्वेन या द्विप्रकारा नैषेधिकी उपवेशनस्थानरूपा तत्र षोडश षोडश तोरणाः प्रज्ञप्ताः ते कीदृशाः? इत्यपेक्षायामाह-नानामणिमयाः अनेकजातीयमणिमयाः, तथा-नानामणिमयेषु स्तम्भेषु उपनिविष्टसन्निविष्टा-उपनिविष्टाः-सामीप्येन स्थिताः, सम्यग् निश्चलतया निविष्टाः-स्थिताः यावत्-यावत्पदेन विविधमुक्तान्तरारूपोपचिताः, विविधतारारूपोपचिताः, ईहामृग-वृषभ-तुरग-

---

ट्ठाणा तहेव तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो भिंगारा पण्णत्ता) उन तोरणों के आगे दो दो चन्दन कलश कहे गये हैं। ये चन्दनकलश सुन्दर कमलों के ऊपर प्रतिष्ठित हैं। इन तोरणों के आगे दो दो भिंगार-भृङ्गार कहे गये हैं। (तेणं भिंगारा वरकमलपइट्ठाणा) ये भृङ्गार सुन्दर कमलों के ऊपर प्रतिष्ठत हैं। (जाव महया मत्तगय मुहागिति समाणा पण्णत्ता समणाउसो) यावत् हे श्रमण! आयुष्मन्! ये भृङ्गार मत्तगजराज की मुखाकृति जैसे हैं।

टीकार्थ—इन पूर्वोक्त द्वारों में से प्रत्येक द्वार के दक्षिणवामपार्श्व भाग में जो एक २ उपवेशन स्थान कहा गया है. उसमें १६-१६ तोरण कहे गये हैं। ये सब तोरण अनेक जातिय मणियों के बने हुए हैं। तथा अनेक मणिमय स्तंभों के ऊपर ये निश्चल रूप से निविष्ट है।

वरकमलपइट्ठाणा तहेव तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो भिंगारा पण्णत्ता) આ બધા તોરણોની સામે બબ્બે ચંદન કળશો કહેવાય છે. આ ચંદન કળશો સુંદર કમળોની ઉપર મૂકવામાં આવ્યાં છે આ તોરણોની સામે બબ્બે ભિંગાર ભૃંગાર કહેવામાં આવ્યાં છે. (તે णं भिंगारा वरकमलपइट्ठाणा) આ ભૃંગારો સુંદર કમળો ઉપર પ્રતિષ્ઠિત છે. (जाव महया मत्तगय मुहागिति समाणा पण्णत्ता समणाउसो) યાવત્ હે શ્રમણ! હે આયુષ્મન્! આ ભૃંગારો મત્ત ગજરાજની મુખાકૃતિ જેવા છે.

ટીકાર્થ:—પૂર્વોક્ત દરવાજાઓમાંથી દરેકે દરેક દરવાજાની જમણી તેમજ ડાબી તરફ જે એક એક ઉપવેશન સ્થાન છે તેમાં સોળ સોળ તોરણો અનેક જાતિય મણિઓનાં બનેલાં છે. તેમજ અનેક મણિમય સ્તંભોની ઉપર સ્થિર રૂપમાં ગોઠવેલાં છે. અહીં યાવત્ પદથી 'विविध मुक्तान्तरारूपोपचित्ता विविधतारारूपोपचिता'

नर-मकर-विहग-व्यालक-किन्नर-रुरु-शरभ-चमर-कुञ्जर-वनलता-पद्मलता-भक्तिचित्राः स्तम्भोद्गतवर--वेदिकापरिगताभिरामाः, विद्याधरयमल युगल यन्त्र युक्तइव अर्चिः सहस्रमालनीयाः रूपकमालनीयाः रूपकसहस्रकलिताः भासमानाः बाभास्यमानाःचक्षुर्लोकनश्लेषाः सुखस्पर्शाः सश्रीकरूपाः घण्टावलिचलितमधुरमनोहरस्वराः शुभाः कान्ताः दर्शनीयाः निपुणोपचितदेदीप्यमानमणिरत्नघण्टाजालपरिक्षिप्ताः योजनशतसहस्रविस्तीर्णाः दिव्याः प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः, प्रतिरूपाः, तेषां तोरणानामुपरि बहूनि छत्रातिछत्राणि, पताकातिपताकाः घण्टायुगलानि, नलिनहस्तका, उत्पलहस्तकाः, इत्येषां सङ्ग्रहः, तथा-पद्महस्तकाः, एषां व्याख्या औपपातिकसूत्रे मत्कृतायां पीयूषवर्षिणीटीकायामवलोकनीया, विविधमुक्तान्तरेत्यादिपदानां व्याख्या-अत्रत्य त्रयोदशसूत्रतोऽवसेया।

तेषां खलु तोरणानां प्रत्येकम्-एकैकस्य पुरतः-अग्रतः, द्वे द्वे शालभञ्जिके प्रज्ञप्ते, ताः कीदृश्यइत्यपेक्षायामाह-यथाऽधः=सप्तपञ्चाशत्तमसूत्रे वर्णिताः, तथैव-तेनैव-प्रकारेणात्राणि वर्णनीयाः, तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वौ द्वौ

यहां यावत् पद से 'विविधमुक्तान्तरारूपोपचिता विविध तारारूपोपचिता' से लेकर 'उत्पलहस्तकाः' तक के १३ वें सूत्रोक्त पदों का संग्रह हुआ है सो इन मुक्तान्तरादि पदों की तथा पद्म हस्तक की टीका वहीं पर की गई है. तथा इन पदों से अतिरिक्त और जो पद इस पाठ में आये हैं उन पदों की टीका ओपपातिक सूत्र पर जो पीयूषवर्षिणी टीका मेरे द्वारा लिखी गई है वहां पर की गई है सो वहां से जानना चाहिये।

इसी प्रकार से उन तोरणों में से प्रत्येक तोरण के आगे दो २ शालभञ्जिकाएँ (पुत्तलिकाएँ) कही गई हैं-इन शालभंजिकाओं के विषय का वर्णन जैसा ५७ वें सूत्र में किया गया है. वैसा ही वर्णन यहां पर भी इनका करना चाहिये. तथा इन तोरणों के आगे जो दो

થી માંડીને 'उत्पलहस्तकाः' સુધીના ૧૩ મા સૂત્રોકત પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ મુકતાન્તર વગેરે પદોની તેમજ પદ્મહસ્તક પદોની ટીકા ત્યાં જ કરવામાં આવી છે. તથા આ પદો સિવાયના જે પદો આ પાઠમા આવ્યાં છે તે બધાંની ટીકા મેં ઔપપાતિક સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાં કરી છે. તો સર્વ જિજ્ઞાસુઓ ત્યાંથી જાણી શકે છે.

આ પ્રમાણે તે તોરણોમાંથી દરેકે દરેક તોરણની સામે બબ્બે શાલભંજિકાઓ (પૂતળીઓ) હોય છે આ શાલભંજિકાઓ વિષેનું વર્ણન ૫૭ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવેલ વર્ણન પ્રમાણે જ સમજવું જોઇએ તેમજ ખીંટીઓ ઉપર જે પાંચવર્ણોની

नागदन्तौ पज्ञप्तौ, ते कीदृशा ? इत्यपेक्षायामाह-यथाऽधः=येन प्रकारेण षट्पञ्चाशत्तमसूत्रेऽभिहिताः, तेन प्रकारेणात्रापि ग्राह्याः, तेषु नागदन्तेषु दामानि पञ्चवर्णानि सन्तीति तेऽपि तद्वद्वर्णनीया इत्याह-यावद्दामानि-दाम वर्णनपर्यन्तमत्र संग्राह्यम् तदर्थश्च ५६ षट्पञ्चाशत्तमसूत्रतो विज्ञेयः । तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वौ द्वौ हयसङ्घाटौ द्वौ द्वौ अश्वयुग्मे एवं नरकिन्नरकिंपुरुषमहोरगगन्धर्ववृषभसंघाटौ वाच्यौ। कीदृशा एते संघाटा? इत्याह—'सव्वरयणामया' इत्यादि, सर्वरत्नमयाः अच्छाः यावत्पदेन-सण्हे-श्लक्ष्णाः घृष्टाः, मृष्टाः नीरजसः, निर्मलाः, निष्पङ्काः, निष्कङ्कटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचकाः, सोद्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः इत्येषां सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा एषां व्याख्यायां चतुर्दशसूत्र व्याख्यायां गता । एवम्-अनेनप्रकारेण द्वे द्वे पङ्क्ती-श्रेणी, तथा- द्वे द्वे वीथी-वीथिके, यथा-द्वे द्वेमिथुने-स्त्रीपुंसयुग्मे पज्ञप्ते।

नागदन्त-खूटियां कही गई हैं उनका वर्णन ५६ वें सूत्र में जैसा किया है. वैसा ही यहां पर भी जानना चाहिये. इन नागदन्तों के ऊपर जो पांचवर्णों की मालाएं कही गई हैं। सो इनका भी कथन पहिले ५६ वे सूत्र में किया गया है. उसी तरह का वह यहां पर भी करना चाहिये यही बात यहां पर 'जाव दामा' इस पद द्वारा प्रकट किया गया है. तात्पर्य कहने का यह है कि यह सब वर्णन ५६ वें सूत्र में किया गया है. अतः वहां से ही यह जानने योग्य है. बाकी के और सब पदों का अर्थ मूलार्थ के जैसा ही है. 'सव्व रयणामया अच्छा जाव' में जो यह यावत् पद आया है उससे यह 'श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः निर्मलाः, निष्पंकाः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचिकाः, सोद्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः' पाठ संगृहीत हुआ है। सो इस पाठ के पदों की तथा प्रतिरूप इस पद की व्याख्या चौदहवें सूत्र में की जा

માળાઓ કહેવાય છે. તેમનું વર્ણન પણ ૫૬ માં સૂત્રમાં કરાએલા વર્ણન પ્રમાણે જ અહીં પણ સમજવું જોઈએ. 'जावदामा' પદ વડે એજ વાત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે. તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે આ બધું વર્ણન ૫૬ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. તેથી બધા પાઠકોએ ત્યાંથી જ જાણી લેવું જોઈએ. બાકી રહેલા બધા પદોનો અર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ સમજવો. 'सव्वरयणामया अच्छा जाव' માં જે યાવત્ પદ છે તેથી આ 'श्लक्ष्णाः, श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः, निर्मलाः, निष्पंकाः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, समरीचकाः, सोद्योताः. प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः' પાઠ સંગ્રહીત થયો છે. આ પાઠના પદોની તેમજ 'प्रतिरूप' પદની વ્યાખ્યા ૧૪ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવી છે. 'दो दो पङ-

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे पद्मलते यावत्-यावत्पदेन नागलते अशोकलते चम्पकलते वनलते चाम्रलते वासन्तिकलते अतिमुक्तकलते, कुन्दलते, इत्येषां पदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा-श्यामलते प्रत्येकं ते कीदृश्यौ ? इत्यपेक्षायामाह-नित्यं-सदा कुसुमिताः पुष्पिताः, 'जाव' यावत, यावत्पदेन-नित्यं मयूरिते, नित्यं पल्लविते, नित्यं स्तवकिते नित्यं गुच्छिते, नित्यं गुल्मिते, नित्यं यमलिते, नित्यं युगलिते नित्यं विनमिते, नित्यं प्रणमिते, सुविभक्तप्रतिमञ्जर्यवतंसकधरे, नित्यं कुसुमित-मयूरित-पल्लवित-स्तवकित गुच्छित गुल्मित-यमलित-युगलित-विनमित-प्रणमित-सुविभक्तप्रतिमञ्जर्यवतंसकधरे, सम्पिण्डितदृप्तभ्रमरमधुकरीप्रकरपरिलीयमानमत्तषट्पदकुसुमासवलोलमधुरगुमगुमायमानगुञ्जद्देशभागे, इति पदानां सङ्ग्रहस्तदर्थश्च औपपातिकसूत्रतो ज्ञेयः। तथा-सर्वरत्नमये-सर्वात्मना रत्नमयौ, अच्छे यावत्-यावत्पदेन-श्लक्ष्णादिपदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, तथा-प्रतिरूपे, एषां व्याख्या पूर्वं कृता।

चुकी है। 'दो दो पउमलयाओ जाव' में जो यह यावत्पद आया है-उससे 'नागलते, अशोकलते चम्पकलते, आम्रकलते, वनलते, वासन्तिकलते, अतिमुक्तकलते, कुन्दलते' इन पदों का संग्रह हुआ है. 'णिच्चं कुसमियाओ जाव' में जो यावत्पद आया है, उससे 'नित्यं मयूरिते, नित्यं पल्लविते, नित्यं स्तबकिते, नित्यं विनमिते, नित्यं प्रणमिते, सुविभक्तप्रतिमञ्जर्यवतंसकधरे, नित्यं कुसुमित-मयूरित-पल्लवित-स्तबकित-गुच्छित-गुल्मित-यमलित-युगलित विनमित-प्रणमित-सुविभक्तप्रतिमञ्जर्यवतंसकधरे, सम्पिण्डितदृप्तभ्रमरमधुकरी प्रकरपरिलीयमानमत्तषट्पदकुसुमासवलोलमधुरगुमगुमायमानगुंजद्देशभागे' इन पदों का संग्रह हुआ है. इन पदों का अर्थ औपपातिक सूत्र की टीका से जानना चाहिये. तथा 'अच्छा जाव' यहां पूर्वोक्त श्लक्ष्णादि

मलयाओ जाव' मां जे यावत पद छे. तेथी 'नागलते, अशोकलते, चम्पकलते, चाम्रलते, वनलते, वासन्तिकलते, अतिमुक्तकलते, कुन्तकलते' आ पदोनो संग्रह थयो छे. 'नित्यं मयूरिते, नित्यं पल्लविते, नित्यं स्तवकिते, नित्यं विनमिते, नित्यं प्रणमिते, सुविभक्तप्रतिमञ्जर्यवतंसकधरे, णित्यं कुसुमित-मयूरित-पल्लवित-स्तबकित-गुच्छित-गुल्मित यमलित युगलित विनमित-प्रणमित-सुविभक्तमञ्जर्यवतंसकधरे, सम्पिण्डित दृप्त. भ्रमर मधुकरी प्रकर परिलीयमानमत्तषट्पदकुसुमासवलोलमधुरगुमगुमायमान गुंजद्देशभागे' आ पदोनो संग्रह थयो छे. आ पदोनो अर्थ औपपातिक सूत्रनी टीका ... जाणी लेवो जोईए. तेमज 'अच्छाजाव' अहीं यावत पदथी पूर्वोक्त

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वौ द्वौ दिक्सौवस्तिकौ प्रज्ञप्तौ। तौ सर्वरत्नमयौ अच्छौ, यावत्पदेन अत्रैव सूत्रे पूर्वसङ्गृहीतानि पदानि बोध्यानि, तथा-प्रतिरूपौ, व्याख्याऽमीषां प्राग्वत्। तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे चन्दनकलशौ=चन्दनघटौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु चन्दनकलशाः वरकमलप्रतिष्ठानाः-सुन्दरकमलोपरिस्थिताः, तथैव-षट्पञ्चाशत्तमसूत्रोक्तवदेव विज्ञेयाः।

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे भृङ्गारौ-सुवर्णमयजलपात्रविशेषौ ('झारी' इति भाषाप्रसिद्धौ, प्रज्ञप्तौ) ते खलु भृङ्गाराः वरकमलप्रतिष्ठानाः-उत्तमकमलोपरिस्थिता यावत्पदेन षट्पञ्चाशत्तमसूत्रोक्तानां 'सुरभिवरवारिपूर्णाः' इत्यादि कलशविशेषणपदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, व्याख्या चैषां तत एव बोध्या। तथा-महामत्तगजमुखाकृतिसमानाः-मत्तगजराजमुखाकाराः प्रज्ञप्ताः, हे श्रमण! हे आयुष्मन्! इति ॥सू० ५९॥

मूलम्—तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो आयंसा। पण्णत्ता। तेसि णं आयंसाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा—तवणिज्जमया-पगंठगा, वेरुलियमया थंभया, वइरामया दो वारंगा, नानामणिमया वलक्खा अंकमया मंडला, अणुग्घसियनिम्मलाए छायाए

पदों की व्याख्या पूर्व में की जा चुकी है. चन्दन कलश सुन्दर कलशों के ऊपर उसी तरह से स्थित हैं, ऐसा जो कहा गया है सो यहां इस 'तथैव' पद से ५६ वें सूत्र में कहा गया इस विषय संबंधी वर्णन ग्रहण करना चाहिये. 'भृंगार शब्द का अर्थ भाषाप्रसिद्ध झारी है 'वरकमलपइट्ठाणा जाव' में जो यह यावत्पद आया है उससे ५६ वें सूत्र में कहे गये 'सुरभिवरवारिपूर्णाः' इत्यादि कलश विशेषणों का संग्रह हुआ है इन पदों की व्याख्या उसी सूत्र में की गई है॥ सू० ५९ ॥

શ્લક્ષ્ણ વગેરે પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ બધાં પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. ચન્દન કલશ સુંદર કલશોની ઉપર તેવી જ રીતે ગોઠવેલા છે. આમ જે કહેવામાં આવ્યું છે, તેથી અહીં 'तथैव' પદથી ૫૬ માં સૂત્રના આ વિષય સંબંધી વર્ણનનું ગ્રહણ સમજવું જોઈએ. 'भृंगार' શબ્દનો અર્થ ઝારી થાય છે. 'वरकलमपइट्ठाणा जाव' માં જે યાવત પદ આવેલું છે તેથી ૫૬ માં સૂત્રમાં આવેલાં 'सुरभिवरवारिपूर्णाः' વગેરે કલશોના વિશેષણોનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. આ સર્વ પદોની વ્યાખ્યા તે સૂત્રમાં જ કરવામાં આવી છે. ॥ સૂ. ૫૯ ॥

समणुबद्धा, चदमंडलपडिणिगासा, महया महया अद्धकायसमाणा पण्णत्ता समणाउसो! तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो वइरनाभ थाला पण्णत्ता, अच्छ तिच्छडियसालि तं दुलणहसंदिट्ठपडिपुण्णा इव चिट्ठंति सव्वजंबूणयमया जाव पडिरूवा महया महया रहच- क्कवालसमाणा पण्णत्ता समणोउसो!।

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो पाईओ पण्णत्ताओ, ताओ णं पाइओ अच्छेदगपरीहत्थाओ णाणामणिपंचवण्णस्स फलहरिय- गस्स बहुपडिपुण्णाओ विव चिट्ठंति, सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ महया महया गोकलिंजरच्चक्कसमाणीओ पण्ण त्ताओ समणाउसो!। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो सुपइट्ठा पण्णत्ता, णाणाविहपसाहणभंडविरइया इव चिट्ठंति सव्वर णामया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो मणोगुलियाओ। पण्णत्ताओ तासुणं मणोगुलियासु बहवे सुवण्ण–रुप्पमया फलगा पण्णत्ता। तेसु णं सुवण्णरुप्पमएसु–फलगेसु बहवे वयरामया नाग- दंतया पण्णत्ता। तेसुणं वयरामएसु णागदंतएसु बहवे वयरामया सिक्कगा पण्णत्ता। तेसु णं वयरामएसु सिक्कगेसु किण्हसुत्तसिक्कगव- त्थिया नीलसुत्तसिक्कगवत्थिया लोहियसुत्तसिक्कगवत्थिया हालिद्दसुत्त- सिक्कगवत्थियासुक्कलसुत्तसिक्कगवत्थिया बहवे वायकरगा पण्णत्ता सव्व- वेरुलियमयो अच्छा जाव पडिरूवा।

तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चित्ता, रयण करडगा पण्णत्ता से जहा णामए रन्नो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चित्ते रयणकरंडए वे लियमणिफलिहपडलपच्चोयडे साए पहाए ते पएसे सव्वओ समंता

ओभासइ उज्जोवेइ तावेइ पभासेइ। एवमेव तेऽवि चित्ता रयणकरंडगा साए पभाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासंति उज्जावेंति तवेंति पभासेंति। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयकंठा गयकंठा नरकंठा किंनरकंठा किंपुरिसकंठा महोरगकंठा गंधव्वकंठा उसभकंठा सव्वरयणा मया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसु ण हयकंठएसु जाव उसभकंठएसु दो दो पुप्फचंगेरीओ मल्लचंगेरीओ चुण्णचंगेरीओ गधचंगेरीओ वत्थचंगेरीओ आभरणचंगेरीओ सिद्धत्थचंगेरीओ लोमहत्थचंगेरीओ पण्णत्ताओ, सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ। तासुणं पुप्फचंगेरियासु लोमहत्थचंगेरियासु दो दो पुप्फपडलगाइं जाव लोमहत्थपडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं। सि णं तोरणाणं पुरओ दो दो सीहासणा पण्णत्ता। तेसिणं सीहासणाणं वण्णओ जाव दामा। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो रुप्पमया छत्ता पण्णत्ता। ते णं छत्ता वेरुलियविमलदंडा जंबूणयकन्निया वइरसंधी मुत्ता जालपरिगया अट्ठसहस्सवरकंचणसलागा। दद्दर मलययसुगंधिसव्वोउयसुरभि सीयलच्छाया मगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा। तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चामराओ पण्णत्ताओ, ताओ णं चामराओ चंदप्पभवेरुलियवयरनाणामणि रयण खचियचित्तदंडाओ सुहुम रययदीहवालाओ संखंक कुंददगरययमयमहियफेणपुंजसंनिगासाओ सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ। तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो तेल्लसमुग्गा-कोट्ठसमुग्गो पत्तसमुग्गा चोयगसमुग्गा तगरसमुग्गा एलासमुग्गा

हरियालसमुग्गा हिंगुलयसमुग्गा मणोसिलासमुग्गा अंजणसमुग्गा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ॥ सू. ६० ॥

छाया-तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ आदर्शौ प्रज्ञप्तौ तेषामादर्शानामयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-तपनीयमयाः प्रकण्ठकाः, वैडूर्यमयाः स्तम्भकाः, वज्रमयानि द्वाराङ्गाणि नानामणिमयानि वलाक्षाणि अङ्कमयानि मण्डलानि अनवघर्षितनिर्मलया छायया समनुबद्धाः चन्द्रमण्डलप्रतिनिकाशाः महान्तः महान्तः अर्द्धकायसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमणाऽऽयुष्मन्! । तेषां खलु

'तेसि णं तोरणाणं पुरओ' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो आयंसा पण्णत्ता) उन तोरणों के आगे दो दो दर्पण कहे गये हैं. (तेसिणं आयंसाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) उन आदर्शों का इस प्रकार से यह वर्णन कहा गया है. (तं जहा) जैसे-(तवणिज्जमया पगंठगा, वेरुलियमया थंभगा, वइरामया दोवारगा, नानामणिमया वलक्खा अंकमया मंडला) इन आदर्शों की जो पीठ है, वह तपनीयमय है. अर्थात जिस स्थान पर ये रक्खे हुए हैं वह स्थान सुवर्ण का बना हुआ है. इनके स्तंभ वैडूर्यमणि के बने हुए हैं, इन द्वारके अवयव भी वैडूर्यमणि के बने हुए हैं, नानामणियों के इनके कण्ठाभरण कंठ के अलंकार विशेष बने हुए हैं, अंकरत्न के इनके मंडल बने हुए हैं, (अणुग्घसिय निम्मलाए छायाए समणुबद्धा, चंदमंडल पडिणिगासा, महया महया अद्धकायसमाणा पण्णत्ता समणाउसो) ये दर्पण घर्षण किये बिना

'तेसिं णं तोरणाणं पुरओ' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो आयंसा पण्णत्ता) તે દરેકે દરેક તોરણની સામે બબ્બે દર્પણો (અરીસાઓ) કહેવાય છે. (तेसिं णं आयंसाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તે દર્પણોનું વર્ણન અહીં આ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. (तं जहा) જેમકે (तवणिज्जमया पगंठगा, वेरुलियमया थंभगा, वइरामया दोवारगा, नानामणिमया वलक्खा अंकमया मंडला) આ દર્પણોના જે પીઠ છે તે તપનીય મય છે, એટલે કે જે સ્થાનો ઉપર તે મૂકેલા છે તે સ્થાનો સુવર્ણના બનેલાં છે. તેના થાંભલાઓ વૈડૂર્ય મણિના બનેલા છે. તેના દ્વારના અવયવો પણ વૈડૂર્યમણિના બનેલા છે. અનેક મણિઓના તેમના કંઠાભરણ વિશેષ બનેલા છે, તેમના મંડપો અંકરત્નના બનેલા છે. (अणुग्घसिय निम्मलाए

तोरणानां पुरतो द्वे द्वे वज्रनाभस्थाले प्रज्ञप्ते तानि खलु अच्छत्रिच्छटितशालितण्डुलनखसंदष्ट-प्रतिपूर्णानि इव तिष्ठन्ति। सर्वे ताम्बूनदमयानि यावत् प्रतिरूपाणि महान्ति महान्ति रथचक्रवालसमानानि प्रज्ञप्तानि श्रमणाऽऽयुष्मन्!। तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे पात्र्यौ प्रज्ञप्ते, ताः खलु पात्र्यः अच्छोदकपरिहस्ताः नानामणिपञ्चवर्णैः फलहरितकैः बहुप्रतिपूर्णा इव तिष्ठन्ति,

ही स्वभावतः अपनी निर्मलप्रभा से संयुक्त है. तथा-वृत्त उज्ज्वल होने से चन्द्रमण्डल के जैसे हैं। बहुत बडे हैं । अतः हे श्रमण आयुष्मन् । आधे शरीर के बराबर कहे गहे हैं. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो वइरनाभ थाला पण्णत्ता, अच्छतिच्छडियसालितंदुलणहसंदिट्ठपडिपुण्णा इव चिट्ठंति) इन तोरणों में से प्रत्येक तोरण के आगे दो दो वज्रनाभ स्थाल-जिसका मध्यभाग वज्ररत्न से जटित हैं ऐसे थालपात्र विशेष-कहे गये हैं ये सब वज्रनाभ स्थाल निर्मल-स्वच्छ ऐसे तीन बार छोटे गये-शोधे गये-शालितण्डुलों से प्रतिपूर्ण हुए हैं, पात्र की तरह से हैं (सव्वजंबूणयमया, जाव पडिरूवा, महया महया रहचक्कवालसमाणा पण्णत्ता समणाउसो) ये श्रमण! आयुष्मन्! ये सब वज्रनाभ स्थाल सर्वथा जम्बूनद नामक स्वर्ण विशेष के बने हुए हैं। यावत् प्रतिरूप हैं तथा बहुत बडे हैं और जैसा गोल रथ का चक्र होता है ऐसे कहे गये हैं। (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो पाईओ पण्णत्ताओ) इन तोरणों के आगे दो दो छोटे २ पात्र कहे गये हैं। (अच्छोदगपरिहत्थाओ णाणामणिपंचवण्णस्स फल-

छायाए समणुबद्धा.चंदमंडलपडिणिगासा, महया महया अद्धकायसमाणा पण्णत्ता समणाउसो) ते दर्पणो घसायेलां न होवां छतांये स्वाभाविक रीते निर्मळ प्रभाथी युक्त रहे छे तेमज वृत्त उज्जवळ होवा बदल चंद्र मंडळ जेवां लागे छे. ते बहु ज विशाळ छे तेथी हे श्रमण आयुष्मन्! तेओ अर्धा शरीरनी जेटला कहेवाय छे. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो वइरनाभ थाला पण्णत्ता, अच्छतिच्छडियसालितंदुलणहसंदिट्ठपडिपुण्णा इव चिट्ठंति) आ तोरणोमांथी दरेके दरेक तोरणोनी सामे बब्बे वज्रनाभस्थाल-के जेमनो मध्यभाग वज्ररत्न जटित छे एवा थाल-पात्र विशेष कहेवाय छे. आ सर्वे वज्रनाभ स्थालो निर्मळ -स्वच्छ त्रण वार खांडीने साफ करेला शालि तंदुलोथी भरेला छे, अने पात्रनी जेम छे. (सव्व जंबूणयमया, जाव पडिरूवा, महया महया रहचक्कवाल समाणा पण्णत्ता समणाउसो) हे श्रमण! आयुष्मन्! आ बधा वज्रनाभ स्थालो सर्वात्मना जंबूनद नामक सुवर्ण विशेषना बनेला छे. यावत प्रतिरूप छे तेमज बहुज विशाळ छे अने रथचक्रनी जेवी गोळ आकृति वाळा कहेवाय छे. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो पाईओ पण्णत्ताओ) आ बधा

सर्वरत्नमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः महत्यो महत्यो गोकलिञ्जचक्रसमानाः प्रज्ञप्ताः श्रमणाऽऽयुष्मन्! तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ सुपतिष्ठकौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु नानाविधप्रसाधनभाण्डविराजिता इव तिष्ठन्ति। सर्वरत्नमयाः अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः। तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे मनोगु-

हरियगस्स वहुपडिपुण्णाओ चिव चिट्ठंति) ये छोटे २ पात्र निर्मलजल से परिपूर्ण हैं अतः पांच प्रकार के अनेकविध मणि जिसमें लगे हुए हैं ऐसे हरितवर्णवाले फलों से ये बहुत सुन्दर ढंग से भरे हुए न हों मानो ऐसे मालूम पडते हैं। (सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ महया महया, गोकलिंजरचक्कसमाणीओ पण्णत्ताओ) ये सब छोटे २ पात्र सर्वथा रत्नमय हैं, निर्मल हैं, यावत् प्रतिरूप हैं, पृथुल (बडा) हैं अतएव हे श्रमण आयुष्मन्! गाय को चारा जिसमें रखते हैं ऐसे वंश निर्मित टोकरी के समान ये आकार में गोल गोल कहे गये हैं। (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो सुपइट्ठा पण्णत्ता) इन तोरणों के आगे दो दो सुप्रतिष्ठक पात्र विशेष कहे गये हैं। (णाणाविह पसाहणभंडविरइया, इव चिट्ठंति) ये सुप्रतिष्ठक नाना प्रकार के प्रसाधनों के साधनभूत सर्वौषधि आदि-उपकरण वाले पात्रों से भरे हुए जैसे प्रतीत होते हैं। (सव्वरयणा मया अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब सर्वथा रत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो मणोगुलियाओ, पण्णत्ताओ)

તોરણોની સામે બબ્બે નાના પાત્રો કહેવાય છે. (अच्छोदगपरिहत्थाओ, णाणामणि पंचवण्णस्स फलहरियगस्स बहुपडिपुण्णाओ विव चिट्ठंति) આ નાના નાના પાત્રો નિર્મળ જલથી પરિપૂર્ણ છે, એથી પાંચ જાતના અનેકવિધ મણિ જટિત હોવાથી આ બધા પાત્રો હરિત વર્ણવાળા સુંદર ફળોથી ભરેલા હોય તેમ દેખાય છે. सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ महया महया गोकलिंजर चक्कसमाणीओ पण्णत्ताओ) આ બધા નાના પાત્રો સર્વથા રત્નમય છે, નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, પૃથુલ છે એથી જ હે શ્રમણ આયુષ્મન્! ગાયોને ચાર જેમાં મૂકવામાં આવે છે તેવા વાંસના ટોપલા જેવા ગોળ આકૃતિવાળા કહેવાય છે. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो सुपइट्ठा पण्णत्ता) આ તોરણોની સામે બબ્બે સુપ્રતિષ્ઠક કહેવાય છે. (णाणाविह पसाहणभंडविरइया, इव चिट्ठंति) એ સુપ્રતિષ્ઠકો નાના પ્રકારના પ્રસાધના સાધનભૂત સર્વૌષધિ વગેરે ઉપકરણ વાળા પાત્રોથી ભરેલાની જેમ લાગે છે. (सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) એઓ બધા સર્વાત્મના રત્નમય છે, નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે, (तेसिं णं तोर-

लिके प्रज्ञप्ते। तासु खलु मनोगुलिकासु बहूनि सुवर्ण-रूप्यमयानि फलकानि प्रज्ञप्तानि, तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्रमया नागदन्तकाः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु बहूनि वज्रमयानि शिक्यकानि प्रज्ञप्तानि। तेषु खलु वज्रमयेषु शिक्यकेषु कृष्णसूत्रशिक्यकावस्थिताः नीलसूत्रशिक्यकावस्थिताः लोहितसूत्रशिक्यकावस्थिताः हारिद्रसूत्रशिक्यकावस्थिताः शुक्लसूत्रशिक्यकावस्थिताः बहवो वातकरकाः प्रज्ञप्ताः, सर्ववैडूर्यमयाः अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चित्रौ

उन तोरणों के आगे दो दो मनोगुलिक-आसन विशेष-कहे गये हैं। (तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पण्णत्ता) उन मनोगुलिकाओं पर अनेक सुवर्ण एवं चांदी के बने हुए पाटला कहे गये हैं (तेसु णं सुवण्णरुप्पमएसु फलगेसु बहवे वयरामया नागदंतया पण्णत्ता) उन सुवर्ण एवं चांदी के बने हुए पाटलाओं में अनेक वज्ररत्न की कीलें लगी हुई कही गई है। (तेसु णं वइरामएसु णागदंतए बहवे वयरामय सिक्कगा पण्णत्ता) उन वज्रमय कीलों के उपर अनेक वज्ररत्न के बने हुए छीके टंगे हुए कहे गये है। (तेसु णं वइरामएसु सिक्कगेसु किण्हसुत्तसिक्कगवत्थिया नीलसुत्तसिक्कगवत्थिया लोहियसुत्तसिक्कगवत्थिया हालिद्दसुत्तसिक्कगवत्थिया सुकिल्लसुत्तसिक्कगवत्थिया बहवे वायकरगा पण्णत्ता) उन वज्ररत्नमय छीकों के ऊपर कृष्ण सूत्रवाले छीकों से बंधे हुए, नीलसूत्रवाले छीकों में बंधे हुए, लाल सूत्रवाले छीकों में बंधे हुए. पीत (पीला) सूत्रवाले

णाणं पुरओ दो दो मणोगुलियाओ, पण्णत्ताओ) તે તોરણોની સામે બબ્બે મનોગુલિકાઓ-આસન વિશેષ કહેવાય છે(तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्णरुप्प फलगा पण्णत्ता) તે મનોગુલિકાઓ-આસનો પર ચાંદી તેમજ સોનાના બનેલા ઘણા પાટલાઓ હેવાય છે. (तेसि णं सुवण्णरुप्पमएसु फलगेसु बहवे वयरामया नागदंतया पण्णत्ता) તે સોના તેમજ ચાંદીના બનેલા પાટલાઓમાં ઘણા વજ્રરત્નની ખીલીઓ ઠોકેલી છે તેમ કહેવાય છે. (तेसु ण वइरामएसु णागदंतएसु बहवे वयरामया सिक्कगा पण्णत्ता તે વજ્રરત્નની ખીલાની ઉપર ઘણા વજ્રરત્નના બનેલાં શીકાઓ ભેરવેલાં છે તેમ કહેવાય છે. (तेसु णं वइरामएसु सिक्कगेसु किण्हसुत्तसिक्कगवत्थिया नीलसुत्तसिक्कगवत्थिया लोहियसुत्तसिक्कगवत्थिया हालिद्दसुत्तसिक्कगवत्थिया सुक्किल्ल सुत्तसिक्कगवत्थिया बहवे वायकरगा पण्णत्ता) તે વજ્રરત્નના શીકાઓની ઉપર શીકાઓમાં બાંધવામાં આવેલા કાળા દોરાવાળા, શીકાઓમાં બાંધવામાં આવેલા નીલા દોરાવાળા, શીકાઓમાં બાંધવામાં આવેલા રાતા દોરાવાળા, શીકાઓમાં બાંધ-

रत्नकरण्डकौ प्रज्ञप्तौ, स यथानामकः राज्ञः चातुरन्तचक्रवर्तिनः चित्रः रत्नकरण्डकः वैडूर्यमणिस्फटिकपटलप्रत्यवच्छन्नः स्वया प्रभया तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् अवभासयति उद्द्योतयति तापयति प्रभासयति। एवमेव तेऽपि चित्राः रत्नकरण्डकाः स्वया प्रभया तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् अवभासयन्ति उद्द्योतयन्ति तापयन्ति प्रभासयन्ति। तेषां खलु तोरणानां पुरतः

छीकों में बंधे हुए, एवं सफेद सूतवाले छीकों में बंधे हुए अनेक वातकरक–कलश विशेष रखे हुए, कहे गये हैं। (सव्वे वेरुलियमया अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब वातकरक वैडूर्यमय एवं निर्मल यावत् प्रतिरूप कहे गये हैं।

(तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो चित्ता रयणकरंडगा पण्णत्ता) उन तोरणों के आगे दो २ अद्भुत रत्नकरण्डक कहे गये हैं। (से जहानामए रन्नो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चित्ते रयणकरंडए वेरुलियमणिफलिहपडलपच्चोयडे साए पहाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासइ उज्जोवेइ तावेइ पभासेइ) जैसे–षट्खंडाधिपति राजा का चित्र–अद्भुत रत्नकरण्डक वैडूर्यमणि एवं स्फटिकमणि से आच्छादित हुआ अपनी प्रभा से अपने पासके प्रदेशों को चारों दिशाओं में तथा चारों विदिशाओं में प्रकाशित करता है, उद्योतित करता है, तापित करता है, प्रभासित करता है (एवमेव ते वि चित्ता रयणकरंडगा साए पभाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासंति, उज्जोवेंति, तावेंति पभासेंति) इसी तरह से वे तोरणावस्थित रत्नकरण्डक

વામાં આવેલા પીળા દોરાવાળા અને શીકાઓમાં બાંધવામાં આવેલા સફેદ દોરાવાળા ઘણા વાતકરક–કલશ વિશેષ મૂકેલાં કહેવાય છે. (सव्वे वेरुलियमया अच्छा जाव पडिरूवा) આ બધા વાતકરક–કલશ વિશેષ—વૈડૂર્યમય અને નિર્મળ યાવત પ્રતિરૂપ કહેવામાં આવ્યા છે.

(तेसिंणं तोरणाणं पुरओ दो दो चित्ता रयणकरंडगा पण्णत्ता) તે તોરણોની સામે બબ્બે અદ્ભુત રત્નકરંડકો કહેવાય છે. (से जहानामए रन्नो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चित्ते रयणकरंडए वेरुलियमणिफलिहपडलपच्चोयडे साए पहाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासइ उज्जोवेइ तावेइ पभासेइ) છ ખંડના અધિપતિ રાજાની અદ્ભુત રત્નકરંડક વૈડૂર્યમણિ અને સ્ફટિકમણિથી આચ્છાદિત થયેલી છબી પોતાની પ્રભાથી આસપાસના પ્રદેશોને ચારે તરફ દિશાઓમાં તેમજ વિદિશાઓમાં પ્રકાશિત કરે છે. ઉદ્યોતિત કરે છે, તાપિત કરે છે. પ્રભાસિત કરે છે. (एवमेव ते वि चित्ता रयणकरंडगा साए पभाए ते पएसे सव्वओ समंता ओभासंति, उज्जोवेंति, तावेंति पभासेंति) તેમજ તે તોરણની સામે મૂકેલા રત્ન-

द्वौ द्वौ हयकण्ठौ गजकण्ठौ नरकण्ठौ किन्नरकण्ठौ किंपुरुषकण्ठौ महोरगकण्ठौ गन्धर्वकण्ठौ वृषभकण्ठौ सर्वरत्नमयौ अच्छौ यावत् प्रतिरूपौ। तेषु खलु हयकण्ठेषु यावद् वृषभकण्ठेषु द्वे द्वे पुष्पचङ्गेर्यौ माल्यचङ्गेर्यौ चूर्णचङ्गेर्यौ गन्धचङ्गेर्यौ वस्त्रचङ्गेर्यौ आभरणचङ्गेर्यौ सिद्धार्थचङ्गेर्यौ लोमहस्तचङ्गेर्यौ प्रज्ञप्ते, सर्वरत्नमय्यौ अच्छे यावत् प्रतिरूपे। तासु खलु पुष्पचङ्गेरिकासु यत् लोम·

भी अपनी प्रभा से उन अपने आसन्न प्राप्त स्थानों को सब दिशाओं एवं विदिशाओं में प्रकाशित करते हैं उद्योतित करते हैं, तापित करते हैं, प्रभासित करते हैं। (तेसि णं तोरणा णं पुरओ दो दो हयकंठा गयकंठा-नरकंठा किन्नरकंठा किंपुरिसकंठा, महोरगकंठा, गंधव्वकंठा, उसभकंठा, सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) उन तोरणों के आगे दो दो घोडे की आकृति जैसे घोडला कहे गये हैं, इसी प्रकार दो दो गजकंठ, नर-कंठ. किन्नरकंठ, किंपुरुषकंठ, महोरगकंठ, गन्धर्वकंठ और वृषभकण्ठ कहे गये हैं। ये सब हयकण्ठादिक सर्वथा रत्नमय हैं, अच्छ-निर्मल यावत्-प्रतिरूप हैं। (तेसु णं हयकंठएसु जाव उसभकंठएसु दो दो पुप्फ चंगेरीओ मल्लचंगेरीओ चुण्णचंगेरीओ गंधचंगेरीओ, वत्थचंगेरीओ, आभरण-चंगेरीओ, सिद्धत्थचंगेरीओ, लोमहत्थचंगेरीओ, पण्णत्ता) उन हयकंठों से लेकर वृषभकंठोंतक के ऊपर दो दो पुष्पचंगेरीकाएँ—पुष्प रखने की चं[illegible]रिकाएँ चूर्णचंगेरिकाएं, गंधचंगेरिकाएं वस्त्रचंगेरिकाएं, आभरणचं-रिकाएं, सिद्धार्थ-सर्षपचंगेरिकाएं, एवं लोमहस्तचंगेकाएं कही गई हैं।

કરંડકો પણ પોતાની પ્રભાથી પોતાની આસપાસના પ્રદેશોને સર્વ દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓમાં પ્રકાશિત કરે છે, ઉદ્યોતિત કરે છે, તાપિત કરે છે, પ્રભાસિત કરે છે. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो हयकंठा गयकंठा. नरकंठा किन्नरकंठा किंपुरिसकंठा, महोरगकंठा गंधव्वकंठा, उसभकंठा. सव्वरयणा मया अच्छा जाव पडिरूवा) તે તોરણોની સામે બબ્બે ઘોડાની આકૃતિ જેવા ઘોડલાઓ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે જ બબ્બે ગજકંઠ, નરકંઠ, કિન્નરકંઠ, કિંપુરુષકંઠ મહોરગકંઠ, ગંધર્વકંઠ અને વૃષભકંઠ કહેવાય છે. આ બધા હયકંઠ વગેરે સર્વાત્મના રત્નમય છે. અચ્છ-નિર્મળ યાવત પ્રતિરૂપ છે. (तेसु णं हयकंठएसु जाव उसभकंठएसु दो दो पुप्फचंगेरीओ मल्लचंगेरीओ, चुणाचंगेरीओ, गंधचंगेरीओ,वत्थचंगेरीओ, आभरणचंगेरीओ. सिद्दत्थचंगेरीओ, लोमहत्थचंगेरीओ पण्णत्ताओ) તે હયકંઠોથી માંડીને વૃષભકંઠો સુધીના બધા ઉપર બબ્બે પુષ્પ મૂકવાની છાબો ચૂર્ણ મૂકવાની છાબો, ગંધ મૂકવાની છાબો, વસ્ત્ર મૂકવાની છાબો, આભરણ મૂકવાની

हस्तचङ्गेरिकासु द्वे द्वे पुष्पपटलके यावत् लोमहस्तपटलके सर्वरत्नमये अच्छे यावत् प्रतिरूपे। तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे सिंहासने प्रज्ञप्ते। तेषां खलु सिंहासनानां वर्णको यावत् दामानि। तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे रूप्यमये छत्रे प्रज्ञप्ते। तानि खलु छत्राणि वैडूर्यविमलदण्डानि जाम्बूनदकर्णिकानि वज्रसन्धीनि मुक्ताजालपरिगतानि अष्टसहस्रवरकाञ्चनशलाकानि

(सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) ये सब चंगेरिकाएं सर्वथा रत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। (तासु णं पुप्फचंगेरियासु जाव लोमहत्थचंगेरियासु दो पुप्फपडलाइं जाव लोमहत्थपडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं) इन पुष्पचंगेरिकाओं से लेकर लोम हस्तचगेरिकाओं तक की सब चंगेरिकाओं के मुखों पर दो दो पुष्प-पटलक–पुष्पमय आच्छादन विशेष कहे गये हैं। ये सब पटलक सर्वथा रत्नमय हैं, निर्मल हैं, यावत् प्रतिरूप हैं। (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो सीहासणा पण्णत्ता) इन तोरणों के आगे दो दो सिंहासन कहे गये हैं (तेसिं णं सीहासणाणं वण्णओ जाव दामा) इन सिंहासनों की वर्णन पद्धति दामों (मालाओं) के वर्णन तक पहिले जैसी कही गई है वैसी जाननी चाहिये (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो रुप्पमया छत्ता पण्णत्ता) उन तोरणों के आगे दो दो रजतमय छत्र कहे गये हैं। (ते णं छत्ता वेरुलियविमलदंडा, जंबूणयकन्निया, वइरसंधी, मुत्ताजालपरिगया,

છાબો અને લોમહસ્તચંગેરિકાઓ (છાબો) કહેવાય છે. (सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) આ બધી ચંગેરિકાઓ (છાબો) સર્વથા રત્નમય છે, નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तासु णं पुप्फचंगेरियासु जाव लोमहत्थचंगेरियासु दो पुप्फपडलाइं जाव लोमहत्थपडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं) આ પુષ્પ ચંગેરિકાઓ (છાબો) થી માંડીને લોમહસ્ત ચંગેરિકાઓ (છાબો) સુધીની સર્વ ચંગેરિકાઓ (છાબો) ના મોં પર બબ્બે પુષ્પ પટલક–પુષ્પથી બનેલા આચ્છાદન વિશેષ (ઢાંકણાઓ) કહેવાય છે. આ બધા પાટલકો (ઢાંકણાઓ) સર્વથા રત્નમય છે. નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो सीहासणा पण्णत्ता) તે તોરણોની સામે બબ્બે સિંહાસનો કહેવાય છે (तेसिं णं सीहासणाणं वण्णओ जाव दामा) તે સિંહાસનોનું વર્ણન પહેલી દામો માળાઓ) સુધારવામાં આવેલા પણ જેમજ સમજવું જોઈએ. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो रुप्पमया छत्ता पण्णत्ता) તે તોરણોની સામે બબ્બે ચાંદીના છત્રો કહેવાય છે. (ते णं छत्ता वेरुलियविमलदंडा, जंबूणयकन्निया, वइरसंधी, मुत्ताजालपरिगया, अट्ठसहस्सवरकंचण-

दर्दरमलयजसुगन्धि सर्वे ऋतुसुरभिशीतलच्छायानि मङ्गलभक्तिचित्राणि चन्द्राऽऽकारोपमानि ।

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे चामरे प्रज्ञप्ते । तानि खलु चामराणि चन्द्रप्रभवैडूर्यवज्रनानामणिरत्नखचितचित्रदण्डानि सूक्ष्मरजतदीर्घबालानि

अट्ठसहस्सवरकंचणसलागा, दद्दरमलयसुगंधिसव्वोउयसुरभिसीयलच्छाया, मंगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा) ये रजतमय छत्र वैडूर्यमणि के विमल दण्डवाले हैं। इन छत्रों की कर्णिकाएं जाम्बूनद नामक सोने की बनी हुई है। वज्ररत्न की इनकी सन्धियां बनी हुई हैं. मुक्ताजाल से ये परिवेष्टित हैं उत्तम सोने की बनी हुई इनकी १००८ शलाकाएं हैं. इनकी छाया प्रचुर श्रीखण्डचन्दन की जैसी सुगंध से युक्त है एवं समस्त ऋतुओं में शोभनगन्ध से युक्त हैं, तथा शैत्यगुण से युक्त है. ये सब छत्र स्वस्तिकादिक आठ मंगलों की रचना से अद्भुत हैं। तथा चन्द्रमा के आकार जैसे गोल हैं। (तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चामराओ पण्णत्ताओ-ताओ णं चामराओ चंदप्पभवेरुलियवयरनाणामणिरयणखचियचित्तदंडाओ) उन तोरणों के आगे दो दो चामर कहे गये हैं. ये चामर चन्द्रकान्तमणि वैडूर्यमणि और वज्ररत्न आदि नानामणियों वाले दण्डों से युक्त हैं अतः इनके ये दण्ड अनेक वर्णवाले होने से दण्ड अद्भुत हैं. इन चामरों के जो बाल हैं-वे बहुत दीर्घ-लम्बे हैं, एवं सूक्ष्म हैं. और ये सब बाल रजत-चांदी के बने हुए हैं। यही बात (सुहुमरययमलागा,

---

सलागा, दद्दरमलयसुगंधिसव्वोउयसुरभिसीयलच्छाया मंगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा) ते चांदीना छत्रो वैडूर्यमणिना विमल (स्वच्छ) दांडीवाळा छे. आ छत्रोनी कर्णिकाओ जांबूनद नामक सुवर्ण विशेषनी बनेली छे. एमनी संधीओ वज्ररत्ननी बनेली छे. एओ मुक्ताजालथी परिवेष्टित छे. आ बधामां सोनानी बनेली १००८ शलाकाओ छे. एमनी छाया प्रचुर श्रीखंडचंदनना जेवी सुगंधथी युक्त छे, तेमज शीतलगुणथी युक्त छे. आ बधा छत्रो स्वस्तिक वगेरे आठ मंगलोनी रचनाथी युक्त अद्भुत छे. तेमज चन्द्रना आकार जेवा गोळ छे. (तेसि णं तोरणाणं पुरओ दो दो चामराओ पण्णत्ताओ-ताओ णं चामराओ चंदप्पभवेरुलियवयरनाणामणिरयणखचियचित्तदंडाओ) ते तोरणोनी आ बब्बे चमरो कहेवाय छे, आ बधा चामरो चन्द्रकांतमणि वैडूर्यमणि अने वज्ररत्न वगेरे अनेक मणिओथी युक्त दांडीओ वाळा छे. छत्रोनी दांडीओ विविध वर्णवाळी होवा बदल अद्भुत शोभा धरावे छे. आ चमरोना जे वाळ छे, ते बहु ज लांबा छे अने सूक्ष्म छे अने आ बधा वाळो चांदीना बनेला

शङ्खाङ्ककुन्ददक रजोऽमृतमथित फेनपुञ्जसन्निकाशानि सर्वरत्नमयानि अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि।

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वौ द्वौ तैलसमुद्गौ कोष्ठसमुद्गौ पत्रसमुद्गौ चोयकसमुद्गौ तगरसमुद्गौ एलासमुद्गौ हरितालसमुद्गौ हिङ्गुलकसमुद्गौ मनःशिलासमुद्गौ अञ्जनसमुद्गौ सर्वरत्नमयौ अच्छौ-यावत् प्रतिरूपौ ॥सू० ६०॥

दीहवालाओ) इस पद द्वारा प्रकट की गई हैं. (संखंककुंददगरययमय-महियफेणपुंजसंनिगासाओ) ये सब चामर शंख, अंक, कुन्द, दकरज एवं मथित अमृतफेनपुञ्ज के जैसे शुभ्रवर्णवाले हैं (सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) तथा सर्वथा रजतमय हैं एवं अच्छ-निर्मल यावत् प्रतिरूप है। (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो तेल्लसमुग्गा कोट्ठसमुग्गा पत्तसमुग्गा चोयगसमुग्गा तगरसमुग्गा एलासमुग्गा हरियालसमुग्गा, हिंगुलयसमुग्गा मणोसिलासमुग्गा, अंजणसमुग्गा, सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) इन तोरणों के आगे दो दो तैलसमुद्ग-सुगंधितैल से पूर्ण संपुट, दो दो कोष्ठ समुद्ग, दो दो पत्र समुद्ग, दो दो चोयक समुद्ग, दो दो तगरसमुद्ग. दो दो एला-(एलची) समुगद, दो दो हरिताल दो दो हिंगलकसमुगद, दो दो मनःशिला समुद्ग और दो दो अंजन समुद्ग कहे गये हैं। ये सब समुद्ग सर्वथा रत्नमय हैं यावत् निर्मल है प्रतिरूप हैं।

છે. આ વાત (सुहुमरययदीहवालाओ) આ પદવડે પ્રકટ કરવામાં આવી છે. (संखंककुंददगरययमयमहियफेणपुंजसंनिगासाओ) આ સર્વ ચમરો શંખ, અંક, કુંદ, દકરજ અને મથિત અમૃત ફેન પુંજ જેવાં શુભ્ર (શ્વેત) વર્ણવાળા છે. (सव्वरयणामयाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) તેમજ સર્વથા રજતમય છે અને અચ્છ નિર્મળ યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तेसिं णं तोरणाणं पुरओ दो दो तेल्लसमुग्गा कोट्ठसमुग्गा पत्तसमुग्गा, चोयगसमुग्गा तगरसमुग्गा एलासमुग्गा हरियालसमुग्गा, हिंगुलयसमुग्गा मणोसिलासमुग्गा अंजण-समुग्गा, सव्वरयणामया, अच्छा जाव पडिरूवा) આ બધા તોરણોની સામે બબ્બે તૈલ સમુદ્ગો—સુવાસિત તૈલથી ભરેલા સંપુટો, બબ્બે કોષ્ઠ સમુદ્ગો, બબ્બે પત્ર સમુદ્ગો, બબ્બે ચોયક સમુદ્ગો, બબ્બે તગર સમુદ્ગો બબ્બે હરિતાલ સમુદ્ગો બબ્બે એલા (એલચી) સમુદ્ગો, બબ્બે મનઃશિલા સમુદ્ગો અને બબ્બે અંજન સમુદ્ગો કહેવાય છે. આ બધા સમુદ્ગો સર્વથા રત્નમય છે, નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.

टीका-'तेसि णं तोरणाणं पुरओ' इत्यादि-तेषां-पूर्वोक्तानां खलु तोरणानां पुरतः-अग्रतः द्वौ द्वौ आदर्शौ-दर्पणौ प्रज्ञप्तौ। तेषां खलु आदर्शानाम् अयमेतद्रूपः-अनुपदवक्ष्यमाणस्वरूपः वर्णावासः-वर्णनमार्गः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-एषामादर्शानां प्रकण्ठकाः-पीठविशेषाः, तपनीयमयाः-स्वर्णविशेषमयाः, प्रज्ञप्ता इति परेणान्वयः। एवमग्रेऽपि, वैडूर्यमयाः-वैडूर्यमणिमयाः स्तम्भकाः-वज्रमयानि-वज्ररत्नमयानि, द्वाराङ्गाणि-द्वारावयवा नानामणिमयानि वलाक्षाणि-कण्ठाभरणविशेषाः अङ्कमयानि-अङ्करत्नमयानि मण्डलानि-प्रतिबिम्बस्थानानि काचस्थानीयानि, पुनस्ते दर्पणाः ? कीदृशा इत्याह-अनवघर्षितनिर्मलया-अनवघर्षितेन-अवघर्षणाभावेन-विनाऽपि घर्षणं स्वभावात् या निर्मला स्वच्छा तया छायया-प्रभया समनुबद्धा-संयुक्ताः, तथा चन्द्रमण्डलप्रतिनिकाशाः-वृत्तोज्ज्वलत्वेन चन्द्रमण्डलतुल्याः, तथा-महान्तो महान्तः-अतिमहान्तः, कियत्परिमितातिमहान्तः? इत्यत्राह-अर्धकायसमानाः-शरीरार्धप्रमाणाः प्रज्ञप्ताः श्रमणाऽऽयुष्मन् !-शिष्यसंबोधनमिदम्।

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे वज्रनाभस्थाले वज्ररत्नजटितमध्यभागयुक्तौ-पात्रविशेषौ, प्रज्ञप्ते, तानि स्थालानि च अच्छत्रिश्छटितशालितण्डुलनखसंदष्टप्रतिपूर्णानि-अच्छाः-विशुद्धस्फटिकवत् निर्मलाः, ते च त्रिश्छटिताः-वारत्रयं शोधिताश्च ते नखसंदष्टाः-नखैर्वितुषीकृताश्च ते शालितण्डुलाः-धान्यविशेषसम्बन्धितण्डुलाः तैः प्रतिपूर्णानि तथा, इव-तादृशतण्डुलपरिपूर्णपात्रवत् वज्रनाभस्थालानि तिष्ठन्तिसन्ति, अतेतण्डुलविशेषणस्य नखसंदष्टस्य पूर्वप्रयोगयोग्यत्वेऽपि परनिपातः प्राकृतत्वात्, पुनः कीदृशानि तानि सर्वजाम्बूनदमयानि-सर्वात्मना-जाम्बूनदाभिधस्वर्णविशेषमयानि, यावत्-यावत्पदेन

टीकार्थ इसका मूलार्थ के जैसा ही है—परन्तु जहां २ विशेषता है वह इस प्रकार से है-आदर्शों के प्रकण्ठक से तात्पर्य पीठ—(आसन) विशेष है, मण्डल शब्द से यहां प्रतिबिम्ब स्थान लिया गया है और वह दर्पणरूप है। 'समणाउसो' यह पद शिष्य के सम्बोधन के लिये कहा गया हैं। 'सव्वजंबूणयमया जाव' में जाव यावत् पद आया है उससे

ટીકાર્થ— આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ જેવો જ છે. પણ જ્યાં જ્યાં કંઈક સમજવા જેવી સવિશેષ વસ્તુ જણાઈ આવી છે તેનું સ્પષ્ટકરણ અહીં કરીએ છીએ આદર્શો (દર્પણો) ના પ્રકંઠકોથી અહીં પીઠ (આસન) વિશેષ સમજવું. મંડળ શબ્દ અહીં પ્રતિબિંબ સ્થાન માટે પ્રયુક્ત થયેલ છે અને તે દર્પણ રૂપ છે. ('समणाउसो') આ પદ શિષ્યના સંબોધન માટે પ્રયુક્ત થયેલ છે. 'सव्वजंबूणयमया जाव'

'अच्छानि' इत्यारभ्य अभिरूपाणि, इति पर्यन्तानि पदानि प्राग्वत् संग्राह्याणि, तथा प्रतिरूपाणि, एषां व्याख्या प्राग्वत्। पुनस्तानि महान्ति महान्ति रथ चक्र समानानि–रथचक्रवद्वर्तुलाकाराणि प्रज्ञप्तानि श्रमणायुष्मन्!।

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे पात्र्यौ–लघु–पात्रे प्रज्ञप्ते, ताः खलु पात्र्यः–कीदृश्यः? इत्यपेक्षायामाह–अच्छोदकपरिहस्ताः निर्मलजलपरिपूर्णाः, नानाविधपञ्चवर्णैः–नाना=अनेकविधा मणयः पञ्चवर्णा येषु तादृशैः हरितवर्णैः फलैः, बहुप्रतिपूर्णाः–सम्यग्भृता इव तिष्ठन्ति। मूले–'णाणामणिपंचवण्णस्स फलहरियगस्स' इत्यत्र–प्राकृतत्वात् तृतीयार्थे षष्ठी, एकवचनं विशेषणपरनिपातश्च। ताश्च सर्वरत्नमय्य–सर्वात्मना रत्नमय्यः, तथा–अच्छाः, यावत्–प्रतिरूपः, एषां संग्रहो व्याख्या च प्राग्वत्। ताश्च महत्यो महत्यः–पृथुलाः पृथुलाः, तथा–गोकलिञ्जचक्रसमानाः–गवां यत् कलिञ्जं–वंशमयं भक्षणपात्रं 'टोकरी' इति भाषा प्रसिद्धं तदेव चक्रम् तत्वाद्=गोलाकारत्वाच्चक्रं=वर्तुलं तेन समानाः प्रज्ञप्ताः, श्रमणाऽऽयुष्मन्!।

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वौ द्वौ सुप्रतिष्ठकौ=पात्रविशेषौ प्रज्ञप्तौ, ते खलु सुप्रतिष्ठका नानाविधप्रसाधनभाण्डविराजिता इव–नानाविधानि=बहुप्रकाराणि पञ्चवर्णानि यानि प्रसाधनभाण्डानि प्रकृष्टानि साधनानि–सर्वौषध्यादीनि यत्र तादृशानि यानि भाण्डानि पात्राणि तैः विराजिताः–समलङ्कृताः–परिपूर्णाः इव तिष्ठन्ति। पुनस्ते सुप्रतिष्ठकाः कीदृशाः? इत्याह–सर्वरत्नमयाः–अच्छाः, यावत्–यावत्पदेन 'श्लक्ष्णा' इत्यादीनां संग्रहः प्राग्वत्, तथा–प्रतिरूपाः, एषां श्लक्ष्णादिप्रतिरूपान्तानां पदानामर्थस्तु प्राग्वदेव।

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे मनोगुलिके–पीठिके आसनविशेषौ प्रज्ञप्ते, तासु खलु मनोगुलिकासु–तत्पीठिकोपरि बहूनि अनेकानि सुवर्णरूप्यमयानि–सुवर्णरजतमयानि फलकानि–'पटिया' इति भाषाप्रसिद्धानि पीठिकाचिक्कणतादृढतादिसम्पादनार्थानि स्थूलपत्राकाराणि वस्तूनि प्रज्ञप्तानि तेषु

यहां 'अच्छ' पद से लेकर 'अभिरूप' तक के पदों का संग्रह हुआ है. इन पदों की व्याख्या पहिले कर दी गई है.। मनोगुलिकाओं पर जो पाटिया कहे गये हैं. सो पीठिका की चिकणता के लिये, एवं दृढता आदि के सम्पादन के लिये स्थूल पत्राकार के रूप में ये कहे गये हैं.।

માં જે યાવત પદ આવેલુ છે તેથી અહીં 'अच्छा' પદથી માંડીને 'अभिरूप' સુધીના પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદની વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે મનોગુલિકાઓના ઉપર જે પાટલા વિશેષ કહેવામાં આવ્યા છે, તે પીઠિકાની ચિકવણુતા માટે તેમજ દૃઢતા વિગેરે માટે સ્થૂલ પત્રકાર રૂપમાં કહેવામાં આવ્યા છે. 'ओभासइ, उज्जो

खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्रमयाः-वज्ररत्नमयाः नागदन्तकाः-लघुशङ्कुविशेषाः प्रज्ञप्ताः, तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु बहूनि-बहुसंख्यकानि वज्रमयानि-वज्ररत्नमयानि शिक्यकानि-भाण्डावलम्बनसाधनानि, 'छीका' इति भाषा प्रसिद्धानि प्रज्ञप्तानि, तेषु खलु वज्रमयेषु शिक्यकेषु बहवो वातकरकाः=कलशविशेषाः प्रज्ञप्ता इति परेण सम्बन्धः किंदृशेषु शिक्यकेष्ववस्थिताः ? इत्यपेक्षायामाह-कृष्णसूत्रशिक्यकावस्थिताः-कृष्णानि-कृष्णवर्णानि सूत्राणि येषु तादृशानि यानि शिक्यकानि तेषु अवस्थिताः-बद्धाःस्थिताः' केचिद् नीलसूत्रशिक्यकावस्थिताः केचिच्च लोहितसूत्रशिक्यकावस्थिताः केचिच्च हारिद्रसूत्रशिक्यकावस्थिताः, केचिच्च शुक्लसूत्रशिक्यकावस्थिताः, एवं च कृष्ण-नील-रक्त-पीत-श्वेतभेदात् पञ्चवर्णसूत्रमयशिक्यकावस्थिताः बहवः-अनेके वातकरकाः जलरहिताः कलशाः प्रज्ञप्ताः, ते च सर्वे वैडूर्यमयाः-सर्वात्मना वैडूर्यरत्नमयाः, अच्छाः, यावत् प्रतिरूपाः—अच्छाः' इत्यारभ्य प्रतिरूपाः' इति पर्यन्तपदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, तेषां व्याख्या प्राग्वत्।

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चित्रौ=अद्भुतौ रत्नकरण्डकौ प्रज्ञप्तौ, स यथा नामकः-राज्ञः चातुरन्तचक्रवर्तिनः=षट्खण्डाधिपतेः चित्रः—अद्भुतः, रत्नकरण्डकः-वैडूर्यमणिस्फटिकपटल प्रत्यवस्तृतः-वैडूर्यमणिः वैडूर्यरत्नमणिमयःसन् स्फटिकपटलप्रत्यवस्तृतः-स्फटिकमणिमयेन पटलेन-छादनेन प्रत्य-

---

'ओभासेइ, उज्जोवेइ, तावेइ, पभासेइ' इत्यादि ये क्रियापद समानार्थक हैं परन्तु यहां पर जो उनका अलग २ प्रयोग किया गया है वह अतिशय रूप से प्रकाश के प्रदर्शन के लिये किया गया है। सुगंधिपत्र का नाम पत्र एवं सुगंधिद्रव्यविशेष का नाम चोयक है-एला नाम इलायची का है. यहां 'अच्छा' पद के बाद जो जाव पद जहां जहां आया है-उससे अच्छा से लेकर प्रतिरूपान्त तक के पदों का संग्रह वहां २ हुआ है ऐसा जानना चाहिये ॥ सू० ६० ॥

वेइ, तावेइ, पभासेइ ' વગેરે આ બધાં પદો સમાનાર્થક છે, પણ અહીં જે આ પદોનો સ્વતંત્ર રીતે પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે અતિશય રૂપથી પ્રકાશ પ્રદર્શન માટે કરવામાં આવ્યો છે. સુગંધિપત્રનું નામ પત્ર અને સુગંધિદ્રવ્ય વિશેષનું નામ ચોયક છે. એલા એલચીનું નામ છે. 'अच्छा' પદ પછી જ્યાં જ્યાં 'जाव' પદ આવ્યું છે તેથી દરેકે દરેક સ્થાને 'अच्छा' થી માંડીને 'जाव' સુધીના પ્રતિરૂપાન્તક પદોનો સંગ્રહ થયો છે તેમ સમજવું જોઈએ. ॥ સૂ૦ ૬૦ ॥

वस्तृतः=आच्छादितः स्वया-निजया, प्रभया-दीप्त्या तान्-रत्नकरण्डासन्नान्, प्रदेशान् सर्वतः सर्वदिक्षु, समन्तात्-सर्वविदिक्षु अवभासयति-प्रकाशयति, उद्द्योतयति, तापयति, प्रभासयति, एतानि समानार्थकानि पुनरतिशयप्रकाशनार्थमुक्तानि तेन प्रकृष्टं प्रकाशयतीत्यर्थः।

एवमेव-पूर्वोक्तरत्नकरण्डकवदेव तेऽपि-तोरणाग्रस्थिता अपि रत्नकरण्डकाः, स्वया-स्वकीयया प्रभया- तान् प्रदेशान्=आसन्नस्थानानि सर्वतः समन्तात् अवभासयन्ति, उद्द्योतयन्ति तापयन्ति-प्रभासयन्ति।

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयकण्ठौ-अश्वकण्ठाकृतिकौ 'घोडला' इतिभाषा प्रसिद्धौ प्रज्ञप्तौ एवं गज-नर-किन्नर-किंपुरुष महोरग-गन्धर्व-वृषभाणामपि द्वौ द्वौ कण्ठौ प्रज्ञप्तौ। तत्र ते हयकण्ठादिकाः सर्वे सर्वरत्नमयाः-अच्छाः, यावत् प्रतिरूपाः,-'अच्छाः' इति पदादारभ्य प्रतिरूपा इति पर्यन्तपदानां सङ्ग्रहः प्राग्वत्, तदर्थश्च प्राग्वदेव।

तेषु हयकण्ठेषु याव द्-वृषभकण्ठेषु द्वे द्वे पुष्पचङ्गेर्यौ प्रज्ञप्ते' इत्युत्तरेण सम्बन्धः, एवं द्वे द्वे माल्य चङ्गेर्यौ, चूर्णचङ्गेर्यौ गन्धचङ्गेर्यौ, वस्त्र चङ्गेर्यौ, आभरणचङ्गेर्यौ, सिद्धार्थचङ्गेर्यौ लोमहस्तचङ्गेर्यौ प्रज्ञप्ते। ताः खलु पुष्पादिचङ्गेर्यः सर्वरत्नमयाः-अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः 'अच्छाः' इति पदादारभ्य 'प्रतिरूपाः' इति पर्यन्तपदानां सङ्ग्रहोऽर्थश्च प्राग्वत्।

तासु खलु पुष्पचङ्गेरिकासु यावद् लोमहस्तचङ्गेरिकासु द्वे द्वे पुष्पपटलके=पुष्पसमाच्छादनविशेषौ यावत्-यावत्पदेन माल्यपटलके, चूर्णपटलके, गन्धपटलके, वस्त्रपटलके, आभरणपटलके, सिद्धार्थपटलके इति संग्राह्यम्, तथा- लोमहस्तपटलके एषां व्याख्या स्पष्टा। तानि खलु पुष्पादिपटलकानि सर्वरत्नमयानि अच्छानि यावत्-यावत्पदेन प्राग्वद्गृहीतानां पदानां तथा- प्रतिरूपाणि' अस्य च व्याख्या प्राग्वत्।

तेषां खलु तोरणानां पुरतः द्वे द्वे सिंहासने प्रज्ञप्ते तेषां खलु सिंहासनानां वर्णावासः-वर्णनपद्धतिः यावद् दामानि-दामवर्णनपर्यन्तानि बोध्यानि तच्च पदजातमेकविंशतितम द्वाविंशतितमसूत्रतः सङ्ग्राह्यम् तदर्थश्च तत एव बोध्यः

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे द्वे रूप्यमये-रजतमये छत्रे प्रज्ञप्ते। तानि-रजतमयानि खलु छत्राणि वैडूर्यविमलदण्डानि-वैडूर्यमणिमयस्वच्छदण्ड-युक्तानि, पुनः जाम्बूनदकर्णिकानि-जाम्बूनदाभिधस्वर्णविशेषमयकर्णिकायुक्तानि, पुनः वज्रसन्धिनि वज्ररत्नमयदण्डशलाकासन्धानानि, पुनः मुक्ताजालपरिगतानि-मुक्ताफलजालपरिवेष्टितानि, पुनः अष्ट सहस्रवरकाञ्चनशलाकानि-अष्टसहस्रसं-

रूप्यकोत्तमसुवर्णमयशलाकायुक्तानि, पुनः दर्दरमलयजसुगन्धिसर्वऋतुसुरभिशीतल च्छायानि–दर्दराणि–प्रचुराणि यानि मलयजानि–श्रीखण्डचन्दनानि, तेषां सुगन्ध इव सुगन्धो यस्यां सा दर्दरमलयजसुगन्धिः सा सर्वऋतुसुरभिः सर्वेषु ऋतुषु शोभनगन्धसम्पन्ना शीतला–शैत्यगुणसमम्पन्ना छाया येषां तानि तथा, पुनः मङ्गलभक्तिचित्राणि मङ्गलानां–स्वस्तिकाद्यष्टमङ्गलानां भक्त्या–रचनया चित्राणि अद्भुतानि, पुनः चन्द्राऽऽकारोपमानि–चन्द्रमण्डलवद् वर्तुलानि सन्ति।

तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वे चामरे प्रज्ञप्ते तानि खलु चामराणि चन्द्रप्रभ–वैडूर्य–वज्र–नानामणि–रत्नखचितचित्रदण्डानि खचितानि–संलग्नानि चन्द्रप्रभ–वैडूर्य–नानामणि–रत्नानि–तत्र–चन्द्रप्रभः–चन्द्रकान्तनामामणिःवैडूर्यं वैडूर्यनाम रत्नं प्रसिद्धं, वज्रं-वज्ररत्नं, नानामणिरत्नानि-अनेकजातीयमणि-रत्नानि च येषु (दण्डेषु) ते चन्द्रप्रभ–वैडूर्य वज्र–नानामणिरत्नखचिताः–खचित चन्द्रप्रभादिनानामणिरत्नाः इत्यर्थः, तादृशाः चित्राः–अनेकवर्णत्वादद्भुताः दण्डा येषु तानि तथा, पुनः सूक्ष्मरजतदीर्घवालानि-सूक्ष्माःप्रतनूकृताः रजतदीर्घवालाः रजतमयदीर्घकेशाःयेषु तानि तथा-सूक्ष्मरजतमयदीर्घकेशयुक्तानि,पुनः शङ्खाङ्ककुन्ददकरजोमृतमथितफेनपुञ्जसंनिकाशानि-शङ्खः-प्रसिद्धः, अङ्क रत्नविशेषः-कुन्दं-कुन्दाभिधपुष्पम्, दकरजः–जलकणः, अमृतमथितफेनपुञ्जः–मथितामृतफेनसमूहः, एते श्वेतवर्णाः सन्ति, तैः संनिकाशानि सदृशानि तानि चामराणि पुनः सर्वरत्नमयानि–सर्वात्मना रत्नमयानि, अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि–– 'अच्छानि' इत्यादिपदानां संग्रहस्तदर्थश्च पूर्ववद् बोध्यः। चामरशब्दस्य स्त्रीनपुंसकलिङ्गत्वं, तेन मूले स्त्रीत्वेन निर्देशः तेषां खलु तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ तैलसमुद्गौ=सुगन्धितैलपूर्णसंपुटौ तथा द्वौ द्वौ कोष्ठसमुद्गौ=सुगन्धिद्रव्यविशेषसंपुटौ एवम् पत्रचोयक– तगर–ला–हरिताल–हिङ्गु–मनःशिला–ऽञ्जनानां द्वौ द्वौ समुद्गा–तत्र पत्रं=सुगंधिपत्रम्, चोयकं=सुगन्धिद्रव्यविशेषः, तगरोऽपि सुगन्धितरुदारुविशेषः, एला–त्रिपुटा 'इलाइची' इति भाषाप्रसिद्धा, हरिताल–हिङ्गुलौ प्रसिद्धौ,मनःशिला प्रसिद्धा, अञ्जनं–कज्जलम्, एषां समुद्गौ द्वौ द्वौ प्रज्ञप्तौ। ते तैलादिसमुद्गौ सर्वरत्नमयाः–सर्वात्मना रत्नमयाः-, अच्छाः, यावत प्रतिरूपा बोध्याः ॥ सू० ६० ॥

मूलम्––सूरियाभे णं विमाणे एगमेगे दारे अट्ठसयं चक्कज्झयाणं अट्ठसयं२ मिगज्झयाणं गरुडज्झयाणं कुंचज्झयाणं छत्तज्झयाणं रिच्छज्झयाणं सउणिज्झयाणं सीहज्झयाणं उसभज्झयाणं,

अट्ठसयं सेयाणं चउविसाणं नागवरकेऊणं, एवमेव सपुव्वावरेणं, सूरियाभे विमाणे एगमेगे दारे असीयअहियं केऊसहस्सं भवइत्ति मक्खायं,

तेसि णं दाराणं एगमेगे दारे प० गहिं २ भोमा पण्णत्ता, तेसि णं भोमाणं भूमिभागा उल्लोया य भाणियव्वा,

तेसि णं भोमाणं च बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्त। सीहासणवण्णओ सपरिवारो अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं भद्दासणा पण्णत्ता।

तेसिणं दाराणं उत्तमागारा सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिया, तं जहा—रयणेहिं जाव रिट्ठेहिं।

तेसि णं दाराणं उप्पिं अट्ठट्ठ मंगलगा सज्झया जाव छत्ताइच्छत्ता। एवमेव सपुव्वावरेणं सूरियाभे विमाणे चत्तारि दारसहस्सा भवंति त्ति मक्खायं।

सूरियाभस्स विमाणस्स चउद्दिसिं पंच पंच जोयणसयाइं अबाहाए चत्तारि वणसंडा पण्णत्ता, तं जहा—असोगवणे, सत्तवण्णवणे चपगवणे, चूयगवणे। पुरत्थिमेण असोगवणे, दाहिणेणं सत्तववणे पच्चत्थिमेणं चपगवणे, उत्तरेणं चूयगवणे।

ते णं वणसंडा साइरेगाइं अद्धतेरसजोयणसयसहस्साइं आयामेण, पंच जोयणसयाइं विक्खंभेण पत्तेयं पत्तेय पागारपरिक्खित्ता किण्हा किण्होभासा, हरिया हरियोभासा, सीया सीयोभासा निद्धा-निद्धोभासा तिव्वा तिव्वोभासा, किण्हा किण्हच्छाया, नीला नील-

च्छाया, हरिया हरियच्छाया, सीया सीयच्छाया, निद्धा निद्धच्छाया, घणकडितडियच्छाया रम्मा महामेहनिकुरंबभूया। ते णं पायवा मूलमंतो वणखंडवण्णओ ॥ सू० ६१ ॥

छाया—सूर्याभे खलु विमाने एकैकस्मिन् द्वारे अष्टशतं चक्रध्वजानाम् अष्टशतं २ मृगध्वजानाम् गरुडध्वजानां क्रौञ्चध्वजानाम् छत्रध्वजानां ऋक्षध्वजानांशकुनिध्वजानां सिंहध्वजानां वृषभध्वजनाम्, अष्टशतं श्वेतानां चतुर्विषाणानां नागवरकेतूनाम् ।

'सूरियाभेणं विमाणे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(सूरियाभेणं विमाणे) सूर्याभ विमान में (एगमेगे दारे) एक २ द्वार में (अट्ठसयं चक्कज्झयाणं, अट्ठसयं २ मिगज्झयाणं, गरुडज्झयाणं, कुंचज्झयाणं, छत्तज्झयाणं रिच्छज्झयाणं सउणिज्झयाणं, सीहज्झयाणं उसभज्झयाणं) १०८ एक सौ आठ चक्रध्वजाएं—चक्राङ्कितध्वजाएं हैं, १०८ एक सौ आठे मृगध्वजाएँ—मृगाङ्कितध्वजाएं है १०८ एक सौ आठे गरुडध्वजाएं—गरुडाङ्कितध्वजाएं है, १०८ एक सौ आठे क्रौंचध्वजाएं—क्रौंचनामक पक्षिविशेष से अंकित ध्वजाएं हैं, १०८ एक सौ आठ छत्रध्वजाएं छत्राङ्कितध्वजाएं हैं, १०८ एक सौ आठ ऋक्षध्वजाएं—ऋछ—रीक्ष—नामक जंगली पशुविशेष से अंकित ध्वजाएं हैं, १०८ एक सौ आठ शकुनिध्वजाएं पक्षि अंकित ध्वजाएं हैं, १०८ एक सौ आठ सिंहध्वजाएं सिंहांकितध्वजाएं है, १०८ एक सौ आठ वृषभध्वजाएं बलीवर्द के चिह्न से अंकितध्वजाएं

'सूरियाभेणं विमाणे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(सूरियाभेणं विमाणे) सूर्याभविमानमां (एगमेगे दारे) દરેકે દરેક દરવાજામાં (अट्ठसयं चक्कज्झयाणं, अट्ठसयं २ मिगज्झयाणं गरुडज्झयाणं, कुंचज्झयाणं छत्तज्झयाणं, रिच्छज्झयाणं सउणिज्झयाणं, सीहज्झयाणं, उसभज्झयाणं) ૧૦૮ એક સો આઠ ચક્ર ધ્વજાઓ. ચક્રાંકિત ધ્વજાઓ છે, ૧૦૮ એક સો આઠ મૃગધ્વજાઓ મૃગાંકિત ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ ગરુડધ્વજાઓ—ગરુડાંકિત ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ ક્રૌંચધ્વજાઓ—ક્રૌંચનામક પક્ષિ વિશેષથી અંકિત ધ્વજાઓ છે, ૧૦૮ એક સો આઠ છત્ર ધ્વજાઓ-છત્રાંકિત ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ એક સો આઠ ઋક્ષ ધ્વજાઓ—ઋક્ષ રીંછ—નામે જંગલી પશુવિશેષથી અંકિત ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ એક સો આઠ શકુનિ ધ્વજાઓ પક્ષિ અંકિત ધ્વજાઓ છે, ૧૦૮ એક સો આઠ સિંહધ્વજાઓ—સિંહાંકિત ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ એક સો આઠ વૃષભ ધ્વજાઓ

एवमेव सपूर्वापरेण खलु सूर्याभे विमाने एकैकस्मिन् द्वारे अशीत्य धिकं केतुसहस्रं भवति इत्याख्यातम् ।

तेषां खलु द्वाराणामेकैकस्मिन् द्वारे पञ्चषष्टिः पञ्चषष्टिः भौमानि प्रज्ञप्तानि, तेषां खलु भौमानां भूमिभागाः उल्लोकाश्च भणितव्याः,

तेषां खलु भौमानां च बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासने प्रज्ञप्ते सिंहासनवर्णकः सपरिवारः । अवशेषेषु भौमेषु प्रत्येकं प्रत्येकं भद्रासनानि

हैं (अट्ठसयं सेयाणं चउविसाणं नागवरकेऊणं एवमेव सपुव्वावरेण सूरियाभे विमाणे एगमेगे दारे असीय अहियं केउसहस्सं भवइत्तिम-क्खायं) १०८ एक सौ आठ शुक्लवर्णवाले एवं चार दन्तवाले गज के चिह्न से अंकित ध्वजाएं हैं । इस तरह सूर्याभविमान के एक २ द्वार में चक्र-ध्वज से लेकर नागवरकेतु पर्यन्तः सब ध्वजाएं १०८० एक हजार अस्सी हैं ऐसा तीर्थंकर देवों का एवं गणधारों का कथन है । (तेसि णं दाराणं एगमेगे दारे पण्णट्ठिं २ भोमा पण्णत्ता, तेसिं णं भोमाणं भूमिभागा उल्लोया य भाणियव्वा) उन द्वारों में से एक एक द्वार में ६५–६५ भौम–उपरि गृह कहे गये हैं. इन उपगृहों के–चन्द्रशालाओं के कथन में भूमिभाग और उल्लोक कहना चाहिये. (तेसिं णं भोमाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते) उन उपरिगृहों के ठीक मध्यभाग में एक एक उपरिगृह में सूर्याभदेव के उपवेशनयोग्य एक एक सिंहासन कहा गया

બલીવર્દના ચિહ્નથી અંકિત ધ્વજાઓ છે. (अट्ठसयं सेयाणं चउविसाणं नागवरकेऊणं, एवमेव सपुव्वावरेणं सूरियाभे विमाणे एगमेगे दारे असीय अहीयं केऊसहस्सं भवइ त्ति मक्खायं) १०८ સફેદવર્ણવાળા તેમજ ચાર દાંતવાળા હાથીના ચિહ્નથી અંકિત ધ્વજાઓ છે, આ પ્રમાણે સૂર્યાભવિમાનના દરેકે દરેક દ્વારમાં ચક્રધ્વજથી માંડીને નાગવર કેતુ પર્યંત સર્વ ધ્વજાઓ ૧૦૮૦ એક હજાર એંશી છે. એવું તીર્થંકર દેવોનું તેમજ ગણધરોનું કથન છે (तेसिं णं दाराणं एगमेगे दारे पण्णट्ठिं २ भोमा पण्णत्ता. तेसिंणं भोमाणं भूमिभागा उल्लोया य भाणियव्वा) તે દરવાજાઓમાંથી દરેકે દરેક દરવાજામાં ૬૫, ૬૫ ભૌમ-ઉપરિગૃહો કહેવામાં આવ્યાં છે. એ ઉપગૃહોના—ચન્દ્રશાળાઓના કથન માં ભૂમિભાગ તેમજ ઉલ્લોકનું પણ કથન સમજવું જોઈએ. (तेसिं णं भोमाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते) તે ઉપરિગૃહોના બરોબર મધ્યભાગમાં દરેકે દરેક ઉપગૃહમાં સૂર્યાભદેવના માટે ઉપવેશન યોગ્ય એક એક સિંહાસન

प्रज्ञप्तानि। तेषां खलु द्वाराणाम् उत्तमाकाराः षोडशविधैः रत्नैः उपशोभिताः, रत्नैश्च यावत्‌रिष्टैः,

तेषां खलु द्वाराणामुपरि अष्टाष्टमंगलकानि सध्वजानि यावत् छत्रातिच्छत्राणि। एवमेव सपूर्वापरेण सूर्याभे विमाने चत्वारि द्वारसहस्राणि भवन्ति इत्याख्यातम्।

सूर्याभस्य विमानस्य चतुर्दिशि पञ्च पञ्च योजनशतानि अबाधया चत्वारो वनखण्डाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-अशोकवनं सप्तपर्णवनम् चम्पकवनम्,

---

है (सीहासण वण्णओ सपरिवारो अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं भद्दासणा पण्णत्ता) सपरिवार सिंहासन का यहां वर्णन करना चाहिये बाकी के भौमों में प्रत्येक भौम में भद्रासन कहे गये हैं। (तेसि णं दाराणं उत्तिमागारा सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिया-तं जहा-रयणेहिं जाव रिट्ठेहिं) इन द्वारों के उत्तमाकार-द्वार के ऊपर के भाग १६ प्रकार के रत्नों से उपशोभित हैं। वे रत्न कर्केतनादि सामान्य रत्नों से लेकर रिष्ट तक जानना चाहिये। (तेसि णं दाराणं उप्पिं अट्ठट्ठ मंगलगा, सज्झया जाव छत्ताइच्छत्ता) उन द्वारों के ऊपर आठ २ मांगलिक ध्वजाओं सहित यावत् छत्रातिच्छत्र तक हैं। (एवमेव सपुव्वावरेणं सूरियाभे विमाणे चत्तारि दारसहस्सा भवंति त्तिमक्खायं) इस प्रकार से सूर्याभ विमान में चार हजार द्वार हैं ऐसा तीर्थंकर एवं गणधरों ने कहा है (सूरियाभस्स विमाणस्स चउदिसिं पंच पंच जोयणसयाइं अबाहाए चत्तारि वणसंडा पण्णत्ता) सूर्याभविमान की चारों दिशाओं में पांच सौ

છે તેમ કહેવાય છે. (સીહાસણ વણ્ણઓ સપરિવારો અવસેસેસુ ભોમેસુ, પત્તેયં પત્તેયં ભદ્દાસણા પણ્ણત્તા) અહીં સપરિવાર સિંહાસનોનું વર્ણન સમજવું જોઈએ. તેમજ બાકી રહેલા દરેકે દરેક ઉપરિગૃહમાં ભદ્રાસનો કહેવાય છે. (તેસિંણં દારાણં ઉત્તમાગારાસોલસવિહેહિં રયણેહિં ઉવસોભિયા-તં જહા રયણેહિં જાવ રિટ્ઠેહિં) એ દરવાજાઓના ઉત્તમાકારો—દરવાજાની ઉપરના ભાગો ૧૬ જાતના રત્નોથી શોભિત છે. કર્કેતન વગેરે સામાન્ય રત્નોથી માંડીને રિષ્ટ સુધીના રત્નોનું વર્ણન અહીં સમજવું જોઈએ. (તેસિ ણં દારાણં ઉપ્પિં અટ્ઠટ્ઠ મંગલગા, સજ્ઝયા જાવ છત્તાઇચ્છત્તા) તે દરવાજાઓની ઉપર આઠ આઠ મંગલક ધ્વજાઓ સહિત યાવત્ છત્રાતિચ્છત્રો છે. (એવમેવ સપુવ્વાવરેણં સૂરિયાભે વિમાણે ચત્તારિ દારસહસ્સા ભવંતિ ત્તિમક્ખાયં) આ પ્રમાણે સૂર્યાભવિમાનમાં ચાર હજાર દ્વારો છે, તેમ તીર્થંકર તથા ગણધરોએ કહ્યું છે. (સૂરિયાભસ્સ વિમાણસ્સ ચઉદિસિં પંચ પંચ જોયણસયાઇં અબાહાએ ચત્તારિ વણસંડા પણ્ણત્તા)

आम्रवनम्। पौरस्त्ये अशोकवनं, दक्षिणे सप्तपर्णवनं, पश्चिमे चम्पकवनम्, उत्तरे आम्रवनम्।

ते खलु वनखण्डाः सातिरेकाणि अर्द्धत्रयोदशयोजनशतसहस्राणि आयामेन पञ्चयोजनशतानि विष्कम्भेण, प्रत्येकं प्रत्येकं प्राकारपरिक्षिप्ताः, कृष्णाः कृष्णावभासाः, हरिताः हरिता-वभासाः शीताःशीतावभासाः स्निग्धाः स्निग्धावभासः तीव्राः तीव्रावभासाः कृष्णाः कृष्णच्छायाः नीलाः नीलच्छायाः हरिताः हरितच्छायाः शीताः शीतच्छायाः, स्निग्धाः स्निग्धच्छायाः, घनकटितटितच्छायाः रम्याः महामेघनिकुरम्बभूताः। ते खलु पादपाः मूलवन्त वनखण्डवर्णकः ॥सू. ६१॥

पांच सौ योजन के अन्तर में चार वनषण्ड कहे गये हैं। (तं जहा) जो इस प्रकार से है-(असोगवणे, सप्तपर्णवन, चंपकवन और आम्रवन (पुरत्थिमेणं असोगवणे, दाहिणेणं सत्तवण्णवणे, पच्चत्थिमेणं चंपगवणे, उत्तरेणं चूयगवणे) पूर्वदिशा की ओर अशोकवन है, दक्षिणदिशा की ओर सप्तपर्णवन है. पश्चिमदिशा की ओर चंपकवन है और उत्तरदिशा की ओर आम्रवन है। (तेणं वनसंडा साइरेगाइं अद्धतेरस जोयणसयसहस्साइं आयामेणं, जोयणसयाइं विक्खंभेणं पत्तेयं पत्तेयं पागारपरिक्खित्ता किण्हा, किण्होभासा) ये वनषण्ड आयाम की अपेक्षा १२॥ लाख योजन से भी कुछ अधिक हैं और विष्कम्भ की अपेक्षा ५ सौ योजन के हैं। ये सब वन

સૂર્યાભવિમાનની ચારે દિશાઓમાં પાંચસો પાંચસો યોજનના વિસ્તારમાં; ચારે દિશાઓમાં વનષંડો કહેવાય છે. (तं जहा) આ પ્રમાણે છે. (असोगवणे, सत्त वण्णवणे चंपगवणे, चूयगवणे) અશોકવન, સપ્તપર્ણવન, ચંપકવન અને આમ્રવન પૂર્વ દિશા તરફ અશોકવન છે, દક્ષિણ દિશાતરફ સપ્તપર્ણવન છે પશ્ચિમ દિશા તરફ ચંપક વન છે અને ઉત્તર દિશા તરફ આમ્રવન છે. (तेणं वनसंडा साइरेगाइं अद्धतेरस जोयणसयसहस्साइं आयामेणं जोयणसयाइं विक्खंभेणं पत्तेयं पत्तेयं पागारपरिक्खित्ता किण्हा, किण्होभासा) એ વનષંડો આયામની અપેક્ષાએ ૧૨॥ લાખ યોજન કરતાં પણ કંઇક વધારે છે અને વિષ્કંભની અપેક્ષાએ પાંચસો યોજનના છે. એ બધા વનો સ્વતંત્ર રીતે પ્રકારોથી પરિવેષ્ટિત છે. અને કૃષ્ણ તેમજ કૃષ્ણકાંતિવાળા છે, (हरिया, हरियोभासा, सीया, सीयोभासा, निद्धा निद्धोभासा. तिव्वा, तिव्वोभासाः किण्हा, किण्हच्छाया, नीला, नीलच्छाया, हरिया, हरियच्छाया, सीया सीयच्छाया, निद्धा निद्धच्छाया घणकडियडितच्छाया रम्मा महामेहनिकुरंबभूया) હરિત છે. હરિત કાંતિવાળા છે, શીત સ્વરૂપ છે, શીત કાંતિ-

टीका—'सूरियाभे णं विमाणे' इत्यादि—सूर्याभे खलु विमाने एकैकस्मिन्—प्रत्येकद्वारे अष्टशतम्—अष्टाधिकशतं, चक्रध्वजानां चक्राङ्कितध्वजानाम्, पुनःअष्टशतम् मृगध्वजानां=मृगाङ्कितध्वजानाम्, एवं गरुडध्व-

---

एक २ करके एक २ प्राकार से परिवेष्टित हैं। तथा कृष्ण और कृष्ण कान्तिवाले हैं। (हरिया, हरियोभासा, सीया, सीयोभासा, निद्धा निद्धोभासा-तिव्वा, तिव्वोभासा, किण्हा, किण्हच्छाया, नीला, नीलच्छाया, हरिया हरियच्छाया, सीयासीयच्छाया, निद्धा निद्धच्छाया, घणकडितडितच्छाया, रम्मा, महामेहनिकुरंबभूया) हरित हैं, हरितकान्तिवाले हैं, शीत स्वरूप हैं, शीतकान्तिवाले हैं, स्निग्ध हैं और स्निग्धकान्तिवाले हैं, तीव्र हैं, और तीव्र अवभासवाले हैं, कृष्ण हैं, कृष्ण छायावाले हैं, नील हैं, नील छायावाले हैं हरे हैं, हरीछाया वाले हैं, शीत हैं, शीत छाया वाले हैं, स्निग्ध हैं स्निग्ध छायावाले हैं, वृक्षों की शाखाएं एक दूसरे वृक्षों की शाखाओं से आपस में मिली हुई थीं. ये वनषण्ड बडे ही सुहावने हैं। ये वनषंड महामेघ के विशाल समुदाय जैसे हैं (तेण, पायवा मूलमंतो, वनसंड वण्णओ) इन वनषण्डों के वृक्ष जमीन के भी तार गहरी फैली हुई वडी २ जडों वाले हैं इत्यादि रूप से वृक्षों का वर्णन यहां पर करना चाहिये. इस प्रकार से यह वनषण्डों का वर्णन है।

टीकार्थ—सूर्याभविमान के प्रत्येक द्वार में १०८ चक्रध्वजाएं हैं, अर्थात् इन ध्वजाओं में चक्र का चिह्नवाला हुआ है. इस कारण इन्हें चक्रचिह्नोपलक्षित होने के कारण चक्रध्वजाएं कही गई है, इसी प्रकार से आगे अन्य ध्वजाओं में भी उन २ चिह्नों से युक्त होने के कारण तत्त-

---

વાળા છે, સ્નિગ્ધ છે. અને સ્નિગ્ધકાંતિ છે. તીવ્ર છે અને તીવ્ર અવભાસવાળા છે. કૃષ્ણ છે, કૃષ્ણ છાયાવાળા છે. નીલ છે, નીલીછાયાવાળા છે, લીલાં છે, લીલી છાયાવાળાં છે, વૃક્ષોની શાખાઓ પરસ્પર એકબીજા વૃક્ષોની સાથે ભેગી મળેલી છે. એ વનષંડો મહામેઘોના વિશાળ સમુદાય જેવા લાગે છે. (तेणं पायवा मूलमंतो वनसंड वण्णओ) એ વનષંડોના વૃક્ષો પૃથ્વીની અંદર ઊંડી પહોંચેલી મોટી મોટી જડોવાળા છે, વગેરે રૂપથી અહીં વૃક્ષોનું વર્ણન સમજી લેવું જોઈએ. આ પ્રમાણે આ વનષંડોનું વર્ણન છે.

ટીકાર્થ—સૂર્યાભવિમાનના દરેકે દરેક દરવાજામાં ૧૦૮ ચક્રધ્વજાઓ છે, એટલે કે ધ્વજાઓમાં ચક્રનું ચિન્હ બનેલું છે એથી જ એમને ચક્રચિહ્નિત હોવા બદલ ચક્રધ્વજાઓ કહેવામાં આવી છે. આ પ્રમાણે જ બીજી ધ્વજાઓમાં પણ તે તે ચિહ્નો થી યુક્ત હોવા બદલ તત્તન્નામધેયતા જાણવી જોઈએ. ૧૦૮ થી મૃગાંકિત ધ્વજાઓ

जानां, गरुडा [illegible] तध्वजानां,-क्रौञ्चध्वजानां-क्रौञ्चनामक-पक्षिविशेषाङ्कितध्वजानां, छत्रध्वजानां-छत्राङ्कितध्वजानाम् ऋक्षध्वजानाम्-ऋक्षाभिधवन्यपशुविशेषाङ्कितध्वजानां, शकुनिध्वजानां-पक्ष्यङ्कितध्वजानां, सिंहध्वजानां-सिंहाङ्कित ध्वजानां वृषभध्वजानां-बलीवर्दाङ्कितध्वजानां च प्रत्येकमष्टाधिकशतं बोध्यम्। तथा श्वेतानां=शुक्लवर्णानां चतुर्विषाणनागवरकेतूनां=चतुर्दन्तगजाङ्कितध्वजानाम् अष्टशतमस्ति। एवमेव-अनेनैवप्रकारेण सूर्याभे विमाने-सूर्याभविमानवर्तिनि एकैकस्मिन्=प्रत्येकस्मिन् द्वारे सपूर्वापरेण=पूर्वापरसंख्यासहितेन-चक्रध्वजत आरभ्य नागवरकेतुपर्यन्तानां दशसंख्यकानां ध्वजानां प्रत्येकमष्टोत्तरशतसंख्यकत्वात्सर्वसंकलनेन अशीत्यधिकं केतुसहस्रं-केतूनां=पताकानां सहस्रं भवति=सम्पद्यते इति-एतत् आख्यातम्-तीर्थंकरगणधरैरुक्तम्।

तेषां खलु द्वाराणाम् एकैकस्मिन् द्वारे पञ्चषष्टिः पञ्चषष्टिः भौमानि-उपरिगृहरूपाणि प्रज्ञप्तानि, तेषां खलु भौमानां भूमिभागाः उल्लोकाश्च भणितव्याः-वर्णनीयाः, ते च यानविमानस्थ' यथा वर्णितास्तथैव तद्वर्णनमेक-

---

न्नामधेयता जाननी चाहिये. १०८ मृगाङ्कित ध्वजाएं हैं। १०८ गरुडाङ्कित ध्वजाएं हैं, १०८ क्रौंचाङ्कित ध्वजाएं में. १०८ छत्रध्वजाएं हैं, १०८ ऋक्ष-(रीछ) ध्वजाएं हैं। १०८ शकुनि ध्वजाएं हैं। १०८ सिंह ध्वजाएं हैं। तथा १०८ ही वृषभध्वजाएं हैं। और १०८ ही शुक्लवर्णवाले एवं चार दांतोंवाले श्रेष्ठ नाग के चिन्हवाली नागवर ध्वजाएं हैं। इस प्रकार सूर्याभविमान के एक एक द्वार में चक्रध्वज से लेकर नागवरध्वजाओं तक सब ध्वजाएं १०८०एकहजार अस्सिहोती हैं ऐसा तीर्थंकर और गणधर देवोंने कहा है। उन द्वारों में से प्रत्येक द्वार में ६५-६५ भौम-उपरिगृह उपरके घर है। इन उपरिगृहों के भूमिभाग और उल्लोक (चंदरवा) यहां भणितव्य हैं। अतः जिस प्रकार से इनका वर्णन यानविमान के प्रकरण में किया गया है. उसी प्रकार से इनका वर्णन यहां पर करना चाहिये.

છે ૧૦૮ ઋક્ષ (રીંછ) ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ શકુનિ ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ સિંહ ધ્વજાઓ છે. તેમજ ૧૦૮ વૃષભ ધ્વજાઓ છે. ૧૦૮ સફેદ રંગવાળા અને ચાર દાંતો વાળો શ્રેષ્ઠ નાગો (હાથીઓ) ના ચિન્હોવાળી નાગવર ધ્વજાઓ છે. આ પ્રમાણે સૂર્યાભવિમાનના દરેકે દરેક દ્વારમાં ચક્રધ્વજાઓ સુધી બધી ધ્વજાઓ ૧૦૮૦ છે. આમ તીર્થંકર અને ગણધર દેવોએ કહ્યું છે. તે દ્વારોમાંથી દરેકે દરેક દ્વારમાં ૬૫, ૬૫ ભૌમ-ઉપરિગૃહો -છે. એ ઉપરિગૃહોના ભૂમિભાગ અને ઉલ્લોક (ચંદરવો) અહીં અભીષ્ટ છે. એથી યાન-વિમાનના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે એનું વર્ણન કરવામાં આવ્યુ છે. તેમજ અહીં

विंशतितमसूत्रस्य टीकातो बोध्यम्। तेषां खलु भौमानां बहुमध्यदेशभागे-अत्यन्तमध्यदेशभागे प्रत्येकम्-एकैकस्मिन् भौमे सिंहासनं-सूर्याभदेवस्योपवेशनयोग्यं सिंहासनम् भणितव्यमिति पूर्वेण सम्बन्धः। तद्वर्णनं चैकविंशतिसूत्रतो बोध्यम् सिंहासनवर्णकः-सिंहासनवर्णनकपदसमूहः सपरिवारः-सिंहासनोपरिविजयदृष्यं तन्मध्येऽङ्कुशं तत्र च मुक्तादामं तद्वेष्टनमुक्तादामानि सन्तीति सकलपरिवारसहितो बोध्यः, एतद्वर्णनं-द्वाविंशतितमसूत्रात् बोध्यम्। अत्रशेषेषु सिंहासनाधिष्ठितातिरिक्तेषु भौमेषु प्रत्येकं प्रत्येकम्-तदन्तर्वर्तिनि एकस्मिन्नेकस्मिन् भौमे भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि। भद्रासनवर्णनं द्वाविंशत्सूत्रादवसेयम्। तेषां खलु द्वाराणाम् उत्तमाऽऽकाराः-द्वारोपरिभागाः षोडशविधैः-षोडशप्रकारैः रत्नैः उपशोभिताः-अलङ्कृताः, तद्यथा-रत्नैः-सामान्यतः कर्केतनादिभिः१ यावत्-यावत्

यानविमान के सम्बन्ध में इनका वर्णन २१ वें सूत्र की टीका में किया गया है। इन भौमों के बहुमध्यदेशभाग में एक एक भौम में सूर्याभदेव के उपवेशनयोग्य एक एक सिंहासन कहा गया है. इन सिंहासनों का वर्णन भी २१ वें सूत्रकी टीका में किया गया जानना चाहिए, सपरिवार सिंहासन का वर्णन-विजयदूष्य, उसके मध्य में अंकुश, मुक्तादाम और मुक्तादाम को वेष्टन करनेवाली अन्य और मुक्तामालाएं इत्यादि सब सिंहासन से लगता हुआ कथन-२२ वें सूत्र में किया गया हैं अवशेष--सिंहासन से अधिष्ठित भौम से अतिरिक्त भौमों में प्रत्येक भौम में भद्रासन कहे गये हैं। इन भद्रासनों का वर्णन २२ वें सूत्र में किया गया हैं इन द्वारो के ऊपर के जो आकार हैं-भाग हैं-वे १६ प्रकार के कर्केतनादि रत्नों से अलंकृत हैं वे सोलह प्रकार के रत्न ये हैं-१ सामान्यरत्न कर्केतनादि वगैरह, २ वज्ररत्न,

---

પણ સમજવું જોઈએ. ૨૧ માં સૂત્રની ટીકામાં એમનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. એ સર્વ ઉપરિગૃહોના બહુમધ્ય દેશભાગમાં દરેકે દરેક ઉપરિગૃહમાં સૂર્યાભદેવના માટે બેસવા યોગ્ય એક એક સિંહાસન કહેવાય છે. એ સિંહાસનોને લગતું વર્ણન પણ ૨૧ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન એટલે વિજય દૃષ્ય, તેના મધ્યભાગમાં અંકુશ, મુકતાદામ અને મુકતદામને વીંટળાયેલી બીજી મુકતામાળાઓ વગેરે સર્વ સિંહાસનને લગતુ કથન ૨૨ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. અવશેષ એટલે કે જે ઉપરિગૃહોમાં સિંહાસનો નથી એવાં દરેકે દરેક ઉપરિગૃહોમાં ભદ્રાસનો કહેવાય છે. એ સર્વ ભદ્રાસનોનું વર્ણન ૨૨ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. એ દ્વારોની ઉપર જે આકાર છે—ભાગ છે તે ૧૬ પ્રકારના કર્કેતન વગેરે રત્નોથી અલંકૃત છે, તે સોળ જાતના રત્નો આ પ્રમાણે છે-૧ સામાન્ય

त्पदेन-वज्रैः२, वैडूर्यैः३, लोहिताक्षैः४, मसारगल्लैः५, हंसगर्भैः६, पुलकैः७, सौगन्धिकैः८, ज्योतीरसैः९, अञ्जनैः१०, अञ्जनपुलकैः११, रजतैः१२, जातरूपैः१३, अङ्कैः१४, स्फटिकैः१५, इत्येषां सङ्ग्रहोबोध्यः, तथा-रिष्टैः१६, एषां व्याख्या पञ्चमसूत्रादवगन्तव्या। तेषां खलु द्वाराणामुपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि-स्वस्तिक१-श्रीवत्स२-नन्दिकावर्त३-वर्द्धमानक४-भद्रासन५-कलश६-मत्स्य७-दर्पण८ भेदादष्टावष्टौ यानविमानतोरणवद् बोध्यानि तानि चतुर्दशसूत्रतो ज्ञेयानि तानि कीदृशानि? इतिजिज्ञासायामाह-सध्वजानि कृष्ण१-नील२-लोहित३-हारिद्र४-शुक्ल५ भेदात्पञ्चवर्णध्वजशोभितानि, यावत्-यावत्पदेन-अच्छाः श्लक्ष्णाः, रूप्यपट्टाः, वज्रमयदण्डाः, जलजामलगन्धिकाः, सुरम्याः,

---

३ वैडूर्यरत्न, ४ लोहिताक्षरत्न, ५ मसारगल्लरत्न, ६ हँसगर्भ, ७ पुलाक, ८ सौगन्धिक, ९ ज्योतिरस, १० अञ्जन, ११ अञ्जनपुलक, १२ रजत, १३ जातरूप, १४ अंक, १५ स्फटिक. ये सब रत्न यहां यावत् पद से संगृहीत हुए हैं। तथा १६ वां रत्न रिष्ट है जो सूत्र में कह ही दिया गया है। इनकी व्याख्या पांचवें सूत्र से जानना चाहिये.-इन द्वारों के ऊपर आठ २ मंगल हैं-आठ मगलक ये हैं-स्वस्तिक १. श्रीवत्स २ नन्दिकावर्त ३, वर्द्धमानक ४, भद्रासन ५, कलश ६, मत्स्य ७, और दर्पण ८। यान विमान के ९ तोरणों की तरह ह हें जानना चाहिये.। इनका वर्णन १४ वें सूत्र में किया गया है। ये आठ मंगलक कृष्ण, नील, लोहित, हारिद्र और शुक्ल इन पांचवर्णवाली ध्वजाओं से शोभित हैं। यहां यावत् पद से 'अच्छाः, श्लक्ष्णाः, रुप्पपट्टाः, वज्रमयदण्डाः, जलजामलगंधिकः,

---

રત્ન કર્કેતન વગેરે, ૨ વજ્રરત્ન, ૩ વૈડૂર્યરત્ન, ૪ લોહિતાક્ષરત્ન. ૫ મસારગલ્લરત્ન ૬ હંસગર્ભ, ૭ પુલાક, ૮ સૌગંધિક, ૯ જ્યોતિરસ, ૧૦ અંજન ૧૧, અંજન પુલક, ૧૨ રજત, ૧૩ જાતરૂપ, ૧૪ અંક, ૧૫ સ્ફટિક, આ સર્વ રત્નો અહીં યાવત્ પદથી ગૃહીત થયાં છે. ૧૬ મુ રત્ન રિષ્ટ છે, જેનું કથન સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું જ છે. આ બધાની વ્યાખ્યા ૫ મા સૂત્રમા કરવામાં આવી છે. એ દ્વારોનીઉપર આઠ આઠ મંગલકો છે. આઠ મંગલકો આ પ્રમાણે છે—સ્વસ્તિક ૧, શ્રીવત્સ ૨, નંદિકાવર્ત ૩, વર્દ્ધમાનક, ૪, ભદ્રાસન ૫, કલશ ૬, મત્સ્ય ૭, અને દર્પણ ૮. યાન-વિમાનના ૮ તોરણોની જેમ એમનેપણ સમજવાં જોઇએ. એમનું વર્ણન ૧૪ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. એ આઠ મંગલકો કૃષ્ણ નીલ, લોહિત, હારિદ્ર અને શુકલ આ પાંચ વર્ણવાળી ધ્વજાઓથી શોભિત છે. અહીં યાવત્ પદથી 'અચ્છાઃ, શ્લક્ષ્ણાઃ, રૂપ્પપટ્ટાઃ, વજ્રમયદણ્ડાઃ જલજામલગંધિકાઃ

प्रासादीयाः, दर्शनीयाः, अभिरूपाः, प्रतिरूपाः, तेषां तोरणानामुपरि बहूनि, इत्येषां सङ्ग्रहो बोध्यः। छत्रातिच्छत्राणि–एतद्वर्णनं चतुर्दशसूत्रतो बोध्यम्।

एवमेव-इत्थमेव सपूर्वापरेण–पूर्वसंख्यानसहितापरसंख्यानेन सह योजनया सर्वाणि सङ्कलितानि संख्यानानि सूर्याभे विमाने चत्वारि द्वारसहस्राणि–द्वाराणां सहस्राणि भवन्ति-सम्पद्यन्ते इति-एतद् आख्यातं तीर्थकरगणधरैरुक्तम्।

सूर्याभस्य विमानस्य चतुर्दिशि–पूर्वादिदिक्चतुष्टये पञ्च पञ्च योजनशतानि–प्रत्येकं पञ्च पञ्च योजनशतानि अबाधायाम्–अन्तरे चत्वारो वनषण्डाः–अनेकजातीयोत्तमवृक्षसमूहरूपाः, प्रज्ञप्ताः, तद्यथा–अशोकवनम्-अशोकवृक्ष-वनम्१, सप्तपर्णवनं-सप्तपर्णवृक्षवनम्२, चम्पकवनम्–चम्पकवृक्ष वनम्३, चूतक-वनम्–आम्रवनम्४, तत्र अशोकवनं पौरस्त्ये–पूर्वस्यां दिशि१, सप्तपर्णवनं

सुरम्याः, प्रासादीयाः दर्शनीयाः, अभिरूपाः प्रतिरूपाः तेषां तोरणानामुपरि बहूनि' इस पाठ का संग्रह हुआ है. 'छत्रातिच्छत्र' का वर्णन १४ वें सूत्र में किया गया है, सब मिलाकर कुल द्वार सूर्याभविमान में चार हजार हैं। ऐसा कथन तीर्थंकर एवं गणधरों का है। सूर्याभविमान की चारों दिशाओं में पांचसौ पांचसौ योजन के अन्तराल में अनेक जातीय उत्तम वृक्षों के समूह रूप चार वनषण्ड हैं. अशोकवन–इस वन में केवल अशोक नामके वृक्ष हैं, इसलिये इन वन का नाम अशोक वन जैसा हुआ है. सप्तपर्णवन–इस वन में सप्तपर्ण नामके वृक्ष हैं, इसलिये इस वन का नाम सप्तपर्णवन जैसा हुआ है, चम्पकवन–इस वन में चम्पक के वृक्ष हैं अतः इस वन का नाम चम्पक वन जैसा हुआ है, चूयवन आम्रवन–इस वन में आम के ही वृक्ष हैं अतः इस वनका नाम आम्रवन ऐसा हुआ है, इस वनों में से जो अशोकवन है वह पूर्वदिशा में है,

---

सुरम्याः प्रासादीयाः दर्शनीयाः, अभिरूपाः प्रतिरूपाः तेषां तोरणानामुपरि बहूनि' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. 'छत्रातिच्छत्र' નું વર્ણન ૧૪ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. સૂર્યાભવિમાનમાં કુળદ્વારો ચાર હજાર છે. તીર્થંકર તેમજ ગણધરોનું આવું કથન છે. સૂર્યાભવિમાનની ચારે દિશાઓમાં પાંચસો પાંચસો યોજન જેટલા વિસ્તારમાં ઘણાં જાતીય ઉત્તમ વૃક્ષોથી યુકત ચાર વનષંડો છે. અશોકવન–એ વનમાં ફકત અશોક નામક વૃક્ષો છે, એથી એ વનનું નામ અશોકવન પડયું છે. સપ્તપર્ણવન–એ વનમાં સપ્તપર્ણ નામના જ વૃક્ષો છે, એથી એ વનનું નામ સપ્તપર્ણ છે, ચંપકવન એ વનમાં ચંપકના વૃક્ષો છે, એથી એ વનનું નામ ચંપકવન છે. ચૂતકવન–એ વનમાં આંબાના જ વૃક્ષો છે એથી એ વનનું નામ આમ્રવન એવું પાડવામાં આવ્યું છે, એ વનોમાંથી જે અશોકવન

दक्षिणे–दक्षिणस्यां दिशि२, चम्पकवनं पश्चिमे-पश्चिमायां दिशि३, आम्रवणमुत्तरे-उत्तरस्यां दिशि। ते वनषण्डाः आयामेन–दैर्घ्येण सातिरेकाणि–साधिकानि अर्धत्रयोदशयोजनशतसहस्राणि–सार्धद्वादशलक्षप्रमाणयोजनानि, विष्कम्भेण–विस्तारेण पञ्चयोजनशतानि–पञ्चशतप्रमाणयोजनानि। पुनस्ते वनखण्डाः प्रत्येकं प्रत्येकम्– एकैकशः प्राकारपरिक्षिप्ताः–आवरणपरिवेष्टिताः, पुनस्ते कृष्णाः–कृष्णवर्णाः, कृष्णावभासाः–यावति वनभागे कृष्णावभासपत्राणि सन्ति तावति वनभागे कृष्णवर्णावभासनविशिष्टाः। 'वनखंडवण्णओ' वनषण्डवर्णकः-वनषण्डानां वर्णकः-वर्णकः वर्णनकारकः पदसमूहः औपपातिक-सूत्रतो बोध्यः। तद्व्याख्या-मत्कृतायां पीयूषवर्षिणी टीकायां विलोकनीया ॥सू. ६१॥

मूलम्—तेसि णं वनसंडाणं अंतो बहुसमरमणिज्जा भूमिभागा पण्णत्ता, से जहानामए आलिंगपुक्खरेइ वा जाव णाणाविहपंचव-

सप्तपर्णवन दक्षिण दिशा में है, चम्पकवन पश्चिमदिशा में है, और आम्रवन उत्तर दिशा में है। ये वनषण्ड आयाम की अपेक्षा १२॥ लाख योजन से कुछ अधिक हैं। और विस्तार की अपेक्षा पांचसौ योजन प्रमाण हैं। ये प्रत्येक वनखण्ड एक प्राकार से परिवेष्टित है। 'किण्हा, किण्होभासा, हरिया हरियोभासा' इत्यादि पदों के अर्थ का वर्णन पीयूषवर्षिणी टीका से जो कि औपपातिक सूत्र के ऊपर लिखी गई है वहां से जानना चाहिये. ये वन कृष्ण इसलिये कहे गये हैं कि इनका वर्ण कृष्ण है, तथा जितने वनभाग में कृष्णावभासवाले पत्र हैं उतने वनभाग में वे वनषण्ड कृष्णवर्णावभासनविशिष्ट हैं। औपपातिक सूत्र में तीसरे सूत्र की टीका में यह सब वर्णन किया गया है ॥ सू० ६१ ॥

છે. તે પૂર્વ દિશામાં છે, સપ્તપર્ણવન દક્ષિણ દિશામાં છે, ચંપકવન–પશ્ચિમ દિશામાં છે અને આમ્રવન ઉત્તર દિશામાં છે. એ વનષંડો આયામની અપેક્ષાએ ૧૨॥ લાખ યોજન કરતાં કંઈક વધારે છે અને વિસ્તારની અપેક્ષાએ પાંચસો યોજન જેટલા પ્રમાણ વાળા છે. એ દરેકે દરેક વનષંડ પ્રાકાર (દીવાલ) થી પરિવેષ્ટિત છે. 'किण्हा, किण्होभासा, हरिया हरियोभासा' વગેરે પદોનો અર્થ ઔપપાતિક સૂત્રની પીયૂષવર્ષિણી ટીકામાંથી જિજ્ઞાસુઓએ જાણી લેવું જોઈએ. એ વનો વર્ણથી કૃષ્ણ હોવા બદલ જ કૃષ્ણ કહેવામાં આવ્યાં છે તેમજ જેટલા વનભાગમાં એ વનષંડો કૃષ્ણ વર્ણાવભાસન વિશિષ્ટ છે. ઔપપાતિક સૂત્રના ત્રીજા સૂત્રની ટીકામાં એ સર્વનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ॥ સૂ૦ ૬૧ ॥

ण्णेहिं मणीहि य तणेहि य उवसोभिया, तेसि णं गंधो फासो णेयव्वो जहक्कमं।

तेसि णं भंते तणाण य मणीण य पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मंदायं मंदायं एइयाणं वेइयाणं कंपियाणं चालियाणं फंदियाणं घट्टि खोभियाणं उदीरियाणं केरिसए सद्दे भवइ?

से जहानामए सीयाए वा संदमाणीएवा रहस्स वा सच्छत्तस्स सज्झयस्स सघंटस्स सपडागस्स सतोरणवरस्स सणंदिघोसस्स सखिंखिणि हेमजालपरिक्खित्तस्स हेमवयचित्ततिणिसकणगणिज्जुत्तदारुयस्स सुसंपिणद्धचक्कमंडलधुरागस्स कालायससुकयणेमिजंतकम्मस्स आइण्णवरतुरगसुसंपउत्तस्स कुसलणरच्छेयसारहिसुसंपरिग्गहियस्स सरसयबत्तीसतोणपरिमंडियस्स सकंकडावयंसगस्स सचावसरपहरणआवरणभरियजोधजुज्झसज्जस्स रायंगणंसि रायतेउरंसि वा रम्मंसि वा मणिकुट्टिमतलंसि अभिक्खणं अभिक्खणं अभिघडिज्जमाणस्स वा नियट्टिज्जमाणस्स वा ओराला मणोण्णा मणोहरा कण्णमण–निव्वुइकरा सव्वओ समंता अभिणिस्सवंति, भवेयारूवे सिया? णो इणट्ठे समट्ठे। ॥ सू० ६३ ॥

छाया–तेषां खलु वनषण्डानाम् अन्तः बहुसमरमणीयाभूमिभागाः प्रज्ञप्ताः स यथानामकः आलिङ्गपुष्कर इति वा यावत् नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभिश्च

'तेसि णं वनसंडाण अंतो' इत्यादि।

सूत्रार्थ–(तेसि णं वनसंडाणं अंतो बहुसमरमणिज्जा) उन वनषण्डों के मध्यभाग में बहुसमरमणीय भूमिभाग कहे गये हैं। (से जहानामए

'तेसि णं वनसंडाणं अंतो' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ–(तेसि णं वनसंडाणं अंतो बहुसमरमणिज्जा) વનષંડોના મધ્યભાગમાં બહુસમરમણીય ભૂમિભાગો કહેવાય છે. (से जहा नामए आलिंगपु-

तृणैश्च उपशोभिताः, तेषां खलु गन्धः स्पर्शः ज्ञातव्यो यथाक्रमम्।

तेषां खलु भदन्त! तृणानां च पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैर्वातैः मन्दं मन्द मेजितानां व्येजितानां कम्पितानां चालितानां घट्टितानां क्षोभितानाम् उदीरितानां कीदृशः शब्दो भवति?।

आलिङ्गपुक्खरेइ वा, जाव णाणाविह पंचवण्णेहिं मणीहि य तणेहि य उवसोभिया, तेसिणं गंधो फासो णेयव्वोजहक्कमं) ये भूमिभाग रम्य हैं, ये इस प्रकार से समतल हैं कि जैसा समतल आलिङ्ग आलिङ्ग–पुष्कर होता है यावत् ये सब भूमिभाग पांचवर्णोंवाले नानाप्रकार के मणियों से एवं तृणों से उपशोभित हैं। यहां यावत् पद से 'आलिङ्गपुष्कर इस पद से लेकर नानाविधपंचवर्णैः, मणिभिःतृणैश्च उपशोभिताः'इस अन्तिमपदतक जितने मध्य में पद आये हुए हैं उन सबका संग्रह हुआ है। (तेसिं णं गंधो फासो णेयव्वो जहक्कमं) इन मणियों का गंध स्पर्श जैसा क्रमशः पहिले किया गया है वैसा जानना चाहिये। (तेसि णं भंते! तणाण य मणीण य पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मंदायं मंदायं एइयाणं वेइयाणं कंपियाणं चालियाणं, फंदियाणं, घट्टियाणं, खोभियाणं, उदीरियाणं केरिसए सद्दे भवइ?) हे भदन्त! उन तृणों का एवं मणियों का पूर्व, पश्चिम, दक्षिण एवं उत्तर इन चार दिशाओं से आये हुए पवनद्वारा धीरे२ कम्पित किये जाने पर, विशेषरूप से कंपित किये जाने पर, वार २ कंपित किये

क्खरेइ वा, जाव णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिय उवसोभिया, तेसिणं गंधो फासो णेयव्वो जहक्कमं) એ ભૂમિભાગો રમ્ય છે, એ આલિંગ પુષ્કરની જેમ સર્વ રીતે સમતલ છે. યાવત્ એ સર્વ ભૂમિભાગો પાંચવર્ણવાળા અનેકવિધ મણિઓ તેમજ તૃણોથી ઉપશોભિત છે. અહીં 'યાવત' પદથી 'आलिङ्गपुष्कर' આ પદથી માંડીને 'नानाविधपंचवर्णैः मणिभिः तृणैश्च उपशोभिताः' આ અંતિમ પદ સુધીની વચ્ચે જેટલાં પદો આવ્યાં છે, એ સર્વનો સંગ્રહ સમજવો જોઈએ. (तेसिं णं गंधो फासो णेयव्वो जहक्कमं) એ મણિઓના ગંધ અને સ્પર્શ જે જાતની અનુક્રમતા પહેલા વર્ણવવામાં આવી છે તેવી જ અહીં અનુક્રમતા પણ સમજવી જોઈએ. (तेसि णं भंते! तणाण य मणीण पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं मदायं एइयाणं वेइयाणं कंपियाणं चालियाणं फंदियाणं, घट्टियाण, खोभियाणं, उदीरियाणं केरिसए सद्दे भवइ?) હે ભદંત! એ તૃણોને તેમજ મણિઓનો પૂર્વ પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તરને આ ચારે દિશાઓમાંથી વહેતા પવનથી ધીમે ધીમે કંપિત કરવાથી, વિશેષ રૂપથી કંપિત કરવા બદલ, વારંવાર કંપિત કરવા બદલ, આમ તેમ ચાલિત કરવા બદલ, આમ તેમ

स यथानामकः-शिबिकाया वा स्यन्दमानिकाया वा रथस्य वा सच्छत्रस्य सध्वजस्य सघण्टस्य सपताकस्य सतोरणवरस्य सनन्दिघोषस्य सकिङ्किणिहेमजालपरिक्षिप्तस्य हैमवतचित्रतिनिशकनकनियुक्तदारुकस्य सुसंपिनद्धचक्रमण्डलधुराकस्य कालायससुकृतनेमियन्त्रकर्मणः आकीर्णवरतुर-

---

जाने पर, इधर उधर चलायमान किये जाने पर, इधर उधर कुछ २ चलाये जाने पर, परस्पर में संघटित किये जाने पर. अपने स्थान से चंचल किये जाने पर तथा अतिशयरूप से प्रेरित किये जाने पर कैसा शब्द होता कहा गया है? (से जहानामए सीयाए वा संदमाणीए वा रहस्स वा सच्छत्तस्स वा सज्झयस्स सघंटस्स सपडागस्स सतोरणवरस्स सणंदिघोसस्स सखिंखिणी हेमजालपरिक्खित्तस्स) जैसा शब्द पालखी का होता है, अथवा स्यन्दमानिका का होता है. अथवा रथका होता है वैसा ही शब्द तृण और मणियों का होता है ऐसा सम्बन्ध यहां पर लगाना चाहिये यहां से आगे रथ के ये विशेषण हैं-उनका अर्थ इस प्रकार से है-जो रथ छत्र सहित हो, ध्वजासहित हो. घंटासहित हो, पताकासहित हो, उत्तमतोरणसहित हो, नंदिघोष सहित हो, क्षुद्रघंटिकायुक्त सुवर्णमयजाल से परिवेष्टित हो, (हेमवयचित्ततिणिसकणगनि०) हिमाचलोत्पन्न एवं विस्मयकारक ऐसी लकडी से जो कि तिनिशवृक्ष की हो और सुवर्ण से शोभित हो बना हो, (सुसंपिणद्धचक्कमंडलधुरागस्स, कालायससुकयणेमिजंतकम्मस्स) चक्रमंडल और धुरा जिसकी बहुत अच्छी तरह से बंधी हुई हो, जिसके पहियों के

કંઈક કંઈક ચાલિત કરવા બદલ પરસ્પર સંઘટિત થવા બદલ, પોતાના સ્થાનોથી ચંચલ કરવા બદલ—તથા અતિશય રૂપથી પ્રેરિત કરવા બદલ, કેવો શબ્દ થાય છે (से जहानामए सीयाए वा संदमाणीए वा रहस्स वा सच्छत्तस्स वा संज्झयस्स सघंटस्स सपडागस्स सतोरणवरस्स सणंदिघोसस्स सखिंखिणी हेमजालपरिक्खित्तस्स) જેવો શબ્દ પાલખીનો હોય છે કે સ્યન્દમાનિકાનો હોય છે, અથવા રથનો હોય છે. તેવો જ શબ્દ તૃણ અને મણિઓનો પણ હોય છે. એવો અર્થ અહીં કરવો જોઈએ. એના પછી રથના વિશેષણોનું વર્ણન આ પ્રમાણે કરવામાં આવે છે. જે રથ છત્ર યુકત હોય, ધ્વજા સહિત હોય, ઘંટાસહિત હોય, નંદિઘોષ સહિત હોય, ક્ષુદ્રઘંટિકા યુકત સુવર્ણમય જાલથી પરિવેષ્ટિત હોય, (हेमवयचित्ततिणिसकणगनिव) હિમાચલ પ્રદેશમાં થયેલા તેમજ અદ્ભુત એવા તિનિશ નામક વૃક્ષ વિશેષની લાકડીમાંથી કે જે સુવર્ણથી શોભિત હોય, (सुसंपिणद्धचक्कमंडलधुरागस्स. कालायससुकयणेमिजंतकम्मस्स)

गसुसम्प्रयुक्तस्य कुशलनरच्छेकसारथि-सुसंपरिगृहीतस्य शरशतद्वात्रिंशत्तूणपरिमण्डितस्य सकङ्कटावतंसकस्य सचापशरप्रहरणाऽऽवरणभृतयोधयुद्धसज्जस्य राजाङ्गणे वा राजान्तःपुरे वा रम्ये वा मणिकुट्टिमतले अभीक्ष्णमभीक्ष्णमभिघट्यमानस्य वा निवर्त्यमानस्य वा उदाराः मनोज्ञाः मनोहराः कर्णमनोनिर्वृत्तिकराः शब्दाः सर्वतः समन्तात् अभिनिःस्रवन्ति, भवेद् एतद्रूपःस्यात्? नो अयमर्थः समर्थः।सू.६२।

ऊपर उत्तम लोहे की संघर्षण रक्षा करने के निमित्त हालें चढी हुई हों, (आइण्णवरतुरगसुसंपउत्तस्स कुसलणरच्छेयसारहिसुसंपरिग्गहियस्स) आकीर्ण जाति के उत्तम घोडे जिसमें जुते हुए हों, रथ हांकने वालों में सब से चतुर सारथि जिसका संचालन कर रहा हो (सरसयबत्तीसतोणपरिमंडियस्स सकंकडावयंसगस्स सचावसरपहरणभरिय जोधजुज्झसज्जस्स) एकसौ १०० शरों की ३२ तूणीरों से जो मंडित हो, धनुष बाण प्रहरण एवं कवचों से जो भरा हो एवं युद्धकारी योधाओं के संग्राम के लिये जो सजाया गया हो ऐसे रथ के (रायंगणंसि वा रायंतेउरंसि वा) राजप्रांगण में, अथवा राजा के अन्तःपुर में, अथवा (रम्मंसि मणिकुट्टिमतलंसि) रमणीय मणियों के कुट्टिमतल में (अभिक्खणं २) वारंवार (अभिघट्टिज्जमाणस्स वा नियट्टिज्जमाणस्स वा) अभिघट्यमान होते समय या लौटते समय (ओराला मणोण्णा मणोहरा कण्णमण-निव्वुइकरा सव्वओ समंता अभिणिस्सवंति) जो उदार, मनोज्ञ, मनोहर श्रवण मन आनन्दकारक शब्द सब दिशाओं

ચક્રમંડલ અને ધુરા જેમની ખૂબજ સારી રીતે બાંધેલી હોય, જેના પૈડાઓની ઉપર શ્રેષ્ઠ લોખંડની સંઘર્ષણથી રક્ષવા માટે પટ્ટી ચઢાવેલી હોય, (आइण्णवरतुरग-सुसंपउत्तस्स कुसलणरच्छेयसारहिसुसंपरिपरिग्गहियस्स) આકીર્ણ જાતિના ઉત્તમ ઘોડાઓ જેમાં જોતરેલા છે, રથ હાંકનારાઓમાં સૌથી ચતુર સારથી જેનું સંચાલન કરતો હોય, (सरसयवत्तीसतोरणपरिमंडियस्स सकंकडावयगस्स सचावसरपहरणआवरणभरियजोधजुज्झसज्जस्स) એક સો ૧૦૦ બાણોના ૩૨ તૂણીરોથી જે સુશોભિત હોય, ધનુષ બાણાદિ પ્રહરણો અને કવચોથી જે યુક્ત હોય અને યુદ્ધખેડનારા યોદ્ધાઓથી સંગ્રામ કરવા માટે જે સુસજ્જિત કરવામાં આવ્યો એવો રથ (रायंगणंसि वा रायंतेउरंसि वा) રાજ પ્રાંગણમાં, અથવા રાજના અંતપુરમાં, અથવા (रम्मंसि मणिकुट्टिमतलंसि) રમણીય મણિયોના કુટ્ટિમતલોમાં (अभिक्खणं २) વારંવાર (अभिघडिज्जमाणस्स वा नियट्टिज्जमाणस्स वा) અભિઘટ્યમાન હોય અથવા પાછા ફરતી વખતે (ओराला, मणोण्णा मणोहरा कण्णमण-निव्वुइकरा सव्वओ समंता अभिणिस्सवंति) જે ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનોહર શ્રવણ મનને આનંદ આપનાર શબ્દ સર્વ દિશાઓ

टीका—'तेसि णं वणसंडाणं' इत्यादि—तेषाम्—अनन्तरोक्तानां, खलु वनषण्डानाम् अन्तः—मध्ये बहुसमरमणीयाः—अत्यन्तसमतलाः रम्याः, भूमिभागाः—प्रज्ञप्ताः, ते भूमिभागाः कीदृशाः? इति जिज्ञासायामाह—स यथा नामकः' इत्यादि—स—किञ्चिन्नामकः 'आलिङ्गपुष्करः' इति वा यावत् नाना-विधपञ्चवर्णैः मणिभिश्च तृणैश्च उपशोभिताः—आलिङ्गपुष्कर इति वेति पदादा-रभ्य नानेत्याद्युपशोभिता इत्यन्तपदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, स च सव्याख्यः पञ्चदशसूत्रादारभ्याष्टादशसूत्रपर्यन्तान्निबन्धादवसेयः तेषां—मणीनां खलु गन्धः स्पर्शःज्ञातव्यः यथाक्रमं—क्रममनुल्लङ्घ्य क्रमेणेति यावत्, स्पर्शान्तवर्णन-मष्टादशसूत्रादारभ्यैकोनविंशतितमसूत्रपर्यन्तनिबन्धेषु द्रष्टव्यम् । एवं च पञ्च-दशसूत्रत आरभ्यैकोनविंशतितमसूत्रपर्यन्तं विलोकनीयम् ।

एवं विदिशाओं की ओर शब्द निकलते हैं ऐसे ही शब्द उन तृणों एवं मणियों के होते हैं। (भवेयारूवेसिया) हे भदन्त ! तो क्या इन्हीं रथादिकों का जैसा उनका शब्द होता है ? (णो इणट्ठे समट्ठे) हे गौतम ! यह अर्थ समर्थ नहीं है।

टीकार्थ—अनन्तरोक्त उन वनषण्डों के मध्य अत्यन्त समतलवाले रमणीय भूमिभाग कहे गयेहैं। ये भूमिभाग कैसे हैं—तो इसके लिये कहा गया है कि ये भूमिभाग आलिङ्गपुष्कर के जैसे समतवाले हैं इत्यादि यदि इस विषय को देखना होतो पूर्व में कथित १५ वें सूत्र से लेकर १८ वें सूत्रतक के निबन्ध को देखना चाहिये यही बात 'आलिंगपुक्खरेइ वा जाव णाणा-विहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहिं उवसोभिया' के यावत् पद द्वारा प्रकट की गई है. इन मणियों का गन्ध एवं स्पर्श कैसा है? यदि यह बात जानना हो तो इसके लिये १८ वां सूत्र देखना चाहिये. इनमें क्रमशः इन विषयों

અને વિદિશાઓમાં પ્રસરે છે તેવા જ શબ્દ તે તૃણો તેમજ મણિઓનો હોય છે. (भवेयारूवे सिया) હે ભદંત! તો શું એ રથ વગેરે જેવો જ શબ્દ તેમનો પણ હોય છે? (णो इणट्ठे समट्ठे) હે ગૌતમ ! આ અર્થ સુસંભત ન કહેવાય.

ટીકાર્થ—પૂર્વે વર્ણિત વનષંડોના મધ્યભાગમાં અતીવ સમતલ રમણીય ભૂમિભાગો કહેવામાં આવ્યાં છે. એ ભૂમિભાગો કેવા છે તો તેના માટે આ પ્રમાણે વર્ણન કરવામાં આવે છે—એ ભૂમિભાગ આલિંગ પુષ્કર જેવા સમતલવાળા છે. વગેરે. આ બાબતમાં કોઈ જિજ્ઞાસુને વધારે જાણવાની ઇચ્છા હોય તો તેઓ એ આ સૂત્રના જ ૧૫ થી ૧૮ સુધીનાં સૂત્રોને વાંચી લેવાં જોઇએ. એજ વાત 'आलिंगपुक्खरेइ वा जाव णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहिं उवसोभिया' ના યાવત્ પદ દ્વારા પ્રકટ કરવામાં આવી છે. એ મણિઓનો ગંધ કેવો હતો? સ્પર્શ કેવો હતો? એ વિષે જાણવાની ઇચ્છા રાખતા હોય તેઓએ ૧૮ મું અને ૧૯ મું સૂત્ર જોવું જોઇએ. આ

हे भदन्त! तेषां खलु तृणानां च मणीनां च पूर्वापरदक्षिणोत्तराऽऽगतैः-पूर्व-पश्चिम-दक्षिणोत्तरदिग्भ्यः-आगतैः वायुभिः मन्दं-मन्दं शनैः शनैः एजितानां-सामान्यतः, कम्पितानां-व्येजितानां-विशेषतः कम्पितानाम्, कम्पितानां-पुनः पुनः कम्पमानानाम्, चालितानाम्-इतस्ततश्चलित्तीकृतानाम्, स्पन्दितानाम्-ईषच्चालितानाम्, घट्टितानां-परस्परं संघर्षं प्राप्तानाम्, क्षोभितानां-स्वस्थानाच्चालितानाम्, उदीरितानाम्-अतिप्रेरितानाम् कीदृशः-कथम्भूतः शब्दः प्रज्ञप्तः? हे भदन्त। किं वक्ष्यमाणस्वरूपः शब्दो भवति?

स यथानामकः-शिबिकायाः 'पालकी' इति भाषाप्रसिद्धस्य यानविशेषस्य वा-अथवा स्यन्दमानिकायाः-पुरुषप्रमाणावकाशसम्पन्नशिबिकाविशेषस्य, वा-अथवा रथस्य-प्रसिद्धस्य ये शब्दा इत्यग्रिमेण सम्बन्धः। कीदृश-

---

का वर्णन किया गया है. इस तरह यह सब विषय १५ वें सूत्र से लेकर १९ वें सूत्रतक अभिहित हुआ है। अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं-हे भदन्त! पूर्व, पश्चिम, उत्तर और दक्षिण से जब वायु आकर इन तृणमणियों को सामान्यरूप से कंपित करता है, या विशेपरूप से कंपित करता है, इन्हें इधर उधर चंचल करता है, या थोडेरूप में इन्हें चंचल करता है, या परस्पर में इन्हें संघर्षयुक्त करता है, या अपने स्थान से इन्हें चलायमान करता है, या अतिशय में इन्हें प्रेरित करता है-तब इनका शब्द कैसा होता है? तो इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम! उस समय में इनका शब्द पालकी के या स्यन्दमानिका-पुरुषप्रमाण अवकाश से संपन्न यानविशेष के, अथवा रथ के जो शब्द होते हैं अर्थात् इनसे जो शब्द निकलते हैं वैसा होता है. अब यहां से आगे

સૂત્રોમાં વ્યવસ્થિત-ક્રમથી વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. એ પ્રમાણે આ બધાનું સ્પષ્ટીકરણ ૧૫ મા સૂત્રથી માંડીને ૧૯ માં સૂત્ર સુધી કરવામાં આવ્યું છે હવે ગૌતમ સ્વામી પ્રભુને એવી રીતે પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદંત! પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાઓ તરફથી વહેતો પવન એ તૃણમણિઓને સામાન્ય રૂપમાં કંપિત કરે છે કે વિશેષ રૂપમાં કંપિત કરે છે એમને આમ તેમ ચંચલ કરે છે ધીમે ધીમે ચંચલ કરે છે, કે એમને પરસ્પર સઘર્ષયુક્ત કરે છે કે પોતાના સ્થાન પરથી એમને વિચલિત કરે છે કે અતિશય રૂપમાં એમને પ્રેરિત કરે છે? જ્યારે આવું થાય છે ત્યારે એમાં કઈ જાતનો ધ્વનિ ઉત્પન્ન થાયછે? પ્રભુ આ પ્રશ્નમાં ઉત્તરમાં કહે છે કે હે ગૌતમ! તે સમયે એમાંથી નીકળતો ધ્વનિ પાલખીના કે સ્યન્દમાનિકા-પુરુષ પ્રમાણ અવકાશથી સંપન્ન યાન (વાહન) વિશેષના, કે રથનો જે જાતનો ધ્વનિ હોય છે એટલે કે એમાંથી જે જાતનો ધ્વનિ ઉદ્ભૂત થાય છે—તેવો ધ્વનિ એમાંથી નીકળે છે. હવે એના પછી જે પદો આવેલાં

स्य रथस्येति जिज्ञासायामाह—सच्छत्रस्य—छत्रसहितस्य, सध्वजस्य—ध्वजयुक्तस्य, सघण्टस्य—उभयतो घण्टायुक्तस्य सपताकस्य पताकायुक्तस्य, सतोरणवरस्य—प्रधानतोरणयुक्तस्य, सनन्दिघोषस्य द्वादशप्रकारवाद्ययुक्तस्य, सकिङ्किणिहेमजालपरिक्षिप्तस्य—क्षुद्रघण्टिकायुक्तसुवर्णमयजालपरिवेष्टितस्य, हैमवतचित्रतिनिशकनकनिर्युक्तदारुकस्य—तत्र—हैमवतं—हिमाचलोत्पन्नं चित्रं—विस्मयकरं तिनिशकनकनिर्युक्तदारु—तिनिशस्य—वृक्षविशेषस्य यत् कनकनिर्युक्तं—सुवर्णशोभितं दारु=काष्ठं तद् यस्य स हैमवतचित्रतिनिशकनकनिर्युक्तदारुकस्य तथा, सुसंपिनद्धचक्रमण्डलधुराकस्य—सु—सुष्ठु सं—सम्यक् पिनद्धे बद्धे चक्रमण्डलधुरे—चक्रमण्डलं च धूः—अक्षश्चेत्यनयोः समाहारस्ते यस्य स सुसंपिनद्धचक्रमण्डलधुराकस्तस्य तथा, कालायससुकृतनेमियन्त्रकर्मणः—कालाऽयसेन—उत्तमजातिकृष्णलोहेन सु—सुष्ठु कृतं नेमियन्त्रकर्म—नेमेः—चक्रान्तभूतपरिभागस्य संघ-

---

जो पद हैं वे रथके विशेषण रूप हैं जो इस प्रकार से हैं—सच्छत्र—जो रथ छत्रसहित हैं, सध्वज—ध्वजा से युक्त है, सघण्ड—दोनों ओर घण्टा सहित है, सपताक—पताका सहित है, सतोरणवरयुक्त—प्रधानतोरणसहित है, सनन्दिघोष—द्वादश प्रकार के बाजों से युक्त है, सकिङ्किणी हेमजालपरिक्षिप्त—क्षुद्र घंटिकावाले हेमजाल से परिवेष्टित है हैमवतचित्रतिनिशकनकनिर्युक्तदारुक—हिमालयपर्वत पर उत्पन्न हुई तथा विस्मय कारक ऐसी तिनिशवृक्षविशेष की सुवर्णशोभित लकडी से जो बनाने में आया है, (सुसंपिनद्धचक्रमंडलधुराक) अच्छे प्रकार से जिसमें चक्रमण्डल एवं धुरा बांधे गये है, कालायससुकृतनेमियंत्रकर्मा—उत्तम जाति के कृष्ण लोह से जिसमें नेमियंत्र कर्म की रचना की गई है अर्थात् चक्रान्त भूपरिभाग को संघर्षण से रक्षा करने के

છે તે બધાં રથના વિશેષણ રૂપમાં છે. તે આ પ્રમાણે છે. સચ્છત્ર જે રથ છત્ર. યુકત છે, સધ્વજ–ધ્વજાથી યુકત છે, સઘંટ—બંને તરફ જેને ઘંટાઓ છે, સપતાક–પતકાઓ સહિત છે, સતોરણવરયુકત–પ્રધાન તોરણ સહિત છે, સનંદિઘોષ–બાર જાતના વાજાઓથી યુકત છે, સકિંકિણી હેમજાલપરિક્ષિપ્ત–નાની નાની ઘંટડીઓના સમૂહોથી યુકત છે, હૈમવતચિત્રતિશકનકનિર્યુકત દારુક–હિમાલય પર્વત ઉપન્ન થયેલી તેમજ અદ્ભુત એવી તિનિશ વૃક્ષ વિશેષની સુવર્ણ શોભિત કાષ્ઠથી જે નિર્ગત છે, સુસંપિનદ્ધચક્રમંડળધુરાક–જેમાં ચક્રમંડળ અને ધુરા વ્યવસ્થિત રીતે બાંધેલી છે. કાલાયસ સુકૃત નેમિયંત્ર કર્મા–ઉત્તમ જાતિના કાળા લોખંડથી જેમાં નેમિયંત્ર કર્મની રચના

पणतो रक्षार्थं यद् यन्त्रम् अरकोपरिफलकमण्डलावरणं तस्य कर्म-रचना यस्मिन स कालाऽऽयसस्तुकृतनेमिचक्रकर्मा, तस्य तथा, आकीर्णवरतुरगसुसंप्रयुक्तस्य-आकीर्णाः-आकीर्णजातिमन्तो वराः-उत्तमा तुरगाः-अश्वाः सुसंप्रयुक्ताः-सुष्ठु-सम्यग्योजिताः यस्मिन स आकीर्णवरतुरगसुसंप्रयुक्तस्तस्य अत्र प्राकृतत्वात् क्तान्तस्य परनिपातो बोध्यः। कुशलनरच्छेकसारथिसुसंपरिगृहीतस्य--निपुणपुरुषचतुरसारथिसुष्ठुसम्यक्परिगृहीतस्य, शरशतद्वात्रिंशत्तूणपरिमण्डितस्य=शरशतस्य-शतसंख्यशराणां यानि द्वात्रिंशत्तूणानि-द्वात्रिंशत्संख्यकबाणकोषाः, तैः परिमण्डितस्य-अलंकृतस्य सचापशरप्रहरणाऽऽवरणभृतयोधयुद्धसज्जस्य सचापशराः-धनुः-सहितबाणाः, प्रहरणानि-कुन्त-तोमर-परशु-प्रभृतीनि शस्त्राणि आवरणानि-कवचानि च एतैर्भृतः-परिपूर्णः, स योधयुद्धसज्जः-योधानां-युद्धकारिणां यद् युद्धं-संग्रामः, तस्मै सज्जः-उद्यतीकृतः इति इति सचापप्रहरणाऽऽवरणभृतयोद्धसज्जस्तस्य तथा, एतादृशस्य रथस्य पुनः राजाङ्गणे वा राजान्तःपुरे वा-अथवा रम्ये-रमणिये मणिकुट्टिमतले मणि-

लिये अरकों के ऊपर फलकमण्डलरूप आवरण जिसमें लगाया गया है, आकीर्णवरतुरगसुसंप्रयुक्त आकीर्णजाति के उत्तम घोडे जिसमें जुते हैं, कुशल नरच्छेक सारथिसुसंपरिगृहीत निपुण पुरुषों में भी चतुर सारथि द्वारा अच्छे प्रकार से जो परिगृहीत हो रहा है, शरशतद्वात्रिंशत्तूणपरिमंडित-शतसंख्यकशरों के ३२ संख्यक बाणकोषों से जो परिमंडित हैं, सचापशरप्रहरणाऽऽवरणभृतयोधयुद्धसज्ज-धनुषसहित बाणों से, कुन्त, तोमर, परशु आदि शस्त्रों से, एवं कवच आदि उपकरणों से जो परिपूर्ण है, युद्धकारी योधाओं के संग्राम के लिये जो सज्ज-उद्यतीकृत है ऐसा वह रथ राजाङ्गण में या राजान्तःपुर में, अथवा रमणीय मणिबद्धभूमि पर

કરવામાં આવી છે, એટલે કે ચક્રાંત ભૂસ્પર્શિભાગના સંઘર્ષણથી રક્ષા કરવા માટે કાષ્ઠના પૈડાઓની ઉપર લોખંડની પટ્ટી આવરણ રૂપે જેમાં લગાડવામાં આવી છે, આકીર્ણવર તુરગ સુસંપ્રયુક્ત-આકીર્ણ જાતિના ઉત્તમ ઘોડાઓ જેમાં જોતરેલાં છે. કુશલનરચ્છેકસારથિ સુસંપરિગૃહીત-નિપુણ પુરુષોમાં પણ સર્વાધિક ચતુર સારથી વડે જે સારી રીતે હંકાઇ રહ્યો છે, શરશત દ્વાત્રિંશત્તૂણપડિમડિત-શતસંખ્યક શરોના ૩૨ સંખ્યક બાણ કોષો (તુણીરો) થી જે પરિમંડિત છે. સચાપ શરપ્રહરણાવરણ ભૃતયોધયુદ્ધ સજ્જ-ધનુષ સહિત બાણોથી, કુંત, તોમર, પરશુ વગેરે શસ્ત્રોથી અને કવચ વગેરે ઉપકરણોથી જે પરિપૂર્ણ છે, યુદ્ધ માટે તત્પર યોધાઓના માટે જે સજ્જ કરવામાં આવ્યો છે, એવો જે રથ રાજાંગણમાં કે રણવાસમાં કે રમણીય

बद्धभूमितले अभीक्ष्णमभीक्ष्णं—वारंवारम् अभिघट्टयमानस्य संघृष्यमाणस्य वा-अथवा निवर्त्यमानस्य—एतादृशस्य रथस्य ये उदाराः—उच्चैस्तराः, मनोज्ञाः, मधुराः, कर्णमनोनिर्वृतिकराः-श्रवणमनआनन्दकारकाः शब्दास्ते सर्वतः-सर्वदिक्षु समन्तात्-सर्वविदिक्षु अभिस्रवन्ति-निःसरन्ति, तादृशस्तृणमणिशब्दः। भवेद् एतद्रूपः स्यात् ?-तृणमणीनामुक्तरथशब्दसदृशः शब्दः कदाचित् भवेत् ? तत्र भगवानाह-नो अयमर्थः समर्थः उक्तरथशब्दरूपोऽर्थस्तृणमणीनां नो समर्थः-न युज्यते। ॥ सू० ६२ ॥

पुनरप्याह—

मूलम्—से जहाणामए वेयालियवीणाए उत्तरमंदामुच्छियाए अंके सुपइट्ठियाए कुसलनरनारिसुसंपरिग्गहिए चंदणसारनिम्मियकोणपरिघट्टियाए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि मंदायं मंदायं वेइयाए पवेइयाए चालियाए घट्टियाए खोभियाए उदीरियाए ओराला मणुण्णा मणहरा कण्णमणनिव्वुइकरा सद्दा सव्वओ समंता अभिनिस्सवंति, भवेयारूवे सिया ? णो इणट्ठे समट्ठे।

वारवार संघृष्यमाण होता है, अथवा इन पूर्वोक्त स्थानों से जब वह लौटता है तब उस रथ के जो जोर २ के शब्द होते हैं-उससे दिशाओं एवं विदिशाओं की ओर निकलते हैं, जो कि मनोज्ञ-मधुर, एवं कर्ण और मन को आनन्द कारक होते हैं-ऐसे ही शब्द उन तृणों और मणियों के होते हैं। अब गौतमस्वामी प्रभु से इस पर यों पूछते हैं कि हे भदन्त ! जैसा शब्द आपने उक्त रथ का कहा है तो क्या ठीक इसी प्रकार का तृणमणियों का शब्द कदाचित् होता है? तो इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-नहीं-नहीं गौतम ! ऐसा अर्थ समर्थ नहीं है ।सू. ६२।

મણિજડિત ભૂમિ ઉપર વારંવાર સંઘ્યમાણ થાય છે કે એ ઉક્ત સ્થાનો ઉપર થઈને જ્યારે તે પાછા ફરે છે ત્યારે છે રથનો મોટો ધ્વનિ મનોજ્ઞ, મધુર તેમજ કાનઅને મનને આનંદ આપનાર રૂપમાં દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં વ્યાપ્ત થઈ જાય છે-તેવો જ ધ્વનિ તે અને મણિઓનો પણ હોય છે. હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુને આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદંત ! જેવો ધ્વનિ તમે ઉક્ત રથનો કહ્યો છે શું તેવો જ ધ્વનિ તે તૃણ મણિઓનો હોય છે? તો એના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે આ વાત યોગ્ય નથી. ॥ સૂ૦ ૬૨ ॥

से जहाणामए किंनराण वा किंपुरिसाण वा महोरगाण वा गंधव्वाण वा भद्दसालवणगयाणं वा नंदणवणगयाणं वा सोमणसवणगयाणं व पंडगवणगयाणं वा हिमवंतमलयमंदरगिरिगुहासमन्नागयाणं वा एगओ सन्निहियाणं समागयाणं सन्निसन्नाणं समुवविट्ठाणं पमुइय पक्कीलियाणं गीयरइगंधव्वहसियमणाणं गज्जं पज्जं कत्थं गेयं पयबद्धं पायबद्धं उक्खित्तयं पायत्तायं मंदायं रोइयावसाणं सत्तसरसमन्नागयं छद्दोसविप्पमुक्कं एकारसालंकारं अट्ठगुणोववेयं,

गुंजावंककुहरोवगूढं रत्तं तिट्ठाणकरणसुद्धं सकुहरगुंजंतवंसीतंतीतलताललयगहसुसंपउत्तं महुरं समं सुललियमणोहरं मउयरिभियपयसंचार सुणतिवरचारुरूव दिव्वं णट्टं सज्जं गेयं पगीयाणं भवेयारूवे सिया? हंता सिया ॥ सू० ६३ ॥

छाया--स यथानामकः वैतालिकवीणाया उत्तरमन्दामूर्च्छितायाः अङ्के सुप्रतिष्ठितायाः कुशलनरनारीसुसंपरिगृहीतायाः चन्दनसारनिर्मितकोणपरिघट्टितायाः पूर्वरात्रापररात्रकालसमये मन्दं मन्दं व्येजितायाः प्रव्येजितायाः चालितायाः घट्टितायाः क्षोभितायाः उदीरितायाः उदाराः मनोज्ञाः मनो-

'से जहाणामए वेयालियवीणाए' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(से जहाणामए वेयालियवीणाए उत्तरमंदामुच्छियाए अंके सुपइट्ठियाए कुसलनरनारिसुसंपरिग्गहियाए चंदणसारनिम्मियकोणपरिघट्टियाए, पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि मंदायं मंदायं वेइयाए पवेइयाए चालियाए घट्टियाए खोभियाए उदीरियाए) जैसे उत्तरमंदामूर्च्छनावाली, क्रोड—अङ्क में रखी गई, कुशल नरनारियों द्वारा अच्छी तरह से पकडी गई, चन्दन

'से जहाणामए वेयालिय वीणाए' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(से जहाणामए वेयालिए वीणाए उत्तरमंदामुच्छियाए अंके सुपइट्ठियाए कुसलनरनारिसुसंपरिग्गहियाए चंदणसारनिम्मियकोणपरिघट्टियाए पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि मंदायं मंदायं वेइयाए पवेइयाय चालियाए घट्टियाए खोभियाए उदीरियाए) જેમ ઉત્તરમંદા-મૂર્ચ્છનાવાળી, ક્રોડ ખોળામા

हराः कर्ण-मनोनिर्वृतिकराः शब्दाः समन्तात् अभिनिःस्रवन्ति, भवेद् एतद्रूपः स्यात्? नो अयमर्थः समर्थः।

स यथानामकः किन्नराणां वा किंपुरुषाणां वा महोरगाणां वा गन्धर्वाणां वा भद्रसालवनगतानां वा नन्दनवनगतानां वा सौमनस्यवनगतानां वा पण्डकवनगतानां वा हिमवन्मलयमन्दरगिरिगुहासमन्वागतानां वा एकतः

के सारभाग से रचित दण्ड से परिशिष्ट हुई, पूर्वापररात्रकाल के समय धीरे २ कंपित की गई, विशेष रूपसे कंपित की गई चालित की गई, घट्टित की गई, क्षोभित की गई, उदीरित की (बजाई) गई, ऐसी वैतालिक वीणा के (ओराला मणुण्णा मणहरा कण्णमणनिव्वुइकरा सद्दा सव्वओ समंता अभिनिस्सवंति) उदार, मनोज्ञ, मनोहर एवं कर्ण तथा मनको आह्लाद करने वाले शब्द दिशाविदिशाओं की ओर निकलते हैं-ऐसे ही शब्द उन तृणों मणियों के निकलते हैं। (भवेयारूवेसिया) हे भदन्त! तो क्या इसी वीणा के जैसा उनका वह शब्द होता है? (णो इणट्ठेसमट्ठे हे गौतम! यह अर्थ समर्थ नहीं है। (से जहाणामए किंनराण वा किंपुरिसाण वा महोरगाण वा गंधव्वाण वा भद्दसालवणगयाणं वा नंदणवणगयाणं वा सोमणसवणगयाणं वा पंडगवणगयाणं वा) हे भदन्त! जैसा गानेवाले किन्नरों का, या किंपुरुषों का, महोरगों का या गंधर्वों का शब्द होता है वैसा ही शब्द क्या इन तृणोंका और मणियों का होता है? ऐसा

મૂકેલી, કુશલ નરનારીઓ વડે સારી રીતે હાથમાં પકડેલી, ચંદનના સાર ભાગથી રચિત દંડથી પરિઘૃષ્ટ થયેલી, પૂર્વાપરરાત્રકાલના સમયમાં ધીમે ધીમે કંપિત કરાયેલી, વિશેષ રૂપથી કંપિત કરાયેલી, ચાલિત કરાયેલી, ઘટ્ટિત કરાયેલી, ક્ષોભિત કરાયેલી, ઉદીરિત કરાયેલી (વગાડવામાં આવેલી) વૈતાલિક વીણાનો (ओराला मणुण्णा मणहरा कण्णमणनिव्वुइकरा सद्दा सव्वओ समंता अभिनिस्सवंति) ઉદાર, મનોજ્ઞ, મનોહર, અને કાન તથા મનને આનંદ આપનારો ધ્વનિ જેનો દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓમાં પ્રસરે છે. તેવો જ ધ્વનિ એ તૃણો અને મણિઓમાંથી પણ નીકળે છે. (भवेयारूवे सिया) હે ભદંત તો શું ખરેખર એ વીણા જેવો જ ધ્વની તેમનો પણ હોય? (णो इणट्ठे समट्ठे) હે ગૌતમ આ અર્થ સમર્થ નથી. (से जहाणामए किंनराण वा किंपुरिसाण वा महोरगाण वा गंधव्वाण वा भद्दसालवणगयाणं वा नंदणवणगयाणं वा सोमणसवणगयाणं वा पंडगवणगयाणं वा) હે ભદંત જેવો ગાનારા કિંન્નરોનો કે શબ્દ હોય છે શું તેવોજ શબ્દ એ તૃણો અને મણિયોનો મહોરગોનો કે ગંધર્વોનો શબ્દ હોય છે શું તેવોજ શબ્દ એ તૃણો અને મણિયોનો પણ હોય છે? એવો પ્રશ્નાર્થક સંબંધ અહીં સમજવો

सन्निहितानां :समागतानां सन्निषण्णानां समुपविष्टानां प्रमुदितप्रक्रीडितानां गीतरतिगन्धर्वहर्षितमनसां गद्यं पद्यं कथ्यं गेयं पदबद्धं पादबद्धम् उत्क्षिप्तकं पादान्तकं मन्दं रोचितावसान सप्तस्वरसमन्वागत षड्दोषविप्रमुक्तम् एका-

---

प्रश्नार्थक संबंध यहां लगाना चाहिये. ये 'भद्दासालवणगयाणं' आदि षष्ठयन्त विशेषण 'किन्नराणं' आदि पदों के हैं-तथा 'गज्जं पज्जं' आदि द्वितीयाविभक्त्यन्त विशेषण 'गेयं' इस पद के हैं यह सब मनमें धारण करके इस सूत्र का अर्थ इस प्रकार से करना चाहिये-(भद्दसालवणगयाणं वा) भद्रसालवन के भीतर गये हुए अथवा-(नंदणवणगयाणं वा) नन्दन वन के भीतर गये हुए अथवा-(सोमणसवणगयाणं) सौमनसवन के भीतर गये हुए, या (पंडगवणगयाणं वा) पाण्डुकवन के भीतर गये हुए, ये (हिमवंत-मलयमंदरगिरिगुहासमन्नागयाणं वा) हिमाचल, मलयाचल-मन्दराचल की गुफा में एकट्ठे हुए, या वैसे ही (एगओ सन्निहियाणं समागयाणं०) एक जगह इकट्ठे हुए, एक जगह मिले हुए एक जगह बैठे हुए (पमुइयपकीलियाणं गीयर-इगंधव्वहसियमणाणं) प्रमुदित हुए प्रक्रीडित हुए तथा गीतानुरागी गंधर्व की तरह प्रमुदितचित्तवाले बने हुए एवं (गज्जं पज्जं कत्थं गेयं, पयवद्धं, पायवद्धं, उक्खित्तयं, पायत्तायं, रोइयावसाणं, सत्तसरसमन्नागयं छद्दोसवि-प्पमुक्कं, एक्कारसालंकारं अट्ठगुणोववेयं०) गद्यमय, पद्यमय, कथनीय, पदयुक्त, पाद बद्ध, गानेयोग्य, उत्क्षिप्तक, पादान्तक, मन्द२ घोलनात्मक, रोचिता-

---

જોઈએ. 'भद्दसालवणगयाणं' વગેરે ષષ્ઠયંત વિશેષણ 'किन्नराणं' વગેરે પદોના છે. 'गज्जं पज्जं' વગેરે દ્વિતીયા વિભક્ત્યંત વિશેષણ 'गेयं' પદના છે. આ બધું સમજીને આ સૂત્રનો અર્થ જાણવો જોઈએ. (भद्दसालवणगयाणं वा) ભદ્રસાલવનમાં ગયેલા કે (नंदणवणगयाणं वा) નંદનવનમાં ગયેલા કે (सोमणसवणगयाणं वा) સૌમનસ વનમાં ગયેલા કે (पंडगवणगयाणं वा) પાંડુકવનમાં ગયેલા કે (हिमवंतमलयमंदरगिरिगुहासमन्नागयाणं वा) હિમાચલ, મલયાચલ-મંદરાચલની ગુફામાં એકત્ર થયેલા કે આમ જ (एगओ सन्निहियाणं समागयाणं) એક સ્થાને એકત્ર થયેલા, એક સ્થાને એકત્ર થઈને બેઠેલા (पमुइयपक्कीलियाणं गीयरइगंधव्वहसियमणाणं) પ્રમુદિત થયેલા, પ્રક્રીડિત થયેલા તેમજ ગીતાનુરંજિત ગંધર્વની જેમ પ્રમુદિત ચિત્તવાળા થયેલા અને (गज्ज पज्जं कत्थं गेयं, पयवद्धं, पायवद्धं उक्खित्तयं, पायत्तायं रोइयावसाणं, सत्तसरसमन्नागयं, छद्दोसविप्पमुक्कं, एक्कारसालंकारं अट्ठगुणोववेयं०) ગદ્યમય, પદ્યમય, કથનીય, પદયુક્ત પાદબદ્ધ, ગાવા યોગ્ય, ઉત્ક્ષિપ્તક, પાદાંતક, મંદ મંદ ઘોલનાત્મક, રોચિતા-

दशालङ्कारम् अष्टगुणोपपेतम्, गुञ्जावक्रकुहरोपगूढं रक्तं त्रिस्थानकरणशुद्धं सकुहरगुञ्जद्वंशतन्त्रीतलताललयग्रहसुसंप्रयुक्तं मधुरं समं सुललितमनोहरं मृदुकरिभितपदसञ्चारं सुनतिवरचारुरूपं दिव्यं नाट्यं सज्जं गेयं प्रगीतानां, भवेद् एतद्रूपः स्यात्? हन्त! स्यात् ॥ सू० ६३ ॥

'से जहानामए वेयालियवीणाए' इत्यादि—

टीका-सः-पूर्वोक्तः शब्दः यथानामकः-वैतालिकवीणा-वैतालिकजातीया वीणा, तस्याः शब्दाः इति परेण सम्बन्धः, कीदृश्यास्तस्याः? इति जिज्ञासायामाह-उत्तरमन्दामूर्च्छितायाः--उत्तरमन्दामूर्च्छनाविशेषः, तया मूर्च्छितायाः-संस्पृष्टायाः अङ्के--क्रोडे, सुप्रतिष्ठितायाः--संनिविष्टायाः, कुशल-नरनारीसुसंपरिगृहीतायाः-निपुणपुरुषस्त्री-सुष्ठुसम्यक्परिधृतायाः, चन्दनसा-

---

वसान, सप्तस्वरसमन्वागत्त, षड्दोषविप्रमुक्त, एकादश अलङ्कारयुक्त, अष्टगुणोपपेत, गुञ्जावक्रकुहरोपगूढ, रक्त, त्रिस्थानकरणशुद्ध, सकुहरगुञ्जद्वंशतन्त्रीतल-ताललय ग्रह से सुसंप्रयुक्त, मधुर' सुललित, मनोहर. मृदुकरिभितपदसंचारसंपन्न, सुनतिवरचारुरूपयुक्त, दिव्य एवं नाट्यसज्ज ऐसे गीत को गाने वाले पूर्वोक्तकिन्नरों आदि देवों का शब्द होता है? (हंता सिया) हां, गौतम! ऐसा ही शब्द उन तृण मणियों का होता है।

टीकार्थ-यहां सूत्र में 'वेयालियवीणाए' पद से लेकर 'उदीरियाए' पदतक के पद इस 'वेयालियवीणाए' के विशेषण हैं-इसमें गौतमने प्रभु से ऐसा पूछा है कि-हे भदन्त! उतरमन्दामूर्च्छना से मूर्च्छित-संस्पृष्ट हुई, गोद में बहुत ही अच्छी तरह से संभाल कर रखी हुई, बजाने वाले निपुण स्त्री पुरुष द्वारा अच्छी तरह से पकडी हुई चन्दनवृक्ष के

वनसान, सप्तस्वर समन्वागत, षडदोष विप्रमुकत, એકાદશ અલંકાર યુકત, આઠ ગુણો યુકત, ગુંજાવક્ર કુહરોપગૂઢ, રકત, ત્રિસ્થાન કરણ શુદ્ધ, સકુહરગુંજદ્દવંશ તંત્રી તલ તાલ લય ગ્રહથી સુસંપ્રયુકત, મધુર, સુલલિત, મનોહર, મૃદુકરિભિત પદ સંચાર સંપન્ન, સુનતિવર ચારુરૂપયુકત, દિવ્ય અને નાટ્ય સજ્જ એવા વિશેષણોથી યુકત ગીતને ગાનારા કિન્નરો વગેરે દેવોનો જે જાતનો ધ્વનિ હોય છે શું (भवेयारूवे सिया) એવો જ શબ્દ તે તૃણ મણિઓનો હોય? (हंता सिया)(હા ગૌતમ! એવો જ શબ્દ તે તૃણ મણિઓનો હોય છે.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રમાં (वेयालिय वीणाए) પદથી માંડીને 'उदीरियाए' પદ સુધીના પદો (वेयालियवीणाए') નાં વિશેષણો છે. આમાં ગૌતમે પ્રભુને આ જાતનો પ્રશ્ન કર્યો છે કે હે ભદંત! ઉત્તર મંદ મૂર્ચ્છનાથીમૂર્ચ્છિત-સંસ્પૃષ્ટ થયેલી, ખોળામાં સંભાળ પૂર્વક સારી રીતે મૂકી રાખેલી, ચતુર વગાડનારા સ્ત્રી પુરુષો વડે સારી રીતે

रनिर्मितकोणपरिघट्टितायाः-चन्दनतरुसारभागरचितवीणावादनदण्डपरिघृष्टायाः, पूर्वापररात्रकालसमये रात्रेः पूर्वपश्चिमभागरूपकालावसरे मन्दं मन्दं-शनैःशनैः व्येजितायाः-विकम्पितायाः, प्रव्येजितायाः-प्रविकम्पितायाः, चालितायाः-ईषत्कम्पितायाः, घट्टितायाः-घृष्टायाः, क्षोभितायाः, क्षोभं नीतायाःउदीरितायाः-प्राबल्येन प्रेरितायाः, उदाराः महान्तः मनोज्ञाः रमणीयाः मनोहराः-मनोऽनुकूलाः, कर्ण-मनोनिर्वृतिकराः-श्रवण-मन आनन्दकारकाः शब्दाः सर्वतः-सर्वदिक्षु, समन्ततः-सर्वविदिक्षु च अभिनिःस्रवन्ति-परितो निःसरन्ति, भवेद् एतद्रूपः स्यात् पूर्वोक्तवीणाशब्दरूपस्तृणमणिशब्दः कदाचिद् भवेद्? ततो भगवानाह-नो अयमर्थः समर्थः-अनन्तरोक्तवीणाशब्दरूपोऽर्थः नो समर्थः-तृणमणिशब्दो न भवितुं युज्यते।

पुनरप्याह-स यथानामकः-किन्नराणां-किन्नरजातीयानां वा अथवा किंपुरुषाणां-किंपुरुषजातीयानां देवानां वा-यद्वा-महोरगाणां-महोरगजा-

---

सारभाग से रचित वीणावादन दण्ड से परिघृष्ट हुई, रात्रि के पूर्व पश्चिम भागरूप कालावसर में धीरे२ विकम्पित हुई, प्रव्येजित-विशेषरूप से कंपित हुई, चलितहुई-कुछ२ कंपित हुई घट्टित हुई, क्षोभित हुई अच्छी तरह से बजाई गई ऐसी वैतालिक जातीय वीणा के जैसे दिशाओं एवं विदिशाओं की ओर उदार-महान्, मनोज्ञ-रमणीय, मनोहर-मनोऽनुकूल, एवं कर्ण तथा मनको आनन्द कारक, शब्द निकलते हैं, तो क्या इसीरूप के शब्द पूर्वोक्त तृणमणियों के कदाचित् होते हैं? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम! यह अर्थ समर्थ नहीं है. अर्थात् वीणा का जैसा शब्दरूप-अर्थ कहा गया है वैसा शब्दरूप अर्थ तृणमणियों का नहीं कहा गया है।

आलीने राखेली चंदन वृक्षना सार भागथी रचित वीणावादन दंडथी परिघृष्ट कराયેલી. રાત્રિના પૂર્વ પશ્ચિમ ભાગ રૂપ કાલાવસરમાં ધીમે ધીમે વિકંપિત થયેલી પ્રવ્યેજીત--વિશેષરૂપથી કંપિત થયેલી, ચાલિત થયેલી કંઇક કંપિત થયેલી, ઘટ્ટિત થયેલી ક્ષોભિત થયેલી સારી રીતે વગાડાયેલી એવી વૈતાલિક જાતીય વીણાઓ દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓમાં ઉદાર-મહાન, મનોજ્ઞ-રમણીય મનોહર-મનોનુકૂલ અને કાન તથા મનને આનંદ આપનારો શબ્દ નીકળે છે, તો શું આ જ જાતનો શબ્દ તે પૂર્વોક્ત તૃણ મણિઓમાંથી નીકળે છે? એના જવાબમાં પ્રભુ કહે છે કે હે ગૌતમ! આ વાત યોગ્ય કહેવાય નહિ. એટલે કે વીણાનો જેવો શબ્દ વર્ણવવામાં આવ્યો છે, તેવો તૃણ મણિઓનો કહેવામાં આવ્યો નથી. હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુને ફરી પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદંત! 'भद्दसालवणगयाणं'

तीयानां वा-यद्वा-गन्धर्वाणां-गन्धर्वजातीयानां देवानां कीदृशानां किन्नरादीनाम् ? इति जिज्ञासायामाह-भद्रसालवनगतानां वा-अथवा नन्दनवनगतानां, सौमनसवनगतानां, पण्डकवनगतानां, हिमवन्मलयमन्दरगिरिगुहासमन्वागतानां-हिमाचल-मलयाचलमन्दराचलकन्दरागतानां वा, एकतः-एकत्र, सन्निहितानां-मिलितानां, समागतानां-प्राप्तानां, सन्निषण्णानां-संस्थितानां, समुपविष्टानां-सम्यगुपविष्टानाम्, प्रमुदितप्रक्रीडितानां, ये पूर्वं प्रमुदिताः प्रहृष्टाः पश्चात् प्रक्रीडितास्ते प्रमुदितप्रक्रीडितास्तेषाम् गीतरतिगन्धर्वहर्षितमनसां-गीतानुरागिगन्धर्ववत्प्रमुदितचित्तानाम्, गद्यं-वाक्यसमूहं, पद्यं-श्लोकं, कथ्यं-कथनीयम्, पदबद्धं-पदयुक्तं पादबद्धं-श्लोकचरणयुक्तम्, गेयं-गानयोग्यं-गीतं, तद्गेयं चतुर्विधम्-उत्क्षिप्तकं-प्रथमतः समारभ्यमाणम् १, पादान्तकं-पादान्तयुक्तं -वृद्धादि-चतुर्भागरूपपादबद्धम् इति भाव २, मन्दं-मध्यभागे मूर्च्छनादि गुणयुक्ततया मन्दं मन्दं घोलनात्मकम् ३, रोचितावसानं-यथोचितलक्षण-युक्ततया सत्यापितान्तम् ४, सप्तस्वरसमन्वागतं षड्ज १-ऋषभ २ गान्धार ३-

---

अब गौतमस्वामी प्रभु से पुनः पूछते हैं कि हे भदन्त! 'भद्दसालवणगयाणं' आदि इस पूर्वोक्त पाठ के अनुसार भद्रासालवन में गये हुए आदि विशेषणों वाले किन्नर जातीय आदि देवों का ऐसा गाना गाते समय कि जो जाना चाहे गद्य-वाक्यसमूहरूप हो, पद्य-छन्दोबद्ध श्लोक आदि रूप हो, कथ्य-कथनीय हो, पदबद्ध-पदयुक्त हो, पादबद्ध-श्लोक के चरण रूप पाद से सहित हो, गेय-गाने योग्य हो, उत्क्षिप्तक-प्रथमतः समारभ्यमाण हो १, पादान्तक-पादान्त से युक्त हो २, अर्थात् चतुर्भागरूप चरण से बद्ध हो, मन्द हो-अर्थात् मध्यभाग में मूर्च्छनादि गुण से युक्त होने के कारण मन्द२ घोलनात्मक हो ३ रोचितावसान-यथोचितलक्षणों से युक्त होने के कारण सत्यापितान्त हो ४, सप्तस्वर-षड्ज १, ऋषभ २. गान्धार ३.

વગેરે પૂર્વોકત પાઠ મુજબ ભદ્રસાલવનમાં ગયેલા વગેરે વિશેષણો યુકત કિન્નર જાતીય વગેરે દેવો જ્યારે ગીત ગાવા માંડે છે ત્યારે-તે ગીત ભલે ગદ્ય-વાકય સમૂહ રૂપ હોય, કે પદ્ય-છન્દોબદ્ધશ્લોક વગેરે રૂપ હોય, કથ્યકથનીય હોય પદબદ્ધ-પદ-યુકત હોય પાદબદ્ધ શ્લોકના ચરણ રૂપ પાદથી યુકત હોય, ગેય-ગાવા યોગ્ય હોય, ઉત્ક્ષિપ્તક-પ્રથમતઃ સમારભ્યમાણ હોય, ૧, પાદાન્તક-પાદાંતથી યુકત હોય ૨, એટલે કે ચતુર્ભાગ રૂપ ચરણથી બદ્ધ હોય, મંદ હોય-એટલે કે મધ્યભાગમાં મૂર્છના વગેરે ગુણોથી યુકત હોવા બદલ મન્દ મન્દ ઘોલનાત્મક હોય,૩ ત્તરોચિતાવસાન—યથોચિત લક્ષણોથી યુકત હોવા બદલ સત્યાપિતાંત હોય ૪, સપ્તસ્વર—ષડ્જ—૧,

मध्यम४-पञ्चम५ धैवत६ निषाद७ भेदात् सप्तप्रकारस्वरयुक्तम्, षड्दोषविप्रमुक्तम् भीत१-द्रुतो२-प्पित्थो३-त्ताल४ काकस्वरा५-ऽनुनास६ रूपैः षड्भिर्दोषैर्विप्रमुक्तम्, एकादशालङ्कारम्-एकादशसंख्यालङ्कारयुक्तम् अष्टगुणोपपेतम्-पूर्ण१-रक्ता२-ऽलङ्कृत३-व्यक्त४-ऽविघुष्ट५-मधुर६-सम७ सुललित८ रूपैरष्टाभिर्गुणैर्युक्तम् ते चाष्टौ गुणा एवमुक्ताः—

पुण्णं रत्तं च अलंकियं च वत्तं तहेव अविघुट्ठं।
महुरं समं सुललियं, अट्ठगुणा होंति गेयस्स ॥ १ ॥"

छाया—पूर्णं रक्तं अलङ्कृतं च व्यक्तं तथैव अविघुष्टम्।
मधुरं समं सुललितमष्ट गुणा भवन्ति गेयस्य ॥ १ ॥ इति"

अयमर्थः—पूर्णं-गेयस्याङ्गं सकलस्वरकलाभियुक्तम्१, रक्तं-गेयरागेण भावितस्य गेयस्याङ्गं रक्तमित्युच्यते२, अलङ्कृतम्-अन्यान्यस्फुटस्वरविशेषशोभितम्३, व्यक्तम्-अक्षरस्वरप्रकटनसंयुतम्४, एवम्-अविघुष्टं-विक्रोशनमिव यद् विस्वरं न भवति तत्५, मधुरं-मधुमत्त कोकिलारुतवन्मधुरस्वरम्६, समं-तालवंशस्वरादिसाम्योपेतम्७, सुललितं-स्वरघोलनाप्रकारेण शुद्धातिशयेन ललतीव-विलासवत् यत् सुकुमालं तत्८। एतेऽष्टौ गुणा गेयस्य-भवन्ति। एतद्विरहितं तु विडम्बनमात्रं तदिति। गुञ्जावक्रकुहरोपगूढं-तत्र गुञ्जा-गुञ्जनं, तत्प्रधानानि यानि अवक्राणि-शब्दनिःसरणमार्गाऽप्रतिकूलानि कुहराणि-विवराणि

मध्यम४, पंचम५, धैवत६, और निषाद७ इन सात स्वरों से युक्त हो, षड्दोषों से—भीत १, द्रुत २, उप्पित्थ ३, उत्ताल ४, काकस्वर ५, अनुनास ६, इन छह दोषों से रहित हो, एकादश-११ अलंकारों से से युक्त हो, अष्टगुणों से-१ पूर्ण २ रक्त, ३ अलङ्कृत, ४, व्यक्त, ५ अविघुष्ट, ६, मधुर ७, सम, ८, सुललित और-इन आठ गुणों से युक्त हो, सो ही कहा है—'पुण्णं रत्तं, अलंकियं' इत्यादि। (गुञ्जावक्रकुहरोवगूढ)-गुञ्जाप्रधान जो शब्द निःसरण के मार्ग के अप्रतिकूल

ઋષભ૨, ગાંધાર ૩, મધ્યમ ૪, પંચમ ૫, ધૈવત ૬, અને નિષાદ૭, આ આ સાત સ્વરોથી યુક્ત હોય, છ પ્રકારના દોષોવગરના-ભીત ૧, દ્રુત ૨, ઉપ્પિત્થ ૩, ઉત્તાલ ૪, કાકસ્વર ૫, અનુનાસ ૬, આ છ દોષો વગરના હોય, એકાદશ ૧૧ અલંકારોથી યુક્ત હોય અષ્ટકે(આઠ) ગુણોથી ૧ પૂર્ણ, ૨ રક્ત, ૩ અલંકૃત, ૪ વ્યક્ત, ૫ અવિઘુષ્ટ૬, મધુર૭, સમ૮ સુલલિત અને મધુર આ આઠે આઠ ગુણોથી યુક્ત હોય કહ્યું છે કે 'पुण्णं, रत्तं, अलंकियं' ઈત્યાદિ ગુંજાવક્રકુહરોવગૂઢ-ગુંજાપ્રધાન જે શબ્દ નિઃસરણના માર્ગને અપ્રતિકૂલ વિવરો અને તે વિવરોથી યુક્ત હોય, રક્ત-રાગ યુક્ત હોય, ત્રિસ્થાનકરણ શુદ્ધ-ઉર, શિર

तैः उपगूढं-युक्तम्, रक्तं-रागयुक्तम् त्रिस्थानकरणशुद्धम्-त्रिस्थानेषु--उरः शिरःकण्ठेषु यत्करणं-क्रिया-स्वरसञ्चारः, तेन शुद्धम् एवं च उरःशुद्धं कण्ठशुद्धं च-एतद्विवरणं चत्वारिंशत्तमसूत्रतो ग्राह्यम् एतादृशं गेयं प्रगीतानां गीतवतां यादृशः शब्दो भवति एतद्रूपः=एतादृशः शब्दस्तृणमणीनां कदाचिद् भवेत् ? ततो भगवानाह-हंत ! स्यात्। किन्नरादिगीतशब्दतुल्यस्तृणमणीनां शब्दो भवेदिति भावः ॥ सू० ६३ ॥

विवरों से युक्त हो, रक्त-रागयुक्त हो, त्रिस्थानकरण शुद्ध-उर शिर और कण्ठ-इन तीन स्थानों में स्वरसंचार रूप क्रिया से शुद्ध हो, (ऐसे गाना को गानेवाले किन्नरादि देवों का) जैसा शब्द होता है ऐसा ही शब्द तृणमणियों का कदाचित् होता है? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हां गौतम ! किन्नरादिगीत शब्द तुल्य तृणमणियों का शब्द होता है. गेय के जो आठ गुण पूर्ण, रक्त आदि प्रकट किये हैं सो उनमें पूर्ण का तात्पर्य है गेय का सकल स्वर कलाओं से युक्त होना १ रक्त का तात्पर्य है गेयराग से उस भावित गीत का युक्त होना २, अन्य अन्य स्फुट-स्वर विशेष से शोभित उस गेय का होना सो अलंकृत है ३. व्यक्त-अक्षर, स्वर-इनकी स्पष्टता से युक्त होना ४, विक्रोशन की तरह - चिल्लाने आदि की तरह विस्वर नहीं होना इसका नाम अविघुष्ट है. मधुमत्त कोकिल के स्वर की तरह जो मधुर स्वर से युक्त होता है उसका नाम मधुर गुण युक्त गेय है। ताल, वंश, स्वर, आदि की समानता से--जो गेय युक्त होता है वह सम

અને કંઠ આ ત્રણે સ્થાનોમાં સ્વર સંચાર રૂપ ક્રિયાથી શુદ્ધ હોય જેવો શબ્દ એમનો હોય છે એવો જ શબ્દ તૃણ મણિઓનો પણ હોય છે? એના જ જવાબમાં પ્રભુ કહે છે કે હાં ગૌતમ! કિન્નર વગેરેના ગીતના શબ્દ જેવો જ તૃણ મણિઓનો શબ્દ હોય છે. ગેયના જે આઠ ગુણો પૂર્ણ રકત વગેરે પ્રકટ કરવામાં આવ્યાં છે તો તેમનામાં પૂર્ણનો અર્થ હોય છે ગાનના બધાં સ્વરોથી સંપન્ન હોય ૧ રકતનો અર્થ છે તે ભાવિત ગીત ગેયરાગથી યુકત હોય, ૨ અલંકૃત એટલે કે તે ગીત અન્યાન્ય સ્ફુટ સ્વર-એકદમ સ્પષ્ટ ઉચ્ચરિત હોય ૩. વ્યકત—અક્ષર, સ્વર— એકદમ સ્પષ્ટ બોલાયેલ હોય ૪ અવિઘુષ્ટ-એટલે કે વિક્રોશનની જેમ ચીસો વગેરે પાડીને ગીતને સ્વરથી વિસ્વર કરવો નહીં, મધુમત્તા કોયલના સ્વરની જેમ જે મધુર યુકત હોય છે તેનું નામ મધુર ગુણ યુકતગેય છે. તાલ, વંશ, સ્વર વગેરેની સમતાથી જે ગેય યુકત હોય છે તે સમ છે. સ્વરઘોલના પ્રકારથી એટલે

मूलम्—तेसि णं वणसंडाणं तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे वहू-ईओ खुड्डा खुड्डियाओ वावियाओ पुक्खरिणीओ दीहियाओ गुंजा-लियाओ सरपंतियाओ सरसरपंतियाओ बिलपंतियाओ अच्छाओ सण्हाओ रययामयकूलाओ समतीराओ वयरामयपासाणाओ तवणि-ज्जतलाओ सुवण्णसुब्भरययवालुयाओ वेरुलियमणिफालियपडलप-च्चोयडाओ सुओयारसुउत्ताराओ णाणामणितित्थसुबद्धाओ चउक्को-णाओ आणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजलाओ संछन्नपत्तभिसमुणा-लाओ वहुउप्पलकुमुयनलिणसुभगसोगंधियपोंडरीयसयपत्तसहस्सप-त्तकेसरफुल्लोवचियाओ छप्पयपरिभुज्जमाणकमलाओ अच्छविमल-सलिलपुण्णाओ पडिहत्थभमंतमच्छकच्छभअणेगसउणमिहुणगपवि-चरियाओ पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेदियापरिक्खित्ताओ पत्तेयं पत्तेयं वण-संडपरिक्खित्ताओ अप्पेगइयाओ आसवोयगाओ अप्पेगइयाओ वारु-णोयगाओ अप्पेगइयाओ खीरोयगाओ अप्पेगइयाओ घओयगाओ अप्पेगइयाओ खोदोयगाओ अप्पेगइयाओ पगईए उयगरसेणं पण्ण-त्ताओ पासादीयाओ दरिसणिज्जाओ अभिरूवाओ पडिरूवाओ। तासि णं वावीणं जाव बिलपंतियाणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं चत्तारि-

है. स्वर घोलना प्रकार से अर्थात् शुद्धातिशय से— जो बडा ही सुहावना लगता है वह सुललित है, ये गेय के आठ गुण होते हैं। इन गुणों से रहित गेय केवल विडम्बनामात्र होता है। उरः शुद्ध, कण्ठशुद्ध इनका विवरण ४० वें सूत्र में किया गया जानना चाहिये. ॥ सू० ६३ ॥

કે શુદ્ધાતિશયથી જે અતીવ સરસ લાગે તે છે સુલલિત છે, આ બધા ગેયના આઠ ગુણો છે. આ ગુણોથી રહિત ગેય ફક્ત વિડંબણા માત્ર હોય છે. 'उरःशुद्ध, कण्ठ शुद्ध' એમનું સ્પષ્ટીકરણ ૪૦ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યુ છે. ॥સૂ० ६३॥

तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं अय मेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा—वइरामया नेमा जहा तोरणाणं झया छत्ताइच्छत्ता य णेयव्वा ॥ सू० ६४ ॥

छाया—तेषां खलु वनषण्डानां तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन् देशे बह्व्यः क्षुल्लाः क्षुल्लिकाः वापिकाः पुष्करिण्यः दीर्घिकाः गुञ्जालिकाः सरःपङ्क्तिकाः सरःसरपङ्क्तिकाः बिलपङ्क्तिकाःअच्छाः श्लक्ष्णाः रजतमयकूलाः समतीराः वज्रमयपाषाणाः तपनीयतलाः सुवर्णशुभ्ररजतवालुकाः वैडूर्यमणिस्फटिकपटलप्रत्यवतटाः स्ववतारसु-

---

'तेसि णं वणसंडाणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसि णं वणसंडाणं) उन वनषण्डों के (तत्थ) प्रत्येक स्थल में (तहिं २ देसे) उस २ देशमें–एक एक स्थल के एक २ भाग में (बहूईओ खुड्डाखुड्डियाओ वावियाओ पुक्खरिणीओ दीहियाओ गुंजालियाओ) अनेक छोटी २ वापिकाएं, पुष्करिणियां, दीर्घिकाएं, गुंजालिकाएं (सरपंतियाओ सरसरपंतियाओ, बिलपंतियाओ अच्छाओ, सण्हाओ, रययामयकूलाओ समतीराओ) सरश्रेणियां, सरःसरःश्रेणियां, बिलपंक्तियां, स्वच्छ, श्लक्ष्ण कही गई हैं, इनके कूल (तट) रजतमय हैं, (वयरामयपासाणाओ) इनके पाषाण वज्रमय हैं, (तवणिज्जतलाओ) तल इनके तपनीय सुवर्ण के बने हुए हैं (सुवण्णसुब्भरययवालुयाओ) इनमें जो वालुका है वह सुवर्ण की एवं शुभ्ररजत की है (वेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडाओ) उंचे २ जो इनके तट हैं वे वैडूर्यमणि और स्फ-

---

'तेसि णं वणसंडाणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसि णं वणसंडाणं) ते वनषंडोना (तत्थ २) दरेके दरेके स्थળમાં (तहिं २ देसे) दरेके दरेक स्थળમાં દરેકે દરેક ભાગમાં (बहूईओ खुड्डा खुड्डियाओ वावियाओ पुक्खरिणीओ दीहियाओ गुंजालियाओ) ઘણી નાની નાની વાવો, પુષ્કરિણીઓ, દીર્ઘિકાઓ ગુંજાલિકાઓ (सरपंतियाओ सरसरपंतियाओ, बिलपंतियाओ अच्छाओ, सण्हाओ, रययमयकूलाओ समतीराओ) સર શ્રેણીઓ, સરઃસરઃ શ્રેણીઓ, બિલપંક્તિઓ. સ્વચ્છ શ્લક્ષ્ણ કહેવામાં આવી છે. એમના તટો ચાંદીના છે તેમજ તીરપ્રદેશ સમતલ છે. (वयरामयपासाणाओ) એમના પાષાણો વજ્રમય છે. (तवणिज्जतलाओ) એમના તલ ભાગો તપનીય સુવર્ણના બનેલા છે. (सुवण्णसुब्भरययवालुयाओ) એમાં જે રેતી છે તેઓ નાની તથા ચાંદીની છે. (वेरुलियमणिफलियपडलपच्चोयडाओ) ઊંચા ઊંચા જે એમના તટો છે તે

त्ताराः नानामणितीर्थसुबद्धाः चतुष्कोणाः आनुपूर्व्यसुजातवप्रगम्भीरशीतलजलाः संछन्नपत्रबिसमृणालाः बहूत्पलकुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रकेसरफुल्लोपचिताः षट्पदपरिभुज्यमानकमलाः अच्छविमलसलिलपूर्णाः प्रतिहस्तभ्रमन्मत्स्यकच्छपानेकशकुनमिथुनकप्रविचरिताः प्रत्येकं प्रत्येकं

टिकमणियों के समूह से बने हुए हैं (सुओयारसुउत्तराओ) इनमें प्रवेश करना और इनमें से बाहर निकलना बिल्कुल सुलभ है (णाणामणितित्थसुबद्धाओ) इनके जो घाट बने हुए हैं वे नाना जातीय मणियों के बने हुए हैं (चउक्कोणाओ) ये सब चार कोनों से युक्त हैं (आणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजलाओ) इनका जो जल के नीचे का स्थान हैं वह गंभीर एवं शैत्यगुणयुक्त जल से युक्त है(संछन्नपत्तबिसमुणालाओ) इनमें जो पद्मपत्र, बिस, मृणाल हैं वे सब जल से आच्छादित हैं (बहुउप्पलकुमुयनलिणसुभगसोगंधियपोंडरीयसयपत्तसहस्सपत्तकेसरफुल्लोवचियाओ) केशरप्रधान एवं विकसित ऐसे अनेक उत्पलों से, कुमुदों से, नलिनों से, सुभगों से सौगन्धिकों से; पुण्डरीकों से, शतपत्रों से, एवं सहस्रपत्रों से ये युक्त है (छप्पयपरिभुज्जमाणकमलाओ, अच्छविमलसलिलपुण्णाओ इनके कमल भ्रमरों से भुज्यमान–आस्वाद्यमान हैं। निर्मल और विमल सलिल से ये परिपूर्ण हैं। (पडिहत्थभमंतमच्छकच्छभअणेगसउणमिहुणगपविचारियाओ) अनेक इधर उधर चलते हुए मच्छ

वैडूर्यमणि अने स्फटिक मणिओना समूहथी बनेला छे (सुओयारसुउत्ताराओ) एमनामां उतरवुं तेमज बहार आववुं एकदम सरळ छे. (णाणामणितित्थसुबद्धाओ) एमना जे घाटो बनाववामां आवेलां छे. ते अनेक जातीय मणिओना बनाववामां आवेला छे. (चउक्कोणाओ) आ बधा चतुष्कोणोथी युक्त छे. (आणुपुव्वसुजायवप्पगंभीरसीयलजलाओ) एमनुं जे पाणीनी नीचेनुं स्थान एटले के तळियुं छे ते गंभीर अने शीतलगुणथी युकत एवा पाणीथी युकत छे. (संछन्नपत्तबिसमुणालाओ) एमनामां जे पद्मपत्रो, बिसमृणालो छे ते सर्व पाणीथी आच्छादित छे. (बहुउप्पलकुमुयनलिणसुभगसौगंधियपोंडरीयसयपत्तसहस्सपत्तकेसरफुल्लोवचियाओ) केशर–प्रधान अने विकसित अनेक उत्पलोथी, कुमुदोथी, नलिनोथी, सुभगोथी, सौगंधिकोथी पुंडरीकोथी, शतपत्रोथी अने सहस्रपत्रोथी युकत छे. (छप्पयपरिभुज्जमाणकमलाओ, अच्छविमलसलिलपुण्णाओ) एमना कमळो भ्रमरोथी भुज्यमान–आस्वाद्यमान—छे. एओ विमल अने निर्मळ सलिल (पाणी) थी परिपूर्ण छे. (पडिहत्थभमंतमच्छकच्छभअणेगस-

पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्ताः प्रत्येकं प्रत्येकं वनखण्डपरिक्षिप्ताः अप्येकिकाः आसवोदकाः अप्येकिकाः वारुणोदका अप्येकिकाः क्षीरोदकाः अप्येकिकाः घृतोदकाः अप्येकिकाः क्षोदोदकाः अप्येकिकाः प्रकृत्या उदकरसेन प्रज्ञप्ताः प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाः। तासां खलु वापीनां यावत् बिलपङ्क्तिकानां प्रत्येकं प्रत्येकं चतुर्दिशि चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणाम् अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः,तद्यथा-वज्रमयाः नेमाः यथा तोरणानां ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि च ज्ञातव्यानि। सू. ६४।

कच्छपों से एवं अनेक पक्षियुगलों के इधर उधर के गमन से ये परिपूर्ण-व्याप्त हैं (पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेदिकापरिक्खित्ताओ) ये प्रत्येक वापी आदि जलाशय पद्मवरवेदिका परिक्षिप्त हैं (पत्तेयं २ वणसंडपरिक्खित्ताओ) तथा प्रत्येक वनषण्ड से परिक्षिप्त हैं(अप्पेगइयाओ आसवोयगाओ, अप्पेगइयाओ वारुणोयगाओ, अप्पेगइयाओ खीरोयगाओ, अप्पेगइयाओ घओयगाओ, अप्पेगइयाओ खोदोयगाओ, अप्पेगइयाओ पगईए उयगरसेणं, पण्णत्ताओ) इनमें कितनेक वापी (वावडी) आदि जलाशय आसव के समान जलवाले हैं, कितनेक वारुण के समान जलवाले हैं, कितनेक क्षीर के समान जलवाले है, कितनेक घृत के समान जलवाले हैं, कितनेक इक्षुरस के समान जलवाले हैं, एवं कितनेक सामान्य जलवाले जल के जैसे जलवाले हैं। (पासाईयाओ, दरिसणिज्जाओ, अभिरूवाओ पडिरूवाओ)ये सब वापी आदि जलाशय प्रासादीय हैं, दर्शनीय हैं, और अभिरूप हैं प्रतिरूप है(तासि णं वावी णं जाव बिलपंतियाणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता)

उणमिहुणगयविचारियाओ). એક આમ તેમ વ્યાપ્ત મચ્છ-કચ્છપો તેમજ અનેક પક્ષિયુગલોના આમતેમ ગમનથી તે પૂર્ણ રૂપથી વ્યાપ્ત છે. (पत्तेयं पत्तेयं पउमवर-वेदिका परिक्खित्ताओ) એ દરેકે દરેક વાવ વગેરે જલાશયો પદ્મવર વેદિકાથી પરિક્ષિપ્ત છે. (पत्तेयं २ वणसंडपरिक्खित्ताओ) તેમ જ દરેકે દરેક વનષંડથી પરિક્ષિપ્ત છે. (अप्पेगइयाओ आसवोयगाओ, अप्पेगइयाओ, वारुणोयगाओ, अप्पेगइयाओ खीरोयगाओ, अप्पेगइयाओ घओयगाओ, अप्पेगइयाओ खोदोयगाओ, अप्पेगइयाओ पगईए उयगरसेणं, पण्णत्ताओ) એમનામાં કેટલાક વાવ વગેરે જલાશયો આસવ જેવા પાણીથી યુકત છે, કેટલાક વારુણના જેવા પાણી વાલા છે. કેટલાક શેરડીના રસ જેવા પાણીવાલા છે. અને કેટલાક સામાન્ય પાણી જેવા પાણીથીયુકત છે. (पासाईयाओ, दरिसणिज्जाओ, अभिरूवाओ पडिरूवाओ) એ સર્વ વાવવગેરે જલાશયો પ્રાસાદીય છે, દર્શનીય છે, અને અભિરૂપ છે. પ્રતિરૂપ છે. (तासि णं वावीणं जाव बिलपंतियाणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाण

टीका—'तेसि णं वणसंडाणं' इत्यादि–तेषां खलु वनषण्डानां तत्र तत्र प्रत्येकस्मिन् स्थले तस्मिन् तस्मिन् देशे–एकैकस्य स्थलस्य एकैकस्मिन् भागे वह्वयः–अनेकाः, क्षुद्राः–सामान्यतः स्वल्पाः, क्षुद्रिकाः–अत्यन्तक्षुद्राः–वापिका–वाप्यः, पुष्करिण्यः–कमलशोभितजलाशयविशेषाः, दीर्घिकाः दीर्घवाप्यः, गुञ्जालिकाः–गोलाकाराः पुष्करिण्यः, सरःपङ्क्तिकाः–सरःश्रेणयः,

इन वापिकाओं से लेकर यावत् विलपंक्तियों के मध्य में से एक २ वाप्यादिक की चारों दिशाओं में सुन्दर सोपानपंक्तित्रय कहे गये हैं (तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते–तं जहा–वइरामया नेमा, एवं तोरणाणं झया छत्ताइच्छत्ता य णेयव्वा) इन सुन्दर सोपानपंक्तित्रयों का वर्णावास इस प्रकार से कहा गया है–वज्ररत्न के बने हुए इनके नेम हैं—भूमिभाग से निकले हुए प्रदेश हैं जैसे तोरणों की ध्वजाओं का छत्रातिच्छत्रों का वर्णन पहिले किया जा चुका है. इसी प्रकार से इन वापी आदिकों के त्रिसोपानप्रतिरूपकों के प्रत्येक त्रिसोपानप्रतिरूपक के तोरणों की ध्वजाओं का एवं छत्रातिछत्रों का वर्णन करना चाहिये।

टीकार्थ—उन वनषण्डों के एक एक स्थल के एक एक भाग में अनेक क्षुद्र–सामान्यरूप से स्वल्प एवं क्षुद्रिका–अत्यन्त स्वल्प ऐसी अनेक वापिकाएं, पुष्करिणीयां–कमल शोभित जलाशय विशेष, दीर्घिका–बडी २ वापीकाएं,–गुञ्जालिका–गोलाकार पुष्करिणियां, सरःपंक्तिएं–सरः–

पडिरूवगा पण्णत्ते) એ વાવોથી માંડીને વિલપંક્તિઓ સુધીના દરેકે દરેક જલાશયના મધ્યભાગમાં ચોમેર સુંદર સોપનપંક્તિઓ સુધીના દરેકે દરેક જલાશયના મધ્યભાગમાં ચોમેર સુંદર સોપાનપંક્તિત્રય છે. (तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते—तं जहा वइरामया नेमा, जहा तोरणाणं ज्झया छत्ताइच्छत्ता य णेयव्वा) એ સુંદર સોપાનપંક્તિઓનો વર્ણાવાસ આ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યો છે. વજ્રરત્નના બનેલા તેમના નેમ છે—ભૂમિભાગથી નીકળેલ પ્રદેશો છે. જેમ તોરણોની ધ્વજાઓનું તેમજ છત્રાતિચ્છત્રોનું વર્ણન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે તેમજ એ વાવ વગેરેના ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકોના દરેકે દરેકે ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકના તોરણોની ધ્વજાઓ તેમજ છત્રાતિછત્રોનું વર્ણન સમજવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—તે વનષંડોના દરેકે દરેક સ્થલના દરેકે દરેક ભાગમાં અનેક ક્ષુદ્ર—સામાન્ય રૂપથી સ્વલ્પ અને ક્ષુદ્રિકા અત્યંત સ્વલ્પ એવી અનેક વાવો, પુષ્કરણીઓ, કમલ શોભિત જલાશય વિશેષ, દીર્ઘિકા–મોટી મોટી વાવો, ગુંજાલિકા–ગોળ આકાર

सरःसरःपङ्क्तिकाः-यासु सरःपंक्तिषु एकस्मात्सरसः सकाशादन्यस्मिन् सरसि, तस्मादन्यस्मिन्, एव सञ्चारकपाटेन जलं संचरति ताः, बिलपङ्क्तिकाः-बिलानीव बिलानि-बिलसदृशानि कूपरूपजलस्थानानि, तेषां, पङ्क्तयः श्रेणयः, ताः कीदृश्यः? इति जिज्ञासायामाह अच्छाः आकाशस्फटिकवन्निर्मलाः, एवं श्लक्ष्णाः श्लक्ष्णपुद्गलस्कन्धनिर्मितप्रदेशाः बहिः श्लक्ष्णसूत्रनिर्मितपटवत्, रजतमयकूलाः रूप्यमयतीरयुक्ताः, समतीराः-समानतीरयुक्ताः, वज्रमयपाषाणाः-वज्ररत्नमयप्रस्तरयुक्ताः, तपनीयतलाः-सुवर्णमयतलयुक्ताः, सुवर्णशुभ्ररजतवालुकाः-सुवर्ण-शुक्लवर्णरजतमयवालुकायुक्ताः, वैडूर्यमणिस्फटिकपटलप्रत्यवस्तटाः-वैडूर्यमणिस्फटिकमणिसमूहनिर्मितनुन्नतटयुक्ताः, सुखावतारसुत्ताराः-सुखपूर्वकप्रवेशनिर्गम-

(तालाब) श्रेणियां, सरः-सरपंक्तिकाएं-एक तालाब से दूसरे तालाब में दूसरे तालाब से तीसरे तालाब में, तीसरे तालाब से चौथे तालाब में जल का संचार कपाट द्वारा होता है-ऐसे तालाबों की श्रेणियां, तथा बिल श्रेणियां-बिलतुल्यकूपरूपजलस्थानों की पंक्तियां जो कि आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसी निर्मल हैं, एवं श्लक्ष्ण-जिसके बहिः प्रदेश चिकने सूत्र से निर्मित पट की तरह चिकने पुद्गल स्कन्धों से बने हुए हैं। ये सब जलस्थान रूप्यमयतीर से युक्त हैं, ये तीर भी सब समान हैं. जिन पाषाणों से ये जलाशय बनाये गये हैं. वे पाषाण वज्रमय हैं. इनके तलभाग तपनीय सुवर्ण के बने हुए हैं. सुवर्ण एवं शुक्लवर्ण की चांदीमय इनकी बालुकाएं हैं। इनके बडे २ विशाल तट हैं जो वैडूर्य मणियों एवं स्फटिकमणियों के समूह से निर्मित हुए हैं.

युक्त पुष्करिणीओ, सरःपंक्तिकाओ-सरः-(सरोवर) श्रेणिओ, सरःसरपंक्तिओ-એક સરોવરમાંથી બીજા સરોવરમાં, બીજા સરોવરમાંથી ત્રીજા સરોવરમાં, ત્રીજા સરોવરમાંથી ચોથા સરોવરમાં જળનું સંચરણ સંચાર કપાટ વડે થાય છે એવા સરોવરની શ્રેણિઓ, તેમજ બિલ શ્રેણિઓ બિલ જેવા કૂપરૂપ જળસ્થાનોની શ્રેણિઓ કે જે આકાશ તેમજ મણિ જેવી નિર્મળ છે અને શ્લક્ષ્ણ-જેમના બાહ્યપ્રદેશો સુંવાળા સૂત્રોથી નિર્મિત વસ્ત્રની જેમ લીસા પુદ્ગલ સ્કંધો વડે બનાવવામાં આવેલા -છે. આ સર્વે જળાશયોના કિનારાઓ ચાંદીના બનેલા છે અને બધા સમતલ છે. જે પથ્થરો વડે એ જળાશયો બનાવવામાં આવેલાં છે તે પથ્થરો વજ્રમય છે. એમનાં તળીયાં સોનાનાં બનેલાં છે. એમની રેતી સોના અને ચાંદીની બનેલી છે. એમના મોટા મોટા કિનારાઓ છે. જે વૈડૂર્યમણિઓ તેમજ સ્ફટિકમણિઓના સમૂહોથી બનાવવામાં આવેલા છે. એ જળાશયોમાં જવા આવવાના માર્ગો એવાં છે

युक्ताः, नानामणितीर्थसुबद्धाः-अनेकजातीयमणिभिः सम्यग्बद्धावगाहनस्थान-युक्ताः, चतुष्कोणाः कोणचतुष्टययुक्ताः, आनुपूर्व्यसुजातवप्रगम्भीरशीतलजलाः-आनुपूर्व्येण-क्रमेण-अधोऽधः क्रमेण सुजातः-सुनिष्पन्नो यो वप्रः-जलस्थानं तत्र गम्भीरं-गभीरं शीतलं-शैत्यगुणसम्पन्नं जलं यासु तास्तथा, संछन्नपत्रबिस-मृणालाः-जलाच्छादितपद्मपत्रबिसमृणालयुक्ताः, बहूत्पलकुमुदनलिनसुभगसौ-गन्धिकपुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रकेसरफुल्लोपचिताः-केसरफुल्लानि-केसरप्रधा-नानि फुल्लानि-विकसितानि यानि बहूनि-पुष्कलानि उत्पलानि उत्पलादि सहस्रपत्रान्तानि-तत्र-उत्पलं-चन्द्रविकाशिकमलविशेषः कुमुदं-चन्द्रविकाशि-श्वेतकमलविशेषः, नलिनं-कमलं सुभगं-सुन्दरं यत् सौगन्धिकं सुगन्ध्येव सौग-न्धिकं अत्र विनयादित्वाट्ठक्प्रत्ययः, शोभनगन्धयुक्तकमलविशेषः, कह्लारपरपर्यायं कमलं, पुण्डरीकं-श्वेतकमलं, शतपत्रं-शतसंख्यपत्रयुक्तं कमलं, सहस्रपत्रं-सहस्रसंख्यपत्रयुक्तं कमलं च एभिरुपचिताः-उपेताः, षट्पदपरिभुज्यमानक-

इनमें प्रवेश करने के तथा निकलनेके जो स्थान हैं वे ऐसे हैं कि जिनसे आना जाना सुखपूर्वक होता है. अनेकजातीयमणियों से अच्छी तरह बने हुए तीर्थ-अवगाहनस्थान से ये युक्त हैं, चार कोनों से ये समन्वित हैं, इनका जो जलस्थान है-वह नीचे २ गहरा होता गया है और शैत्यगुणसंपन्न जल से युक्त है. जलाच्छादितपद्मपत्र, बिस, मृणाल से ये सहित हैं. इनमें उत्पल-चन्द्रविकाशी कमल विशेष हैं, कुमुद-चन्द्रविकाशी श्वेतकमल हैं, नलिन-मोटी २ नालवाले कमल हैं, सुभग-सुन्दर गंधवाले कमलविशेष हैं. सुभग-सौगन्धिक कमल का नाम कल्हार भी है, पुण्डरीक 'श्वेतकमल हैं, शतपत्र-शतसंख्यक पत्रयुक्त कमल हैं. सहस्रपत्र-सहस्रसंख्यक-पत्रवाले कमल भी हैं-तात्पर्य यह है कि ये सब जलाशय अनेक उत्पल--सामान्य कमल, कुमुद-रात्रिविकासीकमल आदिकों से युक्त हैं, षट्पद-

કે તેથી સરળતા પૂર્વક આવજા થઇ શકે છે. ઘણા જાતીય મણિઓથી સારી રીતે બનાવવામાં આવેલા તીર્થો-અવગાહન સ્થાનો-થી તે યુકત છે. ચાર ખૂણાઓથી એઓ યુકત છે. એમના જળસ્થાનો અનુક્રમે ઊંડા થતાં ગયાં છે. અને શીતળ જળથી યુકત છે. જલાચ્છાદિત પદ્મપત્ર, વિસ, મૃણાલથી એઓ યુકત છે. એમનામાં ઉત્પલો ચન્દ્રવિકાસી વિશેષ કમળો—છે, કુમુદો—ચન્દ્રવિકાસી સફેદ કમળો છે, નલિનો-મોટી મોટી દાંડીઓવાળા કમળો—છે, સુભગ ઉત્તમ સુવાસથી યુકત કમળો-છે, સુભગ-સૌગં-ધિક કમળનું નામ 'કલ્હાર' પણ છે, પુંડરીક સફેદ કમળ છે, શતપત્ર—શતસંખ્યક-પત્ર યુકત કમળો છે, સહસ્રપત્ર-હજાર સંખ્યા જેટલા પત્રો વાળાં કમળો પણ છે, કહેવાનો હેતુ એ છે કે એ બધાં જળાશયો ઘણાં ઉત્પલો-સામાન્ય કમળો, કુમુદો,

मलाः-भ्रमराऽऽस्वाद्यमानकमलयुक्ताः, अच्छविमलसलिलपूर्णाः-अच्छानि स्वरूपत आकाशस्फटिकवन्निर्मलानि विमलानि-आगन्तुकमलरहितानि च यानि सलिलानि-जलानि तैः पूर्णाः-भृताः प्रतिहस्तभ्रमन्मत्स्यकच्छपानेकशकुनमिथुनकप्रविचरिताः-प्रतिहस्ताः बहवः, भ्रमन्तः-इतस्ततश्चलन्तः, मत्स्यकच्छपाः-मत्स्याः-मीनाः-कच्छपाः-कूर्माः यासु तास्तथाभूताः, ताश्च ताः अनेकशकुनमिथुनकप्रविचरिताः-अनेकानि बहूनि यानि शकुनमिथुनकानि-पक्षियुगलानि तैः प्रविचरिताः-इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः, प्रत्येकं प्रत्येकं पूर्वोक्तवाप्याद्यन्तर्गता एकैका एवं सर्वाः, वनषण्डपरिक्षिप्ताः-वनसमूहपरिवेष्टिताः, तत्र अप्येकिकाः-काश्चिद्वापिकाः-आसवोदकाः आसवमिव-द्राक्षासवादि सदृशम् उदकं-जलं यासां ता आसवोदकाः, अप्येकिकाः वारुणोदकाः वारुणीतुल्यजलयुक्ताः, अप्येकिकाः क्षीरोदकाः-दुग्धतुल्यजलयुक्ता, अप्येकिकाः, घृतोदकाः-घृततुल्यजलयुक्ताः, अप्येकिकाः क्षोदोदकाः-इक्षुरसतुल्यजलयुक्ताः, अप्येकिकाः

परिभुज्यमानकमल-इनमें जो कमल हैं वे भ्रमरावलि-भ्रमरपंक्तियों से युक्त हैं-इनका रसास्वादन भ्रमर करते रहते हैं. इनमें जो जल भरा हुआ है, वह स्वरुपतः आकाश एवं स्फटिकमणि के जैसा निर्मल है. तथा आगन्तुक मल से रहित है. इनमें अनेक मच्छ, कच्छ। इधर उधर चलते रहते हैं, तथा अनेक शकुनमिथुन-पक्षियुगल सदा इन्हें इतस्ततः संचालन से व्याप्त किये रहते हैं, इन वापी (बावडी) आदि जलाशयों में से प्रत्येक जलाशय वनषण्ड से परिक्षिप्त है-परिवेष्टित है. इनमें कितनेक जलाशय द्राक्षासव आदि के जैसे पानीवाले हैं. कितनेक वारुणोदक-वारुणी के तुल्य जलवाले हैं, कितनेक-क्षीरोदक-दूध जैसे जलवाले हैं, कितनेक घृतोदक-घी जैसे जल वाले हैं, कितनेक क्षोदोदक-इक्षुरस जैसे जल

—રાત્રિ વિકાસી કમળો વગેરેથી યુકત છે, ષટ્‌પદપરિભુજ્યમાન કમળ-એમનામાં જે કમળો છે તે ભ્રમર પંકિતઓથી યુકત છે, ભ્રમરો એમનું રસાસ્વાદન કરતા રહે છે. એમનામાં જે જળ ભરેલું રહે છે તે સ્વરૂપતઃ આકાશ અને સ્ફટિકમણિ જેવું નિર્મળ છે તેમજ બહારથી આવતા મળથી-કચરા વગેરેથી રહિત છે, એમનામાં ઘણાં મચ્છો, કચ્છપો આમ તેમ ફરતા રહે છે, તેમજ ઘણાં પક્ષીઓનાં જોડાઓ સર્વદા એમના જળને સંચાલિત કરતા રહે છે, એ વાવ વગેરે જળાશયોમાંથી દરેકે દરેક જળાશયોવનષંડથી પરિવ્યાપ્ત છે. પરિવેષ્ટત છે. એમાના કેટલાક જળાશયો દ્રાક્ષાસવ વગેરે જેવાં પાણી વાળાં છે, કેટલાંક વારુણોદક-વારુણી (મદિરા) ના જેવાં પાણીવાળાં છે. જ્યારે કેટલાંક ક્ષીરોદક દૂધ જેવાં પાણીવાળા છે, કેટલાક ઘૃતોદક-ઘી જેવાં જળથી યુકત છે, કેટલાક ક્ષોદોદક-શેરડીના રસ જેવા જળથી યુકત છે, કેટલાક સ્વભાવિક જળરૂપ રસથી યુકત છે, એ સર્વે જળાશયો આસાદીય

प्रकृत्या-स्वभावेन उदकरसेन-जलरूपरसेन युक्ताः प्रज्ञप्ताः, ताश्च प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपाः, एषां व्याख्या प्राग्वत्।

तासां खलु वापीनां यावद् बिलपङ्क्तिकानां-वाप्यादि बिलपङ्क्तिका-पर्यन्तानां पूर्वमस्मिन्नेव सूत्रे वर्णितानां मध्ये प्रत्येकं प्रत्येकम्-एकैकस्याः वाप्यादेः चतुर्दिशि-दिक्चतुष्टये चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि-सुन्दरसोपानपङ्क्तित्रयाणि, प्रज्ञप्तानि। तेषां खलु त्रिसोपानप्रतिरूपकाणाम् अयमेतद्रूपः अनुपदवक्ष्यमाणस्वरूपः, वर्णाऽऽवासः-वर्णनपद्धतिः, प्रज्ञप्तः, तद्यथा-वज्रमयाः,-वज्ररत्नमयाः नेमाः भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रामन्तप्रदेशाः, त्रिसोपानवर्णनं द्वादशसूत्रतो बोध्यम्। तोरणानां तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां प्रत्येकं तोरणानां सम्बन्धिनो ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि च ज्ञातव्यानि, एतद्विवरणं चतुर्दशसूत्रतो ग्राह्यम् ॥ सू० ६४ ॥

मूलम्—तासि णं खुड्डा खुड्डियाणं वावीणं बिलपंतियाणं तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे बहवे उप्पायपव्वयगा नियइयपव्वयगा जगई-

से युक्त हैं, कितनेक स्वाभाविक-जलरूप रस से सहित हैं। ये सब जलाशय प्रासादीय दर्शनीय अभिरूप एवं प्रतिरूप हैं. इन पदों की व्याख्या पहिले करदी गई है. वापी से लेकर कूपरूप बिलपर्यन्त के प्रत्येक जलाशय की चारों दिशाओं में अर्थात्-प्रत्येक जलाशय के चारों ओर सुन्दर २ सोपानपंक्तित्रय हैं इन प्रत्येक सोपानपंक्तित्रयों का वर्णन इस प्रकार से हैं-वज्ररत्नमय इनके नेम-भूमिभाग से ऊपर निकले हुए प्रदेश हैं. इन त्रिसोपानों का वर्णन १२वें सूत्र में किया गया जानना चाहिये त्रिसोपानप्रतिरूपकों के प्रत्येक त्रिसोपान के तोरणों की ध्वजाओं का एवं छत्रातिछत्रों का कथन करना चाहिये, इन सब का विवरण १४वें सूत्र में किया गया प्रकार के जैसा जानना चाहिये. ॥ सू० ६४ ॥

દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ છે. આ પદોથી વ્યાખ્યા પહેલાં કરવામાં આવી છે. વાપી (વાવ)થી માંડીને કૂપરૂપ બિલ સુધીના દરેકે દરેક જળાશયની ચારે દિશાઓમાં એટલે કે દરેક જળાશયની ચારે તરફ સુંદર સુંદર ત્રણ ત્રણ સોપાન પંક્તિઓ છે. આ દરેકે દરેક સેપાનપંક્તિત્રયોનું વર્ણન આ પ્રમાણેછે-વજ્રરત્નના એમના નેમ-ભૂમિભાગથી બહાર નિકળેલા પ્રદેશો છે, આ ત્રિસોપાનોનુ વર્ણન ૧૨ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકોના દરેકે દરેક ત્રિસોપાનના તોરણોની ધ્વજાઓનું તેમજ છત્રાતિછત્રોનું કથન સમજવું જોઈએ. આ સર્વેનું વર્ણન ૧૪ માં સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું ।સૂ૦ ૬૪।

पव्वयगा दारुइज्जपव्वयगा दगमंडवा दगमंचगा दगमालगा दगपा-सायगा उसड्डा खुड्डा खुड्डुगा अंदोलगा पक्खंदोलगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा ।

तेसु णं उप्पायपव्वएसु जाव पक्खंदोलएसु बहूइं हंसास-णाइं कोंचासणाइं गरुलासणाइं उण्णयासणाइं पणयासणाइं दीहास-णाइं भद्दासणाइं पक्खासणाइं मगरासणाइं उसभासणाइं सीहास-णाइं पउमासणाइं दिसासोवत्थियाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं ॥ सू० ६५ ॥

छाया—तासां खलु क्षुद्राऽक्षुद्रिकाणां वापीनांयावत् बिलपङ्क्तिकानां तत्र तत्र-तस्मिन् तस्मिन् देशे बहव उत्पातपर्वतकाः नियतिपर्वतकाः जगतीपर्वत-काः दारुपर्वतकाः, दकमण्डपाः दकमञ्चकाः दकमालकाः दकप्रासादकाः उत्सृताः क्षुद्रक्षुद्रकाः आन्दोलकाः पक्षान्दोलकाः सर्वरत्नमयाः अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः ।

'तासि णं खुड्डाखुड्डियाणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तासि णं खुड्डाखुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतियाणं) इन क्षुद्र-छोटी अक्षुद्र-बडी बावडीओं से लेकर बिलपंक्तियों तकके (तत्थ२ तहिं२ देसे) प्रत्येक स्थल के एक२ भाग में (बहवे उप्पायपव्वयगा) अनेक उत्पाद पर्वत हैं (नियइयपव्वयगा) अनेक नियतिपर्वत हैं (जगइ पव्वयगा) अनेक जगती पर्वत हैं (दारुइज्जपव्वयगा) अनेक दारुपर्वत हैं (दगमंडवा, दगमंचका दगमालगा, दगपासायगा, उसड्डा, खुड्डा खुड्डगा, अंदोलगा पक्खंदोलगा सव्वरयणमया अच्छा जाव पडिरूवा) अनेक स्फटिकमण्डप हैं.

'तासि णं खुड्डा खुड्डियाणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तासि णं खुड्डा खुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतियाणं) એ—ક્ષુદ્ર—નાની, અક્ષુદ્ર-મોટી વાવોથી માંડીને બિલપંક્તિઓ સુધીના (तत्थ २ तहिं २ देसे) દરેકે દરેક સ્થાનના દરેકે દરેક ભાગમાં (बहवे उप्पायपव्वयगा) ઘણા ઉત્પાદ પર્વતો છે. (नियइयपव्वयगा) ઘણા નિયતિ પર્વતો છે. (जगइ-पव्वयगा) ઘણા જગતી પર્વતો છે. (दारुइज्जपव्वयगा) ઘણા દારુ પર્વતો છે. (दगमंडवा, दगमंचका दगमालगा, दगपासायगा, उसड्डा खुड्डा खुड्डगा, अंदोलगा, पक्खंदोलगा, सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) ઘણા સ્ફટિકમંડપો છે, ઘણા સ્ફટિકમંચો છે, ઘણા સ્ફટિક પ્રાસાદો છે, એમાં કેટલાંક ઊંચા છે, કેટલાક ઘણા

तेषु खलु उत्पातपर्वतेषु यावत् पक्षान्दोलकेषु बहूनि हंसासनानि क्रौञ्चासनानि गरुडासनानि उन्नतासनानि प्रणतासनानि दीर्घासनानि भद्रासनानि पक्षासनानि मकरासनानि वृषभासनानि सिंहासनानि पद्मासनानि दिक्सौवस्तिकानि सर्वरत्नमयानि यावत् प्रतिरूपकाणि ॥ सू० ६५ ॥

टीका--'तासिणं खुड्डाखुड्डियाणं' इत्यादि-तासां-पूर्वोक्तानां खलु क्षुद्राऽक्षुद्रिकाणां-लघूनां महतीनां यावत्-यावत्पदेन पुष्करिणीनां दीर्घिकाणां

अनेक स्फटिक मञ्च हैं, अनेक स्फटिक प्रासाद हैं, इनमें कितनेक ऊंचे हैं, कितनेक बहुत छोटे हैं अनेक आन्दोलक-झूले हैं. अनेक पक्षियों के आन्दोलक हैं ये सब सर्वरत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। (तेसु णं उप्पायपव्वएसु जाव पक्खंदोलएसु बहूइं हंसासणाइं कोंचासणाइं गरुलासणाइं) उन उत्पाद पर्वतों से लेकर पक्षान्दोलकों तक में सब में अनेक हँसासन, अनेक क्रौंचासन अनेक गरुडासन (उन्नयासणाइं, पणयासणाइं, दीहासणाइं) अनेक उन्नतासन, अनेक प्रणतासन अनेक दीर्घासन (भद्दासणाइं, पक्खासणाइं, मगरासणाइं, उसभासणाइं. सीहासणाइं, पउमासणाइं, दिसासोवत्थियाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं) अनेक भद्रासन, अनेक पक्षासन, अनेक मकरासन, अनेक वृषभासन, अनेक सिंहासन एवं अनेक दिक्सौवस्तिक हैं ये सब सर्वथा रत्नमय हैं अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं।

टीकार्थ--उन छोटी बडी वावडिओं के यावत्-पुष्करिणियों के दीर्घिकाओं के, गुंजालिकाओं के, सरः पंक्तियों के, सरः सरः पंक्तियों

नीचा छे. घणा आन्दोलको—झुलाओ—छे, घणा पक्षीओना आन्दोलको छे. ए सर्वे रत्नमय छे, निर्मळ यावत् प्रतिरूप छे. (तेसु णं उप्पायपव्वएसु जाव पक्खंदोलएसु बहूइं हंसासणाइं कोंचासणाइं गरुलासणाइं) आ उत्पाद पर्वतोथी मांडीने पक्षान्दोलको सुधीना बधामां घणा हंसासनो, घणा क्रौंचासनो. घणां गरुडासनो (उन्नयासणाइं, पणयासणाइं दीहासणाइं) घणां उन्नतासनो. घणां प्रणतासनो घणां दीर्घासनो (भद्दासणाइं पक्खासणाइं. मगरासणाइं उसभासणाइं सीहासणाइं. पउमासणाइं, दिसासोवत्थियाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव 'पडिरूप, घणां भद्रासनो, घणां पक्षासनो, घणां मकरासनो, घणां वृषभासनो. घणां सिंहासनो अने घणां दिक्सौवस्तिको छे. ए बधां सर्वथा रत्नमय छे, अच्छ छे यावत् प्रतिरूप छे.

टीकार्थ—ए नानी मोटी वापीकाओ यावत् पुष्करिणीओने, दीर्घिकाओने गुंजालिकाओने; सरःपंक्तिओने सरःसरः पंक्तिओने तेमज कूपस्थानीय बिलोने दरेके दरेक

गुञ्जालिकानां सरःपङ्क्तिकानां सरःसरःपङ्क्तिकानाम् इत्येषां पदानां सङ्ग्रहः, तथा-बिलपङ्क्तिकानाम् एषां व्याख्याऽऽव्यवहितपूर्वसूत्रतो बोध्या। तत्र तत्र-प्रत्येकस्मिन् स्थले, तस्मिन्, देशे-एकैकस्य स्थलस्यैकस्मिन् भागे बहवः-अनेके उत्पातपर्वतकाः उत्पातपर्वताः यत्र बहवः सूर्याभविमानवासिनो वैमानिका देवा देव्यश्च समागत्य विचित्रक्रीडार्थं वैक्रियशरीरं कुर्वन्ति, नियतिपर्वतकाः नियत्यानियमेन स्थिताः पर्वतानियतिपर्वताः यत्र सूर्याभविमानवासिनो वैमानिका देवा देव्यश्च भवधारणीयेनैव वैक्रियशरीरेण सदा क्रीडन्तस्तिष्ठन्ति, जगतीपर्वतकाः-- पर्वतविशेषाः, दारुपर्वतकाः-दारु-काष्ठं तन्निर्मिता इव पर्वतकाः, दकमण्डपाः, स्फटिकमण्डपाः-दकमञ्चकाः-स्फटिकमञ्चकाः दकप्रासादाः-स्फटिकप्रसादाः, तत्र केचित् उत्सृताः उन्नताः केचित् क्षुद्रक्षुद्रकाः-क्षुद्राः सामान्यतो ह्रस्वाः क्षुद्रकाः-अतिक्षुद्रा,श्च आन्दोलकाः-मनुष्याणामान्दोलकाइवान्दोलकाः, पक्षान्दोलकाः-

---

के तथा कूपस्थानीय बिलों के एक एक स्थल के एक२ देशमें-भाग में अनेक उत्पात पर्वत हैं. पर सूर्याभविमानवासी अनेक वैमानिक देव एवं देवियां आकर विचित्र क्रीडा के लिये वैक्रिय शरीर की निष्पत्ति करते हैं. अनेक नियतिपर्वतक हैं-यहां पर सूर्याभविमानवासी अनेक वैमानिक देव एवं देवियां भवधारणीय वैक्रिय शरीर से सदा क्रीडा करते रहते हैं. अनेक दारुपर्वत हैं दारु नाम काष्ठ का है ये पर्वत काष्ठ से निर्मित हुए ढेर की तरह से होते हैं. अनेक दकमण्डप हैं-दक नाम स्फटिक का है-सो स्फटिक के अनेक मंडप हैं. अनेक स्फटिक के मंच हैं. अनेक स्फटिक के प्रासाद हैं. इनमें कितनेक उन्नत हैं. कितनेक क्षुद्र-छोटे है, और कितनेक अतिक्षुद्र है. मनुष्यों के जैसे झूला होता हैं-वैसे ही वहां

સ્થળના દરેકે દરેક ભાગમાં ઘણા ઉત્પાદ પર્વતો છે. અહીં સૂર્યાભવિમાનવાસી ઘણાં વૈમાનિક દેવદેવીઓ એકત્ર થઈને વિચિત્ર ક્રીડાઓ માટે વૈક્રિય શરીરની નિષ્પત્તિ કરે છે. અહીં સૂર્યાભવિમાનવાસી ઘણાં વૈમાનિક દેવ દેવીઓ વૈમાનિક શરીરથીહંમેશાં ક્રીડા કરતા રહે છે, ઘણા જગતી પર્વતો છે. એ પણ એક વિશેષ જાતના પર્વતો છે. ઘણાં દારુ પર્વતો છે, દારુ કાષ્ઠ (લાકડા) નું નામ છે, એ પર્વતો કાષ્ઠના ઢગલાની જેમ હોય છે. ઘણા દક મંડપો છે. દક સ્ફટિકને કહે છે. એટલે અહીં તૃણાં સ્ફટિક નામંડપો છે. ઘણાસ્ફટિકના મંચો છે. ઘણા સ્ફટિકના પ્રાસાદો (મહેલો) છે, એમાંથી કેટલાંક ઊંચા છે. કેટલાક ક્ષુદ્ર નાના-છે, અને કેટલાક અતિક્ષુદ્ર-એકદમ નાના છે. માણસોને જે જાતના હીંચકાઓ હોય છે તેવા જ ત્યાં ઘણા હીંચકાઓ છે.

पक्षिणामान्दोलका--इवान्दोलकाः, ते च सर्वरत्नमयाः--सर्वात्मना रत्नमयाः, अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः--'अच्छा इत्यारभ्य प्रतिरूपा इति पर्यन्तानां पदानां सङ्ग्रहो बोध्यः, तदर्थः प्राग्वत् ।

तेषु-पूर्वोक्तेषु खलु उत्पातपर्वतेषु यावत् पक्षान्दोलकेषु-उत्पातपर्वतादि पर्वतेषु, दकमण्डपादिपक्षान्दोलकपर्यन्तेषु स्थानेषु बहूनि-अनेकानि हंसासनानि-हंसाकाराण्यासनानि, एवं क्रौञ्चासनानि, गरुडासनानि,-उन्नताऽऽसनानि-उच्चासनानि प्रणताऽऽसनानि-निम्नाऽऽसनानि, दीर्घासनानि-आयतासनानि-शय्यारूपाणि, भद्रासनानि,पक्षासनानि-पक्ष्याकारासनानि' एवं मकराऽऽसनानि, वृषभाऽऽसनानि सिंहाऽऽसनानि, पद्मासनानि, दिक्सौवस्तिकानि-दक्षिणावर्त-

अनेक आन्दोलक है, तथा जैसे पक्षियों के बैठने के लिये स्थान विशेष होते हैं वैसे ही वहां अनेक पक्षान्दोलक हैं. ये सब सर्वात्मना रत्नमय हैं एवं अच्छ-निर्मल हैं यहां यावत् पद से अच्छपद से लेकर प्रतिरूप तक के पदों का संग्रह हुआ है. इन पदों का अर्थ पहिले लिख दिया गया है।

इन उत्पाद पर्वतों से लेकर पक्षान्दोलकों तक सब स्थानों में अनेक हंसासन हंस के आकार वाले आसन हैं, इसी प्रकार अनेक क्रौंच के आकार वाले क्रौंचासन हैं, गरुड के आकार वाले आसन हैं, अनेक ऊंचे २ उन्नतासन हैं, अनेक प्रणतासन-नि नासन हैं. अनेक दीर्घासन-आयतासन हैं, ये शय्यारूप होते हैं. अनेक भद्रासन हैं, अनेक पक्षियों के आकार जैसे पक्ष्यासन हैं, इसी प्रकार मकर के आकार जैसे अनेक मकरासन हैं, वृषभ के आकार जैसे अनेक वृषभासन हैं, सिंह के आकार जैसे अनेक सिंहासन हैं, पद्म के आकार जैसे अनेक पद्मासन हैं.

તેમજ પક્ષીઓને બેસવા માટે સ્થાન વિશેષ હોય છે; તેવાં ત્યા ઘણા પક્ષાન્દોલકોના-પક્ષીઓના માટે બતાવવામાં આવેલ હીચકા વિશેષ છે. આ બધાં સર્વાત્મના રત્નમય છે અને અચ્છ-નિર્મલ છે. અહીં યાવત પદથી અચ્છપદથી માંડીને પ્રતિરૂપ સુધીમાં પદોનો સંગ્રહ સમજવો જોઈએ. આ સર્વ પદોનો અર્થ પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામા આવ્યો છે.

એ ઉત્પાદ પર્વતોથી માંડીને પક્ષાન્દોલકોસુધીના સર્વ સ્થાનોમાં ઘણાં હંસાસનો-હંસના આકાર જેવાં આકાર વાળાં આસનો છે. આ પ્રમાણે જ ઘણાં ક્રૌંચના આકાર જેવાં ક્રૌંચાસનો છે. ગરુડના આકારવાળા ઘણાં ગરૂડાસનો છે. ઘણાં ઊંચા ઊંચા ઉન્નતાસનો છે. ઘણાં પ્રણતાસનો—નિમ્નાસનો—છે. ઘણાં દીર્ઘાસનો—આયતાસનો છે. આ પ્રમાણે મકરના આકાર જેવા ઘણાં મકરાસનો છે; વૃષભના આકાર જેવાં ઘણાં વૃષભાસનો છે, સિંહના આકાર જેવાં ઘણાં સિંહાસનો છે. પદ્મના આકાર જેવાં ઘણાં

स्वस्तिकासनानि, तानि कीदृशानि ? इति जिज्ञासायामाह-अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि-'अच्छानि' इत्यारभ्य 'प्रतिरूपाणि' इति पर्यन्तानि पदानि संग्राह्याणि तद्व्याख्या प्राग्वत् ॥ सू० ६५ ॥

मूलम्—तेसु णं वणसंडेसु तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे बहवे आलियघरगा मालियघरगा कयलाघरगा लयाघरगा अच्छणघरगा पिच्छणघरगा मज्जणघरगा पसाहणघरगा गब्भघरगा मोहणघरगा सालघरगा जालघरगा कुसुमघरगा चित्तघरगा गंधव्वघरगा आयंसघरगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसु णं आलियघरगेसु जाव आयंसघरगेसु तहिं तहिं घरएसु बहूइं हंसासणाइं जाव दिसासोवत्थि आसणामयाइं रयणाइं जाव पडिरूवाइं ॥ सू० ६६ ॥

छाया—तेषु खलु वनषण्डेषु तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन् देशे बहूनि आलिकागृहकाणि मालिकागृहकाणि कदलीगृहकाणि लतागृहकाणि आसनगृहकाणि प्रेक्षणगृहकाणि मज्जनगृहकाणि प्रसाधनगृहकाणि गर्भगृहकाणि

दक्षिणावर्तस्वस्तिक के जैसे अनेक दिक्सौवस्तिकासन हैं ये सब अच्छ विशेषण से लेकर प्रतिरूप तक के विशेषणों वाले हैं। इन अच्छादि प्रतिरूपान्तक के पदों की व्याख्या पहिले यथास्थान की जा चुकी हैं। सू. ६५।

'तेसु णं वणसंडेसु' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेसुणं वणसंडेसु तत्थ २ तहिं २ देसे) उन वन खण्डों में प्रत्येक स्थल के प्रत्येक भाग में (आलियघरगा, मालियघरगा, कयलीघरगा; अच्छणघरगा, पिच्छणघरगा) आलिकागृह, मालिकागृह, कदलीगृह, लतागृह, आसनगृह, प्रक्षणगृह (मज्जणघरगा, पसाहणघरगा,

---

પદ્માસનો છે, દક્ષિણાવર્તસ્વસ્તિકના જેવા ઘણાં દિક્સૌવસ્તિકાસનો છે. એઓ સર્વે અચ્છ વિશેષણથી માંડીને પ્રતિરૂપ સુધીના વિશેષણોથી સંપન્ન છે. અચ્છ વગેરેથી પ્રતિરૂપાન્તક સુધીના પદોની વ્યાખ્યા પહેલાં યથા સ્થાને કરવામાં આવી છે ।સૂ. ૬૫।

'तेसुणं वणसंडेसु' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तेसु णं वणसंडेसु तत्थ २ देसे) તે વનખંડોમાં દરેકે દરેક સ્થળના દરેકે દરેક ભાગમાં (आलियघरगा, मालियघरगा कयलीघरगा, लया घरगा, अच्छणघरगा, पिच्छणघरगा) આલિકાગૃહ, માલિકાગૃહ, કદલીગૃહ, લતાગૃહ

मोहनगृहकाणि शालागृहकाणि जालगृहकाणि कुसुमगृहकाणि चित्रगृहकाणि गान्धर्वगृहकाणि आदर्शगृहकाणि सर्वरत्नमयानि अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि । तेषु खलु आलिकागृहकेषु यावत् आदर्शगृहकेषु तत्र तत्र गृहकेषु बहूनि हंसासनानि यावत् दिक्सौवस्तिकासनानि सर्वरत्नमयानि यावत् प्रतिरूपाणि।सू.६६।

'तेसु णं वणसंडेसु' इत्यादि—

टीका-तेषु-पूर्वोक्तेषु वनषण्डेषु तत्र तत्र-प्रत्येकस्थले, तस्मिन् तस्मिन् देशे-तस्य स्थलस्य प्रत्येकस्मिन् भागे बहूनि-अनेकानि आलिकागृहकाणि-आलिःवनस्पतिविशेषः, सैवाऽऽलिका, तन्मयानि गृहकाणि आलिकागृहाणि१, एवं मालिकागृहकाणि-मालिः-वनस्पतिविशेषः, सैव मालिका, तन्मयानि

गब्भघरगा, मोहनघरगा, सालघरगा, जालघरगा, कुसुमघरगा, चित्तघरगा, गंधव्वघरगा, आयंसघरगा) मज्जनघर, प्रसाधनगृह गर्भगृह, मोहनगृह, शालागृह, जालगृह कुसुमगृह, चित्रगृह, गान्धर्वगृह एवं आदर्शगृह, हैं। ये सब गृह सर्वात्मना रत्नमय हैं, अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं। (तेसु णं आलियघरगेसु जाव आयंसघरगेसु तहिं तहिं घरएसु बहूइं हंसासणाइं जाव दिसासोवत्थियासणाइं रयणामयाइं जाव पडिरूवाइं) इन आलिका गृहों से लेकर आदर्शगृहों तक के जितने भी घरों में से प्रत्येक घर में अनेक हंसासन हैं यावत् दिक्सौवस्तिकासन हैं ये सब आसन सर्वात्मना रत्नमय हैं।

टीकार्थ—इसका मूलार्थ के जैसा ही है-आलिकागृह-आलि इस नामकी एक वनस्पति होती है—इस वनस्पति के बने हुए जो घर हैं वे आलिकागृह हैं. मालिकागृह-मालि भी एक जाति की वनस्पति होती

આસનગૃહ, પ્રેક્ષાગૃહ, (मज्जनघरगा, पसाहणघरगा, गब्भघरगा, मोहणघरगा, सालघरगा, जालघरगा, कुसुमघरगा, चित्तघरगा गंधव्वघरगा, आयंसघरगा) મજ્જનગૃહ, પ્રસાધનગૃહો ગર્ભગૃહો, મોહનગૃહો, શાળાગૃહો, જાલગૃહો, કુસુમગૃહો, ચિત્રગૃહો, ગાંધર્વગૃહો અને આદર્શગૃહો છે, આ સર્વે ગૃહો સર્વાત્મના રત્નમય છે. અચ્છ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तेसु णं आलियघरगेसु जाव आयंसघरगेसु तहिं तहिं घरएसु बहूइं हंसासणाइं जाव दिसासोवत्थियासणाइं रयणामयाइं जाव पडिरूवाइं) આ આલિકાગૃહોથી માંડીને આદર્શગૃહો સુધીનાં જેટલાં ગૃહો છે તે સર્વ ગૃહોમાંથી દરેકે દરેકગૃહોમાં ઘણાં હંસાસનો છે. યાવત દિક્સૌવસ્તિકાસનો છે. એ સર્વે આસનો સર્વાત્મના રત્નમય છે યાવત પ્રતિરૂપ છે.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. આલિકાગૃહ—આલિ નામે એક વનસ્પતિ વિશેષ હોય છે, આ વનસ્પતિના બનેલાં જે ગૃહો છે તે આલિકાગૃહો છે. માલિકાગૃહ—માલિપણ એક વિશેષ જાતની વનસ્પતિ હોય છે. આ જાતની વનસ્પતિ વડે

गृहकाणि मालिकागृहकाणि-मालिनामकवनस्पतिमयगृहाणि२, कदली गृहकाणि३ लतागृहकाणि४ आसनगृहकाणि-सुखपूर्वकोपवेशनगृहाणि४, प्रेक्षणगृहकाणि-नाट्यशालाः५, मज्जनगृहकाणि-स्नानशालाः६, प्रासाधनगृहकाणि-मण्डनशालाः७, गर्भगृहकाणि-गर्भगृहाकारगृहाणि८, मोहनगृहकाणि--वासभवनानि९, शालागृहकाणि-पट्टशालाप्रधानानि गृहाणि१०, जालगृहकाणि जालं-गवाक्षस्तद्युक्तानि गृहाणि११, कुसुमगृहकाणि-पुष्पपुञ्जशोभितगृहाणि१२, चित्रगृहकाणि-चित्रप्रधानानिगृहाणि१३, गान्धर्वगृहकाणि-नृत्यगीतवाद्ययोग्यानिगृहाणि१४, आदर्शगृहकाणि-दर्पणमयानिगृहाणि१५, तानि कीदृशानि ? इति जिज्ञासायामाह-सर्वरत्नमयानि-सर्वात्मना रत्नमयानि, अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि-'अच्छानि' इत्यारभ्य 'प्रतिरूपकाणि' इतिपर्यन्तपदानि सङ्ग्राह्याणि तदर्थः प्राग्वत्,

है. इस वनस्पति से निर्मित हुए गृह का नाम मालिका गृह है. कदलीगृह-केलवृक्ष के बने हुए गृह का नाम कदली गृह है. अनेक लताओं के समूह से बने हुए घर का नाम लतागृह है. सुखपूर्वक जिन में बैठा जाता है.वे आसनगृह है. नाटयशाला का नाम प्रेक्षगगृह है स्नानशाला का नाम मज्जनगृह है-जिसे आज की भाषा में बाथरूम कहा जाता है, जहां जाकर श्रृंगारादि किया जाता है उस घर का नाम प्रसाधनगृह है. गर्भगृह के आकार जो घर होता है उसका नाम गर्भगृह है. निवासभवन का नाम मोहनगृह है. पट्टशाला प्रधानगृह का नाम शालागृह है. जिसमें अनेक गवाक्ष होते है. उस गृह का नाम गवाक्षगृह है. पुष्पपुंज से उपशोभित घर का नाम कुसुमगृह है. चित्रप्रधानगृह का नाम चित्रगृह है. नृत्य, गीत, एवं वाद्य योग्य गृह का नाम गान्धर्वगृह है. दर्पणमय गृह का नाम आदर्शगृह है "अच्छा जाव पडिरूवा" में आगत यावत् पद से अच्छ पद से लेकर

બનાવવામાં આવેલાં ગૃહો માલિકાગૃહો કહેવાય છે. કદલીગૃહ-કેળવૃક્ષના બનેલાં ગૃહો કદલી ગૃહો છે. ગણી લતાઓ ના સમૂહોથી બનેલા ગૃહો છે જેમાં સારી રીતે આરામથી બેસી શકાય તે આસન ગૃહો છે. નાટયશાળાનું નામ પ્રેક્ષણગૃહ છે. સ્નાનશાળાનું નામ મજ્જનગૃહ છે. જેને અંગ્રેજી ભાષામાં બાથ રૂમ કહે છે. જ્યાં—શૃંગાર વગેરે કરવામાં આવે છે તેને પ્રસાધન ગૃહ કહેવાય છે. ગર્ભગૃહના આકાર જેવું ગૃહ ગર્ભગૃહ કહેવાય છે. નિવાસ ભવનનું નામ મોહનગૃહ છે. પટ્ટશાળા પ્રધાનગૃહનું નામ છે. શાળાગૃહ છે. જેમાં ઘણા ગવાક્ષો હોય છે તે ગૃહનું નામ ગવાક્ષગૃહ છે. પુષ્પ પુંજથી ઉપશોભિત ઘરનું નામ કુસુમગૃહ છે. ચિત્રપ્રધાન ગૃહનું નામ ચિત્રગૃહ છે. નૃત્ય, ગીત, અને વાદ્ય યોગ્ય ગૃહનું નામ ગાંધર્વગૃહ છે. દર્પણમય ગૃહનું નામ આદર્શ-ગૃહ છે. 'अच्छा जाव पडिरूवा' માં આવેલા યાવત્ પદથી અચ્છાપદથી માંડીને

तेषु-पूर्वोक्तेषु खलु आलिकागृहकेषु-यावद् आदर्शगृहकेषु-आलिकागृहकाद्यादर्शगृहकपर्यन्तेषु तत्र तत्र-मध्यंगतेषु गृहकेषु बहूनि-अनेकानि हंसासनानि यावद् दिक्सौवस्तिकासनानि-हंसासनादिदिक्सौवस्तिकासनपर्यन्तान्यासनानि पञ्चषष्टितमसूत्रोक्तानि प्रज्ञप्तानि, तानि कीदृशानि ? इति जिज्ञासायामाह—सर्वरत्नमयानि यावत् प्रतिरूपाणि-सर्वरत्नमयानीत्यारभ्य प्रतिरूपाणीतिपर्यन्तानि-पदानि विशेषणतया संग्राह्याणि, तदर्थः प्राग्वत् ॥ सू० ६६ ॥

सूत्रम्—तेसु णं वणसंडेसु तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे बहवे जाइमंडवगा जूहियामंडवगा—मल्लियामंडवगा णवमालियामंडवगा वासंतिमंडवगा दहिवासुयमंडवगा सूरिल्लियमंडवगा तंबोलिमंडवगा मुद्दियामंडवगा णागलयामंडवगा अइमुत्तयलया मंडवगा अप्फोया मंडवगा मालुयामंडवगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा।

तेसु णं जाइमंडवएसु जाव मालुयामंडवएसु बहवे पुढविसिलापट्टगा हंसासणसंठिया जाव दिसासोवत्थियासणसंठिया अण्णे य बहवे वरसयणासणविसिट्ठसंठाणसंठिया पुढविसिलापट्टगा पण्णत्ता समणाउसो! आईणगरूयबूरणवणीयतूलफासा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा।

प्रतिरूप पद तक के समस्त पदों का संग्रह हुआ है. इन गृहीत पदों का अर्थ यथास्थान लिख दिया गया है. समस्त गृहों में जो २ आसन कहे गये हैं—वे सब आसन ६५ वें सूत्र में प्रकट कर दिये गये हैं । 'रयणामयाइं जाव पडिरूवाइं' में जो यावत् पद आया है उससे सर्वरत्नमय पद से लेकर प्रतिरूप तक के समस्तपद विशेषरूप से यहां से ग्रहण किये गये हैं सू.।६६।

પ્રતિરૂપ સુધીના બધાં પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ બધાં પદોનો અર્થ પહેલાં યથાસ્થાને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ બધાં ગૃહોમાં જે જે આસનો છે તે બધાં આસનો ૬૫ માં સૂત્રમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે 'रयणामयाइं जाव पडिरूवाइं' માં જે યાવત્ પદ આવેલું છે તેથી 'सर्वरत्नमय' થી માંડીને 'प्रतिरूप' સુધીના બધા પદો વિશેષ રૂપમાં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યાં છે. ॥ સૂ૦ ૬૬ ॥

तत्थ णं बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति सयंति चिट्ठंति निसीयंति तुयट्टंति हसंति रमंति ललंति कीलंति किट्टंति मोहंति पुराणाणं सुचिण्णाणं सुपरिक्कंताणं सुभाणं कडाणं कम्माणं कल्लाणाणं कल्लाणं फलविवागं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति । सू. ६७।

छाया---तेषु खलु वनषण्डेषु तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन् देशे बहवो जाति-मण्डपकाः यूथिकामण्डपकाः मल्लिकामण्डपका नवमालिकामण्डपकाः वासन्तीमण्डपकाः दधिवासुकामण्डपकाः सूरिल्लिकामण्डपकाः ताम्बूलीमण्डपकाः मृद्वीकामण्डपकाः नागलतामण्डपकाः अतिमुक्तकलतामण्डपकाः आस्फोतामण्डपकाः मालुकामण्डपकाः सर्वरत्नमया अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः ।

'तेसु णं वणसंडेसु' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसु णं वणसंडेसु तत्थ २ तहिं तहिं देसे बहवे जाइमंडवगा जूहियामंडवगा) उन वनषण्डों में उन २ स्थानों में अनेक जाति-मंडपक, अनेक यूथिका मंडपक, (मल्लियामंडवगा) अनेक मल्लिका मंडपक, (णवमल्लियामंडवगा) अनेक नवमल्लिकामंडप, (वासंतिमंडवगा) अनेक वासन्तीमंडपक, (दहिवासुयमंडवगा) अनेक दधिवासुकामंडप, (सूरिल्लियमंडवगा) अनेक सूरिल्लिकामंडप (तंबालियमंडवगा) अनेक ताम्बूलीमंडपक, (मुदियामंडवगा) अनेक मृद्धीकामंडक, (णागलयामंडवगा) अनेक नागलतामंडपक, (अइमुत्तलयामंडगा) अनेक अतिमुक्तकलतामंडपक, (अप्फोयामंडवगा) अस्फोतामंडपक (मालुयामंडवगा)

'तेसु णं वणसंडेसु' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तेसु णं वणसंडेसु तत्थ २ तहिं तहिं देसे बहवे जाइमंडवगा जूहियामंडवगा) ते वनખંડોમાં તે તે વિશેષ સ્થાનોમાં ઘણા જાતિમંડપકો ઘણા યૂથિકા મંડપકો, (मल्लियामंडवगा) ઘણા મલ્લિકા મંડપકો (णवमल्लिया मंडवगा) ઘણા નવમાલિકા (ચમેલી) મંડપો, (वासंतिमंडवगा) ઘણા વાસંતી મંડપકો (दहिवासुयमंडवगा) ઘણા દધિવાસુકા મંડપકો, (सूरिल्लियमंडवगा) ઘણા સૂરિલ્લિકા મંડપો, (तंबालियमंडवगा) ઘણા તાંબૂલી મંડપકો (मुदिया मंडवगा) ઘણા મૃદ્ધીકાં (દ્રાક્ષા) મંડકો (णागलयामंडवगा) ઘણા નાગલતા મંડપકો (अइमुत्तलयामंडवगा) ઘણા અતિમુક્તકલતા મંડપકો, (अप्फोयामंडवगा) ઘણા આસ્ફોતા મંડપકો, (मालुयामंडवगा) અને ઘણા માલુકામંડકો છે.

तेषु खलु जातिमण्डपकेषु यावत् मालुकामण्डपकेषु बहवः पृथिवीशिलापट्टका हंसासनसंस्थिताः यावद् दिक्सौवस्तिकासनसंस्थिताः अन्ये च बहवे वरशयनासनविशिष्टसंस्थानसंस्थिता पृथिवीशिलापट्टकाः मज्ञप्ताः, श्रमणाऽऽयुष्मन्! आजिनकरुतबूरनवनीततूलस्पर्शाः सर्वरत्नमयाः अच्छाः यावत्

और अनेक मालुकामंडपक हैं (सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) ये सब मंडपक सर्वथा रत्नमय है, अच्छ है यावत् प्रतिरूप हैं।

(तेसु णं जाइमंडवएसु जाव मालुयामंडवेसु बहवे पुढविसिलापट्टगा हंसासणसंठिया जाव दिसा सोवत्थियासणसंठिया) इन जातिमंडपों से लेकर मालुकामंडपों तक के समस्त मंपों में पृथिवीशिलापट्टक कहे गये है ये पृथिवीशिलापट्टक कोई हंसासन के आकार जैसे आकारवाले हैं यावत् कोई दिशासौवस्तिक आसन के आकार जैसे आकारवाले हैं। (अण्णे य बहवे वरसयणासणविसिट्ठ संठाणसंठिया) तथा इस पृथिवी शिलापट्टक से भिन्न जो और कितनेक पृथिवीशिलापट्टक हैं वे आकार प्रकार से विलक्षण ऐसे उत्तम शयन और आसन से जैसे आकार वाले हैं। (पुढविसिलापट्टगा पण्णत्ता) इस प्रकार से वहां पृथिवीशिलापट्टक कहे हैं। (समणाउसो) यह पद संबोधन है (आईणगरूयबूरणवणीयतूलफासा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) इन पृथियीशिलापट्टकों का स्पर्श अजिन-चर्मनिर्मित वस्त्र के स्पर्श जैसा है, रुई के जैसा स्पर्श है, बूर-वनस्पति-विशेष के

(सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) આ સર્વે મંડપકો સર્વથા રત્નમય છે, અચ્છ છે-યાવત પ્રતિરૂપ છે,

(तेसु णं जाइमंडवएसु जाव मालुयामंडवएसु बहवे पुढविसिलापट्टगा हंसासणसंठिया जाव दिसासोवत्थियासणसंठिया) આ જાતના મંડપોથી માંડીને માલુકા મંડપો સુધીના બધા મંડપોમાં પૃથિવીશિલાપટ્ટકો છે. આ પૃથિવી શિલાપટ્ટકોમાંથી કોઇ હંસાસનના આકાર જેવા છે યાવત કોઇ દિશા સૌવસ્તિકાસનના આકાર જેવા આકાર વાળો છે. (अण्णे य बहवे वरसयणासणविसिट्ठसंठाणसंठिया તેમજ પૃથિવી શિલાપટ્ટકથી ભિન્ન જે કેટલાક બીજા પૃથિવીશિલાપટ્ટકો છે. તે આકાર પ્રકારથી વિલક્ષણ તેમજ ઉત્તમ શયન અને આસનના જેવા આકારવાળા છે. (पुढविसिलापट्टगा पण्णत्ता) આ પ્રમાણે ત્યાં પૃથિવી શિલાપટ્ટકો કહેવામાં આવ્યા છે. (समणाउसो) હે આયુષ્મન્! શ્રમણ! (आईणगरुयबूरणवणीयतूलफासा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा) આ પૃથિવીશિલાપટ્ટકોનો સ્પર્શ આજિન-ચર્મ-થી નિર્મિત થયેલા વસ્ત્રના સ્પર્શ જેવો છે. રૂના સ્પર્શ જેવો છે, બૂર-વનસ્પતિ

प्रतिरूपाः। तत्र खलु बहवो वैमानिका देवाश्च देव्यश्च आसते शेरते तिष्ठन्ति निषीदन्ति त्वग्वर्तयन्ति हसन्ति रमन्ते ललन्ति क्रीडन्ति कीर्तयन्ति मोहन्ति पुरा पौराणां सुचीर्णानां सुपरिक्रान्तानां शुभानां कृतानां कर्मणां कल्याणानां कल्याणं फलविपाकं प्रत्यनुभवन्तो विहरन्ति ॥ सू० ६७ ॥

टीका--'तेसु णं वनसंडेसु' इत्यादि-तेषु-पूर्वोक्तेषु अशोकवनादिषु वनषण्डेषु तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन्देशे, बहवः, अनेके, जातिमण्डपकाः-

---

जैसा है, नवनीत-मक्खन के स्पर्श जैसा है, तूल-कपास के स्पर्श जैसा है, ये सब सर्वथा रत्नमय हैं अच्छ-निर्मल हैं, यावत् प्रतिरूप हैं।

(तत्थ णं बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति सयंति, चिट्ठंति, नीसीयंति, तुयट्टंति, हसंति, रमंति, ललंति, कीलंति, किट्टंति) वहां अनेक वैमानिक देव और देवियां रहती हैं, सोती हैं अर्थात् लेटती हैं खडी रहती हैं, बैठती हैं करवट बदलती हैं हँसी करती हैं, रमण करती हैं विलास करती हैं, क्रीडा करती हैं. कीर्तन करती हैं, (मोहंति, पुरापोराणाणं सुचिण्णाणं सुपरिक्कंताणं सुभाणं कडाणं कम्माणं कल्लाणाणं कल्लाणं फलविवागं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति) मैथुन क्रिया करती है. इस तरह वे देवदेवियां पूर्वभव में अच्छी तरह से किये हुए कल्याणकारक शुभकर्मों के कल्याण रूप फल का भोग करती हुई वहां आनन्द से रहती हैं।

टीकार्थ—उन पूर्वोक्त अशोकादि वनषण्डों में उन २ प्रदेशों में अनेक जातिलता के मण्डप हैं अर्थात् चमेली के वितान हैं, इसी प्रकार

વિશેષના સ્પર્શ જેવો છે, નવનીત—માખણના સ્પર્શ જેવો છે, તૂલ—કપાસના સ્પર્શ જેવો છે. આ સર્વે સર્વથા રત્નમય છે. અચ્છ નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.

(तत्थ णं बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति सयंति चिट्ठंति, निसीयंति, तुयट्टंति, हसंति, रमंति, ललंति, कीलंति कीट्टंति) ત્યાં ઘણાં વૈમાનિક દેવદેવીઓ રહે છે, સૂવે છે, એટલે કે ઊંઘે છે, ઊભા રહે છે, બેસે છે કરવટ બદલે છે એક બીજાની સાથે વિનોદ કરે (ગમ્મત) કરે છે, રમણ કરે છે, વિલાસ કરે છે. ક્રીડા કરે છે, કીર્તન કરે છે. (मोहंति पुरापोराणाणं सुचिण्णाणं सुपरिक्कंताणं सुभाणं कडाणं कम्माणं कल्लाणाणं कल्लाणं फलविवागं पच्चणुब्भवमाणा विहरंति) મૈથુન ક્રિયા કરે છે. આ પ્રમાણે તે દેવદેવીઓ પૂર્વભવમાં સારી પેઠે કરેલાં કલ્યાણ રૂપફળને ભોગવતાં ત્યાં સાનંદ નિવાસ કરે છે.

ટીકાર્થ—તે પૂર્વે વર્ણવેલા અશોક વગેરે વનખંડોમાં તે તે પ્રદેશોમાં ઘણી જાતના લતાઓના મંડપો છે. એટલે કે ચમેલીના મંડપો (વિતાનો) છે. આ પ્રમાણે

जातिलतामण्डपकाः-मण्डपाः१, एवं यूथिकामण्डपकाः-यूथी-'जूही'-ति भाषाप्रसिद्धा,सैव यूथिका, तल्लतामण्डिता मण्डपकाः२ मल्लिकामण्डपकाः-मल्लिका-भूपदी-'वेली'-ति भाषाप्रसिद्धा तल्लतामण्डिता मण्डपकाः३, मल्लिकामण्डपकाः नवमालिकामण्डपकाः-नवमालिका सप्तला-सप्तपत्रयुक्ता लता तल्लतामण्डिता मण्डपकाः४, वासन्तीमण्डपकाः-वासन्तीमाधवीलता, तन्मण्डिता मण्डपकाः५, दधिवासुकामण्डपकाः=वनस्पतिविशेषः, तल्लतामण्डिता मण्डपकाः६, सूरिल्लिकामण्डपकाः-सूरिः-सूर्यमुखी सूर्यमुखी वनस्पतिविशेषः, सैव सूरिल्लिका तल्लतामण्डिता मण्डपकाः७, ताम्बूलीमण्डपकाः-ताम्बूललतामण्डितमण्डपाः८, मृद्वीका

यूथिका—जूहीलता के मण्डप हैं, मल्लिकावेला की लता के मण्डप हैं. नवमल्लिका-सप्तपत्रवाली लता के मण्डप है-अर्थात् यहां जो मंडप बताये जा रहे-हैं वे सब उन भिन्न २ लताओं से मंडित हैं—इसलिये उस उस नामके वे मंडप हो गये हैं. जैसा यहां जंगलों में भिन्न २ प्रकार की वेलों के वितान हम देखते हैं-उनके नीचे बैठने आदि के स्थान बना लिये जाते हैं वे उसी वेल के मंडपरूप से प्रसिद्ध हो जाते हैं। वहां वासन्तीलता से मंडित मण्डप हैं. माधवी लता का नाम वासन्ती लता है. दधिवासुकामंडपक-दधिवासुका यह एक प्रकार की वनस्पति है-इसकी लता से मंडपाकार से मंडित जो स्थान है वह दधिवासुकामंडप है, सूरिल्लिकामंडपक-सूर्यमुखी जो वनस्पति विशेष होता है उसका नाम सूरिल्लि है, इस सूरिल्लिरूप सूरिल्लिका लता से मंडपाकार रूप से मंडित जो स्थान विशेष है वह सूरिल्लिकामंडपक है. ताम्बूललता से मंडित

યૂથિકા-જૂહી—લતાના મંડપો છે. મલ્લિકાલતાના મંડપો છે. નવમલ્લિકા—સપ્તપત્ર વાળીલતાના મંડપો છે એટલે કે અહીં જે જે મંડપોનું વર્ણન કરવામાં આવી રહ્યું છે. તે બધા જુદી જુદી જાતની લતાના નામથી મંડિત છે. એથી વિશેષ જાતની લતાના નામથી તે મંડપો સંબોધિત કરવામાં આવ્યા છે. અહીં વનખંડોમાં જુદી જુદી જાતની લતાઓના મંડપો આપણે જોઇએ છીએ તેમની નીચે બેસવા વગેરે માટે સ્થાનો બનાવવમાં આવે છે, તે તેજ લતાના મંડપના નામથી પ્રસિદ્ધ થઇ જાય છે. ત્યાં વાસન્તી લતાથી મંડિત મંડપ છે. માધવી લતાનું નામ વાસંતી લતા છે. દધિવાસુકામંડપક-દધિવાસુકા આ એક જાતની વિશેષ વનસ્પતિ છે. એની લતાથી મંડપાકાર જે સ્થાન તૈયાર કરવામાં આવે છે તે દધિવાસુકા મંડપક છે. સૂરિલ્લિકા મંડપક-સૂર્યમુખ જે વનસ્પતિ વિશેષ હોય છે, તેનું નામ સૂરિલ્લિ આ સૂરિલ્લિરૂપ સૂરિલ્લિકાની લતાથી મંડપાકાર રૂપથી મંડિત) જે સ્થાને વિશેષ હોય છે તે સૂરિ-

मण्डपका-द्राक्षाल्तामण्डितमण्डपाः९, नागलतामण्डपकाः-नागकेसरलतामण्डपाः१०, अतिमुक्तकलतामण्डपकाः-तिनिशलतामण्डपकाः, यद्यपि अतिमुक्तको वासन्ती-वाचकोऽप्यस्ति तथाऽपि वासन्तीमण्डपकाः इत्युक्तत्वादत्र तिनिशपरोगृह्यते ११। आस्फोतामण्डपकाः-आस्फोता-अपराजितेति प्रसिद्धा लता, तन्मण्डितामण्डपाः १२, मालुकामण्डपकाः-मालुकाएकास्थिकफला वनस्पतिविशेषाः, तन्मण्डिता-मण्डपाः, ते कीदृशाः? इति जिज्ञासायामाह-अच्छाः-आकाशस्फटिकवन्निर्मलाः,

---

जोमंडपाकाररूप होता हैं उसका नाम ताम्बूलता मंडपक है. इसे भाषा में विरेजा कहते है. इसमें पान उत्पन्न किये जाते हैं.) द्राक्षालता से मंण्डित जो स्थान होता है वह मृद्धीकामंडप है. जिसे भाषा में अंगूर की जाते कहते हैं। नागकेशर की लता से युक्त जो स्थान होता है वह नागलतामंडपक है. ये सब मंडपक वहां है इसी प्रकार वहां तिनिशलता मंडपक भी हैं, इन्हीं का नाम अतिमुक्तकलता मंडपक है. यद्यपि अति-मुक्तक नाम वासन्तीलता का भी है. परन्तु उसका मंडप यहां स्वतन्त्र रूप से कहा गया है-अतः अतिमुक्तकपद से तिनिशलता ही यहां ग्रहण करनी चाहिये। आस्फोतामंडप-आस्फोता नाम अपराजित लता का है इससे मंडित मंडप का नाम आस्फोता मंडप है. मालुकामंडप-एकास्थिक फलवाली (एकगुठलीवाली) जो विशेष प्रकार की वनस्पति होती है उसका नाम मालुका है. इस मालुका से मंडित मंडप का नाम मालुका मंडपक है. ये सब मंडप आकाश और स्फटिक की तरह निर्मल हैं. तथा-

---

લ્લિકા મંડપક છે તાંબૂલલતાથી મંડિત જે મંડપાકાર સ્થાન હોય છે, તેનું નામ તાંબૂલલતામંડપક છે. એને ભાષામાં 'વિરેજા' કહે છે. એમાં પાન ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે. દ્રાક્ષાલતાથી મંડિત જે સ્થાન હોય છે તે મૃદ્ધીકા મંડપ છે. જેને ભાષામાં 'અંગૂરની ઝાડી' કહે છે. નાગકેશરની લતાથી યુકત જે સ્થાન હોય છે તે નાગલતા મંડપક છે. આ સર્વે મંડપકો ત્યાં છે. આ પ્રમાણે ત્યાં તિનિશલતાના મંડપકો પણ છે. એમને જ અતિમુકતકલતા મંડપકો પણ કહે છે. જો કે વાસંતી લતાનું નામ પણ અતિમુકતક છે, પણ આના મંડપનો ઉલ્લેખ અહીં સ્વતંત્ર રીતે કરવામાં આવ્યો જ છે. તેથી અહી અતિમુકતક પદથી તિનિશયલતાનું ગ્રહણ કરવું જ યોગ્ય કહેવાય. આસ્ફોતામંડપ-આસ્ફોતનામ-અપરાજિતા નામની લતાનું છે, આનાથી મંડિત મંડપનું નામ આસ્ફોતા મંડપ છે. માલુકામંડપ-એકાસ્થિત ફલવાળ (એક ગોઠલીવાળી) જે વિશેષ પ્રકારની વનસ્પતિ હોય છે તેનું નામ માલુકા છે. આ માલુકા મંડિત મંડપનું નામ માલુકામંડપ છે. આ બધા મંડપો આકાશ તેમજ

सर्वरत्नमयाः यावत् प्रतिरूपाः' सर्वरत्नमया' इत्यारभ्य 'प्रतिरूपा' इति पर्यन्तानि पदानि संग्राह्याणि, तदर्थः प्राग्वत्।

तेषु-पूर्वोक्तेषु खलु 'जातिमण्डपकेषु यावत् मालुकामण्डपकेषु जातिमण्डपादिमालुकामण्डपपर्यन्तेषु मण्डपेषु, बहवः-अनेके, पृथिवीशिलापट्टकाः-पृथिवीशिलारूपाःपट्टकाः-आसनविशेषाः प्रज्ञप्ता इत्यग्रिमेण योगः, ते कीदृशाः? इति जिज्ञासायामाह-'हंसासनसंस्थिताः-यावद् दिक्सौवस्तिकासनसंस्थिताः' हंसासनसंस्थिता' इत्यारभ्य 'दिक्सौवस्तिकासनसंस्थिता' इति पर्यन्तानि पदानि संग्राह्याणि, तथाच केचित् हंसासन संस्थिताः-हंसासनाकारेण स्थिताः एवं केचित्-क्रौञ्चासनसंस्थिताः, केचित् गरुडासनसंस्थिताः, केचित् उन्नतासनसंस्थिताः, केचित्

सर्वथा रत्नमय हैं. यावत् पद से यहाँ इस सर्वरत्नमय पद से लेकर प्रतिरूपतक के समस्त पदों का संग्रह हुआ है. इन पदों का अर्थ पहिले यथास्थान लिखा जा चुका है।

इन जाति मंडपों से लेकर मालुकामंडप तक के जितने भी मंडप हैं-उन सब में अनेक पृथिवीशिलापट्टक-पृथिवीशिलारूपपट्टक-आसनविशेष कहे गये हैं. ये पृथिवीशिलापट्ट आसन विशेष 'हंसासन संस्थिताः' हंसासन का जैसा आकार होता है उस आकारवाले हैं, सो सब ऐसे आकारवाले नहीं हैं किन्तु-'केचित्' कोई पृथिवीशिलापट्टक ही ऐसे आकारवाले हैं. यही बात यहां यावत् पद से कही गई है. अतः कितनेक पृथिवीशिलापट्टक ऐसे भी हैं कि जिनका आकार क्रौंचासन के जैसा है, कितनेक एसे भी हैं कि जिसका आकार गरुडासन के जैसा है,

---

સ્ફટિકની જેમ નિર્મળ છે, તથા સર્વથા રત્નમય છે, યાવત્ પદથી અહીં આ સર્વરત્નમય પદથી માંડીને પ્રતિરૂપ સુધીના બધાં પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ પહેલાં યથાસ્થાને લખવામાં આવ્યો છે.

આ જાતિમંડપોથી માંડીને માલુકામંડપ સુધીના જેટલા મંડપો છે, તે બધામાં ઘણા પૃથિવીશિલાપટ્ટકો પૃથિવીશિલારૂપ પટ્ટકો આસન વિશેષ—કહેવામાં આવ્યાં છે. એ પૃથિવીશિલા આસન વિશેષ **હંસાસન સંસ્થિતાઃ** હંસના જેવા આકાર વાળા આસન વિશેષ હોય છે, તેવા આકારવાળાં છે. પણ બધાં આ જાતના આકારવાળા તો નથી જ પણ 'કેચિત' પૃથિવીશિલાપટ્ટક જ આ જાતના આકારવાળા છે. એ જ વાત અહીં 'યાવત' પદથી કહેવામાં આવી છે. કેટલાક પૃથિવી શિલાપટ્ટકો એવા પણ છે કે જેમનો આકાર ક્રૌંચાસન જેવો છે. કેટલાક એવા પણ છે કે જેમનો આકાર ગરુડાસન જેવો છે, કેટલાક એવા પણ છે કે જેમનો

प्रणतासनसंस्थिताः केचिद्-दीर्घासनसंस्थिताः, केचिद्-भद्रासनसंस्थिता, केचित्-पक्ष्यासनसंस्थिताः, केचित् मकरासनसंस्थिताः, केचिद्-वृषभासनसंस्थिताः, केचित् सिंहासनसंस्थिता, केचित्-पद्मासनसंस्थिताः, केचित्-दिक्सौवस्तिकासनसंस्थिताः, हंसासनादिपदविवरणं पञ्चषष्टितमसूत्रतो बोध्यम्।

अन्ये च तत्पृथिवीशिलापट्टकातिरिक्ता अपि, बहवः वरशयनासनविशिष्टसंस्थानसंस्थिताः-विशिष्टानि-आकारप्रकाराभ्यां विलक्षणानि यानि वराणि-प्रधानानि शयनानि-शय्याः आसनानि-उपवेशनसाधनानि च तेषां यत् संस्थानम्-आकारः, तेन संस्थिताः, अत्र प्राकृतत्वाद्विशेषणस्य परप्रयोगः, एतादृशाः पृथिवीशिलापट्टकाः प्रज्ञप्ताः-तीर्थंकरगणधरैरुक्ताः, श्रमणाऽऽयुष्मन्।

कितनेक ऐसे भी हैं कि जिसका आकार उन्नतासन के जैसा है, कितनेक ऐसे भी हैं कि जिसका आकार प्रणतासन के जैसा है, कितनेक ऐसे भी हैं कि जिसका आकार दीर्घासन के जैसा है, कितनेक ऐसे हैं कि जिनका आकार भद्रासन के जैसा है, कितनेक ऐसे हैं जो पक्ष्यासन के जैसे हैं, कितनेक ऐसे हैं जो मकरासन के आकार जैसे आकारवाले हैं. तथा कितनेक ऐसे हैं जो बैल के आकार जैसे आसन के तुल्य हैं. कितनेक ऐसे हैं सिंहासन के जैसे आकारवाले हैं कितनेक ऐसे हैं जो पद्मासन के जैसे आकार वाले हैं और कितनेक पृथिवी शिलापट्टक ऐसे भी हैं जो दिक्सौवस्तिकासन के जैसे आकारवाले हैं-इन हंसासनादि पदों का विवरण ५६ वें सूत्र में किया जा चुका हैं। इन पृथिवीशिलापट्टकों से अतिरिक्त और भी पृथिवीशिलापट्टक ऐसे हैं कि जिनका आकार प्रकारों से विलक्षण ऐसे श्रेष्ठ शय्या एवं उपवेशन के साधनों के

આકાર ઉન્નતાસન જેવો છે. કેટલાક એવા પણ છે કે જેમનો આકાર પ્રણતાસન જેવો છે, કેટલાક એવા પણ છે કે જેમનો આકાર દીર્ઘાસન જેવો છે, કેટલાક એવા પણ છે કે જેમનો આકાર ભદ્રાસન જેવો છે, કેટલાક એવા છે કે જે પક્ષ્યાસન જેવા છે, કેટલાક એવા છે કે મગરના આકાર જેવા આસનો છે, તેમજ કેટલાક એવા પણ છે કે જે લતાના આકાર જેવા છે. કેટલાક એવા છે કે જે સિંહાસન જેવા આકારવાળા છે. કેટલાક એવા છે કે પદ્માસન જેવા આકારવાળા છે. અને કેટલાક પૃથિવીશિલા પટ્ટકો એવા પણ છે કે જે દિકસૌવસ્તિકાસન જેવા આકારવાળા છે. આ હંસાસન વગેરે પદોનું વર્ણન ૫૬ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. આ પૃથિવી શિલાપટ્ટકો સિવાયના બીજા પણ પૃથિવી-શિલાટ્ટકો છે કે જેમનો આકાર, આકાર પ્રકારોથી વિલક્ષણ એવી ઉત્તમ શય્યા અને ઉપવે-શનના સાધનોના આકાર જેવાં છે. હે શ્રમણ! આયુષ્મન્! એવા ત્યાં ...

इति गौतमस्वामिनं प्रति श्री वीरकृतं सम्बोधनम्, ते कीदृशाः? इति जिज्ञासायामाह—आजिनक-रुत-बूर-नवनीत-तूलस्पर्शाः—आजिनकम्—अजिनं—चर्मतन्निर्मितं वस्त्रं, रुतम्-अर्कशाल्मल्यादिभवं तूलं, बूरो-वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-'मक्खन' इतिभाषाप्रसिद्धम्, तूलं—कार्पासः, एतेषां स्पर्श इव स्पर्शो येषां ते तथा, ते पुनः सर्वरत्नमया अच्छा यावत् प्रतिरूपाः,—सर्वरत्नमयत्वाच्छत्वादि प्रतिरूपत्वपर्यन्तविशेषणविशिष्टाः, तद्विशेषणवाचकपदसंग्रहस्तदर्थश्च प्राग्वत्।

तत्र—एतेषु पृथिवीशिलापट्टकेषु खलु बहवो वैमानिकाः—सूर्याभविमानवासिनः देवाः देव्यश्च आसते—यथासुखं सामान्यतस्तिष्ठन्ति, शेरते—दीर्घकायप्रसारेण वर्तन्ते न तु निद्रान्ति, देवानां निद्राया अभावात्, तिष्ठन्ति—

आकार जैसा है, ऐसे वहां हे श्रमण! आयुष्मन्! तीर्थंकर गणधरादिकों द्वारा पृथिवी शिलापट्टक कहे गये हैं। हे श्रमण! आयुष्मन्! ऐसा यह संबोधन गौतमस्वामी के प्रति वीर भगवान् ने किया है। ये सब पृथिवीशिलापट्टक आजिनक—चर्मनिर्मितवस्त्र के स्पर्श जैसे स्पर्शवाले हैं रुत—अर्कशाल्मली आदि के तूल के स्पर्श जैसे स्पर्शवाले हैं, बूर—वनस्पति विशेष के स्पर्श जैसे स्पर्शवाले हैं, नवनीत—भाषाप्रसिद्ध मक्खन के स्पर्श जैसे स्पर्शवाले हैं, तूल—कपास के स्पर्श जैसे स्पर्शवाले हैं, ये सब पृथिवीशिलापट्टक—सर्वथा रत्नमय हैं अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं। इन सब यावत् पद गृहीत विशेषणों का अर्थ पहिले लिखा जा चुका है। इन उक्त पृथिवीशिलापट्टकों पर अनेक वैमानिक देव एवं देवियां अर्थात्—सूर्याभविमानवासी देव देवियां—सब सामान्य रूप से यथासुख बैठते हैं, सोते हैं,—दीर्घकाय को पसार कर लेटते हैं, सोते नहीं हैं, क्यों कि देवों के

ऊर्ध्वावस्थानेन विद्यन्ते, निषीदन्ति-उपविशन्ति, त्वग्वर्तनं कुर्वन्ति-पार्श्वपरिवर्तनं कुर्वन्ति, हसन्ति-हास्यं कुर्वन्ति. रमन्ते-रतिमाबध्नन्ति, ललन्ति-विलसन्ति, क्रीडन्ति-क्रीडां कुर्वन्ति, कीर्तयन्ति-वर्णयन्ति. मोहन्ते-मैथुनसेवनं कुर्वन्ति, पुरा-प्राग्भवे पुराणानां-पूर्वजन्मजातानां कर्मणामिति परेण सम्बन्धः, एवं सुचीर्णानां-सुविधिकृतानां-सुपराक्रान्तानां-शोभनपराक्रमसम्पादितानाम् अत एव-शुभानां-शुभफलानां कृतानां कल्याणानां-वास्तविककल्याणफलानां कर्मणां कल्याणं-कल्याणरूपं फलविपाकं-परिणामफलं प्रत्यनुभवन्तः-एकैकशोऽनुभवविषयं कुर्वन्तः सन्तः विहरन्ति-तिष्ठन्ति ॥ सू० ६७ ॥

अथ वनषण्डस्थितप्रासादावतंसकादिवर्णयितुमाह—

मूलम्—तेसि णं वणसंडाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं पासायवडेंसगा पण्णत्ता। ते णं पासायवडेंसगा पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तणं, अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं, अब्भुग्गयमूसियपहसिया इव तहेव बहुसमरमणिज्जभूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं। तत्थ णं चत्तारि देवा महिड्ढिया जाव पलिओवमट्ठिइया परिवसंति, तं जहा—असोए सत्तपण्णे चंपए चूए ॥ सू० ६८ ॥

निद्रा का अभाव रहता है. आराम करते हैं, हास्य करते हैं, आपस में प्रेम प्रदर्शित करते हैं, विलास करते हैं, विविध प्रकार की क्रीडा करते हैं, कीर्तन करते हैं, और मैथुन सेवन करते हैं. इस प्रकार पूर्वोपार्जित एवं शुभपराक्रम से संपादित, शुभफलप्रद, कल्याणरूप कर्मों के कल्याणरूपफलविशेष का अनुभव करते रहते हैं ॥ सू० ६७ ॥

अब सूत्रकार वनषण्डस्थित प्रासादावतंसकादिकों का वर्णन करने के लिये कहते हैं--

'तेसिं णं वणसंडाणं इत्यादि ।

ઊંઘતા નથી ફક્ત આરામ કરે છે, વિનોદ (ગમ્મત) કરે છે, પરસ્પર પ્રેમપ્રદર્શન કરે છે. વિલાસ કરે છે, જાતજાતની ક્રીડાઓ કરે છે, કીર્તન કરે છે, અને મૈથુન સેવન કરે છે. આ પ્રમાણે પૂર્વોપાર્જિત શુભપરાક્રમથી સંપાદિત, શુભફલપ્રદ, કલ્યાણ રૂપકર્મોના ફલવિશેષની અનુભૂતિ કરતા રહે છે. ॥ સૂ૦ ૬૭ ॥

હવે સૂત્રકાર વનખંડસ્થિત પ્રાસાદાવતંસક વગેરેનું વર્ણન કરવા માટે કહે છે.

'तेसिं णं वणसंडाणं' इत्यादि ।

छाया—तेषां खलु वनषण्डानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं प्रासादावतंसकाः प्रज्ञप्ताः। ते खलु प्रासादावतंसकाः पञ्च योजनशतानि ऊर्ध्व मुच्चत्वेन, अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि विष्कम्भेण अभ्युद्गतोच्छ्रिताः प्रहसिता इव तथैव बहुसमरमणीयभूमिभाग उल्लोकः सिंहासनं सपरिवारम्। तत्र खलु चत्वारो देवा महर्द्धिकाः यावत् पल्योपमस्थितिकाः परिवसन्ति, तद्यथा-अशोकः सप्तपर्णः चम्पकः चूतः ॥ सू० ६८ ॥

सूत्रार्थ--(तेसि णं वणसंडाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं पासायवडेंसगा पणत्ता) उन वनषण्डों में से प्रत्येक वनखण्ड के बिलकुल मध्यभाग में प्रासादावतंसक कहे गये हैं। (तेणं पासायवडेंसगा पंचजोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं) ये प्रासादावतंसक ५०० सौ योजन ऊंचे हैं और २५० योजन विस्तार वाले हैं।(अब्भुग्गयमूसिया पहसिया इव तहेव बहुसमरमणिज्जभूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं) तथा ये बहुत ऊंचे हैं इसलिये अपनी उज्ज्वल प्रभा से मानों हंस रहे हैं, पहिले के वर्णन जैसा बाकी का वर्णन जानना चाहिये. अतः 'विविहमणिरयणभत्तिचित्ता' इस पाठ से लेकर 'पडिरूवा' तक का पाठ इनके कथन के विषय में यहां कहना चाहिये. उल्लोक एवं सपरिवार सिंहासन इन सब में है ऐसा भी कथन यहां कहना चाहिये (तत्थ णं चत्तारि देवा महिड्ढिया जाव पलिओवमट्ठिइया परिवसंति-तं जहा असोए सत्तपण्णे चंपए, चूए) इन प्रासादावतंसकों में महर्द्धिक यावत् पल्योपम

સૂત્રાર્થ—(तेसि णं वणसंडाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं पासायवडेंसगा पण्णत्ता) તે વનખંડોમાંથી દરેકે દરેક વનખંડોના એકદમ મધ્યભાગમાં પ્રસાદાવંતસકો કહેવાય છે. (तेणं पासायवडेंसगा पंचजोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं) એ પ્રાસાદાવતંસકો ૫૦૦ પાંચસો યોજન જેટલા ઊંચા છે અને ૨૫૦ બસો પચાસ યોજન વિસ્તારવાળા છે. (अब्भुग्गयमूसिया पहसिया इव तहेव बहुसमरमणिज्जभूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं) તેમજ એઓ બહુ જ ઊંચા છે. એથી પોતાથી ઉજ્જવળ પ્રભાથી જાણે કે હસતા ન હોય તેમ લાગે છે. શેષ વર્ણન એમનું પહેલાંના વર્ણન જેવું જ સમજવું જોઈએ. એથી 'विविहमणिरयणभत्तिचित्ता' આ પાઠથી માંડીને 'पडिरूवा' સુધીનો પાઠ આ કથનથી સંબંધિત અહીં સમજવો જોઈએ. ઉલ્લોક અને સપરિવાર સિંહાસન આ બધામાં છે. એવું કથન પણ અહીં સમજવું જોઈએ. (तत्थ णं चत्तारि देवा महिड्ढिया जाव पलिओवमट्ठिइया परिवसंति तं जहा

'तेसि णं' इत्यादि—

टीका—तेषां खलु वनषण्डानां प्रत्येकं प्रत्येकम्—एकैकस्य वनषण्डस्य बहुमध्यदेशभागे प्रासादावतंसकाः—प्रासादानाम्—अवतंसकाः=शेखरका इव प्रासादावतंसकाः-श्रेष्ठप्रासादाः प्रज्ञप्ताः। ते खलु प्रासादावतंसकाः पञ्चयोजनशतानि=पञ्चशतयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि=सार्द्धद्विशतयोजनानि विष्कम्भेण=विस्तारेण विज्ञेयाः। पुनश्चैते—अभ्युद्गतोच्छ्रिताः=अत्युच्चाः, प्रहसिता इव=श्वेतोज्ज्वलप्रभया हसन्त इव च विज्ञेयाः। अब्भुग्गयमूसिय' इत्यत्र मकारागमो विभक्तिलोपश्च आर्षत्वाद् बोध्यः। पुनश्चेमे प्रासादावतंसका—कीदृशा? इत्याह 'तहेव' इत्यादि, तथैव=पूर्ववदेव—'विविहमणिरयणभत्तिचित्ता' इत्यारभ्य 'पडिरूवा' इत्यन्तः पाठो ग्राह्यः, तथा च—विविधमणिरत्नभक्तिचित्राः—विविधानाम्=अनेकप्रकाराणां मणीनां=

की स्थितिवाले चार देव रहते हैं, उनके नाम ये हैं—अशोक. सप्तपर्ण, चंपक और आम्र।

टीकार्थ—उन चार वनषण्डों में से प्रत्येक वनषण्ड के बहुमध्यदेशभाग में प्रासादों के मुकुट प ऐसे श्रेष्ठ प्रासाद कहे गये हैं। इन प्रासादावतंसकों की ऊंचाई ५०० योजन की है और विस्तार २५० योजन का है. इस तरह ये सब प्रासादावतंसक बहुत ऊंचे हैं और अपनी उज्ज्वल प्रभा से ऐसे प्रतीत होते हैं मानों ये सब हँस रहे हैं. इन प्रासादावतंसकों का वर्णन 'विविहमणिरयणभत्तिचित्ता' से लेकर 'पडिरूवा' पद तक करना चाहिये. यह बात यहां 'तहेव' पद से प्रकट की गई है तथा च—सब प्रासादावतंसक अनेक प्रकार के चन्द्रकान्त आदि मणियों की

असोए, सत्तपण्णे, चंपए, चूए) આ પ્રાસાદાવતંસકોમાં મહર્દ્ધિક યાવત્ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા ચાર દેવો રહે છે. તેમના નામો આ પ્રમાણે છે. અશોક, સપ્તવર્ણ ચંપક અને આમ્ર

ટીકાર્થ—તે ચાર વનખંડોમાંથી દરેકે દરેક વનખંડોના બહુમધ્ય દેશભાગમાં પ્રાસાદોમાં મુકુટરૂપ એવા શ્રેષ્ઠ પ્રાસાદો કહેવાય છે. આ પ્રસાદાવતંસકોની ઊંચાઇ ૫૦૦ પાંચસો યોજન જેટલી છે અને વિસ્તાર ૨૫૦ બસોપચાસ યોજન જેટલો છે. આ પ્રમાણે આ બધાં પ્રસાદાવતંસકો બહુજ ઊંચા છે. અને પોતાની ઉજ્જવળ પ્રભાથી આમ લાગે છે કે જાણે એઓ સર્વે હસીન રહ્યા હોય આ પ્રાસાદાવતંસકોનું વર્ણન 'विविहमणिरयणभत्तिचित्ता' થી માંડીને 'पडिरूवा' સુધીના પદ સુધી સમજવું જોઇએ. આ વાત અહીં 'तहेव' પદથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે, તેમજ આ સર્વે પ્રાસાદાવતંસકો ઘણી જાતના ચંદ્રકાંત વગેરે મણિઓની તેમજ કર્કેતન વગેરે રત્નોની

चन्द्रकान्तादीनां रत्नानां कर्केतनादीनां च भक्तिभिः=रचनाविशेषैः=चित्राः=अनेकरूपाः-आश्चर्यमया इति यावत्। तथा-वातोद्भूतविजयवैजयन्तीपताकाच्छत्रातिच्छत्रकलिताः वातोद्भूताः=पवनप्रकम्पिता या विजयवैजयन्त्यः=विजयसूचका महान्तो ध्वजाः, पताकाः=लघुध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि=उपर्युपरिस्थापितानि छत्राणि च तैः कलिताः=युक्ताः तुङ्गाः=उच्चाः, अत एव-गगनतलोल्लिखच्छिखराः-गगनतलम्=आकाशतलम् उल्लिखन्ति= अभिलङ्घयन्ति शिखराणि=शिरोभागा येषां ते तथोक्ताः--आकाशतलस्पर्शि शिरोभागयुक्ता इत्यर्थः। तथा-जालान्तररत्नाः-जालानि=जालकानि--प्रसादभित्तिस्थितानि, तेषामन्तरेषु=मध्येषु शोभार्थं जटितानि रत्नानि येषु ते तथोक्ताः-रत्नजटितगवाक्षमध्यभागयुक्ता इत्यर्थः। तथा-पञ्जरोन्मीलिता इव पञ्जरात्=वंशादिनिर्मिताच्छादनविशेषात् उन्मीलिताः=तत्कालनिस्सारिता इव शोभमानाः। अयं भावः-यथा वंशादिनिर्मितात् पञ्जरादूनिस्सारितं रत्नादिकम् अविनष्टकान्तित्वादत्यन्तं शोभते, एवं तेऽपि प्रासादावतंसकाः शोभन्ते इति। तथा-मणिकनकस्तूपिकाः-मणिकनकानां=मणिसहितसुवर्णानां स्तूपिकाः=शिखराणि येषां ते तथा-मणि-

---

एवं कर्केतनादि रत्नों की रचना से आश्चर्यमय बने हुए हैं तथा पवन प्रकम्पित एवं विजयसूचक ऐसी बडी २ ध्वजाओं से लघुपताकाओं से एवं उपर्युपरिस्थापित छत्रों से युक्त हो रहे हैं, तुङ्ग-बहुत ऊंचे हैं. इसी लिये इनके शिरोभाग आकाश तल को उल्लंघन करनेवाले जैसे बने हुए है. रत्नजटित है गवाक्ष जिनमें ऐसे मध्यभाग से ये सब सहित हैं, जैसे वंशादिनिर्मितपञ्जर से निकाला गया रत्नादिक अविनष्टकान्तिवाला होता हुआ अत्यन्त सुशोभित होता है. इसी प्रकार से वे प्रासादावतंसक भी शोभासंपन्न हैं। इनके शिखर भाग मणि सहित सुवर्ण के बने हुए है इन के

રચનાથી અદ્દભુત થઇ પડયા છે. તથા પવન પ્રકંપિત અને વિજય સૂચક એવી મોટી મોટી ધ્વજાઓથી લઘુપતાકાઓથી અને ઉપર્યુપરિસ્થાપિત છત્રોથી મંડિત થઇ રહ્યા છે. તુંગ-ઘણા ઊંચા—છે એથી જ એમના શિખરો આકાશતલને ઉલ્લંઘિત કરનારા જેવા લાગે છે. રત્ન જટિત છે ગવાક્ષ જેમનામાં એવા મધ્યભાગથી આ સર્વે યુક્ત છે. જેમ વાંસ વગેરેથી બનાવવામાં આવેલી પેટીમાથી બહાર કાઢવામાં આવેલું રત્ન અવિનષ્ટ કાંતિવાળું હોય છે. ઉજ્જવલ કાંતિવાળું હોય છે, અતીવ સુશોભિત હોય છે, આ પ્રમાણે જ તે પ્રાસાદાવતંસકો પણ શોભા સંપન્ન છે. એમના શિખર ભાગો મણિ સહિત સુવર્ણના બનેલા છે. એમના દ્વાર વગેરે ઉપર પ્રફુલ્લિત સામાન્ય

कनकमयशिखरयुक्ता इत्यर्थः। तथा-विकसितशतपत्रपुण्डरीकाः-विकसितानि=प्रफुल्लितानि शतपत्राणि=सामान्यकमलानि पुण्डरीकाणि=श्वेतकमलानि च चित्रितत्वेन द्वारादौ येषां ते तथा-शतपत्रपुण्डरीकचित्रसुशोभितद्वारादियुक्ता इत्यर्थः। तथा तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्राः=तिलकरत्नानि भित्त्यादिषु रत्नमय तिलकानि, अर्द्धचन्द्राः=अर्द्धचन्द्राकृतयश्च द्वारादौ सन्ति येषां ते तथा-भित्त्यादिषु निर्मितैः तिलकरत्नैः, द्वारादौ निर्मिताभिश्चन्द्राकृतिभिश्च संयुक्ता इत्यर्थः। तथा-नानामणिदामालङ्कृताः-नाना=अनेकविधानि मणिदामानि=मणिमयानि माल्यानि, तैः अलङ्कृताः=सुशोभिताः। अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णाः=चिक्कणाः। तपनीयवालुकाप्रस्तटाः-तपनीयवालुकानां=स्वर्णमयसिकतानां प्रस्तटः=अन्तरालभागो येषु ते तथा स्वर्णमयवालुकानिर्मितान्तरालभागयुक्ता इत्यर्थः। तथा-सुखस्पर्शाः=सुखजनकस्पर्शवन्तः, सश्रीकरूपाः=शोभासम्पन्नाः, प्रासादीयाः=दर्शकजनमनःप्रमोदजनकाः, दर्शनीयाः=प्रेक्षणीयाः, अभिरूपाः=सर्वकालरमणीयाः प्रतिरूपाः=सर्वोत्तमाश्च बोध्या इति। तथा-बहुसमरमणीयभूमिभागः=बहुसमरम-

---

द्वार आदिकों पर प्रफुल्लित सामान्य कमल एवं पुंडरीक-श्वेतकमल चित्रित हैं-अतः इनसे इनके द्वार बडे सुहावने प्रतीत होते हैं। भित्ति आदिकों पर निर्मित तिलकरत्नों से एवं द्वार आदिकों पर बनी हुई चन्द्राकृतियों से ये सब संयुक्त हैं। तथा नानामणियों द्वारा निर्मित दामों से मालाओं से-ये सुशोभित हैं भीतर बाहर ये सब तरफ चिकने हैं. इनके अन्तराल स्वर्णमयबालुकाओं के बने हुए हैं. इनके स्पर्श सुखजनक हैं ये सब सश्रीक रूपवाले हैं, अर्थात् शोभासंपन्न है, दर्शनीय हैं-प्रेक्षणीय हैं, प्रासादीय है-दर्शकजनों के मनोमोदक हैं, अभिरूप-सर्वकालरमणीय हैं और प्रतिरूप-सर्वोत्तम हैं। यहां बहुसमरमणीय भूमिभाग का वर्णन और

પુંડરીક—શ્વેત-કમળ—ચિત્રિત છે. એથી એમના દ્વારો અતીવ સોહામણા લાગે છે. ભીંત વગેરે ઉપર નિર્મિત તિલકરત્નોથી અને દ્વાર વગેરે ઉપર બનાવવામાં આવેલી ચન્દ્રાકૃતિઓથી આ સર્વે યુકત છે. તેમજ અનેક મણિઓ વડે બનાવવામાં આવેલી દામો-માળાઓથી એઓ સુશોભિત છે. એઓ બધા અંદર બહાર એકદમ લીસા છે. એમના અંતરાલો સ્વર્ણની રેતીથી બનાવવામાં આવેલા છે. એમના સ્પર્શો સુખજનક છે, આ બધા સુંદર રૂપવાળા છે. એટલે કે શોભા સંપન્ન છે. દર્શનીય છે, પ્રેક્ષણીય છે, જોનારાઓના મનોને આનંદ આપનારા છે. અભિરૂપ-સર્વકાળ માટે રમણીય છે, અને પ્રતિરૂપ-સર્વોત્તમ છે. અહીં બહુ સમરમણીય ભૂમિભાગનું

णीयभूमिभागवर्णनम्, उल्लोकः=प्रासादोपरितनभागवर्णनं सपरिवारं सिंहासनम्=इतरसिंहासनसहितमुख्यसिंहासनवर्णनं च बोध्यम्। तत्र=तेषु प्रासादावतंसकेषु खलु महर्द्धिका यावत् पल्योपमस्थितिकाः चत्वारो देवाः परिवसन्ति। यावत्पदेनात्र-महाद्युतिकाः महाबलाः महासौख्याः महानुभावाश्च गृह्यन्ते। महर्द्धिकादीनामर्थः पूर्वमुक्तः। ते देवाः के? इति तन्नामानि दर्शयति-तद्यथा-अशोकः सप्तपर्णः चम्पकः चूत इति। तत्र-अशोकवनस्थितप्रासादावतंसकवासित्वाद्देवोऽप्यशोको बोध्यः। एवमग्रेऽपि। ते खलु अशोकादयो देवाः स्व स्व वनषण्डस्य, स्व स्व प्रासादावतंसकस्य स्व सामानिकदेवानां, स्वस्वाग्रमहिषीणां सपरिवाराणां, स्वस्वपरिषदां, स्वस्वानीकानां स्व

उल्लोक-प्रासादों के ऊपर के भाग का वर्णन तथा सपरिवार सिंहासन का वर्णन-इतर सिंहासन सहित मुख्यसिंहासन का वर्णन करना चाहिये. इन प्रासादावतंसकों में महर्द्धिक यावत्-महाद्यु तक, महाबलिष्ठ, महासुखभोक्ता और महाप्रभावशाली तथा एक पल्य की स्थिति वाले चार देव रहते हैं। इन महर्द्धिक आदि विशेष पदों का अर्थ पहिले कहा जा चुका है। इन चारदेवोंके नाम इस प्रकार से हैं अशोक १, सप्तपर्ण २, चंपक और आम्र। अशोकदेव अशोकवन में स्थित प्रासादावतंसक में रहता है. इस कारण ही इस देव का नाम भी अशोक ऐसा हो गया है. इसी प्रकार से अन्य देवों के नामके विषय में भी जानना चाहिये.। 'ये अशोकादिक देव अपने २ वनखण्ड का, अपने २ प्रासादावतंसक का, अपने २ सामानिक देवों का, अपनी सपरिवार अग्रमहिषिओं का, अपनी २ परिषदाओं का

વર્ણન અને ઉલ્લોક-પ્રાસાદોના ઉપરના ભાગનું વર્ણન તેમજ સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન બીજા સિંહાસનનું સહિત મુખ્ય સિંહાસનનું વર્ણન સમજવું જોઈએ. આ પ્રાસાદાવતંસકોમાં મહર્દ્ધિક યાવત્-માહાદ્યુતિક મહાબલિષ્ઠ, મહાસુખ ભોક્તા અને મહાપ્રભાવશાળી તેમજ એક પલ્યની સ્થિતિવાળા દેવો રહે છે આ મહર્દ્ધિક વગેરે વિશેષણ પદોનો અર્થ પહેલાં કરવામાં આવ્યો છે. એચાર દેવોના નામો આ પ્રમાણે છે-અશોક ૧, સપ્તપર્ણ ૨, ચંપક ૩, અને આમ્ર ૪ અશોકદેવ અશોકવનમાં સ્થિત પ્રાસાદાવતંસકમાં રહે છે. એથી જ આ દેવનું નામ પણ અશોક રાખવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે બીજા દેવોના નામોના સંબંધમાં પણ જાણી લેવું જોઈએ. 'એ સર્વ અશોક વગેરે દેવો પોતપોતાના વનખંડના, પોતાપોતાના પ્રાસાદવતંસકના, પોતપોતાના સામાનિક દેવોના, પોતાની સપરિવાર અગ્રમહિષીઓના, પોતપોતાની પરિષદાઓના પોતાપોતાની

स्वानीकाधिपतीनां, स्वस्वात्मरक्षकाणां च आधिपत्यं पुरोवर्तित्वम् भर्तृत्वं स्वामित्वं महत्तरकत्वम् आज्ञेश्वर-सेनापत्यं कारयन्तः पालयन्तो यावद् विहरन्ति' इत्यर्थको मूलपाठःप्राचीनपुस्तकेष्वासीदिति प्राचीन टीकाऽवलोकनतो ज्ञायते इति। ।सू० ६८।

सम्प्रति सूर्याभदेवविमानस्य अन्तर्गतबहुसमरमणीयभूमिभागादिकंवर्णयति–

मूलम्—सूरियाभस्स णं देवविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते, तं जहा–वणसंडविहूणे जाव बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति जाव विहरंति। तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसे एत्थ णं महेगे उवगारियालयणे पण्णत्ते–एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेण तिण्णिजोयणसयसहस्साइं सोलससहस्साइं दोण्णि य सत्तावीसं जोयणसए तिन्नि य कोसे अट्ठावीसं च धणुसयाइ तेरस य अंगुलाइं अद्धंगुलं च किंचि विसेसाहियं परिक्खेवेणं, जोयणबाहल्लेणं सव्वजंबूणयामए अच्छे जाव पडिरूवे ॥ सू० ६९ ॥

अपनी २ अनीकोंका, अपने २ अनीकाधिपतियों का, और २ आत्मरक्षक देवों का, आधिपत्य, पुरोवर्तित्व, भर्तृत्व, स्वामित्व, महत्तरकत्व और आज्ञेश्वर सेनापत्य करते हुए इन सब का पालन करते हुए यावत् विहार करते हैं' ऐसे अर्थवाला मूलपाठ प्राचीन पुस्तकों में था ऐसा प्राचीन टीका के अवलोकन से ज्ञात होता है ॥ सू० ६८ ॥

अब सूर्याभदेव के विमान के अन्तर्गत बहुसमरमणीय भूमिभागादिक का सूत्रकार वर्णन करते हैं--

---

અનીકોના, પોતપોતાના અનીકાધિપતિઓના અને પોતપોતાના આત્મરક્ષક દેવોના આધિપત્ય, પુરોવર્તિત્વ, ભર્તૃત્વ, સ્વામિત્વ, મહત્તરકત્વ અને આજ્ઞેશ્વર સેનાપત્યરૂપ શાસન કરતાં, આ સર્વેનું પાલન કરતાં યાવત્ વિહાર કરે છે. 'એવા અર્થને સૂચવતો મૂળપાઠ પ્રાચીન પુસ્તકોમાં હતો પ્રાચીન ટીકાઓને જોવાથી આ બધું જ્ઞાત થાય છે. ॥ સૂ૦ ૬૮ ॥

હવે સૂર્યાભદેવ વિમાનના અંદરના બહુસમરમણીય ભૂમિભાગનું સૂત્રકાર વર્ણન કરે છે. 'सूरियाभस्स णं देवविमाणस्स' इत्यादि ।

छाया—सूर्याभस्य खलु देवविमानस्य अन्तर्बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-वनषण्डविहीनो यावद् बहवो वैमानिका देवाश्च देव्यश्च आसते यावद् विहरन्ति। तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशे अत्र खलु महदेकम् उपकारिकालयनं प्रज्ञप्तम् एकं योजनशतसहस्रम् आयामविष्कम्भेण त्रीणि योजनशतसहस्राणि षोडशसहस्राणि द्वे च सप्तविंशतिं

'सूरियाभस्स णं देवविमाणस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(सूरियाभस्स णं देवविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते) सूर्याभनामक देवविमान के मध्य में बहुसमरमणीय -अत्यन्त सम होने से अत्यन्त रमणीय ऐसा भूमिभाग कहा गया है (तं जहा-वणसंडविहूणे जाव बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति, जाव विहरंति) वनखंडरहित यावत् वैमानिक देव और देवियां कहां रहते हैं—तात्पर्य कहने का यह है कि 'आलिङ्गपुक्खरेइवा' यहां से लेकर 'जाव विहरंति' तक का पाठ जो कि ६५ वें सूत्र में वनषण्ड के वर्णन में कहा गया है वह पाठ यहां पर नहीं ग्रहण किया है-बाकी का और सब पाठ यहां वर्णन में ग्रहण किया गया है इसका क्या अर्थ है यह सब वहीं पर दिखा दिया गया है, अतः वहीं से इसे जानना चाहिये. (तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसे एत्थ णं महेगे उवगारियालयणे पण्णत्ते-एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं तिण्णिजोयणसयणसहस्साइं सोलससहस्साइं दोण्णि य

સૂત્રાર્થ—(सूरियाभस्स णं देवविमाणस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते) સૂર્યાભનામક દેવવિમાનના મધ્યમાં બહુસમરમણીય-અત્યંત સમ હોવાથી રમણીય એવો ભૂમિભાગ કહેવામાં આવે છે. (तं जहा-वणसंडविहूणे जाव बहवे वेमाणिया देवा य देवीओ य आसयंति, जाव विहरंति) વનખંડરહિત યાવત વૈમાનિક દેવ અને દેવીઓ ક્યાં રહે છે. તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે કે 'आलिङ्गपुक्खरेइवा' અહીંથી માંડીને 'जाव विहरंति' સુધીનો પાઠ કે જે ૬૮ માં સૂત્રમાં વનખંડના વર્ણનમાં કહેવામાં આવ્યો છે-તે પાઠનું ગ્રહણ અહીં કરવામાં આવ્યું નથી. બાકીનો બધો પાઠ આ વર્ણનમાં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. આનો અર્થ શો છે તે વિશેષણ ત્યાં જ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે એથી ત્યાંથી જ જાણી લેવું જોઈએ. (तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसे एत्थणं महेगे उवगारियालयणे पण्णत्ते-एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं तिण्णि जोयणसयसहस्साइं सोलससहस्साइं दोण्णि य सत्तावीसं जोयणसए तिण्णि य कोसे

योजनशते त्रींश्च क्रोशान् अष्टाविंशतिं च धनुश्शतं त्रयोदश च अङ्गुलान् अर्द्धाङ्गुलं च किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण, योजनं बाहल्येन, सर्वजाम्बूनदमयम् अच्छं यावत् प्रतिरूपम् ॥ सू० ६९ ॥

'सूरियाभस्स णं' इत्यादि—

टीका—सूर्याभस्य खलु देवविमानस्य=सूर्याभदेवसम्बन्धिनः सूर्याभनामक-देवविमानस्य अन्तः=मध्ये बहुसमरणीयः=अत्यन्तसमोऽत्यन्तरमणीयश्च

सत्तावीसं जोयणसए तिण्णि य कोसे अट्ठावीसं च धणुसयाइं तेरस य अंगुलाइं अद्धंगुलं च किंचिविसेसाहियं परिक्खेवेणं) उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के ठीक मध्यभाग में एक विशाल उपकारिकालयन कहा गया है. यह उपकारिकालयन एक लाख योजन की लंबाई चौडाईवाला है. तथा इसकी परिधि ३१६२२७ योजन की तथा ३ कोश की एवं १२८ धनुष की एवं कुछ अधिक १३॥ अंगुल की है (जोयण बाहल्लेणं) इसकी मोटाई एक योजन की है। (सव्वजंबूणयामए अच्छे जाव पडिरूवे) यह पूरेरूप में सर्वथा-जांबूनद नामके सुवर्ण का है. तथा आकाश एवं स्फटिकमणि के समान अच्छ निर्मल है. यहां यावत् पद से 'सण्हे, घट्ठे, मट्ठ, नीरए निम्मले. निप्पंके, निक्कंकडच्छाए, सप्पभे, सस्सिरीए, सउज्जोए. पासाईए, दंसणिज्जे, अभिरूवे' इस पाठ का संग्रह हुआ है। इन पदों का अर्थ १४ वें सूत्र की टीका से देख लेना चाहिये. अतः यह प्रतिरूप सर्वोत्तम है.

अट्ठावीसं धणुसयाइं तेरस य अंगुलाइं अद्धंगुलं च किंचिविसेसाहियं परिक्खेवेणं) ते બહુસમરમણીય ભૂમિભાગની બરાબર મધ્યેભાગમાં એક વિશાળ ઉપકારિકાલયન કહેવામાં આવ્યું છે. આ ઉપકારિકાલયન એકલાખ યોજન જેટલી લંબાઈ પહોળાઈ વાળું છે, તેમજ એની પરિધિ ૩૧૬૨૨૭ યોજન જેટલી તથા ત્રણ કોશ જેટલી અને ૧૨૮ ધનુષની અને કંઈક વધારે ૧૩॥ આંગળ જેટલી છે. (जोयण बाहल्लेणं) એની જાડાઈ એક યોજન જેટલી છે (सव्वजंबूणयामए अच्छे जाव पडिरूवे) આ સર્વાત્મના સુવર્ણ નિર્મિત છે. તથા આકાશ તેમજ સ્ફટિક મણિની જેમ અચ્છ નિર્મળ છે. અહીં યાવત્ પદથી 'सण्हे, घट्ठे, मट्ठे नीरए, निम्मले, निप्पंके, निक्कंकडच्छाए सप्पभे, सस्सिरीए सउज्जोए, पासाईए, दंसणिज्जे अभिरूवे' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ ૧૪ માં સૂત્રની ટીકામાં કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રતિરૂપ-સર્વોત્તમ છે.

भूमिभागः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—वनषण्डविहीनो यावद् वैमानिका देवाश्च देव्यश्च आसते यावद् विहरन्ति। अयं भावः—'आलिंगपुक्खरेइ वा' इत्यारभ्य 'जाव विहरंति' इत्यन्तः पाठोऽष्टपष्टितम (६८) सूत्रोक्तो वनषण्डवर्णनरहितः समस्तोऽत्र ग्राह्यः। तदर्थोऽपि तत्रैव विलोकनीय इति। तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे=अतिशय मध्यप्रदेशे अत्र खलु महद्=विशालम् एकम्=उपकारिकालयनम्—उपकरोति=उपष्टम्नाति—धारयति प्रासादावतंसकादीन् या सा उपकारिका=उपकार्या—विमानस्वामिसम्बन्धिप्रासादावतंसकपीठिकेत्यर्थः, सा लयनमिव=गृहमिव तत प्रज्ञप्तम्=कथितम्। तदुपकारिकालयनम् एकं योजनशतसहस्रम्=एक लक्षयोजनानि आयामविष्कम्भेण=दैर्ध्येण विस्तारेण च, तथा—त्रीणियोजनशतसहस्राणि षोडश सहस्राणि द्वे च सप्तविंशतिं योजनशते=सप्तविंशत्यधिक—द्विशताधिक-षोडशसहस्रोत्तराणि त्रीणिलक्षाणि (३१६२२७) योजनानि, त्रीन् क्रोशान् अष्टाविंशतिं च धनुश्शतम्=अष्टाविंशत्यधिकैकशतसंख्यकानि धनूंषि त्रयोदश च अङ्गुलान्, अर्द्धाङ्गुलं च किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण=परिधिना। योजनम्=एकं योजनं बाहल्येन=स्थौल्येन चास्ति। तत्कीदृशम्? इत्याह—सर्वजाम्बूनदमयम्=सर्वदेशावच्छेदेन स्वर्णमयम्, अच्छम्=आकाशस्फटिकरत्नवदतिनिर्मलम्, यावत्पदेन—सण्हे घट्ठे मट्ठे नीरये निम्मले निप्पंके निक्कंकवेच्छाये सप्पभे सस्सिरीये सउज्जोये पासाईये दंसणिज्जे अभिरूवे' एषामर्थश्चतुर्दश (१४) सूत्रटीकायां विलोकनीयः। प्रतिरूपं सर्वोत्तमं चास्तीति ॥ सू० ६९ ॥

टीकार्थ मूलार्थ के जैसा ही है "उपकारिका—उपकरोति—उपष्टभ्नाति—धारयति प्रासादावतंसकादीन् या सा उपकारिका—उपकार्या—विमानस्वामिसम्बन्धिप्रासादावतंसकपीठिका" इस व्युत्पत्ति के अनुसार जो प्रासादावतंसकादिकों को धारण करती है वह उपकारिका—प्रासादावतंसकों की पीठिका है. यह पीठिका लयन—गृह के समान है. अतः यह उपकारिकालयन है ॥ सू० ६९ ॥

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે છે: 'उपकारिका—उपकरोति—उपष्टभ्नाति—धारयति प्रासादावतंसकादीन् या सा उपकारिका—उपकार्या—विमानस्वामिसम्बन्धि प्रासादावतंसकपीठिका' આ વ્યુત્પત્તિ મુજબ જે પ્રાસાદાવતંસક વગેરેને ધારણ કરે છે તે ઉપકારિકા—પ્રાસાદાવતંસકોની પીઠિકા છે, આ પીઠિકાલયન ગૃહ જેવું છે. તેથી તે ઉપકારિકાલયન છે. ॥ સૂ૦

उपकारिकालयनं च पद्मवरवेदिकया वनषण्डेन च परिवेष्टितमिति पद्मवरवेदिकां वनषण्डं च वर्णयितुमाह—

मूलम्—से णं एगाए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंडेण य सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते। सा णं पउमवरवेइया अद्धजोयणं उड्ढं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं, उवकारियलेणसमा परिक्खेवेण। तीसे णं पउमवरवेइयाए इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा— वयरामया णिम्मो रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप्पमया फलगा लोहियक्खमईओ सूईओ णाणामणिमया कडेवरा णाणामणिमया कडेवरसंघाडगा णाणामणिमया रूवा णाणामणिमया रूवसंघाडगा अंकामया पक्खा पक्खबाहाओ जोइरसामया वंसा वंसकवेल्लुगा रयणामईओ पट्टियाओ जायरूवमई ओहाडणी वइरामया-उवरिपुच्छणी सव्वरयणामए अच्छायणे। सा णं पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं गवक्खजालेणं खिंखिणीजालेणं घंटाजालेणं मुत्ताजालेणं मणिजालेणं कणगजालेणं रयणजालेणं पउमजालेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता। ते णं जाला तवणिज्जलंबूसगा जाव चिट्ठंति। तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे बहवे हयसंघाडा जाव उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा जाव वीहीओ पंतीओ मिहुणाणि लयाओ। से केणट्ठेणं भंते! एवं वुच्चइ—पउमवरवेइया—पउमवरवेइया?, गोयमा! पउमवरवेइयाए णं तत्थ तत्थ तहिं तहिं देसे वेइयासु य वेइयाफलएसु य वेइयापुडंतरेसु य खंभेसु य खंभबाहासु य खंभसीसेसु खंभपुडंतरेसु सूईसु सूईमुखेसु सूईफलएसु सूईपुडंतरेसु पक्खेसु पक्खबाहासु

पक्खपेरंतेसु पक्खपुडंतरेसु, बहुयाइं उप्पलाइं पउमाइं कुसुमाइं णलिणाइं सुभगाइं सोगंधियाइं पुंडरीयाइं महापुंडरीयाइं सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइ महयावासिक्कछत्तसमाणाइं पण्णत्ताइं समणाउसो ! से एएणं अट्ठेणं गोयमा! पउमवरवेइया–पउमवरवेइया।

पउमवरवेइया णं भंते ! किं सासया ? असासया? गोयमा ! सिय सासया सिय असासया। से केणट्ठेणं भंते !एवं वुच्चइ सिय सासया सिय असासया ? गोयमा दव्वट्ठयाए सासया, वन्नपज्जवेहिं गंधपज्जवेहिं रसपज्जवेहिं फासपज्जवेहिं असासया। से एएणट्ठेणं गोयमा! एवं वुच्चइ–सिय सासया सिय आसासया। पउवरवेइया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा ! ण कयाविणासि, ण कयावि णत्थि, ण कयावि ण भविस्सइ,भुविं च भवइ य भविस्सइ धुवा णियया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया णिच्चा पउमवरवेइया। साणं पउमवरवेइया एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता।

से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवालविक्खंभेणं, उवयारियालेणसमे परिक्खेवेणं, वणसडवण्णओ भाणियव्वो जाव विहरंति। तस्सणं उवयारिलयणस्स चउदिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता, वण्णओ, तोरणा अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। तस्स णं उवयारियलयणस्स उवरिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव मणीणं फासो ॥ सू० ७० ॥

छाया—तत्खलु एकया पद्मवरवेदिकया एकेन च वनषण्डेन च सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्तम्। सा खलु पद्मवरवेदिका अर्द्धयोजनमूर्ध्वमुच्चत्वेन, पञ्चधनुश्शतानि-विष्कम्भेण उपकारिकालयनसमा परिक्षेपेण। तस्याः खलु पद्मवरवेदिकायाः अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-वज्रमया नेमाः रिष्टमयानि प्रतिष्ठानानि, वैडूर्यमयाः स्तम्भाः, सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः, लोहिता

यह उपकारिकालयन पद्मवरवेदिका से एवं वनषंड से परिवेष्टित है इस कारण पद्मवरवेदिका का और वनषण्ड का सूत्रकार वर्णन करते हैं--

'से णं एगए पउमवरवेइयाए' इत्यादि।

सूत्रार्थ--(से णं एगए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंडेण य सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) वह उपकारिकालयन एक पद्मवर वेदिका से एवं एक वनषण्ड से चारों दिशाओ में एवं चारों विदिशाओं में घिरा हुआ है। (साणं पउमवरवेइया अद्धजोयणं उड्ढं उच्चत्तेणं पंच धणुसयाइं विक्खंभेणं) वह पद्मवरवेदिका अर्धयोजन की ऊँची है, एवं पांच सौ योजन की विस्तार वाली है (उवकारियलेणसमा परिक्खेवेणं) इसका परिक्षेप जितना परिक्षेप उपकारिकालयन का कहा गया है उतना ही है। (तीसेणं पउमवरवेइयाए इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) उन पद्मवरवेदिका का वर्णावास-वर्णनपद्धति-इस प्रकार से कहा गया हैं. (तं जहा-वयरामया निम्मा, रिट्ठामया पइट्ठाणा, वेरुलियामया खंभा, सुवण्णरुप्पमया फलगा) वज्र-

આ ઉપકારિકાલયન પદ્મવરવેદિકાથી અને વન ખંડોથીપરિવેષ્ટિત છે એથી પદ્મવરવેદિકા અને વનખંડનું સૂત્રકાર વર્ણન કરે છે—

'सेणं एगए पउमवरवेइयाए' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—से णं एगए पउमवरवेइयाए एगेण य वणसंडेण य सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) તે ઉપકારિકાલયન અને પદ્મવર વેદિકાથી અને એક વનખંડથી ચારે દિશાઓમાં અને ચારે વિદિશાઓમાં આવેષ્ટિત છે. (साणं पउमवरवेइया अद्धजोयणं उड्ढं उच्चत्तणं पंच धणुसयाइं विक्खंभेणं) તે પદ્મવરવેદિકા અર્ધા યોજન જેટલી ઊંચી છે અને પાંચસો યોજન જેટલો વિસ્તાર ધરાવે છે. (उवकारियलेण समा परिक्खेवेणं) આનો પરિક્ષેપ (પરિધિ) ઉપકારિકાલયનને જેટલો પરિક્ષેપ કહેવામાં આવ્યો છે તેટલો જ છે. (तीसे णं पउमवरवेइयाए इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) તે પદ્મવરવેદિકાનો વર્ણાવાસ-વર્ણન પદ્ધતિ--આ પ્રમાણે છે. (तं जहा-वयरामया निम्मा, रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलियामया खंभा, सुवण्णरुप्पमया फलगा) વજ્રરત્નના એના નેમ છે. અર્થાત્ ભૂમિભાગથી બહાર નીકળેલા

क्षमय्यः सूच्यः, नानामणिमयानि कलेवराणि,, नानामणिमयाः कलेवरसं-घाटकाः, नानामणिमयानि रूपाणि, नानामणिमया रूपसंघाटकाः, अङ्कमयाः पक्षाः पक्षबाहवः,ज्योतीरसमयाः वंशा वंशकवेल्लुकानि,रत्नमय्यः पट्टिकाः, जात-रूपमयी अवघाटिनीः, वज्रमयो उपरि प्रोच्छनी, सर्वरत्नमयम् आच्छाद-नम्। सा खलु पद्मवरवेदिका एकैकेन हेमजालेन गवाक्षजालेन किङ्किणी-

---

रत्नमय इनके नेम हैं. अर्थात् भूमिभाग से ऊपर की ओर निकले हुए प्रदेश है, रिष्टनामक रत्नमय इसके प्रतिष्ठान-मूलपाद हैं. वैडूर्यरत्नमय इसके स्तम्भ हैं सुवर्ण एवं रजतमय इसके फलक हैं (लोहियक्खमईओ सूईओ, णाणामणिमया कडेवरा णाणामणिमया कडेवरसंघाडगा,णाणामणिमयारूवा णाणामणिमया-रूवसंघाडगा अंकामया पक्खाय पक्खबाहाओ)लोहिताक्षरत्नमय इनकी सूचियां-फलकद्वय(दोपटिया-को जोडनेवाली कीलें हैं. विविध रत्नमय इनके कलेवर हैं अर्थात् मनुष्यशरीर है. अनेक मणिमय कलेवर संघाट मनुष्यशरीरयुग्म हैं, नाना-मणिमय इसके रूपक हैं, नानामणिमय रूपकयुग्म हैं, अङ्कुरत्नमय पक्ष हैं, तथा अङ्कुरत्नमय ही पक्षवाह–वेदिका के एकदेश हैं (जोइसमया वंसा, 'सकवेल्लुगा, रयणामईओ पट्टियाओ, जायरूवमई ओहाडाणी, वइरामया उवरिपुच्छणी, सव्वरयणामए अच्छायणे) ज्योतीरसमय–ज्योतिरत्नमय–वंश एवं वंशकवेल्लुक हैं. बडे श्रेष्ठवंशों का नाम वंश है और बडे श्रेष्ठ वंशों की दोनों तरफ तिरछे रखे जानेवाले वंश वंशकवेल्लुक हैं. रजत-मयपट्टिएं–वंशों के ऊपर कम्बस्थानीय लपेटनेवाली पट्टिकाएं हैं. सुवर्ण–

પ્રદેશો છે. રિષ્ટનામક રત્નના બનેલા એના પ્રતિષ્ઠાન મૂળપાદ–છે.–વૈડૂર્યરત્નમય–એના સ્તંભો છે. સોના અને ચાંદીના એના ફલકો છે. (लोहियक्ख मईओ सूईओ, णाणा मणिमया कडेवरा णाणामणिमया कडेवरसंघाडगा, णाणामणिमया रूवा णाणा·मणिमयारूवसंघाडगा अकंमया पक्खा पक्खबाहाओ) એની સૂચીઓ-બંને ફલકોને સાંધનારી ખીલો-લોહિતાક્ષ રત્નની છે. એના કલેવરો વિવિધ જાતના રત્નોના છે. અર્થાત્ માનવશરીર છે. ઘણા મણિમય કલેવર સંઘાટ મનુષ્ય શરીર યુગ્મ છે. વિવિધ મણિમય એના રૂપકો છે. વિવિધમણિમય રૂપક યુગ્મો છે. અંક રત્નમય પક્ષો છે. તથા પક્ષવાહો (વેદિકાનો એક દેશ) ભાગ અંક રત્નના જ છે, (जोइरसमया वंसा वंसकवेल्लुगा, रयणामईओ पट्टियाओ जायरूव-मई ओहाडणी, वइरामया उवरिपुच्छणी, सव्वरयणामए अच्छायणे) જ્યોતીરસ-રત્નમય તેના વંશ અને વંશકવેલ્લુક છે. મોટા શ્રેષ્ઠવંશો વંશ કહેવાય છે. અને મોટા શ્રેષ્ટ વંશોની બંને તરફ ત્રાંસા ગોઠવાયેલા વંશો વંશકવેલ્લુક કહેવાય છે. પટ્ટિકાઓ–વંશોની ઉપર કંબસ્થાનીય આવેષ્ટિત કરવામાં આવેલી પટ્ટિકાઓ—ચાંદીની છે. સુવર્ણ

जालेन घण्टाजालेन मुक्ताजालेन मणिजालेनः कनकजालेन रत्नजालेन पद्म-
जालेन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ताः। तानि खलु जालानि तपनीयलम्बू-

विशेषमयी-अवघाटिनी-आच्छादन के हेतुभूत कम्ब के ऊपर रखी गई कलिञ्च-पंच के जैसी अवघाटिनी है. वज्ररत्नमयी उपरिप्रोञ्छनी है-निबिडतररूप से आच्छादन के हेतुभूत अत्यन्त चिकने तृणों के समूह जैसी यह प्रोञ्छनी होती है सर्व रत्नात्मक आच्छादन है, यह प्रोञ्छनी के उपर एवं कवेल्लुकों के नीचे होता है. (साणं पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं गवक्खजालेणं. खिखिणीजालेणं, घंटाजालेणं, मुत्ताजालेणं, मणिजालेणं, कणगजालेणं, रयणजालेणं. पउमजालेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) यह पद्मवरवेदिका उस २ प्रदेश में एक एक हेमजाल से -सुवर्णनिर्मित एक एक लम्बे माला समूह से एक एक गवाक्षजाल से— गवाक्षाकृतिकलम्बे रत्नमय मालासमूह से, एक एक किंकिणी जाल से- लंबे छोटी २ घंटिकाओं के दामसमूह (मालासमूह) से एक एक लम्बे घण्टाजाल से-घण्टामय मालासमूह से, एक एक मुक्ताजाल से लम्बे मुक्ताफलमय दामसमूह से, एक एक मणिजाल से-एक २ लंबे मणिमयमाला समूह से एक एक कनकजाल से-एक २ लंबे सुवर्णमयमाला समूह से, एक २ रत्नजाल से-रत्नमयमाला समूह से, एक एक लम्बे पद्मजाल से- सर्वरत्नमय पद्माकार मालासमूह से, चारों दिशाओं और चारों विदि-

વિશેષની અવઘાટિની-આચ્છાદન માટે કંબના ઉપર મૂકેલી કલિંચ-પંચ જેવી અવ-ઘાટિની—છે. વજ્રરત્નની ઉપરની પ્રોંછની છે. નિવિડતરરૂપથી સારી રીતે આચ્છાદન કરવા માટે ઘણા લીસા તૃણોના સમૂહો જેવી આ પ્રોંછની હોય છે. સર્વ રત્નાત્મક આચ્છાદન છે. આ પ્રોંછનીની ઉપર તેમજ કવેલ્લુકોની નીચે હોય છે. (सा णं पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं गवक्खजालेणं, खिंखिणीजा-लेणं, घंटाजालेणं, मुत्ताजालेणं. मणिजालेणं, कणगजालेणं रयणजालेणं, पउमजालेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) આ પદ્મવરવેદિકા તે તે પ્રદેશમાં એક એક હેમજાલથી—સુવર્ણની બનેલી એક લાંબી માળાના સમૂહથી—એક એક ગવાક્ષ જાલથી-ગવાક્ષાકૃતિલાંબા રત્નમય માળાના સમૂહથી, એક એક કિંકિણી જાલથી -લાંબા-નાના નાના ઘંટિકાઓના દામ (માળા) સમૂહથી, એક એક લાંબા ઘંટા જાલની-ઘંટામય માળા સમૂહથી, એક એક મુક્તાજાળથી-લાંબા મુક્તામય દામ (માળા) ના સમૂહથી એક એક મણિ જાલથી એક એક લાંબા મણિમય માળાના સમૂહથી, એક એક કનક જાલથી એક એક લાંબા સુવર્ણમય માળાના સમૂહથી એક એક રત્ન જાલથી રત્નમય માળા સમૂહથી એક એક લાંબા પદ્મજાલથી-સર્વ

षकाणि यावत् तिष्ठन्ति । तस्यां खलु पद्मवरवेदिकायां तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन देशे बहवोहयसंघाटा यावद् ऋषभसंघाटाः सर्वरत्नमयाः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः यावद् वीथयः पङ्क्तयो मिथुनानि लताः। अथ केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते-पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका ? गौतम ! पद्मवरवेदिकायाः खलु

शाओं की ओर अच्छी तरह से परिवेष्टित है. (तेणं जाला तवणिज्जलंबूसगा जाव चिट्ठंति) ये सब हेमजालादिक स्वर्णमय आभूषण विशेष हैं जिनमें ऐसे हैं (तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ २ तहिं २ देसे बहवे हयसंघाडा जाव उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा जाव वीहीओ पंतीओ मिहुणाणि लयाओ) उस पद्मवरवेदिका के उन २ स्थलों के एक २ देश में अनेक हयसंघाट-समान आकार वाले तुरगयुग्म हैं, यावत् वृषभसंघाट-समान आकारवाले बलीवर्द युग्म हैं, ये सब सर्वथा रत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। इसी प्रकार पद्मवरवेदिका में अनेक वीथियां-हयादि श्रेणियां है—पंक्तियां है, मिथुन हैं, एवं लताएं हैं। (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ पउमवरवेइया पउमवरवेइया) हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि यह पद्मवरवेदिका है, पद्मवर वेदिका है-अर्थात् पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका इस शब्द द्वारा वाच्य क्यों हुई हैं? (गोयमा) हे गौतम ! (पउमवरवेयाए णं तत्थ २ तहिं तहिं

રત્નમય પદ્માકાર માળાના સમૂહથી ચારે દિશાઓ અને ચારે વિદિશાઓમાં સારી રીતે પરિવેષ્ટિત છે. (तेणं जाला तवणिज्जलंबूसगा जाव चिट्ठंति) આ સર્વ હેમજાલ વગેરે સુવર્ણના આભૂષણ વિશેષણ છે-તે આ પ્રમાણે છે. (तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थ २ तहिं २ देसे बहवे हयसंघाडा जाव उसभसंघाडा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा जाव वीहीओ पंतीओ मिहुणाणि लयाओ) તે પદ્મવરવેદિકાના તે તે સ્થળોના એક એક દેશમાં ઘણા હયસંઘાટ-સમાન આકાર યુક્ત તુરગ યુગ્મ (બે ઘોડાઓ) છે. યાવત્ વૃષભ સંઘાટ-સમાન આકારવાળા બલિવર્દ (બળદ) યુગ્મ છે. આ બધાં સર્વથા રત્નમય છે, નિર્મળ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ પ્રમાણે તે પદ્મવર વેદિકામાં ઘણી વીથિઓ-હયાદિ-શ્રેણિઓ-છે-પંક્તિઓ છે, મિથુન છે અને લતાઓ છે. (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ पउमवेइया पउमवर वेइया) હે ભદંત ! આવું આપ શા કારણથી સંબોધિત કરો છો કે આ પદ્મવરવેદિકા છે, પદ્મવર વેદિકા છે, એટલે કે પદ્મવર વેદિકા પદ્મવર વેદિકા શબ્દ દ્વારા વાચ્ય કેમ થઈ શકે છે? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (पउमवरवेइयाए णं तत्थ २ तहिं तहिं देसे वेइयासु वेइ-

तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन देशे वेदिकासु वेदिकाबाहुषु च वेदिकाफलकेषु च वेदिकापुटान्तरेषु च स्तम्भेषु च स्तम्भबाहुषु च स्तम्भशिरस्सु स्तम्भपुटान्तरेषु सूचीषु सूचीमुखेषु सूचीफलकेषु सूचीपुटान्तरेषु पक्षेषु पक्षबाहुषु पक्षपर्यन्तेषु पक्षपुटान्तरेषु बहुकानि उत्पलानि पद्मानि कुमुदानि नलिनानि सुभगानि सौगन्धिकानि पुण्डरीकाणि महापुण्डरीकाणि शतपत्राणि सहस्रपत्राणि सर्वरत्नमयानि

देसे वेइयासु वेइयाबाहासु य वेइयाफलएसु य वेइयापुडंतरेसु य खंभेसु य खंभबाहासु य खंभसीसेसु खंभपुडंतरेसु सूईसु सूईमुखेसु सुईफलएसु सुईपुडंतरेसु पक्खेसु पक्खबाहासु पक्खपेरंतेसु पुक्खपुडंतरेसु) 'हे गौतम ! पद्मवरवेदिका के उस उस भाग के उपवेशन स्थानों में वेदिका के उन २ फलकों में—पट्टों में, वेदिकायुग्म के अन्तरालों में तथा वेदिका के स्तंभों में, स्तंभों के शिखरों में, तथा स्तंम्भ युग्म के अन्तराल भागों में, तथा सूचियों में–फलकद्वय के संधान की उपकरण भूत किलों में, सूचीमुखों में–सूचीयों से भिद्यमान फलकप्रदेश के प्रत्यासन्न देशों में तथा सूचीफलकों में–सूचियों के ऊपर नीचे वर्तमान फलक प्रदेशों में, सूचीपुटान्तरों में सूचीयुग्म के अन्तरालभागों में पक्षों में–वेदिका के एक एक देशों में, पक्षबाहुओं में–वेदिका के एक एक देशविशेषों में, पक्ष के प्रान्तभागों में और पक्षपुटान्तरों में–पक्षयुग्म के अन्तरालों में, (बहुयाइं उप्पलाइं, पउमाइं, कुमुमाइं णलिणाइं, सुभगाइं, सोगंधियाइं, पुंडरियाइं महापुंडरीयाइं, सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं, सव्वरयणा

या बाहासु य वेइयाफलएसु य वेइया पुडंतरेसु य खंभेसु य खंभबाहासु य खंभसीसेसु खंभपुडंतरेसु सुईसु सुईमुखेसु सुईफलएसु सुईपुडंतरेसु पक्खबाहासु पक्खपेरंतेसु पुक्खपुडंतरेसु) હે ગૌતમ ! પદ્મવરવેદિકાના તે તે ભાગના ઉપવેશન સ્થાનોમાં, વેદિકાના તે તે ફલકોમાં–પટ્ટીમાં, વેદિકાયુગ્મના અંતરાલોમાં તેમજ વેદિકાના સ્તંભોમાં, સ્તંભોના શિખરોમાં તથા બે સ્તંભોની વચ્ચેના પ્રદેશોમાં, સૂચીઓમાં–બે ફલકોને સાંધનારી ખીલોમાં સૂચીમુખોમાં—સૂચીઓથી ભિદ્યમાન ફલકપ્રદેશોના પ્રત્યાસન્ન દેશોમાં તેમજ સૂચી ફલકોમાં—સૂચીઓની ઉપર નીચેના ફલકપ્રદેશોમાં, સૂચી પુટાંતરોમાં–સૂચી યુગ્મના મધ્યભાગમાં, પક્ષોમાં—વેદિકાના એક એક દેશોમાં, પક્ષબાહુઓમાં—વેદિકાના એક એક દેશવિશેષોમાં, પક્ષના પ્રાંતભાગોમાં અને પત્રપુટાન્તરોમાં–પદ્મ યુગ્મના અન્તરાલોમાં (बहुयाइं उप्पलाइं, पउमाइं, कुमुमाइं, णलिणाइं, सुभगाइं, सोगंधियाइं पुंडरीयाइं, महापुंडरीयाइं, सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं, सव्वरयणामयाइं, अच्छाइं जाव पडि–

अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि महावार्षिकछत्रसमानानि प्रज्ञप्तानि श्रमणायुष्मन्! तत् एतेनार्थेन गौतम! एवमुच्यते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका।

पद्मवेवरवेदिका खलु भदन्त! किं शाश्वती अशाश्वती? गौतम! स्यात् शाश्वती स्यात् अशाश्वती। अथ केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते—स्यात् शाश्वती

मयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं महयावासिकछत्तासमाणाइं पण्णत्ताइं समणाउसो) हे श्रमण! आयुष्मन्! अनेक उत्पल—चन्द्रविकाशीकमल, अनेक पद्म—सूर्यविकाशीकमल, अनेक कुमुद—चन्द्रविकाशीकमल, अनेक नलिन कुछ २ लाल कमल, अनेक सुभग—कमल विशेष, अनेक सौगन्धिक—कल्हार कमल, अनेक पुण्डरीक—श्वेतकमल, अनेक महापुण्डरीक महाश्वेत कमल, अनेक शतपत्र—शतपत्रयुक्तकमल, अनेक सहस्रपत्र—सहस्रपत्रयुक्त कमल हैं। ये सब सर्वथा रत्नमय हैं अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं. ये सब कमलादिक वर्षाकालिकमेघाम्बु के निवारणार्थ निर्मित हुए विशाल छत्र के जैसे कहे गये हैं (से एएणं अट्ठेणं गोयमा! पउमवरवेइया पउमवरवेइया) इस कारण हे गौतम! पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका इस शब्द के द्वारा वाच्य कही गई है। (पउमवरवेइया णं भंते! किं सासया असासया) हे भदन्त! यह पद्मवरवेदिका शाश्वत है या अशाश्वत है? (गोयमा! सिय सासया सिय असासया) हे गौतम! पद्मवरवेदिका किसी अपेक्षा से—द्रव्यास्तिकनय के मत से—नित्य—शाश्वत है और किसी अपेक्षा से—पर्या-

रूवाइं महया वासिक्कछत्तसमाणाइं पण्णत्ताइं समणाउसो) હે આયુષ્મન્! શ્રમણ ઘણાં ઉત્પલો—ચન્દ્રવિકાશી કમળો, ઘણાં પદ્મો—સૂર્યવિકાશી કમળો, ઘણાં નલિનો સાધારણ માત્રામાં લાલ એવાં લાલ કમળો, ઘણા સુભગો—કમળ વિશેષ, ઘણા સૌગંધિકો—કલ્હાર કમળો, ઘણા પુંડરીકો—સફેદ કમળો, ઘણાં મહાપુંડરીકો—મહાશ્વેત કમળો. ઘણા શતપત્રો—શતપત્ર (સોપાંખડીઓ) યુકત કમળો અને ઘણાં સહસ્રપત્ર—સહસ્ર (હજાર) પત્રવાળા કમળો ત્યાં છે. એ સર્વે સંપૂર્ણતઃ રત્નમય છે. અચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. એ બધાં કમળ વગેરે વર્ષાકાળની જળ વર્ષાથી રક્ષણ મેળવવા માટે બનાવવામાં આવેલા વિશાળ છત્રો જેવાં કહેવાય છે. (से एएणं अट्ठेणं गोयमा! पउमवरवेइया पउमवरवेइया) એથી જ હે ગૌમત! પદ્મવરવેદિકા—પદ્મવરવેદિકા આ શબ્દ વડે વાચ્ય થાય છે. (पउमवरवेइया णं भंते! किं सासया असासया) હે ભદંત! આ પદ્મવરવેદિકાશાશ્વાત છે કે અશાશ્વત છે? (गोयमा सिय सासया सिय असासया) હે ગૌતમ! પદ્મવરવેદિકા એક રીતે—દ્રવ્યાસ્તિકનયનામત મુજબ—નિત્ય શાશ્વત છે અને બીજીરીતે—પર્યાયસ્તિકનયના મતથી

स्यात् अशाश्वती?, गौतम ! द्रव्यार्थतया शाश्वती, वर्णपर्यवैः गन्धपर्यवैः रसपर्यवैः स्पर्शपर्यवैः अशाश्वती, तत् एतेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते-स्यात् शाश्वती स्यात् अशाश्वती। पद्मवरवेदिका खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति? गौतम ! न कदापि नासीत, न कदापि नास्ति, न कदापि न भविष्यति, अभवच्च भवति च भविष्यति च, ध्रुवा नित्या शाश्वती अक्षता अव्यया अवस्थिता नित्या पद्मवरवेदिका।

यास्तिकनय के मत से अनित्य-अशाश्वत है। (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ सिय सासया सिय असासया) हे भदन्त ! ऐसा आप किस कारण से कहते हैं कि पद्मवरवेदिका कथंचित् शाश्वत है, और कथंचित् अशाश्वत है? (गोयमा ! दव्वट्ठयाए सासया, वन्नपज्जवेहिं, गंधपज्जवेहिं, रसपज्जवेहिं, फासपज्जवेहिं असासया) हे गौतम ! द्रव्यार्थिकनय की अपेक्षा से वह शाश्वत है एवं वर्णपर्यायों को अपेक्षा से, गंधपर्यायों की अपेक्षा से, स्पर्शपर्यायों की अपेक्षा से, वह अशाश्वत है। (से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ सिय सासया सिय असासया) इस कारण हे गौतम ! मैंने ऐसा कहा है कि वह कथंचित् शाश्वत है और कथंचित् अशाश्वत है। (पउमवरवेइया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ) हे भदन्त ! काल की अपेक्षा से वह पद्मवरवेदिका कब तक रहेगी? (गोयमा ! ण कयावि णासि णकयावि णत्थि, ण कयावि ण भविस्सइ, भुविं च भवइ य भविस्सइ य धुवा णियया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया णिच्चा पउमवरवेइया) हे गौतम! वह पद्मवर वेदिका पहिले कभी नहीं थी ऐसा भी नहीं है, वर्तमान में भी वह नहीं है ऐसा भी नहीं हैं और भविष्यत्काल में वह नहीं होगी ऐसा भी नहीं है

અનિત્ય અશાશ્વત- છે. (गोयमा ! दव्वट्ठयाए सासया, वन्नपज्जवेहिं, गंधपज्जवेहिं, रसपज्जवेहिं, फासपज्जवेहिं असासया) હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ શાશ્વત છે અને પર્યાયો-વર્ણપર્યાયોની અપેક્ષાએ ગંધપર્યાયોની અપેક્ષાએ રસપર્યાયોની અપેક્ષાએ, અશાશ્વત છે. (से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ सिय सासया सिय असासया) આ કારણથી હે ગૌતમ! મેં આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે તે કથંચિત શાશ્વત છે અને કથંચિત્ અશાશ્વત છે. (पउमवरवेइया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ) હે ભદન્ત ! કાળની અપેક્ષાએ તે પદ્મવરવેદિકા ક્યાં સુધી રહેશે ? (गोयमा ! ण कयावि णासि, ण कयावि णत्थि, ण कयावि ण भविस्सइ, भुविं च भवइ य भविस्सइ य धुवा णियया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया णिच्चा पउमवरवेइया) હે ગૌતમ ! તે પદ્મવરવેદિકા પહેલાં કદી હતી નહીં, એમ પણ નથી, વર્તમાનમાં પણ તે નથી, આ વાત પણ યોગ્ય કહેવાય નહી. અને ભવિષ્યકાળમાં તે રહેશે નહી આ પણ યોગ્ય નહી કહેવાય. પરંતુ તે પહેલાં હતી

सा खलु पद्मवरवेदिका एकेन वनषण्डेन सर्वतः समन्तात् संपरिक्षिप्ता। तत्खलु वनषण्डं देशोने द्वे योजने चक्रवालविष्कम्भेण, उपकारिकालयनसमं परिक्षेपेण, वनखण्डवर्णको भणितव्यो यावद् विहरन्ति।

तस्य खलु उपकारिकालयनस्य चतुर्दिशि चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि वर्णकः, तोरणानि अष्टाष्टमङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि।

किन्तु वह पहिले थी, अब भी है और आगे भी रहेगी. इस कारण वह ध्रुव है शाश्वत है, अक्षत है, अव्यय है, और नित्य है (सा णं पउमवरवेइया एगेणं वणसंडेण सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) वह पद्मवरवेदिका एक वनषण्ड से चारों दिशाओं की ओर से चारों विदिशाओं की ओर से परिक्षिप्त है। (से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं च चक्कवालविक्खंभेण उवयारियालेणसमे परिक्खेवेणं वणसंड वण्णओ भाणियव्वो) यह वनषंड चक्रवाल विष्कंभ की अपेक्षा से कुछ कम दो योजन का है. तथा—उपकारिकालयन के समान इसका परिक्षेप है. यहां वनषण्ड का वर्णन करना चाहिये. और वह वर्णन (जाव विहरंति) इस पाठ तक ग्रहण करना चाहिये. (तस्स णं उवयारियालेणस्स चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता—वण्णओ तोरणा अट्ठट्ठमंगलगा, झया छत्ता इच्छत्ता) उस उपकारिकालयन की चारों दिशाओं में चार श्रेष्ठ सोपानपंक्तित्रय है. वर्णन इनके आगे तोरण हैं. वर्णन. अष्ट अष्ट मंगलक हैं, ध्वजाएं हैं. छत्रातिछत्र हैं। [तस्स णं उवयारियालयणस्स उवरिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव मणीणं फासो) उस उपकारिकालयन के

હમણા પણ છે અને ભવિષ્યમાં પણ રહેશે. એથી તે ધ્રુવ છે, શાશ્વત છે, અક્ષય છે, અવ્યય છે, અવસ્થિત છે, અને નિત્ય છે. (सा णं पउमवरवेइया एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) તે પદ્મવરવેદિકા એક વનખંડથી ચારે દિશાઓ તરફથી તેમજ ચારે વિદિશાઓ તરફથી પરિક્ષિપ્ત છે (से णं वणसंडे देसूणाइं दो जोयणाइं चक्कवालविक्खंभेणं, उवयारिलेणसमे परिक्खेवेणं वणसंडवण्णओ भाणियव्वो) તે વનખંડ ચક્રવાલ વિષ્કંભની અપેક્ષાથી સહેજ કમ બે યોજનનો છે તેમજ ઉપકારિકાલયનની જેમ આનો પરિક્ષેપ છે. અહીં વનખંડનું વર્ણન કરવું જોઈએ અને તે વર્ણન (जाव विहरंति) આ પાઠ સુધી ગ્રહણ કરવું જોઈએ. (तस्स णं उवयारियालेणस्स चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता वण्णओ तोरणा अट्ठट्ठमंगलगा, झया छत्ताइच्छत्ता) તે ઉપકારિકાલયનની ચારે દિશાઓમાં ચાર શ્રેષ્ઠ સોપાન

तस्य खलु उपकारिकालयनस्य उपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, यावन्मणीनां स्पर्शः ॥ सू० ७० ॥

'से णं एगाए' इत्यादि ।

टीका---तत् खलु=उपकारिकालयनं खलु एकया पद्मवरवेदिकया पद्माकारया वरवेदिकया एकेन वनषण्डेन च सर्वतः=सर्वदिक्षु समन्तात्=सर्वविदिक्षु सम्परिक्षिप्तम्=सम्यक्परिवेष्टितम् । सा खलु पद्मवरवेदिका अर्द्धयोजनम्=अर्द्धयोजनप्रमाणा उर्ध्वमुच्चत्वेन प्रज्ञप्ता, तथा पञ्चधनुश्शतानि=पञ्चशतधनूंषि विष्कम्भेण प्रज्ञप्ता परिक्षेपेण=परिधिना च उपकारिकालयनसमा= उपकारिकालयनतुल्या, अर्थात् सप्तविंशत्यधिक-द्विशताधिक-षोडशसहस्रोत्तराणि त्रीणिलक्षाणि योजनानि त्रीन् क्रोशान्, अष्टाविंशत्यधिकैकशतसंख्यकानि धनूंषि, त्रयोदश च अङ्गुलानि, अर्द्धाङ्गुलं च किंचिद्विशेषाधिकं परिक्षेपेण प्रज्ञप्तेति। तस्याः खलु पद्मवरवेदिकायाः अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारो वर्णावासः-वर्णनं वर्णः-वास्तविकस्वरूपकीर्त्तनं तस्यावास इव=निवास इव-वर्णावास

ऊपर-ऊर्ध्वभाग में बहुसमरमणीय भूमिभाग कहा गया है. इसका वर्णन 'जाव मणीणं फासो' इस पाठ तक ग्रहण यहां करना चाहिये ।

टीकार्थ-उपकारिकालयन एक पद्मवरवेदिका से पद्माकार सुन्दर वेदिका से और एकवनषंड से सब दिशाओं की ओर एवं विदिशाओं की ओर अच्छी तरह से परिवेष्टित है। यह पद्मवरवेदिका ऊंचाई में आधे योजन की है और विष्कंभ में ५०० धनुष की है परिक्षेप इसका उपकारिकालयन के बरावर है. अर्थात् ३१६२२७ योजन का तथा ३ कोश का एवं १२५ धनुष का तथा कुछ अधिक १३॥ अंगुल का है.

પંક્તિઓ છે. વર્ણન એમની સામે તોરણો છે. વર્ણન આઠ આઠ મંગલકો છે. ધ્વજાઓ છે. છત્રાતિછત્રો છે. (तस्स णं उवयारियालयणस्स उवरिं बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जावमणीणं फासो) તે ઉપકારિકાલયનની ઉપર-ઊર્ધ્વભાગમાં બહુસમરણીય ભૂમિભાગ કહેવાય છે. આનું વર્ણન 'जाव मणीणं फासो' આ પાઠ સુધી ગ્રહણકરવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—ઉપકારિકાલન એક પદ્મવરવેદિકાથી—પદ્માકાર સુંદર વેદિકાથી અને એક વનખંડથી સર્વ દિશાઓ તરફ અને વિદિશાઓની તરફ ચોમેર સારી રીતે પરિવેષ્ટિત છે. તે પદ્મવરવેદિકા ઊંચાઈમાં અર્ધા યોજન જેટલી છે અને વિષ્કંભમાં ૫૦૦ પાંચસો ધનુષ જેટલી છે. આનો પારક્ષેપ ઉંકારિકાલયન જેટલો છે એટલે કે ૩૧૬૨૨૭ યોજનનો તથા ત્રણ કોસનો અને ૧૨૮ ધનુષનો તથા સહેજ વધારે ૧૩ાા આંગળનો છે. આ પદ્મવરવેદિકાનો વર્ણાવાસ-વાસ્તવિક સ્વરૂપને બતાવનાર પદ

—वास्तविकस्वरूपवर्णनपरः पदसमूहः प्रज्ञप्तः तद्यथा—वज्रमयाः—वज्ररत्नमयाः नेमाः=भूमिभागादुपरि निष्क्रामन्तः प्रदेशाः रिष्टमयानि=रिष्टनामकरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि=मूलपादाः, वैडूर्यमयाः=वैडूर्यरत्नमयाः स्तम्भाः, सुवर्णरूप्यमयाः=स्वर्णरजतमयाः, फलकाः, लोहिताक्षमय्यः=लोहिताक्षरत्नमय्यः, सूच्यः=फलकद्वयसन्धानोपकरणभूतानि कीलकानि, नानामणिमयानि=विविधरत्नमयानि, कलेवराणि=मनुष्यशरीराणि, नानामणिमयाः, कलेवरसंघाटाः=मनुष्यशरीरयुग्मानि, नानामणिमयानि, रूपाणि=रूपकाणि, नानामणिमया रूपसंघाटकाः=रूपकयुग्मानि अङ्कमयाः=अङ्कमरत्नमया पक्षाः=वेदिकारूपाः पक्षवाहवश्च=वेदिकैकदेशभूताः, ज्योतीरसमयाः=ज्योतीरसरत्नमयाः वंशाः वंशकवेल्लुकानि, तत्र—वंशाः=महान्तः पृष्ठवंशाः, वंशकवेल्लुकानि च तेषां महतां पृष्ठवंशानामुभयतस्तिर्यक् स्थाप्यमाना वंशाः। तथा—रजतमय्य पट्टिकाः=वंशा

इस पद्मवरवेदिका का वर्णावास—वास्तविक स्वरूप को वर्णन करने वाला पदसमूह इस प्रकार से हैं—इस पद्मवरवेदिका के नेम—भूमिभाग से ऊपर की ओर निकले हुए प्रदेश—वज्ररत्न के हैं, मूलपाद रिष्टनामक रत्नके वने हुए हैं, स्तंभ वैडूर्यरत्न के वने हुए हैं। सुवर्ण एवं रूप्य के बने हुए फलक हैं लोहिताक्ष मणि की वनी हुई दो फलकोंको आपस में मिलानेवाली किले' रूप संधियां है। विविध प्रकार के रत्नों के वने हुए मनुष्य के शरीर रूप कलेवर हैं। (नानामणियों के वने हुए कलेवर संघाट मनुष्य शरीरयुग्म हैं। नानामणियों के वने हुए रूपक हैं। नानामणियों के वने हुए रूपसंघाटक—रूपक युग्म भी हैं। अंकरत्नों के वने हुए पक्ष——वेदिकारूप पक्ष एवं पक्षवाह हैं। ज्योती रस रत्न के वने हुए वंश—वडे २ पृष्ठवंश, वंशकवेल्लुक उन वडे २ वंशो की दोनों ओर तिरछे रखे गये वंश है

સમૂહ—આ પ્રમાણે છે. આ પદ્મવરવેદિકાના નેમ ભૂમિભાગથી બહાર નીકળેલા પ્રદેશો વજ્રરત્નના છે. મૂલપાદ રિષ્ટ નામક રત્નના બનેલા છે. સ્તંભ વૈડૂર્ય રત્નના બનેલા છે. સુવર્ણ તેમજ ચાંદીના બનેલાં ફલકો છે. બે ફલકોને જોડનારી ખીલો જેવી સંધિઓ લોહિતાક્ષ મણિની બનેલી છે. વિવિધ પ્રકારના રત્નોના બનેલા માણસના શરીરરૂપ કલેવરો છે. અનેક મણિઓના બનેલા કલેવર સંઘાટ મનુષ્ય શરીર યુગ્મ છે. અનેક મણિઓના બનેલા રૂપકો છે. અનેક મણિઓના બનેલા રૂપ સંઘાટક—રૂપક યુગ્મ પણ છે. અંકરત્નોના બનેલા પક્ષ—વેદિકા રૂપ પક્ષ અને પક્ષવાહો છે. જ્યોતીરસ રત્નના બનેલા વંશ મોટા મોટા પૃષ્ઠવંશો, અને વંશકવેલ્લુક મોટા મોટા વંશોની બંને તરફ ત્રાંસા મૂકેલા વંશો—છે. રત્નની પટ્ટિકાઓ છે. એ

नामुपरिकम्बस्थानीयाः, : जातरूपमयी=जातरूपं=सुवर्णविशेषस्तन्मयी अवघाटिनी==आच्छादनहेतुकम्बोपरिस्थाप्यमानमहाप्रमाणी कलिञ्चस्थानीया, वज्रमयी-वज्ररत्नमयी उपरि=अवघाटिन्या उपरिप्रोञ्छनी=निविडतराच्छादनहेतुश्लक्ष्णतरतृणविशेषस्थानीया। तथा=सर्वरत्नमयम्=सर्वरत्नात्मकम् आच्छादनम्=प्रोञ्छनीनामुपरि कवेल्लुकानामध आच्छादनमिति। सा खलु पद्मवरवेदिका तत्र तत्र प्रदेशे एकैकेन=एकैकेन, अस्य हेमजालेनेत्यादौ सर्वत्र संबन्धो बोध्यः, ततश्च-एकैकेन हेमजालेन=स्वर्णमयेन लम्बमानेन दामसमूहेन, एकैकेन गवाक्षजालेन=लम्बमानेन गवाक्षाकृतिकरत्नविशेषदामसमूहेन- एकैकेन लम्बमानेन-किङ्किणीजालेन-किङ्किण्यः=क्षुद्रघण्टिकाः तासां जालेन=दामसमूहेन, एकैकेन लम्बमानेन घण्टाजालेन=घण्टामयदामसमूहेन, एकैकेन लम्बमानेन मुक्ताजालेन मुक्ताफलमयदामसमूहेन, एकैकेन लम्बमानेन मणिजालेन=मणिमयेन= दामसमूहेन, एकैकेन लम्बमानेन

रत्नमय पट्टिकाए हैं ये वंशों को आपस में सघनरूप से जोडनेवाली–कसकर रखनेवाली-कम्बस्थानीय होती है। जातरूप सुवर्ण की बनी हुई अवघाटनी है. यह अवघाटनी वंशों के ऊपर वंशों जैसी छाई जाती है. उपरिप्रोञ्छनी वज्ररत्न की बनी हुई है. इन पंचों के ऊपर घास के समान जो छाई जाती है वह उपरिप्रोञ्छनी है. आच्छादन प्रोच्छनी के ऊपर एवं कवेल्लुकों के नीचे होता है। यह पद्मवरवेदिका उन २ प्रदेशों में एक एक हेमजाल से स्वर्णमय लम्बे दाम (माला) समूह से, एक एक गवाक्षजाल से, लम्बे गवाक्षाकृतिक विशेषदामसमूह से, किङ्किणीजाल से–क्षुद्रघंटिकाओं के दामसमूह से, एक २ लम्बे घण्टामयदामसमूह से एक एक लम्बे मुक्ताफलमयदामसमूह से, एक एक लम्बे मणिमय दामसमूह से, एक

વંશોને પરસ્પર સઘન રૂપથી સાંધનારી–કસીને રાખનારી–કંબસ્થાનીય હોય છે જાતરૂપનામના સોનાથી બનેલી અવઘાટની વંશોની ઉપર પંચોની જેમ આચ્છાદિત કરવામાં આવે છે. ઉપરિ પ્રોંછની વજરત્નની બનેલી છે. આ પંચોની ઉપર તૃણ જેવી જે આચ્છાદન માટે વપરાય છે તે ઉપરિ પ્રોંછની છે. આચ્છાદન પ્રોંછનીની ઉપ અને કવેલ્લુકોની નીચે હોય છે. આ પદ્મવર વેદિકા તે તે પ્રદેશોમાં એક એક હેમજાલથી સુવર્ણમય લાંબા દામ (માળા) સમૂહથી, એક એક ગવાક્ષ જાલથી, લાંબા ગવાક્ષજેવી આકૃતિવાળા દામ સમૂહથી, એક એક કિંકિણી જાલથી નાની ઘંટડીઓના દામ સમૂહથી, એક એક લાંબા મુક્તાફલમય દામ સમૂહથી એકએક લાંબામણિમય દામ સમૂહથી એકએક લાંબા

मणिजालेन=मणिमयेन दामसमूहेन, एकैकेन लम्बमानेन कनकजालेन सुवर्णमयेन, दामसमूहेन एकैकेन लम्बमानेन रत्नजालेन=रत्नमयेन दामसमूहेन, एकैकेन लम्बमानेन पद्मजालेन=सर्वरत्नमयेन पद्माकारेण दामसमूहेन च सर्वतः समन्तात्=चतुर्दिशि सम्परिक्षिप्ता=सम्परिवेष्टिता। तानि हेमजालादीनि कीदृशानि ? इति प्रदर्शयितुमाह–'ते णं जाला' इत्यादि। तानि=पूर्वोक्तानि खलु हेममयादीनि जालानि तपनीयलम्बूषकाणि–तपनीयाः=स्वर्णमयाः लम्बूषकाः=आभरणविशेषा येषु तानि–स्वर्णमयलम्बूषकयुक्तानि, 'जाव' यावत्पदेन–सुवर्णप्रतरकमण्डिताग्राणि नानामणिरत्नविविधहारार्द्धहारोपशोभितसमुदायानि ईषदन्योन्यासम्प्राप्तानि वातैः पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैः मन्दं मन्दम् एजमानानि एजमानानि प्रलम्बनानि प्रलम्बमानानि शब्दायमानानि शब्दायमानानि उदारेण मनोज्ञेन मनोहरेण कर्णमनोनिर्वृतिकरेण शब्देन तान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयमाणानि आपूरयमाणाणि श्रिया अतीव अतीव उपशोभमानानि इति संगृह्यते। अर्थस्त्वेषां पूर्वमुक्तः। सुवर्णप्रतरकमण्डिताग्रादिविशेषण विशिष्टानि तिष्ठन्ति। तस्याः खलु पद्मवरवेदिकायाः तत्र तत्र स्थले तस्मिन्

एक लम्बे रत्नमय दामसमूह से एक २ लम्बे सर्वरत्नमय पद्माकार दामसमूह से, चारों दिशाओं की ओर और विदिशाओं की ओर अच्छी तरह से परिवेष्टित है. ये सब हेमजालादिक स्वर्णमय आभरण विशेष हैं यहां यावत् पद से 'सुवर्णप्रतरकमण्डिताग्राणि, नानामणिरत्नविविधहारार्द्धहारोपशोभितसमुदायानि, ईषदन्योन्यासम्प्राप्तानि' इत्यादि पाठ से लेकर 'श्रिया अतीव २ उपशोभमानानि' यहां तक के पाठ का संग्रह हुआ है। इस पाठ का अर्थ पहिले लिख दिया गया है। इस पद्मवर

રત્નમય દામસમૂહથી, એક એક લાંબા સર્વરત્નમય પદ્માકારદામ સમૂહથી, ચારે દિશાઓની તરફ અને વિદિશાઓની તરફ સારી રીતે પરિવેષ્ટિત છે. એ સર્વે હેમ જાલ વગેરે સ્વર્ણમય આભરણ વિશેષ છે.—અહીં યાવત્ પદથી 'સુવર્ણપ્રતરક–મણ્ડિતાગ્રાણિ, નાનામણિરત્નવિવિધહારાર્દ્ધહારોપશોભિતસમુદાયાનિ, ઈષદન્યોન્યાસમ્પ્રાપ્તાનિ' વગેરે પાઠથી માંડીને 'શ્રિયા અતીવ ૨ ઉપશોભમાનાનિ' અહીં સુધીના પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પાઠનો અર્થ પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ પદ્મવરવેદિકાના તે તે સ્થળના એક એક દેશમાં ઘણુા હયસંઘાટ–સમાન આકારવાળા તુરગ (ઘોડા) યુગ્મ છે. અહીં યાવત્ પદથી 'ગયસંઘાડા, નરસંઘાડા, કિંનરસંઘાડા, કિંપુરિસસંઘાડા, મહોરગસંઘાડા, ગંધવ્વ-સંઘાડા' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પાઠનો અર્થ પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો

तस्मिन् देशे=भागे तत्स्थलैकदेशे बहवः=अनेके हयसंघाटाः=समानलिङ्गतुरग-युग्मानि सन्ति। यावत्पदेन-'गयसंघाडा नरसंघाडा किन्नरसंघाडा किंपुरिस-संघाडा महोरगसंघाडा गंधव्वसंघाडा'

छाया—गजसंघाटाः नरसंघाटाः किन्नरसंघाटाः किम्पुरुषसंघाटाः महो-रगसंघाटाः गन्धर्वसंघाटाः' इति संग्राह्यम्। ततश्च तत्र-बहवो गजसंघाटाः= समानलिङ्ग गजयुग्मानि सन्ति। एवं तत्र नरसंघाटादिगन्धर्वसंघाटान्ताश्च सन्ति, तथा वृषभसंघाटाश्च सन्ति। त एते हयसंघाटादिवृषभसंघाटान्ताः सर्वरत्नमयाः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः। यावत्पदेन-'श्लक्ष्णाः घृष्टाः मृष्टाः नीरजस्काः निर्मलाः निष्पङ्काः निष्कङ्कटच्छायाः सप्रभाः सश्रीकाः सोद्योताः प्रासादीयाः दर्शनीया अभिरूपाः' इति संग्राह्यम्। अर्थस्तेषां चतुर्दशसूत्रटीकायां विलो-

---

वेदिका के उस २ स्थल के एक एक देश में अनेक हयसंघाट-समान आकार वाले तुरग (घोडा) युग्म हैं. यहां यावत्पद से 'गयसंघाडा, नर-संघाडा, किन्नरसंघाडा, किंपुरिससंघाडा, महोरगसंघाडा, गंधव्वसंघाडा' इस पाठ का संग्रह हुआ है. इसका अर्थ इस प्रकार से है-गजसंघाट-आकार वाले गजयुग्म हैं, समान आकार वाले नरयुग्म हैं, समान आका-रवाले किन्नरयुग्म हैं, समान आकारवाले किंपुरुषयुग्म हैं समान आकार वाले महोरगयुग्म हैं, और समानलिङ्गवाले गंधर्वयुग्म हैं। तथा वृषभ संघाट हैं। ये हयसंघाट से लेकर वृषभसंघाट तक के सब सङ्घाट सर्व रत्नमय हैं, अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं। यहां यावत् पद से 'श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजस्काः, निर्मलाः, निष्पङ्काः, निष्कंकटच्छाया, सप्रभाः, सश्रीकाः, सोद्योताः, प्रासादीयाः दर्शनीयाः अभिरूपाः, इस पाठ का

છે. આ પદ્મવરવેદિકાના તે તે સ્થળના એક એક દેશમાં ઘણા હયસંઘાટ-સમાન આકારવાળા તુરગ (ઘોડા) યુગ્મ છે અહીં યાવત્ પદથી (ગયસંઘાડા, નરસંઘાડા. કિન્નર સંઘાડા, કિંપુરિસસંઘાડા, મહોરગસંઘાડા. ગંધવ્વસંઘાડા' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આનો અર્થ આ પ્રમાણે છે. ગજસંઘાટ-સમાન આકારવાળાગજ યુગ્મો છે. સમાન આકાર વાળા નરયુગ્મો છે, સમાન આકારવાળા કિન્નર યુગ્મો છે. સમાન આકરવાળા કિંપુરુષ યુગ્મો છે, સમાન આકારવાળા મહોરગ યુગ્મો છે અને સમાન લિંગવાળા ગંધર્વ યુગ્મો છે. તેમજ વૃષભ સંઘાટો છે. આ હયસંઘાટથી માંડીને વૃષભસંઘાટ સુધીના સર્વ સંઘાટો સર્વથા રત્નમય અચ્છ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીં યાવત્ પદથી 'શ્લક્ષ્ણાઃ, ઘૃષ્ટાઃ, મૃષ્ટાઃ. નીરજસ્કાઃ નિર્મલાઃ નિષ્પંકાઃ નિષ્કંકટચ્છાયાઃ, સપ્રભાઃ, સશ્રીકાઃ સોદ્યોતાઃ, પ્રાસાદીયાઃ, દર્શનીયાઃ,

कनीयः। तथा-यावत्पदेनात्र 'एवम्' इति सगृह्यते। ततश्च-एवम्=अनेन-प्रकारेण तस्यां पद्मवरवेदिकायां बहव्यः वीथ्यः=हयादि वीथ्यः। द्वयोः पार्श्वयोरेकैकश्रेणिभावेन यत् श्रेणिद्वयं सा वीथिः। तथा-बहव्यः पङ्क्तयः= हयादिपङ्क्तयः। पङ्क्तिश्च एकदिग्व्यवस्थिता बोध्या। तथा-बहूनि मिथुनानि= हयादिमिथुनानि। मिथुनं स्त्रीपुरुषयुग्मं बोध्यम्। एतानि सर्वरत्नमयादि-प्रतिरूपान्तविशेषणविशिष्टानि बोध्यानि। तथा-बहव्यः लताः=पद्मलतादि-श्यामलतान्ताल्लताः नित्यं कुसुमितादि प्रतिरूपान्तविशेषणविशिष्टास्तत्र बोध्या इति। 'सा कथं पद्मवरवेदिकेत्युच्यते ? इति शिष्यः पृच्छति-'से केणट्ठेणं' इत्यादि। हे भदन्त ! केनार्थेन=केन हेतुना सा वेदिका 'पद्मवर-वेदिका पद्मवरवेदिका' इत्येवमुच्यते? भगवानाह-गौतम! पद्मवरवेदिका

संग्रह हुआ है। इस पाठ का अर्थ १४ वे सूत्रकी टीका करते समय लिखा जा चुका है। तथा यावत्पद से यहां 'एवम्' इस पद का संग्रह होता है, इस प्रकार से उस पद्मवरवेदिका में अनेकहयादि वीथी है। -दोनों ओर जो एक एक श्रेणि होती है उसका नाम वीथी है. ऐसी उसमें हयादिकों की अनेक वीथियां हैं। अनेक हयादिपंक्तियां हैं-पंक्ति नाम एक दिशा में रही हुई श्रेणि का है। अनेक हयादि मिथुन हैं. स्त्रीपुरुष के जोडे का नाम मिथुन है। ये सब सर्वथा रत्नमय हैं। यहां सर्वथा रत्नमय पद से लेकर प्रतिरूप पद तक के सब विशेषण लगाना चाहिये। तथा अनेक लताएँ- पद्मलता से लेकर श्यामलता तक की सब लताएं हैं। ये नित्य कुसुमित आदि प्रतिरूपान्त विशेषणों वाली हैं। अब गौतम स्वामी प्रभु से ऐसा पूछता है-हे भदन्त ! यह-पद्मवर-वेदिका 'पद्मवरवेदिका' इस नाम से क्यों कही गई ? इसके उत्तर में

अभिरूपाः' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પાઠનો અર્થ ૧૪ મા સુત્રની ટીકા કરતાં લખવામાં આવ્યો છે. તેમજ યાવત્પદથી અહીં 'एवम्' આ પદનો સંગ્રહ થયો છે. આ પ્રમાણે તે પદ્મવરવેદિકામાં ઘણી હય વગેરેની વીથિઓ છે. બંને તરફ જે એક એક શ્રેણિ હોય છે તે વીથી કહેવાય છે. તેમાં હયાદિકોની અનેક વીથીઓ છે. હયાદિકોની (અશ્વાદિકોની) ઘણી પંક્તિઓ છે. એકદિશામાં આવેલી શ્રેણિને પંક્તિ કહે છે ઘણા હયાદિ મિથુનો છે. સ્ત્રીપુરુષના જોડાને મિથુન કહે છે. આ બધાં સર્વથા રત્નમય છે. અહીં સર્વ રત્નમય પદથી માંડીને પ્રતિરૂપ પદ સુધીના બધા વિશેષણો લગાડવાં જોઇએ. તેમજ ઘણી લતાઓ-પદ્મલતાથી માંડીને શ્યામલતા સુધીની બધી લતાઓ છે. એઓ નિત્યકુસુમિત વગેરે પ્રતિરૂપાંત વિશેષણો વાળી છે.

હયગૌમતસ્વામી પ્રભુને આ જાતનો પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદંત! આ પદ્મવરવેદિકા 'પદ્મવર વેદિકા' આ નામથી કેમ અભિહિત થઇ છે.? એના જવાબમાં પ્રભુ કહે છે કે હે

याः खलु तत्र तत्र तस्मिन् तस्मिन् भागे वेदिकासु=उपवेशनस्थानरूपासु वेदिकाबाहुषु=वेदिकापार्श्वेषु च वेदिकाफलकेषु=वेदिकापट्टेषु च, वेदिकापुटान्तरेषु वेदिकापुटानि=वेदिकायुग्मानि-तदन्तरेषु=तदन्तरालभागेषु च, तथा-स्तम्भेषु स्तम्भबाहुषु, स्तम्भशिरस्सु=स्तम्भशिरोभागेषु, स्तम्भपुटान्तरेषु=स्तम्भयुग्मान्तरालभागेषु, तथा-सूचीषु=फलकद्वयसन्धानोपकरणभूतेषु कीलकेषु सूचीमुखेषु= सूचीभिद्यमानफलकप्रदेशप्रत्यासन्नदेशेषु, तथा-सूचीफलकेषु-सूचीभिर्भिद्यमाना ये फलकप्रदेशास्तेऽप्युपचारात् सूचीफलकास्तेषु-सूचीनामुपर्यधोवर्त्तमानेषु फलकप्रदेशेषु, सूचीपुटान्तरेषु=सूचीयुग्मान्तरालभागेषु तथा-पक्षेषु=वेदिकैकदेशेषु, पक्षबाहुषु=वेदिकैकदेशविशेषेषु, पक्षपर्यन्तेषु=पक्षप्रान्तभागेषु, पक्षपुटान्तरेषु=पक्षयुग्मान्तरालभागेषु च बहुकानि=प्रचुराणि उत्पलानि=कुवलयानि-चन्द्रविकासिकमलानि, पद्मानि=सूर्यविकासिकमलानि, कुमुदानि=चन्द्रविकासिकमलानि, नलिनानि=ईषद्रक्तानि कमलानि, सुभगानि=कमलविशेषाः, सौगन्धि-

---

प्रभु कहते हैं-हे गौतम ! यह पद्मवरवेदिका उस उस भाग में, उन २ उपवेशन स्थानों में, अपने आसपास में, अपने फलकों में-पट्टों में, अपने युग्मों के अन्तराल भागों में, तथा स्तम्भों में, स्तम्भों के शिरोभागों में, स्तम्भयुग्म के अन्तरालभागों में, तथा फलकद्वय को आपस में जोडने वाली कीलिकों में, सूचीमुखों में-सूचीयों से भिद्यमान फलकप्रदेशों में-सूचियों के ऊपर नीचे वर्तमान फलकप्रदेशों में. सूचीपुटान्तरों में सूची युग्म के अन्तराल भागो में, तथा पक्षों में—वेदिका के एक एक देशमें, पक्षबाहुओं में--वेदिका के एक एक देश विशेषमें पक्ष के प्रान्तभागों में पक्षपुटान्तरों में-पक्षयुग्म के अन्तराल भागों में अनेक उत्पल हैं चन्द्रविकाशीकमल हैं, पद्म हैं--सूर्यविकाशी कमल है, कुमुद हैं-चन्द्रविकाशी कमल हैं नलिन हैं-कुछ २ लालरंगवाले कमल हैं, सुभग हैं-कमल विशेष हैं, सौगन्धिक हैं—कल्हार नामक कमल हैं, पुण्डरीक हैं

ગૌતમ ! આ પદ્મવરવેદિકા તે તે ભાગમાં, તે તે ઉપવેશન સ્થાનોમાં, પોતાના સમીપના પ્રદેશોમાં, પોતાના ફલકોમાં-પટ્ટોમાં પોતાના યુગ્મોના અંતરાલ ભાગોમા સ્તંભોમાં સ્તંભોના શિરોભાગમાં, સ્તંભયુગ્મના અંતરાલ ભાગોમાં તથા ફલકદ્વયને પરસ્પર જોડનારી ખીલિયો, સૂચીમુખોમાં—સૂચીઓથી ભિદ્યમાન ફલકપ્રદેશોમાં, સૂચીઓની ઉપર નીચે વર્તમાન ફલકપ્રદેશોમાં, સૂચી પુટાન્તરોમાં, સૂચી યુગ્મની અંતરાલ ભાગોમાં, તથા પક્ષોમાં-વેદિકાના એક એક દેશમાં પક્ષબાહુઓમાં—વેદિકાના એક એક દેશવિશેષમાં, પક્ષના અંત ભાગોમાં, પક્ષ પુટાન્તરોમાં-પક્ષયુગ્મના અંતરાલ ભાગોમાં -ઘણાં ઉત્પલો છે—ચન્દ્રવિકાશીકમળો છે. પદ્મો છે—સૂર્યવિકાશી કમળો છે. કુમુદો છે-ચન્દ્રવિકાશીકમળો છે, નલિનો છે—સહેજ સહેજ લાલ રંગવાળા કમળો છે.

कानि=कल्हारनामकानि कमलानि, पुण्डरीकाणि=श्वेतकमलानि, महापुण्डरीकाणि= महाश्वेतकमलानि, शतपत्राणि=शतपत्रयुक्तानि कमलानि, सहस्रपत्राणि=सहस्रपत्रयुक्तानि कमलानि च सन्ति। हे श्रमणायुष्मन्? एतान्युत्पलादीनि सर्वरत्नमयानि अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि, तथा-महावार्षिकच्छत्रसमानानि महन्ति=विशालानि यानि वार्षिकाणि=वर्षाकालिकमेघाम्बु निवारणार्थं निर्मितानि छत्राणि तेषां समानानि= तुल्यानि प्रज्ञप्तानि। हे गौतम! सा=वेदिका एतेन-अर्थेन=कारणेन पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिका' इत्येवमुच्यते इति। पुनर्गौतमस्वामी पृच्छति 'पउमवरवेइया णं' इत्यादि। पद्मवरवेदिका खलु भदन्त! किं शाश्वती=नित्या किम् अशाश्वती अनित्या? भगवानाह-गौतम! स्यात् शाश्वती स्यात्, अशाश्वती, कथंचिन्नित्या कथंचिदनित्या इत्यर्थः पुनःपृच्छति-सा पद्मवरवेदिका केनार्थेन=

श्वेतकमल हैं, महापुण्डरीक-बडे २ श्वेतकमल हैं शतपत्र हैं-शतपत्रयुक्त कमल हैं, सहस्रपत्रयुक्त कमल हैं, हे श्रमण! आयुष्मन्! ये सब उत्पलादिक सर्वरत्नमय हैं अच्छ हैं. यावत् प्रतिरूप है. तथा विशाल छत्र के समान जो कि वर्षाकालिक मेघ के निवारण करने के लिये बने हुए होते हैं इसी कारण हे गौतम! इस वेदिका को पद्मवरवेदिका इस नाम से कहा गया है। अब गौतमस्वामी प्रभु से ऐसा पूछते हैं-हे भदन्त! यहपद्मवरवेदिका शाश्वती-नित्य है या अशाश्वती-अनित्य है? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम! यह पद्मवरवेदिका कथंचित् शाश्वती नित्य है और कथंचित-अशाश्वती-अनित्य है, इस पर पुनः गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं कि हे भदन्त! आपने जो इसे कथंचित् नित्य और कथंचित

સુભગો છે-કમળ વિશેષ છે. સૌગંધિકો છે-કલ્હાર નામક કમળો છે, પુંડરીકો છે-શ્વેતકમળો છે, મહાપુંડરીકો-મોટા મોટા શ્વેતકમળો છે. શતપત્રો છે-સોપાંખડી-ઓવાળા કમળો છે. સહસ્રપત્ર યુકત કમળો છે-હે આયુષ્મન્! શ્રમણ! આ સર્વે ઉત્પલાદિક સર્વથા રત્નમય છે. અચ્છ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે તેમજ વિશાળ છત્ર જેવા હોય છે કે જે છત્ર વર્ષાકાલીન વર્ષાના પાણીથી રક્ષણ મેળવાવા માટે બનાવવામાં આવે છે. આવી છે. આથી જ હે ગૌતમ! તે વેદિકાને પદ્મવરવેદિકાના નામથી સંબોધવમાં આવે છે. હવે ગૌતમ સ્વામી પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછે છે કે હે ભદંત! આ પદ્મવરવેદિકા—શાશ્વતી-નિત્ય-છે કે અશાશ્વતી અનિત્ય છે ઉત્તર?— હે ગૌતમ! આ પદ્મવરવેદિકા કથંચિત્ શાશ્વતી—છે અને કંથચિત્— અશાશ્વાતી અનિત્યછે. એના પછી ફરી ગૌતમ પ્રભુને પ્રશ્ન

केन कारणेन-'स्यात् शाश्वती स्यात् अशाश्वती' इत्येवमुच्यते ?। भगवानाह-गौतम ! द्रव्यार्थतया=द्रव्यास्तिकनयमतेन शाश्वती। अयं भावः-द्रव्यास्तिकनयो हि द्रव्यमेवास्तविकत्वेन मन्यते, न तु पर्यायान द्रव्यं च सकलाकारान्वयिपरिणामि च भवति, सकलाकारान्वयित्वात्. परिणामित्वाच्च द्रव्यं सकलकालभावि भवतीतिद्रव्यार्थतया शाश्वतीति। तथा-वर्णपर्यवैः=वर्णपर्यायैः-तत्तत्पदार्थसमुत्पद्यमानभिन्नभिन्नवर्णैः, तथा-गन्धपर्यवैः=गन्धपर्यायैः, रसपर्यवैः=रसपर्यायैः स्पर्शपर्यवैः स्पर्शपर्यायैः उपलक्षणात्=तत्तत्पदार्थगतपु-

---

अनित्य ऐसा कहा है सो इसमें कारण क्या है ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं- हे गौतम ! द्रव्यास्तिक नय के मत से वह पद्मवर वेदिका नित्य है ऐसा कहा गया है, तात्पर्य इसका यह है कि द्रव्यास्तिकनय द्रव्य को ही वास्तविक मानता है. पर्यायों को वह वास्तविक नहीं मानता है क्यों कि द्रव्य ही सकल आकारों में-पर्यायों में-अन्वयरूप से वर्तमान रहता है-अतः सकल आकारों में अन्वय रूप से वर्तमान होने के कारण यह परिणामि नित्य माना गया है. सर्वथा कूटस्थ की तरह नित्य नहीं माना गया है. इसलिये सकल आकारों में अन्वयी होने से एवं परिणामी होने से द्रव्य सकलकालभावी है-अतः वह इस नय के अनुसार शाश्वत कहा गया है. तथा वर्ण पर्यायों की अपेक्षा से-तत्तत्पदार्थों में समुत्पद्यमानभिन्न २ वर्णों की अपेक्षा से-तथा गंधपर्यायों की अपेक्षा से, रसपर्यायों की अपेक्षा से स्पर्शपर्यायों की अपेक्षा से,

---

કરે છે કે હે ભદંત ! આપે જે એને કથંચિત્ નિત્ય અને કથંચિત્ અનિત્ય આમ કહી છે તો એની પાછળ શું કારણ છે? એના જવાબમાં પ્રભુ કહે કે હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાસ્તિક નયના મતથી તે પદ્મવરવેદિકા નિત્ય છે આમ કહેવામાં આવ્યું છે. તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યાસ્તિકનય દ્રવ્યને જ વાસ્તવિક માને છે, પર્યાયોને તે વાસ્તવિક માનવા માટે તે તૈયાર નથી કેમકે દ્રવ્ય જ સર્વ આકારોમાં-પર્યાયોમાં-અન્વયરૂપથી વર્તમાન રહે છે. એથી સર્વ આકારોમાં અન્વયરૂપથી વર્તમાન હોવા બદલ પરિણામિ નિત્ય માનવામાં આવે છે. કૂટસ્થની જેમ સર્વથાનિત્ય તો નહિ જ ગણાય. એથી સકલઆકારોમાં અન્વયી હોવા બદલ અને પરિણામી હોવાથી દ્રવ્ય સકલકાલભાવી છે. એથી તે આ નય મુજબ શાશ્વત કહેવાય છે. તેમજ વર્ણપર્યાયોની અપેક્ષાએ તત્તત્પદાર્થોમાં સમુત્પદ્યમાન ભિન્નભિન્ન વર્ણોની અપેક્ષાથી તેમજ ગંધપર્યાયોની અપેક્ષાથી, રસપર્યાયોની અપેક્ષાથી, સ્પર્શપર્યાયોની અપેક્ષાથી અને ઉપલક્ષણથી તત્તત્પદાર્થગત

द्गलविचटनोच्चटनैश्च अशाश्वती=अनित्या। अयं भावः-पर्यायास्तिकनयो हि पर्यायमेव प्रधानतया मनुते न तु द्रव्यम्। पर्यायो हि प्रतिक्षणभावितयाविनाशीति प्रतिवस्तु अशाश्वतम्। अत एतन्मते पद्मवरवेदिका अशाश्वतीति। हे गौतम! सा पद्मवरवेदिका एतेन=द्रव्यास्तिक-पर्यायास्तिकनयमताश्रयणरूपेण अर्थेन=हेतुना 'स्यात् शाश्वती स्यात् अशाश्वती' इत्येवमुच्यते इति। द्रव्यास्तिकनयमते हि सर्वं वस्तु नित्यम्। उत्पादविनाशौ तु सर्पस्योत्फणत्वविफणत्ववदाविर्भावतिरोभावमात्रम्। नास्त्यन्तास, उत्पादो न चापि सतो नाशः, 'नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः' इति वच-

---

एवं उपलक्षण से तत्तत्पदार्थगतपुद्गलपरमाणुओं के विचटन उच्चटन की अपेक्षा से यह पद्मवरवेदिका अशाश्वती-अनित्य कही गई है तात्पर्य यह है कि पर्यायास्तिकनय पर्याय को ही प्रधानरूप से मानता है. द्रव्य को नहीं, पर्याय प्रतिक्षण भावी होता है. अत विनाशी होता है, इस अपेक्षा प्रत्येक वस्तु अशाश्वत है. इस तरह हे गौतम! यह पद्मवरवेदिका द्रव्यास्तिक और पर्यायास्तिकनय के मन्तव्यानुसार 'स्यात् शाश्वती, स्यात अशाश्वती' ऐसा कहा गया है, द्रव्यास्तिकनय के मत में समस्त वस्तुएँ नित्य हैं, उत्पादविनाशरूप जो उनकी अवस्थाएँ हैं वे तो सर्प के उत्फणत्व, विफणत्व की तरह केवल आविर्भाव तिरोभावमात्र हैं. यह नियम हैं कि जो पदार्थ सर्वथा असत् होता है उसका उत्पाद नहीं होता है और जो इकदम सत् होता है उसका विनाश नहीं होता है-'नासतो विद्यते भावो, नाभावो विद्यते सतः' इस तरह के वचन के अनुसार यह

પુદ્ગલ પરમાણુઓનાં વિચટન ઉચ્ચટનની અપેક્ષાથી આ પદ્મવરવેદિકા અશાશ્વતી અનિત્ય- કહેવામાં આવી છે. તાત્પર્ય આનું એ છે કે પર્યાયાસ્તિકનય પર્યાયને જ પ્રધાનરૂપથી માને છે દ્રવ્યને નહિ પર્યાય પ્રતિક્ષણ ભાવી હોય છે, એથી તે વિનાશી હોય છે આ અપેક્ષાએ દરેકે દરેકે વસ્તુ અશાશ્વત છે આ પ્રમાણે હે ગૌતમ! આ પદ્મવરવેદિકા દ્રવ્યાસ્તિક અને પર્યાયાસ્તિકનયના મત મુજબ 'स्यात् शाश्वती, स्यात् अशाश्वती' આમ કહેવામાં આવી છે, દ્રવ્યાસ્તિનયના મત મુજબ બધી વસ્તુઓ નિત્ય છે, ઉત્પાદવિનાશરૂપ જે તેમની અવસ્થાઓ છે તે તો સર્પના ઉત્ફણુત્વ, વિફણુત્વની જેમ ફક્ત અવિર્ભાવ તીરોભાવ માત્ર છે. નિયમ આ પ્રમાણે છે કે પદાર્થ સર્વથા અસત હોય છે તેનું ઉત્પાદન થતું નથી અને જે એકદમ સત્ હોય છે તેનો વિનાશ થતોનથી. 'नासतो विद्यते भावो, नाभावो विद्यते सतः' ન મુજબ આ પદ્મવર

नात्। ततश्चेयं पद्मवरवेदिका किं घटादिवद् द्रव्यार्थतया शाश्वती? उत सर्वकालमेकरूपा? इति संशयो जायते। तदपनोदनार्थं पृच्छति-'पउमवर-वेइया णं' इत्यादि। उक्तरूपा पद्मवरवेदिका खलु भदन्त! कालतः कियच्चिरं भवति=कियन्तं कालमवतिष्ठते? इति। भगवानाह-हे गौतम! सा पद्मवर-वेदिका खलु न कदापि नासीत्-अनादित्वात्सर्वदैवासीदिति भूतकालचिन्ता-याम्, तथा-न कदापि नास्ति=सर्वदैवास्तीति वर्त्तमानकालचिन्तायाम् तथा-न कदापि न भविष्यति=सर्वदैव भविष्यतीति भविष्यत्कालचिन्तायाम्। इत्थं निषेधमुखेन तस्यास्त्रिकालावस्थायित्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति विधिमुखेन तदेवाह-'भुविं च' इत्यादि। सा पद्मवरवेदिका अभवच्च=आसीदेव, भवति च=अस्त्येव,

---

पद्मवरवेदिका क्या घटादिक की तरह द्रव्यार्थिकनय की अपेक्षा से शाश्वती है? या सर्वकाल में एकरूप से शाश्वती है' इस प्रकार के संशय से युक्त गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं-हे भदन्त! उक्त स्वरूपवाली पद्मवर-वेदिका काल की अपेक्षा से 'कियच्चिरं भवति' कितने कालतक ठहरती है? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-हे गौतम! वह पद्मवरवेदिका पहिले कभी नहीं थी, ऐसा नहीं है किन्तु अनादि होने से वह सर्वदा ही थी. इसी प्रकार वह वर्तमान में नहीं है ऐसाभी नहीं है क्यों कि वह सर्वदा ही रहती है इसी प्रकार से वह भविष्यत्काल में भी कभी नहीं होगी ऐसा भी नहीं है क्यों कि वह सदा ही रहनेवाली हैं. इस तरह निषेधमुख से उस पद्मवरवेदिका में त्रिकालस्थायिता कहकर अब सूत्रकार विधिमुख से त्रिकालस्थायिता का कथन करते हुए कहते हैं-'भुविं च' इत्यादि-वह पद्मवरवेदिका हे गौतम! पहिले थी ही, और आगे रहेगी ही. इसी कारण वह पद्मवरवे-

---

વેદિકા શું ઘટાદિકની જેમ દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ શાશ્વતી છે! કે સર્વકાલમાં એક રૂપથી શાશ્વતી છે! આ જાતની દ્વિધામાં પડેલા ગૌતમ પ્રભુને પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભદંત! ઉક્ત સ્વરૂપવાળી પદ્મવર વેદિકા કાળની અપેક્ષાએ 'कियच्चिरं भवति' કેટલાકાળ સુધી રહે છે? એના જવાબમાં પ્રભુ કહે છે કે હે ગૌતમ! તે પદ્મ-વરવેદિકા પહેલાં કોઇ પણ દિવસે નહોતી, આમપણ નથી પરંતુ અનાદિ હોવા બદલ તે સર્વદા હતી. આ પ્રમાણે જ તે વર્તમાનમાં નથી આમપણ નહિ કેમકે સર્વકાળ રહે છે. આ પ્રમાણે જ તે ભવિષ્યત્કાલમાં પણ કદી નહીં હોય આમ પણ નથી કેમકે તે સદા રહેનારી છે. આ પ્રમાણે નિષેધ મુખથી તે પદ્મવર વેદિકામાં ત્રિકાલ સ્થાયિતા કહીને હવે સૂત્રકાર વિધિમુખથી ત્રિકાલ સ્થાયિતાનું કથન કરતાં કહે છે. 'भुविं च' ઇત્યાદિ તે પદ્મવર વેદિકા હે ગૌતમ પહેલાં હતી જ હમણાં છે જ અને પછી પણ

भविष्यति च=भविष्यत्येवेति। अत एव-सा पद्मवरवेदिका ध्रुवा=मन्दरादिवत्, ध्रुवत्वादेव-नियता=स्व-स्वरूपे नियतरूपेण स्थिता, नियतत्वादेव-शाश्वता= सर्वकालभवनशीला, शाश्वतत्वादेव-अक्षया न विद्यते क्षयः=यथास्थितस्वरूप-परिभ्रंशो यस्याः सा, अविनाशिनीत्यर्थः। अयं भावः-यथा सततं गङ्गासिन्धुप्रवाहनिर्गमनेऽपि पौण्डरीकहृदः स्वरूपेण सर्वदाऽवतिष्ठते तथैवेयं पद्मवर-वेदिकाऽपि पुद्गलानां विघटनेऽपि तावन्मात्राऽन्यपुद्गलोच्चटनसंभवात् सर्वदा स्वरूपेणावतिष्ठते इति। अक्षयत्वादेव-अव्यया=व्ययरहिता-स्वरूपे किंचिदपि परिवर्त्तनाभावात्। अत एव अवस्थिता=मानुषोत्तरपर्वताद् बहिः समुद्र इव सर्वदा स्वप्रमाणे संस्थिता। तत एव-नित्या=स्वप्रमाणे सर्वदाऽवस्थायित्वात् धर्मा-

दिका मेरु की तरह ध्रुव है, ध्रुव होने से ही नियत है-अपने स्वरूप में नियतरूप से स्थित है. नियत होने से ही शाश्वती है-सर्वकाल भवन (विद्यमान) शील है. शाश्वती होने से ही अक्षय है-यथास्थित स्वरूप से वह परिभ्रष्ट नहीं है- अर्थात् वह अविनाशिनी है. तात्पर्य यह है कि जिस प्रकार निरन्तर गंगा एवं सिन्धु नदीका प्रवाह पौण्डरीक हृद से निकलता रहता फिर भी वह स्वरूप से सर्वदा अवस्थित रहता है. उसी प्रकार पद्मवरवेदिका भी पुद्गलों के विघटन में भी तावन्मात्र अन्य पुद्गलों के उच्चटन होने से सर्वदा स्वरूप से अवस्थित रहती है. अक्षय होने के कारण वह अव्यय है-व्ययरहित है क्यों कि इसके स्वरूप में थोडासा भी परिवर्तन नहीं होता है अतएव मानुषोत्तरपर्वत से बाहिर के समुद्र की तरह वह सर्वदा स्वप्रमाण में संस्थित-अवस्थित रहती है. इसी कारण वह धर्मास्तिकायादिक द्रव्य के समान नित्य है. ऐसीवह पद्मवरवेदिका

રહેશે જ આ કારણથી તે પદ્મવર વેદિકા મેરુની જેમ ધ્રુવ છે, ધ્રુવ હોવાથી જ નિયત છે. અને પોતાના સ્વરૂપમાં નિયતરૂપથી સ્થિત છે, નિયત હોવાથી જ શાશ્વતી છે. સર્વકાળ (વિદ્યમાન) શીલ છે. શાશ્વતી હોવા બદલ જ અક્ષય તે યથાસ્થિત સ્વરૂપથી તે પરિભ્રષ્ટ થતી નથી એટલે કે તે અવિનાશિની છે. તાત્પર્ય આ છે કે જેમ ગંગા અને સિંધુનાં પ્રવાહો નિરંતર પૌંડરીક હૃદથી પ્રવાહિત થતાં રહે છે છતાં એ તે સ્વરૂપથી સર્વદા અવસ્થિત રહે છે તેમજ પદ્મવરવેદિકા પણ પુદ્ગલોના વિઘટન (નાશ)માં પણ તાવન્માત્ર અન્યપુદ્ગલોનું ઉચ્ચટન (ઉત્પન્ન)હોવાથી સર્વદા સ્વરૂપથી અવસ્થિત રહે છે. અક્ષય હોવાથી તે અવ્યય છે-વ્યય રહિત છે કેમકે એના સ્વરૂપમાં સહેજ પણ પરિવર્તન થતું. નથી એથી. માનુષોત્તર પર્વતથી બહારના સમુદ્રની જેમ તે સર્વદા સ્વ પ્રમાણમાં સંસ્થિત-અવસ્થિત રહે છે. એથી જ તે ધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્યની જેમ નિત્ય

स्तिकायादिवदिति। सा खलु पद्मवरवेदिका एकेन वनषण्डेन सर्वतः समन्तात्=चतुर्दिगवच्छेदेन सम्परिक्षिप्ता=सम्परिवेष्टिता। तत=पद्मवरवेदिका चतुर्दिग्वर्त्ति खलु वनषण्डं देशोने=किंचिदूने द्वे योजने चक्रवालविष्कम्भेणास्ति, परिधिना च उपकारिकालयनसममस्ति। वनषण्डवर्णकः=वनषण्डवर्णनपरो ग्रन्थः 'कृष्णं कृष्णावभासम्' इत्याद्यारभ्य 'यावद् विहरन्ति' इत्यन्तः समस्तोऽपि पाठोऽत्रैव द्वाषष्टितमसूत्रन आरभ्याष्टषष्टितमसूत्रपर्यन्तः वर्णितो भणितव्यः=वक्तव्यः तदर्थोऽपि तत्रत एव बोध्य इति। इत्थं पद्मवरवेदिकां वनखण्डं च वर्णयित्वा पुनरुपकारिकालयनं वर्णयितुमाह-'तस्स णं' इत्यादि। तस्य खलु उपकारिकालयनस्य चतुर्दिशि=चतसृषु दिक्षु चत्वारि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि-त्रयाणां सोपानानां समाहारस्त्रिसोपानपङ्क्तित्रयं, तस्य बहुत्वे त्रिसोपानानि, तान्येव प्रतिरूपकाणि=विशिष्टरूपयुक्तानीति त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि-

एक वनषण्ड से चारों ओर से घिरी हुई है. पद्मवरवेदिका को चारों ओर से घेरने वाला यह वनषण्ड चक्रवाल विस्तार की अपेक्षा से कुछ कम दो योजन के विस्तारवाला है तथा परिक्षेप की अपेक्षा यह उपकारिकालयन के जैसे है अर्थात् उपकारिकालयन का जितना प्रमाण पहिले कहा गया है उतना ही प्रमाण इसके परिक्षेप का है. इस वनषण्ड का वर्णन करने वाला पाठ इस प्रकार से है-'कृष्णं, कृष्णावभासम्' इत्यादि-यह पाठ यहां से यावद् विहरन्ति' तक का ६२ वें सूत्र से लेकर ६८ वें सूत्रतक पहिले वर्णित किया जा चुका है. इस प्रकार सूत्रकार पद्मवरवेदिका, वनखण्ड का वर्णन करके पुनः उपकारिकालयन का वर्णन करने के लिये 'तस्स णं इत्यादि सूत्र कहते हैं-इसमें उन्होंने कहा है कि उपकारिकालयन की चारों दिशाओं में विशिष्टरूप युक्त सोपानपंक्ति हैं इसका वर्णन करनेवाला पद

છે. એવી તે પદ્મવરવેદિકા એક વનખંડથી ચોમેર પરિવેષ્ટિત છે. પદ્મવરવેદિકાને ચારે તરફથી પરિવેષ્ટિત કરનાર વનખંડ ચક્રવાલ વિસ્તારની અપેક્ષાથી સહેજ કમ બે યોજન જેટલાવિસ્તારવાળો છે તેમજ પરિક્ષેપની, અપેક્ષાએ તે ઉપકારિકા લયન જેવો છે. એટલે કે ઉપકારિકાલયનનું પ્રમાણ જેટલું પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે તેટલું જ પ્રમાણ આનાં પરિક્ષેપનું છે. આ વનખંડનું વર્ણન કરનાર પાઠ આ પ્રમાણે છેઃ—'कृष्णं, कृष्णावभासम्' વગેરે આ પાઠ અહીંથી 'यावद् विरहन्ति' સુધી ૬૨મા સૂત્રથી માંડીને ૬૮ મા સૂત્ર સુધી પહેલા વર્ણવવામાં આવ્યો છે. આ પ્રમાણે સૂત્રકાર પદ્મવરવેદિકા અને વનખંડનું વર્ણન કરીને ફરી ઉપકારિકાલયનનું વર્ણન કરવા માટે 'तस्स णं' इत्यादि સૂત્ર કહે છે. આ સૂત્રમાં તેમણે કહ્યું છે કે ઉપકારિકાલયનની ચારે દિશાઓમાં વિશિષ્ટરૂપ યુક્ત સોપાનપંક્તિત્રય છે. એનું વર્ણન

त्रिशिष्टरूपयुक्तानि सोपानपङ्क्तित्रयाणि प्रज्ञप्तानि। वर्णकः=त्रिसोपानप्रतिरूपक-वर्णनपरः पदसमूहो यानविमानवर्णनपरपदसमूहवद् बोध्यः, स च द्वादशसूत्रोक्तो विज्ञेयः। तथा-तोरणानि=तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरोवर्त्तीनि तोरणानि विज्ञेयानि। तद्वर्णनपरो ग्रन्थः 'तोरणा णाणामणिमएसु थंभेसु' इत्यारभ्य 'जाव पडिरूवा' इत्यन्तः पूर्वोक्तो बोध्यः, स च त्रयोदशसूत्रे प्रोक्तः इति। तथा-अष्टाष्टमङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि, घण्टायुगलानि, पताकातिपताकाः, उत्पलहस्ताः, कुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुण्डरीकमहापुण्डरीकशतपत्रसहस्रपत्रहस्ताश्च तेषां तोरणानामुपरि विज्ञेयाः। एषां वर्णनं चतुर्दशसूत्रे विलोकनीयम्। एतानि सर्वाणि सर्वरत्नमयानि अच्छानि यावत् प्रतिरूपाणि बोध्यानीति। तस्य खलु उपकारिकालयनस्य उपरि=ऊर्ध्वभागे बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः। स हि भूमिभागः 'से जहानामए

समूह यानविमान के वर्णक करने वाले पद समूह की तरह से जानना चाहिये. यह वर्णन १२वें सूत्र में किया गया है। इन त्रिशिष्टरूपयुक्त सोपान-पंक्तित्रयों के आगे तोरण-हैं. इनका वर्णन करने वाला ग्रन्थ 'तोरणा णाणामणिमएसु थंभेसु' इस पाठ से लेकर 'जाव पडिरूवा' पाठ तक पहिले कहा जा चुका है. यह सब पाठ १३ वें सूत्र में आया है. अष्ट अष्ट मंगलक, ध्वजाएँ, छत्रातिच्छत्र, घण्टायुगल, पताकातिपताका, उत्पलहस्त, कुमुद, नलिन, सुभग, सौगंधिक, पुण्डरीक, महापुण्डरीक, शतपत्र, सहस्रपत्र, इन तोरणों के ऊपर हैं, इनका वर्णन करनेवाला पाठ १४वें सूत्र में कहा जा चुकाहै. ये सब सर्वथा रत्नमय हैं, अच्छ-आकाश स्फटिक की तरह निर्मल हैं-यावत् प्रतिरूप है. इस उपकारिकालयन के ऊपर उर्ध्व-भाग में बहुसमरमणीय भूमिभाग है, यह भूमिभाग 'से जहानामए आलि-

---

યાનવિમાનના વર્ણન જેવું જ સમજવું જોઈએ. ૧૨મા સૂત્રમાં આ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ વિશિષ્ટરૂપ યુક્ત સોપાનપંક્તિત્રયોની સામે તોરણો છે. એમનું વર્ણન **'तोरणा णाणामणिमएसु थंभेसु'** આ પાઠથી માંડીને **'जावपडिरूवा'** પાઠ સુધી પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે. આ પાઠ ૧૩મા સૂત્રમાં આવેલ છે. આઠ આઠ મંગલક ધ્વજાઓ, છત્રાતિચ્છત્રો, ઘંટાયુગલ, પતાકાતિપતાકા, ઉત્પલહસ્ત, કુમુદ, નલિન, સુભગ, સૌગંધિક, પુન્ડરીક, મહાપુન્ડરીક શતપત્ર, સહસ્રપત્ર, આ તોરણોની ઉપર છે. એમના વર્ણન સંબંધી પાઠ ૧૪મા સૂત્રમાં છે. આ બધાં સર્વથા રત્નમય છે, અચ્છ, આકાશ, સ્ફટિકની જેમ નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. આ ઉપકારિકાલયનની ઉપર ઊર્ધ્વભાગમાં બહુસમરમણીય ભૂમિભાગ. છે, આ ભૂમિભાગ **'से जहानामए आलिंगपुक्खरेइवा'**

आलिंगपुक्खरेइ वा' इत्यारभ्य 'ते णं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव फासेण पण्णत्ता' इत्यन्तो यानविमानवर्णनग्रन्थवर्णितप्रकारपरो बोध्यः। अमुमेवार्थं वक्तुमाह-जावमणीणं फासो' इदं सर्वं त्रयोदशसूत्रत आरभ्यैकोनविंशतितमसूत्रेऽवलोकनीयम् ॥ सू० ७० ॥

सम्प्रति तस्मिन् बहुसमरमणीयभूमिभागे बहुमध्यदेशभागावच्छेदेन स्थितं मूलप्रासादावतंसकं, तच्चतुर्दिग्वर्त्तिनोऽन्यान् प्रासादावतंसकान भूमिभागादीन् ध्वजादींश्च वर्णयितुमाह—

मूलम्—तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगे मूलपासायवडेंसए पण्णत्ते। से णं मूलपासायवडेंसए पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तणं अड्ढाइज्जाइं जोयण सयाइं विक्खंभेणं अब्भुग्गयमुसिय-वण्णओ, भूमिभागो, उल्लोओ, सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं, अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। से णं मूलपासायवडेंसगे अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते। ते णं पासायवडेंसगा अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं पणवीसं जोयणसयं विक्खंभेणं जाव वण्णओ। ते णं पासायवडेंसया अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरि-

---

गपुक्खरेइ वा' इस पाठ से लगाकर 'तेणं मणी एत्तो इट्ठतराए चेव फासेणं पण्णत्ता' इस पाठ तक यानविमान का वर्णन करने वाले ग्रन्थ में वर्णित प्रकार की तरह से ही जानना चाहिये. इसी बात को दिखलाने के लिये 'जाव मणीणं फासो' ऐसा पाठ कहा गया है. यह सब वर्णन १३वें सूत्र से लेकर १९वें सूत्रतक में देखना चाहिये ॥ सू० ७० ॥

આ પાઠથી માંડીને તેણં મણો એત્તો ઇટ્ઠતરાએ ચેવ ફાસેણં પણ્ણત્તા' આ પાઠ સુધી યાનવિમાનનું વર્ણન કરનારા ગ્રન્થમાં વર્ણિત પ્રકારની જેમ જ સમજવું જોઈએ. આ વાતને બતાવવા માટે જ 'જાવ મણીણં ફાસો' આ જાતનો પાઠ કહેવામાં આવ્યો છે. આ બધું વર્ણન ૧૩મા સૂત્રથી માંડીને ૧૯મા સૂત્ર સુધીમાં જિજ્ઞાસુઓએ જોવું જોઈએ. ॥ સૂ૦ ૭૦ ॥

क्खित्ता ते णं पासायवडेंसया पणवीसं जोयणसयं उड्ढं उच्चत्तणं वासट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च विक्खंभेणं अब्भुग्गयमुसिय---वण्णओ, भूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवार भाणियव्वं, अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। ते णं पासायवडेंसगा अण्णेहिं चउहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता। ते णं पासायवडेंसगा वासट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च उड्ढं उच्चत्तेणं एक्कतीसं जोयणाइं कोसं च विक्खंभेणं--वण्णओ, उल्लोओ, सीहासण--सपरिवारं, पासायवडेंसगाणं उवरिं अट्ठट्ठमंगला झया छत्ताइच्छत्ता ॥ सू० ७१ ॥

छाया---तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महानेको मूलप्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः। स खलु मूलप्रासादावतंसकः पञ्च योजनशतानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि

अब सूत्रकार इस बात का वर्णन करते हैं कि उस बहुसमरमणीय भूमिभाग में बिलकुल मध्यभाग में मूलप्रासादावतंसक है और उसकी चारों दिशाओं में अन्य और प्रासादावतंसक हैं, भूमिभाग आदिक हैं, ध्वजादिक हैं--

'तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ--(तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए) उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के मध्यभाग में (एत्थणं महेगे मूलपासायवडेंसए पण्णत्ते) एक बहुत बडा मूलप्रासादावतंसक कहा गया है. (से णं मूलपासायवडेंसए पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं) यह मूलप्रासा-

---

હવે સૂત્રકાર તે બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના એકદમ મધ્યભાગમાં મૂલપ્રાસાદાવતંસક છે અને તેની ચારે દિશાઓમાં બીજા પણ પ્રાસાદાવતંસકો છે, ભૂમિભાગ વગેરે છે, ધ્વજાદિક છે, તેનું વર્ણન કરે છે:--

'तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ--(तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुज्झदेसभाए) તે બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના એકદમ મધ્યભાગમાં (एत्थणं महेगे मूलपासायवडेंसए पण्णत्ते) એક બહુજ વિશાળ પ્રાસાદાવતંસક કહેવાય છે. (से णं मूलपासायवडेंसए पंच जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं) આ મૂલ પ્રાસાદાવતંસક ઊંચાઈમાં પાંચસો યોજન

विष्कम्भेण, अभ्युद्गतोच्छ्रित वर्णको भूमिभाग उल्लोकः सिंहासनं सपरिवारं भणितव्यम्। अष्टाष्ट मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रतिच्छत्राणि। स खलु मूलप्रासादावतंसकः अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्तः। ते खलु प्रासादावतंसकाः अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि उर्ध्वमुच्चत्वेन पञ्चविंशति योजनशतं विष्कम्भेण यावद् वर्णकः। ते खलु

दावतंसक ऊँचाई में पांचसौ योजन का है (अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं अब्भुग्गयमुसिय वण्णओ) २॥सौ योजन इसका विस्तार है. तथा यह अभ्युपगतोच्छ्रित आदि पूर्वोक्त विशेषणों से विशिष्ट हैं. इसी बात को 'वर्णक' पद से प्रकट किया गया है-(भूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं, अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) भूमिभाग, उल्लोक, सपरिवार सिंहासन, आठ आठ मंगलक, ध्वजाएँ और छत्रातिच्छत्र इन सब का यहां पर कथन करना चाहिये (से णं मूलपासायवडेंसगे अण्णेहिं चउहिं, पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) वह मूलप्रासादावतंसक अन्य चार प्रासादावतंसकों से जो कि मूलप्रासादावतंसक से आधे ऊंचे हैं. चारों दिशाओं में सब तरह से घिरा हुआ है. इस तरह (तेणं पासायवडेंसगा अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं पण्णवीसं जोयणसयं विक्खंभेणं जाव वण्णओ) ये प्रासादावतंसक २५०सौ योजन ऊंचे हैं १२५ योजन विस्तारवाले हैं. यावत् वर्णक

જેટલો છે. (अड्ढाइज्जाइं जोयणसयाइं विक्खंभेणं अब्भुग्गय मूसिय वण्णओ) ૨॥ સો યોજન જેટલો એનો વિસ્તાર છે. તથા અભ્યુપગતોચ્છ્રિત વગેરે પૂર્વોકતવિશેષણોથી યુકત છે. એજ વાતને 'वर्णक' પદથી બતાવવામાં આવી છે.(भूमिभागो उल्लोओ सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं, अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) ભૂમિભાગ, ઉલ્લોક, સપરિવાર સિંહાસન, આઠ આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો આ બધાનું અહીં કથન સમજવું જોઈએ. (से णं मूलपासायवडेंसगे अण्णेहिं चउहिं, पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) તે મૂલપ્રાસાદાવતંસક-બીજા ચાર પ્રાસાદાવતંસકોથી કે જે મૂલ પ્રાસાદાવતંસકોથી અર્ધા ઉંચા છે. ચારે દિશાઓમાં સારી રીતે પરિવેષ્ટિત છે. આ પ્રમાણે (ते णं पासायवडेंसगा अड्ढाइज्जइं जोयणसयाइं उड्ढं उच्चत्तेणं पण्णवीसं जोयणसयं विक्खंभेणं जाव वण्णओ) એ પ્રાસાદાવતંસકો ૨૫ બસોપચાસ યોજન જેટલા ઊંચા છે અને ૧૨૫ યોજન વિસ્તાર વાળા છે. યાવત્ વર્ણક (तेणं

प्रासादावतंसकाः अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्ताः। ते खलु प्रासादवतंसकाः पञ्चविंशतिं योजनशतम् ऊर्ध्वमुच्चत्वेन द्वाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं च विष्कम्भेण अभ्युद्गतोच्छ्रित० वर्णको भूमिभाग उल्लोकः सिंहासनं सपरिवारं भणितव्यम्, अष्टाष्टमङ्गलानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि। ते खलु प्रासादावतंसकाः अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्ताः। ते खलु

(तेणं पासायवडेंसया अण्णेहिं चउहिं पासायवडिंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) ये प्रासादावतंसक अन्य और चार प्रासादावतंसकों से कि जिनकीऊंचाई उन प्रासादावतंसकों से आधी है चारों दिशाओं में अच्छी तरह से घिरे हुए हैं (ते णं पासायवडिंसया पणवीसं जोयणसयं उड्ढं उच्चत्तेणं बासट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च विक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसिय-वण्णओ भूमिभागो, उल्लोओ, सीहासणं सपरिवारं भाणियव्वं) इस प्रकार ये प्रासादावतंसक १२५ योजन ऊंचे हैं और ६२॥ योजन विस्तार वाले हैं. यहां अभ्युद्गतोच्छ्रित पाठ से लेकर यावत् प्रतिरूप पाठतक का वर्णन करना चाहिये. भूमिभाग का, उल्लोक का, सपरिवार सिंहासन का वर्णन भी यहां भिन्न२ सूत्रों से करना चाहिये. (अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) आठ २ मंगलक, ध्वजाएँ एवं छत्रातिछत्र इन सबका कथन यहां पर करना चाहिये (तेणं पासायवडेंसगा अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरि

पासायवडिंसया अण्णेहिं चउहिं पासायवडिंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) એ પ્રાસાદવતંસકો બીજા ચાર અન્ય પ્રાસાદાવતંસકોથી-કે જેમની ઊંચાઈ તે પ્રાસાદવતંસકોથી અર્ધી છે. ચારે દિશાઓમાં સારી રીતે પરિવેષ્ટિત છે. (ते णं पासायवडिंसया पणवीसं जोयणसयं उड्ढं उच्चत्तेणं, बासट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च विक्खंभेणं अब्भुग्गय मूसिय-वण्णओ भूमि भागो, उल्लोओ, सीहासणं सपरिवारं भाणीयव्वं) આ પ્રમાણે એ પ્રાસાદાવતંસકો ૧૨૫ યોજન ઊંચા છે અને ૬૨॥ યોજન વિસ્તારવાળા છે. અહીં 'अभ्युद्गतोच्छ्रित' પાઠથી માંડીને 'यावत् प्रतिरूप' સુધીના પાઠનો સંગ્રહ સમજવો જોઈએ. ભૂમિ ભાગનું, ઉલ્લોકનું, સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન પણ અહીં જુદા જુદા સૂત્રોથી સમજવું જોઈએ. (अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) આઠ આઠ, મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો આ બધાનું કથન પણ અહીં સમજવું જોઈએ. (ते णं पासायवडेंसगा अण्णेहिं चउहिं पासायवडेंसएहिं तयद्धुच्चत्तप्पमाणमेत्तेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता) એ પ્રાસાદાવતંસકો બીજા અન્ય પ્રાસાદાવતં-

प्रासादावतंसकाः द्वाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं च उर्ध्वमुच्चत्वेन एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशं च विष्कम्भेण वर्णकः, उल्लोकः, सिंहासनं सपरिवारं, प्रासादावतंसकानामुपरि अष्टाष्टमंगलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि ॥सू, ७२॥

'तस्स णं' इत्यादि—

टीका—तस्य खलु=उपकारिकालयनोपरि वर्त्तमानस्य खलु बहुसमरमणियस्य=अनिम्नोन्नतत्वेन अतिशय साम्यवतः सौन्दर्ययुक्तस्य च भूमिभागस्य=भूम्येकदेशस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महानेको मूलप्रासादावतंसकः=मुख्यप्रासादावतसंकः प्रज्ञप्तः। स खलु मूलप्रासादावतंसकः उर्ध्व-

---

विखत्ता) ये प्रासादावतंसक अन्यऔर प्रासादावतंसकों कि जिनकी ऊँचाई इन प्रासादावतंसकों से आधी है चारों ओर से घिरे हुए हैं (ते णं पासायवडेंसगा वासट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च उड्ढं उच्चत्तेणं एकतीसं जोयणाइं कोसं च विक्खंभेणं वण्णओ, उल्लोओ, सीहासणं सपरिवारं पासायवडेंसगाणं उवरिं अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) इस प्रकार ये प्रासादावतंसक ६२॥ योजन के ऊंचे हैं, तथा २१ योजन और एक कोश के विस्तारवाले हैं, यहां पर वर्णक उल्लोक, सपरिवार सिंहासन तथा प्रासादावतंसकों के ऊपर आठ२ मंगलक, ध्वजाएं और छत्रातिछत्र इन सबका वर्णन करना चाहिये.।

टीकार्थ—उपकारिकालयन के ऊपर वर्तमान उस बहुसमरमणीय न नीचा और न ऊंचा किन्तु बिलकुल एकसा तथा सुहावना ऐसे भूमिभाग-भूमि के एकदेश के बहुमध्य भाग में एक बहुत बडा मूलप्रासादावतंसक है. मूल शब्द का अर्थ यहां मुख्य है. मूलप्रासादावतंसक की ऊंचाई पांचसौ

सકોથી અર્ધાં છે-ચારે બાજુએથી પરિવેષ્ટિત છે. (ते णं पासायवडेंसगा वासट्ठिं जोयणाइं अद्धजोयणं च उड्ढं उच्चत्तेणं एक्कतीसं जोयणा कोसं च विक्खंभेणं वण्णओ. उल्लोओ, सीहासणं सपरिवारं पासायवडिंसगाणं उवरि अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) આ પ્રમાણે એ પ્રાસાદાવતંસકો ૬૨॥ યોજન જેટલા ઊંચા છે તથા ૨૧ યોજન અને એક કોશ જેટલા વિસ્તારવાળા છે. અહીં વર્ણક ઉલ્લોક, સપરિવાર સિંહાસન તથા પ્રાસાદાવંતસકોની ઉપર આઠ આઠ મંગલક, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો આ બધાનું વર્ણન સમજવું જોઈએ.

ટીકાર્થઃ-ઉપકારિકા લયનની ઉપરના તે બહુ સમરમણીય-ન નીચાં કે ન ઊંચા પણ એકદમ સમ-તથા સોહામણા ભૂમિ ભાગની ભૂમિના એક દેશના બહુ મધ્ય ભાગમાં એક ખૂબજ વિશાળ મૂલ પ્રાસાદાવતંસક છે. મૂલ શબ્દનો અર્થ અહીં મુખ્ય એ પ્રમાણે છે. આ મૂલ પ્રાસાકાવતંસકની ઊંચાઈ પાંચસો યોજનની છે તથા

मुच्चत्वेन पञ्च योजनशतानि=पञ्चशतयोजनानि विज्ञेयः, तथा-अर्द्धतृतीयानि योजनशतानि=सार्द्धद्वयशतयोजनानि विष्कम्भेण=विस्तारेण विज्ञेयः। तथा-स मूलप्रासादावतंसकः अभ्युद्गतोच्छ्रित० इत्यादिविशेषणविशिष्टो बोध्यः। अमुमेवार्थं सूचयितुमाह-'अब्भुग्गयमूसिय० वण्णओ' इत्यादि। वर्णक ग्रन्थः-'अब्भुग्गयमुसिय' इत्यारभ्य 'पडिरूवे' इत्यन्तः पाठः एकोनषष्टितमसूत्रोक्तो बोध्यः। तथा-भूमिभागः=मूलप्रासादावतंसकमध्यगतभूमिभागवर्णनम्, पञ्चदशसूत्रे, उल्लोकः=मूलप्रासादोपरितनभागवर्णनमेकविंशतितमे सूत्रे. तथा सपरिवारं सिंहासनम्=इतरसिंहासनसहितमुख्यसिंहासनवर्णनं चैकविंशतितम द्वाविंशतितमसूत्रोक्तवद् भणितव्यं=वक्तव्यम्। तथा-पूर्ववदेव अष्टाष्ट मङ्गलकानि=स्वस्तिकादीनि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च चतुर्दशसूत्रोक्तानि वक्तव्यानीति। स खलु पूर्वोक्तो मूलप्रासादावतंसकः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः=मूलप्रासादाव-

योजन की है. तथा विस्तार इसका २५० योजन का है. तथा यह मूल प्रासादावतंसक अभ्युपगतोच्छ्रित आदि विशेषणों से विशिष्ट है. इसी बात की सूचना सूत्रकारने 'अब्भुग्गयमुसिय० वण्णओ' इस पाठ द्वारा दी है यहां 'अब्भुग्गयमुसिय' इस पाठ से लेकर 'पडिरूवे' तक का पाठ ५९वें सूत्र में कहा गया जानना चाहिये. तथा-भूमिभाग-मूलप्रासादावतंसक के मध्यगत भूमिभाग का वर्णन १५वें सूत्र में, उल्लोकमूलप्रासाद के ऊपर के वर्णन २१वें सूत्र में, तथा सपरिवारसिंहासनका वर्णन-इतरसिंहासन सहित मुख्य-सिंहासन का वर्णन-२१वें और २२वें सूत्र में किया गया जानना चाहिये. तथा पहिले की तरह ही आठ २ स्वस्तिकादिक मंगलक, ध्वजाएँ एवं छत्रातिच्छत्र ये सब यहां १४वें सूत्रोक्त कहना चाहिये. वह पूर्वोक्त मूल-प्रासादावतंसक अपने प्रमाण से आधे प्रमाणवाले अन्य चार प्रासादाव-

એનો વિસ્તાર ૨૫૦ યોજન જેટલો છે. તથા આ મૂલ પ્રાસાદાવતંસક અભ્યુપગતોચ્છ્રિત વગેરે વિશેષણોથી વિશિષ્ટ છે. એ વાતનું સૂચન સૂત્રકાર "अब्भुग्गयमुसिय वण्णओ" આ પાઠ વડે કરે છે. "अब्भुग्गय मुसिय" આ પાઠથી માંડીને "पडिरूवे" સુધીનો પાઠ ૫૯ મા સૂત્રમાં કહેવાયો છે તેમજ ભૂમિભાગ-મૂલ પ્રાસાદાવતંસકના મધ્યગત ભૂમિભાગનું વર્ણન ૧૫ મા સૂત્રમાં, ઉલ્લોક મૂલ પ્રાસાદની ઉપરના ભાગનું વર્ણન ૨૧ મા સૂત્રમાં, તથા સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન-બીજા સિંહાસનો સહિત મુખ્ય સિંહાસનનું વર્ણન ૨૧ મા સૂત્રમાં અને ૨૨ મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ પહેલાંની જેમજ આઠ આઠ સ્વસ્તિક વગેરે મંગલક, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્ર આ બધાં અહીં ૧૪મા સૂત્ર મુજબ સમજવાં જોઈએ. તે પૂર્વોક્ત મૂલપ્રાસાદાવતંસક પોતાના પ્રમાણથી અર્ધા પ્રમાણવાળા બીજા અન્ય ચાર પ્રાસાદાવતંસકોથી

तंसकोच्चत्वप्रमाणार्द्धोच्चत्वप्रमाणयुक्तैः, अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः, सर्वतः समन्तात्=चतुर्दिगवच्छेदेन सम्परिक्षिप्ताः=परिवेष्टिताः। ते=मूलप्रासादावतंसका चतुर्दिगवच्छेदेन स्थिताः प्रथमश्रेणिगताः खलु प्रासादावतंसकाः अर्द्ध-तृतीयानि योजनशतानि=सार्द्धद्विशतयोजनानि उर्ध्वम् उच्चत्वेन, पञ्चविंशतिं योजनशतम्=पञ्चविंशत्यधिकैकशतयोजनानि विष्कम्भेण=विस्तरेण विज्ञेयाः।

तंसकों से चारों ओर से घिरा हुआ है. मूलप्रासादावतंसक चार दिशाओं में और प्रथमश्रेणिगत हैं। उनकी उंचाई २५० योजन की है तथा १२५ योजनका इन का विस्तार है. 'जाव-वण्णओ' यहां वर्णनग्रन्थ इस प्रकार से है--वे प्रासादवातंसक 'अब्भुग्गयमुसिय' विशेषण से लगाकर 'पडिरूवा' तक के समस्त विशेषणों से विशिष्ट हैं. तथा इनके भूमिभाग का वर्णन, उल्लोक का वर्णन एवं सपरिवार सिंहासन का वर्णन पहिले की तरह जानना चाहिये. तथा आठ आठ मंगलक, ध्वजा, और छत्रातिच्छत्र इनका भी वर्णन यहां पहिले की तरह करना चाहिये. प्रथम श्रेणिगत ये प्रासादावतंसक प्रथमश्रेणिकप्रासादावतंसक से आधी ऊंचाई वाले हैं और आधे विस्तारवाले हैं तथा अन्य और चार प्रासादावतंसकों से चारों ओर से घिरे हुए हैं. इन द्वितीयश्रेणिगत प्रासादावतसककी ऊंचाई प्रथमश्रेणिगतप्रासादावतंसकों की अपेक्षा आधी है और विस्तार भी आधा है. इस तरह इनकी उचाई १२५ योजन की और विस्तार इनका ६२॥ योजन का है ऐसा जानना चाहिये. यहां

ચારે તરફથી વીંટળાયેલો છે. એ મૂલપ્રાસાદાવતંસકો ચારે દિશાઓમાં છે અને પ્રથમશ્રેણિગત છે. એમની ઊંચાઈ ૨૫૦ યોજન જેટલી છે તથા ૧૨૫ યોજન જેટલો એમનો વિસ્તાર છે. "जाव वण्णओ" અહીં વર્ણનગ્રંથ આ પ્રમાણે છેઃ—એ પ્રાસાદાવતંસકો "अब्भुग्गयमुसिय" વિશેષણથી માંડીને "पडिरूवा" સુધીના બધા વિશેષણોથી વિશિષ્ટ છે. તેમજ એમના ભૂમિભાગનું વર્ણન ઉલ્લોકનું વર્ણન અને સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન પહેલાની જેમજ સમજવું જોઈએ. તેમજ આઠ આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રોનું વર્ણન પણ અહીં પહેલાંની જેમજ સમજવું જોઈએ. પ્રથમશ્રેણિગત એ પ્રાસાદાવતંસકો-પ્રથમશ્રેણિક પ્રાસાદાવતંસકથી અર્ધી ઉંચાઈવાળા છે અને અર્ધાવિસ્તારવાળા છે. તેમજ એઓ બીજા અન્ય ચાર પ્રાસાદાવતંસકોથી ચારે તરફ પરિવેષ્ટિતપણ છે, એ દ્વિતીયશ્રેણિગત પ્રાસાદાવતંસકોની ઊંચાઈ પ્રથમશ્રેણિગત પ્રાસાદાવતંસકોની અપેક્ષાએ અર્ધી છે. અને વિસ્તાર પણ અર્ધો છે. આ પ્રમાણે એમની ઊંચાઈ ૧૨૫ યોજન જેટલી અને વિસ્તાર એમનો ૬૨॥ યોજન જેટલો છે. આમ સમજવુ જોઈએ. અહીં પણ એમના વર્ણનમાં

'जाववण्णओ' यावद्वर्णकः-वर्णनग्रन्थः, तथाहि-ते खलु प्रासादावतंसकाः 'अब्भुग्गयमुसिय' इत्यारभ्य 'पडिरूवा' इत्यन्तैः सकलविशेषणैर्विशिष्टा बोध्याः। तथा-भूमिभागवर्णनम् उल्लोकवर्णनं सपरिवारसिंहासनवर्णनं च प्राग्वद् बोध्यम्। तथा-अष्टाष्ट मङ्गलकानि, ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि चापि विज्ञेयानि। ते खलु=प्रथमश्रेणिगताः प्रासादावतंसकाः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः:=प्रथमश्रेणिकप्रासादावतंसकोच्चत्वप्रमाणार्द्धोच्चत्वप्रमाणयुक्तैः अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्ताः। तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-ते खलु=द्वितीयश्रेणिगताः खलु प्रासादावतंसकाः पञ्चविंशतिं योजनशतम्=पञ्चविंशत्यधिकानि एकशतयोजनानि उर्ध्वमुच्चत्वेन, द्वाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं च=सार्द्धद्वाषष्टियोजनानि विष्कम्भेण विज्ञेयाः। 'अब्भुग्गयमु-

---

पर भी इनके वर्णन में 'अब्भुग्गयमुसिय' विशेषण से लेकर 'पडिरूवा' तक के समस्त विशेषणों को लगाना चाहिये तथा इनके भूमिभाग का वर्णन, उल्लोक का वर्णन, इनके उपरितनभाग का वर्णन, तथा सपरिवार सिंहासन-इतरसिंहासन सहित मुख्यसिंहासन का वर्णन पहिले की तरह से कहना चाहिये. तथा आठ आठ मंगलक ध्वजाएं और छत्रातिच्छत्र इनका भी कथन यहां पर करना चाहिये. ये द्वितीय श्रेणिगत प्रासादावतंसक तृतीयश्रेणिगत अन्य और चार प्रासादावतंसकों द्वारा चारों ओर से अच्छी तरह से घिरे हुए कहे गये हैं. इन तृतीयश्रेणिगत प्रासादावतंसको की ऊंचाई और विस्तार द्वितीयश्रेणिगत प्रासादावतंसकों की अपेक्षा आधा है। इस तरह ये तृतीय श्रेणिगत प्रासादावतंसक ऊंचाई में ६२॥ योजन उंचे और ३१ योजन एक कोश के विस्तारवाले हैं।

"અબ્ભુગ્ગયમુસિય" વિશેષણથી માંડીને "પડિરૂવા" સુધીના બધા વિશેષણોનો સંગ્રહ સમજવો જોઈએ. તથા એમના ભૂમિભાગનું વર્ણન ઉલ્લોકનું વર્ણન એમના ઉપરિતન ભાગનું વર્ણન તથા સપરિવાર સિંહાસન-બીજા સિંહાસનો સહિત મુખ્ય સિંહાસનનું વર્ણન પહેલાંની જેમજ સમજવું જોઈએ. તથા આઠ-આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રોનું કથન પણ અહીં સમજવું જોઈએ. એ દ્વિતીય શ્રેણિગત પ્રાસાદાવતંસકો બીજા અન્ય ચાર તૃતીયશ્રેણિગત પ્રાસાદાવતંસકોથી ચારે તરફ સારી રીતે વીંટળાયેલા છે. એ તૃતીય શ્રેણિવાળા પ્રાસાદાવતંસકોની ઊંચાઇ અને એમનો વિસ્તાર દ્વિતીયશ્રેણિવાળા પ્રાસાદાવતંસકોની અપેક્ષાએ અર્ધો છે. આ પ્રમાણે આ ત્રીજી શ્રેણિવાળા પ્રાસાદાવતંસકો ઊંચાઇમાં ૬૨॥ યોજન જેટલા ઊંચા અને ૩૧ યોજન અને એક કોસ જેટલા વિસ્તારવાળા છે. આ પ્રાસાદાવતંસકોનું વર્ણન પણ

सियवण्णओ' तेषां प्रासादावतंसकानां वर्णकग्रन्थः 'अभ्युद्गतोच्छ्रित' इत्यारभ्य 'प्रतिरूपाः' इत्यन्तः सकलो वर्णकः-वर्णनग्रन्थो वाच्यः। तथा-तेषां प्रासादावतंसकानां भूमिभागवर्णनम् उल्लोकः=प्रासादोपरितनभागवर्णनं, तथा-सपरिवारं सिंहासनम्=इतरसिंहासनसहितमुख्यसिंहासनवर्णनं च भणितव्यं=पूर्ववद् वक्तव्यम्। तथा-अष्टाष्टमङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च वक्तव्यानीति। तथा-खलु=द्वितीयश्रेणिगताः खलु प्रासादावतंसकाः तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः=द्वितीयश्रेणिगतप्रासादावतंसकापेक्षयाऽर्धोच्चैः अन्यैश्चतुर्भिः प्रासादावतंसकैः सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्ताः। तदर्द्धोच्चत्वप्रमाणमेव दर्शयति-नो खलु प्रासादावतंसकाः द्वाषष्टिं योजनानि अर्द्धयोजनं च=सार्द्धद्वाषष्टियोजनानि उर्ध्वमुच्चत्वेन, एकत्रिंशद् योजनानि क्रोशं च=क्रोशाधिकैकत्रिंशद्योजनानि विष्कम्भेण विज्ञेयाः। एतेषां प्रासादावतंसकानां वर्णकः=अभ्युद्गतोच्छ्रितादिरूपो वर्णनग्रन्थः पूर्ववद् बोध्यः। तथा-उल्लोकवर्णनं सपरिवारसिंहासवर्णनं च पूर्ववद् विज्ञेयम्। प्रासादावतंसकानामुपरि स्वस्तिकादीनि अष्टाष्ट मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि च पूर्ववद् बोध्यानीति ॥ सू० ७१ ॥

अथ सुधर्मसभादीनि वस्तूनि प्रतिपादयितुमाह—

मूलम्—तस्स णं मूलपासायवडेंसयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं सभा सुहम्मा पण्णत्ता। एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं वावत्तरिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं. अणेगखंभसयसंनिविट्ठा अब्भुग्गयसुकयवयरवेइया तोरणवररइयसालभंजिया जाव अच्छरगणसंघविप्पकिण्णा पासाईया ४।

इन प्रासादावतंसकों का वर्णन भी पूर्वोक्त अभ्युपगतोच्छ्रितादि विशेषणों द्वारा करना चाहिये इसी तरह से भूमिभाग का वर्णन, उल्लोक का वर्णन एवं सपरिवार सिंहासन का वर्णन भी पूर्वोक्तानुसार करना चाहिये. इन प्रासादावतंसकों के ऊपर स्वस्तिकादिक आठ२ मंगलक. ध्वजाएं और छत्रातिच्छत्र पूर्ववत् जानना चाहिये ॥ सू. ७१ ॥

પૂર્વોકત અભ્યુપગતોચ્છ્રિતાદિ વિશેષણો વડે સમજવું જોઈએ. આ પ્રમાણે ભૂમિભાગનું વર્ણન, ઉલ્લોક (ઉપરના ભાગ) નું વર્ણન અને સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન પણ પૂર્વોકતાનુસાર સમજવું જોઈએ. એ પ્રાસાદાવતંસકોની ઉપર સ્વસ્તિક વગેરે આઠ આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રોનું કથન પણ પહેલાંની જેમજ સમજવું જોઈએ, ।સૂ.૭૧।

सभाए णं सुहम्माए तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता, तं जहा-पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं। ते णं दारा सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अट्ठ जोयणाइं विक्खंभेणं, तावइयं चेव पवेसेणं, सेया वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ। तेसि णं दाराणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलया झया छत्ताइच्छत्ता। तेसि णं दाराणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं मुहमंडवे पण्णत्ते। ते णं मुहमंडवा एगं जोयणसयं आयामेणं पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं वण्णओ सभाए सरिसो। तेसि णं मुहमंडवाणं तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता, तं जहा-पुरत्थिमेणं दाहिणेणं उत्तरेणं। ते णं दारा सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अट्ठजोयणाइं विक्खंभेणं, तावइयं चेव पवेसेणं, सेया वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ। तेसि णं मुहमंडवाणं भूमिभागा, उल्लोया। तेसि णं मुहमंडवाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। तेसि णं मुहमंडवाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं पेच्छाघरमंडवे पण्णत्ते। मुहमंडववत्तव्वया जाव दारा भूमिभागा उल्लोया ॥सू० ७२॥

छाया—तस्य खलु मूलप्रासादावतंसकस्य उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु सभा सुधर्मा प्रज्ञप्ता, एकं योजनशतम् आयामेन पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण,

---

अब सूत्रकार सुधर्मासभा आदि का वर्णन करते हैं-'तस्स णं मूलपासायवडेंसयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तस्स णं मूलपासायवडेंसयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं सभा सुहम्मा पण्णत्ता) उस मूलप्रासादावतंसक की ईशानदिशा में सुधर्मा

હવે સૂત્રકાર સુધર્માસભા વગેરેનું વર્ણન કરે છે.-'तस्स णं मूलपासायवडेंसयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तस्स णं मूलपासायवडेंसयस्स उत्तरपुरात्थिमेणं एत्थणं सभा सुहम्मा पण्णत्ता) તે મૂલ પ્રાસાદાવતંસની ઇશાન દિશામાં સુધર્મા નામની સભા

द्वासप्तति योजनानि उर्ध्वमुच्चत्वेन, अनेक स्तम्भशतसन्निविष्टा अभ्युद्गतसुकृतवज्रवेदिका तोरणवररचितशालभञ्जिका यावत् अप्सरोगणसङ्घविप्रकीर्णा प्रासादीया ४।

सभायां खलु सुधर्मायां त्रिदिशि त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा= पौरस्त्ये दक्षिणे उत्तरे। तानि खलु द्वाराणि षोडश योजनानि उर्ध्वमुच्चत्वेन अष्ट योजनानि विष्कम्भेण तावन्त्येव प्रवेशेन, श्वेतानि वरकनकस्तूपिका

नाम की सभा कही गई है (एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं, बावत्तरिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अणेगखंभसयसंनिविट्ठा अब्भुग्गयसुकयवयरवेइया तोरणावररइयसालभंजिया जाव अच्छरगणसंघविप्पकिण्णा पासाईया४) यह सभा १०० योजनकी लम्बी है एवं ५० योजन की विस्तार वाली है. ७२ योजन की ऊंचाई है. अनेक सौ खंभों के ऊपर यह संनिविष्ट है, इसमें अत्युन्नत एवं अच्छी तरह निष्पादित की गई सुन्दर वेदिकाएं, तोरण एवं शालभंजिकाएं बनी हुई है. यावत् यह अप्सराओं के समूह से व्याप्त है, प्रासादीय४. (सभाए णं सुहम्माए तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता) इस सुधर्मा सभा की तीनदिशाओं में तीन दरवाजे हैं (तं जहा–पुरत्थिमेणं, दाहिणेणं उत्तरेणं) जो पूर्वदिशा में दक्षिणदिशा में और उत्तरदिशा में हैं (तेणं दारा सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं) ये दरवाजे १६ योजन के ऊंचे हैं (अट्ठजोयणाइं विक्खंभेणं) आठ योजन के विस्तार

કહેવાય છે. (एगंजोयण सयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं, बावत्तरिं, जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं अणेगखंभसयसंनिविट्ठा अब्भुग्गयसुकय वयरवेइया तोरणवररइयसालभंजिया जाव अच्छरगणसंघविप्पकिण्णा पासाईया ४) આ સભા સો યોજન જેટલી લાંબી છે અને ૫૦ યોજન જેટલી વિસ્તારવાળી છે. ૭૨ યોજન જેટલી એની ઊંચાઇ છે. ઘણાં સેંકડો થાંભલાઓ ઉપર આ સંનિવિષ્ટ છે. આમાં અભ્યુન્નત અને સારી રીતે નિષ્પાદિત કરવામાં આવેલી સુંદર વેદિકાઓ છે. તોરણ તેમજ શાલભંજિકાઓ બનેલી છે યાવત્ આ અપ્સરાઓના સમૂહોથી વ્યાપ્ત છે. પ્રાસાદીય છે ૪. (सभाए णं सुहम्माए तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता) આ સુધર્મા સભાની ત્રણ દિશાઓમાં ત્રણ દરવાજાઓ છે. (तं जहा–पुरत्थिमेणं, दाहिणेणं,उत्तरेणं) જે પૂર્વ દિશામાં, દક્ષિણ દિશામાં અનેઉત્તરદિશામાં છે. (तेणं दारा सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं) એ દરવાજાઓ ૧૬ યોજન જેટલા ઊંચા છે, (अट्ठ जोयणाइं विक्खंभेणं) આઠ યોજન જેટલો એમનો વિસ્તાર છે. (तावइयं चेव-

ग्राणि यावद् वनमालाः। तेषां खलु द्वाराणाम् उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि। तेषां खलु द्वाराणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं मुखमण्डपः प्रज्ञप्तः। ते खलु मुखमण्डपाः एकं योजनशतम् आयामेन, पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण, सातिरेकाणि षोडशयोजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन वर्णकः सभायाः सदृशः। तेषां खलु मुखमण्डपानां त्रिदिशि त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-

---

वाले हैं. तावइयं चेव पवेसेणं) तथा आठ योजन के ही प्रवेशवाले हैं. (सेया वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ) ये सब दरवाजे श्वेत हैं, श्रेष्ठसुवर्ण की शिखर वाले हैं ईहामृग इत्यादि द्वार वर्णन से लेकर वनमालावर्णन तक का सब वर्णनपाठ यहां लिया गया है. ऐसा जानना चाहिये. (तेसि णं दाराणं उवरि अट्ठट्ठमंगला झया छत्ताइच्छत्ता) उन द्वारों के ऊपर आठ आठ स्वस्तिक आदि मंगलक है. ध्वजाएं हैं छत्रातिछत्र है (तेसि णं दाराणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं मुहमंडवे पण्णत्ते) उन द्वारों के आगे एक एक मुखमण्डप कहा गया है (तेणं मुहमंडवा एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं सोलसजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं वण्णओ सभाए सरिसो) ये मुखमंडप आयाम (चौडाई) में ५० योजन के हैं, कुछ अधिक १६ योजन की उंचाई है बाकी का इनका वर्णन सुधर्मासभा के जैसा है। (तेसि णं मुहमंडवाणं तिदिसिं तओ दारा, पण्णत्ता, तं जहा— पुरत्थिमेणं, दाहिणेणं, उत्तरेणं) उन मुख मण्डपों की तीन दिशाओं में

पवेसेणं) તથા આઠ યોજનના જ પ્રવેશવાળા છે. (सेया वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ) એ બધા દરવાજાઓ સફેદ છે, ઉત્તમ સુવર્ણના શિખરોવાળા છે, 'ईहामृग' વગેરે દ્વાર વર્ણનથી માંડીને 'वनमाला' વર્ણન સુધીનું બધું વર્ણન અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. (तेसि णं दाराणं उवरि अट्ठट्ठ मंगला झया छत्ताइच्छत्ता) એ દ્વારોની ઉપર આઠ આઠ સ્વસ્તિક વગેરે મંગલકો છે, ધ્વજાઓ છે, અને છત્રાતિચ્છત્રો છે. (तेसिणं दाराणं पुरओ पत्तयं पत्तेयं मुहमंडवे पण्णत्ते) એ દ્વારોની સામે દરેકે દરેક દ્વારની આગળ એક એક મુખમંડપ કહેવાય છે. (तेणं मुहमंडवा एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं साइरेगाइं सोलस जोयणइं उड्ढं उच्चत्तेणं वण्णओ सभाए सरिओ) એ મુખમંડપો આયામ (લંબાઈ) માં ૧સો યોજન જેટલા છે અને વિષ્કંભ (પહોળાઈ) માં ૫૦ યોજન જેટલા છે. ૧૬ યોજન કરતાં સહેજ વધારે જેટલી એમની ઊંચાઈ છે. એમનું બાકીનું વર્ણન સુધર્માસભા જેવું જ છે. (तेसि णं मुहमंडवाणं तिदिसिं तओ दारा पण्णत्ता, तं जहा पुरत्थिमेणं, दाहिणेणं उत्तरेणं) એ મુખ-

पौरस्त्ये, दक्षिणे उत्तरे। तानि खलु द्वाराणि षोडश योजनानि उर्ध्वमुच्चत्वेन अष्ट योजनानि विष्कम्भेण, तावदेव प्रवेशेन, श्वेतानि वरकनकस्तूपिकाग्राणि यावद् वनमालाः। तेषां खलु मुखमण्डपानां भूमिभागा उल्लोकाः। तेषां खलु मुखमण्डपानाम् उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि। तेषां खलु मुखमण्डपानां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं प्रेक्षागृहमण्डपः प्रज्ञप्तः, मुखमण्डपवक्तव्याता यावद् द्वाराणि भूमिभागा उल्लोकाः ॥ सू.७२॥

तीन दरवाजे हैं–जैसे पूर्वदिशामें १ दक्षिणदिशामें एक और उत्तरदिशा में १ (ते णं दारा सोलस जोयणाइं, उड्ढं उच्छत्तेणं, अट्ठजोयणाइं विक्खंभेणं, तावइयं चेव पवेसेणं) वे द्वार सोलह योजन के उंचे हैं, आठ योजन के विस्तारवाले हैं–और आठ ही योजन के प्रवेशवाले हैं (सेया वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ) ये सब द्वार सफेद हैं, श्रेष्ठ सुवर्ण की शिखरोंवाले हैं ईहा मृग आदि से लगाकर वनमालावर्णन तक का सब वर्णन पाठ यहां लगाना चाहिये। (तेसि णं मुहमंडवाणं भूमिभागा उल्लोया) इन मुखमंडपों के भूमिभाग और उल्लोक हैं ऐसा वर्णन भी यहां करना चाहिए. (तेसिं णं मुहमंडवाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगला झया छत्ताइच्छत्ता) उन मुख मंडपों के ऊपर आठ आठ मंगलक, ध्वजाएं एवं छत्रातिच्छत्र हैं ऐसा जानना चाहिये, (तेसिं णं मुहमंडवाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं पेच्छाघरमंडवे पण्णत्ते) इन मुखमंडपों के आगे प्रत्येक मुखमंडप में एक एक प्रेक्षागृह मंडप कहा गया है। (मुहमंडववत्तव्वया जाव दारा भूमिभागा उल्लोया) प्रेक्षागृह-

---

મંડપોની ત્રણ દિશાઓમાં ત્રણ દરવાજાઓ છે. જેમકે પૂર્વદિશામાં ૧, દક્ષિણદિશામ ૧, અને ઉત્તરદિશામાં૧,(तेणं दारा सोलस जोयणाइं. उड्ढं उच्चत्तेणं अट्ठजोयणाइं विक्खंभेणं, तावइयं चेवपवेसेणं) એ દ્વારો સોળ યોજન જેટલા ઊંચાછે. આઠ યોજન જેટલા પ્રવેશવાળા છે. (सेया वरकणगथूभियागा जाव वणमालाओ) એ બધા દ્વારો સફેદ છે, ઉત્તમ સુવર્ણના શિખરોવાળા છે. ઈહામૃગ વગેરેથી માંડીને વનમાલાના વર્ણન સુધીના સમસ્ત પાઠનો અહીં સંગ્રહ સમજવો. (तेसिं णं मुहमंडवाणं भूमिभागा, उल्लोया) એ મુખમંડપોના ભૂમિભાગો અને ઉલ્લોકો છે. એવું પણ વર્ણન અહીં સમજવું જોઈએ. (तेसिंणं मुह मंडवाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगला झया छत्ताइच्छत्ता) એ મુખમંડપોની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિછત્રો છે. આમ સમજવું જોઈએ. (तेसिं णं मुहमंडवाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं पेच्छाघरमंडवे पणत्ते) એ મુખમંડપોની સામે દરેકે દરેક મુખમંડપમાં એક એક પ્રેક્ષાગૃહ કહેવાય છે, (मुहमंडववत्तव्वया जाव दारा भूमिभागा उल्लोया) પ્રેક્ષાગૃહ

'तस्स णं' इत्यादि--

टीका--तस्य=पूर्वोक्तस्य खलु मूलप्रासादावतंसकस्य उत्तरपौरस्त्ये= उत्तरपूर्वान्तराले दिग्भागे-ईशानकोणे अत्र खलु सभा सुधर्मा प्रज्ञप्ता। सा सुधर्मा सभा एकं योजनशतम्=एकशतयोजनानि आयामेन=दैर्घ्येण, पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण= विस्तारेण द्वासप्ततिं योजनानि उर्ध्वमुच्चत्वेन विज्ञेयाः। पुनः सा सुधर्मा सभा कीदृशी ? इति दर्शयितुमाह-'अणेगखंभ जाव अच्छरगण' इत्यादि। अत्र यावच्छब्देन 'अच्छरगण०' शब्देन च संग्राह्यः पाठोविंशतितमसूत्रतो विज्ञेयः, तदर्थोऽपि तत्रैव विलोकनीयः। तथा-प्रासादीयाः, दर्शनीयाः अभिरूपाः प्रतिरूपा' इति अर्थस्तेषां पूर्वमुक्तः। एवंविधविशेषणविशिष्टा सा सुधर्मा सभा बोध्या।

इत्थं सभां वर्णयित्वा सम्प्रति तस्या द्वारादीनि प्रतिपादयति'सभाएणं इत्यादि।

सभायाः खलु सुधर्मायाः त्रिदिशि=दिक्त्रये त्रीणि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा-पौरस्त्ये=पूर्वस्मिन् दिग्भागे, दक्षिणे=दक्षिणस्मिन् दिग्भागे, उत्तरे= उत्तरस्मिन् दिग्भागे। तानि=पूर्व-दक्षिणोत्तरदिग्भागावच्छेदेन स्थितानि खलु द्वाराणि एकैकशः षोडश योजनानि=षोडशयोजनप्रमाणानि उर्ध्वमुच्चत्वेन= उच्छ्रितत्वेन, अष्ट योजनानि विष्कम्भेण=विस्तारेण, तावन्त्येव=अष्टौ योजनानि एव प्रवेशेन च बोध्यानि। तानि खलु द्वाराणि-श्वेतानि=शुभ्राणि वरकनकस्तूपिकाकानि=श्रेष्ठानि यानि कनकानि=सुवर्णानि तेषां स्तूपिकाः शिखराणि येषु तानि-उत्तमसुवर्णनिर्मितशिखरसहितानि, 'जाव वणमालाओ' यावद्वनमालाः, 'ईहामृगऋषभ' इत्यादि द्वारवर्णनत आरभ्य वनमाला वर्णन-

---

मंडपों की वक्तव्यता मुखमंडप की वक्तव्यता के जैसी जाननी चाहिये तथा द्वारवर्णन, भूमिभाग का वर्णन और उल्लोक वर्णन पहिले की तरह से जानना चाहिये।

टीकार्थ—इसका मूलार्थ के जैसा ही है. 'सालभंजिया जाव अच्छरगणसंघ०' इत्यादि पाठ में जो यावत् शब्द आया है वह यह प्रकट करता है कि 'अच्छरगण' इस शब्द से संग्राह्य पाठ २० वें सूत्र से जानना चाहिये.

મંડપોની વકતવ્યતા મુખમંડપની વકતવ્યતા પ્રમાણે જ સમજવી જોઇએ. તેમજ દ્વારવર્ણન, ભૂમિભાગનું વર્ણન અને ઉલ્લોકવર્ણન પહેલાંની જેમજ સમજવું જોઇએ.

ટીકાર્થ—આનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ જેવો જ છે. 'सालभंजिया जाव अच्छगणसंघ०' વગેરે પાઠમાં જે યાવત શબ્દ છે તે આ વાત પ્રકટ કરે છે કે–'अच्छरगण' આ શબ્દથી સંગ્રાહ્ય પાઠ ૨૦માં સૂત્ર મુજબ જાણવો જોઇએ. આનો અર્થ પણ ત્યાંજ

पर्यन्तः सर्वोऽपि वर्णनपाठश्चतुष्पञ्चाशत्सूत्रत आरभ्यैकोनषष्टितमसूत्रगतो बोध्यः। तथा- 'तेसि णं दाराणं' इत्यादि-तेषां खलु द्वाराणाम् उपरि= उर्ध्वप्रदेशे अष्टाष्ट=अष्टाष्ट=संख्यकानि मङ्गलकानि=स्वस्तिकादिरूपाणि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च विज्ञेयानि। तथा-तेषां खलु द्वाराणां पुरतः= अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकस्य द्वारस्याग्रे एकैको मुखमण्डपः=द्वारमुखस्थितो मण्डपः प्रज्ञप्तः। ते खलु मुखमण्डपा एकैकश एकं योजनपादम्=एकशतयोजनानि आयामेन=दैर्ध्येण, पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण=विस्तारेण, तथा-सातिरेकाणि=साधिकानि षोडशयोजनानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन विज्ञेयाः। 'वण्णओ सभाए सरिसो' इति एतेषां वर्णकग्रन्थः 'अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टाः' इत्यादिरूपः इति एतेषां वर्णकग्रन्थसदृशो बोध्यः। तेषां खलु मुखमण्डपानां त्रिदिशि= त्रीणि दिक्त्रये द्वाराणि प्रज्ञप्तानि। तद्यथा-पौरस्त्ये= पूर्वस्मिन् दिग्भागे, दक्षिणे=दक्षिणदिग्भागे, उत्तरे=उत्तरदिग्भागे। दिक्त्रयव्यवस्थितानि खलु द्वाराणि षोडश योजनानि उर्ध्वम् उच्चत्वेन, अष्ट योजनानि विष्कम्भेण, तावन्त्येव=अष्ट योजनान्येव प्रवेशेन विज्ञेयानि। तानि खलु द्वाराणि श्वेतानि=शुभ्राणि वरकनकस्तूपिकाकानि=जात्यकनकमयशिखरयुक्तानि-इत्यादि-विशेषणविशिष्टानि बोध्यानि। 'जाव वणमालाओ' द्वारवर्णनपरो वनमाला वर्णनपर्यन्तः सकलोऽपि ग्रन्थः पूर्ववद् बोध्यः। तथा तेषां मुखमण्डपानां भूमिभागा उल्लोकाश्च पूर्ववद् बोध्याः। तथा-तेषां खलु मुखमण्डपानाम् उपरि= उर्ध्वभागे अष्टाष्ट मङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च विज्ञेयानीति। तथा-तेषां खलु मुखमण्डपानां पुरतः=अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकम् एकैकः प्रेक्षागृहमण्डपः-प्रेक्षणं प्रेक्षा-कौतुकम् तदर्थं गृहरूपो मण्डपः-यत्रागत्य जनाः प्रेक्षणकानि कुर्वन्ति अवलोकन्ते च तादृशो मण्डपः

इसका अर्थ वहीं पर लिखा गया है. 'प्रासादीय' पदके साथ जो ४ का अङ्क लिखा गया है उससे यह बतलाया गया है कि प्रासादीय पद के साथ दर्शनीय अभिरूप और प्रतिरूप पदों का ग्रहण हुआ है. इन पदों का अर्थ पहिले कहा जा चुका है। इस प्रकार सुधर्मासभा का वर्णन करके आगे के पाठ द्वारा सूत्रकारने उसके द्वारों का वर्णन किया है.

સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. 'પ્રાસાદીય' પદની સાથે જે ૪ ચારનો અંક લખવામાં આવ્યો છે તેથી એ વાત બતાવવામાં આવી છે કે પ્રાસાદીય પદની સાથે દર્શનીય અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ પદોનું ગ્રહણ થયું છે. આ પદોનો અર્થ પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. એ પ્રમાણે સુધર્માસભાનું વર્ણન કરીને તે પછીના પાઠ વડે સૂત્રકારે

प्रज्ञप्तः। 'मुहमंडववत्तव्वया जाव दारा भूमिभागा उल्लोया' तेक्षागृहमण्डपवक्तव्यता मुखमण्डपवक्तव्यतातुल्या बोध्या। तथा-द्वाराणि, द्वारवर्णनं, भूमिभागाः-भूमिभागवर्णनम्, उल्लोकाः-उल्लोकवर्णनं च पूर्ववद् बोध्यम् ॥ सू० ७२ ॥

सम्प्रति बहुसमरमणीयभूमिभागबहुमध्यदेशभागस्थितं अक्षपाटकम्, अक्षपाटकस्थितानि वस्तूनि च प्रतिपादयितुमाह—

मूलम्—तेसि णं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं वइरामए अक्खाडए पण्णत्ते। तेसि णं वइरामयाणं अक्खाडगाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढिया पण्णत्ता। ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ। तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते। सीहासण वण्णओ सपरिवारो। तेसि णं पेच्छाघरमंडवाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता तेसि णं पेच्छाघरमंडवाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढिया पण्णत्ता। ताओ णं मणिपेढियाओ सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठजोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ। तासि णं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं थूभे पण्णत्ते। ते णं थूभा सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, सेया संखंक

'ईहामृगवृषभ' इत्यादि द्वारवर्णन से लगाकर वनमाला वर्णनतक का जो वर्णनपाठ है वह सब ५४वें सूत्र से लेकर ५९वें सूत्र तक का यहां ग्रहण करना चाहिये ऐसा कहा गया है ॥ सू. ७२ ॥

તેના દ્વારોનું વર્ણન કર્યું છે. 'ઈહામૃગ વૃષભ' વગેરે દ્વાર વર્ણનથી માંડીને 'વનમાલા' વર્ણન સુધીનો જે વર્ણનપાઠ છે તે બધો ૫૪મા સૂત્રથી માંડીને ૫૯માં સૂત્ર સુધી અહીં સંગ્રહીત થયેલો સમજવો જોઈએ. ॥ સૂ. ૭૨ ॥

कुंददगरय अमयमहियफेणपुंजसंनिगासा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा। तेसि णं थूभाणं उवरिं अट्ठ मंगलगा झया छत्ताइछत्ता जाव सहस्सपत्तहत्थया। तेसि णं थूभाणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं मणिपेढियाओ पण्णत्ताओ। ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ। तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं चत्तारि जिणपडिमाओ जिणुस्सेहपमाणमेत्ताओ संपलियंकनिसन्नाओ थूभाभिमुहीओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठंति, तं जहा—उसभा वद्धमाणा चंदाणणा वारिसेणा ॥ सू० ७३ ॥

छाया—तेषां खलु बहुसमरमणीयानां भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं वज्रमयः अक्षपाटकः प्रज्ञप्तः। तेषां खलु वज्रमयाणाम् अक्षपाटकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकं मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। ताः

अब सूत्रकार बहुसमरमणीय भूमिभागके बहुमध्यदेशभाग में स्थित अक्षपाटक और अक्षपाटक में स्थित वस्तुओं का कथन करते हैं—

'तेसिणं बहुसमरमणिज्जा णं भूमिभागाणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ-(तेसिणं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं वइरामए अक्खाडए पण्णत्ते) उन बहुसमरमणीय भूमिभागों के बहुमध्यदेशभाग में प्रत्येक में वज्रमय अक्षपाटक-उपवेशनयोग्य आसनविशेष कहा गया है-(तेसि णं वइरामयाणं अक्खाडगाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढिया पण्णत्ता) उन वज्ररत्नमय अक्षपाटों के बहुमध्यदेशभाग

હવે સૂત્રકાર બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના બહુ મધ્યદેશભાગમાં સ્થિત અક્ષપાટક અને અક્ષપાટકમાં સ્થિત વસ્તુઓનું કથન કરે છે--

'तेसि णं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तेसि णं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं बइरामइए अक्खाडए पण्णत्ते) તે બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના બહુ મધ્યદેશભાગમાં દરેકે દરેકમાં વજ્રમય અક્ષપાટક—ઉપવેશનયોગ્ય આસનવિશેષ—કહેવાય છે. (तेसि णं वइरामयाणं अक्खाडगाणं बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं

खलु मणिपीठिकाः अष्टयोजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि बाहल्येन, सर्वमणिमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः। तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं सिंहासनं प्रज्ञप्तम्। सिंहासनवर्णकः सपरिवारः। तेषां खलु प्रेक्षागृहमण्डपानाम् उपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि। तेषां खलु प्रेक्षागृहमण्डपानां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। ताः खलु मणिपीठिकाः षोडश योजनानि आयामविष्कम्भेण, अष्ट

में प्रत्येक प्रत्येक में मणिपीठिका कही गई हैं। (ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) ये सब मणिपीठिकाएं विष्कंभ की अपेक्षा से आठ योजनकी कही गई हैं. तथा मोटाई की अपेक्षा चार योजन की कही गई हैं,– ये सब सर्वथा रत्नमय हैं, अच्छ–निर्मल हैं, यावत् (तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते) इनके ऊपर–प्रत्येक मणिपीठिका पर एक२ सिंहासन कहा गया हैं। (सीहासणवण्णओ सपरिवारो) यहां पर सपरिवारसिंहासन का वर्णन करना चाहिये (तेसि णं पेच्छाघरमंडवाणं उवरिं अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) उस प्रेक्षागृहमंडपों के ऊपर आठ२ मंगलक तथा ध्वजाएं और छत्रातिच्छत्र कहे गये हैं। (तेसिं णं पेच्छाघरमण्डवाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढिया पण्णत्ता) उन प्रेक्षागृहमंडपों के सामने प्रत्येकमण्डप के आगे मणिपीठिका–एक एक मणिपीठिका कही गई है (ताओ णं मणिपेढि-

મણિપેઢિયા પણ્ણત્તા) તે વજ્રરત્નના અક્ષપાટોના બહુ મધ્યદેશભાગમાં દરેકે દરેકમાં મણિપીઠિકા કહેવામાં આવી છે. (ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) આ બધી મણિપીઠિકાઓ આયામ અને વિષ્કંભની અપેક્ષાએ આઠ યોજન જેટલી કહેવાય છે. તેમજ મોટાઈની અપેક્ષાએ ચાર યોજન જેટલી કહેવાય છે. આ બધી સર્વથા રત્નમય છે, અચ્છ છે, નિર્મળ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते) એમની ઉપર–દરેકે દરેક મણિપીઠિકા ઉપર એક એક સિંહાસન કહેવાય છે. (सीहासणवण्णओ सपरिवारो) અહીં સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન કરવું જોઈએ. (तेसि णं पेच्छाघर मंडवाणं उवरिं अट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) તે પ્રેક્ષાગૃહમંડપોની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો તથા ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો કહેવાય છે. (तेसि णं पेच्छाघरमंडवाण पुरओ पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढिया पण्णत्ता) તે પ્રેક્ષાગૃહ મંડપોની સામે દરેકે દરેક મંડપની સામે મણિપીઠિકા–એક એક મણિપીઠિકા કહેવાય છે. (ताओ णं मणिपेढि-

योजनानि बाहल्येन. सर्वमणिमय्यः अच्छाः यावत् प्रतिरूपाः। तासां खलु उपरि प्रत्येकं प्रत्येकं स्तूपः प्रज्ञप्तः। ते खलु स्तूपाः षोडश योजनानि आयामविष्कम्भेण, सातिरेकाणि षोडश योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, श्वेतानि शङ्खाङ्ककुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशाः सर्वरत्नमयाः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः। तेषां खलु स्तूपानामुपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छ-

---

याओ सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं–अट्ठजोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) ये मणिपीठिकाएँ आयाम और विष्कंभ की अपेक्षा सोलह योजन की हैं तथा मोटाई में ये आठ योजन की हैं ये सब सर्वथा मणिमय हैं तथा आकाश एवं स्फटिकमणि के समान निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं। (तासिं णं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं थूभे पण्णत्ते) इन मणिपीठिकाओं के प्रत्येक मणिपीठिका ऊपर एक२ स्तूप कहा गया है. (तेणं थूभा सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं सोलसजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, सेया संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिगासा) ये स्तूप आयाम एवं विष्कंभ में सोलह सोलह योजन के हैं तथा १६ सोलेर योजन से भी कुछ अधिक ऊंचे हैं. ये सब स्तूप श्वेतवर्ण के हैं. इसलिये शंख अंकरत्न, कुन्दपुष्प, जलबिन्दु एवं अमृत के मंथन से जायमान फेनपुंज के जैसे प्रभावाले देखाई देते हैं (सव्वरयणामया, अच्छा जाव पडिरूवा) ये स्तूप सर्वथा रत्नमयहैं. अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं (तेसिं णं थूभाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता जाव सहस्स०) उन स्तूपों के ऊपर आठ२

याओ सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ)એ મણિપીઠિકાઓ આયામ અને વિષ્કંભની અપેક્ષાથી સોળ યોજન જેટલી છે તેમજ મોટાઈમાં એ આઠ યોજન જેટલી છે. આ બધી સર્વથા મણિમય છે તેમજ આકાશ અને સ્ફટિકમણિની જેમ નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.(तासिं णं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं थूभे पण्णत्ते) એ મણિપીઠિકાઓની ઉપર દરેકે દરેક મણિપીઠિકા ઉપર એક એક સ્તૂપ કહેવાય છે. (तेणं थूभा सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं सोलस जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तणं, सेया, संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिगासा) એ સ્તૂપ આયામ અને વિષ્કંભમાં સોળ યોજન જેટલા છે. અને ૧૬ યોજન કરતાં પણ સહેજ વધારે ઊંચા છે. આ બધાસ્તૂપો શ્વેતવર્ણના છે. એટલા માટે એઓ શંખ, અંકરત્ન, કુંદપુષ્પ, જલબિંદુ અને અમૃતફેનના મંથનથી ઉત્પન્નફેનપુંજ જેવા પ્રભાવાળા લાગે છે.(सव्वरयणामया, अच्छा जाव पडिरूवा) એ સ્તૂપો સર્વથા રત્નમય છે, અચ્છ છે, યાવત પ્રતિરૂપ છે. (तेसिं णं थूभाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता

त्राणि यावत् सहस्रपत्रहस्तकाः तेषां खलु स्तूपानां प्रत्येकं प्रत्येकं चतुर्दिशि मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः। ताः खलु मणिपीठिकाः अष्टयोजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि बाहल्येन, सर्वरत्नमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः। तासां खलु मणिपीठिकानाम् उपरि चतस्रो जिनप्रतिमाः जिनोत्सेधप्रमाणमात्राः सम्पर्यङ्कनिषण्णाः स्तूपाभिमुख्यः संनिक्षिप्ताः तिष्ठन्ति, तद्यथा ऋषभा वर्द्धमाना चन्द्रानना वारिषेणा ॥ सू० ७३ ॥

मंगलक, ध्वजाएं और छत्रातिच्छत्र यावत् सहस्रपत्रकमल कहे गये हैं। (तेसिं णं थूभाणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं मणिपेढियाओ पण्णत्ताओ) उन स्तूपों में एक एक मणिपीठिका चारों दिशाओं में कही गई है। (ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) ये सब मणिपीठिकाएं आयाम विष्कंभ की अपेक्षा आठर योजन की हैं तथा इनकी स्थूलता–मोटाई, चार योजन का है. ये सब सर्वथा रत्नमय हैं, अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं (तासि णं मणीपेढियाणं उवरिं चत्तारि जिणपडिमाओ जिणुस्सेहपमाणमेत्ताओ संपलियंकनिसन्नाओ थूभाभिमुहीओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठंति तं जहा–उसभा वद्धमाणा चंदाणणा वारिसेणा) इन मणिपीठिकाओं के ऊपर चार जिन प्रतिमाएं है, जिनका शरीरोत्सेध–ऊंचाई जितना कहा गया है, इन प्रतिमाओं का उतना ही उत्सेध है. ये सब प्रतिमाएं पर्यङ्कासन से बैठी हुई है

जाव सहस्स०) એ સ્તૂપોની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો યાવત્ સહસ્રપત્રકમળો કહેવાય છે. (तेसिं णं थूभाणं पत्तेयं चउद्दिसिं मणिपेढियाओ पण्णत्ताओ) એ સ્તૂપોમાંથી દરેકે દરેક સ્તૂપમાં એક એક મણિપીઠિકા ચાર દિશાઓમાં કહેવાય છે, (ताओणं मणिपेढियाओ अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) આ બધી મણિપીઠિકાઓ આયામ અને વિષ્કંભની અપેક્ષાએ આઠ યોજન જેટલી છે. તથા એમની સ્થૂલતા–મોટાઇ–ચાર યોજન જેટલી છે. આ બધી સર્વથા રત્નમય છે, અચ્છ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तासिं णं मणिपेढिया णं उवरिं चत्तारि जिणपडिमाओ जिणुस्सेहपमणमेत्ताओ संपलियंकनिसन्नाओ थूभाभिमुहीओ सन्निक्खित्ताओ चिट्ठंति तं जहा–उसभावद्धमाणा चंदाणणा वारिसेणा) આ મણિપીઠિકાઓની ઉપર ચાર જિનપ્રતિમાઓ છે. જિનના શરીરની ઊંચાઇ જેટલી કહેવામાં આવી છે તેટલી જ ઊંચાઇ તે પ્રતિમાઓની પણ છે. આ બધી પ્રતિમાઓ પર્યંકાસનથી

'तेसिं णं' इत्यादि—

टीका—तेषां=प्रेक्षागृहमण्डपसम्बन्धिनां खलु बहुसमरमणीयानाम्=अत्यन्तसमानां मनोहराणां च भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकः वज्रमयः=वज्ररत्नमयः अक्षपाटकः उपवेशनयोग्य आसनविशेषः प्रज्ञप्तः। तेषां खलु वज्रमयाणाम् अक्षपाटकानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैका मणिपीठिका=मणिमयी वेदिका प्रज्ञप्ता। ताः खलु मणिपीठिकाः अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, तथा—चत्वारि योजनानि बाहल्येन=स्थौल्ये विज्ञेयाः। ताः मणिपीठिकाः सर्वरत्नमय्यः=सर्वावयवेन रत्नमय्यः अच्छा यावत्प्रतिरूपाः=अच्छादिप्रतिरूपान्तविशेषणविशिष्टा बोध्याः। तासां खलु मणिपीठिकानां मध्ये एकैकस्या मणिपीठिकाया उपरि प्रत्येकं प्रत्येकम्= एकैकम् सिंहासनं प्रज्ञप्तम्। सिंहासनवर्णकः। सपरिवारः=परिवाररूपभद्रासनसहितसिंहासनवर्णनं एकविंशतितमे द्वाविंशतितमे च सूत्रे द्रष्टव्यम्। तथा—तेषां खलु प्रेक्षागृहमण्डपानाम् उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि स्वस्तिकादिरूपाणि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च विज्ञेयानि। तेषां खलु प्रेक्षागृहमण्डपानाम् एकैकस्य प्रेक्षागृहमण्डपस्य पुरतः=अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैका

और इनका मुख स्तूप की तरफ है ये प्रतिमाएँ हैं ऋषभभगवान् की, वर्द्धमान भगवान् की, चंद्रप्रभभगवान की और वारिषेण भगवान् की।

टीकार्थ—इसका मूलार्थ के जैसा ही है. परिवाररूप भद्रासन सहित सिंहासन का वर्णन २१वे और २२वे सूत्र में किया गया है। 'छत्ताइच्छत्ता जाव सहस्सपत्ता' में जो यावत् शब्द आया है उससे 'घण्टायुगल, पताकातिपताका, उत्पलहस्तक,—उत्पलसमूह, कुमुदहस्तक, नलिनहस्तक, सुभगहस्तक, सौगंधहस्तक, पुण्डरीकहस्तक, महापुण्डरीकहस्तकशतपत्रहस्तक' इस पाठ का संग्रह हुआ है. इन सबका वर्णन १४ वे सूत्र में किया गया है। सू. ७३।

બેઠી છે. અને એમનું મુખ સ્તૂપની જેમ છે. ઋષભ ભગવાનની, વર્દ્ધમાન ભગવાનની, ચન્દ્રપ્રભ ભગવાનની તેમજ વારિષેણ ભગવાનની એ પ્રતિમાઓ છે.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. પરિવારરૂપ ભદ્રાસન સહિત સિંહાસનનું વર્ણન ૨૧મા અને ૨૨મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે તેથી 'छत्ताइच्छत्ता जाव सहस्सपत्ता' માં જે યાવત્ શબ્દ આવેલ છે તેથી 'घण्टायुगल, पताकातिपताका, उत्पलहस्तक, उत्पलसमूह, कुमुदहस्तक, नलिनहस्तक, सुभगहस्तक, सौगन्धहस्तक, पुंडरीकहस्तक, महापुण्डरीकहस्तक, शतपत्रहस्तक' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ બધાનું વર્ણન ૧૪મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. ॥સૂ. ૭૩॥

मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। ताः खलु मणिपीठिकाः षोडश योजनानि आयामविष्कम्भेण, बाहल्येन=स्थौल्येन अष्ट योजनानि विज्ञेयाः। तथा-सर्वरत्नमय्यः=सर्वावयवेन रत्नमय्यः, अच्छा यावत् प्रतिरूपाश्च बोध्याः। तासां खलु मणिपीठिकानाम् एकैकस्या मणिपीठिकाया उपरि प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकः स्तूपः प्रज्ञप्तः। ते खलु स्तूपाः षोडश षोडश योजनानि आयामविष्कम्भेण, सातिरेकाणि=साधिकानि षोडश योजनानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन विज्ञेयाः। तथा-ते स्तूपाः श्वेताः=श्वेतवर्णाः शङ्खाङ्ककुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशा-तत्र शङ्खः-प्रसिद्धः अङ्कः स्फटिकरत्नं कुन्दं=पुष्पविशेषः, दकरजः=उदकबिन्दुः, अमृतमथितफेनपुञ्जः-अमृतस्य यद् मथितं=मथनं तेन जाता ये फेनास्तेषां पुञ्जः=समूहः' तत्सन्निकाशाः=धवलत्वेन शङ्खादिसदृशाः, सर्वरत्नमयाः=सर्वावयवेन रत्नमयाः अच्छा यावत् प्रतिरूपा बोध्याः। तथा-तेषां खलु स्तूपानाम् उपरि अष्टाष्ट=अष्टाष्ट संख्यकानि मङ्गलकानि=स्वस्तिकादीनि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्रास्ते यावत्=घण्टायुगलानि पताकातिपताकाः उत्पलहस्तकाः=उत्पलसमूहाः कुमुदहस्तका नलिनहस्तकाः सुभगहस्तकाः सौगन्धिकहस्तकाः पुण्डरीकहस्तकाः महापुण्डरीकहस्तका शतपत्रहस्तकाः सहस्रपत्रहस्तकाश्च बोध्याः। घण्टायुगलादि सहस्रपत्रान्ताः शब्दा यावत्पदेन चतुर्दश सूत्रोक्ता ग्राह्याः। तथा-तेषां खलु स्तूपानां प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकस्य स्तूपस्य चतुर्दिशि मणिपीठिकाः प्रज्ञप्ताः। खलु मणिपीठिकाः अष्ट अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेन, चत्वारि योजनानि बाहल्येन, सर्वरत्नमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपा विज्ञेयाः। तासां खलु मणिपीठिकानाम् उपरि=उपरिभागे चतस्र= चतुस्संख्यका जिनप्रतिमाः=प्रतिकृतयः जिनोत्सेधप्रमाणमात्राः जिनशरीरोच्चत्वप्रमाणप्रमिताः संपल्यङ्कनिषण्णाः=पर्यङ्कासनेनोपविष्टाः स्तूपाभिमुख्यः=स्तूपदिशि कृतमुख्यः-सन्निक्षिप्ताः=सम्यङ्निवेशिताः तिष्ठन्ति, तद्यथा-ऋषभा१ वर्द्धमाना२ चन्द्रानना३ वारिषेणा४ ॥ सू० ७३ ॥

मूलम्—तेसि णं थूभाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं मणिपेढिया पण्णत्ता। ताओ णं मणिपेढियाओ सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ जाव पडिरूवाओ। तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं चेइयरुक्खे पण्णत्ते। ते णं चेइयरुक्खा अट्ठ जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, अद्धजोयणं, उव्वेहेणं,

दो जोयणाइं खंधा, अद्धजोयणं विक्खंभेणं, छजोयणाइं विडिमा बहुमज्झदेसभाए, अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं अट्ठ जोयणाइं सव्वग्गेणं पण्णत्ता। तेसि णं चेइयरुक्खाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा-वयरामयमूलरयय सुपइट्ठियविडिमा, रिट्ठामयविउलकंदवेरुलियरुइरखंधा, सुजायवर जायरूवपढमगविसालसाला नाणामणिमयरयणविविहसाहप्प साहवेरुलियपत्ततवणिज्ज-पत्तविंटा, जंबूणयरत्तमउयसुकुमालपवालपल्लववरंकुरधरा विचित्त मणिरयणसुरभिकुसुमफलभरभरियनमियसाला अहियं नयणमण-निव्वुइकरा अमयरससरसफला सच्छाया सप्पभा सस्सिरीया सउज्जोया पासाइया दंसणिज्जा अभिरूवा पडिरूवा। तेसि णं चेइयरुक्खाणं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइछत्ता। तेसि णं चेइयरुक्खाणं पुरओ पत्तेयं पत्तयं मणिपेढिया पण्णत्ता। ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेण, सव्वमणिमईओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ। तासिणं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं महिंदज्झए पण्णत्ते। ते णं महिंदज्झया सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, जोयणं उव्वेहेणं, जोयणं विक्खंभेणं, वइरामयवट्टलट्ठसंठियसुसिलिट्ठपरिघ मट्ठसुपइट्ठिया विसिट्ठा अणेगवरपंचवण्णकुडभिसहस्सपरिमंडियाभिरामा वाउद्धूय विजयवेजयती पडागा छत्ताइच्छत्तकलिया तुंगा गयणतलमभिलंघमाणसिहरा पासाईया ४। तेसि णं महिंदज्झयाणं उवरि अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। तेसि णं महिंदज्झयाणं पुरओ पत्तयं पत्तयं नंदा

पुक्खरिणी पण्णत्ता । ताओ णं णंदाओ पुक्खरिणीओ एगं जोयण-सयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं, दस जोयणाइं उव्वेहेणं, अच्छाओ जाव वण्णओ अप्पेगइयाओ पगइए उदगरसेण पण्णत्ताओ । पत्तेयं पत्तेयं पउमवरवेइया परिक्खित्ता पत्तेय पत्तेय वणसंडपरिक्खित्ता । तासि णं णंदाणं पुक्खरिणी णं तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता । तिसोवाणपडिरूवगाणं वण्णओ, तोरणा झया छत्ताइच्छत्ता ॥ सू० ७४ ॥

छाया–तेषां खलु स्तूपानां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं मणिपीठिका प्रज्ञप्ता । ताः खलु मणिपीठिकाः षोडशयोजनानि आयामविष्कम्भेण, अष्ट योजनानि बाहल्येन, सर्वमणिमय्यो यावत् प्रतिरूपाः । तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं चैत्यवृक्षः प्रज्ञप्तः । ते खलु चैत्यवृक्षाः अष्टाष्ट

'तेसिं णं थूभाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ–(तेसि णं थूभाणं पुरओ पत्तेयं२ मणिपेढिया पण्णत्ता) इन स्तूपों के आगे प्रत्येक स्तूप के एक एक मणिमयी पीठिका कही गई है. (ताओ णं मणिपेढियाओ सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, अट्ठजोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ जाव पडिरूवाओ) ये सब मणिपीठिकाएं आयाम एवं विस्तार की अपेक्षा सोलह२ योजन की हैं एवं मोटाई में ये सब आठ२ योजन की हैं, ये सब सर्वथा मणिमय हैं यावत् प्रतिरूप हैं । (तासि णं मणिपेढियाओ उवरिं पत्तेयं पत्तेयं चेइयरुक्खे पण्णत्ते) इन प्रत्येक मणिपीठिकाओं के ऊपर

'तेसि णं थभाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—तेसि ण थूभाणं पुरओ पत्तेयं२ मणिपेढिया पण्णत्ता આ સ્તૂપોની સામે દરેકે દરેક સ્તૂપની સામે એક એક મણિમયી પીઠિકા કહેવામાં આવી છે. (ताओ णं मणिपेढीयाओ सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, अट्ठजोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमईओ जाव पडिरूवाओ) આ બધી મણિપીઠિકાઓ આયામ અને વિસ્તારની અપેક્ષાએ સોળ યોજન જેટલી છે.–અને સ્થૂલતા–મોટાઇ–માં આ બધી આઠ યોજન જેટલી છે. આ બધી સંપૂર્ણતઃ મણિનિર્મિત છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तासि णं मणिपेढियाओ उवरिं पत्तेयं पत्तेयं चेइयरुक्खे पण्णत्ते) તે દરેકે દરેક

योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, अर्द्धयोजनम् उद्वेधेन, द्वे योजने स्कन्धाः, अर्द्ध योजनं विष्कम्भेण, षड् योजनानि विडिमाः, बहुमध्यदेशभागे अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, सातिरेकाणि अष्ट योजनानि सर्वाग्रेण प्रज्ञप्ताः। तेषां खलु चैत्यवृक्षाणाम् अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—वज्रमय-मूलरजतसुप्रतिष्ठितविडिमाः रिष्टमयविपुलकन्दवैडूर्यरुचिरस्कन्धाः सुजातवरजातरूपप्रथमकविशालशालाः नानामणिमयरत्नविविधशाखाप्रशाखवैडूर्य-पत्रतपनीयपत्रवृन्ताः जाम्बूनदरक्तमृदुकसुकुमारप्रवालपल्लववराङ्कुरधरा

एक२ चैत्यवृक्ष कहा गया है। (तेणं चेइयरुक्खा अट्ठजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं) ये चैत्यवृक्ष आठ आठ योजन की ऊंचाइ वाले हैं (अद्धजोयणं उव्वेहेणं दो जोयणाइं खंधा, अद्धजोयणं विक्खंभेणं, छजोयणाइं विडिमा बहुमज्झदेसभाए) इनका उद्वेध आधेयोजन का है अर्थात् इनका मूलभाग जमीन में आधे योजन तक नीचे गया हुआ है. इनका स्कन्धभाग दो२ योजन का है. इनके मध्यभाग की उर्ध्वगत शाखाएं छहछह २योजन की हैं (अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं-साइरेगाइं अट्ठ जोयणाइं सव्वग्गेणं पण्णत्ता) इनकी—विडिमाओं का—आयाम और विस्तार आठ आठ योजन का है. तथा ये सर्वाग्र की अपेक्षा से—चैत्यवृक्ष के सर्वोपरिभाग की अपेक्षा से कुछ अधिक आठ आठ योजन के हैं। (तेसिणं चेइयरुक्खाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) इन चैत्यवृक्षों का वर्णावास इस प्रकार से कहा गया है—(तं जहा—वयरामयमूलरयणसुपइट्ठियविडिमा, रिट्ठामयविउलकंदवेरुलियरुइरखंधा, सुजायवरजायरूवपढमगविसालसाला णाणा-

मणिपीठिकानी ઉપર એક એક ચૈત્યવૃક્ષ કહેવાય છે. (तेणं चेइयरुक्खा अट्ठजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं) આ ચૈત્યવૃક્ષો આઠ યોજન જેટલી ઊંચાઈવાળા છે. (अद्धजोयणं उव्वेहेणं दो जोयणाइं खंधा, अद्धजोयणं, विक्खंभेणं, छजोयणाइं विडिमा बहुमज्झदेसभाए) એમનો ઉદ્વેધ અર્ધાયોજન જેટલો છે—એટલે કે એમનો મૂળભાગ જમીનમાં અર્ધાયોજન સુધી—બે ગાઉ સુધી—નીચે પહોંચેલો છે. એમનો સ્કંધભાગ બે યોજનનો છે, એમનો વિસ્તાર અર્ધાયોજન જેટલો છે. એમના મધ્યભાગની ઉર્ધ્વગતશાખાઓ છ યોજન જેટલી છે. (अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं अट्ठजोयणाइं सव्वग्गेणं पण्णत्ता) એમના—વિડિમાઓના—આયામ અને વિસ્તાર આઠ યોજન જેટલા છે. તેમજ એ સર્વાગ્રની અપેક્ષાએ—ચૈત્યવૃક્ષના સર્વોપરિભાગની અપેક્ષાથી આઠ યોજન કરતાં સહેજ વધારે છે. (तेसि णं चेइयरुक्खाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) આ ચૈત્યવૃક્ષોનો વર્ણાવાસ આ પ્રમાણે કહેવાય છે. (तं जहा वयरामयमूलरयणसुपइट्ठियविडिमा, रिट्ठामय विउलकंदवेरुलियरुइर

विचित्रमणिरत्नसुरभिकुसुमफलभरभृतनतशाला अधिकं नयनमनोनिर्वृतिकराः अमृतरससरसफलाः सच्छायाः सप्रभाः सश्रीकाः सोद्योताः प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपाः प्रतिरूपाः। तेषां खलु चैत्यवृक्षाणाम् उपरि अष्टाष्ट

मणिमयरयणविविहसाहप्पसाहवेरुलियपत्ततवणिज्जपत्तबिंटा) इन चैत्यवृक्षों के मूलभाग वज्ररत्नमय हैं. विडिमा–इनके मध्यभाग से ऊपर की ओर निकली हुई सुन्दराकार वाली शाखाएँ रजतमय हैं इनके कन्द विशाल और रिष्टरत्न मय हैं स्कन्ध इनके वेडूर्य रत्नमय है और मनोहर हैं. इनके स्कन्धों की शाखाएँ विशाल हैं. एवं शोभनजातीय सुवर्ण की बनी हुई हैं. इनकोशाखाएँ एव प्रशाखाएं अनेक प्रकार के मणियों एवं रत्नों की बनी हुई हैं. इनके पत्र वैडूर्य रत्नमय है. पत्रों के वृन्त–डन्टल तपनीयस्वर्णमय हैं (जंबूणयरत्तमउयसुकुमालपवालपल्लववरंकुरधरा, विचित्तमणिरयणसुरभिकुसुमफलभरभरियनमियसाला, अहियं नयणमणनिव्वुइकरा अमयरससरसफला) जाम्बूनद नामकविशिष्ट सुवर्ण के, कोमल,, लाल, सुकुमारस्पर्शवाले इनके प्रवाल है, पल्लव हैं, और प्रथमउद्भिद्यमान अङ्कुर हैं। इनकी शाखाएं अनेक प्रकार के मणियों के एवं रत्नों के सुगंधित पुष्पों से एवं फलों से खूब लदी हुई हैं. अतएव नम्रीभूत हैं. नेत्रो को एवं मनको ये वृक्ष बहुत आनन्द, देते हैं. अमृतरस के जैसा रस इनके फलों में भरा हुआ है (सच्छाया, सप्पभा, सस्सिरीया, सउज्जोया, पासाईया, दंसणिज्जा, अभिरूवा पडि वा) इनकी छाया बडी सुन्दर

खंधा, सुजायवरजायरूवपढमगविसालसाला. णाणामणिमयरयणविविह साहप्पसाहवेरुलियपत्ततवणिज्जपत्तबिंटा) આ ચૈત્યવૃક્ષોના મૂળ ભાગ વજ્રરત્નમય છે. વિડિમા–એમના મધ્યભાગથી ઉપરની તરફ નીકળેલી સુન્દરાકારવાળી શાખાઓ રજતમય છે. એમના કંદો વિશાળ અને રિષ્ટરત્નમય છે. સ્કંધ એમના વૈડૂર્યરત્નમય છે અને મનોહર છે. એમના સ્કંધોની શાખાઓ વિશાળ છે, અને શોભનજાતીય સુવર્ણની બનેલી છે. એમની શાખાઓ તેમજ પ્રશાખાઓ ઘણી જાતનાં મણિઓ અને રત્નોની બનેલી છે. એમનાં પાંદડાઓ વૈડૂર્યરત્નમય છે. પાંદડાઓનાં વૃન્તો (દીંટાઓ) તપનીય સુવર્ણમય છે. (जंबूणयरत्तमउयसुकुमालपवालपल्लववरंकुर–धरा, विचित्तमणिरयणसुरभिकुसुमफलभरभरियनमियसाला, अहियं नयण-मणनिव्वुइकरा अमयरससरसफला) જંબૂનદ નામના વિશેષ સુવર્ણના, સુકોમળ, લાલ, સુકુમાર સ્પર્શવાળા એમના પ્રવાલો છે; પલ્લવ છે અને પ્રથમ ઉદ્ભિદ્યમાન અંકુર છે. એમની શાખાઓ ઘણી જાતના મણિઓ અને રત્નોનાં સુગંધિત પુષ્પોથી અને ફળોથી ખૂબ વ્યાપ્ત થઇ રહી છે. એથી નમ્ર થઇ રહી છે. નેત્રોને તેમજ મનને એ વૃક્ષો બહુજ આનંદ આપે છે. એમનાં ફળોમાં અમૃત જેવું રસ ભરેલું છે. (सच्छाया, सप्पभा, सस्सिरीया, सउज्जोया, पासा-

मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि तेषां खलु चैत्यवृक्षाणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं मणिपीठिका प्रज्ञप्ता । ताः खलु मणिपीठिकाः अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि बाहल्येन, सर्वमणिमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपाः । तासां खलु मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं महेन्द्रध्वजः प्रज्ञप्तः । ते खलु महेन्द्रध्वजाः षष्टि योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन योजनमुद्वेधेन, योजनं विष्कम्भेण, वज्रमयवृत्तलष्टसंस्थितसुश्लिष्टपरिघृष्टमृष्टसुप्रतिष्ठिताः

है, प्रभा इनकी बडी निर्मल है. बडे सुहावने लगते हैं. उद्योत सहित हैं, प्रासादीय हैं दर्शनीय हैं, अभिरूप हैं और प्रतिरूप हैं (तेसि णं चेइयरुक्खाणं उवरिं अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) इनचैत्यवृक्षों के ऊपर आठ२ मंगलक हैं, ध्वाजाएं हैं, और छत्रातिच्छत्र हैं (तेसिं णं चेइयरुक्खाणं पुरओ पत्तेयं२ मणिपेढिया पण्णत्ता) उन चैत्यवृक्षों के सामने एक एक मणिपीठिका है (ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ, अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) ये मणिपीठिकाएं आयामविस्तार की अपेक्षा आठ आठ योजन की हैं, इनकी स्थूलता चारचार योजन की है. ये सब सर्वथा मणिमय हैं, अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं । (तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं२ महिंदज्झए पण्णत्ते) उन प्रत्येक मणिपीठिकाओं के ऊपर एक२ महेन्द्र ध्वज कहा गया है (तेणं महिंदज्झया सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, जोयणं उव्वेहेणं, जोयणं विक्खंभेणं, वइरामयवट्टलट्ठसंठिय सुसिलिट्ठपरिघट्ठमट्ठसुपइट्ठिया विसिट्ठा अणेगवरपंचव-

---

ईया, दंसणिज्जा, अभिरूवा पडिरूवा) એમની છાયા બહુજ સારી છે, એમની પ્રભા બહુજ નિર્મળ છે. એઓ ખૂબ જ સોહામણા લાગે છે. ઉદ્યોત સહિત છે, પ્રાસાદીય છે, દર્શનીય છે, અભિરૂપ છે, અને પ્રતિરૂપ છે. (तेसि णं चेइयरुक्खाणं उवरिं अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) એ ચૈત્યવૃક્ષોની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો છે, ધ્વજાઓ છે અને છત્રાતિચ્છત્રો છે. (तेसिं णं चेइयरुक्खाणं पुरओ पत्तेयं२ मणिपेढिया पण्णत्ता) એ ચૈત્યવૃક્ષોની સામે એક એક મણિપીઠિકા છે (ताओ णं मणिपेढियाओ अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं. चत्तारिजोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमईओ, अच्छाओ जाव पडिरूवाओ) એ મણિપીઠિકાઓ આયામવિસ્તારની અપેક્ષાએ આઠ આઠ યોજનની છે. એમની સ્થૂલતા-મોટાઈ-ચાર યોજન જેટલી છે. એ બધી સર્વથા મણિમય છે, અચ્છ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तासि णं मणिपेढियाणं उवरिं पत्तेयं२ महिंदज्झए पण्णत्ते) તે દરેકે દરેક મણિપીઠિકાઓની ઉપર એક એક મહેન્દ્રધ્વજ કહેવાય છે. (तेणं महिंदज्झया सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं,

विशिष्टा अनेकवरपञ्चवर्णकुटभीसहस्रपरिमण्डिताभिरामाः वातोद्धूतविजय वैजयन्ती पताकाः छत्रातिच्छत्रकलिताः तुङ्गा गगनतलाभिलङ्घमानशिखराः प्रासादीयाः ४। तेषां खलु महेन्द्रध्वजानामुपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि । तेषां खलु महेन्द्रध्वजानां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं नन्दा

ण्णकुडभिसहस्सपरिमंडियाभिरामा) महेन्द्रध्वजाएं प्रत्येक साठ२ योजन की ऊंची हैं, इनका उद्वेध एक योजन का है. एक योजन का इनका विस्तार है. ये सब महेन्द्र ध्वजाएं वज्ररत्न की बनी हुई हैं. इनका वृत्त-गोल है, और मनोज्ञ है. ये सब सुसंबद्ध हैं, खरशाण) से घिसे गये पाषाणखण्ड की तरह ये प्रतीत होती हैं. सुकुमारशाण से चिकने किये गये प्रस्तरखण्ड की तरह ये मालूम पडती हैं ये अपने स्थान से जरा सी भी नहीं चल सकती है, अतः सुस्थिर हैं. अन्य ध्वजाओं की अपेक्षा ये सब ध्वजश्रेष्ठ हैं ये सब अन्य और छोटी२ पांचवर्णों की सहस्रपताकाओं से सुशोभित हैं. अतएव (विसिट्ठा) अभिराम-मनोज्ञ हैं (वाउद्धूयविजयवेजयंति पडागा-छत्ताइच्छत्तकलिया, तुंगा, गगणतलमभिलंघमाणसिहरा, पासाईया ४) वायु से कंपित बडी२ और ध्वजाएं एवं लघुध्वजाएं इनमें हैं छत्रोपरिस्थाप्यमान छत्रों से ये युक्त हैं, उच्च हैं अतएव इनकी शिखरें-अग्रभाग-आकाशतल को उल्लंघन करती हुई के समान प्रतीत होती हैं, इस तरह ये सब

जोयणं उव्वेहेणं, जोयणं विक्खंभेणं वइरामय-वट्टलट्ठ-संठिय-सुसिलिट्ठ परिघट्ठमट्ठसुपइट्ठिया विसिट्ठा अणेगवरपंचवण्णकुडभिसहस्सपरिमंडियाभिरामा) આ મહેન્દ્રધ્વજાઓથી દરેકે દરેક મહેન્દ્રધ્વજા ૬૦ યોજન જેટલી ઊંચી છે. એમનો ઉદ્વેધ એક યોજન જેટલો છે અને વિસ્તાર પણ એક યોજનનો છે. આ બધી મહેન્દ્રધ્વજાઓ વજ્રરત્નની બનેલી છે. એમનો આકાર વૃત્ત-ગોળ છે અને મનોજ્ઞ છે. એ બધી સુસંબદ્ધ છે. એઓ પથ્થરને લીસા કરવાના યંત્રથી ઘસીને લીસા બનાવેલા પાષાણખંડની જેમ લાગે છે. યંત્રથી લીસા બનાવેલા પ્રસ્તરખંડની જેમ તે સરસ લાગે છે. એઓ પોતાના સ્થાન પરથી સહેજ પણ ખસી શકતી નથી, એટલા માટે સુસ્થિર છે. બીજી ધ્વજાઓ કરતાં આ ધ્વજાઓ શ્રેષ્ઠ છે. આ બધા ધ્વજો બીજી નાની નાની પાંચવર્ણોવાળી સહસ્રપતાકાઓથી સુશોભિત છે એટલા માટે (विसिट्ठा) અભિરામ-મનોજ્ઞ છે. (वाउद्धुयविजयवेजयंतीपडागाछत्ताइच्छत्तकलिया, तुंगा, गगणतलमभिलंघमाणसिहरा, पासाईया४) એમનામાં પવનવડે કંપિત થતી મોટી મોટી અન્ય ધ્વજાઓ અને લઘુધ્વજાઓ છે. એઓ છત્રોપરિસ્થાપ્યમાન છત્રોથી યુકત છે, ઉચ્ચ છે. એથી એમનાં શિખરો-અગ્રભાગો-આકાશતલને ઓળંગતા લાગે છે.

पुक्खरिणी प्रज्ञप्ता। ताः खलु नन्दाः पुष्करिण्यः एकं योजनशतम् आयामेन पञ्चाशद्योजनानि विष्कम्भेण, दश योजनानि उद्वेधेन, अच्छा यावद् वर्णकः, अप्येकिका प्रकृत्या उदकरसेन प्रज्ञप्ताः। प्रत्येकं प्रत्येकं पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्ता, प्रत्येकं प्रत्येकं वनखण्डपरिक्षिप्ता। तासां खलु नन्दानां पुष्करिणीनां त्रिदिशि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि। त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां वर्णकः तोरणानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि ॥सू०७४॥

ध्वजाएं प्रासादीय यावत् प्रतिरूप हैं. (तेसिं णं महिंदज्झयाणं उवरि अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) इन महेन्द्रध्वजों के ऊपर आठ२ मंगलक हैं, ध्वजाएं हैं और छत्रातिच्छत्र हैं. (तेसि णं महिंदज्झयाणं पुरओ पत्तेयं पत्तेयं नंदा पुक्खरिणी पण्णत्ता) उन महेन्द्रध्वजों के आगे एक एक नन्दा पुष्करिणी है. (ताओ णं णंदाओ पुक्खरिणीओ एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं, दसजोयणाइं विक्खंभेणं, अच्छाओ जाव वण्णओ अप्पेगइयाओ पगईए उदगरसेणं पण्णत्ताओ) ये नन्दा पुष्करिणियां आयाम की अपेक्षा एक सौ योजन हैं, तथा विस्तार की अपेक्षा ५०० योजन की हैं, बडी स्वच्छ हैं, इनमें से कितनेक नन्दा पुष्करिणियों में स्वभावतः पानी ही भरा है (पत्तेयं २ पउमवरवेइया परिक्खित्ता पत्तेयं २ वणसंडपरिक्खित्ता) तथा प्रत्येक नन्दापुष्करिणी पद्मवरवेदिका से परिवेष्टित हैं और वनषंड से घिरी हुई हैं (तासि णं णंदाणं पुक्खरिणीणं तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता) इन नंदापुष्करिणियों की तीन दिशाओं में श्रेष्ठ तीन२ सोपानों की

આ પ્રમાણે આ બધી ધ્વજાઓ પ્રાસાદીય યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तेसिं णं महिंदज्झयाणं उवरि अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) એક મહેન્દ્રધ્વજની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો છે, ધ્વજાઓ છે અને છત્રાતિચ્છત્રો છે. (तेसि णं महिंदज्झयाणं पुरओ पत्तयं पत्तेयं नंदा पुक्खरिणी पण्णत्ता) એ મહેન્દ્રધ્વજોની સામે એક એક નંદાપુષ્કરિણી છે. (ताओ णं णंदाओ पुक्खरिणीओ एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं, दस जोयणाइं, विक्खंभेणं, अच्छाओ जाव वण्णओ अप्पेगइयाओ पगईए उदगरसेणं पण्णत्ताओ) એ નંદાપુષ્કરિણીઓ આયામની અપેક્ષાએ એકસો યોજનની છે. તેમજ વિસ્તારની અપેક્ષાએ ૫૦૦ યોજનની છે, એકદમ સ્વચ્છ છે, એમાંથી કેટલીક નંદા પુષ્કરિણીઓમાં સ્વભાવિકરીતે પાણી ભરેલું જ રહે છે. (पत्तेयं२ पउमवरवेइयापरिक्खित्ता पत्तयं२ वणसंडपरिक्खित्ता) તેમજ દરેકે દરેક નંદાપુષ્કરિણી પદ્મવરવેદિકાથી પરિવેષ્ટિત છે અને વનખંડથી વીંટળાયેલી છે. (तासि णं णंदाणं पुक्खरिणीणं तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता) આ નંદાપુષ્કરિણીઓની ત્રણ દિશાઓમાં ત્રણ ઉત્તમ સોપાન

टीका-'तेसि णं थूभाणं' इत्यादि-

तेषां खलु स्तूपानाम् एकैकस्य स्तूपस्य पुरतः=अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैका मणिपीठिका=मणिमयी वेदिका प्रज्ञप्ता। ताः खलु मणिपीठिकाः षोडश २ योजनानि आयामविष्कम्भेण, अष्ट २ योजनानि बाहल्येन=स्थौल्येन, सर्वमणिमय्यः=सर्वात्मना मणिमय्यो यावत् प्रतिरूपाः। यावत्पदेन-'श्लक्ष्णाः घृष्टा मृष्टाः नीरजसो निर्मलाः निष्पङ्काः निष्कङ्कटच्छायाः सप्रभाः सश्रीकाः सोद्योताः प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपाः 'इति संगृह्यते। अर्थस्त्वेषां पूर्ववद् बोध्यः। तासां खलु मणिपीठिकानाम् उपरि अकैकस्या मणिपीठिकाया उपरि प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकः चैत्यवृक्षः प्रज्ञप्तः। ते खलु चैत्यवृक्षाः अष्ट २

पंक्तियां हैं। (तिसोवाणपडिरूवगाणं वण्णओ तोरणा झया छत्ताइच्छत्ता) इन तीन २ सोपानों की पंक्तियों का यहां वर्णन करना चाहिये इन त्रिसोपान प्रतिरूपकों के आगे तोरण हैं, तोरणों पर ध्वजाएँ हैं, एवं छत्रातिच्छत्र हैं।

टीकार्थ-स्तूपों में से एक एक स्तूप के आगे एक एक मणीमयी वेदिका कही गई है. यह प्रत्येक मणिमयी वेदिका लंबाई चौडाई में १६-१६ योजन की और अपनी स्थूलता में-मोटाई में ८-८ योजन की हैं. ये सब वेदिकाएँ सर्वथा मणिमय हैं. यावत् प्रतिरूप हैं. यहां यावत् शब्द से "श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टाः, नीरजसः, निर्मलाः, निष्पङ्काः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, सश्रीकाः, सोद्योताः, प्रासादीयाः, दर्शनीयाः अभिरूपाः" इस पाठका ग्रहण हुआ है इन पदोंका अर्थ पहिले लिखा जा चुका है. इन मणिपीठिकाओं के ऊपर-प्रत्येक मणिपीठीका पर-एक२ चैत्यवृक्ष कहा गया है. इन चैत्यवृक्षों की ऊँचाई

પંક્તિઓ છે. (तिसोवाणपडिरूवगाणं वण्णओ तोरणा झया छत्ताइच्छत्ता) આ ત્રણે સોપાનપંક્તિઓનું વર્ણન અહીં આ પ્રમાણે કરીએ છીએ. આ ત્રણ સોપાન પ્રતિરૂપકોની સામે તોરણો છે, તોરણો ઉપર ધ્વજાઓ છે અને છત્રાતિચ્છત્રો છે.

ટીકાર્થ—સ્તૂપોમાંથી દરેકે દરેક સ્તૂપની સામે એક એક મણિમયી વેદિકા કહેવાય છે. આ દરેકે દરેક મણિમયી વેદિકા લંબાઇ ચોડાઈમાં ૧૬,-૧૬ યોજન જેટલી અને સ્થૂલતા—મોટાઇ-માં ૮, ૮ યોજન જેટલી છે. આ બધી વેદિકાઓ સર્વથા મણિમય છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. અહીં યાવત્ શબ્દથી 'श्लक्ष्णाः, घृष्टाः, मृष्टा नीरजसो निर्मलाः निष्पङ्काः, निष्कंकटच्छायाः, सप्रभाः, सश्रीकाः सोद्योताः प्रासादीयाः, दर्शनीयाः अभिरूपा' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. આ મણિપીઠિકાઓની ઉપર દરેકે દરેક મણિપીઠિકા ઉપર એક એક ચૈત્યવૃક્ષ કહેવાય છે. આ દરેકેદરેક ચૈત્યવૃક્ષોની

योजनानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन, अर्द्धयोजनम् उद्वेधेन=भूमिगतमूलभागेन च विज्ञेयाः। तथा–तेषां चैत्यवृक्षाणां स्कन्धाः=मूलप्रदेशादारभ्य शाखाऽवधिका वृक्षभागाः द्वे २योजने=योजनद्वय २ प्रमाणाः विज्ञेयाः, स्कन्धाः पुनः अर्द्धार्द्धयोजनं विष्कम्भेण=बाहल्येन सन्ति । तथा तेषां चैत्यवृक्षाणां बहुमध्यदेशभागे विडिमाः= उर्ध्वगतशाखाः षड् २ योजनानि=षड्योजनप्रमाणाः विज्ञेयाः, ता विडिमाः योजनानि=अष्टयोजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, तथा–सर्वाग्रेण=चैत्यवृक्ष सर्वोपरिभागावच्छेदेन ता विडिमाः सातिरेकाणि=साधिकानि अष्ट योजनानि विज्ञेयाः । एवंरूपास्ते चैत्यवृक्षाः प्रज्ञप्ताः=प्ररूपिताः । तेषां खलु चैत्यवृक्षाणाम् अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारको वर्णावासः=वर्णनपरः पदसमूहः प्रज्ञप्तः, तद्यथा––वज्रमयमूलरजतसुप्रतिष्ठितविडिमाः––वज्रमयानि==वज्ररत्नमयानि मूलानि=भूमेरुपरिस्थिता भागा येषां ते वज्रमयमूलाः, तथा–रजताः–रजतमय्यः सुप्रतिष्ठिताः=सुन्दराकारेण स्थिताः विडिमाः=बहुमध्यदेशभागा-

---

प्रत्येक की आठ २ योजन की है. तथा उद्वेधभूमिगतमूलभाग की अपेक्षा–से ये प्रत्येक आधे २ योजन के हैं. इन चैत्यवृक्षों के स्कन्ध–मूलप्रदेश से लेकर शाखातक वृक्षभाग दो २ योजन के हैं, तथा इनका प्रत्येक का बाहल्य आधे–योजन का है. इन चैत्यवृक्षों के बहुमध्यदेशभाग में उर्ध्वगत शाखाएँ है, वे ६–६ योजन की प्रमाणवाली हैं सर्वाग्र की अपेक्षा अर्थात् वृक्ष के ऊपर सब ओर फैलने की अपेक्षा–से ये विडिमाएं कुछ अधिक आठ योजन की हैं इस वर्णन के अतिरिक्त इन चैत्यवृक्षों का और वर्णावास इस प्रकार से कहा गया है–इन चैत्यवृक्षों के मूल–भूमि के ऊपर बाहर रहे हुए भाग–वज्ररत्न के बने हुए हैं. तथा विडिमा–इनके मध्यभाग से ऊपर की ओर निकली हुई शाखाएँ रजतमय हैं, और सुन्दर आकारवाली

ઊંચાઈ આઠ યોજન જેટલી છે તથા ઉદ્વેધ–ભૂમિગત મૂલ ભાગની અપેક્ષાએ એઓ દરેકેદરેક અર્ધા યોજનના છે. આ ચૈત્યવૃક્ષોના સ્કંધો મૂલ પ્રદેશોથી માંડીને શાખાવધિક વૃક્ષ ભાગ બબ્બે યોજન જેટલા છે. તથા એનો વિસ્તાર અર્ધા યોજન જેટલો છે. આ ચૈત્યવૃક્ષોના બહુ મધ્યદેશ ભાગમાં ઉર્ધ્વગત શાખાઓ છે. તે શાખાઓ ૬, ૬ યોજન જેટલી છે. તથા આયામ વિષ્કંભની અપેક્ષાએ એઓ આઠ આઠ યોજન જેટલી પ્રમાણવાળી છે. સર્વાગ્રની અપેક્ષાએ એટલે કે વૃક્ષની ઉપરના બધા વિસ્તાર–ફેલાવ–ને દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખીને વિચારીએ તો એ વિડિમાઓ આઠ યોજન કરતાં સહેજ વધારે છે. આ વર્ણન સિવાય આ ચૈત્યવૃક્ષોનો વર્ણવાસ આ પ્રમાણે છે–આ વર્ણન સિવાય આ ચૈત્યવૃક્ષો મૂળ–ભૂમિની ઉપર બહાર નીકળેલા–ભાગ–વજરત્નના બનેલા છે. તથા વિડિમા–એમના મધ્યભાગથી ઉપરની તરફ નીકળેલી શાખાઓ રજતમય છે,

यच्छेदेन उर्ध्वविनिर्गताः शाखा येषां ते रजतसुप्रतिष्ठितविडिमाः, ततः-पदद्वयस्य कर्मधारयः, वज्ररत्नमयमूलयुक्ताः बहुमध्यदेशभागोर्ध्वविनिर्गत-रजतमयसुन्दराकारशाखावन्तश्चेत्यर्थः। तथा रिष्टमयविपुलकन्दवैडूर्याः=वैडूर्यरत्नमयाः रुचिराः=मनोहराः स्कन्धाः येषां ते-वैडूर्यरुचिरस्कंधाः, ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः। तथा-सुजातवरजातरूपप्रथमकविशालशालाः-सुजातं=शोभनजातीयम्, अतएव वरं=श्रेष्ठं यद् जातरूपं=सुवर्णं, तन्मयाः प्रथमकाः=आद्याः-तरुस्कन्धसंजाताः विशालाः शालाः=शाखा येषां ते तथा उत्तमजातीयश्रेष्टसुवर्णमयस्कन्धोत्पन्नविशालशाखावन्त इत्यर्थः।

तथा---नानामणिमयरत्नविविधशाखाप्रशाखावैडूर्यपत्रतपनीयपत्रवृन्ताः---

हैं इनके कन्द-भूमिगत भाग-रिष्टरत्नमय हैं एवं बहुत विशाल हैं. इनके स्कन्ध वैडूर्यरत्नमय हैं. एवं मनोहर हैं। इनकी आद्य विशाल शाखाएँ-स्कन्ध की शाखाएँ शोभन जातीय श्रेष्ठ सुवर्ण की हैं। इनकी शाखा[५] और प्रशाखा अनेकविध मणियों के एवं नानाविध रत्नों के हैं अतः ये अनेक प्रकार की हैं। इनके पत्र वैडूर्य रत्नमय हैं, पत्रों के वृन्त-सुवर्णमय हैं इनके प्रवाल-कौंपल, पल्लव-पत्र, और वराङ्कुर श्रेष्ठअङ्कुर ये सब जाम्बूनद नामक सोने के बने हुए हैं, लालवर्ण के हैं, एवं कोमल हैं सब से प्रथम शाखा में से जो निकलते हैं वे अङ्कुर, कुछ२ पत्रभाग जिनमें प्रकट हो जाता है वे प्रवाल और जिनमें पत्रभाव पूर्णरूप से प्रकट हो जाता है वह पल्लव है इनकी शाखाइँ अनेक प्रकार के मणियों एवं रत्नों के सुगंधित पुष्पो से एवं फलों से भरी हुइँ हैं. अतएव ये सब नीचे की ओर झुकी हुई हैं. ये सब के सब अधिकरूप से नेत्र और मन

અને સુંદર આકારવાળી છે. એમના કંદો-ભૂમિગત ભાગો-રિષ્ટરત્નમય છે અને બહુજ વિશાળ છે. એમના સ્કંધો વૈડૂર્ય રત્નમય છે. અને મનોહર છે. એમની આદ્યવિશાળ શાખાઓ-સ્કંધની શાખાઓ-શોભન જાતીય સુવર્ણની છે. એમની શાખાઓ અને પ્રશાખાઓ અનેક વિધમણિઓ અને નાનાં વિધ રત્નોની છે. એથી એઓ અનેક પ્રકારની છે. એમનાં પાંદડાઓ વૈડૂર્યરત્નમય છે. પાંદડાઓના વૃન્તો-સુવર્ણમય છે. એમના પ્રવાલો-કૂંપળો-પલ્લવ-પત્ર અને વરાંકુરશ્રેષ્ઠ અંકુર (ફણગો) આ બધાં જાંબુ-નદ નામક સુવર્ણના બનેલાં છે. લાલરંગના છે અને કોમળ છે. શાખાઓમાં જે સૌ પ્રથમ નીકળે છે તે અંકુર કંઈક કંઈક પત્રભાવ જેમના ઉદ્ભવવા લાગે છે તે પ્રવાલ અને જેમાં પત્રભાવ પૂર્ણરૂપથી પ્રકટ થઈ જાય છે તે પલ્લવ છે. એમની શાખાઓ અનેક જાતના મણિઓ અને રત્નોના સુગંધિત પુષ્પોથી અને ફળોથી યુકત છે. એથી એઓ સર્વે નીચેની તરફ નમેલી છે આ બધી વધારે પડતી નેત્ર અને મનને સુખ

नानामणिमयः=अनेकविधमण्यात्मिकाः रत्नाः=नानाविधरत्नमय्यो विविधाः= अनेकप्रकारिकाः शाखाः प्रशाखाश्च येषां ते-नानामणिमयरत्नविविधशाखा-प्रशाखाः-अनेकविधमणिरत्नमयविविधशाखाप्रशाखाप्रयुक्ता इत्यर्थः। तथा-वैडूर्याणि=वैडूर्यरत्नमयानि पत्राणि येषां ते-वैडूर्यपत्राः, वैडूर्यरत्नमयपत्र-युक्ता इत्यर्थः। तथा-तपनीयानि=स्वर्णमयानि पत्रवृन्तानि=पत्रबन्धनानि येषां ते-तपनीयपत्रवृन्ताः, स्वर्णमयपत्रबन्धनयुक्ता इत्यर्थः। ततःपदत्रयस्य कर्म धारये,-नानामणिमयरत्नविविधशाखाप्रशाखेत्यादिघटितं पदं बोध्यम्। तथा जाम्बूनदरक्तमृदुकसुकुमारप्रवालपल्लववराङ्कुरधराः-जाम्बूनदाः=जाम्बूनद-नामकविशिष्टस्वर्णमयाः, रक्ताः=रक्तवर्णाः मृदुकाः=कोमलाः-मृदुकत्वेन दृश्य-मानाः सुकुमाराः=कोमलस्पर्शाः प्रवालाः=ईषदुन्मीलितपत्रभावाः पल्लवाः=परि पूर्णप्रथमपत्रभावरूपाः वराङ्कुराः=प्रथममुद्भिद्यमाना अङ्कुरास्तेषां धराः=धारकाः। तथा-विचित्र मणिरत्नसुरभिकुसुमफलभरभृतनतशालाः-विचित्राणाम्=अनेक प्रकाराणां मणीनां रत्नानां च यानि सुरभीणि=सुगन्धीनि-कुसुमानि=पुष्पाणि फलानि च, तैः भरम्=अतिशयं यथा स्यात्तथा भृताः=परिपूर्णाः अत एव नताः= नम्रीभूताःशालाः=स्कन्धोद्गतशाखा येषां ते तथा-अनेकविधमणिरत्नमय-सुगन्धित पुष्प फलभारावनतशाखायुक्ता इत्यर्थः। तथा अधिकं यथा स्यात्तथा नयनमनोनिर्वृतिकराः=नयनमनसोः सुखकराः, तथा-अमृतरससमरसफलाः-अमृतस्य यो रसः तस्य समः=तुल्यो रसो येषां तानि तथाभूतानि फलानि येषां ते तथा--अमृतरससमरसयुक्त फलयुक्ता इत्यर्थः। तथा--सच्छायाः--छायया सहिताः-चाकचिक्ययुक्ताः, अत एव-सप्रभाः=प्रभायुक्ताः, ततएव-सश्रीकाः=शोभासम्पन्नाः, सोद्योताः-उद्योतेन=वस्त्वन्तरप्रकाशनेन सहिताः, सोद्योताः-वस्त्वन्तरप्रकाशनसामर्थ्ययुक्ताः, प्रासादीयाः=दर्शकजनमनःप्रमोद-जनकाः दर्शनीयाः=प्रेक्षणीयाः, अभिरूपाः=सर्वकालरमणीयाः, प्रतिरूपाः=

को सुखकर हैं. इनके फल अमृत रस के तुल्य रस से भरे हुए हैं ये सब चैत्यवृक्ष चाकचिक्यरूप छायावाले हैं प्रभायुक्त है शोभासंपन्न हैं उद्योत वस्त्वन्तर (अन्यवस्तु) को प्रकाशित करनेवाले प्रकाशसे-सहित हैं. दर्शक जन के मन को प्रमोदजनक हैं, दर्शनीय-प्रेक्षणीय हैं अभिरूप-सर्वकाल रमणीय हैं और प्रतिरुप-सर्वोत्तम हैं. इन चैत्यवृक्षों के ऊपर आठ आठ

આપનારી છે. એમનાં ફળો અમૃતરસ જેવાં રસથી ભરેલાં છે. આ બધા ચૈત્યવૃક્ષો ચાકચકિય રૂપ છાયાવાળા છે, પ્રભાયુક્ત છે. શોભાસંપન્ન છે. ઉદ્યોત-બીજી વસ્તુને પ્રકાશિત કરનારા પ્રકાશથી યુક્ત છે. જોનારાઓના મનને પ્રમુદિત કરનારા છે, દર્શનીય છે, પ્રેક્ષણીય છે, અભિરૂપ-સર્વકાળ રમણીય છે અને પ્રતિરૂપ-સર્વોત્તમ છે. આ

सर्वोत्तमाश्च बोध्याः। तथा-तेषां खलु चैत्यवृक्षाणाम् उपरि अष्टाष्ट=अष्टाष्ट संख्यकानि स्वस्तिकादीनि मङ्गलकानि, ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि च विज्ञेयानि। तेषां खलु चैत्यवृक्षाणाम् एकैकस्य चैत्यवृक्षस्य पुरतः=अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकम्= एकैका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। ताः खलु मणिपीठिकाः अष्ट योजनानि=अष्ट योजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि=चतुर्योजनप्रमाणाः बाहल्येन=स्थौल्येन, सर्वमणिमय्यः=सर्वावयवेन मणिमय्यः अच्छा यावत् प्रतिरूपाश्च बोध्याः। तासां खलु मणिपीठिकानाम् उपरि एकैकस्या मणिपीठिकाया उपरि प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैको महेन्द्रध्वजः=महेन्द्रध्वजनामको ध्वज-विशेषः प्रज्ञप्तः। ते खलु महेन्द्रध्वजाः षष्टिं योजनानि=षष्टि योजनप्रमाणा ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, योजनम्=एक योजनप्रमाणाः उद्वेधेन=भूमिगतभागेन, योजनम्= एकयोजनप्रमाणाश्च विष्कम्भेण=स्थौल्येन, तथा महेन्द्रध्वजाः वज्रमयवृत्त लष्टसंस्थितसुश्लिष्टपरिघृष्टमृष्टसुप्रतिष्ठिताः- तत्र- वज्रमयाः = वज्ररत्नमयाः वृत्तलष्टसंस्थिताः-वृत्तं वर्त्तुलं लष्टं=मनोज्ञं संस्थितं=संस्थानम् आकारो येषां ते तथा वर्तुलमनोहराकारवन्त इत्यर्थः, तथा-सुश्लिष्टाः=सुसम्बद्धाः, परिघृष्टाः- परिघृष्टा इव परिघृष्टाः-खरशाणया घृष्टपाषाणखण्डमिव प्रतीयमानाः

स्वस्तिकादिक मंगलक हैं. ध्वजाएं हैं एवं छत्रातिच्छत्र हैं, इनमें से प्रत्येक चैत्यवृक्ष के आगे एक एक मणिपीठिका है, एक एक मणिपीठिका का आयाम और विष्कंभ आठ २ योजन प्रमाण है. इनकी प्रत्येक की स्थूलता चार योजन की है. ये सब सर्वथा मणिमय हैं स्वच्छ हैं, यावत् प्रतिरूप हैं, एक एक मणिपीठिका के ऊपर एक २ महेन्द्रध्वज-महेन्द्र ध्वज नामका ध्वज विशेष है. ये महेन्द्रध्वज ६० योजन तक ऊँचे हैं. इनका उद्वेध- भूमिगत भाग-एक योजन प्रमाण है. ये सब, वज्ररत्नमय हैं, गोल हैं, और मनोहर आकारवाले हैं। सुश्लिष्ट है, परिघृष्ट हैं-खरशाण से घिसे

ચૈત્યવૃક્ષોની ઉપર આઠ આઠ સ્વસ્તિક વગેરે મંગલકો છે, ધ્વજાઓ છે, અને છત્રાતિચ્છત્રો છે. આ ચૈત્યવૃક્ષમાંથી દરેકેદરેકની સામે એક એક મણિપીઠીકા છે. દરેકે દરેક મણિપીઠિકાના આયામ અને વિષ્કંભ આઠ આઠ યોજન પ્રમાણ જેટલા છે. એમની દરેકેદરેકની સ્થૂલતા ચાર યોજન જેટલી છે. આ બધા સર્વથા મણિમય છે, સ્વચ્છ છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. એક એક મણિપીઠિકાની ઉપર એક એક મહેન્દ્રધ્વજ મહેન્દ્ર ધ્વજ નામક ધ્વજ વિશેષ-છે. આ મહેન્દ્રધ્વજો ૬૦ યોજન જેટલા ઊંચા છે. એમના ઉદ્વેધો-ભૂમિગત ભાગો-એક યોજન પ્રમાણવાળા છે. આ બધા વજ્ર રત્નમય છે. ગોળ છે, અને મનોહર આકારવાળા છે. સુશ્લિષ્ટ છે. પરિઘૃષ્ટ છે,

मृष्टाः-खरशाणया घृष्टपाषाणखण्डमिव प्रतीयमानाः, मृष्टाः-मृष्टा इव मृष्टाः-सुकुमारशाणया चिक्कणीकृतप्रस्तरखण्डमिव प्रतीयमानाः, सुप्रतिष्ठिताः ईषदपि चलनाभावात् सुस्थिराः, वज्रमयादिसुप्रतिष्ठितान्तशब्दानां विशेषण-समासः। अत एव-विशिष्टाः=अन्यध्वजापेक्षया श्रेष्ठाः, तथा अनेकवर पञ्चवर्णकुटभीसहस्रपरिमण्डिताभिरामाः-अनेकाः-अनेकप्रकारिकाः वराः=श्रेष्ठाः पञ्चवर्णाभ्यः कुटभ्यो=लघुपताकाः, तासां सहस्रेण परिमण्डिताः=सुशोभीताः अत एव-अभिरामाः=मनोज्ञाः, तथा-वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाः-वातेन उद्धूताः=कम्पिताः वैजयन्त्यः=बृहद्ध्वजाः पताकाः=लघुध्वजाश्च येषु ते तथा पवनकम्पितवैजयन्तीपताकायुक्ताः इत्यर्थः, तथा-छत्रातिच्छत्रकलिताः=छत्रो परिस्थाप्यमानच्छत्रैर्युक्ताः, तुङ्गाः=उच्चाः, अतएव गगनतलाभिलङ्घमानशिखराः गगनतलम्=आकाशतलम् अभिलङ्घमानानि=उद्गच्छन्ति इव शिखराणि येषां ते तथा-आकाशतलस्पर्शि शिखरयुक्ता-प्रासादीया यावत् प्रतिरूपा श्च बोध्याः।

गये पत्थर की तरह एक से हैं, और सुकुमार शाण से चिकने किये गये पत्थर की तरह चिकने हैं, अपने स्थान से जरा भी नहीं चल सकने के कारण सुप्रतिष्ठित हैं, और इसी से ये सुस्थिर हैं। अन्य ध्वजाओं का अपेक्षा इन्ही सब कारणों को लेकर ये श्रेष्ठ कहे गये हैं। ये सब महेन्द्रध्वज अनेक हजारों छोटी २ सुन्दर ध्वजाओं से मण्डित हैं, अतएव बडे सुहावने लगते हैं, इनमें जो विजय वैजयन्ती बृहद्ध्वजाएं (बडीध्वजाएं) और लघु ध्वजाएँ (छोटी ध्वजाएँ) लगी हुई हैं. वे वायु से कंपित होने पर बडी मनोज्ञ प्रतीत होती हैं। इन सब के ऊपर छत्रातिच्छत्र-छत्रों के ऊपर भी छत्र लगे हुए हैं ये तुङ्ग-उच्च हैं। अतएव ऐसे मालूम पडते हैं कि मानों इनके अग्रभाग गगनतल को ही उल्लङ्घन कर रहे हैं; इत्यादि आगे

પથ્થરોને લીસા કરનારા મંત્રથી ઘસેલા પથ્થર જેવા લીસા છે. પોતાના સ્થાન ઉપરથી સહેજ પણ ચલિત થતા નથી એટલા માટે તે સુપ્રતિષ્ઠિત છે અને એથી જ તે સુસ્થિર છે. બીજા ધ્વજોની અપેક્ષાએ આ બધા કારણોથી એઓ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે આ બધા મહેન્દ્રધ્વજો ઘણી સેંકડો નાની નાની સુંદર ધ્વજાઓથી મંડિત છે. એથી એઓ ખૂબજ રમ્ય લાગે છે. એમનામાં જે વિજય વૈજયંતી બૃહદ્ ધ્વજાઓ (મોટી ધ્વજાઓ) અને લઘુધ્વજાઓ (નાની ધ્વજાઓ) છે. તે પવનથી કંપિત થઈ તે એકદમ રમ્ય લાગે છે. આ બધાની ઉપર છત્રાતિચ્છત્રો-છત્રોની ઉપર પણ છત્રો-છે. એઓ તુંગ-ઉંચા છે. એથી આકાશને એમના અગ્રભાગો ઓળંગતા હોય તેમ લાગે છે. શેષ બધું કથન મૂલાર્થ જેવું જ છે. નંદા પુષ્કરિણીઓના વર્ણનમાં જે 'अच्छाओ'

तथा-तेषां खलु महेन्द्रध्वजानामुपरि अष्टाष्ट=अष्टाष्टसंख्यकानि स्वस्तिकादीनि मङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च बोध्यानि। तथा-तेषां खलु महेन्द्र-ध्वजानामेकैकस्य पुरतः=अग्रे प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैका नन्दा=नन्दाभिधाना पुष्करिणी विज्ञेया। ताः खलु नन्दाः पुष्करिण्यः एकं योजनशतम्=एकशत-योजनप्रमाणा आयामेन=दैर्ध्येण, पञ्चाशद् योजनानि=पञ्चाशद्योजनप्रमाणा विष्कम्भेण=विस्तारेण, दश योजनानि=दशयोजनप्रमाणाः उद्वेधेन=गाम्भीर्येण, तथा-अच्छा यावद् वर्णकः-यावत्पदेन-श्लक्ष्णाः रजतमयकूला इत्यादिरूपो वर्णकग्रन्थः पञ्चषष्टितमसूत्रोक्तो बोध्यः, यावत्-तासु नन्दासु पुष्करिणीषु मध्ये अप्येककाः=कतिपयाः प्रकृत्या-स्वभावेन उदकरसेन=जलास्वादेन युक्ताः प्रज्ञप्ताः। तथा-तासु नन्दापुष्करिणीषु प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैका पुष्करिणी पद्मवरवेदिकापरिक्षिप्ताः=पद्मवरवेदिकाभिः परिवेष्टिता, पद्मवरवेदिकावर्णनमेक-सप्ततितमसूत्रेऽवलोकनीयम्। तथा-प्रत्येकं प्रत्येकं नन्दा पुष्करिणी वनषण्डपरि-क्षिप्ता=वनसमूहपरिवेष्टिता च बोध्या। वनषण्डवर्णनं द्वाषष्टिसूत्रत आरभ्याष्ट-षष्टितमसूत्रपर्यन्तं विलोकनीयम्, तथा-तासां खलु नन्दापुष्करिणीनाम् एकैकस्या नन्दापुष्करिण्याः त्रिदिशि=दिक्त्रये त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि-त्रयाणां सोपानानां समाहारस्त्रिसोपानं=सोपानपङ्क्तित्रयं, तस्य बहुत्वे त्रिसोपानानि, तान्येव प्रतिरूपकाणि=विशिष्टरूपयुक्तानीति त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि विशिष्टरूप-युक्तानि सोपानपङ्क्तित्रयाणि, प्रज्ञप्तानि। त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां वर्णकः= वर्णनपदसमूहो द्वादशसूत्रोक्तयानविमानवर्णनगतपदसमूहवद् बोध्यः। तथा-तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरोवर्त्तीनि तोरणानि, तोरणोपरि विद्यमाना ध्वजाश्छ-त्रातिच्छत्राणि च पूर्ववद् बोध्यानीति ॥ सू० ७४ ॥

का और सब कथन मूलार्थ के जैसा ही हैं। नंदा पुष्करिणियों के वर्णन में जो (अच्छाओ जाव वण्णओ) यह "जाव" पद आया है उससे यहां 'श्लक्ष्णाः रजतमयकूलाः' इत्यादिरूप वर्णन पाठ लिया गया है यह पाठ ६५ वें सूत्र में आया हैं, पद्मवरवेदिका का वर्णन ७१ वें सूत्र में किया गया हैं। वनषण्ड का वर्णन ६२ वें सूत्र से लेकर ६८ वें सूत्रतक किया

जाव वण्णओ' 'जाव' पद આવેલું છે. એથી અહીં "श्लक्ष्णाः रजतमयकूलाः" વગેરે રૂપ વર્ણક પાઠનો સંગ્રહ સમજવો જોઇએ. આ પાઠ ૬૫ મા સૂત્રમાં આવેલ છે. પદ્મવર વેદિકાનું વર્ણન ૭૧મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. વનખંડનું વર્ણન ૬૨ મા સૂત્રથી માંડીને ૬૮ મા સૂત્ર સુધી કરવામાં આવ્યું છે. ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકોનું

मूलम्—सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं मणोगुलियासाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तं जहा–पुरत्थिमेणं सोलस साहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं सोलससाहस्सीओ, दाहिणेणं अट्ठसाहस्सीओ, उत्तरेणं अट्ठसाहस्सीओ। तासुणं मणोगुलियासु बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पण्णत्ता। तेसु णं सुवन्नरुप्पमएसु फलगेसु बहवे वइरामया णागदंतगा पण्णत्ता। तेसु णं वइरामएसु णागदंतएसु किण्हसुत्तबद्धवट्टवग्घारियमल्लदाम कलावा चिट्ठंति। सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं गोमाणसियासाहस्सीओ पन्नत्ताओ, जह मणोगुलिया जाव णागदंतगा। तेसु णं णागदंतएसु बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता। तेसु णं रययामएसु सिक्कगेसु बहवे वेरुलिया मईओ धूवघडियाओ पण्णत्ताओ। ताओ णं धूवघडियाओ कालागुरु जाव चिट्ठंति ॥सू. ७५॥

छाया—सभायां खलु सुधर्मायाम् अष्ट चत्वारिंशद् मनोगुलिकासाहस्र्यः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा–पौरस्त्ये षोडशसाहस्र्यः, पाश्चात्त्ये षोडशसाहस्र्यः,

---

गया हैं त्रिसोपानप्रतिरूपकों का वर्णन १२ वे सूत्र में कथित यानविमान के वर्णन में आगत पद समूह की तरह से जानना चाहिये ॥सू०७४॥

सूत्रार्थ–(सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं मणोगुलिया साहस्सीओ पण्णत्ताओ) सुधर्मा सभा में ४८ हजार मनोगुलिका–मनोगुलिका नामक पीठिका (आसन) विशेष कहे गये हैं। (तं जहा–पुरत्थिमेणं सोलससाहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं सोलससाहस्सीओ, दाहिणेणं अट्ठसाहस्सीओ, उत्तरेणं अट्ठ-

---

વર્ણન ૧૨ મા સૂત્રમાં કથિત યાનવિમાનના વર્ણનમાં કહેલા પદસમૂહોની જેમજ સમજવું જોઇએ. ॥સૂ. ૭૪॥

'सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं मणो गुलियासाहस्सीओ पण्णत्ताओ इत्यादि।

सूत्रार्थः–(सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं मणोगुलियासाहस्सीओ पण्णत्ताओ) સુધર્મા સભામાં ૪૮ હજાર મનોગુલિકાઓ–મનોગુલિકા નામક પીઠિકાઓ–આસન વિશેષ–કહેવાય છે. (तं जहा पुरत्थिमेणं सोलससाहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं

दक्षिणे अष्ट साहस्र्य', उत्तरे अष्टसाहस्र्यः। तासु खलु मनोगुलिकासु बहवः सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्रमया नागदन्तकाः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु कृष्णसूत्र-बद्धवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापास्तिष्ठन्ति। सभायां खलु सुधर्मायाम् अष्ट-चत्वारिंशद् गोमानसिकासाहस्र्यः प्रज्ञप्ताः, यथा मनोगुलिका यावद् नाग-दन्तकाः। तेषु खलु नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि शिक्यकानि प्रज्ञप्तानि

साहस्सीओ) जो इस प्रकार से हैं-पूर्वदिशामें १६ हजार, पश्चिमदिशा में १६ हजार, दक्षिणदिशामें ८ हजार और उत्तरदिशा में आठ हजार, (तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्णरूप्पमया फलगा पण्णत्ता वइरामया णागदंतगा पण्णत्ता) उन मनोगुलिकाओं पर अनेक सुवर्ण एवं रूप्पमय फलक कहे गये हैं. उन सुवर्णरूप्य के फलकों पर अनेक वज्रमय नागदंतक कहे गये हैं. (तेसुणं वइरामएसु णागदंतएसु किण्हसुत्तवद्धवट्टवग्घारियमल्लदामकलावा चिट्ठंति) उन वज्रमय-नागदन्तकों के ऊपर काले सूत्र में बद्ध हुए ऐसे गोल एवं लटकते हुए माल्यदामकलाप-पुष्प मालाओं के समूह कहे गये हैं (सभाए णं सुहम्माए अडयालीसं गोमाणसिया साहस्सीओ पन्नत्ताओ) उस सुधर्मासभा में अडतालीसहजार गोमानसिक-शय्यारूप स्थान विशेष कहे गये हैं (जह मणोगुलिया जाव णागदंतगा) मनोगुलिकाओं की संख्या की तरह यावत् नागदन्तकों की संख्या जाननी चाहिये (तेसु णं णागदंतएसु बहवे रययामया सिकगा पण्णत्ता तेसु रययामएसु सिक्कगेसु बहवेवेरुलियाम-

सोलससाहस्सीओ दाहिणे णं अट्ठ साहस्सीओ, उत्तरेणं अट्ठ साहस्सीओ) તે આ પ્રમાણે છે. પૂર્વ દિશામાં ૧૬ હજાર, પશ્ચિમ દિશામાં ૧૬ હજાર, દક્ષિણ દિશામાં ૮ હજાર અને ઉત્તર દિશામાં આઠ હજાર, (तासु णं मणोगुलियासु बहवे सुवण्ण-रूप्पमया फलगा पण्णत्ता वइरामया णागदंतगा पण्णत्ता) તે મનોગુલિકાઓની ઉપર ઘણા સુવર્ણ અને ચાંદીના ફલકો કહેવાય છે. તે સુવર્ણરૂપ્યમય ફલકોની ઉપર ઘણા વજ્રમય નાગદંતકો કહેવાય છે. (तेसु णं वइरामएसु णागदंतएसु किण्हसुत्त-बद्धवट्टवग्घारियमल्लदामकलावा चिट्ठंति) તે વજ્રમયનાગદંતકોની ઉપર કાળા દોરામાં બાંધેલા એવા ગોળ અને લટકતા માલ્યદામકલાપો-પુષ્પમાળાઓના સમૂહો-કહેવાય છે. (सभाएणं सुहम्माए अडयालीसं गोमाणसिया साहस्सीओ पन्नत्ताओ) તે સુધર્માસભામાં ૪૮ હજાર ગોમાનસિક-શય્યારૂપ સ્થાનવિશેષો—કહેવાય છે. (जह मणोगुलिया जावणागदंतगा) મનોગુલિકાઓની સંખ્યા પ્રમાણે જ યાવત્ નાગદંતકોની સંખ્યા જાણવી જોઈએ. (तेसु णं णागदंतएसु बहवे रययामया सि-क्कगा पण्णत्ता तेसु रययामएसु सिक्कगेसु बहवे वेरुलिया मईओ धूव-

तेषु खलु रजतमयेषु शिक्यकेषु बहवो वैडूर्यमय्यो धूपघटिकाः प्रज्ञप्ताः। ताः खलु धूपघटिकाः कालागुरु० यावत्तिष्ठन्ति ॥ सू० ७५ ॥

'सभाए णं' इत्यादि—

टीका—सभायां खलु सुधर्मायाम् अष्टचत्वारिंशत् मनोगुलिकासाहस्रयः= अष्टचत्वारिंशत्सहस्रसंख्यका मनोगुलिकानामकपीठिकाविशेषाः प्रज्ञप्ताः। ता मनोगुलिकाः कियत्यः कस्यां दिशि भवन्ति? इति दर्शयितुमाह-तद्यथा-

---

ईओ धूवघडियाओ पण्णत्ताओ) उन नागदन्तकों के ऊपर अनेक रजतमय छीके कहे गये हैं उन रजतमय सीकों के ऊपर अनेक वज्ररत्नमय धूपघटिकाएं कही गई हैं। (ताओ णं धूवघडियाओ कालागुरु जाव चिट्ठंति) धूपघटिकाएं जलती हुई कालागुरुआदि धूपों के धूप से मनोहर हैं; इत्यादि यहां पर समस्त विशेषण लगाना चाहिये।

टीकार्थ-इसका मूलार्थ के जैसा ही है. मनोगुलिका का अर्थ हैं इस नामकी विशेष पीठिका, ये यहां ४८ हजार हैं किस दिशा में कितनी २ हैं यह ऊपर में कहा जा चुका हैं, इन मनोगुलिकाओं के ऊपर अनेक सौवर्णिक एवं रूप्यमय फलक-पट्ट हैं. इन पट्टों में अनेक वज्ररत्नमय नागदन्त. "खूंटियां" हैं. इन खूंटियों पर कृष्णसूत्र में गूंथे गये अनेक पुष्पमाला समूह लटके हुए हैं. फलक, नागदन्त एवं माल्यदामकलाप इनका वर्णन पहिले किये गये इनके वर्णन जैसा ही जानना चाहिये. शय्यारूप जो गोमानसिका यहां कही गई हैं उनकी भी संख्या ४८ हजार है. इनमें पूर्वदिशा में १६ हजार, पश्चिम दिशा में १६, दक्षिणदिशामें ८ हजार

घडियाओ पण्णत्ताओ) ते नागदंतकोनी उपर घणा चांदीना शींकाओ छे. ते चांदीनां शींकाओनी उपर घणी वज्ररत्नमय धूपघटिकाओ कहेवाय छे. (ताओ णं धूवघडियाओ कालागुरू जाव चिट्ठंति) ओ धूपघटिकाओ सळगता कालागुरु वगेरे धूपोना धूपथी मनोहर छे. वगेरे अहीं बधा विशेषणो लगाडवा जोईओ.

टीकार्थ—आनो टीकार्थ मूलार्थ प्रमाणे ज छे. मनोगुलिकानो अर्थ छे-ओ नामनी ओक विशेषपीठिका ओ पीठीकाओ त्यां ४८ हजार छे. कई दिशामां केटली केटली छे ते उपर स्पष्ट करवामां आव्युं छे. ओ मनोगुलिकाओनी उपर घणां सौवर्णिक अने चांदीना फलको-पट्टो-छे. ओपट्टोमां घणा वज्ररत्नमय नागदंतो-खींटीओ छे ओ खींटीओनी उपर कालासूत्रमां गूंथेला घणा पुष्पमाळासमूहो लटकी रह्या छे. फलक, नागदंत अने माल्यदामकलाप आ बधानुं वर्णन पहेलां करवामां आव्युं छे. ते प्रमाणे ज अहीं समजवुं जोइओ. शय्यारूप जे गोमानसिकाओ अहीं कहेवामां आवी छे तेमनी पण संख्या ४८हजार छे. ओमनामां पूर्वदिशामां १६ हजार, पश्चिमदिशामां १६ हजार, दक्षिणदिशामां ८ हजार

पौरस्त्ये=पूर्वदिग्भागे षोडशसहस्रसंख्या मनोगुलिकाः, पाश्चात्ये=पश्चिमदिग्भागे षोडशसाहस्र्यः=षोडशसहस्रसंख्या मनोगुलिकाः, दक्षिणे-दक्षिणदिग्भागे अष्टसाहस्र्यः=अष्टसहस्रसंख्यामनोगुलिकाः तथा-उत्तरे=उत्तरदिग्भागे अष्टसाहस्र्यः= अष्टसहस्रसंख्या मनोगुलिकाः, इति सर्वामनोगुलिका अष्टचत्वारिंशत्सहस्रसंख्या भवन्ति। तथा-तासु खलु मनोगुलिकासु बहवः सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः= पट्टाः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्रमयाः=वज्ररत्नमया नागदन्ताः='खूंटो' इति भाषा प्रसिद्धाः प्रज्ञप्ताः तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तकेषु कृष्णसूत्रबद्धवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापाः-कृष्णसूत्रबद्धाः= कृष्णसूत्रग्रथिताः वृत्ताः=वर्त्तुलाः प्रलम्बिताश्च ये माल्यदामकलापाः=पुष्पमालासमूहास्ते तिष्ठन्ति। फलकनागदन्त-माल्यदामकलापवर्णनं च प्राग्वद् बोध्यम्। तथा सभायां खलु सुधर्मायाम् अष्टचत्वारिंशद् गोमानसिका साहस्र्यः= अष्टचत्वारिंशत्सहस्रसंख्याः शय्यारूपस्थानविशेषरूपा गोमानसिकाः प्रज्ञप्ताः। 'जहमणोगुलिया जाव णागदंता' गोमानसिकानां प्रतिदिग्व्यवस्थितानां संख्या, गोमानसिकास्थितफलकवर्णनं फलकस्थितनागदन्तवर्णनं च पूर्ववद् बोध्यम्। अयं भावः-तासु अष्टचत्वारिंशत्सहस्रगोमानसिकासु पूर्वस्यां दिशि षोडशसहस्रगोमानसिकाः, पश्चिमायां दिशि षोडशसहस्रगोमानसिकाः, दक्षिणस्यां

और उत्तरदिशा में ८ गोमानसिकाएँ हैं. इन गोमानसिकाओं में सुवर्णरूप्यमय फलक कहे गये हैं. इन फलकों में वज्ररत्नमय नागदन्तक कहे गये हैं. इन पर छीके टंगे हुए हैं, इनमें धूपघटिकाएं हैं, और इनघटिकाओं में विविध प्रकार के धूपोंकी सुगन्ध समाई हुई हैं। यहां यावत् पद से कालागुरुप्रवर-कुन्दरुक्कतुरुष्कधूपदह्यमानप्रसरद्गन्धोद्धूताभिरामाः, सुगन्धवरगंधिता, गंधवर्तिभूता" इत्यादि पूर्वोक्त विशेषण गृहीत हुए हैं। इन "कालागुरुप्रवर" आदि पदों का अर्थ पहिले कहे गये अर्थ के ही समान जानना चाहिये ॥ सू० ७५ ॥

અને ઉત્તર દિશામાં ૮ હજાર ગોમાનસિકાઓ છે. એક ગોમાનસિકાઓમાં સુવર્ણ રુપ્યમય ફલકો કહેવાય છે. એ ફલકોમાં વજરત્નમય નાગદંતકો કહેવાય છે. એમની ઉપર શીંકાઓ લટકાવવામાં આવ્યાં છે. એમાં ધૂપઘટિકાઓ છે અને એ ઘટિકાઓમાં વિવિધ જાતના ધૂપોની સુગંધ વ્યાપ્ત થઇ રહી છે. અહીં યાવત્ પદથી 'कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्क तुरुष्क धूपदह्यमानप्रसरद्गन्धोद्धूताभिरामाः सुगंधवरगंधिता गंधवर्तिभूताः' વગેરે પૂર્વોક્ત વિશેષણો અહીં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા [illegible] 'कालागुरुप्रवर' વગેરે પદોનો અર્થ પહેલાં કહેવાયેલા અર્થ મુજબ જ [illegible] લેવો. ॥સૂ ૭૫॥

दिशि अष्टसहस्रगोमानसिकाः, उत्तरस्यां दिशि अष्टसहस्रगोमानसिका इति सर्वास्ता अष्टचत्वारिंशत्सहस्रसंख्याः। तासु गोमानसिकासु सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः प्रज्ञप्ताः। तेषु फलकेषु वज्ररत्नमया नागदन्तकाः प्रज्ञप्ता इति। तथा। तेषु खलु नागदन्तकेषु बहूनि रजतमयानि=रूप्यमयानि शिक्यकानि='छीका' इति भाषाप्रसिद्धानि प्रज्ञप्तानि। तेषु खलु रूप्यमयेषु शिक्यकेषु बहवो वैडूर्यमय्यः=वैडूर्यरत्नमय्यो धूपघटिकाः=धूपपात्राणि प्रज्ञप्ताः। ताः खलु धूपघटिकाः कालागुरुप्रवर--यावत्=कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपदह्यमानप्रसरद्गन्धोद्धूताभिरामाः सुगन्धवरगन्धिताः गन्धवर्त्तिभूता इत्यादि पूर्वोक्त विशेषणविशिष्टा--स्तिष्ठन्ति। 'कालागुरुप्रवर'--इत्यादिपदानामर्थः पूर्ववदूहय इति। ॥ सू० ७५ ॥

मूलम्—सभाए णं सुहम्माए अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते जाव मणीहिं उवसोभिए मणिफासो य उल्लोओ य। तस्स णं बहुसमरमणिजस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता, सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयी जाव पडिरूवा। तीसेणं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं माणवए चेइयखंभे पण्णत्ते, सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, जोयणं उव्वेहेणं, जोयणं विक्खंभेणं, अडयालीसइ अंसिए, अडयालीसइ कोडीए, अडयालीसइविग्गहिए, सेसं जहा महिंदज्झयस्स। माणवगस्स णं चेइयखंभस्स उवरिं बारस जोयणाइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि बारस जोयणाइं वज्जेत्ता, मज्झे बत्तीसाए जोयणेसु एत्थ णं बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पण्णत्ता। तेसु णं सुवण्णरुप्पमएसु फलएसु बहवे वइरामया णागदंता पण्णत्ता। तेसु णं वइरामएसु णागदंतेसु बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता। तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वइरामया गोलवट्टसमुग्गया पण्णत्ता। तेसु

णं वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहवे जिणसकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठति। ताओ णं सूरियाभस्स देवस्स अन्नेसिं च बहूणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ। माणवगस्स चेइयखंभस्स उवरिं अट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता ॥सू. ७६॥

छाया-सभायाः खलु सुधर्मायां अन्तर्बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तो यावन्मणिभिरुपशोभितो मणिस्पर्शश्च उल्लोकश्च। तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, षोडश योजनानि आयामविष्कम्भेण, अष्टयोजनानि बाहल्येन, सर्वमणिमयी यावत् प्रतिरूपा। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु माणवकश्चैत्य.

'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादि।

सूत्रार्थ-(सभाए णं सुहम्माए अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते) सुधर्मासभा के भीतर बीच में एक बहुसमरमणीय भूमिभाग कहा गया है. (जाव मणीहिं उवसोभिए मणिफासो य उल्लोओ य) यह भूमिभाग यावत् नानाविध पंचवर्णों के मणियों से उपशोभित है. इन मणियों के स्पर्श का एवं उल्लोक का यहां वर्णन करना चाहिये (तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) उस बहुसमरमणीय भूमिभाग के बहुमध्यदेशभाग में एक विशाल मणिपीठिका कही गई है (सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठजोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयी जाव पडिरूवा) यह मणिपीठिका आयाम विष्कंभ की अपेक्षा

'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(सभाए णं सुहम्माए अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभागे पण्णत्ते) સુધર્માસભાના મધ્યમાં એક બહુસમરમણીય ભૂમિભાગ કહેવામાં આવ્યો છે. (जाव मणीहिं उवसोभिए मणिफासो य उल्लोओय) આ ભૂમિભાગ યાવત્ અનેક જાતના મણિઓથી ઉપશોભિત છે. આ મણિઓના સ્પર્શનો અને ઉલ્લોકનું અહીં વર્ણન સમજવું જોઈએ. (तस्स णं बहुसमरमणिज्जस्स भूमिभागस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) બહુસમરમણીય ભૂમિભાગના બહુમધ્યદેશભાગમાં એક વિશાળ મણિપીઠિકા કહેવામાં આવી છે. (सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमयी जाव पडिरूवा) એ મણિપીઠિકા આયામવિષ્કંભની અપેક્ષાએ સોળ

स्तम्भः प्रज्ञप्तः, षष्टिं योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, योजनम् उद्वेधेन, योजनं विष्कम्भेण अष्ट चत्वारिंशदस्त्रिकः, अष्ट चत्वारिंशत्कोटिकः, अष्टचत्वारिंशद्विग्रहिकः. शेषं यथा महेन्द्रध्वजस्य। माणवकस्य खलु चैत्यस्तम्भस्य उपरि द्वादश योजनानि अवगाह्य अधस्तादपि द्वादश योजनानि वर्जयित्वा, मध्ये द्वात्रिंशति योजनेषु अत्र खलु बहवः सुवर्णरूप्यमयाः फलकाः प्रज्ञप्ताः।

सोलह योजन की है. तथा बाहल्य से–स्थूलता की अपेक्षा से आठ योजन की है. यह सर्वात्मना मणिमय है यावत् प्रतिरूप है (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं माणवए चेइयखंभे पण्णत्ते) इस मणिपीठिका के ऊपर एक एक माणवक नाम का चैत्यस्तंभ कहा गया हैं. (सट्ठिंजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेण, जोयणं उव्वेहेणं जोयणं विक्खंभेणं अडयालीसइ अंसिए, अडयालीसइ कोडीए, अडवीसइ विग्गहिए, सेसं जहा महिंदज्झयस्स) इस चैत्यस्तंभ का ऊंचाई ६० योजन की हैं. उद्वेध (गहराई) इसका १ योजन का हैं एक योजन का ही इसका विस्तार हैं. इसके कोने ४८ हैं, ४८ ही इसके अग्रभाग हैं और ४८ ही इसके विभाग हैं इसके अतिरिक्त और सब वर्णन इसका महेन्द्र ध्वज के वर्णन जैसा ही है, (माणवगस्स णं चेइयखंभस्स उवरिं बारस जोयणाइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि बारसजोयणाइं वज्जेत्ता, मज्झे बत्तीसाए जोयणेसु एत्थणं बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पण्णत्ता) इस माणवक स्तंभ के ऊपर १२ योजन जाकर और नीचे के १२ योजन छोडकर बाकी के ३६ योजनों में

યોજન જેટલી છે. તેમજ બાહલ્યથી–સ્થૂલતાની અપેક્ષાએ–આઠ યોજન જેટલી છે. આ સર્વાત્મના મણિમય છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थणं माणवए चेइयखंभे पण्णत्ते) આ મણિમયપીઠિકાની ઉપર એક માણવક નામે ચૈત્યસ્તંભ કહેવાય છે. (सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं जोयणं उव्वेहेणं जोयणं विक्खंभेणं अडयालीसइ अंसिए, अडयालीसइ कोडीए, अडयालीसइ विग्गहिए, सेसं जहा महिंदज्झयस्स) આ ચૈત્યસ્તંભની ઊંચાઇ ૬૦ યોજન જેટલી છે. ઉદ્વેધ (પાયાનું ઊંડાણ) ૧ યોજન જેટલો છે. એક યોજન જેટલો જ એમનો વિસ્તાર છે. ૪૮ એના ખૂણાઓ છે. ૪૮ એના અગ્રભાગો છે અને ૪૮ એના વિભાગો છે. એ સિવાયનું બધું વર્ણન એનું મહેન્દ્રધ્વજના વર્ણન પ્રમાણે જ સમજવું જોઇએ. (माणवगस्स णं चेइयखंभस्स उवरिं बारसजोयणाइं ओगाहेत्ता हेट्ठावि बारसजोयणाइं वज्जेत्ता, मज्झे बत्तीसाए जोयणेसु एत्थ णं बहवे सुवण्णरुप्पमया फलगा पण्णत्ता) આ માણવક સ્તંભની ઉપર ૧૨ યોજન પહોંચીને અને નીચે રહેલા ૧૨ યોજન સિવાય શેષ ૩૬ યોજનોમાં ઘણાં સુવર્ણરુપ્યમય ફલકો કહેવામાં આવ્યાં છે.

तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु फलकेषु बहवो वज्रमया नागदन्ताः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तेषु बहूनि रजतमयानि शिक्यकानि प्रज्ञप्तानि। तेषु खलु रजतमयेषु शिक्यकेषु बहवो वज्रमया गोलवृत्तसमुद्गकाः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्गकेषु बहूनि जिनसक्थीनि संनिक्षिप्तानि तिष्ठन्ति। तानि खलु सूर्याभस्य देवस्य अन्येषां च बहूनां देवानां च देवीनां च अर्चनीयानि यावत् पर्युपासनीयानि। माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य उपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि ॥ सू० ७६ ॥

अनेक सुवर्णरूप्यमय फलक (पाटिये) कहे गये हैं (तेसु सुवण्णरुप्पमयेसु फलएसु बहवे वइरामया णागदंता पण्णत्ता) उन सुवर्णरूप्यमयफलकों में वज्ररत्नमय नागदन्त कहे गये हैं. (तेसु णं वइरामएसु णागदंतेसु बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता) उन वज्ररत्नमय नागदन्तों पर अनेक रजतमय सीके कहे गये हैं (तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वइरामया गोलवट्टसमुग्गया पण्णत्ता) उन रजतमय सीकों के उपर अनेक वज्ररत्नमय गोल वस्तु के तुल्य गोल समुद्गक-पात्र विशेष कहे गये हैं। (तेसु णं वइरामएसु गोल वट्टसमुग्गएसु बहवे जिणसकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति) उन वज्ररत्नमय गोल समुद्गकों में अनेक जिनास्थियां संगृहीत की हुई रखी हैं। (ताओ णं सूरियाभस्स देवस्स अन्नेसिंच बहूणं देवाण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ) ये जिनास्थियां सूर्याभदेव के लिये और अन्य सब देवदेवियों के लिये अर्चनीय हैं, यावत् पर्युपासनीय हैं। (माणवगस्स

(तेसु सुवण्णरूप्पमयेसु फलएसु बहवे वइरामया णागदंता पण्णत्ता) ते सुवर्ण रुप्यमय फलकोमां वज्ररत्नमय नागदंतो कहेवाय छे. (तेसु णं वइरामएसु णागदंतेसु बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता) ते वज्ररत्नमय नागदंतो (खींटीओ) उपर घणां रजतमय शींकाओ कहेवाय छे. (तेसु णं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वइरामया गोलवट्टसमुग्गया पण्णत्ता) ते रजतमय शींकाओनी उपर घणा वज्ररत्नमय गोळवस्तु जेवा गोळसमुद्गनामक पात्र विशेष कहेवाय छे. (तेसु णं वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहवे जिणसकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति) ते वज्ररत्नमय गोळसमुद्गोमां घणी जिनास्थिओ (फूलो) मूकी राखी छे, (ताओ णं सूरियाभस्स देवस्स अन्नेसिंच बहूणं देवाणय देवीणं य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ) ए जिनास्थिओ सूर्याभदेवना माटे अने बीजा बधां देवदेवीओ माटे अर्चनीय छे, यावत् पर्युपासनीय छे. (माणवगस्स चेइयखंभस्स उवरिं अट्ठट्ठ

'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादि--

टीका-सभायाः खलु सुधर्मायाः अन्तः=मध्ये-मध्यभागे बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः, 'जाव मणीहिं उवसोभिए मणिफासो य उल्लोओ य' स भूमिभागः 'आलिङ्गपुष्करम्-इति वा' इत्याद्यारभ्य 'नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभिरुपशोभितः' इत्यन्तम्, तथा--मणिस्पर्शादिवर्णनम् उल्लोकवर्णनं च पञ्चदशसूत्रादारभ्यैकविंशतितमसूत्रगतं बोध्यम्। तस्य खलु बहुसमरमणीयस्य भूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महती=विशाला एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। सा खलु मणिपीठिका षोडश योजनानि=षोडश योजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, अष्ट योजनानि=अष्टयोजनप्रमाणा बाहल्येन=स्थौल्येन, सर्वमणिमयी=सर्वात्मना मणिमयी यावत्प्रतिरूपा। यावत्पदेन-'अच्छा श्लक्ष्णा घृष्टा मृष्टा नीरजा निर्मला निष्पङ्का निष्कङ्कटच्छाया सप्रभा सश्रीका सोद्योता प्रासा-

---

चेइयखंभस्स उपरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइछत्ता) माणवक चैत्यवृक्ष के ऊपर आठ आठ मंगलक, ध्वजाएँ एवं छत्रातिच्छत्र कहे गये हैं।

टीकार्थ-इसका इस सूलार्थ के जैसा ही है-यहां जो "यावन्मणिभिरुप-शोभितो मणिस्पर्शश्च उल्लोकश्च" ऐसा जो पाठ कहा गया है-उसमें यावत् शब्द से "आलिङ्ग पुष्करम् इति वा" इस पाठ से लगाकर "नानाविध-पंचवर्णैः मणिभिः उपशोभितः" यहां तक का पाठ ग्रहण किया गया है. तथा मणियों के स्पर्श आदिका वर्णन और उल्लोक का वर्णन १५ वें सूत्र से लेकर २१ वें सूत्रतक पहिले किया जाचुका हैं. अतः यह सब वर्णन वहीं से जानना चाहिये. "सर्व मणिमयी यावत् प्रतिरूपा" में जो यावत् पाठ आया है-उससे "अच्छा, श्लक्ष्णा, घृष्टा, मृष्टा, नीरजा निर्मला, निष्पङ्का, निष्कङ्क-

---

मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) માણવક ચૈત્યવૃક્ષની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો કહેવાય છે.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ જેવો જ છે. અહીં જે 'यावन्मणिभि-रुपशोभितो मणिस्पर्शश्च उल्लोकश्च' એવો જે પાઠ સંગ્રહીત થયો છે. તેમાં 'यावत्' શબ્દથી 'आलिङ्ग पुष्करम् इति वा' આ પાઠથી માંડીને 'नानाविधपंच-वर्णैः मणिभिः उपशोभितः' અહીં સુધીનો પાઠ સંગ્રહીત સમજવો જોઇએ. તેમજ મણિઓ વગેરેનો સ્પર્શ વગેરેનું વર્ણન અને ઉલ્લોકનું વર્ણન ૧૫મા સૂત્રથી માંડીને ૨૧મા સૂત્ર સુધી પહેલાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. એથી આ બધું વર્ણન ત્યાંથી જ જોઈ લેવું જોઇએ. 'सर्वमणिमयी यावत् प्रतिरूपा' માં જે 'यावत्' પાઠ આવેલો છે તેથી 'अच्छा, श्लक्ष्णा, घष्टा, मृष्टा, नीरजा, निर्मला,

दीया दर्शनीया अभिरूपा' इति संग्राह्यम्। अच्छादिप्रतिरूपान्तपदानामर्थस्तु पूर्ववद् बोध्यः। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु माणवको नाम चैत्यस्तम्भः प्रज्ञप्तः। स खलु माणवकनामा चैत्यस्तम्भः षष्टियोजनानि=षष्टियोजनप्रमाणः ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, योजनम्=एक योजनप्रमाण उद्वेधेन, योजनम्=एकयोजनप्रमाणो विष्कम्भेण, तथा—अष्टचत्वारिंशदस्रिकः=अष्टचत्वारिंशत्संख्यककोणयुक्तः, अष्टचत्वारिंशत्कोटिकः=अष्टचत्वारिंशदग्रभागसहितः, अष्टचत्वारिंशद्विग्रहिकः=अष्टचत्वारिंशत्संख्यकविभागयुक्तश्च बोध्यः। 'सेसं जहा महिंदज्झयस्स' इतोऽतिरिक्तंसर्वमपि वर्णनमस्य माणवकचैत्यस्य पञ्चविंशतितमसूत्रगत महेन्द्रध्वजवर्णनवद् विज्ञेयम्। तथा—माणवकस्य खलु चैत्यस्तम्भस्य उपरि—उपरिभागे द्वादश योजनानि अवगाह्य, तथा—अधस्तादपि द्वादशयोजनानि वर्जयित्वा मध्ये=मध्य भागे षट्त्रिंशति योजनेषु=षट्त्रिंशत्संख्यकयोजनेषु अत्र खलु बहवः सुवर्णरूप्यमयाः=स्वर्णरजतमयाः फलकाः प्रज्ञप्ताः, तेषु खलु सुवर्णरूप्यमयेषु बहवो वज्रमयाः=वज्ररत्नमया नागदन्ताः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु वज्रमयेषु नागदन्तेषु बहूनि रजतमयानि शिक्यकानि प्रज्ञप्तानि। तेषु खलु रजतमयेषु शिक्यकेषु बहवो वज्रमयाः=वज्ररत्नमया गोलवृत्तसमुद्गकाः-गोलवद्=गोलवस्तुवद् वृत्ताः=वर्त्तुलाः=समुद्गकाः सम्पुटकाः—पात्रविशेषाः प्रज्ञप्ताः। तेषु खलु-वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्गकेषु बहूनि जिनसक्थीनि=जिनास्थीनि संनिक्षिप्तानि=स्थापितानि तिष्ठन्ति। तानि खलु जिनसक्थीनि सूर्याभस्य देवस्य, अन्येषां च बहूनां देवानां देवीनां च अर्चनीयानि मनसा, यावत्—यावत्पदेन—'वन्दनीयानि पूजनीयानि माननीयानी सत्करणीयानि कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यं च' इति संगृह्यते, तत्र-वन्दनीयानि वचसा,

---

टच्छाया, समभा, सश्रीका, सोद्योता, प्रासादीया, दर्शनीया, अभिरूपा" इन पदों का संग्रह किया गया है. इन पदों का अर्थ पहिले लिखा जा चुका है. "अर्चनीयानि यावत् पर्युपासनीयानि" में जो यावत् शब्द आया है उससे "वन्दनीयानि, पूजनीयानि, माननीयानि, सत्करणीयानि, कल्याणं दैवतं, चैत्यं च" इस पाठ का ग्रहण किया गया है. वे वचन द्वारा वन्दनीय,

---

निष्पङ्का, निष्कंकटच्छाया, समभा, सश्रीका, सोद्योता, प्रासादीया, दर्शनीया, अभिरूपा' આ સર્વ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ પહેલાં લખવામાં આવ્યો છે. 'अर्चनीयानि यावत पर्युपासनीयानि' માં જે 'यावत्' શબ્દ આવેલો છે તેથી 'वन्दनीयानि, पूजनीयानि, माननीयानि, सत्करणीयानि, कल्याणं दैवतं चैत्यं च' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. તે એ વચનો વડે વન્દનીય, પગ્ચાગપ્રણમનાદિરુપકાય-

पूजनीयानि पञ्चाङ्गप्रणमनादिरूपकायव्यापारेण, माननीयानि—बहुमानप्रदर्शनतः, सत्करणीयानि—वस्त्राद्याच्छादनेन, तथा—कल्याणं मङ्गलं दैवतं चैत्यमिति बुद्ध्या पर्युपासनीयानि=सेवनीयानि च भवन्ति। तथा—तस्य माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि=स्वस्तिकादीनि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च विज्ञेयानीति ॥ सू० ७६ ॥

मूलम्—तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता, अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा। तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे सीहासणे पण्णत्ते। सीहासणवण्णओ सपरिवारो। तस्स णं माणवगस्स चेइयखंभस्स पच्चत्थिमेणं एत्थणं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता, अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवसयणिज्जे पण्णत्ते। तस्स णं देवसयणिज्जस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा-णाणामणिमया पडिपाया, सोवन्निया पाया, णाणामणिमयाइं, पायसीसगाइं जबूणयामयाइं गत्तगाइं, वइरामया संधी, णाणामणिमए विच्चे, रययमया तूली, तवणिज्जमया गंडोवहाणया, लोहियक्खमया बिब्बोयणा। से णं सयणिज्जे उभओ बिब्बोयणं, दुहओ उण्णए, मज्जेणयगंभीरे, सालिंगणवट्टिए, गंगापुलिणवालुया उद्दालसालिसए

पञ्चाङ्गप्रणमनादिरूपकायव्यापार द्वारा पूजनीय, बहुमानप्रदर्शनद्वारा माननीय, वस्त्रादिप्रदानद्वारा सत्करणीय, तथा कल्याण मङ्गल दैवत चैत्य इस बुद्धि द्वारा पर्युपासनीय—सेवनीय कहे गये हैं ॥ सू० ७६ ।

વ્યાપાર વડે પૂજનીય, બહુમાન પ્રદર્શનવડે માનનીય, વસ્ત્રાદિપ્રદાનદ્વારા સત્કરણીય, તથા કલ્યાણમંગલ દૈવત ચૈત્ય આ બુદ્ધિદ્વારા પર્યુપાસનીય—સેવનીય કહેવામાં આવ્યાં છે. ।સૂ. ૭૬।

सुविरइयरयत्ताणे उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे आईणग-रूय-बूर-णवणीय तूल--फासमउए रत्तंसुयसंवुए सुरम्मे पासाइए जाव पडिरूवे ॥ सू० ७७ ॥

छाया—तस्य माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पौरस्त्ये अत्र खलु महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि बाहल्येन, सर्वमणिमयी अच्छा यावत् प्रतिरूपा। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महदेकं सिंहासनं प्रज्ञप्तम्। सिंहासनवर्णकः सपरिवारः। तस्य खलु माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पाश्चात्ये अत्र खलु महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योज

'तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स पुरत्थिमेणं एत्थणं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) उस माणवक चैत्यस्तंभ के पूर्वदिग्भाग (पूर्वदिशा) में एक बहुत विशाल मणिपीठिका कही गई है, (अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा) इसका आयाम और विष्कंभ आठ योजन का है, बाहल्य-मोटाई चार योजन की है यह सर्वात्मना मणिमय है, अच्छ है यावत् प्रतिरूप हैं. (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे सीहासणवण्णओ सपरिवारो) यहां पर सपरिवार सिंहासन का वर्णन करना चाहिये, (तस्स णं माणवगस्स चेइयखंभस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) उस माणवक चैत्यस्तंभ की पश्चिमदिशा में एकविशाल मणिपीठिका कही गई हैं (अट्ठ-

'तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स' इत्यादि--

सूत्रार्थ—(तस्स माणवगस्स चेइयखंभस्स पुरत्थिमेणं एत्थणं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) ते માણવક ચૈત્યસ્તંભનાપૂર્વદિગ્ભાગ (પૂર્વદિશા) માં એક અતિવિશાળ મણિપીઠિકા કહેવાય છે. (अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा) એના આયામ અને વિષ્કંભ આઠ યોજન જેટલા છે. બાહલ્ય-મોટાઈ-ચારયોજન જેટલી છે. આ સર્વાત્મના મણિમય છે અચ્છ છે, યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थणं महेगे सीहासणे पण्णत्ते) તે મણિપીઠિકાની ઉપર એક વિશાળ સિંહાસન કહેવાય છે. (सीहासणवण्णओ सपरिवारो) અહીં સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન કરવું જોઈએ. (तस्सणं माणवगस्स चेइयखंभस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) તે માણવક ચૈત્યસ્તંભની પશ્ચિમદિશામાં એક વિશાળ મણિપીઠિકા કહેવાય છે.

नानि बाहल्येन, सर्वमणिमयी अच्छा यावत् प्रतिरूपा। तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि अत्र खलु महदेकं देवशयनीयं प्रज्ञप्तम्। तस्य खलु देवशयनीयस्य अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा–नानामणिमयाः प्रतिपादाः, सौवर्णिकाः पादाः, नानामणिमयानि पादशीर्षकाणि, जम्बूनदमयानि गात्रकाणि, वज्रमयाः सन्धयः, नानामणिमयं व्यूतं, रजतमयी तूली, तपनीयमयानि गण्डोपधानकानि। लोहिताक्षमयाणि बिब्बोकनानि तत्खलु शयनीयं

जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा) इस मणिपीठिका का आयामविस्तार आठ योजन का हैं, बाहल्य चार योजन का हैं यह सर्वात्मना मणिमय हैं अच्छ हैं यावत् प्रतिरूप हैं,(तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवसयणिज्जे पण्णत्ते) इस मणिपीठिका के ऊपर एक विशाल देवशयनीय कहा गया है (तस्स णं देवसयणिज्जस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) इस देवशयनीय का वर्णन करने वाला पाठ इस प्रकार से कहा गया है–(तं जहा–णाणामणिमया पडिपाया, सोवन्निया पाया णाणामणिमयाइं पायसीसगाइं) अनेक मणिमय इसके प्रतिपाद हैं. सुवर्ण के इसके पाद हैं, पादशीर्षक–पादाग्रभाग इसके अनेकविध मणिमय हैं, (जंबूणयामयाइं गत्तगाइं वइरामया संधी णाणामणिमए विच्चे–रययमया तूली, तवणिज्जमया गंडोवहाणया) गात्रक इसके सुवर्णमय हैं. संधिया इसकी वज्ररत्नमय हैं, व्यूतवान–इसका नानामणिमय है शय्या इसकी रजतमय है. गंडोपधानक इसके तपनीयमय सुवर्ण के हैं (लोहियक्खमया बिब्बोयणा)

(अट्ठ जोयणाइं आयामविक्खंभेणं चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं सव्वमणिमई अच्छा जाव पडिरूवा) આ મણિપીઠિકાના આયામવિસ્તારો આઠ યોજન જેટલા છે. બાહલ્ય ચાર યોજનના છે. આ સર્વાત્મના મણિમય છે, અચ્છ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थणं महेगे देवसयणिज्जे पण्णत्ते) આ મણિપીઠિકાનિ ઉપર એક વિશાળ દેવશયનીય (દેવશય્યા) કહેવાય છે. (तस्सणं देवसयणिज्जस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) આ દેવશયનીયનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. (तं जहा णाणामणिमया पडिपाया, सोवन्निया पाया, णाणामणिमयाइं पायसीसगाइं) મણિમય ઘણા એના પ્રતિપાદો છે. સોનાના એના પાદો છે, પાદશીર્ષકો–પાદાગ્રભાગ એના ઘણા મણિઓના બનેલા છે. (जंबूणयामयाइं गत्तगाइं वइरामया संधी णाणामणिमए विच्चे रययमयातूली, तवणिज्जमया गंडोवहाणया) એના ગાત્રકો સોનાના છે, વજ્રરત્નની બનેલી એની સંધિઓ છે, અનેક મણિઓનો બનેલો એનો વ્યૂતવન છે, એની શય્યા રજતમય છે, એના ગંડોપધાનક તપનીય સુવર્ણના બનેલા છે. (लोहियक्खमया बिब्बोयणा) એના ઉપધાન

उभयतो विब्बोकनम् उभयत उन्नतं मध्ये नतगम्भीरं सालिङ्गनवर्त्तिकम् गङ्गापुलिनवालुकाऽवदालसदृशं सुविरचितरजस्त्राणम् उपचितक्षौमदुकूलपट्टप्रतिच्छादनम् आजिनक-रूत-बूर-नवनीत-तूलस्पर्शमृदुकं रक्तांशुकसंवृतं सुरम्यं प्रासादीयं यावत् प्रतिरूपम् ॥ सू० ७७ ॥

उपधान इसके लोहिताक्ष रत्नमय हैं. (से णं सयणिज्जे सालिंगणवट्टिए उभओ विब्बोयणं दुहओ उण्णए, मज्झे णयगंभीरे सालिंगनवट्टिए) यह शयनीय सालिङ्गनवर्त्तिक है-अर्थात्-शरीर के बराबर के उपधान से युक्त है. शिरोभाग में और चरणभाग में इसके दोनों ओर एक एक उपधान—तकिया रखा हुआ है. दोनों ओर वह उन्नत है. तथा बीच में-मध्यभाग में-नत-(नवा हुआ) है और इसी से यह गंभीर है (गंगापुलिणवालुया उद्दाल सालिसए सुविरइयरयत्ताणे उवचियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे, आईणग-रूय-बूर-णवणीय-तूलफासमउए, रत्तं संवुए सुरम्मे, पासाईए जाव पडिरूवे) यह देवशयनीयगंगाकी वालुका के अवदालजैसा है. रजोनिवारकप्रच्छदनवस्त्र से युक्त है. विशिष्टरूप से परिकर्मित (शोभित) क्षौमदुकूलपट्टरूप आच्छादन से यह सहित है. चर्ममयवस्त्र के. रूई के, बूर-वनस्पतिविशेष के नवनीत के, एवं कार्पास के स्पर्श जैसा इसका स्पर्श है. अतएव यह कोमल है मच्छरदानी इस पर तनी हुई है. यह बहुत ही सुन्दर है. प्रासादीय है. यावत् प्रतिरूप हैं. ।

લોહિતાક્ષ રત્નના બનેલાં છે. (से णं सयणिज्जे सालिंगणवट्टिए उभयो विब्बोयणं दुहओ, उण्णए, मज्झे णयगंभीरे सालिंगनवट्टिए) આ શયનીય-સાલિંગનવર્તિક છે-એટલે કે માણસની લંબાઇ જેટલા ઉપધાન (ઓશીકા) થી યુકત છે એના શિરોભાગ અને ચરણભાગની તરફ એક એક ઓશીકું મૂકેલું છે. તે બંને તરફ ઉન્નત છે તેમજ મધ્યમાં તત-(નમિત) થયેલું છે તેથી જ તે ગંભીરછે. (गंगापुलिणवालुया उद्दालसालिसए सुविरइयरयत्ताणे उवचिय खोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणे, आइणग-रूय-बूर, णवणीय-तूलफासम उए, रत्तं सुयसंवुए सुरम्मे पासाइए जाव पडिरूवे) આ દેવશયનીય ગંગાની રેતીના અવદાલ સદૃશ છે. રજોનિવારક પ્રચ્છાદનવસ્ત્રથી યુકત છે વિશિષ્ટરૂપથી પરિકર્મિત ક્ષૌમદુકૂલપટ્ટરૂપ અચ્છાદનથી યુકત છે, ચર્મમયવસ્ત્રના, રૂના, બૂરના-વનસ્પતિ વિશેષના, નવનીતના (માખણના) અને કપાસના સ્પર્શ જેવો એનો સ્પર્શ છે એથી એ કોમળ છે, એની ઉપર મચ્છરદાની લગાયેલી છે. એ બહુજ સુંદર છે, પ્રાસાદીય છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે.

'तस्स णं इत्यादि--

टीका—तस्य खलु माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पौरस्त्ये=पूर्वदिग्भागे अत्र खलु महती=विशाला एका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। सा मणिपीठिका अष्ट योजनानि=अष्ट योजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि=चतुर्योजनप्रमाणा बाहल्येन, सर्वमणिमयी=सर्वात्मना मणिनिर्मिता अच्छा यावत्प्रतिरूपा चास्ति। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महत्=विशालम् एकं सिंहासनं प्रज्ञप्तम्। सिंहासनवर्णकः सपरिवारः=भद्रासनसहितसिंहासनवर्णनपरो वर्णनात्मकपदसमूह एकविंशतितम द्वाविंशतितमसूत्रवद् बोध्यः। तस्य खलु माणवकस्य चैत्यस्तम्भस्य पाश्चात्ये=पश्चिमदिग्भागे अत्र खलु महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता। सा खलु मणिपीठिका अष्ट योजनानि=अष्ट योजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि=चतुर्योजनप्रमाणा बाहल्येन, सर्वमणिमयी अच्छा यावत् प्रतिरूपा च विज्ञेया। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महत्=विशालम् एकं देवशयनीयं=देवशय्या प्रज्ञप्तम्। तस्य खलु देवशयनीयस्य अयम् एतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारको वर्णावासः=वर्णनपरः पदसमूहः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-नानामणिमयाः=अनेकविधमणिमयाः प्रतिपादाः-पादानां प्रतिगताः प्रतिपादाः-मूलपादानां सुरक्षणाय तदधो निर्मिताः पादाः, सौवर्णिकाः=सुवर्णमया पादाः=मूलपादाः, नानामणिमयानि=अनेकविधमणिमयानि पादशीर्षकाणि=पादाग्रभागाः, जाम्बूनदमयानि=सुवर्णमयानि गात्रकाणि=ईषादि रूपाण्यङ्गानि, वज्रमयाः=वज्ररत्नापूरिताः सन्धयः=सन्धानस्थानानि, नानामणिमयं=विविधमणिमयं व्यूतं=वाणिः-

टीकार्थ—इसका इस मूलार्थ के जैसा ही है-यहां सपरिवार सिंहासन का वर्णन-अर्थात् भद्रासन सहित सिंहासन का वर्णन २१ वें सूत्र से लेकर २२ वें सूत्र में किया गया है. सो वहीं से इसे देखना चाहिये. देवशयनीय का तात्पर्य देवशय्या से है. मूल पादों की रक्षा के लिये जो नीचे चार और पाद लगा दिये जाते हैं वे प्रतिपाद शब्द से यहां अभिहित हुए हैं, गात्रक शब्द का अर्थ यहां प्रत्यङ्ग है यही ईषदंग रूपशब्द से यहां टीका-

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ જેવો જ છે. અહીં સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન-એટલે કે ભદ્રાસનસહિત સિંહાસનનું વર્ણન ૨૧મા સૂત્રથી માંડીને ૨૨મા સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યું છે. જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જાણી લેવું જોઈએ. દેવશયનીયનો અર્થ દેવશય્યા છે. મૂળ પાયાઓની રક્ષા માટે જે ચાર નીચે બીજા અન્ય પાયાઓ લગાડવામાં આવે છે, તે પ્રતિપાદ શબ્દથી અહીં અભિહિત થયા છે. ગાત્રક શબ્દનો

वानम्, रजतमयी तूली=तूलगर्भा शय्या, लोहिताक्षमयाणि=लोहिताक्षरत्नमयानि बिब्बोकनानि=उपधानकानि, तपनीयमयानि=स्वर्णमयानि गण्डोपधानकानि=गल्लमसूरिका इति प्रसिद्धम् तत् खलु शयनीयं देवशयनीयं सालिङ्गनवर्तिकम्-आलिङ्गनवर्त्या=शरीरप्रमाणोपधानेन सह वर्त्तते इति सालिङ्गनवर्त्तिकं-शरीरप्रमाणोपधानसहितम् उभयतो बिब्बोकनम्-उभयतः=उभयभागे-शिरोभागे चरणभागे च बिब्बोकनम्=उपधानं यस्य तत्-शिरोभाग चरणभाग-स्थितोपधानसहितम्, उभयत उन्नतम्=शिरोभागे चरणभागे च उन्नतं, मध्ये=मध्यभागे नतगम्भीरम्=नतम्=अवनतम् नम्रत्वात् गम्भीरं च महत्त्वात्, गङ्गापुलिनवालुकाऽवदालसदृशम्-गङ्गापुलिनवालुकाया योऽवदालः=चरणन्यासेऽधोगमनं तेन सदृशं, तथा-सुविरचितरजस्त्राणं-सुविरचितं रजस्त्राणं=रजो निवारकं प्रच्छादनं यत्र तत्-रजोनिवारकप्रच्छादनवस्त्रसहितम्, तथा-उपचितक्षौमदुकूलपट्टप्रतिच्छादनम्-उपचितः=पुष्टः-विशिष्टप्रकारकः क्षौमदुकूलपट्टः-क्षौमः-क्षुमा-अतसी, तन्निर्मितो यो दुकूलपट्टः=वस्त्रपट्टः स एव प्रतिच्छादनम्=आच्छादनं यस्य तत्-विशिष्टपरिकर्मित=सुशोभितं क्षौमदुकूलपट्टाच्छादनसहितम्, तथा-आजिनक-रुत-बूर-नवनीत-तूलस्पर्शमृदुकम्-आजिनकं=चर्ममयं वस्त्रं रुतं='रुई' इति भाषाप्रसिद्धं, बूरो=वनस्पतिविशेषः, नवनीतं-प्रसिद्धम्, तूलं=कार्पासं तेषां स्पर्श इव मृदुकं=कोमलम्, तथा-रक्तांशुकसंवृतं-रक्तांशुकेन=अतिरमणीयेन मशकगृहाभिधानेन वस्त्रेण 'मच्छरदानी' इति भाषा प्रसिद्धेन संवृतम्=आच्छादितं सुरम्यम्=अतिरमणीयम् प्रासादीयं यावत्प्रतिरूपं च विज्ञेयमिति ॥ सू० ७७॥

मूलम्-तस्स णं देवसयणिज्जस्स उत्तरपुरत्थिमेणं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता, अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं, सव्वमणिमई जाव पडिरूवा। तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं

कारने प्रकट किया है, बिब्बोकशब्द का अर्थ उपधान-तकिया है, गण्डोपधान का अर्थ गल्लमसूरिका है, चरण के रखने पर जो बालुका का नीचे धसना होता है उस धसने का नाम अवदाल है क्षुमा-नाम अलसी का है इसअलसी से जो वस्त्र बनता है उसका नाम क्षौमदुकूलपट्ट है ॥ सू. ७७

અર્થ અહીં પ્રત્યગછે. અહીં ટીકાકારે ઇષદ્ગરૂપથી આ વાત પ્રકટ કરી છે. બિબ્બોક શબ્દનો અર્થ ઉપધાન-ઓશીકું-છે. ગંડોપધાનનો અર્થ ગલ્લમસૂરિકા છે. પગ મૂકવાથી જે રેતી નીચે ધરતીમાં પેસી જાય છે-તેનું નામ અવદાલ છે. ક્ષુમા-અળશીનું નામ છે. એનાથી જે વસ્ત્ર તૈયાર કરવામાં આવે છે. તેને ક્ષૌમદુકૂલપટ્ટ કહે છે. ॥સૂ.૭૭॥

एत्थ णं महेगे खुड्डए महिंदज्झए पण्णत्ते, सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, जोयणं विक्खंभेणं, वइरामइ वट्टलट्ठसंठियसुसिलिट्ठ जाव पडिरूवे। उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। तस्स णं खुड्डागमहिंदज्झयस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चोप्पाले नाम पहरणकोसे पण्णत्ते, सव्ववयरामए अच्छे जाव पडिरूवे। तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स फलिहरयण–खग्ग–गया–धणुप्पमुहा बहवे पहरणरयणा संनिक्खित्ता चिट्ठंति, उज्जला निसिया सुतिक्खधारा पासाईया ४। सभाए णं सुहम्माए उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। सू.७८।

छाया—तस्य देवशयनीयस्य उत्तरपौरस्त्ये महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, अष्ट योजनानि आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि बाहल्येन सर्वमणिमयी यावत् प्रतिरूपा। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महानेकः क्षुल्लको महेन्द्रध्वजः प्रज्ञप्तः, षष्टिं योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, योजनं विष्क-

---

'तस्स णं देवसयणिज्जस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तस्स णं देवसयणिज्जस्स उत्तरपुरत्थिमेणं) उस देवशयनीय के उत्तर-पौरस्त्य में–ईशानकोने में (महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) एक विशाल मणिपीठिका कही गई है, (अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं) यह अपने आयाम और विष्कंभ की अपेक्षा आठ योजन की है (चत्तारि जोयणाइं बाहल्लेणं) तथा बाहल्य की अपेक्षा चार योजन की है। (सव्वमणिमई जाव पडिरूवा) यह सर्वात्मना मणिमय है यावत् प्रतिरूप है (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे खुड्डए महिंदज्झए पण्णत्ते) उस मणिपीठिका

'तस्स णं देवसयणिज्जस्स' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तस्स णं देवसयणिज्जस्स उत्तरपुरत्थिमेणं) તે દેવશય્યાના ઉત્તર–પૌરસ્ત્યમાં–ઇશાનકોણમાં–(महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) એક વિશાળ મણિપીઠિકા કહેવાય છે. (अट्ठजोयणाइं आयामविक्खंभेणं) એ પોતાના આયામ (લંબાઈ) અને વિષ્કંભ (પહોળાઈ)ની અપેક્ષાએ આઠ યોજન જેટલી છે. (चत्तारिजोयणाइं बाहल्लेणं) તેમજ બાહલ્યની અપેક્ષાએ ચાર યોજન જેટલી છે, (सव्वमणिमई जाव पडिरूवा) આ સર્વાત્મના મણિમય છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तीसेणं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे खुड्डए महिंदज्झए पण्णत्ते) તે મણિપીઠિકાની ઉપર એક વિશાળ ક્ષુલ્લક

क्रमेण, वज्रमयो वृत्तलष्टसंस्थितसुश्लिष्ट–यावत्प्रतिरूपः । उपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि । तस्य खलु क्षुल्लकमहेन्द्रध्वजस्य पाश्चात्ये अत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य चोप्पालो नाम प्रहरणकोशः प्रज्ञप्तः, सर्ववज्रमयः अच्छो यावत्प्रतिरूपः । तत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य परिघरत्न–खड्ग–गदा–धनुःप्रमुखाणि बहूनि प्रहरणरत्नानि सन्निक्षिप्तानि तिष्ठन्ति, उज्ज्वलानि निशितानि सुतीक्ष्णधाराणि प्रासादीयानि ४ । सभायाः खलु सुधर्मायाः उपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि ॥ सू० ७८ ॥

के ऊपर एक विशाल क्षुल्लक महेन्द्रध्वज कहा गया है. (सट्ठि जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, जोयणं विक्खंभेणं, वइरामए वट्टलट्ठसंठियसुसिलिट्ठ जाव पडिरूवे) यह क्षुल्लक महेन्द्रध्वज साठ योजन का ऊँचा है. एक योजनका इसका विष्कंभ है. यह वज्ररत्नमय है सुन्दर आकार वाला है यावत् प्रतिरूप है (उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा–झया छत्ताइच्छत्ता) इसके ऊपर आठ आठ मंगलक हैं, ध्वजाएँ है और छत्रातिच्छत्र हैं। (तस्स णं खुड्डागमहिंदज्झयस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चोप्पाले नाम पहरणकोसे पण्णत्ते) इस क्षुल्लक महेन्द्रध्वज की पश्चिमदिशा में सूर्याभदेव का चोप्पाल नामका आयुधगृह है (सव्ववइरामए अच्छे जाव पडिरूवे) यह आयुधगृह सर्वात्मना वज्ररत्नमय है निर्मल है, यावत् प्रतिरूप है। (एत्थ णं सूरियाभस्स फलियरयण–खग्ग–गया–धणुप्पमुहा–बहवे पहरणरयणा संनिक्खित्ता चिट्ठंति) इसमें सूर्याभ देव के परिघरत्न, खड्ग, गदा एवं धनुष वगैरह अनेक श्रेष्ठ प्रहरण–हथियार रखे हुए हैं (उज्जला, निसिया, सुतिक्खधारा, पासाईयाइ४)

મહેન્દ્રધ્વજ કહેવાય છે, (सट्ठिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, जोयणं विक्खंभेणं, वइरामए वट्टलट्ठसंठिय सुसिलिट्ठ जाव पडिरूवे) આ ક્ષુલ્લક મહેન્દ્રધ્વજ સાઠ યોજન જેટલો ઊંચો છે. આનો વિષ્કંભ એક યોજન જેટલો છે. એ વજ્રરત્નમય છે, સુંદર આકારવાળો છે. યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा –झया छत्ताइच्छत्ता) એની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો છે, ધ્વજાઓ અને છત્રાતિચ્છત્રો છે. (तस्स णं खुड्डागमहिंदज्झयस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स चोप्पाले नाम पहरणकोसे पण्णत्ते) આ ક્ષુદ્રમહેન્દ્રધ્વજની પશ્ચિમદિશામાં સૂર્યાભદેવનું 'ચોપ્પાલ' નામક આયુધગૃહ છે, (सव्व वइरामए अच्छे जाव पडिरूवे) આ આયુધગૃહ સર્વાત્મના વજ્રરત્નમય છે, નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (एत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स फलिय–रयण, खग्ग–गया–धणु-प्पमुहा-बहवे पहरणरयणा संनिक्खित्ता चिट्ठंति) એમાં સૂર્યાભદેવનાં પરિઘ,રત્ન, ખડ્ગ, ગદા અને ધનુષ વગેરે ઘણાં ઉત્તમ પ્રહરણો–

'तस्स णं' इत्यादि—

टीका—तस्य पूर्वोक्तवर्णनविशिष्टस्य खलु देवशयनीयस्य उत्तरपौरस्त्ये= उत्तरपूर्वदिशोरन्तरालभागे-ईशानकोणे महती=विशाला एका मणिपीठिका= मणिमयी वेदिका प्रज्ञप्ता। सा मणिपीठिका अष्ट :योजनानि=अष्टयोजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, चत्वारि योजनानि=चतुर्योजनप्रमाणा बाहल्येन, तथा सर्वमणिमयी यावत्प्रतिरूपा। यावत्पदेन-अच्छा श्लक्ष्णा घृष्टा मृष्टा नीरजा निर्मला निष्पङ्का निष्कङ्कटच्छाया समभा सश्रीका सोद्योता प्रासादीया दर्शनीया अभिरूपा' इति संगृह्यते। अच्छादिप्रतिरूपान्तपदानामर्थश्चतुर्दशसूत्रव्याख्यायां विलोकनीय इति। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महान्=विशाल एकः क्षुल्लको महेन्द्रध्वजः प्रज्ञप्तः। स क्षुल्लको महेन्द्रध्वजः षष्टि योजनानि=षष्टियोजनप्रमाण ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन, योजनम्=एकयोजनप्रमाणो विष्कम्भेण, तथा-वज्रमयः= वज्ररत्नमयः, वृत्तलष्टसंस्थितसुश्लिष्ट यावत्प्रतिरूपः, अत्र-'वट्टलट्ठ' त्यारभ्य 'अभिरूवे' इत्यन्तो महेन्द्रध्वजवर्णनपाठः

ये सब हथियार बहुत अधिक उज्वल हैं, निशित हैं, बडी तीक्ष्णधारवाले हैं और प्रासादीय ४ हैं (सभाए णं सुहम्माए उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) सुधर्मा सभा के ऊपर भाग में आठ२ मंगलक हैं, ध्वजाएँ हैं और छत्रातिच्छत्र हैं।

टीकार्थ--इसका मूलार्थ के जैसा ही है 'सव्वमणिमई जाव पडिरूवा' में आगत इस यावत् शब्द से 'अच्छा, श्लक्ष्णा, घृष्टा, मृष्टा, निरजा निर्मला, निष्पङ्का, निष्कंकटच्छाया, स प्रभा, सश्रीका, सोद्योता, प्रासादीया, दर्शनीया, अभिरूपा' इन पदों का संग्रह हुआ है, इन अच्छादिप्रतिरूपान्त पदोंका अर्थ चौदहवें सूत्र की व्याख्या में लिखा जा चुका है 'सुसिलिट्ठ जाव पडिरूवे' में जो यह यावत् पद आया है सो इससे यह प्रकट किया गया

શસ્ત્રો-મૂકેલાં છે. (उज्जला, निसिया, सुतिक्खधारा, पासाईया४) આ સર્વ અસ્ત્રો બહુજ ઉજ્જવળ છે, નિશિત છે, બહુજ તીક્ષ્ણ ધારવાળા છે અને પ્રાસાદીય ૪ છે. (सभाए णं सुहम्माए उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) સુધર્મા સભાના ઉપરિભાગમાં આઠ આઠ મંગલકો છે, ધ્વજાઓ છે અને છત્રાતિચ્છત્રો છે.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. 'सव्वमणिमई जाव पडिरूवा' માં આવેલા यावत् પદથી 'अच्छा श्लक्ष्णा, घृष्टा, मृष्टा. नीरजा, निर्मला, निष्पङ्का, निष्कंकटच्छाया, समभा, सश्रीका, सोद्योता प्रासादीया, दर्शनीया, अभिरूपा' આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ અચ્છાદિ પ્રતિરૂપાન્ત પદોનો અર્થ ૧૪માં સૂત્રમાં લખવામાં આવ્યો છે, 'सुसिलिट्ठ जाव पडिरूवे' માં જે 'यावत्' પદ

मूलम्—सभाए णं सुहम्माए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगे सिद्धायतणे पण्णत्ते, एगं जोयणस आयामेणं, पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं, बावत्तरिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ, भूमिभागा उल्लोया तहेव। तस्स णं सिद्धायतणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता, सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं, अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं। तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवच्छंदए पण्णत्ते, सोलस जोयणाइं आयामविक्खंभेणं, साइरेगाइं सोलसजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, सव्वरयणामए जाव पडिरूवे। एत्थ णं अट्ठसयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं संनिक्खित्त संचिट्ठइ। तासि णं जिणपडिमाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्त, तं जहा—तवणिज्जमया हत्थतल—पायतला, अंकामयाइं नक्खाइं अंतो लोहियक्खपडिसेगाइं, कणगामईओ जंघाओ कणगामया जाणू, कणगामया ऊरु, कणगामईओ गायलट्ठीओ, तवणिज्जमयाओ नाभीओ, रिट्ठामईओ, रोमराईओ, तवणिज्जमया चूचुया, तवणिज्जमया सिरिवच्छा, सिलप्पवालमया ओट्ठा, फालियामया दंता, तवणिज्जमईओ जीहाओ, तवणिज्जमया तालुया, कणगामईओ नासियाओ अंतो लोहियक्खपडिसेगाओ, अंकामयाणि अच्छीणि अतोलोहियक्खपडिसेगाणि, रिट्ठामईओ ताराओ, रिट्ठामयाणि अच्छिपत्ताणि, रिट्ठामईओ, भमुहाओ, कणगामया कवोला, कणगामया सवणा कणगामईओ णिडालपट्टियाओ, वइरामईओ सीसघडीओ, तवणिज्जमइओ केसतकेसभूमीओ, रिट्ठमया उवरिमुद्धया।सू७९।

छाया--सभायाः खलु सुधर्मायाः उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु महदेकं सिद्धायतनं प्रज्ञप्तम्, एकं योजनशतम् आयामेन, पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण, द्वासप्तति योजनानि ऊर्ध्वम् उच्चत्वेन, सभागमेन यावत् गोमानसिकाः, भूमिभागा उल्लोकास्तथैव। तस्य खलु सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महत्येका मणिपीठिका प्रज्ञप्ता, षोडशयोजनानि आयामविष्कम्भेण, अष्ट योज-

'सभाए णं सुहम्माए' इत्यादि।

सूत्रार्थ--(सभाए णं सुहम्माए उत्तरपुरत्थिमे णं महेगे सिद्धाययणे पण्णत्ते) सुधर्मासभा के ईशानकोन में एक विशाल सिद्धायतन कहा गया है. (एगं जोयणसयं आयामेणं, पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं, बावत्तरिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं, सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ, भूमिभागा उल्लोया तहेव) यह सिद्धायतन एक सौ योजन का लम्बा है और ५० योजन का विस्तारवाला है तथा इसकी ऊंचाई ७२ योजन की है. सभा के वर्णन में जैसा पहिले पाठ गोमानसी तक कहा गया है, वैसा ही पाठ इस सिद्धायतन के वर्णन में कहना चाहिये. यहां पर भूमिभाग और उल्लोक का कथन भी उसी प्रकार से करना चाहिये. (तस्स णं सिद्धाययणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थ णं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) इस सिद्धायतन के बहुमध्य देशभाग में एक विशाल मणिपीठिका कही गई है (सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं) इसका आयाम और

सभाएणं सुहम्माए' इत्यादि।

सूत्रार्थ :- सभाएणं सुहम्माए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगे सिद्धाययणे पण्णत्ते) सुधर्मा सभाना ईशान कोणुमां એક વિશાળ સિદ્ધાયતન કહેવાય છે. एगं जोयणसयं आयामेणं पन्नासं जोयणाइं विक्खंभेणं, बावत्तरिं जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ, भूमिभागा उल्लोया तहेव) આ સિદ્ધાયતનની લંબાઈ એક સો યોજન જેટલી છે, તેનો વિસ્તાર ૫૦ યોજન જેટલો છે અને ઉંચાઈ ૭૨ યોજન જેટલી છે. સભાનું વર્ણન કરતાં ગોમાનસી સુધીનું જે પ્રમાણેનું વર્ણન પહેલા કરવામાં આવ્યું છે તેવું જ વર્ણન આ સિદ્ધાયતન માટે પણ સમજવું જોઈએ. અહીં ભૂમિભાગ અને ઉલ્લોકના વિષે કથન પણ તે પ્રમાણે જ સમજવું જોઈએ (तस्स णं सिद्धाययणस्स बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महेगा मणिपेढिया पण्णत्ता) સિદ્ધાયતનના બહુમધ્યદેશભાગમાં એક વિશાળ મણિપીઠિકા કહેવાય છે. (सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं अट्ठ जोयणाइं बाहल्लेणं એના આયામ અને વિષ્કંભ ૧૬ યોજનના અને

नानि बाहल्येन। तस्याः खलु मणिपीठिकाया उपरि अत्र खलु महानेको देवच्छन्दकः प्रज्ञप्तः, षोडश योजनानि आयामविष्कम्भेण, सातिरेकाणि षोडश योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, सर्वरत्नमयो यावत्प्रतिरूपः। अत्र खलु अष्टशतं जिनप्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाणमात्राणां संनिक्षिप्तं संतिष्ठते। तासां खलु जिनप्रतिमानाम् अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—तपनीयमयानि हस्ततल-पादतलानि, अङ्कमयानि नखानि अन्तर्लोहिताक्षप्रतिसेकानि, कनकमय्यो जङ्घाः, कनकमयानि जानूनि, कनकमया ऊरवः कनकमय्यो गात्रयष्टयः, तपनीयमय्यो नाभयः, रिष्टमय्यो रोमराजयः, तपनीयमयानि चूचुकानि,

विष्कंभ १६ योजन का बाहल्य ८ योजन का कहा गया है (तीसे णं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवच्छंदए पण्णत्ते) इस मणिपीठिका के ऊपर एक विशाल देवच्छन्दक कहा गया है (सोलसजोयणाइं आयाम-विक्खंभेणं) यह आयाम–विस्तार की अपेक्षा १६ योजन का है (साइरेगाइं सोलसजोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं सव्वरयणामए जाव पडिरूवे) ऊँचाई इसकी १६ योजन की है. तथा यह सर्वात्मना रत्नमय है यावत् प्रतिरूप है (एत्थणं अट्ठसयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं संनिक्खित्तं चिट्ठइ) यहां पर अपने २ शरीर प्रमाणवाली १०८ जिनप्रतिमाएँ स्थापित हैं (तासिणं जिणपडिमाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) इन जिनप्रतिमाओं का वर्णावास इस प्रकार से कहा गया है–(तं जहा–तवणिज्जमया हत्थतलपायतला, अंकामयाइं, नक्खाइं अंतो लोहियक्खपडिसेगाइं, कणगामईओ जंघाओ, कणगामया जाणू, कणगामया उरू, कणगामईओ गायलट्ठीओ, तवणिज्ज मयाओ नाभीओ) इन प्रतिमाओं के हस्ततल और पदतल तपनीयस्वर्णमय

બાહુલ્યનો વિસ્તાર ૮ યોજન જેટલો કહેવાય છે. (तीसेणं मणिपेढियाए उवरिं एत्थ णं महेगे देवच्छंदए पण्णत्ते) આ મણિપીઠિકાની ઉપર એક વિશાળ દેવચ્છન્દક કહેવાય છે. (सोलसजोयणाइं आयामविक्खंभेणं) આ આયામ વિસ્તારની અપેક્ષાએ ૧૬ યોજન જેટલો છે. આની ઉંચાઈ ૧૬ યોજનની છે. તથા આ સર્વાત્મનાં રત્નમય છે યાવત પ્રતિરૂપ છે. (एत्थ णं अट्ठसयं जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं संनिक्खित्तं चिट्ठइ) અહીં દરેકે દરેકના શરીરના પ્રમાણવાળી ૧૦૮ જિનપ્રતિમાઓ સ્થાપિત કરેલી છે. (तासिणं जिणपडिमाणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) આ જિન પ્રતિમાઓનો વર્ણવાસ આ પ્રમાણે છે. (तं जहा—तवणिज्जमया हत्थतलपायतला अंकामयाइं नक्खाइं, अंतो लोहियक्ख–पडिसेगाइं, कणगामईओ जंघाओ, कणगामया जाणू, कणगामया उरू,

तपनीयमयाः श्रीवत्साः, शिलाप्रवालमयाः ओष्ठाः, स्फटिकमया दन्ताः तपनीयमय्यो जिह्वाः, तपनीयमयानि तालुकानि, कनकमय्यो नासिका अन्तर्लोहिताक्षप्रतिसेकाः, अङ्कमयानि अक्षीणि अन्तर्लोहिताक्षप्रतिसेकानि, रिष्टमय्यः ताराः रिष्टमयानि अक्षिपत्राणि, रिष्टमय्यो भ्रुवः, कनकमयाः कपोलाः, कनकमयानि श्रवणानि, कनकमय्यो ललाटपट्टिकाः, वज्रमय्यः शीर्षघट्यः तपनीयमय्यः केशान्तकेशभूमयो, रिष्टमया उपरि मूर्धजाः ॥ सू० ७९ ॥

'सभाए णं' इत्यादि--

टीका-खलु सभायां सुधर्मायां उत्तरपौरस्त्ये=उत्तरपूर्वयोर्दिशोरन्तरालभागे-ईशानकोणे अत्र खलु महद्=विशालम् एकं सिद्धायतनं प्रज्ञप्तम्। तत सिद्धा-

---

हैं नख अंकरत्नमय हैं, जंघाएँ कनकमय हैं, जानु कनकमय हैं, उरु कनकमय हैं. गात्रयष्टिकनकमय है नाभि तपनीयस्वर्णमय हैं, रोमराजि रिष्टरत्नमय हैं. चुचुक तपनीयमय हैं, श्रीवत्स तपनीयमय हैं ओष्ठ शिलाप्रवालमय हैं, दन्त स्फटिकमय हैं, जिह्वा तपनीयमय है तालु तपनीयमय हैं, नासिका कनकमय है. तारा-कनीनिका-रिष्टरत्नमय है, अक्षिपत्र भी रिष्टरत्नमय हैं, भौंएँ भी रिष्टरत्नमय हैं, कपोल कनकमय हैं, श्रवण भी कनकमय हैं, ललाटपट्टिका भी कनकमय है, शीर्षघटी भी वज्रमय है, वालान्त और वालभूमि तपनीय स्वर्णमय हैं. मस्तक के ऊपर के वाल रिष्टरत्नमय हैं।

टीकार्थ--इसका मूलार्थ के जैसा ही है 'सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ' ऐसा जो कहा गया है-सो उसका तात्पर्य ऐसा है कि-सुधर्मा-

---

कणगामईओ गायलिट्ठीओ, तवणिज्जमयाओ नाभीओ) આ પ્રતિમાઓના હસ્તતલ અને પદતલ તપનીય સુવર્ણમય છે. નખ અંક રત્નમય છે, જંઘાઓ કનકમય છે, જાનુ કનકમય છે, ઉરુ કનકમય છે. ગાત્રયષ્ટિ કનકમય છે, નાભિ તપનીય સુવર્ણમય છે, રોમરાજી રિષ્ટરત્નમય છે, ચુચુક તપનીયમય છે, શ્રીવત્સ તપનીમયય છે, ઓષ્ઠ શિલાપ્રલયમય છે, દાંત સ્ફટિકમય છે, જિહ્વા તપનીયમય છે, તાલુ તપનીય (સુવર્ણમય) છે, નાસિકા કનકમય છે, કનીનિકા આંખની કીકી રિષ્ટ રત્નમય છે, આક્ષિપત્ર પણ રિષ્ટરત્નમય છે, ભમ્મરો રિષ્ટ રત્નમય છે, કપોલ-કનકમય છે. કાન પણ કનકમય છે, લલાટ પાટ્ટિકા પણ કનકમય (સુવર્ણમય) છે, શીર્ષઘટી પણ કનકમય છે, બાલાન્ત અને બાલાન્ત ભૂમિ તપનીય સ્વર્ણમય છે. માથાના વાળો રિષ્ટ રત્નતમય છે.

ટીકાર્થઃ- આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. "सभागमेणं जाव गोमाणसियाओ" આમ જે કહેવામાં આવ્યું છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે

यतनम् एकं योजनशतम्=एकशतयोजनप्रमाणम् आयामेन पञ्चाशद् योजनानि=पञ्चाशद्योजनप्रमाणं विष्कम्भेण, द्वासप्ततिं योजनानि=द्वासप्ततियोजनप्रमाणम् ऊर्ध्वमुच्चत्वेन च बोध्यम्। 'सभागमेणं जाव गोमाणसीयाओ' सभागमेन यावद् गोमानस्यः, सभावर्णनपाठेनास्यापि वर्णनं गोमानसीपर्यन्तं विज्ञेयम्। तथा-चेदं सिद्धायतनम् अनेकस्तम्भशतसंनिविष्टादिप्रतिरूपान्तविशेषणविशिष्टं सुधर्मासभावद् बोध्यम्। तथा-सुधर्मा सभावर्णनप्रस्तावे यथैव सुधर्मायाः पूर्वदक्षिणोत्तरदिग्वर्त्तीनि त्रीणि द्वाराणि प्रोक्तानि, तथा--द्वाराग्रवर्त्तिनो मुखमण्डपाः, मुखमण्डपाग्रवर्त्तिनः प्रेक्षागृहमण्डपाः, तदग्रवर्त्तिनः सप्रतिमाश्चैत्यस्तूपाः, चैत्यस्तूपाग्रवर्त्तिनश्चैत्यवृक्षाः, चैत्यवृक्षाग्रवर्त्तिनो महेन्द्रध्वजाः, तदग्रवर्त्तिन्यो नन्दापुष्करिण्यः, ततो मनोगुलिकास्ततो गोमानस्यश्च प्रोक्ताः, तेनैव प्रकारेणात्रापि सर्वमुन्नेयम्। तथा-'भूमिभागा उल्लोया तहेव' भूमिभागवर्णनम् उल्लोकवर्णनं च पूर्ववद् बोध्यम्। तथा-तस्य खलु सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेशभागे अत्र खलु महती=विशाला एका मणिपीठिका=मणिमयी वेदिकाप्रज्ञप्ता। सा मणिपीठिका षोडशयोजनानि-षोडशयोजनप्रमाणा आयामविष्कम्भेण, अष्ट योजनानि=अष्टयोजनप्रमाणा बाहल्येन च बोध्या। तस्याः खलु मणिपीठिकायाः उपरि अत्र खलु महान्=विशाल एको देवच्छन्दकः=देवासनविशेषः प्रज्ञप्तः। स देवच्छन्दकः षोडशयोजनानि=षोडशयोजनप्रमाण

सभा के वर्णन करनेवाले पाठ से इसका भी वर्णन गोमानसी तक करना चाहिये. तथा च-यह सिद्धायतन सैकडों खंभों के आश्रित है और यावत् प्रतिरूप है. तथा सुधर्मासभा के वर्णनके अवसर में जैसे सुधर्मासभा के पूर्व-दक्षिण और उत्तरदिग्वर्ती तीनद्वार कहे गये हैं, तथा द्वाराग्रवर्ती मुखमण्डपाग्रवर्ती प्रेक्षागृहमण्डप, प्रेक्षागृहमण्डपाग्रवर्ती प्रतिमासहित चैत्यस्तूप, चैत्यस्तूपाग्रवर्ती चैत्यवृक्ष, चैत्यवृक्षाग्रवर्ती महेन्द्रध्वज, महेन्द्रध्वजाग्रवर्ती, नन्दापुष्करिणी, एवं नन्दापुष्करिणियों के आगे मनोगुलिकाएँ और इनके

કે સુધર્માસભાના વર્ણનવાળા પાઠથી માંડીને ગોમાનસી સુધીનું આનું વર્ણન પણ સમજવું જોઇએ તેમજ આ સિદ્ધાયતન સેંકડો થાંભલાઓ પર અવલંબિત છે અને યાવત પ્રતિરૂપ છે. સુધર્મા સભાના વર્ણનમાં જેમ તેના પૂર્વ-દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશા તરફ ત્રણ દ્વારો કહેવામાં આવ્યાં છે તેમજ દ્વારા ગ્રવર્તિ મુખ મંડળ મુખમંડપાગ્રવર્તિ પ્રેક્ષાગૃહ મંડપ પ્રેક્ષાગૃહમંડપાગ્રવર્તિ પ્રતિમા સહિત ચૈત્યસ્તૂપ ચૈત્યસ્તૂપાગ્રવર્તિ ચૈત્યવૃક્ષ, ચૈત્યવૃક્ષાગ્રવર્તિ મહેન્દ્રધ્વજ, મહેન્દ્રધ્વજાગ્રવર્તિ નંદાપુષ્કરિણી, નંદા પુષ્કરિણીઓની સામે મનોગુલિકાઓ અને મેનાગુલિકાઓની સામે ગોમાનસિઓ

आयामविष्कम्भेण, सातिरेकाणि=साधिकानि षोडश योजनानि ऊर्ध्वमुच्चत्वेन, सर्वरत्नमयः= सर्वात्मना सर्वप्रकारकरत्नमयो यावत् प्रतिरूपो बोध्यः। अत्र देवच्छन्दके खलु जिनप्रतिमानाम् कथंभूतानां तासाम्? इत्याह-जिनोत्सेधप्रमाणमात्राणाम्=जिनशरीरोच्चत्वप्रमाणप्रमितानाम् अष्टशतम्=अष्टोत्तरमेकशतं संनिक्षिप्तं=संस्थापितं संतिष्ठते=वर्त्तते। तासां खलु जिनप्रतिमानां वर्णावासः=वर्णनपरः पदसमूहः, अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारकः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-तपनीयमयानि=स्वर्णमयानि हस्ततल-पादतलानि=हस्ततलानि चरणतलानि चेत्यादि। वर्णकपदानां व्याख्या सुगमा अतः स्वयमुन्नेयेति ॥ सू० ७९ ॥

मूलम्—तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठओ पत्तेयं पत्तेयं छत्तधारगपडिमाओ पण्णत्ताओ। ताओ णं छत्तधारगपडिमाओ हिमरययकुंदेंदुप्पगासाइं सकोरंटमल्लदामधवलाइं आयवत्ताइं सलीलं धारेमाणीओ चिट्ठंति। तासिणं जिणपडिमाणं उभओ पासे पत्तेयं पत्तेयं चामरधारपडिमाओ पण्णत्ताओ। ताओ णं चामरधारपडिमाओ चंदप्पहवयरवेरुलिय नानामणिरयणखचियचित्तदंडाओ सुहुमरययदीहवालाओ संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ धवलाओ चामराओ सलीलं धारेमाणीओ धारेमाणीओ चिट्ठंति। तासिणं जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ जक्खपडिमाओ भूयपडिमाओ सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव चिट्ठंति। तासिणं जिणपडिमाणं पुरओ-अट्ठसयं घंटाणं, अट्ठसयं चंदणकलसाणं, अट्ठसयं भिंगाराणं, एवं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं मणोगुलियाणं वायकरगाणं चित्तगराणं रयणकरंडगाणं हयकंठाणं जाव उसभकं-

---

भी आगे गोमानसियां कही गई हैं उसी प्रकार से यहां पर भी यह सब कहना चाहिये. आसनविशेष का नाम देवच्छन्द है ॥ सू० ७९ ॥

(શય્યાકાર સ્થાન વિશેષનું) વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તે પ્રમાણે જ અહીં પણ બધું સમજવું જોઈએ. દેવચ્છન્દ એક આસન વિશેષનું નામ છે. ॥સૂ૦ ૭૯॥

ठाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं, अट्ठसयं झयाणं, अट्ठसयं धूवकडुच्छुयाणं संनिक्खित्तं चिट्ठइ। सिद्धाययणस्स णं उवरिं अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता ॥ सू० ८० ॥

छाया—तासां खलु जिनप्रतिमानां पृष्ठतः प्रत्येकं प्रत्येकं छत्रधारकप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः। ताः खलु छत्रधारकप्रतिमाः हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशानि सकोरण्टमाल्यदामधवलानि आतपत्राणि सलीलं धारयन्त्यो धारयन्त्यस्तिष्ठन्ति। तासां खलु जिनप्रतिमानाम् उभयतः पार्श्वे प्रत्येकं प्रत्येकं चामरधारप्रतिमाः प्रज्ञप्ताः। ताः खलु चामरधारप्रतिमाः चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्य नाना-

---

'तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठओ' इत्यादि।

सूत्रार्थ--(तासि णं जिणपडिमाणं पिट्ठओ पत्तेयं पत्तेयं) इन जिन प्रतिमाओं में से प्रत्येक प्रतिमाके पीछे (छत्तधारगपडिमाओ पण्णत्ताओ) छत्रधारण करने वाली प्रतिमाएँ कहीगई हैं (ताओ णं छत्तधारगपडिमाओ हिमरययकुंदेंदुप्पगासाइं सकोरंटमल्लदामधवलाइं आयवत्ताइं सलीलं धारेमाणीओ२ चिट्ठंति) ये छत्रधारकप्रतिमाएँ अपने२ हाथों में हिम, रजत, कुन्द के पुष्प जैसे कान्तिवाले, तथा कोरंट पुष्प की मालाओं के जैसे स्वच्छ आतपत्रों को छत्रों को क्रीडा करनेकी आकृति में खडी हुई लि हुई हैं (तासि णं जिणपडिमाणं उभओ पासे पत्तेयं२ चामरधारपडिमाओ पण्णत्ताओ) उन जिनप्रतिमाओं के दोनों पार्श्वभाग में एक एक चमर को

'तासिणं जिणपडिमाणं पिट्ठओ' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ:- (तासिणं जिणपडिमाणं पिट्ठओ पत्तयं पत्तेयं) એ જિનપ્રતિમાઓમાંથી દરેકે દરેક પ્રતિમાની પાછળ (छत्तधारगपडिमाओ पण्णत्ताओ) છત્ર ધારણ કરનારી પ્રતિમાઓ કહેવાય છે. (ताओणं छत्तधारगपडिमाओ हिमरययकुंदेंदुप्पगासाइं सकोरंटमल्लदामधवलाइं आयवत्ताइं सलीलं धारेमाणीओ२ चिट्ठंति) એ છત્રધારક પ્રતિમાઓ પોતપોતાના હાથોમાં હિમ, રજત, કુંદના પુષ્પ જેવી કાંતિવાળા તેમજ કોરંટ પુષ્પની માળાઓ જેવા સ્વચ્છ આતપત્રો (છત્રો)ને લીલા પૂર્વક ધારણ કરીને ઊભી છે. (तासि णं जिणपडिमाणं उभओ पासे पत्तेयं २ चामरधारपडिमाओ पण्णत्ताओ) એ જિન પ્રતિમાઓની બંને બાજુ એક એક

मणिरत्नखचितचित्रदण्डाः सूक्ष्मराजतदीर्घवालाः शङ्खाङ्ककुन्ददकरजोऽमृतमथित-फेनपुञ्जसन्निकाशाः धवलाश्चामराः सलीलं धारयन्त्यो धारयन्त्यस्तिष्ठन्ति। तासां खलु जिनप्रतिमानां पुरतो द्वे द्वे नागप्रतिमे यक्षप्रतिमे भूतप्रतिमे कुण्ड-धारप्रतिमे सर्वरत्नमय्यौ अच्छे यावत्तिष्ठतः। तासां खलु जिनप्रतिमानां पुरतः अष्टशतं घण्टानाम्, अष्टशतं चन्दनकलशानाम्, अष्टशतं भृङ्गाराणाम्, एवम् आद-र्शानां स्थालानां पात्रीणां सुप्रतिष्ठानां मनोगुलिकानां वातकरकाणां चित्रकराणां

धारण करनेवाली प्रतिमाएँ कही गई हैं (ताओ णं चामरधारपडिमाओ चंदप्पहवयरवेरुलिय नानामणिरयणखचियचित्तदंडाओ सुहुमरययदीहवालाओ संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ धवलाओ चामराओ सलीलं धारेमाणीओ (चिट्ठंति) ये चामर धारण करनेवाली प्रतिमाएँ धवल चामरों को उनके ऊपर ढोरती हुई खडी हैं इन चामरों के दण्ड चन्द्रकान्तमणि, वज्रमणि, वैडूर्यरत्न, तथा इनके अतिरिक्त और भी अनेक प्रकार के मणिरत्नों से खचित हैं और इसीसे ये अनेकरूपवाले प्रतीत होते हैं इन चामरों के जो बाल हैं वे सूक्ष्म हैं, एवं बहुतलम्बे हैं (तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ जक्खपडिमाओ, भूयपडिमाओ कुंडधारपडिमाओ सव्वरयणा-मईओ अच्छाओ जाव(चिट्ठंति) इन जिनप्रतिमाओं के आगे दो दो नागप्रतिमाए यक्ष-प्रतिमाएं एवं भूतप्रतिमाएँ कुंडधारकप्रतिमाएं खडी हुई हैं ये सब नागादिप्र-तिमाए सर्वात्मनारत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं (तासि णं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठसयं घंटाणं अट्ठसयं चंदणकलसाणं, अट्ठसयं भिंगाराणं, एवं आयंसाणं

ચામરધારણ કરનારી પ્રતિમાઓ કહેવાય છે. (ताओ णं चामरधारपडिमाओ चंदप्प-हवयरवेरुलियनानामणिरयणखचियचित्तदंडाओ सुहुमरययदीहवालाओ संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसंनिकासाओ धवलाओ चामराओ, सलीलं धारेमाणीओ चिट्ठंति) એ ચામર ધારણ કરનારી પ્રતિમાઓ સફેદ ચામરો ઢાળતી ઉભી છે. એ ચામરોની દાંડીઓ ચંદ્રકાંતમણિ, વજ્રમણિ, વૈડૂર્ય રત્ન, તેમજ બીજા પણ ઘણાં મણિરત્નોથી જડેલી છે. એથી એઓ અનેક રૂપોથી શોભિત જણાય છે. એ ચામરોનાવાળો અતીવ સૂક્ષ્મ (ઝીણા) છે, પાતળા છે અને બહુ જ લાંબા છે. (तासिणं जिणपडिमाणं पुरओ दो दो नागपडिमाओ जक्खपडिमाओ भूयप-डिमाओ, कुंडधारपडिमाओ सव्वरयणामईओ अच्छाओ जाव चिट्ठंति) એ જિન પ્રતિમાઓની સામે બબ્બે નાગપ્રતિમાઓ, યક્ષ પ્રતિમાઓ અને ભૂત પ્રતિમાઓ કુંડધારપ્રતિમાઓ ઉભી છે. આ બધી નાગ વગેરેની પ્રતિમાઓ સર્વાત્મના રત્નમય છે. નિર્મળ છે યાવત્ પ્રતિરૂપ છે. (तासिणं जिणपडिमाणं पुरओ अट्ठसयं

रत्नकरण्डकानां हयकण्ठानां यावद् वृषभकण्ठानां पुष्पचङ्गेरीणां यावत् लोमहस्तचङ्गेरीणां पुष्पपटलकानां तैलसमुद्गानां यावत् अञ्जनसमुद्गानाम्, अष्टशतं ध्वजानाम्, अष्टशतं धूपकडुच्छुकानां संनिक्षिप्तं तिष्ठति। सिद्धायतनस्य खलु उपरि अष्टाष्टमङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि ॥ सू० ८० ॥

थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं मणोगुलियाणं वायकरगाणं चित्तगराणं रयणकरंडगाणं) तथा इन जिनप्रतिमाओं के समक्ष इन नागादि प्रतिमाओं के अतिरिक्त १०८ घंटाएँ हैं, १०८ चन्दनके कलश हैं, १०८ भृङ्गार-झारी हैं १०८ आदर्श (दर्पण) हैं, १०८ स्थाल हैं, १०८ पात्रियां हैं, १०८ सुप्रतिष्ठान हैं, १०८ मनोगुलिकाएँ हैं १०८वातकरक हैं, १०८ चित्रकरक हैं १०८ रत्नकरण्डक हैं (हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं, पुप्फपडलगाणं तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्ठसयं झयाणं, अट्ठसयं धूवकडुच्छुयाणं संनिक्खित्तं चिट्ठइ)१०८ हयकंठ हैं (रत्नविशेष) यावत् १०८ वृषभकंठ है, १०८ पुष्पचंगेरिकाएं हैं यावत् १०८ लोमहस्तचंगेरिकाएं हैं, यावत् १०८ पुष्पपटलक हैं, १०८ तैलसमुद्गक है यावत् अञ्जनसमुद्गक हैं १०८ ध्वजाएं हैं १०८ धूपपात्र हैं (सिद्धाययणस्स णं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) उस सिद्धायतन के ऊपर आठ २ मंगलक हैं, ध्वजाएं हैं एवं छत्रातिछत्र हैं।

घंटाणं अट्ठसयं चंदणकलसाणं, अट्ठसयं भिंगाराणं, एवं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं मणोगुलियाणं वायकरगाणं चित्तगराणं रयणकरंडगाणं) એ જિન પ્રતિમાઓની સામે નાગાદિ પ્રતિમાઓ સિવાય ૧૦૮ ઘંટાઓ છે, ૧૦૮ ચંદન કળશો છે, ૧૦૮ ભૃંગારો-ઝારીઓ છે, ૧૦૮ દર્પણો (અરીસાઓ), ૧૦૮ મનોગુલિકાઓ છે, ૧૦૮ વાતકરકો છે, ૧૦૮ ચિત્રકરકો છે, ૧૦૮ રત્નકરંડકો છે. (हयकंठाणं जाव उसभकंठाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं, पुप्फपडलगाणं तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं अट्ठसयं झयाणं अट्ठसयं धूवकडुच्छुयाणं संनिक्खित्तं चिट्ठइ) ૧૦૮ હયકંઠો છે. યાવત્ ૧૦૮ વૃષભકંઠો છે. ૧૦૮ પુષ્પ ચંગેરિકાઓ છે યાવત્ ૧૦૮ લોમહસ્ત ચંગેરિકાઓ છે. ૧૦૮પુષ્પપટલકો છે, ૧૦૮ તૈલસમુદ્ગકો છે, ૧૦૮ ધ્વજાઓ છે, ૧૦૮ ધૂપપાત્રો છે. (सिद्धाययणस्स णं उवरिं अट्ठट्ठमंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता) તે સિદ્ધાયતનની ઉપર આઠ આઠ મંગલકો છે. ધ્વજાઓ છે અને છત્રાતિછત્રો છે.

'तासि णं' इत्यादि—

टीका—तासां=पूर्वोक्तवर्णनविशिष्टानां खलु जिनप्रतिमानां प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकस्या जिनप्रतिमाया पृष्ठतः छत्रधारकप्रतिमाः=छत्रधारकाणां प्रतिकृतयः प्रज्ञप्ताः। ताः जिनप्रतिमापृष्ठभागस्थिताश्छत्रधारकप्रतिमाः आतपत्राणि=छत्राणि सलीलं यथा स्यात्तथा धारयन्त्यो धारयन्त्यस्तिष्ठन्ति। तानि आतपत्राणि कीदृशानि ? इत्याह—हिमरजतकुन्देन्दुप्रकाशानि—हिमं—प्रसिद्धं रजतं=रूप्यं कुन्दं=श्वेतपुष्पविशेषः इन्दुः=चन्द्रः, एतेषां प्रकाशइव प्रकाशो येषां तानि—हिमरजतकुन्देन्दुवत्प्रकाशमानानि, तथा—सकोरण्टमाल्यदामधवलानि—सहकोरण्टैः=कोरण्टपुष्पगुच्छैः विद्यमानानि माल्यदामानि=पुष्पमाल्यानि येषु तानि सकोरण्टमाल्यदामानि, तानि च तानि=शुभ्राणि एतादृशविशेषणविशिष्टानि छत्राणि साभिनयं धारयन्त्यो धारयन्त्यश्छत्रधारकप्रतिमाः जिनप्रतिमानां पृष्ठतस्तिष्ठन्तीति। तथा—तासां खलु जिनप्रतिमानां प्रत्येकं प्रत्येकम्=एकैकस्या जिनप्रतिमाया उभयतः पार्श्वे=पार्श्वद्वये चामरधारकप्रतिमाःप्रज्ञप्ताः। ताश्चामरधारकप्रतिमाः धवलाः=शुभ्राः चामराः सलीलं धारयन्त्यो धारयन्त्यः=विजयन्त्यो वीजयन्त्यस्तिष्ठन्ति। कीदृशीश्चामराः? इत्याह—चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्य-नानामणिरत्नखचित—चित्रदण्डाः—चन्द्रप्रभः=चन्द्रकान्तमणिः,=वज्रो=वज्रमणिः, वैडूर्य=वैडूर्यरत्नं, नानामणिरत्नानि=चन्द्रकान्तवज्रवैडूर्येभ्योऽतिरिक्तानि अनेकप्रकाराणि रत्नानि तैः खचिताः=जटिता अत एव—चित्राः=अनेकरूपाः दण्डा यासां तास्तथाभूताः—चन्द्रकान्तवज्रवैडूर्यादिविविधमणिरत्नखचितविचित्रदण्डयुक्ता इत्यर्थः, तथा—सूक्ष्मराजतदीर्घवालाः सूक्ष्माः=प्रतनवः राजताः=रूप्यमया दीर्घाः=लम्बायमाना वालाः=केशा यासु तास्तथोक्ताः—प्रतनुरजतमय लम्बायमान

इस सूत्र का टीकार्थ मूलार्थ के जैसा ही है. छत्रधारण करनेवाली प्रतिमाओं से तात्पर्य है आतपत्र की धारण करनेवाली प्रतिमाओं से सलील शब्द का अर्थ है अभिनयसहित. चन्दनकलश शब्द से यहां चन्दन से उपलक्षितकलश गृहीत हुए हैं। पीठिकाविशेष का नाम मनोगुलिका है। जलरहितकलश का नाम वातकरक है. चित्रकर शब्द से तूलिकादि जिनके

આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે છે. છત્ર ધારણ કરનારી પ્રતિમાઓ એટલે આતપત્ર (છત્ર) ધારણ કરનારી પ્રતિમાઓ સલીલ શબ્દનો અર્થ અભિનય સહિત હોય છે. ચંદનકલશ શબ્દથી અહીં ચંદનથી ઉપલક્ષિતકલશ અહીં ગૃહીત છે. પીઠિકા વિશેષનું નામ મનોગુલિકા છે. પાણી વગરના ખાલી કળશનું નામ વાતકરક છે. ચિત્રશબ્દથી અહીં તૂલિકા—પીંછી—વગેરે—જેમના હાથોમાં છે એવા ચિત્રકારો હીત

केशयुक्ता इत्यर्थः तथा=शङ्खाङ्ककुन्ददकरजोऽमृतमथितफेनपुञ्जसन्निकाशाः--तत्र-शङ्खः-प्रसिद्धः, अङ्कः=अङ्करत्नम्, कुन्दं=श्वेतपुष्पविशेषः, दकरजः=उदकलघुबिन्दुः, अमृतमथितफेनपुञ्जः-अमृतस्य मथितेन=मथनेन ये फेनास्तेषां च पुञ्जः=समूहः सः, शङ्खादीनामितरेतरयोगद्वन्द्वः, एतेषां सन्निकाशाः=सदृशीरिति। एवंविधविशेषणविशिष्टानि शुभ्राणि चामराणि सलिलं बीजयन्त्यो बीजयन्त्यश्चामरधारकप्रतिमाः प्रत्येकजिनप्रतिमानामुभयपार्श्वे तिष्ठन्तीत्यर्थः। तथा-तासां खलु जिनप्रतिमानामेकैकस्या जिनप्रतिमायाः पुरतः=अग्रे द्वे द्वे नागप्रतिमे, द्वे द्वे यक्षप्रतिमे, द्वे द्वे भूतप्रतिमे, द्वे द्वे कुण्डधारप्रतिमे सर्वरत्नमय्यौ=सर्वात्मना रत्नमय्यौ अच्छे यावत्तिष्ठतः। तथा-तासां खलु जिनप्रतिमानां पुरतः=अग्रे अष्टशतम्=अष्टोत्तरैकशतं घण्टानाम्, अष्टशतम्==अष्टोत्तरैकशतं चन्दनकलशानाम् चन्दनोपलिप्तकलशानाम् अष्टशतम् =अष्टोत्तरैकशतं भृङ्गाराणाम्=भृङ्गारनामकपात्रविशेषाणां संनिक्षिप्तं तिष्ठतीत्यग्रेण सम्बन्धः। एवम्=अनेन प्रकारेण-आदर्शानाम् दर्पणानाम् अष्टोत्तरैकशतम्, स्थालानां पात्रीणाम् सुप्रतिष्ठानां मनोगुलिकानां=पीठिकाविशेषाणाम्, वातकरकाणाम्=जलरहितकलशविशेषाणाम्, चित्रकराणाम्=तूलिकादि हस्तानां चित्रकारकाणाम् रत्नकरण्डकानाम् हयकण्ठानां च अष्टोत्तरैकशतं संनिक्षिप्तं तिष्ठति। तथा-यावत्पदेन कोष्ठसमुद्गानाम्, पत्रसमुद्गानाम्, चोयकसमुद्गानाम्, तगरसमुद्गानाम्, एलासमुद्गानाम्, हरितालसमुद्गानाम् हिंगुलकसमुद्गानाम् मनःशिलासमुद्गानाम् अष्टोत्तरैकशतम्'-इति संग्राह्यम्। एतत्सर्वं संनिक्षिप्तं तिष्ठति। तथा अञ्जनसमुद्गानाम् अष्टोत्तरैकशतं संनिक्षिप्तं तिष्ठति। एतानि तैलादीनि परमसुरभियुक्तानि बोध्यानि। तथा-ध्वजानाम् अष्टशतम्= अष्टोत्तरैकशतम्, धूपकडुच्छुकानां=धूपपात्राणाम् अष्टशतम्=अष्टोत्तरैकशतं च संनिक्षिप्तं तिष्ठति। तथा-तस्य सिद्धायतनस्य खलु उपरि=उपरिभागे अष्टाष्टसंख्याकानि मङ्गलकानि, ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि च बोध्यानीति ।सू ८०।

हाथों में है ऐसे चित्रकर्ता गृहीत हुए हैं। यहां यावत् पद से 'कोष्ठसमुद्ग, पत्रसमुद्ग, चोयकसमुद्ग, तगरसमुद्ग, एलासमुद्ग, हरितालसमुद्ग, हिंगुलकसमुद्ग, मनःशिलासमुद्ग, इन सब की १०८ संख्या गृहीत हुई है। परमसुरभियुक्ततैलादिक यहां ग्रहण हुए है ॥ सू० ८०॥

સમજવા. અહીં યાવત પદથી કોષ્ઠસમુદ્ગ, પત્રસમુદ્ગ, ચોયકસમુદ્ગ, તગર સમુદ્ગ, એલાસમુદ્ગ, હરિતાલસમુદ્ગ, હિંગુલકસમુદ્ગ, મનઃશિલાસમુદ્ગ, આ બધાંની ૧૦૮ જેટલી સંખ્યા ગૃહીત સમજવી. પરમસુરભિયુક્ત તૈલાદિકનું પણ અહીં ગ્રહણ થયું છે. ॥સૂ૦ ૮૦॥

सम्प्रति उपपातसभां वर्णयितुमाह--

मूलम्—तस्स णं सिद्धायथणस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगा उववायसभा पण्णत्ता, जहा सभाए सुहम्माए तहेव जाव मणिपेढिया अट्ठ जोयणाइं देवसयणिज्जं तहेव सयणिज्ज वण्णओ, अट्ठट्ठ मंगलगा झया छत्ताइच्छत्ता। तीसे णं उववायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगे हरए पण्णत्ते, एगं जोयणसय आयामेणं पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं, दस जोयणाइं उव्वेहेणं तहेव। से णं हरए एगाए पउमवरवेइयाए एगेण वणसंडेण सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते। तस्स णं हरयस्स तिदिसं तिसोवाणपडिरूवगा पन्नत्ता। तस्स णं हरयस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगा अभिसेगसभा पण्णत्ता, सुहम्मागमएणं जाव गोमाणसियाओ मणिपेढिया सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति। तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहु अभिसेक्के भंडे सनिखित्ते चिट्ठइ, अट्ठ‍ मंगलगा तहेव। तीसे णं अभिसेगसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं अलकारियसभा पण्णत्ता जहा सभा सुहम्मा, मणिपेढिया अट्ठ जोयणाइं सीहासणं सपरिवारं। तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहु अलंकारिए भंडे संनिखित्ते चिट्ठइ, सेसं तहेव। तीसे णं अलंकारियसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगा ववसायसभा पण्णत्ता, जहा उववायसभा जाव मणिपेढिया सीहासणं सपरिवारं अट्ठट्ठमंगलगा०। तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स एत्थ णं महेगे पोत्थयरयणे संनिखित्ते चिट्ठइ। तस्स णं पोत्थयरयणस्स इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तं जहा—रयणामयाइं पत्तगाइं

रिट्ठामईओ कंबियाओ, तवणिज्जमए दोरे, नानामणिमए गंठी वेरुलियामए लिप्पासणे, रिट्ठामए छदणे तवणिज्जमई संकला, रिट्ठामई मसी, वइरामई लेहणी, रिट्ठामयाइं अक्खराइं, धम्मिए सत्थे। ववसायसभाए णं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा०। तीसेणं ववसायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं नंदापुक्खरिणि पण्णत्ता हरयसरिसा। तीसेणं नंदाए पुक्खरिणीए उत्तरपुरत्थिमेणं महेगे बलिपीढे पण्णत्ते सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे ॥ सू० ८१ ॥

छाया–तस्य खलु सिद्धायतनस्य उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु महत्येका उपपातसभा प्रज्ञप्ता। यथा सभायाः सुधर्मायास्तथैव यावत् मणिपीठिका अष्टयोजनानि, देवशयनीयं तथैव शयनीयवर्णकः, अष्टाष्टमंगलकानि, ध्वजाः, छत्रा

'तस्स णं सिद्धाययणस्स उत्तरपुत्थिमेणं' इत्यादि—

सूत्रार्थ—(तस्स ण सिद्धाययणस्स) उस सिद्धायतन के (उत्तरपुरत्थिमेणं) ईशानकोने में (एत्थ ण महेगा उववायसभा पण्णत्ता) एकविशालउपपात सभा कही गई है। (जहा सभाए सुहम्माए तहेव जाव मणिपेढिया अट्ठ जोयणाइं देवसयणिज्जं तहेव सयणिज्जवण्णओ) जिस प्रकार का वर्णन पहिले सुधर्मा सभाका किया गया है उसी प्रकार का वर्णन इस उपपातसभा का करना चाहिये, यावत् मणिपीठिका का आयामविस्तार आठ योजन का है देवशयनीय भी पूर्वोक्त के जैसे है–अर्थात् जैसा ७३वें सूत्र में सुधर्मासभा का स्वरूप वर्णन–पूर्वादि तीन द्वार का वर्णन मुखमण्डपका वर्णन, प्रेक्षागृहमण्डप आदिका वर्णन,–इन सब के वर्णन को लेकर उल्लोक वर्णन तक किया गया

'तस्स णं सिद्धाययणस्स उत्तरपुरत्थिमे ण' इत्यादि।

सूत्रार्थ–(तस्स णं सिद्धाययणस्स) ते सिद्धायतनना (उत्तरपुरत्थिमे ण)ईशानणामां (एत्थ णं महेगा उववायसभा पण्णत्ता)એક વિશાળ ઉપપાત સભા કહેવાય છે. (जहा सभाए सुहम्माए तहेव जाव मणिपेढिया अट्ठ जोयणाइं देवसयणिज्जं तहेव सयणिज्जवण्णओ) સુધર્મા–સભાનું જેમ પહેલાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમજ આ ઉપપાત સભાનું વર્ણન સમજવું જોઈએ. યાવત્ મણિપીઠીકાનો આયામ–વિસ્તાર આઠ યોજનનો છે. દેવશયનીય–દેવશય્યા–પણ પહેલાંની જેમ જ છે. એટલે કે ૭૩મા સૂત્રમાં સુધર્માસભાનું સ્વરૂપ–વર્ણન–પૂર્વાદિદ્વારત્રયનું વર્ણન, મુખમંડપનું વર્ણન, પ્રેક્ષાગૃહમંડપ વગેરેનું વર્ણન–આ બધાનાં વર્ણનથી માંડીને ઉલ્લોકવર્ણન સુધીનું

तिच्छत्राणि। तस्याः खलु उपपातसभाया उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु महानेको हृदः प्रज्ञप्तः, एकं योजनशतम् आयामेन, पञ्चाशद् योजनानि विष्कम्भेण, दश योजनानि उद्वेधेन तथैव। स खलु हृद एकया पद्मवरवेदिकया, एकेन वनखण्डेन सर्वतः समन्तात् सम्परिक्षिप्तः। तस्य खलु हृदस्य त्रिदिशि त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि प्रज्ञप्तानि। तस्य खलु हृदस्य उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु

है तथा उसके मध्यभाग में स्थित विशाल मणिपीठिका का वर्णन आठ योजन आयामविस्तार को लेकर और चार योजन के बाहल्य आदि को लेकर किया गया है, तथा उस मणिपीठिका के ऊपर वर्तमान देवशयनीय का जैसा वर्णन किया गया है और सुधर्मासभा के ऊपर आठ२ मंगलकों का ध्वजाओं का एवं छत्रातिच्छत्रों का किया गया है इसी प्रकार का वर्णन यहां पर भी करना चाहिये (तीसे णं उववायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं महेगे हरए पण्णत्ते) उस उपपातसभा के ईशान कोने में एक विशाल हृद कहा गया है (एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं विक्खंभेणं दसजोयणाइं उव्वेहेणं तहेव) इस हृद का आयाम लम्बाई एकसौ योजन का है एवं विस्तार ५० योजन का है। उद्वेध गहराई इसका १० योजन का है। (से णं हरए एगाए पउमवरवेइयाए एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते) यह हृद एक पद्मवरवेदिका से और एक वनखण्ड से चारों ओर से बहुत ही अच्छीतरह घिरा हुआ है। (तस्स णं हरस्स तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा पन्नत्ता) इस हृद की तीन दिशाओं में श्रेष्ठ सोपानत्रय पंक्तियां

વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તેમજ તેના મધ્યમાં સ્થિત વિશાળ મણિપીઠિકાનું વર્ણન આઠ યોજન આયામ વિસ્તાર અને ચાર યોજનના બાહલ્ય વગેરેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે મણિપીઠિકાની ઉપર વિદ્યમાન દેવશય્યાનું વર્ણન જે પ્રમાણે કરવામાં આવ્યું છે અને સુધર્મા સભાની ઉપર આઠ આઠ મંગલકોનું ધ્વજાઓનું અને છત્રાતિચ્છત્રોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે જાતનું વર્ણન અહીં પણ કરવું જોઈએ. (**तीसेणं उववायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगे हरए पण्णत्ते**) તે ઉપપાત સભાના ઈશાન કોણમાં એક વિશાળ હ્રદ (ધરો) કહેવાય છે. (**एगं जोयणसयं आयामेणं, पण्णासं जोयणाइं, विक्खंभेणं दस जोयणाइं, उव्वेहेणं, तहेव**) તે હ્રદનો આયામ એકસો યોજન જેટલો છે અને વિસ્તાર ૫૦ યોજન જેટલો છે. ઉદ્વેધ એનો ૧૦ યોજન જેટલો છે. (**से णं हरए एगाए पउमवरवेइयाए एगेणं वणसंडेणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ते**) આ હ્રદ એક પદ્મવરવેદિકાથી અને એક વનખંડથી ચોમેર બહુજ સરસ રીતે વીંટળાયેલો છે. (**तस्स णं हरस्स तिदिसिं तिसोवाणपडिरूवगा पन्नत्ता**) આ હ્રદની ત્રણ દિશાઓમાં ઉત્તમ ત્રણ સોપાન

महत्येका अभिषेकसभा प्रज्ञप्ता। सुधर्मागमकेन यावद् गोमानसिका मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारं यावद् दामानि तिष्ठन्ति।तत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य सुबहु आभिषेक्यं भाण्डं संनिक्षिप्तं तिष्ठति, अष्टाष्टमङ्गलकानि तथैव। तस्याः खलु अभिषेकसभाया उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु अलङ्कारिकसभा प्रज्ञप्ता, यथा सभा सुधर्मा, मणिपीठिका, अष्ट योजनानि, सिंहासनं सपरिवारम्।

हैं (तस्स णं हरस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगा अभिसेयसभा पण्णत्ता) इस ह्रद के ईशानकोने में एक विशाल अभिषेकसभा कही गई है (सुहम्मागमएणं जाव गोमाणसियाओ मणिपेढिया सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति) सुधर्मासभा के वर्णन के अनुसार यावत् गोमानसिका (शय्याकार आसनविशेष) का वर्णन,गोमानसिका के वर्णन के बाद मणिपीठिका का वर्णन और फिर मणिपीठिकास्थित सपरिवार सिंहासन का वर्णन यावत् दामवर्णन पर्यन्ततक जानना चाहिये-तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहु अभिसेक्के भंडे संनिक्खित्ते चिट्ठइ) वहां सूर्याभदेव के प्रचुर अभिषेक संबंधी भाण्ड रखे हुए हैं (अट्ठट्ठमंगला तहेव) आठ आठ स्वस्तिकादिकमंगलक भी यहां उसी तरह से कहना चाहिये(तीसे णं अभिसेगसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं अलंकारिया सभा पण्णत्ता)इसअभिषेकसभा के ईशानकोने में एक अलंकार सभा कही गई है(जहा सभा सुहम्मा, मणिपेढिया, अट्ठजोयणाइं सीहासणं सपरिवारं) जैसा वर्णन सुधर्मासभा का किया गया है वैसा वर्णन इस अलंकारिक सभा का करना

પંક્તિઓ છે. (तस्स णं हरस्स उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थणं महेगा अभिसेयसभा पण्णत्ता) આ હ્રદના ઈશાન કોણમાં એક વિશાળ અભિષેક સભા કહેવાય છે. (सुहम्मागमएणं जाव गोमाणसियाओ मणिपेढिया सीहासणं सपरिवारं जाव दामा चिट्ठंति) સુધર્માસભાના વર્ણન મુજબ યાવત્ ગોમાનસિકાનું વર્ણન, ગોમાનસિકાના વર્ણન પછી મણિપીઠિકાનું વર્ણન અને ત્યારબાદ મણિપીઠિકાસ્થિત સપરિવાર સિંહાસનનું વર્ણન સુધીનું વર્ણન અહીં સમજવું જોઈએ. (तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहु अभिसेक्के भंडे संनिक्खित्ते) ત્યાં સૂર્યાભદેવતા પ્રચુર માત્રામાં અભિષેક સંબંધી ભાંડો-વાસણો-મૂકેલાં છે. (अट्ठट्ठ मंगलगा तहेव) આઠ આઠ સ્વસ્તિક વગેરે મંગલકો પણ અહીં પૂર્વની જેમજ સમજવા જોઈએ. (तीसे णं अभिसेगसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं अलंकारियसभा पण्णत्ता) આ અભિષેક સભાના ઈશાનકોણમાં એક અલંકાર સભા કહેવાય છે. (जहा सभा सुहम्मा, मणिपेढिया, अट्ठ जोयणाइं सीहासणं सपरिवारं) સુધર્માસભાનું જે પ્રમાણે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે જ અલંકારિક સભાનું વર્ણન પણ સમજવું જોઈએ.

तत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य सुबहु अलङ्कारिकं भाण्डं संनिक्षिप्तं तिष्ठति, शेषं तथैव। तस्याः खलु अलङ्कारिकसभायाः उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु महत्येका व्यवसायसभा प्रज्ञप्ता, यथा उपपातसभा यावत् मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारं अष्टाष्टमङ्गलकानि०। तत्र खलु सूर्याभस्य देवस्य अत्र खलु महदेकं पुस्तकरत्नं संनिक्षिप्तं तिष्ठति। तस्य खलु पुस्तकरत्नस्य अयमेतद्रूपो·

चाहिये. यहां मणिपीठिका और सपरिवार सिंहासन का कथन जैसे पहिले कहा जा चुका है वैसा कहना चाहिये. सिंहासन का आयामविस्तार आठ योजन का है। (तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहु अलंकारियभंडे संनिक्खित्त चिट्ठइ, सेसं तहेव) उस अलंकारिक सभा में सूर्याभदेव के प्रचुर अलंकारों से भरे हुए. भाण्ड रखे हुए हैं। बाकी का और सब कथन पूर्व की तरह जानना चाहिये (तीसे ण अलंकारियसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं महेगा ववसायसभा पण्णत्ता) उस अलंकारिक सभा के ईशानकोने में एक विशाल व्यवसायसभा कही गई है (जहा उववायसभा जाव मणिपीढिया सीहासणं सपरिवारं अट्ठट्ठमंगलगा०) जैसा उपपातसभा के विषय में कथन किया जा चुका है इसी तरह से यहां पर भी मणिपीठिकाएँ हैं, सपरिवार सिंहासन हैं आठ २ मंगलक हैं (तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स एत्थ णं महेगे पोत्थयरयणं संनिक्खित्ते चिट्ठइ) इस व्यवसायसभा में सूर्याभदेव का एक विशाल पुस्तकरत्न रखा हुआ है। (तस्स णं पोत्थयरयणस्स

અહીં મણિપીઠિકા અને સપરિવાર સિંહાસનનું કથન પહેલાંની જેમજ સમજવું જોઈએ. સિંહાસનનો આયામ–વિસ્તાર આઠ યોજન જેટલો છે. (तत्थ णं सूरियाभस्स देवस्स सुबहु अलंकारियभंडे संनिक्खित्ते चिट्ठइ, सेसं तहेव) તે અલંકારિક સભામાં પુષ્કળ અલંકારોથી પૂરિત સૂર્યાભદેવના ભાંડો મૂકેલા છે. શેષ બધું કથન પહેલાંની જેમજ સમજવું જોઈએ. (तीसे णं अलंकारियसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थणं महेगा ववसायसभा पण्णत्ता) તે અલંકારિક સભાના ઈશાનકોણમાં એક વિશાળ વ્યવસાયસભા કહવાય છે. (जहा उववायसभा जाव मणिपीढिया सीहासणं सपरिवारं अट्ठ मंगलगा०) જે પ્રમાણે ઉપપાત સભાના વિષે પૂર્વે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તેમજ અહીં પણ મણિપીઠિકાઓ, સપરિવાર સિંહાસનો અને આઠ આઠ મંગલકોનું વર્ણન સમજવું જોઈએ. (तत्थ ण सूरियाभस्सं देवस्स एत्थ णं महेगे पोत्थयरयणं संनिक्खित्ते चिट्ठइ) આ વ્યવસભામાં સૂર્યાભદેવનું એકવિશાળ પુસ્તકરત્ન મૂકેલું છે. (तस्स णं पोत्थयरयणस्स इमे यारूवे

वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा–रत्नमयानि पत्रकाणि, रिष्टमय्यौ कम्बिके, तप-नीयमयो दवरकः, नानामणिमयो ग्रन्थिः, वैडूर्यमयं लिप्यासनम् रिष्टमयं छादनम् तपनीयमयी श्रृङ्खला, रिष्टमयो मषी, वज्रमयी लेखनी, रिष्टम-यानि अक्षराणि, धार्मिकं शास्त्रम्। व्यवसायसभायाः खलु उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि०। तस्याः खलु व्यवसायसभायाः उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु नन्दा पुष्करिणी प्रज्ञप्ता हृदसदृशी। तस्याः खलु नन्दायाः पुष्करिण्याः उत्तरपौर-स्त्ये महदेकं बलिपीठं प्रज्ञप्तं, सर्वरत्नमयम् अच्छं यावत् प्रतिरूपम् ।सू. ८१।

इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते) इस पुस्तकरत्न का वर्णन करने वाला पदसमूह इस प्रकार से है–(तंजहा रयणामयाइं पत्तगाइं, रिट्ठामईओ कंबियाओ तवणिज्जमए दोरे, णाणामणिमए गंठी, वेरुलियामए लिप्पासणे, रिट्ठमए छेयणे) इसके पत्र रत्नमय हैं. इन पत्रों के दोनों पृष्टभागरत्नमय हैं, डोरा इसका सुव-र्णमय हैं. विविधमणिमय गांठे है और लिप्यासन–दावात वैडूर्यरत्नमय है। आच्छादन इसके रिष्टरत्नमय हैं। (तवणिज्जमई संकला) इस मषीपात्र की श्रृङ्खला तपनीय सुवर्ण की बनी हुई है। (रिट्ठामईमसी, वइरामईलेहणी. रिट्ठा-मयाइं अक्खराइं, धम्मिए सत्थे) रिष्टरत्न की बनीहुई इसकी स्याही है. वज्ररत्न की बनी हुई कलम है रिष्टरत्नमय इसके अक्षर हैं यह धार्मिक शास्त्र है। (ववसायसभाए णं उवरिं अट्ठट्ठ मंगलगा०) व्यवसायसभा के ऊपरभाग में आठ २ मंगलक है (तीसे णं ववसायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं नंदा पुक्खरिणी पण्णत्ता) इस व्यवसायसभा के ईशानकोने में एक नंदापुष्करिणी कही गई है। (हरियसरिसा) यह नन्दापुष्करिणी हृद

वण्णावासे पण्णत्ते) આ પુસ્તકરત્નનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. (तंजहा) જેમકે(रयणा मयाइं पत्तगाइं रिट्ठामइओ कंबियाओ तवणिज्जमए दोरे, णाणामणिमए गंठी, वेरुलियामए लिप्पासणे, रिट्ठमए छेयणे) એના પત્રો રત્નમય છે, એ પત્રોના બન્ને પૃષ્ઠ ભાગો રિષ્ટરત્નમય છે, એની દોરી સુવર્ણમય છે, વિવિધમણિમય એની ગાંઠો છે અને લિપ્યાસન–ખડિયો–વૈડૂર્યરત્નમય છે. એનાં આચ્છાદનો રિષ્ટરત્નમય છે. (तवणिज्जमई संकला) આ ખડિયા શ્રૃંખલા તપનીય સુવર્ણની બનેલી છે. (रिट्ठा-मई मसी, वइरामई लेहणी, रिट्ठामयाइं, अक्खराइं, धम्मिए सत्थे) એની શાહી રિષ્ટરત્નની બનેલી છે. કલમ વજ્રરત્નની બનેલી છે. અક્ષરો રિષ્ટરત્નમય છે. એ એક ધાર્મિકશાસ્ત્ર છે. (ववसायसभाए णं उवरि अट्ठट्ठ मंगलगा) વ્યવસાય સભાના ઉપરિભાગમાં આઠ આઠ મંગલકો છે. (तीसे णं ववसायसभाए उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं नंदा पुक्खरिणी पण्णत्ता) એ વ્યવસાય સભાના ઇશાનકોણમાં એક નંદા પુષ્કરિણી કહેવાય છે. (हरिय सरिसा) આ નંદાપુષ્કરિણી હૃદ (ધરો) જેવી છે.

'तस्स णं' इत्यादि--

टीका--तस्य खलु सिद्धायतनस्य उत्तरपौरस्त्ये=उत्तरपूर्वदिशोरन्तरालभागे-ईशानकोणे अत्र खलु महती=विशाला एका उपपातसभा प्रज्ञप्ता। तस्याः सभाया वर्णनं तथैव बोद्धव्यं इति यथा सुधर्मायाः सभायाः वर्णनं कृतम्। स वर्णकः कियत्परिमितो बोध्यः? इत्याह—यावन्मणिपीठिका अष्ट योजनानि देवशयनीयमिति। शयनीयवर्णकः=देवशयनीयवर्णनपरः पदसमूहोऽपि तथैव=पूर्ववदेव बोध्यः, तथा अष्टाष्टसंख्यकानि मङ्गलकानि ध्वजाः छत्रातिच्छत्राणि चाप्यत्र पूर्ववदेव बोध्यानि। अयं भावः—यथा—सुधर्मायाः सभायाः स्वरूपवर्णन-पूर्वादिद्वारत्रयवर्णनमुखमण्डपवर्णन—प्रेक्षागृहमण्डपादिवर्णनतः आरभ्य उल्लोकान्तवर्णनं कृतम्, यथा च तस्या बहुसमरमणीयभूमिभागस्य बहुमध्यदेशभागे स्थिताया महत्या मणिपीठिकाया अष्टौ योजनान्यायामविष्कम्भाभ्यां चत्वारि योजनानि बाहल्येन—इत्यादिरूपं वर्णनं, तस्या मणिपीठिकायाँ उपरिवर्तमानस्य—देवशयनीयस्य च यथा वर्णनं, यथा च सुधर्मायाः सभाया उपरि अष्टाष्टानां मङ्गलकानां ध्वजानां छत्रातिच्छत्राणां च वर्णनं त्रिसप्तति-७३ सूत्रे कृतम्, तथैव सर्वमत्रापि विज्ञेयमिति। तथा—तस्याः खलु उपपातसभाया उत्तरपौरस्त्ये=उत्तरपूर्वयोर्दिशोरन्तरालदिग्भागे—ईशानकोणे अत्र खलु

जैसी है। (तीसे णं नंदाए पुक्खरिणीए उत्तरपुरत्थिमेणं महेगे बलिपीढे पण्णत्ते—सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे) इस नंदा पुष्करिणी के ईशानकोने में एक विशाल बलिपीठ—आसनविशेष कहा गया है. यह आसनविशेष सर्वात्मना रत्नमय हैं, निर्मल हैं यावत् प्रतिरूप हैं।

इस सूत्र का टीकार्थ इस मूलार्थ के जैसा ही है—व्यवसायसभा में तत्त्वादि का निश्चय किया जाता है, पुस्तक के जो डोरे सुवर्णमय कहे गये हैं सो उनमें उसके पत्र पोये जाते हैं। ग्रन्थि से यहां डोरे की गांठ ली गई हैं, पत्ते न निकल जावें इसीख्याल से उसमें गांठे लगी हुई है॥सू. ८१॥

(तीसे णं नंदाए पुक्खरिणीए उत्तरपुरत्थिमेणं महेगे बलिपीढे पण्णत्ते सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे) એ નંદા પૂષ્કરિણીના ઇશાનકોણમાં એક વિશાળ બલિપીઠ—આસનવિશેષ—કહેવાય છે.

આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. વ્યવસાય સભામાં તત્ત્વાદિના સંબંધમાં નિર્ણય લેવાય છે. પુસ્તકની જે સુવર્ણમય દોરી છે તેમાં પુસ્તકના પત્રો પરોવવામાં આવ્યાં છે. ગ્રંથિથી અહીં દોરીની ગાંઠ લેવામાં આવી છે. પત્રો બહાર નીકળી જાય નહીં તે માટે ગાંઠો લગાવવામાં આવે છે ॥ સૂ. ૮૧ ॥

महानेको ह्रदः प्रज्ञप्तः। एकं योजनशतम्=एकशतयोजनप्रमाण आयामेन, पञ्चाशद् योजनानि=पञ्चाशद्योजनप्रमाणो विष्कम्भेण. दश योजनानि=दश योजनप्रमाणउद्वेधेन==गाम्भीर्येण, तथैव=नन्दापुष्करिणी वर्णितप्रकारक एव, अर्थात्–'रजतमयकूलः अच्छो यावत्प्रतिरूपः' इत्येवं वर्णको बोध्यः। तथा–स खलु ह्रद एकया पद्मवरवेदिकया एकेन वनषण्डेन च सर्वतः समन्तात्=चतुर्दिगवच्छेदेन सम्परिक्षिप्तः=सम्परिवेष्टितः। पद्मवरवेदिकाया वनषण्डस्य च वर्णनं पूर्ववद् बोध्यम्। तस्य खलु ह्रदस्य त्रिदिशि=प्रत्येकदिशि दिक्त्रयावच्छेन त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि=विशिष्टरूपयुक्तानि सोपानपङ्क्तित्रयाणि प्रज्ञप्तानि। तथा–तस्य खलु ह्रदस्य उत्तरपौरस्त्ये=ईशानकोणे अत्र खलु महत्येका अभिषेकसभा=अभिषेकार्था सभा प्रज्ञप्ता। अभिषेकसभायाः स्वरूपवर्णनादारभ्य गोमानसिकावर्णनावधिकं सर्वं वर्णनं सुधर्मासभावद् बोध्यम्– अत एवाह–'सुधर्मागमकेन=सुधर्मासभावर्णितप्रकारेण यावद् गोमानसिका' इति। तथा–गोमानसिकावर्णनानन्तरं मणिपीठिकावर्णनं, मणिपीठिकास्थित सपरिवारसिंहासनवर्णनं, तदतिरिक्तं च सर्ववर्णनं 'दामानि तिष्ठन्ति' तिष्ठन्ति' इति पर्यन्तं सुधर्मासभावदेव बोध्यम्। अत एवाह–'मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारं ावद् दामानि तिष्ठन्ति'–इति। तत्र=अभिषेकसभायां खलु सूर्याभस्य देवस्य सुबहु=प्रचुरम् आभिषेक्यं भाण्डं संनिक्षिप्तं=संस्थापितं तिष्ठति। तस्या अभिषेकसभाया उपरि अष्टाष्टसंख्यकानि मङ्गलकानि, तथैव पूर्ववदेव ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च बोध्यानि। तस्याः खलु अभिषेक सभायाः उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु अलङ्कारिक सभा=अलङ्कारकरणसभा प्रज्ञप्ता। तस्या अलङ्कारिकसभायाः स्वरूप=द्वारत्रय–मुखमण्डपप्रेक्षागृहमण्डपादि सपरिवारसिंहासनान्तवर्णनं सुधर्मासभावद् बोध्यम्। एतदेव सूचयितुमाह– 'यथा सुधर्मा, मणिपीठिका अष्ट योजनानि सिंहासनं सपरिवारम्' इति। तत्र=अलङ्कारिकसभायां खलु सूर्याभस्य देवस्य सुबहु=प्रचुरम् अलङ्कारिकं भाण्डं संनिक्षिप्तं तिष्ठति। शेषं तथैव=अलङ्कारिकसभाया उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि, ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च पूर्ववद् बोध्यानीति। तस्याः खलु अलङ्कारिकसभाया उत्तर पौरस्त्ये अत्र खलु महत्येका व्यवसायसभा–व्यवसायः=तत्त्वादिनिश्चयस्तदर्था सभा प्रज्ञप्ता। तस्याः सर्वं वर्णनम् उपपात–सभावद् बोध्यम्। अमुमेवार्थं सूचयति–'यथा उपपातसभा यावत् मणिपीठिका सिंहासनं सपरिवारम्, अष्टाष्ट मङ्गलकानि०' इति। तत्र=व्यवसाय-सभायां खलु सूर्याभस्य देवस्य अत्र खलु महदेकं पुस्तकरत्नं संनिक्षिप्तं तिष्ठति। तस्य=पुस्तकरत्नस्य खलु अयमेतद्रूपो वर्णावासः=वर्णनपरः पद-

समूहः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—रत्नमयानि पत्रकाणि, रिष्टमय्यौ=रिष्टरत्नमय्यौ कम्बिके=पृष्ठकद्वयम्, तपनीयमयः—स्वर्णमयः दवरकः=यत्र पत्राणि प्रोतानि भवन्ति सः, नानामणिमयः=विविधमणिमयो ग्रन्थिः=दवरकस्यादौ ग्रथनं, येन पत्राणि न निस्सरन्ति, वैडूर्यमयं=वैडूर्यरत्नमयं लिप्यासनं=मषीपात्रम्, रिष्टमयं रिष्टरत्नमयं छादनम्=आच्छादकम्, तपनीयमयी=सुवर्णमयी शृङ्खला= मषीभाजनसम्बन्धिनी, रिष्टमयी=रिष्टरत्नमयी मषी, वज्ररत्नमयी लेखनी. रिष्टमयानि रिष्टरत्नमयानि अक्षराणि, धार्मिकं शास्त्रमिति। तथा—व्यवसायसभायाः खलु उपरि अष्टाष्ट मङ्गलकानि ध्वजाः, छत्रातिच्छत्राणि च विज्ञेयानीति। तस्याः खलु व्यवसायसभायाः उत्तरपौरस्त्ये अत्र खलु नन्दा-पुष्करिणी प्रज्ञप्ता। सा नन्दा पुष्करिणी हृदसदृशी बोध्या। अतोऽस्याः सर्व-वर्णनं हृदसदृशं विज्ञेयम्। तस्याः खलु नन्दायाः पुष्करिण्या उत्तरपौरस्त्ये महदेकं बलिपीठकम्=आसनविशेषः प्रज्ञप्तम्। तच्च बलिपीठं सर्वरत्नमयम् अच्छं यावत् प्रतिरूपं च बोध्यमिति ॥ सू० ८१ ॥

इत्थं सूर्याभदेवस्य विमानं सम्यगुपवर्ण्य सम्प्रति सूर्याभो देवः उत्पन्नः सन् यत्कृतवान् यथा च तस्याभिषेको जातस्तत्सर्वमुपदर्शयितुमाह—

मूलम्—तेणं कालेणं तेणं समएणं सूरियाभे देवे अहुणोववण्णमित्तए चेव समाणे पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ, तं जहा—आहारपज्जत्तीए१ सरीरपज्जत्तीए२, इंदियपज्जत्तीए३, आणपाणपज्जत्तीए४, भासामणपज्जत्तीए५। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावंगयस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था-किं मे पुव्विं करणिज्जं? किं मे पच्छा करणिज्जं? किं मे पुव्विं सेयं? किं मे पच्छा सेयं? किं मे पुव्विं पि पच्छावि हियाए सुहाए खमाए णिस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ? ॥ सू. ८२ ॥

इस प्रकार से सूर्याभदेव के विमान का अच्छी तरह से वर्णन करके अब सूत्रकार यह दिखलाते हैं कि सूर्याभदेवने उत्पन्न होकर जो क्रिया

આ પ્રમાણે સૂર્યાભદેવના વિમાનનું સારી રીતે વર્ણન કરીને હવે સૂત્રકાર સૂર્યાભદેવની ઉત્પત્તિ અને તેમના અભિષેકનું વર્ણન કરે છેઃ- 'तेणं कालेणं तेणं समएणं इत्यादि।

छाया—तस्मिन् काले तस्मिन् समये सूर्याभो देवः अधुनोपपन्नमात्रकएव सन् पञ्चविधया पर्याप्त्या पर्याप्तिभावं गच्छति, तद्यथा आहारपर्याप्त्या१ शरीरपर्याप्त्या२, इन्द्रियपर्याप्त्या३, आनप्राणपर्याप्त्या४, भाषामनः पर्याप्त्या५। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य पञ्चविधया पर्याप्त्या पर्याप्तिभावं गतस्य सतः अयमेतद्रूप आध्यात्मिकश्चिन्तितः कल्पितः प्रार्थितो मनोगतः सङ्कल्पः समुदपद्यत— किं मे पूर्वं करणीयम्? किं मे पश्चात् करणीयम्? किं मे पूर्वं श्रेयः?

है तथा जैसा उसका अभिषेक हुआ है—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) उसकाल में-चतुर्थ आरक के अन्तिम-भाग में और उस समय में—(सूरियाभदेवे अहुणोववण्णमित्तए चेव समाणे) जब कि सूर्याभदेव वहां उत्पन्न होता हुआ (पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ) पांच प्रकार की पर्याप्तियों से पर्याप्तिभाव को प्राप्त हुआ (तं जहा) वे पांच प्रकार की पर्याप्तियां इस प्रकार से हैं—(आहारपज्जत्तीए१, सरीरपज्जत्तीए२, इंदियपज्जत्तीए३, आणपाणपज्जत्तीए४, भासामणपज्जत्तीए५) आहारपर्याप्ति१, शरीरपर्याप्ति२, इन्द्रियपर्याप्ति३, श्वासोच्छ्वासपर्याप्ति४, और भाषामनपर्याप्ति५, (तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गयस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, संकप्पे समुप्पज्जित्था) इस प्रकार जब वह सूर्याभदेव आहार शरीर आदिरूप इन पांच पर्याप्तियों से पर्याप्तिभाव को प्राप्त हो चुका तब उसे इस प्रकार का यह आध्यात्मिक, चिन्तित, कल्पित प्रार्थित

સૂત્રાર્થ—(तेणं कालेणं तेणं समएणं) તે કાળે ચતુર્થ આરાના અંતિમ ભાગમાં- અને તે સમયમાં (सूरियाभदेवे अहुणोववण्णमित्तए चेव समाणे) સૂર્યાભદેવ ત્યાં ઉત્પન્ન થઈને (पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गच्छइ) પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્તિભાવને પ્રાપ્ત થયો. (तं जहा) તે પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓ આ પ્રમાણે છે. (आहारपज्जत्तीए—१, सरीरपज्जत्तीए २, इंदियपज्जत्तीए ३, आणपाणपज्जत्तीए ४, भासामणपज्जत्तीए ६,) આહાર પર્યાપ્તિ ૧, શરીર પર્યાપ્તિ ૨, ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ ૩, શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ ૪, અને ભાષામન પર્યાપ્તિ ૫, (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पंचविहाए पज्जत्तीए पज्जत्तीभावं गयस्स समाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणोगए, संकप्पे समुप्पज्जित्था) આ પ્રમાણે જ્યારે તે સૂર્યાભદેવ આહાર શરીર વગેરે રૂપ આ પાંચ પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્તિભાવ પામી ચૂક્યો. ત્યારે સૂર્યાભદેવને આ જાતનો આધ્યાત્મિક, ચિંતિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત, મનોગત, સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે (किं मे

किं मे पश्चात्श्रेयः ? किं मे पूर्वमपि पश्चादपि हिताय सुखाय क्षेमाय निःश्रेयसाय आनुगामिकतायै भविष्यति ॥ सू० ८२ ॥

'तेणं कालेणं' इत्यादि--

टीका—तस्मिन् काले=चतुर्थारकस्यान्तिमभागे तस्मिन् समये=अवसरे सूर्याभो देवः सूर्याभे विमाने उपपातसभायां देवदूष्यान्तरितायां देवशय्यायां प्रथमतोऽङ्गुलासंख्येयभागमात्रया अवगाहनया अधुनोपपन्नमात्रक एव=तत्कालोपन्नमात्र एव सन् पञ्चविधया=पञ्चप्रकारया पर्याप्त्या पर्याप्तिभावं=पर्या-

---

मनोगत संकल्प उत्पन्न हुआ (किं मे पुव्वकरणिज्जं?, किं मे पच्छाकरणिज्जं किं मे पुव्विं सेयं ? किं मे पच्छासेयं ? किं मे पुव्विं पि पच्छा वि हियाए, सुहाए, खेमाए, निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए, भविस्सइ ?) मुझे पूर्वकरणीय क्या है ? पश्चात् करणीय क्या है मुझे पहिले क्या करना उचित है ? पीछे क्या करना उचित है ? पहिले भी और पीछे भी क्या करना उचित है जो मेरे हित के लिये हो सुख के लिये हो, क्षेम के लिये हो, कल्याण के लिये और परम्परा सुखसाधन के लिये हो ? ।

टीकार्थ--उस काल में-चतुर्थ आरक के अन्तिमभागमें और उस समय में जब कि सूर्याभदेव सूर्याभविमान में, देवदूष्यान्तरित देवशय्या में सब से प्रथम अंगुल के असंख्यातवें भागमात्र अवगाहना से उत्पन्न हो चुका था और इस तरह होकर वह जब पांच प्रकार की पर्याप्तियों से पर्याप्तिभाव को पर्याप्त अवस्था को-प्राप्त हो चुका था. तब उसके मन में ऐसा संकल्प उत्पन्न हुआ। पांच प्रकार की पर्याप्तियां इस प्रकार से

पुव्वकरणिज्जं ! किं मे पच्छा करणिज्जं ? किं मे पुव्विं सेयं ?, किं मे पच्छा सेयं, किं मे पुव्विं पि पच्छा वि हियाए, सुहाए, खमाए, निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ?) મારા માટે પૂર્વકરણીય શું છે ? પશ્ચાત્ કરણીય શું છે ? મારે પહેલાં શું કરવું જોઈએ ? અને ત્યારપછી શું કરવું જોઈએ. કે જે મારા હિત માટે હોય. સુખ માટે હોય, ક્ષેમ માટે હોય, કલ્યાણ માટે હોય અને પરંપરા સુખસાધન માટે હોય ? !

ટીકાર્થ:-તે કાળે ચોથા આરકના અંતિમ ભાગમાં અને તે સમયમાં-કે જ્યારે સૂર્યાભદેવ સૂર્યાભવિમાનમાં, ઉપપાતસભામાં, દેવદૃષ્યાન્તરિત દેવશય્યામાં સૌ પ્રથમ અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગ માત્ર અવગાહના માત્રથી જન્મ પામી ચૂક્યો હતો. અને આમ થઈને તે જ્યારે પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્તિભાવને પર્યાપ્ત અવસ્થાને-પ્રાપ્ત થઇ ચૂક્યો હતો ત્યારે તેના મનમાં આ જાતનો સંકલ્પઉત્પન્ન થયો

त्वं गच्छति=प्राप्नोति। पञ्चविधां पर्याप्तिमेव दर्शयति–तद्यथा–आहारपर्याप्त्या=आहारपुद्गलग्रहणपरिणमनहेतुभूतया१, शरीरपर्याप्त्या=अनुकूल वैक्रिय शरीरप्राप्तिरूपया इन्द्रियपर्याप्त्या=शरीररूपतयापरिणतस्याहारस्य इन्द्रियरूपत्वेन परिणमनहेतुभूतया३, आन-प्राणपर्याप्त्या=श्वासोच्छ्वासलक्षणया४, तथा–भाषा-मनःपर्याप्त्या=भाषाप्रायोग्यवर्गणादलिकानां भाषात्वेन, मनोयोग्यवर्गणादलिकानां मनस्त्वेन च परिणमनहेतुभूतया५, इति। भाषा–मनःपर्याप्त्योः शेषपर्याप्तिकालान्तरापेक्षया प्रायस्तोकत्वादेकत्वेन विवक्षणम्। ततः खलु तस्य

हैं—आहारपर्याप्ति, शरीरपर्याप्ति इन्द्रियपर्याप्ति, आनप्राणपर्याप्ति, तथा भाषामनपर्याप्ति। इनमें आहार के पुद्गलों को ग्रहण करने में और उन्हें परिणमाने में हेतूभूत जो जीव की शक्ति है उसका नाम आहारपर्याप्ति है. अनुकूल वैक्रियशरीरप्राप्ति की हेतुभूत शक्ति का नाम शरीरपर्याप्ति है. शरिररूप से परिणत हुए आहार को इन्द्रियरूप से परिणमाने की हेतुभूतशक्ति का नाम इन्द्रियपर्याप्ति है, श्वासोच्छ्वास ग्रहण करने की हेतुभूतशक्ति का नाम आनप्राणपर्याप्ति है, भाषा के योग्य वर्गणा के दलिकों का भाषारूप से मनोयोग्यवर्गणा के दलिकों का मनरूप से परिणमाने की हेतुभूत शक्ति का नाम भाषामनःपर्याप्ति है. यहां पर जो भाषा और मन इन दो पर्याप्तियों का एकत्वरूप से कथन किया है उसका कारण यह है कि इन दोनों पर्याप्तियों का काल शेषपर्याप्तियों के

કે પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓ આ પ્રમાણે છે આહાર પર્યાપ્તિ સરીર પર્યાપ્તિ, ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તિ, આન પ્રાણ પર્યાપ્તિ, તથા ભાષામન પર્યાપ્તિ આહાર પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવામાં અને તેમને પરિણમિત કરવામાં હેતુભૂત જે જીવની શક્તિ છે તેનું નામ આહારપર્યાપ્તિ છે. અનુકૂળ વૈક્રિય શરીર પ્રાપ્તિની જે હેતુભૂત શકિત છે તે શરીરપર્યાપ્તિ છે. શરીરરૂપથી પરિણત થયેલા આહારને ઇન્દ્રિયરૂપથી પરિણમિત કરનારી હેતુભૂત શકિતનું નામ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ છે. શ્વાસોચ્છવાસ ગ્રહણ કરનારી હેતુભૂત શકિતનું નામ આનપ્રાણ પર્યાપ્તિ છે. ભાષા યોગ્ય વર્ગણાના દલિકોને ભાષારૂપથી મનોયોગ્ય વર્ગણાના દલિકોને મનરૂપથી પરિણમિત કરનારી હેતુભૂત શકિતનું નામ ભાષામનઃ પર્યાપ્તિ છે. અહીં જે ભાષા અને મન આ બે પર્યાપ્તિઓનું એકત્વરૂપમાં જે કથન કરવામાં આવ્યું છે તેનું કારણ આ છે તેનું કારણ એ છે કે આ બન્ને પર્યાપ્તિ-

सूर्याभस्य देवस्य पञ्चविधया पर्याप्त्या आहारपर्याप्त्यादिरूपया पर्याप्तिभावं गतस्य सतः अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारकः आध्यात्मिकः=आत्मगतःअङ्कुर इव,ततः=पुनःपुनः स्मरणरूपो विचारो द्विपत्रित इव, ततः-कल्पितः -सएव व्यवस्थायुक्तो विचारः पल्लवित इव, ततः प्रार्थितः=स एवेष्टरूपेण स्वीकृतः पुष्पित इव, मनोगतः संकल्पः=मनसि दृढरूपेण निश्चयः-फलित इव समुदपद्यत=समुत्पन्नः। तमेव दर्शयति-'किं मे पुव्विं' इत्यादि। किं मे पूर्वं करणीयम्? तथा-किं मे पूर्वं कर्त्तुं श्रेयः=उचितम्? किं मे पश्चात् कर्त्तुं श्रेयः? तथा-किं मे पूर्वमपि पश्चादपि च हिताय=हितसाधनाय, सुखाय=

कालान्तर की अपेक्षा से स्तोक है। यहां पर जो संकल्प के आध्यात्मगत आदि विशेषण दिये गये हैं-उनका अभिप्राय ऐसा है कि पहिले तो वह संकल्प उसे अंकुर की तरह आत्मगत हुआ बाद में वह पुनः२ स्मरणरूप होकर द्विपत्रित अंकुर की तरह कुछ२ पुष्ट हुआ अतः वह चिन्तित रूप बना. बाद में वही विचार जब व्यवस्थायुक्त बन गया तब पल्लवित हुए की तरह कल्पित बन गया और जब वही विचार इष्टरूप से स्वीकृत हो चुका तब पुष्पित हुए की तरह वह प्रार्थित बन गया और जब वह मन में दृढरूप से निश्चित हो चुका तब वह फलित हुए की तरह मनोगत हो गया इस तरह का विचार होने पर उसने क्या सोचा यही बात सूत्रकारने 'किं मे पुव्विं' इत्यादि सूत्रपाठ द्वारा प्रकट की है उसने सोचा कि मुझे अब सब से पहिले क्या करना चाहिये और बाद में क्या करना चाहिये. तथा पहिले क्या करना मुझे उचित है और बाद में क्या करना मुझे उचित है? तथा पहिले भी और बाद में भी कौनसा

ઓનો કાળ શેષ પર્યાપ્તિઓના કાલાન્તરની અપેક્ષાએ સ્તોક-છે.અહીં જ આધ્યાત્મગત વગેરે સંકલ્પના વિશેષણો આપવામાં આવ્યા છે. તેનું કારણ આ છે કે તે સંકલ્પ સૌ પહેલાં સૂર્યાભદેવને આત્મગત થયો ત્યાર પછી તે વારંવાર સ્મરણરૂપ થઈને દ્વિપત્રિત અંકુરની જેમ કંઇક પુષ્ટ થયો એથી તે ચિંતનના રૂપમાં પરિણમિત થયો. ત્યારપછી જ્યારે તે વિચાર વ્યવસ્થિત રીતે થઈ ગયો ત્યારે પલ્લવિતની જેમ કલ્પિત થઈ ગયો અને જ્યારે તેજ વિચાર ઇષ્ટરૂપમાં સ્વીકૃત થયો ત્યારે પુષ્પિત થયેલાની જેમ તે પ્રાર્થિત બની ગયો અને જ્યારે તે મનમાં દૃઢરૂપથી નિશ્ચિતરૂપમાં પરિણત થઈ ચૂક્યો ત્યારે ફલિતની જેમ મનોગત થઈ ગયો. આ જાતનો સંકલ્પ જ્યારે તેના મનમાં ઉદ્ભવ્યો ત્યારે તેણે કઇ જાતનો વિચાર કર્યો એજ વાત સૂત્રકારે "किं मे पुव्विं" વગેરે સૂત્રદ્વારા પ્રકટ કરી છે. તેણે સૌ પહેલાં વિચાર કર્યો કે સૌ પહેલાં મારે શું કરવું જોઇએ અને ત્યારપછી શું કરવું જોઇએ? તથા પહેલાં

सुखसाधनाय, क्षमाय=शक्तिमत्त्वसाधनाय, निश्रेयसाय=कल्याणसाधनाय, आनु गामिकतायै= परम्परासुखसाधनाय च भविष्यति? इति ॥सू० ८२॥

मूलम्—तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा सूरियाभस्स देवस्स इमेयारूवमज्झत्थियं जाव समुप्पन्नं समभिजाणित्ता जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अञ्जलिं कट्टु जएणं विजएणं बद्धाविंति, वद्धावित्ता एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पियाणं सूरियाभे विमाणे सिद्धाययणंसि जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं अट्ठसयं संनिखित्तं चिट्ठइ, सभाए णं सुहम्माए माणवए चेइए खंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहूओ जिणसकहाओ संनिखित्ताओ चिट्ठंति। ताओ णं देवाणुप्पियाणं अण्णेसिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ। तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं करणिज्जं, तं एयं णं देवानुपियाणं पच्छा करणिज्जं, तं एयं णं देवानुप्पियाणं पुव्विं सेयं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं वि पच्छा वि हियाए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगामियत्ताए भविस्सइ ॥सू० ८३॥

कार्य मेरा हित का साधनभूत बन सकता है? सुखका साधनभूत बन सकता है? शक्तिमत्व का साधनभूत बन सकता है? कल्याण का साधनभूत बन सकता है? और परम्परारूप से भी सुख का साधनभूत बन सकता है? ऐसा उसने सोचा—॥सू० ८२॥

અને પછી હું શું કરૂં કે જેથી તે મારા હિત માટે યોગ્ય કહેવાય? તે મને સુખ આપી શકે શકિત અર્પિ શકે કલ્યાણ કરી શકે અને પરંપરારૂપથી. પણ સુખ અર્પી શકે તેમ હોય! આમ તેનાં મનમાં વિચાર સ્ફુર્યો. ॥ ૮૨ ॥

छाया—ततः खलु सूर्याभस्य देवस्य सामानिकपरिषदुपपन्नका देवाः सूर्याभस्य देवस्य इममेतद्रूपम् आध्यात्मिकं यावत् समुत्पन्नं समभिज्ञाय य त्र सूर्याभो देवस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्धयन्ति, वर्धयित्वा एवमवादिषुः-एवं खलु देवानुप्रियाणां सूर्याभे विमाने सिद्धायतने जिनप्रतिमानां जिनोत्सेधप्रमाणमात्राणाम् अष्टशतं संनिक्षिप्तं तिष्ठति. सभायां खलु

'तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा) इसके बाद उस सूर्याभदेव के सामानिक परिषद् उपपन्नक देव (सूरियाभस्स देवस्स इमेयारूवमज्झत्थियं जाव समुप्पन्नं समभिजाणित्ता) उस सूर्याभदेव के इस प्रकार के आध्यात्मिक यावत् उत्पन्न हुए संकल्प को अच्छी तरह से जानकर (जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) जहां सूर्याभदेव विराजते थे वहां पर जाते हैं (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तियं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति) वहां जाकर वे सूर्याभदेव को नमस्कार करने के निमित्त दोनों हाथ जोडकर उसकी अंजलि बनाते हैं और फिर उसे मस्तक पर रख कर जयविजय शब्दों का उच्चारण करते हुए उसे वधाइ देते हैं। (वद्धावित्ता एवं वयासी) वधाई देकर फिर वे उससे इस प्रकार कहते हैं (एवं खलु देवाणुप्पियाणं सूरियाभे विमाणे सिद्धाययणंसि जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं अट्ठसयं संनिखित्तं चिट्ठइ)आप देवानुप्रिय के सूर्या-

---

'तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ-(तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવના સામાનિક પરિષદૂ ઉપપન્ન દેવો (सूरियाभस्स देवस्स इमेयारूवमज्झत्थियं जाव समुप्पण्णं समभिजाणित्ता) તે સૂર્યાભદેવના તે પ્રમાણે આધ્યાત્મિક યાવત્ ઉદ્ભવેલા સંકલ્પને સારી રીતે જાણીને (जेणेव सूरियामे देवे तेणेव उवागच्छंति) જ્યાં સૂર્યાભદેવ હતો ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तियं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धावेंति) ત્યાં જઈને તેઓ સૂર્યાભદેવને નમસ્કાર કરવા માટે બંને હાથો જોડીને અંજલિ બનાવે છે અને પછી તેને મસ્તકે મૂકીને જય-વિજય શબ્દો વડે તેઓશ્રીને વધામણી આપે છે. (वद्धावित्ता एवं वयासी) વધામણી આપીને તેઓ તેમને વિનંતી કરતાં કહે છે કે (एवं देवाणुप्पियाणं सूरियामे विमाणे सिद्धाययणंसि जिणपडिमाणं जिणुस्सेहप्पमाणमित्ताणं अट्ठसयं

सुधर्मायां माणवके चैत्ये स्तम्भे वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्गकेषु बहूनि जिन-सक्थीनि संनिक्षिप्तानि तिष्ठन्ति। तानि खलु देवानुप्रियाणाम् अन्येषां च बहूनां वैमानिकानां देवानां च देवीनां च अर्चनीयानि यावत् पर्युपासनीयानि। तदेतत् खलु देवानुप्रियाणां पूर्वं करणीयम्, तदेतत् खलु देवानुप्रियाणां पश्चात् करणीयम्, तदेतत् खलु देवानुप्रियाणां पूर्वं श्रेयः, तदेतत् खलु देवानुप्रियाणां पश्चात् श्रेयः, तदेतत्खलु देवानुप्रियाणां पूर्वमपि पश्चादपि हिताय सुखाय क्षमाय निःश्रेयसाय आनुगामिकतायै भविष्यति ।सू.८३।

भविमान में स्थित सिद्धायतन में जिनोत्सेध प्रमाणमात्रावाली जिनप्रतिमाएँ १०८ स्थापित हैं (सभाए णं सुहम्माए माणवए चेइए खंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहूओ जिणसक्हाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति) सुधर्मा सभा में स्थित माणवक चैत्यस्तंभ में वज्रमयगोलसमुद्गकों में बहुत अधिक-प्रमाण में जिन अस्थियां एकत्रित की हुई रखी हैं (ताओ णं देवाणुप्पियाणं अण्णेसिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ) वे आप देवानुप्रिय के लिये तथा अन्य सब वैमानिक देवों एवं देवियों के लिये अर्चनीय यावत् पर्युपासनीय हैं।

(तं एय णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं करणिज्जं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा करणीज्जं) अतः यह काम आप देवानुप्रिय के लिये पूर्वकरणीय है और आप देवानुप्रिय के लिये पश्चात् करणीय है। (तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विंसेयं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं) यह आप देवानुप्रिय के लिये सब से प्रथम उचित है और यह आप देवानुप्रिय के

संनिक्खित्तं चिट्ठइ) દેવાનુપ્રિય આપના સૂર્યાભવિમાનમાં સ્થિત સિદ્ધાયતનમાં જિનોત્સેધ પ્રમાણમાત્રાવાળી ૧૦૮ જિન પ્રતિમાઓ સ્થાપિત છે. (सभाए णं सुहम्माए माणवए चेइए खंभे वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु बहूओ जिणसकहाओ संनिक्खित्ताओ चिट्ठंति) સુધર્મા સભામાં સ્થિત માણવક ચૈત્ય સ્તંભમાં વજ્રમય ગોલસમુદ્ગકોમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં જિન અસ્થિઓ એકત્ર કરીને મૂકી રાખી છે. (ताओ णं देवाणुप्पियाणं अण्णेसिं च बहूणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य अच्चणिज्जाओ जाव पज्जुवासणिज्जाओ) તે આપ દેવાનુપ્રિય માટે તેમજ અન્ય સૌ વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓ માટે અર્ચનીય યાવત્ પર્યુપાસનીય છે. (तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं करणिज्जं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा करणिज्जं) એથી સૌ પહેલાં આપ દેવાનુપ્રિય માટે આ કામ પૂર્વકરણીય છે અને આપ દેવાનુપ્રિય માટે આ પશ્ચાત કરણીય છે. (तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं सेयं, तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पच्छा सेयं)આપ દેવાનુપ્રિય માટે સૌ પ્રથમ

टीका—'तएण' इत्यादि—व्याख्या निगदसिद्धा ॥ सू० ८३ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे तेसिं सामाणियपरिसोववन्नगाणं देवाणं अंतिए एयम इं सोच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठ—जाव हियए सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता उववायसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता हरयं अणुपयाहिणीकरेमाणे अणुपयाहिणीकरेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं तोरणेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ पच्चोरुहित्ता जलावगाहं जलमज्जणं करेइ, करित्ता जलकिड्डं करेइ, करित्ता जलाभिसेयं करेइ, करित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए हरयाओ पच्चोत्तरइ, पच्चोत्तरित्ता जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभिसेयसभं अणुपयाहिणीकरेमाणे अणुपयाहिणीकरेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छ, उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे संनिसण्णे ॥ सू० ८४ ॥

लिये पश्चात् उचित है (तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विंत्ति पच्छा वि हियाए खमाए निस्सेयसाए आणुगमियत्ताए भविस्सइ) यह आप देवानुप्रिय के लिये पहिले भी और पीछे भी हितसाधनरूप है, सुख का साधनरूप है, क्षमा का साधनरूप है, कल्याण का साधनरूप है, और परम्परारूप से सुख का साधनरूप है।

इसका टीकार्थ स्पष्ट है ॥ सू० ८३ ॥

આ ઉચિત છે અને આપ દેવાનુપ્રિય માટે આ પશ્ચાત ઉચિત છે. (तं एयं णं देवाणुप्पियाणं पुव्विं त्रि पच्छा वि हियाए सुहाए खमाए निस्सेयसाए आणुगमियत्ताए भविस्सइ) આપ દેવાનુપ્રિય માટે આ પહેલાં પણ અને પછી પણ હિતસાધનરૂપ છે, સુખસાધનરૂપ છે, ક્ષમાસાધનરૂપ છે, કલ્યાણ સાધનરૂપ છે અને પરંપરાથી સુખનું સાધનરૂપ છે.

ટીકાર્થ.—આ સૂત્રનો સ્પષ્ટ જ છે. ॥ સૂ૦ ૮૩ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवस्तेषां सामानिकपरिषदुपपन्नकानां देवानाम् अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निशम्य हृष्टतुष्ट—यावत्—हृदयः शयनीयात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय उपपातसभायाः पौरस्त्येन द्वारेण निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव ह्रदस्तत्रैव, उपागच्छति, उपागत्य ह्रदम् अनुप्रदक्षिणी कुर्वन् पौरस्त्येन तोरणेन अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य पौरस्त्येन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य

'तए णं सूरियाभे देवे' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तए णं से सूरियाभे देवे तेसिं सामाणियपरिसोववन्नगाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा) इसके बाद वह सूर्याभदेव उन सामानिक परिषदुपपन्न देवों से इस प्रकार के अर्थ को सुनकर (निसम्म, हट्ठतुट्ठ जाव हियए सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ) और उसे हृदय में धारण कर बडा ही प्रसन्न एवं संतुष्टचित्त हुआ और शयनीय से उठा. (अब्भुट्ठित्ता उववायसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छइ) और उठकर वह उपपात सभा के पौरस्त्यद्वार से—पूर्वदरवाजे से निकला (निग्गच्छित्ता जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ) निकल कर वहां गया जहां ह्रद था (उवागच्छित्ता हरयं अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं तोरणेणं अणुपविसइ) वहां जाकर ह्रद की बार बार प्रदक्षिणा की और फिर वह पूर्वतोरण से होकर उसमें प्रविष्ट हुआ (अणुपविसित्ता पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ) प्रविष्ट होकर वह पूर्वदिग्वर्ती त्रिसोपानप्रतिरूप से होकर उसमें प्रवेश

'तएणं से सूरियाभे देवे'! इत्यादि।

सूत्रार्थ-(तएणं से सूरियाभे देवे तेसिं सामाणियपरिसोववन्नगाणं देवाणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा) ત્યાર પછી તે સૂર્યાભદેવ તે સામાનિક પરિષદુપપન્ન દેવોથી આ પ્રમાણે વાત સાંભળીને (निसम्म, हट्ठतुट्ठ जाव हियए सयणिज्जाओ अब्भुट्ठेइ) અને તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને ખૂબજ પ્રસન્ન તેમજ સંતુષ્ટ ચિત્ત થયો અને શયનીય પરથી ઊભો થયો. (अब्भुट्ठित्ता उववायसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छइ) અને ઉભો થઈને તે ઉપપાત સભાના પૌરસ્ત્યદ્વારથી —પૂર્વ દિશા તરફના—દ્વારથી—નીકળ્યો. (निग्गच्छित्ता जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ) અને જ્યાં હ્રદ (ધરો) હતો ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता हरयं अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं तोरणेणं अणुपविसइ) ત્યાં જઈને તેણે હ્રદની વારંવાર પ્રદક્ષિણા કરી અને ત્યારપછી તે પૂર્વ તોરણ તરફથી તેમાં પ્રવિષ્ટ થયો. (अणुपविसित्ता पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ) પ્રવિષ્ટ થઈને તે પૂર્વદિશા તરફની ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપ ઉપર થઈને તેમાં

जलावगाहं जलमज्जनं करोति, कृत्वा जलक्रीडां करोति, कृत्वा जलाभिषेकं करोति कृत्वा आचान्तः चोक्षः परमशुचिभूतो ह्रदात् प्रत्यवतरति, प्रत्यवतीर्य यत्रैव अभिषेकसभा तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य अभिषेकसभाम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य यत्रैव सिंहासनं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः सन्निषण्णः ॥ सू० ८४ ॥

किया (पच्चोरुहित्ता जलावगाहं जलमज्जणं करेइ) प्रवेशकर उसने उसमें जलावगाहन किया और स्नान किया (करिता जलकिड्डं करेइ) स्नान करके फिर उसने जलक्रीडा की-(करित्ता जलाभिसेयं करेइ करित्ता आयंते चोक्खे परमसूईभूए हरयाओ पच्चोत्तरइ) जलक्रीडा करके फिर उसने जलसे अभिषेक किया जलसे अभिषेक करके फिर उसने आचमन किया-अर्थात् शरीर के नौ द्वारों का अतिस्वच्छ जल से प्रक्षालन किया. इस तरह पवित्र और परमशुचि भूत हुआ वह ह्रद से बाहर निकला (पच्चोत्तरित्ता जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ) बाहर निकलकर फिर वह उस ओर चला कि जहां पर अभिषेक सभा थी. (उवागच्छित्ता अभिसेयसभं अणुपयाहिणीकरेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ) वहां आकर वह अभिषेकसभा की बार २ प्रदक्षिणा करता हुआ उसमें पूर्वदिग्वर्ती द्वार से प्रविष्ट हुआ (अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे संनिसण्णे) प्रविष्ट होकर फिर वह वहां गया

ઊતર્યો. (पच्चोरुहित्ता जलावगाहं जलमज्जणं करेइ) ઉતરીને તેણે તેમાં જલાવગાહન કરીને સ્નાન કર્યું. करित्ता जलकिड्डं करेइ) સ્નાન કરીને પછી તેણે જળક્રીડા કરી. (करित्ता जलाभिसेयं करेइ करित्ता आयंते चोक्खे परमसुईभूए हरयाओ पच्चोत्तरइ) જળક્રીડા કરીને પછી તેણે જળથી અભિષેક કર્યો. જળથી અભિષેક કરીને પછી તેણે આચમન કર્યું એટલે કે શરીરના નવ દ્વારોનું અતિ સ્વચ્છ જળથી પ્રક્ષાલન કર્યું આ પ્રમાણે પવિત્ર અને પરમ શુચિભૂત થયેલો તે હ્રદમાંથી બહાર નીકળ્યો. (पच्चोत्तरित्ता जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ) બહાર નીકળીને તે અભિષેક સભા તરફ રવાના થયો. (उवागच्छित्ता अभिसेयसभं अणुपयाहिणी करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ) ત્યાં પહોંચીને તે અભિષેકસભાની વારંવાર પ્રદક્ષિણા કરતો પૂર્વદિશા તરફના દ્વારથી તેમાં પ્રવિષ્ટ થયો. (अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ, उवाग-

टीका--'तएणं' इत्यादि। व्याख्या निगदसिद्धा। नवरम्-जलावगाहं-जलप्रवेशं जलमज्जनं=जलेन शरीरशोधनं च करोति, जलावगाहनं जलमज्जनं च कृत्वा जलक्रीडां करोति, जलक्रीडां कृत्वा जलाभिषेकं=जलेन स्नपनं करोति, जलाभिषेकं कृत्वा आचान्तः=नवसंख्यकानामपि शरीरद्वाराणाम् अतिस्वच्छजलेन प्रक्षालनात् कृताचमनः, चोक्षः=अत्यल्पस्यापि मलस्य अपनयनात् पवित्रः, अत-एव-परमशुचिभूतः=अतिशुद्धतां प्राप्तः सन् ह्रदात् प्रत्यवतरति-निस्सरति। ।सू.८४।

मूलम्—तए णं सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा आभिओगिए देवे सद्दावेंति, सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सूरियाभस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवट्ठवेह। तए णं ते आभिओगिया देवा सामाणियपरिसोववन्नेहिं देवेहिं एवं वुत्ता समाणा हट्ठ जाव हियया करयलपरि-

---

जहां कि अपना सिंहासन था वहां जाकर वह पूर्वदिशा की ओर मुंह करके उस सिंहासन पर बैठ गया।

इसकी व्याख्या स्पष्ट है. जलावगाह का अर्थ है जल में प्रवेश करना और जलमज्जन शब्द का अर्थ है जलसे शरीरका शोधन करना-यह सब करके फिर उसने जलक्रीडा की जल से क्रीडा करके जलाभिषेक-जल से स्नपन किया. जलाभिषेक करके फिर वह आचान्त हुआ नौ द्वारों के प्रक्षालन से वह चोक्ष-चोखा शारीरिक शुद्धि से युक्त हुआ इस तरह से पवित्र बना हुआ वह शारीरिक अतिशुद्धता को प्राप्त कर उस हृद से बाहर निकला।सू.८४।

च्छित्ता सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे संनिसण्णे) प्रतिष्ट थईने पछी ते ज्यां पोतानुं सिंहासन हतुं त्यां गयो. त्यां जईने पूर्वदिशा तरफ मों फरीने ते सिंहासन उपर बेसी गयो.

आ सूत्रनी व्याख्या स्पष्ट ज छे. जलावगाहन शब्दनो अर्थ-थाय छे, जळमां प्रविष्ट थवुं. अने जलमज्जननो अर्थ थाय छे जळथी शरीरनुं शोधन करवुं. आ बधुं पतावीने तेणे जळक्रीडा करी जळक्रीडा करीने जलाभिषेक कर्यो.-जळस्नपन कर्युं जलाभिषेक करीने ते आचान्त थयो. नवद्वारोनां-प्रक्षालनथी तेणे चोक्ष-चोखी-शारीरिक शुद्धि मेळवी एटले के आ प्रमाणे पवित्र थईने ते शारीरिक विशुद्धता मेळवीने ते ह्रद (धरा)मांथी बहार नीकळ्यो. ॥ सू० ८४ ॥

ग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु 'एवंदेवो तहत्ति'—त्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति, पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमे दिसीभागे अवक्कमंति, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति, समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणित्ता अट्ठसहस्सं सोवन्नियाणं, कलसाणं, अट्ठसहस्सं रुप्पमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं मणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं सुवण्णरुप्पमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं, सुवण्णमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं रुप्पमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं सुवण्णरुप्पमणिमयाणं कलसाणं अट्ठसहस्सं भोमिज्जाणं कलसाणं, एवं भिंगाराणं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं वायकरगाणं रयणकरडगाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं सीहासणाणं छत्ताणं चामराणं तेल्लसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं झयाणं अट्ठसहस्सं धूवकडुच्छुयाणं विउव्वंति, विउव्वित्ता ते साभाविए य वेउव्विए य कलसे य जाव कडुच्छुए य गिण्हंति, गिण्हित्ता सूरियाभाओ विमाणाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता ताए उक्किट्ठाए चवलाए जाव तिरियमसंखेज्जाणं जाव वीइवयमाणे वीइवयमाणे जेणेव खीरोदयसमुद्दे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता खीरोयगं गिण्हंति, जाइं तत्थुप्पलाइं ताइं गेण्हंति जाव सयसहस्सपत्ताइं गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव पुक्खरोदए समुद्दे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पुक्खरोदयं गेण्हंति, गिण्हित्ता जाइं तत्थुप्पलाइं सयसहस्सपत्ताइं ताइं जाव गिण्हंति, गिण्हित्ता

जेणेव समयखेत्ते जेणेव भरहेरवयाइं वासाइं जेणेव मागहवरवदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता त्तित्थोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता तित्थमट्टियं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव गंगा-सिंधु-रत्ता-रत्तवईओ महाणइओ तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सलिलोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता उभओ कूलमट्टियं गेण्हंति, गिण्हित्ता जेणेव चुल्लहिवंतसिहरिवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता दगं गेण्हंति, सव्वतूयरे सव्वपुप्फे सव्वगंधे सव्वोसहिसिद्धत्थए गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव पउमपुंडरीयदहे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता जाइ तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइ ताइं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव हेमवयएरवयाइं वासाइं जेणेव रोहिय–रोहियंसा सुवण्णकुल रुप्पकुलाओ महाणईओ तेणेव उवागच्छंति, सलीलोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता उभओ कुलमट्टियं गिण्हंति, गिण्हित्ता जेणेव सद्दावइवियडावइपरियागा वट्टवेयड्ढपव्वया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सव्वतूयरे तहेव जेणेव महाहिमवंतरुप्पिवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति, तहेव जेणेव महापउम महापुंडरीयद्दहा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति, तहेव जेणेव हरिवासरम्मगवासाइं जेणेव हरिकंत–नारिकंताओ महाणईओ तेणेव उवागच्छंति, तहेव जेणेव गंधावइमालवंतपरियाया वट्टवेयड्ढपव्वया तेणेव तहेव जेणेव णिसढनीलवंतवासहरपव्वया तहेव जेणेव तिगिच्छि केसरिद्दहाओ तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तहेव महाविदेहे वासे जेणेव सीया सीओदाओ महाणईओ तेणेव

तहेव जेणेव सव्वचक्कवट्टिविजया जेणेव सव्वमागहवरदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तित्थोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव सव्वतरणईओ जेणेव सव्ववक्खारपव्वया तेणेव उवागच्छंति, सव्वतूयरे तहेव जेणेव मंदरे पव्वए जेणेव भद्दसालवणे तेणेव उवागच्छंति, सव्वतूयरे सव्वपुप्फे सव्वमल्ले सव्वोसहिसिद्धत्थए य गेण्हंति गेण्हित्ता जेणेव णंदणवणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणं च गिण्हंति, गिण्हित्ता जेणेव मसोणसवणे तेणेव उवागच्छंति, सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणं च दिव्वं च सुवण्णदामं दद्दरमलयसुगंधिए य गंधे गिण्हंति गिण्हित्ता जेणेव पंडगवणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणं च दिव्वं च सुवण्णदामं दद्दरमलयसुगंधिए य गंधे गिण्हंति, गिण्हित्ता एगओ मिलायंति, मिलाइत्ता ताए उक्किट्ठाए जेणेव सोहम्मेकप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव अभिसेयसभा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं वद्धाविंति, वद्धाविंत्ता तं महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवट्ठवेंति ॥ सू० ८५ ॥

छाया--ततः खलु सूर्याभस्य देवस्य सामानिकपरिषदुपपन्नका देवा आभियोगिकान् देवान् शब्दयन्ति, शब्दयित्वा एवमवादिषुः--क्षिप्रमेव भो

देवानुप्रियाः! सूर्याभस्य देवस्य महार्थमहार्घं महार्हं विपुलम् इन्द्राभिषेकम् उपस्थापयत। ततः खलु ते आभियोगिका देवाः सामानिकपरिषदुपपन्नकैर्देवैरेवमुक्ताः सन्तः हृष्ट-यावद्-हृदया करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा 'एवं देवस्तथा'-इति आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वन्ति,

'तएणं सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा आभिओगिए देवे सद्दावेइ) सूर्याभदेव के सामानिकपरिषदुपपन्नक देवोंने आभियोगिकदेवों को बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी) बुलाकर उनसे ऐसा कहा-(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सूरियाभस्स देवस्स महत्थं महग्घं महरिहं इंदाभिसेयं उवट्ठवेह) हे देवानुप्रियो! तुमलोग सूर्याभदेव का महार्थ-महाप्रयोजनवाला, महार्घ अधिकमूल्यवाला, महार्ह-महाजनों के लायक, ऐसा विपुल इन्द्राभिषेक-इन्द्रपदमें अभिषेक के उपकरणों को उपस्थित करो (तएणं ते आभियोगिया देवा सामाणियपरिसोववन्नेहिं देवेहिं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु 'एवं देवो तहत्ति' आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति) तब वे अभियोगिक देव जब सामानिकपरिषदुपपन्नकदेवोंने इस प्रकार उनसे कहा तब हृष्टतुष्ट यावत् हृदय वाले हुए और उसी समय उन्होंने विनय से दोनों हाथ जोडकर 'आप जैसा कहते हैं हमे प्रमाण है' इस प्रकार से उनकी आज्ञा के

'तएणं सुरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યારપછી (सुरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा आभिओगिए देवे सद्दावेइ) સૂર્યાભદેવના સામાનિક પરિષદુપપન્નક દેવોએ અભિયોગિક દવોને બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सुरियाभस्स देवस्स महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवट्ठवेह) હે દેવાનુપ્રિયો! તમે લોકો સૂર્યાભદેવના મહાર્થ-બહુજ કિંમતી, મહાર્હ-ભદ્ર પુરુષો માટે યોગ્ય, એવો વિપુલ ઇન્દ્રાભિષક-ઇન્દ્રપદ માટે અભિષેક કરવાના સર્વ ઉપકરણો-ઉપસ્થિત કરો. (तएणं ते आभियोगिया देवा सामाणियपरिसोववन्नेहिं देवेहिं एवं वुत्ता समाणा हट्ठतुट्ठ जाव हियया करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु "एवं देवो तहत्ति" आणाए विणएणं वयणं पडिसुणंति) ત્યારે તે આભિયોગિક દેવોએ સામાનિક પરિષદુપપન્ન દેવોની એવી આજ્ઞા સાંભળી ત્યારે તેઓ હૃષ્ટ તુષ્ટ યાવત હૃદયવાળા થયા અને તત્કાલ તેઓ વિનંતી કરતાં બંન્ને હાથો જોડીને આપની જે આજ્ઞા

प्रतिश्रुत्य उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अवक्रामन्ति. उत्तरपौरस्त्यं दिग्भागम् अवक्रम्य वैक्रियसमुद्घातेन समवहन्यन्ते समवहत्य, संख्येयानि योजनानि यावद् द्वितीयमपि वैक्रियसमुद्घातेन समवहत्य अष्टसहस्रं सौवर्णिकानां कलशानाम्, अष्टसहस्रं रूप्यमयाणां कलशानाम्, अष्टसहस्रं मणिमयानां कलशानाम्, अष्टसहस्रं सुवर्णरूप्यमयाणां कलशानाम्, अष्टसहस्रं सुवर्णमणिमयानां कलशानाम्-अष्टसहस्रं रूप्यमणिमयानां कलशानाम्, अष्टसहस्रं सुवर्णरूप्यमणिमयानां कलशानाम्, अष्टसहस्रं भौमानां कलशानाम् एवं भृङ्गाराणाम् आदर्शानां स्थालानां

वचनों को नम्रता के साथ स्वीकार कर लिया (पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) स्वीकार करके वे ईशानकोने में चले गये. वहां जाकर उन्होंने वैक्रियसमुद्घात-क्रिया (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणित्ता अट्ठसहस्सं सोवन्नियाणं कलसाणं) वैक्रिय समुद्घात करके उन्होंने संख्यातयोजनों तक अपने आत्मप्रदेशों को बाहर निकाला यावत् दुबारा भी फिर उन्होंने वैक्रियसमुद्घात किया-इस प्रकार समुद्घात करके उन्होंने १००८ सुवर्ण के कलशों को (अट्ठसहस्सं रूप्पमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं मणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं सुवण्णरूप्पमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं सुवण्णमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं रूप्पमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं सुवण्णरूप्पमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं भोमिज्जाणं कलसाणं) १००८ चांदी के कलशों को, १००८ मणियों के कलशों को, १००८ सुवर्णरूप्य के कलशोंको, १००८ सुवर्ण एवं मणियों के कलशों को

છે તે અમારા માટે પ્રમાણરૂપ છે." આ પ્રમાણે વચનો કહીને નમ્રતાપૂર્વક તેમની આજ્ઞા સ્વીકારી લીધી: (पडिसुणित्ता उत्तरपुरत्थिमं दिसीभागं अवक्कमंति, अवक्कमित्ता वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणंति) સ્વીકારીને તેઓ ઈશાનકોણમાં જતા રહ્યા. ત્યાં પહોંચીને તેમણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાતક કર્યો. (समोहणित्ता संखेज्जाइं जोयणाइं जाव दोच्चंपि वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहणित्ता अट्ठसहस्सं सोवन्नियाणं कलसाणं) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને તેમણે સંખ્યાત યોજનો સુધી પોતાના આત્મપ્રદેશોને બહાર કાઢ્યા યાવત્ બીજીવાર પણ તેમણે વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કર્યો. આ પ્રમાણે સમુદ્ઘાત કરીને તેમણે ૧૦૦૮ સોનાના કળશોને (अट्ठसहस्सं रूप्पमयाणं कलसाणं अट्ठसहस्सं मणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं रूप्पमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं सुवण्णरूप्पमणिमयाणं कलसाणं, अट्ठसहस्सं भोमिज्जाणं. ૧૦૦૮ ચાંદીના કળશોને, ૧૦૦૮ મણિઓના કળશોને, ૧૦૦૮ સુવર્ણ

पात्रीणां सुप्रतिष्ठानां वातकरकाणां रत्नकरण्डकानां पुष्पचङ्गेरीणां यावत् लोमहस्तचङ्गेरीणां पुष्पपटलकानां यावत् लोमहस्तपटलकानां सिंहासनानां छत्राणां चामराणां तैलसमुद्गानां यावत् अञ्जनसमुद्गानां ध्वजानाम्, अष्टसहस्रं धूपकटुच्छुकानां विकुर्वन्ति, विकृत्य तान् स्वाभाविकांश्च वैक्रियांश्च कलशांश्च यावत् कडुच्छुकांश्च गृह्णन्ति, गृहीत्वा सूर्याभाद् विमानात् प्रतिनि-

---

१००८रूप्यमणिमयकलशों को, १००८ सुवर्णरूप्य एवं मणिमय कलशों को, १००८ मृत्तिका के कलशों को (एवं भिंगाराणं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं) १००८ भृंगारों को आदर्शों को, स्थालों को, पात्रों को, सुप्रतिष्ठानों को,(वायकरगाणं) १००८ वातकरकोंको (रयणकरण्डगाणं पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं) १००८ रत्नकरण्डकों को, पुष्पचंगेरिकाओं को यावत् लोमहस्तचंगेरिकाओं को (पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं सीहासणाणं छत्ताणं चामराणं तेलसमुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं) पुष्पपटलकों को, सिंहासन के, यावत् छत्रों को, तेलसमुद्गकों को यावत् अंजनसमुद्गकों को (झयाणं अट्ठसहस्स धूवकडुच्छुयाणं विउव्वंति) १००८ ध्वजाओं को और १००८ धूपकडुच्छुकों को अपनी विक्रिया शक्ति से उत्पन्न किया (विउव्वित्ता ते साभाविए य वेउव्विए य कलसे य जाव कडुच्छुए य गिण्हंति) उत्पन्न करके फिर उन्होंने उन स्वाभाविक एवं विक्रियाजन्य कलशों को यावत् धूपकडुच्छुकों को अपने२ हाथों से लिया (गिण्हित्ता सूरि-

---

રુપ્યમય કળશોને, ૧૦૦૮ સુવર્ણ અને મણિઓના કળશોને, ૧૦૦૮ રુપ્ય મણિમય કળશોને ૧૦૦૮ સુવર્ણરુપ્ય અને મણિમય કલશોને ૧૦૦૮ માટીના કળશોને (एवं भिंगाराणं आयंसाणं थालाणं पाईणं सुपइट्ठाणं) ૧૦૦૮ ભૃંગારકોને, આદર્શો (દર્પણો)ને, સ્થાલોને, પાત્રોને, સુપ્રતિષ્ઠાનોને (वायकरगाणं) ૧૦૦૮ વાતકરકોને, (रयणकरण्डगाणं, पुप्फचंगेरीणं जाव लोमहत्थचंगेरीणं) ૧૦૦૮ રત્ન કરંડકોને પુષ્પ ચંગેરિકાઓનેયાવત્ લોમહસ્ત ચંગેરિકાઓને (पुप्फपडलगाणं जाव लोमहत्थपडलगाणं सीहासणाणं छत्ताणं चामराणं तेल समुग्गाणं जाव अंजणसमुग्गाणं) પુષ્પપટલોકને યાવત્ લોમ હસ્ત પટલકોને, સિંહાસનોને, છત્રોને ચામરોને, તેલસમુદ્ગકોને યાવત્ અંજન સમુદ્ગકોને, (झयाणं अट्ठसहस्सं धूवकडुच्छुयाणं विउव्वंति) ૧૦૦૮ ધ્વજાઓને અને ૧૦૦૮ ધૂપ કડુચ્છુકોને પોતાની વિક્રિયા શક્તિવડે ઉત્પન્ન કર્યા. (विउव्वित्ता ते साभाविए य वेउव्विए य कलसे य जाय कडुच्छुए य गिण्हंति) ઉત્પન્ન કરીને પછી તેમણે તે સ્વભાવિક તેમજ વિક્રિયા જન્ય કળશોને યાવત ધૂપ કડુચ્છુકોને પોતપોતાના હાથોમાં

ष्क्रामन्ति, प्रतिनिष्क्रम्य तया उत्कृष्टया चपलया यावत् तिर्यगसंख्येयानां यावद् व्यतिव्रजन् व्यतिव्रजन् यत्रैव क्षीरोदकसमुद्रः तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य क्षीरोदकं गृह्णन्ति, यानि तत्रोत्पलानि तानि गृह्णन्ति यावत् शतसहस्रपत्राणि गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव पुष्करोदकः समुद्रस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य पुष्करोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा यानि तत्रोत्पलानि शतसहस्रपत्राणि तानि यावद् गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव समयक्षेत्रं यत्रैव भरतैरवतानि वर्षाणि यत्रैव मागधवरदाम-

---

याभाओ विमाणाओ पडिनिक्खमंति,पडिनिक्खमित्ता ताए उक्किट्ठाए चवलाए जाव तिरियमसंखेज्जाणं जाव वीइवयमाणे वीइवयमाणे जेणेव खीरोदयसमुद्दे तेणेव उवागच्छंति) लेकर वे उस सूर्याभ विमान से बाहर निकले और निकलकर उस उत्कृष्ट चपलगति से यावत्तिर्यग्लोक में असंख्यात योजनप्रमाण क्षेत्र को उल्लङ्घन करते२ जहां क्षीरोदधिसमुद्र था वहां पर आये (उवागच्छित्ता खीरोयगं गिण्हंति) वहां आकरके उन्होंने क्षीरोदकको भरा (जाव-सयसहस्सपत्ताइं ताइं जाव गिण्हंति) यावत् शतसहस्रपत्रों को—शतसहस्रपत्ते वाले कमलों को लिया (गिण्हित्ता जेणेव पुक्खरोदए समुद्दे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पुक्खरोदयं गेण्हंति गिण्हित्ता जाइं तत्थुप्पलाइं सयसहस्सपत्ताइं, ताइं जाव गिण्हंति) लेकर फिर वे जहां पुष्करोदक समुद्र था वहां पर आये वहां आकर उन्होंने पुष्करोदक को भरा, भरकर फिर वहां जितने उत्पल कमल शतसहस्रपत्र थे उन सबको यावत् लिया (गिण्हित्ता-जेणेव समयखेत्ते जेणेव भरहेरवयाइं वासाइं जेणेव मागहवरदामपभासाइं

લીધાં. (गिण्हित्ता सूरियाभाओ विमाणाओ पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमित्ता ताए उक्खिट्ठाए चवलाए जाव तिरियमसंखेज्जाणं जाव वीइवयमाणे वीइवयमाणे जेणेव खीरोदयसमुद्दे तेणेव उवागच्छंति) લઈને તેઓ તે સૂર્યાભ-વિમાનમાંથી બહાર નીકળ્યા અને નીકળીને તે પોતાની ઉત્કૃષ્ટ ચપલ ગતિથી યાવત્ તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતયોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રનું ઉલ્લંઘન કરતાં કરતાં જ્યા ક્ષીરોદધિ સમુદ્ર હતો ત્યાં આવ્યા. (उवागच्छित्ता खीरोयगं गिण्हंति)ત્યાં પહોંચીને તેમણે ક્ષીરોદક (ક્ષીરજલ) ભર્યું. (जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं जाव गिण्हंति) યાવત્ શતસહસ્રપત્રોવાળા કમળોને લીધાં, (गिण्हित्ता जेणेव पुक्खरोदए समुद्दे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पुक्खरोदयं गेण्हंति, गिण्हित्ता जाइं तत्थुप्पलाइं सयसहस्सपत्ताइं ताइं जाव गिण्हंति) લઈને પછી તે જ્યાં પુષ્કરોદક સમુદ્ર હતો ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈને તેમણે પુષ્કરોદક ભર્યું. ભરીને પછી ત્યાં જેટલાં શત-સહસ્રપત્ર ઉત્પલ હતાં તે બધાં યાવત્ લઇ લીધાં. (गिण्हित्ता जेणेव समय-

माभासानि तीर्थानि तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य तीर्थोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा तीर्थमृत्तिकां गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव गङ्गा-सिन्धु-रक्ता-रक्तवत्यो महानद्यस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य सलिलोदकं गृह्णन्ति गृहीत्वा उभयतः कूलमृत्तिकां गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव क्षुल्लहिमवच्छिखरिवर्षधरपर्वतास्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य दकं गृह्णन्ति, सर्वर्तुवराणि सर्वपुष्पाणि सर्वगन्धान् सर्वौषधिसिद्धार्थकान् गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव

तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति) लेकर फिर वे जहां पर समयक्षेत्र-ढाईद्वीप था, जहां भरत ऐरवत क्षेत्र थे, जहां मागधवरदाम प्रभासतीर्थ थे वहां पर आये. (उवागच्छित्ता तित्थोदगं गेण्हंति, गिण्हित्ता तित्थमट्टियं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव गंगा-सिन्धु-रत्ता-रत्तवईओ महानईओ तेणेव उवागच्छंति) वहां आकर के उन्होंने तीर्थोदक लिया-उसे लेकर फिर उन्होंने वहां की मृत्तिका लेकर फिर वे जहां गंगा सिन्धु, रक्ता, और रक्तवती महानदियां थी वहां पर आये (उवागच्छित्ता सलिलोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता-उभओ कूलमट्टियं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव चुल्लहिमवंतसिहरिवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति) वहां आकरके उन्होंने सलिलोदक भरा-सलिलोदक भरकर-उसे भरकर फिर उन्होंने वहांसे दोनों तटों की मृत्तिका को लिया और लेकर फिर वे जहां क्षुल्लहिमवान् वर्षधर पर्वत और शिखरि वर्षधर पर्वत थे वहां पर आये (उवागच्छित्ता दगं गेण्हंति) वहां आकरके उन्होंने वहां से जल भरा (सव्वतूयरे सव्वपुप्फे सव्वगंधे सव्वो-

---

खेत्ते जेणेव भरहेरवयाइं वासाइं जेणेव मागहवरदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति) લઇને પછી તેઓ જ્યાં સમયક્ષેત્ર-ઢાઇદ્વીપ હતો, જ્યાં ભરત ઐરવત ક્ષેત્ર હતુ, જ્યાં માગધવરદામ પ્રભાસ તીર્થ હતું. ત્યાં આવ્યાં. (उवागच्छित्ता तित्थोदगं गेण्हंति गेण्हित्ता तित्थमट्टियं गेण्हंति. गेण्हित्ता जेणेव गंगा-सिन्धु-रत्ता रत्तवईओ महानईओ तेणेव उवागच्छंति) ત્યાં પહોંચીને તેમણે તીર્થોદક લીધું. તીર્થોદક લઇને પછી તેમણે ત્યાંની મૃત્તિકા લીધી. મૃત્તિકા લઇને તેઓ જ્યાં ગંગા, સિન્ધુ, રકતા અને રકતવતી મહાનદીઓ હતી ત્યાં આવ્યા. (उवागच्छित्ता सलिलोदगं गेण्हंति, गेण्हित्ता उभओ कूलमट्टियं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव चुल्लहिमवंतसिहरिवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति) ત્યાં આવીને તેમણે સલિલોદક ભર્યું. સલિલોદકભરીને તેમણે ત્યાંથી બન્ને કિનારાઓની માટી લીધી અને લઇને પછી તે જ્યાં ક્ષુલ્લ હિમવાન્ વર્ષધર પર્વત અને શિખર વર્ષધર પર્વત હતા ત્યાં ગયા, (उवागच्छित्ता दगं गेण्हंति) ત્યાં પહોંચીને તેમણે ત્યાંથી પાણી ભર્યું. (सव्वतूयरे सव्वपुप्फे सव्वगंधे सव्वोसहिसिद्धत्थए

पद्मपुण्डरीकहूदस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य हूदोदकं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यानि तत्र उत्पलानि यावत् शतसहस्रपत्राणि तानि गृह्णन्ति गृहीत्वा यत्रैव हैमवतैरवतानि वर्षाणि यत्रैव रोहिता–रोहितांशा सुवर्णकूला–रूप्यकूलाः महानद्यस्तत्रैव उपागच्छन्ति, सलिलोदकं गृह्णन्ति, गृहीत्वा उभयतः कूलमृत्तिकां गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव शब्दापातिविकटापातिपर्याया वृत्तवैताढ्यपर्वतास्तत्रैव उपाग-

सहिसिद्धत्थए गिण्हंति) तथा समस्त ऋतुओं के सुन्दर पुष्पों को, समस्त गंध द्रव्यों को एवं सर्वौषधियोंको एवं सिद्धार्थकों को लिया। (गिण्हित्ता जेणेव पउमपुंडरीयदहे तेणेव उवागच्छंति) फिर वे वहां से इन सब को लेकर जहां पद्म एवं पुण्डरीकहूद था वहां पर आये–(उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति गेण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव हेमवयएरवयाइं वासाइं जेणेव रोहियरोहियंसा सुवण्ण कूल–रूप्पकूलाओ महाणईओ तेणेव उवागच्छंति) वहां आकरके उन्होंने उन हूदों से उदक भरा, उदक भरकर फिर उन्हो ने वहां पर जितने भी उत्पल यावत् शतसहस्रपत्रवाले कमल थे उन सबको लिया इन सबको लेकर फिर वे जहां हैमवत और ऐरवत क्षेत्र थे, जहां रोहित, रोहितांसा, सुवर्णकूला एवं रूप्यकूला नाम की महानदियां थीं वहां पर आये (सलिलोदगं गेण्हंति) वहां आकर उन्होंने वहां से सलिलोदक (जल) भरा, (गेण्हित्ता उभयओ कूलमट्टियं गिण्हंति) भरकर फिर उन्होंने वहां से दोनो तटों की मृत्तिका ली, (गिण्हित्ता जेणेव सद्दावइ वियडावइ परियागा वट्टवेयड्ढपव्वया तेणेव

गिण्हंति) તેમજ સર્વઋતુઓના સુંદર પુષ્પોને, સર્વ ગંધદ્રવ્યોને અને સર્વૌષધિઓને અને સિદ્ધાર્થકોને લીધાં. (गिण्हित्ता जेणेव पउमपुंडरीयदहे तेणेव उवागच्छंति) પછી તેઓ ત્યાંથી આ બધી વસ્તુઓને લઈને જ્યાં પદ્મ અને પુંડરીક હ્રદ–ધરો હતો, ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति गेण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव हेमवयएरवयाइं वासाइं जेणेव रोहियरोहियंसा सुवण्णकूल–रुप्पकूलाओ महाणइओ तेणेव उवागच्छंति) ત્યાં જઈને તેમણે તે હ્રદોમાંથી ઉદકભર્યું. ઉદકભરીને પછી તેમણે ત્યાં જેટલા ઉત્પલો–યાવત શતસહસ્ર પત્રવાળા કમળો હતાં, તે સર્વ લઈ લીધાં ત્યારબાદ તેઓ જ્યાં હૈમવત અને ઐરવત ક્ષેત્ર હતાં જ્યાં રોહિત, રોહિતાંસા, સુવર્ણકૂલા અને સુરુપ્યકૂલા નામની મહાનદીઓ હતી ત્યાં ગયા. (सलिलोदगं गेण्हंति) ત્યાં પહોંચીને તેમણે તેમાંથી સલિલોદકભર્યું. (गेण्हित्ता उभयओ कूलमट्टियं गिण्हंति) ભરી ને પછી તેમણે ત્યાંથી બન્ને કિનારાઓની માટી લીધી. (गिण्हित्ता

च्छन्ति, उपागत्य सर्वर्तुवरान् तथैव यत्रैव महाहिमवद्रुक्मिवर्षधरपर्वताः तत्रैव उपागच्छन्ति तथैव यत्रैव महापद्ममहापुण्डरीकहृदास्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य हृदोदकं गृह्णन्ति, तथैव यत्रैव हरिवर्ष-रम्यकवर्षाणि यत्रैव हरिकान्ता-नारीकान्ता महानद्यस्तत्रैव उपागच्छन्ति, तथैव यत्रैव गन्धापाति-माल्यवत्पर्याया वृत्तवैता-

उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सव्वतूयरे तहेव जेणेव महाहिमवंतरुप्पिवास-हरपव्वया तेणेव उवागच्छंति) मृतिका लेकर फिर वे जहां शब्दापाति एवं विकटापाति नामके वृत्तवैताढ्यपर्वत थे वहां पर आये वहां आकरके उन्होंने सर्वऋतुओं के उत्तमोत्तम पुष्पों को यावत् सिद्धार्थकों (सरसु) को लिया फिर वहां से वे महाहिमवंत पर्वत पर और रुक्मि पर्वत पर आये (तहेव जेणेव महापउम महापुंडरीयद्दहा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति) उसी तरहसे महापद्म और महापुण्डरीक हृद थे वहां पर आये वहां आकर उन्होंने हृदोदक लिया (तहेव जेणेव हरिवासरम्मगवासाइं जेणेव हरिकंत नारिकंताओ महाणईओ तेणेव उवागच्छंति-तहेव जेणेव गंधावाइ मालवंत परियाया वट्टवेयड्ढपव्वया तेणेव तहेव जेणेव निसढनीलवंतवासहरपव्वया तहेव जेणेव तिगिच्छिकेसरिद्दहाओ तेणेव उवागच्छंति) उसी तरह से वे जहां हरिवर्ष और रम्यकवर्ष क्षेत्र थे, जहां हरिकान्ता और नारीकान्ता महानदियां थी वहां पर आये. उसी तरह से वे जहां गन्धापति एवं माल्य-

जेणेव सद्दावइ--वियडावइ-परियागा वट्टवेयड्ढपव्वया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सव्वतूयरे तहेव जेणेव महाहिमवंतरुप्पिवासहरपव्वया तेणेव उवागच्छंति) માટી લઈને પછી તેઓ જ્યાં શબ્દાપાતિ અને વિકટાપાતિ નામના વૃત્તવૈતાઢ્ય પર્વતો હતા ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈને તેમણે સર્વઋતુઓનાં ઉત્તમોત્તમ પુષ્પોને યાવત્ સિદ્ધાર્થકોને લીધા પછી ત્યાંથી તેઓ મહાહિમવંત પર્વત પર અને રુક્મિ પર્વત પર ગયા. (तहेव जेणेव महापउम-महापुंडरीयद्दहा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता दहोदगं गेण्हंति) આ પ્રમાણે જ તેઓ ત્યાંથી મહાપદ્મ અને પુંડરીક હ્રદ હતા ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈને તેમણે હ્રદોદક લીધું. (तहेव जेणेव हरिवासरम्मगवासाइं जेणेव हरिकंतनारि-कंताओ महाणईओ तेणेव उवागच्छंति-तहेव जेणेव गंधावाइ मालवंत परियाया वट्टवेयड्ढपव्वया तेणेव तहेव जेणेव निसढनीलवंतवासहरपव्वया तहेव जेणेव तिगिच्छि केसरिद्दहाओ तेणेव उवागच्छंति) આ પ્રમાણે જ તેઓ ત્યાંથી જ્યાં હરિવર્ષ અને રમ્યકવર્ષ ક્ષેત્ર હતાં, જ્યાં હરિકાન્તા અને નારી-કાન્તા મહા નદીઓ હતી ત્યાં ગયા. આ પ્રમાણે જ તેઓ ત્યાંથી ગન્ધાપતિ અને

वृत्तपर्वतास्तत्रैव तथैव यत्रैव निषधनीलवद्वर्षधरपर्वतास्तथैव यत्रैव तिगिच्छ-केसरिहृदास्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य तथैव यत्रैव महाविदेहं वर्षं यत्रैव शीता-शीतोदा महानद्यस्तत्रैव तथैव यत्रैव सर्वचक्रवर्तिविजया यत्रैव सर्वमागध-वरदाम-प्रभासानि तीर्थानि तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य तीर्थोदकं गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव सर्वान्तरनद्यो यत्रैव सर्ववक्षस्कारपर्वताः तत्रैव उपागच्छन्ति, सर्वर्तुवराणि तथैव यत्रैव मन्दरः पर्वतो यत्रैव भद्रशालवनं तत्रैव उपागच्छन्ति,

---

वंत नामके वृत्तवैताढ्य पर्वत थे वहां पर आये–उसी तरह से वे जहां निषध, नीलवर्षधर पर्वत थे वहांपर आये, उसी तरह से वे जहां तिगिच्छ, केसरि द्रह थे वहां पर आये (उवागच्छित्ता तहेव जेणेव महाविदेहे वासे जेणेव सीया सीओदाओ महाणईओ तेणेव, तहेव जेणेव सव्वचक्कवट्टिविजया जेणेव-सव्वमागहवरदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति) वहां आ करके उसी प्रकारसे वे जहां महाविदेह क्षेत्र था, जहां–सीतासीतोदामहा-नदीयां थीं वहां पर आये-उसी तरह से फिर वे जहां सर्वचक्रवर्तियों के विजयस्तंभ थे और जहां सर्वमागधवरदामप्रभास तीर्थ थे वहां पर आये (उवागच्छित्ता तित्थोदगं गेण्हंति) वहां आकर के उन्होंने वहां से तीर्थो-दक लिया (गेण्हित्ता जेणेव सव्वंतरणईओ जेणेव सव्ववक्खारपव्वया तेणेव उवागच्छंति) तीर्थोदक लेकर फिर वे जहां सर्वान्तर नदियां थीं और–जहां–सर्ववक्षस्कार पर्वत थे वहां पर आये. वहां आकर उन्होंने सर्व ऋतुओं के उत्तमोत्तम पुष्पों को यावत् सिद्धार्थकों–सर्षपोंको लिया (जेणेव

માલ્યવંત નામના વૃત્તવૈતાઢ્ય પર્વત હતા ત્યાં ગયા, આ પ્રમાણે જ, તેઓ ત્યાંથી જ્યાં નિષધ, નીલ વર્ષધર પર્વત હતા ત્યાં ગયા. આ પ્રમાણે તેઓ ત્યાંથી જ્યાં તિગિચ્છ, કેસરિ હ્રદ હતા ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता तहेव जेणेव महाविदेहे वासे जेणेव सीया सीओदाओ महाणईओ, तेणेव तहेव जेणेव सव्वचक्कवट्टि विजया जेणेव सव्वमागहवरदामपभासाइं तित्थाइं तेणेव उवागच्छंति) ત્યાં જઈને તે પહેલાંની જેમજ જ્યાં મહાવિદેહ ક્ષેત્ર હતું, જ્યાં સીતાસીતોદા મહા-નદીઓ હતી ત્યાં ગયા ત્યાર પછી તેઓ જ્યાં સર્વ ચક્રવર્તિઓના વિજયસ્તંભો હતા અને જ્યાં સર્વ માગધવરદામ પ્રભાસતીર્થ હતું ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता तित्थो-दगं गेण्हंति) ત્યાં પહોંચીને તેમણે ત્યાંથી તીર્થોદક લીધું. (गेण्हित्ता जेणेव सव्वंतरणईओ जेणेव सव्ववक्खारपव्वया तेणेव उवागच्छंति) તીર્થોદક લઈને તેઓ જ્યાં સર્વાન્તર નદીઓ હતી, અને જ્યાં સર્વવક્ષસ્કાર પર્વત હતા ત્યાં ગયા. ત્યાં પહોંચીને તેમણે સર્વઋતુઓના ઉત્તમોત્તમ પુષ્પોને યાવત્ સિદ્ધાર્થકો–સર્ષપો–ને

सर्वर्तुवराणि सर्वपुष्पाणि सर्वमाल्यानि सर्वौषधिसिद्धार्थकांश्च गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव नन्दनवनं तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य सर्वर्तुवराणि यावत् सर्वौषधिसिद्धार्थकांश्च सरसगोशीर्षचन्दनं च गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव सौमनसवनं तत्रैव उपागच्छन्ति, सर्वर्तुवराणि यावत् सर्वौषधिसिद्धार्थकांश्च सरसगोशीर्षचन्दनं च दिव्यं च सुमनोदामदर्दरमलयसुगन्धिकांश्च गन्धान् गृह्णन्ति, गृहीत्वा यत्रैव पण्डकवनं तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य सर्वर्तुवराणि

मंदरे पव्वए जेणेव भद्दसालवणे तेणेव उवागच्छंति) फिर वे वहां से जहां मंदर पर्वत था और जहां भद्रशालवन था वहां पर आये (सव्वतूयरे सव्वपुप्फे, सव्वमल्ले, सव्वोसहिसिद्धत्थए य गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव णंदणवणे तेणेव उवागच्छंति) वहां से सर्वऋतुओं के श्रेष्ठ पुष्पों को सर्व मालाओं को सर्वौषधियों को एवं सिद्धार्थकों को लिया, लेकर फिर वे जहां नन्दनवन था वहां पर आये (उवागच्छित्ता सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए सरसगोसीसचंदणं च गिण्हंति) वहां आकर के उन्होंने वहां से सर्वऋतुओं के श्रेष्ठ पुष्पों को यावत् सर्वौषिधियों को एवं सिद्धार्थकों को(सरसुकों)एवं सरसगोशीर्षचन्दन को लिया (गिण्हित्ता जेणेव सोमणसवणे तेणेव उवागच्छंति) वहां से यह सब लेकर फिर वे जहां सौमनसवन था वहां पर आये (सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणं च दिव्वं च सुवण्णदामं दद्दरमलयसुगंधिए य गंधे गिण्हंति) वहां आकर उन्होंने वहां से समस्त ऋतुओं के फूलों को यावत् सर्वौ-

लीधा. (जेणेव मंदरे पव्वए जेणेव भद्दसालवणे तेणेव उवागच्छंति) त्यार पछी तेओ त्यांथी ज्यां मंदर पर्वत हतो अने ज्यां भद्रशालवन हतुं त्यां गया. (सव्व तूयरे सव्वपुप्फे, सव्वमल्ले, सव्वोसहिसिद्धत्थए य गेण्हंति, गेण्हित्ता जेणेव णंदवणे तेणेव, उवागच्छंति) त्यांथी सर्व ऋतुओना श्रेष्ठ पुष्पोने, सर्व माळाओने, सर्वौषधिओने अने सिद्धार्थकोने लीधां, आ बधुं लईने तेओ त्यांथी ज्यां नंदनवन हतुं त्यां गया. (उवागच्छित्ता सव्वतूयरे जाव सव्वोसहि सिद्धत्थए सरसगोसीसचंदणं च गिण्हंति) त्यां जई तेमणे त्यांथी सर्व ऋतुओनां श्रेष्ठ पुष्पोने यावत् सर्वौषधिओने, सिद्धार्थकोने अने सरस गोशीर्षचन्दनोने लीधां. (गिण्हित्ता जेणेव सोमणसवणे तेणेव उवागच्छंति) त्यांथी बधी वस्तुओ लईने तेओ ज्यां सौमनसवन हतुं त्यां गया. (सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणं च दिव्वं च सुवण्णदामं दद्दरमलयसुगंधिए य गंधे गिण्हंति) त्यां जईने तेमणे त्यांथी सर्व ऋतुओना पुष्पोने यावत् सर्वौषधिओने अने सिद्धा-

यावत् सर्वौषधिसिद्धार्थकांश्च सरसगोशीर्षचन्दनं च दिव्यं च सुमनोदाम दर्दरमलयसुगन्धिकांश्च गन्धान् गृह्णन्ति, गृहीत्वा एकतो मिलन्ति, मिलित्वा तया उत्कृष्टया यावद् यत्रैव सौधर्मः कल्पो यत्रैव सूर्याभं विमानं यत्रैव अभिषेकसभा यत्रैव सूर्याभो देवस्तत्रैव उपागच्छन्ति, उपागत्य सूर्याभं देवं कर-

षधियों को और सिद्धार्थकों को लिया तथा गोशीर्षचन्दन एवं पुष्पों की मालाओं को लिया दर्दर, मलय, एवं सुगंधित गंधों को लिया. (गिण्हित्ता-जेणेव पंडगवणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सव्वतूयरे जाव सव्वो-सहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणं च दिव्वं च सुवण्णदामं दद्दरमलय सुगंधिए य गंधे गिण्हंति) इन सब को लेकर फिर वे जहां पाण्डुकवन था वहां पर आये. वहां आकर उन्होंने वहां से भी समस्त ऋतुओं के सुन्दर पुष्पों को, यावत् सर्वौषधियों को, सिद्धार्थकों को एवं सरस गोशीर्ष-चन्दन तथा दिव्य सुमनोदाम, दर्दर, मलय एवं सुगंधित गंधद्रव्यों को लिया. (गिण्हित्ता एगयओ मिलायंति, मिलाइत्ता ताए उक्किट्ठाए जाव जेणेव सोहम्मे कप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव अभिसेयसभा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) इन सब को लेकर फिर उन्होंने आपस में इन्हें मिलाया-मिलाकर फिर वे उस उत्कृष्ट देवगति से वहां चलकर जहां सौधर्मकल्प था और जहां सूर्याभविमान था, तथा उसमें भी जहां अभिषेक सभा थी एवं जहां वह सूर्याभदेव था वहां पर आये (उवाग-

ર્થકોને લીધા તેમજ ગોશીર્ષચંદનને, અને પુષ્પોની માળાઓને લઈને દર્દર, મલય અને સુગંધિત ગંધોને લીધા. (गिण्हित्ता जेणेव पंडगवणे तेणेव उवागच्छंति उवागच्छित्ता सव्वतूयरे जाव सव्वोसहिसिद्धत्थए य सरसगोसीसचंदणंच दिव्वं च सुवण्णदामं दद्दरमलयसुगंधिए य गंधे गिण्हंति) આ બધી વસ્તુઓ લઈને તેઓ જ્યાં પાંડુકવન હતું ત્યાં ગયા, ત્યાં પહોંચીને તેમણે ત્યાંથી પણ સર્વ ઋતુઓનાં સુન્દર પુષ્પોને યાવત્ સર્વૌષધિઓને, સિદ્ધાર્થકોને અને સરસ ગોશીર્ષ-ચંદન તેમજ દિવ્ય સુમનોદામ, દર્દર; મલય અને સુગંધિત ગંધદ્રવ્યોને લીધાં. (गिण्हित्ता एगयओ मिलायंति, मिलाइत्ता, ताए उक्किट्ठाए जाव जेणेव सोहम्मे कप्पे जेणेव सूरियाभे विमाणे जेणेव अभिसेयसभा जेणेव सूरियाभे देवे तेणेव उवागच्छंति) આ પ્રમાણે બધી વસ્તુઓને લઈને તેઓએ બધી વસ્તુઓનું મિશ્રણ કર્યું અને ત્યારપછી તેઓ પોતાની ઉત્કૃષ્ટ દેવગતિથી જ્યાં સૌધર્મ કલ્પ હતો, અને જ્યાં સૂર્યાભવિમાન હતું તેમજ તેમાં પણ જ્યાં અભિષેક સભા હતી અને જ્યાં સૂર્યાભદેવ હતો ત્યાં ગયા. (उवागच्छित्ता सूरियाभं देवं कर-

तलपरिगृहीतं शिरआवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा तं महार्थं महार्घं महार्हं विपुलम् इन्द्राभिषेकम् उपस्थापयन्ति ।सू.८५।

'तएणं सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि—

टीका—व्याख्या निगदसिद्धा। नवरम्—सर्वर्तुवराणि—सर्वप्रकाराणि—आमलकादिकषायद्रव्याणि ॥ सू० ८५ ॥

मूलम्—तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ चत्तारि अग्गमहिसीओ सपरिवाराओ तिन्नि परिसाओ सत्त अणियाहिवइणो सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ अन्ने वि बहवे सूरियाभविमानवासिणो देवा य देवाओ य तेहिं साभाविएहिं य विउव्विएहि य वरकमलपइट्ठाणेहि य सुरभिवरवारिपडिपुन्नेहिं चंदणकयचच्चिएहिं आविद्धकंठेगुणेहिं पउमुप्पलपिहाणेहिं सुकुमालकोमलपरिग्गहिएहिं अट्ठ सहस्सेणं सोवन्नियाणं कलसाणं जाव अट्ठसहस्सेणं भोमिज्जाणं कलसाणं सव्वोदएहिं सव्वमट्टियाहिं सव्वतूयरेहिं

च्छित्ता सूरियाभं देवं करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं बद्धाविंति—वद्धावित्ता तं महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवट्ठवेंति) वहां आकरके उन्होंने सूर्याभदेव को दोनों हाथ जोड़कर विनय के साथ नमस्कार किया और जयविजय शब्दों का उच्चारण करते हुए उसे बधाई दी. बधाई देकर फिर उन्होंने महार्थसाधक, महार्घ महाजनों के योग्य उस विपुल इन्द्राभिषेक की सब लाई हुई सामग्री को उपस्थित करदिया। इस सूत्र की व्याख्या इस मूलार्थ के जैसी ही है 'सर्वर्तुवराणि' पद से यहां समस्तप्रकार के आमलक आदि कषायद्रव्यों को ग्रहण किया गया ।सू. ८५।

यलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु जएणं विजएणं बद्धाविंति, वद्धावित्ता तं महत्थं महग्घं महरिहं विउलं इंदाभिसेयं उवट्ठवेंति) त्यां પહોચીને તેમણે સૂર્યાભદેવને બન્ને હાથજોડીને નમ્રતાપૂર્વક નમસ્કાર કરીને અને જય વિજય શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરતાં તેને વધામણી આપી અને ત્યાર પછી તેઓએ સર્વ સ્થાનોથી એકત્ર કરીને લાવેલી બધી વસ્તુઓને તેની સામે ઉપસ્થિત કરી.

આ સૂત્રની ટીકા મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે, "સર્વર્તુવરાણી" પદથી અહીં આમલક વગેરે સમસ્ત પ્રકારના કાષાય દ્રવ્યો ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે. ॥સૂ० ८५ ॥

जाव सव्वोसहिसिद्धत्थएहि य सव्विड्ढीए जाव पवाएणं महया महया इंदाभिसेएणं अभिसिंचंति ॥ सू० ८६ ॥

छाया—ततः खलु तं सूर्याभं देवं चतस्रः सामानिकसाहस्र्यः, चतस्रः अग्रमहिष्यः सपरिवाराः, तिस्रः परिषदः, सप्त अनीकाधिपतयः षोडश आत्मरक्षकदेवसाहस्र्यः अन्येऽपि बहवः सूर्याभविमानवासिनो देवाश्च देव्यश्च तैः स्वाभाविकैश्च वैक्रियैश्च वरकमलप्रतिष्ठानैश्च सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णैः चन्दनकृतचर्चितैः आविद्धकण्ठेगुणैः पद्मोत्पलपिधानैः सुकुमालकोमलपरिगृहीतैः अष्ट-

---

"तएणं तं सूरियाभं देवं" इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (तं सूर्याभं देवं चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ) उस सूर्याभदेव का चार हजार सामानिक देवोंने (चत्तारि सपरिवाराओ अग्गमहिसीओ) परिवारसहित चार अग्रमहिषियोंने (तिन्नि परिसाओ) तीन परिषदाओंने (सत्त अणियाहिवइणो) सात अनीकाधिपतियोंने (सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ) १६ हजार आत्मरक्षकदेवोंने (अन्ने वि बहवे सूर्याभविमानवासिणो देवा य देवीओ य) तथा और भी अनेक सूर्याभविमानवासी देवोंने एवं देवीयोंने (तेहिं साभाविएहिं य विउव्विएहिं य वरकमलपइट्ठाणेहिं य सुरभिवरवारिपुण्णेहिं) उन स्वाभाविक एवं विक्रियाशक्ति से निष्पादित किये गये ऐसे कलशों से कि सुन्दर कमलों के ऊपर स्थापित किये गये, तथा सुगंधित उत्तम जल से भरे हुए हैं (चंदणकयचच्चिएहिं आविद्धकंठेगुणेहिं) एवं चंदन से जिन पर लेप किया

"तएणं तं सूरियाभं देवं" इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યારપછી (तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामाणिय साहस्सीओ) તે સૂર્યાભદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોએ (चत्तारि सपरिवाराओ अग्गमहिसीओ) પરિવાર સહિત અગ્રમહિષીઓએ (तिन्नि परिसाओ) ત્રણ પરિષદાઓએ (सत्त अणियाहिवइणो) સાત અનીકાધિપતિઓએ (सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ) સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોએ (अन्ने वि बहवे सूरियाभविमान वासिणो देवा य देवीओ य) તેમજ બીજા પણ ઘણાં સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવોએ અને દેવીઓએ (तेहिं साभाविएहिं य विउव्विएहिं य वरकमलपइट्ठाणेहिं य सुरभिवरवारिपडिपुण्णेहिं) તે સ્વાભાવિક અને વિક્રિયા શક્તિથી નિષ્પાદિત કરવામાં આવેલા કળશોથી—કે જેઓ સુંદર કમળોના ઉપર મૂકેલાં છે તેમજ સુવાસિત ઉત્તમ જળથી ભરેલાં છે, (चंदणकयचच्चिएहिं आविद्धकंठेगुणेहिं) ચન્દનવડે જેમને લિપ્ત કરવામાં આવ્યાં છે. અને જેમનાં ગ્રીવા સ્થાનમાં પુષ્પમાળાઓ સુશોભિત છે. (पउमुप्पलविहाणेहिं)

सहस्रेण सौवर्णिकानां कलशानां यावत् अष्टसहस्रेण भौमानां कलशानां सर्वोदकैः सर्वमृत्तिकाभिः सर्वतुवरैः यावत् सर्वौषधिसिद्धार्थकैश्च सर्वद्धर्या यावत् प्रवादितेन महता महता इन्द्राभिषेकेण अभिषिञ्चन्ति ॥ सू० ८६ ॥

'तए णं' इत्यादि—

टीका——ततः==आभियोगिकदेवैः अभिषेकसामग्र्युपस्थापनानन्तरं खलु तं सूर्याभं देवं चतस्रः सामानिकसाहस्र्यः=चतुस्सहस्रसंख्यका देवाः,

---

गया है और जिनके कंठों में पुष्पों की मालाएँ पडी हुई हैं (पउमुप्पल-पिहाणेहिं) कमलरूप ढक्कन जिनके मुख पर ढके हुए हैं (सुकुमालकोमलपरिग्गहिएहिं) और जो अतिसुकुमार हाथों में धारण किये हुए वे इन्द्रपद में अभिषेक किया इन कलशो में (अट्ठसहस्सेणं सोवण्णियाणं कलसाणं जाव अट्ठसहस्सेणं भोमिज्जाणं कलसाणं) १००८सुवर्णनिर्मित कलश थे, यावत १००८ मिट्टी के कलश थे तथा (सव्वोदएहिं सव्वमट्टियाहिं सव्वतूयरेहिं जाव सव्वोसहिसिद्धत्थएहिं य सव्विड्ढीए 'जाव पवाइएणं महया महया इंदाभिसेएणं अभिसिंचंति) सर्वोदकों से-समस्ततीर्थों के लाये हुए जल से, समस्ततीर्थों से लाइ हुई मृत्तिकासे, आमलकादि सर्वप्रकार के कषायद्रव्यों यावत् सर्वौषधियों से एवं सिद्धार्थकों से, अपनी सर्व प्रकार की ऋद्धि के अनुसार तुमुलबाजों की ध्वनि पूर्वक उस सूर्याभदेवका विशालरूप से इन्द्रपद में अभिषेक किया।

टीकार्थ—जब आभियोगिक देवोंने अभिषेक सामग्री उपस्थित कर दी तब उस सूर्याभदेव का चार हजार सामानिक देवोंने सख्यादि परि-

---

કમળરૂપ આચ્છાદનથી જેઓ સમાચ્છાદિત છે. (सुकुमाल कोमलपरिग्गाहिएहिं) અને જે અતિ સુકુમાર હાથોમાં ધારણ કરાયેલાં છે. તેમનાથી ઈન્દ્રપદ પર અભિષેક કર્યો તે કલશોમાં (अट्ठसहस्सेणं सोवन्नियाणं कलसाणं जाव अट्ठसहस्सेणं भोमिज्जाणं कलसाणं) ૧૦૦૮ સુવર્ણ નિર્મિત કળશોથી યાવત્ ૧૦૦૮ માટીના કળશોથી તેમજ (सव्वोदएहिं सव्व मट्टियाहिं सव्वतूयरेहिं जाव सव्वोसहिसिद्धत्थएहिं य सव्विड्ढीए जाव पवाइएणं महया महया इंदाभिसेएणं अभिसिंचंति) સર્વોદકોથી-સમસ્ત તીર્થોમાંથી લાવેલા જળથી સમસ્ત તીર્થોની માટીથી આમલક વગેરે સર્વ પ્રકારના કષાય દ્રવ્યોથી યાવત્ સર્વોષધિઓથી અને સિદ્ધાર્થકોથી પોતાની સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિમુજબ તુમુલ વાજાઓની તુમુલ ધ્વનિ સાથે વિશાળરૂપથી સૂર્યાભદેવનો ઈન્દ્રપદ પર અભિષેક કર્યો.

ટીકાર્થ-જ્યારે આભિયોગિક દેવોએ અભિષેકની સમસ્ત સામગ્રી ઉપસ્થિત કરી ત્યારે તે સૂર્યાભદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોએ સખ્યાદિ પરિવાર સહિત ચાર

सपरिवाराः=लक्ष्म्यादिपरिवारसहिताः चतस्रः अग्रमहिष्यः, तिस्रःपरिषदः= बाह्याभ्यन्तरमध्यमरूपास्त्रिसंख्याः परिषदः, सप्त=सप्तसंख्यकाः अनीकाधिपतयः=पदाति--हय--कुञ्जर--वृषभ-रथ-नाटय-गन्धर्वानीकानां स्वामिनः, षोडश आत्मरक्षकसाहस्र्यः=षोडश-सहस्रसंख्यका आत्मरक्षकाः, तथा-इतोऽतिरिक्ता अन्येऽपि बहवः सूर्याभविमानवासिनो देवाश्च देव्यश्च तैः स्वाभाविकैः=अकृत्रिमैश्च, वैक्रियैः=विक्रियाशक्तिनिष्पादितैश्च वरकमलप्रतिष्ठानैः-वरकमलानि=श्रेष्ठकमलानि प्रतिष्ठानानि=आश्रया येषां तैस्तथाभूतैः-श्रेष्ठकमलपुष्पोपरि संस्थापितैः च=पुनः सुरभिवरवारिप्रतिपूर्णैः-सुरभीणि=सुगन्धीनि यानि वरवारीणि=शुद्धजलानि तैः प्रतिपूर्णाः=भृतास्तैः, तथा-चन्दनकृतचर्चितैः-चन्दनेन कृतं चर्चितं=चर्चा-लेपनं येषु ते तथा तैः-चन्दनानुलेपयुक्तैः, आविद्धकण्ठेगुणैः-अविद्धाः=आक्षिप्ताः कण्ठे गुणाः=माला येषां ते तथा तैः-कण्ठे स्थापितमाल्यैः, तथा-पद्मोत्पलपिधानैः--पद्मानि=सूर्यविकासीनि उत्पलानि=चन्द्रविकासीनि, कमलानि तानि. पिधानानि=आच्छादनानि

वारसहित चार अग्रमहिषियोंने बाह्य, आभ्यन्तर एवं मध्यमरूप परिषदाओंने, सात अनीकाधिपतियोंने, पदाति, हय, कुंजर, वृषभ, रथ, नाटय एवं गंधर्व की सेना के स्वामियोंने, १६हजार आत्मरक्षकदेवोंने, तथा इनसे भी अतिरिक्त अन्य और बहुत से सूर्याभविमानवासी देव एवं देवियोंने अकृत्रिम एवं विक्रियाशक्ति निष्पादित किये हुए कलशों से कि जो श्रेष्ठ कमलपुष्पों पर संस्थापित है और सुगंधित शुद्ध जल से भरे हुए थे तथा जिन पर चन्दन का लेप किया हुआ था, एवं जिनके कंठों पर मालाएँ पडी हुई थीं, तथा पद्म-सूर्यविकाशी कमल एवं उत्पल-चन्द्रविकाशी-कमल के ढकन जिनके मुख पर ढके हुए है और जो आर्तकोमल करों के द्वारा परिगृहीत थे अभिषेक किया, इन कलशों में सोने के बने हुए

અગ્રમહિષીઓએ બાહ્ય આભ્યંતર અને મધ્યમરૂપ પરિષદાઓએ, સાત અનીકાધિપતિઓએ, પદાતિ, હય, કુંજર, વૃષભ, રથ, નાટય અને ગંધર્વની સેનાના સ્વામીઓએ, ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવોએ, તેમજ બીજા પણ ઘણાં સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવદેવીઓએ અકૃત્રિમ અને વિક્રિયાશક્તિવડે નિષ્પાદિત કરાયેલાં કળશોથી-કે જે શ્રેષ્ઠ કમળપુષ્પો ઉપર સંસ્થાપિત હતાં અને સુવાસિત શુદ્ધ જળથી પરિપૂર્ણ હતાં, જેમને ચન્દનથી લિપ્ત કરવામાં આવેલાં હતાં અને જેમનાં ગ્રીવા સ્થાનો માળાઓથી સુશોભિત હતાં તેમજ પદ્મ-સૂર્યવિકાશી કમળો અને ઉત્પલ-ચન્દ્રવિકાશી કમળોવડે જેમના મુખભાગો-

येषां तैः-मुखस्थापितपद्मोत्पलैः तथा-सुकुमालकोमलपरिगृहीतः-सुकुमालको-मलः=अतिकोमलैः हस्तैः परिगृहीताः=धृतास्तैः-अतिकोमलकरपरिधृतैः कलशैः, कलशभेदानाह-अष्टसहस्रेण सौवर्णिकानां कलशानां=अष्टोत्तरसहस्रसंख्यकैः सुवर्णमयैः कलशैः यावत् अष्टसहस्रेण भौमानां कलशानाम्=अष्टोत्तरसहस्र-संख्यकैःमृत्तिकाकलशैः यावत्पदेन--अष्टोत्तरसहस्रसंख्यका अष्टोत्तरसह-स्रसंख्यकाः रूप्यमयकलशादिकाः अत्र रहितपूर्वसूत्रोक्ताः संग्राह्याः, तथा-सर्वोदकैः सर्वतीर्थोदकैः सर्वमृतिकाभिः=सर्वतोर्थमृतिकाभिः, सर्वतुवरैः आमलकादिकैः सर्वप्रकारकैः कषायैः यावत् सर्वौषधिसिद्धार्थकैः-सर्वप्रकाराभिरोषधिभिः सर्षपैश्च, यावत्पदेन-सर्वपुष्पाणि सर्वमाल्यानि च ग्राह्याणि, तथा-सर्वर्द्धया=सर्वप्रकारया देवसमृद्धया, यावत् मवादितेन-याव-त्पदेन-'सर्वद्युत्या सर्वबलेन सर्वसमुदयेन सर्वादरेण सर्वविभूत्या सर्वविभू-षया सर्वसंभ्रमेण सर्वपुष्पमाल्यालङ्कारेण सर्वत्रुटितशब्दसन्निनादेन महत्या

१००८ कलश थे यावत् मृत्तिका के बने हुए कलश १००८ थे, यहां यावत् पद से १००८-१००८-रूप्यमयकलशादिकों का ग्रहण हुआ है इनका वर्णन अभी २ इससे पहिले के सूत्रमें किया जा चुका है. कलशाभिषेक करके फिर उन्होंने इसका सर्वतीर्थ के लाये हुए उदक से अभिषेक किया, सर्व-मृत्तिकाओं से अभिषेक किया. तथा आमलक आदि सर्वप्रकार के कषाय द्रव्यों से अभिषेक किया. यावत् सर्वौषधियों से उसका अभिषेक किया और सर्षपों से उसका अभिषेक किया यावत् पदग्राह्य सर्वपुष्पों से सर्व-माल्यों से एवं सर्व प्रकार की देवसमृद्धि से उसका अभिषेक किया. अभिषेक के समय यावत् सर्वप्रकार के बाजे बजाये गये. यहां यावत्पद से 'सर्वद्युत्या सर्वबलेन सर्वसमुदयेन सर्वादरेण सर्वविभूत्या सर्वविभूषया, सर्वसंभ्र-

---

આચ્છાદિત હતા અને જે આર્ત કોમળ હાથોમાં ધારણ કરવામાં આવેલાં હતાં-અભિષેક કર્યો. એ કળશોમાં ૧૦૦૮ સોનાના બનેલાં હતા. યાવત્ ૧૦૦૮ કળશો માટીનાં બનેલાં હતાં. અહીં યાવત્ પદથી ૧૦૦૮, ૧૦૦૮ ચાંદી વગેરેના કળશોનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. આ બધાનું વર્ણન આ સૂત્રની પહેલાના સૂત્રમાં કરવામાં આ છે. કલશા-ભિષેક કરીને તેમણે તેનો સર્વતીર્થના ઉદક (પાણી)થી અભિષેક કર્યો. સર્વમૃત્તિકા-ઓથી અભિષેક કર્યો તેમજ આમલક વિગેરે સર્વ પ્રકારના કષાય દ્રવ્યોથી અભિષેક કર્યો. યાવત્ સર્વૌષધિઓથી તેનો અભિષેક કર્યો તથા યાવત્ પદથી સર્વ પુષ્પો, સર્વ માલ્યો અને સર્વ પ્રકારની દેવસમૃદ્ધિથી તેનો અભિષેક કર્યો આમ સમજવું જોઈએ. અભિષેકના સમયે યાવત્ બધી જાતના વાજાઓ વગાડવામાં આવ્યા. અહીં યાવત્ પદથ "સર્વદ્યુત્યા સર્વબલેન સર્વસમુદયેન, સર્વાદરેણ, સર્વવિભૂત્યા, સર્વવિભૂષયા

ऋद्धया महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता वरत्रुटितयमकसमक' इतिसंगृह्यते, अर्थस्त्वेषामष्टमसूत्रव्याख्यातोऽवसेयः इति। एतादृशेन महता महता=अतिविशालेन इन्द्राभिषेकेण अभिषिञ्चति ॥सू० ८६॥

मूलम्—तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महया महया इंदाभिसेए वट्टमाणे, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं नच्चोययं नाइमट्टियं पविरलफुसियरेणुविणासणं दिव्वं सुरभि गंधोदगं वासं वासंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं हयरयं नट्ठरयं भट्ठरयं उवसंतरयं पसंतरयं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं आसियसंमज्जिओवलित्तं सुइसंमट्ठरत्थंतरावणवीहियं करेंति अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं मंचाइमचकलियं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभ विमाणं णाणाविहरागोसियं झयपडागाइपडागमंडियं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं लाउल्लोइयमहियं गोसीससरसरत्तचंदणदद्दर दिण्णपंचंगुलितलं करेंति, अप्पेगइया देवो सूरियाभं विमाणं उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं पंचवण्णसुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं

मेण, सर्वपुष्पमाल्यालंकारेण, सर्वत्रुटितशब्दसंनिनादेन, महत्या ऋद्धया, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदयेन, महता वरत्रुटितयमकसमक' इस पाठ का संग्रह हुआ है. इन पदों का अर्थ आठवें सूत्र की व्याख्या से जानना चाहिये, इस तरह के अतिविशाल ठाटबाट से उस सूर्याभदेवका इन्द्राभिषेक हुआ ॥सू, ८६॥

सवसंभ्रमेण, सर्वपुष्पमाल्यालंकारेण, सर्वत्रुटितशब्दसंनिनादेन, "महत्या ऋद्धया, महत्या द्युत्या, महता बलेन, महता समुदयेन, महता वरत्रुटितयमकसमक" આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. આ પદોનો અર્થ આઠમા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં લખવામાં આવ્યો છે. જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જોઈ લેવું જોઈએ. આ પ્રમાણે ખૂબ ઠાઠમાઠથી તે સૂર્યાભદેવનો ઇન્દ્રાભિષેક થયો. ॥ સૂ૦ ૮૬ ॥

विमाणं कालागुरुपवरकुंदुरुक्क तुरुक्क धूवमघमघंत गंधुद्धयाभिरामं करेंति, अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं सुगंधगंधियं गंधवट्टिभूयं करेंति, अप्पेगइया देवा हिरण्णवासं वासंति, सुवण्णवासं वासंति, रययवासं वासंति, वइरवासं वासंति, पुप्फवासं वासंति, फलवासं वासंति, मल्लवासं वासंति, गंधवासं वासंति, चुण्णवासं वासंति, आभरणवासं वासंति, अप्पेगइया देवा हिरण्णविहिं भाएंति, एवं सुवन्नविहिं भाएंति, रयणविहिं पुप्फविहिं० फलविहिं० मल्लविहिं० चुण्णविहिं,० वत्थविहिं,० गंधविहिं,० तत्थ अप्पेगइया देवा आभरणविहिं भाएंति, अप्पेगइया देवा चउव्विहं वाइत्तं वाइंति-ततं विततं घणं झुसिरं, अप्पेगइया देवा चउव्विहं गेयं गायंति, तं जहा-उक्खित्तायं पायत्तायं मंदायं रोइयावसाणं, अप्पेगइया देवा दुयं नट्टविहिं उवदंसिंति, अप्पेगइया देवा विलंबियणट्टविहिं उवदंसेंति, अप्पेगइया देवा दुयविलंबियं णट्टविहिं उवदंसेंति, एवं अप्पेगइया देवा अंचियं नट्टविहिं उवदंसेंति, अप्पेगइया देवा आरभडं भसोलं आरभडभसोलं उप्पायनिवायपवत्तं संकुचियपसारियं रियारियं भंतसंभंतणामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति, अप्पेगइया देवा चउव्विहं अभिणयं अभिणयंति, तं जहा-दिट्ठंतियं पाडंतियं सामंतोवणिवाइयं लोगअंतोमज्झावसाणियं, अप्पेगइया देवा बुक्कारेंति, अप्पेगइया देवा पीणेंति अप्पेगइया लासेंति, अप्पेगइया देवा हक्कारेंति, अप्पेगइया देवा विणंति तंडवेंति, अप्पेगइया देवा वग्गंति अप्फोडेंति, अप्पेगइया देवा अप्फोडेंति वग्गंति अप्पेगइया देवा तिवइं

छिंदंति अप्पेगइया देवा हयहेसियं करेंति, अप्पेगइया देवा हत्थिगुलगुलाइयं करेंति, अप्पेगइया देवा रहघणघणाइयं करेंति अप्पेगइया देवा हयहेसियहत्थिगुलगुलाइय-रहघणघणाइयं करेंति, अप्पेगइया देवा उच्छलेंति, अप्पेगइया देवा पोच्छलेंति, अप्पेगइया देवा उक्किट्ठियं करेंति, अप्पेगइया देवा उच्छलेंति, पोच्छलेंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि, अप्पेगइगा देवा ओवयंति, अप्पेगइया देवा परिवयंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि, अप्पेगइया देवा सीहनायं करेंति, अप्पेगइया देवा दद्दरयं करेंति, अप्पेगइया देवा भूमिचवेडं दलयंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि, अप्पेगइया देवा गज्जंति अप्पेगइया देवा विज्जुयायंति, अप्पेगइया देवा वासं वासंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि करेंति, अप्पेगइया देवा जलंति, अप्पेगइया देवा तवंति, अप्पेगइया देवा पतवेंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि, अप्पेगइया देवा हक्कारेंति, अप्पेगइया देवा थुक्कारेंति, अप्पेगइया देवा धक्कारेंति, अप्पेगइया देवा साइं साइं नामाइं साहेंति, अप्पेगइया देवा चत्तारि वि, अप्पेगइया देवा देवसंनिवायं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुज्जोयं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुक्कलियं करेंति, अप्पेगइया देवा देवकहकहगं करेंति, अप्पेगइया देवा देवदुहदुहगं करेंति, अप्पेगइया देवा चेलुक्खेवं करेंति, अप्पेगइया देवा देवसन्निवायं देवुज्जोयं देवुक्कलियं देवकहकहगं देवदुहदुहगं चेलुक्खेवं करेंति अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया जाव सयसहस्सपत्तहत्थगया, अप्पेगइया देवा कलहत्थगया जाव धूवकडुच्छुयहत्थगया हट्ठतुट्ठ जाव-हियया सव्वओ समंता आहावंति परिधावंति ॥ सू० ८७ ॥

छाया—ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य महति महति इन्द्राभिषेके वर्त्तमाने, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानं नात्युदकं नातिमृत्तिकं प्रविरलस्पृष्ट रेणुविनाशनं दिव्यं सुरभिगन्धोदकं वर्षं वर्षन्ति, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानं हतरजसं नष्टरजसं भ्रष्टरजसम् उपशान्तरजसं प्रशान्तरजसं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानम् आसिक्तसम्मार्जितोपलिप्तं शुचिसम्मृष्टरथ्या-

---

'तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महया महया इंदाभिसेए वट्टमाणे' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महया महया इंदाभिसेए वट्टमाणे) इस तरह के ठाटबाट से जब सूर्याभदेव का इन्द्राभिषेक हुआ-(अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं नच्चोयगं नाइमट्टियं पविरलफुसियरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदगं वासं वासंति) कितनेक देवोंने सूर्याभविमान में अतिशय सुगंधितजल की वर्षा की, यह वर्षा इतनी अधिक नहीं थी कि जिससे वहां कीचड हो जावे, वह तो इस प्रकार की थी कि जिससे वहां की रेणु दब गई उडी नहीं, इस प्रकार से विरल नन्हीं, २ बूंदों की वर्षा उन्होंने की (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं हयरयं, नट्ठरयं, भट्ठरयं, उवसंतरयं, पसंतरयं करेंति) तथा कितनेक देवोंने सूर्याभविमान को हतरजवाला, नष्टरजवाला, उपशान्तरजवाला और प्रशान्तरजवाला किया (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं आसियसंमज्जिओवलित्तं सुइसंमट्ठरत्थंतरावणवी-

---

"तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महया महया इंदाभिसेए, वट्टमाणे" इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स महया महया इंदाभिसेए वट्टमाणे) આ પ્રમાણે ઠાઠમાઠથી જ્યારે સૂર્યાભદેવનો ઈન્દ્રાભિષેક થઈ ગયો ત્યારે (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं नच्चोयगं नाइमट्टियं पविरलफुसियरेणुविणासणं दिव्वं सुरभिगंधोदगं वासं वासंति) કેટલાક દેવોએ સૂર્યાભવિમાનમાં અતિશય સુગંધિત પાણીની વર્ષા કરી, આ વર્ષા એટલી બધિ કરવામાં આવી કે જેથી ત્યાંની રજ દબાઈ જાય. કાદવ થાય તેટલી વધારે વર્ષા થઈ નહોતી. આ પ્રમાણે તે દેવોએ ધીમે ધીમે વરસાદના ફોરાં પાડ્યાં. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं हयरयं, नट्ठरयं, भट्ठरयं, उवसंतरयं, पसंतरयं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ સૂર્યાભિ વિમાનને હતરજવાળું, નષ્ટ રજવાળું, ઉપશાંતરજવાળું અને પ્રશાંત રજવાળું કર્યું, (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं आसियसंम-

न्तरापणवीथिकं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानं मञ्चातिमञ्चकलितं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानं नानाविधरागावसितं ध्वजपताकातिपताकामण्डितं कुर्वन्ति. अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानं लेपोल्लेपमहितं गोशीर्षसरसरक्तचन्दनदद्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः

हियं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को पानी छिडककर आसिक्त किया, कूडाकरकट आदि के दूर करने से उसे संमार्जित किया और गोमयादि (गोवर) द्वारा लीपे पोते गये की तरह उपलिप्त किया. इस कारण वहां की हट्टमार्ग जैसी वडी२ गलियों के मध्यभाग शुद्ध संमृष्ट और बिलकुल संमार्जित हो गये (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं संचाइमंचकलियं करेंति) तथा कितनेक देवोंने सूर्याभविमान को जिसमें मंच के ऊपर मंच लगाये गये ऐसा कर दिया (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं णाणाविहरागोसियं झयपडागाइपडागमंडियं करेंति) तथा कितनेक देवोंने सूर्याभविमान को नाना प्रकार के रंगों से युक्त बनाया ध्वजा एवं पताकातिपताकाओं से उसे सजा दिया (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं लाउल्लोइयमहियं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को गोमयादि (गोवर) से लिपे हुये हुए की तरह एवं खडियामिट्टी से पुते हुए की तरह बिलकुल साफसुथरा एवं धवलिमा युक्त बना दिया (गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिण्णपचंगुलितलं करेंति) और गौशीर्षचन्दन और

ज्जिओवलित्तं सुइसंमट्ठरत्थंतरावणवीहियं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ તે સૂર્યાભવિમાનને પાણી છાંટીને આસિક્ત કર્યું, સાવરણીથી કચરાં વગેરેને સાફ કર્યું. અને ગોમયાદિ (છાણ) વડે લિપ્ત કરાયેલાની જેમ લીપીને ચોકખું કર્યું. એથી ત્યાંના બજારના મોટા મોટા રસ્તાઓના મધ્ય ભાગો શુદ્ધ, સમૃષ્ટ અને એકદમ સાફ સાફ થઇ ગયા. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं मंचाइमंचकलियं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ સૂર્યાભવિમાનને જેમાં મંચનીઉપર મંચ તૈયાર કરવામાં આવેલા છે. તેવું બનાવીદીધું. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं णाणाविहरागोसियं जयपडागाइपडागमंडियं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ સૂર્યાભવિમાનને અનેક જાતના રંગોથી રંગીદીધું તેમજ ધ્વજાઓ, પતાકાતિપતાકાઓથી તેને સુશોભિત કરી દીધું. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं लाउल्लोइयमहियं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ તે સૂર્યાભવિમાનને ગોમયાદિ (છાણ) થી લિપ્ત કરેલાની જેમ તથા ખડિયામાટીથી ધોળીનાખવાની જેમ એકદમ સ્વચ્છ અને શ્વેત બનાવી દીધું. (गोसीससरसरत्तचंदणदद्दरदिण्णपंचंगुलितलं करेंति) અને ગોશીર્ષ ચંદન અને સરસ

सूर्याभं विमानम् उपचितचन्दनकलशं चन्दनघटसुकृततोरणप्रतिद्वारदेशभागं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानम् आसक्तावसक्तविपुलवृत्तप्रलम्बित-माल्यदामकलापं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः–सूर्याभं विमानं पञ्चवर्णसुरभि-मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः सूर्याभं विमानं काला-गुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपप्रसरद्गन्धोद्भूताभिरामं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः

सरस रक्तचन्दन के हाथों में लगाकर कि जिन हाथों में पांचों अंगुलियां स्पष्ट उछरी हुई थी उसे चित्रित बना दिया. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को गृहान्तचतुष्कों में चन्दन चर्चित कलशों से सुहावना बनाया. तथा बहिद्वारों पर भी अच्छी तरह से चन्दन चर्चित कलशों को स्थापित किया (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को पुष्पमालाओं के ऐसे समूह से कि जो उसमें ऊपर नीचे लटकाया गया था युक्त किया (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं पंचवण्णसुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को पांचवर्णवाले एवं सुगंधित पुष्पों के इधर उधर बिखरे हुए समूह की रचनाविशेष से युक्त किया (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं कालागुरुपवरकुंदुरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुद्धूयाभि-रामं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को कृष्णा-

रक्तचंदनना जेमां पांचे पांच आंगळीओ स्पष्टपणे देखाय छे तेवा थापाओथी चित्रित बनाव्युं. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं उवचियचंदणकलसं चंदणघडसुकयतोरणपडिदुवारदेसभागं करेंति) तेमज केटलाक देवोए ते सूर्याभविमानना चारे चार खूणाओमां चन्दनलिप्तकळशो मूकीने तेने सुशोभित कर्युं तेमजद्वारोनी बहार पण चंदनचर्चित कळशो मूकीने तेनी शोभामां अभिवृद्धि करी. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदाम-कलावं करेंति) तेमज केटलाक देवोए ते सूर्याभविमानने पुष्पमाळाओना समूहोथी यथास्थाने शणगारीने शोभाव्युं. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं पंचवण्ण-सुरभिमुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेंति) तेमज केटलाक देवोए ते सूर्याभवि-मानने पांचवर्णवाळां तेमज सुगंधित पुष्पोने आमतेम नाखीने सुशोभित कर्युं. (अप्पेगइया देवा सूरियाभं विमाणं कालागुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंत-गंधुद्धूयाभिरामं करेंति) तेमज केटलाक देवोए ते सूर्याभविमानने कृष्णागुरुधूपनी, प्रवरकुंदरुष्कनामक सुगंधित द्रव्यविशेषनी, तुरुष्क–लोबाननी चोमेर प्रसरती गंधथी

सूर्याभं विमानं सुगन्धगन्धितं गन्धवर्तिभूतं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः हिरण्य-वर्षं वर्षन्ति, सुवर्णवर्षं वर्षन्ति, रजतवर्षं वर्षन्ति, वज्रवर्षं वर्षन्ति, पुष्पवर्षं वर्षन्ति, फलवर्षं वर्षन्ति माल्यवर्षं वर्षन्ति, गन्धवर्षं वर्षन्ति, चूर्णवर्षं वर्षन्ति आभरणवर्षं वर्षन्ति, अप्येकके देवाः हिरण्यविधिं भाजयन्ति, एवं सुवर्णविधिं भाजयन्ति, रत्नविधिं० पुष्पविधिं फलविधिं० माल्यविधिं० चूर्णविधिं० वस्त्रविधिं गन्धविधिं०, अप्येकके देवा आभरणविधिं भाजयन्ति, अप्येकके

गुरुपूर की प्रवरकुन्दरूष्क चीडानामक सुगंधित द्रव्यविशेष की, तुरुष्क-लोभान की, इधर उधर फैलती हुई गंध से मनोहर किया (अप्पे-गइया सूरियाभं विमाणं सुगंधगंधियं, गंधवट्टिभूयं करेंति) तथा कितनेक देवोंने उस सूर्याभविमान को सौरभ से वासित होने के कारण गन्ध की गुटिका जैसा बनादिया (अप्पेगइया देवा हिरणवासं वासंति—सुवण्णवासं वासंति) तथा कितनेक देवोंने घटित सुवर्ण की वरसा की. (रययवासं वासंति, वइर-वासं वासंति, पुप्फवासं वासंति, फलवासं वासंति मल्लवासं वासंति, गंधवासं वासंति चुण्णवासं वासंति, आभरणवासं वासंति) रजत की वरसा की, वज्र की वरसा की, पुष्पों की वरसा की, फलों की वरसाकी, मालाओं की वरसा की, गंधद्रव्यों की वरसा की, चूर्ण की वरसा की, आभरणों की वरसा की. (अप्पेगइया देवा हिरण्णविहिं भाएंति, एवं सुवण्णविहिं भाएंति, रयणविहिं भाएंति, पुप्फविहिं०, फलविहिं०, मल्लविहिं०, चुण्णविहिं०, वत्थविहिं०. गंधविहिं०) तथा कितनेक देवोंने हिरण्य विधि—हिरण्य विधि का विभाजन किया. कितनेक देवोंने

સુવાસિત બનાવ્યું. (अप्पेगइया सूरियाभं विमाणं सुगंधगंधियं, गंधवट्टिभूयं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ તે સૂર્યાભવિમાનને સૌરભ યુક્ત હોવા બદલ ગંધની ગુટિકા જેવુ બનાવીદીધુ. (अप्पेगइया देवा हिरण्णवासं वासंति सुवण्णवासं वासंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ ત્યાં ઘડાયા વગરના સુવર્ણની વર્ષા કરી કેટલાક દેવોએ ઘડેલા સુવર્ણની (આભરણની) વર્ષા કરી. (रययवासं वासंति वइरवासं वासंति, पुप्फवासं वासंति, फलवासं वासंति, मल्लवासं वासंति, गंधवासं वासंति, चुण्णवासं वासंति आभरणवासं वासंति) રજત (ચાંદી) ની વર્ષા કરી. વજ્રની વર્ષા કરી, પુષ્પોની વર્ષા કરી, માળાઓની વર્ષા કરી, ગંધદ્રવ્યોની વર્ષા કરી, ચૂર્ણની વર્ષા કરી. આભરણોની વર્ષા કરી, (अप्पेगइया देवा हिरण्णविहिं भाएंति, एवं सुवण्णविहिं भाएंति, रयणविहिं भाएंति. पुप्फविहिं० फलविहिं मल्लविहिं०, चुण्णविहिं०, वत्थविहिं, गंधविहिं०) તેમજ કેટલાક દેવોએ બીજા દેવોને ચાંદી અર્પવાની વિધિ કરી કેટલાક દેવોએ સુવર્ણ પ્રદાન કરવાની વિધિ સંપન્ન

देवाश्चतुर्विधं वादित्रं वादयन्ति, ततं विततं घनं शुषिरम् अप्येकके देवाश्चतुर्विधं गेयं गायन्ति, तद्यथा- उत्क्षिप्तं पादान्तं मन्दं रोचितावसानम्, अप्येकके देवाः द्रुतं नाट्यविधिम् उपदर्शयन्ति, अप्येकके देवाः विलम्बितनाट्यविधिम्-उपदर्शयन्ति, अप्येकके देवा द्रुतविलम्बितं नाट्यविधिम्

सुवर्णप्रदान करने की विधि का विभाजन किया, कितनेक देवोंने अन्य देवों के लिये रत्न की कितनेक देवोंने पुष्पकी कितनेक देवोंने फलों की कितनेक देवोंने मालाओं की और कितनेक देवोंने चूर्ण की विधिका विभाजन किया कितनेक देवोंने वस्त्रप्रदान करने की विधिका, और कितनेक देवोंने गंधकी विधिका विभाजन किया (तत्थ अप्पेगइया देवा आभरणविहिं भाएंति) तथा वहां कितने देवोंने अन्य देवोंके लिये आभरणप्रदान करने की विधिका विभाजन किया. (अप्पेगइया देवा चउव्विहं वाइत्तं वाइंति, ततं विततं, घणं झुसिरं) तथा कितनेक देवोंने वहां तत, वितत, घन और झुसिर-शुषिर-इन चार प्रकार के बाजों को बजाया (अप्पेगइया देवा चउव्विहं गेयं गायंति-तंजहा-उक्खित्तायं, पायत्तायं मंदायं, रोइयावसाणं) तथा वहां कितनेक देवोंने चार प्रकारके उत्क्षिप्त, पादान्त, मन्द, एव रोचितावसान-इस प्रकार के चार प्रकारके गाने को गाया (अप्पेगइया देवा दुयं नट्टविहिं उवदंसेंति) तथा कितनेक देवोंने वहां द्रुतनाट्यविधि का प्रदर्शन किया (अप्पेगइया देवा विलंबियणट्टविहिं उवदंसेंति) तथा कितनेक देवोंने विलम्बित नाट्यविधिको दिखलाया (अप्पेगइया दुयविलंबियं णट्टविहिं

કરી, કેટલાક દેવોએ બીજા દેવોને રત્નો અર્પિત કરવાની વિધી પૂરી કરી, કેટલાક દેવોએ પુષ્પવિધિને, કેટલાક દેવોએ ફળ અર્પિત કરવાની વિધિને; કેટલાક દેવોએ માળા અર્પિત કરવાની વિધિને, કેટલાક દેવોએ ચૂર્ણપ્રદાન કરવાની વિધિને, કેટલાક દેવોએ વસ્ત્રપ્રદાન કરવાની વિધિને અને કેટલાક દેવોએ ગંધદ્રવ્ય પ્રદાન કરવાની પૂરી વિધિને કરી. (तत्थ अप्पेगइया देवा आभरणविहिं भाएंति) તેમજ ત્યાં કેટલાક દેવોએ બીજા દેવોને આભરણ અર્પવારૂપ જે વિધિ હોય છે તેને પૂરી કરી. (अप्पेगइया देवा चउव्विहं वाइत्तं वाइंति, ततं विततं, घणं झुसिरं) તેમજ કેટલાક દેવોએ ત્યાં તત, વિતત, ઘન અને ઝુસિર-શુષિર આ ચાર જાતના વાજાઓ વગાડયાં. (अप्पेगइया देवा य चउव्विहं गेयं गायंति-तं जहा-उक्खित्तायं, पायत्तायं मंदायं रोइयावसाणं) તેમજ ત્યાં કેટલાક દેવોએ ચાર જાતના (ઉત્ક્ષિપ્ત, પાદાન્ત, મન્દ અને રોચિતાવસાન) ગીતોનું ગાન કર્યું, (अप्पेगइया देवा दुयं नट्टविहिं उवदंसेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ ત્યાં દ્રુતનાટ્યવિધિનું પ્રદર્શન કર્યું. (अप्पेगइया देवा विलंबियणट्टविहिं उवदंसेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ વિલંબિત નાટ્ય-

उपदर्शयन्ति, एवम् अप्येकके देवा अञ्चितं नाट्यविधिम् उपदर्शयन्ति, अप्येकके देवा आरभटं भसोलम् आरभटभसोलम् उत्पातनिपातप्रवृत्तं संकुचितप्रसारितं रितारितं भ्रान्तसंभ्रान्तनाम दिव्यं नाट्यविधिम् उपदर्शयन्ति, अप्येकके देवाश्चतुर्विधम् अभिनयम् अभिनयन्ति, तद्यथा-दार्ष्टान्तिकं प्रात्यन्तिकं सामन्तोपनिपातिकं लोकान्तमध्यावसानिकम्, अप्येकके देवा बुत्कुर्वन्ति,

---

उवदंसेंति) कितनेक देवोंने द्रुतविलम्बित नाट्यविधि को दिखलाया (एवं अप्पेगइया देवा अंचियं नट्टविहिं उवदंसेंति) कितनेक देवोंने अंचितनाट्यविधि को दिखलाया (अप्पेगइया देवा आरभडं, भसोलं, आरभडभसोलं उप्पायनिवायपवत्तं संकुचियपसारियं रियारियं भंतसंभंतणामं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति) कितनेक देवोंने आरभट नाट्यविधि को, कितनेक देवोंने भसोल नाट्यविधि को, कितनेक देवों आरभटभसोल दोनों प्रकारकी नाट्यविधि को, कितनेक देवोंने उत्पातनिपातप्रवृत्तनाट्यविधि को, कितनेक देवोंने संकुचितप्रसारितनाट्यविधि को, कितनेक देवोंने रितारितनाट्यविधि को, एवं कितनेक देवोंने भ्रान्त संभ्रान्त नामक दिव्य नाट्यविधि को दिखलाया (अप्पेगइया देवा चउव्विहं अभिणयं अभिणयंति, तं जहा—दिट्ठंतियं, पाडंतियं, सामंतोवणिवाइयं, लोग अंतोमज्झावसाणियं, अप्पेगइया देवा बुकारेंति) कितनेक देवोंने चार प्रकारके अभिनय का प्रदर्शन किया चार प्रकार के अभिनय इस प्रकार से हैं—दार्ष्टान्तिक, प्रात्यान्तिक, सामन्तोपनिपातिक और लोका-

---

વિધિનું પ્રદર્શન કર્યું. (अप्पेगइया देवा दुयविलंबियं णट्टविहिं उवदंसेंति) કેટલાક દેવો દ્રુતવિલમ્બિતનાટ્યવિધિ બતાવી. (एवं अप्पेगइया देवा अंचियं नट्टविहिं उवदंसेंति) કેટલાક દેવોએ અંચિતનાટ્ય વિધિનું પ્રદર્શન કર્યું. (अप्पेगइया देवा आरभडं, भसोलं, आरभडभसोलं उप्पायनिवायपवत्तं संकुचियपसारियं रियारियं भंतसंभंताणं दिव्वं णट्टविहिं उवदंसेंति) કેટલાક દેવોએ આરભટ નાટ્યવિધિનું, કેટલાક દેવોએ ભસોલ નાટ્યવિધિનું, કેટલાક દેવોએ આરભટ ભસોલ બંને જાતની નાટ્યવિધિનું કેટલાક દેવોએ ઉત્પાતનિપાત પ્રવૃત્ત નાટ્યવિધિનું કેટલાક દેવોએ સંકુચિત પ્રસારિત નાટ્યવિધિનું કેટલાક દેવોએ રિતારિત નાટ્યવિધિનું અને કેટલાક દેવોએ ભ્રાંતસંભ્રાંત નામક દિવ્ય નાટ્યવિધિનું પ્રદર્શન કર્યું. (अप्पेगइया देवा चउव्विहं अभिणयं अभिणयंति, तं जहा-दिट्ठंतियं पाडंतियं सामंतोवणिवाइयं लोग अंतोमज्झावसाणियं, अप्पेगइया देवाः बुकारेंति) કેટલાક દેવોએ ચાર પ્રકારના અભિનયનું પ્રદર્શન કર્યું, દષ્ટાન્તિક, પ્રાત્યંતિક, સામંતોપનિ-

अप्येकके देवा पीनयन्ति अप्येकके देवा लासयन्ति अप्येकके देवा हक्कुर्वन्ति अप्येकके देवा वीणयन्ति ताण्डयन्ति अप्येकके देवा वल्गन्ति आस्फोटयन्ति अप्येकके देवा आस्फोटयन्ति वल्गन्ति, अप्येकके देवास्त्रिपदी छिन्दन्ति, अप्येकके देवा हयहेषितं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा हस्तिगुलगुलायितं कुर्वन्ति. अप्येकके देवा रथघनघनायितं कुर्वन्ति अप्येकके देवा हयहे-

---

न्तमध्यावसानिक कितनेक देवोंने "बुत्" इस प्रकार के शब्द का उच्चारण किया (अप्पेगइया देवा पीणेंति. अप्पेगइया देवा लासेंति, अप्पेगइया देवा हक्कारेंति, अप्पेगइया देवा विणंति, तंडवेंति) कितनेक देवोंने अपने आपको फुला लिया कितनेक देवोंने लास्य नामक नृत्य किया, कितनेक देवोंने "हक्हक" इस प्रकार के शब्द का उच्चारण किया, कितनेक देवोंने वीणा के जैसे शब्दों को उच्चारण किया. कितनेक देवोंने ताण्डव नृत्य किया (अप्पेगइया देवा वग्गंति अप्फोडेंति) कितनेक देव कूदे और फिर पीछे से उन्होंने तालियां बजाई (अप्पेगइया देवा अप्फोडेंति, वग्गंति) कितनेक देवोंने पहिले तालियां बजाई बाद में वे कूदे, (अप्पेगइया देवा तिवइं छिंदंति) कितनेक देवोंने तीन पैर आगे कूदनेका कार्य प्रारंभ किया (अप्पेगइया देवा हयहेसियं करेंति) कितनेक देवोंने घोडेके हिनहिनाने जैसे शब्दों का उच्चारण किया. (अप्पेगइया देवा हत्थिगुलगुलाइयं करेंति) अप्पेगइया देवा रहघणघणाइयं करेंति) कितनेक देवोंने हाथी के गुल गुल जैसे शब्दों का उच्चारण किया. कितनेक देवोंने रथ के घन घन जैसे शब्दों का

पातिक અને લોકાંતમધ્યાવસાનિક આ ચારે જાતનાં અભિનયો છે. કેટલાક દેવોએ 'બુત્' આ જાતના શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું, (अप्पेगइया देवा पीणेंति अप्पेगइया देवा लासेंति, अप्पेगइया देवा हक्कारेंति अप्पेगइया देवा विणंति, तंडवेंति) કેટલાક દેવોએ પોતાના શરીરને ફૂલાવી દીધું, કેટલાક દેવોએ લાસ્ય નામક નૃત્ય કર્યું, કેટલાક દેવોએ "હક હક" આ જાતના શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું. કેટલાક દેવો એ વીણા જેવાં શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું, કેટલાક દેવોએ તાંડવ નૃત્ય કર્યું. (अप्पेगइया देवा वग्गंति अप्फोडेंति) કેટલાક દેવોએ કૂદકા માર્યા અને પછી તાલીઓ પાડી. (अप्पेगइया देवा अप्फोडेंति, वग्गंति) કેટલાક દેવોએ ત્રણ પૃક્ષો કરતાં પણ આગળ કૂદકાઓ મારવાનું કામ શરૂ કર્યું. (अप्पेगइया देवा हयहेसियं करेंति) કેટલાક દેવોએ ઘોડાના જેવું શબ્દોચ્ચારણ કર્યું. (अप्पेगइया देवा हत्थिगुलगुलाइयं करेंति, अप्पेगइया देवा रहघणघणाइयं करेंति) કેટલાક દેવોએ હાથી જેવા 'ગુલ ગુલ શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું, કેટલાક દેવોએ રથના 'ઘનઘન' જેવા

पितहस्तिगुलगुलायितरथघनघनायितं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा उच्छलन्ति, अप्येकके देवाः प्रोच्छलन्ति, अप्येकके देवा उत्कृष्टिकां कुर्वन्ति, अप्येकके देवा उच्छलन्ति, प्रोच्छलन्ति, अप्येकके देवास्त्रीण्यपि अप्येकके देवा अवपतन्ति. अप्येकके देवा उत्पतन्ति अप्येकके देवाः परिपतन्ति, अप्येकके देवास्त्रीण्यपि, अप्येकके देवाः सिंहनादं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा दर्दरकं कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः भूमिचपेटां ददति अप्येकके

उच्चारण किया (अप्पेगइया देव हयहेसियहत्थिगुलगुलाइय–रहघणघणाइयं करेंति, अप्पेगइया देवा उच्छलेंति, अप्पेगइया देवा पोच्छलेंति, अप्पेगइया देवा उक्किट्ठियं करेंति) कितनेक देवोंने एक साथ हय के हेषित जैसे शब्द को हाथी के गुलगुल जैसे शब्दको एवं रथ के घन घन जैसे शब्द को किया. कितनेक देव ऊपर की ओर उछले, कितनेक देव उनसे भी अधिक ऊपर की ओर उछले, कितनेक देवोंने हर्षध्वनि की (अप्पेगइया देवा उच्छलेंति, पोच्छलेंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि. अप्पेगइया देवा ओवयंति) कितनेक देव उछले भी और अधिक भी उछले. कितनेक देवोंने उछले तिरछे गये और फिर नीचे आये इस प्रकार तीनों कार्य उन्होंने किये. तथा कितनेक देव सिर्फ उछले ही (अप्पेगइया देवा परिवयंति) कितनेक देव ऊपर से नीचे ही आये (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि) कितनेक देव ऊपर से नीचे आये, नीचे से ऊपर गये और फिर तिरछे भी गये. इस प्रकार से तीनों भी कार्य उन्होंने किये (अप्पेगइया देवा सीहनायं

શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું. (अप्पेगइया देवा हयहेसियहत्थिगुलगुलाइय.रहघणघणाइयं करेंति, अप्पेगइया देवा उच्छलेंति, अप्पेगइया देवा पोच्छलेंति, अप्पेगइया देवा उक्किट्ठियं करेंति) કેટલાક દેવોએ એકી સાથે હયહેષિત જેવા શબ્દનું, હાથીના 'ગુલગુલ' જેવા શબ્દનું અને રથના 'ઘનઘન' જેવા શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું. કેટલાક દેવો ઉપર ઉછળ્યા, કેટલાય દેવો તેમના કરતાં પણ વધારે ઉપર ઉછળ્યા, કેટલાક દેવોએ હર્ષનાદ કર્યો. (अप्पेगइया देवा उच्छलेंति, पोच्छलेंति, अप्पेगइया देवा तिन्नि वि, अप्पेगइया देवा ओवयंति) કેટલાક દેવો ઉછળ્યા અને ફરી તેના કરતાં વધારે ઉછળ્યા. કેટલાક દેવો ઉછળીને ત્રાંસા ઉપર ગયા અને ફરી નીચે આવ્યા આ પ્રમાણે ત્રણે કાર્યો તેમણે કર્યાં. એમાંથી કેટલાક દેવો તો ફક્ત ઉછળ્યા જ. (अप्पेगइया देवा परिवयंति) કેટલાક દેવો ઉપરથી નીચે આવ્યા. (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि) કેટલાક દેવો ઉપરથી નીચે આવ્યા, નીચેથી ઉપર ગયા અને પછી ત્રાંસા પણ ગયા. આ પ્રમાણે ત્રણે કાર્યો તેમણે કર્યાં. (अप्पेगइया देवा सीहनायं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ સિંહનાદ કર્યો. (अप्पेगइया देवा

देवास्त्रीण्यपि, अप्येकके देवा गर्जन्ति. अप्येकके देवा विद्युद्यन्ते अप्येकके देवा वर्षं वर्षन्ति, अप्येकके देवा स्त्रीण्यपि कुर्वन्ति, अप्येकके देवा ज्वलन्ति, अप्येकके देवाः तपन्ति, अप्येकके देवाः प्रतपन्ति अप्येकके देवा स्त्रीण्यपि, अप्येकके देवाः हक्कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः थुत्कुर्वन्ति, अप्येकके

करेंति) तथा कितनेक देवोंने सिंहनाद किया (अप्पेगइया देवा दद्दरयं करेंति) कितनेक देवोंने दर्दरक किया अर्थात् चन्दन के लेप से लिप्त करके चपेटा की आकृति की (अप्पेगइया देवा भूमिचवेडं दलयंति) तथा कितनेक देवोंने भूमि के ऊपर चपेटा दिया अर्थात् भूमि के ऊपर हाथों से आघात किया (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि) तथा कितनेक देवोंने सिंहनाद भी किया, दर्दरक भी किया और भूमि के ऊपर चपेटा भी दिया (अप्पेगइया देवा गज्जंति) तथा कितनेक देवोंने गर्जन किया (अप्पेगइया देवा विज्जुयायंति) कितनेक देवोंने बिजली के जैसे चमकने का काम किया (अप्पेगइया देवा वासं वासंति) कितनेक देवोंने वृष्टि की (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि करेंति) तथा कितनेक देव गरजे भी चमके भी और बरसे भी. इस तरह तीनों कार्य उन्होंने किये (अप्पेगइया देवा जलंति. अप्पेगइया देवा तवंति. अप्पेगइया देवा पतवेंत्ति) तथा कितनेक देव ज्वलित हुए, कितनेक देव तप्त हुए और कितनेक देव और भी अधिक तप्त हुए. (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि) तथा कितनेक देव ज्वलित भी हुए, तप्त भी हुए और प्रतप्त भी हुए—इस प्रकार उन्होंने इन तीनों कार्यों को भी किया (अप्पेगइया देवा हक्कारेंति.

दद्दरयं करेंति) કેટલાક દેવોએ દર્દરક એટલે કે ચન્દનના લેપથી લિપ્ત કરીને થાપાની આકૃતિ કરી. (अप्पेगइया देवा भूमिचवेडं दलयंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ ભૂમિ પર તલ પ્રહાર પ્રહાર કર્યો. (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि) તથા કેટલાક દેવોએ સિંહનાદ પણ કર્યો અને દર્દરક તેમજ ભૂમિપર તલ પ્રહાર પણ કર્યો. (अप्पेगइया देवा गज्जंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ ગર્જન કર્યું. (अप्पेगइया देवा विज्जुयायंति) કેટલાક દેવોએ વિજળીની જેમ પ્રકાશિત થવાનું કામ કર્યું. (अप्पेगइया देवा वासं वासंति) કેટલાક દેવોએ વૃષ્ટિ કરી. (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ ગર્જના પણ કરી. પ્રકાશિત પણ થયા અને વૃષ્ટિ પણ કરી. આ ત્રણે કાર્યો તેમણે કર્યાં. (अप्पेगइया देवा जलंति, अप्पेगइया देवा तवंति, अप्पेगइया देवा पतवेंति) તેમજ કેટલાક દેવો જ્વલિત થયા, કેટલાક દેવો તપ્ત થયા અને કેટલાક દેવો વધારે તપ્ત થયા. (अप्पेगइया देवा तिन्नि वि) તેમજ કેટલાક દેવો જ્વલિત પણ થયા, તપ્ત પણ થયા અને પ્રતપ્ત પણ થયા. આ પ્રમાણે તેમણે

देवाः धुक्कुर्वन्ति, अप्येकके देवाः स्वानि स्वानि नामानि कथयन्ति, अप्येकके देवाश्चत्वार्यपि, अप्येकके देवा देवसन्निपातं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा देवोद्योतं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा देवोत्कलिकां कुर्वन्ति, अप्येकके देवा देवकहकहकं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा देवदुहदुहगं कुर्वन्ति अप्येकके देवा-श्चेलोत्क्षेपं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा देवसन्निपातं देवोद्योतं देवोत्कलिकां देवकहकहकं देवदुहदुहगं चेलोत्क्षेपं कुर्वन्ति, अप्येकके देवा उत्पलहस्तगता

अप्पेगइया देवा थुक्कारेंति, अप्पेगइया देवा धक्कारेंति) तथा कितनेक देवोंने "हक" इस प्रकार के शब्दों का उच्चारण किया, कितनेक देवोंने बडे जोर से निष्ठीवन किया थूका कितनेक देवोंने धक् ऐसा शब्द किया (अप्पेगइया देवा साइं साइं नामाइं साहेंति, अप्पेगइया देवा चत्तारि वि, अप्पेगइया देवा देवसंनिवायं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुज्जोयं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुक्कलियं करेंति) तथा कितनेक देवोंने अपने२ नामोंका उच्चारण किया, तथा कितनेक देवोंने इन चारों बातों को भी किया. (अप्पेगइया देवा देव संनिवायं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुज्जोयं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुक्कलियं करेंति, अप्पेगइया देवा देवकहकहगं करेंति) कितनेक देवोंने देवों के समूह को किया, कितनेक देवोंने देवसंबंधी प्रकाश को किया, कितनेक देवोंने देवों की भीड को किया, तथा कितनेक देवोंने देव संबंधी कोलाहल किया. (अप्पेगइया देवा देवदुहदुहगं करेंति, अप्पेगइया देवा चेलुक्खेवं करेंति, अप्पेगइया देवा देवसंनिवायं देवुज्जोयं देवुक्कलियं देवकहकहगं देवदुहदुहगं,

---

આ ત્રણે કાર્યો કર્યાં. (अप्पेगइया देवा हक्कारेंति, अप्पेगइया देवा थुक्कारेंति, अप्पेगइया देवा धक्कारेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ 'હક' આ જાતના શબ્દનું ઉચ્ચારણ કર્યું, કેટલાક દેવોએ બહુ જોરથી નિષ્ઠીવન કર્યું એટલે કે થૂક્યા. કેટલાક દેવોએ 'ધક' આ રીતે શબ્દોચ્ચારણ કર્યું. (अप्पेगइया देवा साइं साइं नामाइं साहेंति, अप्पेगइया देवा चत्तारि वि, अप्पेगइया देवा देवसंनिवायं करेंति, अप्पे-अप्पेगइया देवुज्जोयं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुक्कलियं करेंति) તેમજ કેટલાક દેવોએ પોતપોતાના નામોનું ઉચ્ચારણ કર્યું તથા કેટલાક દેવોએ ચારે કાર્યો કર્યાં. (अप्पेगइया देवा देवसंनिवायं करेंति, अप्पेगइया देवा देवुज्जोयं करेंति,, अप्पेगइया देवा देवुक्कलियं करेंति, अप्पेगइया देवा देवकहकहगं करेंति) કેટલાક દેવોએ દેવોના સમૂહને એકત્ર કર્યો. કેટલાક દેવોએ દેવ સંબંધી પ્રકાશ કર્યો, કેટલાક દેવોએ દેવોની ભીડ એકત્રિત કરી. અને કેટલાક દેવોએ દેવ સંબંધી કોલાહલ કર્યો. (अप्पेगइया देवा देवदुहदुहगं करेंति. अप्पेगइया देवा चेलुक्खेवं करेंति, अप्पेगइया देवा देवसंनिवायं देवुज्जोयं देवुक्कलियं

अप्येकके देवाः कलशहस्तगताः यावत् धूपकडुच्छुक हस्तगता हृष्टतुष्ट-यावद् हृदयाः सर्वतः समन्तात् आधावन्ति परिधावन्ति ॥ सू० ८७ ॥

'तएणं' इत्यादि—

टीका—ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य महति महति=अतिविशाले इन्द्राभिषेके वर्तमाने=इन्द्रत्वेन प्रतिष्ठानावसरभाविनि अभिषेके विद्यमाने सति, अप्येकके=केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं नात्युदकं नास्ति अतिशयम् उदकं=जलं यस्मिंस्तत्, तथा-नातिमृत्तिकं नास्ति अतिशया=अत्यधिका मृत्तिका यस्मिंस्तत्, एतादृशं यथास्यात्तथा, प्रविरलस्पृष्टरेणुविनाशनम्—प्रकर्षेण विरलं स्पृष्टं=स्पर्शो यस्य तत् प्रविरलस्पृष्टम् यावता कर्दमो न भवेत्तावद्

चेलुक्खेवं करेंति) तथा-कितनेक देवोंने देवसंबंधी 'दुहदुह' ऐसा अनुकरणात्मक शब्द किया, कितनेक देवोंने वस्त्रों की बरसा की, तथा कितनेक देवोंने देवसन्निपात आदि से लेकर चेलोत्क्षेपतक के सब ही काम किये. (अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया जाव धूवकडुच्छुयहत्थगया हट्ठतुट्ठ जाव हियया सव्वओ समंता आहावंति परिहावंति) तथा कितनेक देव ऐसे हुए कि जिनके हाथ में चन्द्रविकाशी कमल थे. यावत् धूपकडुच्छुक थे। ये सब देव हृष्ट थे एवं संतुष्ट चित्त थे. यावत् इधर से दौड रहे थे और परिपाटी से दौड लगा रहे थे.।

टीकार्थ-इस सूत्र का मूलार्थ के ही जैसा है. परन्तु कहीं२ जो विशेषता है. वह इस प्रकार से है-"प्रविरलस्पृष्ट रेणुविनाशन" यह विशेषण वर्ष पद का हैं. वर्ष का अर्थ वृष्टि है सो इस प्रकार से दिव्य सुरभिगधोदक की उन्होंने

देव कहकहगं देवदुहदुहगं चेलुक्खेवं करेंति) तेमज केटलाक देवोए देव संबंधी 'दुह दुह' એવો અનુકરણાત્મક શબ્દ કર્યો, કેટલાક દેવોએ વસ્ત્રોની વર્ષા કરી. તેમજ કેટલાક દેવોએ દેવસન્નિપાત વગેરેથી માંડીને ચેલોત્ક્ષેપ સુધીના સર્વ કાર્યો કર્યાં. (अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया जाव धूवकडुच्छुयहत्थगया हट्ठतुट्ठ जाव हियया सव्वओ समंता आहावंति परिहावंति) તેમજ કેટલાક દેવો એવા પણ હતા કે જેમના હાથમાં ચન્દ્રવિકાશી કમળો હતાં યાવત્ ધૂપ કડુચ્છુક હતા. આ સર્વ દેવો હૃષ્ટ હતા તેમજ સંતુષ્ટ ચિત્ત હતા યાવત્ આમથી તેમ દોડાદોડ કરી રહ્યા હતા અને ક્રમાનુસાર દોડી રહ્યા હતા.

ટીકાર્થ:-આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. પણ કેટલાંક વિશિષ્ટ કથનોનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે.-"પ્રવિરલસ્પૃષ્ટરેણુવિનાશન" આ શબ્દો 'વર્ષ' શબ્દના વિશેષણરૂપે વપરાયા છે. વર્ષનો અર્થ વૃષ્ટિ થાય છે. એવી રીતે તેમણે દિવ્ય સુરભિ-

वर्षमित्यर्थः, अत एव-रेणु विनाशनम्=धूलिप्रशान्तकरम्. पदद्वयस्य कर्मधारयः, एतादृशं दिव्यं सुरभिगन्धोदकं-सुरभिगन्धम्=अतिसुगन्धयुक्तम् उदकं= जलं यस्मिंस्तत्-अतिशयसुगन्धिजलमयं वर्षं=वृष्टिं वर्षन्ति, तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं हतरजसं नष्टरजसं भ्रष्टरजसम् उपशान्तरजसं प्रशान्तरजसं कुर्वन्ति। 'हतरजसम्' इत्यादीनामर्थश्चतुर्थसूत्रतोऽवसेयः। तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानम् आसिक्तसम्मार्जितोपलिप्तम्-आसिक्तम्-उदकच्छटनेन, सम्मार्जितं संशोध्यमानकचवरापनयतः, उपलिप्तम्=उपक्षेपविषयीकृतं गोमयादिना, तदिव-उपलिप्तम्- उपलिप्तसदृशम्, पदत्रयस्य कर्मधारयः, अत एव-शुचिसंमृष्टरथ्यान्तरापणवीथिकम्-शुचीनि शुद्धानि संमृष्टानि=कचवरापनयनतः संमार्जितानि रथ्यान्तराणि=रथ्यामध्यभागाः आपणवीथयः=हट्टमार्गा इव यस्मिंस्तत्तादृशं-हट्टमार्गसदृशशुद्धसम्मार्जितरथ्यान्तरयुक्तं कुर्वन्ति। तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं मञ्चातिमञ्चकलितम्-मञ्चातिमञ्चाः=मञ्चोपरिमञ्चाः, तैः कलितं=युक्तं कुर्वन्ति। तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं नानाविधरागावसितं-नानाविधाः=अनेकप्रकारा ये रागाः=रञ्जनानि तैः अवसितं=युक्तं, ध्वजपताकातिपताकामण्डितम्-ध्वजा=बृहत्यो वैजयन्त्यः, पताकातिपताकाः=पताकोपरिस्थाप्यमानाः पताकास्ताभिः मण्डितं=भूषितं च कुर्वन्ति। केचिच्च देवाः सूर्याभं विमानं लेपोल्लेपमहितं-लेपः=गोमयादिना

वर्षा की कि जिससे पडती हुई बिन्दुओं का स्पर्श बहुत अधिक विरलरूप में हो क्यों कि ऐसी ही वृष्टि से कर्दम नहीं होता है. तथा ऐसी वर्षा ही रज की विनाश करनेवाली होती है. अर्थात् ऐसी वृष्टि से उडती हुई धूली शान्त हो जाती है और फिर वह धीरे२ जम जाती है। "हतरजसं नष्टरजसं" आदि पदोंका अर्थ चतुर्थ सूत्र की टीका में लिखा जा चुका है। मञ्चों के ऊपर मञ्चों का जो स्थापन किया जाता है उसका नाम मञ्चातिमञ्च है। बृहत् वैजयन्तियों का नाम ध्वजा है और पताकाओं के ऊपर जो पताकाओं का लगाना है उसका नाम पताकातिपताका है।

ગંધોદકની વર્ષા કરી કે જેથી વર્ષાના પડતા નાના નાના ટીપાંઓથી રજ વિન થઇ ગઇ, ધૂળ ઉડતી શાંત થઈ ગઈ અને કાદવ થયો નહિ. "हतरजसं नष्टरजसं" વગેરે પદોનો અર્થ ચોથા સૂત્રની ટીકામાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. મંચોની ઉપર જે મંચોની ગોઠવણુ કરવામાં આવે છે તે મંચાતિમંચ કહેવાય છે. મોટી વૈજયન્તીઓનું નામ ધ્વજા છે અને પતાકાઓની ઉપર જે પતાકા ગોઠવવામાં આવે છે તેનું નામ પતાકાતિ પતાકા છે. ચંદન ચર્ચિત કલશ માંગલિક હોય છે. એટલા માટે ઘરના ચારેચાર

भूमौ लेपनम्, उल्लोपः-खटिकादिना भित्यादेर्धवलीकरणं, ताभ्यां महितं सुशोभितं गोशीर्षसरसरक्तचन्दनदर्दरदत्तपञ्चाङ्गुलितलं - गोशीर्षं = गोशीर्षचन्दनं सरसं च यद् रक्तचन्दनं, ताभ्यां सह ये दर्दराः=हस्ततलाघाताः, ततो दत्तानि पञ्चाङ्गुलितलानि यस्मिंस्तत्तथाविधं च कुर्वन्ति। तथा केचिद् देवाः सूर्याभं विमानम् उपचितचन्दनकलशम्-उपचिताः=याथातथ्येन व्यवस्थापिताः चन्दनकलशाः=चन्दनचर्चितकलशाः-माङ्गलिककलशाः गृहान्तचतुष्केषु यत्र तत्तादृशं, तथा-चन्दनघटसु ततोरणप्रतिद्वारदेशभागं चन्दनघटाः सुकृताः=सुष्ठु स्थापिताः तोरणेषु=बहिर्द्वारेषु प्रतिद्वारदेशभागेषु च यस्य तत्तादृशं च कुर्वन्ति। तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानम् आसक्तावसक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापम् तत्र आसक्तः=भूमिलग्नः अवसक्तः= उपरिलग्नश्च विपुलो विशालः प्रलम्बितः=प्रलम्बमानो माल्यदामकलापः=पुष्पमालासमूहो यस्मिंस्तत्तथाविधं कुर्वन्ति। तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं पञ्चवर्णसुरभिमुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितम्-पञ्चवर्णः सुरभिः=सुगन्धयुक्तो मुक्तः= विक्षिप्तो यः पुष्पपुञ्जः=पुष्पसमूहः, तस्य उपचारेण=कल्पनया रचनाविशेषेण कलितं=युक्तं कुर्वन्ति। तथा-केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपप्रसरद्गन्धोद्धूताभिरामम् तत्र-कालागुरुः=कृष्णागुरुः प्रवरकुन्दुरुष्क=चीडाभिधानः सुगन्धिद्रव्यविशेषः, तुरुष्कं=सिल्हकं धूपः=सुगन्धिद्रव्यसंयोगजनितश्च, एतेषां यः प्रसरन्=सर्वतो विसर्पन् उद्धूतः=अत्युत्कटो गन्धस्तेन अभिरामं=मनोहरं कुर्वन्ति। 'उद्धूत' शब्दस्य परनिपात आर्षत्वात्। तथा केचिद् देवाः सूर्याभं विमानं सुगन्धगन्धितं-सुगन्धेन=सौरभेण गन्धितं= गन्धयुक्तम्, अत एव-गन्धवर्त्तिभूतं=गन्धवर्त्तिकासदृशं कुर्वन्ति। तथा-केचिद् देवाः हिरण्यवर्षम्=अघटितसुवर्णवृष्टिं वर्षन्ति, केचिद् सुवर्णवर्षं=घटित सुवर्णवृष्टिं वर्षन्ति, केचिद् रजतवर्षं=रूप्यवृष्टिं वर्षन्ति, एवमेव केचिद् वर्षन्ति, एवमेव-केचिद् वज्ररत्नवृष्टिम्, केचिद् पुष्पवृष्टिम्, केचिद् फलवृष्टिम्, केचिद् माल्यवृष्टिम्, केचिद् गन्धवृष्टिम्, केचिद् चूर्णवृष्टिम्, केचित् आभरणवृष्टिं वर्षन्ति। तथा-केचित् देवा हिरण्यविधिम्=अन्यदेवेभ्यो हिरण्यप्रदानरूपं माङ्गलिकं विधिं भाजयन्ति कुर्वन्ति, एवम्=अनेन प्रकारेण केचित् सुवर्णविधिं=अन्य देवेभ्यः सुवर्णप्रदानरूपं माङ्गलिकं विधिं भाजयन्ति=कुर्वन्ति, केचिद् रत्नविधिम्, केचित् पुष्पविधिम्, केचित्-फलविधिम्, केचित्, माल्यविधिम्, केचित् चूर्णविधिम्, केचिद् वस्त्रविधिं भाजयन्ति, केचिच्च देवा गन्धविधिं भाजयन्ति। तत्र=सूर्याभस्य देवस्य इन्द्राभिषेकावसरे केचिद् देवा आभरणविधिं=भाजयन्ति=कुर्वन्ति।

तथा-केचिद् चतुर्विधं वादित्रं=वाद्यं वादयन्ति, वाद्यप्रकारानेवाह—'ततम्' इत्यादि। तत्र-ततम्=मृदङ्गादिकम् विततं=वीणादिकम्, घनं=कांस्यतालादिकम्, शुषिरं=वंश्यादिकमिति। तथा केचिद् देवाः चतुर्विधं गेयं गायन्ति, तद्यथा-उत्क्षिप्तं, पादान्तं, मन्दं रोचितावसानमिति। एषामर्थः-अष्टचत्वारिंशत्तमसूत्रतोऽवसेयः। तथा केचिद् देवा द्रुतं नाट्यविधिमुपदर्शयन्तीत्यारभ्य 'भ्रान्त संभ्रान्तनामं दिव्यं नाट्यविधिम् उपदर्शयन्ति' इत्यन्तसन्दर्भप्रोक्तानामर्थः षट्चत्वारिंशत्तमसूत्रतोऽवसेयः। तथा-केचिद् देवा दार्ष्टान्तिक-प्रात्यन्तिक-सामन्तोपनिपातिकान्तोमध्यावसानिकरूपं चतुर्विधम् अभिनयम् अभिनयन्ति। दार्ष्टान्तिकादीनामर्थोऽष्टचत्वारिंशत्तमसूत्रतोऽवसेय इति। तथा-केचिद् देवाःबुत्कुर्वन्ति='बुत्' इति शब्दं कुर्वन्ति, केचिद् देवाः पीनयन्ति=आत्मानं स्थूलं कुर्वन्ति, केचिद् लास्यन्ति=लास्य नामकं नृत्यं कुर्वन्ति, केचिद् हक्कुर्वन्ति='हक्-हक्' इति शब्दं कुर्वन्ति, केचिद् वीणयन्ति=वीणावच्छब्दं कुर्वन्ति, ताण्डवयन्ति=ताण्डवं नाम नृत्यं च कुर्वन्ति केचित् पूर्वं वल्गन्ति=कूर्दन्ते, पश्चाद् आस्फोटयन्ति=करास्फोटं कुर्वन्ति, केचिच्च देवा पूर्वम् आस्फोटयन्ति पश्चाद् वल्गन्ति। तथा-केचिद देवाः त्रिपदीं छिन्दन्ति=पदत्रयमुल्लङ्घयन्ति। तथा केचिद् देवाः हयहेषितम्=अश्वशब्दमिव कुर्वन्ति, केचिद् हस्तिगुलगुलायितं=हस्तिनो गुलगुलशब्दमिव कुर्वन्ति; केचिद् रथघनघनायितं=रथस्य घनघनशब्दमिव कुर्वन्ति, केचित् त्रिविधमपिशब्दं कुर्वन्ति, तथा-केचिद् देवाः उच्छलन्ति=सामान्यतः कूर्दन्ते, केचित् प्रोच्छलन्ति =विशेषतः कूर्दन्ते, केचिच्च उत्कृष्टिकाम्=हर्षध्वनिं कुर्वन्ति, केचित् उच्छलनं प्रोच्छलनं च कुर्वन्ति, केचित् त्रीण्यपि=उच्छलनं प्रोच्छलनं उत्कृष्टिकां चापि कुर्वन्ति। तथा च केचिद् देवाः अवपतन्ति=उपरितः अध आगच्छन्ति, केचित् उत्पतन्ति=अधस्तनप्रदेशादुपरिगच्छन्ति, केचित् परिपतन्ति=तिर्यग् निपतन्ति, केचिच्च देवाः त्रीण्यपि कुर्वन्ति। तथा-केचिद देवाः सिंहनादं कुर्वन्ति, केचिद् दर्दरकं=चन्दनोपलिप्तकरेण चपेटाकृतिं कुर्वन्ति, केचिद् भूमिचपेटां ददति=भूमौ चपेटाघातं कुर्वन्ति, केचिच्च त्रीण्यपि कुर्वन्ति। तथा-केचिद् गर्जन्ति=गर्जनं कुर्वन्ति, केचिद् विद्युदिवाचरन्ति=विद्युतं कुर्वन्ति, केचिद् वर्षं=वृष्टिं कुर्वन्ति, केचिच्च त्रीण्यपि=गर्जनं विद्युतं वर्षं चापि कुर्वन्ति। तथा-केचिद ज्वलन्ति=ज्वलिता भवन्ति, केचित् तपन्ति=तप्ता भवन्ति, केचित् प्रतपन्ति= प्रकर्षेण तप्ता भवन्ति, केचिद देवाः त्रीण्यपि=ज्वलनं तपनं प्रतपनं चापि कुर्वन्ति। तथा-केचिद् हक्कुर्वन्ति='हक्' इति शब्दं कुर्वन्ति केचित् थुत्कु-

वन्ति=महता शब्देन निष्ठीवन्ति, केचिद् धक्कुर्वन्ति='धक्' इति शब्दं कुर्वन्ति, केचित् स्वानि स्वानि=स्वकीयानि स्वकीयानि नामानि कथयन्ति. वदन्ति, केचिच्च देवाः चत्वार्यपि कुर्वन्ति । तथा—केचिद् देवसन्निपातं=देवसमूहं कुर्वन्ति, केचिद् देवोद्योतं=देवप्रकाशं कुर्वन्ति, केचिद् देवोत्कलिकां=देवसंबाधं 'भीड' इति भाषाप्रसिद्धं कुर्वन्ति, केचिद् देवकहकहकं=देवकोलाहलं कुर्वन्ति केचिद् देवदुहदुहकं=देवसम्बन्धिकं 'दुहदुह' इत्यनुकरणात्मकं शब्दं कुर्वन्ति, केचित्—चैलोत्क्षेपं=वस्त्रवर्षणं कुर्वन्ति, तथा—केचिच्च देवाः देवसन्निपातादि—चैलोत्क्षेपान्तं सर्वं कुर्वन्ति । तथा केचिद्देवाः उत्पलहस्तगताः—उत्पलं=चन्द्रविकासिकमलं हस्तगतं=करस्थितं येषां ते तथाभूताः, यावत्—यावत्पदेन—'पद्महस्तगताः कुमुदहस्तगताः नलिनहस्तगताः सुभगहस्तगताः सौगन्धिकहस्तगताः पुण्डरीकहस्तगता महापुण्डरीकहस्तगताः' इति संग्राह्यम्, तथा—शतसहस्रपत्रहस्तगताः=करस्थित शतपत्र कमल सहस्रपत्र कमलाः, तथा—केचिद् देवाः कलशहस्तगताः=करस्थलकलशाः, यावत्—यावत्पदेन—भृङ्गारहस्तगताः आदर्शहस्तगताः स्थालीहस्तगताः पात्र हस्तगताः सुप्रतिष्ठानहस्तगताः रत्नकरण्डकहस्तगताः पुष्पचङ्गेरीहस्तगताः माल्यचङ्गेरीहस्तगताः चूर्णचङ्गेरीहस्तगताः गन्धचङ्गेरीहस्तगताः वस्त्रचङ्गेरीहस्तगताः आभरणचङ्गेरीहस्तगताः सिद्धार्थचङ्गेरीहस्तगताः लोम ङ्गेरीहस्तगताः पुष्पपटलकहस्तगताः माल्यपटलकहस्तगताः चूर्णपटलकहस्तगताः गन्धपटलकहस्तगताः वस्त्रपटलकहस्तगताः आभरणपटलकहस्तगताः सिद्धार्थकपटलकहस्तगताः लोमहस्तपटलकहस्तगताः सिंहासनहस्तगताः छत्रहस्तगताः चामरहस्तगताः

चन्दनचर्चित कलश माङ्गलिक होते हैं अतः वे गृहान्त के चतुष्कों में स्थापित किये गये थे. तोरण नाम बहिर्द्वार का है। "भाजयन्ति" क्रिया पद का अर्थ "करते हैं" ऐसा है। मृदङ्गादिक बाजों का नाम तत, वीणादिक बाजों का नाम वितत कांस्य तालादिक का नाम घन, एवं वंश्यादिक बाजों का नाम शुषिर है। "उत्क्षिप्त" आदि चार प्रकार के गाने का अर्थ ४८वें सूत्र में अर्थ लिखते समय लिखा जा चुका है। द्रुतनाटयविधि से

ખુણાઓમાં તેમની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. તોરણ બહારના દ્વારનું નામ છે. "भाजयन्ति" જે ક્રિયાપદ છે તેનો અર્થ 'કરે છે' એવો થાય છે. મૃદંગ વગેરે વાજાઓનું નામ તત, વીણા વગેરે વાજાઓનું નામ વિતત, કાંસ્યતાલાદિકનું નામ ઘન, અને વંશ્યાદિકનું નામ શુષિર છે. "ઉત્ક્ષિપ્ત" વગેરે ચાર જાતના સંગીતનો અર્થ ૪૮ મા સૂત્રમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યો છે. દ્રુત નાટયવિધિથી માંડીને ભ્રાંતસંભ્રાત

तैलसमुद्गकहस्तगताः कोष्ठसमुद्गकहस्तगताः पत्रसमुद्गकहस्तगताः चोयक-समुद्गकहस्तगताः, तगरसमुद्गकहस्तगताः एलासमुद्गकहस्तगताः हरि-तालसमुद्गकहस्तगताः हिङ्गुलकसमुद्गकहस्तगताः मनःशिलासमुद्गकहस्तगताः अञ्जनसमुद्गकहस्तगताः' इति संग्राह्यम्, तथा-धूपकडुच्छुकहस्तगताः, एतादृशाः सन्तः हृष्टतुष्ट-यावद्-हृदयाः=हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्धृदयाः सर्वतः समन्तात् आधावन्ति=विशेषतो धावन्ति परिधावन्ति=परिपाट्या धावन्तीति ॥ सू० ८७ ॥

मूलम्—तए णं तं सूरियाभं देवं चत्तारि सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलसआयरक्खदेव साहस्सीओ अण्णे य बहवे सूरियाभ-रायहाणिवत्थव्वा देवा य देवीओ य महया महया इंदाभिसेएण अभिसिंचंति, अभिसिंचित्ता पत्तेयं पत्तेय करयलपरिग्गहियं सिरसा-वत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी—'जय जय नंदा ! जय जय भद्दा ! जय जय नंदा ! भद्दं ते, अजियं जिणाहि, जियं च पालेहि जियमज्झे वसाहि इंदो इव देवाणं, चंदो इव ताराणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, भरहो इव मणुयाणं, बहूइं पलि-ओवमाइं बहूइं सागरोवमाइं, बहूइ पलिओवमसागरोमाइं, चउण्हं

लेकर भ्रान्त संभ्रान्त नामतक नाटक पदों का अर्थ ४८वें सूत्र की टीका में लिखा गया है सो वहां से जानना चाहिये उत्कृष्ट का शब्द का अर्थ हर्षध्वनि है। 'उत्पल हस्तगता' के साथ जो यावत् पद आया है—उससे पद्महस्तगताः, कुमुदहस्तगताः, नलिनहस्तगताः, सुभगहस्तगताः, सौगन्धिकहस्तगताः" आदि पाठ से लेकर "अञ्जन समुद्गकहस्तगताः" इस अन्तिम-पाठ तक के पदों का ग्रहण हुआ है ॥ सू० ८७ ॥

नाम सुधीना नाटक संबंधी पदोनो अर्थ ४८ मा सूत्रनी टीकामां करवामां आव्यो छे. उत्कृष्ट शब्दनो अर्थ हर्षध्वनि छे. 'उत्पलहस्तगता' नी साथे जे यावत्पद छे. तेथी "पद्महस्तगताः, कुमुदहस्तगताः, नलिनहस्तगताः, सुभगहस्तगताः, सौगंधिकहस्तगताः" वगेरेथी मांडीने "अञ्जनसमुद्गकहस्तगताः" अहिं सुधीना पदोनुं ग्रहण समजवुं जोईए. ॥ सू. ८७ ॥

सामाणियसाहस्सीणं जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं सूरियाभस्स विमाणस्स, अण्णेसिं च बहूणं सूरियाभविमाणवासिणं देवाण य देवीण य आहेवच्चं जाव महया महया कारेमाणे पालेमाणे विहराहि त्ति जय जय-सद्दं पउंजति ॥ सू० ८८ ॥

छाया—ततः खलु तं सूर्याभं देवं चतस्रः सामानिकसाहस्र्यो यावत् षोडश आत्मरक्षदेवसाहस्र्यः, अन्ये च बहवः सूर्याभराजधानी वास्तव्याः देवाश्च देव्यश्च महता महता इन्द्राभिषेकेण अभिषिञ्चन्ति, अभिषिच्य प्रत्येकं प्रत्येकं करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा एवमवादिषुः—'जय जय नन्द ! जय जय भद्र ! जय जय नन्द । भद्रं ते, अजितं जय, जितं

'तएणं तं सूरियाभं देवं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ-(तएणं) इसके बाद (तं सूरियाभं देवं) उस सूर्याभदेव का (चत्तारि-सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ अण्णे य सूरियाभ रायहाणिवत्थव्वा देवा य देवीओ य महया महया इंदाभिसेएणं अभिसिंचंति) चारहजार सामानिक देवोंने यावत् सोलहहजार आत्मरक्षक देवोंने तथा अन्य और बहुत से सूर्याभदेव की राजधानी में रहे हुए देवोंने और देवियोंने अतिविशाल इन्द्राभिषेक से अभिषेक किया. अभिसिंचित्ता पत्तेयं पत्तेयं करयल परिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) अभिषेक करके फिर प्रत्येकने क्रम से दोनों हाथों को जोडकर उनकी अंजलि बनाई-और उसे मस्तक पर से घुमाकर-नमस्कार कर फिर ऐसा

'तएणं तं सूरियाभं देवं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यारपछी (तं सूरियाभं देवं) ते सूर्याभदेव ने (चत्तारि **सामाणियसाहस्सीओ जाव** सोलसआयरक्खदेवसाहस्सीओ अण्णे य **बहवे सूरियाभरायहाणिवत्थव्वा** देवा य देवीओ य महया महया इंदाभिसेएणं **अभिसिंचंति**) चार हजार सामानिक देवोए यावत् सोळहजार आत्मरक्षक देवोए तेमज बीजा पण घणां सूर्याभदेवनी राजधानीमां रहेनारा देवोए अने देवीओए अति भव्यरूपे ઇन्द्राभिषेक कर्यो, अभिषेक कर्यो. (अभिसिंचित्ता पत्तेयं पत्तेयं करयल-**परिग्गहियं** सिरसावत्तं मत्थए अंजलिंकट्टु एवं वयासी) अभिषेक करीने बधांए क्रमशः बंने हाथोने भेगा करीने अंजलि बनावी अने तेने मस्तक पर फेरवीने नमस्कार कर्या अने आ प्रमाणे विनंति करतां कह्युं-(जय जय नंदा, जय जय

च पालय, जितमध्ये वस, इन्द्र इव देवानां, चन्द्र इव ताराणाम्, चमर इव असुराणाम्, धरण इव नागानां भरत इव मनुजानां बहूनि पल्योपमानि बहूनि सागरोपमाणि. बहूनि पल्योपमसागरोपममाणि चतसृणां सामानिक-साहस्रीणां यावत् आत्मरक्षदेवसाहस्रीणां, सूर्याभस्य विमानस्य, अन्येषां च

कहा-(जयजयनंदा, जयजयभद्दा, जयजयनंदा ! भद्दं ते अजियं जिणाहि, जियं च पालेहि) हे समृद्धिशालिन्। तुम अत्यन्त जयशाली हो ओ। हे कल्याणकारिन्। तुम्हारी जयजय हो, हे जगदानन्दकारक ! तुम्हारा वारंवार जय हो। तुम्हारी कल्याण हो। तुम अजित शत्रु को स्वाधीन करो। जीते हुए शत्रु का पालन करो (जियमज्झे वसाहि) जीते हुए-अपने अधीन बने हुए देवों के मध्य में रहो। (इंदो इव देवाणं, चंदो इव ताराणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, भरहो इव मणुयाणं, बहूइं पलिओवमाइं, बहूइं सागरोवमाइं) तुम देवों के बीच में इन्द्र की तरह, ताराओं के बीच में चन्द्र की तरह, असुरों के बीच में चमर की तरह, नागों के बीच में धरण की तरह और मनुष्यों के बीच में भरत की तरह, अनेक पल्योपमतक, अनेक सागरोपमतक और (बहूइं पलिओवमसागरोवमाइं) अनेक पल्योपमसागरोपमतक (चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं) चार हजार सामानिक देवों का (जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं) १६ हजार आत्मरक्षक देवोंका, तथा (सूरियाभविमाणवासिणं) सूर्याभ विमान का, एवं (अण्णेसिंच

भद्दा, जयजय नंदा ! भदंते, अजियं जिणाहि, जियं च पालेहि) હે સમૃદ્ધિશાલિન્ ! તેમ અતીવ જયશાલી થાઓ. હે કલ્યાણકારિન્ તમારી જય જય થાઓ. હે જગદાનંદકારક ! તમારી વારંવાર જય થાઓ. તમારૂં કલ્યાણ થાઓ. તમે અજેય શત્રુને સ્વાધીન બનાવો. વિજિત શત્રુનું તમે પાલન કરો. (जियमज्झे वसाहि) જેમના ઉપર વિજય મેળવ્યો છે તેવા દેવોની વચ્ચે આપ નિવાસ કરો. (इंदो इव देवाणं चंदो इव ताराणं, चमरो इव असुराणं, धरणो इव नागाणं, भरहो इव मणुयाणं, बहूइं पलिओवमाइं, बहूइं सागरोवमाइं) તમે દેવોનીવચ્ચે ઇન્દ્રની જેમ, તારાઓની વચ્ચે ચન્દ્રની જેમ, અસુરોની વચ્ચે ચમરની જેમ, નાગોની વચ્ચે ધરણની જેમ અને માણસોની વચ્ચે ભરતની જેમ ઘણા પલ્યોપમો સુધી, ઘણા સાગરોપમ સુધી અને (बहूइं पलिओवमसागरोवमाइं) ઘણા પલ્યોપમ સાગરોપમ સુધી (चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं) ચાર હજાર સામાનિક દેવો પર (जाव आयरक्खदेवसाहस्सीणं) ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવો પર અને (सूरियाभस्स विमाणस्स) સૂર્યાભવિમાન પર અને (अण्णेसिंच बहूणं सूरियाभविमाण-

बहूनां सूर्याभविमानवासिनां देवानां च देवीनां च आधिपत्यं यावत् महत् महत् कारयन् पालयन् विहरस्व-इति कृत्वा जयजय-शब्दं प्रयुञ्जन्ति ॥सू. ८८॥

टीका--'तएणं तं' इत्यादि-

ततःखलु तं सूर्याभं देवं चतस्रः सामानिकसाहस्र्यः=चतुस्सहस्र-संख्यकाः सामानिकदेवाः यावत्-यावत्पदेन-'चतस्रः अग्रमहिष्यः सपरिवाराः, तिस्रः परिषदः, सप्त अनीकाधिपतयः' इति संग्राह्यम्, तथा-षोडश आत्मरक्षसाहस्र्यः=षोडशसहस्रसंख्यका आत्मरक्षकाः, तथा अन्ये च बहवः सूर्याभराजधानीवास्तव्याः=सूर्याभदेवस्य राजधान्यां निवसनशीलाः देवाश्च देव्यश्च महता महता=अतिविशालेन इन्द्राभिषेकेण अभिषिञ्चन्ति, अभिषिच्य प्रत्येकम्=एकैकशः कृत्वा-क्रमेणेत्यर्थः करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा एवं=वक्ष्यमाणां वचनम् अवादिषुः=उक्तवन्तः, तथाहि-जय-

---

बहूणं सूरियाभविमाणवासिणं) सूर्याभविमानवासी बहुत से (देवाण य देवीण य) देवदेवीयों का (आहेवच्चं जाव महया महया कारेमाणे पालेमाणे विहराहि त्ति जयजयसद्दं पउंजंति) आधिपत्य यावत् करते हुए, उनका पालन करते हुए, आप रहें इस प्रकार कहकर पुनःजयजय शब्दोंका प्रयोगकिया।

टीकार्थ--इसका मूलार्थ के जैसा ही है. परन्तु कहीं २ पर जो विशेषता है वह इस प्रकार से है. सूर्याभदेव का चार हजार सामानिक देवोंने यावत्पद ग्राह्य सपरिवार चार अग्रमहिषियोंने. तीन परिषदाओंने, सात अनिकाधिपतियोंने तथा १६ हजार आत्मरक्षक देवोंने एवं सूर्याभराजधानी वास्तव्य-सूर्याभदेवकी राजधानी में निवसनशील बहुत से देव और देवियोंने अति-विशाल इन्द्राभिषेक से अभिषेक किया। अभिषेक करने के बाद फिर क्रम से एक २ देवने करतलपरिगृहीत एवं शिर पर आवर्तवाली ऐसी अंजलि

वासिणं) સૂર્યાભ વિમાનવાસી ઘણાં (देवाण य देवीणय) દેવદેવીઓ પર (आहेवच्चं जाव महया महया कारेमाणे पालेमाणे विहराहित्ति, जय जय सद्दं पउंजंति) શાસન યાવત્ કરતાં તેમનું તમે પાલન કરતા રહો આ પ્રમાણે કહીને ફરી જયજય શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કર્યું.

ટીકાર્થ--આનો મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. પણ કેટલાક વિશિષ્ટ પદોનું સ્પષ્ટીકરણ આ પ્રમાણે છે. તે સૂર્યાભ દેવનો ચાર હજાર સામાજિક દેવોએ યાવત્ પદ ગ્રાહ્ય સપરિવાર ચાર અગ્ર મહિષીઓ એ ત્રણ પરિષદાઓએ સાત અનીકાધિપતિઓએ તેમજ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવોએ અને સૂર્યાભદેવની રાજધાનીમાં રહેનારાં બધાં દેવદેવીઓએ અતિભવ્ય ઈન્દ્રાભિષેકથી અભિષેક કર્યો. અભિષેક કર્યા બાદ અનુક્રમે એકએક દેવે હાથોની અંજલિ મસ્તક પર ફેરવીને આ પ્રમાણે વિનંતિ કરતાં કહ્યું

जयनन्द ! नन्दति नन्दयतीति वा नन्दः=समृद्धः समृद्धिप्रापको वा, तत्सं- बुद्धौ-हे नन्द ! त्वं जयजय=नितरां जयशाली भव, हे भद्र !=हे कल्याण- कारिन् ! त्वं जय जय ! हे नन्द !=हे जगदानन्दकारक ! त्वं जय जय ! ते=तव भद्रं=कल्याणं भवतु, तथा-त्वम् अजितं शत्रुं जय=स्वाधीनं कुरु, जितं च शत्रुं पालय, जितमध्ये=स्वस्याधीनतां गतानां मध्ये वस=तिष्ठ, तथा-त्वं देवानां मध्ये इन्द्र इव, ताराणां मध्ये चन्द्र इव, असुराणां मध्ये चमर इव, नागानां मध्ये धरणइव, मनुजानां मध्ये भरत इव बहूनि पल्योपमानि बहूनि सागरो- पमाणि बहूनि पल्योपमसागरोपमाणि च चतुर्णां सामानिकसाहस्रीणां यावत आत्मरक्षदेवसाहस्रीणां, सूर्याभस्य विमानस्य, तथा-अन्येषां च बहूनां सूर्या- भविमानवासिनां देवानां च देवीनां च आधिपत्यं यावत्-यावत्पदेन-पुरो- वर्तित्वं भर्तृत्वं स्वामित्वं महत्तरकत्वम् आज्ञेश्वरसेनापत्यं च महत् महत्=

करके इस प्रकार उससे कहा-हे नन्द ! समृद्ध ! अथवा समृद्धि प्रापक ! तुम नितरां जयशाली बनो ! हे भद्र ! कल्याणकारिन्। तुम्हारी जय हो जय हो, हे नन्द-जगदानन्दकारक ! तुम्हारी वारवार जय हो जय हो। तुम्हारा कल्याण हो. तथा तुम अजित शत्रु को जीतो-अपने आधीन करो और जितशत्रुका पालन करो। तथा अपने आधीन बने हुओं के बीच में तुम रहो। तुम देवों के बीच में इन्द्र की तरह ताराओं के मध्य में चन्द्र की तरह, असुरों के बीच में चमर की तरह, नागों के बीच में धरण की तरह, और मनुष्यों के बीच में भरत की तरह अनेक पल्योपमकालतक, अनेक सागरोपम- कालतक, एवं अनेक पल्योपम सागरोपमतक चार हजार-सामानिक देवों का यावत् १६ हजार आत्मरक्षक देवों का, सूर्याभविमान का तथा अन्य और भी अनेक सूर्याभविमानवासी देवदेवीयों का आधिपत्य यावत्पदग्राह्य-पुरोवर्तित्व

કે-હે નંદ ! સમૃદ્ધ ! અથવા સમૃદ્ધિ પ્રાપક ! તમે સતત જયશાલી થાઓ. હે ભદ્ર ! કલ્યાણકારિન્ ! તમારી જય થાઓ, જય થાઓ, હે નંદ-જગદાનંદકારક ! તમારી વાર વાર જય થાઓ, તમારું કલ્યાણ થાઓ તેમજ તમે । શત્રુ પર વિજય મેળવો અને જિત શત્રુનું પાલન કરો. તમે સ્વાધીન કરેલાઓની વચ્ચે રહો. તમે દેવોની વચ્ચે ઈન્દ્રની જેમ, તારાઓમાં ચન્દ્રની જેમ, અસુરોમાં ચમરની જેમ, નાગોમાં ધરણની જેમ અને માણસોમાં ભરતની જેમ ઘણા પલ્યોપમ કાળ સુધી અને ઘણાં પલ્યોપમ સાગરોપમ સુધી ચાર હજાર સામાનિક દેવો પર યાવત્ ૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવો પર, સૂર્યાભવિમાન તથા બીજા પણ ઘણાં સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવદેવીઓ પર શાસન યાવત્ પદ ગ્રાહ્ય-પુરોવર્તિત્વ, ભર્તૃત્વ, મહત્તરકત્વ અને આજ્ઞેશ્વર

अतिशयातिशयं कारयन् पालयन् विहरस्व इति कृत्वा=इत्युक्त्वा जयजय शब्दं प्रयुञ्जन्ति कुर्वन्ति ॥ सू० ८८ ॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे महया महया इंदाभिसेगेणं अभिसित्ते समाणे अभिसेयसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छइ निग्गच्छित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अलंकारियसभं अणुप्पयाहिणीकरेमाणे अणुप्पयाहिणीकरेमाणे अलंकारियसभं पुरत्थिमिल्लणं दारेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे संनिसण्णे ॥ सू० ८९ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवो महता महता इन्द्राभिषेकेण अभिषिक्तःसन् अभिषेकसभायाः पौरस्त्येन द्वारेण निर्गच्छति, निर्गत्य यत्रैव अलङ्कारिकसभा तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य अलङ्कारिकसभाम्

भर्तृत्व, महत्तरकत्व एवं आज्ञेश्वरसेनापत्य बहुत २ अतिशयरूप से करते हुए और उनका पालन करते हुए, रहो-इस प्रकार कहकर उन्होंने पुनः जय २ शब्दोंका उच्चारण किया॥ सू० ८८ ॥

'तएणं से सूरियाभे देवे महया महया' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इस के बाद (से सूरियाभे देवे) वह सूर्याभदेव जब (महया२ इंदाभिसेगेणं) अतिविशाल इंद्राभिषेकद्वारा अभिषिक्त हो चुका तब (अभिसेयसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छइ) पूर्व के द्वार से होकर उस अभिषेक सभा से बाहर निकला. (निग्गच्छित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) निकलकर फिर वह जहां अलङ्कारिकसभा थी

સેનાપત્યરૂપ શાસન કરતાં અને તેમનું પાલન કરતાં. રહો, આ પ્રમાણે કહીને તેમણે ફરી જય. જય શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કર્યું. ॥ સૂ૦ ૮૮ ॥

'त एणं से सूरियाभे देवे महया महया' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) ત્યાર પછી (से सूरियाभे देवे) તે સૂર્યાભદેવ જ્યારે (महया२ इंदाभिसेगेणं) અતિવિશાળ ઈન્દ્રાભિષેક વડે અભિષિક્ત થઈ ચૂકયો ત્યારે (अभिसेयसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं निग्गच्छइ) તે પૂર્વદ્વારથી તે અભિષેક સભાથી બહાર નીકળ્યો. (निग्गच्छित्ता जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) નીકળીને તે જ્યાં અલંકારિક સભા હતી ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता अलंकारियसभं

अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् अलङ्कारिकसभां पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य यत्रैव सिंहासनं तत्रैव उपागच्छति, सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः सन्निषण्णः ॥८९॥

टीका—'तएणं से' इत्यादि-व्याख्या स्पष्टा ॥ सू० ८९ ॥

मूलम्—तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स आभिओगिया देवा अलंकारियभंडं उवट्ठवेंति। तएणं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए पम्हलसूमालाए सुरभिए गंधकासाईए एगाए साडाए गायाइं लूहेइ, लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपइ, अणुलिंपित्ता नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलालापेलवातिरेगं धवलं कणगखचियंतकम्मं आगासफलियसमप्पभं दिव्वं देवदूसजुयलं नियंसेइ, नियंसेत्ता हारं पिणद्धेइ, पिणद्धित्ता एगावलिं पिणद्धेइ, पिणद्धित्ता मुत्तावलिं पिणद्धेइ, पिणद्धित्ता रयणावलिं पिणद्धेइ, पिणद्धित्ता एवं अंगयाइं केऊराइं कडगाइं तुडियाइं कडिसुत्तगं दसमुद्दाणंतगं वच्छसुत्तगं, मुरविं कंठमुरविं पालंब

वहां गया (उवागच्छित्ता अलंकारियसभं अणुप्पयाहिणी करेमाणेर अलंकारियसभं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ) वहां जाकर वह अलंकारिकसभा की बार२ प्रदक्षिणा देकर उस अलंकारिकसभा में पूर्व के द्वार से होकर प्रविष्ट हुआ, प्रविष्ट होकर फिर वह जहां सिंहासन था वहां गया (सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे संनिसण्णे) वहां जाकर वह पूर्वदिशा की ओर उस सिंहासन पर बैठ गया.

इस सूत्र की टीका स्पष्ट है ॥ सू० ८९ ॥

अणुप्पयाहिणी करेमाणेर पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ) त्यां જઈને તે અલંકાર સભાની વારંવા પ્રદક્ષિણા કરી તે પૂર્વદ્વારથી તે અલંકારિક સભામાં પ્રવિષ્ટ થયો, પ્રવિષ્ટ થઈને જ્યાં સિંહાસન હતું. ત્યાં ગયો. (सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे संनिसण्णे) ત્યાં જઈને તે પૂર્વ દિશા તરફ તે સિંહાસન પર બેસી ગયો.'

આ સૂત્રની ટીકા સ્પષ્ટ છે. ॥ ૮૯ ॥

कुंडलाइं चूडामणिं मउडं पिणद्धेइ, पि द्धित्ता गंथिम-वेढिम-पूरिम-संघाइमेण चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खए विव अप्पाणं अलंकिय विभूसियं करेइ, करित्ता ददरमलयसुगंधगंधिएहिं गायाइं भुखंडेइ, दिव्वं च सुमणदामं पिणद्धइ ॥ सू. ९० ॥

छाया—ततःखलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य सामानिकपरिषदुपपन्नका अलङ्कारिकभाण्डम् उप स्थापयन्ति। ततःखलु स सूर्याभो देवस्तत्प्रथमतया पक्ष्मलसुकुमारया सुरभ्या गन्धकाषाय्या एकया शाटया गात्राणि रूक्षयति, रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि अनुलिम्पति, अनुलिप्य नासानिःश्वासवातवाह्यं चक्षुर्हरं वर्णस्पर्शयुक्तं हयलालापेलवातिरेकं धवल

'तएण तस्स सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएण) इसके बाद (तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणिय परिसोववन्नगा) उस सूर्याभदेव के सामानिक परिषदुपपन्नक देवोंने (अलंकारियभंड उवट्ठवेंति) अलंकारिक भाण्डको आभरणकरण्डकों को उपस्थित किया. (तएणं से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए पम्हलसूमालाए सुरभीए गंधकासाईए एगाए साडीए गायाइं लूहेइ) इसके बाद सूर्याभदेवने सर्वप्रथम रोमयुक्त, सुकोमल वस्त्रखंडविशेष से शरीर को पोंछा. यह वस्त्रखंड सुगंध से युक्त था. तथा गंध प्रधान कषायरंग से रंगी हुई थी. (लूहित्ता सरसेण गोसीसचंदणेण गायाइं अणुलिंपइ) शरीर को पोंछने के बाद फिर उसने सरस गोशीर्षचन्दन से शरीर को अनुलिप्त-चर्चित किया, (अणुलिंपित्ता नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलालपेलवातिरेग धवलं कणग-

"तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स" इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यार पछी (तस्स णं सूरियाभस्स देवस्स सामाणिय-परिसोववन्नगा) ते सूर्याभदेवना सामानिक परिषदुपपन्नक देवोओ (अलंकारियभंडं उवट्ठवेंति) अलंकारिक भांडोने आभरण करंडकोने उपास्थित कर्यां. से सूरियाभे देवे तप्पढमयाए पम्हलसूमालाए सुरभीए गंधकासाईए एगाए साडीए गायाइं लूहेइ) त्यार पछी सूर्याभदेवे सौ पहेलां रोमयुकत, सुकोमळ वस्त्रना ककडाथी शरीर लूंछ्युं. आ वस्त्रखंड सुगंध युकत तेमज गंध प्रधान कषाय रंगथी रंगेलो हतो. (लूहित्ता सरसेण गोसीसचंदणेण गायाइं अणुलिंपइ) शरीर लूछ्या बाद तेणे सरस गोशीर्ष चन्दनथी शरीरने अनुलिप्त-चर्चित कर्युं. (अणुलिंपित्ता नासानीसासवायवोज्झं चक्खुहरं वन्नफरिसजुत्तं हयलाल-

कनकखचितान्तकर्म आकाशस्फटिकसमप्रभं दिव्यं देवदूष्ययुगलं निवसति, न्युष्य हारं पिनह्यति, पिनह्य अर्द्धहारं पिनह्यति, पिनह्य एकावलिं पिनह्यति, पिनह्य मुक्तावलिं पिनह्यति, पिनह्य रत्नावलिं पिनह्यति, पिनह्य—एवम् अङ्ग-

खचियंतकम्मं आगासफलियसमप्पभं दिव्वं देवदूसजूयलं नियंसेइ) शरीर को चर्चित करके फिर उसने दिव्य देवदूष्ययुगल को—देववस्त्रद्वय को पहिरा यह देवदूष्ययुगल इतना पतला था कि नाककी श्वास से भी उडने लगता था, चक्षुको—आकृष्ट करनेवाला था. शुभवर्ण और शुभस्पर्श से युक्त था, घोडे की लालाके सौकुमार्य से भी अधिक सुकुमार था., शुभ्र था., कनक सूत्र से रचित प्रान्तभागवाला था. तथा आकाश एवं स्फटिक के जैसी प्रभा सहित था. अर्थात् इनके समान अति—स्वच्छ था (नियंसेत्ता हारं पिणद्धेइ) ऐसे देवदूष्ययुगल को पहिरकर फिर—उसने हार को गले में पहिरा (पिणद्धित्ता अद्धहारं पिणद्धेइ) हार को पहिरकर फिर—उसने अर्द्ध हार को पहिरा. (पिणद्धित्ता एगावलिं पिणद्धेइ) अर्धहार को पहिरकर फिर उसने एकावलि को पहिरा—यह एकावलि विचित्र मणियों की होती है और एक ही लर की होती है (पिणद्धित्ता मुत्तावलिं पिणद्धेइ) एकावली को पहिर कर फिर उसने मुक्तावली—मुक्ताहार को पहिरा, (पिणद्धित्ता रयणावलिं पिणद्धेइ) मुक्ताहार को पहिर कर फिर उसने रत्नावली—रत्नहार को पहिरा. (पिण-

पेलवातिरेगं धवलं कणगखचियंतकम्मं आगासफलियसमप्पभं दिव्वं देवदूसजूयलं नियंसेइ) शरीरने अनुलिप्त करीने पछी तेणे दिव्य देवदूष्य [illegible]गल—એટલે કે દેવવસ્ત્રદ્વય—ધારણ કર્યાં. આ [illegible]ય યુગલ—વસ્ત્ર—આટલું બધું ઝીણું હતું કે તે નાસિકાના શ્વાસથી પણ ઉડવા લાગતું હતું. ચક્ષુને આકૃષ્ટ કરનાર હતું. શુભ વર્ણ અને શુભસ્પર્શ યુક્ત હતું. ઘોડાની લાળની સુકોમળતા કરતાં; પણ વધુ સુકુમાર હતું, શુભ્ર હતું કનકસૂત્ર રચિત પ્રાંતભાગ વાળું હતું તથા આકાશ અને સ્ફટિક જેવી પ્રભાથી યુકત હતું એટલે કે એમના જેવું જ તે અતિ સ્વચ્છ હતું. (नियंसेत्ता हारं पिणद्धेइ) એવા દેવદૂષ્ય યુગલને પહેરીને પછી તેણે ગળામાં હાર ધારણ કર્યો. (पिणद्धित्ता अद्धहारं पिणद्धेइ) હાર પહેરીને પછી તેણે અર્દ્ધહાર પહેર્યો (पिणद्धित्ता एगावलिं पिणद्धेइ) અર્દ્ધહાર ધારણ કરીને પછી તેણે એકાવલિ ધારણ કરી. આ એકાવલિ વિચિત્ર મણિઓની હોય છે અને એક જ લડીની હોયછે (पिणद्धित्ता मुत्तावलिं पिणद्धेइ) એકાવલિ પહેરીને પછી તેણે મુકતાવલી—મોતીઓની માળા—પહેરી. (पिणद्धित्ता रयणावलिं [illegible] મુકતાહાર પહેર્યા બાદ

दानि केयूराणि कटकानि त्रुटितानि कटिसूत्रकं दशमुद्रिकानन्तकं वक्षः-सूत्रकं मुरविं कण्ठमुरविं प्रालम्बं कुण्डले चूडामणिं मुकुटं पिनह्यति, पिनह्य ग्रन्थिम-वेष्टिम-पूरिम-संघातिमेन चतुर्विधेन माल्येन कल्पवृक्षकमिव आत्मानम् अलङ्कृतविभूषितं करोति, कृत्वा दर्दरमलयसुगन्धगन्धिकैः गात्राणि धवलयति, दिव्यं च सुमनोदाम पिनह्यति ॥ सू. ९० ॥

द्धित्ता एवं अंगयाइं केयूराइं कडगाइं तुडियाइं कडिसुत्तगं, दसमुद्दाणंतगं वच्छसुत्तगं मुरविं कंठमुरविं पालंबं कुंडलाइं, चूडामणिं मउडं पिणद्धेइ) रत्न-हार को पहिर कर फिर-उसने अंगदों को पहिरा, इनके बाद केयूरों (बाजूबंध) को पहिरा, इनके बाद कटकों को (कडा) पहिरा, इनके बाद त्रुटितों को पहिरा, इन के बाद कटिसूत्र को पहिरा, इसकेबाद १० अङ्गुलियों में १० मुद्रिकाओं को पहिरा, इनके पहिरने के बाद वक्षःसूत्रक-वक्षःस्थल में धारणीयमाला विशेष को पहिरा, इसकेबाद मुरवि-भूषणविशेष को पहिरा, इसकेबाद कण्ठमुरवि-कंठाभरणविशेष को पहिरा, इसकेबाद प्रालम्बोंको-झूमकों को पहिरा, इनके बाद कानों में कुण्डलों को पहिरा, इनकेबाद चूडामणि को मस्तकपर धारण किया और फिर बाद में मुकुट को धारण किया (पिणद्धित्ता गंथिम, वेढिम, पूरिमसंघाइमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगं पिव अप्पाणं अलंकिय-विभूसियं करेइ) इस तरह से पूर्वोक्त सब आभूषणों को अच्छी तरहसे पहिर करके फिर उसने ग्रन्थिम, वेष्टिम, पूरिम और संघातिम इन चतुर्विध माला से अपने आपको कल्पवृक्ष की तरह अलंकृत एवं विभूषित किया.

तेणे रत्नावली-रत्नमाળा-धारण करी. (पिणद्धित्ता एवं अंगयाइं केयूराइं कडगाइं तुडियाइं कडिसुत्तगं, दसमुद्दाणंतगं वच्छसुत्तगं मुरविं कंठमुरविं पालंबं कुं-डलाइं, चूडामणिं मउडं पिणद्धेइ) રત્નહાર પહેરીને પછી તેણે અંગદો ધારણ કર્યા, ત્યારપછી કેયૂરો ધારણ કર્યા, ત્યારબાદ કટકો પહેર્યાં ત્યારબાદ ત્રુટિતો ધારણ કર્યાં, ત્યારપછી કટિસૂત્ર ધારણ કર્યું. ત્યાર પછી ૧૦ આંગળીઓમાં ૧૦ મુદ્રિકાઓ પહેરી, ત્યારપછી તેણે વક્ષઃસૂત્રક-વક્ષઃસ્થળમાં પહેરવાનીમાળા વિશેષ પહેરી ત્યારપછી મુરવિ-ભૂષણ વિશેષ અને ત્યારપછી કંઠમુરવિ-કંઠાભરણ વિશેષ ધારણ કર્યાં. ત્યાર-પછી પ્રાલંબકો-ઝૂમકાઓને ધારણ કર્યાં. ત્યારપછી કાનોમાં કુંડળો પહેર્યાં ત્યારપછી મસ્તક પર ચૂડામણિ ધારણ કર્યા. અને ત્યારબાદ મુગટ ધારણ કર્યો. (पिणद्धित्ता गंथिम. वेढिम, पूरिम, संघाइमेणं चउव्विहेणं मल्लेणं कप्परुक्खगं पिव अप्पाणं अलंकियविभूसियं करेइ) આ પ્રમાણે પૂર્વકથિત બધા આભૂષણોથી સારી રીતે અલંકૃત થયા બાદ તેણે ગ્રંથિમ, વેષ્ટિમ, પૂરિમ અને સંઘાતિમ આ ચતુર્વિધ માળાઓથી પોતાના શરીરને કલ્પવૃક્ષની જેમ અલંકૃત અને વિભૂષિત કર્યું.

टीका—'तएणं' इत्यादि ।

ततः खलु=सूर्याभस्य देवस्य अलङ्कारिकसभायां सिंहासनोपरि पौरस्त्याभिमुखेनोपवेशनानन्तरं खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य समक्षं सामानिकपरिषदुपपन्नका देवा अलङ्कारिकभाण्डं=आभरणकरण्डम् उपस्थापयन्ति=उपनयन्ति, । ततः खलु स सूर्याभो देवः तत्प्रथमतया=अलङ्कारिकसभायां सर्वत्र प्राथम्येन एकया शाटया=अङ्गप्रोञ्छनेन इन्द्रस्य गात्राणि=शरीराणि रूक्षयति =प्रोञ्छति, कीदृश्या शाटया ? इत्याह—पक्ष्मलसुकुमाल्या—पक्ष्मला=पक्ष्मयुक्ता चासौ सुकुमाला=सुकुमारा चेति तया—पक्ष्मयुक्तसुकोमलया, पुनः—सुरभ्या= सुगन्धितया, पुनः—गन्धकाषायिक्या=गन्धप्रधानकषायरङ्गरञ्जितया इति । एतादृश्या शाटिकया गात्राणि प्रोञ्छतीत्यर्थः । रूक्षयित्वा=गात्राणि प्रोञ्छय सरसेन=आर्द्रेण गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि अनुलिम्पति,=चर्चति, अनुलिप्य दिव्यं देवदूष्ययुगलं=देववस्त्रद्वयं निवसति=परिदधाति, किदृशं देवदूष्य-

सातिशय विभूषा से युक्त किया. (करित्ता दद्दरमलयसुगंधगंधिएहिं गायाइं भुखंडेइ, दिव्वं च सुमणदामं पिणद्धेइ) इस तरह अपने आपको कल्पवृक्ष के जैसा सातिशय विभूषा से युक्त करके बाद में उसने दर्दर—बहुल जो मलयज चन्दन उसकी सुगंध से सुरभित चूर्णों से शरीर को धवलित किया, बाद में फिर उसने दिव्य पुष्पमालाओं को धारण किया. ।

टीकार्थ—सूर्याभदेव जब अलंकारिक सभा में पूर्वदिशा की ओर मुख करके सिंहासन पर बैठ चुका—तब उस सूर्याभदेव के समक्ष सामानिक देवोंने आभरणों के पिटारे को लाकर रख दिया. सूर्याभदेवने पूर्वोक्त विशेषणोंवाला वस्त्रखंड से अपने शरीर को खूब अच्छी तरह से पोंछा. पोंछकर फिर उसने गीले गोशीर्षचन्दन से उस शरीर को सुन्दर

સાતિશય વિભૂષાથી કૃત કર્યું. (करित्ता दद्दरमलयसुगंधगंधिएहिं गायाइं भुखंडेइ, दिव्वं च सुमणदामं पिणद्धेइ) આ પ્રમાણે પોતાના શરીરને કલ્પવૃક્ષની જેમ સાતિશય વિભૂષાથી સમલંકૃત કર્યો બાદ તેણે દર્દર-બહુલ મલયજ ચંદનના સુગંધથી સુવાસિત ચૂર્ણોથી શરીરને ધવલિત કર્યું ત્યારબાદ તેણે દિવ્ય પુષ્પમાળાઓ ધારણ કરી.

ટીકાર્થ—જ્યારે સૂર્યાભદેવ અલંકારિક સભામાં પૂર્વ દિશા તરફ મુખ કરીને સિંહાસન પર બેસી ગયો ત્યારે તે સૂર્યાભદેવની સામે સામાનિક દેવોએ આભરણોની પેટીઓ લાવીને મૂકી દીધી, પૂર્વકથિત વિશેષણોવાળા વસ્ત્રના કકડાથી સૂર્યાભદેવે સૌ પહેલાં પોતાના શરીરને સરસ રીતે લૂછ્યું. ત્યારપછી લીલા ગોશીર્ષ ચન્દનથી તેણે પોતાના શરીરને સરસ રીતે ચર્ચિત કર્યું. ત્યારપછી તેણે બે દેવદૂષ્યકો—વસ્ત્રો—ધારણ

युगलम् ? इत्याह-नासानिःश्वासवातवाह्यम्-नासा=नासिका तन्निर्गतो यो निःश्वासवातः=निश्वासपवनस्तेन वाह्यम्=उड्डायनीयम्, अनेन वस्त्रस्याल्पभारत्वं सूचितम्, पुनः-चक्षुर्हरम्=नयनाकर्षकम्, पुनः-वर्णस्पर्शयुक्तम् शुभवर्णशुभस्पर्शान्वितम्, पुनः-हयलालपेलवातिरेकम्-हयलालाया यत् पेलवं=सौकुमार्यं, ततोऽपि अतिरेकः=अतिशय्य सौकुमार्यं यस्य यस्मिंस्तत्-अतिसुकुमारमित्यर्थः, पुनः-धवलं=शुभ्रं, कनकखचितान्तकर्म-कनकेन=सुवर्णसूत्रेण खचितानि ग्रथितानि अन्तकर्माणि-प्रान्तभागलक्षणानि यस्य तत्-कनसूत्ररचितप्रान्तभागयुक्तमित्यर्थः, तथा-आकाशस्फटिकसमप्रभम्=आकाशवत् स्फटिकवच्चातिस्वच्छमिति। एवंविधविशेषणविशिष्टं दिव्यं देववस्त्रयुगलं परिदधातीत्यर्थः। तादृशं वस्त्रं न्युष्य=परिधाय हारम्=अष्टादशसरिकं पिनह्यति=परिदधाति, तथा-अर्द्धहारं=नवसरिकम् एकावलीम्=विचित्रमणिकृताम् एकसरिकां मालां, मुक्तावलीं=मुक्ताहारं रत्नावलीं=रत्नहारं च पिनह्यति, पिनह्य-एवम्=अनेन प्रकारेण अङ्गदानि=हस्ताभरणविशेषान्

ढंग से चर्चित किया, इसके बाद उसने दो देवदूष्यकों को पहिरा, ये दोनों देवदूष्यक इतने पतले अल्पभारवाले थे कि नाककी निश्वास वायु से भी उडने लगते थे चक्षुओं को देखने में बडे प्यारे प्रतीत होते थे, वर्ण और स्पर्श इनका बडा सुहावना या लुभावना था जैसे अश्व की लाला सुकुमार होती . एवं चिकनी होती है और सफेद होती है उसी प्रकार से ये भी इससे अधिक सुकुमार एवं चिकने थे. सफेद रंग के थे-बिलकुल शुभ्र थे. इनका प्रान्तभाग जो था वह सुवर्ण के सूत्र से गूंथा हुआ था, तथा इसकी स्वच्छता आकाश और स्फटिकमणि की स्वच्छता जैसी थी, इसकेबाद उसने १८ लर का हार पहिरा, नौ लर का अर्द्धहार पहिरा, विचित्रमणिकृत एक लरवाली माला पहिरी, मुक्ताहार पहिरा, बाद में

કર્યા. આ બન્ને દેવદૂષ્યકો એટલાં બધા ઝીણા તેમજ અલ્પભારવાળા હતા કે તે નાકના નિશ્વાસ વાયુથી પણ ઉડવા લાગતા હતા. આંખોને પણ મનોહર લાગતાં હતાં. વર્ણ અને સ્પર્શ પણ તે વસ્ત્રોનાં સોહામણાં હતાં. જેમ ઘોડાની લાળ સુકુમાર હોય છે લીસી હોય છે અને સફેદ હોય છે, તેમજ આ વસ્ત્રો તેના કરતાં પણ વધારે સુકુમાર, લીસા અને સફેદ હતા. આ વસ્ત્રોના પ્રાંતભાગો સુવર્ણ સૂત્રથી ગ્રથિત હતા. તેમજ એમની સ્વચ્છતા આકાશ અને સ્ફટિક મણિની સ્વચ્છતા જેવી હતી. ત્યાર પછી તેણે ૧૮ લડીવાળો હાર પહેર્યો, નવ લડીનો અર્દ્ધહાર પહેર્યો, વિચિત્ર મણિકૃત એક લડીવાળી માળા પહેરી, મુક્તાહાર પહેર્યો, ત્યાર

केयूराणि=बाह्वाभरणविशेषान् कटकानि=वलयानि त्रुटितानि=बाहुरक्षिकाः, कटिसूत्रकं, दशमुद्रिकाऽनन्तकं=हस्ताङ्गुलिपरिधानीयं मुद्रिकादशकं वक्षःसूत्रकं=वक्षसि धारणीयं मालाविशेषं, मुरविं=भूषणविशेषं कण्ठमुरविं=कण्ठाभरणविशेषं, प्रालम्बं=कण्ठाभरणविशेषम्. कुण्डले=कुण्डलद्वयं चूडामणिं मुकुटं च पिनह्यति परिदधाति। पिनह्य=परिधृत्य, ग्रन्थिम-वेष्टिम-पूरिम-संघातिमेन-ग्रन्थिमं ग्रन्थेन निवृत्तं-सूत्रादि ग्रथितं माल्यम्, वेष्टिमम् वेष्टनेन=वेष्टनेन निवृत्तं तत्-पुष्पलम्बूसगादिकं पुष्पभूषणादिक-मित्यर्थः, पूरिमम्-पूरेण पूरणेन निवृत्तं तत् संघातिमम्-संघातेन निवृत्तं-नालसंघातेन यत् परस्परं संघात्यते संयोज्यते तदित्यर्थः. एतेषां समाहारद्वन्द्वः, तेन तथाभूतेन चतुर्विधेन माल्येन आत्मानं कल्पवृक्षकमिव अलङ्कृतविभूषितम्=

अङ्गदों-को हस्ताभरणविशेषों को, केयूरों को-बाहु के आभरणविशेषों को कटकों को-वलयों को-त्रुटितों को-बाहुरक्षिकाओं को-भूषणों को, कटिसूत्र को, दश अंगुलियों में दश मुद्रिकाओं को, छाती ऊपर पहिरने योग्य वक्षःसूत्र को-माला विशेष को, मुरवि को-भूषणविशेष को, कण्ठमुरवि को-कण्ठाभरणविशेष को प्रालम्बको- कानों के झूमकों को, एवं कुण्डलोंको पहिरा. चूडामणि को माथे पर धारण किया और फिर मस्तक पर मुकुट लगाया. इसकेवाद उसने चार प्रकार की मालाओं को-ग्रन्थिममाला को-सूत्रादि से गूंथीगईमाला को, वेष्टिममालाको-सूत्रादि के वेष्टन से बनाई गई माला को, अर्थात् पुष्पलम्बूसग आदिको एवं पुष्पभूषणादिकों को-पूरिममालाको-तन्तु आदि के पूरने से तैयार हुई माला को, एवं संघातिममालाको-नाल आदि को परस्पर में मिलाकर बनाई गई माला को पहिरा. इन सब प्रकार के आभू-

---

પછી અંગદોને-હસ્તાભરણ વિશેષોને કેયૂરોને-બાહુના આભરણ વિશેષોને, કટકોને-વલયોને, ત્રુટિતોને-બાહુરક્ષિકાઓને-ભૂષણોને કટિસૂત્રને, દશેદશ આંગળીઓમાં દશ મુદ્રિકાઓને-વક્ષસ્થળ પર પહેરવા યોગ્ય વક્ષઃસૂત્રને-માળા વિશેષને, મુરવિને ભૂષણ વિશેષણને, કંઠમુરવિને-કંઠાભરણ વિશેષને પ્રાલંબકો-કાનોના ઝુમકાઓને અને કુંડળોને ધારણ કર્યાં. ચૂડામણિને મસ્તક પર ધારણ કર્યો. અને પછી મસ્તક પર મુગટ પહેર્યો ત્યારપછી તેણે આ ચાર પ્રકારની માળાઓને-ગ્રંથિમમાળાઓને-સૂત્રાદિથી ગ્રથિત માળાઓને, વેષ્ટિમ માળાઓને-સૂત્રાદિના વેષ્ટ નથી તૈયાર કરવામાં આવેલી માળાને એટલે કે પુષ્પલંબૂસગ વગેરે તથા પુષ્પાભૂષણાદિકોને-પૂરિમમાળાને-તંતુ વગેરે પરોવીને તૈયાર કરેલી માળાને, અને સંઘાતિમમાળાને-નાલ વગેરેને પરસ્પર ભેગી કરીને તૈયાર કરવામાં આવેલી માળાને ધારણ કરી. આ સર્વ પ્રકારના આભૂષણ વગેરેથી સુસજ્જિત

सातिशयविभूषायुक्तं करोति, कृत्वा दर्दरमलयसुगन्धगन्धितैः दर्दर=बहुलं यत (पर्वत) मलयं-मलयोद्भवत्वाद् मलयं-मलयजचन्दनं तस्य यः सुगन्धः= शोभनो गन्धस्तेन गन्धितैः चूर्णैः गात्राणि 'सुखंडेइ' धवलयति, दिव्यं च सुमनोदाम=पुष्पमाल्यं पिनह्यति=परिधारयति। 'चूर्णैः' इत्यत्राक्षिप्यते। 'सुखंडेइ' इति देशी शब्दः ॥सू. ९०॥

मूलम्—तएणं से सूरियाभे देवे केसालंकारेणं मल्लालंकारेणं आभरणालंकारेणं वत्थालंकारेणं चउव्विहेणं अलंकारेण अलंकिय-विभूसिए समाणे पडिपुण्णालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भु-ट्ठित्ता अलंकारियसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिणिक्खमइ, पडि-णिक्खमित्ता जेणेव ववसायसभा तेणेव उवागच्छइ, ववसायसभं अणुपयाहिणीकरेमाणे अणुपयाहिणीकरेमाणे पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ, जेणेव सीहासणे जाव संनिसण्णे। तएणं तस्स सूरिया-भस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा पोत्थयरयणं उवणेंति। तएणं से सूरियाभे देवे पोत्थयरयणं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोत्थयरयणं मुयइ, मुइत्ता पोत्थयरयणं विहाडेइ, विहाडित्ता पोत्थयरयणं वाएइ, वाएत्ता धम्मियं ववसायं ववसइ, ववसित्ता पोत्थयरयणं पडिनिक्खमइ,

---

पण आदिकों से सुसज्जित बना हुआ वह सूर्याभदेव ऐसा सुशोभित हुआ कि मानों अलंकारों से विभूषित हुआ साक्षात् कल्पवृक्ष ही है, इसके बाद उसने मलयजचन्दन की अधिक से अधिक गंधवाले चूर्णों से अपने शरीर को धवलित किया और पुनः दिव्य पुष्पमालाको पहिरा सूत्रमें जो "सुखंडेइ" क्रियापद आया है वह देशीय शब्द है और इसका अर्थ धवलित करना है ॥सू.९०॥

બનેલો સૂર્યાભદેવ એવો સુશોભિત થયો કે જાણે અલંકારોથી વિભૂષિત થયેલું પ્રત્યક્ષ કલ્પવૃક્ષ જ હોય. ત્યાર પછી તેણે મલયજ ચંદનની સર્વાધિક સુગંધવાળા ચૂર્ણથી પોતાના શરીરને ધવલિત કર્યું અને ફરી દિવ્ય પુષ્પમાળાઓ પહેરી સૂત્રમાં જે "સુખંડેઇ" ક્રિયાપદ છે તે દેશીય શબ્દ છે અને આનો અર્થ ધવલિત કરવું છે. ।।સૂ. ૯૦।।

सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता ववसायसभाओ पुरत्थिमिल्लेण दारेणं पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता णंदापुक्खरिणिं पुरत्थिमेल्लेणं तोरणेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता हत्थपादं पक्खालेइ, पक्खालित्ता आयंते चोक्खे परमसूइभूए एगं महं सेयं रययामयं विमलं सलिलपुण्णं मत्तगयमुहागिइकुंभसमाणं भिंगारं पगिण्हइ, पगिण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हइ, गिण्हित्ता णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ, पच्चुत्तरित्ता, जेणेव सिद्धाययणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए ॥सू० ९१ ॥

छाया—ततः खलु स सूर्याभो देवः केशालङ्कारेण माल्यालङ्कारेण आभरणालङ्कारेण वस्त्रालङ्कारेण चतुर्विधेन अलङ्कारेण अलङ्कृतविभूषितः सन् प्रतिपूर्णालङ्कारः सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय अलंकारसभायाः

'तएणं से सूरियाभे देवे केसालंकारेणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद वह सूर्याभदेव (केसालंकारेणं, मल्लालंकारेणं, आभरणालंकारेणं, वत्थालंकारेणं, चउव्विहेणं अलंकारेणं अलंकियविभूसिए समाणे पडिपुण्णालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) केशों को प्रसाधन करनेवाले अलंकार से, पुष्पमालादिरूप माल्यालंकार से, हारादिरूप आभरणालंकार से, एवं देवदूष्यादिरूप वस्त्रालंकार से इस प्रकार के चार तरह के अलङ्कारों से अतिशय विभूषित हुआ, प्रतिपूर्णालंकारवाला हुआ—समस्त अलंकारोंको जिसने यथास्थान अच्छी तरह से पहिर रक्खा है ऐसा

'तएणं से सूरियाभे देवे केसालंकारेणं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) त्यार पछी ते सूर्याभदेव (केसालंकारेणं, मल्लालंकारेणं, आभरणालंकारेणं, वत्थालंकारेणं, चउव्विहेणं अलंकियविभूसिए समाणे पडिपुण्णालंकारे सीहासणाओ अब्भुट्ठेइ) वाળोने અલંકૃત કરનારા અલંકારોથી પુષ્પમાળાદિરૂપ માલ્યાલંકારોથી, હારાદિરૂપ આભરણાલંકારોથી અને દેવદૂષ્યાદિરૂપ વસ્ત્રાલંકારોથી આ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના અલંકારોથી અતિશય વિભૂષિત થયો, પ્રતિપૂર્ણાલંકારવાળો થયો એટલે કે સમસ્ત અલંકારોને જેણે યથાસ્થાન ધારણ કર્યાં છે એવો

पौरस्त्येन द्वारेण प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव व्यवसायसभा तत्रैव उपागच्छति, व्यवसायसभाम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविशति, यत्रैव सिंहासनं यावत् सन्निषण्णः। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य सामानिकपरिषदुपपन्नका देवा पुस्तकरत्नम् उपनयन्ति। ततः खलु स सूर्याभो देवः पुस्तकरत्नं गृह्णाति, गृहीत्वा पुस्तकरत्नं मुञ्चति, मुक्त्वा पुस्तकरत्नं विघटयति, विघटय्य पुस्तकरत्नं वाचयति, वाचयित्वा

हुआ, सिंहासन से ऊठा (अब्भुट्ठित्ता-अलंकारियसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं) ऊठकर वह अलंकारिकसभा से उसके पूर्वदिग्वर्ती दरवाजे से होकर (पडिनिक्खमइ) बाहर निकला (पडिनिक्खमित्ता-जेणेव ववसाय-सभा तेणेव उवागच्छइ) बाहर निकलकर फिर वह जहां व्यवसायसभा थी वहां पर आया (ववसायसभं अणुपयाहिणो करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लणं दारेणं अणुपविसइ) वहां आकर उसने व्यवसायसभा (कार्यसभा की) बार२ प्रदक्षिणा की, फिर वह उसमें उसके पूर्वदिग्वर्ती द्वार से होकर प्रविष्ट हुआ (जेणेव सीहासणे जाव सन्निसण्णे) सो जहां पर सिंहासन रखा हुआ था उस पर पूर्वदिशा की ओर मुँह करके बैठ गया. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणियपरिसोववन्नगा देवा पोत्थयरयणं उवणेंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव के सामानिक परिषदा में उत्पन्न हुए देवोंने उसके समक्ष पुस्तक-रत्न को उपस्थित किया. (तएणं से सूरियाभे देवे पोत्थयरयणं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोत्थयरयणं मुयइ, मुइत्ता पोत्थयरयणं विहाडेइ, विहाडित्ता

थयो. अने त्यारपछी सिंहासन परथी ऊभो थयो. (अब्भुट्ठित्ता अलंकारियसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं) ऊभो थईने ते अलंकारिक सभाना ते पूर्वदिशा तरफना द्वारथी थईने (पडिनिक्खमइ) बहार नीकळ्यो. (पडिनिक्खमित्ता जेणेव ववसाय-सभा तेणेव उवागच्छइ) बहार नीकळीने पछी ते ज्यां व्यवसाय सभा हती त्यां गयो. (ववसायसभं अणुपयाहिणो करेमाणे २ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणु-पविसइ) त्यां जईने तेणे व्यवसाय सभानी वारंवार प्रदक्षिणा करी अने त्यार पछी ते तेमां पूर्व तरफना द्वारथी प्रविष्ट थयो. (जेणेव सीहासणे जाव सन्नि-सण्णे) अने ज्यां सिंहासन हतुं त्यां पहोंचीने पूर्व दिशा तरफ मुख करीने बेसी गयो. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स सामाणिय परिसोववन्नगा देवा पोत्थ-यरयणं उवणेंति) त्यारपछी ते सूर्याभदेवना सामानिक परिषदामां उत्पन्न थयेला देवोए तेनी सामे पुस्तक रत्न उपस्थित कर्युं. (तएणं सूरियाभे देवे पोत्थरयणं गिण्हइ, गिण्हित्ता पोत्थयरयणं मुयइ, मुइत्ता पोत्थयरयणं विहाडेइ विहाडित्ता

धार्मिकं व्यवसायं व्यवस्यति, व्यवसाय पुस्तकरत्नं प्रतिनिक्षिपति, सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय व्यवसायसभायाः पौरस्त्येन द्वारेण प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव नन्दापुष्करणी तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य नन्दापुष्करिणीं पौरस्त्येन तोरणेन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य हस्तपादं प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य आचान्तः चोक्षः परमशुचिभूतः एकं महान्तं

पोत्थयरयणं वाएइ, वाएत्ता धम्मियं ववसायं ववसइ) उपस्थित की गई उस पुस्तकरत्न को उस सूर्याभदेवने उठा लिया और उठाकर उसे खोला, खोलकर फिर उसने उस पुस्तकरत्न को वांचा, वांचकर धर्मसंबंधी तत्त्व का निश्चय किया (ववसित्ता पोत्थयरयणं पडिनिक्खमइ) धर्मसंबंधी तत्त्व का निश्चय करके फिर उसने उस पुस्तकरत्न को यथास्थान रख दिया. (सिंहासणाओ अब्भुट्ठेइ) फिर वह अधिष्ठित सिंहासन से उठा. (अब्भुट्ठित्ता ववसायसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव नंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) उठकर व्यवसायसभा के पूर्वद्वार से होकर बाहर निकला और निकलकर जहां नंदापुष्करिणी थी वहां पर आया (उवागच्छित्ता नंदा पुक्खरिणिं पुरत्थिमिल्लेणं तोरणेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ) वहां आकर वह नन्दा पुष्करिणी के पूर्व के तोरण से–बहिर्द्वार से–उसके पास आकर फिर श्रेष्ठ त्रिसोपानपंक्ति से होकर उस नन्दापुष्करिणी में प्रविष्ट हुआ (पच्चोरुहित्ता हत्थपायं पक्खालेइ) वहां

पोत्थयरयणं वाएइ, वएत्ता धम्मियं ववसायं ववसइ) ते पुस्तक रत्नने सूर्याभदेवे हाथमां लीधुं अने त्यार पछी तेने खोल्युं अने ते पुस्तक रत्ननुं वांचन कर्युं. वांचीने तेणे धर्म संबंधि तत्वनो निश्चय कर्यो. (ववसित्ता पोत्थयरयणं पडिनिक्खमइ) धर्म संबंधि तत्वनो निश्चय करीने पछी तेणे पुस्तक रत्नने यथास्थान मूकी दीधुं (सिंहासणाओ अब्भुट्ठेइ) त्यारपछी ते पोताना सिंहासन उपरथी ऊभो थयो. (अब्भुट्ठित्ता ववसायसभाओ पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) ऊभो थईने ते व्यवसायसभाना पूर्वद्वारथी थईने बहार नीकळ्यो अने नीकळीने ज्यां नंदा पुष्करिणी हती त्यां गयो. (उवागच्छित्ता नंदापुक्खरिणिं पुरत्थिमिल्लेणं तोरणेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ) त्यां जईने ते नंदापुष्करिणीना पूर्व तोरणथी बहिर्द्वारथी–तेनी पासे पहोंच्यो अने पछी ते श्रेष्ठ त्रिसोपान पंक्ति थईने ते नंदा पुष्करिणीमां प्रविष्ट थयो. (पच्चोरुहित्ता हत्थपायं पक्खालेइ) त्यां तेणे

श्वेतं रजतमयं विमलं सलिलपूर्णं मत्तगजमुखाकृतिकुम्भसमानं भृङ्गारं प्रगृह्णाति, प्रगृह्य यानि तत्र उत्पलानि यावत् शतसहस्रपत्राणि तानि गृह्णाति. गृहीत्वा नन्दायाः पुष्करिणीतः प्रत्युत्तरति, प्रत्युत्तीर्य यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैव प्राधारयद् गमनाय ॥ सू० ९१ ॥

टीका--'तएणं से' इत्यादि ततःखलु स सूर्याभो देवः केशालङ्कारेण=केशप्रसाधनरूपेण, अलङ्कारेण, माल्यालङ्कारेण=पुष्पमालादिरूपेण अलङ्कारेण, आभरणालङ्कारेण=हारादिरूपेणालङ्कारेण वस्त्रालङ्कारेण=देवदूष्ययुगलरूपेण अ-

---

उसने अपने हाथों एवं चरणों को धोया (पक्खालित्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए एगं महं सेयं रययामयं विमलं सलिलपुण्णं मत्तगयमुहागिइकुंभसमाणं भिंगारं पडिगिण्हइ) करचरण धोकर उसने आचमन किया-आचमन करके वह शुद्ध हुआ, इस तरह परमशुचिभूतहुए उसने एक विशाल, रजत की बनी हुई विमल, निर्मलजल से भरी हुई ऐसी झारी को जो कि मत्तगजराज के मुख की आकृति के समान थी उठाया-अर्थात् उसमें से भरा (पगिण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हइ, गिण्हित्ता नंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ, पच्चुत्तरित्ता जेणेव सिद्धायणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए) झारी को भरकर फिर उसने जितने भी वहां उत्पल-कमल थे यावत् शतसहस्रदलवाले कमल थे उन सबको वहां से लिया, लेकर वह उस नन्दापुष्करिणी से बाहर निकलकर फिर उसने उस ओर जाने का निश्चय किया कि जिस ओर सिद्धायतन था. ।

टीकार्थ—इसका इसी मूल अर्थ के अनुरूप है ॥ सू. ९१ ॥

પોતાના હાથ પગ ધોયાં. (पक्खालित्ता आयंते चोक्खे परमसुइभूए एगं महं सेयं रययामयं विमलं सलिलपुण्णं मत्तगयमुहागिइकुंभसमाणं भिंगारं पडिगिण्हइ) હાથપગ ધોઈને તેણે આચમન કર્યું આચમન કરીને તે શુદ્ધ થયો. આ પ્રમાણે પરમ શુચિભૂત થયેલા તેણે એક વિશાળ ચાંદીની બનેલી વિમળ, નિર્મળ પાણીથી ભરેલી એવી ઝારી કે જે મત્તગજરાજના મુખની આકૃતિ જેવી હતી-પાણીથી ભરી. (पगिण्हित्ता जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव सयसहस्सपत्ताइं ताइं गिण्हइ, गिण्हित्ता नंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ पच्चुत्तरित्ता जेणेव सिद्धायणे तेणेव पहारेत्थ गमणाए) ઝારીને પાણીથી ભરીને પછી તેણે ત્યાં જેટલાં ઉત્પલો-કમળો હતાં-યાવત્ શતસહસ્રદલવાળા કમળો હતા તે બધાને ત્યાંથી લીધાં અને લઈને તે નંદા પુષ્કરિણી બહાર નીકળ્યો. બહાર નીકળીને પછી તેણે સિંહાસન તરફ જવાનો નિશ્ચય કર્યો. આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. ॥સૂ. ૯૧॥

लङ्कारेण-इत्येवं विधेन=चतुर्विधेन=चतुष्प्रकारेण अलङ्कारेण अलङ्कृतविभूषितः=अतिभूषितः सन् प्रतिपूर्णालङ्कारः=परिधृतसकलालङ्कारो भूत्वा सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति=अभ्युत्थितो भवति, अभ्युत्थाय अलङ्कारसभायाः पौरस्त्येन =पूर्वदिक्स्थितेन द्वारेण प्रतिनिष्क्रामति=बहिर्याति, प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव व्यवसायसभा=तत्त्वादिनिश्चायिका सभा तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य व्यवसायसभाम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् पौरस्त्येन द्वारेण ताम् अनुप्रविशति अनुप्रविश्य यत्रैव सिंहासनं यावत्-यावत्पदेन-"तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुख" इति संगृह्यते, एतादृशःसन् सन्निषण्णः=समुपविष्टः! ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य सामानिक परिषदुपपन्नका देवा स्तत्सन्निधौ पुस्तकरत्नम् उपनयन्ति उपस्थापयन्ति। ततः खलु स सूर्याभो देवः पुस्तकरत्नं गृह्णाति, गृहीत्वा पुस्तकरत्नं मुञ्चति=उत्तमे पुस्तकरक्षणीये स्थाने स्थापयति, मुक्त्वा पुस्तकरत्नं विघाटयति=उद्घाटयति, विघाटय=उद्घाटय पुस्तकरत्नं वाचयति=पठति, वाचयित्वा धार्मिकं=धर्मसम्बन्धिकं व्यवसायं=तत्त्वनिश्चयं व्यवस्यति=करोति, व्यवसायं कृत्वा पुस्तकरत्नं प्रतिनिक्षिपति=यथास्थानं स्थापयति, प्रतिनिक्षिप्य सिंहासनात् अभ्युत्तिष्ठति, अभ्युत्थाय व्यवसायसभायाः व्यवसायसभाभवनात् पौरस्त्येन द्वारेण प्रतिनिष्क्रम्य यत्रैव नन्दापुष्करिणी तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य नन्दापुष्करिणीं पौरस्त्येन तोरणेन=नन्दायाः पुष्करिण्याः पूर्वदिक्स्थितेन बहिर्द्वारेण नन्दा पुष्करिणी समीपे समागत्य त्रिसोपानप्रतिरूपकेण नन्दापुष्करिणीं प्रत्यवरोहति=प्रविशति, प्रत्यवरुह्य हस्तपादं=हस्तौ पादौ च प्रक्षालयति=जलेन परिशोधयति, प्रक्षाल्य आचान्तः=कृताचमनः चोक्षः=शुद्धः, परमशुचिभूतश्च सन् एकं महान्तं=विशालं श्वेतं=श्वेतवर्णं रजतमयं विमलं सलिलपूर्णं=जलभृतं मत्तगजमुखाकृतिकुम्भसमान-मत्तो=मदविह्वलो यो गजस्तस्य यन्मुखं, तस्य आकृतिरिव आकृतिर्यस्य तादृशो यः कुम्भस्तत्समानं=तत्सदृशं भृङ्गारं='झारी' इति भाषाप्रसिद्धं पात्रं प्रगृह्णाति, प्रगृह्य यानि तत्र=नन्दायां पुष्करिण्यां उत्पलानि यावत् शतसहस्रपत्राणि=उत्पलादि शतपत्रसहस्रपत्रान्तानि कमलानि भवन्ति तानि गृह्णाति, गृहीत्वा नन्दायाः पुष्करिणीतः प्रत्युत्तरति=निस्सरति; प्रत्युत्तीर्य,यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैव प्राधारयत्=निश्चयमकरोद् गमनाय=गन्तुमिति।सू.९१।

मूलम्--तएणं तं सूरियाभं देवं चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ जाव सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ अन्ने य बहवे सूरियाभ-

विमाणवासिणो देवाय देवीओ य अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया जाव सयसहस्सपत्तहत्थगया सूरियाभं देवं पिट्ठओ पिट्ठओ समणुगच्छंति। तए णं तं सूरियाभं देवं बहवे आभिओगिया देवा य देवीओ य अप्पेगइया कलसहत्थगया जाव अप्पेगइया धूवकडुच्छुयहत्थगया हट्ठतुट्ठ जाव सूरियाभं देवं पिट्ठओ२ समणुगच्छंति। तए णं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव अन्नेहि य बहूहि य सूरियाभविमाणवासीहि देवेहि य देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं जेणेव सिद्धायथणे जेणेव देवच्छंदए जेणेव जिणपडिमाओ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता जिणपडिमाणं आलोए पणामं करेइ, करित्ता लोमहत्थगं गिण्हइ, गिण्हित्ता जिणपडिमाणं लोमहत्थएणं पमज्जइ, पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाणेइ, ण्हाणित्ता सुरभिकासाइएणं वत्थेणं गायाइं लूहेइ, लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपइ, अणुलिंपित्ता जिणपडिमाणं अहयाइं देवदूसजुयलाइं नियंसेइ, नियंसित्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं वन्नारुहणं वत्थारुहणं आभरणारुहणं करेइ, करित्ता आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलावं करेइ, करित्ता कयग्गहगहियकरयलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेण कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइ, करित्ता जिणपडिमाणं पुरओ अच्छेहिं सण्हेहि रययामयेहिं अच्छरसातंदुलेहिं अट्ठमंगले आलिहइ, तंजहा—सोत्थिय जाव दप्पणं। तयाणंतरं च णं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं कंचणमणिरयणभत्तिचित्तं कालागुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुत्तमाणुविद्धं च धूववट्टिं विणिम्मुयंतं वेरु-

लियस्स कडुच्छुय पग्गहिय पयत्तेणं धूवं दाऊण जिणवराणं अट्ठ-सयविसुद्धगंथजुत्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महावित्तेहिं संथुणइ, संथुणित्ता सत्तट्ठ पयाइं पच्चोसक्कइ, पच्चोसक्कित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ, निवाडित्ता इसिं पच्चुण्णमइ, पच्चुण्णमित्ता करयल परिग्गहिय सिरसावत्त मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥सू० ९३॥

छाया—ततः खलु तं सूर्याभं देवं चतस्रश्च सामानिकसाहस्र्यो यावत् षोडश आत्मरक्षदेवसाहस्र्यः अन्ये च बहवः सूर्याभविमानवासिनो देवाश्च देव्यश्च अप्येकके देवा उत्पलहस्तगता यावत् शतसहस्रपत्रहस्तगताः सूर्याभं देवं पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । ततः खलु तं सूर्याभं देवं

'तएणं तं सूरियाभं देवं' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (तं सूरियाभं देवं) उस सूर्याभदेव के (पिट्ठओ२ समणुगच्छंति) पीछे २ चले। कौन चले? इसके लिये कहा गया है कि-(चत्तारिय सामाणियसाहस्सीओ, जाव सोलसआयरक्खदेवसाहस्सीओ) चार हजार सामानिक देव, यावत् सोलह हजार आत्मरक्षक देव तथा-(अन्ने य बहवे सूरियाभविमाणवासिणो देवा य देवीओ य) अन्य और बहुत से उस सूर्याभविमान के रहनेवाले देव और देवियां. इनमें (अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया, जाव सयसहस्सपत्तहत्थगया) कितनेक उत्पल हैं हाथों में जिन्हों के ऐसे थे. और यावत कितनेक देव ऐसे थे कि जिन्होंने हाथों में शतसहस्रदलवाले कमल ले रहे थे. इस प्रकार से ये

'तएणं तं सूरियाभं देवं' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (तं सूरियाभं देवं) તે સૂર્યાભદેવની (पिट्ठओ २ समणुगच्छंति) પાછળ પાછળ ઘણા લોકો ચાલ્યા. તે કોણ હતા? એના માટે અહીં સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવે છે કે (चत्तारिय सामाणियसाहस्सीओ. जाव सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ) હજાર સામાનિક દેવો યાવત્ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો તથા (अन्ने य बहवे सूरियाभविमाणवासिणो देवा य देवीओ य) બીજા પણ ઘણાં તે સૂર્યાભદેવના વિમાનમાં રહેનારાં દેવદેવીઓ હતાં. આમાંથી (अप्पेगइया देवा उप्पलहत्थगया, जाव सयसहस्सपत्तहत्थगया) કેટલાકના હાથોમા ઉત્પલો હતાં અને યાવત્ કેટલાક દેવો એવા પણ હતા કે તેમના

बहव आभियोगिका देवाश्च देव्यश्च अप्येककके कलशहस्तगता यावत् अप्ये-ककके धूपकडुच्छुकहस्तगता हृष्टतुष्ट यावत् सूर्याभं देवं पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति। ततः खलु स सूर्याभो देवः चतसृभिः सामानिकसाहस्रीभिः यावत् अन्यैश्च सूर्याभविमानवासिभि र्बहुभिर्देवैश्च देवीभिश्च सार्द्धं संपरिवृतः सर्वर्ध्या यावत् नादितरवेण यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैव देवच्छन्दको

सब (सूरियाभं देवं पिट्ठओ २ समणुगच्छंति) उस सूर्याभदेव के पीछे २ चले (तएणं तं सूरियाभं देवं बहवे आभियोगिआ देवा य देवीओ य अप्पेगइया कलसहत्थगया जाव अप्पेगइया धूवकडुच्छुयहत्थगया-हट्ठतुट्ठ जाव सूरियाभं देवं पिट्ठओ समणुगच्छंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव के पीछे२ अनेक और भी आभियोगिक देव और देवीयां चलीं-इनमें कितनेक देवदेवियां ऐसी थी कि जिनके हाथों में कलश थे और यावत् कितनेक देवदेवियां ऐसी थी कि जो धूपकडुच्छुकों को अपने२ हाथों में लिये हुई थी. ये सब हृष्ट एवं तुष्ट चित्तवाले थे प्रीतियुक्त मनवाले थे. परम सौमस्यित थे और हर्ष के वश से जिनका हृदय उछल रहा है ऐसे थे. (तएणं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव अन्नेहिं य बहूहिं य सूरियाभविमाणवासीहिं देवेहिं य देवीहिं य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं जेणेव सिद्धाययणे, जेणेव देवच्छंदए, जेणेव जिणपडिमाओ

હાથોમાં શતસહસ્રદલવાળા કમળ હતાં. આ પ્રમાણે તેઓ સર્વ (सूरियाभं देवं पिट्ठओ२ समणुगच्छंति) સૂર્યાભદેવની પાછળ પાછળ ચાલ્યાં. (तएणं तं सूरियाभं देवं बहवे आभियोगिआ देवा य देवीओ य अप्पेगइया कलसहत्थगया जाव अप्पेगइया धूवकडुच्छुयहत्थगया-हट्ठतुट्ठ जाव सूरियाभं देवं पिट्ठओ समणुगच्छंति) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવની પાછળ પાછળ અનેક બીજા પણ ઘણાં આભિયોગિક દેવ અને દેવીઓ ચાલવાં લાગ્યાં. આમાં કેટલાંક દેવદેવીઓ એવાં પણ હતાં કે જેમનાં હાથોમાં કળશો હતાં અને યાવત્ કેટલાક દેવદેવીઓ એવાં પણ હતાં કે જેઓ પોતાના હાથોમાં ધૂપ કડુચ્છુકોને લઈને ચાલી રહ્યાં હતાં. એઓ સર્વે હૃષ્ટ અને તુષ્ટ ચિત્તવાળા હતાં. પ્રીતિયુક્ત મનવાળા હતાં. પરમસૌમસ્યિત હતાં અને હર્ષાતિરેકથી જેમનાં હૃદયો હર્ષિત થઈ રહ્યાં છે. એવાં હતાં. (तएणं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव अन्नेहिं य बहूहिं य सूरियाभविमाणवासीहिं देवेहिं य देवीहिय सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं जेणेव सिद्धाययणे, जेणेव देवच्छंदए, जेणेव जिणपडिमाओ तेणेव उवागच्छइ)

यत्रैव जिनप्रतिमास्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य जिनप्रतिमानामालोके प्रणामं करोति, कृत्वा लोमहस्तकं गृह्णाति, गृहीत्वा जिनप्रतिमानां लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य जिनप्रतिमाः सुरभिणा गन्धोदकेन स्नपयति, स्नपयित्वा सुरभिगन्धकषायितेन वस्त्रेण गात्राणि रूक्षयति, रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि अनुलिम्पति, अनुलिप्य जिनप्रतिमानाम् अहतानि देवदूष्ययुगलानि निवासयति, निवास्य पुष्पारोहणं माल्यारोहणं गन्धारोहणं

तेणेव उवागच्छइ) इस तरह वह सूर्याभदेव चार हजार सामानिक देवों से यावत् अन्य और बहुत से सूर्याभविमानवासी देवों और देवियों से घिरा हुआ होकर अपनी समस्तऋद्धि के अनुसार यावत् बाजों की तुमुल ध्वनि पूर्वक जहां वह सिद्धायतन था जहां देवच्छंदक था और उसमें भी जहां त्रिसोपानप्रतिमाएँ थीं वहां पर गया (उवागच्छित्ता जिणपडिमाणं आलोए पणामं करेइ, करित्ता लोमहत्थगं गिण्हइ, गिण्हित्ता जिणपडिमाणं लोमहत्थएणं पमज्जइ) वहां जाकर उसने जिनप्रतिमाओं को देखते ही प्रणाम किया प्रणाम करके फिर उसने लोममयी प्रमार्जनी हाथ में ली और उससे जिनप्रतिमाओं को प्रमार्जित किया. (पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाएइ, ण्हाइत्ता सुरभिकासाइएणं वत्थेणं गायाइं लूहेइ) प्रमार्जित करके फिर उसने उन जिनप्रतिमाओं को सुरभिगन्धोदक से स्नान कराया. स्नानकराकर फिर उसने सुरभि, एवं कषायद्रव्य से परिकर्मित ऐसे अङ्गप्रोञ्छन-वस्त्र से उन जिनप्रतिमाओं के शरीर को पोंछा (लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपइ, अणुलिंपित्ता जिणपडिमाणं अहयाइं देवदूस-

---

આ પ્રમાણે તે સૂર્યાભદેવ ચાર હજાર સામાનિક દેવોથી યાવત્ બીજા-પણ ઘણાં સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવો અને દેવીઓથી પરિવેષ્ટિત થઈને પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિ મુજબ યાવત વાજાઓની તુમુલધ્વનિપૂર્વક જ્યાં તે સિદ્ધાયતન હતું, જ્યાં દેવચ્છંદક અને તેમાં પણ જ્યાં ત્રિસોપાનપ્રતિમાઓ હતી. ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता जिणपडिमाणं आलोए पणामं करेइ, करित्ता लोमहत्थयं गिण्हइ, गिण्हित्ता जिणपडिमाणं लोमहत्थएणं पमज्जइ) ત્યાં જઈને તેણે જિન પ્રતિમાઓને જોતાં જ પ્રણામ કર્યા. પ્રણામ કરીને પછી તેણે લોમમયી પ્રમાર્જની (સાવરણી) હાથમાં લીધી અને તેના વડે જિનપ્રતિમાઓનું પ્રમાર્જન કર્યું. (पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाणेइ, ण्हाणित्ता सुरभिकासाइएणं वत्थेणं गायाइं लूहेइ) પ્રમાર્જિત કરીને પછી તેણે તે જિનપ્રતિમાઓનું સુરભિગંધોદકથી અભિસિંચન કર્યું. અભિસિંચન કરીને તેણે સુરભિ, અને કષાય દ્રવ્યથી પરિકર્મિત એવા અંગપ્રોંછન વસ્ત્રથી જિનપ્રતિમાઓને લૂંછી (लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणु-

यत्रैव जिनप्रतिमास्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य जिनप्रतिमानामालोके प्रणामं करोति, कृत्वा लोमहस्तकं गृह्णाति, गृहीत्वा जिनप्रतिमानां लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य जिनप्रतिमाः सुरभिणा गन्धोदकेन स्नपयति, स्नपयित्वा सुरभिगन्धकषायिकेण वस्त्रेण गात्राणि रूक्षयति, रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि अनुलिम्पति, अनुलिप्य जिनप्रतिमानाम् अहतानि देवदूष्ययुगलानि निवासयति, निवास्य पुष्पारोहणं माल्यारोहणं गन्धारोहणं

तेणेव उवागच्छइ) इस तरह वह सूर्याभदेव चार हजार सामानिक देवों से यावत् अन्य और बहुत से सूर्याभविमानवासी देवों और देवियों से घिरा हुआ होकर अपनी समस्तऋद्धि के अनुसार यावत् बाजों की तुमुल ध्वनि पूर्वक जहां वह सिद्धायतन था जहां देवच्छंदक था और उसमें भी जहां त्रिसोपानप्रतिमाएँ थीं वहां पर गया (उवागच्छित्ता जिणपडिमाणं आलोए पणामं करेइ, करित्ता लोमहत्थगं गिण्हइ, गिण्हित्ता जिणपडिमाणं लोमहत्थएणं पमज्जइ) वहां जाकर उसने जिनप्रतिमाओं को देखते ही प्रणाम किया प्रणाम करके फिर उसने लोममयी प्रमार्जनी हाथ में ली और उससे जिनप्रतिमाओं को प्रमार्जित किया. (पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाएइ, ण्हाइत्ता सुरभिकासाइएणं वत्थेणं गायाइं लूहेइ) प्रमार्जित करके फिर उसने उन जिनप्रतिमाओं को सुरभिगन्धोदक से स्नान कराया. स्नानकराकर फिर उसने सुरभि, एवं कषायद्रव्य से परिकर्मित ऐसे अङ्गप्रोञ्छन—वस्त्र से उन जिनप्रतिमाओं के शरीर को पोंछा (लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणुलिंपइ, अणुलिंपित्ता जिणपडिमाणं अहयाइं देवदूस-

આ પ્રમાણે તે સૂર્યાભદેવ ચાર હજાર સામાનિક દેવોથી યાવત્ બીજા-પણ ઘણાં સૂર્યાભવિમાનવાસી દેવો અને દેવીઓથી પરિવેષ્ટિત થઈને પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિ મુજબ યાવત વાજાઓની તુમુલધ્વનિપૂર્વક જ્યાં તે સિદ્ધાયતન હતું, જ્યાં દેવચ્છંદક અને તેમાં પણ જ્યાં ત્રિસોપાનપ્રતિમાઓ હતી. ત્યાં ગયો. (उवागच्छित्ता जिणपडिमाणं आलोए पणामं करेइ, करित्ता लोमहत्थयं गिण्हइ, गिण्हित्ता जिणपडिमाणं लोमहत्थएणं पमज्जइ) ત્યાં જઈને તેણે જિન પ્રતિમાઓને જોતાં જ પ્રણામ કર્યા. પ્રણામ કરીને પછી તેણે લોમમયી પ્રમાર્જની (સાવરણી) હાથમાં લીધી અને તેના વડે જિનપ્રતિમાઓનું પ્રમાર્જન કર્યું. (पमज्जित्ता जिणपडिमाओ सुरभिणा गंधोदएणं ण्हाणेइ, ण्हाणित्ता सुरभिकासाइएणं वत्थेणं गायाइं लूहेइ) પ્રમાર્જિત કરીને પછી તેણે તે જિનપ્રતિમાઓનું સુરભિગંધોદકથી અભિસિંચન કર્યું. અભિસિંચન કરીને તેણે સુરભિ, અને કષાય દ્રવ્યથી પરિકર્મિત એવા અંગપ્રોંછન વસ્ત્રથી તે જિનપ્રતિમાઓને લૂંછી (लूहित्ता सरसेणं गोसीसचंदणेणं गायाइं अणु-

चूर्णारोहणं वर्णारोहणं वस्त्रारोहणम् आभरणारोहणं करोति, कृत्वा आसक्तावसक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापं करोति, कृत्वा कचग्रहगृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन दशार्द्धवर्णेन कुसुमेन मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं करोति कृत्वा जिनप्रतिमानां पुरतः अच्छैः श्लक्ष्णैः रजतमयैः अच्छरसातन्दुलैः अष्टाष्ट मङ्गलानि आलिखति, तद्यथा-स्वस्तिकं यावद् दर्पणम् । तदनन्तरं च

जुयलाइं नियंसेइ) पोंछकर सरस गोशीर्षचन्दन से उनके शरीर को चर्चित किया. चर्चित करके फिर उसने उस जिनप्रतिमाओं को अखण्डित ऐसे देवदूष्ययुगल को पहिराया. (नियंसित्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं वन्नारुहणं, वत्थारुहणं, आभरणारुहणं करेइ) पहिरा करके फिर उसने उन पर पुष्प चढाये. मालाएँ चढाईं, गंध चढाया. चूर्ण-वास क्षेप चढाया, वस्त्र चढाये, एवं आभरण चढाये. (करित्ता आसत्तोसत्त विउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलापं करेइ) यह सब करके फिर उसने ऊपर से नीचेतक लटकते हुए एवं गोल ऐसे लम्बे माल्यदामकलाप को-मालाओं के समूह को=उन जिनप्रतिमाओं के समक्ष किया (करित्ता कयग्गह गहिय करयलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइ) चढा करके केशों को ग्रहण करने की तरह गृहीत हुए तथा करतल से छूटकर विकीर्ण (बिखरे) हुए ऐसे पंचवर्ण के कुसुमों से अग्रथित पुष्पों के समूह से त उपचार से युक्त करते जैसे बना वैसे उस स्थान को किया. (करित्ता जिणपडिमाणं पुरओ अच्छेहिं, सण्हेहिं, रययामएहिं अच्छरसातंदुलेहिं अट्ठट्ठमंगले आलिहइ) इस प्रकार करके फिर उसने उन जिन

लिंपइ, अणुलिंपित्ता जिणपडिमाणं अहयाइं देवदूसजुयलाइं नियंसेइ) લૂછીને સરસ ગોશીર્ષ ચંદનથી તે પ્રતિમાઓને ચર્ચિત કરી. ચર્ચિત કરીને પછી તેણે તે પ્રતિમાઓને અખંડિત દેવદૂષ્ય યુગલ પહેરાવ્યાં. (नियंसित्ता पुप्फारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं वन्नारुहणं, वत्थारुहणं, आभरणारुहणं करेइ) પહેરાવીને પછી તેણે પ્રતિમાઓ પર પુષ્પો ચઢાવ્યાં, માળાઓ પહેરાવી, ગંધ ચૂર્ણ, વર્ણ-વાસક્ષેપ વસ્ત્રો અને આભરણો અર્પિત કર્યાં. (करित्ता आसत्तोसत्तविउलवट्टवग्घारियमल्लदामकलापं करेइ) આ બધું પતાવીને પછી તેણે ઉપરથી નીચે સુધી લટકતો, ગોળ અને લાંબો માલ્યદામકલાપ-માળાઓનો સમૂહ તે પ્રતિમાઓને પહેરાવ્યો. (करित्ता कयग्गहगहियकरयलपब्भट्ठविप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइ) ત્યારપછી કેશગ્રહણ કરવાની જેમ ગ્રહણ કરાયેલાં હાથમાંથી છૂટીને વિકીર્ણ થયેલાં એવાં પાંચવર્ણનાં પુષ્પોથી-અગ્રથિત પુષ્પસમૂહોથી-તે સ્થાનને સુશોભિત કર્યું. (करित्ता जिणपडिमाणं पुरओ अच्छेहिं, सण्हेहिं, रययामएहिं, अच्छरसातंदुलेहिं अट्ठट्ठमंगले आलिहइ) આ પ્રમાણે કરીને તેણે

खलु चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्यविमलदण्डं काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्रं कालागुरुप्रवर-
कुन्दरुष्कतुरुष्कधूपप्रसरद्गन्धोत्तमानुविद्धां च धूपवर्तिं विनिर्मुञ्चन्तं वैडूर्य-
मयं कडुच्छुकं प्रगृह्य प्रयत्नेन धूपं दत्त्वा जिनवरेभ्यः अष्टशतविशुद्धग्रन्थ-
युक्तैः अर्थयुक्तैः अपुनरुक्तैः [illegible] संस्तौति, संस्तुत्य सप्ताष्टपदानि प्रत्य-
वष्वष्कते, प्रत्यवष्वष्क्य वामं जानु कर्षति। कृत्वा दक्षिणं जानु धरणितले

प्रतिमाओं के समक्ष शुभ्र, चिकन, रजतमय, ऐसे शुद्धभूमि में उत्पन्न हुए तन्दुलों से आठ आठ स्वस्तिकादिक मंगलोंको लिखा (तं जहा-सोत्थिय जाव दप्पणं) वे मंगलक इस प्रकार से हैं-स्वस्तिक यावत् दर्पण. (तयाणंतरं च णं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं, कंचणमणिरयणभत्तिचित्तं, कालागुरुपवरकुंदरुक्कतुरुक्कधूवमघमघंतगंधुत्तमाणुविद्धं च धूववट्टिं विणिम्मुयंतं वेरुलियमयं कडुच्छुयं पडिग्गहित्तु पयत्तेणं धूवं दाऊण) इसके बाद चन्द्रप्रभ-चन्द्रकान्तमणि वज्र और वैडूर्यमणि तथा रत्न, इन से निर्मित है निर्मल दण्ड जिसका तथा कांचन की एवं मणियों और रत्नों की विशिष्ट रचना से विविधरूप संपन्न, कालागुरु, प्रवरकुन्दरुष्क और तुरुष्क तथा धूप इन की फैलती हुई गंध से युक्त एवं धूपवर्तिका को छोडते हुए ऐसे वैडूर्यमय धूपकडुच्छुक को अच्छी तरह से ले करके प्रयत्नपूर्वक जिनवरों के समक्ष उसने धूप दी अर्थात् धूप जलाई-धूप जलाकर (जिणवराणं अट्ठसयविसुद्धगंथजुत्तेहिं अत्थजुत्तेहिं अपुणरुत्तेहिं महावित्तेहिं संथुणइ) फिर उसने जिनवरों की १०८ विशुद्ध--काव्यदोषरहित, श्लोकों युक्त, अपूर्व से अर्थ संपन्न, अपुनरुक्त-पुनरुक्तिदोष से रहित एवं दण्डकादिरूप महावृत्तवाले

તે જિનપ્રતિમાઓની સામે શુભ્ર, ચીકણા, રજતમય, શુદ્ધ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલા તંદુલોથી આઠ આઠ સ્વસ્તિકાદિ મંગલો બનાવ્યા. (तं जहा सोत्थिय जाव दप्पणं) તે મંગલકો આ પ્રમાણે છે-સ્વસ્તિક યાવત્ દર્પણ. (तयाणंतरं च णं चंदप्पभवइरवेरुलियविमलदंडं कंचणमणिरयणभत्तिचित्तं, कालागुरुपवरकुंदरुक्क तुरुक्क धूवमघमघंतगंधुत्तमाणुविद्धं च धूववट्टिं विणिम्मुयंतं वेरुलियमयं कडुच्छुयं पडिग्गहिय पयत्तेणं धूवदाऊण) ત્યારપછી ચન્દ્રપ્રભ-ચંદ્રકાંતમણિ, વજ્ર, વૈડૂર્ય અને રત્નોથી જેની નિર્મળ દાંડી બનેલી છે, કાંચન, મણિ અને રત્નોની વિશિષ્ટ રચનાથી જે સંપન્ન છે, કાલાગુરુ, પ્રવર, કુંદરુષ્ક તુરુષ્ક અને ધૂપની સુગંધી જેમાંથી પ્રસરી રહી છે એવા વૈડૂર્યમય ધૂપકડુચ્છુકને-ધૂપદાનીને-સરસરીતે લઈને પ્રયત્નપૂર્વક તેણે જિનવરોની સામે ધૂપ કર્યો. (जिणवराणं अट्ठसयविसुद्धगंथजुत्तेहिं, अत्थजुत्तेहिं, अपुणरुत्तेहिं, महावित्तेहिं संथुणइ) પછી તેણે જિનવરોની ૧૦૮ વિશુદ્ધ કાવ્યદોષરહિત, શ્લોકરૂપ ગ્રંથોથી યુક્ત, અપૂર્વ અર્થસંપન્ન, અપુનરુક્ત-પુનરુક્તિદોષ રહિત, અને

निहत्य त्रिकृत्वो मूर्द्धानं धरणितले निपातयति, निपात्य ईषत् प्रत्युन्नमयति, प्रत्युन्नमय्य करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा एवम् अवादीत् ॥सू० ९८॥

टीका--'तएणं' इत्यादि ।

ततः=तदनु खलु तं सूर्याभं देवं चतस्रश्च सामानिकसाहस्र्यः=चतुस्सहस्रसंख्यकाः सामानिकदेवाः, यावत्-यावत्पदेन-'चतस्रः अग्रमहिष्यः सपरिवाराः, तिस्रः परिषदः, सप्त अनिकाधिपतयः इति संग्राह्यम्, तथा-षोडश आत्मरक्षसाहस्र्यः=षोडशसहस्रसंख्यकाः आत्मरक्षका देवाः, तथा अन्ये च बहवः सूर्याभविमानवासिनो देवाश्च, देव्यश्च, अप्येकके=केचित् देवाः उत्पलहस्तगताः, यावत्-शतसहस्रपत्रहस्तगताः=शतपत्र सहस्रपत्रकमलहस्तगताः सन्तः सूर्याभं देवं पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । ततःखलु तं सूर्याभं देवं बहव आभियोगिका देवाश्च देव्यश्च अप्येकके=केचित् कलशहस्तगताः यावत्--केचित् धूपकडुच्छुकहस्तगताः हृष्टतुष्ट=यावत्=हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्धृदयाः सूर्याभं

ऐसे स्तुतिकाव्यों से स्तुति की (संथुणित्ता सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्कइ) स्तुति करके फिर वह सात आठ पैर पीछे हटा-(पच्चोसक्कित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ) पीछे हटकर उसने वामजानु को पीछे लिया और दक्षिण जानु को जमीन पर रक्खा, इस प्रकार करके फिर उसने तीनबार मस्तकको भूमि पर लगाया-झुकाया (निवाडित्ता ईसिं पच्चुण्णमइ) झुकाकर फिर थोडा उसे उठाया (पच्चुण्णमित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) उठाकर दोनों हाथों की अंजलि बनाकर और उसे शिर पर से घुमाकर इस प्रकार कहा—

દંડકાદિરૂપ મહાવૃત્તવાળા સ્તુતિકાવ્યોથી સ્તુતિ કરી, (संथुणित्ता सत्तट्ठपयाइं पच्चोसक्कइ) સ્તુતિ કરીને પછી તે સાત આઠ ડગલા પાછો આવ્યો. (पच्चोसक्कित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि निहट्टु तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवाडेइ) પાછો હટીને તેણે ડાબા ઘૂંટણને પાછો લાંધો અને જમણા ઘૂંટણને પૃથ્વી પર મૂકયો. આ પ્રમાણે કરીને તેણે ત્રણવાર માથું ભૂમિ પર લગાડ્યું. (निवाडित्ता, ईसिं पच्चुण्णमइ) લગાડીને પછી માથું થોડું ઉપર ઉઠાવ્યું (पच्चुण्णमित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी) ત્યારપછી તેણે બન્ને હાથોની અંજલિ બનાવી અને તેને મસ્તક પર ફેરવી આ પ્રમાણે કહ્યું:—

देवं पृष्ठतः पृष्ठतः समनुगच्छन्ति । ततःखलु स सूर्याभो देवः चतुर्भिः सामानिकसाहस्रीभिः यावत् अन्यैश्च बहुभिश्च सूर्याभविमानवासिभिर्देवैश्च देवीभिश्च सार्द्धं सम्परिवृतः-संवेष्टितः सन् सर्वर्द्ध्या यावद् णादितरवेण=सर्वर्द्ध्या सर्वद्युत्या सर्वबलेन सर्वसमुदयेन सर्वादरेण सर्वसंभ्रमेण सर्वपुष्पमाल्यालङ्कारेण सर्वत्रुटितशब्दसन्निनादेन महत्या ऋद्ध्या महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता वरत्रुटित यमकसमकप्रणादितेन संवलितो यत्रैव सिद्धायतनं तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य पौरस्त्येन=पूर्वदिक्स्थितेन द्वारेण सिद्धायतनम् अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य तत्र सिद्धायतने यत्रैव देवच्छन्दकः तत्र देवच्छन्दके च यत्रैव जिनप्रतिमास्तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य आलोके=दर्शने सत्येव जिनप्रतिमानां प्रणामं करोति, प्रणामं कृत्वा लोमहस्तकं=लोममयीं प्रमार्जनीं गृह्णाति, गृहीत्वा ततश्च-जिनप्रतिमाः लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, प्रमार्ज्य सुरभिणा=सुगन्धयुक्तेन गन्धोदकेन=गन्धद्रव्यमिश्रितेन वारिणा जिनप्रतिमाः स्नपयति. स्नपयित्वा सुरभिकाषायिकेण=सुरभिगन्धयपाकद्रव्यपरिकर्मितेन अङ्गप्रोञ्छनवस्त्रेण जिनप्रतिमानां गात्राणि रूक्षयति-प्रोञ्छति, रूक्षयित्वा सरसेन गोशीर्षचन्दनेन गात्राणि=जिनप्रतिमानामङ्गानि अनुलिम्पति=चर्चयति, अनुलिप्य जिनप्रतिमानाम् अहतानि=अखण्डितानि देवदूष्ययुगलानि निवासयति=परिधापयति,

टीकार्थ—इसका मूलार्थ के जैसा ही है-'सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं' में जो यह यावत्पद आया है-उससे यहां 'सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वादरेण, सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पमाल्यालंकारेण इत्यादि पाठ से लेकर 'वरत्रुटितयमकसमकप्रणादितेन संवलितः' यहां तक का पाठ गृहीत हुआ है। अच्छरसा' नाम शुद्धभूमिका है। चोडनामक गन्धद्रव्यविशेष का नाम कुन्दुरुक्क है। लोभान का नाम तुरुष्क है अनेक प्रकार के सुगन्धित द्रव्यों के संयोग से धूप बनती है ॥ सू० ९२ ॥

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ આ પ્રમાણે જ છે. 'सव्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं' માં જે યાવત્ પદ છે તેથી અહીં 'सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वादरेण, सर्वविभूषया, सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पमाल्यालंकारेण' વગેરે પાઠથી માંડીને 'वरत्रुटितयमकसमक प्रणादितेन संवलितः' અહીં સુધીના પાઠનું ગ્રહણ થયું છે. 'अच्छरसा' શુદ્ધ ભૂમિને કહે છે. ચીડનામક ગંધદ્રવ્યવિશેષને કુંદુરુક્ક કહેવામાં આવે છે. લોબાનને તુરુષ્ક કહે છે. અનેક પ્રકારના સુગંધિત દ્રવ્યોના સંમિશ્રણથી ધૂપ તૈયાર કરવામાં આવે છે. ॥ સૂ. ૯૨ ॥

निवास्य पुष्पारोहणं माल्यारोहणं गन्धारोहणं चूर्णारोहणं वर्णारोहणं वस्त्रारोहणम् आभरणारोहणं च करोति। कृत्वा-आसक्तावसक्तविपुलवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापम्-तत्र आसक्तः=भूमिलग्नः अवसक्तः=उपरिलग्नश्च वृत्तः=वर्तुलः प्रलम्बमानः=प्रलम्बितो माल्यदामकलापो यत्र तद्यथा स्यात्तथा जिनप्रतिमाः करोति, कृत्वा कचग्रहगृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन-कचग्रहः-कचानां=केशानां ग्रहणं कचग्रहः तद्वद् गृहीतं तथा-करतलाद् विप्रमुक्तं=त्यक्तं सत् प्रभ्रष्टम्= विकीर्णं तेन, 'विप्रमुक्त' शब्दस्यार्षत्वात्परनिपातः, एवंविधेन दशार्द्धवर्णेन=पञ्चवर्णेन कुसुमेन=पुष्पेण मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं-मुक्तानां=मुत्कलितानाम्-अग्रथितानां पुष्पाणां यः पुञ्जः=समूहः, तत्कृतो य उपचारः, तेन कलितं=युक्तं यथा स्यात्तथा करोति, कृत्वा जिनप्रतिमानां पुरतः=अग्रे अच्छैः=शुभ्रैः श्लक्ष्णैः=चिक्कणैः रजतमयैः-रूप्यमयैः अच्छरसातन्दुलैः-अच्छरसा=शुद्धभूमिः, तत्रोत्पन्नैस्तन्दुलैः अष्टाष्टमङ्गलानि आलिखति=विन्यस्यति. तद्यथा स्वस्तिकं यावद् दर्पणम् तदनन्तरं खलु चन्द्रप्रभवज्र वैडूर्यविमलदण्डाम्-चन्द्रप्रभं वज्रं वैडूर्यं च रत्नानि, तन्मयो विमलो=निर्मलो दण्डो यस्याः सा तथा ताम् तथा-काञ्चनमणिरत्नभक्तिचित्रां=काञ्चनस्य मणीनां रत्नानां च या भक्तिः=रचना विशेषः तया चित्रां=विविधरूपयुक्तां.तथा कालागुरुप्रवरकुन्दुरुष्कतुरुष्कधूपप्रसरद्गन्धोत्तमानुविद्धाम् - कालागुरुः=कृष्णागुरुः प्रवरकुन्दुरुष्कं=चीडाभिधानगन्धद्रव्यविशेषः, तुरुष्कं=सिल्हकाभिधानगन्धद्रव्यविशेषः, धूपः=अनेकसुगन्धिद्रव्यसंयोगजनितः, एतेषां यः प्रसरन् उत्तमो गन्धस्तेन अनुविद्धां=युक्तां च धूपवर्तिं=धूपवर्त्तिकां विनिमुञ्चन्तं=परित्यजन्तं वैडूर्यमयं कडुच्छुकं प्रगृह्य=प्रकर्षेण गृहीत्वा प्रयत्नेन=प्रयत्नपूर्वकं जिनवरेभ्यः=कामदेवप्रतिमाभ्यो धूपं दत्त्वा, अष्टशतविशुद्धग्रन्थयुक्तः-अष्टशतसंख्यका ये विशुद्धाः=काव्यदोषरहिता ग्रन्थाः-श्लोकरूपास्तैर्युक्तास्तैः, तथा-अर्थयुक्तैः=अपूर्वार्थयुक्तैः अपुनरुक्तैः=पुनरुक्तिरूपदोषरहितैः महावृत्तैः-महान्ति वृत्तानि=दण्डकादिरूपाणि येषु तानि तथोक्तैः स्तुतिकाव्यैः-संस्तौति, संस्तुत्य सप्ताष्टपदानि प्रत्यवष्वष्कते=पश्चाद्गच्छति, प्रत्यवष्वष्क्य वामं जानु कर्षति=पश्चान्नयति, कृष्ट्वा=पश्चान्नीत्वा दक्षिणं जानु धरणितले निहत्य=स्थापयित्वा त्रिकृत्वः=वारत्रयं मूर्द्धानं=मस्तकं धरणितले निपातयति=अवनमयति निपात्य=अवनमय्य मूर्द्धानम् ईषत् प्रत्युन्नमयति=ऊर्ध्वीकरोति, प्रत्युन्नमय्य करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा एवं=वक्ष्यमाणं वचनम् अवादीत्=उक्तवान् (१) ॥ सू. ९२ ॥

अथ-कश्चित् नरः स्तुवन् आदरार्थं सरसि सागरत्वमारोपयति, यथा-इदं सरः सागर इति, एवं मातरं पितरं च स्तुवन तस्मिन् देवत्वमारोपयति, यथा-मम माता पिता च देव इति, यथा-"...मम माया मद्दा सत्थवाही देवगुरुजणणी" इतिशास्त्रप्रामाण्यात्, ततः "आदरो न जिनात्परः" इति मनसि निधाय सूर्याभो देवः कामदेवप्रतिमायां जिनत्वमारोप्य 'नमोत्थुणं' इत्यादिना स्तौति-'नमोत्थुणं' इत्यादि '

मूलम्—नमोऽत्थुणं अरहंताणं जाव संपत्ताणं, वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव देवच्छंदए जेणेव सिद्धायथणस्स बहुमज्झ-देसभाए तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, सिद्धाययणस्स बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ, सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलं मंडलगं आलिहइ, कयग्गहगहिय—जाव—मुत्तपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइ, करेत्ता धूवं दलयइ। जेणेव सिद्धाययणस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेढीओ य, सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ, सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चाए दलयइ दलइत्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं जाव आभरणारुहणं करेइ, करित्ता आसत्तोसत्त० जाव धूवं दलयइ। जेणेव दाहिणिल्ले दारे मुहमंडवे जेणेव दाहिणिल्लस्स मुह-मंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परा-मुसइ, बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ, सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलं मंडलगं आलि-हइ, कयग्गहगहिय जाव धूवं दलयइ। जेणेव दाहिणिल्लस्स मुह-मंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेडीओ य, सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थेणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए० सरसे॰ गोसीसचंदणेणं चच्चए दलइ, पुप्फा-रुहणं जाव आभरणारुहणं करेइ, आसत्तोसत्त० कयग्गहगहिय० धूवं दलयइ। जेणेव दाहिणिल्लमुहमंडवस्स उत्तरिल्ला खंभपंती तेणेव

उवागच्छइ लोमहत्थगं परामुसइ थंभे य, सालभंजियाओ य वाल-रूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ, जहा चेव पच्चत्थिमिल्लस्स दारस्स धूवं दलयइ। जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेडीओ, तं चेव सव्वं। जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, दारचेडीओ तं चेव सव्वं। जेणेव दाहिणिल्ले पेच्छाघर-मंडवे जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए जेणेव वइरामए अक्खाडए जेणेव मणिपेढीया जेणेव सीहासणे, तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, अक्खाडगं च, मणिपेढियं च सीहासणं च, लोमहत्थएणं पमज्जइ, दिव्वाए दग-धाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयइ, पुप्फारुहणं० आस-त्तोसत्त–जाव धवं दलेइ। जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमण्डवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तं चेव उत्तरिल्ले दारे तं चेव, पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव, दाहिणे दारे तं चेव। जेणेव दाहिणिल्ले चेइयथूभे तेणेव उवागच्छइ, थभं मणिपेढियं च० दिव्वाए दगधाराए सरसेण गोसीस चंदणेणं चच्चए दलेइ, पुप्फारु० आसत्तो० जाव धूवं दलेइ। जेणेव पच्चत्थिमिल्ला मणिपेढिया जेणेव पच्चत्थिमिल्ला जिण-पडिमा तं चेव, जेणेव उत्तरिल्ला मणिपेढिया जेणेव उत्तरिल्ला जिण-पडिमा तं चेव सव्वं, जेणेव पुरत्थिमिल्ला मणिपेढिया जेणेव पुरत्थिमिल्ला जिणपडिमा तेणेव उवागच्छइ, तं चेव दाहिणि। मणिपेढिया दाहिणिल्ला जिणपडिमा तं चेव। जेणेव दाहिणि

चेइयरुक्खे तेणेव उवागच्छइ तं चेव। जेणेव महिंदज्झए जेणेव दाहिणिल्ला नंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, तोरणे य तिसोवाणपडिरूवए सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं० पुप्फारुहणं० आसत्तोसत्त० धूवं दलयइ, सिद्धाययणं अणुपयाहिणी-करेमाणे जेणेव उत्तरिल्ला णंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ तं चेव। जेणेव उत्तरिल्ले चेइयरुक्खे तेणेव उवागच्छइ, जणेव उत्तरिल्ले चेइयथूभे तहेव। जेणेव पच्चत्थिमिल्ला पेढिया जेणेव पच्चत्थि मिल्ला जिणपडिमा तं चेव। उत्तरिल्ले पेच्छाघरमंड तेणेव उवा गच्छइ, जा चेव दाहिणिल्लवत्तव्वया सा चेव सव्वा पुरत्थिमिल्ले दारे, दाहिणिल्ला खंभपंती तंचेव सव्वं जेणेव उत्तरिल्ले मुहमंडवे जेणेव उत्तरिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तं चेव सव्वं, पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव०, उत्तरिल्ले दारे दाहिणिल्ला खंभपंती सेसं तं चेव सव्वं। जेणेव सिद्धाययणस्स उत्तरिल्ले दारे तं चेव जेणेव सिद्धाययणस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ तं चेव। जेणेव पुरत्थिमिल्ले मुहमंडवे जेणेव पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झ-देसभाए तेणेव उवागच्छइ तं चेव, पुरत्थिमिल्लस्स णं मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे पच्चत्थिमिल्ला खंभपंति, उत्तरिल्ले दारे तं चेव। जेणेव पुरत्थिमिल्ले पेच्छाघरमंडवे एवं थूभे जिणपडिमाओ चेइयरुक्खा, महिं-दज्झया, णंदा पुक्खरिणी तं चेव जाव धूवं दलयइ ॥ सू. ९२ ॥

छाया-नमोऽस्तु खलु अर्हद्भ्यो यावत्संप्राप्तेभ्यः, वदन्ते नमस्यति, वन्दित्वा, नमसित्वा यत्रैव देवच्छन्दकः यत्रैव सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेशभागस्तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, सिद्धायतनस्य बहुमध्यदेशभागं लोमहस्तेन प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया अभ्युक्षयति, सरसेन गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलं मण्डलकम् आलिखति. कचग्रहगृहीत-यावत्-मुक्त पुष्पपुञ्जोपचारकलितं करोति, कृत्वा धूपं ददाति। यत्रैव सिद्धायतनस्य

जैसे कोई सरोवर की स्तुति करते हुए आदरार्थ उसमें सागर का आरोप करते हैं, जैसे "यह सरोवर सागर है। इसी प्रकार माता और पिताकी स्तुति करते हुए उनमें देवत्वका आरोपण करते हैं जैसे "ये मेरे माता पिता देव हैं। जैसे-"यह मेरी माता भद्रा सार्थवाही देवगुरु समान है" इसशास्त्रप्रमाण से "जिन देव से अधिक कोई आदरणीय नहीं है, ऐसा मनमें रखकर सूर्याभदेव कामदेवप्रतिमामें जिनत्व का आरोपण कर "नमोत्थुणं" इत्यादिसूत्र से स्तुति करता है-'नमोत्थुणं अरहंताणं जाव संपत्ताणं' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(नमोत्थुणं अरहंताणं जाव संपत्ताणं) यावत् सिद्धिगति नामक स्थान को प्राप्त हुए अरिहन्त भगवन्तों को नमस्कार हो इस प्रकार कह कर उस सूर्याभदेवने (वंदइ नमंसइ) जिनप्रतिमाओं की वन्दना की, नमस्कार किया (वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव सिद्धाययणस्स बहुमज्झदेसभाए लोमहत्थेणं पमज्जइ) वन्दना नमस्कार कर फिर उसने जहां सिद्धायतन का बहुमध्य देशभाग था वहां जाकर रक्खे हुए लोमहस्तकोंको उठाया और उसे लेकर उसने उस बहुमध्यदेशभाग की प्रमार्जना की (दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ-सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलं मंडलगं आलिहइ) दिव्य जल की धारा से उसे सींचा. सरसगोशीर्षचन्दन से वहां पंचांगुलितलवाले

જેવી રીતે કોઈ સરોવરની સ્તુતિ કરતાં સરોવરને આદરાર્થે તેમાં સાગરનું આરોપણ કરે છે. જેમ કે આ સરોવર સાગર છે, તેવી જ રીતે માતા અને પિતાની સ્તુતિ કરતાં તેનામાં દેવાપણાનું આરોપણ કરે છે જેમકે 'આ મારા માતા પિતા દેવ છે' જેમકે-"....અમારી માતા ભદ્રા સાથવાહી દેવગુરૂ સમાન છે" એ શાસ્ત્રપ્રમાણથી "જીનદેવથ અધિક કોઈ આદરણીય નથી." એવું મનમાં સમજીને સૂર્યાભદેવ કામદેવની પ્રતિમામાં જીનત્વનું આરોપણુ કરીને 'નમોત્થુણં' ઇત્યાદિ સૂત્રથી સ્તુતિ કરે છે.

'नमोत्थुणं अरहंताणं जाव संपत्ताणं' इत्यादि।

સૂત્રાર્થ—(नमोत्थुणं अरहंताणं जाव संपत्ताणं) યાવત્ સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાનને પામેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર છે. આ પ્રમાણે કહીને તે સૂર્યાભદેવે (वंदइ नमंसइ) જિનપ્રતિમાઓને વન્દન તેમજ નમસ્કાર કર્યા. (वंदित्ता नमंसित्ता जेणेव सिद्धाययणस्स बहुमज्झदेसभाए लोमहत्थेण पमज्जइ) વંદના તેમજ નમસ્કાર કરીને પછી તેણે જ્યાં સિદ્ધાયતનનો બહુ મધ્યદેશ ભાગ હતો ત્યાં જઈને ત્યાં મૂકેલા લોમહસ્તકને લીધો અને ત્યારપછી તે બહુમધ્યદેશ ભાગની પ્રમાર્જના કરી (दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलं मंडलगं आलिहइ) દિવ્ય જલધારાથી તે સ્થાનનું સિંચન કર્યું, તથા સરસગો-

दाक्षिणात्यं द्वारं तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, द्वारचेटयों च, शालभञ्जिकाश्च, व्यालरूपाणि च, लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया अभ्युक्षयति, सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकान् ददाति, दत्त्वा पुष्पारोहणं माल्यारोहणं यावत् आभरणारोहणं करोति, कृत्वा आसक्तावसक्त० यावद् धूपं ददाति। यत्रैव दाक्षिणात्ये द्वारे मुखमण्डपो यत्रैव दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागस्तत्रैव उपागच्छति लोमहस्तकं परामृशति,

---

मंडलक को लिखा (कयग्गहगहिय जाव मुत्तपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइ) लिखकर फिर उसने उसे कचग्रह गृहीत यावत् विप्रमुक्त पंचवर्णवाले पुष्पों से मुक्तपुष्पपुंजोपचारकलित किया. (करेत्ता धूवं दलयइ) इस प्रकार करके फिर उसने वहां धूप दी–धूप जलाई (जेणेव सिद्धायणस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ) फिर वह सिद्धायतन के दक्षिणद्वार पर आया, वहां आकरके उसने (लोमहत्थगं परामुसइ) लोमहस्तक को उठाया (दारचेडीओय सालभंजियाओ य, वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ) उठाकर उसने द्वार की शाखाओं को, शालभंजिकाओं, एवं सर्परूपों को उस लोमहस्तक से साफ किया (दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ) दिव्यजलधारा से उन्हें सिंचित किया (सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयइ) बाद में सरस गोशीर्षचन्दन का उन पर लेप किया (दलइत्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं जाव आभरणारुहणं करेइ) लेप करके उन पर फिर उसने पुष्प चढाये, मालाएँ चढाईं,, यावत् आभरण चढाये (करित्ता आसत्तोसत्त० जाव धूवं दलयइ) यह सबकुछ करके फिर ऊँचे से लेकर नीचे तक लटकती हुई गोलर लम्बार मालाओं के समूह को उसने वहां पर सजाया यावत् फिर धूप जलाई (जेणेव दाहि-

---

शीर्षचंदनथी त्यां पंचांगुलितलवाळा मंडलकनी रचना करी. (कयग्गहग्गहिय जाव मुत्तपुप्फपुंजोवयारकलियं करेइ) रचना करीने पछी तेणे कचग्रह गृहीत यावत् विप्रमुकत पांचवर्णवाळां पुष्पोथी ते स्थानने समलंकृत कर्युं. (करेत्ता धूवं दलयइ) आ प्रमाणे करीने तेणे त्यां धूप कर्यो. (जेणेव सिद्धायणस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ) पछी ते सिद्धायतनना दक्षिणद्वार तरफ गयो अने त्यां जईने तेणे (लोमहत्थगं परामुसइ) लोमहस्तक हाथमां लीधो. (दारचेडीओय, सालभंजियाओय, वालरूवए लोमहत्थएणं पमज्जइ) अने त्यारपछी तेणे द्वारनी शाखाओ, शालभंजिकाओ अने सर्परूपोने ते लोमहस्तकवडे साफ कर्या. (दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ) त्यारपछी दिव्य जलधाराथी तेमने सिंचित कर्या.(सरसेणं गोसीस चंदणेणं चच्चए दलयइ) त्यारबाद सरस गोशीर्ष चंदनतुं तेमनी उपर लेपन कर्युं. (दलइत्ता पुप्फारुहणं मल्लारुहणं जाव आभरणारुहणं करेइ) लेप करीने तेणे तेमने पुष्पो, माळाओ अने यावत् आभरणो समर्पित कर्यां. (करित्ता आसत्तोसत्त० जाव धूवं दलयइ) एना पछी तेणे उंचेथी नीचे सुधी लटकती गोळ गोळ लांबी लांबी माळाओ–(माळासमूहो) वडे ते समलंकृत कर्युं. यावत् पछी धूप कर्यो. जेणेव दाहिणिल्ले दारे मुहमंडवे जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झ

बहुमध्यदेशभागं लोमहस्तेन प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया अभ्युक्षयति, सरसेन गोशीर्षचन्दनेन पञ्चाङ्गुलितलं मण्डलकम् आलिखति, कचग्रहगृहीत यावद् धूपं ददाति यत्रैव दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य पाश्चात्यं द्वारं तत्रैव उपागच्छति. लोमहस्तकं परामृशति, द्वारचेट्यौ च शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपाणि च लोमहस्तेन प्रमार्जयति, दिव्यया

णिल्ले दारे मुहमंडवे जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव

उवागच्छइ) इसके बाद वह सूर्याभदेव जहां दक्षिणात्यद्वार में मुखमण्डप था और उसमें भी जहां उस दाक्षिणात्यमुखमण्डपका बहुमध्यदेशभाग था, वहां पर आया (लोमहत्थगं परामुसइ) वहां आकरके उसने लोमहस्तक से उसके बहुमध्यदेशभाग का प्रमार्जन किया. (दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ) और दिव्य जलधारा से उसका सिंचन किया. (सरसेणं गोसीसचंदणेणं पंचंगुलितलं मंडलगं आलिहइ) एवं सरस गोशीर्षचन्दन से उस पर पंचाङ्गुलितलवाले मंडलक का लेखन किया. (कयग्गहगहिय जाव धूवं दलयइ) लेखन करके फिर उसने उसे कचग्रहगृहीत यावत् विप्रमुक्त पंचवर्णवाले पुष्पों से मुक्तपुष्पपुंजोपचारकलित किया फिर धूप जलाया (जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह सूर्याभदेव दाक्षिणात्य मुखमण्डप के पाश्चात्य द्वार पर आया (लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेडीओ य, सालभंजियाओ, वालरूवए य लोमहत्थेणं परामुसइ) वहां आकरके उसने लोमहस्तक को उठाया. फिर उस लोमहस्तक से द्वारशाखाओं को शालभंजिकाओं को एवं व्यालरूपों को साफ किया. (दिव्वाए

देसभाए तेणेव उवागच्छइ) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવે જ્યાં દક્ષિણાત્ય દ્વારમાં મુખમંડપ હતો અને તેમાં પણ જ્યાં તે દાક્ષિણાત્યમુખમંડપનો બહુમધ્ય દેશભાગ હતો ત્યાં ગયો. (लोमहत्थगं परामुसइ) ત્યાં જઈને તેણે લોમહસ્તક લીધો (बहुमज्झदेसभागं लोमहत्थेणं पमज्जइ) અને પછી તેણે તે લોમહસ્તકથી તેના બહુમધ્યદેશભાગનું પ્રમાર્જન કર્યું. (दिव्वाए दगधाराए अब्भुक्खेइ) અને દિવ્ય જલધારાથી તેનું સિંચન કર્યું. (सरसेणं गोसीसचंदणेणं पचंगुलितलं मंडलगं आलिहइ) અને સરસ ગોશીર્ષ ચંદનથી પંચાંગુલિતલવાળા મંડલકની ત્યાં રચના કરી. (कयग्गहगहिय जाव धूवं दलयइ) ત્યારપછી તેણે કચગ્રહગૃહીત યાવત્ વિપ્રમુક્ત પાંચવર્ણવાળા પુષ્પોથી તે સ્થાનને સુશોભિત કર્યું અને ત્યારબાદ ધૂપ સળગાવ્યો. (जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવ દાક્ષિણાત્ય મુખમંડપના પાશ્ચાત્યદ્વાર પર આવ્યો. (लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेडीओ य, सालभंजियाओ, वालरूवए य लोमहत्थेणं परामुसइ) ત્યાં જઈને તેણે લોમહસ્તક હાથમાં લીધો અને તેનાથી દ્વારશાખાઓ, શાલભંજિકાઓ

दकधारया० सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकान् ददाति, पुष्पारोहणं यावत् आभरणारोहणं करोति, आसक्तावसक्त० कचग्रहगृहीत० धूपं ददाति। यत्रैव दाक्षिणात्य--मुखमण्डपस्य उत्तरीया स्तंभपङ्क्तिस्तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, स्तम्भांश्च शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपाणि च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, यथैव पाश्चात्यस्य द्वारस्य धूपं ददाति। यत्रैव

दगधाराए० सरसेणं गोसीसचंदणेणं चचए दलइ) बाद में उसने दिव्यजलधारा से उन्हें सिंचित किया और सरस गोशीर्षचन्दन के लेप से उन्हें चर्चित किया, पुष्पावरोहण किया, यावत् आभरणों का आरोहण किया, तथा ऊपर से नीचे तक लटकती हुई मालाओं के समूह को वहां सजाया, बाद में कचग्रहगृहीत यावत् विप्रमुक्त पंचवर्णवाले पुष्पों से मुक्तपुष्पपुंजोपचारकलित किया-फिर धूप जलाई (पुप्फारोहणं जाव आभरणारुहणं करेइ०) यही बात यहां इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है। (तएणं से सूरियाभो देवो जेणेव दाहिणिल्लमुहमंडवस्स उत्तरिल्ला खंभपंती, तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह सूर्याभदेव जहां दाक्षिणात्य मुखमंडप की उत्तरीया स्तंभपंक्ति थी, वहां पर आया (लोमहत्थगं परामुसइ, थंभेय, सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ, जहा चेव पच्चत्थिमिल्लस्स दारस्स जाव धूवं दलयइ) वहां आकरके उसने लोमहस्तक-रोम की बनी हुई संमार्जनी को उठाया और उससे स्तंभों को, शालभंजिकाओं एवं व्यालरूपों को साफ किया, तथा दिव्य जलधारा से सींचने आदिरूप सब

અને વ્યાલરૂપોને સાફ કર્યાં. (दिव्वाए दगधाराए० सरसेणं गोसीसचंदणेणं चचए दलइ) ત્યારપછી દિવ્યજલધારાથી તેમનું સિંચન કર્યું. અને સરલગોશીર્ષચંદનના લેપથી તેમને ચર્ચિત કર્યાં તથા પુષ્પ યાવત્ આભરણોથી તેમને સજ્જિત કર્યાં. અને ત્યારબાદ ઉપરથી નીચે સુધી લટકતી માળાઓના સમૂહથી તે સ્થાનોને સુશોભિત કર્યાં. ત્યારબાદ કચગ્રહગૃહીત યાવત્ વિપ્રયુકત પાંચવર્ણવાળાં પુષ્પો અર્પિત કર્યાં અને ધૂપ સળગાવ્યો. (पुप्फारोहणं जाव आभरणारुहणं करेइ०) આ વાત અહીં આ સૂત્ર પાઠ વડે પ્રકટ કરવામાં આવી છે. (तए णं से सूरियाभो देवो जेणेव दाहिणिल्लमुहमंडवस्स उत्तरिल्ला खंभपंती, तेणेव उवागच्छइ) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવ જ્યાં દાક્ષિણાત્ય મંડપની ઉત્તરીયા સ્તંભપંકિત હતી ત્યાં આવ્યો. (लोमहत्थगं परामुसइ थंभेय, सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ, जहाचेव पच्चत्थिमिल्लस्स दारस्स जाव धूवं दलयइ) ત્યાં જઇને તેણે લોમહસ્તક એટલે કે રૂંવાડાવાળી સાવરણી હાથમાં લીધી અને તેનાથી સ્તંભો, શાલભંજિકાઓ અને વ્યાલરૂપોને સાફ કર્યાં. તેમજ દિવ્ય જલધારાથી સિંચન

दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य पौरस्त्यं द्वारं तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, द्वारचेट्यौ तदेव सर्वम्। यत्रैव दाक्षिणात्यस्य मुखमण्डपस्य दाक्षिणात्यं द्वारं तत्रैव उपागच्छति, द्वारचेट्यौ तदेव सर्वम्। यत्रैव दाक्षिणात्यस्य प्रेक्षागृहमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागो यत्रैव वज्रमयः अक्षपाटको यत्रैव मणिपीठिका यत्रैव सिंहासनं तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, अक्षपाटकं च मणिपीठिकां च

कार्य उसने धूप जलाने तक किये. (जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेडीओ, तं चेव सव्वं) इसके बाद वह दाक्षिणात्य मुखमण्डप के पूर्वदिशा संबंधी द्वार पर आया, वहां आकर उसने लोमहस्तक को अपने हाथ लिया, और उससे द्वारशाखाओं को, शालभंजिकाओं को एवं सर्परूपों को साफ किया. इसके बाद दिव्यजलधारा से सींचने आदिरूप सब काम उसने धूप जलाने तक किये. (जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, दारचेडीओ तं चेव सव्वं) इसके बाद वह दाक्षिणात्यमुखमण्डप के दक्षिणात्य द्वार पर आया, वहां पर भी लोमहस्तक को उठाया, वहां द्वारचेटीको शालभंजिकाओं को एवं व्यालरूपों को साफ किया, इसके बाद दिव्यजलधारा से सींचने आदिरूप सब काम उसने धूप जलाने तक किये. (जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए जेणेव वइरामए अक्खाडए जेणेव मणिपेढिया जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ,

---

વગેરેથી માંડીને ધૂપ સળગાવવા સુધીના બધા કાર્યો પૂરાં કર્યાં. (जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स पुरत्थिमिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, दारचेडीओ. तं चेव सव्वं) ત્યારપછી તે દક્ષિણાત્ય મુખમંડપના પૂર્વદિશા સંબંધી દ્વાર પર આવ્યો, ત્યાં આવીને તેણે લોમહસ્તક-એટલે કે રૂંછડાવાળી સાવરણી પોતાના હાથમાં લીધી અને તેનાથી દ્વારશાખાઓ શાલભંજિકાઓ અને સર્પરૂપોને સાફ કર્યાં. ત્યારપછી દિવ્ય જલધારાથી સીંચન વગેરેથી માંડીને ધૂપ કરવા સુધીનાં બધાં કાર્યો તેણે પૂરાં કર્યાં. (जेणेव दाहिणिल्लस्स मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे तेणेव उवागच्छइ, दारचेडीओ तं चेव सव्वं) ત્યારપછી તે દક્ષિણાત્યમુખમંડપના દક્ષિણાત્ય દ્વાર પર આવ્યો. અને રૂંછડાવાળી સાવરણી હાથમાં લઈને તેણે દ્વારશાખાઓ, શાલભંજિકાઓ અને વ્યાલરૂપોને સાફ કર્યાં. ત્યારપછી દિવ્યજલધારાથી સીંચન વગેરે માંડીને ધૂપ સળગાવવા સુધીની બધી વિધિઓ પૂરી કરી. (जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए जेणेव वइरामए अक्खाडए जेणेव मणिपेढिया, जेणेव सीहासणे, तेणेव उवागच्छइ, लोमह-

सिंहासनं च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकान् ददाति, पुष्पारोहणम्० आसक्तावसक्त यावद् धूपं ददाति। यत्रैव दाक्षिणात्यस्य प्रेक्षागृहमण्डपस्य पाश्चात्यं द्वारं तदेव उत्तरीयं द्वारं तदेव, पौरस्त्यं द्वारं तदेव दक्षिणं द्वारं तदेव, यत्रैव दाक्षिणात्यः चैत्यस्तूपस्तत्रैव

लोमहत्थगं परामुसइ, अक्खाडगं च, मणिपेढियं च, सीहासणं च लोमहत्थएणं पमज्जइ) इसके बाद वह दक्षिणात्य प्रेक्षागृह मंडप के बहुमध्यदेशभाग में स्थित वज्रमय अक्षपाटकके, मणिपीठिका के एवं सिंहासन के पास आया, वहां लोमहस्तक से उन अक्षपाटक, मणिपीठिका और सिंहासन को साफ किया (दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयइ) तथा उन सबको दिव्य जलधारा से सिंचित किया एवं सरस गोशीर्षचन्दन से उन्हें चर्चित किया. तथा धूपजलाने तक के और भी सब कार्य उसने किये (पुप्फारुहणं०, आसत्तोसत्त-जाव धूवं दलयइ) यही बात इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है (जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तं चेव उत्तरिल्ले दारे तं चेव, पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव, दाहिणे दारे तं चेव) इसके बाद वह जहां दक्षिणात्य प्रेक्षागृहमंडप का पाश्चात्य द्वार था वहां आया, वहां आकर उसे प्रमार्जनादि कार्य से लेकर धूपदान तक के सब कार्य किये, इसके बाद वह दाक्षिणात्य प्रेक्षागृहमंडप के उत्तरीय द्वार पर आया, वहां आकर के उसने प्रमार्जनादिकार्य से लेकर धूपदानतक के सब करने योग्य कार्य किये। बाद में वह वहां

त्थगं परामुसइ, अक्खाडगं च मणिपेढियं च, सीहासणं च लोमहत्थएणं पमज्जइ) त्यार पछी ते दाक्षिणात्य प्रेक्षागृहमंडपना બહુમધ્યદેશભાગમાં સ્થિત વજ્રમય અક્ષપાટક, મણિપીઠિકા અને સિંહાસનની પાસે આવ્યો ત્યાં લોમહસ્તક (સાવરણી) થી અક્ષપાટક, મણિપીઠિકા અને સિંહાસનને સાફ કર્યાં. (दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयइ) તેમજ બધાને દિવ્ય જલધારાથી સિંચિત કરીને સરસ ગોશીર્ષચંદનથી તેમને ચર્ચિત કર્યાં તથા ધૂપ સળગાવવા સુધીનાં બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. (पुप्फारुहणं०, आसत्तोसत्त-जाव धूवं दलयइ) એજ વાત આસૂત્રવડે પ્રકટ કરવામાં આવી છે. (जेणेव दाहिणिल्लस्स पेच्छाघरमंडवस्स पच्चत्थिमिल्ले दारे तं चेव उत्तरिल्ले दारे तं चेव, पुरत्थिमिल्ले दारे तं चेव. दाहिणे दारे तं चेव) ત્યાર પછી તે દક્ષિણાત્ય પ્રેક્ષાગૃહ મંડપના પાશ્ચાત્ય દ્વાર તરફ ગયો. ત્યાં જઈને તેણે પ્રમાર્જન વગેરેથી માંડીને ધૂપદાન સુધીનાં બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. ત્યાર પછી તે દાક્ષિણાત્ય પ્રેક્ષાગૃહમંડપના ઉત્તરીયદ્વાર તરફ ગયો. ત્યાં પહોંચીને તેણે પ્રમાર્જન વગેરે કાર્યથી માંડીને ધૂપદાન સુધીના બધાં કાર્યો

उपागच्छति, स्तूपं मणिपीठिकां च दिव्यया दकधारया सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकान् ददाति, पुष्पारो० आसक्ता० यावद् धूपं ददाति। यत्रैव पाश्चात्या मणिपीठिका यत्रैव पाश्चात्या जिनप्रतिमा तदेव सर्वम्, यत्रैव उत्तराया मणिपीठिका यत्रैव उत्तरीया जिनप्रतिमा तदेव सर्वम्, यत्रैव पौर-

---

से पौरस्त्य द्वार आया· वहां आकरके भी उसने प्रमार्जनादि कार्य से लेकर धूपदानतक के सब कार्य किये, बाद में वह वहां से दक्षिणद्वार पर आया-वहां आकर के भी उसने प्रमार्जनादि कार्य से लेकर धूपदानतक के सब कृत्य किये, इसी प्रकार से वह (जेणेव दाहिणिल्ले चेइयथूभे तेणेव उवागच्छइ) वहां से जहां पर दक्षिणात्य चैत्यस्तूप था वहां पर आया (थूभं मणिपेढियं च० दिव्वाए दगधाराए सरसेण गोसीसचंदणेणं चच्चए दलेइ) वहां आकरके उसने स्तूप का एवं मणिपीठिका, के प्रमार्जन किया, तथा दिव्य जलधारा से प्रोक्षणआदि करके फिर धूपदान तक के सब कार्य किये, (पुप्फारु० आसत्तो० जाव–धूवं दलेइ) यही बात इस सूत्र पाठ द्वारा प्रकट की गई है। (जेणेव पच्चत्थिमिल्ला मणिपेढिया जेणेव पच्चत्थिमिल्ला जिणपडिमा, तं चेव सव्वं) इसके बाद वह क्रम से पाश्चात्यमणिपीठिका और पाश्चात्यजिनप्रतिमा के समीप आया, वहां पर भी उसने प्रमार्जनादि कृत्य से लेकर धूपदान तक के सब कार्य किये (जेणेव उत्तरिल्ला

યોગ્ય રીતે સંપન્ન કર્યાં. ત્યારપછી તે ત્યાંથી પૌરસ્ત્ય દ્વાર પર ગયો. ત્યાં જઈને પણ તેણે પૂર્વની જેમ પ્રમાર્જન વગેરે કાર્યથી માંડીને ધૂપદાન સુધીની બધી વિધિઓ યોગ્ય રીતે પૂરી કરી, ત્યાર પછી તે ત્યાંથી દક્ષિણદ્વાર પર ગયો. ત્યાં જઈને પણ તેણે પહેલાંની જેમજ પ્રમાર્જન કાર્યથી માંડીને ધૂપદાન સુધીની ક્રિયાઓ સરસ રીતે પૂરી કરી. આ પ્રમાણે તે (जेणेव दाहिणिल्ले चेइयथूभे तेणेव उवागच्छइ) ત્યાંથી દાક્ષિણાત્ય ચૈત્યસ્તૂપની પાસે ગયો. (थूभं मणिपेढियं च० दिव्वाए दगधाराए सरसेण गोसीसचंदणेण चच्चए दलेइ) ત્યાં પહોંચીને તેણે સ્તૂપ અને મણિપીઠિકાનું પ્રમાર્જન કર્યું તથા દિવ્યજલધારાથી પ્રોક્ષણ વગેરે કરીને પછી ધૂપદાન સુધીનાં બધાં કાર્યો યોગ્ય રીતે સંપન્ન કર્યાં. (पुप्फारु० आसत्तो० जाव धूवं दलेइ) આજ વાત આ સૂત્ર વડે પ્રકટ કરવામાં આવી છે. (जेणेव पच्चत्थिमिल्ला मणिपेढिया जेणेव पच्चत्थिमिल्ला जिणपडिमा, तं चेव सव्वं) ત્યાર પછી તે અનુક્રમે પાશ્ચાત્ય મણિપીઠિકા અને પાશ્ચાત્ય જિનપ્રતિમાની પાસે આવ્યો. ત્યાં પણ તેણે પ્રમાર્જન વગેરે કાર્યોથી માંડીને ધૂપદાન સુધીનાં બધાં કાર્યો પૂરાં કર્યાં. (जेणेव उत्तरिल्ला मणिपेढिया, जेणेव उत्तरिल्ला जिणपडिमा तं चेव स०

स्त्या मणिपीठिका यत्रैव पौरस्त्या जिनप्रतिमा तत्रैव उपागच्छति, तदेव, दाक्षिणात्या मणिपीठिका दाक्षिणात्या जिनप्रतिमा तदेव। यत्रैव दाक्षिणात्यश्चैत्यवृक्षस्तत्रैव उपागच्छति, तदेव। यत्रैव महेन्द्रध्वजो यत्रैव दाक्षिणात्या नन्दापुष्करिणी तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, तोरणांश्च

मणिपेढिया, जेणेव उत्तरिल्ला जिणपडिमा, तं चेव सव्वं, जेणेव पुरत्थिमिल्ला-मणिपेढिया, जेणेव पुरत्थिमिल्ला जिणपडिमा, तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह जहां उत्तरीय मणिपीठिका थी और उत्तरीय जिनप्रतिमा थी-वहां पर आया-वहां पर भी उसने पूर्वोक्त सब कार्य किये. इसके बाद वह जहां पौरस्त्यमणिपीठिका और पौरस्त्य जिनप्रतिमा थी-वहां पर आया (तं चेव) वहां आकर के भी उसने वे ही पूर्वोक्त सब कार्य किये (दाहिणिल्ला मणिपेढिया दाहिणिल्ला जिणपडिमा, तं चेव) इसके बाद वह जहां दाक्षिणात्य मणिपीठिका एवं दाक्षिणात्य जिणप्रतिमा थी-वहां पर भी आकर के उसने वे ही सब पूर्वोक्त कार्य किये (जेणेव दाहिणिल्ले चेइयरुक्खे तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह जहां दक्षिणात्य चैत्यवृक्ष था वहां पर आया (तं चेव) वहां आकर के भी उसने सब ही पूर्वोक्त कार्य किये (जेणेव महिंदज्झये, जेणेव दाहिणिल्ला नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह जहां महेन्द्रध्वज था वहां पर आया-वहां से फिर जहां नन्दापुष्करिणी थी-वहां आया वहां आकर के उसने (लोमहत्थगं परामु-

---

जेणेव पुरत्थिमिल्ला मणिपेढिया, जेणेव पुरत्थिमिल्ला जिणपडिमा, तेणेव उवागच्छइ) त्यार पछी ज्यां उत्तरीय मणिपीठिका हती अने उत्तरीय जिन प्रतिमा हती त्यां गयो. त्यां जईने तेणे पूर्वकथित बधां कार्यो योग्य रीते संपन्न कर्यां त्यार पछी ते ज्यां पौरस्त्य मणिपीठिका अने पौरस्त्य जिनप्रतिमा हती त्यां गयो. (तं चेव) त्यां जईने पण तेणे पूर्वोक्त बधां कार्यो संपन्न कर्यां. (दाहिणिल्ला मणिपेढिया, दाहिणिल्ला जिणपडिमा, तं चेव) त्यार पछी ते ज्यां दाक्षिणात्य मणिपीठिका अने दाक्षिणात्य जिनप्रतिमा हती त्यां जईने पण तेणे पूर्वोक्त बधां कार्यो पूरां कर्यां. (जेणेव दाहिणिल्ले चेइयरुक्खे तेणेव उवागच्छइ) त्यार पछी ते ज्यां दाक्षिणात्य चैत्यवृक्ष हतुं त्यां गयो. (तं चेव) त्यां जईने पण तेणे पूर्वोक्त बधां कार्यो योग्य रीते पूरां कर्यां. (जेणेव महिंदज्झये, जेणेव दाहिणिल्ला नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) त्यार पछी महेन्द्रध्वज तरफ गयो. त्यांथी पछी ते ज्यां नंदापुष्करिणी हती त्यां गयो. त्यां जईने तेणे (लोमहत्थगं परामुसइ-

त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपाणि च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया सरसेन गोशीर्षचन्दनेन पुष्पारोहणम्० आसक्तासक्त० धूपं ददाति, सिद्धायतनम् अनुप्रदक्षिणीकुर्वन् यत्रैव उत्तरीया नन्दापुष्करिणी तत्रैव उपागच्छति तदेव। यत्रैव उत्तरीयश्चैत्यवृक्षस्तत्रैव उपागच्छति, यत्रैव उत्तरीयश्चैत्यस्तूपस्तथैव. यत्रैव पाश्चात्या पीठिका यत्रैव

सइ–तोरणे तिसोवाणपडिरूवए सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ) रोमहस्तक को उठाया, उससे उसने तोरणों को एवं त्रिसोपानप्रतिरूपकों को साफ किया, तथा सर्परूपकों को भी साफ किया (दिव्वाए दगधाराए, सरसेणं गोसीसचंदणेणं० पुप्फारुहणं० आसत्तोसत्त० धूवं दलयइ, सिद्धायथणं अणुपयाहिणी करेमाणे जेणेव उत्तरिल्ला णंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) बादमें उसने उन सबको दिव्यजलधारा से प्रोक्षित किया, सरस गोशीर्षचन्दन से उन पर लेप किया. ऊपर से नीचे तक लटकती हुई पुष्पों की मालाओं के समूह को वहां सजाया, धूप जलाई सब पूर्वोक्त जैसे कार्य यहां पर भी उसने किये. बादमें वह सिद्धायतन की प्रदक्षिणा करके जहां उत्तरीयनन्दा पुष्करिणी थी वहां पर आया. वहां आकर के भी उसने (तं चेव) ये ही सब पूर्वोक्त कार्य किये. अर्थात् दक्षिणनन्दापुष्करिणी पर जो कार्य किये थे–वे ही सब धूपान्ततक के कार्य वहाँ पर किये (जेणेव उत्तरिल्ले चेइयरुक्खे, तेणेव उवागच्छइ, जेणेव

तोरणे तिसोवाणपडिरूवए सालभंजियाओ य वालरूवए य लोमहत्थएणं पमज्जइ) પ્રમાર્જની હાથમાં લીધી. તેનાથી તેણે તોરણો અને ત્રિસોપાન પ્રતિરૂપકોને સાફ કર્યાં. તેમજ સર્વરૂપકોને પણ સ્વચ્છ કર્યાં (दिव्वाए दगधाराए, सरसेणं गोसीसचंदणेणं पुप्फारुहणं० आसत्तासत्त० धूवं दलयइ, सिद्धायथणं अणुपयाहिणी करेमाणे जेणेव उत्तरिल्ला णंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) ત્યાર પછી તેણે તે બધાને દિવ્ય જલધારાથી પ્રોક્ષિત કર્યાં. અને સરસ ગોશીર્ષચંદનનું લેપન કર્યું. ઉપરથી નીચે સુધી લટકતા પુષ્પમાળાઓના સમૂહોને ત્યાં સજ્જિત કર્યાં. ધૂપ સળગાવ્યો વગેરે. બધાં કાર્યો પૂર્વોકત રીતે અહીં પણ સંપન્ન કર્યાં. ત્યારપછી તે સિદ્ધાયતનની–પ્રદક્ષિણા કરીને જ્યાં ઉત્તરીય નંદા પુષ્કરિણી હતી ત્યાં ગયો. ત્યાં પહોંચીને પણ તેણે (तं चेव) પૂર્વોકત બધાં કાર્યો પૂરાં કર્યાં. એટલે કે તેણે દાક્ષિણાત્ય નંદાપુષ્કરિણી પર જે કામો કર્યાં. હતાં તે બધાં ધૂપ સળગાવવા સુધીના બધા કાર્યો અહીં પણ પુરા કર્યાં. (जेणेव उत्तरिल्ले चेइयरुक्खे, तेणेव उवा-

पाश्चात्या जिनप्रतिमा तदेव। यत्रैव उत्तरीयः प्रेक्षागृहमण्डपस्तत्रैव उपागच्छति, या चैव दाक्षिणात्यवक्तव्यता सैव सर्वा, पौरस्त्ये द्वारे, दाक्षिणात्या स्तम्भपङ्क्तिः तदेव सर्वम्। यत्रैव उत्तरीयो मुखमण्डपो यत्रैव उत्तरीयस्य मुखमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागस्तदेव सर्वम्। पाश्चात्यं द्वारं तत्रैव उत्तरीये द्वारे

उत्तरिल्ले चेइयथूभे तहेव, जेणेव पच्चत्थिमिल्ला पेढिया जेणेव पच्चत्थिमिल्ला जिणपडिमा तं चेव) इसके बाद वह जहां उत्तरीयचैत्यवृक्ष था–वहां पर आया. यहां पर भी वे ही सब पूर्वोक्त धूपदानतक के कार्य उसने किये इसके बाद वह जहां उत्तरीय स्तूप था वहां आया वहां आकर के उसने पहिले की तरह से ही स्तूप के एवं मणिपीठिका के प्रमार्जन आदि धूपतक के सब कार्य किये. इसके बाद वह जहां पाश्चात्यमणिपीठिका थी, पाश्चात्य जिनप्रतिमा थी, वहां पर आया, वहां जाकर के भी उसने वे ही सब धूपदानतक के कार्य किये. इसी प्रकार से वह क्रमशः उत्तरीयमणिपीठिका और उत्तरीयजिनप्रतिमा के, पौरस्त्यमणिपीठिका और पौरस्त्यजिमप्रतिमा के, दक्षिणमणिपीठिका और दक्षिणजिनप्रतिमाके, समीप गया वहां प्रत्येक पर वहां सब धूपदानतक के कार्य उसने किये. इसके बाद वह (उत्तरिल्ले पेच्छाघरमंडवे तेणेव उवागच्छइ, जा चेव दाहिणिल्लवत्तव्वया सा चेव सव्वा, पुरत्थिमिल्ले दारे, दाहिणिल्ला खंभपंती तं चेव सव्वं, जेणेव उत्तरिल्ले मुहमंडवे, जेणेव उत्तरिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तं चेव सव्वं)

गच्छइ, जेणेव उत्तरिल्ले चेइयथूभे तहेव, जेणेव पच्चत्थिमिल्ला पेढिया जेणेव पच्चत्थिमिल्ला जिणपडिमा तं चेव) त्यार पछी ते ज्यां उत्तरीय चैत्य वृक्ष हतुं त्यां गयो. त्यां जईने पण तेणे पूर्वोक्त धूपदानांत सुधीनां सर्व कार्यो पूरा कर्यां. त्यारपछी ते ज्यां उत्तरीय स्तूप हतो त्यां गयो त्यां पहोंचीने तेणे पहेलानी जेमज स्तूप अने मणिपीठिकानुं प्रमार्जन वगेरे तेमज धूपान्त सुधीना सर्व कार्यो संपन्न कर्यां. त्यारपछी ते ज्यां पाश्चात्यमणिपीठिका हती, अने ज्यां पाश्चात्य जिनप्रतिमा हती त्यां गयो. त्यां जईने पण तेणे धूपदान सुधीनां बधां कार्यो पूरा कर्या. आ प्रमाणे ते क्रमशः उत्तरीयमणिपीठिका अने उत्तरीय जिनप्रतिमा, पौरस्त्यमणिपीठिका अने पौरस्त्यजिन प्रतिमा, दक्षिणमणिपीठिका अने दक्षिण जिनप्रतिमानी पासे गयो. त्यां पण दरेके दरेक पर पूर्वोक्त धूपदानांत सुधीना बधां कार्यो कर्या. त्यारपछी ते (उत्तरिल्ले पेच्छाघरमंडवे तेणेव उवागच्छइ, जाचेव दाहिणिल्लवत्तव्वया साचेव सव्वा. पुरत्थिमिल्ले दारे दाहिणिल्ला खंभपंती तं चेव सव्वं, जेणेव उत्तरिल्ले मुहमंडवे, जेणेव उत्तरिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए

जहां उत्तरीय प्रेक्षागृहमंडप था वहां पर आया यहां पर दाक्षिणात्यप्रेक्षागृह-मंडप की तरह समस्त वक्तव्यता जानना चाहिये. अर्थात् इसके बहुमध्यदेश की पश्चिम में, उत्तर में, पूर्व में और दक्षिणदिशा में द्वारक्रम से बहुमध्य-देशभागस्थित अक्षपाटक आदि से लेकर प्रत्येक द्वारस्थित द्वारशालाओं आदि के व्यालरूपों तक की १५ वस्तुओं की सब भी पूजा विधियां जानना चाहिये. इसके बाद वह दक्षिणात्यस्तंभपंक्ति के समीप आया, वहां पर भी पहिले की तरह, स्तंभों, शालभञ्जिकाओं और व्यालरूपों काप्रमार्जनादि से लेकर धूपदानतक का सब कार्य उसने किया—ऐसा जानना चाहिये. इसके बाद वह उत्तरीयमुखमण्डप और उत्तरीयमुखमण्डप के बहुमध्यदेशभाग में आया, वहां आकरके उसने वहां के अक्षपाटक, मणिपीठिका एवं सिंहासन इन सब का पहिले की तरह से ही सब धूपदानतक का कार्य संपन्न किया. (पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव०, उत्तरिल्ले दारे दाहिणिल्ला खंभपंत्ती, सेसं तं चेव सव्वं) इसके बाद वह पाश्चात्य द्वार पर आया—वहां पर भी उसने द्वारशाखाओं की शालभञ्जिकाओं की एवं व्यालरूपों का प्रमार्जनादि से लेकर धूपदानतक का सब कार्य किया. इसके बाद वह उत्तरीय द्वार-स्थित दाक्षिणात्य स्तंभपंक्ति के पास आया, वहां आकरके उसने स्तंभशाल-भंजिकाओं का एवं व्यालरूपों का संमार्जनादि से लेकर धूपदानतक का

तं चेव सव्वं) પછી તે ઉત્તરીય પ્રેક્ષાગૃહમંડપ તરફ ગયો. અહીં પણ દાક્ષિણાત્ય પ્રેક્ષાગૃહમંડપની જેમ જ બધી વિગત સમજવી જોઈએ. એટલે કે એના બહુમધ્ય-દેશના પશ્ચિમમાં, ઉત્તરમાં, પૂર્વમાં અને દક્ષિણદિશામાં દ્વારક્રમથી બહુમધ્યદેશભાગ સ્થિત અક્ષપાટક વગેરેથી માંડીને દરેકે દરેક દ્વારસ્થિત શાળાઓ વગેરેના વ્યાલરૂપો સુધીની ૧૫ વસ્તુઓની પૂર્વોક્ત બધી પૂજાવિધિઓ પૂરી કરી. આમ સમજવું જોઈએ. ત્યારપછી તે દાક્ષિણાત્ય સ્તંભ પંક્તિની પાસે આવ્યો. ત્યાં પણ પહેલાની જેમજ સ્તંભો, શાલભંજિકાઓ અને વ્યાલરૂપકોનું પ્રમાર્જન વગેરેથી માંડીને ધૂપદાનાંત સુધીની સર્વ ક્રિયાઓ તેણે પૂરી કરી. ત્યારપછી તે ઉત્તરીય મુખમંડપ અને ઉત્તરીય મુખમંડપના બહુમધ્યદેશભાગમાં આવ્યો. ત્યાં પહોંચીને તેણે ત્યાંના અક્ષપાટક, મણિપીઠિકા અને સિંહાસન આ બધાનું પહેલાની જેમજ ધૂપદાન સુધીનું કાર્ય સંપન્ન ક[illegible]. (पच्चत्थिमिल्ले दारे तेणेव० उत्तरिल्ले दारे दाहिणिल्ला खंभपंत्ती, सेसं तं चेव सव्वं) ત્યારપછી તે પાશ્ચાત્ય દ્વાર તરફ ગયો. ત્યાં પણ તેણે દ્વારશાખાઓની, શાલભંજિકાઓની અને વ્યાલરૂપોની પ્રમાર્જના વગેરેથી માંડીને ધૂપદાન સુધીની બધી પૂજાવિધિઓ સંપન્ન કરી. ત્યારપછી તે ઉત્તરીય દ્વારસ્થિત દાક્ષિણાત્ય સ્તંભ-પંક્તિની પાસે ગયો. ત્યાં જઈને તેણે સ્તંભશાલ ભંજિકાઓનું અને વ્યાલરૂપોનું સંમા-ર્જન વગેરેથી માંડીને ધૂપદાન સુધીનું સર્વકાર્ય સંપન્ન કર્યું.

दाक्षिणात्या स्तम्भपङ्क्तिः, शेषं तदेव सर्वम् यत्रैव सिद्धायतनस्य उत्तरीयं द्वारं तदेव सर्वम्, यत्रैव सिद्धायतनस्य पौरस्त्यं द्वारं तत्रैव उपागच्छति तदेव। यत्रैव पौरस्त्यो मुखमण्डपो यत्रैव पौरस्त्यस्य मुखमण्डपस्य बहुमध्य देशभागस्तत्र उपागच्छति, तदेव पौरस्त्यस्य खलु मुखमण्डपस्य दाक्षिणात्ये द्वारे पाश्चात्या स्तम्भपङ्क्तिः, उत्तरीये द्वारे तदेव। पौरस्त्ये द्वारे तदेव।

सब कार्य किया (जेणेव सिद्धायणस्स उत्तरिल्ले दारे दाहिणि । खंभपंती तं चेव, जेणेव सिद्धाययणस्स पुरत्थिमिल्ले दारे, तेणेव उवागच्छइ तं चेव) इसके बाद सिद्धायतनके उत्तरीय द्वार पर आया, यहां पर भी उसने द्वारशाखाओं के प्रमार्जनादि से लेकर पदान देने तक के सब कार्य किये. इसके बाद वह सिद्धायतन के पौरस्त्य द्वार पर आया. वहां पर भी उसने वही सब प्रमार्जनादि से लेकर धूपदानतक का सब कृत्य किया. (जेणेव पुरत्थिमिल्ले मुहमंडवे जेणेव पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झ देसभाए तेणेव उवागच्छइ तं चेव) इसके बाद वह पौरस्त्यमुखमंडप पर और उस पौरस्त्यमुखमंडप के बहुमध्यदेशभाग पर गया. वहां उसने अक्ष पाटक, मणिपीठिका और सिंहासन इन सब की प्रमार्जना आदि की एवं धूपदान देने तक के और भी बाकी के सब कार्य किये. (पुरत्थिमिल्लस्स णं मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे पच्चत्थिमिल्ला खंभपंती उत्तरिल्ले दारे तं चेव) इसके बाद पौरस्त्यमुखमंडप के दक्षिणात्य द्वार में जो पाश्चात्य स्तंभ पंक्ति थी वहां पर आया, वहां आकरके उसने वहां के स्तंभों को शालभञ्जिकाओं को एवं व्यालरूपों को प्रमार्जित किया, और धूपदानतक के

णस्स उत्तरिल्ले दारे दाहिणिल्ला खंभपंती तं चेव, जेणेव सिद्धाययणस्स पुरत्थिमिल्ले दारे, तेणेव उवागच्छइ तं चेव) ત્યારપછી તે સિદ્ધાયતનના ઉત્તરીય દ્વાર તરફ ગયો. ત્યાં પણ તેણે દ્વારશાખાઓના પ્રમાર્જનથી માંડીને ધૂપદાન સુધીના બધાં કાર્યો પૂરાં કર્યાં. (जेणेव पुरत्थिमिल्ले मुहमंडवे जेणेव पुरत्थिमिल्लस्स मुहमंडवस्स बहुमज्झदेसभाए तेणेव उवागच्छइ तं चेव) ત્યારપછી તે પૌરસ્ત્ય મુખમંડપ અને પૌરસ્ત્ય મુખમંડપના બહુમધ્યદેશ ભાગ તરફ ગયો. ત્યાં તેણે અક્ષપાટક, મણિપીઠિકા અને સિંહાસન આ બધાની પ્રમાર્જના વગેરે કરી અને ત્યારપછી ધૂપદાન સુધીની શેષ બધી ક્રિયાઓ પૂરી કરી (पुरत्थिमिल्लस्स णं मुहमंडवस्स दाहिणिल्ले दारे पच्चत्थिमिल्ला खंभपंती उत्तरिल्ले दारे तं चेव) ત્યારપછી તે પૌરસ્ત્ય મુખમંડપના દાક્ષિણાત્ય દ્વારમાં જે પાશ્ચાત્ય સ્તંભપંકિત હતી ત્યાં ગયો. ત્યાં જઇને તેણે ત્યાંનાં સ્તંભોને, શાલભંજિકાઓને અને વ્યાલરૂપોને પ્રમા-

यत्रैव पौरस्त्यः प्रेक्षागृहमण्डप एवं स्तूपो जिनप्रतिमाः चैत्यवृक्षाः महेन्द्रध्वजाः नन्दापुष्करिणी तदेव यावद् धूपं ददाति ॥ सू. ९३ ॥

बाकी और सब कार्य किये इसके बाद वह पौरस्त्यमुखमंडपके उत्तरीय द्वार पर आया वहां पर भी उसने द्वारशाखा आदिकों का पहिले की तरह से ही धूपदानतक सबकार्य किया. (जेणेव पुरत्थिमिल्ले पेच्छाघरमंडवे. एवं थूभे, जिणपडिमाओ, चेइयरुक्खा, महिंदज्झया, णंदापुक्खरिणी, तं चेव धूवं दलयइ) इसके बाद वह पौरस्त्य प्रेक्षागृहमंडपमें आया, वहां उसने अक्षपाटक. मणिपठिका एवं सिंहासनों की सफाइ आदि की, फिर प्रेक्षागृहमंडप की पश्चिम दिशा में, उत्तरदिशा में पूर्वदिशा में एवं दक्षिणदिशा में क्रमशः गया. प्रत्येकद्वार में द्वारशाखाओं की, शालभञ्जिकाओं की एवं व्यालरूपों की इन तीन तीन की—प्रमार्जना की यावत् धूपदानतक के सब बाकी के और कार्य किये. पूर्व की तरह यहां पर भी स्तूप की एवं मणिपीठिका की पश्चिम, उत्तर, पूर्व और दक्षिण इन दिशाओं में स्थित चार मणिपीठिकाओं की जिनप्रतिमाओं की, चैत्यवृक्ष की. महेन्द्रध्वज की, नन्दापुष्करिणी की, त्रिसोपानप्रतिरूपों की, शालभञ्जिकाओं की एवं व्यालरूपों की प्रमार्जना की यावत् धूपदानतक और भी सब काम किये ।

र्जित कर्यां. अने त्यारपछी धूपदान सुधीना बधां कार्यो पूरां कर्यां. त्यारपछी ते पौरस्त्यमुखमंडपना उत्तरीयद्वार पर गयो त्यां पण तेणे द्वारशाखाओ वगेरेनुं पूर्वोक्त रीते धूपदान वगेरे बधुं कर्युं. (जेणेव पुरत्थिमिल्ले पेच्छाघरमंडवे, एवं थूभे, जिणपडिमाओ, चेइयरुक्खा, महिंदज्झया, णंदा पुक्खरिणी तं चेव जाव धूवं दलयइ) त्यारपछी ते पौरस्त्य प्रेक्षागृह मंडपमां गयो. त्यां तेणे अक्षपाटक, मणिपीठिका अने सिंहासनोनी सफाई वगेरे करी अने त्यारपछी क्रमशः ते प्रेक्षागृह मंडपनी पश्चिमदिशामां, उत्तरदिशामां, पूर्वदिशामां अने दक्षिणदिशामां गयो. दरेके दरेक द्वारमां द्वारशाखाओनी, शालभंजिकाओनी, अने व्यालरूपकोनी प्रमार्जना करी यावत् धूपदान सुधीना बधां कार्यो संपूर्ण कर्यां. पहेलांनी जेमज अहीं पण स्तूपनी अने मणिपीठिकानी पश्चिम, उत्तर, पूर्व अने दक्षिण आ दिशाओमां स्थित चार मणिपीठिकाओनी, चार जिनप्रतिमाओनी, चैत्यवृक्षनी महेन्द्रध्वजनी नंदा पुष्करिणीनी, तोरणनी, त्रिसोपानप्रतिरूपकोनी. शालभंजिकाओनी अने व्यालरूपोनी प्रमार्जना करी यावत् धूपदान सुधीना बधा कार्यो संपन्न कर्यां.

टीका—'नमोऽत्थु णं' इत्यादि।

'नमोऽस्तु खलु अर्हद्भ्यो यावत्संप्राप्तेभ्यः' इत्यस्य व्याख्या पूर्वं गता। इत्थं स सूर्याभो देवो वन्दते नमस्यति। कृतवन्दननमस्कारः स यत्र देवच्छन्दकाभिधानआसनविशेषो यत्र च सिद्धायतनस्य बहुमध्यप्रदेशभागस्तत्रोपागच्छति। तत्र स लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन लोमहस्तकेन सिद्धायतनबहुमध्यदेशभागं प्रमार्जयति, दिव्यजलधारया तम् अभ्युक्षयति, सरसेन गोशीर्षचन्दनेन तत्र पञ्चाङ्गुलितलं मण्डलकम् आलिखति। ततःस तं सिद्धायतनबहुमध्यदेशभागं कचग्रहगृहीतकरतलप्रभ्रष्टविप्रमुक्तेन दशार्द्धवर्णेन कुसुमेन मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं करोति, तत्र धूपं च ददाति। ततः स सिद्धायतनस्य दक्षिणद्वारे समागत्य लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन द्वारचेटयौ=द्वारशाखे शालभञ्जिकाः व्यालरूपाणि=सर्परूपाणि च प्रमार्ज्य दिव्यजलधारया अभ्युक्षयति, सरसगोशीर्षचन्दनेन चर्चकान्=अनुलेपनानि ददाति। तेषु च पुनः पुष्पारोहणं माल्यारोहणं यावत् आभरणारोहणं करोति। तथा-तानि द्वारचेटयादीनि आसक्तावसक्तवृत्तप्रलम्बितमाल्यदामकलापानि करोति यावद् धूपं च ददाति ५। ततः स सूर्याभो देवो यत्रैव दाक्षिणात्ये द्वारे मुखमण्डपो, यत्रैव दाक्षिणात्यमुखमण्डपस्य बहुमध्यदेशभागः, तत्रैव उपागच्छति, उपागत्य लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन दाक्षिणात्यमुखमण्डपबहुमध्यदेशभागं प्रमार्ज्य दिव्यजलधारया तम् अभ्युक्षयति, सरसगोशीर्षचन्दनेन तत्र पञ्चाङ्गुलितलं मण्डलकम् आलिखति, तथा-तं बहुमध्यदेशभागं कचग्रहगृहीत-यावद् मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितं करोति; धूपं ददाति ६। ततः स सूर्याभ देवो दाक्षिणात्यमुखमण्डपस्य पाश्चात्ये द्वारे समुपागत्य लोमहस्तकमादाय तेन द्वारचेटयौ शालभञ्जिकाः व्यालरूपाणि च प्रमार्जयति, दिव्यजलधारया तानि अभ्युक्षयति, सरसगोशीर्षचन्दनेन तेषु चर्चकान् ददाति, पुष्पारोहणं यावत् आभरणारोहणं करोति, तथा तानि आसक्तावसक्त विपुलवृत्तप्रलम्बित माल्यादमकलापानि करोति; कचग्रहगृग्रहीत-यावद्-मुक्तपुष्पपुञ्जोपचारकलितानि करोति धूपं च ददाति ९। ततः स सूर्याभो देवो दाक्षिणात्यमुखमण्डपस्य उत्तरीयस्तम्भपङ्क्तिसमीपे समागच्छति, लोमहस्तकं गृह्णाति, लोमहस्तकेन स्तम्भांश्च शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपाणि च प्रमार्जयति, तथा-दिव्यजलधाराभ्युक्षणादि धूपदानान्तं सर्वं करोति १२। ततः स दाक्षिणात्यमुखमण्डपस्य पौरस्त्ये द्वारे समागत्य लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन द्वारचेटयौ=द्वारशाखे च शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपाणि च प्रमार्जयति। अत

ऊर्ध्वं धूपदानान्तं सर्वं वर्णनं पूर्ववद् बोध्यम् १५। ततः स दाक्षिणात्य मुखमण्डपस्य दाक्षिणात्ये द्वारे समागच्छति, तत्रापि लोमहस्तेन द्वारचेटयादि प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं समस्तं कृत्यं पूर्ववत् करोति १८। ततः स दाक्षिणात्यप्रेक्षागृहमण्डपबहुमध्यदेशभागस्थितस्य वज्रमयाक्षपाटकस्य १९ मणिपीठिकायाः २० सिंहासनस्य च २१ समीपे समागच्छति, तत्र स लोमहस्तकेन अक्षपाटकादीनि प्रमाज्य दिव्यजलधाराऽभ्युक्षणादि धूपदानान्तं समस्तं कृत्यं पूर्ववत् करोति। ततः स क्रमेण दाक्षिणात्यप्रेक्षागृहमण्डपस्य पाश्चात्ये द्वारे २४, उत्तरीये द्वारे २७, पौरस्त्ये द्वारे ३०, दक्षिणे च द्वारे ३३, समागच्छति, प्रत्येकत्र प्रमार्जनादि धूपदानान्तं करोति (३३) ततः स दाक्षिणात्यचैत्यस्तूपसमीपे समागच्छति, तत्र स स्तूपस्य मणिपीठिकायाश्च प्रमार्जनं करोति, दिव्यजलधारयाऽभ्युक्षणादि धूपदानान्तं च करोति ३५। ततः स क्रमेण पाश्चात्यमणिपीठिकायाः पाश्चात्य जिनप्रतिमायाः ३६, उत्तरीय मणिपीठिकाया उत्तरीयजिनप्रतिमायाः ३८, पौरस्त्य मणिपीठिकायाः पौरस्त्यजिनप्रतिमायाः ४०, दाक्षिणात्यमणिपीठिकाया दाक्षिणात्यजिनप्रतिमायाश्च ४२ समीपे समागच्छति। प्रत्येकत्र प्रमार्जनादि धूपदानान्तं करोति ४३। ततःस दाक्षिणात्यचैत्यवृक्षसमीपे समागच्छति, प्रमार्जनादि धूपदानान्तं करोति ४४। ततो महेन्द्रध्वजसमीपे समागच्छति, प्रमार्जनादि धूपदानान्तं करोति ४५। ततो दाक्षिणात्य नन्दापुष्करिणी समीपे समागच्छति, तत्र लोमहस्तकेन तोरणान् ४६ त्रिसोपान-प्रतिरूपकाणि ४७ शालभञ्जिका व्यालरूपाणि च ४९ प्रमार्जयति, दिव्यजलधाराऽभ्युक्षणादि धूपान्तं च करोति (४९) ततः स सिद्धायतनम् अनुप्रदक्षिणी कुर्वन् उत्तरीयनन्दापुष्करिणीसमीपे समागच्छति, 'तं चेव' तदेव-दक्षिणनन्दापुष्करिणीवदेवात्राऽपि धूपान्तं सर्वं करोति ५३।ततः स उत्तरीयचैत्यवृक्षसमीपे समागच्छति पूर्ववदेव धूपान्तं कृत्यं करोति ५४। ततः स उत्तरीयचैत्यस्तूपसमीपे समागच्छति, पूर्ववदेव स्तूपस्य मणिपीठिकायाश्च प्रमार्जनादि धूपदानान्तं कृत्यं करोति ५६। ततोऽसौ क्रमेण पाश्चात्यमणिपीठीकायाः, ५७ पाश्चात्यजिनप्रतिमायाः ५८, उत्तरीयमणिपीठिकायाः, ५९ उत्तरीयजिनप्रतिमायाः ६० पौरस्त्यमणिपीठिकायाः ६१ पौरस्त्यजिनप्रतिमायाः ६२, दक्षिणमणिपीठिकायाः ६३ दक्षिणजिनप्रतिमायाश्च ६४ समीपे समागच्छति, पूर्ववदेव प्रत्येकत्र धूपान्तं समस्त, कृत्यं करोति (६४)। ततः स उत्तरीयप्रेक्षागृहमण्डपे समागच्छति। अत्र

सर्वा वक्तव्यता दाक्षिणात्यप्रेक्षागृहमण्डपवत् बहुमध्यदेशभागपश्चिमोत्तर पूर्व दक्षिणद्वारक्रमेण बहुमध्यदेशभागस्थिताक्षपाटकाद्यारभ्य प्रत्येकद्वारस्थित-द्वारचेटयादिव्यालरूपपर्यन्तानां पञ्चदशवस्तूनां सर्वा अपि पूजाविषयो बोध्याः (७९) ततः स दाक्षिणात्यस्तम्भपङ्क्तिसमीपे समागच्छति। अत्रापि पूर्ववदेव स्तम्भानां शालभञ्जिकानां व्यालरूपाणां च प्रमार्जनादि धूपदानान्तं सर्वं करोति (८१) ततः स उत्तरीयमुखमण्डपे उत्तरीयमुखमण्डपस्य बहुमध्य-देशभागे च समागच्छति, तत्र स्थितानामक्षपाटकमणिपीठिकासिंहास-नानां पूर्ववदेव धूपान्तं सर्वं करोति ८४। ततः स पाश्चात्ये द्वारे समा-गच्छति, तत्र द्वारचेटी शालभञ्जिका व्यालरूपाणां प्रमार्जनादि धूपदानान्तं समस्तं कृत्यं करोति ८७। तत उत्तरीयद्वारस्थितायाः दाक्षिणात्यस्त-म्भपङ्क्तेः समीपे समागच्छति, तत्र स्तम्भशालभञ्जिकाव्यालरूपाणां प्रमार्ज-नादि धूपदानान्तं करोति ९०। ततः सिद्धायतनस्य उत्तरीये द्वारे समा-गच्छति, तत्रापि द्वारचेटयादीनां प्रमार्जनादि धूपदानान्तं करोति ९३। ततः सिद्धायतनस्य पौरस्त्ये द्वारे समागच्छति प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं सर्वं करोति ९५। ततः पौरस्त्ये मुखमण्डपे पौरस्त्यमुखमण्डपस्य बहु-मध्यदेशभागे च समागच्छति, तत्राक्षपाटकमणिपीठिकासिंहासनानां प्रमा-र्जनादि धूपदानान्तं सर्वं तथैव करोति ९९। ततः पौरस्त्यस्य मुखमण्ड-पस्य दाक्षिणात्ये द्वारे या पाश्चात्या स्तम्भपङ्क्तिस्तत्र समागच्छति स्तम्भशाल-भञ्जिका व्यालरूपाणां पूर्ववत् प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं सर्वं करोति १०२। तत उत्तरीये द्वारे समागच्छति, द्वारचेटयादीनां पूर्ववदेव धूपपर्यन्तं सर्वं करोति (१०५) ततः पौरस्त्ये द्वारे समागच्छति पूर्ववदेवं सर्वं करोति १०८। ततः पौरस्त्ये प्रेक्षागृहमण्डपे समागच्छति, तत्राक्षपाटकमणिपीठिकासिंहा-सनानां पूर्ववत् सर्वं करोति १११। पौरस्त्यप्रेक्षागृहमण्डपस्य पश्चिमोत्तर-पूर्वदक्षिणेषु द्वारेषु क्रमशो गच्छति, प्रत्येकस्मिन् द्वारे द्वारचेटी शालभञ्जिका व्यालरूपाणां त्रयाणां प्रमार्जनादि धूपदानान्तं सर्वं करोति (१२३)। पूर्व-वदत्रापि स्तूपस्य मणीपीठिकायाश्च। पश्चिमोत्तरपूर्वदक्षिणदिक् स्थितानां चतसृणां मणिपीठिकानां चतसृणां जिनप्रतिमानां च, चैत्यवृक्षस्य ? महेन्द्र-ध्वजस्य नन्दापुष्करिण्या तोरण—त्रिसोपानप्रतिरूपकशालभञ्जिका—व्याल-रूपाणां च प्रमार्जनादि धूपदानान्तं सर्वं करोति १३९)।

एतत्सूत्रमाश्रित्य दण्डिनो मूर्तिपूजां साधयन्ति तत्तेषां मोहविजम्भितम् प्रवचनमर्मानभिज्ञत्वात्, तथाहि—

यद्यपि अस्मिन् सूत्रे प्रतिमायाः शरीरस्य परिमाणविषये-'जिणुस्सेह-पमाणमेत्ताओ' जिनोत्सेधप्रमाणमात्रा, इत्येतादृशः पाठः समुपलभ्यते, तट्टीकायाश्च टीकाकृता पञ्चशतधनुःप्रमाणं तदङ्गीकृतम्, तथापि तन्न समीचीनं युक्तियुक्तं वा प्रतिभाति, अप्रामाणिकत्वात्, तीर्थकृतां भगवतां भिन्नभिन्नप्रकारकावगाहनायाः सद्भावेन, उक्तसूत्र प्रतिपादितस्य एकस्यैव तच्छरीरपरिमाणस्य अयुक्तत्वात्, वस्तुतः पर्यालोचने तु उक्तसूत्रं-प्रकरणवशात् कामदेवस्यैव प्रतिमायाः प्रमापकं वर्तते न तु भगवतस्तीर्थकृतः प्रतिमाप्रमापकमिति निगूढतत्त्वमासेयम्. औपपातिकादिसूत्रेषु भगवतां तीर्थकराणां

टीकार्थ—इसका अर्थ मूलार्थ के ही समान है-परन्तु जो इसमें विशेषता है वह इस प्रकार से है-इस सूत्र को लेकर दण्डीलोग मूर्तिपूजा की सिद्धि करते हैं.सो उनका यह कथन प्रवचन मर्म के अनभिज्ञ होने के कारण मोह से विजृंभित हुआ है ऐसा मानना चाहिये-यद्यपि इस सूत्र में प्रतिमा के शरीर के परिमाण के विषय में 'जिणुस्सेह पमाणमेत्ताओ' ऐसा पाठ उपलब्ध हो रहा है और इस की टीका में टीकाकारने '५०० धनुषप्रमाण' ऐसा इसके अर्थरूप में लिखा है परन्तु वह कथन अप्रमाणिक होने से समीचीन एवं युक्तियुक्त नहीं मालूम पडता है. क्यों की अवगाहना भिन्न२ प्रकार की कही गई है, अतः इस सूत्र में प्रतिपादित एक ही तीर्थंकर शरीर परिमाण का यह कथन अयुक्त है. वास्तविक दृष्टि से विचार करने पर तो यह उक्त सूत्र प्रकरणवश कामदेव की ही मूर्ति के प्रमाण का कहने वाला है. भगवान् तीर्थंकर की प्रतिमाका प्रमाण कहनेवाला नहीं है--यही निगूढतत्त्व इसमें समझना चाहिये. औपपातिक

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. પણ વિશેષ જે કંઇ કથનીય છે તે આ પ્રમાણે છે આ સૂત્રને લઇને દંડીલોકો મૂર્તિપૂજાને સિદ્ધ કરે છે. પણ તેમનું આ કથન પ્રવચન મર્મની અનભિજ્ઞતાને લીધે મોહાવિષ્ટ જ કહેવાય જો કે આ સૂત્રમાં પ્રતિમાના શરીર પરિમાણના સંબંધમાં 'जिणुस्सेहपमाणमेत्ताओ' આ જાતનું કથન કરવામાં આવ્યું છે અને તેની ટીકામ ટીકાકારે '૫૦૦ ધનુષ પ્રમાણ' આ જાતનો આ કથનનો અર્થ સ્પષ્ટ કર્યો છે. પણ હકીકતમાં આ કથન અપ્રમાણિક છે. તેથી આને સમીચીન અને યુકિતયુકત કહી શકાય જ નહિ. કેમકે તીર્થંકરોની અવગાહના જુદાજુદા પ્રકારની કહેવામાં આવી છે. એથી આ સૂત્રમાં જે એક જ તીર્થંકર શરીર પરિમાણનું કથન કરવામાં આવ્યું છે તે અયોગ્ય જ કહેવાય હકીકતમાં તો આ સૂત્ર પ્રકરણવશ કામદેવની મૂર્તિના પ્રમાણનું જ સ્પષ્ટી કરણ કરે છે તેમ સ્પષ્ટ લાગે છે. આ સૂત્ર ખરેખર તીર્થંકરની પ્રતિમાનું પ્રમાણ બતાવનાર નથી. એજ નિગૂઢ

शरीरस्य उपरिष्टाद् उत्तमाङ्गादारभ्यैव वर्णनोपलब्ध्या उपर्युक्तराजप्रश्नीयसूत्रे च अधस्तादेव शरीर वर्णनोपलब्धेः क्रमभङ्गात् वक्ष्यमाणरीत्या अन्वयव्यतिरेकाभ्यां कामदेवप्रतिमावर्णनमेव सिद्ध्यति, नतु तीर्थकरप्रतिमावर्णनम् वर्णनस्य वपरीत्यात, तथाहि–तीर्थकृतां त्यागीनां वर्णनं मस्तकादारभ्यैव सर्वं भवति, अत्रतु अधोभागाद्वर्णनं लभ्यते तथा बह्वीनां प्रतिमानां सद्भावेपि सर्वत्र इमान्येव चत्वारि नामानि उपलभ्यन्ते, नान्येषां तीर्थकृतां, तत्र को हेतुरिति न ज्ञायते, तावताऽपि इदमेव सिद्धं भवति, यद् इमाः प्रतिमास्तीर्थकृतामर्हतां न सन्ति (१)

आदि सूत्रों में भगवान् तीर्थंकर के शरीर का वर्णन ऊपर से मस्तक से लेकर ही नीचे तक किया हुआ देखा जाता है. परन्तु इस राजप्रश्नीय सूत्र में नीचे से ही लेकर शरीर का वर्णन किया गया है अतः इस क्रमविपर्यास से अन्वयव्यतिरेक को लेकर यही बात जाननी चाहिये कि यहां पर जो वर्णन हुआ है वह जिनप्रतिमा का न होकर कामदेव की प्रतिमाका ही वर्णन है. तीर्थंकर जैसे त्यागियों के शरीर का समस्त वर्णन उनके मस्तक से लेकर ही किया जाता है ऐसा मन्तव्य समस्तशास्त्रकारों का है।

किञ्च—अनेकप्रतिमाओं के सद्भाव में भी सर्वत्र ये चार नाम देखे जाते है, अन्यतीर्थंकरों के नाम नहीं देखे जाते हैं सो इसमें कारण क्या है इस बातका कोई पता ही नहीं पडता है. अतः इससे भी यही सिद्ध होता है कि ये मूर्तियां अर्हन्त तीर्थंकरों की नहीं है।

तत्त्व आमां समाहित छे. औपपातिक वगेरे सूत्रोमां भगवान तीर्थंकरना शरीरनुं वर्णन उपरथी–मस्तकथी मांडीने नीचे सुधी करवामां आव्युं छे, पण आ राजप्रश्नीय सूत्रमां नीचेथी माडीने ज शरीरनुं वर्णन करवामां आव्युं छे. એटला माटे आ क्रम-विपर्यासथी अन्वयव्यतिरेकना आधारे એज वात मान्य समजवी जोઇએ के अहीं जे वर्णन करवामां आव्युं छे ते जिनप्रतिमानुं नथी पण कामदेवनी प्रतिमानुं वर्णन छे. तीर्थंकर जेवा त्यागीઓनुं समस्त शारीरिक वर्णन मस्तकथी ज करवामां आवे छे. बधा सूत्रकारो पण એज वातने सत्य मानता आव्या छे.

અને વળી અનેક પ્રતિમાઓના સદ્‌ભાવમાં પણ એજ નામો સર્વત્ર દેખાય છે. બીજા તીર્થંકરોના નામોનો ઉલ્લેખ મળતો નથી તથા બીજા તીર્થંકરોનાં નામો શા માટે નિરુપિત કરવામાં આવ્યા નથી આ વાતની પણ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી નથી એથી એ સિદ્ધ થાય છે કે તે મૂર્તિઓ અર્હંત તીર્થંકરોની તો નથી જ.

तत्र प्रतिमानामग्रे नाग- भूत--यक्ष- कुण्डधारकप्रतिमाः प्रतिपादिताः सन्ति, तद्यदि ताः प्रतिमास्तीर्थकृतामर्हतामभविष्यन् तर्हि तासामग्रे गणधरश्रमणादीनामेव प्रतिमाः प्रत्यपादयिष्यन् न तु नागभूतादीनाम् यतश्च तान् नावक्ष्यत् तावता ज्ञायते न तास्तीर्थकृतां प्रतिमा इति (२)

अथ च तासां प्रतिमानामग्रे कलशभृङ्गारादर्श-स्थाल-रत्नकरण्डकाभरण-सर्षप-मयूरपिच्छादीनां वस्तूनां वर्णनं कृतं वर्तते, तद् यदि इमाः प्रतिमाः वीतरागाणां स्युस्तर्हि त्यागिनामेवोपकरणानाम् वर्णनं कुर्यात न तु विलासिनाम्, अतस्ताः प्रतिमाः सरागाणामेव उक्तयुक्त्या सिध्यति न वीतरागाणाम् अर्हताम्, (३)

वहां प्रतिमाओं के आगे नाग, भूत, यक्ष, ये कुण्डधारक प्रतिमाएँ कही गई हैं तो इससे यही प्रतीत होता है कि यदि ये प्रतिमाएं तीर्थंकर अर्हतों की होती तो उनके आगे गणधर श्रमण आदिकों की ही प्रतिमाओं का समुल्लेख होना चाहिये था, इन नागभूत आदिकों की प्रतिमाओं का नहीं। अतः ऐसा कथन न होकर जो ऐसा कथन किया गया है उससे तो यही जाना जाता है कि ये तीर्थंकरों की प्रतिमाएँ नहीं हैं।

किञ्च—इन प्रतिमाओं के आगे कलश, भृङ्गार, आदर्श, स्थाल रत्नकरण्डक, आभरण, सर्षप, मयूरपिच्छ आदि वस्तुओं का वर्णन किया हुआ देखा जाता है, तो यदि ये प्रतिमाएं वीतरागयों की होती तो त्यागियों के उपकरणों का वर्णन किया जाना चाहिये था, इन बिलासियों के उपकरणों का नहीं, अतः युक्त युक्ति से यही बात सिद्ध होती है कि ये प्रतिमाएं सरागियों की हैं-वीतराग अर्हन्तों की नहीं।

ત્યાં પ્રતિમાઓની સામે નાગ, ભૂત, યક્ષ આ બધી કુંડધારક પ્રતિમાઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. એથી એ સિદ્ધ થાય છે કે જો આ પ્રતિમાઓ તીર્થંકર અહ'તોની હોત તે તેમની સામે ગણધર શ્રમણ વગેરેની પ્રતિમાઓનો જ ઉલ્લેખ થયો હોત. આ નાગભૂત વગેરેની પ્રતિમાઓનો નહિ. એથી આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે આ પ્રતિમાઓ તીર્થંકરોની નથી.

વળી, આ પ્રતિમાઓની સામે કળશ, ભૃંગાર, આદર્શ સ્થાલ, રત્નકરંડક, આભરણ, સર્ષપ, મયૂરપિચ્છ વગેરે વસ્તુઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. હવે જો આ પ્રતિમાઓ ખરેખર વીતરાગોની હોત તો ત્યાગીઓના ઉપકરણોનું જ વર્ણન અહીં કરવામાં આવ્યું હોત. આ પૂર્વોકત વિલાસીઓના ઉપકરણોનું વર્ણન અહીં યોગ્ય કહેવાય નહિ એથી એ વાત નિર્વિવાદરૂપે સ્પષ્ટ થાય છે કે આ પ્રતિમાઓ સરાગીઓની છે, વીતરાગ અરહંતોની નહીં.

अपि च 'स्थानाङ्गसूत्रस्य तृतीये स्थाने त्रिविधा प्र० जिनाः प्रतिपादिताः अवधिजिनाः१, मनःपर्यवजिनाः२, केवलजिनाश्च३. एतत्त्रिषु कश्चिदपि जिनः नात्र प्रतीयते तस्मादनेनापि ज्ञायते यदियं कामदेवस्यैव प्रतिमा च-कास्ति नत्वर्हताम्,. 'कन्दर्पोऽपि जिनश्चैव' इति हैमनाममालाकोष-प्रामाण्येन कामदेवस्यापि जिनशब्देन प्रतिपादितत्वात् (४)

किञ्च भवनपतिमारभ्य नवग्रैवेयकविमानपर्यन्तम् अभविमिथ्यात्विनो गच्छन्ति, केवलसम्यक्त्वनस्तु पञ्चानुत्तरविमानेषु गच्छन्तीति कथितम्. किन्तु उभयत्रापि प्रतिमापूजाफलत्वेन किमपि वर्णनादिकं नोपलभ्यते तावता निश्चतुं शक्यते यत् सम्यक्त्विनां कृते नास्ति प्रतिमापूजनमावश्यकम् (५)

अपिच–स्थानाङ्गसूत्र के तृतीयस्थान में जिनप्रतिमाएं तीन प्रकार की कही गई है–१ अवधिजिनों की, २ मनःपर्यवजिनों की और तीसरी केवलिजिनों की. इन तीनों में यहां कोई जिनप्रतीत नहीं होता है। अतः इससे भी यही प्रतीत होता है कि यह प्रतिमा कामदेव की है, अरहन्तों की नहीं है। हैमनाममाला कोष में 'कन्दर्पोऽपि जिनश्चैव, ऐसा कहा गया है, अतः जिनशब्द का प्रयोग कन्दर्प–कामदेव में भी होता है सो इस कथन की प्रमाणता से वह प्रतिमा कामदेव की ही है.।

किंच–भवनपति से लेकर नवग्रैवेयक विमानतक अभवी मिथ्यादृष्टिजीव जाते हैं केवलसम्यक्त्ववाले तो पांच अनुत्तरविमानों में जाते हैं-परन्तु फिर भी इन दोनों स्थानों में मूर्ति आदि का कुछ भी वर्णन आदि नहीं मिलता है। इससे यह निश्चय किया जा सकता है कि सम्यक्त्वी जीवों के लिये मूर्तिपूजा आवश्यक नहीं है।

વળી, સ્થાનાંગસૂત્રના તૃતીયસ્થાનમાં જિનપ્રતિમાઓ ત્રણ પ્રકારની કહેવામાં આવી છે. ૧ અવધિજિનોની, ૨ મનઃપર્યવજિનોની, અને ૩ કેવલજિનોની. આ ત્રણેમાંથી અહીં એક પણ જિનની પ્રતીતિ થતી નથી. એથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે આ પ્રતિમા કામદેવની છે, અર્હન્તોની નથી હૈમનામમાલા'' કોષમાં ''कन्दर्पोऽपि जिनश्चैव'' આમ કહેવામાં આવ્યું છે. એથી જિનશબ્દનો પ્રયોગ કન્દર્પ–કામદેવ–માટે થાય છે. આ કથનને પ્રમાણરૂપ માનીને આપણે કહી શકીએ છીએ કે આ પ્રતિમા કામદેવની જ છે.

વળી, ભવનપતિથી માંડીને નવગ્રૈવેયક વિમાન સુધી અભવિમિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો જાય છે સમ્યકત્વવાળા તો ફકત પાંચ અનુત્તર વિમાનોમાં જાય છે. છતાં એ આ બન્ને સ્થાનોમાં મૂર્તિ વગેરેનું થોડું પણ વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી. એથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે સમ્યકત્વી જીવો માટે મૂર્તિપૂજા આવશ્યક નથી.

तथा–धर्मक्रियापेक्षया देवा नैरयिकाश्चाधार्मिकाः प्रतिपादिताः सन्ति, अतो देवानामनुकरणेऽधर्मो भवति, तस्मात् प्रतिमापूजा सर्वथा परित्याज्यैव (६)

किञ्च यदि प्रतिमापूजया सम्यक्त्वस्य प्राप्तिः स्यात्तदाऽनेकवारं देवभव प्राप्तिरपि नो भवेत्, सम्यक्त्वप्राप्त्यैव मोक्षप्राप्तिरपि सम्पद्येत (७)

जिनोक्तधर्माचरणविषये 'एस मे पेच्चा हियाए, सुहाए, खेमाए' एतन्मे प्रेत्य हिताय, सुखाय, क्षेमाय इत्यादिपाठः समुपलभ्यते, लौकिके च 'पच्छा पुरा य हियाए सुहाए खेमाए' पश्चात् पुरा च हिताय, सुखाय, क्षेमाय' इत्यादि-पाठः परम्पराप्राप्तो वर्तते, तथा च धर्माचरणस्य पाठे 'पेच्चा' प्रेत्य,परभवार्थम् इति ईदृशः पाठो वर्तते किन्तु राजप्रश्नीये सूर्याभदेवस्य पाठे–'पच्छा य' पश्चात्, पुरा च, इतीदृशः पाठ एव वर्तते न तु 'पेच्चा' प्रेत्य इतिपाठः, तावतापि ज्ञायते यत् इयं प्रतिमा पूजा क्रिया न धर्माय कल्पते (८)

धर्मक्रिया की अपेक्षा से देवों को एवं नैरयिकों को अधार्मिक कहा गया है अतः देवों का अनुकरण करने में अधर्म होता है. इसलिये मूर्तिपूजा सर्वथा छोडने के योग्य ही है।

किञ्च—यदि मूर्तिपूजा से सम्यक्त्व की प्राप्ति होती तो फिर अनेक बार जो देवभव की प्राप्ति होती है, वह नहीं होनी चाहिये–क्यों कि सम्यक्त्वी को धर्म से मोक्षप्राप्ति ही हो जावेगी।

७–जिनोक्त धर्म के आचरण के विषय में 'एस मे पेच्चा हियाए, सुहाए, खेमाए' जो ऐसा पाठ उपलब्ध होता है और लौकिक में 'पच्छा पुरा य हियाए, सुहाए, खेमाए' ऐसा पाठ परम्परा से प्राप्त होता है–सो धर्मा-चरण के पाठ में 'पेच्चा' ऐसा पाठ है. किन्तु राजप्रश्नीय में सूर्याभदेव के पाठ में 'पच्छा पुराय' ऐसा पाठ है 'पेच्चा' ऐसा पाठ नहीं है. अतः

ધર્મક્રિયાની અપેક્ષાએ વિચાર કરતાં દેવોને અને નૈરયિકોને અધાર્મિક કહેવા-માં આવ્યાં છે એથી દેવોને અનુસરવામાં અધર્મ હોય છે. એથી મૂર્તિપૂજા સર્વથા-ત્યાજ્ય જ છે.

વળી, જો મૂર્તિપૂજાથી સમ્યકત્વની પ્રાપ્તિ થતી હોત તો પછી અનેકવાર જે દેવભવની પ્રાપ્તિ થાય છે તે ન થવી જોઈએ. કેમકે સમ્યકત્વીને તો ધર્મથી મોક્ષપ્રાપ્તિ જ થઇ જશે.

૭—જિનોકત ધર્મના આચરણના સંબંધમાં 'एस मे पेच्चा हियाए, सुहाए, खेमाए' જે આ જાતનો પાઠ ઉપલબ્ધ થાય છે અને લૌકિકમાં 'पच्छा पुराय हि-याए, सुहाए, खेमाए' પરંપરાથી આવો પાઠ મળે છે. ધર્માચરણના પાઠમાં 'पेच्चा' આ જાતનો પાઠ છે. પણ રાજપ્રશ્નીયમાં સૂર્યાભદેવના પાઠમાં 'पेच्छा पुरा य'

यत्तु राजप्रश्नीयसूत्रे 'धूवं दाउं जिनवराणं' धूपं दत्त्वा जिनवरेभ्यः जिनवरेभ्यो धूपदानं लिखितम् तदपि तुच्छम्, यतो हि बादराग्निकायः सार्द्धद्वयद्वीपाद् बहिर्भागे असद्भावेन, ऊर्ध्वलोकरूपदेवलोके बादराग्निकायस्य सद्भावासंभवात् (९)।

(क) किञ्च जैनदर्शनस्याचारविचारप्रतिपादके आचाराङ्गसूत्रे कुत्रापि स्थले प्रतिमापूजायाश्चर्चाऽपि नो कृता वर्तते, साधूनां श्रावकाणां च व्रतादिनियमानां समुल्लेखः आचाराङ्गे उपासकदशाङ्गे च पूर्णरूपतया कृतः, न कोऽपि विषयः परित्यक्तस्तत्र यदि भगवान् महावीरो प्रतिमापूजाया जैनधर्मस्य

इससे भी यह जाना जाता है कि यह मूर्तिपूजारूप क्रिया धर्म के लिये नहीं मानी जा सकती है।

८—राजप्रश्नीयसूत्र में "धूवं दाउं जिणवराणं" जो ऐसा लिखा है वह भी ठीक नहीं है—क्यों कि बादर अग्निकाय का सद्भाव तो ढाईद्वीप में ही है। इससे बाहर इसका असद्भाव है—अतः ऊर्ध्वलोकरूप देवलोक में बादर-अग्निकाय के सद्भाव का असंभव होने से ऐसा यह कथन ठीक नहीं है।

९ (क) किञ्च-जैनदर्शन के आचारविचार के प्रतिपादक आचारांगसूत्र में किसी भी स्थान में मूर्तिपूजा की चर्चा तक भी नहीं की गई है। इसमें तो साधु और श्रावकों के व्रतादि नियमों का समुल्लेख है. और उपासकदशाङ्गमें पूर्णरूप से किया गया कोई भी विषय नहीं छोडा है अतः यदि भगवान् महावीर मूर्तिपूजा को जैनधर्म का आवश्यक अङ्गरूप से मानते या समझते, तो उसका भी उल्लेख वे करते, परन्तु जो

આ જાતનો પાઠ છે. 'પેચ્ચા' આવો પાઠ નથી. એથી આ વાત સિદ્ધ થાય છે કે આ મૂર્તિપૂજારૂપ ક્રિયા ધર્મના માટે યોગ્ય કહી શકાય નહિ.

૮, 'રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર'માં 'ધૂવં દાઉં જિણવરાણ' જે એવી રીતે લખ્યું છે તે પણ યોગ્ય નથી. કેમકે—બાદરાગ્નિકાયનો સદ્ભાવ તો અઢી દ્વીપમાં જ છે એનાથી બહાર આનો અસદ્ભાવ છે. એથી ઉર્ધ્વલોકરૂપ દેવલોકમાં બાદરાગ્નિકાયના સદ્ભાવની અસંભતા હોવાથી આવું કથન યોગ્ય નથી.

૯ (ક) વળી, જૈનદર્શનના આચારવિચારના પ્રતિપાદક 'આચારાંગસૂત્ર'માં મૂર્તિપૂજા વિષે કોઈપણ સ્થાને ચર્ચા કરવામાં આવી નથી. આમાં તો સાધુ અને શ્રાવકોના વ્રત વગેરે નિયમોના વિષયમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે અને ઉપાસકદશાંગ'માં પણ બધી બાબતો પર સંપૂર્ણપણે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. હવે જો ભગવાન-મહાવીર મૂર્તિપૂજા જૈનધર્મના આવશ્યક અંગરૂપમાં માનતા કે સમજતા હોત તો તેનો

आवश्यकाङ्गत्वम बुध्येत तदा तामपि अवश्यं समुल्लिखेत्, यतश्च न सा जैनधर्माङ्गभूता अतो भगवता तदुल्लेखो न कृत इति निश्चीयते।

(ख) उपासकदशाङ्गे च आनन्दस्य द्वादशव्रतानां वर्णनं वर्तते, तत्र, प्रतिमापूजाया अपि समुल्लेखः कर्तुमुचित आसीत्, किञ्च यथा उपर्युक्त द्वादशव्रतानाम् अतिचाराः प्रत्येकं पृथक् पृथक् प्रतिपादितस्तथैव तुल्ययुक्त्या प्रतिमापूजाया अतिचारोऽपि पृथक् प्रतिपादयितव्य आसीत् किन्तु कुत्रापि तन्नाम मात्रमपि नोल्लिखितम्, तावतापि निश्चीयते यत् प्रतिमापूजा नास्तीति।

(ग) आनन्दादि श्रावकाणां धनसम्पत्सामग्रीणां पूर्णतया वर्णनं विहित किन्तु तद्वर्णनप्रसङ्गे ऽपि प्रतिमापूजासामग्रीणां काचित् चर्चाऽपि न कृता तत्र यदि इयं प्रतिमापूजाऽपि आवश्यकी भवेत्तदा तस्याः तत्सामग्र्याश्च कथनमपि

उन्होंने ऐसा नहीं किया है—सो इसका कारण यही है कि यह मूर्तिपूजा जैनधर्म की अंगभूत नहीं है. इसीलिये भगवान्ने उसका उल्लेख नहीं किया है, यही निश्चित होता है।

(ख) उपासकदशांग में आनन्द के १२ व्रतों का वर्णन है. वहां पर मूर्तिपूजा का वर्णन नहीं है जो कि करना उचित था. तथा जिस प्रकार से १२ व्रतों के अतिचार पृथक् २ रूप से कहे हैं उसी प्रकार से तुल्य युक्ति के अनुसार मूर्तिपूजा के भी अतिचारों को पृथक् २ रूप से कहना चाहिये था, किन्तु कहीं पर भी इनका नाममात्र भी उल्लिखित नहीं हुआ है। इससे भी यही निश्चय होता है कि मूर्तिपूजा है ही नहीं।

(ग) आनन्दादि श्रावकों की धनसंपत्ति का जब पूर्णरूप से वर्णन किया गया है, तो उस वर्णन के प्रसंग में मूर्तिपूजा की सामग्री की भी चर्चा होनी चाहिये थी. परन्तु वहां कुछ भी चर्चा नहीं देखी जाती है—

પણ ચોક્કસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો જ હોત. પણ તેઓ શ્રીએ કોઇપણ સ્થાને આનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી એથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે મૂર્તિપૂજા જૈનધર્મની અંગભૂત નથી.

(ખ) ઉપાસકદશાંગમાં આનંદના ૧૨ વ્રતોનું વર્ણન છે. ત્યાં મૂર્તિપૂજાનું વર્ણન નથી. જો કે ત્યાં વર્ણન હોવું જોઇએ જ. તેમજ જેમ ૧૨ વ્રતોના અતિચાર જુદા જુદા રૂપમાં કહેવામાં આવ્યા છે તેમ તુલ્યયુક્તિ અનુસાર મૂર્તિપૂજાના અતિચારોનો ઉલ્લેખ જુદા જુદા રૂપમાં કરવો જોઇએ. પણ આનો કોઇપણ સ્થાને ઉલ્લેખ નથી. એથી પણ આ વાત સિદ્ધ થાય છે કે મૂર્તિપૂજા છે જ નહિ.

(ગ) આનંદ વગેરે શ્રાવકોની ધનસંપત્તિનું જ્યારે વિસ્તૃત વર્ણન કરવામાં

'अवश्यं कुर्यात् भगवतः सर्वज्ञत्वात्, अन्यथा भगवतस्तीर्थकृतः सर्वज्ञत्वं व्याहन्येत।

'जैनशास्त्रेषु परिषत् (जनानां सङ्घः) समवसृतं भगवन्तं महावीरं वन्दितुं निर्गच्छति' इत्येवं वर्णनं समुपलभ्यते किन्तु न कुत्रापि कस्मिंश्चिन्मन्दिरे यात्रायां वा गमनस्योल्लेखः उपलब्धः, उपलभ्यते वा (१०)

किञ्च महोत्सवानां वर्णने यथा 'इंदमहेइ वा खंदमहेइ वा' इन्द्रमह इति वा, स्कन्दमह इति वा, इत्यादिपाठः उपलभ्यते, न तथा कुत्रापि 'जिणपडिमामहेइ वा' जिनप्रतिमा मह इति वा, इत्येवं पाठो दृष्टिगोचरो भवति तेन अर्थापत्तिन्यायेन इदमर्थात् आपद्यते यत् इयं प्रतिमापूजा न जैनधर्मस्य मान्या, अपि तु अमान्यैवेति (११)

यदा महावीरस्य दश श्रावका गृहस्थाश्रमं धनसम्पत्यादिकञ्च परित्यज्य द्वादश प्रतिमाः प्रतिपेदिरे तदा तौ पौषधशालायां निवासमकार्षुः

यदि यह आवश्यक-होती-तो उसकी वहां चर्चा भी अवश्य की होती. क्यों कि भगवान तो सर्वज्ञ थे. वे ऐसे नहीं करते तो उनमें सर्वज्ञत्व की बाधा आति।

१०-जैनशास्त्रों में परिषद् जनानां सङ्घः समवसृतं भगवन्तं महावीरं वन्दितुं निर्गच्छति' अर्थात् जनों का समूह पधारे हुवे भगवान् महावीर को वन्दना करने को पधारे इस प्रकार का वर्णन तो देखा जाता है. परन्तु कहीं पर भी ऐसा नहीं देखा जाता है कि किसी मन्दिर में या यात्रा में उनके गमन का उल्लेख हुआ हो।

११-किञ्च-जैसा महोत्सवों के वर्णन में 'इंदमहेइ वा, खंदमहेइ वा' यह पाठ मिलता है, वैसा 'जिणपडिमामहेइ वा' ऐसा पाठ नहीं मिलता है। अतः अर्थापत्ति न्याय से यह स्वतः सिद्ध हो जाता है कि यह मूर्तिपूजा जैनधर्म को मान्य नहीं हुई है, किन्तु अमान्य ही रही.।

પણ ત્યાં તો નામ માત્ર પણ ચર્ચા કરવામાં આવી નથી. જો મૂર્તિપૂજા આવશ્યક હોત તો તેની ચર્ચા પણ આવશ્ય કરવામાં આવી હોત કેમકે ભગવાન તો સર્વજ્ઞ છે. તેઓ જો આમ ન કરત તો તેમની સર્વજ્ઞતામાં બાધા ઉપસ્થિત થાત.

(૧૦) જૈન શાસ્ત્રોમાં 'जनानां सङ्घ.समवसृत' भगवन्तं महावीरं वन्दितु-निर्गच्छति' આ પ્રમાણે તો વર્ણન જોવામાં આવે છે પણ કોઈપણ મંદિરમાં કે યાત્રાર્થે ગમન સંબંધમાં તેમનો ઉલ્લેખ મળતો નથી.

(૧૧) વળી, જેમ મહોત્સવોના વર્ણનમાં 'इंदमहेइवा, खंदमहेइ वा' આ પાઠ મળે છે, તેમ 'जिण पडिमा महेइ वा' પાઠ મળતો નથી, માટે અર્થાપત્તિ ન્યાયથી આ વાતપોતાની મેળે જ સિદ્ધ થઇ જાય છે કે આ પ્રતિમપૂજા જૈનધર્મને માન્ય ન પણ અમાન્ય છે.

इत्येवं लेखो वर्तते किन्तु तीर्थकृतां प्रतिमामन्दिरमुपगता इति लेखो न कुत्रापि उपलब्धः उपलभ्यते वा। यदि तस्मिन् समये जिनमन्दिराणि समभविष्यन्, प्रतिमापूजा वा अभीष्टाऽभविष्यत् तथा जैनधर्मे प्रचारो वाऽभविष्यत् तदा ते श्रावकाश्चित्तानाकर्षक शून्यपौषधशालामगत्वैव पूर्वपक्षा भगततीर्थकृत्प्रतिमामन्दिरेष्वेव संगच्छेरन् समगंस्यत (१२)

भगवान् महावीरो राजभ्यः श्रेष्ठिभ्यश्च यदा कदापि जैनधर्मसिद्धान्त प्रतिपादनावसरे केवलमात्मनिरोधेन्द्रियसंयमस्वार्थत्यागादि सद्गुणानेव मोक्षसाधनत्वेन समुपादिशत्, न तु कदापि प्रतिमापूजाया मन्दिरनिर्मापणस्य मोक्षसाधनत्वमुपादिशत् (१३

१२—जब महावीर के १० श्रावकों ने गृहस्थाश्रम का और धन संपत्ति आदि का परित्याग कर प्रतिमाओं को स्वीकार किया. तब उन्होंने पौषधशाला में निवास किया. ऐसा उल्लेख मिलता है. परन्तु ऐसा उल्लेख कहीं न मिला है और न मिलता है कि वे तीर्थंकरों की मूर्ति के मन्दिरों में गये. यदि उस समय मंदिर होते या मूर्तिपूजा अभीष्ट होती या जैनधर्म में उसका प्रचार होता तो वे श्रावक चित्तको आकर्षित न करनेवाली ऐसी सूनी पौषधशाला में न जाकर के तीर्थंकरों की मूर्ति के मन्दिरों में ही जाते।

१३—भगवान् महावीरने राजाओं के लिये सेठों के लिये जब कभी भी जैनधर्म के सिद्धान्तों का प्रतिपादन किया—तब उस अवसर में उन्होंने केवल आत्म निरोध, इन्द्रियसंयम, स्वार्थत्याग आदि सद्गुणों को ही मोक्ष के साधनरूप से कहा गया है. मूर्तिपूजा को या मन्दिरनिर्मापण को मोक्ष के साधनरूप से कभी नहीं कहा है.।

१२. જ્યારે મહાવીરના ૧૦ શ્રાવકોએ ગૃહસ્થાશ્રમ અને ધનસંપત્તિ વગેરેનો ત્યાગ કરીને પ્રમિઓનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે તેમણે પૌષધશાળામાં નિવાસ કર્યો આ જાતનો ઉલ્લેખ મળે છે. પણ આ જાતનો ઉલ્લેખ કોઇ પણ સ્થાને મળતો નથી કે તેઓ તીર્થંકરોની મૂર્તિના મંદિરોમાં ગયા હતા. જો તે સમયે મંદિરો વિદ્યમાન હોત અથવા મૂર્તિપૂજા અભીષ્ટ હોત અથવા જૈનધર્મમાં તેનો પ્રચાર હોત તો તે શ્રાવકો ચિત્તાનાકર્ષક એવી એકાંત પૌષધશાળામાં ન જઇને તીર્થંકરો મૂર્તિના મંદિરમાં પહોંચ્યા હોત.

(૧૩) ભગવાન મહાવીરે રાજાઓના માટે અને શેઠોના માટે જ્યારે જ્યારે પણ જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તોનું પ્રતિપાદન કર્યું છે ત્યારે ત્યારે તેમણે ફક્ત 'આત્મનિરોધ, ઇન્દ્રિયસંયમ, સ્વાર્થ ત્યાગ વગેરે સદ્ગુણોને જ મોક્ષના સાધનરૂપે નિરુપ્યાં છે. તેમણે મૂર્તિપૂજા કે મંદિરનિર્માપ મોક્ષનું સાધન છે આવું કોઇપણ સ્થાને કહ્યું નથી.

जैनसूत्रेषु स्थाने स्थाने पुरी नगरादीनां वर्णनं कृतम्, यथा औपपातिकादौ चम्पाप्रभृतिनगरीणां नगराणां च यद्वर्णनं तत्र बहूनां विशालनगरीनगराणां वर्णनं वर्तते यत्र यक्षमन्दिराणां यक्षप्रतिमानाम् वर्णनं सर्वत्रसूत्रेषु समुपलभ्यते। किन्तु जैनमन्दिराणाम् तीर्थकृत्प्रतिमानां च न कुत्रापि चर्चाकृता वर्तते, अयमेको महत्त्वपूर्णो विषयः, यदि तस्मिन् समये तीर्थंकरप्रतिमानां तन्मन्दिराणाञ्च प्रचारोऽभविष्यत् तदा नूनमेव शास्त्रेषु तेषामुल्लेखो नियमेनाऽभविष्यत् येन केनापि रूपेणावश्यं संभवेत् किन्तु किमपि नोपलभ्यते. तस्मात् सिद्धमिदं यत् प्रतिमापूजा न प्रामाणिकी, अपि तु अप्रमाणिकी एवेति (१४)

१४--जैनसूत्रों में स्थान स्थान पर पुरी नगरी आदिकों का वर्णन किया गया है, जैसा कि औपपातिक सूत्र में चंपा आदि नगरियों का वर्णन वहां अनेक विशाल नगरों आदि का वर्णन आता है, परन्तु विचारने की बात यह है कि जहां यक्षमन्दिरों का एवं यक्षमूर्तियों का जब वर्णन मिलता है तो फिर क्या बात है कि जैनमंदिरों का और जैनमूर्तियों का वर्णन नहीं मिलता है, यहां तो कहीं पर भी इस विषय की चर्चा तक भी नहीं की गई है। यह एक महत्वपूर्ण विषय है। यदि उस समय तीर्थंकर मूर्तियों का एवं उनके मन्दिरों का प्रचार होता तो नियम से शास्त्रों में उनका उल्लेख किसी न किसी रूप में किया गया मिलता-परन्तु हम क्या करें-कहीं पर भी थोडे बहुतरूप में भी इस प्रकार का उल्लेख नहीं मिलता है, इस कारण यह सिद्ध हो जाता है कि मूर्तिपूजा प्रामाणिक नहीं है, अप्रामाणिक ही है।

(१४) જૈન સૂત્રોમાં અનેક સ્થળોએ પુરી, નગરી વગેરેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. દા. ત. ઔપપાતિકસૂત્રમાં ચંપા વગેરે નગરીઓનું વર્ણન તેમજ વિશાળ નગરોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પણ ત્યાં એક વાત બધાનું ધ્યાન ખેંચે એવી છે કે ત્યાં યક્ષમંદિરો અને યક્ષમૂર્તિઓનુ વર્ણન તો મળે છે પણ જૈનમંદિરો અને જૈનમૂર્તિઓનું વર્ણન મળતું નથી. ત્યાં કોઈપણ સ્થાને આ વિષેશની ચર્ચા કરવામાં આવી નથી. ખરેખર આ એક નોંધ લેવા જેવી વાત છે. જો તે સમયે તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ અને તેમના મંદિરોના પ્રચાર હોત તો યથાનિયમ શાસ્ત્રોમાં તેમનો ગમે તે રીતે ઉલ્લેખ તો ચોક્કસ થયો હોત. એથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે મૂર્તિ-

भगवता महावीरेण बहुष्वेव नगरेषु विहृतम्, किन्तु येषां येषां नगराणां विहारस्य वर्णनमुपलभ्यते तत्र सर्वत्रैव 'यक्षायतनम्' इत्यादिरूपेण यक्षाणां कतिपयमन्दिराणामुल्लेखो वर्तते, किन्तु जैनमन्दिराणाम्, जिनप्रतिमानाञ्च न कुत्रापि उल्लेखोऽस्ति, अमुकनगरस्य अमुकोद्याने अमुकयक्षस्यायतनमासीत्, इत्यादिवत् जैनमन्दिराणां न कुत्रापि उल्लेखोऽस्ति यदि भगवन्महावीरस्य समये जिनमन्दिराण्यस्थास्यन् तदा भगवान् महावीरस्तत्रैव स्वस्थितिमनुमन्येत, निवासं च कुर्यात् (१५)

भगवान् महावीरः साधूनां साध्वीनां च कृते वस्त्रपात्रादीनां संख्या संरक्षणादिकस्य शयनोपवेशन चलनपार्श्वपरिवर्तनाहारपानादिप्रत्येक क्रियाणाञ्च

१५--भगवान् महावीरने अनेक नगरों में विहार किया, किन्तु जिन२ नगरों के बीच में विहार का वर्णन पाया जाता है-वहां सर्वत्र ही 'यक्षायतनम्' इत्यादिरूप से यक्षों का और उनके मन्दिरों का तो समुल्लेख मिलता है, किन्तु जैनमन्दिरों का और तीर्थंकरों की मूर्तियों का समुल्लेख नहीं मिलता है जैसा कि अमुक नगर के अमुक उद्यान में अमुक यक्ष का आयतन था ऐसा उल्लेख किया गया है उसी प्रकार से जैनमन्दिर एवं जैनमूर्तियां अमुक नगर के अमुक उद्यान में थीं ऐसा लिखा जा सकता था. परन्तु ऐसा जो कहीं पर भी लिखा हुआ नहीं मिलता है उसका कारण यही है कि उस समय जैनमन्दिरों का एवं उनकी मूर्तियों का सद्भाव नहीं था. यदि उस समय-भगवान महावीर के समय में जिनमन्दिर होते तो वे वहीं पर ठहरना उचित समझते और निवास भी करते.।

१६—भगवान महावीरने साधुओं और साध्वियों के लिये वस्त्र आदिकों

---

(૧૫) ભગવાન મહાવીરે અનેક નગરોમાં વિહાર કર્યો અને જે જે નગરોમાં થઈને તેઓ પસાર થયા તેના વર્ણનમાં બધે "યક્ષાયતનમ્" વગેરે રૂપમાં યક્ષોનું અને તેમના મંદિરોનું વર્ણન મળે છે. જૈન મંદિરો અને તીર્થંકરોની મૂર્તિઓનું વર્ણન કોઈ પણ સ્થાને મળતું નથી જેમ અમુક નગરના અમુક ઉદ્યાનમાં અમુક યક્ષનું આયતન હતું. આ જાતનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. તેમ જૈનમંદિર અને જૈન મૂર્તિઓ અમુક નગરના અમુક ઉદ્યાનમાં હતી. એવું લખેલું જોઈએ પણ આવો ઉલ્લેખ કોઈપણ ઠેકાણે મળતો નથી. એથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે તે સમયે જૈનમંદિરો અને જૈન મૂર્તિઓનો સદ્ભાવ હતો જ નહીં. જો તે સમયે-ભગવાન મહાવીરના સમયમાં-જિન મંદિરો વિદ્યમાન હોત તો તેઓશ્રી ત્યાંજ રહેવું યોગ્ય સમજીને ત્યાંજ નિવાસ કરત

(૧૬) ભગવાન મહાવીરે સાધુઓ અને સાધ્વીઓને માટે વસ્ત્રપાત્ર વગેરેની

सम्यक्तया विस्तारपूर्वकं प्रतिपादनं कृतवान् किन्तु प्रतिमानां मन्दिराणाञ्च विषये न कुत्रापि किमपि प्रोक्तवान नो वा कुत्रापि एतद् विषयाणां महत्त्वं कथितवान् तावता ज्ञायते प्रतिमापूजा न तेषामभिमता आसीत् (१६)

किञ्च यदीयं प्रतिमापूजा अनादिकालपरम्परागता भवेत् भगवतो महावीरस्य काले च प्रचलिता स्यात् तदा भगवान महावीरोऽपि अन्यान्यविधिवत् प्रतिमापूजायाः मन्दिरनिर्माणस्य च विधिमपि अवश्यमेव प्रतिपादयेत् किन्तु तत् आगमेषु प्रतिपादनमकृत्वा केवलं मन्दिरनिर्माणक्रियां प्रश्नव्याकरणसूत्रस्य आस्रवद्वारे प्रत्यपादयत्। अतो ज्ञायते मन्दिरनिर्माणक्रिया आस्रवभूतैव वर्त्तते षट्कायजीवोपमर्दकत्वात् (१७)

की संख्या रखने का एवं शयन, उपवेशन, चलन, पार्श्वपरिवर्तन, आहार पान आदि प्रत्येक क्रियाओं का अच्छी तरह से विस्तारपूर्वक प्रतिपादन किया है, किन्तु मूर्तियों एवं मन्दिरों के विषय में कहीं पर भी कुछ भी नहीं कहा है और न इस विषयों का उन्होंने कहीं पर महत्व प्रकट किया है. अतः इससे यही जाना जाता है कि मूर्तिपूजा उनको अभिमत नहीं थी. ।

१७—किञ्च-यदि यह मूर्तिपूजा अनादिकाल की परम्परा से आगत होती तो भगवान् महावीरने जैसे अन्य२ विधियों का प्रतिपादन किया है, उसी प्रकार वे मूर्तिपूजा की और मन्दिरनिर्माण की विधि का भी अवश्य२ प्रतिपादन करते, किन्तु आगमों में इसे प्रतिपादन न करके केवल मन्दिरनिर्माणक्रिया को प्रश्नव्याकरण सूत्र के आस्रवद्वार में कहा है। उससे यह बात प्रतीत होती है कि मन्दिरनिर्माणक्रिया आस्रवभूत ही है—क्यों कि इस क्रिया से षट्काय के जीवों का उपमर्दन किया होता है।

સંખ્યા અને શયન. ઉપવેશન, ચલન, પાર્શ્વપરિવર્તન, આહાર પાન વગેરે દરેકેદરેક ક્રિયાઓનું સવિસ્તર સરસ રીતે પ્રતિપાદન કર્યું છે. પણ મૂર્તિઓ અને મંદિરોની બાબતમાં તેઓશ્રીએ કોઈપણ સ્થાને કંઈપણ કહ્યું નથી અને આ સંબંધમાં તેમણે કોઈપણ સ્થાને વિશેષ મહત્વ પ્રકટ કરનારી વાત કહી હોય તેવું લાગતું નથી. એથી આમ લાગે છે કે મૂર્તિપૂજા તેઓશ્રીને માન્ય હતી નહિ.

(૧૭) વળી, જો મૂર્તિપૂજા અનાદિકાળથી ચાલતી આવતી હોત અને ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમયમાં પ્રચલિત હોત તો ભગવાન મહાવીરે જેમ બીજી વિધિઓનું પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેમજ તેઓએ મૂર્તિપૂજાની અને મંદિરનિર્માણની વિધિનું પણ ચોક્કસ પ્રતિપાદન કર્યું હોત તો પણ આગમોમાં આનું પ્રતિપાદન ન કરતાં ફક્ત પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રના આસ્રવદ્વારમાં મંદિર નિર્માણ ક્રિયા વિષે ઉલ્લેખ મળે છે. એથી એ વાતની પ્રતીતિ થાય છે કે મંદિર નિર્માણ ક્રિયા આસ્રવભૂત જ છે. કેમકે આ ક્રિયાથી ષડકાયના જીવોનું ઉપમર્દન હોય છે.

बौद्धग्रन्थेषु भगवतो महावीरस्य श्रमणानां श्रावकाणाञ्च अनेकानि उदाहरणानि विप्रतिपन्नैः बौद्धैः प्रतिपादितानि सन्ति, तत्र यदि महावीरस्वामी प्रतिमापूजामुपादेक्ष्यत् तदा ते बौद्धा प्रतिमायाः प्रकारे पूजनविधौ च जैनोपरि नूनं कटाक्षमपातयिष्यन्, यत्र यत्र बौद्धानां जैनसिद्धान्तैः सह मतभेदो वर्तते तत्र तत्र तैः कटाक्षः कृत एव, प्रतिमाप्रकारस्तत्पूजाविधिः न कटाक्षीकृताः, (१८)

यद्यपि पुरातत्त्वस्य अनुसन्धानकरणसमये भारतवर्षस्य भिन्नभिन्नप्रदेशेषु कियत्योऽपि जिनमूर्तयो भूगर्भादुद्गताः निष्काशिताश्च सन्ति तथापि अद्य यावत् ईदृशी एकाऽपि मूर्ति र्न निर्गता यल्लेखेन 'इयं महावीरसमकालीना तत्पूर्ववर्त्यन्यतीर्थंकृत्समकालीना वर्तते) इति स्पष्टतया विज्ञायेत, प्रतीयेत वा तेन विज्ञायते-प्रतिमा तत्पूजा च आडम्बरप्रियैराचार्यैर्यतिभिरेव वा संनिवेशिता न तु भगवत्संमतेति (१९)

१८-बौद्धग्रन्थों में भगवान् महावीर के श्रमणों के एवं श्रावकों के अनेक उदाहरण विप्रतिपन्न बौद्धोंने प्रतिपादित किये हैं, यदि महावीर स्वामीने मूर्ति-पूजा का उपदेश दिया होता तो वे बौद्ध जो कि मूर्तिपूजा के प्रति विप्रतिपन्न है जैनों के ऊपर नियम से कटाक्षपात करते. जहां जहां बौद्धों का जैन-सिद्धान्त की मान्यताओं के साथ मतभेद हैं, वहां२ उन्होंने कटाक्ष किया ही है।

१९--यद्यपि पुरातत्त्व के अनुसन्धान करनेके समय में भारतीय-भिन्न२ प्रदेशों में कितनीक मूर्तियां भूगर्भ से निकली हुई प्राप्त हुई है, परन्तु आजतक भी ऐसी एक भी मूर्ति नहीं निकली है कि जिसके लेख से 'यह महावीर की समकालीन है अथवा उनके पूर्ववर्ती अन्यतीर्थंकर के समकालीन है' ऐसी बात स्पष्टरूप से जानी जा सकी गई हो. सो

---

(૧૮) બૌદ્ધગ્રંથોમાં ભગવાન મહાવીરના શ્રમણોના અને શ્રાવકોના અનેક ઉદાહરણો વિપ્રતિપન્ન બૌદ્ધોએ પ્રતિપાદિત કર્યાં છે જો મહાવીર સ્વામીએ મૂર્તિપૂજાનો ઉપદેશ કર્યો હોત તો તે બૌદ્ધ-કે જે મૂર્તિપૂજાના પ્રતિ વિપ્રતિપન્ન છે-જૈનો પર નિશ્ચિતરૂપથી-આ વિષે કટાક્ષ કરત. જ્યાં જ્યાં બૌદ્ધોને જૈન સિદ્ધાન્તની માન્યતાઓની સાથે મતભેદ છે, ત્યાં ત્યાં તેમણે કટાક્ષો કર્યા છે જ.

(૧૯) ભારતના વિભિન્ન પ્રદેશોમાં પુરાતત્વના અનુસંધાન કરનારાઓને કેટલીક મૂર્તિઓ ભૂગર્ભમાંથી પ્રાપ્ત થઇ છે, પણ હજી આજસુધી એવી એકે મૂર્તિ મળી નથી કે જે મહાવીર સ્વામીની સમકાલીન કે બીજા તીર્થંકરોની સમકાલીન હોય

सर्वतः प्राचीना या जिनमूर्तयो डाक्टर फूहररमहोदयेन सर्वप्रथमम् मथुरायां सम्प्राप्ताः ता अपि केवलम् अष्टादशशतवर्षकालिक्य एव सन्ति न ततः प्राक्कालिक्यः का अपि जिनप्रतिमा अद्यावधि कुत्रापि उपलब्धाः समुपलभ्यन्ते वा।

यत्तु पालिताना–आबू–तारङ्गा–शत्रुञ्जय–गिरनार (रैवतक) प्रभृति पर्वतेषु अद्यत्वे उपलभ्यमाना अर्वाचीना जैनमूर्त्तीः अतिप्राचीनाः प्रतिपादयन्ति तदपि तुच्छम् यतो हि महावीरस्य निर्वाणप्राप्त्यनन्तरम् कियतीषु शताब्दीषु व्यतीतासु सतीष्वेव तत्प्रतिमानां स्थापना जाता ॥ २० ॥

किञ्च कामदेवश्रावकेण पौषधव्रतसेवनं कृतम्, तत्प्रशंसाम् इन्द्र मुखाच्छ्रुत्वा तं तद्व्रतात्पातयितुं देवः समुपस्थितः, बहुविघ्नं बाधाश्च कृतवान् तथापि तद्व्रतादप्रच्युतं तं श्रावकं भगवान् महावीरो भूरिशःप्रशं-

से प्राचीन जो जिनमूर्तियां डाक्टर फूहररमहोदयने सब से प्रथमप्राप्त कीं थी, वे भी केवल १८०० सौ वर्ष की ही पुरानी हैं। इसके पहिले की जिनप्रतिमाएं इस समय तक कहीं भी न उपलब्ध हुई हैं और न मिल रही हैं।

२०––जो लोग ऐसा कहते हैं कि पालीताना, आबू, तारङ्गा, शत्रु-ञ्जय–गिरनार (रैवतक) आदि पर्वतों पर जो इस समय मूर्तियां हैं–वे अतिप्राचीन हैं सो ऐसा उनका कहना ठीक नहीं है क्यों कि महावीर को जब निर्वाण की प्राप्ति हो चुकी, तब कितनीक शताब्दि के चले जाने पर ही उन मूर्तियों की स्थापना हुई है। मथुरा में जो मूर्तियां भूगर्भ से प्राप्त हुई हैं वे भी डा. फूहरर महोदय के कथनानुसार १८००सौ वर्ष की ही प्राचीन हैं–इससे अधिक प्राचीन नहीं हैं।

२१––कामदेव श्रावकने जब पौषधव्रत का सेवन किया तब इन्द्रने देवताओं के समक्ष उसकी बडी प्रशंसा की. सो इन्द्र के मुख से उसकी

ડૉ. ફૂહરર મહોદયે સૌ પહેલાં જિનમૂર્તિઓ મેળવી હતી. તે પણ ફક્ત ૧૮૦૦ સો વર્ષ જૂની છે. હજુ સુધી કોઈપણ સ્થાને એના પહેલાંની જિનમૂર્તિઓ મળી નથી.

(૨૦) જે લોકો એવી માન્યતા ધરાવે છે કે પાલીતાણા આબૂ તારંગા, શત્રુંજય. ગિરનાર (રૈવતક) વગેરે પર્વતો પર જે અત્યારે પ્રતિમાઓ છે તે અતિપ્રાચીન છે, પણ એ માન્યતા ઠીક નથી. કેમકે મહાવીરની નિર્વાણ પ્રાપ્તિ પછી ઘણી શતાબ્દિઓ બાદ આ પ્રતિમાઓની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. મથુરામાં જે ભૂગર્ભમાં પ્રતિમાઓ પ્રાપ્ત થઈ છે તે પણ ડૉ. ફૂહરર મહોદયના મત મુજબ ૧૮૦૦ સો વર્ષ કરતાં પ્રાચીન નથી.

(૨૧) વળી, કામદેવ શ્રાવકે જ્યારે પૌષધવ્રતનું સેવન કર્યું ત્યારે ઇન્દ્રે દેવતાઓના સામે તેના ખૂબ વખાણ કર્યાં. ઇન્દ્રમુખથી તેના વખાણ થયેલા સાંભળીને

सत् किन्तु प्रतिमापूजकान् मन्दिरनिर्मापकांश्च क्वापि आगमसूत्रेषु इन्द्रो वा भगवान् महावीरो वा न प्रशंसितवान् तावता ज्ञायते यत् प्रतिमा पूजा न भगवतामभिप्रेता । २१ ।

तपस्यया आतापनादि दुष्करतपश्चरणेन च श्रावकादीनां वैक्रिय-लब्ध्यादिकं समुत्पन्नम्, आनन्दश्रावकस्य एकादश्यां प्रतिमायां संस्तारे-चावधिज्ञानमुत्पन्नम्. तेन देवलोकस्य इन्द्रध्वजो दृष्टः, मृगापुत्रस्य हर्म्यो-

---

प्रशंसा सुनकर के-देव उसे व्रत से चलायमान करने के लिये आया-आते ही उसने अनेकविध बाधाओं को एवं विघ्नों को किया, परन्तु वह अपने गृहीत व्रत से पतित नहीं हुआ-चलायमान नहीं हुआ-तब भगवान महावीरने भूरि२ उसकी प्रशंसा की, ऐसी बात जब आगमशास्त्रों में आती है, फिर ऐसी बात वहां क्यों नहीं देखने में आती है कि मूर्ति-पूजकों को और मन्दिरनिर्मापकों की इन्द्रने अथवा महावीरने प्रशंसा की है. अतः मूर्तिपूजकों की एवं निर्मापकों की जब आगमों में इन्द्रकृत अथवा भगवान महावीरकृत प्रशंसा देखने में नहीं आती है तब इसीसे यह बात जानी जाती है कि मूर्तिपूजा प्रभु को अभिमेत नहीं थी।

२२--तपस्या से और आतापनादि दुष्करतपश्चरण से श्रावकादिकों को वैक्रियलब्धि आदि उत्पन्न हुई हैं, तथा आनन्द श्रावक जब ११वीं प्रतिमा में था-तब उसे संस्तारक पर ही अवधिज्ञान उत्पन्न हो गया. इससे देवलोक का ईन्द्रध्वज उसने देखा, तथा हर्म्योपविष्ट मृगापुत्र को

તેને વ્રતભ્રષ્ટ કરવા માટે દેવ તેની પાસે આવ્યો. આવતાં જ તેણે ઘણી જાતના વિઘ્નો અને બાધાંઓ ઉપસ્થિત કરી. પણ તે પોતાના અભીષ્ટ વ્રતથી ભ્રષ્ટ થયો નહિ, ચલાયમાન થયો નહિ. ત્યારે ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ તેની ખૂબ પ્રશંસા કરી. આગમશાસ્ત્રોમાં જ્યારે આ જાતના ઉલ્લેખો મળે છે તો પછી ઈન્દ્રે અને મહાવીર સ્વામીએ મૂર્તિપૂજકોની અને મંદિર નિર્માપકોની પ્રશંસા કરી છે આ જાતનો ઉલ્લેખ કેમ મળતો નથી. આ પ્રમાણે જ્યારે આગમોમાં મૂર્તિપૂજકોની અને મંદિર નિર્માપકોની ઈન્દ્ર અને ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કોઈ પણ સ્થાને પ્રશંસા કરી નથી ત્યારે એનાથી તો એજ વાત સિદ્ધ થાય છે કે મૂર્તિપૂજા પ્રભુને અભિપ્રેત નથી.

૨૨ તપસ્યાથી અને આતાપનાદિ દુષ્કર તપશ્ચરણથી શ્રાવકાદિકોને વૈક્રિયલબ્ધિ વગેરે ઉત્પન્ન થઈ છે. તેમજ આનન્દ શ્રાવક જ્યારે ૧૧ મી પ્રતિમામાં હતો ત્યારે જ તેને સંસ્તારક પર જ અવધિજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ ચૂકી હતી. એનાથી તેણે દેવલોકનો

प्रविष्टस्य साधुमुनिराजदर्शनेन जातिस्मरणात्मकं ज्ञानमुत्पन्नम्, किन्तु प्रतिमापूजया न कस्यापि जातुचित् ज्ञानमुत्पन्नं श्रुतिगोचरीभूतं, दृष्टिगोचरीभूतं वा।

तस्मात् 'जिणपडिमाणं अच्चणं करेइ' जिनप्रतिमानाम् अर्चनं करोति, इति वाक्ये श्रूयमाणजिनप्रतिमाशब्देन जिन--तीर्थकरप्रतिमा न ग्रहीतुं शक्यते, यतो हि भगवतस्तीर्थङ्करः शरीरस्य वर्णनम् उपरित आरभ्य भवति इति औपपातिकसूत्रे द्रष्टव्यम्, तदन्येषां शरीरस्य वर्णनं तु अधस्तादेव भवति यथा राजप्रश्नीयसूत्रे जिनप्रतिमाया वर्णनं कृतम् अन्यच्च तत्त्वमिदमवसेयम्-भगवतः शरीरस्य वर्णनप्रकरणे ==:स्थलस्य वर्णनं

साधुमुनिराज के दर्शन से जातिस्मरण ज्ञान उत्पन्न हुआ. यह सब उल्लेख तो आगमों में मिलते हैं, परन्तु ऐसा उल्लेख आगमों में नहीं मिलता है कि मूर्तिपूजा से किसी को भी कभी ज्ञान उत्पन्न हो गया हो। अतः मूर्तिपूजा से अमुक को ज्ञान उत्पन्न हुआ है जब ऐसी बात न सुनी गई है और न देखी गई है) तो यह उपादेय कोटिमें कैसे आ सकती है।

२३--इस कारण 'जिणपडिमाणं अच्चणं करेइ' इस वाक्य में जो ऐसा कहा गया है कि उसने जिनप्रतिमाओं का अर्चन किया सो यहां जिनप्रतिमाशब्द से जिन-तीर्थंकर की प्रतिमा ग्रहण नहीं की जा सकती है, क्यों कि भगवान तीर्थंकर के शरीर का वर्णन ऊपर से लेकर के होता है. यह बात औपपातिक सूत्र में दिखलाई गई है. तथा तीर्थंकर से भिन्न जीवों के शरीर का वर्णन नीचे से लेकर ही होता है. जैसा कि इस राजप्रश्नीयसूत्र में जिनप्रतिमा का वर्णन किया गया है. तथा दूसरी

ઇન્દ્રધ્વજ જોયો તથા હર્મ્યોપવિષ્ટ મૃગાપુત્રને સાધુ મુનિરાજના દર્શનથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આ બધા ઉલ્લેખો તો આગમોમાં મળે છે પણ મૂર્તિપૂજાથી કોઇને પણ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઇ હોય એવો ઉલ્લેખ મળતો નથી એટલે કે મૂર્તિપૂજાથી અમુકને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થઇ છે એવો ઉલ્લેખ કોઇ પણ સ્થાને મળતો નથી ત્યારે તેને પ્રમાણરૂપ કેવી રીતે કહી શકીએ.

૨૩ એથી "जिणपडिमाणं अच्चणं करेइ" આ વચનમાં જે એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે તેણે જિનપ્રતિમાઓનું અર્ચન કર્યું તો અહીં જિનપ્રતિમાશબ્દથી જિન તીર્થંકરની પ્રતિમાઓનું ગ્રહણ નહીં થાય કેમકે ભગવાન તીર્થંકરના શરીરનું વર્ણન ઉપરથી (મસ્તકથી) થાય છે. આ વાતનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ઔપપાતિક સૂત્રમાં મળે છે. તેમજ તીર્થંકરોથી ભિન્ન જીવોના શરીરોનું વર્ણન નીચેથી (પગથી) જ થાય છે. જેમ રાજપ્રશ્નીયસૂત્રમાં જિનપ્રતિમાઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. અને

भवति, स्तनस्य वर्णनं नास्ति, किन्तु अत्र जिन-प्रतिमाया वर्णने तु स्तनस्यापि वर्णनं वर्तते, अतश्च तत्त्वम्-प्रभ्वोः वर्णनप्रसङ्गे अष्टोत्तरसहस्र-पुरुषलक्षणानां वर्णनं विद्यते किन्तु प्रतिमावर्णने तथा नास्ति अत्रेयं विचारणा यत्-सर्वत्रैव जिनशासने यत्र कुत्रापि प्रतिमा तत्पूजा चोपलभ्यते तत्र सा प्रतिमा तत्पूजा च कामदेवादिदेवानामेव भवितुमर्हति नतु भगवतोऽर्हत इत्यनुमीयते। यतो हि समस्तमेव आर्हतं शास्त्रमर्थतो भगवताऽर्हतैवोपदिष्टम् ग्रथितं च तदनुसारेण सूत्रादिरूपेण गणधरैः "अत्थं भासइ अरिहा सुत्तं गंथंति गणहरा निउणा" इति शास्त्रप्रामाण्यात्।

बात यह भी जाननी चाहिये कि भगवान के शरीर के वर्णन प्रसङ्ग में वक्षःस्थल का वर्णन होता है, स्तन का वर्णन नहीं है किन्तु जिनप्रतिमा के वर्णन में तो स्तन का भी वर्णन किया है, तथा एक बात यह भी है कि- प्रभु के वर्णनप्रसङ्ग में १००८ लक्षणों का वर्णन है, किन्तु प्रतिमा के वर्णन में ऐसा नहीं है।

यहां पर यह विचारणीय है कि-जिनशासन में सर्वत्र जहां कहीं पर भी प्रतिमा एवं उनकी पूजा की उपलब्धि होती है वहां प्रतिमा और उनकी पूजा विधि कामदेवादि देवताओं की ही हो सकती है, अर्हन्त भगवान् की नहीं, ऐसा अनुमान होता है। कारण कि समस्त जैनशास्त्र अर्थतः अर्हन्त भगवान् द्वारा ही उपदिष्ट और उसके अनुसार सूत्रादिरूप से गणधरोंने ग्रथित किया है। कहा भी है-'अत्थं भासइ अरिहा सुत्तं गंथंति गणहरा निउणा' अर्हन्त भगवान् अर्थ कहते हैं और उसे गणधर सूत्रमें ग्रथित करते हैं

વળી ભગવાનના શરીર વર્ણન પ્રસંગમાં વક્ષઃસ્થલનું વર્ણન હોય છે, સ્તનનું વર્ણન નહિ. પણ જિન પ્રતિમાના વર્ણનમાં તો સ્તનનું પણ વર્ણન છે. વળી, પ્રભુના વર્ણનમાં ૧૦૦૮ લક્ષણોનું વર્ણન કરવામાં આવે છે, પણ પ્રતિમાના વર્ણનમાં આ પ્રમાણે થયું નથી.

અહીં વિચારવા જેવું એ છે કે-જૈનશાસનમાં બધે ઠેકાણે જ્યાં જ્યાં પ્રતિમા (મૂર્તિ) કે તેની પૂજાવિધી મળે છે ત્યાં ત્યાં પ્રતિમા કે તેની પૂજાવિધી કામદેવાદિ દેવતાઓની જ હોઈ શકે છે. અહંત ભગવાનની તો નહીંજ એવું અનુમાન કરી શકાય છે. કારણકે સઘળું જૈનશાસ્ત્ર અર્થતઃ અહંત ભગવાને જ ઉપદેશેલું છે. અને તે પ્રમાણે ગણધરોએ સૂત્રાદિરૂપથી ગૂંથેલ છે. કહ્યું પણ છે કે-अत्थं भासइ अरिहा सुत्तं गंथंति गणहरा-निउणा" અર્થાત્ અહંત ભગવાન અર્થરૂપથી કહે છે અને તેને ગણધરો સૂત્રમાં ગૂંથે છે. એવું શાસ્ત્રવચન છે. યથાવસ્થિત જે રીતનો અર્થ કેવલી

तत्र यथावस्थितं यादृशमर्थं केवलालोकेन पश्यति भगवान् तथावस्थितमेव तादृशमर्थं प्रतिपादयति तदनन्तरमक्षरशास्त्रथावस्थितमेव भगवदुपदिष्टं गणधरो ग्रन्थाति शास्त्ररूपेण, नत्वन्यथा, अन्यथाप्रतिपादनस्य ग्रथनस्य च कारणाभावात् कारणं च तस्य रागद्वेषादिरूपो दोषो वचनातिशयाभावश्च स चात्रासम्भवी. भगवतः सर्वथा निर्दोषत्वेन-आप्तत्वाद् वचनातिशयविशिष्टत्वाच्च। भगवत्कृपापात्राणां गणधराणामपि भगवत्सान्निध्येन आप्तत्वाद् वचनप्रामाण्याच्च। पूर्वापरविरोधशून्यमर्थं वचनं च प्रतिपादयन् प्रतिपादयिता, ग्रथ्नन् ग्रथिता च प्रेक्षावतामुपादेयार्थवचनो भवति। पूर्वापरविरुद्धं च प्रतिपादयन् ग्रथ्नन् पुरुषः प्रेक्षावद्भिरुन्मत्तवदुपेक्ष्येतेति।

ऐसा शास्त्र का वचन है यथावस्थित जिस प्रकार का अर्थ केवलालोक से भगवान् देखते हैं वैसे ही उस प्रकार का अर्थ का प्रतिपादन करते है। तदनन्तर यथावस्थित जैसे भगवान्ने कहा है उसी प्रकार भगवान् के उपदेशको शास्त्ररूपसे गणधरोंने ग्रथित किया है, अन्यथारूपसे नहीं प्रतिपादन के अन्यथा ग्रथन सूत्ररूप से करने का कोई कारण नहीं था. कारण उसमें रागद्वेष और वचनातिशयका अभाव होता है और भगवान सर्वथा निर्दोष आप्त और वचनातिशयवाले होते हैं उनमें रागद्वेषादि रूपदोष और वचनातिशय का अभाव नहीं होता हैं क्यों कि वे आप्त है एवं वचनातिशय विशिष्ट हैं। एवं भगवान् के कृपापात्र गणधर भी भगवान् के समीप है रहनेवाले होने से आप्त में इसलिये उनके वचन भी प्रामाणिक होते हैं। पूर्वापर विरोधशून्य अर्थ एवं वचन को प्रतिपादन करता हुआ प्रतिपादक गूंथता हुआ गूंथनेवाला भी बुद्धिशालियों के लिये उपादेय

લોકથી ભગવાન્ દેખે છે. તેવી જ રીતના અર્થનું પ્રતિપાદન કરે છે. ત્યારપછી યથાવસ્થિત જે પ્રમાણેનો અર્થ ભગવાને કહ્યો હોય તેજ રીતે ભગવાનના ઉપદેશને શાસ્રરૂપથી ગણુધરોએ ગ્રથિત કરેલ છે. બીજા પ્રકારે નહીં. પ્રતિપાદનથી જુદી રીતે ગ્રથન કરવાનું કોઈજ કારણુ ન હતું કારણુ કે તેઓમાં રાગદ્વેષ, અને વચનાતિશયનો અભાવ હોય છે. અને ભગવાન્ સર્વથા નિર્દોષ, આપ્ત, અને વચનાતિશયવાળા હોય છે. તેઓમાં રાગદ્વેષાદિરૂપ દોષ અને વચનાતિશયનો અભાવ હોતો નથી કેમકે તેઓ આપ્ત છે, અને વચનાતિશય વિશિષ્ટ છે. તેમજ ભગવાનના કૃપાપાત્ર ગણુધર પણુ ભગવાનની સમીપ રહેવાવાળા હોવાથી આપ્ત છે. તેથી તેમનાં વચનો પણુ પ્રમાણિક જ હોય છે. પૂર્વાપર વિરોધ રહિત અર્થ અને વચનને પ્રતિપાદન કરનાર પ્રતિપાદક ગૂંથતા એવા ગૂંથવાવાળા પણુ બુદ્ધિમાનોની દૃષ્ટિથી ઉપાદેય અર્થ વચનવાળા હોય છે. અર્થાત્

अत्र च 'राजप्रश्नीये प्रतिमावर्णने नितान्तमेव पूर्वापरविरोधो दृश्यते तथाहि-यत्र क्वचन भगवतोऽर्हतः शरीरस्य वर्णनं वर्तते तत्र मस्तकादारभ्य चरणपर्यन्तमेव तल्लभ्यते, राजप्रश्नीये तु जिनप्रतिमावर्णनं शरीरस्य अधोभागादारभ्योपलभ्यते इत्येकः पूर्वापरविरोधः १। अथौपपातिकादौ भगवतः शरीरवर्णने वक्षःस्थलमात्रस्य वर्णनम्, राजप्रश्नीये पुनर्वक्षःस्थलवर्णनस्थाने चूचुकवर्णनमुपलभ्यते इति द्वितीयः पूर्वापरविरोधः २।

अपरञ्च-भगवतो वर्णने 'अट्ठसहस्सवरपुरिसलक्खणधरे' इति पाठः, अत्रतु न तथेति तृतीयो विरोधः ३।

अर्थ वचनवाला होता है अर्थात् उसके अर्थ और वचन उपादेय होते हैं। और पूर्वापर विरुद्ध प्रतिपादन करता हुआ प्रतिपादक और गूंथता हुआ पुरुष बुद्धिमानों की दृष्टि में उपेक्षणीय होता है।

इस 'राजप्रश्नीय' सूत्र में प्रतिमा के वर्णन में अत्यन्त पूर्वापर विरोध देखने में आता है। जैसा कि राजप्रश्नीय सूत्र से अतिरिक्त जहाँ कहीं अर्हत भगवान् के शरीर का वर्णन होता है वहां पर मस्तक से आरम्भ करके चरण पर्यन्त ही वर्णन मिलता है। इस राजप्रश्नीय सूत्र में जिनप्रतिमाका वर्णन शरीर के अधोभाग से मिलता है यह प्रथम पूर्वापर विरोध है?

औपपातिकादि में भगवान् के शरीर के वर्णन में वक्षःस्थल का ही वर्णन आता है। इस राजप्रश्नीय में वक्षःस्थल के वर्णन के स्थान में स्तनाग्र (चूचुक) का वर्णन मिलता है यह दूसरा पूर्वापर विरोध है।

भगवान् के वर्णन में 'अट्ठसहस्स वर पुरिसलक्खणधरे' पुरुष के

તેમના અર્થ અને વચન ઉપાદેય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય) હોય છે. અને પૂર્વાપર વિરોધ આવે એવું પ્રતિપાદન કરનાર પ્રતિપાદક અને તેને ગૂંથનાર પુરૂષ બુદ્ધિમાનોની દૃષ્ટિએ ઉપેક્ષણીય હોય છે.

આ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં પ્રતિમાના વર્ણનનાં પૂર્વાપરમાં અત્યંત વિરોધ જોવામાં આવે છે, જેમકે-રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર સિવાયનાં બીજા સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં અર્હંત ભગવાનનો શરીરનું વર્ણન જોવામાં આવે છે ત્યાં ત્યાં ભગવાનના માથાથી લઇને ક્રમશઃ ચરણ પર્યન્તનું જ વર્ણન મળે છે. ત્યારે આ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં જીનપ્રતિમાનું વર્ણન શરીરના નીચેના ભાગથી જોવામાં આવે છે. આ પહેલો પૂર્વાપરનો વિરોધ છે.

ઔપપાતિકાદિમાં ભગવાનના શરીરના વર્ણનમાં વક્ષઃસ્થલનું જ વર્ણન આવે છે. ત્યારે આ રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં વક્ષઃસ્થલના વર્ણનની જગ્યાએ સ્તનાગ્ર (ચૂચુકો)નું વર્ણન કરેલું જોવામાં મળે છે. આ બીજો પૂર્વાપર વિરોધ છે.

ભગવાનના વર્ણનમાં "अट्ठसहस्स वर पुरिसलक्खणधरे" પુરુષના એક

औपपातिके-तीर्थकृतो वर्णने श्मश्रुवर्णनं वर्तते यथा-'अवट्ठिय सुविभत्तचित्तमंसू' अवस्थितसुविभक्तचित्रश्मश्रुः' इति पाठः, अत्र तु न तथेति चतुर्थः पूर्वापरविरोधः ४। इत्यादि।

किञ्च-औपपातिके कोणिको राजा भगवद्वन्दनार्थं भगवत्समीपे पञ्चाभिगमनो याति, तथाहि-'तए णं से कोणिए राया भंभसारपुत्ते०..........समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ, तं जहा सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए १, अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए २, एगसाडियं उत्तरासंगकरणेणं ३, चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं ४, मणसो एगत्तीभावकरणेणं ५, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ करित्ता वंदइ नमंसइ०"

एक हजार आठ लक्षणों को धारण करनेवाले ऐसा पाठ अन्यत्र मिलता है यहां पर वैसा नहीं है यह तीसरा विरोध है।

औपपातिक सूत्र में तीर्थंकर के वर्णन में श्मश्रुका वर्णन है जैसा कि 'अवट्ठिय सुविभत्त चित्तमंसू' ठीक प्रकार से व्यवस्थित और सुंदर रचनावाली दाढीवाला ऐसा पाठ मिलता है यहां पर उस प्रकार का वर्णन नहीं है ये चौथा विरोध है।

औपपातिक सूत्र में कोणिक राजा भगवान की वंदना के लिये भगवान् के पास पांच अभिगम से जाते हैं जैसा कि-'तएणं से कोणिए राया भंभसारपुत्ते.......समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेण अभिगच्छइ, तं जहा-सच्चित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए१, अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणयाए२,२, एगसाडियं उत्तरासंगकरणेणं२, चक्खुप्फासे अंजलिपग्गहेणं४, मणसो एगत्तीभावकरणेणं५, समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो

હજાર આઠ લક્ષણોને ધારણ કરનાર એવો પાઠ બીજે મળે છે. અહીં તેમ નથી, આ ત્રીજો વિરોધ છે.

ઔપપાતિક સૂત્રમાં તીર્થંકરના વર્ણનમાં શ્મશ્રુનું વર્ણન કરેલ છે. જેમકે "अवट्ठिय सुविभत्त चित्तमंसू" સારી રીતે વ્યવસ્થિત અને સુંદર રચનાવાળી દાઢીવાળા એવો પાઠ મળે છે. અહીં તે રીતનું વર્ણન નથી એ ચોથો વિરોધ છે.

ઔપપાતિક સૂત્રમાં કોણિકરાજા ભગવાનને વંદના માટે પાંચપ્રકારના અભિગમથી ભગવાનની પાસે જાય છે.. જેમકે—तएणं से कोणिए राया भंभसारपुत्ते समणं भगवं महावीरं पंचविहेणं अभिगमेणं अभिगच्छइ तं जहा—सचित्ताणं दव्वाणं विउसरणयाए १ अचित्ताणं दव्वाणं अविउसरणायाए २, एगसाडियं उत्तरासंगकरणेणं २ चक्खुप्फासे अंजलि पग्गहेणं ४, मणसो एगत्तीभावकरणेणं ५,

इत्यादि, छाया-ततः खलु स कोणिको राजा भम्भसारपुत्रः०....श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेन अभिगमेन अभिगच्छति, तद्यथा-सचित्तानां द्रव्याणां व्युत्सर्जनतया १, असचित्तानां द्रव्याणाम् अव्युत्सर्जनतया २, एकशाटिकोत्तरासङ्गकरणेन ३, चक्षुःस्पर्शे अञ्जलिप्रग्रहेण ४, मनस एकत्रीभावकरणेन ५, श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिःकृत्वः आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति कृत्वा वन्दते नमस्यति इति ।

एवं च--औपपातिके पूर्वोक्तपाठदर्शनात् सति तीर्थकरे तद्दर्शनार्थं वन्दनार्थं च गच्छतः कोणिकस्य राज्ञः पञ्चाभिगमसेवनमावश्यकमभूत्, मोक्षं गतवति च तीर्थङ्करे यदि तत्प्रियार्थं तत्प्रतिमाकरणम्-तस्याश्च प्रतिमायाः

आयाहिणपयाहिणं करेइ करेत्ता वंदइ' तदनन्तर वह कोणिक राजा भम्भसारकापुत्र०---श्रमण भगवान् महावीर को वन्दना के लिये पांच प्रकार के अभिगम से सन्मुख गया जैसा कि सचित्तद्रव्यों को त्यागकर१ अचित्तद्रव्यों को नहीं त्याग कर२, एकशाटिक उत्तरासंग करके३, भगवान को देखते ही हाथ जोडकर४, मनको एकाग्र करके५, श्रमण भगवान महावीर को तीनबार आदक्षिण किया आदक्षिण प्रदक्षिण करके वन्दन किया नमस्कार किया इत्यादि ।

इसी प्रकार औपपातिक सूत्र के पूर्वोक्त पाठ से तीर्थंकर दर्शन के लिए और वन्दन के लिए जाते हुए कोणिक राजाका पांच प्रकार के अभिगम का सेवन आवश्यक हुआ तो मोक्ष पधारे हुए तीर्थंकर में यदि उनकी प्रसन्नता के लिए उनकी प्रतिमाका निर्माण करना और उनकी

समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ" ત્યારપછી તે કોણિક રાજા ભમ્ભસારનો પુત્ર....શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન કરવા માટે પાંચ પ્રકારના અભિગમથી ભગવાનની સંમુખ ગયો. જેમકે—સચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ કરીને૧, અચિત્ત દ્રવ્યોનો ત્યાગ કર્યા વિના૨, એકશાટિક ઉત્તરાસંગ (સીવ્યા વિનાનું વસ્ત્ર) કરીને૩, ભગવાનને જોઇને હાથ જોડીને૪, મનને એકાગ્ર કરીને૫, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણવાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કર્યું, આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા ઇત્યાદિ.

એજ રીતે ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વોક્તપાઠથી તીર્થંકરના દર્શન અને વંદના માટે જતા એવા કોણિક રાજાને પાંચ પ્રકારના અભિગમોનું સેવન આવશ્યક થયું, તો મોક્ષપધારેલા તીર્થંકરમાં જો તેમની પ્રસન્નતા માટે તેમની પ્રતિમાનું નિર્માણ કરવું અને તેમની પ્રતિમાનું પૂજન કરવું તે ભગવાનને પ્રીતિકર હોત તો અભિગમમાં

पूजाकरणं च तस्मै भगवते रोचते तदा अभिगमपतितं नियममनुल्लङ्घ्यैव रोचेत नतु–अभिगमनियममुल्लङ्घ्य। दृश्यते चात्र तद्विपरीतमेव यत् पूजोपकरणानि दृश्यमानाऽदृश्यमानसूक्ष्माऽसूक्ष्मकुन्थ्यादित्रसकायसङ्कुलानि पुष्पाणि फलानि, सचित्तजलानि, अग्निकायविराधनसाधनं धूपदानम्, दीपदानञ्च, वायुकायादिविराधनसाधनं गीतं, नृत्यादिकं चेति। एवं स्थितौ को नाम-नाऽनुमातुं शक्येत यद् अत्रत्योऽन्यस्थलीयो वा सर्वोऽपि प्रतिमादिपूजा-प्रकारः यक्षादीनामेव, नतु तीर्थकराणाम्। दर्शितपूजासामग्र्याः महारम्भ महापरिग्रहवत्त्वे न षट्कायविराधकत्वात्। तदननुमतत्वेन च आज्ञाभङ्गादिदोषत्वात् परिभ्रमणमूलकत्वात्। लोकेऽपि प्रत्यक्षेऽप्रत्यक्षे च दृश्यते यस्मै यद्रोचते

प्रतिमाका पूजन करना उनको प्रीतिकर होता तो अभिगम में कहे हुए नियमों को उल्लंघित किये विना ही होता, न की अभिगम के नियमो का उल्लंघन करके, किन्तु यहां तो उससे विपरीत ही देखा जाताहै जैसा कि पूजा के उपकरण और दृश्यमान और अदृश्यमान सूक्ष्म बादर कुन्थ्यादि त्रसकाय से व्याप्त पुष्प, फल, सचित्त जल अग्निकाय के विराधना से होनेवाला धूपदान, दीपदान, वायुकाय के विराधना से होने वाले गीत-नृत्य इत्यादिका। ऐसा होने पर कौन ऐसा नहीं कह सकता है कि राज-प्रश्नीय सूत्र में और अन्य सूत्र में कहा हुआ सब प्रतिमा पूजादि प्रकार यक्षादि कों का ही है न कि तीर्थंकरों का कारण कि जो पूजनसामग्री दिखाई देती है वह सब महारम्भ और महापरिग्रह से षट्काय का विराधक है और भगवान् की अनुमति नहीं होने से आज्ञाभङ्गादि दोष लगते हैं अतः यह चातुर्गतिक संसार में परिभ्रमण का हेतु होता है, लोक में

કહેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કર્યા વગરજ હોત. નહિં કે અભિગમમાં કહેલા નિયમોનુ ઉલ્લંઘન કરીને પરંતુ અહિં તો તેનાથી જુદુ જ જોવામાં આવે છે :જેમકે પૂજાના ઉપકરણો, દેખાતા અને ન દેખાતા સૂક્ષ્મબાદર કુંમી આદિ ત્રસકાયથી વ્યાપ્ત પુષ્પ, ફૂલ, સચિત્ત જલ, અગ્નિકાયની વિરાધનથી થનારા ધૂપધાન, દીપદાન, તેમજ વાયુકાયની વિરાધનાથી થનારા ગીત, નૃત્ય, ઈત્યાદિનો.

આવું હોય તો કોણુ એવું ન કહી શકે કે રાજપ્રશ્નીય સૂત્રમાં અને બીજા સૂત્રોમાં કહેલો બધોજ પૂજાદિપ્રકાર યક્ષાદિકોનોજ છે. નહીં કે તીર્થંકરોનો કારણકે પૂજાસામગ્રી જોવામાં આવે છે તે બધીજ મહારમ્ભ, મહાપરિગ્રહથી ષટ્કાયનીવિરાધક છે. અને ભગવાનની અનુમતિ ન હોવાથી આજ્ઞા ભઙ્ગાદિદોષ લાગે છે. તેથી આ ચાતુર્ગતિક સંસારમાં પરિભ્રમણુના કારણરૂપ બને છે. સમાજમાં પણ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષમાં

तस्मै तदेव दीयते यदि तमनुकूलयितुं वाञ्छेत्। यदि कोऽपि बहुमानभक्त्या साधोः शिरसि तदनभिलषितं मुक्तादामविलम्बितं मुकुटं, शिरस्त्राणं (पगडी टोपी आदि) दद्यात् तदा किं तया बहुमानभक्त्या स साधुः प्रसन्नः स्यात्? नहि नहि, प्रत्युतात्यन्तमप्रसन्न एव स्यात्। इत्थमत्रापि प्रतिमा पूजादिविषये विज्ञेयम्। यत्र यत्र प्रतिमापूजादिविधानं तत्र तत्र सर्वत्रैव यक्षादीनामेव प्रतिमा तथा तत्पूजा च विज्ञेया न तीर्थकराणामिति तत्त्वम्।

अन्यथा-एकत्र तीर्थकृत्प्रतिमां विधाय तत्पूजनम्, अपरत्र च तत्त्यक्त-तदनभिमतानां सचित्तवस्तूनां स्वर्णरजताद्याभूषणादीनां च समर्पणमित्यादर-

---

भी प्रत्यक्ष और परोक्ष में देखने में आता है कि जिसको अनुकूल करना हो उसको जो रुचिकर होता है, वही दिया जाता है।

जो बहुमान एवं भक्ति से साधुको अनभिलषित ऐसी मोती की माला या मुकुट (पगडी टोपी आदि) उनके शिरपर रखदे तो क्या उस बहुमानभक्ति से वह साधु प्रसन्न होता है! नहीं नहीं परन्तु वह अप्रसन्न ही होता है। इसी प्रकार इस प्रतिमा पूजा के विषयमें भी समझ लेना चाहिये इसलिये जहां जहा पर प्रतिमापूजादि विधान है, वहां वहां सब जगह यक्षादिकों की ही प्रतिमा और उनकी ही पूजा समझनी चाहिए न कि तीर्थंकर की यही उसका सारांश है। अन्यथा तो एक जगह तीर्थंकर की प्रतिमा बनाकर उनकी पूजा की जाती है, और दूसरी तरफ उन्होंने छोडी हुइ और उनकी अनभिमत (उनकी नहीं मानी हुई) सचित्त वस्तुओं का. और सोना चांदी के दागीना आदिका समर्पण करना यह तो आदर

એવું જોવામાં આવે છે કે જો કોઈને અનુકૂળ કરવો હોય તો તેને જે પ્રીતિકર હોય તે વસ્તુ જ તેને આપવામાં આવે છે,

જો ઘણા માન અને ભક્તિથી સાધુને માટે યોગ્ય ન હોય તેવી મોતીની માળા કે મુકુટ (પાઘડી, ટોપી,) ઈત્યાદિ તેમના માથા પર મૂકી દેવામાં આવે તો શું તે બહુ-માન ભક્તિથી તે સાધુ તેમના પર પ્રસન્ન થશે? નહીં જ ઉલ્ટા તે વધારે અપ્રસન્નજ થાય છે, તેજ રીતે આ પ્રતિમાપૂજાના વિષયમાં સમજવું જોઇએ એથી જ્યાં જ્યાં પ્રતિમાપૂજાદિ વિધાન છે, ત્યાં ત્યાં દરેક ઠેકાણે યક્ષાદિઓનીજ પ્રતિમા અને તેમનીજ પ્રતિમાનું પૂજન સમજવું નહીં કે તીર્થંકરની એજ આનો સારાંશ છે.

અન્યથા તો એક જગ્યાએ તીર્થંકરની પ્રતિમા બનાવીને તેમની પૂજા કરવામાં આવે છે, અને બીજી તરફ તેમણે છોડેલી અને તેઓને અનભિમત (તેમણે ન સ્વીકારેલી) સચિત્ત વસ્તુઓના અને સોનાચાંદીના દાગીના આદિનું સમર્પણ કરવું એ તો આદર

बुद्धया तदनादर एव स्यात्, सर्वं चैतद् मिथ्यात्वविजृम्भितमेव चातुर्गतिक-संसारपरिभ्रमणमूलकत्वाद् इत्यलं विस्तरेणेति तस्मात् अन्वयव्यतिरेकाभ्यां सिद्धमिदं यदयं जिनप्रतिमाशब्दः तीर्थंकरस्य प्रतिमा प्रतिपादको न भवितुमर्हति, अपि तु कस्यापि यक्षस्य प्रतिमायाः प्रतिपादकः, कामदेवस्य वा प्रतिमायाः प्रतिपादको भवितुमर्हति, यतो जिनशब्देन कामदेवार्थस्यापि ग्रहणं भवति, तथा चोक्तं हैमीनाममालाकोशे–

"अर्हन्नपि जिनश्चैव, जिनः सामान्यकेवली ।
कन्दर्पोऽपि जिनश्चैव, जिनो नारायणो हरिः ॥

अतएव केवलजिनपदग्रहणेन तीर्थंकरार्थंकरणं सर्वथा अनुचितमेव प्रतिभाति ।२३।

किञ्च अपरमिदं तत्त्वमवसेयम्–उक्तं चाचाराङ्गसूत्रे षष्ठाध्ययने भगवता "आणाए मामगं धम्मं एस उत्तरवादे इह माणवाणं वियाहिए" आज्ञायां

बुद्धि से उनका अनादर ही हुआ। अर्थात् आशातना हुई, इसलिये यह सब मिथ्यात्व के उदय का ही प्रभाव है, एवं चतुर्गति का संसार के परिभ्रमणका मूल कारण है इसलिये अतिविस्तारकी आवश्यक्ता नहीं है.

अतः अन्वयव्यतिरेक से यह सिद्ध होता है कि जो यह जिनप्रतिमा शब्द है वह तीर्थंकर की प्रतिमा का प्रतिपादक नहीं हो सकता है. किन्तु यह किसी भी यक्षकी प्रतिमा का प्रतिपादक है. अथवा कामदेव की प्रतिमा का प्रतिपादक हो सकता है। क्यों कि जिन-शब्द से कामदेवरूप अर्थ का भी ग्रहण होता है–सो ही हैमीनाममाला कोश में–'अर्हन्नपि जिनश्चैव, जिनः सामान्यकेवली, कन्दर्पोऽपि जिनश्चैव, जिनो नारायणो हरिः' ऐसा कहा है, इसलिये केवल 'जिन' ऐसे पद के ग्रहण से तीर्थंकररूप अर्थ करना यह सर्वथा अनुचित ही मालूम पडता है।

२४––यह एक और बात जाननी चाहिये–आचाराङ्ग सूत्रके छट्ठे अध्ययन में भगवान् ने कहा है "आणाए मामगं धम्मं" इत्यादि

બુદ્ધિથી તેમનો અનાદરજ થયો કહેવાય અર્થાત્ આશાતનાજ, થઈ એથી આ બધું જ મિથ્યાત્વના ઉદયનો જ પ્રભાવ છે. અને ચતુર્ગતિક સંસારના પરિભ્રમણના મૂળકારણ-રૂપ છે. એથી અતિ વિસ્તારની આવશ્યકતાની જરૂર નથી,

એથી અન્વય વ્યતિરેક મુજબ આ વાત સિધ્ધ થાય છે કે આ જિનપ્રતિમા શબ્દ તીર્થંકર પ્રતિમાનો વાચક નથી પણ તે ગમે તે યક્ષ પ્રતિમાનો જ વાચક છે કે પછી તેને કામદેવની પ્રતિમાનો પણ વાચક કહી શકાય. કેમકે જિન શબ્દથી કામદેવરૂપ અર્થનું પણ ગ્રહણ થયું છે. "હૈમી નામમાલા કોશમાં" अर्हन्नपि जिनश्चैव, जिनःसामान्यकेवली, कन्दर्पोऽपि जिनश्चैव, जिनो नारायणो हरिः જિન શબ્દના આટલા અર્થો સ્પષ્ટ કર્યા છે. એથી 'જિન' પદથી તીર્થંકર અર્થ ગ્રહણકરવો યોગ્ય નથી.

૨૪ વળી, આચરાંગ સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યનમાં કહ્યુંછે કે'आणाए मामगंधम्मं' इत्यादि। કહેવામાં આવ્યું છે. આ મુજબ મનીષીજનો ભગવાન તીર્થંકરની આજ્ઞા ને ધમ માને છે. કોઈ

मामको धर्मः एष उत्तरवाद इह मनुष्येभ्यः व्याख्यातः (मया) इतिच्छाया भगवता–आज्ञायां धर्मः, एष उत्तरवादः- प्रधानवादः इति प्रतिपादितम्, तथा च भगवतस्तीर्थकृत आज्ञां धर्ममामनन्ति मनीषिणः, प्रतिमापूजाविषये च कस्मिन्नपि आगमसूत्रे भगवत आज्ञा नैवोपलभ्यते, विधिरूपेण प्रतिमापूजायाः कुत्रापि उल्लेखो नोपलभ्यते साधुश्रावकाणां नियमानां सर्वे विधयः प्रतिपादिताः सन्ति किन्तु प्रतिमापूजाविधिस्तु न कुत्रापि प्रतिपादितः, अतएव जैनधर्मे प्रतिमापूजाया धर्मत्वेन स्वीकारो न कृतः, यतो हि अस्यां प्रतिमापूजायां बहवः आरम्भसमारम्भा वर्तन्ते, यत्र षट्सु कायेषु कस्यापि कायस्य आरम्भो भवेत् तत्र धर्मो नाङ्गीक्रियते, चरित्ररूपेण उपलभ्यमानोऽपि अस्माकं कृते नैव कथमपि उपादेयो भवितुमर्हति, यतो हि चरित्ररूपेण तु वेश्या–मदिरा–हिंसादीनां वर्णनमपि उपलभ्येत तर्हि किं तस्यापि ग्रहणं कर्तुं शक्यते, वस्तुतस्तु अस्माकं कृते 'आणा धम्मो' आज्ञा

कहा गया है. इसके अनुसार भगवान तीर्थंकर की आज्ञा को मनीषीजन धर्म मानते हैं, मूर्तिपूजा के विषय में किसी भी आगम सूत्र में भगवान् की आज्ञा उपलब्ध नहीं होती है अर्थात् विधिरूप से मूर्तिपूजा का कहींपर भी उल्लेख नहीं मिलता है, साधु एवं श्रावकों के नियमों की सब विधियां कही गई हैं. किन्तु मूर्तिपूजा की विधि नहीं कहीं गई है. अत एव जैनधर्म में मूर्तिपूजा को धर्मरूप से स्वीकार नहीं किया गया है. क्यों कि इस मूर्तिपूजा में अनेक आरंभ समारंभ हैं जहां षट्काय के बीच में किसी भी काय का आरंभ होता हो वहां धर्म अंगीकार नहीं किया गया है. चारित्ररूप से किया गया वर्णन हमारे लिये किसी भी तरह से उपादेय नहीं हो सकता है. क्यों कि चारित्ररूप से वेश्या, मदिरा, एवं हिंसा आदिकों का वर्णन भी पाया जाता है तो क्या हमें उसका भी ग्रहण कर लेना चाहिये.? वास्तव में तो हमलोगों के लिये

પણ આગમમાં મૂર્તિપૂજાના વિષયમાં ભગવાનની આજ્ઞા મળતી નથી એટલે કે વિધિરૂપથી મૂર્તિપૂજાનો ઉલ્લેખ કોઇ પણ સ્થાને મળતો નથી. સાધુ અને શ્રાવકોના નિયમોની બધી વિધિઓનું કથન મળે છે પણ મૂર્તિપૂજાની વિધિ માટે કંઇ પણ વિધાન મળતું નથી એથી જૈનધર્મમાં મૂર્તિપૂજાને ધર્મરૂપમાં માનવામાં આવી નથી. કેમકે આ મૂર્તિપૂજામાં અનેક આરંભ સમારંભો છે. જ્યાં ષટ્કાય પૈકી કોઇ પણ કાયનો આરંભ થતો હોય ત્યાં ધર્મ સ્વીકારવામાં આવ્યો નથી. ચારિત્રરૂપથી કરાયેલું વર્ણન અમારા માટે કોઇ પણ રીતે સ્વીકાર્ય નથી. કેમકે ચારિત્રરૂપથી વેશ્યા મદિરા હિંસા વગેરેનું પણ વર્ણન કરવામાં આવે છે. તો શું તે પણ અમારા માટે ગ્રાહ્ય છે? હકીકતમાં તો

धर्मः, इति, अयमेव सत्यसिद्धान्तो वर्तते, देवानां तु जीतव्यवहारो वर्तते, ते तु यथा खड्गादिशस्त्राणां स्तम्भानाम् पुत्तलिकानाञ्च पूजनं कुर्वन्ति तथा किं वयमपि करवाम, अस्माकं तु सर्वमिदं परित्याज्यमेव वर्तते इत्यलम्।

अत्रेदं तत्त्वम्-यथा रजतत्वेन, शुक्तिमवगाहमाना प्रवृत्तिः शुक्तिमेव गोचरयति न तु रजतम्, तत् शुक्तौ रजतत्वस्य आरोपात् आरोप्यमाणस्य रजतत्ववस्तुनस्तत्रोपलब्ध्यभावः यथा वा रज्जौ सर्पत्वारोपेण जायमाना प्रवृत्तिः निवृत्तिर्वा रज्जुमेव दर्शयति नतु उपलभते च सर्पम्, एवं सूर्यकिरणमरीचिकायां मृगस्य जलज्ञानेऽपि सूर्यमरीचिकामनुधावन्नपि मृगो न तत्र जलमासादयति नापि तस्य. पिपासा तृष्णाशान्तिः, तज्ज्ञानस्य भ्रममात्रत्वात् एवं

'आज्ञाधर्म' यही सत्यसिद्धान्त है परन्तु देवों का जितव्यवहार होताहै, वे तो खड्गादि शस्त्रों की, स्तभों की और पुत्तलिकाओं की भी पूजा किया करते हैं तो क्या हम भी वैसा ही करने लगें? नहीं, हमें तो यह सब परित्याज्य ही है. ज्यादा अब और क्या कहा जाय. तात्पर्य कहने का यही है की- रजतरूप से मानकर शुक्ति में हुई प्रवृत्ति शुक्ति को ही विषय करती है- प्राप्त करती है, रजतको नहीं, क्यों कि शुक्ति में रजतपने का आरोप किया गया था, अतः आरोप्यमाण रजतरूप वस्तु की उपलब्धि का वहां अभाव रहता है, अथवा जिस प्रकार रस्सी में सर्पत्व के आरोप करने पर भी 'तत्र अयंसर्पः' ऐसी प्रतीति होने पर वास्तव में वहां तद् नुसार प्रवृत्ति करने पर रस्सी ही मिलती है एवं वहां से निवृत्ति होने पर भी रस्सी से ही निवृत्ति होती है, सर्प से निवृत्ति होती हुई नहीं दिखाई देती है इसी प्रकार सूर्यकी दोपहर की धूप में मृग को जलतृष्णा

અમારા માટે "આજ્ઞા ધર્મ" એજ સત્ય સિદ્ધાન્ત છે પણ દેવોનો જિતવ્યવહાર હોય છે. તેઓ ખડ્ગ વગેરે શસ્ત્રોની, સ્તંભોની અને પુત્તલિકાઓની પણ પૂજા કરે છે. તો શું અમે પણ તે પ્રમાણે જ કરીએ? નહિ અમારા માટે તો આ બધું ત્યાજ્ય છે વધારે શું કહીએ. રજતરૂપ માનીને શુકિતમાં પ્રવૃત્ત થયેલી વૃત્તિ શુકિતને જ વિષય કરે છે, પ્રાપ્ત કરે છે, રજતને નહિ. કેમકે શુકિતમાં જ રજતનું આરોપણ કરવામાં આવ્યું છે. એથી આરોપ્યમાણ રજતરૂપ વસ્તુની પ્રાપ્તિનો ત્યાં અભાવ જ રહે છે. અથવા જેમ રજ્જુમાં સર્પત્વનો આરોપ કરવાથી "तत्र अयं सर्पः" એવી પ્રતિતી થાય છે અને છેવટે ત્યાં તદનુસાર પ્રવૃત્તિ કરવાથી રજ્જૂથી જ નિવૃત્તિ થાય છે, સર્પથી નિવૃત્તિ થતી નથી આ પ્રમાણે સૂર્યના બપોરના તાપમાં મૃગને પાણીની તરસ

बुभुक्षातुरस्य स्वप्ने प्रतिभासमानस्य मोदकादिपदार्थस्य दृश्यमानस्य भक्ष्यमाणस्येव प्रतीति र्भवति नतु वस्तुतस्तद्भक्षणं भवति नापि तृप्ति-र्भवति तस्य सर्वथा मिथ्यारूपत्वात्, निष्फलत्वाच्च असत्यत्वम् तथा मूर्तावपि मृण्मय्यां पाषाणमय्यां रत्नादिमय्यां वा जिनत्वस्य आरोपेऽपि आरोप्यमाणस्य जिनत्वस्य वस्तुतस्तत्र प्रतिमायाम् असद्भावेन उपलब्ध्यभावात् अविद्यमान-जिनत्वधर्मीया प्रतिमाया उपसेवनेन अर्चनेन वन्दनेन वा स्वाभीष्टसिद्धिर्न-कथमपि, संभवितुमर्हति, नहि गवादिचित्रात् दुग्धादिकमासादयितुं कथञ्चिदपि कश्चिदीष्टे, नो वा शुष्काम्रादिवृक्षेभ्यः फलान्याहर्तुं शक्नोति कश्चिद् अप-श्चिमविपश्चिदपि, इति सर्वथा असत्कल्पाया जिनप्रतिमायाः पूजनादिना न किमपि

ज्ञात होने पर तदनुसार अनुधावन करने पर भी हरिण को जल की उपलब्धि नहीं होती और प्यास भी नहीं बुझती, इसी तरह भूख से व्याकुल व्यक्ति को स्वप्न में मोदकादि पदार्थ को खाते हुए भी देखने पर भी वास्तव में भूख नहीं मिटती और तृप्ति नहीं होती है, इसी प्रकार मूर्ति में भी चाहे वह मृत्तिका की हो या पाषाण की हो या रत्नादिकों की बनी हुई हो, जिनत्व के आरोप में भी आरोप्यमाण जिनत्व की वास्तव में उस मूर्ति में असद्भाव होने के कारण उपलब्धि नहीं होती है. इसलिये अविद्यमान जिनत्वरूप धर्म-वाली मूर्त्ति के बार२ सेवन से, पूजन से, एवं वन्दन से जीव के स्वाभीष्ट की सिद्धि कथमपि नहीं हो सकती है। अरे भला—गवादिके चित्र से क्या कोइ किसी तरह से दुग्धादिक की प्राप्ति कर सकता है या शुष्क आम्रादि वृक्ष से क्या कोई बडे से बडा विद्वान् भी फलों को लाने के लिये समर्थ हो सकताहै।

લાગવાથી તે તદનુસાર અનુસંધાન કરે છે છતાંએ તેને જલ પ્રાપ્ત થતું નથી. અને તેની તૃષા પણ શાંત થતી નથી. આ પ્રમાણે જ ભૂખથી પીડિત વ્યક્તિ ને સ્વપ્નમાં મોદક વગેરે ખાવા મળે છે છતાંએ તેને તુપ્તિ મળતી નથી, તેની ભૂખ મટતી નથી. આ પ્રમાણે જ મૂર્તિમાં ભલે તે પછી માટીની હોય કે પાષાણુની હોય કે રત્નાદિકોની બનેલી હોય. જિનત્વના આરોપમાં પણુ વાસ્તવમાં આરોપ્યમાણુ જિનતત્વની તે મૂર્તિમાં અસદ્ભાવના હોવાથી ઉપલબ્ધિ થતી નથી. એથી જ અવિદ્યમાન જિનત્વરૂપ ધર્મવાળી મૂર્તિની બહાર વારંવાર સેવા કરવાથી, પૂજનથી અને વંદનથી જીવને સ્વાભીષ્ટની સિદ્ધિ કોઇપણુ રીતે થતી નથી. ગાય વગેરેના ચિત્રોથી શું દૂધ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે? શુષ્ક આમ્ર વગેરે વૃક્ષોથી પણુ કોઈ મોટામાં મોટો વિદ્વા ફળો મેળવી શકે છે? આ પ્રમાણે સર્વથા અસત્કલ્પ જિન-

फलं संभवतीति, इत्यलम् असद्वस्तुनिरूपणप्रसङ्गेन। अतएव नामस्थापने अर्थशून्ये वर्तते इति अनुयोगद्वारे भगवता प्रतिपादितम् ॥सू० ९३॥

मूलम्—जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छइ, सभं सुहम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ, जेणेव माणवए चेइयखंभे जेणेव वइरामया गोलवट्टसमुग्गया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता लोमहत्थगं परामुसइ, वयरामए गोलवट्टसमुग्गए लोमहत्थेणं पमज्जइ, वइरामए गोलवट्टसमुग्गए विहाडेइ, जिणसगहाओ लोमहत्थेणं पमज्जइ, सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ, पक्खालित्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं य मल्लेहिय अच्चेइ, धूवं दलयइ, जिणसकहाओ वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु पडिनिक्खिमइ। माणवगं चेइयखंभं लोमहत्थएणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए, दलयइ, पुप्फारुहणं जाव धूवं दलयइ। जेणेव सीहासणे तं चेव। जेणेव देवसयणिज्जे तं चेव। जेणेव खुड्डागमहिंदज्झए तं चेव। जेणेव पहरणकोसे चोप्पालए तेणेव उवागच्छइ लोमहत्थगं परामुसइ, पहरणकोसं चोप्पालं लोमहत्थएणं पमज्जइ, दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए, दलेइ, पुप्फारुहणं० आसत्तोसत्त० धूवं दलयइ, जेणेव सभाए सुहम्माए बहुमज्झदेसभाए जेणेव मणिपेढिया जेणेव देवसयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ देव-

इस तरह सर्वथा असत्कल्प जिनमूर्ति की पूजा आदि से कुछ भी फल नहीं होता है अब और अधिक इस असद्वस्तु की प्ररूपणा के सम्बन्ध में क्या कहा जावे। नामस्थापना अर्थशून्य हैऐसा कथन अनुयोगद्वार में स्वयं भगवान्ने कहाहै।९३

મૂર્તિની પૂજા વગેરેથી કોઈ પણ જાતનાફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી. અસદ્વસ્તુની પ્રરૂપણા માટે વધારે શું કહીએ, અનુયોગદ્વારમાં ભગવાને કહ્યું છે કે નામ સ્થાપના નિરર્થક છે. ॥ સૂ૦ ૯૩ ॥

सयणिज्जं च मणिपेढियं च लोमहत्थएणं पमज्जइ जाव धूवं दलयइ। जेणेव उववायसभाए दाहिणिल्ले दारे तहेव सभा सरिसं जाव पुरत्थिमिल्ला णंदापुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ, तोरणे य तिसोवाणे य सालभंजियाओ य वालरूवए य तहेव। जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ, तहेव सीहासणं च मणिपेढियं च सेसं तहेव आययणसरिसं जाव पुरत्थिमिल्लो णंदापुक्खरिणी जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ, जहा अभिसेयसभा तहेव सव्वं। जेणेव ववसायसभा तेणेव लोमहत्थगं परामुसइ, पोत्थयरयणं लोमहत्थएणं पमज्जइ, पमज्जित्ता दिव्वाए दगधाराए अग्गेहिं वरेहिं य गंधेहि मल्लेहि य अच्चेइ, मणिपेढियं सीहासणं च, सेसं तं चेव। पुरत्थिमिल्ला णंदापुक्खरिणी जेणेव हरए, तेणेव उवागच्छइ, तोरणे य तिसोवाणे य सालभंजियाओ य वालरूवए य तहेव। जेणेव बलिपीढं तेणेव उवागच्छइ, बलिविसज्जणं करेइ, आभिओगिए देवे सद्दावेइ, सद्दावित्ता एवं वयासी—खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सूरियाभे विमाणे सिंघाडएसु तिएसु चउक्केसु चच्चरेसु चउम्मुहेसु महापहेसु पागारेसु अट्टालएसु चरियासु दारेसु गोपुरेसु तोरणेसु आरामेसु उज्जाणेसु वणेसु वणराईसु काणणेसु वणसंडेसु अच्चणियं करेह, अच्चणियं करेत्ता एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह ॥सू० ९४॥

छाया—यत्रैव सभा सुधर्मा तत्रैव उपागच्छति, सभां सुधर्मां पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविशति, यत्रैव माणवकश्चैत्यस्तम्भो यत्रैव वज्रमया गोलवृत्तसमुद्गकास्तत्रैव

'जेणेव सभा सुहम्मा' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह

'जेणेव सभा सुहम्मा' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छइ) त्यारपछी ते सूर्याभदेव

उपागच्छति, उपागत्य लोमहस्तकं परामृशति, वज्रमयान् गोलवृत्तसमुद्गकान् लोमहस्तेन मार्जयति, वज्रमयान् गोलवृत्तसमुद्गकान् विघाटयति, जिनसक्थीनि लोमहस्तेन प्रमार्जयति, सुरभिणा गन्धोदकेन प्रक्षालयति, प्रक्षाल्य अग्र्यैः वरैः गन्धैश्च माल्यैश्च अर्चयति, धूपं ददाति, जिनसक्थीनि

सूर्याभदेव जहां सुधर्मासभा थी वहां पर आया (सभं सुहम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ) वहां आकर वह पूर्वदिग्वर्ती द्वार से होकर उस सुधर्मासभा में प्रविष्ट हुआ (जेणेव माणवए चेइयखंभे) प्रविष्ट होकर फिर वह जहां माणवकचैत्यस्तम्भ था वहां आया वहां आकर वह (जेणेव वइरामया गोलवट्ट समुग्गया) उसमें जहां वज्रमय गोलवृत्त वालेसमुद्गक थे (तेणेव उवागच्छइ) उनके पास पहुंचा (उवागच्छित्ता लोमहत्थगं परामुसइ वइरामए गोलवट्टसमुग्गए लोमहत्थेणं पमज्जइ) वहाँ पहुँचकर उसने लोमहस्तक को उठाया और उससे वज्रमय उन गोलवृत्त समुद्गकों को साफ किया. (वइरामए गोलवट्टसमुग्गए विहाडेइ) फिर उसने उन गोलवृत्त समुद्गकों को खोला, (जिणसगहाओ लोमहत्थेणं पमज्जइ) खोलकर उनमें रखी हुई जिन-अस्थियों को लोमहस्तक से साफ किया (सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ) साफ करके फिर उसने सुरभि गंधोदक से उनका प्रक्षालन किया (पक्खालित्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं य मल्लेहिं य अच्चेइ, धूवं दलयइ, जिणसकहाओ वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु पडिनिक्खमइ) प्रक्षालन करके फिर उसने उनकी अग्र्य-ताजे, श्रेष्ठ, गंध से, चन्दन से और माल्य से पूजाकी-

---

જ્યાં સુધર્માસભા હતી ત્યાં આવ્યો. (सभं सुहम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ) ત્યાં આવીને તે પૂર્વદિશા તરફના દ્વારથી પ્રવિષ્ટ થયો. (जेणेव माणवए चेइयखंभे) પ્રવિષ્ટ થઈને તે જ્યાં માણવકચૈત્યસ્તંભ હતો. ત્યાં ગયો. ત્યાં જઈને તે (जेणेव वइरामया गोलवट्ट समुग्गया) તેમાં જ્યાં વજ્રમય ગોલવૃત્તવાળા સમુદ્ગકો હતા (तेणेव उवागच्छइ) તેમની પાસે ગયો. (उवागच्छित्ता लोमहत्थगं परामुसइ वयरामए गोलवट्टसमुग्गए लोमहत्थेणं पमज्जइ) ત્યાં જઈને તેણે રોમની બનેલી સાવરણી હાથમાં લીધી અને તેનાથી વજ્રમય ગોલવૃત્ત સમુદ્ગકો સાફ કર્યા. (वइरामए गोलवट्ट समुग्गए विहाडेइ) ત્યારબાદ તેણે તે ગોલવૃત્ત સમુદ્ગકોને ખોલ્યા. (जिणसगहाओ लोमहत्थेणं पमज्जइ) ખોલીને તેમની અંદર મૂકેલા અસ્થિઓને લોમહસ્તકથી સાફ કર્યા. (सुरभिणा गंधोदएणं पक्खालेइ) સાફ કરીને પછી તેણે સુરભિગંધોદકથી તેમનું પ્રક્ષાલન કર્યું. (पक्खालित्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं य मल्लेहिं य अच्चेइ, धूवं दलयइ, जिणसकहाओ वइरामएसु गोलवट्टसमुग्गएसु पडिनिक्खमइ) પ્રક્ષાલિત કરીને તેણે તેમની તાજા, શ્રેષ્ઠ ગંધથી, ચંદનથી અને માલ્યથી પૂજા કરી. તેમની સામે ધૂપ સળગાવ્યો.

वज्रमयेषु गोलवृत्तसमुद्गकेषु प्रतिनिक्षपति, माणवकं चैत्यस्तम्भं लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकान् ददाति, पुष्पारोहणं यावद् धूपं ददाति। यत्रैव सिंहासनं तदेव, यत्रैव देवशयनीयं तदेव, यत्रैव क्षुद्रमहेन्द्रध्वजस्तदेव, यत्रैव प्रहरणकोशः चोप्पालकस्तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, प्रहरणकोशं चोप्पालं लोमहस्तकेन

उनने समक्ष धूप जलाई और फिर बाद में उन जिन अस्थियों को उसने उन्हीं वज्रमय गोलवृत्त समुद्गकों में बन्द कर रख दिया.१, (माणवगं चेइयं खंभं लोमहत्थएणं पमज्जइ) बाद में उसने माणवक स्तंभ की लोमहस्तक से प्रमार्जना की (दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयइ) और दिव्य जलधारा से सरस गोशीर्षचन्दन से उसे चर्चित किया. यावत् धूपदानान्त तक के और भी सब काम उसने कियेर, (पुप्फारुहणं जाव धूवं दलयइ) यही बात इस सूत्रपाठ द्वारा समझाई गई है। (जेणेव सीहासणे तं चेव) इसके बाद वह जहां सिंहासन था वहां आया, वहां पर भी उसने प्रमार्जना से लेकर पूर्वोक्त धूपदानान्त तक के सब कार्य किये. (जेणेव देवसयणिज्जे, तं चेव, जेणेव खुड्डागमहिंदज्झए तं चेव) वहां से फिर वह देवशयनीय के पास आया-वहां पर भी उसने वही सब धूपदानान्त तक के कार्य किये फिर वहां से वह क्षुद्रमहेन्द्रध्वज के पास आया-वहां पर भी वही पूर्वोक्त सब कार्य उसने किये५ (जेणेव पहरणकोसे चोप्पालए तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह जहां प्रहरण कोश-(शस्त्रभंडार)

અને ત્યારપછી તેણે તે જિનઅસ્થિઓને વજ્ર ગોલવૃત્ત સમુદ્ગકોમાં બંધ કરીને મૂકી દીધાં.૧, (माणवगं चेइयं खंभं लोमहत्थगं पमज्जइ) ત્યારપછી તેણે માણવકસ્તંભની લોમહસ્તકવડે પ્રમાર્જના કરી. (दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलयइ અને દિવ્ય જલધારાથી સિંચિત કરીને સરસ ગોશીર્ષચન્દનથી તેને ચર્ચિત કર્યો. યાવત્ ધૂપદાન સુધીની બધી પૂજાવિધિયો પૂરી કરી.૨, (पुप्फारुहणं जाव धूवं दलयइ) એ જ વાત આ સૂત્રપાઠવડે સમજાવવામાં આવી છે. (जेणेव सीहासणे तं चेव) ત્યારપછી તે જ્યાં સિંહાસન હતું ત્યાં આવ્યો. પણ તેણે પ્રમાર્જનાથી માંડીને ધૂપદાન સુધીના સર્વ કાર્યો પૂરાં કર્યાં. (जेणेव देवसयणिज्जे, तं चेव खुड्डागमहिंदज्झए तं चेव) ત્યાંથી પછી તે દેવશયનીયની પાસે આવ્યો. ત્યાં પણ તેણે ધૂપદાન સુધીના બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. ત્યાંથી પછી તે ક્ષુદ્ર મહેન્દ્રધ્વજની પાસે ગયો. ત્યાં પણ પૂર્વોક્ત બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં., (जेणेव पहरणकोसे चोप्पालए तेणेव उवागच्छइ) ત્યારપછી તે પ્રહરણકોશ (શસ્ત્રભંડાર)ના ચોપ્પાલક તરફ ગયો. (लोमहत्थगं परामुसइ)

प्रमार्जयति, दिव्यया दकधारया सरसेन गोशीर्षचन्दनेन चर्चकान् ददाति, पुष्पारोहणम्० आसक्तावसक्त० धूपं ददाति। यत्रैव सभायाः सुधर्मायाः बहुमध्यदेशभागो यत्रैव मणिपीठिका यत्रैव देवशयनीयं तत्रैव उपागच्छति, लोमहस्तकं परामृशति, देवशयनीयं च मणिपीठिकां च लोमहस्तकेन प्रमार्जयति यावद् धूपं ददाति। यत्रैव उपपातसभाया दाक्षिणात्यं द्वारं

चोप्पालक था वहां पर आया (लोमहत्थगं परामुसइ) वहां आकर उसने लोमहस्तक को उठाया (पहरणकोसं चोप्पालं लोमहत्थएणं पमज्जइ) और उस लोमहस्तक से प्रहरणकोश की एवं चोप्पाल की सफाई की (दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलेइ० पुप्फारुहणं० आसत्तोसत्त० धूवंदलयइ) सफाइ करके फिर उसने दिव्य जल की धारा से उनका प्रक्षालन किया. अर्थात् उन पर पानी का छिडकाव किया. जल से उन्हें सिञ्चित किया. पुष्पारोहण किया. ऊपर से नीचे तक लटकनेवाली गोल२ मालाओं से उन्हें सजाया—यावत् धूप जलाया६ (जेणेव सभाए सुहम्माए बहुमज्झदेसभाए जेणेव मणिपेढिया जेणेव देवसयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थगं परामुसइ, देवसयणिज्जं च मणिपेढियं च लोमहत्थएणं पमज्जइ) फिर वह वहां आया कि जहां सुधर्मासभा का मध्यदेशभाग था७, जहां मणिपीठिका थी८, जहां देवशयनीय था९, वहां आकर उसने रोमहस्तक—रोमों से बनी हुई संमार्जनी को उठाया. उससे उसने देवशयनीय की एवं मणिपीठिका की सफाई की. बादमें (जावधूवं दलयइ) वहां पर उसने धूपदानान्त तक के सब और भी कार्य

त्यां जईने तेणे प्रमार्जनी लीधी. (पहरणकोसं चोप्पालं लोमहत्थएणं पमज्जइ) अने तेनाथी प्रहरणकोशनी, चोप्पालनी सफाई करी. (दिव्वाए दगधाराए सरसेणं गोसीसचंदणेणं चच्चए दलेइ० पुप्फारुहणं० आसत्तोसत्त० धूवं दलयइ) सफाई करीने तेणे दिव्य जलधाराथी तेमनुं प्रक्षालन कर्युं. जलथी तेमने सिंचित कर्या. पुष्पो अर्पण कर्या. उपरथी नीचे सुधी लटकती गोळ माळाओथी तेमने समलंकृत कर्या, यावत् धूपदान कर्युं. ६, (जेणेव सभाए सुहम्माए बहुमज्झदेसभाए जेणेव मणिपेढिया जेणेव देवसयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, लोमहत्थएणं परामुसइ, देवसयणिज्जं च मणिपेढियं च लोमहत्थएणं पमज्जइ) त्यारपछी ते सुधर्मा सभाना बहुमध्यदेशभाग तरफ गयो.७, मणिपीठिका८, देवशयनीयनी पासे. जईने तेणे रोमोथी बनेली संमार्जनी हाथमां लीधी. अने तेनाथी तेणे देवशयनीय अने मणिपीठिकानी सफाइ करी. त्यारपछी (जावधूवं दलयइ) तेणे धूपदान सुधीनां सर्व कार्यो संपूर्ण कर्या. ए पछी सिद्धायतननी जेमज अहीं पण मुखमंडपादिगत समस्त

तथैव सभासदृशं यावत् पौरस्त्या नन्दापुष्करिणी यत्रैव ह्रदस्तत्रैव उपागच्छति, तोरणांश्च त्रिसोपानानि च शालभञ्जिकाश्च व्यालरूपाणि च तथैव। यत्रैव अभिषेकसभा तत्रैव उपागच्छति, तथैव सिंहासनं च मणिपीठिकां

किये, इसके आगे सिद्धायतन की तरह यहां पर भी मुखमण्डपादिगत समस्त वस्तुओं की प्रमार्जना की यावत् धूपदान तकके सब कार्य किये (१४३) इसके बाद वह पूर्वद्वार से होकर उपपातसभा में आया. यहां यह पूर्ववत् प्रमार्जनादि सब कार्य करके (जेणेव उववायसभाए दाहिणिल्लें दारे तहेव सभासरिसं जाव पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ) बाद में उपपाद सभा का जहां दाक्षिणात्यद्वार था वहां आया, वहां आकर उसने पूर्ववत्-सब प्रमार्जनादिकार्य किये। यहां से आगे पूर्वनन्दा पुष्करिणी तक सब काम सुधर्मासभा में किये गये कामों की तरह से ही किये ऐसा जानना चाहिये. इसके बाद वह वहां आया, (तोरणे य तिसोवाणे य सालभंजियाओ य वालरूवए य तहेव) वहां आकरके उसने तोरणों की त्रिसोपानप्रतिरूपकों की एवं शालभंजिकाओं की और व्यालरूपों की प्रमार्जना की दिव्यजलधारा से उन्हें सिंचित किया, यावत् धूपदानान्ततक के और सब काम भी किये (जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ, तहेव सीहासणं च मणिपेढियं च सेसं तहेव) इसके बाद वह जहां अभिषेक सभा थी वहां पर गया. वहां उसने क्रमशः मणिपीठिका की, सिंहासन की, अभि

વસ્તુઓની પ્રમાર્જના કરી યાવત્ ધૂપદાન સુધીના બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. ૧૪૩, ત્યારપછી તે પૂર્વદ્વારથી ઉત્પાત સભામાં આવ્યો. ત્યાં પણ તેણે પૂર્વવત્ પ્રમાર્જન વગેરે સર્વકાર્યો કર્યાં. અને ત્યારપછી (जेणेव उववायसभाए दाहिणिल्ले दारे तहेव सभा सरिसं जाव पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ) તે ઉપપાત સભાના દાક્ષિણાત્ય દ્વાર તરફ ગયો. ત્યાં જઈને તેણે પૂર્વવત્ પ્રમાર્જના વગેરે સર્વ કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. અહીંથી આગળ પૂર્વનંદા પુષ્કરિણી સુધીનાં સર્વકાર્યો સુધર્માસભામાં કરેલાં કાર્યોની જેમજ કરવામાં આવ્યાં છે તેમ સમજવું. ત્યારપછી તે હ્રદની તરફ ગયો. (तोरणे य तीसोवाणे य सालभंजियाओ य वालरूवए य तहेव) ત્યાં પહોંચીને તેણે તોરણોની, ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપકોની અને શાલભંજિકાની અને વ્યાલરૂપોની પ્રમાર્જના કરી દિવ્યજલધારાથી તેમને અભિસિંચિત કર્યાં. યાવત્ ધૂપદાન સુધીના બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. (जेणेव अभिसेयसभा तेणेव उवागच्छइ, तहेव सीहासणं च मणिपेढियं च सेसं तहेव) ત્યારપછી તે જ્યાં અભિષેક સભા હતી ત્યાં ગયો. ત્યાં જઈને તેણે ક્રમશઃ મણિપીઠિકાની, સિંહાસનની, અભિષેકભાંડની, અને બહુમધ્યદેશભાગની પ્રમાર્જના કરી યાવત્ ધૂપદાન સુધીના સર્વ

च शेषं तथैव आयतनसदृशं यावत् पौरस्त्या नन्दापुष्करिणी यत्रैव अलङ्कारिकसभा तत्रैव उपागच्छति, यथा अभिषेकसभा तथैव सर्वम्।

षेकभाण्ड की; एवं बहुमध्यदेशभाग की प्रमार्जना की यावत् धूपदानान्ततक के और भी सब कार्य किये। यहां से आगे दक्षिण द्वारादिक्रम से पूर्वनन्दा-पुष्करिणीपर्यन्त सिद्धायतन की तरह जानना चाहिये. (आययणसरिसं जाव पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) यही बात 'आयतनसदृशं यावत् पौरस्त्या नंदापुष्करिणी' इस पाठ द्वारा प्रकट की गई है। इसके बाद वह अभिषेक सभा में आया–वहां उसने क्रम से मणिपीठिका की, सिंहासन की, अभिषेकभाण्ड की और बहुमध्यदेशभाग की प्रमार्जना की यावत् धूपदानान्ततक के और सब कार्य किये. इससे आगे दक्षिणद्वारादिक्रम से पूर्वनन्दा पुष्करिणीतक सिद्धायतन की तरह जानना चाहिये. इसके बाद वह अलंकारिक सभा में आया, (जह अभिसेयसभा तहेव सव्वं) वहां उसने मणिपीठिका की, सिंहासन की, अलंकार भाण्ड की बहुमध्यदेशभाग की प्रमार्जना की यावत् धूपदानान्ततक के– और सब कार्य किये. इसके बाद का कथन दक्षिणद्वारादिक्रम से पूर्वनन्दापुष्करिणी तक अभिषेक सभा की तरह जानना चाहिये. (जेणेव ववसायसभा तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह व्यवसायसभा में आया (तहेव

કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. અહીંથી આગળ દક્ષિણદ્વારાદિક્રમથી પૂર્વનન્દા પુષ્કરિણી સુધીનું વર્ણન સિદ્ધાયતનની જેમ જ સમજવું જોઈએ, (आययणसरिसं जाव पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव अलंकारियसभा तेणेव उवागच्छइ) એજ વાત 'आयतनसदृशं यावत् पौरस्त्या नंदापुष्करिणी' આ પાઠ વડે પ્રકટ કરવામાં આવી છે. ત્યારપછી તે અભિષેક સભામાં આવ્યો. ત્યાં તેણે અનુક્રમે મણિ-પીઠિકાની, સિંહાસનની, અભિષેક ભાંડની અને બહુમધ્યદેશભાગની પ્રમાર્જના કરી યાવત્ ધૂપદાન સુધીના બધાં કાર્યો સંપન્ન કર્યાં. એના પછી દક્ષિણદ્વારાદિક્રમથી પૂર્વનન્દા-પુષ્કરિણી સુધીનું વર્ણન સિદ્ધાયતનની જેમ જ સમજવું જોઈએ. ત્યારપછી તે અલંકારિક સભામાં આવ્યો (जह अभिसेयसभा तहेव सव्वं) ત્યાં તેણે મણિપીઠિકાની સિંહાસનની, અલંકાર ભાંડની અને બહુમધ્યદેશભાગની પ્રમાર્જના કરી યાવત્ ધૂપદાન સુધીના બધા કાર્યો યથાવિધિ સંપન્ન કર્યાં. એના પછીનું કથન દક્ષિણ દ્વારાદિક્રમથી પૂર્વનંદાપુષ્કરિણી સુધી અભિષેક સભાની જેમ જ સમજવું જોઈએ, (जेणेव ववसाय सभा तेणेव उवागच्छइ) ત્યારપછી તે વ્યવસાય સભામાં આવ્યો. (तहेव लोम-

यत्रैव व्यवसायसभा तत्रैव उपागच्छति तत्रैव लोमहस्तकं परामृशति, पुस्तकरत्नं लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, प्रमाज्र्य दिव्यया दकधारया अग्र्यैः वरैश्च गन्धैर्माल्यैश्च अर्चयति मणिपीठिकां सिंहासनं च शेषं तदेव, पौरस्त्या नन्दा पुष्करिणी यत्रैव ह्रदस्तत्रैव उपागच्छति, तोरणांश्च त्रिसोपानानि च व्यालरूपाणि च तथैव। यत्रैव बलिपीठं तत्रैव उपागच्छति बलिविसर्जनं करोति,

---

लोमहत्थगं परामुसइ, पोत्थयरयणं लोमहत्थगं पमज्जइ, पमज्जित्ता दिव्वाए दगधाराए अग्गेहिं, वरेहिं य, गंधेहिं य, मल्लेहि य अच्चेइ, मणिपेढियं सीहासणं च, सेसं तं चेव) वहां उसने लोमहस्तक को उठाया और उस लोमहस्तक से पुस्तकरत्न की प्रमार्जना की बादमें दिव्यजलधारा से उसका अभिषेक-उस पर जल सिंचित किया. यावत् धूपदानान्ततक के और भी सब कार्य किये. इसके बाद मणिपीठिका की, सिंहासन की और बहुमध्यदेशभाग की प्रमार्जना उसने की यावत धूपदानान्ततक के और भी सब काम किये. इसके बाद उसने यहां से आगे दक्षिणद्वारादिक्रम से पूर्वनन्दापुष्करिणी तक सब काम सिद्धायतन की तरह किये. ऐसा जानना चाहिये. इसके बाद वह ह्रद के पास आया, वहां पर उसने तोरणों को, त्रिसोपान प्रतिरूपकों की शालभंजिकाओं की और व्यालरूपों की प्रमार्जना की और दिव्य जलधारा से अभ्युक्षणादि सब कार्य धूपदानान्ततकके किये. यही बात-(पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ, तोरणे य

हत्थगं परामुसइ, पोत्थयरयणं लोमहत्थएणं पमज्जइ, पमज्जित्ता दिव्वाए दगधाराए अग्गेहिं, वरेहिय, गंधेहिंय, मल्लेहि य, अच्चेइ, मणिपेढियं सीहासणं च, सेसं तं चेव) त्यां तेणे लोमहस्तकने हाथमां लईने पुस्तकरत्ननी प्रमार्जना करी. त्यारपछी दिव्य जलधाराथी तेने सिंचित कर्युं यावत् धूपदान सुधीनी सर्व विधिओ सारी रीते संपन्न करी त्यारपछी तेणे मणिपीठिकानी सिंहासननी अने बहुमध्य देशभागनी प्रमार्जना करी यावत धूपदान सुधीना बाकीना बधां कार्यो सारी रीते संपन्न कर्यां. त्यारबाद तेणे अहींथी आगळ दक्षिणद्वारादिक्रमथी पूर्वनंदापुष्करिणी सुधीना सर्व कार्यो सिद्धायतननी जेम ज संपन्न कर्यां तेम समजवुं जोईए. त्यारपछी ते ह्रदनी पासे गयो. त्यां तेणे तोरणोनी, त्रिसोपान प्रतिरूपकोनी, शालभंजिकाओनी अने व्यालरूपोनी प्रमार्जना करी अने दिव्य जलधाराथी अभ्युक्षणादि तेमज धूपदानांत सुधीना सर्वकार्यो सरस रीते संपन्न कर्यां. ए ज वात (पुरत्थिमिल्ला णंदा पुक्खरिणी जेणेव हरए तेणेव उवागच्छइ. तोरणे य तिसो-वाणे य सालभंजियाओ य वालरूवए य तहेव) आ सूत्रपाठ वडे स्पष्ट कर-

आभियोगिकान् देवान् शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्-क्षिप्रमेव भो देवानुप्रियाः! सूर्याभे विमाने शृङ्गाटकेषु त्रिकेषु चतुष्केषु चत्वरेषु चतुर्मुखेषु महापथेषु प्राकारेषु अट्टालकेषु चरिकासु द्वारेषु गोपुरेषु तोरणेषु आरामेषु उद्यानेषु

तिसोवाणे य सालभंजियाओ य वालरूवए य तहेव) इस सूत्रपाठ द्वारा प्रकट की गई हैं। इसके बाद वह (जेणेव बलिपीढं तेणेव उवागच्छइ, बलिविसज्जणं करेइ) जहां बलिपीठ था वहां पर आया, वहां आकर के उसने बलि का विसर्जन किया इसके बाद उस सूर्याभदेव ने आभियोगिए देवे सद्दावेइ) आभियोगिक देवों को बुलाया (सद्दावित्ता एवं वयासी, बुलाकर उनसे ऐसा कहा (खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सूरियाभे विमाणे सिंघाडएसु, चउक्केसु, चच्चरेसु, चउम्मुहेसु, महापहेसु, पागारेसु, अट्टालएसु, चरियासु, दारेसु, गोपुरेसु तोरणेसु, आरामेसु, वणेसु, वणराईसु; वणसंडेसु अच्चणियं करेइ) हे देवानुप्रियो! आपलोग बहुत ही शीघ्र सूर्याभ विमान में शृङ्गाटकों में-सिंघाडे की आकृति जैसे त्रिकोणवाले स्थान विशेषों में, त्रिकों में-मार्गत्रयमिलनस्थानों में. चतुष्कों में-चार मार्ग आकर जहां मिले हों ऐसे स्थानों में, चत्वरों में-अनेकमार्ग जहां आकर मिले हों ऐसे स्थानों में, चतुर्मुखों में-जहां से चारों भी दिशाओं में मार्ग निकलते हैं ऐसे स्थानों में, महापथों में-राजमार्गों में, अट्टालिकाओं में-प्राकारों के उपरिवर्ती स्थानविशेषों में, चारिकाओंमें-आठ हाथ प्रमाणवाले प्रकारान्तरावर्ती मार्गों में, द्वारों में-प्रासादादि कों के दरवाजों में, गोपुरों में-पुर के दरवाजों में,

---

વામાં આવી છે ત્યારપછી તે (जेणेव बलिपीढं तेणेव उवागच्छइ, बलिविसज्जणं करेइ) બલિપીઠની પાસે આવ્યો. ત્યાં આવીને તેણે બલિવિસર્જન કર્યું ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવે (आभियोगिए देवे सद्दावेइ) આભિયોગિક દેવોને બોલાવ્યા. (सद्दावित्ता एवं वयासी) બોલાવીને તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું:—(खिप्पामेव भो देवाणुप्पिया! सूरियाभे विमाणे सिंघाडएसु तिएसु, चउक्केसु च च्चरेसु, चउम्मुहेसु, महापहेसु, पागरेसु, अट्टालएसु, चरियासु, दारेसु, गोपुरेसु, तोरणेसु, आरामेसु, वणेसु, वणराईसु, काणणेसु वणसंडेसु, अच्चणियं करेह) હે દેવાનુપ્રિયો! તમે બધા શીઘ્ર સૂર્યાભવિમાનમાં, શ્રૃંગાટકોમાં શિંગોડાની આકૃતિ જેવા ત્રિકોણવાળા સ્થાન વિશેષોમાં, ત્રિકોણમાં-ત્રણ રસ્તાઓ જ્યાં મળે તે સ્થાનોમાં, ચતુષ્કોમાં-ચાર રસ્તાઓ જ્યાં મળે તે સ્થાનોમાં, ચત્વરોમાં-ઘણા રસ્તાઓ જે સ્થાને એકત્ર થાય તે સ્થાનોમાં, ચતુર્મુખોમાં-જ્યાંથી ચારેચાર દિશાઓમાં રસ્તાઓ જતા હોય તે સ્થાનોમાં,-રાજમાર્ગોમાં, પ્રાકારોમાં અટ્ટાલિકાઓમાં-પ્રાકારોના ઉપરિવર્તી સ્થાન વિશેપોમાં, ચારિકાઓમાં-આઠ હાથ પ્રમાણવાળા પ્રાકારાન્તરાલવર્તી ભાગોમાં, દ્વારોમાં-પ્રાસાદાદિકોના દ્વારોમાં, ગોપુરોમાં પુરના દરવાજાઓમાં

वनेषु वनराजिषु काननेषु वनषण्डेषु अर्चनिकां कुरुत, अर्चनिकां कृत्वा एता-माज्ञप्तिकां क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत ॥ सू० ९४ ॥

टीका—'जेणेव सभा सुहम्मा' इत्यादि—

ततः स सूर्याभो देवः सुधर्मासभायाः समीपे समागच्छति, सुधर्मां सभां पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य माणवकचैत्यस्तम्भसंस्थितवज्रमयगोलवृत्तसमुद्गकसमीपे समागच्छति, लोमहस्तकं गृहीत्वा तेन वज्रमयगोलवृत्तसमुद्गकान् प्रमार्जयति, तान् समुद्गकान् विघाटयति। समुद्गकस्थितानि जिनसक्थीनि लोमहस्तेन प्रमार्जयति। सुरभिणा गन्धोदकेन तानि प्रक्षालयति, अग्र्यैः=अपर्युषितैः वरैः=श्रेष्ठैः गन्धैः=चन्दनैश्च माल्यैश्च अर्चयति, धूपं च ददाति१, जिनसक्थीनि वज्रमयगोलवृत्तसमुद्गकेषु प्रतिनिक्षिपति, ततो माणवकचैत्यस्तम्भं लोमहस्तकेन प्रमार्जयति, ततो दिव्यजलधाराऽभ्युक्षणं सरसगोशीर्षेण चर्चनं पुष्पारोहणादि धूपदानान्तं च करोति२। ततः स सूर्याभदेवः क्रमेण सिंहासनसमीपे १ देवशयनीयसमीपे२ क्षुद्रमहेन्द्रध्वजसमीपे३ च समागच्छति। सर्वत्र पूर्ववदेव प्रमार्जनादिधूपदानान्तं करोति ५। ततः स प्रहरणकोशे चोप्पालके समागच्छति, तत्र प्रमार्ज-

---

तोरणों में-द्वारसंबन्धिभागों में, आरामों में-क्रीडास्थानों में, उद्यानों में-चम्पकवृक्ष आदि से संकुल बने हुए स्थानों में जो कि उत्सवादि के समय अनेकजनों के क्रीडा स्थान बनते हैं उनमें-उद्यानविशेषों में, एक जातीय उत्तमवृक्षों के समूह से युक्त वनराजियों में, सामान्यवृक्षसमूहयुक्त काननों एवं वनखण्डों में-एक अनेक जातिवाले उत्तमवृक्ष के समूह से युक्त स्थानों में, पूजा करो, (अच्चणियं करेत्ता एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) पूजा करके फिर मुझे मेरी आज्ञानुसार सब करलिया है इसकी पीछे खबर दो।

टीकार्थ इसका मूलार्थ के जैसा ही है ॥ सू ९४॥

તોરણોમાં-દ્વાર સંબંધિ ભાગોમાં, આરામોમાં-ક્રીડાસ્થાનોમાં, ઉદ્યાનોમાં-ચંપકવૃક્ષ વિગેરેથી સંકુલ બનેલાં સ્થાનોમાં-એટલે કે ઉત્સવ વિશેષના સમયમાં જ્યાં અનેકજનો એકત્ર થાય છે તે સ્થાનોમાં, વનોમાં-ઉદ્યાન વિશેષોમાં, એક જ જાતના ઉત્તમવૃક્ષોના સમૂહથી યુકત વનરાજિઓમાં, સામાન્યવૃક્ષસમૂહયુકત કાનનોમાં, અને વનખંડોમાં, એક તથા અનેક જાતના ઉત્તમવૃક્ષોના સમૂહથી યુકત સ્થાનોમા પૂજા કરો. (अच्चणियं करेत्ता एयमाणत्तियं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) પૂજા કરીને પછી તમે લોકો મારી આજ્ઞા મુજબ કામ સંપૂર્ણ કર્યું છે તેની મને ખબર આપો.

ટીકાર્થ—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે છે. ॥ સૂ૦ ૯૪ ॥

नादि धूपदानपर्यन्तं पूर्ववत्करोति ६। ततः सुधर्मासभाया बहुमध्यदेशभागे१ समागच्छति, समागत्य मणिपीठिकायाः२ देवशयनीयस्य३ च समीपे क्रमेण समागच्छति, प्रमार्जनादि धूपान्तं पूर्वोक्तं सकलं करोति ९। अतः परं सर्वं सिद्धायतनवदत्रापि मुखमण्डपादिगतः सर्ववस्तूनां प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं सर्वं करोति (१४३)। ततः स उपपातसभां पूर्वद्वारेण समागच्छति, तत्र पूर्ववत् सर्वं कृत्वा दक्षिणद्वारे समागच्छति, प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं करोति। अत ऊर्ध्वं पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यन्तं सुधर्मासभावद् बोध्यम्। ततः स ह्रदसमीपे समागच्छति, तत्र तोरणान् त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि शालभञ्जिकाः व्यालरूपाणि च प्रमार्जयति, दिव्यजलधाराऽभ्युक्षणादिधूपदानपर्यन्तं करोति। ततःस अभिषेकसभायाम् उपागच्छति, तत्र स क्रमेण मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य अभिषेकभाण्डस्य बहुमध्यदेशभागस्य च प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं करोति। अत ऊर्ध्वं दक्षिणद्वारादिक्रमेण पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यन्तं सिद्धायतनवद् बोध्यम्। ततः सः अलङ्कारिकसभायामुपागच्छति, मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य अलङ्कारभाण्डस्य बहुमध्यदेशभागस्य च प्रमार्जनादि धूपदानपर्यन्तं करोति। अतःपरं दक्षिणद्वारादिक्रमेण पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यन्तम् अभिषेकसभावद् बोध्यम्। ततःस व्यवसायसभायाम् उपागच्छति, तत्र लोमहस्तकेन पुस्तकरत्नं प्रमार्जयति, दिव्यजलधाराऽभ्युक्षणादिधूपदानपर्यन्तं करोति। ततो मणिपीठिकायाः सिंहासनस्य बहुमध्यदेशभागस्य च प्रमार्जनादिधूपदानपर्यन्तं करोति। अत ऊर्ध्वं दक्षिणद्वारादिक्रमेण पूर्वनन्दापुष्करिणीपर्यन्तं सिद्धायतनवद् बोध्यम्। ततःस ह्रदसमीपे समागच्छति, तत्र तोरणान् त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि शालभञ्जिका व्यालरूपाणि च प्रमार्जयति, दिव्यजलधाराऽभ्युक्षणादि धूपदानपर्यन्तं करोति। ततः स बलिपीठसमीपे समागच्छति बलिविसर्जनं करोति।

ततःस सूर्याभो देवः आभियोगिकान् देवान् शब्दयति=आह्वयति, शब्दयित्वा एवम्=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=उक्तवान्—भो देवानुप्रियाः! यूयं क्षिप्रमेव सूर्याभे विमाने शृङ्गाटकेषु=शृङ्गाटकाकृतिकेषु त्रिकोणस्थानविशेषेषु, त्रिकेषु=मार्गत्रयमिलनस्थानेषु चतुष्केषु=चतुर्मार्गमिलनस्थानेषु, चत्वरेषु=अनेकमार्गमिलनस्थानेषु चतुर्मुखेषु=यतश्चतसृष्वपि दिक्षु मार्गाः निस्सरन्ति तेषु महापथेषु=राजमार्गेषु प्राकारेषु, अट्टालकेषु=प्राकारोपरिवर्त्तिस्थानविशेषेषु, चरिकासु=अष्टहस्तप्रमाणेषु प्राकारान्तरालमार्गेषु, द्वारेषु=प्रासादादीनां द्वारेषु, गोपुरेषु=पुरद्वारेषु, तोरणेषु=द्वारसंबन्धिषु भागेषु आरामेषु=क्रीडास्थानेषु

उद्यानेषु=चम्पकादिवृक्षसंकुलेषु उत्सवादौ बहुजनक्रीडास्थानेषु वनेषु=उद्यान-विशेषेषु, वनराजिषु=एकजातीयोत्तमवृक्षसमूहयुक्तासु, काननेषु=सामान्यवृक्ष-समूहयुक्तेषु, वनखण्डेषु=एकाऽनेकजातीयोत्तमवृक्षसमूहवत्सु च अर्चनिकां पूजां कृत्वा एतामाज्ञप्तिकां क्षिप्रमेव प्रत्यर्पयत='अस्माभिः शृङ्गाटकादिषु अर्चनं कृत' मिति वृत्तं शीघ्रमेव मह्यं निवेदयत ॥सू० ९४॥

मूलम्—तएणं ते आभिओगिया देवा सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा जाव पडिसुणित्ता सूरियाभे विमाणे सिंघाडएसु तिएसु चउक्कएसु चच्चरेसु चउम्मुहेसु महापहेस्सु पागारेसु अट्टालएसु चरियासु दारेसु गोपुरेसु तोरणेसु आरामेसु उज्जाणेसु वणेसु वणराईसु काणणेसु वणसंडेसु अच्चणियं करेंति, जेणेव सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति । तएणं से सूरियाभे देवे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ नंदा पुक्खरिणीं पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएण पच्चोरुहइ, हत्थपाए पक्खालेइ, णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरेइ, जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव पहारेत्थ गमणाए। तएणं से सूरियाभ देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव सोलसेहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहि य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं देवीहि य सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव नाइयरवेणं जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छइ, सभं सुहम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे ॥ सू० ९५ ॥

छाया—ततःखलु ते आभियोगिका देवाः सूर्याभेण देवेन एवमुक्ताः सन्तो यावत् प्रतिश्रुत्य सूर्याभे विमाने शृङ्गाटकेषु त्रिकेषु चतुष्ककेषु चत्वरेषु

'तएणं ते आभियोगिया देवा' इत्यादि ।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (ते आभियोगिया देवा) उन आभियो-

'तएणं ते आभियोगिया देवा' इत्यादि ।

સૂત્રાર્થ—(तएणं) ત્યાર પછી (ते आभियोगिया देवा) તે અભિયોગિક

चतुर्मुखेषु महापथेषु प्राकारेषु अट्टालकेषु चरिकासु द्वारेषु गोपुरेषु तोरणेषु आरामेषु उद्यानेषु वनेषु वनराजिषु काननेषु वनषण्डेषु अर्चनिकां कुर्वन्ति, यत्रैव सूर्याभो देवो यावत् प्रत्यर्पयन्ति । ततः खलु स सूर्याभो देवो यत्रैव नन्दा

गिक देवोंने (सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा) जो कि सूर्याभदेव द्वारा इस प्रकार कहे गये थे (जाव पडिसुणित्ता) यावत् उसके पूर्वोक्त कथन को स्वीकार करके (सूरियाभे विमाणे) सूर्याभविमान में (सिंघाडएसु तिएसु चउक्कएसु चच्चरेसु चउम्मुहेसु, महापहेसु, पागारेसु, अट्टालएसु, चरियासु दारेसु, गोपुरेसु, तोरणेसु, आरामेसु, उज्जाणेसु, वणेसु, वणराईसु, काणणेसु, वणसंडेसु अच्चणियं करेंति) शृङ्गाटकों में, त्रिकों में, चतुष्कों में चत्वरों में, चतुर्मुखों में, महापथों में, प्राकारों में, अट्टालिकाओं में, चरिकाओं में, द्वारों में, गोपुरों में, तोरणों में, आरामों में, उद्यानों में, वनों में वनराजियों में काननों में, एवं वनषंडों में मार्गों की अथवा वृक्षादिकों की पूजा की, (जेणेव सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति) फिर इस बात की खबर जहां सूर्याभ देव था, वहां जाकर दी. यहां (एवं वुत्ता समाणा जाव पडिसुणित्ता) में जो यावत् पद आया है उससे यहां 'हृष्ट तुष्ट चित्तानंदिताः प्रीतिमनसः, परमसौमनस्यिताः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अंजलिं कृत्वा एवं देवस्तथेति आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वन्ति' इस

દેવોએ (सूरियाभेणं देवेणं एवं वुत्ता समाणा) કે જેઓ સૂર્યાભદેવવડે આજ્ઞાપિત થયેલા હતા (जाव पडिसुणित्ता) યાવત્ તેના પૂર્વોક્ત કથનને સ્વીકારીને (सूरियाभे विमाणे) સૂર્યાભ વિમાનમાં (सिंघाडएसु तिएसु चउक्कएसु चच्चरेसु चउम्मुहेसु महापहेसु, पागारेसु, अट्टालएसु, चरियासु, दारेसु, गोपुरेसु, तोरणेसु, आरामेसु उज्जाणेसु, वणेसु, वणराईसु, काणणेसु, वणसंडेसु, अच्चणियं करेंति) શૃંગાટકોમાં, ત્રિકોમાં, ચતુષ્કોમાં. ચત્વરોમાં, ચતુર્મુખોમાં, મહાપથોમાં, પ્રાકારોમાં, અટ્ટાલિકાઓમાં, ચરિકાઓમાં દ્વારોમાં, ગોપુરોમાં, તોરણોમાં, આરામોમાં, ઉદ્યાનોમા વનોમાં, વનરાજિઓમા, કાનનોમાં અને વનખંડોમાં માર્ગોની અથવા વૃક્ષાદિકોની અર્ચના કરી. (जेणेव सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति) ત્યાર પછી કાર્ય સંપન્ન થઈ જવાની ખબર સૂર્યાભદેવ ને પહોંચાડી. અહીં ('एवं वुत्ता समाणा जाव पडिसुणित्ता' માં જે યાવત્ પદ છે તેથી અહીં हृष्टतुष्टचित्तानंदिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः, हर्षवशविसर्पद्धृदयः करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अंजलिं कृत्वा एवं देवस्तथेति आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वन्ति " આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે આ પદોની વ્યાખ્યા દ્વિતીય સૂત્રમાં

पुष्करिणी तत्रैव उपागच्छति, नन्दापुष्करिणीं पौरस्त्येन त्रिसोपानप्रतिरूपकेण प्रत्यवरोहति, हस्तपादं प्रक्षालयति, नन्दायाः पुष्करिण्याः प्रत्यवतरति, यत्रैव सभा सुधर्मा तत्रैव प्राधारयद् गमनाय। ततःखलु स सूर्याभो देवश्च-तसृभिः सामानिकसाहस्रीभिः यावत् षोडशभिः आत्मरक्षदेवसाहस्रीभिः अन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासिभिः वैमानिकैः देवैर्देवीभिश्च सार्द्धं संपरि-

---

पाठ का संग्रह हुआ है इन पदों की व्याख्या द्वितीय सूत्र में की जा चुकी है। 'सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति' में जो यावत् पद आया है उससे 'तत्रैव उपागच्छंति. उपागत्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तकं मस्तके अंजलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति वर्द्धयित्वा तामाज्ञप्तिकां' इस पाठका संग्रह हुआ है। (तएणं से सूरियाभे देवे जेणेव नंदापुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) इसके बाद वह सूर्याभदेव जहां नन्दापुष्करिणी थी वहां पर गया (नंदापुक्खरिणीं पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं पच्चोरुहइ, हत्थपाए पक्खालेइ) वहां जाकर वह पौरस्त्य त्रिसोपानप्रतिरूपक से होकर नन्दापुष्करिणी में उतरा–वहां उतर कर उसने अपने हाथपैरों को धोया। (णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरेइ, जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव पहारेत्थगमणाए) धोकर वह उस नन्दापुष्करिणी से बाहर निकला और निकल कर जहां सुधर्मासभा थी वहां जाने के लिये वह तैयार हुआ (तएणं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेवसाहस्सीहिं अन्नेहिं य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं

કરવામાં આવી છે, 'सूरियाभे देवे जाव पच्चप्पिणंति ' માં જે યાવત્ પદ છે તેનાથી "तत्रैव उपागच्छंति, उपागत्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शिर आवर्तकं मस्तके अंजलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति वर्द्धयित्वा तामाज्ञप्तिकां" આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. (तएणं सूरियाभे देवे जेणेव नंदा पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવ જ્યાં નંદા પુષ્કરિણી હતી ત્યાં ગયો. (नंदा पुक्खरिणिं पुरत्थिमिल्लेणं तिसोवाणपडिरूवएणं, पच्चोरुहइ, हत्थपायं पक्खालेइ) ત્યાં જઈને તે પૌરસ્ત્ય ત્રિસોપાનપ્રતિરૂપક ઉપર થઈને નંદા પુષ્કરિણીમાં ઉતર્યો. ત્યાં ઉતરીને તેણે પોતાના હાથપગ સ્વચ્છ કર્યા. (णंदाओ पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरेइ, जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव पहारेत्थ गमणाए) ત્યાર પછી તે નંદા પુષ્કરિણીથી બહાર નીકળ્યો અને નીકળીને જ્યાં સુધર્મા સભા હતી ત્યા જવા માટે તૈયાર થયો. (तएणं से सूरियाभे देवे चउहिं सामाणियसाहस्सीहिं जाव सोलसहिं आयरक्खदेव-साहस्सीहिं अन्नेहिं य बहूहिं सूरियाभविमाणवासीहिं वेमाणिएहिं देवेहिं

वृतः सर्वद्धर्या यावद्-नादितरवेण यत्रैव सभा सुधर्मा तत्रव उपागच्छति, सभां सुधर्मां पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य यत्रैव सिंहासनं तत्रैव उपागच्छति, सिंहासनवरगतः पौरस्त्याभिमुखः सन्निषण्णः ॥सू० ९५॥

टीका-'तएणं ते' इत्यादि-

ततःखलु ते आभियोगिका देवाः सूर्याभदेवेन एवं=पूर्वोक्तप्रकारेण उक्ताःसन्तो 'जाव' यावत्=हृष्टतुष्टचित्तानन्दिताः प्रीतिमनसः परमसौमनस्यिताः हर्षवशविसर्पद्धृदयाः करतलपरिगृहीतं शिर आवर्त्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा एवं देवस्तथेति आज्ञाया विनयेन वचनं प्रतिशृण्वन्ति, यावच्छब्दगृहीतानां हृष्टतुष्टचित्तानन्दितादिशब्दानामर्थो द्वितीयसूत्रे गतस्तत एव द्रष्टव्य इति । प्रतिश्रुत्य सूर्याभे विमाने शृङ्गाटकादि वनषण्डपर्यन्तेषु स्थानेषु मार्गाणां वृक्षादीनां वा अर्चनिकां कुर्वन्ति, कृत्वा यत्रैव सूर्याभो देवो 'जाव यावत्=तत्रैव उपागच्छति उपागत्य सूर्याभं देवं करतलपरिगृहीतं शिर

देवीहिं सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए, जाव नाइयरवेणं जेणेव सभा सुहम्मा तेणेव उवागच्छइ) तैयार होते ही वह सूर्याभदेव चारहजार सामानिक-देवों से, यावत् सोलह हजार आत्मरक्षक देवों से तथा और भी सूर्याभ-विमानवासी अनेक देवों एवं देवियों से युक्त हो गया और इन सबके साथ वह अपनी पूरी ऋद्धि से संपन्न होकर तुमुल बाजों की ध्वनिपूर्वक जहां सुधर्मासभा थी वहां पर आगया-वहां आकर वह (सभं सुहम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ) सुधर्मासभा में पौरस्त्यद्वार से होकर प्रविष्ट हुआ (अणुपविसित्ता, जेणेव सीहासणे तेणव उवागच्छइ, सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे) प्रविष्ट होकर वह जहां सिंहासन था-वहां गया-वहां जाकर फिर वह पूर्वदिशा की ओर मुँह करके उस पर बैठ गया।

देवीहिं सद्धिं संपरिवुडे सव्विड्ढीए जाव नाइयरवेणं जेणेव सभा सुहम्मा (तेणेव उवागच्छइ) तैयार थतां ज ते सूर्याभदेव यार हजार सामानिक देवो यावत् सोण हजार आत्मरक्षक देवो अने बीजा पण घणां सूर्याभविमानवासी देवदेवीओथी ... थई गयो अने आ बधानी साथे पोतानी संपूर्ण ऋद्धिथी संपन्न थईने तुमुल वाजाओना ध्वनि साथे ज्यां सुधर्मा सभा हती त्यां गयो अने त्यां जईने ते (सभं सुहम्मं पुरत्थिमिल्लेणं दारेणं अणुपविसइ) सुधर्मा सभामां पौरस्त्य द्वारथी प्रविष्ट थयो. (अणुपविसित्ता, जेणेव सीहासणे तेणेव उवागच्छइ सीहासणवरगए पुरत्थाभिमुहे सण्णिसण्णे) प्रविष्ट थईने ते ज्यां सिंहासन हतुं त्यां गयो त्यां जईने पूर्व दिशा तरफ मुख करीने ते सिंहासन पर बेसी गयो.

आवर्त्त मस्तके अञ्जलिं कृत्वा जयेन विजयेन वर्द्धयन्ति, वर्द्धयित्वा तामा ज्ञप्तिकां प्रत्यर्पयन्ति। ततः स सूर्याभो देवो नन्दापुष्करिण्याः समीपे उपागच्छति, उपागत्य त्रिसोपानप्रतिरूपकेण नन्दां पुष्करिणीं प्रत्यवरोहति=प्रविशति, हस्तपादं=हस्तौ पादौ च प्रक्षालयति, नन्दायाः पुष्करिण्याः=नन्दापुष्करिणीतः प्रत्यवतरति=उद्गच्छति, प्रत्यवतीर्य यत्रैव सुधर्मा सभा तत्रैव प्राधारयद्=निश्चयमकरोद् गमनाय=गन्तुम्। ततः खलु स सूर्याभो देवः चतसृभिः सामानिकसाहस्रीभिः=चतुस्सहस्रसंख्यकसामानिकदेवैः, 'जाव' यावत्=चतसृभिः अग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः, तिसृभिः परिषद्भिः, सप्तभिः अनीकैः, सप्तभिः अनीकाधिपतिभिः, षोडशभिः आत्मरक्षदेवसाहस्रीभिः= षोडशसहस्रात्मरक्षकदेवैः, अन्यैश्च बहुभिः सूर्याभविमानवासीभिः वैमानिकैः देवै देवीभिश्च सार्द्धं=सह संपरिवृतः सर्वद्धर्या यावद्-नादितरवेण=सर्वद्धर्या सर्वद्युत्या सर्वबलेन सर्वसमुदयेन सर्वादरेण सर्वविभूत्या सर्वविभूषया सर्वसंभ्रमेण सर्वपुष्पमाल्यालङ्कारेण सर्वत्रुटितशब्दसन्निनादेन महत्या ऋद्धया महत्या द्युत्या महता बलेन महता समुदयेन महता वरत्रुटितयमकसमकप्रणादितेन सह यत्रैव सुधर्मासभा तत्रैव उपागच्छति. पौरस्त्येन=पूर्वदिग्भागस्थितेन द्वारेण सुधर्मां सभाम् अनुप्रविशति, अनुप्रविश्य सुधर्मासभास्थितसिंहासनसमीपे समागच्छति। ततः स सिंहासनवरगतः=श्रेष्ठसिंहासनगतः पौरस्त्याभिमुखः=पूर्वाभिमुखः सन् सन्निषण्णः=समुपविष्टः। प्रवरसिंहासने पूर्वाभिमुखो भूत्वा समुपविष्ट इति भावः ॥ सू० ९५ ॥

टीकार्थ–इसका इसी मूलार्थ के जैसा है-'चतुस्सहस्र संख्यक सामानिकदेवैः 'जाव' में जो यावत् पद आया है उससे 'चतसृभिः अग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः, तिसृभिः परिषद्भिः, सप्तभिः अनीकैः, सप्तभिःअनीकाधिपतिभिः' इस पाठका संग्रह हुआ है. 'सर्वद्धर्या जाव' में जो यावत् पद आया है उससे 'सर्वद्युत्या, सर्वबलेन, सर्वसमुदयेन, सर्वादरेण, सर्वविभूत्या, सर्वविभूषया. सर्वसंभ्रमेण, सर्वपुष्पमाल्यालंकारेण, सर्वत्रुटितसंनिनादेन,

ટીકાર્થ આ સૂત્રનો મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. "चतुस्सहस्रसंख्यकसामानिक देवैः 'जाव' માં જે યાવત્પદ છે તેથી "चतसृभिः अग्रमहिषीभिः सपरिवाराभिः तिसृभिः परिषद्भिः सप्तभिः अनीकैः सप्तभिः अनीकाधिपतिभिः" આ પાઠ ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે. "सर्वद्धर्या जाव" માં જે યાવત્પદ છે તેથી "सर्वद्युत्या सर्वबलेन. सर्वसमुदयेन, सर्वादरेण, सर्वविभूत्या. सर्वविभूषया. सर्वसंभ्रमेण. सर्वपुष्पमाल्यालंकारेण. सर्वत्रुटित संनिनादेन महत्या ऋद्धया

मूलम्—तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स अवरुत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं दिसिभाएणं चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ चउसु भद्दासण–साहस्सीसु निसीयंति। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पुरत्थिमेणं चत्तारि अग्गमहिसीओ चउसु भद्दासणेसु निसीयंति। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणपुरत्थिमेणं अब्भिंतरियपरिसाए अट्ठदेवसाहस्सीओ अट्ठसु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणेणं मज्झिमाए परिसाए दस देवसाहस्सीओ दससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं बहिराए परिसाए बारस देवसाहस्सीओ बारससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पच्चत्थिमेणं सत्त अणियाहिवइणो सत्तहिं भद्दासणेहिं णिसीयंति। तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स चउद्दिसिं सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ सोलसेहिं भद्दासणसाहस्सीहिं णिसीयंति, तं जहा–पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ। ते णं आयरक्खदेवा सन्नद्धबद्धवम्मियकवया उप्पीलियसरासणपट्टिया पिणद्धगेविज्जा आविद्धविमलवरचिंधपट्टा गहियाउहपहरणा तिणयाणि तिसंधियाइं वयरामयकोडीणि धणूइं पगिज्झ

महया इड्ढ्या, महया जुइया, महता बलेन, महता समुदयेन, महता वरतुडितयमकसमकपणादितेन सह' इस पाठका संग्रह हुआ है ॥ सू. ९५॥

महत्या द्युत्या महताबलेन महता समुदयेनः महतावरत्रुटितयमकसमकपणादितेन सह" આ પાઠનું ગ્રહણ સમજવું જોઇએ. ॥ સૂ૦ ૯૫ ॥

पडियाइयकंडकलावा णीलपाणिणो पीतपाणीणो रत्तपाणीणो चाव पाणीणो चारुपाणिणो चम्मपाणिणो दंडपाणिणो खग्गपाणिणो पास पाणिणो नील पीयरत्त चावचारुचम्मदंडखग्गपासंधरा आयरक्खा रक्खोवगा गुत्ता गुत्तपालिया जुत्ता जुत्तपालिया पत्तेयं पत्तेयं समयओ विणयओ किंकरभूया चिट्ठंति ॥ सू० ९६ ॥

छाया—ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य अपरोत्तरे उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे चतस्रश्च सामानिकसाहस्र्यश्चतसृषु भद्रासनसाहस्रीषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य पौरस्त्ये चतस्रः अग्रमहिष्यः चतसृषु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य दक्षिणपौरस्त्ये आभ्यन्तरिकपरिषदः अष्ट देवसाहस्र्यः अष्टसु भद्रासनसाहस्रीषु निषीदन्ति। ततः खलु

'तए णं 'तस्स सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थ—(तएणं) इसके बाद (तस्स णं सूरियाभस्स देवस्स अवरुत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं) उस सूर्याभदेव के वायव्यकोने में और ईशानकोने में (चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ चउसु भद्दासण–साहस्सीसु निसीयंती) चारहजार सामानिकदेव चारहजार भद्रासनों के ऊपर बैठ गये (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पुरत्थिमेणं चत्तारि अग्गमहिसीओ चउसु भद्दासणेसु निसीयंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव की पूर्वदिशा में सपरिवार चार अग्रमहिषियां चार भद्रासनों पर बैठ गई (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणपुरत्थिमेणं अब्भिंतरियपरिसाए अट्ठदेवसाहस्सीओ, अट्ठसु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति) इसके बाद उस सूर्याभदेवके दक्षिणपौरस्त्य में—

'तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स' इत्यादि।

सूत्रार्थः—(तएणं) त्यार पछी (तस्स णं सूरियाभस्स देवस्स अवरुत्तरेणं उत्तरपुरत्थिमेणं) ते सूर्याभदेवना वायव्य कोणमां अने ईशान कोणमां (चत्तारि य सामाणियसाहस्सीओ चउसु भद्दासण–साहस्सीसु निसीयंति) चार हजार सामानिक देवो चार हजार भद्रासनो पर बेसी गया. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पुरत्थिमेणं चत्तारि अग्गमहिसीओ चउसु भद्दासणेसु निसीयंति) ते पछी ते सूर्याभदेवनी पूर्वदिशामां परिवार सहित चार अग्रमहिषियो चार भद्रासनो पर बेसीगईओ (तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणपुरत्थिमेणं अब्भिंतरपरिसाए अट्ठ देवसाहस्सीओ अट्ठसु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति) त्यारपछी सूर्याभदेवनी दक्षिण पूर्वमां एटले के अग्नि खूणामां आज व्यंतर परिषदाना

तस्य सूर्याभस्य देवस्य दक्षिणे मध्यमायाः परिषदो दश देवसाहस्यो दशसु भद्रासनसाहस्रीषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य दक्षिण-पाश्चात्ये बाह्यायाः परिषदो द्वादश देवसाहस्यो द्वादशसु भद्रासनसाहस्रीषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य पाश्चात्ये सप्त अनीकाधिपतयः सप्तसु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य चतुर्दिशि षोडश आत्मरक्षदेवसाहस्यः षोडशसु भद्रासनसाहस्रीषु निषीदन्ति,

---

अग्निकोने में-आभ्यन्तरपरिषदा के आठहजारदेव आठहजार भद्रासनों पर बैठ गये. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणेणं मज्झिमाए परिसाए दस देवसाहस्सीओ दससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव की दक्षिणदिशा में मध्यमापरिषदा के दशहजारदेव दशहजार भद्रासनों के ऊपर बैठ गये. (तएणं तस्स सूरियाभस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिराए परिसाए बारसदेवसाहस्सीओ बारससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव के नैर्ऋत्यकोने में बाह्यपरिषदा के १२हजारदेवता बारहहजार भद्रासनों पर बैठ गये. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पच्चत्थिमेणं सत्त अणीयाहिवइणी सत्तहिं भद्दासणंसि निसीयंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव की पश्चिमदिशा में सात अनिकाधिपति सात भद्रासनों पर बैठे गये. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स चउद्दिसिं सोलस आयरक्खदेवसाहस्सिओ सोलसेहिं भद्दासणसाहस्सीहिं णिसीयंति) इसके बाद उस सूर्याभदेव की चारों दिशाओं में १६ हजार आतमरक्षक देव १६ हजार भद्रासनों पर

આઠ હજાર દેવ આઠ હજાર ભદ્રાસનો પર બેસી ગયા. (तए णं तस्स सूरियाभस्स देवस्स दाहिणेणं मज्झिमाए परिसाए दस देवसाहस्सीओ दससु भद्दासण साहस्सीसु निसीयंति) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવની દક્ષિણ દિશા તરફ, મધ્યમા પરિષદાના દશહજાર દેવો દશહજાર ભદ્રાસનો પર બેસી ગયા. (तएणं तस्स सूरियाभस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं बाहिराए परिसाए बारसदेवसाहस्सीओ बारससु भद्दासणसाहस्सीसु निसीयंति) ત્યાર પછી તે સૂર્યાભદેવના નૈઋત્ય તરફ બાહ્યપરિષદાના ૧૨ હજાર દેવો ૧૨ હજાર ભદ્રા-સનો પર બેસી ગયા. (तएणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स पच्चत्थिमेणं सत्त अणि-याहिवइणो सत्तहिं भद्दासणंसि निसीयंति) ત્યારપછી તે સૂર્યાભદેવની પશ્ચિમ-દિશા તરફ સાત અનીકાધિપતિઓ સાત ભદ્રાસનો પર બેસી ગયા. (तं एणं तस्स सूरियाभस्स देवस्स चउद्दिसिं सोलस आयरक्खदेवसाहस्सीओ सोलसेहिं भद्दासणसाहस्सीहिं णिसीयंति) ત્યારપછી સૂર્યાભદેવની ચારે દિશાઓમાં ૧૬ હજાર

तद्यथा-पौरस्त्ये चतस्रः साहस्र्यः, दक्षिणे चतस्रः साहस्र्यः, पाश्चात्ये चतस्रः साहस्र्यः, उत्तरे चतस्रः साहस्र्यः। ते खलु आत्मरक्षदेवाः सन्नद्धबद्धवर्मितकवचाः उत्पीडितशरासनपट्टिकाः पिनद्धग्रैवेयाः आविद्धविमलवरचिह्नपट्टाः गृहीतायुधप्रहरणाः त्रिनतानि त्रिसन्धिकानि वज्रमयकोटीनि धनूंषि प्रगृह्य पर्यात्त काण्डकलापा नीलपाणयः पीतपाणयः रक्तपाणयः चापपाणयः चारुपाणयः

बैठ गये. (तं जहा-पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ, पच्चत्थिमेणं चत्तारिसाहस्सीओ उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ) जैसे-पूर्वदिशा में चारहजार, दक्षिणदिशा में चार हजार, पश्चिमदिशामें चारहजार और उत्तरदिशा में चारहजार (तेणं आयरक्खदेवा सन्नद्धबद्धवम्मियकवया, उप्पीलियसरासणपट्टिया, पिणद्धगेविज्जा, अविद्धविमलवरचिंधपट्टा' गहियाउहपहरणा) ये सब आत्मरक्षक देव गाढतर बद्ध ऐसे कवच से जो कि अङ्गरक्षा के लिये अच्छी तरह से पहिरा गया था. युक्त थे, प्रत्यंचा के चढाने से धनुर्दंड इनका विनम्र था अर्थात् धनुष इनका चढा हुआ था, अथवा धनुष को इन्होंने अपनेर कंधों पर रख छोडा था, सबने ग्रीवा में अलंकार पहिरा हुआ था. जिन निर्मलवस्त्रों को इन्होंने पहिरा था वे वस्त्र इनके श्रेष्ठचिह्नों से युक्त थे. सबने अपनेर हाथों में धनुष आदि अस्त्रों को और खड्गादिक शस्त्रों को ले रखा था (तिणयाणि तिसंधियाइं वयरामय कोडीणि धणूइं पगिज्झ पडियाइयकंडकलावा) आदि. मध्य एवं अवसानरूप

આત્મરક્ષક દેવો, ૧૬ હજાર ભદ્રાસનો પર બેસી ગયા. (तं जहा-पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ, दाहिणेणं चत्तारि साहस्सीओ पच्चत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ) પૂર્વ દિશામાં ચાર હજાર, દક્ષિણ દિશામાં ચાર હજાર પશ્ચિમ દિશામાં ચાર હજાર અને ઉત્તર દિશામાં ચાર હજાર (तेणं आयरक्खदेवा सन्नद्धबद्धवम्मियकवया. उप्पीलियसरासणपट्टिया. पिणद्ध गेविज्जा आविद्ध विमलवरचिंधपट्टा गहियाउहपहरणा) આ બધા આત્મરક્ષક દેવો ગાઢતરબદ્ધ એવા કવચોથી-કે જે અંગરક્ષણ માટે સારી રીતે પહેરવામાં આવ્યાં હતાં-સુસજ્જિત હતા. પ્રત્યંચા ચઢાવેલી હોવાથી એમના ધનુર્દંડો વિનમ્ર હતા એટલે કે એમના ધનુષો ચઢાવેલાં હતાં. અથવા તો તેમણે પોતાના ખભા પર ધનુષો પહેરી રાખ્યાં હતાં. ગળાંમાં બધાએ અલંકારો પહેરી રાખ્યા હતા. તેમના ધારણ કરેલાં વસ્ત્રો શ્રેષ્ઠ ચિન્હોથી યુકત હતાં. તેઓ બધા પોતાના હાથોમાં ધનુષ વગેરે અસ્ત્રો અને ખડ્ગ વગેરે શસ્ત્રોને ધારણ કરી રાખ્યાં હતાં. (तिणयाणि तिसंधियाइं वयरामयकोडीणि धणूइं पगिज्झय पडियाइयकंडकलावा) આદિ, મધ્ય અને અવસાનરૂપ ત્રણે સ્થાનોમાં નત-નમ્રીભૂત, તેમજ આ ત્રણે સ્થાનોમાં

चर्मपाणयः दण्डपाणयः खड्गपाणयः पाशपाणयः नीलपीतरक्तचापचारुचर्म-दण्डखड्गपाशधराः आत्मरक्षा रक्षोपगाः गुप्ता गुप्तपालिताः युक्ता युक्तपालिताः प्रत्येकं प्रत्येकं समयतो विनयतः किङ्करभूतास्तिष्ठन्ति ॥ सू० ९६ ॥

टीका—'तएणं तस्स' इत्यादि–ततः खलु तस्य सूर्याभस्य देवस्य अपरोत्तरे=पश्चिमोत्तरे दिग्भागे–वायव्यकोणे तथा–उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे च, चतस्रः सामानिकसाहस्र्यः=चतुस्सहस्रसंख्यकाः सामानिक-देवाः चतसृषु भद्रासनसाहस्रीषु=चतुस्साहस्रसंख्यकेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति=उपविशन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभदेवस्य पौरस्त्ये=पूर्वस्यां दिशि चतस्रः अग्रमहिष्यः चतुर्षु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभदेवस्य दक्षिणपौरस्त्ये=अग्निकोणे आभ्यन्तरपरिषदः=आभ्यन्तरपरिषत्सम्बन्धिनः अष्टदेवसाहस्र्यः=अष्टसहस्रसंख्यका देवा अष्टसु भद्रासनेषु=अष्टसहस्रसंख्य-केषु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभदेवस्य दक्षिणे=दक्षिण-स्यां दिशि मध्यमायाः परिषदः=मध्यमपरिषत्सम्बन्धिनो दश देवसाहस्र्यः=दशसहस्रसंख्यका देवा दशसु भद्रासनसाहस्रीषु=दशसहस्रसंख्यकेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततःखलु तस्य सूर्याभदेवस्य दक्षिणपाश्चात्ये=नैऋत्ये कोणे बाह्यायाः परिषदः=बाह्यपरिषत्सम्बन्धिनः द्वादश देवसाहस्र्यः=द्वादशसहस्रसंख्यकाः

तीनों स्थानों में नत–नम्रीभूत तथा इन्हीं तीन स्थानों में सन्धानयुक्त, एवं वज्रमय अन्तभाग वाले ऐसे धनुषों को लेकर जिन्होंने अपने२ हाथों में बाणसमूह ले रखा है ऐसे थे (णीलपाणिणो पीतपाणिणो, रत्तपाणिणो, चावपाणिणो, चारुपाणिणो, चम्मपाणिणो, दंडपाणिणो, खग्गपाणिणो, पास पाणिणो नीलपीयरत्तचावचारुचम्मदंडखग्गपासधरा, आयरक्खा, रक्खोवगा गुत्ता गुत्तपालिया, जुत्ता जुत्तपालिया, पत्तेयं२ समयओ किंकरभूया चिट्ठंति) इनमें कितनेक आत्मरक्षक देवों के हाथ नीलवर्णवाले बाणों के योग से

સન્ધાનયુક્ત અને વજ્રમય અંતભાગ યુક્ત એવાં ધનુષો અને બાણસમૂહો જેમણે ધારણ કરેલા છે એવા તેઓ સર્વ હતા. (णीलपाणिणो पीतपाणिणो. रत्तपाणिणो. चावपाणिणो, चारुपाणिणो, चम्मपाणिणो, दंडपाणिणो, खग्ग पाणिणो, पासपाणिणो, नील–पीय–रत्त–चाव–चारुचम्मदंडखग्गपासधरा आयरक्खा रक्खोवगा गुत्ता गुत्तपालिया, जुत्ता जुत्तपालिया पत्तेयं २ समयओविणयओ किंकरभूया चिट्ठंति) એમાંથી કેટલાક આત્મરક્ષક દેવોના હાથ નીલવર્ણવાળા બાણોના યોગથી નીલવર્ણવાળા હતા, કેટલાક આત્મરક્ષક દેવોના હાથ

देवा द्वादशसु भद्रासनसाहस्रीषु=द्वादशसहस्रसंख्यकेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभदेवस्य पाश्चात्ये=पश्चिमदिशि सप्त अनीकाधिपतयः सप्तसु भद्रासनेषु निषीदन्ति। ततः खलु तस्य सूर्याभदेवस्य चतुर्दिशि=चतसृषु दिक्षु षोडश आत्मरक्षदेवसाहस्र्यः=षोडशसहस्रसंख्यका आत्मरक्षक देवा षोडशसु भद्रासनसाहस्रीषु=षोडशसहस्रसंख्यकेषु भद्रासनेषु निषीदन्ति, तद्यथा पौरस्त्ये चतस्रः साहस्र्यः=पूर्वस्यां दिशि चतुस्सहस्रसंख्यकाः, दक्षिणे चतस्रः साहस्र्यः=दक्षिणस्यां दिशि चतुस्सहस्रसंख्यकाः उत्तरे चतस्रः साहस्र्यः=उत्तरस्यां दिशि चतुस्सहस्रसंख्यकाः,पाश्चात्ये चतस्रः साहस्र्यः=पश्चिमायां दिशि चतुस्सहस्रसंख्यकाः। इत्थं षोडशसहस्रसंख्यका आत्मरक्षका देवा बोध्या इति। ते खलु आत्मरक्षा देवाः सन्नद्धबद्धवर्मितकवचाः-सन्नद्धं-शरीरे आरोपणात् बद्धं--गाढतरबन्धनेन बन्धनात्, वर्मितम्=अङ्गरक्षार्थं सुष्ठुतया परिहितं कवचं यैस्ते तथाभूताः, तथा-उत्पीडितशरासनपट्टिकाः=उत्पीडिताः=प्रत्यञ्चारोपणेन नम्रीःकृताः शरासनपट्टिका शरासनपट्टिकाः धनुर्दण्डाः यैस्ते तथाभूताः तथा-उत्पीडिताः=स्कन्धे स्थापिता धनुर्दण्डा यैस्ते तथाभूताः, अथवा-पिनद्धग्रैवेयाः=परिधृतग्रीवाऽलङ्काराः, तथा आविद्धविमलवरचिन्हपट्टाः-आविद्धः=परिहितो विमलवरचिन्हपट्टः=निर्मलश्रेष्ठचिह्नयुक्तपट्टो यैस्ते तथाभूताः, तथा-गृहीतायुधप्रहरणाः गृहीतानि आयुधानि=धनुरादीन्यस्त्राणि प्रहरणानि=खड्गादिशस्त्राणि च यैस्ते तथाभूताः, धृतास्त्रशस्त्रा इत्यर्थः, तथा-त्रिनतानि-त्रिषु स्थानेषु=आदिमध्यावसानेषु नतानि=नम्रीभूतानि, त्रिसन्धिकानि=आदिमध्यावसानेषु सन्धानयुक्तानि, तथा-वज्रमयकोटीनि-वज्रमय्यौ=वज्ररत्नमय्यौ कोटी=अन्त्यभागौ येषां तानि तथोक्तानि धनूंषि प्रगृह्य=गृहीत्वा पर्यात्तकाण्डकलापाः-पर्यात्ताः=गृहीताः काण्डकलापाः=बाणसमूहा यैस्ते तथोक्ताः, तथा नीलपाणयः-नीलाः

नीलवर्णवाले थे, कितनेक आत्मरक्षकदेवों के हाथ इसी तरह से पीतवर्णवाले बाणों के योग से पीतवर्णवाले थे, कितनेक आत्मरक्षक देवों के हाथ लालवर्णवाले बाणों के योग से लालवर्णवाले थे. कितनेक इनमें चाप हैं हाथों में जिनके ऐसे थे, कितनेक चारु नामके प्रहरण से युक्त हैं हाथ जिन्हों के ऐसे भी थे कि जिनके अंगुष्ठ और अंगुलियां आच्छादकचर्म

આ પ્રમાણે પીતવર્ણવાળા બાણોના યોગથી પીતવર્ણવાળા હતા, કેટલાક આત્મરક્ષક દેવોના હાથ લાલવર્ણવાળા બાણોના યોગથી લાલવર્ણવાળા હતા. એમાંથી કેટલાક હાથોમાં ચાપ (ધનુષ) ધારણ કરેલા હતા, કેટલાક ચારુ નામક પ્રહરણથી યુક્ત છે, હાથ જેમના એવા હતા. એમાંથી કેટલાક એવા પણ હતા કે જેમના અંગુષ્ઠ અને આંગળીઓ આચ્છાદક ચર્મથી યુક્ત હતાં. કેટલાક એવા પણ હતા કે જેમના હાથોમાં

पाणयः=हस्ता येषां ते तथोक्ताः, नीलवर्णकाण्डकलापयोगात् पाणयोऽपि केषांचिद् नीलवर्णा बोध्याः। एवं पीतवर्णकाण्डकलापयोगात् केचित् पीतपाणयः, रक्तवर्णकाण्डकलापयोगात् केचिद् रक्तपाणयः, तथा–केचिद् चापपाणयः=धनुर्हस्ताः, केचित्–चारुपाणयः=चारुनामकप्रहरणहस्ताः, केचित्–चर्मपाणयः=अङ्गुष्ठाङ्गुल्याच्छादकचर्महस्ताः, केचित्–दण्डपाणयः=दण्डहस्ताः, केचित्–खड्गपाणयः=असिहस्ताः केचित्–पाशपाणयः=पाशहस्ताः, अत एव–ते नीलपीतरक्तचापचारुचर्मदण्डखड्गपाशधराः, आत्मरक्षाः=सूर्याभदेवरक्षाकरणशीलाः रक्षोपगाः रक्षाकर्मणि सर्वदा सावधानाः, गुप्ताः=स्वामिमन्त्रगोपनपराः गुप्तपालिकाः–गुप्ता=अन्यप्रवेशानर्हतया पालिता–पालिः=स्वपङ्क्तियैस्ते तथा–स्वपङ्क्तिरक्षणे सततमुद्युक्ताः, तथा–युक्ताः=स्वकर्त्तव्ये सावधानाः, युक्तपालिकाः युक्ता=अन्योऽन्यसम्बन्धवती पालिः=पङ्क्तिर्येषां ते तथोक्ताः–परस्परसामीप्यसंस्थितश्रेणिगता इत्यर्थः, एतादृशाः सन्तस्ते प्रत्येकं प्रत्येकं यथा

से युक्त थीं, कितनेक ऐसे थे कि जिनके हाथों में केवल दण्ड ही था. कितनेक ऐसे थे कि जिनके हाथों में तलवार ही थी. कितनेक ऐसेथे कि जिनके हाथों में पाश–जाल थे, इस तरह नील, पीत, रक्त, चाप चर्म, दण्ड खड्ग और पाश को लिये हुए वे सब आत्मरक्षक देव, सूर्याभदेव की रक्षा करने में कटिबद्ध थे. सावधान थे, स्वामी के मंत्र को गोपन करने में तत्पर थे, अपनी२ पाली को–पंक्ति को पालन करने में इस तरह से सतत उद्युक्त थे कि जिससे उसमें कोई दूसरा प्रविष्ट न हो सके. इनमें से प्रत्येक अपने२ कर्तव्य पालन में सावधान था. इन्होंने जो अपनी२ पंक्ति बना रखी थी वह बिलकुल समीप थी–दूर नहीं थी. अर्थात् आपस में एक

ફક્ત દંડ જ હતો, કેટલાક એવા પણ હતા કે જેમના હાથોમાં તલવાર જ હતી, કેટલાક એવા હતા કે જેમના હાથોમાં પાશ–જાલ હતાં. આ પ્રમાણે નીલ, પીત, રક્ત, ચાપ, ચર્મ દંડ, ખડ્ગ અને પાશોને ધારણ કરેલા તે બધા આત્મરક્ષક દેવો સૂર્યાભદેવની રક્ષા કરવા માટે તૈયાર હતા, સાવધાન હતા, સ્વામીનાં મંત્રને ગોપન કરવામાં તત્પર હતા, પોતપોતાની પંક્તિને તેમણે એવી રીતે સુવ્યવસ્થિત ગોઠવી હતી કે જેથી બીજો કોઈ તેમાં પ્રવેશી શકે નહીં એમાના બધાં પોતપોતાના કર્તવ્ય પાલનમાં સાવધાન હતા એમણે જે પોતપોતાની કતારો બનાવી રાખી હતી તે દૂર નહિ પણ સાવ નજીક નજીક હતી. એટલે કે કતારો

स्वात्तथा समयतः=आचारतः-आत्मरक्षकदेवाचारेण विनयतः=विनयेन किङ्कर भूताः=किङ्करदेवसदृशास्तिष्ठन्ति इति। आत्मरक्षका देवा हि स्वाचारपरिपालनायैव किङ्करदेवसादृश्यं भजन्ते। वस्तुतस्तु ते मान्या एवेति बोध्यम्॥सू.९६॥

इत्थं भगवतः सकाशात्सूर्याभदेवस्य सकलं चरितमुपश्रुत्य सम्पति सूर्याभदेवस्य तत्सामानिकदेवानां च सूर्याभविमाने कियती स्थितिः ? इति जिज्ञासितुकामो गौतमस्वामी पृच्छति-

मूलम्—सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा ! चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता। सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स सामाणियपरिसोववण्णगाणं देवाणं केवइयंकालं ठिई पण्णत्ता? गोयमा। चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता, महिड्ढिए महज्जुत्तिए महब्बले महायसे महासोक्खे महाणुभागे सूरियाभे देवे। अहो णं भंते ! सूरियाभे देवे महिड्ढिए जाव महाणुभागे ॥सू०९७॥

दूसरे से सम्बन्ध वाली थी. इस प्रकार के उन आत्मरक्षकदेवों में प्रत्येक आत्मरक्षकदेव आत्मरक्षकदेव के आचार से,विनय से किंकरदेवके जैसे बने हुए थे ये आत्मरक्षकदेव अपने आचार के परिपालन के लिये किंकरदेवों के जैसे कहे गये हैं। वैसे तो ये माननीय ही होते हैं ऐसा जानना चाहिये.।

टीकार्थ इसका मूलार्थ के जैसा ही है ।९६॥

इस प्रकार भगवान् से सूर्याभदेव के सकल चरित्र को सुनकर अब गौतम प्रभु से ऐसा पूछते हैं कि सूर्याभदेव की तथा उसके सामानिक

એકદમ બીજી કતારોને અડીને બનાવવામાં આવેલી હતી. આ પ્રમાણે તે આત્મરક્ષક દેવોમાંથી દરેકે દરેક આત્મરક્ષક દેવ આત્મરક્ષક દેવના આચારથી, વિનયથી, કિંકર દેવ જેવા બની ગયા હતા. એ બધા આત્મરક્ષક દેવો પોતાના આચારોની પરિપાલનાની અપેક્ષાએ કિંકર દેવો જેવા કહેવાય છે. આમ તો એઓ સર્વે સમ્માનનીય જ ગણાય છે. ટીકાર્થ;—આ સૂત્રનો ટીકાર્થ મૂલાર્થ પ્રમાણે જ છે. ॥ સૂ૦ ૯૬ ॥

આ પ્રમાણે ભગવાનની સૂર્યાભદેવના ચરિત્ર વિષેની બધી વિગતોને સાંભળીને ગૌતમ-પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછે છે કે—સૂર્યાભદેવની તેમજ તેમના સામાનિક દેવોની

छाया--सूर्याभस्य खलु भदन्त। देवस्य कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम। चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता। सूर्याभस्य खलु भदन्त देवस्य सामानिकपरिषदुपपन्नकानां देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता? गौतम। चत्वारि पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता महर्द्धिको महाद्युतिको महाबलो महायशा महासौख्यो महानुभागः सूर्याभो देवः। अहो खलु भदन्त। सूर्याभो देवो महर्द्धिको यावन्महानुभागः ॥ ० ९७॥

देवों की सूर्याभविमान में कितनी स्थिति कही गई है--

'सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता इत्यादि।

सूत्रार्थ—(सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) हे भदन्त! सूर्याभदेव की कितने काल की स्थिति कही गई है? (गोयमा! चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता) हे गौतम! सूर्याभदेव की चार पल्योपम की स्थिति कही गई है। (सूरियाभस्स णं भंते देवस्स सामाणियपरिसोववण्णगाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) हे भदन्त! सूर्याभदेव के सामानिकपरिषदुपपन्नक देवों की स्थिति कितने काल की कही गई है? (गोयमा! चत्तारिपलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता) हे गौतम! सूर्याभदेव के सामानिकपरिषदुपपन्नक देवों की स्थिति ४ पल्योपम की कही गई है। (महड्ढिए, महज्जुत्तिए महब्बले, महायसे, महासोक्खे, महाणुभागे सूरियाभे देवे) यह सूर्याभदेव महाऋद्धिवाला, महाद्युतिवाला, महाबलवाला, महायशवाला, महासौख्यवाला एवं महाप्रभाववाला कहा गया है. (अहो णं

સૂર્યાભવિમાનમાં કેટલી સ્થિતિ કહેવાય છે.

सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता इत्यादि.

सूत्रार्थ;—(सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભદંત! સૂર્યાભદેવની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવી છે? (गोयमा! चत्तारि पलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता) હે ગૌતમ! સૂર્યાભદેવની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમ જેટલી કહેવામાં આવી છે. (सूरियाभस्स णं भंते! देवस्स सामाणिय परिसोववण्णगाणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) હે ભદંત! સૂર્યાભદેવના સામાનિક પરિષદુપપન્નક દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવી છે? (गोयमा! चत्तारिपलिओवमाइं ठिई पण्णत्ता) હે ગૌતમ! સૂર્યાભદેવના સામાનિક પરિષદુપપન્નક દેવોની સ્થિતિ ૪ પલ્યોપમ જેટલી કહેવાય છે. (महड्ढिए, महज्जुत्तिए महब्बले, महायसे, महासोक्खे, महाणुभागे सूरियाभे देवे) આ સૂર્યાભદેવ મહાઋદ્ધિ મહાદ્યુતિ, મહાબળ મહાયશ, મહાસૌખ્ય અને મહાપ્રભાવ સંપન્ન કહેવાય છે.

टीका--'सूरियाभस्स णं' इत्यादि--

हे भदन्त। सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभे विमाने कियन्तं कालं स्थितिः =कियत्कालावधिका स्थितिः प्रज्ञप्ता? भगवानाह-हे गौतम। सूर्याभस्य देवस्य सूर्याभे विमाने चत्वारि पल्योपमानि यावत् स्थितिरस्ति। पुनर्गौतमस्वामी पृच्छति-हे भदन्त! सूर्याभस्य देवस्य ये सामानिकपरिषदुपपन्नका देवा भवन्ति तेषां कियन्तं कालं स्थिति र्भवति? भगवानह-हे गौतम। सूर्याभदेवसम्बन्धिनां सामानिकपरिषदुपपन्नकानां देवानामपि चत्वारि पल्योपमानि यावत स्थितिर्भवति। तथा-हे गौतम। स सूर्याभो देवो महर्द्धिक=सातिशयविमानादिकऋद्धियुक्तः, महाद्युतिकः=शरीराभरणाद्यनुपमप्रभायुक्तः महाबलः=अतिशयबलशाली, महायशाः=विस्तृतकीर्त्तिः महासौख्यः =अतिसौख्ययुक्तः महानुभावाः=अतिशयप्रभावयुक्तश्चास्ति। एतच्छ्रुत्वा गौतमस्वामी साश्चर्यमाह-'अहो णं' इत्यादि. 'अहो' इत्याश्चर्ये 'खलु' इति वाक्यालङ्कारे। हे भदन्त! सूर्याभो देवो महर्द्धिको यावत् महानुभागोऽस्ति! इति ॥ सू० ९७ ॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित कलापालापक-प्रविशुद्ध गद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक वादिमानमर्दक-श्री शाहूछत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त "जैनशास्त्राचार्य" पद-भूषित-कोल्हापुर राजगुरु-बालब्रह्मचारी-जैनाचार्य-जैन-धर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचातायां राजप्रश्नीयसूत्रस्य सुबोधिन्याख्यायां व्याख्यायां सूर्याभदेवस्य प्रथमोऽधिकारः समाप्तः

भंते! सूरियाभे देवे महिड्ढिए जाव महाणुभागे) इस प्रकार सूर्याभदेव के विषय में सुनकर आश्चर्ययुक्त बने हुए गौतमस्वामीने प्रभु से ऐसा कहा-ओह! भदन्त! सूर्याभदेव ऐसा महर्द्धिक यावत महाप्रभावयुक्त है।

टीकार्थ स्पष्ट है. सातिशयविमान आदि से युक्त होने के कारण सूर्याभदेव को महाऋद्धिवाला, शरीर आभरण आदि की अनुपमप्रभा से

अहो णं भंते! सूरियाभे देवे महिड्ढिए जाव महाणुभागे) સૂર્યાભદેવના વિષે આવી બધી અદ્‌ભુત વાતો સાંભળીને નવાઈ પામેલા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે ઓહ! ભદંત! સૂર્યાભદેવ આવો મહર્દ્ધિક યાવત્ મહાપ્રભાવ સંપન્ન છે!

ટીકાર્થ—સ્પષ્ટ જ છે. સાતિશય વિમાન વગેરેથી યુકત હોવા બદલ સૂર્યાભદેવ મહાઋદ્ધિસંપન્ન, શરીર આભરણ વગેરેની અનુપમ પ્રભાથી યુકત હોવા બદલ મહાદ્યુતિ સંપન્ન, અતિશય બળથી યુકત હોવા બદલ મહાબળ સંપન્ન, વિસ્તૃત કીર્તિ—

युक्त होने के कारण महाद्युतिवाला, अतिशयबल से युक्त होने के कारण महाबलवाला, विस्तृत कीर्ति से युक्त होने के कारण महायशवाला, अतिशयसुख से युक्त होने के कारण महासुखवाला, एवं अतिशयप्रभाव से युक्त होने के कारण महानुभाववाला कहा गया है ॥ सू. ९७ ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत
'राजप्रश्नीयसूत्र' की सुबोधिनी टीका का सूर्याभदेव
नामका पहला अधिकार समाप्त

युक्त હોવા બદલ મહાયશ સંપન્ન, અતિશય સુખથી યુકત હોવા બદલ. મહાસુખ સંપન્ન અને અતિશય પ્રભાવશાલી હોવાથી મહાનુભાવ કહેવામાં આવ્યો છે ॥સૂ૦૯૭॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મ દિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત
"રાજપ્રશ્નીય સૂત્ર"ની સુબોધિની ટીકાનો સૂર્યાભદેવ નામનો
પહેલો અધિકાર સમાપ્ત